

సీతారామాంజనేయ మనునీప్రబంధము రచించినకవి పరశురామపంతులలింగమూర్తి. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. రామమంత్రి తిమ్మమాంబలకుమారుఁడు. ఇతనినివాసస్థలము నిజామురాష్ట్రములోని వరంగల్లునకుఁ జేరిన మట్టెవాడ. నేఁటివఱ కీకవివంశీయులు లింగమూర్తి కవిపాదరజముచేఁ బవిత్రీకృతమైన ప్రాచీనగృహముననె వసించుచున్నారు. ఈవంశమున నీతనకుఁ బూర్వము కవులున్నటులఁ దెలియదు. ఆంధ్రమున నీకవివర్యుఁడు రచించినగ్రంథములఁ జెప్పెదము.

1 రతిమన్మథవిలాసము
2 జీవన్ముక్తిప్రకరణము
3 బ్రహ్మనారదసంవాదము
4 తారకయోగము
5 మానసశతకము (కందములు)
6 సీతారామాంజనేయము.

ఇందు సీతారామాంజనేయము రతిమన్మథవిలాసము అను రెండుగ్రంథములె యించుక పెద్దవి. మిగిలినకబ్బములు శతకప్రాయముల్లు. రతిమన్మథవిలాసము మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఈగ్రంథము కవి బాల్యమున రచించినటుల సందలిభావలోపములు వ్యాకరణలోపములు సాక్ష్యము లగుచున్నవి. గద్యములో "శ్రీమదాంజనేయచరణకమల సేవావిధేయ శృంగారకవితాచమత్కారధౌరేయ పరశురామపంతుల లింగమూర్తినామధేయప్రణీతం బైనరతిమన్మథవిలాస మను శృంగారప్రబంధమందు" అని వ్రాసికొనియున్నాఁడు. దీనింబట్టి యౌవనమున నీగ్రంథము కవి రచియించియుండునని తేలుచున్నది. సీతారామాంజనేయము లిఖించునప్పటికి కవిస్థితిగతులు మాఱెను. ఈతనిమానసము

శృంగారరసమునుండి విముఖుఁడై వేదాంతరసమున నోలలాడఁ దొడఁగెను. కవితయు నిగ్గుతేఱి వశంవదయై భావబింబముల నిర్జీవకథాంశములలో సైతము చిత్రించుశక్తి కల దయ్యెను. రతిమన్మథవిలాసము హనుమంతునకుఁ గృతి యీయఁబడినది. గద్యమున హనుమద్భక్తుఁడ నని కవి చెప్పికొనెను. గ్రంథమున గురుప్రశంస లేదు. తుదకు స్వవంశ విషయ మేని చెప్పికొనియుండ లేదు. సీతారామాంజనేయ మీకవి తన యుత్తరవయస్సున రచించియుండును. ఇందులకుఁ గవితాధారయు వేదాంతపాండిత్యము మనకు దృష్టాంతములు కాఁగలవు. ఈకవి బాల్యమున సామాన్యునివలె విద్యాజ్ఞానశూన్యుఁడై తనగ్రామమగు మట్టివాడకు సమీపముననున్న "ఈదులవాయి" యనుగ్రామమున సంచరించుచుండ సమీపశైలమున వసించు మహాదేవయోగి యను నొక మహాత్ముఁడు రామమంత్రోపదేశ మొనరించె ననియు, నాగిరియందె యామంత్రరాజము సిద్ధించువఱకువసించి యోగివలని సెలవంది యాయన దయచేసిన షట్చక్రసీతారామస్వరూపము నిజగృహమునఁ బ్రతిష్ఠించె ననియుఁ జెప్పుటయే కాక నేఁటివఱకు నాసీతారామమూర్తిస్వరూపము వంశీయులు భక్తితాత్పర్యములతోఁ బూజించుచున్నారు. కవి, తాను మహాదేవగురుశిష్యుఁడ ననియు షట్చక్రసీతారామోపాసకుఁడ ననియు సీతారామాంజనేయగద్యమున నిటుల "శ్రీమన్నారాయణ మహాదేవ గురుకరుణా కటాక్షవీక్షణ విమలీకృత నిజహృదయకమల కర్ణికాంతస్సందర్శితాఖండ సచ్చిదానందరసైకస్ఫూర్తి షట్చక్ర సీతారామమూర్తి పరశురామపంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి ప్రణీతము" అని వ్రాసికొనియున్నాఁడు. మఱియు నీకవివర్యుఁ డార్జించిన శ్రీరాముపాదయు స్ఫటికవినాయకవిగ్రహము మరకతలింగము సాలగ్రామములు సైతము వంశీయులు శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బూజించుచున్నారు. ఎట్టివిపత్కాలమున నేని తాఁ గడించినవిగ్రహముల మట్టివాడయందుంచియే పూజింపవలయునని కవి యాజ్ఞయొసంగెనఁట. నేఁటికి వంశజు లటులె సల్పుచు న్నారు. కవికి గురుమూర్తిపదము బిరుదనామము. ఇది యిక్కవి రామ

మంత్రోపదేశకుఁడై నిజాముగాష్ట్రమున నఖండదిశలఁ బల్లకి నెక్కి తిరిగి పెక్కండ్రు శిష్యులఁ గడించి వారివలనఁ బొందెనఁట.

కవి తనగురుపరంపర నిటులఁ జెప్పికొన్నాఁడు.

శ్రీదత్తాత్రేయుఁడు
|
జనార్దనయోగి
|
ఏకోగురుస్వామి
|
నరహరిమహేశగురుస్వామి
|
నాగోజీరామగురుఁడు
|
కోనేరుగురుఁడు
|
మహాదేవగురుఁడు

ఇందు కడపటివాఁ డగుమహాదేవగురుఁడే ప్రకృతకవి కుపదేశ మొనరించినదేశికుఁడు. ఈ దేశికనామము రతిమన్మథవిలాసమునఁ గాన రామిచే నప్పటి కీకవి భక్తియోగాభ్యాస మొనరించి యుండఁ డని తెలియుచున్నది. సీతారామాంజనేయమునఁ దనదేశికు నిటుల స్తోత్ర మొనరించి యున్నాఁడు.

సీ. ''అఖిలభూతంబుల నాడించుమాయను
సొంపుగా నెవ్వఁ డాడింపుచుండు
గురుజనంబుల కెల్ల గురువులై తగుహరి
హరుల కెవ్వఁడు గురు వగుచునుండు
విబుధలోకంబుల వెలిఁగించి వెలుఁగుల
మించి యెవ్వఁడు వెలిఁగించుచుండు

టీ క.

ప్రభువుల కెల్ల నత్ప్రభు వైన బ్రహ్మకుఁ
ప్రభు వౌచు నెవ్వఁడు వరఁగుచుండు
గీ. సగుణనిర్గుణరూపుఁడై నెగడుచుండు
నమ్మహాదేవగురువరు నభినుతింప
సకలనిగమాగమాంతశాస్త్రంబు లోవ
వనఁగ మముబోంట్లకు నుతింప నలవి యగునె."

ఈపద్యమువలన మహాదేవయోగి దైవసముఁ డని తోఁచు చున్నది ఎంతఁవాఁడో కానిచో లింగమూర్తికవికి గురువు కాఁగలఁడా! కవి తాను, మహాదేవయోగి గురుఁ డని యిట్లు చెప్పికొనెను.

గీ. "అమ్మహాదేవగురుచరణారవింద
వరపరాగాంశభజనతత్పరుఁడఁ బరశు
రామపంతులకులజాతరామమంత్రి
వరాళితిమ్మాంబికా ప్రియాత్మజుఁడ నేను."

కొండొకచోట నీకవి తనదేశికుని సీతారామస్వామికి సమానునిగ నీక్రిందిపద్యములోఁ జెప్పికొని యున్నాఁడు

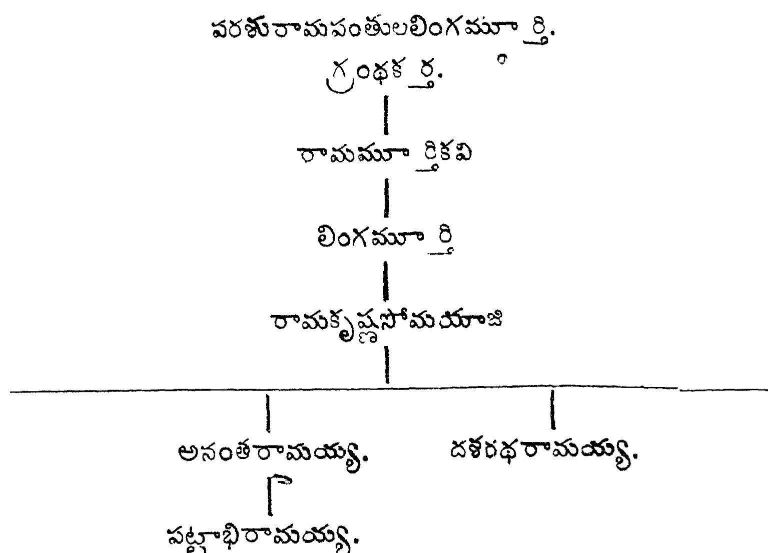
క. "ప్రణవాత్మకసదసత్కా
రణసంపూర్ణప్రభాభిరామసగుణని
ర్గుణనిర్వికారనారా
యణసీతారామగురుమహాదేవశివా."

కవి తానీగ్రంథమున బ్రహ్మాండపురాణాంతర్గత మగు అధ్యాత్మ రామాయణమునందలి శ్రీరామహృదయమును విస్తరించి వ్రాసితినని యు శ్రీరాముఁడు స్వప్నమునఁ బ్రత్యక్షమై కృతి రచింపు మనె ననియు వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

ఈకవి యీగ్రంథమును మూఁడాశ్వాసములుగ విభజించి క్రమముగఁ దారకయోగము సాంఖ్యయోగము అమనస్కయోగము అని పేరుల బెట్టియున్నాఁడు.

రజతగిరియందు శంకరుఁడు పేరోలగమ్ముఁ దీర్చియుండుతఱిఁ దన పరిచర్యలయం దప్రమత్తురాలగు పార్వతినిఁ జూచి శంకరుఁడు సంతసించి నీయభీష్టంబుఁ దీర్తు నెద్దియేని వరము కోరు మనె నఁట. అందుకుఁ బార్వతి పవిత్రమగుమంత్రరాజ ముపదేశింపుమని కోర శంకరుఁడు నీకుఁ దగినది శ్రీరామమంత్రమని దాని నుపదేశించెనఁట. పిమ్మట పార్వతి శంకరునిఁజూచి శ్రీరామతత్త్వస్వరూప మెట్టిదని ప్రశ్నింప, శ్రీరాము నను మతిచే సీత హనుమంతున కెఱింగించిన యంశము శంకరుఁడు పార్వతి కెఱింగించెనఁట. ఇదియే యీగ్రంథావతారిక.

కవికాలము తెలిసికొనుటకు గ్రంథమున నాధారములు లేవు. రతిమన్మథవిలాసము కవిస్తుతిలో అయ్యలరాజు రామభద్రుని పేర్కొని యుంటచే పదునాఱవశతాబ్దమునకుఁ గడపటివాఁడనువిషయము స్థూలదృష్టికిఁ దోఁచును. కవికిఁ గడపటివంశవృక్ష మీక్రిందివిధముగ నున్నది.

ఈవంశవృక్షమునందలి పట్టాభిరామయ్య గ్రంథకర్తయగు లింగమూర్తికవి కైదవతరమువాఁడు. ఈపట్టాభిరామయ్యకు వయస్సు 40సం

వత్సరము లుండును. ఈయనవద్దనుండి తరమునకు ముప్పదియేండ్ల చొప్పున లెక్కించినచో ప్రకృతకవి యిప్పటికి రమారమి 150 సంవత్సరముల పై కాలమువాఁ డగును. అధ్యాత్మరామాయణము, శుకచరిత్రము లోనగుగ్రంథముల విరచించిన మహాకవియు లింగమూర్తికవికుమారుఁడు శిష్యుఁడు నగురామమూర్తి తనతండ్రి లిఖించిన రతిమన్మథవిలాసము నగు శుద్ధప్రతి వ్రాయుచుఁ గ్రింద, "ప్లవంగసంవత్సర జ్యేష్ఠ బ ౧౩ గురువారమునఱకు పరశురామపంతులురామన్నగారు రతిమన్మథవిలాసము పూర్వప్రతిలోనున్నక్రమాన వ్రాసిరి." అని వ్రాసికొనెను. జీర్ణమ్మయి యున్నగ్రంథమువలనను, ప్రకృతవంశీయులకు రామమూర్తికవి యైదవపురుషుఁడగుటవలనను ప్లవంగసంవత్సర మిప్పటికిఁ బదియేండ్ల క్రిందను డెబ్బదియేండ్లక్రిందను గతించినది కాక నూటముప్పదిసంవత్సరములక్రింద గతించినదై యుండును. అంతకుముందు లింగమూర్తిగారు రమారమి యిరువదిసంవత్సరములక్రిందనుండె ననుకొనినను సీతారామాంజనేయ మిప్పటికి నూటయేఁబది సంవత్సరములక్రింద:—అనఁగా క్రీ. శ. 1760 ప్రాంతములో విరచింపఁబడియుండుననుట నిస్సందేహము. కవిజీవిత మిఁక విడిచి కావ్యము విమర్శింతము.

సీతారామాంజనేయసంవాదము.

ఇది యితరనితక్కిన గ్రంథములకంటె శ్రావ్యముగఁ బ్రౌఢముగనిర్దుష్టముగా నున్నది. కావ్యమంతయు యోగశాస్త్రమగుటచేఁ గవితావిమర్శమునకు వీలు కానరాదు. అందందుఁ గలస్వతంత్రపద్యములచేఁ గవిశక్తిసామర్థ్యములు గుర్తింపవచ్చును. ప్రాచీనకవులపద్యములపోలికల ననుసరించి వ్రాయఁబడినపద్యములు కొన్ని సీతారామాంజనేయమునకలవు.

సీ. "స్వామియై నిగమాంతభూమియై సురపురో
గామియై యబ్ధిజాకామి యుండ
హారియై హాలహాలాహారి యై భవదంశు
ధారియై ప్రసవాయుధారి యుండ......"

వసుచరిత్రము, చతుర్థాశ్వాసము. ప. 36.

సీ. "ఏకమై పరమై విశోకమై సత్య మ
.లోకమై వ్యాపకాలోక మగుచు
సారమై చిదచిదాకారమై యతినిర్వి
కారమై ప్రగతసంసార మగుచు......"
సీతారామాంజనేయము. ఆ-2. ప-6.

ఉ. "హా యను గాధినందనమఖారిసిశాటమదాపహారి బా
హా యను గ్రావజీవదపదాంబురుహా యను రాజలోకసిం
హా యనుఁ బోషితార్యనివహా యనుఁ గానల కేఁగితే నిరీ
హా యను నిర్వహింపఁగలనా? నిను బాసి రఘూద్వహా యనున్."
రామాభ్యుదయము. ఆ-5. ప-10.

ఉ. "మాయను మిథ్యగాఁ దెలియుమా యను దత్కృత మెల్లఁ గల్లను
మ్మా యను మేను నే ననకుమా యను సాక్షిని నీవు చూచుకొ
మ్మా యనుఁ జూడఁగానితరమా యను నే నని నిశ్చయించుకొ
మ్మా యనుఁగాకపో నితరమా యనుమానము మానుమా యనున్."
సీతారామాంజనేయము. ఆ-3. ప-143.

ఇట్టిపోలికలచే నీకవి ప్రాచీనకవులకవిత్వముపై గౌరవభావము కలవాఁ డనియు రసార్థియనియుఁ బాఠకులు తలంతురుగాక. కఠినతమ మగు వేదాంతశాస్త్రమును, కవితాప్రపంచమున వెలయించుట సామాన్యకార్యము కాదు. అందును నీకవివర్ణనాంశములలో నిరోష్ఠ్యపద్యములు, సర్వతః ప్రాసపద్యములు, చతుఃప్రాసపద్యములు వ్రాసి తనశక్తిని వెల్లడించియున్నాఁడు. విస్తరభీతిచే నుదాహరింప మానితిమి. ఈ లింగమూర్తికవి మొదలు కడకు వంశవృక్షములోనివారందఱును కవులుగను పండితులుగను రామమంత్రోపాసకులుగ నున్నారు. ఈ పవిత్రమగు వంశమునఁ బట్టాభిరామయ్యగారును వారిపుత్రులును గవితాపరిచయము లేనివారుగ నున్నారు. ఈ సీతారామాంజనేయమునకు సర్వాంకషముగ మొదట వ్యాఖ్యానమొనరించిన శ్రీపాలపర్తి నాగేశ్వరశాస్త్రినిగూర్చిన

విశేషాంశములు - తెలియరావు. సీతారామాంజనేయమునలెనే యీ కవి రచించిన రతిమన్మథవిలాసముకూడ ముద్రించి భాషాలోకమున కుపకృతి యొనరింప శ్రీవావిళ్లవారి నడిగికొనుచుఁ బ్రకృతాంశమును ముగించుచున్నారము.

ఇట్లు భాషాసేవకులు,
శేషాద్రిరమణకవులు, శతావధానులు,
గంపలగూడెము శ్రీకుమారరాజావారి ఆస్థానకవులు.

గంపలగూడెము
కృష్ణాజిల్లా.
13-8-1917.

పీ ఠి క.

మాతృభాషయందుఁ బ్రౌఢములై పండితైకవేద్యములై వాదానువాద ప్రతివాదభూయిష్ఠములై శాస్త్రజ్ఞానము లేనివారలకు దురవగాహము లైనద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతసంబంధము లగువేదాంతగ్రంథము లనేకములు గలవు; గాని యందఱకుఁ దేటతెల్లమగు దేశభాషయందు సామాన్యు లగు వేదాంతజిజ్ఞాసువులకు సులభముగ సిద్ధాన్తస్వరూపమును దెలుపువేదాంతగ్రంథములుమాత్రము మిక్కిలి తక్కువగ నున్నవి. ఇట్టికొఱంత యన్నిమతములవారికిఁ గలదని చెప్పుట సాహసము గాదు గాని చాలవఱకు విశిష్టాద్వైతులకుమాత్ర మీకొఱంత దీర్పఁబడినది. ఏలయన : సుమారు 5000 సంవత్సరములకు ముందునుండియే భూతయోగి మహాయోగి సరోయోగి శఠకోపాదు లగువిశిష్టాద్వైతులు తమ సిద్ధాంతమును ద్రావిడభాషలోనికిఁ బద్యరూపముగ మార్ప నారంభించిరి. తరువాతను వారిమతము ననుసరించియే లోకాచార్యాదులు తత్త్వత్రయతత్త్వశేఖరాదిగ్రంథములఁ బెక్కింటిని వచనరూపముగ నెల్లరకుఁ దేటతెల్లమగునట్లు రచించిరి. ఇంతియకాక, క్రీ.శ. 16 శతాబ్దము లో నుండు కృష్ణదేవరాయలు, సంకుసాలనరసింహకవి మున్నగువారు తమవిష్ణుచిత్తీయకవికర్ణరసాయనాదిగ్రంథములయందు దీమతస్వరూపమును జక్కఁగ వివరించి యాంధ్రభాషయందును విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతమును వెలయించిరి. తరువాతివారును ముముక్షుజనకల్పకము మున్నగు కొన్నిపద్యకావ్యములను రచించిరి. పిదప నూఱుసంవత్సరములనుండి యఱవమునుండి తెలుఁగున కెల్లగ్రంథములు మార్చుకొనఁబడుచున్నవి గదా !

ఇట్లె కొంతవఱకు ద్వైతగ్రంథములుగూడఁ గర్ణాటభాషలోనికి మార్చుకొనఁబడినవఁట ! కాని యల్పవ్యాప్తి గల యామతగ్రంథములంతఁగా బ్రసిద్ధి నొందినవి గావు.

ఇఁక ననాదిస్మై లోకమునం దత్యంతవ్యాప్తి గలయద్వైతమతమును దెలుపు దేశభాషాగ్రంథములు సుమారు 400 సంవత్సరముల క్రిందటివఱకు లేనట్లు కనంబడుచున్నది. అఱవభాషలోఁ గొన్ని గలవందురు గాని యవియు నంత ప్రసిద్ధములుగా లేవు. తెనుఁగునందు నిటీవల వాసుదేవమననము మున్నగు కొన్ని వచనగ్రంథములు బయలు వెడలినవి గాని యందు సర్వవిషయములను సోదాహరణముగఁ జర్చింపఁబడకుండుటయే కాక యాశైలియు సహృదయహృదయరంజకముగా నుండలేదనియుఁ జెప్పవచ్చును.

ఇఁకఁ బద్యకావ్యమై సరసకవితావిలసితమై యద్వైతమతమునకు సంజీవిని యనందగి విలసిల్లు వేదాంతగ్రంథరత్నము—

సీతారామాంజనేయసంవాదము.

ఇయ్యది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. దీనిని బరశురామ పంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి యనుకవి రచించెను. ఇతఁడు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. రామమంత్రికిని దిమ్మాంబకును బుత్త్రుఁడు. శ్రీరామ భక్తుఁడు. మహాదేవయోగికి శిష్యుఁడు. ఇతని కాలాదులను గూర్చి యాధారము లేవియు దొరకనందున సుమారు 100-150 సంవత్సరముల క్రిందనుండి యుండెనని యూహింపవలసి యున్నది. ఇతఁ డద్వైతమతమును వివరింపఁ బూనియుఁ దాను యోగాభ్యాసపరుఁ డగుటవలన రాజయోగమును, పాలలోఁ జక్కెరను గలిపినట్లు, అద్వైతమతమునందుఁ గలిపి యేకముగ సమన్వయించియున్నాఁడు.

ఈ వేదాంతమును పార్వతీదేవి శివుని బ్రశ్న సేయఁగా నతఁడు పూర్వకాలమున రామపట్టాభిషేకానంతరము జరిగినసీతారామాంజనేయ సంవాదమును పార్వతికిఁ దెలిపినట్లు గ్రంథకర్త గ్రంథాదియందుఁ బొందుపఱచియున్నాఁడు.

ఇందు మొదటఁ బ్రథమాశ్వాసమునందుఁ దారకయోగమును నిరూపించుచు, తొలుత యోగాభ్యాసమువలనఁ బ్రాణవాయువు స్వాధీనమగుననియు, వాయువునకు మనసునకును సంబంధముండుటవలన వాయుజయముతోఁగూడ మనోజయము గలుగుననియు, నింద్రియముల కన్నిటికి మనసే ప్రభువు గాన వెంటనే యింద్రియజయము గూడఁ జేకూరుననియు, నిట్లన్నియు జయింపఁబడెనేని సంసారమునకు ముఖ్యకారణములగు కామక్రోధాదులు నశించి జీవునకు బ్రహ్మానందసుఖము గలుగుననియు, సహేతుకముగ సయుక్తికముగ యోగఫలమును నిరూపించి పిదప యోగాభ్యాసము సేయువా రనుసరింపఁ దగినయాహారాది నియమములు మొదలుకొని— యోగపీఠలక్షణము, పంచముద్రాలక్షణము, సూర్యచంద్రమండలకళానిర్ణయము, హంసతత్త్వోపదేశము మున్నగువానిని విపులముగ వివరించి తారకయోగమును ముగించెను.

రెండవయాశ్వాసమునందుఁ బరబ్రహ్మస్వరూపము, భావాభావపదార్థస్వరూపము, మాయాస్వరూపము, ప్రపంచకారణస్వరూపము, సూక్ష్మశరీరసృష్టిప్రకారము, జీవబ్రహ్మైక్యవిచారము, ఓంకారస్వరూపనిరూపణము, పంచకోశవివేచనము, దృగ్దృశ్యవివేకము, ఆరురుక్ష్వాదిలక్షణము, సద్రూపలక్షణము, ప్రళయవివరణము, చిద్రూపలక్షణాఖండలక్షణాదులను సహేతుకముగ నిరూపించి సాంఖ్యయోగమును బూర్తిసేసెను.

ఇఁక మూఁడవయాశ్వాసమున, అమనస్కయోగలక్షణము, తద్వర్తనము, వైరాగ్యబోధోపరతుల తారతమ్యము, వైరాగ్యశబ్దవిమర్శనము, గురుశుశ్రూషావిచారము, మహావాక్యార్థవివరణము, సుస్థితప్రజ్ఞలక్షణము, పంచదశయోగాంగవిభాగము, యోగిలక్షణము మున్నగువానిని సాంగముగ వివరించి యమనస్కయోగమును ముగించెను. ఈమూఁడుయోగములును రాజయోగభేదములే కావున నీగ్రంథము రాజయోగనిరూపకమనందగియున్నది.

ఈకావ్యమునందు విషయమువలెనే కవిత్వమును జాల సమంజసముగనే యున్నది. దురవగాహమగు వేదాంతమును సులభశైలిలోఁ గ్లిష్ట పదసందర్భము గలుగకుండఁ బద్యములో నిముడ్చుట సామాన్యమగుపని కాదు కదా! వేదాంతములో నెంతయో యనుభవము కలిగి వశ్యవాక్కులు గలకవికిఁ గాని యిట్టిసామర్థ్యము గలుగనేరదని చెప్పవచ్చును. ఇంతియకాక యీకవి తనగ్రంథమునం దచ్చటచ్చట నేకాక్షర ద్వ్యక్షరము క్తపదగ్రస్తాదిశబ్దచిత్రములు గలపద్యములఁ బెక్కింటిఁ జొప్పించి నిజపాండిత్యప్రకర్షను వెల్లడించియున్నాఁడు. ఇట్టి యుత్తమగ్రంథ మెంతయో శ్రమపడి పూర్వముద్రితగ్రంథములకన్న మిన్నయగునట్లు సులభశైలిలో నద్వైతవిషయముల నెల్లఁ జక్కఁగఁ జర్చించుటీకాతాత్పర్యములతో ముద్రింపఁబడినది. విచారించి చూచినఁ బెక్కువిషయములఁబట్టి యీగ్రంథ మద్వైతులకుఁ బరమోపకారకమగునని నొక్కి వక్కాణింప వలసియున్నది. ఇఁక మనదేశమునందు నూటికిఁ దొంబదిమంది యద్వైతజిజ్ఞాసువు లీగ్రంథమును దప్పక చదువుచుండుటంబట్టియే యీగ్రంథప్రాశస్త్యము వెల్లడియగుచుండ వేఱుగ వ్రాయ నక్కఱ లేదు గదా! కాబట్టి రాజయోగజిజ్ఞాసువు లందఱు నీగ్రంథమును జదివి తత్స్వరూపమును జక్కఁగ నెఱింగి బ్రహ్మానందము నొందుదురుగాక!

ఉత్పల. వేంకటనరసింహాచార్యులు.

శ్రీరస్తు.

విషయసూచిక.

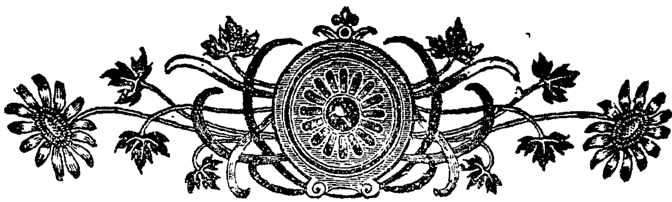

విషయము.	పుట.
పీఠిక.	
ఇష్టదేవతాస్తోత్రము.	1
వ్యాఖ్యాతృకృతస్తుతి	,,
సంస్కృతకవిస్తోత్రము.	11
సుకవివర్ణనము.	,,
ఆంధ్రకవినుతి.	13
కుకవినిందనము	14
కృతికర్తృభాగ్యప్రశంస	21
గురుపరంపరాభివర్ణనము	22
అజ్ఞానభూమికావివరణము	37
మహాత్యాగిలక్షణము	,,
జ్ఞానభూమికావివరణము	38
ప్రథమాశ్వాసము.	
కథాప్రారంభము	41
కైలాసపర్వతవర్ణనము	,,
ప్రమాణవివరణము	58
చతుర్విధశుశ్రూషావివరణము	,,
షట్ఛాస్త్రములు	59
అష్టాదశపురాణములు	,,
షడ్విధసమాధులవివరణములు	,,
పంచమహాపాపములవివరణము	61
త్రివిధపాపవివరణము	,,
శ్రీరామనామార్థము శివుండు పార్వతికిఁ దెలుపుట	63
శ్రీరామనామప్రభావము	66
శ్రీరామనామమంత్రాధికారివివరణము	72
అష్టభోగములవివరణము	75
శ్రీరామనామమంత్రోపాసనాఫలము	76
ఆన్వీక్షిక్యాదిచతుర్విద్యావివరణము	78
పంచక్లేశవివరణము	80
అష్టపాశవివరణము	,,
అష్టకష్టములవివరణము	,,
పార్వతీసంశయవివరణము	84
రామాయణకథాసంగ్రహము.	85
శ్రీరామపట్టాభిషేకము	88
సీత హనుమంతునకుఁ దారకయోగంబు బోధించుట	92
అభ్యాసాదియోగనిర్ణయము	104
అహింసాలక్షణము	111
సత్యలక్షణము	,,
అస్తేయలక్షణము	,,
బ్రహ్మచర్యలక్షణము	112
అపరిగ్రహలక్షణము	,,
శౌచలక్షణము	,,
త్రివిధతపోలక్షణము	,,
సంతోషలక్షణము	113
స్వాధ్యాయలక్షణము	,,
ఈశ్వరప్రణిధానలక్షణము	114
యోగాసనములలక్షణము, వీరాసనము	115
స్వస్తికాసనము	,,
పద్మాసనము	,,

విషయము.	పుట.
మతాంతరపద్మాసనము	115
యోగాసనము	116
కూర్మాసనము	,,
ఉత్తానకూర్మాసనము	117
భద్రాసనము	,,
సిద్ధాసనము	,,
మతాంతరసిద్ధాసనము	,,
సింహాసనము	118
కుక్కుటాసనము	,,
గోముఖాసనము	,,
ధనురాసనము	,,
మయూరాసనము	119
కపాలాసనము	,,
ముక్తాసనము	120
టిట్టిభాసనము	,,
పశ్చిమతానాసనము	,,
పూర్వతానాసనము	,,
అర్భకాసనము	121
క్షామదహానాసనము	,,
ప్రాణాయామలక్షణము	,,
బంధత్రయవివరణము	122
సమాధిలక్షణము	123
ప్రత్యాహారలక్షణము	124
ధ్యానలక్షణము	,,
ధారణాలక్షణము	125
అష్టైశ్వర్యములవివరణము	126
యోగాభ్యాసఫలనిరూపణము	132
యోగాభ్యాసులకు ముఖ్యము లగునాహారాదినియమములు	133
యోగమఠలక్షణము	134
పంచముద్రాలక్షణము	137
సూర్యచంద్రమండలకళానిర్ణయము	141
చిత్కళాసాక్షాత్కారము	161

విషయము.	పుట.
జ్ఞానసూర్యోదయవర్ణ	167
మానసికస్నానవిధి	170
జ్ఞానచంద్రోదయవర్ణనము	173
ముక్తికాంతాసమాగమము	175
మహాభోగిలక్షణము	178
హంసతత్త్వోపదేశము	192
శరీరగతములగు నిళాపింగళాదులవివేచనము	194
నాదబిందుకళావివరణము	206
హంసశబ్దార్థవిచారము	210
అష్టదళపద్మమున హంస తిరుగునప్పుడు గలిగెడుగుణవిశేషములవివరణము.	212
హంసాదిలయస్థానసూచనము	216
రేచక పూరక కుంభకముల వివరణము	218
షట్కమలములనిర్ణయము	220
హంసస్థానసూచనము	224
బిందునాదకళాప్రకారాంతరసూచనము	27
అమనస్కనిరూపణము	229
అధికారి తారతమ్యమున యోగసిద్ధి యగుటకుఁ గాలనిర్ణయముఁ దెలుపుట.	232
ద్వితీయాశ్వాసము.	
పరబ్రహ్మస్వరూపనిర్ణయము	240
భావాభావపదార్థనిర్ణయము	249
మాయాస్వరూపనిర్ణయము	257
ఈశ్వరవిచారఘట్టము	270
విశ్వమునకును పాదాననిమిత్తకారణములు	274
జీవనిర్ణయము	276
సూక్ష్మశరీరసృష్టిప్రకారము	281
సూక్ష్మశరీరపంచీకరణచక్రము	288
జీవసూక్ష్మదేహతత్త్వాదులే యీశ్వరసూక్ష్మదేహతత్త్వములు	289
స్థూలశరీరపంచీకరణచక్రము	291

విషయము.	పుట.	విషయము.	పుట.
బ్రహ్మప్రణవచక్రము	292	శ్రీరాముఁడాంజనేయుని కమనస్కయోగంబు దెలుపుట	498
స్థూలశరీరనిర్ణయము	296	సమాధియందు మనస్సు కలదా లేదా యని ప్రశ్న వేయుట	516
సూక్ష్మశరీరనిర్ణయము	298	సమాధియందు మనస్సు కలిగినను తద్వికారంబులుండవనుట.	521
ఈశ్వరశరీరవివేచనము	300	అమానిత్వాదివివరణము	544
జీవేశ్వరైక్యవిచారఘట్టము	309	గుణాతీతలక్షణములవివరణము	545
అష్టపురములవివరణము	312	సర్వము బ్రహ్మమనువానివర్తనము	548
తత్త్వమసి యనుసామవేదమహావాక్యార్థనిర్ణయము	317	బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మవిద్వర బ్రహ్మవిద్వరీయ బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులలక్షణము	559
జీవబ్రహ్మైక్యవిచారము	322	వైరాగ్యబోధోపరతుల తారతమ్యకారణరూప కార్యాచార ప్రకారము	564
ఓంకారస్వరూపనిరూపణము	326	వైరాగ్యశబ్దార్థవిమర్శనము	569
పంచకోశములవివేచనము	332	బోధశబ్దార్థవివరణము	575
పంచకోశాదికమనాత్మ యని నిరూపించుట	333	గురువే పరబ్రహ్మమని బోధించుట	576
దృగ్దృశ్యవివేకము	357	గురుశుశ్రూష ముఖ్యంబని చెప్పుట	,,
సాక్షిత్వమననము	384	మహావాక్యార్థవివరణము	578
ఆరూఢునిలక్షణము	401	సుస్థితప్రజ్ఞునిలక్షణము	585
ఆరురుక్షునిలక్షణము	418	పంచదశయోగాంగములవిభాగము	594
తత్త్వోపదేశార్హుండగు నారురుక్షుని లక్షణము	,,	చిత్తలయము గలపురుషునిలక్షణము	610
సాధకునిలక్షణము	420	వైరాగ్యబోధోపరతులు గలయోగి లక్షణము	612
సద్రూపలక్షణము	429	జీవన్ముక్తునిలక్షణము	628
పంచప్రళయములవివరణము	435	ఆంజనేయుఁడు శ్రీరాముని వినుతించుట.	632
చిద్రూపలక్షణము	442		
ఆనందలక్షణము	446		
అఖండలక్షణము	448		
ద్వితీయాశ్వాసము.			
ఆంజనేయుఁడు శ్రీరాముని వినుతించు దండకము	460		

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః.

శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదము

టీకాతాత్పర్యవిశేషార్థసహితము.

పీఠిక.

ఇష్టదేవతాస్తోత్రము.

అవతారిక. పరశురామపంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తియను గ్రంథకర్త శిష్టుల యాచారము ననుసరించి మంగళము నాచరించుచు గ్రంథార్థమును గూడ సూచించుచున్నాఁడు.—

శా. శ్రీమద్దివ్యనిజాంఘ్రిపద్మములు సంసేవించుచున్ భక్తిచే
ధీమంతుం డగునాంజనేయుని నసద్దేహేంద్రియాతీతచి
ద్భూమానందుఁడ వీవ నే నని కృప నుద్బోధించు శ్రీజానకీ
రామబ్రహ్మము నంతరంగమున నారాధింతు నశ్రాంతమున్. 1

వ్యాఖ్యాతృకృతస్తుతి.

శా. శ్రీలోకేశుఁ డెవండు సర్వమున దాఁ జెల్వొందియున్ సర్వమున్
నాలోకించుట నన్యుఁ డయ్యును సమస్తాధారతన్ సర్వమై
లీలన్ వెల్గు విచారదృష్టి నరయన్ లే దన్య మెవ్వానికిన్
జాలం గొల్చెద నయ్యనాదినిధను న్సచ్చిత్ప్రమోదాత్మునిన్.

ఉ. సుందరమాంబకున్ ప్రథితసువ్రతకున్ పరదేశమంత్రికిన్
నందనుఁడన్ రమేశకరుణాపరిలబ్ధకవిత్వశక్తిని
స్పందుఁడ రామదాసబుధపౌత్రుఁడ వెన్నెలకంటివంశ్యుఁడన్
సుందరరామనామకుఁడ సూరిజనైకవిధేయచిత్తుఁడన్.

తే. శంకరాచార్యపదముల సోఁగి మ్రొక్కి
యస్మదీయగురుశ్రేణి నభినుతించి

యొసఁగఁ వివరింతు. శ్రీరామహృదయ మేను
ఘనులకరుణచే విన్నంత గనినయంత.

చ. అనిశము పాముఁ జేరి విషమై చెడుపాలునుబోలె సద్గుణం
బును గుణహీనుఁ జేరి చెడుఁ బోల్పఁగఁ దోయపుబిందు వైనశు
క్తినిఁ బడి ముత్యమైనగతిఁ గిల్బిషహీనునిఁ జేరి చోపమై
నను మహనీయమై తగుఁ గనన్ జగతీస్థలి నిశ్చితత్త్వమున్.

క. కని నిశ్చయించి సాహసమును బూనితి నప్రబుద్ధముగ్ధాత్ముఁడ న
య్యును నిది యార్యుల యాదృతిఁ, గని వర్ధిలు నాపమోధిగగనార్కముగాన్.

టీక. శ్రీమ...ములు-శ్రీమత్= శోభాయుక్తములైన, దివ్య=శ్రేష్ఠములైన (లేక, లోకాతీతములైన), నిజ=తన, అంఘ్రిపద్మములు=పాదకమలములను (ఇచ్చట ద్వితీయార్థమునందు ప్రథమ.), భక్తిచేన్=అపరోక్షజ్ఞానమునకు సాధనమగు అనన్యభక్తిచే (బాహ్యభక్తి, అనన్యభక్తి, ఏకాంతభక్తి అని భక్తి మూఁడు విధములు. అందు బాహ్యభక్తి పరోక్షజ్ఞానమును(అనఁగా: తనకంటె నధికుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు ఒకఁడున్నాఁ డనుజ్ఞానమును) కలిగించును. అనన్యభక్తి అపరోక్షజ్ఞానమును (అనఁగా: తనకును ఈశ్వరునకును భేదము లే దనుజ్ఞానమును) కలుగఁజేయును. ఏకాంతభక్తి పరమానందానుభవమును గలిగించును.), సంసేవించుచున్, ధీమంతుండు=వివేకముగలవాఁడు (పరబ్రహ్మము నిత్యమనియు ప్రపంచ మనిత్యమనియు జ్ఞానము గలవాఁడు.), అగ్నునాంజనేయునిన్ = ఐనహనుమంతుని, అస...డవు-అసత్=లేని (అసత్యములైన), దేహ=(స్థూలము సూక్ష్మము కారణము మహాకారణము అను) దేహములును, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములను, అతీత=అతిక్రమించిన (దేహేంద్రియాదులకంటె వేరైన), సత్=సత్యస్వరూపుఁడవును, చిత్=జ్ఞానస్వరూపుఁడవును, భూమానందుఁడవు=పరమానందస్వరూపుఁడవును అగు, ఈవ=నీవే, నేను (జీవుఁడే బ్రహ్మమనుట.), అని, కృపన్ = పరమానుగ్రహముచే, బోధించు=తెలిసికొనునట్లుచేయు, శ్రీ...బ్రహ్మమున్- శ్రీ=అష్టైశ్వర్యయుక్తమగు, జానకీరామబ్రహ్మమున్=సీతాసహితరామబ్రహ్మమును (ఇచ్చట సీతను మాయఁగాను, రాముని పరబ్రహ్మముఁగాను చెప్పియున్నాఁడు.), అంతరంగమునన్=మనసునందు, అశ్రాంతమున్=సర్వకాలములయందును, ఆరాధింతున్=సేవింతును (ధ్యానింతు ననుట).

తాత్పర్యము. అనన్యభక్తిచేఁ దనపాదముల నెప్పుడును సేవించుచుఁ దత్ప్రభావమువలన దృఢమగు వివేకవైరాగ్యములు గలిగి యుత్తమాధికారియై యున్నహనుమంతునకు "తత్త్వమసి" = "ఆబ్రహ్మమే నీవు" అను మహావాక్యముయొక్క యర్థమును గరుణవెలయ నుపదేశించు నాసీతారామబ్రహ్మమును సర్వకాలములయందును ధ్యానించెదను,

అవ. ఇట్లు తన యిష్టదైవ మగు శ్రీరాముని పరబ్రహ్మరూపునిగా వర్ణించి యీపద్యమున సీతాదేవిని మూలప్రకృతిరూపముతో నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

సీ. తనరజోగుణముచేఁ దనరంగనే దేవి, గల్పించునఖిలలోకములనెల్లఁ, దన
సత్త్వగుణముచేనొనరంగ నేకొమ్మ, పోషించునీసర్వభూతములను, దన
తమోగుణము చేఁదగ నేవధూమణి, జగములనెల్లసంక్షయముఁ జేయుఁ
దా శుద్ధసత్త్వప్రధానయై యేరామ, రామాంకముననజస్రమువసించు
తే. నట్టిభువనైకమాత దయాసమేత, సద్గుణవ్రాత నిర్మలస్వాంతపూత
భక్తజనమానసోద్యానపారిజాత, సీత కరుణించి నన్నురక్షించుఁగాత.

టీక. ఏదేవి=మూలప్రకృతియగునేసీతాదేవి, తనరజోగుణముచేన్ = తనకుఁగలరజోగుణముచేత, తనరంగన్=ఒప్పునట్లుగా, అఖిలలోకములనెల్లన్= నానావిధము లగుభేదములుఁగల యీబ్రహ్మాండములనెల్లను, కల్పించున్=సృష్టించునో (ఇచ్చట కల్పించు ననుటచే వాస్తవముగ నీప్రపంచము బ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాకున్నను వేఱుగానున్నట్లు తోఁపఁజేయుచున్నది యని భావము.), ఏకొమ్మ=ఏస్త్రీ, తమసత్త్వగుణముచే=తనకుఁగల సత్త్వగుణముచేత (శుద్ధసత్త్వమనియు, మలినసత్త్వమనియు సత్త్వగుణము రెండువిధములు. అందు రజస్తమోగుణములతోఁ గొంచెమైనను సంబంధపడనిది శుద్ధసత్త్వము; అట్లుకానిది మలినసత్త్వము. ప్రకృతమున మలినసత్త్వమును గూర్చియే చెప్పఁబడియున్నది యని తెలిసికొనవలయును.), తనరంగన్ =, ఈసర్వభూతములను, పోషించున్, ఏవధూమణి=ఏనారీరత్నము, తనతమోగుణముచేన్= తనకుఁగల తమోగుణముచేత, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, జగములనెల్లన్=లోకములనంతయు, సంక్షయముచేయున్=నశింపఁజేయునో, ఏరామ=ఏయువతి, తాన్=తాను, శుద్ధసత్త్వప్రధాన+ఐ=శుద్ధసత్త్వమే ప్రధానముగాఁ గలదియై (శుద్ధసత్త్వస్వరూపిణి యై యనుట.), రామాంకమునన్=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడగు శ్రీరామునితొడపై, అజస్రమున్=సర్వకాలములయందును, వసించున్=నివసించునో (మాయాశక్తి పరబ్రహ్మమునకు నిత్యానపాయిని; అనఁగా; అగ్నియందున్నయుష్ణశక్తియునుంబోలె నెప్పుడును పరబ్రహ్మమును విడువకుండునది యని భావము.), అట్టిభువనైకమాత=ఆలోకజననియు, దయాసమేత=దయగలదియు, సద్గుణవ్రాత=శ్రేష్ఠము లగుగుణసమూహములు గలదియు, నిర్మలస్వాంత=పవిత్ర మగుహృదయము గలదియు, పూత=నిర్వికారస్వరూపము గలదియు (బ్రహ్మము మాయయు నొక్కటియే కావున నిట్లు చెప్పఁబడెను.), భక్త...పారిజాత-భక్తజన=భక్తజనులయొక్క, మానస=మనస్సులనియెడు, ఉద్యాన=ఉద్యానవనమునందు, పారిజాత = పారిజాతవృక్షమువంటిదియు (తనను ధ్యానించినవారు కోరినకోర్కులనొసంగునది యనుట.), అగు, సీత, నన్నున్, కరు

ణించి=దయఁజూచి, రక్షించుక కాత=రక్షించునుగాక (ఆపదలనుండి తొలఁగించును గాక).

తా. గుణసామ్యము *(సత్త్వరజస్తమోగుణములు ఎక్కువతక్కువలు లేక సమానములు గా నుండుట.) స్వరూపముగాఁ గలది యగుటచేఁ దనరజస్సత్త్వతమోగుణములమూలమున సృష్టిస్థితిసంహారములను జేయించు శుద్ధసత్త్వస్వరూపముతోఁ బరబ్రహ్మమునందు భేదము గా నిలచి యుండునాలోకజనని మూలప్రకృతి (మూలప్రకృతి యగు సీతాదేవి) కోరినకోర్కుల నొసంగి నన్ను రక్షించుఁ గాక (ఓంకారమునందు అకార ఉకార మకారము లను మూఁడువర్ణములు కలవు. ఇవి మూఁడును క్రమముగ సత్త్వరజస్తమోగుణము లనియు, మకారము పై నున్న యర్ధమాత్ర గుణసామ్యస్థితి యనియు, ఇవియన్నియుఁ గలిసి యేర్పడిన "ఓమ్" అనుఅక్షరము ప్రకృతి యనియు, ఆయక్షరముయొక్కయర్థము పరబ్రహ్మ మనియు ఉపాసింపవలయు నని చెప్పఁబడి యున్నది. దీనిచేఁ బ్రకృతికిని బ్రహ్మమునకును గలసంబంధమును బాఠకులూహింతురు గాక).

అవ. ఇట్లు ప్రకృతిపురుషుల వినుతించి, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రు లనుపేళ్లతో సత్త్వరజస్తమోగుణములు ఉపాధులు (ఆవరణములు) గాఁ గలిగి విలసిల్లుపరమాత్మ ప్రతిబింబముల వినుతించుచున్నాఁడు.—

సీ. తతశుద్ధసత్త్వప్రధానవిగ్రహుల నిమ్ముల రజస్సత్త్వతమోగుణకుల
స్వసుధర్మశృంగారవైరాగ్యవేషుల, విశ్వోద్భవస్థితివిలయకరులఁ
దప్తకాంచననీరధరచంద్రవర్ణుల, శుభకమండలుచక్రశూలధరుల
ఘనసత్యవైకుంఠకైలాసవాసుల, వరహంసఖగవృషవాహనులను
తే. షడ్గుణైశ్వర్యయుతులభాషాధవప్ర,సన్నమంగళదేవతాసర్వమంగ
ళాధిపతులసాత్మపరమాత్మమయుల,బ్రహ్మవిష్ణుమహేశులఁ బ్రస్తుతింతు.

టీక. తత...విగ్రహులక=తత=వ్యాపించిన, లేక, ప్రసిద్ధమైన, శుద్ధసత్త్వప్రధాన=శుద్ధసత్త్వరూప యగుమాయయే, లేక, త్రిగుణములును లయము నొందుస్థానమైనచిత్ప్రకృతియే,విగ్రహులక=శరీరములుగాఁగలిగినట్టియు (మాయామయములగుశరీరములు గలవారు, లేక, సర్వమునకు నధిష్ఠాన మైనప్రకృతితో నభిన్నులై యుండువారు అనిభావము.), రజస్సత్త్వతమోగుణకులక=రజోగుణము సత్త్వగుణము తమోగుణము (ఈగుణములకు కార్యము లగుఘోరవృత్తి, శాంతవృత్తి, మూఢవృత్తి) కలిగినట్టియు (అవృత్తులవలన క్రమముగా సృష్టిస్థితిసంహారము లు జరుగు నని భావము.), స్వ...వేషులక-స్వ=స్వకీయ మైన, సుధర్మ=శ్రేష్ఠ మగుధర్మము (వర్ణధర్మములు, ఆశ్రమధర్మములు మొదలగునవి.), శృంగార=వస్త్రాభూషణాద్యలంకారములు, లేక,

శృంగారరసము, వైరాగ్య=విరక్తి, ఇవియే, వేషులకున్=వేషములుగాఁ గలిగినట్టియు (బ్రహ్మ ధర్మపరుఁడనియు, విష్ణువు శృంగారపరుఁడనియు, ఈశ్వరుఁడు వైరాగ్యపరుఁడనియు భావము.), విశ్వ...కరులకున్-విశ్వ=ప్రపంచముయొక్క, ఉద్భవ=సృష్టిని, స్థితి=రక్షణము, విలయకర్తులకున్=ప్రళయమును ఆచరించునట్టియు, తప్త...వర్ణులకున్-తప్త=పుటము వేయఁబడిన, కాంచన=సువర్ణముయొక్కయు (కాంతియొక్క యాధిక్యమును జెప్పుటకై ఇచ్చట "తప్త" అనువిశేషణము వేయఁబడినది.), నీరధర=మేఘముయొక్కయు (నీటితోఁగూడియున్న మేఘము మిగుల గాంతి గలదై యుండును గావున నిట్టు "నీర" పదము ప్రయోగింపఁబడినది.), చంద్ర=చంద్రునియొక్కయు, వర్ణులకున్=వర్ణమువంటి వర్ణముగలిగినట్టియు (ఇవి క్రమముగా రజస్తమస్సత్త్వగుణముల వర్ణములు కావున త్రిమూర్తులకును ఇవి బాహ్యోపాధులని తెలిసికొనవలయును. బ్రహ్మకు లోపలను వెలుపలను గూడ రజోగుణమే; విష్ణువునకు లోపల సత్త్వము, వెలుపల తమస్సు; రుద్రునకు లోపలఁ దమస్సు, వెలుపల సత్త్వము అవరణము లని యెఱుంగునది.), శుభకమండలుచక్రశూలధరులకున్ = శుభకరము లగు కమండలువు చక్రము శూలము ధరించినట్టియు, ఘనసత్యవైకుంఠకైలాసవాసులకున్=శ్రేష్ఠము లగు సత్యలోక వైకుంఠకైలాసములయందు నివసించువారును, వరహంసఖగవృషవాహనులను=శ్రేష్ఠములగు హంస గరుడ నందికేశ్వరులు వాహనములుగాఁ గలిగి నట్టియు, షడ్గుణైశ్వర్యయుతులకున్ = షడ్గుణములసమృద్ధి గలిగినట్టియు (అధికమగు ప్రభావము, ధైర్యము, కీర్తి, సంపద, జ్ఞానము, వైరాగ్యము అనునివి షడ్గుణములు.), భాషా...పతులకున్-భాషావధూ=సరస్వతీదేవికిని, ప్రసన్నమంగళదేవతా=ప్రసన్నురాలగు, లేక, దయయే స్వభావముగాఁగల లక్ష్మీదేవికిని, సర్వమంగళా = పార్వతీదేవికిని, అధిపతులకున్ = ప్రభువు లయినట్టియు (గుణత్రయశక్తులను స్వాధీనముగాఁ జేసికొనియుండువారనుట.), సాక్షాత్...మయులకున్-సాక్షాత్=ప్రత్యక్ష మైన, పరమాత్మమయులకున్=నిర్వికారపరబ్రహ్మమే స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు ('పరమాత్మవిభాగస్థాః' అను శాస్త్రమును అనుసరించి యీ బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు పరమాత్మరూపులే, సృష్ట్యాదియందు గుణములు మూఁడును విజృంభింప నారంభించినపుడు వానిలో ప్రతిబింబించి సర్వవ్యాపకమగు నాపరబ్రహ్మము మూఁడువిధములుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది అని తెలిసికొనవలయును.), బ్రహ్మవిష్ణుమహేశులకున్, ఇమ్ములకున్=అధికముగా, ప్రస్తుతింతున్=స్తోత్రముచేయుచున్నాను.

తా. సత్త్వరజస్తమోగుణములు లయము నొందుటకు (ఉత్పత్తిస్థితిలయములం బొందుటకు అని కూడ గ్రహింపవలయును. వస్తువైనను తా నుత్పత్తిఁ జెందిన స్థలమునందె, అనఁగా ఉపాదానకారణమునందె, లయమునొందును గదా!), స్థానమగు చిత్ప్రకృతియే, లేక, మాయయే, దేహములుగాఁ గలిగి రజస్సత్త్వతమోగుణవృత్తుల

నాశ్రయించుచు వర్ణాశ్రమధర్మములు, శృంగారము, వైరాగ్యము అనునవియే వేషములుగాఁ గలిగి నామరూపాత్మక మగుసకలప్రపంచమును (ఈ ప్రపంచమునందు పేర్లును రూపములును దప్పఁ బిర బ్రహ్మమునకంటె నన్యమగుపదార్థ మేదియును లేదు.) బుట్టించుచు రక్షించుచు సంహరించుచు, ఎఱుపు నలుపు తెలుపు అనుశరీరచ్ఛాయ గలిగి, కమండలు చక్ర శూలముల ధరించుచు, సత్యలోక వైకుంఠ కైలాసములయందు విలసిల్లువారును, హంసగరుడవృషభవాహనుల్గును, ప్రభావము ధైర్యము మొదలగు షడ్గుణములచే నొప్పువారును, సరస్వతీ లక్ష్మీ పార్వతీనాయకులును, బరబ్రహ్మరూపులును అగుబ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల వినుతించెదను.

అవ. ఇట్లు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల నుతించి, వారలయధీనతలోనుండి వారికి సృష్ట్యాదికార్యములు చేయఁ గల సామర్థ్యముల నిచ్చు త్రిగుణశక్తులఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు.—

శా. బ్రహ్మాండంబు సృజింపఁ బెంప సమయింపం జాలుసామర్థ్యముల్
బ్రహ్మోపేంద్రనగేంద్రచాపులకు సంపాదించుచు న్వారికిన్
బ్రహ్మైక్యవివేక మిచ్చుచును సంభావించుచుం బ్రోచునా
బ్రాహ్మీమంగళదేవతాగిరిజలం బ్రార్థింతు నశ్రాంతమున్. 4

టీ. బ్రహ్మాండంబున్=ప్రపంచమును, సృజింపన్=సృష్టిఁజేయుటకును, పెంపన్=వృద్ధిఁ బొందించుటకును, సమయింపన్=నశింపఁజేయుటకును, చాలు...ముల్-చాలు=తగిన, సామర్థ్యముల్=శక్తులను, బ్రహ్మ...చాపులకున్-బ్రహ్మ=చతుర్ముఖునకును, ఉపేంద్ర=విష్ణువునకును, నగేంద్రచాపులకున్=శివునకును (త్రిపురసంహారమున రుద్రుఁడు మేరుపర్వతమును ధనుస్సుగా ధరించె నని పురాణగాథ కలదు. దానింబట్టి, నగేంద్రచాపుఁడు=పర్వతము ధనుస్సు గాఁగలవాఁడు, అనుపదము ప్రయోగింపఁబడెను.), సంపాదించుచున్=కలుగఁజేయుచు (ఈత్రిమూర్తులు నిర్వికారులే కావున వీరలకు సృష్ట్యాదికార్యములు చేయుసామర్థ్యము స్వయముగా లేదు. వీరిసాన్నిధ్యమువలన త్రిగుణశక్తులే యీకార్యములను జేయును. అవి శక్తియుక్తులగు నీత్రిమూర్తులయం దారోపింపఁబడును అని తెలిసికొనవలయును.), వారికిన్=ఆత్రిమూర్తులకు, బ్రహ్మైక్యవివేకమున్=నిర్గుణపరబ్రహ్మజ్ఞానమును (తాము ను ఒక్కటియే అను జ్ఞానమును), ఇచ్చుచును సంభావించుచున్=ఇచ్చి గౌరవించుచు (అవిద్య జీవులకు స్వాధీనముకాక వారిని లోఁబఱుచుకొని వారికి బంధములు గలిగించును. ఈగుణశక్తులట్లుగాక బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులకు లోఁబడి వారలకు బంధమును గలిగింపకున్నవియనియు, అట్లగుటచే వారలకు బ్రహ్మైక్యజ్ఞానము దృఢముగా నున్నదనియు భావము.), ప్రోచునా బ్రాహ్మీమంగళదేవతాగిరిజలన్=రక్షించునట్టి యీ సరస్వతీలక్ష్మీపార్వ

తులను (ఇచ్చట రక్షించుట యనఁగా బంధము గలుగఁజేయకుండుటయే అని తెలిసికొనవలయును.), అశ్రాంతమున్=ఎల్లపుడును, ప్రార్థింతున్.

తా. చతుర్ముఖునకు సృష్టిఁజేయుటయందును, విష్ణువునకు రక్షించుటయందును, రుద్రునకు సంహరించుటయందును సామర్థ్యమునుగలుగఁజేయుచు, తమవికారములచే బంధమును గలిగింపక వారికి "అహంబ్రహ్మాస్మి"="నేనే బ్రహ్మమును" అనుజ్ఞానమును దృఢముచేయుచు నుండు త్రిగుణశక్తులగు వాణీలక్ష్మీపార్వతుల ధ్యానించెదను.

అవ. గణేశుని బరబ్రహ్మరూపునిగా స్తోత్రముఁ జేయుచున్నాఁడు.—

క. పరవిశ్వోద్గతి హేతువు, పరముఁడు పురుషుండు ప్రకృతి బ్రహ్మము పరమే
శ్వరుఁ డంచుఁ దజ్జ్ఞ లెవ్వనిఁ, బరికింపుదు రగ్గణాధిపతి నర్చింతున్. 5

టీ. ఎవ్వనిన్=ఏమహాత్ముని, పరవిశ్వోద్గతిహేతువు=ప్రపంచోత్పత్తికిఁ గారణభూతుఁడు (ఉత్పత్తిస్థితిలయములకుఁ గారణమనుట.), పరముఁడు=ప్రకృతికిని పురుషునకును అధికుఁడగువాఁడు, పురుషుఁడు=జీవస్వరూపుఁడు, ప్రకృతి = ఉపాదానకారణభూతుఁడు ("పరవిశ్వోద్గతి" అనుటచే నిమిత్తకారణభూతుఁ డనుటనుగూర్చి చెప్పఁబడెనని తెలియునది. లేక, మాయారూపుఁడును; పరబ్రహ్మమునకును, మాయకును భేదము లేదు గావున నిట్లు చెప్పఁబడెను.), బ్రహ్మము=చతుర్ముఖుఁడు, పరమేశ్వరుఁడు=రుద్రుఁడు, అంచున్=అని, తజ్జ్ఞులు=తత్త్వవేత్తలు, పరికింపుదురు=విచారింతురో, లేక, ధ్యానింతురో (చిత్తశుద్ధికొఱకై యామారూపములతో ధ్యానింతురో యనుట.), గణాధిపతిన్=అవిఘ్నేశ్వరుని, అర్చింతున్=పూజించెదను.

తా. ఈ ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణముగాను, ఉపాదానకారణముగాను ఉన్న ప్రకృతిపురుషాతీతమగు పరబ్రహ్మమనియు, జీవరూపుఁడనియు, బ్రహ్మరుద్రాదిస్వరూపములతో నున్నాఁడనియు తత్త్వజ్ఞానము గలవారిచే సర్వకాలములయందును ధ్యానింపఁబడుచున్న (లేక, అధికారభేదములచే ననేకవిధములుగా సేవింపఁబడుచున్న) యాగణేశ్వరుని పూజించుచున్నాను.

అవ. ఇట్లు దేవతల ప్రార్థించి, దేవతల నుపాసించునట్లు తత్త్వవేత్తనుగూడ నుపాసించుట చిత్తశుద్ధికరమని తెలియఁజేయుచు, రామప్రసాదము వలన పరమార్థము నెఱింగిన హనుమంతుని ధ్యానించుచున్నాఁడు.—

మ. తనరం గాయముచేత రామచరణద్వంద్వైకదాస్యంబు హె
చ్చినభక్తిం దగువాక్కుచే ననిశమున్ శ్రీరామనామప్రకీ
ర్తనముం జిత్తముచేత రామపరతత్త్వధ్యానముం జేయుశ్రీ
హనుమంతున్ సముపాశ్రయింతు మదభీష్టార్థంబు సిద్ధింపఁగన్. 6

టీ. తనరన్=ఒప్పునట్లుగా, కాయము చేతన్=శరీరముచే, రామ...దాస్యంబున్-రామ=శ్రీరామునియొక్క, చరణద్వంద్వ=పాదయుగ్మముయొక్క, దాస్యంబున్=సేవను, తగువాక్కుచేన్=యుక్తమైన (వేదాధ్యయనము, సత్యభాషణము మొదలగు వాఙ్మయతపస్సుతో కూడిన దగుటచే నిర్మలమైన) వాక్కుచేత, అనిశమున్ = ఎల్లప్పుడును, శ్రీరామ...కీర్తనమున్ - శ్రీరామ = శ్రీరామునియొక్క, నామ=నామధేయముయొక్క, ప్రకీర్తనమున్=జపమును, చిత్తముచేన్=మనస్సుచేత, తదీయ...ధ్యానమున్ - తదీయ=ఆశ్రీరామునిసంబంధమైన, పరతత్త్వ=యథార్థస్వరూపముయొక్క (బ్రహ్మస్వరూపముయొక్క), ధ్యానమున్=ధ్యానించుటను, హెచ్చినభక్తితో, చేయు నాహనుమంతున్, మదభీష్టార్థంబు-మత్=నాచేత, అభీష్ట=కోరఁబడిన, అర్థంబు=విషయము, సిద్ధిం బొందఁగన్ = సిద్ధించునట్లుగా (ఈగ్రంథము నిర్విఘ్నముగాఁ బరిసమాప్తి యగుటకై యనుట.), సముపాశ్రయింతున్ = ఆశ్రయించెదను.

తా. మిగుల భక్తిగలవాఁడై తనశరీరముచే శ్రీరామపాదసేవయు వాక్కుచేఁ దన్నామస్మరణంబును మనస్సుచేఁ బరమార్థస్వరూపధ్యానంబును గావించుచుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా నా శ్రీరాముని సేవించుచున్న యాహనుమంతుని భక్తాగ్రేసరుని నాశ్రయించెదను. అప్రభుఁడు నా కభీష్టార్థముల సమకూర్చును గాక !

అవ. "యస్య దేవే పరా భక్తిః యథా దేవే తథా గురౌ" = "ఎవనికి దేవుని యందు అధికముగ భక్తియుండునో గురువునందుఁగూడ నట్లేయుండునో వానికిని" అనున్యాయము ననుసరించి కవి గురువుల వినుతించుచున్నాఁడు.—

క. ఆరయ మద్బాల్యంబున, గారవమునఁ జిత్తశుద్ధికరముగ నాకుం
దారకయోగముఁ దెలిపిన,నారాయణగురువులనుమనంబునఁదలఁతున్.

టీ. ఆరయన్=విచారింపఁగా (లేక, పరతత్త్వస్వరూపమును విచారించుటకు; విచారించుశక్తిగలుగుటకు), మద్బాల్యంబునన్-మత్=నాయొక్క, బాల్యంబునన్=బాల్యమునందు ('చెప్పిన విషయములను గ్రహించి వానిని మనస్సునందు నిలుపుకొనఁ గలవాఁడు బాలుఁడు' అనువాక్యము ననుసరించి యిచ్చట బాల్యశబ్దమునకు అర్థము చెప్పవలయును. లేకున్న బాలుఁడు వేదాంతశాస్త్రోపదేశమునకుఁ దగియుండఁడుగదా!), గారవమునన్=ప్రేమతో, చిత్తశుద్ధికరముగన్=మనసును పరిశుద్ధము చేయునట్లుగా, నాకున్, తారకయోగమున్=అక్షిపురుషునుపాసించువిధమును (యోగస్వరూపము ఈప్రథమాశ్వాసమునందు వివరింపఁబడును.), తెల్పిన నారాయణగురువులను = ఉపదేశించిననారాయణుఁ డనుగురువును, మనంబునన్ = మనస్సునందు, తలఁతున్ = స్మరించెదను.

తా. నేను బ్రహ్మవిద్యార్థి నై యున్నకాలమున నన్ను గ్రహించి మనసును

బరిశుద్ధము చేయఁజాలుతారకయోగము నుపదేశించి పరమార్థతత్త్వమును దెలిసికొనుటయందు శక్తిని గలిగించిన నారాయణగురువును మదిలోఁ దలంచెదను.

అవ. మఱియొకగురువునకు వందన మాచరించుచున్నాఁడు.—

సీ. ఘనపాపమును మాపఁ దనుతాపమును బాపఁ
దనరూపమును జూపఁ దనరువాని
దనుకాయమును ద్రోయఁ బెనుమాయ నొగి మాయ
ముగఁ జేయ గుఱి డాయఁ దగినవాని
మును కారణశరీరమును జీఱ నవికార
వరకారణముఁ జేరఁ బఱఁగువానిఁ
దనయందు జగమందుఁ దాఁ బొందుగా నొందు
చెలు వొందువిందుగాఁ దెలియువాని
తే. నిగమనిగదితసుగుణము లగణితముగ
మిగుల నిగుడఁగ సగుణుఁడై యగుణుఁ డగుచుఁ
బగలు రే యన కొకరీతి నెగడువాని
శ్రీమహాదేవగురుని భజింతు నెపుడు. 8

టీక. ఘనపాపమునన్ = అధికమైనపాపమును (బ్రహ్మజ్ఞానమునకుఁ బ్రతిబంధకములై యుండు వానిని), పాపన్=పోఁగొట్టుటకును, తనుతాపమునన్=శరీరమునందలి సంతాపములను (ఆధ్యాత్మికము, ఆధిభౌతికము, ఆధిదైవికము అనుతాపత్రయమును; వాతపైత్త్యాదులవలనఁ దనకుఁ గలుగువ్యాధులు ఆధ్యాత్మికతాపము; ఇతరజంతువులవలనఁ గలుగుబాధ యాధిభౌతికతాపము; ఎండ వాన గాలి మొదలగు వానివలనఁ గలుగుతాపము ఆధిదైవికతాపము; అని యెఱుఁగునది.), మాపన్=నశింపఁజేయుటకును, తనరూపమును = తనయథార్థస్వరూపమును (బ్రహ్మస్వరూపమును), చూపన్=కనఁబఱుచుటకును (అపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారమును గలిగించుటకు), తనరువానిన్=శక్తిగలవానిని, తనుకాయమునన్=సూక్ష్మశరీరమును, ద్రోయన్=నశింపఁజేయుటకుఁగా (హృదయగ్రంథిని ఛేదించుటకు, అనఁగా: తనకంటె బ్రహ్మము వేఱనుభ్రాంతిని తొలఁగించుకొనుటకు), పెనుమాయన్=గొప్పది యగునట్టి (సకలలోకములను దనకు వశములను గావించుకొని త్రిప్పునట్టి సామర్థ్యము గల) మాయను, ఒగిన్=సంపూర్ణముగ, మాయముగన్=కనుపడనిదానినిగా, చేయన్=చేయుటకును, గుఱిడాయతగినవానిన్=లక్ష్యముగా నాశ్రయింప నర్హుండైనవానిని (ఈయన నాశ్రయించిన హృదయగ్రంథియు, అవిద్యయు నశించుట కేసంశయమును లేదనుట.), మును=మొట్టమొదట, కారణశరీరమును=అవిద్యాస్వరూప మైన

కారణశరీరమును, జీర్ణిన్=నశింపఁజేయఁగాను, అవికారపరకారణమున్ = నిర్వికారమును నుత్తమమైన పరబ్రహ్మమును, చేరన్=పొందుటకును, పరఁగువానిన్=తగినవాని (లేక, సమర్థుఁడగువానిని), పరబ్రహ్మమును అపరోక్షానుభవపూర్వకముగఁ దెలిసికొనినవానిని, తనయందున్=తనలో, జగము=ప్రపంచము (కలదు), అందు=ఆప్రపంచమునందు, తాన్=తాను, పొందుగా నొందుచెలువున్=బాగుగా చెందునట్టిసమృద్ధిని (తా నాప్రపంచమునం దుండుటను), ఒందువిందుగాన్ = ఒందుచున్న సంతోషముతో, తెలియువానిన్=తెలిసికొనువానిని (తనయందు ప్రపంచ మున్నదనియు, తా నాప్రపంచమం దున్నాఁడనియు బాగుగఁ దెలిసికొనియున్నవానిని), నిగమ...ములు-నిగమ=వేదములందు, నిగదిత=చెప్పఁబడిన, సుగుణములు, అగణితముగన్=లెక్కకు మిక్కిలి యై, మిగులన్=అధికముగ, నిగుడఁగన్=నిలచియుండుటచేత, సగుణుఁడై=గుణవంతుఁడై, అగుణుఁడు=నిర్గుణుఁడు, అగుచున్ (పరబ్రహ్మరూపముతో వర్ణింపఁబడుచుండుటచే నిట్లు చెప్పఁబడినది.), పగలు రేయనకన్ = పగలు రాత్రి అని భేదములేక (కాలపరిచ్ఛేదమనఁగా ఈకాలమునఁ గలఁడు, మఱియొకకాలమున లేఁడు అనుభేదము లేక), ఏకరీతిన్=ఒకటేవిధముగా, నెగడువానిన్=విహరించువానిని, శ్రీమహాదేవగురునిన్ = శోభాయుక్తుఁడగు మహాదేవుఁ డనుగురువర్యుని, ఎప్పుడున్, భజింతున్=సేవించెదను.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానమునకు విఘ్నములై యుండు నానావిధము లగుపాపములను నశింపఁజేయుచు ఆధ్యాత్మికాదితాపములను బోఁగొట్టి తనసత్యస్వరూపమును ప్రత్యక్షముగ చూపఁగలసామర్థ్యము గలవాఁడును, సూక్ష్మశరీరమును ధ్వంసముచేసి అవిద్యను తొలఁగించి కృతార్థులుగాఁ దలఁచువారలకు శరణ్యుఁడును, కారణశరీరమును ధ్వంసము కావించి నిర్వికారపరబ్రహ్మముతో నైక్యముఁ జెంది యుండువాఁడును "మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితం, మయి సర్వం లయం యాతి తద్బ్రహ్మాద్వయ మస్మ్యహమ్" "ప్రపంచము నాయందే జనించినది. నాయందే నిలిచి యున్నది. నాయందే లయమగును. సర్వకారణభూతుఁడగు పరబ్రహ్మము నేనే" అనువిషయమును జక్కఁగ నెఱింగి యున్నవాఁడును, నిర్గుణస్వరూపుఁ డయ్యును శాస్త్రోక్తము లగుసకలసద్గుణములును గలవాఁ డగుటచే సగుణుఁడై కూడ నుండువాఁడును, కాలపరిచ్ఛేదము లేక నొకరీతిగ నుండువాఁడునగు నామహాదేవగురువును సేవించెదను. (ఈకవికి నారాయణుఁడు అనియు మహాదేవుఁడనియు నిరువురుగురువులు. అందు నారాయణుఁడు పద్యమున వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడు. ఈపద్యమున మహాదేవగురువు విజ్ఞానవంతుఁడుగఁ గొన్నిచోట్లను గేవల పరబ్రహ్మరూపుఁడుగ మఱికొన్నిచోట్లను వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడని తెలిసికొనవలయును.)

సంస్కృతకవిస్తోత్రము.

అవ. ఈక్రిందనాలుగుపద్యములచేఁ గవిప్రశంస చేయుచున్నాఁడు.— (ఇది యాంధ్రకవులయాచారము).

శా. లోకాలోకపరీతభూచరమహాలోకోపకారంబుగా
శ్రీకల్యాణకరోరుకావ్యచయముల్ సిద్ధంబుఁ గావించి సు
శ్లోకుల్ పుణ్యమతుల్ జగద్గురువులై శోభిల్లుచున్నట్టి వా
ల్మీకివ్యాసమయూరబాణకవికాళిదాసులం గొల్చెదన్. 9

టీక. లోకా...ఉపకారంబుగాన్-లోకాలోక=చక్రవాళపర్వతమునఱకు (ఇది 'సప్తసముద్రములకు అవల నున్నపర్వతపంక్తి' అని పౌరాణికులు చెప్పుదురు. ఈలోకాలోకపర్వతముల కావల భూమి లేదు.), పరీత=వ్యాపించిన, భూ=భూమి యందు, చర=సంచరించుచున్న, మహత్=అధిక మైన (లెక్కకు మిక్కిలి యగు), లోక=జనులకు, ఉపకారంబుగాన్=ఉపకార మగునట్లుగా, శ్రీ...చయముల్-శ్రీ= శోభాయుక్తము లైనవియు (ప్రసిద్ధిఁజెందిన), కల్యాణకర=శుభమును కలిగించునవియు (జ్ఞానము నొసంగునవి యనుట.), ఉరు=విశాలములయినవియునగు, కావ్య=రామాయణము మొదలగుకావ్యములయొక్క, చయముల్ = సమూహములను, సిద్ధంబుఁ గావించి=నిర్మించి, సుశ్లోకుల్=చక్కనికీర్తి గలవారును ('పద్యే యశసి చ శ్లోకః' -శ్లోకమనఁగాఁ 'బద్యము, కీర్తి' అని అమరము.), పుణ్యమతుల్=నిర్మలమైన హృదయములు గలవారును, జగద్గురువులు=త్రిభువనములకును గురువులును, ఐ=అగుచు; శోభిల్లుచున్నట్టి, వాల్మీకి వ్యాస మయూర బాణకవి కాళిదాసులన్ = వాల్మీకి వ్యాసుఁడు మయూరుఁడు బాణుఁడు కాళిదాసుఁడు మొద లగుసంస్కృతకవులను, కొల్చెదన్=సేవించెదను (కొనియాడెద ననుట).

తా. సకలజనులకును బరిపూర్ణజ్ఞానము నొసంగుచుఁ బరలోకసౌఖ్యములను గూడఁ గలిగించుచు మిగులఁ బ్రసిద్ధిఁ జెందియున్న విశాలము లగుకావ్యముల నిర్మించి సప్తసముద్రముద్రిత మగునీభూమండలమునం దున్నవారల కందఱకు మహోపకారమును గావించి లోకగురువులై పరిశుద్ధము లగుచిత్తములతో రాజిల్లుచుఁ దమకీర్తిచే లోకముల నెల్లఁ బావనముఁ జేయుచున్న వాల్మీకి వ్యాస మయూర బాణ కాళిదాసాదుల నభినుతించెదను.

సుకవివర్ణనము.

తే. మహితగురులఘువర్ణధర్మములు నియమ
ములుఁ గలితకర్తృకర్మక్రియలను దెలిసి

నామరూపావ్యయవిలక్షణంబు లాత్మ
నెఱిఁగినకవీశ్వరుండె కవీశ్వరుండు. 10

టీక. మహిత...ములు – మహిత=ఒప్పుచున్న (లేక, గౌరవార్హము లైన), గురు=గురువులును, లఘు=లఘువు లైనట్టియు, వర్ణ=అక్షరములయొక్క — ("దీర్ఘస్సంయుక్తాద్యః పూర్ణానుస్వారపూర్వవర్ణశ్చ" దీర్ఘమును, విసర్గలున్నయక్షరమును, సంయుక్తాక్షరమునకును బూర్ణానుస్వారమునకును ముందున్నయక్షరమును గురువు లనఁబడును. మిగిలినవి లఘువులు.), ధర్మములు=స్థితులును, నియమములు=యతిప్రాస నియమములును, కలిత...క్రియలను-కలిత=ఒప్పుచున్న, కర్తృ=కర్తలను, కర్మ=కర్మలను, క్రియలను = ధాతువులను, తెలిసి=తెలిసికొని, నామ...లక్షణంబులు- నామ = ప్రాతిపదికములయొక్కయు (ప్రాతిపదిక మనఁగా విభక్తిప్రత్యయములు గాని, వానికి సంబంధించిన వికారములుగాని కలుగక ముందున్నశబ్దరూపము; రామ, కృష్ణ మొ.), రూప=విభక్తిరూపములయొక్కయు, అవ్యయ=అవ్యయములయొక్కయు, విలక్షణములన్ =చక్కనిలక్షణములను (అనఁగా: స్వరూపములను), ఆత్మన్= తనలో, ఎఱిఁగిన కవీశ్వరుండె=తెలిసికొనిన కవీశ్వరుఁడె, కవీశ్వరుండు=కవి యనుటకుఁ దగినవాఁడు.

ఈపద్యమునందు బ్రహ్మవేత్తృపరముగ మఱియొకయర్థము కూడ స్ఫురించుచున్నది:—

టీక. గురు...ధర్మములు-గురు=ఉత్తమములును, లఘు=అధమము లైన, వర్ణ= జాతులయొక్క, ధర్మములు=ఆచారనియమములను, నియమములు = యోగాంగము లగుశౌచము, తపస్సు మొదలగువానిని (నియమము లనుటచే యోగము సమగ్రముగ అని అర్థము. కేవలము నియమములనిమాత్రమె తెలిసికొనినందున నంతప్రయోజనము లేదుగదా.), కలిత కర్తృ కర్మ క్రియలను - కలిత=ఒప్పుచున్నట్టి (అనఁగా: ప్రసిద్ధము లైన), కర్తృ=చేయువాఁడు, కర్మ=చేయఁబడునది, క్రియ=చేయుట అను వానిని (వీనియథార్థస్వరూపము ననుట. ఇచ్చట 'క్రియ' అనఁగా ఫల మని కొందఱు. అది విచారింపవలసియున్నది.), తెలిసి, నామరూపా...ముల-నామరూప= నామరూపములయొక్కయు (అనఁగా: నామరూపాత్మక మగు నీప్రపంచము యొక్కయు), అవ్యయ=ఈనామరూపములవలన వికారముఁజెందని పరబ్రహ్మము యొక్కయు, విలక్షణములన్=చక్కనిలక్షణములను, ఆత్మన్=తనలో, ఎఱిఁగిన కవీశ్వరుండు=తెలిసినపండితోత్తముఁడె (ప్రపంచము మిథ్య యగుటచేత అది సర్వకాలములయందును గనఁబడుచునే యుండును గావునను, పరబ్రహ్మము తనకంటె వేఱైనవాఁడు గావున నచ్చటఁ జేయవలసినకార్య మేదియును లేకపోవుటచేతను,

ఈప్రపంచబ్రహ్మములలక్షణములఁ జక్కఁగ నెఱుఁగుటయే పురుషార్థమనిభావము.), కవీశ్వరుండు=పండితశ్రేష్ఠుఁడు (బ్రహ్మజ్ఞాని యనఁదగినవాఁ డనుట).

తా. గురువులు, లఘువులు, యతిప్రాసములు, కర్తృ కర్మ క్రియలు, ప్రాతి పదికములు, విభక్తిరూపములు, అవ్యయములు మొదలగువానిధర్మముల బాగుగ నెఱింగి చక్కఁగ బ్రయోగింపఁ గలకవియే కవి. (బ్రహ్మవేత్తృపరమునందు) మాయాకల్పిత మగు ప్రపంచముయొక్కయు నిర్వికారుఁడగు పరమాత్మ యొక్కయు, లక్షణముల బాగుగ నెఱింగి భ్రాంతిరహితుఁడై, చేయువాఁడు, చేయుట, చేయఁ బడునది అను త్రిపుటియొక్క యథార్థతత్త్వమును (అనఁగా; ఈ త్రిపుటి పరబ్రహ్మ మునకంటె వేఱుకా దనువిషయమును, లేక, దీనివలనఁ గలుగుఫలము లనిత్యములు గావున ఈకర్తృత్వాదులను బరిత్యజింపవలయు ననుటను) బాగుగ నెఱింగి చిత్తము స్థిరమగుటకై (లేక, పరమానందానుభవ మెప్పుడు జరుగుచుండుటకై) ధ్యానయోగము నాచరించుచు "నైవ తస్య కృతే నార్థో నాకృతే నేహ కశ్చన" "జ్ఞాని కర్మను జేసినను జేయకున్నను సమానమే" అను గీతావాక్యము ననుసరించి తన కెట్లున్నను బాధ లేదు గాన లోకసంగ్రహముకొఱకై (అనఁగా: లోకులను జక్కనిమార్గము నందు నడిపించునిమిత్తముగ) తనకులమున కుచిత మగు ధర్మముల బాగుగ తెలిసి యాచరించుచు నుండుబ్రహ్మజ్ఞానియె బ్రహ్మజ్ఞాని. ఇతరులు లోకవంచకులు.

వ. అట్లు గావునన్. 11

టీక. అట్లుగావునన్=పైపద్యమునందు చెప్పఁబడినవాఁడేకవీశ్వరుఁడుగావున.

ఆంధ్రకవినుతి.

ఉ. నన్నయభట్టు నాంధ్రకవినాథునిఁ దిక్కనసోమయాజినిం
బన్నుగ సోమసత్కవిని భాస్కరబమ్మెరపోతరాజులన్
మున్ను ప్రసిద్ధి గాంచుకవిముఖ్యుల నందఱ నెమ్మనంబులో
నెన్ని నమస్కరించెద నభీష్టఫలాప్తి దనర్చునట్లుగాన్. 12

టీక. ఆంధ్రకవినాథునిన్=ఆంధ్రకవులలో నుత్తముఁడగు, నన్నయభట్టున్, తిక్కనసోమయాజిని, పన్నుగన్=ఒప్పునట్లుగా, సోమసత్కవిని=చక్కనికవి యగు నాచన సోమన యనువానిని, భాస్కరబమ్మెరపోతరాజులన్=హుళక్కిభాస్కరుని (భాస్కరరామాయణకవి), బమ్మెరపోతరాజును, మున్ను=పూర్వమున, ప్రసిద్ధిగాంచు కవిముఖ్యులన్=ప్రసిద్ధిఁజెందినకవిశ్రేష్ఠులను, అందఱన్=అందఱిని (పైఁజెప్పిన వారిఁ గాక తక్కినవారలఁ గూడ నందఱిని), నెమ్మనంబులో=మనసులో, ఎన్ని= పొగడి, అభీష్టఫలాప్తి = కోరినఫల (గ్రంథనిర్మాణసామర్థ్యము) లాభము, తనర్చు నట్లుగాన్=కలుగునట్లుగా, నమస్కరించెదన్.

తా. ఆంధ్రకవులలో ముఖ్యుఁ డగు నన్నయభట్టును, తిక్కనసోమయాజిని, ఉత్తమకవి యగు నాచనసోముని, హుళక్కి భాస్కరుని, బమ్మెరపోతరాజును, మఱియుఁ బూర్వకాలమునందుఁ బ్రసిద్ధిగాంచినకవిశేఖరుల నందఱను వినుతించి నమస్కరించెదను. వారియనుగ్రహమువలన నా కీగ్రంథరచనయందుఁ దగినసామర్థ్యము కలుగును గాక !

కుకవినిందనము.

క. శుద్ధపదయుక్తిఁ దొఱఁగి య, బద్ధమును నిబద్ధిగా నిబద్ధి నొగి మహా
బద్ధముగాఁ గనుకుకవుల, నౌద్ధత్యము మానుకొఱకు నభినందింతున్.

టీ. శుద్ధపదయుక్తిన్=చక్కనిపదములను బ్రయోగించుటను, తొఱఁగి=విడిచి, అబద్ధమున్=వ్యాకరణనిబంధము లేనియపశబ్దమును, నిబద్ధిగాన్=పరిశుద్ధమైనదానినిగా, నిబద్ధిన్=పరిశుద్ధమైనదానిని, ఒగిన్=వరుసగా, మహాబద్ధముగాన్=మిగుల నపరిశుద్ధముగాను, కుకవులన్=(భ్రమించు) కుకవులను (భాషాజ్ఞానము లేని కవులను), ఔద్ధత్యమున్=గర్వమును (పరులకావ్యములను దిరస్కరించుటను), మానుకొఱకు=విడుచుటకై, అభినందింతున్=కొనియాడెదను.

తా. సుశబ్దములఁ బ్రయోగించుట మాని యపశబ్దముల సుశబ్దములఁగను, సుశబ్దముల నపశబ్దములఁగను భ్రమించుచుఁ బరు లొనరించిన గ్రంథములఁ దిరస్కరించుటయే పనిగా సంచరించుచుండు కుకవులఁ గొనియాడెదను. వారు నా గ్రంథము వైపునకు రాకుండెదరు గాక !

అవివేకిపరమైన యర్థము.—

టీక. శుద్ధపదయుక్తిన్ = పరిశుద్ధమగుమోక్షమును జెందుటను (మోక్షమనఁగా: తనరూపమును దా తెలిసికొనుటవలన కలుగుభ్రాంతినివృత్తి కావున మోక్షము సర్వకాలములయందును తనకు సిద్ధించియే యున్నది. ఇట్లున్నను, ఆమోక్షమును జెందుటకు ప్రయత్నింపక అజ్ఞానులు చెడుచున్నారని యభిప్రాయము.), తొఱఁగి, అబద్ధమున్=అసత్యమగుదానిని (ప్రపంచమును), నిబద్ధిగాన్=సత్యముగాను,నిబద్ధిన్=సత్యమును(పరబ్రహ్మమును),ఒగిన్,మహాబద్ధముగాన్=మిగుల నసత్యమైనదానినిగాను, కను కుకవులన్=(తమభ్రాంతివలన) చూచుచున్న (లేక, భావింపుచున్న) దుష్పండితులను (యథార్థజ్ఞానము లేకున్నను, పండితులమని యభిమానించుకొనుచుండు నజ్ఞానులను), ఔద్ధత్యమున్=కుతర్కవిజృంభణములను, మానుకొఱకున్, అభినందింతున్.

తా. నిర్మలమై స్వభావసిద్ధమై యున్న మోక్షమువైపునకు పోక యసత్యమగు ప్రపంచమునే సత్యముగాను, పరబ్రహ్మము నసత్యముగాను తలఁచుచు సీవిషయసుఖ

ములే సత్యము లనియు, నింతకంటె నితరము లగుసౌఖ్యములు లేవనియు భ్రాంతిఁ జెంది పరమానందరూప మగుమోక్షమును గూడ ధిక్కరించుచుఁ దమ కేమియుఁ దెలియకున్నను సర్వమును దెలిసితిమని విజ్ఞప్తిగుచుఁ గుతర్కముల నాచరించు చుండు నవివేకులకు నమస్కారము. వారీదెసకు రాకుండుదురు గాక!

అవ. ఈకవి యిష్టదేవతాప్రార్థనము ముగించువాఁడై యీక్రిందిపద్యమున సకలభూతములకును నమస్కారము నాచరించుచున్నాఁడు.—

మ. గరిమన్ స్వర్ణ మనేకభూషణము లై కన్పట్టుచందంబునం
బరమాత్ముం డఖిలప్రపంచమయుఁ డై భాసిల్లు న ట్లౌటచే
సురసిద్ధోరగయక్షకిన్నరనరస్తోమాదిశశ్వచ్చరా
చరరూపోజ్జ్వలసర్వభూతములకున్ సద్భక్తితో మ్రొక్కెదన్. 14

టీక. గరిమన్=గౌరవముచేత, స్వర్ణము=బంగారు (ఒక్కటియైనను), అనేక భూషణములు ఐ=నానావిధములగు (నామములును రూపములును గల) భూషణములుగా నేర్పడి, కన్పట్టుచందంబునన్=కనఁబడునట్లు, పరమాత్ముండు=నిర్గుణ నిర్వికార పరబ్రహ్మము, అఖిలప్రపంచమయుఁడు ఐ=అనేకవిధము లగు భేదములుగల యీప్రపంచమంతయును దానే యై, భాసిల్లున్=ప్రకాశించుచున్నాఁడు. అట్లు ఔటచేన్=కాఁబట్టి, సుర...భూతములకున్ - సుర, సిద్ధ, ఉరగ=నాగకుమారులు, యక్ష, కిన్నర, నర (వీరియొక్క), స్తోమ=సమూహము లే, ఆది=మొదలుగాఁ గల, శశ్వత్=పలుమ ఱు తిరుగు (జన్మపరంపరల నొందు), చర = జంగమములును (సంచరింపఁగలిగినవి), అచర=స్థావరములును (కదలనేరనివి) అగు, రూప=మనుష్యులు మృగములు పక్షులు కొండలు వృక్షములు మొదలగురూపములతో, ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, సర్వ=సమస్తములైన, భూతములకున్ = జంతుజాలమునకు, సద్భక్తితోన్=మిగులభక్తితో, మ్రొక్కెదన్=నమస్కరింతును.

తా. సువర్ణ మొక్కటి యయ్యును అనేకభేదములు గల భూషణములై యున్నట్లు పరబ్రహ్మ మొక్కఁడయ్యును, నానాభేదములు గల ప్రపంచమై తోఁచుచున్నాఁడు. కావున నీప్రపంచములో నెద్దియు నాబ్రహ్మమునకంటె నితరము కాదు. కాఁబట్టి దేవసిద్ధనాగయక్షకిన్నరమనుష్యసమూహములకును, మఱియు ననేకవిధములై జంగమస్థావరరూపములగు సకలభూతసంఘంబులకును నమస్కారము చేసెదను. (ఈభూతములు బ్రహ్మరూపము లగుటచే సత్యము లయ్యును గల్పితమగు కర్మసంబంధముచే పలుమాఱు జన్మించుచు, మృతినొందుచు, ఒకదేహమును బరిత్యజించుచు, మఱియొకదేహమును గైకొనుచు తిరుగుచుండును. కావున భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందలిసకలప్రపంచమునకును నేను మిగుల భక్తితో వందనముల నాచరించెద ననుట.)

అవ. తా నీప్రబంధము నొనర్చుటకుఁ గల కారణము నీ క్రింద వివరించు చున్నాఁడు.—

వ. అని యిష్టదేవతాప్రార్థనంబును సద్గురుకీర్తనంబును సంస్కృతాంధ్ర సత్కవిస్తోత్రంబును గావించి యేను ముముక్షుజన హితంబును సంసారసాగరోత్తారకంబును దారకసాంఖ్యామనస్కాత్మకంబును జీవ బ్రహ్మైక్యసాక్షాత్కారసాధారణకారణంబు నైన రాజయోగం బంత యు నొక్క ప్రబంధంబు గా రచియింప నిశ్చయించి పరమైకాం తంబు శ్రీగురుమంత్రదేవతాతత్త్వానుసంధానంబు సేయుచున్న సమయంబున. 15

టీ. అని=ఇట్లు, ఇష్టదేవతాప్రార్థనంబును = ఇష్టదేవతలను వేఁడుటయును, సద్గురుకీర్తనంబును=సద్గురువులనుతించుటయు, సంస్కృతాంధ్రసత్కవిస్తోత్రంబును= సంస్కృతకవుల నాంధ్రకవుల నుతించుటయును, కావించి = చేసి, ఏను = నేను, ముముక్షు...హితంబును-ముముక్షు=మోక్షమునుగోరు, జన =మనుష్యులకు, హితం బును=మేలుసేయునదియును, సంసార...బును-సంసార=సంసారమనియెడు, సాగర= సముద్రమును డి, ఉత్తారకంబును=తరింపఁజేయునదియు, తారక...ంబును-తారక= తారకయోగము, సాంఖ్య=సాంఖ్యయోగము, అమనస్క = అమనస్కయోగము, ఆత్మకంబును=స్వరూపముగాఁ గలదియును, జీవ...కారణంబును-జీవ = జీవునకును, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునకును గల, ఐక్య=అభేదమును, సాక్షాత్కార=ప్రత్యక్షముగాఁ దెలిసికొనుటయందు, సాధారణ=సుఖమైన, కారణంబును=సాధనంబును, ఐన, రాజయోగంబు = అంతయున్ =రాజయోగమును సంపూర్ణముగా, ఒక్క ప్రబంధం బుగా=ఒక్క కావ్యముగా, రచియింపన్ = చేయుటకు, నిశ్చయించి, పరమై.. బునన్-పరమ=శ్రేష్ఠమైన, ఏకాంతంబునన్=విజనస్థలమునందు, శ్రీ...అనుసంధా నంబున్-శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడైన, గురు=గురువగుమహాదేవాచార్యుఁడె స్వరూపము గాఁగల, మంత్రదేవతా=తారకమంత్రాధిదేవత (యగు శ్రీరామమూర్తి) యొక్క, తత్త్వ=పరమార్థ పరబ్రహ్మస్వరూపముయొక్క, అనుసంధానంబున్=ధ్యానమును, చేయుచున్, ఉన్న సమయంబునన్.

తా. ఇట్లు ఇష్టదేవతలఁ బ్రార్థించి సద్గురువులఁ గొనియాడి సంస్కృతాంధ్ర కవులకు నమస్కరించి సంసార మనుసముద్రమును దరింపఁజేయుటకును, జీవునకును బ్రహ్మమునకును భేదము లేదనువిషయము ప్రత్యక్షముగఁ దెలియఁజేయుటకును, సుఖమగుసాధనమై, మోక్షాపేక్ష గలవారలకు మిగుల మేలుచేయు రాజయోగమును దారకసాంఖ్యామనస్కము లను మూఁడుభేదములు గలదానిని సమగ్రముగాఁ

గావ్యముచే వర్ణింపఁ బూని నే నేకాంతస్థలమునందుండి మహాదేవగురురూపుఁ డగు శ్రీరామునిపరమార్థరూపమును (నాకును బ్రహ్మమునకును భేదములేదు; అను విషయమును) ధ్యానించుచుండఁగా (పైపద్యముతో నన్వయించుకొనవలయును).

సీ. కమనీయవరదివ్యకాంచనచేలంబుఁ, గాషాయవస్త్రంబుగా ధరించి
చాపబాణంబులుచంచత్కమండలు,దండముల్గాఁగహస్తములఁబూని
రమణీయరత్నహారంబురుద్రాక్షమా,లిక గా గళంబున లీలఁ దాల్చి
సీతావధూటిని శ్రీరాజయోగాఖ్య, యాధ్యాత్మవిద్యగా నవధరించి
తే. ప్రేమ మీఱంగ శ్రీరామ రామ రామ
యనుచుఁ దన పేరు నుడువుచు నద్భుతముగ
శ్రీమహాదేవగురుఁ డైన రామవిభుఁడు
గరుణతోడుత నెదుర సాక్షాత్కరించె. 16

టీ. కమనీయ...చేలంబు-కమనీయ=రమ్యమైన, వర=శ్రేష్ఠమైన, దివ్య=దేవలోకసంబంధమైన, కాంచనచేలంబున్=సువర్ణవస్త్రమును, కాషాయవస్త్రంబుగాన్=కాషాయవస్త్ర మగునట్లుగా (కాషాయవస్త్రమువలె) ధరించి, చాపబాణంబులు=ధనుస్సుబాణంబులును, చంచత్...దండముల్-చంచత్=ప్రకాశించుచున్న, కమండలు = కమండలములు, దండముల్ = దండము, ఇవి, కాఁగన్ = అగునట్లుగా, హస్తములన్ = చేతులయందు, పూని = ధరించి, రమణీయరత్నహారంబున్ = మనోహర మగురత్నాలహారము, రుద్రాక్షమాలికగాన్, గళంబునన్ = కంఠమునందు, లీలన్ = విలాసముగా, తాల్చి = ధరించి, సీతావధూటినిన్ = సీతాదేవిని, శ్రీ...విద్యగాన్ - శ్రీ = ఒప్పుచున్న, రాజయోగ = రాజయోగమనియెడు, ఆఖ్య = పేరుగల, అధ్యాత్మవిద్యగాన్ = ఆత్మవిద్యగా, అవధరించి=స్వీకరించి (పార్శ్వమునందుంచుకొని) ప్రేమమీఱంగన్=ప్రీతియధికమగుచుండఁగా (నన్ననుగ్రహించి,) శ్రీరామరామ, అనుచున్, తనదు పేరున్=తనదివ్యనామమును, నుడువుచున్=చెప్పుచు, అద్భుతముగన్=ఆశ్చర్యము గలుగునట్లుగా, శ్రీమహాదేవగురుఁడు అయిన=శ్రీమహాదేవగురుస్వరూపుఁడైన, రామవిభుఁడు=శ్రీరామమూర్తి, కరుణతోడుతన్=దయతో, ఎదురన్, సాక్షాత్కరించెన్=ప్రత్యక్షమయ్యెను.

తా. మనోహర మగుపీతాంబరము కాషాయవస్త్రముగ, ధనుర్బాణంబులు కమండలు దండములుగ, రత్నహారంబులు రుద్రాక్షమాలికలుగ, సీతామహాదేవి రూపమునుదాల్చిన వేదాంతవిద్యగా, తననామధేయము నెఱిఁగించుట తారకజపముగ, నాశ్రీరామమూర్తి మహాదేవగురుస్వరూపముతో నాపైఁ గరుణ వెలయఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను.

(ఇచ్చట శ్రీరామమూర్తికిని, మహాదేవాచార్యునకును అభేదము చెప్పఁబడి యున్నది. శ్రీరామునకుఁ గలపీతాంబరము మొదలగునవి అన్నియు మహాదేవి యతీంద్రునకుఁ గలకాషాయవస్త్రము మొదలగునవిగా వర్ణింపఁబడి యున్నవి. కావున ప్రత్యక్షమైనవాఁడు రామమూర్తియే యనియు, ఆయనను గురుస్వరూపునిగా నీకవి భావించెననియు పాఠకులు తెలిసికొందురు గాత.)

వ. ఇట్లు శిష్యవాత్సల్యంబున సాక్షాత్కరించి మదీయదీర్ఘదండ నమస్కారంబులు చతుర్విధపురుషార్థప్రదచతురక్షరసమన్వితనారాయణ స్మరణపూర్వకంబుగా నంగీకరించి కలకల నవ్వుచు శరీరత్రయవిలక్షణావస్థాత్రయసాక్షిపంచకోశవ్యతిరిక్త సచ్చిదానందస్వరూప ప్రత్యగాత్ముండవైన నీవ సత్యజ్ఞానానందస్వరూపపరమాత్ముండ నైన నేను; సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపపరమాత్ముండ నైన నేన సచ్చిదానందస్వరూప ప్రత్యగాత్ముండ వైన నీ వని సర్వోపనిషత్సారభూతార్థం బైనపరమతత్త్వరహస్యార్థం బుపదేశించి యీయభేదవిజ్ఞానదృష్టిచేత నిరంతరంబు నన్నవలోకించుచు జీవన్ముక్తిసుఖం బనుభవింపుము. ప్రారబ్ధభోగావసానసమయంబున ఘటాకాశంబు మహాకాశంబునం గలసినవిధంబున నాయందు విదేహకైవల్యంబు నొందెదు సందేహంబు లేదని యాజ్ఞాపించి యిప్పుడీవు బ్రహ్మాండపురాణంబునం దధ్యాత్మరామాయణం బుమామహేశ్వరసంవాదరూపం బై యొప్పు నందు శ్రీరామహృదయం బనునితిహాసంబు సీతారామాంజనేయసంవాదంబునఁ బ్రవర్తిల్లు నది సంక్షేపరూపంబు గావున నయ్యర్థంబు విస్తరించియొక్క ప్రబంధంబుగా రచియించినాపేరనంకితంబు సేయుము సర్వపాపవినిర్ముక్తుండవై కృతార్థుండ వయ్యెద వనియానతిచ్చి తిరోహితుండయ్యె నంతట మేల్కనిపరమానందభరితాంతఃకరణుండనై.

టీక. ఇట్లు=ఈప్రకారముగ, శిష్యవాత్సల్యంబునన్ = శిష్యునియందలి ప్రీతిచేత, (గురుజనులయందున్న ప్రేమకు భక్తి అనియు, స్త్రీలయందున్న ప్రీతి కనురాగమనియు, సోదరీ సోదర పుత్రశిష్యాదులయందుగల ప్రీతికి వాత్సల్యమనియు పేరు.) సాక్షాత్కరించి=ప్రత్యక్షమై, మదీయదీర్ఘదండనమస్కారంబులు = నాసాష్టాంగ నమస్కారములను, చతు .. గాన్-చతుర్విధ = నాలుగువిధములైన, పురుషార్థ = ధర్మార్థకామమోక్షము లనుపురుషార్థముల (పురుషార్థము లనఁగా: పురుషునిచే నవశ్యము సాధింపఁబడవలయునవి. వీనిలో దేనినైనను సాధింపకుండిన జన్మము నిరర్థకము. అందు ధర్మమోక్షములు ప్రధానములు; అర్థకామము లప్రధానములు అనఁగా; అర్థకామముల విడిచియైనను ధర్మమోక్షముల నార్జింపవలయును. ధర్మమోక్షములకు

విరుద్ధకామములు పనికిరావనుట.) ప్రద=ఇచ్చునట్టి, చతురక్షర=నాలుగుఅక్షరముల
తో, సమన్విత=కూడిన, నారాయణ=నారాయణఅనెడుపేరుయొక్క, (ఈనారాయణ
పదమునందలి నాలుగు అక్షరములును, క్రమముగ నాల్గుపురుషార్థములను గలుగఁ
జేయు నని భావము.) స్మరణపూర్వకంబుగాన్=స్మరించుటయే (లేక, ఉచ్చరించుట
యే) మొదలగునట్లుగా ఉచ్చరించుచు, అంగీకరించి, కలకలనవ్వుచున్, శరీర...
ఆత్ముఁడవు-శరీరత్రయ=స్థూలసూక్ష్మకారణము లనుమూఁడు శరీరములకును, విలక్షణ=
లేనట్టియు, అవస్థాత్రయ=జాగ్రత్త స్వప్నము సుషుప్తి అనియెడు మూఁడు అవస్థల
కును, సాక్షి=చూచునట్టి, పంచకోశ=అన్నమయము, ప్రాణమయము, మనోమయము,
విజ్ఞానమయము, ఆనందమయము అనునైదుకోశములకంటెను, (కోశ మనఁగా; ఆవ
రించునది. పరమాత్మస్వరూపము తెలియకుండునట్లు ఆవరించుచున్నవి గావున ఈ
అన్నమయాదులకుఁగూడఁ గోశములని పేరు గలిగెను.) వ్యతిరిక్త = వేఱైనట్టియు,
సత్=సత్తామాత్రస్వరూపుఁడై నట్టియు, (సత్త అనఁగా: ఉనికి. ఇదియె పరబ్రహ్మ
మునకును జీవునకును స్వరూపము.) చిత్=చైతన్యము, ఆనంద=ఆనందము, స్వరూప=
స్వరూపముగాఁగల, ప్రత్యగాత్ముండవు అయిన=జీవుఁడవైన, (సర్వదేశములయం
దును, సర్వకాలములయందును, సర్వవస్తువులయందును ఉండుట అనునొక స్వరూప
ముతో నిలిచియుండుట.) చైతన్యము=(జ్ఞానము), ఆనందము (ఇదియె జీవునియాకా
రము.) నీవ=నీవే, సత్యజ్ఞానానందస్వరూప పరమాత్ముండను=సచ్చిదానంద స్వరూ
పముగాఁగల పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడను, అయిన, నేన=నేనే, సచ్చిదానందస్వరూప
ప్రత్యగాత్ముండవు, అయిన, నీవు, అని, సర్వ...అర్థంబు-సర్వ = సారాశమగు,
ఉపనిషత్సారభూత=(ఉపనిషత్తులయొక్క పరమాభిప్రాయము,) అర్థంబుఅయిన=
విషయమైన, పరమతత్త్వరహస్యార్థంబున్ = పరతత్త్వమనియెడు రహస్యవిషయ
మును, ఉపదేశించి, ఈ...దృష్టిచేన్-ఈ=పైనవివరింపఁబడిన, అభేదవిజ్ఞానదృష్టి
చేన్=జీవబ్రహ్మైక్యము నెఱుంగుట యనెడు దృష్టిచేత, నిరంతరంబున్ = సర్వ
కాలములయందును, నన్నున్ = పరబ్రహ్మస్వరూపుఁ డగు నన్ను, అవలోకించు
చున్=చూచుచు (నేను పరబ్రహ్మమును ఒక్కటియే యని నిదిధ్యాసనముచేయుచు),
జీవన్ముక్తిసుఖంబున్ = బ్రతికియుండియె మోక్షమును జెందుట (భ్రాంతినివిడుచుట)
వలనఁ గలుగునానందమును, ('నేనుమనుష్యుఁడను బ్రాహ్మణుండను' అనుమొదలగు
నభిమానము లున్నంతకాలము బహువిధము లగుదుఃఖములు కలుగును. 'నాకీప్రపం
చమునందలి వికారము లంటవు. నాకును పరబ్రహ్మమునకును భేదములేదు' అనుజ్ఞాన
-ము దృఢముగఁ గలిగెనేని యీ దుఃఖములు వానిని బాధింపవు. ఇదియే జీవన్ముక్తి)
అనుభవింపుము, ప్రా...సమయంబున-ప్రారబ్ధ = ప్రస్తుతశరీరమునందు సుఖదుఃఖ
ఫలముల నొసంగుట కారంభించిన కర్మముయొక్క, భోగ = అనుభవముయొక్క,

అవసానంబునన్ = అంతమునందు (మరణసమయమునందు ప్రారబ్ధకర్మమనుభవించిననే యీశరీరము తొలఁగిపోవును. ఇదియేమరణము.) ఘటాకాశంబు = కుండలోని యాకాశము, మహాకాశంబునన్=సర్వవ్యాపక మగునాకాశమందు, కలసినవిధంబునన్=అప్రయత్నముగనే ఐక్యమునుజెందినట్లు, (ప్రతిస్థలమునందును ఆకాశము వలదు గదా! కుండలోపల నున్నయాకాశము, లేక, కుండలోపల జలములోఁ బ్రతిబింబించిన యాకాశము ఆకుండపగిలిపోవఁగానే మహాకాశములో నప్రయత్నముగఁ గలసి పోవుట ప్రత్యక్షము.) నాయంగున్ = పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడ నగునాలోన, విదేహకైవల్యంబున్ = దేహోపాధి లేకపోవుటచేతఁ బరిపూర్ణ మగునైక్యమును (మోక్షమును) ఓందెదు=పొందఁగలవు. సందేహంబు లేదు, అని, ఆజ్ఞాపించి, ఇప్పుడు, ఈవు=నీవు, బ్రహ్మాండపురాణంబునందున్, అధ్యాత్మరామాయణంబు, ఉమామహేశ్వరసంవాదరూపంబై=పార్వతీపరమేశ్వరుల ప్రశ్నోత్తరరూపంబుగ, ఒప్పున్=కలదు, అందున్=ఆ అధ్యాత్మరామాయణంబునందు, శ్రీరామహృదయంబు, అను, ఇతిహాసంబు=కథ, సీతారామాంజనేయసంవాదంబున్=సీతారామహనుమంతులసంవాదముతో, ప్రవర్తిల్లున్=ఉన్నది. (సీతారామాంజనేయులసంవాదమే ఆశ్రీరామహృదయమునందలివృత్తాంతము అనుట.) అది=ఆకథ, సంక్షేపరూపంబు=మిగులసంగ్రహంబుగా నున్నది, కావునన్, అయ్యర్థంబున్=ఆకథయందలివిషయంబును, విస్తరించి, ఒక్కప్రబంధంబుగాన్ = ఒకకావ్యముగా, రచియించి = చేసి, నాపేరన్=నాపేరుతో, అంకితంబుసేయుము = నాకు కృతి యిమ్ము, సర్వపాపవినిర్ముక్తుండవు ఐ=పాపరహితుఁడవై, కృతార్థుండవు అయ్యెదవు, అని, ఆనతిచ్చి=ఆజ్ఞాపించి, తిరోహితుండు=అంతర్ధానముఁ జెందినవాఁడు,అయ్యెన్,అంతటన్=తర్వాత, మేల్కని=ధ్యానమునుజాలించి, పరమ...నై-పరమ=అధికమగు, ఆనంద=సంతోషముతో, భరిత=నిండిన, అంతఃకరణుండను ఐ=మనస్సుకలవాఁడనై, (ఉత్తరపద్యముతో నన్వయము.)

తా. ఇట్లు మహాదేవగురురూపుఁడగు శ్రీరామమూర్తి శిష్యునియందలి ప్రేమాతిశయముచేఁ బ్రత్యక్షమై, ధర్మార్థకామమోక్షముల నొసంగఁజాలునక్షరములు గల నారాయణనామము నుచ్చరించుచు నే నొనర్చు సాష్టాంగనమస్కారముల నంగీకరించి పకపక నవ్వుచు, 'నాకంటె నీవు గాని నీకంటె నేను గాని వేఱుకాము. నీవు స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకంటె వేఱై జాగ్రదాదు లగునవస్థల జూచుచుఁ బంచకోశముల నతిక్రమించి సచ్చిదానందస్వరూపుఁడవై యున్నావు. నేనును అట్లె యున్నాను. కావున మన కిరువురకును భేద మించుకైనను లేదు. ఈఅభేదదృష్టిని మనసునందు స్థిరముగ నిలిపికొని జీవన్ముక్తి ననుభవింపుము. ప్రారబ్ధానుభవము ముగిసినపిదప ఘటాకాశము మహాకాశమునం దైక్యముఁ జెందునట్లు నాయం దైక్యము

నొందెదవు, అని సర్వోపనిషత్సార మగువిషయము నుపదేశించి, మరల "ప్రస్తుతము నీవు చేయవలసినకార్య మొకటి కలదు, బ్రహ్మాండపురాణంబునఁ బార్వతీపరమేశ్వరసంవాదరూపముగ నధ్యాత్మరామాయణము కలదు. దానియందు సీతారామాంజనేయసంవాదరూప మగుశ్రీరామహృదయ మను నితిహాసము మిగుల సంక్షేపముగ నున్నది. దాని విస్తరించి యొకకావ్యమొనరించి నాకుం గృతి యిమ్ము దీనిచే సకలపాపరహితుఁడవై, కృతకృత్యుఁడ వగుదువు." అని యాజ్ఞాపించి యంతర్ధానమును జెందెను. తర్వాత నేనును సమాధిని విడిచి యాచార్యుని పరమానుగ్రహమువలన నుల్లాసముఁ జెందుమనస్సుతో.

కృతికర్తృభాగ్యప్రశంస.

శా. శ్రీవిశ్వేశ్వరపార్వతీ ప్రియదముల్ శ్రీజానకీరామవా
క్యావిర్భూతము మారుతాత్మజనుబోధ్యంబై తగన్ శ్రీమహా
దేవాచార్యవరాంకితంబుగను ధాత్రిన్ రాజయోగంబు సం
భావింపన్ రచియింపఁ గల్గె నిఁక నాభాగ్యంబు సామాన్యమే? 17

టీ. శ్రీ...దముల్ - శ్రీ=సంపద్యుక్తులైన, విశ్వేశ్వర = ఈశ్వరునకును, పార్వతీ=పార్వతీదేవికిని, ప్రియదముల్=సంతోషము గలిగించునట్టియు, శ్రీ .. భూతము-శ్రీజానకీ=సీతాదేవియొక్కయు, రామ=శ్రీరామునియొక్కయు, వాక్య=వాక్యములనుండి, ఆవిర్భూతము=పుట్టినట్టియు, మారుతాత్మజనుబోధ్యంబు=అంజనేయునకు బాగుగఁ దెలుపఁ దగినది. (ఆంజనేయున కుపదేశించినది)ఐ=అయిన,రాజయోగంబుల్=తారకసాంఖ్యామనస్కరూప మగురాజయోగమును, తగన్ = ఒప్పునట్లుగా, శ్రీ...గను- శ్రీమహాదేవాచార్యవర=మహాదేవయతి యను నాచార్యశ్రేష్ఠునకు, అంకితంబుగను=సమర్పితంబుగ, ధాత్రిన్ = భూమియందు, సంభావింపన్=సర్వజనులును గౌరవించునట్లుగా, రచియింపన్ కల్గెన్ = చేయుటకుఁ దట్టస్థమయ్యెను. (కావ్యముగా రచించుట తటస్థమయ్యె ననుట.) ఇఁకన్ = ఇప్పుడు, (లేక, ఇట్లగుటచేత,) నాభాగ్యంబు=నాయదృష్టము, సామాన్యమే=స్వల్పమైనదా?

తా. పార్వతీపరమేశ్వరులకు సంతోషకరమై, మహానుభావుఁ డగు హనుమంతునకు సీతారాములు చేసినయుపదేశమే స్వరూపము గాఁ గలిగిన యీ రాజయోగమును, ఒక ప్రబంధముగా రచియింప సమకూరెను. అందును సదాచార్యులలో నుత్తమోత్తముఁ డగుమహాదేవాచార్యుఁడు కృతిపతి యయ్యెను. ఇఁక నాభాగ్యమునకు మితి గలదా?

క. దివ్యము భవ్యం బగుసు,శ్రావ్యము సంతతము మోక్షకాలముచే శ్రో
తవ్యము వక్తవ్యము మం, తవ్యము భావ్యమును గీర్తితవ్యము గాదే?

టీక. దివ్యము = శ్రేష్ఠమయినదియు, భవ్యంబు = క్షేమకర మైనదియు, అగు మత్కావ్యము = అయిననాకావ్యము, సంతతముక౯=ఎల్లప్పుడును, మోక్షకాలము చేక౯=మోక్షేచ్ఛగలవారిచే, శ్రోతవ్యము=వినఁదగినదియు, వక్తవ్యము = పఠింపఁ దగినదియు, మంతవ్యము=మననము, (లేక విచారణము చేయఁ దగినదియు), భావ్యమును = అన్నిఁటిలో నుత్తమమని, తలఁపఁదగినదియు, కీర్తితవ్యము=కొనియాడఁదగిన దియు, కాదే=కాకుండునా? (అగుననుట.)

తా. పైపద్యమునందు వర్ణింపఁబడినవిధముగ నుపదేశ మొనర్చినవారు, దాని గ్రహించినవారును, ఆచరిత్రమును మిగుల నాదరముతో. గ్రహించినవారును, కృతిపతియును, ఉత్తమోత్తము లై యుండుటచే నేను రచింపఁబోవుకావ్యము పరమ పవిత్ర మైనదియు లోకులకు క్షేమము కలిగింపఁ జాలినదియుఁ గాఁగలదు. మోక్షేచ్ఛ గల ప్రతిమనుజుఁడును సదా దీని నాకర్ణించుచుఁ బఠించుచు దీని యర్థమును మననము చేయుచు దీనికంటె నుత్తమ మైనది మఱియొకటి లే దని ప్రశంసింపఁగలరు. దీనికి సంశయము లేదు.

వ. అని విచారించి సంతోషభరితచిత్తుండ నై మదీయాచార్యపరంప రావతారంబు నభివర్ణించెద. 19

టీక. అని = పైనఁజెప్పినవిధముగ, విచారించి, సంతోషభరితచిత్తుండను ఐ=సంతోషముచేఁ బూర్ణమగుమనస్సు గలవాఁడ నై, మదీయ...అవతారంబుక౯- మదీయ=నాసంబంధముగల, ఆచార్య=గురువులయొక్క, పరంపరా=వరుసయొక్క, అవతారంబుక౯=క్రమమును, అభివర్ణించితిక౯=వర్ణించితిని. (గ్రంథారంభమునకు ఉప క్రమించితి నని భావము.)

తా. పైన వర్ణించినవిధముగా నామహాభాగ్యమును గూర్చియుఁ గావ్యము యొక్క మహాత్మ్యమును గూర్చియు విచారించి మిగుల సంతోషముతోఁ దత్క్షణమే కావ్యము నుపక్రమించి దానిమొదట నలంకారంబుగ నాగురుపరంపరను వర్ణింప నారంభించినాఁడను.

గురుపరంపరాభివర్ణనము.

అవ. వంశము రెండువిధములు:—విద్యావంశము, జన్మచేఁగలుగువంశము. అందు శరీరమును మాత్ర మొసంగఁగలజన్మవంశముకంటె సర్వవ్యవహారసాధన మగుజ్ఞాన మొసంగిన విద్యావంశ ముత్తమ మను నభిప్రాయమును సూచించుచు కవి మొట్ట మొదట గురుపరంపర నభివర్ణించుచున్నాఁడు:—

శా. సత్తామాత్రుఁడు నిర్విశేషుఁడు తనూసర్వేంద్రియప్రాణహృ
చ్చిత్తాహంకృతిధీప్రకాశకుఁడు సచ్చిత్తోషకాయుండు వి

ద్వత్తాపాంధతమః ప్రదీపమయుఁ డాత్మస్వామి భాసిల్లె శ్రీ
దత్తాత్రేయగురుం డనంగ జగదంతర్యామి యై మున్నిలన్. 20

టీక. సత్తామాత్రుఁడు=సత్తయె, (ఉనికియె, లేక దేశకాలవస్తువులవలనఁ గలుగు మార్పులు లేక పోవుటయే), స్వరూపము గాఁ గలవాఁడును, నిర్విశేషుఁడు=భేదములు, విచారములు, ధర్మములు లేక నేకస్వరూపుఁడై యుండువాఁడును, తను...ప్రకాశకుఁడు - తను=స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములను, సర్వేంద్రియ=సమస్తము లగునింద్రియములను, ప్రాణ=ప్రాణములను, హృత్=మనస్సును, (సంకల్పముఁ జేయునంతఃకరణము) చిత్త, (సందేహించునట్టియంతఃకరణము) అహంకృతి=అహంకారమును, (ఇది. "ఈపని నెట్లైననుజేయుదును" అని యుక్తాయుక్తవిచారణము కూడఁ జేయక త్వరపడు నంతఃకరణము,) ధీ=బుద్ధిని (ఇది యుక్తాయుక్తవిచార పూర్వకముగఁ గార్యములను నిశ్చయించు నంతఃకరణము. అంతఃకరణ మొక్కటియే యైనను, ఆయావృత్తులచే, అనఁగా: ఆయావృత్తులు గలిగినసమయములయందు ఆయా పేర్లచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. అని తెలిసికొనవలయు) ప్రకాశకుఁడు = ప్రకాశింపఁజేయువాఁడును, సత్...కాయుండు-సత్=సత్యమును, చిత్=జ్ఞానము, తోష=ఆనందమును, కాయుండు=స్వరూపముగాఁ గలవాఁడును, విద్వత్...మయుఁడు-విద్వత్=జ్ఞానులయొక్క, తాప=తాపత్రయ మనియెడు, అంధతమః = గాఢాంధకారమునకు, ప్రదీపమయుఁడు=దీపముతో సమానుఁడు, (పోఁగొట్టువాఁడు) అగు-ఆత్మస్వామి=పరబ్రహ్మరూపుఁడు, శ్రీదత్తాత్రేయగురుండు అనంగన్=శ్రీదత్తాత్రేయాచార్యుఁ డనుపేర, జగదంతర్యామి యై=సర్వాజగత్తులను నియమించువాఁడై, ఇలన్=ఈభూమియందు, మున్ను=పూర్వకాలమున, భాసిల్లెన్ = ప్రకాశించెను. (కలఁ డనుట).

తా. దేశ కాల వస్తువులచేఁ గల్గుభేదములు లేక (సర్వదేశములయందును, సర్వకాలములయందును సర్వవస్తువులయందును ఒక్కరూపముగ నుండుచు) మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములకు సాక్షి యై సచ్చిదానందరూపుఁ డై యాశ్రితు లగువారి తాపత్రయముల నడంచుచు, నొక్కకూటస్థపరబ్రహ్మము (భ్రాంతి లేనిజీవుఁడు) సకల జగంబుల నియమించుచు, దత్తాత్రేయాచార్యుం డనుపేర భూమిపై వెలుఁగొందుచుండెను.

క. ఆదత్తాత్రేయగురు, శ్రీదివ్యపదారవిందసేవాదిశ్రీ
మోదుఁడు ప్రత్యక్షప్రహ్లాదుం డనశ్రీజనార్దనాహ్వయుఁ డొప్పున్.

టీక. ఆదత్తా...దుఁడు-ఆ దత్తాత్రేయగురు=దత్తాత్రేయాచార్యునియొక్క, శ్రీ=మంగళకరము లైనట్టియు, దివ్య=ఉత్తమోత్తమము లైనట్టియు, పదారవింద=

పాదకమలములయొక్క, సేవాదిః=సేవ మొదలగునవియే, (లేక, సేవ మొదలగు వానివలనఁ గలిగిన,) శ్రీమోమఁడు=సంపదచే సంతోషించువాఁడు, (లేక, సంపదయే సంతోషము గాఁ గలవాఁడు,) అగు, శ్రీజనార్దనాహ్వయుఁడు=జనార్దనుఁడనుయోగి, ప్రత్యక్షప్రహ్లాదుండు అనన్ = ప్రత్యక్షముగాఁ గానవచ్చుచున్న ప్రహ్లాదుఁడో యనునట్లు, ఒప్పున్=ప్రకాశించుచుండెను.

తా. ఆదత్తాత్రేయగురువునకు శిష్యుఁడై యమ్మహానుభావునిపాదసేవయే తనకు మహోన్నతపదవిగ నానందించుచుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గానవచ్చుప్రహ్లాదుఁడో యన జనార్దనయోగి జగత్ప్రసిద్ధుఁడై యుండెను.

మ. తనసౌశీల్యము శాస్త్రచింతనము న్నాత్మజ్ఞానముం జూచి హె
చ్చినకూర్మి న్నిజదివ్యరూపములతో శ్రీభారతీమోక్షకా
మిను లేతెంచి యహర్నిశంబు దను నెమ్మిం గొల్వఁగా శ్రీజనా
ర్దనయోగీశ్వరుఁ డొప్పె నెల్లెడ నవిద్యాధ్వాంతమార్తాండుఁడై.

టీక. తనసౌశీల్యము=తనసత్ప్రవర్తనము, శాస్త్రచింతనమున్ = శాస్త్రవిచారము, ఆత్మజ్ఞానమున్=ఆత్మజ్ఞానమును, చూచి, హెచ్చినకూర్మిన్=అధికమైనప్రేమచేత, నిజదివ్యరూపములతోన్=తమలోకోత్తరము లగునాకారములతో, శ్రీ భారతీ మోక్షకామినులు=లక్ష్మీ-సరస్వతీ-పార్వతులు. (సదాచారమును జూచి లక్ష్మియు, శాస్త్రజ్ఞానమును జూచి సరస్వతియు, బ్రహ్మజ్ఞానమును చూచి, పార్వతియు చెంతఁ జేరి రనియు, ఈజనార్దనయోగి విష్ణుబ్రహ్మమహేశ్వరరూపుఁడనియు భావము.) ఏతెంచి=వచ్చి, అహర్నిశంబున్=రేయుంబవలు,తనున్=తనను, నెమ్మిన్=ప్రేమతో, కొల్వఁగాన్=సేవించుచుండఁగా, శ్రీజనార్దనయోగీశ్వరుఁడు, ఎల్లెడన్ = అంతటను, అవిద్యాధ్వాంతమార్తాండుఁడై=అవిద్య యనెడి, (లేక, అజ్ఞాన మనెడి) చీఁకటికి సూర్యునివంటివాఁడై, (జీవులకు అవిద్య యనునది ఆవరణము కావున దానినిఁ దొలఁగించి వారిని ముక్తులను జేయుచు అనుట.) ఒప్పెన్=ప్రకాశించెను.

తా. ఆజనార్దనయోగీశ్వరునిధర్మప్రవర్తనమును జూచి లక్ష్మియు, విద్యాసమృద్ధిని జూచి సరస్వతియు, బ్రహ్మజ్ఞానమును జూచి పార్వతియు నాయన నాశ్రయించి స్త్రీస్వరూపములతో మిగుల ననురాగవతులై సేవించుచుండిరి. ఇట్లపరిమితమగు ప్రభావముతోఁగూడి త్రిమూర్తులస్వరూపము గలవాఁడై యాశ్రితులయజ్ఞానమును ధ్వంసము గావించి, మోక్షము నొసంగుచు నాఘనుఁడు ప్రకాశించుచుండెను.

తే. ఆజనార్దనగురునకత్యద్భుతముగ, శ్రీమదేకోగుగుస్వామిశిష్యుఁడయ్యె
మునునసిష్ఠమహామునీంద్రునకునర్థి, దాశరథిభక్తుఁడైనచందంబుదనర.

టీక. ఆజనార్దనగురునకున్, అత్యద్భుతముగన్ = మిగుల నాశ్చర్యముగ్గ, శ్రీమదేకోగురుస్వామి=బ్రహ్మజ్ఞానము గలయేకోగురుస్వామి యనువాఁడు, మును= పూర్వకాలమున, వసిష్ఠమహామునీంద్రునకున్=వసిష్ఠమహర్షికి, ఆర్తిన్=ఆదరముతో, దాశరథి=శ్రీరాముఁడు, శిష్యుఁడైనచందంబు= శిష్యుఁడై... తనరన్= ఒప్పునట్లుగా, శిష్యుఁడు, అయ్యెన్.

తా. మున్నారామభద్రుఁడు వసిష్ఠమహామునికి శిష్యుఁడైనట్లు బ్రహ్మవేత్తలలో నగ్రేసరుండను నేకోగురుస్వామి యాజనార్దనయోగీంద్రునకు శిష్యుఁ డయ్యెను.

సీ. తనదువైరాగ్యంబుఁ గనుఁగొని సిగ్గుచే, సనకాదిమునులజు వెనుకన్ డాఁగఁ
తనదుసద్భక్తిచేఁ దగఁ గట్టువడి యింట, శ్రీకృష్ణుఁ డాత్మీయ సేవఁ జేయఁ
తనదువిజ్ఞానతీర్థమునందుఁ గ్రుంకుచు, గంగాదినదు లెల్లఁ గంతు లిడఁగఁ
తనదుపూర్ణాత్మసంతతసమాధిఁ గని జూచి, ప్రహ్లాదుఁ డాశ్చర్యపరత నొంద
తే. స్వకృతగీతాదిశాస్త్రభాష్యంబు లెల్ల
వేదతుల్యంబులై ధాత్రి వెలయుచుండ
వామదేవశుకార్జునవ్యాసభీష్మ
సదృశుఁ డేకోజనార్దనస్వామి వెలసె. 24

టీక. తనదువైరాగ్యంబున్ = తనకుఁగలవైరాగ్యాతిశయమును, కనుఁగొని= చూచి, సిగ్గుచేన్=తమకట్టివైరాగ్యము లేదనునవమానముచే, సనకాదిమునులు=బ్రహ్మయొక్క మానసపుత్రులగు (సంకల్పముచేతనే జనించినవార లగు) సనకసనందనాది ఋషులు, అజు వెనుకన్=బ్రహ్మదేవునివెనుకభాగమున, డాఁగన్=దాఁగుచుండఁగా, (ఇచ్చట బ్రహ్మమానసపుత్రులగువారు బ్రహ్మకు సమీపమునం దుండుటస్వభావమేయైనను, ఏకోగురుస్వామియొక్కవైరాగ్యమునుజూచి, సిగ్గుజెందుటచేఁగలిగినదిగాను త్ప్రేక్షచేయబడెను.) తనదుసద్భక్తిచేన్=తనయొక్క అత్యుత్తమమైనభక్తిచేత, తగన్= ఒప్పునట్లుగా, కట్టువడి, ఇంటన్=తనగృహమునందు, నిలిచి, శ్రీకృష్ణుఁడు, ఆత్మీయ సేవన్=తనయొక్కసేవ, చేయన్ = చేయుచుండఁగా, తనదువిజ్ఞానతీర్థమునందున్= తనయొక్కబ్రహ్మజ్ఞాన మనియెడుతీర్థమందు, క్రుంకుచున్ = స్నానముచేయుచు, గంగాదినదు లెల్లన్=గంగమొదలగు లోకపావనము లైననదులన్నియు, గంతులిడఁగన్=విఱ్ఱవీగుచుండఁగా, (గంగాదినదులు లోకమును పావనముచేయుట స్వాభావికమేయైనను అది యేకోగురుస్వామియొక్క జ్ఞానతీర్థమునందు మునుఁగుటచేతనే గలిగినదిగా నిచట నుత్ప్రేక్షింపఁబడెను.) తన...సమాధిని... పూర్ణ = సర్వవ్యాపకుఁడైన, ఆత్మ=పరబ్రహ్మమునకు సంబంధించిన, సంతత=... (లేక,

సర్వకాలసర్వావస్థలయందు నొక్క-టేరీతిగానున్న) సమాధిని=ధ్యానమును, చూచి, (పరమాత్మ సర్వవ్యాపకుఁడు గావున ఆయన నెఱింగినయోగి ఏయేవిషయముల సంకల్పించినను సర్వము సమాధినాచరించినట్లే యగునని తెలిసికొనవలయును) (ప్రహ్లాదుఁడు, ఆశ్చర్యపరతన్=మిగుల నాశ్చర్యము గలిగియుండుటను, ఒందన్ = పొందుచుండఁగా, స్వకృతగీతాదిశాస్త్రభాష్యంబులు ఎల్లన్ = తనచే రచియింపఁబడిన భగవద్గీతాభాష్యము మొదలగునవి యన్నియు, (ఏకోగురుస్వామిచే రచియింపఁబడినవ్యాఖ్యానము లేవియును గానరావు. కావునఁ బ్రకృతమున నీకవి శంకరభగవత్పాదులకును ఏకోగురుస్వామికిని అభేదము చెప్పినాఁడని తోఁచుచున్నది.) ధాత్రిన్= భూమియందు, వేదతుల్యంబులు ఐ= వేదములతో సమానములై, వెలయుచున్ = ప్రకాశించుచు, (లేక, ప్రసిద్ధిఁజెందుచు,) ఉండన్=ఉండఁగా, వామదేవ-శుక-అర్జున-వ్యాస-భీష్మ-సదృశుఁడు = వామదేవాదులతో సమానుఁడు అగు, ఏకోజనార్దనస్వామి=జనార్దనయోగీంద్రుని శిష్యుఁడగు ఏకోగురుస్వామి, (కుమారుని పేరుతోఁగూడ తండ్రిపేరును, శిష్యునిపేరుతోఁగూడ గురువుపేరును కలిపి చెప్పుట కొన్ని దేశములలో నాచారము. ఆంధ్రకావ్యములలోఁ బలుచోట్ల నిట్టిప్రయోగములను జూడవచ్చును.) వెలసెన్=ప్రసిద్ధుఁడై యుండెను.

తా. తనవైరాగ్యమును జూచి సిగ్గుపడి సనకసనందనాదులు సత్యలోకమును విడిచివచ్చుటకు సందేహించుచుండ తనభక్తిచేఁ గట్టుపడి భక్తపరాధీనుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు తనగృహమునందే వసియించి సర్వవిధముల తోడ్పడుచుండఁ ద్రిభువనపావనములని ప్రఖ్యాతిఁ జెందియున్న గంగాదిపుణ్యనదు లన్నియుఁ దన బ్రహ్మజ్ఞానతీర్థమున నోలలాడి మిగులఁ బ్రభావమును సంపాదించుకొనుచుండఁ దారచించిన గీతాభాష్యాదులు వేదములట్లు పరమప్రమాణములై తనరారుచుండ నజ్జనార్దనయోగీంద్రశిష్యుఁడగు ఏకోగురుస్వామి వామదేవుఁడు, శుకుఁడు, అర్జునుఁడు, వ్యాసుఁడు, భీష్ముఁడు మొదలగువారితో సమానుఁడై ప్రసిద్ధి గాంచెను. (అమ్మహాత్ముని పరబ్రహ్మనిష్ఠను జూచి ప్రహ్లాదుఁడు సైతము ఆశ్చర్యపడుచుండెననుట.)

క. ధరలో నారాయణునకు, నరుగతి నేకోజనార్దనస్వామికి శ్రీ
నరహరిమహేశగురుఁడ, చ్చెరువుగ సద్భక్తిమెఱయ శిష్యుండయ్యెన్.

టీక. ధరలోన్=భూమిపై, నారాయణునకున్=శ్రీకృష్ణునకు, నరుగతిన్= అర్జునుని యట్లు, ఏకోజనార్దనస్వామికిన్=జనార్దనయోగీంద్రుని శిష్యుఁడగు ఏకోగురుస్వామికి, నరహరిమహేశగురుఁడు = నరహరి మహేశ్వరుఁడను మహాత్ముఁడు, (ఇచ్చట మహేశ్వరుఁడనునది నరహరి యనునాతని తండ్రిపేరుగా నుండునని యూహింపవలసియున్నది. అట్లు గాకున్నను యతులకు శివవాచకములును విష్ణువాచ

కములును అగుపదములును ఉపపదములుగ చేర్చుట కలదు. ఉదా:—శివనారాయణ తీర్థుఁడు; మొదలగునవి.) అచ్చెరువుగన్ = ఆశ్చర్యము కలిగించునట్లుగ, సద్భక్తి మెఱయన్=మిగులభక్తితో, శిష్యుండు అయ్యెన్, (భక్తితో నాయేకోగురుస్వామి నాశ్రయించె ననుట.)

తా. శ్రీకృష్ణునికి అర్జునుఁడు శిష్యుఁడైనట్లు ఆయేకోగురుస్వామికి నరహరి మహాత్మ్యుఁడనుమహాత్ముఁడు మిగుల భక్తియుక్తుఁడై శిష్యుఁడయ్యెను. (ఈ గురు శిష్యులు లోకమున కాశ్చర్యము గలిగించుచుండిరనుట.)

చ. అతఁడు సమస్తభూతబహిరంతరనావృతబోధమూర్తియై
వితతసమాధి నుండు నెడ వేల్పులు సూచి యితండహారె యా
శతధృతియో రమావరుఁడొ శంకరుఁడో శుకుఁడో యటంచు
నద్భుతమును బొందుచుండఁ బరిపూర్ణత నొప్పె ధరాతలంబునన్.

టీక. అతఁడు=ఆనరహరిగురువు, సమస్త...మూర్తి-సమస్తభూత=ఆకాశాది పంచభూతములయొక్కయు, లేక, పంచభూతవికారము లగు సకల ప్రాణులయొక్కయు, బహిరంతః=లోపల వెలుపల, అనావృత = ఆవరింపఁబడని (అజ్ఞానావరణము లేని) బోధ=అపరోక్షజ్ఞానమే, (బ్రహ్మమే తానని యెఱుంగుటయె) మూర్తి ఐ= స్వరూపము గాఁగలవాఁడై, (స్వప్రకాశస్వరూపుఁడై యనుట.) వితతసమాధిన్ = ఎక్కువైనదానమునందు, (ధ్యాననిష్ఠుఁడై యనుట.) ఉండు నెడన్= ఉన్నప్పుడు, వేల్పులు=దేవతలు, చూచి, ఇతండు=ఈయోగి, అయారె=ఆహా! ఆశతధృతియో = ఆబ్రహ్మయో, రమావరుఁడో=విష్ణువో, శంకరుఁడో=రుద్రుఁడో, శుకుఁడో=శుక మహర్షియో, (అగును గాని సామాన్యుఁడుకాఁడు; అని అధ్యాహారము.) అటంచున్=అనుచు, అద్భుతమునున్=ఆశ్చర్యమును, పొందుచున్, ఉండన్=ఉండఁగా, పరిపూర్ణతన్=సంపూర్ణుఁడై, (సర్వగుణములచేతసంపూర్ణుఁడై, లేక, పరబ్రహ్మరూపుఁడై యనుట.) ధరాతలంబునన్=భూమియందు, ఒప్పెన్=ప్రసిద్ధిగాంచెను.

తా. సర్వప్రపంచమునకును లోపల వెలుపల నిండియున్నట్టియు, అజ్ఞానావరణము లేనట్టియు, స్వప్రకాశస్వరూపముగలిగి నిర్వికల్పసమాధియందు (ధ్యానించువాఁడు; ధ్యానము, ధ్యానింపఁదగినది అనుభేదములు లేనిసమాధియందు) ఉండు నప్పుడు నరహరియోగిని జూచి దేవత లందఱు, 'ఆహా! యీతఁడు బ్రహ్మయో, విష్ణువో, రుద్రుఁడో, శుకమహర్షియో కాని సామాన్యుఁడు కాఁడు' అని యాశ్చర్య పడుచుండురు. ఇట్లు సర్వభూతములకు నాశ్చర్యకరము లగు సద్గుణసమృద్ధితో ప్రత్యక్షపరబ్రహ్మమో యన నాతఁడు భూమియందుఁ బ్రసిద్ధిఁ జెందియుండెను.

క. ఆనరహరిసద్గురునకు, శ్రీనాగోరామగురుఁడు శిష్యుండై వి
జ్ఞానంబునఁ బ్రత్యక్ష, శ్రీనారాయణుఁ డనం బ్రసిద్ధి వహించెన్. 27

టీక. ఆనరహరి సద్గురునకున్ = నరహరియనుగురువునకు, శ్రీనాగోరామగురుఁడు= బ్రహ్మజ్ఞానవంతుఁ డగునాగోరాముఁ డనువాఁడు, శిష్యుండు ఐ, విజ్ఞానంబునన్=పరబ్రహ్మమే తానని తెలిసికొనుటయందు, శ్రీనారాయణుఁడు=లోకోత్తమ మగునారాయణమహర్షి, (ధర్మము నశించినప్పుడు దానినుద్ధరించుటకు నారాయణ మహర్షి యనుపేర నవతరించిన విష్ణువు) అనన్=అనఁగా, ప్రసిద్ధిన్ = విఖ్యాతిని, వహించెన్=పొందెను.

తా. నాగోరామగురువనువాఁడు ఆనరహరిగురునకు శిష్యుఁడై బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రభావముచే నారాయణమహర్షియొక్క యపరావతారమా యన ప్రసిద్ధిఁజెందెను.

శా. రాజన్మూర్తులతోడఁ బెంపెసఁగు వైరాగ్యోపరత్యాళులు
త్తేజం బొప్ప సహాయులై మెఱయ నద్దివ్యప్రబోధస్ఫుర
ద్రాజాస్యన్వరియించి మోక్షసుఖసామ్రాజ్యంబుతో నొప్పె నా
గోజీరామగురుండు పండితులు కోర్కుల్దీర సేవింపఁగన్. 28

టీక. రాజన్మూర్తులతోడన్=ప్రకాశించుచున్నయాకారములతో, (మనుష్యరూపమును దాల్చియనుట.) పెంపు ఎసఁగు=వృద్ధిపొందుచున్న, వై...ఆళులు–వైరాగ్య=ఇహపరలోకములయందు ఇచ్ఛలేకపోవుట (చిత్తవిశ్రాంతి) అనెడు, ఆళులు = చెలులు, ఉత్తేజంబు=అధిక మగు తేజస్సు, ఒప్పన్=ప్రకాశింపఁగా, (సకలలోకముల యందును ప్రసిద్ధికలుగునట్లు) సహాయులు ఐ=సహాయభూతురాండ్రై), మెఱయన్= ప్రకాశింపఁగా, (వైరాగ్యము, ఉపరతి యనియెడు చెలికత్తెలతోఁగూడిన,అనుట) అద్ది ..స్యన్ అద్దివ్య=ఆయుత్తమమైన, ప్రబోధ=బ్రహ్మజ్ఞాన మనియెడు, స్ఫురత్= ప్రకాశించుచున్న (సౌందర్యముగల),రాజాస్యన్= స్త్రీని,వరియించి=వివాహమాడి, నాగోరామగురుండు = నాగోరామగురువు, పండితులు=విద్వాంసులు, (లేక, బ్రహ్మజ్ఞానులు,) కోర్కుల్ దీరన్=కోరినకోర్కులు సిద్ధించుటకై, సేవింపఁగన్=సేవించుచుండఁగా, మోక్ష...తోన్–మోక్షసుఖ=బ్రహ్మానంద మనియెడు, సామ్రాజ్యంబుతోన్=చక్రవర్తిత్వముతో, (పరమానందమే రాజ్యమనుట.) ఒప్పెన్=ప్రకాశించుచుండెను.

తా. ఆనాగోరామగురువు వైరాగ్యోపరతులు చెలికత్తియలుగాఁగలిగి, జగత్ప్రసిద్ధిఁజెందియున్న బ్రహ్మజ్ఞాన మను నుత్తమకాంతను వివాహమై, మోక్షసుఖ మనియెడు సామ్రాజ్యమునకుఁ బ్రభు వై బ్రహ్మవేత్త లగువారలకోర్కుల నెఱవే

ర్చుచు తత్త్వార్థమును బలుమాఱు వివరించి, సంశయములనెల్లఁ దొలఁగించి జ్ఞానమును దృఢము చేయుచు సుప్రసిద్ధుఁడై యుండెను.

క. ఆనాగోరామునకున్, శ్రీనారాయణున కజుని చెలువున భక్తుం
డై నెగడె నెల్లదిక్కులఁ, గోనేరుగురుండు తత్త్వకోవిదుఁ డగుచున్.

టీక. ఆనాగోరామునకున్=ఆనాగోరామగురువునకు, శ్రీనారాయణునకున్=శ్రీవిష్ణునకు, అజుని చెలువునన్=బ్రహ్మవలె ("నారాయణం పద్మభవం వసిష్ఠం" అని వేదాంతవిద్యాసంప్రదాయమునకు మొదటిగురువు విష్ణువు; ఆయనకు శిష్యుఁడు బ్రహ్మదేవుఁడు; ఆయనకు వసిష్ఠుఁడు అని చెప్పఁబడి యున్నది. దాని ననుసరించి ఇచ్చట నీయుపమానము ప్రయోగింపఁబడిన దని తెలిసికొనునది.) కోనేరుగురుండు=కోనేరుఁడనుగురువు భక్తుండు ఐ. (శిష్యుఁడై యనుట.) తత్త్వకోవిదుఁడు అగుచున్=తత్త్వజ్ఞానము కలవాఁడై, ఎల్లదిక్కులన్ = అన్నిదిక్కులయందును, నెగడెన్ = ప్రసిద్ధి నొందెను.

తా. శ్రీమన్నారాయణమూర్తికి బ్రహ్మదేవుఁడు శిష్యుఁ డైనట్లు ఆనాగోజీరామగురువునకుఁ గోనేరుగురువు శిష్యుఁ డయ్యెను. బ్రహ్మవేత్తలలో నుత్తముఁడై త్రిలోకములయందుఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచెను.

శా. ఆకాశీతలసేతుమధ్యకలితజ్యాధీశ్వరోద్యచ్ఛిర
శ్శ్రీకోటీరమణిప్రభార్చితనిజాంఘ్రిద్వంద్వపంకేరుహుం
డాకాశాదిసమస్తతత్త్వసముదాయాతీతవిశ్వేశుఁడై
శ్రీకోనేరుగురుండు మోక్షపదలక్ష్మీకాంతుఁడై రంజిలెన్. 30

టీక. ఆ...పంకేరుహుండు-ఆకాశీతలసేతుమధ్య = కాశీక్షేత్రము మొదలు సేతువునకుఁ గల మధ్యదేశమునం దంతటను, కలిత=ప్రకాశించుచున్న, జ్యా అధీశ్వర=ప్రభువులయొక్క, ఉద్యత్ = ప్రకాశించుచున్న, శిరః=శిరస్సులయందలి, శ్రీకోటీర=కాంతిగల కిరీటములయందలి, మణి=రత్నములయొక్క, ప్రభా=కాంతులచేత, అర్చిత=పూజింపఁబడిన, (అలంకరింపఁబడినది అనుట.) నిజ=స్వకీయమైన, అంఘ్రిద్వంద్వ పంకేరుహుండు=కమలములవంటి పాదములు గలవాఁడును, (సకలప్రభువులచేతను నమస్కరింపఁబడువాఁడు,) ఆకాశ...విశ్వేశుఁడు - ఆకాశాది = ఆకాశము మొదలగు, సమస్త=సకలములైన, భూతసముదాయ = పంచభూతముల యొక్కయు వానివలనఁ బుట్టినసకల ప్రాణులయొక్కయు సమూహమును, అతీత = అతిక్రమించినవాఁడును, విశ్వేశుఁడు=ప్రపంచమును నియమించువాఁడును ఐ, మోక్ష...కాంతుఁడు - మోక్ష=మోక్షమనియెడు, పద=స్థానమనెడి, లక్ష్మీ=లక్ష్మి,

(మోక్షలక్ష్మికి), కాంతుఁడు=ప్రియుఁడు-భర్త యై, ఆకోనేరు గురుండు=ఆకోనేరుఁడను గురువు, రంజిలెన్=ప్రకాశించుచుండెను.

తా. ఆకోనేరుగురువు కాశీరామేశ్వరమధ్యదేశమునం దున్నసకలప్రభువులచేతను సాష్టాంగముగా నమస్కరింపఁబడుచు ఆకాశాదిసమస్తప్రపంచమునకును అతీతుఁడై శుద్ధపరబ్రహ్మరూపుఁడై సర్వదా మోక్షసుఖము ననుభవించుచుఁ దేజరిల్లుచుండెను.

పరబ్రహ్మము షడధ్వాతీతుఁడయినను తత్త్వాధ్వాతీతుఁడనిమాత్రము ఈపద్యమునఁ జెప్పుటకు హేతువేమన: తత్త్వాధ్వము కడపటి యైయధ్వములయుత్పత్తికిని గారణమగుటచే నిట్లు చెప్పఁబడెను.

షడధ్వములవివరణము.

మంత్రాధ్వము పదాధ్వము వర్ణాధ్వము తత్త్వాధ్వము భువనాధ్వము కళాధ్వము అని అధ్వములు ఆఱువిధములు. అందు—

౧. మంత్రాధ్వము:— సద్యోజాతము, వామదేవము, అఘోరము, తత్పురుషము, ఈశానము, హృదయము, శిరస్సు, శిఖ, కవచము. నేత్రము, అస్త్రము, అని పదునొకండు విధములు.

౨. పదాధ్వము:— మహాదేవ సద్భావేశ్వర మహాతేజ యోగాధిపతి ముంచ ముంచ ప్రథమప్రథమ సర్వసర్వ భవభవ భవోద్భవ సర్వభూత సుఖప్రద సర్వసాన్నిధ్యకర బ్రహ్మ విష్ణురుద్రపర అనార్చితానార్చిత అస్తుతాస్తుత పూర్వస్థితి సాక్షిసాక్షి తురుతురు పతంగ పతంగ పింగ పింగ జ్ఞాన జ్ఞాన శబ్ద శబ్ద సూక్ష్మసూక్ష్మ శివ సర్వసర్వ ఓం నమశ్శివ ఓం నమోనమ నమశ్శివ ఓం నమరూపి అరూపి ప్రథమ ప్రథమ తేజస్తేజ జ్యోతిర్జ్యోతి అరూప జనగ్ని అధూమ అభస్మ అనాది నా నా ధూధూధూ ఓంభూః ఓం భువః ఓగ్ంసువః అనిధన నిధన నిధనోద్భవ శివసర్వ పరాపరాత్మ భువనేశ్వర ధ్యానహార ఓంనమశ్శివ సర్వప్రభు శివ ఈశానమూర్ధ్నె తత్పురుషవక్త్ర అఘోరహృదయ వామదేవగుహ్య సద్యోజాతపాద ఓంనమః గుహ్యాతిగుహ్య గోప్త అనిధన సర్వయోగాధికృత సర్వవిద్యాధిప జ్యోతిరూప పరమేశ్వర పరమేశ్వర అచేతనాచేతనా వ్యోమిన్ వ్యోమిన్ వ్యోమివ్యాపిన్ వ్యాపిని వ్యోమవ్యాపిని వ్యోమరూప సర్వవ్యాపిని శివానంత అనాథ అనాశ్రిత ధ్రువ శాశ్వత యోగ పీఠసంస్థిత నిత్యయోగి ధ్యానహార అద్యోంకారములని ఎనుబదియొకటి.

3. వర్ణాధ్వము:— అం ఆం ఇం ఈం ఉం ఊం ఋం ౠం ఌం ౡం ఏం ఐం ఓం ఔం అం అః; కం ఖం గం ఘం ఙం చం ఛం జం ఝం ఞం టం ఠం డం ఢం ణం తం థం దం ధం నం పం ఫం బం భం మం యం రం లం వం శం షం సం హం ళం క్షం అని ఏబది యొకవిధము.

౪. తత్త్వాధ్వము:— పృథివి ప్రకృతి బుద్ధి అహంకారమన శ్రోత్ర త్వక్ చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణ వాక్ పాణి పాద పాయు గుహ్య శబ్ద స్పర్శ రూప రసగంధ ఆకాశ వాయువహ్ని జల మాయ కాల నియతి కలా విద్యా రాగ పురుష సదాశివ ఈశ్వర శుద్ధవిద్య శివశక్తులను తత్త్వములు ముప్పదియాఱు. లేక, భూతపంచక జ్ఞానేంద్రియపంచక కర్మేంద్రియపంచక ప్రాణపంచక శబ్దాది పంచకములును నాది చతుష్టయమును శరీరత్రయమును అవస్థాత్రయమును అజ్ఞానమును, ఇవియే ముప్పది యాఱు తత్త్వములు. జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ ప్రాణశబ్దాదివిషయపంచకములు మానసాదిచతుష్టయమునుగూడి యిరువది నాలుగుతత్త్వములు. పైఁజెప్పిన ముప్పదియాఱు తత్త్వములును షడ్భావవికార షట్కోశ షడూర్మి అరిషడ్వర్గములును, జీవత్రయ గుణత్రయ కర్మత్రయములును, వచనాదానగమనవిసర్గానందములును, సంకల్పాధ్యవసాయాభిమానావధారణంబులు, వైచిత్ర్యాదిచతుష్టయమును, దిగ్వాగార్కాదిచతుర్దశేంద్రియాధిష్ఠానదేవతలును, అనునవి యన్నియుఁగూడి తొంబదియాఱు తత్త్వములు.

౫. భువనాధ్వము:— భద్రకాళివీరభద్ర త్రిలోచననభ లిప్సువివాహసంవాహ త్రిదశేశ్వరత్ర్యక్ష విభుశంభుదంష్ట్రివజ్రఫణీంద్ర ఉదుంబరగ్రసన మారుతాసనక్రోధన అనంత వృషధర వృషబలిప్రియ భూతపాల జ్యేష్ఠ శర్వసురేశ్వర వేదపారగజ్ఞానభూసర్వజ్ఞ ఈశానవిద్యాధిప ప్రకామదప్రసాద శ్రీధర రత్నధర లక్ష్మీధర జటాధర సౌమ్యధర ధన్యరూప నిధీశ మేఘవాహన కపర్దిపంచశిఖ పంచాంతకక్షయాంతకతీక్ష్ణ సూక్ష్మవాయువేగ లఘు శీఘ్రసునాదమేఘనాదజలాంతక దీర్ఘబాహు జయభద్ర శ్వేత మహాబల పాశహస్త అతిబలబల దంష్ట్రిలోహిత ధూమ్రవిరూపాక్ష ఊర్ధ్వకేక భయాంతకక్రూరదంష్ట్రిదంష్ట్రి మారణ నిరృతి ధర్మపతి అధర్మపతి వియోక్తసంయోక్తకర్త విధాతధాతహర మృత్యు ధర్మఅక్షయాంతక భస్మాంతక వజ్రబాహుదహనజ్వలనహరఘాతుక పింగళహుతాశన అగ్నిరుద్ర త్రిదశాధిప పినాకిశాన్త అవ్యయ విభూతి వివర్ధన వజ్రదేహబుధఅజకపాలీశ రుద్ర విష్ణు బ్రహ్మ హాటకేశ్వర కూష్మాండ కాలాగ్నిరుద్ర శ్రీకర్ణ ఔమకౌమారవైష్ణవ బ్రాహ్మ్య భైరవకృత అకృతస్థలేశ్వర సుబ్రాహ్మ్య వాజేశసౌమ్య ఇంద్రగాంధర్వ యక్షరాక్షసపైశాచ సుస్థలేశ్వర శంఖకర్ణ కాలాంజన మండలేశ్వర మహాండ ద్విరండ సకలాండ స్థాణు స్వర్ణాక్ష భద్రకర్ణ గోకర్ణ మహాలయ అవిముక్త రుద్రకోటివస్త్రాపద భీమేశ్వర మహేంద్ర అట్టహాస విమలేశ్వర నఖిల నాఖిల కురుక్షేత్ర గయాక్ష మహాభైరవకేదార శ్రీశైల మహాకాళ మధ్యమేశ్వర ఆమ్రాదికేశ్వర జలేశ్వర హరిశ్చంద్ర ఆకులేశ్వర డుండిముండి భారభూతి ఔషధిపుష్కర నైమిశ. అమరేశ్వర అంగుష్ఠమాత్రార్క ఈశాన ఏకేక్షణ ఏకపింగళ ఉద్భవ అభవ వామదేవ మహాద్యుతి శిఖేద ఏకవీర క్రోధ చండ శూర పంచాంతక సంవర్తజ్యోతిష మహాక్రోధ మహా

చండ ఏకశివ అనంత అజ ఉమాపతి ప్రచండ ఏకపాద ఈశాన భవ ఉగ్ర భీమ అనంతసూక్ష్మ శివోత్తమ ఏకనేత్ర ఏకరుద్ర త్రిమూర్తి శ్రీకంఠ శిఖండి వామ జ్యేష్ఠరౌద్రి కాళి కలవికర్ణి బలవికర్ణి బలప్రమథన సర్వభూతదమన మనోన్మని అనాశ్రిత అనాథున అనంత వ్యోమరూపవ్యాపిని ఊర్ధ్వగామిని రోచిద మోచిక దీపిక ఇందిర శాంత్యతీతశాంతి విద్యాప్రతిష్ఠనివృత్తి అని భువనములు ఇన్నూటయిరువది-నాలుగు.

కళాధ్వము:— నివృత్తి, ప్రతిష్ఠ, విద్య, శాంతి, శాంత్యతీతమని కళలుఐదు. ఈ పంచ కళలలో మంత్ర పద వర్ణ తత్త్వభువనములును. ఈతత్త్వములలో భువనములు చేరియున్నవి. వీనివిశేషవివరణము కైవల్యనవనీత ప్రథమప్రకరణమున అఱువదియొకపద్యమునం జూపవలెను.

మఱియు సర్వసమయమంత్రములును సప్తకోటిభేదములు కలవై ఉండఁగా మంత్రాధ్వమందు పదునొకండు మంత్రములుమాత్రము చెప్పుటకు హేతువేమనిన: పరమశివుని పంచముఖములయందే సకలాగమమంత్రములును పుట్టుటచేత సద్యోజాతాదిపంచమంత్రములును ఆమంత్రములకు ముఖ్యములయిన షడంగదేవతామంత్రములునుచేరి పదునొకండుమంత్రము లని చెప్పఁబడెను.

మఱియు—శ్లో. 'మకారం మననం ప్రోక్తం త్రకారం త్రాణముచ్యతే, మననత్రాణమిత్యాహు ర్మంత్ర మిత్యభిధీయతే.' అనున్యాయముచేత పరబ్రహ్మము మననమునకును రక్షణమునకును విలక్షణమగుటవలన మంత్రాధ్వాతీతమును సర్వదేశవ్యాపకత్వముగలుగుటవలన పదాధ్వాతీతమును అవర్ణమగుటవలన వర్ణాధ్వాతీతమును సర్వతత్త్వవిలక్షణమగుటవలన తత్త్వాధ్వాతీతమును సర్వస్వామి యగుటవలన భువనాధ్వాతీతమును నిష్కళ మగుటవలన కళాధ్వాతీతమును అగును.

శా. ఆకోనేరుగురూత్తముం గొలిచి దివ్యాధ్యాత్మయోగంబు దా
శ్రీకల్యాణగుణప్రసిద్ధుఁ డగుచున్ శ్రీమన్మహాదేవలో
కైకాచార్యుఁడు సంగ్రహించె నతిసౌఖ్యం బొప్ప సాందీపనిన్
శ్రీకృష్ణుండు భజించి విద్య నొనరం జేకొన్న చందంబునన్. 31

టీక. శ్రీకృష్ణుండు, సాందీపనిన్=సాందీపనియను గురువును, భజించి=సేవించి, విద్యలు=అఱువదినాలుగువిద్యలను, ఒనరన్ = ఒప్పునట్లుగా, చేకొన్నచందంబునన్ = గ్రహించిన విధమున, శ్రీమన్మహాదేవలోకైకాచార్యుఁడు = బ్రహ్మవేత్త యగుమహాదేవుఁ డను లోకగురువు, ఆకోనేరుగురూత్తమున్ = ఆకోనేరుగురుశ్రేష్ఠుని, కొలిచి = సేవించి, తాన్=తాను, శ్రీ... ప్రసిద్ధుఁడు-శ్రీ=మోక్షసమృద్ధిగల, కల్యాణగుణ=శాంతి, ఇంద్రియ నిగ్రహము మొదలగు సద్గుణములతో, ప్రసి

ద్ధుఁడు అగుచున్=ప్రసిద్ధిఁజెందుచు, అతిసౌఖ్యంబు=అధికమగు నానందము, (లేక ; మోక్షసుఖము,) ఒప్పన్=కలుగునట్లుగా, దివ్యాధ్యాత్మయోగంబున్=ఉత్తమ మగు జీవబ్రహ్మైక్యమును, (లేక దానికిసాధన మగు రాజయోగమును,) సంగ్రహించెన్= తెలిసికొనెను.

తా. శ్రీకృష్ణమూర్తి సాందీపని సేవించి అఱువదినాలుగువిద్యలను గ్రహించినట్లు బ్రహ్మవేత్త యగు మహాదేవుండనుఘనరుండు మనోనిగ్రహము, ఇంద్రియనిగ్రహము మొదలగు సమస్త సద్గుణములకు నిధియైనయాకోనేరుగురువు నాశ్రయించి జీవబ్రహ్మైక్యమునుదెలిసికొనుటకు ముఖ్యసాధన (సుఖసాధన) మగు రాజయోగమును గ్రహించి బ్రహ్మానందమును గైకొనియెను.

చతుష్షష్టికలావివరణము.

అఱువదినాలుగు విద్యలు:—శ్లో. ఇతిహాసాగమా శ్చైవ కావ్యాలంకార నాటకమ్, గాయకత్వం కవిత్వం చ కామశాస్త్రం దురోదరం దేశభాషాలిపిజ్ఞానం లిపికర్మ చవాచకం, సర్వాణి చావధానాని స్వరశాస్త్రం చ శాకునం, సాముద్రికం రత్నశాస్త్రం రథాశ్వగజకౌశలం, మల్లశాస్త్రం సూదకర్మ భూరుహాణాం చ దోహదం, గంధవాదో ధాతువాదః ఖనివాదో రసస్యచ, జాలవాదోఽగ్నిసంస్తంభో ఖడ్గస్తంభో జలస్య చ వాచస్తంభో (?) వశ్యాకర్షణమోహనం, విద్వేషణోచ్చాటనం చ మారణం కాలవంచనం, పరకాయప్రవేశశ్చ పాదుకాసిద్ధి రేవ చ, వాక్సిద్ధి ర్ఘుటికాసిద్ధి రైంద్రజాలిక మేవ చ, అంజనం పరదృష్టి స్తు వంచనం స్వరవంచనం, మణిమంత్రౌషధాదీనాం సిద్ధయ శ్చోరకర్మ చ, చిత్రలోహాశ్మమృద్దారువేణు చర్మాంబరక్రియాః, అదృశ్యకరణం దండకరణం మృగయావిధిః, వాణిజ్యం పాశుపాల్యం చ కృషి రాసవకర్మ చ, లావకుక్కుటమేషాదియుద్ధకారక కౌశలం, చతుష్షష్టికలా స్త్వేతాః కలావిద్భిః ప్రకీర్తితాః.

చతుర్దశవిద్యలు.

పదునాలుగువిద్యలు:—శ్లో. 'అంగాని వేదా శ్చత్వారో మీమాంసాన్యాయవిస్తరః, పురాణం ధర్మశాస్త్రం చ విద్యా హ్యేతా శ్చతుర్దశ.'

అష్టాదశవిద్యలు.

పదునెనిమిది విద్యలు:—శ్లో. ఆయుర్వేదో ధనుర్వేదో నీతిశాస్త్రార్థశాస్త్రయోః, వేదాంగాని చ వేదాని మీమాంసా న్యాయవిస్తరః ధర్మశాస్త్రం పురాణం చ విద్యా హ్యష్టాదశా యితి.

సీ. అఖిలభూతంబుల నాడించుమాయను
సొంపుగా నెవ్వఁ డాడింపుచుండు

గురుజనంబుల కెల్ల గురువులై తగుహరి
హరుల కెవ్వఁడు గురు వగుచు నుండు
వివిధలోకంబుల వెలిఁగించి వెలుఁగుల
మించి యెవ్వఁడు వెలిఁగించు చుండుఁ
బ్రభువుల కెల్ల సత్ప్రభు వైన బ్రహ్మకుఁ
బ్రభుఁ డౌచు నెవ్వఁడు పరఁగుచుండు

తే. సగుణనిర్గుణరూపుఁడై నెగడుచుండు
నమ్మహాదేవగురువరు నభినుతింప
సకలనిగమాగమాంతశాస్త్రంబు లోప
వనఁగ మముఁబోంట్లకు నుతింప నలవి యగునె?

టీక. ఎవ్వఁడు=ఏమహానుభావుఁడు, అఖిలభూతంబులన్ = సమస్తజీవులను, ఆడించుమాయనున్=శరీరాదులయందు ఆత్మ యనుబుద్ధిని గలిగించి భ్రమింపఁజేయు నట్టిమాయను, సొంపుగాన్=అందముగ, ఆడించుచున్ ఉండున్ = నటింపఁజేయు చుండునో, (సర్వకార్యములయందు ప్రవర్తింపఁ జేయుచుండునో,) ఎవ్వఁడు, గురుజనంబుల కెల్లన్=గురువు లగువారలకందఱకును, గురువులు ఐ=ఆచార్యులై (లేక జనకులై) తగుహరిహరులకున్ = ఒప్పునట్టివిష్ణురుద్రులకు, గురువు అగుచున్ = ఆచార్యుఁడై, (లేక, జనకుఁడై) ఉండున్=ఉండునో, ఎవ్వఁడు, వివిధలోకంబులన్= సకలవిధము లగుప్రపంచములను, వెలిగించువెలుఁగులన్=ప్రకాశింపఁజేయు సూర్యచంద్రాగ్నులను, మించి=అతిశయించి, (సూర్యాదులకంటె నధిక మగుప్రకాశముగలవాఁడై యనుట.) వెలిగించుచున్ ఉండున్=ప్రకాశింపఁజేయుచుండునో; (పరబ్రహ్మముయొక్క ప్రకాశమువలననే చంద్రుఁడు సూర్యుఁడు అగ్ని మొదలగు తేజస్సులు ప్రకాశించుచున్నవి యని భావము) ఎవ్వఁడు=ఏమహానుభావుఁడు, ప్రభువులకున్ ఎల్లన్=ఇంద్రుఁడు మొదలగు లోకపాలకులకందఱికిం గూడ, సత్, ప్రభువు = అధిపతి, అయినబ్రహ్మకున్=అగునట్టిహిరణ్యగర్భునకు, ప్రభుఁడుఅగుచున్ = నియామకుఁడై, (అధికారియై) పరఁగుచున్ ఉండున్=ప్రకాశించుచుండునో (ఇట్లు చెప్పటచే, బ్రహ్మ విష్ణువు రుద్రుఁడు ఈశ్వరుఁడు సదాశివుఁడు అనునట్టి పంచభూతసృష్టికర్త లందఱకును నియామకుఁడు అనినట్లయ్యెనని తెలిసికొనునది.) ఎవ్వఁడు, సగుణ... డై-సగుణ=శాంతి మొదలగుసద్గుణములతోఁ గూడి (ఉపాసనచేయుటకుఁ దగినదియై, చిత్తశుద్ధిని గలిగింప సాధనమైనట్టియు,) నిర్గుణ=గుణము లేవియును లేనిదై, (నిర్వికల్పముగ ధ్యానించుటకుఁ దగినదియై యుండునట్టియు,) రూపుఁడు ఐ= రూపములు గలవాఁడై, నెగడుచుండున్, ప్రకాశించుచుండునో, అమ్మహాదేవ గురువరున్=అట్టి

మహాదేవాచార్యుని, అభినుతింప = స్తోత్రము చేయుటకు, సకల...బులు-సకల=సమస్తములైన, నిగమ=వేదములయొక్కయు, ఆగమ=కామికము మొదలగు నిరువదియెనిమిది యాగమములయొక్కయు, అంత=తుదలు, (వేదములకు అంతములగు నుపనిషత్తులును, ఆగమములకంతము లగుచర్యా, క్రియా, యోగ, జ్ఞాన, పాదము లను నాల్గింటియందుఁ జెప్పఁబడు షడధ్వములతోఁ గూడిన కర్మసాదాఖ్య కర్తృసాదాఖ్య అమూర్తిసాదాఖ్య మూర్తిసాదాఖ్య శివసాదాఖ్య మహాసాదాఖ్యములును), శాస్త్రంబులు=బ్రహ్మసూత్రములు మొదలగు వేదాంతశాస్త్రములును, ఓపవు = సమర్థములు కావు (ఈపద్యమున మహాదేవాచార్యునకును పరబ్రహ్మమునకును అభేదమును జెప్పెను.) అనినన్=అని చెప్పఁగా, మము బోంట్లకున్=మాయట్టి యల్పజ్ఞులకు, నుతింపన్ = స్తోత్రము చేయుటకు, అలవి అగునె=శక్యమగునా?

తా. ఆమహాదేవాచార్యుఁడు సకలజీవులను సంసారభ్రాంతిలోఁ జిక్కించి త్రిప్పునట్టి మాయను దనచేఁ జిక్కించుకొని త్రిప్పుచున్నాఁడు. గురువు లని చెప్పఁదగువారల కందఱకు నాచార్యులై సకలజగత్తులకును గారణభూతులై యుండు హరిహరులకుఁ గూడ జ్ఞానోపదేశకుఁడై కారణభూతుఁడై యున్నాఁడు. నానావిధములగు ప్రపంచములనుగూడ నపరిమిత మగుశక్తితోఁ బ్రకాశింపఁజేయు సూర్యాదులకు కూడఁ గాంతి నొసంగుచున్నాఁడు. ఇంద్రుఁడు యముఁడు మొదలగు సమస్తలోకపాలకులకునుగూడ నాజ్ఞాపించుచు వారల కధిపతియై యున్న చతుర్ముఖునకుఁ గూడ ప్రభువై యున్నాఁడు. ఆయాచార్యుని రూపము సగుణమై ఉపాసకుల ననుగ్రహించుచుండును. నిర్గుణమై నిర్వికల్పముగ ధ్యానింపఁబడుచు, నపరోక్షజ్ఞానమునకు విషయమై మోక్షమునుగోరువారి దయఁ జూచుచుండును. ఇట్టి మహాప్రభావసంపన్నుఁ డగు నాగురుశ్రేష్ఠుని వేదాంతములో నుపనిషత్తులు గాని ఆగమాంతము లగు షడధ్వసహితము లైన కర్మసాదాఖ్యము మొదలగునవిగాని బ్రహ్మసూత్రము మొదలగు శాస్త్రములు గాని వర్ణింపనేరవు. ఇట్లుండ నమ్మహాత్ముని వర్ణింప నే నెంతవాఁడను?.

అవ. ఇట్లు విద్యావంశమును వర్ణించి మిగుల సంక్షేపముగ జన్మవంశమును వర్ణించుచున్నాఁడు.—

తే. అమ్మహాదేవగురుచరణారవింద
వరపరాంగాంశభజనతత్పరుఁడఁ బరశు
రామపంతులకులజాత రామమంత్రి
మాళిశిమ్మాంబికాప్రియాత్మజుఁడ నేను. 33

టీక. అ...రుఁడన్; అమ్మహాదేవగురు=కోనేరుగురునకు శిష్యుఁడైన యామహాదేవాచార్యునియొక్క, చరణారవింద = పాదపద్మముయొక్క, పర=శ్రేష్ఠమైన,

పరాగ=రేణువుయొక్క, అంశ=అల్పభాగమును, (స్వల్ప మగుపాదధూళిని) భజన=సేవించుటయందు, తత్పరుఁడగు=ఆసక్తి గలవాఁడును. (ఆమహాదేవాచార్యుని శిష్యుఁడను అనుట.) పరశు...జుఁడగు=పరశురామపంతులకులమందుఁ బుట్టిన (ఈకవి యింటిపేరు పరశురామపంతులవారు) రామమంత్రిమౌళి=మంత్రులలో నుత్తముఁడగు రామయ్య అనువానికిని, తిమ్మాంబికా=తిమ్మాంబ యనునామెకును, ప్రియాత్మజుఁడగు=ప్రియపుత్త్రుఁడను, (ఈకవిపేరు లింగమూర్తి, గురుమూర్తి) అయిన నేను,

తా. కోనేరుగురుశిష్యుఁ డగునామహాదేవాచార్యునకు శిష్యుఁడనై పరశురామపంతుల రామయ్యకును దిమ్మాంబికకును పుత్త్రుఁడనై యున్న నేను. (ఈపద్యము షష్ఠ్యంతములతోను వానికావలనుండు వచనముతోను జేర్చి యేకవాక్యముగా నన్వయించుకొనవలయును.)

క. శ్రీరామనామమంత్రా, కారునకు నసంగనిర్వికారునకు మహా
కారునకు నిర్జితాహం, కారున కజ్ఞానభూమికాదూరునకున్. 34

టీక. శ్రీరా...నకున్ - శ్రీరామ=రామునియొక్క, నామ = పేరు గలిగినట్టియు, మంత్ర=తారకమంత్రమే, ఆకారునకున్=స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు, (రామదేవతా స్వరూపుఁడైనట్టియు, తారకమంత్రరూపుఁ డైనట్టియు) అ...నకున్-అసంగ=ప్రపంచ వికారములతో సంబంధము లేనట్టియు, నిర్వికారునకున్=షడ్వికారములు లేనట్టియు, (అస్తి=కలఁడు, జాయతే=పుట్టుచున్నాఁడు, వర్ధతే=వృద్ధిఁ జెందుచున్నాఁడు, విపరిణమతే= మార్పునొందుచున్నాఁడు, అపక్షీయతే=క్షీణించుచున్నాఁడు. నశ్యతి=నాశనమును జెందుచున్నాఁడు అని చెప్పుటకు వీలైనస్థితులు ఆఱును వికారము లనఁబడును.) మహాకారునకున్=సర్వవ్యాపక మైన (లేక విరాట్పురుషరూపమైన) ఆకారము గలిగినట్టియు, (ఇచ్చట మహోంకారునకున్ అని పాఠాంతరము గలదు. అప్పుడు "పూజనీయమైనఓంకారమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు" అని యర్థము). ని...నకున్-నిర్జిత=జయింపఁబడిన, అహంకారునకున్=అహంకారము గలిగినట్టియు, అ...నకున్ - అజ్ఞాన భూమికా = ఏడువిధము లగు అజ్ఞానభూమికలకు, దూరునకున్=దూర మైనట్టియు (అజ్ఞాన భూమికలు లేనట్టియు.)

తా. శ్రీరామస్వరూపుఁడును, తారకమంత్రమే యాకారముగఁ గలవాఁడును, ప్రపంచముతోఁ గాని, యందలివికారముతోఁ గాని సంబంధము లేనివాఁడును, గర్భస్థుఁడగుట పుట్టుట వృద్ధిఁజెందుట మార్పునొందుట (లేక, ముసలితనమునొందుట) క్షీణించుట చచ్చుట యనియెడునాఱువికారములు లేనివాఁడును, విరాట్పురుషరూపుఁడును, అహంకారమును జయించినవాఁడును, అజ్ఞానభూమికలయందుఁ జిక్కుఁబడనివాఁడును.

అజ్ఞానభూమికావివరణము.

బీజజాగ్రము, జాగ్రము, మహాజాగ్రము, జాగ్రత్స్వప్నము, స్వప్నము, స్వప్నజాగ్రము, సుషుప్తి అని అజ్ఞానభూమికలేడు. 1 అందునామరూపరహితాఖండ పరిపూర్ణసచ్చిదానందపరబ్రహ్మమందు జగత్సృష్టికి కారణముగఁ గలిగిన తెలివియే బీజజాగ్రము; 2 అవిభక్తమగునాతెలివికిముందులేని భేదము సూక్ష్మముగఁగలిగి ప్రపంచాభిముఖమగుటజాగ్రము; 3 ఆలోకవాసన ప్రబలుట మహాజాగ్రము; 4 జాగ్రద్దశయందు చూడనివి సంకల్పించి, నిష్ప్రయోజకముగ మనోరాజ్యమేలుట జాగ్రత్స్వప్నము; 5 ఆజాగ్రమందు కల్పితస్వరూపములఁజూచుట స్వప్నము; 6 మఱచినదానిఁ దలఁచుట స్వప్నజాగ్రము; 7 ఆత్మ ప్రతిబింబముగాఁ దోఁచుచున్నజగద్విషయము సుఖమని దాన మునుఁగుట సుషుప్తి.

క. ధీరునకు భక్తజలమం,దారునకు నిరంతరాత్యుదారునకు నిరా
ధారునకు నిఖిలజగదా, ధారునకు ననాద్యఖండితశరీరునకున్. 35

టీక. ధీరునకున్=ఆత్మానాత్మజ్ఞానముగలిగినట్టియు, భక్త...నకున్-భక్తజన=భక్తులగువారికి, (శిష్యు లగువారికి.) మందారునకున్=కల్పవృక్షమువంటివాఁ డగునట్టియు, (తత్వార్థమును జక్కఁగ నుపదేశించి బ్రహ్మానందానుభవమునొసఁగునట్టియు అనుట.) నిరం...నకున్-నిరంతర=ఎప్పుడును, అత్యుదారునకున్=మిగుల దానము చేయునట్టియు, (మహాత్యాగి యైనట్టియు) నిరాధారునకున్=వేఱొకపదార్థము తన కాధారముగ లేనట్టియు, సకలజగదాధారునకున్=సమస్తప్రపంచమునకు ఆధారభూతుఁ డైనట్టియు, అనా...నకున్-అనాది=పుట్టుక లేనట్టియు, అఖండిత=నాశన ము లేనట్టియు, శరీరునకున్=శరీరముగలవాఁడును.

తా. స్వయముగ సంపూర్ణ మగు పరబ్రహ్మజ్ఞానము గలిగి కల్పవృక్షమువలె నాశ్రితు లగుశిష్యులఁ గృతార్థులఁ జేయుచు, మహాత్యాగి యై యుండువాఁడును, తాను మఱియొకయాధారము నపేక్షింపక స్వతంత్రుఁ డై నిలిచి తనయందు సకల ప్రపంచమును స్థిరముగ నిలుపుకొని యుండువాఁడును, ఉత్పత్తివినాశములు లేని వాఁడును.

మహాత్యాగిలక్షణము.

క. జనియును మృతియును ధర్మం,బు నధర్మము సౌఖ్యదుఃఖములు లేవని నె
మ్మనమునఁ దలఁచు నెవ్వం, డనఘమతీ యతఁడవో మహాత్యాగిధరన్.

క. వ్యాపకునకుఁ ద్రిశరీరా, లేపకునకు నిర్గతావలేపకునకు ధీ
దీపకునకు సచ్చిత్సుఖ,రూపకున కనంతవిశ్వరూపాత్మునకున్. 36

టీక. వ్యాపకునకుఁ=సర్వమును వ్యాపించియున్నవాఁడును, త్రి...నకుఁ - త్రిశరీర=స్థూలసూక్ష్మ కారణశరీరములను,(లేక,శరీరములయందు,) అలేపకునకుఁ=సంబంధము లేనివాఁడును, నిర్జిత ఆవలేపకునకుఁ = జయింపఁబడిన గర్వము గలవాఁడును, (ఇచ్చట గర్వ మని చెప్పుటచే, సర్వవిధము లగుదుర్గుణములును గూర్చి యుఁ జెప్పినట్లె యని యూహించునది.) ధీ దీపకునకుఁ=తనజ్ఞానశక్తిచే బుద్ధిని ప్రకాశింపఁ జేయువాఁడును, సత్ చిత్ సుఖరూపకునకుఁ=సచ్చిదానంద స్వరూపుఁడును, అ...నకుఁ - అనంత=తుదిలేని, విశ్వ=ప్రపంచమె, రూప=స్వరూపము గాఁగలపరబ్రహ్మమే, ఆత్మునకుఁ=శరీరముగాఁగలవాఁడును, (పరబ్రహ్మరూపుఁడును అనుట.)

తా. సకలలోకములను వ్యాపించి, స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములతో (వాని వికారములతో) సంబంధపడక గర్వము మొదలగు సకలదుర్గుణములను జయించి యుండువాఁడును, తనజ్ఞానశక్తిచే బుద్ధిని బ్రకాశింపఁజేయువాఁడును, సచ్చిదానంద స్వరూపుఁడును, సకలప్రపంచమయుఁడును అయినపరబ్రహ్మమే తానై యుండు వాఁడును.

క. శ్రీమద్దత్తాత్రేయమ,హాముని సదృశునకు శ్రీమహాదేవగురు
స్వామికిఁ దతసర్వాంత,ర్యామికి విజ్ఞానభూమి కారామునకున్. 37

టీక. శ్రీమ...నకుఁ - శ్రీమత్=సంపద్యుక్తుఁడైన, దత్తాత్రేయ మహాముని=దత్తాత్రేయుఁడనుయోగీశ్వరుతోడ, (వైదికసంప్రదాయమునశించినకాలమున దానిని మరల నుద్ధరించుటకై యత్రిమహామునికి దత్తాత్రేయుఁ డనుపేర విష్ణువు జన్మించెనని యొకగాథ కలదు) సదృశునకుఁ=సమానుఁడైనవాఁడును, తత...కిఁ - తత=విస్తారమైన, సర్వ=సమస్తమునకును, (నానావిధము లగు సకలప్రపంచమునకును అనుట.) అంతర్యామికిఁ=లోపల నుండి నియమించినవాఁడును, (అనఁగా: ప్రతిభూతములను వాని వానికార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయువాఁడును,) వి...కుఁ - విజ్ఞానభూమికా=ఏడుజ్ఞానభూమికలే, ఆరామునకుఁ=విహారస్థానములుగా గలవాఁడును, (జ్ఞాననిష్ఠుఁడు ననుట) అగు, శ్రీమ...కిఁ - శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడైన, (లేక బ్రహ్మజ్ఞానవంతుఁడైన,) మహాదేవగురుస్వామికిఁ=ఆచార్యస్వామి యగుమహాదేవునకు.

తా. అత్రిమహాముని దత్తాత్రేయరూపముతో నవతరించిన శ్రీమన్నారాయణునితో సమానుఁడును, సకలలోకములకు నంతర్యామిస్వరూపుఁడును, జీవబ్రహ్మైక్య సమాధినిష్ఠుఁడును ఆచార్యులలో నుత్తముఁడు నగు మహాదేవాచార్యునకు.

జ్ఞానభూమికావివరణము.

శుభేచ్ఛ, విచారణ, తనుమానస, సత్త్వాపత్తి, సంసక్తినామిక, పదార్థభావని, తుర్యగ అని జ్ఞానభూమిక లేడు. అందు శుభేచ్ఛయనఁగా; బహుజన్మార్జిత సుకృత

పరిపాకమువలన కాకతాళీయన్యాయముగ దైవికముచేత జ్ఞానముగలవాఁడై, 'అయ్యో నేనేల మూఢుఁడ నయితిని? ఈయపార సంసారసాగర మెట్లు దాఁటఁగల' నని పరితపించి సజ్జనులచేరువఁ జేరి వారి యపారకరుణాపూరసేవనంబున దురాపంబులగు తాపంబులు దీఱి పిమ్మట వారల యుపదేశబలంబున సత్కర్మాచరణమును వేదాంత శాస్త్రపరిజ్ఞానమును ఇహపరలోకభోగ విరక్తియుఁగలిగి మోక్షము నపేక్షించుట. విచారణయనఁగా: అద్వైతశాస్త్రపరిజ్ఞానంబును సత్సంగమంబును వైరాగ్యంబును గలిగి బ్రహ్మ మెయ్యది యని విచారించుట. తనుమానసయనఁగా; ఈరెండు భూమికలసాధన పూర్ణముగఁ గలిగి దారుణము లగు విషయేంద్రియముల తృష్ణలోఁ దగులక; మనసును క్షీణింపఁజేయుట. దీన్నికి అసంగమమని మఱియొక పేరు గలదు. ఆయసంగమము సామాన్యమని విశేషమని ద్వివిధము. మఱియు నది సామాన్యవిశేష భేదములచేత నాల్గువిధములు. అందు సామాన్యాసంగమమనఁగా; శబ్దాదివిషయముల యందు నేను కర్తను భోక్తను గురువును శిష్యుఁడను బాధ్యుఁడను బాధకుఁడనుగాను. సుఖదుఃఖములీశ్వరాధీనములు. యోగవియోగభోగరాగాదులు కాలవశములని యెంచి దేనియం దాశలేకయుండుట. సామాన్యసామాన్యాసంగమమనఁగా, సంచితకర్మముల చేత లభ్యములైన సుఖదుఃఖములయందు ప్రియాప్రియములులేక, వానినంటకముందు విచారించిన వేదాంత మహావాక్యార్థనిశ్చయమందుఁజేరుట. విశేషాసంగమమనఁగా, సత్సహవాసమువలనను, అపరోక్షజ్ఞానమువలనను, పురుషప్రయత్నమువలనను, జ్ఞానశాస్త్రములసంగతాభ్యాసమువలనను, పరమవస్తువు కరతలామలకమై కనఁబడుచుండఁగా, సంసారసాగరోత్తారకమై, పరతత్త్వస్థితిఁజెంది, సకలమునీశ్వరాధీనమనుటను, కర్మమే సుఖదుఃఖములకుఁ గారణమగుటను మాని మౌనియై పరమశాంతిగలిగియుండుట. విశేషవిశేషాసంగమమనఁగా, బాహ్యాభ్యంతరములను ఊర్ధ్వాధఃప్రదేశములను దిక్కులను ఆకాశమును స్థావరజంగమజంతువులను చీఁకటి వెలుతురులను చిజ్జడములను సకలవస్తువులను అవస్థానుభవములను వేఱుగాఁ జూడక అఖండాకారముగఁ జూచుచు చిత్తవిశ్రాంతి గలిగి నిస్సంకల్పుఁడై ముందుదర్శించిన యాత్మయందు మనస్సుకరుగుట. ఈమూఁడు భూమికలలో దేనినైన నభ్యాసముచేయుతఱిని మృతులైనయోగులు దేవ విమానములయందు దేవతాస్త్రీలతో కూడి స్వర్గవైకుంఠ కైలాసాది పుణ్యలోకముల యందు సకలదివ్యభోగములు చిరకాల మనుభవించినవెనుక, శ్లో. "శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టో హి జాయతే, అథవా యోగినా మేవ కులే భవతి ధీమతాం." అను గీతావచనప్రకారముగ భూలోకంబున శ్రీమంతులయింటఁ బుట్టి పూర్వము తాను విడిచిన నెలవునఁ జేరి క్రమముగా నాపల్లభూమిక నెక్కును. మూఁడు భూమికలవఱకు జన్మము గలదు. తక్కిన భూమికలయందు జన్మము లేదు. సత్త్వాపత్తియనఁగా; ఈమూఁడుభూమికల నభ్యసించి యింద్రియార్థములయం దాశ

మాని శుద్ధాంతరంగుఁడయి యితరసంకల్పములు లేక బ్రహ్మనిష్ఠ గలిగి యుండుట. సంసక్తినామికయనఁగా: ఈమూఁడుభూమికల యభ్యాసమువలన విషయసంగమగుణత్రయ సంగమంబులు లేక బ్రహ్మనిష్ఠయందు పట్టుదప్పక యుండుట. పదార్థభావన యనఁగా, ఈయైదుభూమికల యభ్యాసవిశేషముచేత అంతరబహిర్మధ్యదృశ్యములు లేక స్వాత్మారాముఁడయి బ్రహ్మము నేననుట. తుర్యగ యనఁగా; ఈయాఱుభూమికల మార్గముల నెఱిఁగి యేమిట భేదములేమిఁ దెలిసి పరబ్రహ్మమాత్రముగా నుండుట. దీనిలో మొదటి మూఁడుభూమికలు జగద్వ్యాపారముగలవి గనుక జాగ్రదవస్థయగును. నాల్గవభూమికయందు నామరూపములుగల జగత్తుస్వప్నమువలె తోఁచును గాన అది స్వప్నావస్థయగును. ఇట్టి యనుభవముగలవాఁడే బ్రహ్మవిదుఁడు. ఐదవభూమిక నిర్వికల్పమై సుషుప్తివలె సుఖముగా జగము తోఁచుటవలన అది సుషుప్త్యవస్థయగును. అట్టి యనుభవముగలయోగియే బ్రహ్మవిద్వరుఁడు. ఆఱవభూమిక సర్వవాసనాక్షయమైనది గనుక గగనమున మునిఁగిన ఘటమువలె బాహ్యాభ్యంతరములు లేనిదై సముద్రమున మునిఁగినకుండవలె లోపల వెలుపల పరిపూర్ణమై జగము పరమాత్మ ప్రకాశముగాఁ దోఁచుటవలన, అదియే తురీయావస్థ, ఇట్టి అనుభవము గలవాఁడే బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు. ఇదియే జీవన్ముక్తి, సప్తమభూమిక అవాఙ్మానసగోచరము, దానిని బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర జీవ శూన్య కాల ప్రధానాదినామములచే పెక్కండ్రు పెక్కుగతులఁ జెప్పుదురు. అది నామరూపములు లేనిదైనను కల్పితనామరూపములచేఁ జెప్పఁబడును. ఇట్టి యనుభవముగల యోగియే బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు; అదియే విదేహముక్తి.

వ. సమర్పితంబుగా నొనర్పం బూనిన శ్రీసీతారామాంజనేయసంవాదం
బను వేదాంతగ్రంథమునకుఁ గథాప్రారంభం బెట్టి దనిన. 38

టీక. సమర్పితంబుగాన్ = సమర్పణము చేసి (కృతియిచ్చి), నాయొనర్పం బూనిన= నేను రచించుటకుఁ బూనుకొన్న, శ్రీసీతారామాంజనేయసంవాదం బను వేదాంతగ్రంథంబునకున్=శోభాయుక్త మగుసీతారామాంజనేయసంవాద మను పేరు గలయద్వైతగ్రంథమునకు, కథాప్రారంభంబు=కథయొక్క యారంభము, (లేక, క్రమము=గ్రంథమునందలి విషయములు విచారించుట,) ఎట్టిది అనినన్= ఏవిధమైన దనఁగా.

తా. ఇట్లు గురుపరంపర నభివర్ణించి, పరశురామపంతుల రామయామాత్య పుత్త్రుఁడగు నేను(లింగమూర్తి గురుమూర్తియనువాఁడను)నాగురువగుమహాదేవాచార్యునకుఁ గృతి యిచ్చి సీతారామాంజనేయసంవాద మను పేరు గల యొక యద్వైత గ్రంథమును రచియింప నుపక్రమించితిని. దానియందలి విషయముల నిక్రిందఁ గ్రమక్రమముగా వివరించెదను.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదము

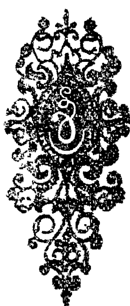
ప్రథమాశ్వాసము.

(౦)

కథాప్రారంభము.

కైలాసపర్వతవర్ణనము.

అవ. ఈ గ్రంథమున వర్ణింపఁబడుచరిత్ర బ్రహ్మాండపురాణములోని గౌరీశంకర సంవాదము గావున నావిషయమును మొట్టమొదట వర్ణించుటకై యీక్రిందఁ గైలాసపర్వతమును వర్ణించుచున్నాఁడు.—

సుఖదశుద్ధసత్త్వా
వాసము శివపార్వతీనివాసము సుమహా
భాస మనాభాసము కై
లాసము తనరారుఁ జిద్విలాసం బగుచున్. 39

టీక. శ్రీసు...సము – శ్రీ=సమృద్ధిగల, సుఖ = ధర్మార్థకామమోక్షములని యెడు పురుషార్థములనలనఁ గలుగుసుఖమును, (లేక, ఇహలోకమునందును, పరలోకమునందును, పరిపూర్ణ మగునానందమును), ద=ఇచ్చునట్టి, శుద్ధసత్త్వ=పరిశుద్ధ మగుసత్త్వగుణముగల, (రజోగుణమును తమోగుణమునువిడిచి పరిశుద్ధ మగు సత్త్వగుణము నాశ్రయించి యున్న అనుట) మునులకు, ఆవాసము=నివాస మైనదియు, శివ...సము – శివ=శంకరునకును, పార్వతీ=పార్వతీదేవికిని, నివాసము = ఉనికిపట్టు అయినదియు, సు...సము – సుమహత్ = మిక్కిలి యధిక మైన, భాసము, (లేక, ఆభాసము)=కాంతిగలదియు, అనాభాసము=తనపైనివసించువారలకుఁ గలదుర్గుణములను నశింపఁజేయునట్టిదియు, (అగు) కైలాసము = కైలాసపర్వతము, చిద్విలాసంబు అగుచున్ = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగు పరబ్రహ్మముయొక్క విలాసములవంటి విలాసములు గలది యై, (పరబ్రహ్మమువలెననుట) తనరారున్=ఒప్పుచుండును (కే (శిరయోః)లాసః యస్యసః=శిరస్సునందు (పార్వతీపరమేశ్వరుల) విలాసము గలది కేలాసము. కేలాస ఏవ కైలాసః=కేలాసమే కైలాసము, 'కీలయోః అసనం యస్యసః,

కీలాసః=భూమియందును జలమునందును నివసించునది కీలాసము. అనఁగా; స్ఫటికము. తస్య అయం కైలాసః=ఆస్ఫటికమునకు సంబంధించినవి కైలాసము, స్ఫటికమయమైనది యనుట).

తా. ధర్మార్థకామమోక్షంబుల నొసంగఁ జాలు సత్త్వగుణము నాశ్రయించి, పరమశాంతులై యున్నమునులకు నివాసమై తన్నాశ్రయించినవారలకుఁ గల అహంకారము మమకారము డంబము మొదలగుసకలదుర్గుణముల నడంచును, పరబ్రహ్మమునుంబోలె కైలాస మనునొకపర్వతము మిగుల ప్రకాశించుచుండును. దానిపై పరమానందముతో పార్వతీపరమేశ్వరులు నివసించుచుందురు. (పైపద్యమునందు చిద్విలాసము అనుటచేత కైలాసపర్వతమును పరబ్రహ్మముతో పోల్చి యున్నాఁడు. కావున నీ పద్యమునందుఁ బరబ్రహ్మపరముగ రెండవయర్థముకూడఁ గలదు. 'కేళీనాం సమూహః కైలం' కేళియనఁగా, నానందము వానియొక్క సమూహము కైల మనఁబడును. 'కైలేన ఆస్యతే ఇతి కైలాసః, కైలం ఆసో యస్యసః కైలాసః' కైలముచే నిలుచువాఁడు, కైలము ఉనికి గాఁ గలవాఁడు, ఆనందరూపుఁడనుట. ఈవ్యుత్పత్తిచే కైలాసపదము పరబ్రహ్మమునందు కూడ వర్తించును.)

బ్రహ్మపరమైన యర్థము.

టీక. శ్రీ=ధర్మార్థకామము లను సంపత్తును, సుఖ = పరమానందరూపమగు మోక్షమును, ద=(కర్మమార్గముచేతను, జ్ఞానమార్గముచేతను, తననుసేవించువారలకు) ఇచ్చునట్టి, శుద్ధసత్త్వ=రజోగుణములతోఁ గాని తమోగుణములతోఁగాని కొంచెమైనను సంబంధములేని, (లేక, తిరస్కరింపఁబడనిపరిశుద్ధ మగుసత్త్వగుణమె స్వరూపముగా గలమాయకు) ఆవాసము=నివాస మైనట్టియు, (మాయకంటె వేఱుగాక తనను కర్మయోగముచే సేవించువారలకు ధర్మార్థకామములను, జ్ఞానయోగముచే సేవించువారలకు మోక్షమును ఇచ్చునట్టి అనిభావము.) శివ=ఆనందస్వరూపుఁడగు, లేక, మంగళకరుఁడగు,) పురుషునకును (జీవునకును), పార్వతి=మలినసత్త్వప్రధాన యగు నవిద్యకును, (జీవుఁడు బ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాఁడు. అవిద్యయు మాయకంటె వేఱుకాదు. అగ్నికంటె దానియందున్న యుష్ణశక్తియు, యుష్ణశక్తికంటె నగ్నియు వేఱుకానట్లు పరబ్రహ్మమునకంటె మాయయు మాయకంటె పరబ్రహ్మంబును వేఱుకాదు కావున నిచ్చట "జీవుఁడును అవిద్యయును బ్రహ్మాయం దున్నవి" అని చెప్పఁబడియున్నది. పార్వతీశబ్దమునకు అవిద్యయని యర్థము చెప్పుట ఔపచారిక మని తెలిసికొనవలయును.) నివాసము, సుమహాభాసము=సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అగ్ని మొదలగువానిని ప్రకాశింపఁజేయఁజాలు తేజస్సు గలదియు, అనాభాసము=ఈశ్వరుఁడు జీవుఁడు ప్రపంచము అనుమొద లగువికారము లేవియును లేనిదియు, అగు,

కైలాసము=పరబ్రహ్మము, (లేక పర్వతము. ఇది యుపమాలంకారము కావున విశేషణములయందు మాత్రము శ్లేష యుండినఁజాలును. విశేష్యమగు కైలాసపదమునందు కూడ అర్థద్వయము నంగీకరించినచో శ్లేషాలంకారమగును.) చిద్విలాసంబుఅగుచున్=అపరోక్షజ్ఞానమే రూపముగాఁ గలదియై, తనరారున్.

తా. శుద్ధసత్త్వప్రధాన మగుమాయకు నాశ్రయమై తనను కర్మయోగముచే నుపాశించువారలకు (బ్రహ్మము వేఱు; తాను వేఱు, అనుభేదదృష్టి కలిగి సుఖములు కావలయు నని పరబ్రహ్మమును సగుణరూపముతో సేవించువారలకు అనుట.) ధర్మార్థకామముల నొసంగుచు, జ్ఞానయోగముచే నుపాసించువారకు, (జీవబ్రహ్మైక్యమును తెలిసి కొనినవారలకు) మోక్షము నిచ్చుచు, జీవావిద్యలు తానేయై, నిర్వికారుఁడై సూర్యచంద్రాగ్నులసహితము ప్రకాశింపఁ జేయజాలుదివ్యతేజస్సుతో జ్ఞానరూపుఁడగు నాపరబ్రహ్మము ప్రకాశించుచున్నది.

వ. అది మఱియు నాదిమధ్యాంతవిహీనంబును స్వజాతీయవిజాతీయ స్వగత భేదశూన్యంబును నిత్యాపరోక్షస్వప్రకాశాపహసితానంత కోటిసూర్యచంద్రానలాలోకంబును వేదశాస్త్రపురాణేతిహాసాగమాగమ్యంబును బహువిధవర్ణధర్మకర్మగుణనామరూపవికారశక్తివిరహితంబును బ్రహ్మేంద్రాద్యమరాసురోరగగరుడగంధర్వకిన్నరకింపురుషసిద్ధసాధ్యవిద్యాధరచారణాప్సరోయక్షగుహ్యకభూతఖేచరదేవర్షి బ్రహ్మఋషీశ్వరయోగీశ్వరమునీశ్వరయతీశ్వరకవీశ్వరాద్యుపాస్యంబును నిత్యనిర్గుణనిర్వికల్పనిర్వికారనిరంజననిర్విషయాతీంద్రియావాఙ్మానసగోచరాప్రమేయశుద్ధబుద్ధముక్తకేవలాఖండసచ్చిదానందమయంబు నైన తురీయాతీతపరతత్త్వకైలాసంబున నవ్యక్తమహదాదిసప్తావరణపరివేష్టితంబును జతుర్దశలోకకందరమందరంబును సార్వభౌమాదిహిరణ్యగర్భాంతానందగండశైలభాసురంబును భానుసోమనక్షత్రతారాగ్రహపావకసౌదామన్యాది వివిధతేజోరత్నశర్కరిలంబును బ్రవిమలవైరాగ్యోపరత్యేకాంతాత్యంతముముక్షుతాధత్యకాధ్యాత్మానందజీవనాభిషిక్తనిర్మలనిశ్చలితాకలికాకలితఫలితనిష్కామకర్మోపాసనాయాగయోగజపతపస్సత్యశౌచదయాశీలవ్రతదానాదినానావిధానోకహోద్యానవిరాజితంబును శాస్త్రపుష్పోపేతనిగమాగమాంతకల్పలతావిలసితంబును షడ్విధసమాధిసౌధవిభ్రాజితంబును బరమాధ్యాత్మవిద్యానందజలాభిషిక్తనిర్మలచిత్తవృత్త్యంగణ శమదమోపరతితితిక్షాశ్రద్ధాసమాధానామానిత్వాదంభిత్వాది

కల్యాణగుణమణిగణరంగవల్లీప్రకాశితంబును నిరతిశయకైవల్యభాం
డాగారశోభితంబును ఫలకామనాభావస్వభావనియతకర్మాచరణచిత్త
శుద్ధిసర్వకర్మపరిత్యాగగురుభక్తి వేదాంతశ్రవణమనననిదిధ్యాసనజ్ఞా
నాదిసోపానసమన్వితవిజ్ఞానరాజమార్గలలితంబును బంచాక్షరీమహా
మంత్రమాణిక్యతోరణాలంకృతంబును బ్రణవనాదమంగళవాద్యరవ
పూరితంబును నగుతురీయమహాస్థానమంటపాంతరంబున సర్వోపనిష
త్సారభూతబ్రహ్మాత్మైకత్వదర్శనరూపోంకారసింహాసనాసీనుండై శుద్ధ
సత్వప్రధానమాయామయదివ్యశోభనవిగ్రహుండును సర్వజ్ఞత్వ
సర్వేశ్వరత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వస్రష్టృత్వసర్వరక్షకత్వసర్వసంహా
రకత్వాద్యగణితసమగ్రసుగుణపరిగ్రహుండునుసత్యజ్ఞానానందస్వరూ
పుండును సర్వవ్యాపకుండును దేవదేవుండు నగుశ్రీమహాదేవుండు
మూర్తిమంతంబులైనచతుర్వింశతితత్త్వంబులును నిచ్ఛాజ్ఞానక్రి
యాదిశక్తులునుహృషీకేశ్వరవాణీశ్వరసురేశ్వరనందికేశ్వరభృంగీశ్వర
విఘ్నేశ్వరకుమారాదిప్రమథగణాధీశ్వరులును బ్రాహ్మీ మాహేశ్వ
రాదిసప్తమాతృకలును స్వసాన్నిధ్యంబున నిజకరుణాకటాక్షవీక్ష
ణంబు నపేక్షించి కొలువ స్వస్వరూపావలోకనంబు సేయుచు నాత్మా
రాముండై యున్నసమయంబునఁ దదీయవామార్ధశరీరిణియుఁ బరా
పరప్రకృతిస్వరూపిణియు నిఖిలజగదుపాదానకారణభూతయు నఖి
లలోకైకమాతయుఁ ద్రిభువనగేహినియు విశ్వమోహినియు ధీముఖ
యుజ్ఞానవిజ్ఞానలోచనయువిషయవిరక్త్యధరయువిచారమందస్మితయు
నిర్మమతానిరహంతాహస్తయు యోగబోధస్తనియు సందేహమధ్య
యు సంసారచక్రనాభియు రాగద్వేషజఘనయుఁ గామలోభోరు
యుగళయు సంకల్పవికల్పచరణయుఁ గాలానుగతకర్మయానయు
వేదాంతవిద్యావ్యసనవసనోపరతికంచుకధారిణియు రజస్సత్వతమో
గుణగ్రంధినీవీబంధకంచుకబంధవేణీబంధసురుచిరయు ఫలత్యాగ
పూర్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానేశ్వరప్రణిధానాచార్యోపాసనేంద్రి
యాత్మవినిగ్రహాస్థితప్రజ్ఞత్వాది సాత్త్వికగుణభూషణాలంకారిణియు
శుద్ధవాసనావాసితయు నిత్యానపాయినియు దేవదేవియు నగుశ్రీమ
హాదేవి యతిప్రీతిపూర్వకంబుగాఁ జతుర్విధశుశ్రూషలు గావిం
చుచు సేవించుచుఁ బూజించుచు భావించుచు నమస్కరించుచు
నారాధించినం బ్రసన్నుండై మెచ్చి నీకు నెయ్యది యిష్టం బిచ్చెద

నడుగు మనిన సంతోషభరితచిత్తయై యమ్మత్తకాశిని చిఱునవ్వు నగుచు నిట్లనియె.

టీక. అది=ఆమహాకైలాసపర్వతము, (పరబ్రహ్మమనియు రెండవయర్థము కలదు. ఈవచనమునందు పరబ్రహ్మమునకును, కైలాసమునకును అభేదమును వర్ణించుచున్నాఁడు) మఱియుఁ, ఆది... నంబును-ఆది=మొదలు, మధ్య=నడుమ, అంత=తుదియు, విహీనంబును=లేనిదియు, (పర్వతపక్షమునందు మిగిలె విశాలమైన దనియు, బ్రహ్మపక్షమునందు ఉత్పత్తిస్థితి వినాశములు లేనిదనియు నర్థము.) స్వజా...బును- స్వజాతీయ=తనజాతికి సంబంధించినవానివలనఁ గాని, విజాతీయ=మఱియొకజాతికి సంబంధించిన వస్తువులవలనఁ గాని, స్వగత=తనయందేయున్న యనేకపదార్థములవల్లఁ గాని కలుగు, భేద=భేదముతో, శూన్యంబును=లేనిదియును, '(ఏక మేవాద్వితీయం బ్రహ్మ' అను శ్రుతిప్రకారము ఆ పరబ్రహ్మమునకు తనజాతిలోఁ జేరిన మఱియొక బ్రహ్మవలనఁ గాని యితరజాతిలోఁ జేరిన మాయాప్రపంచము మొదలగువానివలనఁ గాని, తమలోపలనే యుండు నింద్రియములు మనస్సు మొదలగువానివల్లఁగాని భేదము లేదు. అనఁగా; ఆయన యొక్కఁడే యనుట. ఈవిశేషణమునకు పర్వతపక్షమున నంతచక్కని యర్థము దొరకుట లేదు. అయినను అనేకపర్వతములును, వృక్షములును, భేద మేర్పఱుచుటకు వీలులేకుండ చుట్టు నావరించియున్న వనియు, ఆపర్వతముపై మొలచియున్నతీఁగెలు మొదలగునవి కూడ నట్లే దాని నావరించి యున్నవని కాని; లేక, ప్రపంచమునందున్న సకల పర్వతములును, వృక్షములు లోనగు మొదలగునవియును, ఆపర్వతమునందు మొలచియున్నతీఁగెలు మొదలగునవియును అనఁగా; ప్రపంచమంతయు, ఆ కైలాసపర్వతముయొక్క కాంతిచే తెల్లనై యేది కైలాసమో యేది యితరపదార్థమో అనుభేదమును కనిపెట్టుటకు వీలులేక యున్నది అని కాని చెప్పవచ్చును.) నిత్య...లోకంబును - నిత్య=శాశ్వతమైన, అపరోక్ష=సకల జనులకును ప్రత్యక్షమైన, (బ్రహ్మపక్షమునందు జ్ఞానులకు ప్రత్యక్షమైన) స్వప్రకాశ=తనయొక్క కాంతిచే, అపహసిత = తిరస్కరింపఁబడిన, అనంతకోటి=లెక్కలేనికోట్లసంఖ్యగల, సూర్య=సూర్యులయొక్కయు, చంద్ర=చంద్రులయొక్కయు, అనల = అగ్నిహోత్రములయొక్కయు, ఆలోకంబును = కాంతి గలదియు (రెండుపక్షములయందును 'అపరోక్ష' అను స్థలమున తప్ప తక్కినచోట్ల సమానమే. అచ్చటివిశేషమును అచ్చటనేచూపి యున్నాను.(వేద...బును-వేద-చతుర్వేదములచేతను, శాస్త్ర=ఆఱుశాస్త్రములచేతను, పురాణ=పదునెనిమిది పురాణములచేతను, ఇతిహాస=భారతరామాయణాదీతిహాసములచేతను, ఆగమ=కామికము మొదలగు నిరువదియెనిమిది ఆగమముల చేతను, అగమ్యంబును=చక్కఁగాఁ దెలియఁదగినదియును, (పరబ్రహ్మపరమున, అగ

వ్యంబును=తెలియ నలవికానిదియును అనియర్థము) బహు...బును-బహువిధ=అనేక విధములగు, వర్ణ=నలుపు పసుపు మొదలగువర్ణములు, ధర్మ=(పొడుగగుట పొట్టియగుట మొదలగు) ధర్మములును, కర్మ=(కదలుట, నడచుట మొదలగు) పనులును, గుణ (స్వభావసిద్ధములైన గుణములకంటె వేఱైన) గుణములును, నామ = (కైలాసము అనుపేరుకంటె వేఱగు) పేర్లును, రూప = (సహజమై యుండు తెలుపునకంటె వేఱైన) రూపములును, వికార = (సిద్ధముగా నుండుట అనుదానికంటె వేఱగు) వికారములును, శక్తి = (కఠినముగానుండుట అనుదానికంటె నితరములగు) శక్తులును, (శిలయొక్క కఠినత్వము, అగ్నియొక్క వేఁడిమి, మంచుయొక్క చల్లఁదనము, ఇవి యన్నియు వానివాని శక్తులనఁబడును.) విరహితంబు=లేనిదియు, (బ్రాహ్మణాదివర్ణములును, ఆశ్రమములకుఁదగిన ధర్మములు, ఆచారములు, సత్త్వరజస్తమోగుణములు, సకలవిధము లగునామరూపములు, ఉండుట పుట్టుట మొదలగువికారములు, సర్వస్వతంత్రుఁడగుట, దేనితోను సంబంధపడకయుండుట, నాశరహితుఁ డగుట, అనాదియగువిజ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలిగి యుండుట, సర్వమును దెలిసికొనుట, సర్వకాలములయందును తృప్తి గలిగి యుండుట, అనునట్టి యాఱుశక్తులును లేనివాఁడు అని పరబ్రహ్మపక్షమునం దర్థము.) బ్రహ్మే...బును-బ్రహ్మ=చతుర్ముఖుండును, ఇంద్ర=దేవేంద్రుఁడును, ఆది=మొదలుగాఁగల, అమర=దేవతలును, అసుర=రాక్షసులును, ఉరగ=అనంతుఁడు (వాసుకి మొదలగుసర్పములు)ను, గరుడ=గరుడులును, గంధర్వ=గంధర్వులును, కిన్నర=అశ్వముఖ (మనుష్యశరీరము గలకిన్నరు)లును, కింపురుష = (నరముఖము అశ్వశరీరము గల విశ్వావసు పరావసు ప్రభృతు లగు) కింపురుషులును, సిద్ధ, సాధ్య, విద్యాధర, చారణ (దేవేంద్రునిచారులు లోకవృత్తాంతమును దెలిసికొనివచ్చి, యాయనకుఁ జెప్పువారు.) అప్సరః=అప్సరసలు (రంభ ఊర్వశి మొదలగు వారు) యక్ష= (కుబేరుఁడు మొదలగు) యక్షులును, గుహ్యక = (మాణిభద్రుఁడు మొదలైన) గుహ్యకులును, భూత=గ్రహములును, (ఉరగ అనుపదము మొద లిప్పటి వఱకుఁ జెప్పఁబడినవారందఱును దేవతలే యైనను, వేఱువేఱుజాతులు గలవారుగావున ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడిరి.) ఖేచర=సూర్యాదులు, దేవర్షి = నారదాదులును, (వీరు దేవతలలోఁ బుట్టి మునులైరి గావున దేవర్షు లనఁబడుచున్నారు) బ్రహ్మఋషీశ్వర=సనకాదులును, (భక్తి యోగాదుల నవలంబింపక కేవలజ్ఞాననిష్ఠులై పరబ్రహ్మనిష్ఠులై యున్నమునులు గావున వీరలకు బ్రహ్మఋషు లని పేరు. బ్రాహ్మణులై జన్మించి ఋషులైనవారికిఁ గూడ నీపేరు గలదు గాని యీవిశేషణమునందు మునీశ్వర అని సామాన్యమునివాచక మగు పదము కలదు. గావున నిచ్చట నాయర్థముఁ జెప్పుట వీలు[illegible]. ఈపదము మొదలు విశేషణాంతమువఱకు ప్రతిపదమునందును గానవచ్చు ఈశ్వరశబ్దము శ్రేష్ఠవాచకమని తెలిసికొనవలయును) యోగీశ్వర=కపిలుఁడు దత్తాత్రేయుఁడు మొద

లను మహాయోగులును, మునీశ్వర=అగస్త్యాదులును, యతీశ్వర=గోవిందభగవత్పాదులు
శంకరాచార్యులు మొదలగు యతులును, కవీశ్వర = వాల్మీకిలోనగుకవులును, ఆది=
మొదలగువారిచేత, ఉపాస్యంబును=సేవింపఁదగినదియును (ఈవిశేషణమునకు పర
బ్రహ్మపక్షమునందును, పర్వతపక్షమునందును, అర్థమొక్కటియే.) నిత్య...బును-
నిత్య=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములందు నాశనమును జెందక సర్వకాలములందును
స్థిరమై యుండునట్టియు, నిర్గుణ=సత్త్వము రజస్సు మొదలగు గుణములు లేనిదియు,
నిర్వికల్ప=చిత్తము లేనిదియగుటచే. సంకల్పించుట, సంశయించుట, మొదలగునవి
లేనిదియు, నిర్వికార=వికారములు లేనిదియు, నిరాకార=రూపము లేనిదియు, నిరం
జన = ఇతరసాధనములతో పనిలేక తనను తానే యెఱుంగునదియు, (స్వప్రకాశ
మైనది అనుట) నిర్విషయ = శబ్దము స్పర్శము మొదలగువిషయములు లేనిదియు,
(విషయములతో సంబంధపడనిదియు, లేక, విషయములు కూడ తనకంటె వేఱుగాక
పోవుటచే, "విషయములను దెలిసికొనుట" అనుమాట లేనిదియు) అతీంద్రియ=ఇంద్రి
యములకు గోచరము గానిదియు, అవాఙ్మానసగోచర=వాక్కుచే చెప్పుటకును, మన
స్సుచే భావించుటకును గూడ వీలుకానిదియు, అప్రమేయ=ఇంతయని పరిమితిఁ జెప్పు
టకు వీలు లేనిదియు, (లేక, ప్రత్యక్షము మొదలగు నేప్రమాణములకును గోచరము
కానిదియు,) శుద్ధ=నిర్మల మైనదియు, బుద్ధ=జ్ఞానముచే తెలియఁదగినదియు, ముక్త=
ఇతరపదార్థములతో సంబంధము లేక స్వతంత్రమై యుండునదియు, (ఇచ్చట స్వతం
త్రమనగా: "ఏపదార్థముతోఁ గాని, యేగుణముతోఁ గాని సంబంధము లేక యున్న.
ది" అని యర్థము. పైన నొకవిశేషణములో "పరబ్రహ్మమునకు స్వతంత్రశక్తిలేదు"
అని చెప్పఁబడియున్నది. దానికి "తన్ను ప్రేరేపించువాఁడు లేక తాను యథేచ్ఛముగా
ప్రపంచమును ఆజ్ఞాపించుట అనుశక్తి లేదు" అని యర్థము.) కేవల = తనకంటె
రెండవపదార్థము లేనివాఁడును, అఖండ=విభాగములు చేయుటకు వీలులేనిదియును,
సచ్చిదానందమయంబును=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపంబును, ఘన, తురీ...బునన్-తురీ
య=సుషుప్త్యవస్థకంటె నావలనుండు తురీయావస్థను, (జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్య
వస్థలు క్రమముగ సత్త్వరజస్తమోగుణస్వరూపము లనియు, ఆయవస్థలకావలనుండు
తురీయావస్థ శుద్ధసత్త్వస్వరూపమైనదనియు తెలిసికొనవలయును) అతీత = అతిక్ర
మించిన, ఐదవయవస్థకంటె,(ఈయయిదవ యవస్థ, పైనఁజూపఁబడిన నాల్గవయవస్థలోని
కడభాగమే కాని క్రొత్తదికాదు.) పర=మిగిలిన, తత్త్వ=పరబ్రహ్మ మనెడు, కైలా
సంబునన్=కైలాసమునందు, అవ్య...బును-అవ్యక్త=మూలప్రకృతియును, మహత్=
ప్రపంచోత్పత్తికి ప్రథమావస్థ యగు మహత్తత్త్వము, ఆది = మొదలుగాఁ గల,
సప్తావరణ = ఏడు ప్రాకారములచేత, పరివేష్టితంబును = ఆవరింపఁబడినదియును,
(మూలప్రకృతి, మహత్తత్త్వము, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లనియెడు నేడును

పరబ్రహ్మమునకు తీరములు అనఁగా : పరబ్రహ్మమును దెలిసికొనునట్టు చేయు
నది. ఈమేడింటిని ఆస్థానమంటపముయొక్క ప్రాకారములుగా చెప్పియున్నాఁడు.
ఇట్లే యీవిశేషణములయందంతటను, వేదాంతమునకు సంబంధించిన విషయముల
నన్నిటిని, వృక్షములు గుహలు మొదలగువానినిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.) చతు...
బును-చతుర్దశలోక=పదునాలుగులోకములనియెడు, కందర=గుహలచే, సుందరంబు
ను=మనోహరమైనదియు, సార్వ...బును-సార్వభౌమాది=చక్రవర్తి మొదలు, హిర
ణ్యగర్భాంత=చతుర్ముఖబ్రహ్మవఱకు నుండువారియొక్క, ఆనంద = సుఖము లనెడు,
(అనేకతారతమ్యములతో నున్న ఆనందము లనియెడు.) గండశైల=జాఱుడురాళ్లచేత,
భాసురంబును=ప్రకాశించుచున్నదియును, (అనఁగా: చక్రవర్తి, మనుష్యగంధర్వు
లు, ఆదేవతలలోనిగంధర్వులు, పితృదేవతలు, ఆజానజానులను దేవతలు, కర్మదేవతలు,
దేవతలు, ఇంద్రుఁడు బృహస్పతి, నవబ్రహ్మలు, చతుర్ముఖబ్రహ్మ, వీరియానందములు
క్రమముగా, నొకరియానందమునకంటె నొకరియానందము నూఱురెట్లధికము).
భాను...రిలంబును-భాను=సూర్యుఁడు, సోమ=చంద్రుఁడు, నక్షత్ర=నక్షత్రములు,
తార=అశ్విని మొదలగు నిరువదియేడునక్షత్రములు. (అశ్వినీ మొదలగునిరువదియేడు
నక్షత్రములు తప్ప మిగిలినవి నక్షత్రము లని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁబడును. అశ్వి
న్యాదులకు తారలు అని పేరు.) గ్రహ=అంగారకాదిగ్రహములును (చంద్రసూర్యు
లనుగుఱించి యిదివఱకే చెప్పఁబడియున్నది.) పావక = అగ్నియును, సౌదామనీ=
మెఱపులును, ఆది=మొదలుగాఁ గల, వివిధ=నానావిధములైన, తేజః=దీప్తు లనెడు,
రత్న=మణులచే, శర్క...రిలంబును=గండిసుక గలదియును, ప్రవి...బును-ప్రవిమల=
నిర్మలమైన, వైరాగ్య, ఉపరతి=చిత్తవిశ్రాంతియును, ఏకాంత = నిశ్చలచిత్తమును,
అత్యంతముముక్షుతా=శీఘ్రముగ మోక్షము కావలయు ననుదృఢనిశ్చయమును, (లేక,
స్థిరమగుకోర్కియును) అనెడు, అధిత్యకా = పర్వతముపైభాగమునందలి, (పర్వత
పైభాగమునందు మొలచియున్న అనుట.) అధ్యాత్మానంద=బ్రహ్మానంద మనియెడు,
జీవన=జలముచేత, అభిషిక్త=తడుపఁబడినట్టియు, నిర్మల నిశ్చలత్వ కలికా=చాంచల్య
ము లేక యుండుట అనియెడు మొగ్గలచేత, (లేక, పిందెలచేత,) కలిత=ఒప్పుచున్న
ట్టియు, ఫలిత=పరిపక్వములైనట్టియు, నిష్కామ = కోరికలేని, కర్మ = కర్మలును,
(కర్మము ఇష్టమనియును, అపూర్తమనియును రెండువిధములు. అందిష్టము లనఁగా:
శ్లో. 'అగ్నిహోత్రం తపః స్సత్యం వేదానాం చానుపాలనం, ఆతిథ్యం వైశ్వదేవం
చ ఇష్ట మి త్యభిధీయతే'='అగ్నిహోత్రము చేయుట, జపము నాచరించుట, సత్యము
పలుకుట, వేదాధ్యయనము చేయుట, అతిథిపూజ, వైశ్వదేవము అనునవి ఇష్టకర్మలు:
శ్లో. 'వాపీకూపతటాకాదిదేవతా యతనాని చ, అన్నప్రదాన మారామః పూర్త మిత్య
భిధీయతే.' ='చెఱువులు బావులు మొదలగువానిని ద్రవ్వించుట, దేవాలయంబులు

కట్టుట, అన్నదానము, తోఁటలు వేయించుట అనునవి అపూర్తకర్మములు) (ఉపాసన= మంత్రజపపూర్వకముగా దేవతలను ధ్యానించుటయు, యాగ=యజ్ఞములును, యోగ= అష్టాంగములతోఁగూడినరాజయోగము మొదలగు యోగములును, జప = గాయత్రి మొదలగుమంత్రముల జపించుటయును, తపః = శరీరమును శోషింపఁజేయునట్టి కృఛ్రము చాంద్రాయణము మొదలగువ్రతంబును, సత్య యథార్థముఁ జెప్పుటయును, శౌచ=లోపల వెలుపల పరిశుద్ధముగా నుండుటయును, దయ = భూతములయందు ప్రేమతోనుండి వానికష్టములు నోర్వలేక పోవుటయును, శీల = సత్స్వభావంబును, వ్రత=బ్రహ్మచర్యాదివ్రతంబులును, దాన=ఈవియు, ఆది=మొదలైనవి యనియెడు, నానావిధ=అనేకవిధములైన, అనోకహ=వృక్షములతోఁగూడిన, ఉద్యాన=ఉపవన ములచేత, విరాజితంబును=ప్రకాశించుచున్నదియును, శాస్త్ర...బును - శాస్త్ర = తర్కము మొదలగుశాస్త్రమ్ము లనియెడు, పుష్ప=పూవులతోడ, ఉపేత=కూడిన, నిగమ=వేదములయొక్కయు, ఆగమ=కామికము మొదలగునాగమములయొక్కయు, అంత=కొన లనియెడు, (వేదముయొక్క కొనలు ఉపనిషత్తులు. ఆగమముల యొక్క కొనలు చర్య, క్రియ, యోగ జ్ఞానపాదములయందు జెప్పఁబడు కర్మసాదాఖ్య కర్తృసాదాఖ్య మొదలగునవి అని తెలిసికొనవలయును.) కల్పలత=కల్పవృక్షముల చేత విలసితంబును, షడ్వి...బును-షడ్విధ=ఆఱువిధములైన, సమాధి=సమాధులని యెడు. (మనసు నొకవస్తువునం దేకాగ్రముఁజేసి యావస్తువును రూపసహితముగాఁ గాని రహితముగాఁ గాని ధ్యానించుట సమాధి యనఁబడును.) సౌధ = రాజగృహ ములచేత, విభ్రాజితంబును=మిగుల ప్రకాశించుచున్నదియును, పరమ...బును- పరమ=నిరతిశయమైన, (దీనికంటె నధికమగునది లేదనుట.) అధ్యాత్మవిద్యా=బ్రహ్మ జ్ఞానమువలనఁగలిగిన, ఆనంద=బ్రహ్మానంద మనియెడు, జల=నీటిచేత, అభిషిక్త=తడు పఁబడిన, నిర్మల=పరిశుద్ధమైన, చిత్తవృత్తి=మనోవృత్తి యనియెడు (మనస్సుఅనుట.) అంగణ=ముంగిటియందున్న, శమ=మనోనిగ్రహము, దమ = ఇంద్రియములజయిం చుట, ఉపరతి=చిత్తవిశ్రాంతి (లేక సన్యాసము,) తితిక్షా=శీతోష్ణాదుల సహించుట, శ్రద్ధా=శ్రద్ధ, సమాధాన=గురువుపదేశించిన విషయములను శాస్త్రములఁ జూచియు తనబుద్ధిచే విచారించియు నిశ్చయించుకొనుట, అమానిత్వ=నిరభిమానము, అదంభి త్వ=డంబము లేకపోవుట, ఆది=మొదలైన, కల్యాణగుణ=సద్గుణములనియెడు, మణి గణ=రత్నములతో నమర్చియున్న, రంగవల్లీ=ముగ్గులచేత ప్రకాశితంబును, నిరతి... బును-నిరతిశయ=మహత్తరమైన, కైవల్య=మోక్షమనెడు, భాండాగార = బొక్క సముచేత, శోభితంబును, ప్రకాశించునదియును, ఫలకామ...లలితంబును-ఫలకామ నాభావ=ఫలములనుగోరని, స్వభావనియత = ఆయాగుణస్వభావములనుబట్టి శాస్త్ర

ములయందు విధింపఁబడిన, కర్మ=తమతమకులములకుఁ గలకర్మలను, ఆచరణ = ఆచరించుటవలనఁగలిగిన, చిత్తశుద్ధి=మనశ్శుద్ధియును, సర్వకర్మపరిత్యాగ=సకలములగు దుష్కార్యములను విడచిపెట్టుటయును, గురుభక్తి, వేదాంత=వేదాంతవాక్యములను, శ్రవణ=వినుట, మనన=మనసునందు విచారణసేయుట, నిదిధ్యాసన = నిశ్చయించిన విషయమును ఏకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానించుట, జ్ఞాన=స్వస్వరూపజ్ఞానంబును, ఆది=మొదలైనవనెడు, సోపాన=మెట్లతోడ, సమన్విత=కూడిన, విజ్ఞాన = బ్రహ్మానుభవమనెడు, రాజమార్గ=రాజవీథులలో, లలితంబును=మనోహరమైనదియును, పంచ...బును-పంచాక్షరీ= 'నమశ్శివాయ' అను అయిదక్షరములు గల, మహామంత్ర=గొప్ప మంత్రమనెడు, మాణిక్య=మాణిక్యమైన, తోరణ=వెలుపలివాకిండ్లచేత, అలంకృతంబును= అలంకరింపఁబడినదియును, ప్రణవ...తంబును-ప్రణవనాద = పదివిధములగు ఓంకారనాదము లనియెడు (ఈదశవిధనాదములను గూర్చి ముందు గ్రంథకర్తయే సవిస్తరముగ వివరింపఁ గలఁడు.) మంగళవాద్య=శుభకరములైన, వాద్యముల రవ=ధ్వనిచేత, పూరితంబును=నిండింపఁబడినదియు, అగు= అయినట్టి, తురీయ...బునన్=తురీయ=ఉన్మన్యవస్థయనియెడు. (జాగ్రదాది మూఁడవస్థలవలె సహజముగా వచ్చునది గాక యపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమువలనఁ గలుగునట్టి యీయున్మన్యవస్థయే బ్రహ్మానందానుభవ మనియును నిర్వికల్పసమాధియనియును జెప్పఁబడినది.) మహాస్థాన మంటప=గొప్పకొలువుకూటముయొక్క, అంతరంబునన్=లోపల, (ఇచ్చట ఈ యున్మన్యవస్థకును, పరబ్రహ్మమునకును నామములందుఁ దప్ప రూపములందు భేదములేదు. గావునఁ బరబ్రహ్మమునకు ఆవరణములగు మూలప్రకృతి మొదలగువానిని ఈ ఆస్థాన మంటపమునకు ప్రాకారములు గాను మఱియు నాయావస్తువులను సోపానాదులు గాను వర్ణించి యున్నారు.) "కందరసుందరంబును, గండశైల భాసురంబును" అనుచో రమణీయం బగునొకానొక కైలాసగుహలో నున్నదనియు, ఒకానొకవిశాలమగు బండపైనమర్చఁబడినదనియు "అధిత్యక...ఉద్యాన" అను విశేషణబలమువలన నా గుహయు బండయు పర్వతముయొక్క పై భాగమునందు (శిఖరమునకంటె కొంచెము క్రింద) నున్న వనియు, అర్థముచెప్పుట యుక్తమనితోఁచుచున్నది. లేకున్న నాస్థాన మంటపమందు గుహలు గండశైలములుండుటకు వీలులేదు గదా. "ఆగుహాశిఖరమునకంటెఁ గొంతక్రిందనున్నది" అని చెప్పకున్నయెడల నచ్చట గండశైల ముండుటకు వీలుండదని తెలియవలయును.) సర్వో...నుండై-సర్వ=అశేషములైన, ఉపనిషత్=వేదాంతములయొక్క, సారభూత=సారాంశమైన, బ్రహ్మాత్మకత్వ=జీవుఁడును బ్రహ్మయును ఒక్కటియే అనువిషయమును, దర్శక=చూపునట్టి, రూప=స్వరూపముగల ఓంకార=ప్రణవ మనియెడు, ఓంకారమును ధ్యానించినవారు శీఘ్రముగ జీవబ్రహ్మై

క్యమును దెలిసికొందురనిభావము. ఓంకారమునకు అర్థ మాపరబ్రహ్మయే కావునను "తజ్జప స్తదర్థభావనం"="దానిని జపించుట దానియర్థమును మనసున ధ్యానించుట" సాక్షాత్కారమునకు సాధనములు "అది యనఁగా ఓంకారము" అనుయోగ సూత్రమునుబట్టి జపకాలమునందు అపరబ్రహ్మమును (అనగా: ఆయన యథార్థస్వరూపమును) స్మరించుచుండుట యత్యావశ్యక మగుటచేతను, దీనికి శ్రవణాదులుగూడ సాహాయమయ్యేనేని జీవబ్రహ్మైక్య జ్ఞాన మతిశీఘ్రములోఁ గలుగు ననుటకు సంశయమే లేదని తెలిసికొనవలయును. సింహాసన=సింహాసనమునందు, ఆసీనుండై=కూర్చున్న వాఁడై, శుద్ధ...డును-శుద్ధసత్త్వ=శుద్ధసత్త్వమే, (లేక గుణసామ్యావస్థయే) గుణసామ్యమనఁగా: మూఁడుగుణములును ఎక్కువ తక్కువలు లేక యుండుట; లేక, గుణసామాన్యసత్త్వరజస్తమము లను భేదములు లేక, వాని కన్నిటికి నాధారమైయుండు గుణత్వజాతి) ప్రధాన = ముఖ్యముగాగల, (అదియే స్వరూపముగాఁ గల యనుట.) మాయామయ-మాయ=మాయయె ఆకారముగాఁ గలిగినట్టియు, దివ్య = శ్రేష్ఠమైనట్టియు, (ఆమాయ ఆవరణము కాఁ గలది అయినను, దానివికారములతోఁ గొంచెమైనను సంబంధపడ కుండునట్టి అనుట). శోభన=ఉపాసకులకు శుభముల నొసంగునట్టియు, విగ్రహుండును=శరీరము గలవాఁడును, ("మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమ్"="మాయయె ప్రకృతి. ఆమాయ ఉపాధిగాఁ గలవాఁడు ఈశ్వరుఁడు" అను శ్రుతి ననుసరించి, యిచ్చట ఈశ్వరస్వరూపము వర్ణింపఁబడె నని చెప్పవలయు) సర్వ...డును-సర్వజ్ఞత్వ=సమస్తమును దెలిసికొనుట, సర్వేశ్వరత్వ=సమస్తమునకును ప్రభు వగుట. (లేక, సమస్తప్రపంచమును ఆజ్ఞాపించుట.) సర్వాంతర్యామిత్వ=సమస్తప్రపంచమునందును వ్యాపించి తనమాయాశక్తిచే దానిని స్వకర్మానుగుణముగానడుపుట "ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి, భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా"="శరీర మనుయంత్రముపై నెక్కియున్న యీసకలజీవులను, దనమాయాశక్తిచే తత్తత్కర్మానుగుణముగఁ ద్రిప్పుచు, నాపరమేశ్వరుఁడు సర్వభూతములహృదయములయందును ఉన్నాఁడు" అను గీతావాక్య మీవ్యాఖ్యానమునకుఁ బ్రమాణము.) సర్వస్రష్టృత్వ = సకలమును సృష్టిచేయుట, సర్వరక్షకత్వ=సమస్తమును చాలించుట, సర్వసంహారకత్వ=సర్వమును లయింపఁ జేయుట, ఆది=మొదలగు, అగణిత=లెక్కపెట్టఁగూడని, సమగ్ర=సంపూర్ణములైన, సుగుణపరిగ్రహుండును=సద్గుణములు గలవాఁడును, సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడును, సర్వవ్యాపకుండును, దేవదేవుండును-దేవ = ఇంద్రియాదిదేవతలకు, (లేక, ఇంద్రాదిదేవతలకు,) దేవుండును=దేవత యగువాఁడును, (అనఁగా: నియామకుఁ డగువాఁడును, లేక, తనప్రకాశముచే నింద్రియములఁ బ్రకాశింపఁజేయువాఁడును,)అగు

శ్రీమహాదేవుఁడు=అయినశోభాయుక్తుఁడగు సాంబమూర్తి, మూర్తిమంతంబులు=ఆకారములను ధరించినవి, అయిన చతుర్వింశతితత్త్వంబులును=స్థూలశరీరమునందుండు నిరువది నాలుగుతత్త్వములును, (ఆకాశాదిభూతము లైదు, జ్ఞానేంద్రియములు అయిదు, కర్మేంద్రియములు అయిదు, ప్రాణము లయిదు, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు నాలుగు, యివి యిరువదినాలుగుతత్త్వములు.) ఇచ్ఛా...లును-ఇచ్ఛా=సృష్టి చేయవలయునని తలంచుట అనుశక్తియును, జ్ఞాన=జీవరూపమును ప్రవేశించి సమస్తమును దెలిసికొనుచుండుశక్తియును, క్రియా=ప్రాణరూపముతో శరీరమునందుండి సమస్తము లగుకర్మేంద్రియములచేతను పనులఁజేయించునట్టిశక్తియును, ఆదిశక్తులును=మొదలగు నానావిధము లగుశక్తులును, (సత్త్వశక్తి, రజశ్శక్తి, తమశ్శక్తి మొదలగునవి యనుట.) హృషీ...లును-హృషీకేశ్వర=విష్ణువు, వాణీశ్వర=బ్రహ్మ, సురేశ్వర=ఇంద్రుఁడు, నందికేశ్వర=నంది, భృంగీశ్వర=భృంగి, విఘ్నేశ్వర=వినాయకుఁడు, కుమార=కుమారస్వామి, ఆది = మొదలైన, ప్రమథగణ = ప్రమథులసమూహము యొక్క, (ప్రమథులు శివునిసభయందు సభ్యులు,) అధీశ్వరులును = ప్రభువులును, బ్రాహ్మీ...లును-బ్రాహ్మీమహేశ్వర్యాది=బ్రాహ్మీ మహేశ్వరి మొదలగు సప్తమాతృకలును, (బ్రాహ్మి, మహేశ్వరి, కౌమారి, వైష్ణవి, వారాహి, ఇంద్రాణి, చాముండి అనువా రేడుగురు మాతృక లనఁబడుదురు.) స్వసాన్నిధ్యంబునన్=తనసమీపమున, నిజ...బున్-నిజ=తన (రుద్రుని) యొక్క కరుణా=దయతోఁగూడిన, కటాక్షవీక్షణంబున్=కడగంటిచూపును, అపేక్షించి=కోరి, (దయారసపూర్ణముగ నారుద్రుఁడు తమవైపుఁ జూచునా యని కోరుచు అనుట.) కొలువన్=సేవించుచుండఁగా, స్వస్వరూపావలోకనంబు=తనస్వరూపమును. (అనఁగా: పరబ్రహ్మస్వరూపమును,) చూచుటను, (లేక, అనుభవించుటను,) చేయుచున్=బ్రహ్మానుభవము చెయుచు (పరమానందసముద్రమున మునిఁగి అని భావము.) ఆత్మారాముండు ఐ=తనలోఁ దాను ఆనందించుచున్నవాఁడై, ఉన్నసమయంబునన్=ఉన్నప్పుడు, తదీయన్-తదీయ=ఆయీశ్వరుని యొక్క, వామార్థ=ఎడమదగుసగభాగమే, శరీరిణియున్=శరీరముగాఁ గలదియు, పరాపరప్రకృతి స్వరూపిణియున్=పరాప్రకృతి అపరాప్రకృతి పరాపరప్రకృతి అనుమూఁడుప్రకృతులను స్వరూపముగాఁ గలదియు, (ఈప్రకృతులను గూర్చి మూలమునందే స్పష్టముచేయఁబడును.) నిఖిలజగదుపాదానకారణభూతయున్ = సమస్తజగత్తునకును ఉపాదానకారణమైనట్టియు, నిఖిల...యున్-నిఖిల = సమస్తమైన, లోక=లోకములకు, ఏక=ముఖ్యమైన, మాతయున్ = తల్లియును, త్రిభువనగేహినియున్=మూఁడులోకములను దనకుఁగుటుంబముగాఁ గలదియు, విశ్వమోహినియున్ = ప్రపంచమును మోహింపఁజేయునదియు, దీక్షితయున్ = పరిశుద్ధవగు

బుద్ధియే ముఖముగాఁగలదియు, జ్ఞాన...యుక్—జ్ఞాన=పదపదార్థ విజ్ఞానము. (మహా వాక్యములయందలిపదములయొక్క వాక్యార్థము. అనఁగా, పైకిదోఁచునర్థము యొక్కయు లక్ష్యార్థము. అనఁగా: వాక్యార్థములయందున్న విరోధములను బోఁగొట్టుటకై యూహింపవలసిన యర్థముయొక్క జ్ఞానము.) విజ్ఞానము = అనుభవపూర్వకమైన జ్ఞానమును, లోచనయుక్=కన్నులు గాఁగలదియును, విషయ...యుక్—విషయ=శబ్దస్పర్శాదివిషయములయందలి, విరక్తి=వైరాగ్యమే, అధరయుక్=పెదవిగాఁగలదియును, (వైరాగ్యమునకంటె నధికమగునానందము లేదు గావునను అధరామృతము నాస్వాదించుట పరమానందకరము గావునను ఇట్టియుపమానము చెప్పఁబడినది. ఇట్లె తక్కినచోట్లను అచ్చటసందర్భముల కనుకూలముగ పోలిక గలదని యూహింపవలయును.) విచారమంద...యుక్—విచార=బ్రహ్మవిద్యావిచార మనునదియే, మందస్మితయుక్=చిఱునవ్వుగా గ్గలదియును. (పరిశుద్ధముగా నుండుటయే ఇచ్చట బ్రహ్మవిచారమునకును చిఱునగవునకును పోలిక.) నిర్మ...యుక్—నిర్మమతా = ఇది నాదియనునభిమానములేకుండుట, నిరహంతా=నేను అను అభిమానములేకుండుట, (అనునవియే,) హస్తయుక్=హస్తములుగాఁ గలదియును, (సర్వకార్యములను జేయుటకు హస్తములే ముఖ్యసాధనము లైనట్లు ముక్తినిజెందుటకు అహంకారమమకారముల విడుచుటయె ప్రధానసాధనము గావున నిట్లు పోల్పఁబడెను.) యోగబోధ స్తనియుక్=రాజయోగంబును, (లేక, కర్మయోగంబును,) జ్ఞానంబును స్తనములుగాఁ గలదియు, (క్షీరమను అమృతమును వర్షించు స్తనములతో బ్రహ్మానందామృతమును వర్షించు యోగజ్ఞానములకుఁ దగినపోలిక గలదని యెఱుఁగునది.) సందేహమధ్యయుక్=నేను జీవుఁడనో, బ్రహ్మంబునో అనునట్టిసందేహమే నడుముగాఁగలదియును, (ఇచ్చట "కలదా లేదా అను సందేహమునకు ఆశ్రయ మగు మిగుల సన్ననగు నడుము గలది" అని రెండవయర్థముగలదు.) సంసారచక్ర నాభియుక్=సంసార చక్రమే బొడ్డుగాఁగలదియును, (సంసార మనఁగా: పురుషునిబహువిధము లగుకార్యములయందు ప్రవర్తింపఁజేయు అహంకారము. అది చక్రమువలె ఆద్యంతములు లేనిది కావున ఆద్యంతములు లేకుండుట అనునది అహంకారచక్రములకును, గుండ్రముగా నుండుట అనునది చక్రనాభులకును క్రమముగా పోలిక లని యెఱుంగునది) రాగ...యుక్—రాగ=తనకుఁ గావలసిన వస్తువులయందుఁ బ్రేమ. ఆవస్తువును సంపాదింపవలయునని త్వర, ద్వేష=తనకక్కఱ లేనివస్తువుల వైరము, వానిని బరిత్యజించుట, జఘనయుక్=కటిపురోభాగముగాఁ గలదియు, ("క్లీబే తు జఘనం పురః" "జఘన మనునది కటిపురోభాగమునకు పేరు. అది నపుంసకలింగము" అని అమరము) కామ...యుక్=పరస్త్రీ పరధనాదులను గోరుటయు, లోభ=తనధనమును బరుల కీయక తానైనను

అనుభవింపక యుండుటయు, అను నవియే, ఊరుయుగళయుక్=తొడలుగాఁ గలది యును, సంకల్పవికల్పచరణయుక్ = సంకల్ప వికల్పములే పాదములుగాఁ గలది యును, (సంకల్పవికల్పములే సకలవిధములగు ప్రవర్తనములకును సాధనములుగావునఁ జరణములతోఁ బోల్పఁబడినవి. దుర్గుణములన్నియును బరిత్యజింపవలసిన వని సూచించుటకై యధఃకాయరూపముగ వర్ణింపఁబడియున్నవి.) కాలా...యుక్-కాల=కాలములచేత, అవగత=వచ్చిన, పుణ్యాపాప మిశ్రకర్మములే, యానయుక్=నడకలుగాఁ గలదియును, వేదాం...యుక్-వేదాంత విద్యావసన=బ్రహ్మవిద్య యనియెడువస్త్రమును, ఉపరతికంచుక=చిత్తవిశ్రాంతి యనియెడు అవికను, ధారిణియుక్ = ధరించినదియు, రజస్సత్వ...సురుచిరయుక్-రజః=రజోగుణము యొక్కయు, సత్త్వ=సత్వగుణముయొక్కయు, తమః=తమోగుణముయొక్కయు, గ్రంథి = ముడులను, (సత్త్వగుణము జాగ్రదవస్థ, దానికిని రజోగుణ మగు స్వప్నావస్థకును మధ్యనుండు సంధియును, ఇట్లే తమోగుణరూపమగు సుషుప్త్యవస్థకును స్వప్నావస్థకును మధ్యనుండు సంధియును, ఇట్లే జాగ్రదవస్థకును సుషుప్తికిని మధ్యనుండుసంధియును అను నీమూఁడుసంధులను, అనఁగా: ముళ్లను.) నీవీబంధ=పోకముడియు, కంచుకాబంధ=అవిక ముడియు, వేణిబంధ=జడముడియు, కొప్పును, అగునట్లుగా, సురుచిరయుక్=ప్రకాశించుచున్నదియును, (పైనవర్ణించియున్న మూఁడుముడులును, ఈపార్వతీదేవికిఁ గలకోకముడి మొదలగుమూఁడుముడులుగా నున్నవి యనుట.) ఫలత్యా...కారిణియుక్-ఫల త్యాగపూర్వక=ఫలమును గోర కుండుటయె ప్రధానముగాఁగల, వర్ణ=బ్రాహ్మణాదివర్ణములకును, ఆశ్రమ = బ్రహ్మచర్యము మొదలగు ఆశ్రమములకును, ఉచిత=తగిన, (అనఁగా: వేదమునందు విధింపఁబడిన,) ధర్మ=స్నానము సంధ్య మొదలగునిత్యకర్మములతోను, శ్రాద్ధము మొదలగు నైమిత్తికకర్మములతోను, గూడిన సకలవిధములధర్మములు, అనుష్ఠాన=వాని నాచరించుటయు (లేక, ఫలత్యాగపూర్వకముగ సర్వధర్మములను ఆచరించుటయు,) ఈశ్వరప్రణిదాన=భగవద్ధ్యానమునకు, ఆచార్యోపాసన=సద్గురుసేవ, ఇంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియములయొక్కయు కర్మేంద్రియములయొక్కయు, ఆత్మ=మనస్సుయొక్కయు, వినిగ్రహ=జయించుట, స్థితప్రజ్ఞత్వ=దృఢమగుపరమార్థజ్ఞానము కలిగియుండుట, ఆది=మొదలైన, సాత్త్వికగుణ=సత్త్వగుణమును సంపాదించుకొనుటవలనఁగలిగిన చక్కనిమనోవృత్తులు (దీనికే దైవసంపద యనిపేరు.) అనియెడు, భూషణ=నగలు, అలంకారిణియుక్ = అలంకారముగాఁ గలదియును, శుద్ధవాస...యుక్-శుద్ధ=సత్త్వరజస్తమోగుణములులేని, (అనఁగా: శుద్ధసత్త్వమయ మైన,) వాసనా=మనోవృత్తులచేతను, చందనము పుష్పములు మొదలగుసుగంధములచేతను; ఈరెంటికిని శుద్ధసత్త్వము సమానమే. వాసితయుక్=పరిమ

శించు చున్నదియును, (నివసింపఁబడినదియును అనఁగా : పరిశుద్ధము లగు మనోవృత్తుల కాధారమైనదియును. అని రెండవయర్థము "వాసనా ద్వివిధా ప్రోక్తా శుద్ధాచ మలినాతథా, మలినా జన్మ కృతోప్రోక్తా శుద్ధా జన్మవినాశనీ" "శుద్ధవాసన యనియు మలినవాసన యనియు, వాసన మనోవృత్తి, లేక, మనస్సునందున్న సంస్కారము రెండువిధములు. అందు శుద్ధవాసన పునర్జన్మమును నశింపఁ జేయును, మలినవాసన దానిని గలిగించును" అని తెలిసికొనవలయును,) నిత్యానపాయినియుక్=శివుని నెప్పుడు నెడఁబాయనిదియు, దేవదేవియుక్=స్వప్రకాశరూపుఁ డగు పరమశివునకు భార్యయును అగు, శ్రీమహాదేవి=బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణి యగుపార్వతీదేవి, అతిప్రియపూర్వకంబుగాక్=మిగుల ప్రీతితో, చతుర్విధశుశ్రూషలు=నాలుగువిధము లగుసేవలను (శిష్యులు గురువులకు సేయు సేవకు శుశ్రూష యనిపేరు.) కావించుచుక్=చేయుచు, సేవించుచుక్=పూజించుచుక్, భావించుచుక్=ధ్యానము చేయుచు, నమస్కరించుచుక్, ఆరాధించినక్ = ఆపరమేశ్వరుని మనసునకు సంతసమును గలిగింపఁగా, ప్రసన్నుండు ఐ=అనుగ్రహదృష్టిచేఁ జూచుచు, సుముఖుఁడై, మెచ్చి, నీకుక్ ఎయ్యది ఇష్టంబు=నీకేమి కావలయును? ఇచ్చెదక్, అడుగుము, అనినక్=అని చెప్పఁగా, సంతోష.. ఐ-సంతోష=ఆనందముచేత, భరిత=నిండింపఁబడిన, చిత్తయై=మనస్సుగలదై, అమ్మత్తకాశిని=ఆపార్వతీదేవి, చిఱునవ్వు నగుచుక్, ఇట్లుఅనియెక్=ఈక్రింద రాఁబోవువిధముగా చెప్పెను.

తా. మొదలు నడుము తుది యనునవి లేక యేవిధ మగునితరవస్తువులవలనఁ గూడ భేదములు చెందక, స్థిరమై ప్రత్యక్షమై యున్న తనకాంతిచే ననేకకోట్లసూర్యచంద్రాగ్నులఁ దిరస్కరించుచు వేదశాస్త్రాగమాదులయందు సుప్రసిద్ధమైన బహువిధము లగు వర్ణములచేతఁగాని, తనకు విరుద్ధములగు పొట్టితనము మొదలైన ధర్మములచేతఁ గాని, నడక మొదలగు పనులచేతఁ గాని, యితరగుణములచేతఁ గాని, కైలాస మనుప్రసిద్ధమైన యొకపేరు తప్ప యితరము లగుపేర్లచేతఁగాని, తెలుపుగాని యితరరూపములచేతఁగాని, వికారములచేతఁ గాని, కఠినత్వము అనునదితప్ప తక్కినశక్తులచేతఁ గాని ఆశ్రయింపఁబడక (కైలాస మని మిగుల ప్రసిద్ధిఁజెందిన తెల్లనివర్ణము గలదియై అనుట) బ్రహ్మ, దేవేంద్రుఁడు మొదలగుదేవతలును, సిద్ధ సాధ్య విద్యాధర చారణ గంధర్వాదులును, నారదాదులగు దేవమునులును, దత్తాత్రేయుఁడు మొదలగు యోగీశ్వరులును, అగస్త్యాది మహర్షులును, సనకసనందనాదులును, సర్వకాలములయందును సేవించుచుండఁ నాకైలాసపర్వతము నాశరహితంబును రూపము గుణములు వికారములు సంకల్పములు మొదలగునవి లేనిదియు, ఏసాధనముచేతనైనను తెలిసికొనుటకు వీలుకానిదియు, శబ్దాదివిషయములతోఁ గూడ

సంబంధపడనిదియు, ఇంద్రియములకుఁ గాని మనస్సునకుఁ గాని గోచరము గాక, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచేతఁ దెలియ రానిదియు, ఇది యింతయని పరిమితి చెప్పుటకు వీలులేనిదియు, పరిశుద్ధమై సకలప్రపంచమునకంటె వేఱై అనుభవసహిత మగు జ్ఞానమునకుం దక్క మఱిదేనికిని గోచరముగాక సచ్చిదానందరూపమై యుండునాతురీయాతీతపరబ్రహ్మమో యనఁ బ్రకాశించు చుండును. పరబ్రహ్మరూప మగునాకైలాస పర్వతమున అవ్యక్తము మొదలగు నేడు ప్రాకారములచేత నలంకరింపఁబడినదియు, పదునాల్గు లోకములను గుహయందు నిర్మింపఁబడినదియు, చక్రవర్తి మొదలు చతుర్ముఖునివఱకు ననేకతారతమ్యములతో నున్నయానందము లనియెడురాళ్లపైఁ గట్టఁబడినదియు, సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అగ్ని నక్షత్రములు మెఱపులు మొదలగు జ్యోతులే రత్నములుగా, నారత్నములయొక్క చూర్ణమే యిసుకగాఁ గలదియు నై, బ్రహ్మానుభవమనియెడు నొక కొలువుకూటమున రాజిల్లుచుండెను. దానిసమీపమున పరిశుద్ధ మగువైరాగ్యమే యేకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానము చిత్తవిశ్రాంతి, మిగుల త్వరగామోక్షము కావలయు నని ఇచ్ఛ అను పర్వతాగ్రభాగమున మొలచి బ్రహ్మానందమను నీరు పోయుటచే పెరిగి నిష్కామకర్మము యాగములు యోగములు జపములు కృచ్ఛ్రము చాంద్రాయణము మొదలగు తపస్సులు ఉపాసనలు సత్యముపలుకుట పరిశుద్ధత్వము దయ మంచిస్వభావము దానము వ్రతము మొదలగు ఫలవృక్షములు మనసు నిశ్చలముగా నుండుట యనియెడు పిందెలతో నొప్పి ఫలించుచునుండును. వేదాంతములును, ఆగమాంతములును అనియెడు కల్పవృక్షపు తీఁగెలునుశాస్త్రములనియెడి పుష్పములచే నొప్పుచుండును. ఇట్లాఫలవృక్షములతోడను, పూఁదీఁగెలతోడను రాజిల్లునుపవనంబులు లెక్కకు మిక్కిలియై యాకొలువుకూటమునకుఁజుట్టును గ్రమ్ముకొని యుండును. షడ్విధసమాధు లనియెడు మేడలు, దానిపార్శ్వములయందుఁ గలవు. మఱియు, పరిశుద్ధమగు చిత్తవృత్తి యనియెడు దానిముంగిలి, బ్రహ్మానందమనియెడు జలముచేఁ దడుపఁబడి మనోనిగ్రహము ఇంద్రియనిగ్రహము చిత్తశాంతి ఓర్పు శ్రద్ధ తృప్తి గర్వము లేక పోవుట డంబము లేక పోవుట మొదలగు సద్గుణములే రత్నములు గా, నారత్నములచే మ్రుగ్గులు పెట్టి యలంకరింపఁబడి యుండును. అచ్చట సర్వాధిక మగుమోక్ష మనియెడుబొక్కస మొకటి గలదు. ఫలమునుగోరక వేదోక్తకర్మల నాచరించుటయు, మనశ్శుద్ధియు, సర్వకర్మల శాస్త్రోక్తవిధానంబున విడుచుటయు, గురుభక్తియు, వేదాంతవాక్యములవినుటయు, విచారించుటయు, వాని యర్థమును ధ్యానించుటయు, బ్రహ్మ నెఱుంగుటయు నను సోపానములచే నలంకరింపఁబడి, అనుభవజ్ఞాన మనియెడు రాజవీథియొకటి దానిసమీపమునకుఁ బోవుచుండును. పంచాక్షరీమంత్ర మనియెడు మాణిక్యములచేఁ జెక్కఁబడి ద్వారములు మిగులఁ

ప్రకాశించు చుండును. పదివిధము లగు ఓంకారధ్వనులు మంగళవాద్యము లై యెప్పుడును అచ్చట మ్రోయుచుండును. ఇట్టికొలువుకూటమున, ఉపనిషదర్థ మగు జీవబ్రహ్మైక్యమును ప్రత్యక్షముగఁ జూపఁజాలు ఓంకార మనియెడు సింహాసనముపై శుద్ధసత్త్వప్రధాన మగుమాయయే యాకారముగాఁ గలిగి సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సృష్టిస్థితిసంహారకత్వాదులు మొదలగు సకలకల్యాణగుణములచే నొప్పుచు, సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడై, దేవతలకు దేవత యై యుండు నా మహా దేవుఁడు కొలువు దీఱి యుండెను. అమ్మహాత్ముని దయారసపూర్ణ మగు కటాక్షములఁ గోరుచు, స్వరూపములఁ దాల్చినయిరువదినాలుగుతత్త్వములును, ఇచ్ఛాశక్తి, జ్ఞానశక్తి, క్రియాశక్తి అనుశక్తులును, విష్ణువు బ్రహ్మ ఇంద్రుఁడు మొదలగుదేవతలును, నందికేశ్వరుఁడు భృంగీశ్వరుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు మొదలగు ప్రమథులును, బ్రాహ్మి మొదలగుసప్తమాతృకలును, కుమారస్వామియును సేవించు చుండిరి. అప్పరమశివుఁడు బ్రహ్మానుభవము సేయుచు పరమానందపరవశుఁ డై యుండెను. అట్లున్నసమయంబున, నమ్మహాత్ముని శరీరమునందలి వామభాగమే తనశరీరముగాఁ గలదియు, పరాప్రకృతి అపరాప్రకృతి పరాపరాప్రకృతి అనియెడుమూఁడుప్రకృతులును స్వరూపముగాఁ గలదియు, సకలప్రపంచమునకును ఉపాదానకారణ మైనదియు (కార్యరూపముగాఁ బరిణామములు చెందుకారణము ఉపాదానకారణ మనఁబడును. కుండకు మట్టి ఉపాదానకారణము గుడ్డకు నూలు ఉపాదానకారణము) సకలలోకమునకుఁ దల్లియు, మూఁడులోకములు తనకుఁ గుటుంబముగాఁ గలదియు, సకలప్రపంచమును మోహింపఁ జేయునదియు, బ్రహ్మజ్ఞానముచేఁ బ్రకాశించుబుద్ధియే ముఖముగా జ్ఞానమును అనుభవసహితజ్ఞానమును నేత్రంబులుగ వైరాగ్యము పెదవిగ వేదాంతవిచారము చిఱునగవుగ మమకారములులేకుండుట అహంకారములులేకుండుట అనునవి హస్తములుగ రాజయోగము జ్ఞానము అనునవి స్తనములుగ సంశయము నడుముగ సంసారచక్రము బొడ్డుగ అభిలాష వైరము అనునవి కటిపురోభాగముగ కామము లోభము అనునవి తొడలుగ సంకల్ప వికల్పంబులు పాదములుగ కాలము ననుసరించి వచ్చు ప్రారబ్ధకర్మములు నడకలుగఁ బ్రకాశించుచు, బ్రహ్మజ్ఞాన మనియెడు చీరెయు, చిత్తవిశ్రాంతి యనియెడురవికయు, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాసంధు లనియెడు కోకముడి రవికముడి కొప్పు అనునవియు, ఫలాపేక్ష లేకుండ తనవర్ణమునకును ఆశ్రమమునకును దగినకర్మముల నాచరించుట పరమేశ్వరధ్యానము గురుసేవ ఇంద్రియములను మనస్సును జయించుట దృఢమగువిజ్ఞానము అను మొదలగు సద్గుణములు అనియెడు భూషణములును, తనసౌందర్యమునకు సొంపు గూర్చుచుండఁ బరిశుద్ధ మగు మనోవృత్తు లనియెడు సువాసనలచేఁ గలుగు పరిమళము వ్యాపించుచుండ నప్పార్వతి సర్వకాలములయందు

దును అపరమశివుని విడువక యాశ్రయించియే యుండునది యైనను అధికమగు భక్తిని అనురాగమును జూపుచు నాలుగువిధము లగు (అనఁగా: స్థానశుశ్రూష మొదలగు) శుశ్రూషలఁజేసి సేవించుమనీ బూజ లొనర్చుచు, మనసున నేకనిష్ఠతో ధ్యానము చేయుచు మ్రొక్కుచు, నామహాత్మునకు మిగుల సంతోషమును గలిగించెను. అప్పుడనుగ్రహదృష్టితో నాశంకరుండు పరమేశ్వరిం జూచి "నీకిష్ట మేమి? ఇచ్చెదను అడుగుము" అనుటయు నద్దేవి యానందభరితాంతరంగయై చిఱునగ వొప్ప నీక్రిందఁ జెప్పఁబోవువిధంబునఁ బ్రశ్న చేసెను.

ప్రమాణవివరము.

ప్రత్యక్షము, అనుమానము, ఉపమానము, శబ్దము, అర్థాపత్తి, అనుపలబ్ధి అని వేదాంతు లంగీకరించుప్రమాణములు ఆఱు. ప్రమాణమనఁగా: ఒకవస్తువుకల దని నిర్ధారణ చేయుటకుఁ దగినయుపాయము. ఇందు. ప్రత్యక్ష మనఁగా: చెవి కన్ను మొదలగు నింద్రియములతో నేవస్తువునైనను తెలుసుకొనుట; అనుమాన మనఁగా: ఏది యైన గుఱుతునుబట్టి యిచ్చట నీవస్తువుకల దని నిర్ణయించుట. పొగను జూచి యిచ్చట యగ్ని యున్నదని చెప్పుట; చల్లదనమును జూచి యావస్తువు పచ్చిది యని నిర్ణయించుట; ఉపమానమనగా; తానొకమాఱు చూచి యున్నవస్తువును బట్టి, దానిని పోలియున్న మఱియొక వస్తువును గ్రహించుట; శబ్దమనఁగా; అప్తు లగు వారు, లేక, సర్వజ్ఞు లగువారు, చెప్పిన దానినిబట్టి వస్తుతత్త్వమును నిర్ణయించుకొనుట; అర్థాపత్తి అనగా: కారణమునకు విరుద్ధ మగుకార్యమును జూచి దానికిఁ దగినకారణము నూహించుట; దేవదత్తుఁడు బలిసియున్నాఁడుగాని వాఁడు పగలు భోజనముసేయఁడు అను మొదలగు సందర్భములయందు భోజనము బొత్తిగా లేకయుండిన బలియుట సంభవింపదు గావున వాఁడు రాత్రిభోజనము చేసితీరవలయును అని నిర్ణయించుకొనుట; అనుపలబ్ధి అనఁగా: ఈవస్తువు లేదు గనుక కానరాలేదు. కావున నిచ్చట దానియభావ మున్నది యని యభావముల నిర్ణయించుట.

చతుర్విధశుశ్రూషావివరణము.

౧. గురుని గృహారామక్షేత్రపశుధనధాన్యాదులు రక్షించుట స్థాన శుశ్రూష.

౨. దేశికునకు అభ్యంగనస్నానపాదసంవాహనాదులఁ జేయుట అంగశుశ్రూష.

౩. గురుఁడే తల్లి దండ్రి చుట్టము స్నేహితుఁడు విద్య ధనము దాత దైవము రక్షకుఁ డని తలఁచుట భావశుశ్రూష.

౪. గురువున కిష్టములగు పదార్థము లడుగక మునుపే తుష్టిగఁ దెచ్చియిచ్చుట యాత్మశుశ్రూష.

షట్ఛాస్త్రములు.

"తర్కో వ్యాకరణంధర్మశాస్త్రం మీమాంసమిత్యపి, వైద్యశాస్త్రం జ్యోతిషంచ షట్ఛాస్త్రాణీతికథ్యతే."

అష్టాదశపురాణములు.

"బ్రాహ్మం పాద్మం వైష్ణవం చ శైవం భాగవతం తథా, తథాన్యం నారదీయం చ మార్కండేయం చ సత్తమం॥ ఆగ్నేయ మష్టమం చైవ భవిష్య న్నవమం స్మృతం, దశమం బ్రహ్మకైవర్తం లైంగ మేకాదశం స్మృతం. వారాహం ద్వాదశం చైవ స్కాందం చాత్ర త్రయోదశం, చతుర్దశం వామనం చ కౌర్మం పంచదశం తథా. మాత్స్యం చ గారుడం చైవ బ్రహ్మాండం చ తతఃపరమ్."

షడ్విధసమాధుల వివరణములు.

శ్లో. " సవికల్పో నిర్వికల్ప స్సమాధి ర్ద్వివిధా భవేత్,
దృశ్యశబ్దానువిద్ధోఽయం సవికల్పః పునర్ద్విధా. "

" సమాధి సవికల్పమని నిర్వికల్పమని ద్వివిధము. అందుసవికల్పకము దృశ్యానువిద్ధసవికల్పమని శబ్దానువిద్ధసవికల్పమని యిరు తెఱఁగులు గలదియగును." ఈరెండును నిర్వికల్ప మొక్కటియునుగూడి మూఁడువిధములయ్యెను. ఈ మూఁడును బాహ్యాంతరభేదములచేత 1 బాహ్యదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని 2 బాహ్యశబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని 3 బాహ్యనిర్వికల్పకసమాధియని 4 అంతరదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని 5 అంతరశబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని 6 అంతరనిర్వికల్పకసమాధియని ఆఱువిధములు. అందు 1 తనకంటె అన్యములుగ తోఁచెడు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరసదాశివాదిపిపీలికాంతమగుసమస్తచేతనములును తృణాదిమేరుపర్యంతమైన అచేతనములును తన తెలివియందే పుట్టిగిట్టినవి కాఁబట్టి అవి తనప్రజ్ఞానకల్పితములని, ఆప్రజ్ఞానమే పరబ్రహ్మమని, ఆపరబ్రహ్మమే తానని చూచుట బాహ్యదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధి. 2 శివరామగోవిందనారాయణవాసుదేవమహాదేవాది సకల నామములలో తన చెవి వినఁబడిన నామము తాను గానని విడిచి సర్వనామవిలక్షణమయిన పరబ్రహ్మవస్తువు తానని యోచించుటే బాహ్యశబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధి 3 కామాదిస్వఙ్ఞప్తివఱకుఁ గలవృత్తులు తనయందుఁ గలిగినప్పుడు వానినన్నిటిని అప్పుడప్పుడు ఒక్కటొక్కటిని క్రమముగా నేను గానని నిగ్రహించి వీనికన్నిటికిని విలక్షణమైన పరబ్రహ్మము తానని భావించుటే అంతర్దృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధి. 4 రాగద్వేషకామక్రోధలోభమోహమద మత్సరేర్ష్యాదర్పాహంకారాదిస్వఙ్ఞప్తిపర్యంతమైన సకలాంతరవస్తునామములను నేను గానని విడిచి సర్వవిలక్షణమైనపరమాత్మ తానని యూహిం

చుచే అంతరశబ్దానువిద్ధ సవికల్పకసమాధి. 5 ఈచతుర్విధసవికల్పకసమాధులయందు సుస్థిరతగలిగి అంతరబాహ్యములయందు తనకు నన్యమేమియు తోఁపక, తోఁచినను సముద్రమునందు ముంచినకుండ లోపల వెలుపల పరిపూర్ణమై ఆకాశమందుంచిన కుండ లోపలవెలుపల శూన్యమైనట్లుండుచే బాహ్యనిర్వికల్పసమాధి. 6 పైఁజెప్పినవృత్తు లేవియులేక అఖండపరిపూర్ణ సచ్చిదానందపరబ్రహ్మస్వరూపమయి ఉండుటే అంతర నిర్వికల్పకసమాధి.

ఆ. ప్రాణనాథ తనదుపతిని గొల్చుటకంటె, వేఱుపనులుగలవె చారుమతికి
గాన నీదుసేవఁ గావించుటయె కాని,యొండుకోర్కి లే దఖండమూర్తి.

టీక. ప్రాణనాథ=ఓప్రాణేశ్వరా! చారుమతికిన్=మంచిమనస్సుగలస్త్రీకి, తనదుపతికిన్=తనభర్తను, కొల్చుటకంటెన్=సేవించుటకంటెను, వేఱుపనులు, కలవె=ఉన్నవా? (లేవుఅనుట), కానన్=కావున, అఖండమూర్తి=ఓసర్వవ్యాపకా! నీదుసేవన్ కావించుటయె కాని=నీకు సేవ చేయుటయే తప్ప (నాసేవను ప్రేమతో స్వీకరింపవలయు ననుటయే తప్ప), ఒండుకోర్కి=మఱియొకయిచ్ఛ, లేదు.

తా. ఓసర్వవ్యాపకా! ప్రాణనాయకా! పతివ్రతలగుస్త్రీలకుఁ బతిని సేవించుటకంటె కావలసినది వేఱేమియు లేదుగదా? కావున నాకును మిమ్ము సేవించుచుండవలయు ననుటకంటె వేఱొకకోర్కి లేదు.

ఆ. అయిన నీ కభీష్ట మడుగు మిచ్చెదనని, యానతిచ్చిరి మహాత్మ యిపుడు
గాన నాకు నెల్ల మానవులకు మేలు, గలుగనొకటియడుగవలసె ననఘ.

టీ. ఐనన్=అట్లు అయినప్పటికిని, మహాత్మ, ఇపుడు, నీకు, అభీష్టమున్=కావలసినదానిని, అడుగుము, ఇచ్చెదను, అని, ఆనతిచ్చితిరి=ఆజ్ఞచేసితిరి. కానన్, అనఘా=పాపరహితుఁడవైనయోమహాత్మా!, ఎల్లమానవులకున్=సకల జనులకును, మేలు కలుగన్=మేలగునట్లుగా, ఒకటిన్=ఒకదానిని, నాకున్, అడుగన్, వలసెన్.

తా. ఓపాపరహితా! మహానుభావా! భర్తసేవకంటె నితరమైనది పతివ్రతల కక్కఱ లేకపోయినను పతియాజ్ఞను పరిపాలించుట ముఖ్యధర్మము కావున నాకు లోకహితార్థముగా, నొక్కదాని నడుగవలసివచ్చినది. "నీకిష్టమైనదాని నడుగుము ఇచ్చెదను" అని మీరు నన్ను ఆజ్ఞాపించియుంటిరి గదా! దాని మీఱుటసరియగునా?

అవతారిక. ఇట్లు గౌరిప్రశ్నమునకుఁ గారణమును వర్ణించి యీక్రింద ప్రశ్నస్వరూపమును వర్ణించుచున్నాఁడు.—

క. నిఖిలకలుషసంక్షయకర, మఖిలాభీష్టప్రదం బనంతావ్యయుచి,
తున్నిశిదము జగదఘపత్యభి,ముఖికిమగుమంత్రరాజముంగృపఁ జెపుమా.

టీ. నిఖిల...ముక్—నిఖిల=సమస్తమైన, కలుష=పాపములయొక్క (పంచమహాపాపములయొక్క, లేక, అంహము మొదలగు త్రివిధపాపములయొక్క), సంక్షయ=నాశనమును, కరముక్=చేయునట్టిదియు, అఖిల...శంబుక్—అఖిల=సమస్తములగు, అభీష్ట=కోరినపదార్థములను, ప్రదంబుక్=ఇచ్చునట్టిదియు, అనంత...దముక్—అనంత=మితిలేనిదియు, అవ్యయ=నాశనము లేనిదియు, (ఎంత అనుభవించినను తరుగనిదియు,) చిత్=జ్ఞానస్వరూపమువలన, (బ్రహ్మస్వరూపమును దెలుసుకొనుటవలనఁ) గలిగిన, సుఖ=మోక్షసుఖమును, దముక్=ఇచ్చునట్టిదియు, జగ...రముక్—జగత్=ముల్లోకములకును, అధిపతి=ప్రభువైనపరబ్రహ్మమును, అభిముఖకరముక్=ఎదుట నుండునట్లుగాఁ జేయునదియును, అగుమంత్రరాజముక్=అయిన మహామంత్రమును, కృపక్=దయతో, చెప్పుమా=ఉపదేశింపుము.

తా. సకలపాపములను నశింపఁజేసి యైహికాముష్మికములగు సకలభోగముల నిచ్చుటయేకాక శాశ్వతమగు బ్రహ్మానంద సుఖమును గూడ నొసంగి పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారమునుగూడఁ గలిగించుచు నుపాసకుల నుద్ధరింపఁజాలు నొకమహామంత్రమును నాకు దయతో నుపదేశింపవలయును.

పంచమహాపాపములవివరణము.

కల్లుద్రావుట, గురుపత్నిఁ గవయుట, విప్రునిజంపుట, బ్రహ్మస్వవిషయమైన మ్రుచ్చిమియు; ఇవి గలిగినక్రూరజనులఁ బ్రీతిఁ బొందుటయును మహాపాతకములు. (బ్రహ్మస్వవిషయము=బ్రాహ్మణధనమునకు సంబంధించిన, మ్రుచ్చిమి=దొంగతనము.)

త్రివిధపాపవివరణము.

శ్లో. "విహిత స్యాననుష్ఠానా న్నిషిద్ధస్య చ సేవనాత్, అనిగ్రహా చ్చేంద్రియాణాం నరః పతన మృచ్ఛతి."

తా. "విధింపఁబడిన కర్మల నాచరింప కుండుట నిషేధింపఁ బడిన వాని నాచరించుట, ఇంద్రియముల నిగ్రహింపకుండుట, (అనగా: ధర్మమునకు విరుద్ధమని తలంపక యేయింద్రియ మెట్లు పోయిన నట్లు పోనిచ్చుట) అను నీమూటివలనను పురుషుఁడు పతితుఁ డగును. (పతితుఁడనగా; బహిష్కారముఁ జెందినవారికంటె నెక్కువగా, నెవ్వరితోడను ఏవిధముగానైనను సంబంధపడనివాఁడు. పైపఠింపఁబడిన మాటిలో మొదటి పాపమునకు అంహమనియు, రెండవదానికి అగము అనియు మూఁడవదానికి ఏనము అనియు సంకేతనామములు.)

తే. అనిన విని సర్వ్వ గిరిజ కి ట్లనియె శంభుఁ
డడుగరానిరహస్యార్థ మడిగితీవు

దగనది మదీయనిక్షేప మగుపదార్థ
మైన నెఱిఁగింతు నీకు నెయ్యంబువలన. 44

టీక. అనినన్=అని-పార్వతి ప్రశ్నింపఁగా, విని, నవ్వి, శంభుఁడు, ఇట్లు, అనియెన్, ఈవు=నీవు, అడుగరానిరహస్యార్థంబున్=అడుగకూడని మిగుల రహస్య మగు విషయమును, (సంపూర్ణ మగునధికారము గలవానికిఁ గాని చెప్పకూడదు. అని దాచియుంచిన విషయమును,) అడిగితివి, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, ఇది=నీకుఁ జెప్పఁ బోవువిషయము, మదీ...పము-మదీయ=నా సంబంధమైన, నిక్షేపము=నిధి, అగుపదార్థము=అయినవస్తువు, (ఒకనిధివలె నాచే మిగుల ప్రేమింపఁబడువస్తువు.) ఐనన్=అయి నప్పటికిని, నెయ్యంబువలనన్=నీయందున్న ప్రేమాతిశయమువలన, నీకున్, ఎఱిఁగింతున్=ఉపదేశించెదను.

తా. పైనచూపఁ బడినవిధముగాఁ బార్వతీదేవి ప్రశ్న చేయఁగా, దానిని విని "ఏదియో అడుగు నని తలంచు చుంటిని. అట్లుగాక చక్కని ప్రశ్న చేశినది" అని నవ్వి, యా యీశ్వరుఁ డిట్లని చెప్పెను. ఓపార్వతీ! అడుగఁ గూడనివిషయమును అడిగితివి. నీ ప్రశ్నమునకుఁ జెప్పవలసినయుత్తరము అతిరహస్యమైనది. సర్వసాధారణముగ బయలుపఱుపఁ దగినదికాదు. ముఖ్యముగ నాచే పెన్నిధివలె ప్రేమింపఁబడుచుండు నది. అట్లయినను, నీయందుప్రేమ యధికము గావున నీకు సవిస్తరముగా నెఱింగించెదను వినుము.

అవ. ప్రశ్నమునకు శివుఁ డిచ్చినయుత్తరమును వర్ణించుచున్నాఁడు.—

తే. శ్రీమనోరామ శ్రీరామరామరామ
యనుచు రమియింతు రామునియందు రామ
నామము వరానన సహస్రనామతుల్య
మట్లు గావున దీని నీ వవధరింపు. 46

టీక. వరానన=సుందర మగుముఖము గలిగినట్టియు, శ్రీ...రామ-శ్రీ=బ్రహ్మజ్ఞానమను సంపదతోఁ గూడిన, మనః=(నా) మనస్సును, రామ=రమింపఁజేయునట్టి, (అనఁగా: ఆనందపఱుచునట్టి) ఓపార్వతీ, శ్రీరామరామరామ అనుచున్=శ్రీరామ రామరామ అని జపము చేయుచు, రామునియందు=పరమానందరూపుఁడగు నాపర బ్రహ్మమునందే, (లేక, రామపదముచేఁ జెప్పఁబడు మహావిష్ణువునందే) నేను, రమియింతున్=క్రీడించుచుందును. (అనఁగా: ఆనందము నొందుచుందును.) నామము = ఈరామనామము, సహస్రనామ తుల్యము=కృష్ణ విష్ణు మొదలగు పేర్ల వేయింటితో, (లేక ప్రసిద్ధములగు విష్ణుసహస్రనామములతో) సమానము. అట్లు కావునన్, దీనిన్, నీవు అవధరింపు=తెలిసికొనుము. (ఈపద్యమున మొదటిపాదమందు, రామ,

నామమును మూఁడుమాఱులు చెప్పుట స్థూలసూక్ష్మ కారణములను మూఁడుశరీరముల కును దానినభిమానించు ముప్వురు జీవులకును, జాగ్రత్త మొదలగుమూఁడవస్థలకును, పవిత్రతకలిగించుటకును, ఆధ్యాత్మికము మొదలగుమూఁడు తాపములను శాంతి నొం దించుటకును, శక్తిగల దై యుండుననియు నీవిషయమును సూచించుటకే అట్లు చేయఁ బడిన దనియు తెలిసికొనవలయును.)

తా. ఓసుందరాననా! మనోహారిణీ! పార్వతీ నేను శ్రీరామరామరామయని జపముచేయుచు, సర్వకాలములయందు నారామునియందే నిలచి యానందించు చుండె దను. ఈ రామనామ మితరనామములు వేయింటికంటె నధికమై జపించినవారలకు భోగమోక్షముల నొసంగును. కావున దీనిని గ్రహింపుము. ఈరామనామమంత్రమే సకలమంత్రములలో నుత్తమము.

శ్రీరామనామార్థము శివుండు పార్వతికిఁ దెలుపుట.

అవ. ఈరామనామమంత్రముయొక్క యర్థమును వివరించి, 'ఈమంత్రమె యన్ని టిలో నుత్తమము' అనువిషయమును ఈక్రింద మూఁడుపద్యములచే నిరూపించు చున్నాఁడు.—

క. ఆది పరబ్రహ్మప్రతి, పాదక మత్యంతపరమపావనము సుమీ
యీదివ్యమంత్రరాజము, మోదితధర్మార్థకామమోక్షప్రదముల్. 46

టీ. ఈ...జము-ఈదివ్య=శ్రేష్ఠమైన, మంత్రరాజము=మంత్రములలోనుత్తమ మగు రామమంత్రము, ఆ...కము-ఆది=ప్రపంచమునకు నాదికారణమగు, లేక "అహ మాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానా మంత మేవ చ" "నేను (పరబ్రహ్మమును) సమస్త భూతములకును,ఆది మధ్య అంత స్వరూపుఁడను"(అనఁగా: ఈభూతములు పుట్టుటకును, నిలుచుటకును స్థానభూతుఁడను) అనుగీతావాక్యమునుబట్టి ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయకారణ భూతుఁడగు (ఇచ్చట ఆదిశబ్దముచే మధ్యాంతములుకూడ చెప్పఁబడినవవి తెలిసికొను నది) పరబ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును, ప్రతిపాదకము=తెలియఁజేయునది. (రామనామము పరబ్రహ్మవాచక మనుట) అత్యంతపరమపావనము=మిక్కిలి పవిత్రములని చెప్పదగిన వస్తువులలోనెల్లఁ బవిత్రమైనది. మోది...దముల్-మోదిత=మంత్రజపముచే సంతసిం చువారికి (అనఁగా: సర్వకాలములయందును రామనామధ్యానమును జేయుటయే యానందముగాఁ గలవారికి,) ధర్మార్థకామమోక్ష=ధర్మము మొదలగునాలుగు పురు షార్థములను, ప్రదముల్=ఇచ్చునది.

తా. ఓపార్వతీ! ఈరామనామమంత్రము సకలమంత్రములలోను శ్రేష్ఠమై నది. ఏల యనఁగా; ఇతరమంత్రము లన్నియును ఉపాధివశమున ననేకవికారములు

చెందినట్లు తలంపఁబడుచున్న పరబ్రహ్మనుగూర్చి, (అనఁగా: బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాది దేవతలనుగూర్చి) చెప్పును. ఈమంత్రమట్లు గాక పరమానందస్వరూపుఁడై జ్ఞానయోగుల కందఱకును, విశ్రమస్థానమైనవాఁ డంతఱును (క్రీడించుస్థానమైన) శుద్ధపరబ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పును. ఈకారణమువలన సర్వకాలములయందును మిగుల ప్రీతితో నీమంత్ర ముపాసన చేయువారలకు ధర్మార్థకామమోక్షము లనియెడు నాలుగుపురుషార్థములును గలుగును.

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగా మంత్రార్థమును జెప్పి దానిని వివరించువాఁడై రామశబ్దము పరబ్రహ్మను జెప్పువిధమును నిరూపించుచున్నాఁడు.—

క. సత్యజ్ఞానానంద, ప్రత్యగ్భిన్నాత్మునందు బ్రహ్మాదిబుధుల్
నిత్యము రమించు చుండఁగఁ, గాత్యాయని! రామపదముగలిగెఁ బరునకున్.

టీక. ఓకాత్యాయని=ఓ పార్వతీ! సత్య...నందు=సత్య=కాలమువలనఁగాని, దేశమువలనఁగాని, వస్తువులవలనఁగాని భేదముఁ జెందక (అనఁగా: సర్వకాలసర్వదేశసర్వావస్థలయందు నొక్కరీతిగ నిలచి) సత్యమై యుండునట్టియు, జ్ఞాన=ఒకదానిచే తెలిసికొనఁబడక తా నన్నిటిని జూచుచు స్వయంప్రకాశస్వరూపముతో నుండునట్టియు, ఆనంద=ఏదుఃఖములతోను సంబంధము లేక పరమానందరూపుఁడైనట్టియు, ప్రత్యక్షకూటస్థునికంటె (అనఁగా: ఘటాకాశమువలె శరీరోపాధియం దున్న అభిన్న బ్రహ్మమునకంటె) జీవునికంటె. వేఱుకాని, ఆత్మునందు=పరమాత్మునియందు, బ్రహ్మాదిబుధుల్=బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలు, (లేక, జ్ఞానయోగులు,) నిత్యము=సర్వకాలములయందును, రమించుచుండఁగ=క్రీడించుచుండఁగ, (అనఁగా: జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానముకలిగి యాజ్ఞానముచే మోక్షరూప మగు పరమానందము ననుభవించుచుండుటచేత) పరునకు=ఆపరబ్రహ్మమునకు, రామపదము=రామనామము, ("రమయతీతి రామః, రమంతే అస్మిన్ ఇతి రామః=రమింపఁజేయువాఁడు గాన రాముఁడు, లేక, యాతనియందు రమింతురు కావున రాముఁడు" అనువ్యుత్పత్తిచే, రామశబ్దము పరబ్రహ్మవాచక మగునని తెలిసికొనవలయును.) కలిగెన్=రామశబ్దముచే పరబ్రహ్మమును చెప్పుచున్నా రనుట.)

తా. ఓపార్వతీ! చతుర్ముఖుఁడు మొదలగుజ్ఞానయోగులందఱును, జీవాభిన్నుఁడగువాపరమాత్మునియందే సర్వావస్థలయందును గ్రీడించుచుందురుగదా! ఇట్లు సకలయోగులకును క్రీడాస్థాన మగుటవలన నాపరబ్రహ్మమునకు రామనామము కలిగెను. కావున రామనామమంత్రము శుద్ధపరబ్రహ్మమును బోధించునదియే యని నిశ్చయించుకొనవలయును.

అవ. రామనామము విష్ణువుయొక్క యవతారములలో నొక్కటి యగురామావతారమునుగూర్చి చెప్పునని లోకమునఁ బ్రసిద్ధి కలదు గదా, ఇది పరబ్రహ్మవాచకమే యని నిర్ణయించుట యెట్లు? అను సంశయము నీక్రిందిపద్యముతో నివారించుచున్నాఁడు:—

తే. రామపదవాచ్యుఁ డాదినారాయణుండె
యతనికిని నాకు భేద మింతైనఁ గలుగ
దద్వయబ్రహ్మమయుల మట్లగుటవలన
నింతి నాయంద నేను రమింతు నెపుడు. 48

టీక. రామపదవాచ్యుఁడు = రామపదముచే చెప్పఁదగినవాఁడు, ఆదినారాయణుండు ఎ=ఆదిపురుషుఁడగువిష్ణువే, అగును. (విష్ణుమూర్తియవతారములలో నొక్కదానిని చెప్పునది యగుటచే నారామనామము విష్ణువాచక మగు ననుటలో సంశయము లేదనుట.) అతనికినిన్=ఆవిష్ణువునకును, నాకున్, భేదము, ఇంతైనన్=కొంచెమైనను, కలుగదు=లేదు. అద్వయబ్రహ్మమయులము ఉ మే మిరువురము కేవలపరబ్రహ్మరూపులము (అనఁగా: ఉపాధు లగుశరీరములు వేఱువేఱుగా నున్నను, ఆశరీరములయందున్న పరమాత్మునకు భేదము లేదు కావున మే మిరువురము నొక్కటియే. మఱియు ఈరామనామమువిష్ణువును చెప్పునదియే యనినను విష్ణుశరీరోపాధియందున్న పరబ్రహ్మమునుగూర్చియే చెప్పును గాని దేహమునుగూర్చి చెప్పదుగదా ఈరామనామము మాత్రమే కాదు. పే రైనను కేవలశరీమును గూర్చి చెప్పు ననుట సంభవింపదు. నేను అనుశబ్దమునకు అర్థ మగునట్టిజీవస్వరూపమే నీవు వాఁడు అను మొదలగుపదములకుఁ గూడ నర్థమగునని విచారణచే స్పష్ట మగుచుండుటచేత, లోకమునందలి యేపేరు గాని శరీరమును గూర్చిచెప్పుటయే సంభవింపదు. "ఇది శరీరము" అను మొదలగు స్థలములయందు వ్యవహరింపఁబడుశరీరాదినామములుకూడఆయాభూతముల స్వరూపములతో నున్న పరబ్రహ్మమునే చెప్పవలయును. పరబ్రహ్మభిన్న మగువస్తువే లేదుగదా! కావున వాచ్యార్థము. (పైకితోచునట్టియర్థము.) విష్ణువే యైనను లక్ష్యార్థము (ఊహింపఁదగినయర్థము, లేక విచారణచే నిర్ణయింపఁదగినయర్థము) పరబ్రహ్మమే యగును. అట్లు అగుటవలనన్, ఇంతి=ఓపార్వతీ! నేను, నాయంద=ఆత్మస్వరూపమునందే, (నలువదియయిదవపద్యమున "రమియింతు రామునియందు" అని చెప్పఁబడియున్నదిదాని కిది వ్యాఖ్యాన మని తెలుసుకొనవలయును.) ఎపుడున్, రమియింతున్=క్రీడించెదను.

తా. ఓపార్వతీ! ఈరామనామము రామావతారమును గూర్చి చెప్పునది యగుటచే విష్ణువాచక మనుటలో సంశయము లేదు. అట్లైనను ఇది విష్ణుశరీరోపాధియం

దున్న పరబ్రహ్మమునుగూర్చియే చెప్పును గాని శరీరమును గూర్చి యెన్నటికిని జెప్పదు. ఆపరబ్రహ్మమునకు స్వభావముగ నేయుపాధులును లేవు. కావున రుద్రనామముగల నేనును, విష్ణునామము గలియాహరియును నొక్కటియే. కావున నీరామనామము విష్ణువాచక మైనట్లె రుద్రవాచక మగును. ఇంతయేల? భ్రాంతివలన కనుఁగొన నేరక పోవుటయే కాని చక్కఁగ విచారించినలోకమున వ్యవహారమునం దున్న సర్వనామములు నిట్టివే కదా! అనఁగా: పరబ్రహ్మము నెఱిఁగించునవియే కదా! ఇట్లగుటచేత నేను సర్వకాలములయందును రామపదవాచ్యుఁ డగునాపరబ్రహ్మమునందే, అనఁగా: నాయందే క్రీడించుచుండు నని తెలిసికొనుము. "రమియింతు రామునియందు" అని చెప్పుట "రామునకును నాకును భేదము కలదు" అని నిరూపించుటకుఁ గాదనియు, "పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనవలయును" అను మొదలగువాక్యములయందువలెనే ఆరామపదము పరబ్రహ్మవాచకముగా మాత్రమే యుపయోగింపఁబడిన దనియుఁ దెలిసికొనుము. పై నిరూపించినయుక్తివలన "రామనామము పరబ్రహ్మమును జెప్పును" అనువిషయములోఁ గొంచెమైనను సంశయింపవలసినపని లేదు.

శ్రీరామనామప్రభావము.

అవ. ఇట్లు రామనామమంత్రార్థమును వివరించి, సాధకులకు దానియం దభిరుచిని గలిగించుటకై యర్థవాద ముపక్రమించు చున్నాఁడు.—

తే. రామ తారకపావనరామనామ
మెంతపాపంబు నడగించు నంతయఘము
శ్వపచుఁ డైనను జేయఁగాఁ జాలఁ డనఁగఁ
దత్ప్రభావంబు నెన్నంగ దరమె నాకు. 49

టీ. రామ=పార్వతీ! తారకపావనరామనామము=సంసారమును దరింపఁజేయగల (లేక, ఓంకారార్థమైనపవిత్రమగు రామనామము.) ఎంతపాపంబున్, అడఁగించున్=పోఁగొట్టునో, అంతయఘమున్=అంతపాపమును, శ్వపచుఁడు ఐనను=కుక్కమాంసము తినుచండాలుఁడైనను, (ఈజాతి మిక్కిలి యధిక మగుతమోగుణమ్ము గలది యగుటచేత నిట్లు చెప్పఁబడెను.) చేయఁగా చాలఁడు=చేయలేఁడు, అనఁగన్=అని చెప్పుచుండఁగ, తత్ప్రభావంబున్=ఆమంత్రముయొక్క సామర్థ్యమును, నాకున్ వర్ణింపన్ తరము ఎ=నేనువర్ణింపఁగలనా ?

తా. ఓపార్వతీ! ఈరామనామ మెంతపాపమును బోఁగొట్టఁగలదో అంతపాపమును జండాలుఁడు కూడఁ జేయలేఁ డని చెప్పుదురు. ఇట్లుండ దీనిప్రభావమునుగూర్చి నే నే మని వర్ణింపఁగలను. అయినను నాశక్తికొలఁదిఁ గొంత వర్ణించి చెప్పెదను.

క. ఈరేడుజగములందును, నారీమణి విమలరామనామముచేతం
జీరఁబడనిఘనదుర్భర, ఘోరమహాఘంబు లేదు కోరి వెదకినన్. 50

టీ. నారీమణి=స్త్రీరత్న మగు ఓపార్వతీ!, ఈరేడుజగములందున్=ఈపదు నాలుగు లోకములయందును, విమల...చేతన్-విమల=పవిత్రమైన, రామనామము చేతన్=రామనామమంత్రముచేత, జీర...ఘంబు-జీరఁబడని = నశింపఁజేయఁబడని, ఘన=అధికమైన, దుర్భర=ఓర్వరాని, ఘోర=భయంకరమైన, మహత్=గొప్పదైన, అఘంబు=పాపము, కోరివెదకినన్=కోవలయుననివెదకినప్పటికిని, లేదు=దొరకదు.

తా. ఓపార్వతీ! ఈపదునాలుగులోకములయందు నెచ్చట వెదకినను, ఎంత శ్రద్ధతో విమర్శించినను, రామనామజపము నశింపఁజేయలేనిపాపమే లేదు. (అనఁగా: ఎంతగొప్ప దైనను, ఎంతభయంకరమైన దైనను, ఎన్నిమాఱులు మనఃపూర్వకముగాఁ జేయఁబడిన దైనను పాపము రామనామజపముచేఁ దత్క్షణమే ధ్వంస మగును.)

తే. బ్రహ్మహత్యాయుతము మద్యపానదశశ
తమును గుర్వంగనాకోటిగమనదురిత
మపరిమితహేమచౌర్యంబు లనవరతము
రామనామాభిహతము లోరాజవదన. 51

టీ. ఓరాజవదన=చంద్రునివంటి ముఖము గల యోపార్వతీ!, బ్రహ్మహత్యాయుతము=పదివేలబ్రహ్మహత్యలును, మద్యపానదశశతంబు=వేయిమద్యపానదోషములును, గుర్వంగనాకోటిగమనదురితము=కోటిసంఖ్య గలగురుపత్నులఁ గవయుదోషంబును (ఇచ్చట అయుతాదిశబ్దములకు "లెక్కకు మిక్కిలి యైనవి" అనియే యర్థము గాని, ఆయాసంఖ్యలుమాత్రమే యర్థములుగావని తెలిసికొనవలయును.) అపరిమితహేమచౌర్యంబులు=లెక్కకు మిక్కిలియగుస్వర్ణస్తేయమహాపాపములును (స్వర్ణస్తేయ మనఁగా: బంగారమును దొంగిలించుట (పరులధనమునపహరించుట,) ఈ విధముగ పంచమహాపాతకములలోని నాలుగుపాపములను గూర్చియు చెప్పఁబడియుండుటచే పైనాలుగుపాపములలో దేనినైనను చేసినవారితో స్నేహముచేయుట యనునైదవ పాపమును గూర్చి కూడ చెప్పఁబడియెను.) అనవరతమున్=ఎల్లప్పుడును, రామ...ములు - రామనామ = రామమంత్రముచేత, అభిహతములు = పోఁగొట్టఁబడినవి, (ఈపాపము లన్నిటిని రామమంత్రము పోఁగొట్టుననుట.)

తా. ఓపార్వతీ! పదివేలబ్రహ్మహత్యలు గాని, లెక్కకు మిక్కిలి యగు మద్యపానదోషములు గాని, గురుపత్నీసంగమదోషములు గాని, సువర్ణస్తేయములు గాని, ఇట్టిపాపులతో సహవాసము చేయుటవలనఁ గలుగుదోషములుకాని (అనఁగా: మహాపాపములు అనిచెప్పఁబడు అయిదును), రామమంత్రజపముచే నిమిషమాత్ర

మునతొలఁగిపోవును. ఈపాపములన్నియు, రామమంత్రమును జూచిన నెప్పుడును భయపడుచుండును.

సీ. బ్రహ్మహత్యాఖ్యపాపతమోర్కబింబంబు
మధుపానదోషాభ్రమారుతంబు
తపనీయచౌర్యపాతకశైలభిదురంబు
గురువధూగమనాఘకుంజరహరి
జననీపితృభ్రాతృవనితార్భకాచార్య
గోవధారణ్యోరుదావవహ్ని
పరసతీసంగమపరధనహారణాది
ఘోరపంకోరగక్రూరబర్హి
తే. యన్నృతభాషణవల్లీమహాలవిత్ర
మార్యదూషణపంకేరుహద్విపేంద్ర
మఖిలకలుషాంబునిధిబడబానలంబు
రామనామంబు హిమశైలరాజతనయ. 52

టీక. హిమశైలరాజతనయ = పర్వతరాజగుహిమవంతునకుఁబుత్రిక వగునో పార్వతీ, రామనామంబు = రామమంత్రము, బ్రహ్మ...బంబు-బ్రహ్మహత్యాఖ్య= బ్రహ్మహత్య యనియెడు పేరుగల, పాప = పంచమహాపాతకములలో మొదటిదగు పాపమును, తమః = చీఁకటికి, అర్కబింబంబు = సూర్యబింబమువంటిది. (సూర్యుఁడుదయింపఁగానే, యెంతగాఢమగు చీఁకటియు విచ్చిపోవునట్లు ఈ రామనామము స్మరింపఁబడినతోడనే బ్రహ్మహత్య తొలంగిపోవుననుట); మధు...తంబు-మధుపాన దోష=మద్యపానమనియెడు, అభ్ర=మేఘమునకు, మారుతంబు=ప్రబలమగువాయువువంటిది, తప...రంబు - తపనీయచౌర్యపాతక = స్వర్ణస్తేయపాప మనియెడు, శైల=పర్వతమునకు, భిదురంబు = వజ్రాయుధమువంటిది. గురు...హరి - గురుగమనాఘ=గురువధూగమనపాప మనియెడు, కుంజర = ఏనుఁగునకు, హరి=సింహమువంటిది, జననీ...వహ్ని-జననీ = తల్లియొక్కయు, పితృ=తండ్రియొక్కయు, భ్రాతృ= అన్నదమ్ములయొక్కయు, వనితా=స్త్రీలయొక్కయు, అర్భక=శిశువులయొక్కయు, ఆచార్య=గురువులయొక్కయు, గో=గోవులయొక్కయు, వధ=సంహారమనియెడు, అరణ్య=అరణ్యమునకు, ఉరుదావవహ్ని=గొప్ప (అరణ్యమునంతయును దహింపఁగల) దావానలమువంటిది. పర...బర్హి-పరసతీసంగమ = పరస్త్రీసమాగమము, పరధనాహరణ=ఇతరులధనముల నపహరించుట, ఆది=మొదలుగాఁగల, ఘోర=భయంకరములైన, పంక=పాపములనియెడు, ఉరగ = సర్పములకు క్రూరబర్హి=క్రూరమైన

నెమలివంటిది. (నెమలి సర్పముల కెంతశత్రువైనను గొంతశాంతగుణముగలదియయ్యే నేని యొకానొకసర్పము నొకానొకప్పుడు చంపక విడచినను విడువవచ్చును గావున నట్టిశంక కవకాశము లేకుండుటకై ఇచ్చట క్రూరపదము ప్రయోగింపఁబడినది.) అన్ృ...త్రము- అనృతభాషణ = అసత్యమాడుట యనియెడు, వల్లీ=తీఁగెకు, మహా లవిత్రము=గొప్ప (మిగులపదునుగల) కొడవలివంటిది. ఆర్య...ద్రము-ఆర్యదూషణ= పెద్దలఁదిరస్కరించుట యనియెడు, పంకేరుహ=పద్మములకు, ద్విపేంద్రము = గజ శ్రేష్ఠమువంటిది. అఖి...లంబు-అఖిల = సమస్తమైన, కలుష = పాపములనియెడు, అంబునిధి=సముద్రమునకు, బడబానలంబు=బడబాగ్ని వంటిది.

తా. ఓపర్వతరాజపుత్రీ! ఈ రామనామము సూర్యుఁడు చీఁకటిని పోఁగొట్టునట్లు బ్రహ్మహత్యను బోఁగొట్టును. గాలి మేఘముల చెదరఁగొట్టునట్లు మద్యపాన మహాపాపమును చెదరగొట్టును. వజ్రాయుధము కొండల నురుమాడునట్లు స్వర్ణస్తేయ మహాపాపమును ధ్వంసము చేయును. సింహము మదగజమును బరిమార్చునట్లు గురు వధూసంగమమహాపాపమును రూపు మాపును. దావానలము మహారణ్యములఁ గాల్చునట్లు తల్లి తండ్రి యన్న దమ్ములు శిశువులు స్త్రీలు గురువులు మొదలగువానివధించు పాపములఁ గాల్చివేయును. క్రూరస్వభావము గల నెమలి తాఁ జూచినపాము నెల్ల వధించునట్లు పరస్త్రీసంగమ పరధనాపహారాదిమహాపాపములఁ దలయెత్తకుండునట్లు చేయును. మిక్కిలి పదను గలకొడవలి మృదువగుతీఁగెను అతిసులభముగ ఛేదించునట్లు అసత్యభాషణదోషమును ఛేదించును. మదపుటేనుఁగు తామరతీఁగెల నున్మూలించునట్లు సజ్జనదూషణ మనియెడు పాపము నున్మూలించును. ఇంత యేల? బడబానలము మహాసముద్రముల నింకించునట్లు సకలవిధము లగుపాపముల నింకించును. దీనితో సమానమగునది మఱియొకటి లేదు.

తే. రమణి యవశముచే నైన రామనామ
మమర వర్తింపఁ బడు చుండ నఖిలపాత
కములచే విడ్వఁబడునుమ్ము సుమతి యపుడె
సింహ మతిభీతమృగములచేతఁబోలె. 53

టీక. రమణి=ఓపార్వతీ!, అవశముచేఁ ఐనఁ=మనఃపూర్వకముగాఁ గాక నేదియో యొకకారణముచేత నైనను, రామనామము, అమరఁ = ఒప్పునట్లుగా, వర్తింపఁ బడుచుండఁ=ఉచ్చరింపఁబడఁగా, సుమతి=ఆరామనామము నుచ్చరించిన మహాత్ముఁడు, సింహము, అతిభీతమృగములచేత పోలెఁ = తనను చూచినతోడనే మిగులభయముఁజెందుస్వభావము గలలేళ్లచేతవలె, అపుడె= రామనామోచ్చారణఁ

జేసినసమయమునందే, అఖిలపాతకములచేక = సమస్తము లైనపాతకములచేతను, విద్వేఁబడుక సుమ్ము=విడిచిపెట్టఁబడును సుమా!

తా. ఓపార్వతీ! రామనామమును జపింపవలయు ననియు అట్లు జపించిన సకలపాపములును దొలఁగి పోవు ననియుఁ దెలియక పోయినను, ఆజపమునందు శ్రద్ధ లేక పోయినను, ఏది యైననొకకారణమువలనఁ బ్రమాదమువలన నైనను రామనామము నొక్కమారైనను స్మరించినఁజాలును. సింహ మనినపేరు వినినతోడనే భయముఁ జెంది పరుగిడులేళ్లు ఆసింహమును ప్రత్యక్షముగాఁజూచిన నచ్చట బొత్తిగనే నిలువనియట్లు, రామనామమనినతోడనే భయము నొందుపాపములు ఆనామము నుచ్చరించిన క్షణముననే సంపూర్ణముగ తొలఁగిపోవును.

తే. అనవరతరామనామకీర్తనపరుండు
వెనుకటియఘంబులఁ దలంచి వెఱవ వలదు
ఘనత నేనుఁగు నెక్కి కుక్కలను గాంచి
భయపడఁగ నేల మనుజుఁ డోపంకజాక్షి. 54

టీక. ఓపంకజాక్షి=పద్మములవంటినేత్రములు గలపార్వతీ!,అన...రుండు-అనవరత=ఎల్లప్పుడును, రామనామ= రామనామముయొక్క, కీర్తన = జపించుటయందు, పరుండు=ఆసక్తిగలవాఁడు. (లేక, రామనామకీర్తనమే ముఖ్యము గాఁగలవాఁడు; అనఁగా: మనఃపూర్వకముగా నాజపము నాచరించువాఁడు) వెనుకటియఘంబులక=తానంతకు పూర్వము చేసినపాపంబులను, తలంచి, వెఱవక వలదు=భయపడనక్కర లేదు. (ప్రమాదముగా రామనామమును జపించినను, సకలపాపములుపోవుచుండ సర్వకాలములయందును భక్తియుక్తుఁడై యాజపము నాచరించువానికి పాపభయము గల్గునాయని భావము.) మనుజుఁడు=మనుష్యుఁడు, ఘనతక=గొప్పగా, ఏనుఁగును, ఎక్కి, కుక్కలను, కాంచి=చూచి, భయపడఁగక ఏల=ఏలభయపడవలయును.

తా. ఓకమలలోచనా! రామనామమును జపింపవలయు నను సంకల్పమే లేక ప్రమాదమువలన నొక్కమాఱు "రామ" యనినను, సకలపాపములు తొలఁగిపోవుచుండ సర్వకాలములయందును భక్తియుక్తుఁడై రామమంత్రజపము నాచరించువాఁడు "ఇంతకుముందు నే ననేకపాపముల నాచరించితినే' అని ఏల భయపడవలయును?. ఏనుఁగుపై నెక్కినవాఁడు క్రిందనున్న కుక్కలు తన్నుకఱచుననిభయపడునా? ఎప్పటికిని భయపడఁడు.

క. ఇలలోన రామనామము, సులభంబై వెలుఁగుచుండఁజాలకఁగఁబలుకం
గలనాలుక కలుగఁగ నల్పులు మిన్నక నరకములను బొందెదరకటా!

టీక. ఇలలోనన్=భూమియందు, రామనామము, సులభంబు ఐ = సుఖముగ దొరకునదియై, వెలుఁగుచున్ ఉండన్=ప్రకాశించుచుండఁగా, చులకఁగన్, పలుకం గల నాలుక=ఉచ్చరించుశక్తి గలనాలుక, కలఁగఁగన్=ఉండఁగ, అల్పులు = జ్ఞానహీనులు, మిన్నకన్=నిరర్థకముగ, నరకములనున్, పొందెదరు, అకటా=అయ్యో!.

తా. ఇట్లు రామనామము సర్వజనులకును అనాయాసముగనె దొరకునదియై యున్నను, దానిని సుఖముగ నుచ్చరింపఁగలవారలయి యుండినను (అనఁగా: దాని ననాయాసముగనే యుచ్చరింపఁ గలిగి యున్నను,) జ్ఞానహీను లగువారు ఆమంత్ర జపమును జేయక పాపములకు లోఁబడి నరకములఁ జెందుచున్నారు. ఆహా! ఇంత కంటె వేఱాశ్చర్య మేమి గలదు?

ఉ. ప్రాపుగ రామనామము నిరంతరమున్ భజియించువారికిం
బాపము లే దటంచుఁ బెనుపామును బట్టఁగ వచ్చు నగ్నిసం
దీపితలోహఖండము నతిత్వరితంబుగ మ్రింగవచ్చు బ
లోత్కటకోపముం బెంచు పెద్దపులికోఁఱల్తుఁ దీయఁగవచ్చు నిద్ధరన్. 56

టీక. ఇద్ధరన్=భూమియందు, ప్రాపుగన్=ఆశ్రయ మగునట్లుగ, (అనఁగా: ఆరామునేశరణముగానమ్మి) రామనామమున్, నిరంతరమున్ = ఎల్లప్పుడును, భజియించువారికిన్=సేవచేయువారికి, (అనఁగా: జపము సేయుచు, దానియర్థమును, పరబ్రహ్మమును, మనసున ధ్యానము చేయువారికి పాపము లేదు) అటంచున్ = అని చెప్పుచు, పెనుపామునున్=పెద్దపామును, పట్టఁగన్ వచ్చున్=(శపథము చేయుటకై). పట్టుకొనవచ్చును. అగ్ని...డమున్-అగ్ని=అగ్నిహోత్రముచేత, సందీపిత = బాగుగఁ గాల్చఁబడిన, లోహఖండమునున్ = ఇనుపతునకను, అతిత్వరితంబుగన్ = మిగుల త్వరతో, మ్రింగన్, వచ్చున్, బల్...ఱలు-బల్కోపము=విశేష మగుకోపమును, పెంచు=వృద్ధిఁజెందించు, పెద్దపులికోఁఱలు, తియ్యఁగన్ వచ్చున్.

తా. రామనామమే శరణ మని నమ్మి దాని సర్వదా జపించుచు దానియర్థ మగు పరబ్రహ్మమును సర్వదా ధ్యానించుచు నుండువారలకుఁ బాప మేమాత్రము నంట దని చెప్పుచు నెట్టిఘోరప్రతిజ్ఞల నైనను జేయవచ్చును. అత్యుగ్ర మగుసర్పమును జేతితో పట్టుకొనవచ్చును. బాగుగఁ గాలినయినుపతునుక నైనను మ్రింగవచ్చును. మిగులఁ గోపము కలిగియున్న పెద్దపులిని సమీపించి దానికోఁఱలను గూడ బలాత్కారముగ నూడఁబెరుకవచ్చును. ఇట్లన్ని సాహసములు చేసినను సత్యప్రభావము వలన నాపురుషున కేమియును బాధ కలుగనేరదు.

క. ఏపాపము నైనఁ దగం, బాపఁ గలదు రామనామభజనపరునకున్,
బాపము గలదని సలుకుము,హాపాతకిమయఘమునఁడఁప నదియోఁ దిలన్,

టీక. అది=ఆరామనామము, ఏపాపమును ఐనన్=ఎట్టిమహాపాపమునైనను, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, పాపఁగలదు=పోఁగొట్టఁగలదు. (అయినను), ఇలన్ = ఈ భూమియందు, రామ...నకున్-రామనామ=రామనామమును, భజన=సేవించుటయే, పరునకున్ = ప్రధానముగాఁగల పురుషునకు (ఎప్పుడును రామనామజపముకూడ) పాపము, కలదు, అని, పలుకు...అనఘున్ - పలుకు = చెప్పునట్టి, మహాపాతకి= మహాపాపాత్మునియొక్క, అఘమున్ = పాపమును, అడఁపన్ = పోఁగొట్టుటకు, ఓపదు = సమర్థము.

తా. ఇట్టిప్రభావము కలదియైనను ఆరామనామము సకలపాపములను హరింపఁగలదే కాని "రామనామజపము చేయువానికిఁ గూడఁ బాపము కలదు" అని చెప్పు పాపాత్ముని పాపమును మాత్రము పోఁగొట్టనేరదు.

శ్రీరామనామమంత్రాధికారివివరణము.

అవ. ఈరామమంత్రము సకలమంత్రములలో శ్రేష్ఠమనుటకు మఱియొకకారణమునుగూడఁ జూపుచు తజ్జపమున నధికారుల నిరూపించుచున్నాఁడు.—

సీ. ద్విజవరేణ్యులకును విప్రోత్తములకు యో
గీశ్వరులకును యతీశ్వరులకు
భక్తివైరాగ్యసంపద్విశిష్టులకు నే
కాంతవాసులకు వేదాంతులకును
జండాలపుల్కసశ్వపచకంకకిరాత
శబరహూణాంగనాసంగతులకు
బ్రహ్మహత్యాసురాపానహేమస్తేయ
గురువధూసంగమకరవరులకు
తే. సుందరీక్షత్రియోరవ్యశూద్రులకును
మఱియు నానావిధానేకమానవులకుఁ
బరమపావనమై శుభప్రదము నైన
రామనామంబు శరణంబు రాజవదన ! 58

టీక. ఓరాజవదనా=చంద్రునివంటిముఖము గలయోపార్వతీ! ద్విజవరేణ్యులకును = ('జన్మనా జాయతే శూద్రః. కర్మణా జాయతే ద్విజః' పుట్టినప్పుడు కేవలబ్రాహ్మణుఁడనునామ మొక్కటియే యుండును గావున నప్పుడు ఆశిశువు శూద్రప్రాయుఁడగును. పిదప నుపనయన సంస్కారముజరుగఁగానే ద్విజుండని చెప్పబడును,

అనువాక్యముల ననుసరించి ఉపనయనసంస్కారసంస్కృతు లగు) బ్రాహ్మణోత్తములకును, విప్రోత్తములకున్ ("వేదపాఠేన విప్ర స్స్యాత్" 'వేదాధ్యయనమువలన విప్రుఁడగును' "విశేషేణ పరాన్ పాతీతి విప్రః" "విశేషముగఁ బరులఁ గడతేర్చువాఁడు." ఇది సర్వపురుషార్థసాధన మగు వేదాధ్యయనము వలనం గాని కలుగదు గదా? అను మొదలగు వాక్యములం బట్టి) విప్రు లనఁదగినవారిలో శ్రేష్ఠులగువారికిని, యోగీశ్వరులకునున్=యోగము చేయువారిలో (అనఁగా జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే యని తెలిసుకొనువారలలో, లేక, తారకాదియోగముల నభ్యసించువారలలో) శ్రేష్ఠు లగువారలకును యతీశ్వరులకున్=బ్రహ్మజ్ఞానమునకై యత్నించు సన్యాసిశ్రేష్ఠులకును, భక్తి=గురువేదాంతవాక్యములయందు శ్రద్ధయనునట్టియు (లేక, దైవభక్తియనునట్టియు,) వైరాగ్య=ఇహలోక పరలోక భోగములయం దిచ్ఛలేకపోవుటయనునట్టియు, సంపత్=సంపదలచేత, విశిష్టులకున్=కూడుకొనినవారికిని, ఏకాంతవాసులకున్=ఏకాంతస్థలము లగునరణ్యము మొదలగువానియం దుండి పరమేశ్వరసాక్షాత్కారము కోఱకుఁగాని చిత్తవిశ్రాంతికోఱకుఁగాని ప్రయత్నించువారికిని, వేదాంతులకున్=వేదాంత శాస్త్రజ్ఞానము కలిగి (అనఁగా : పరోక్షజ్ఞానము కలిగి) యున్నవారికిని, చండాల ..కున్ - చండాల=మాలవాండ్రు, పుల్కస=ఊరియల యందలి మాంసమును దినువారు, శ్వపచ=కుక్కమాంసమును, తినువారు, కంక=పక్షులను తినువారు, కిరాత=బోయలు, శబర=ఎఱుకులు, హూణ=హూణులు, (అనఁగా ఆంగ్లేయులు=ఇంగ్లీషువారు) వీరియొక్క, అంగనా=స్త్రీలతో, సంగతులకున్=సమాగమముఁజేసినవారికిని (అనఁగా: అనాచారపరులై యుండువారికిని,) బ్రహ్మ...కున్, బ్రహ్మహత్యా=బ్రహ్మహత్య, సురాపాన = కల్లుద్రాగుట, హేమస్తేయ=సువర్ణమును దొంగిలించుట, గురువధూసంగమ, (ఈమహాపాపములను) కర=చేసినవారిలో, వరులకున్=శ్రేష్ఠులైనవారికిని, (అనఁగా : కేవలము నాచారపరులగుటయేకాక, పంచమహాపాపములనఁబడు బ్రహ్మహత్యాదులఁ బలుమాఱు లొనరించిన వారికిని,) సుంద...కును_సుందరీ=స్త్రీలు, క్షత్రియ=క్షత్రియులు, ఊరవ్య=వైశ్యులు, శూద్రులకును, (సర్వవర్ణములవారికిని అనుట, ఇతరమంత్రములకు అన్నివర్ణములవారు నధికారులు కారు. అని తెలుసుకొనవలయును) మఱియున్, నానా...లకున్ - నానావిధ=అనేకవిధములైన, (అనఁగా : ఆచారములయం దనేకభేదములుఁగల,) అనేక=లెక్కకు మిక్కిలి యగు (అనఁగా : అనేకజాతిభేదములుఁగల,) మానవులకున్= మనుష్యులకును, పరమపావనము ఐ = పవిత్రము లగుపదార్థములలో నెల్లఁబవిత్రమై, శుభప్రదమును ఐన రామనామంబు = సకలశుభముల నిచ్చునట్టిదియు నైనఆరామనామమే, శరణంబు=రక్షకము.

తా. ఓపార్వతీ! ఉపనయన సంస్కారమును మాత్రముఁ జెంది నిష్ఠాపరులై ద్విజశ్రేష్ఠు లనిపించుకొనువార లైనను, సకలవిధము లగుజ్ఞానములకు నాధారమగు వేదమును బాగుగ నభ్యసించి దానియందుఁ జెప్పఁబడిన స్నానసంధ్యాది కర్మల నాచరించుచుఁ దాము కడతేరి పరులం గడతేర్చుసామర్థ్యము గల విప్రులైనను, తారక సాంఖ్యామనస్కరూప మగుయోగము నభ్యసించుచు, నిశ్చలచిత్తు లగుమహాత్ములైనను, బ్రహ్మజ్ఞానమునకై ప్రయత్నించుచు శాస్త్రోక్తప్రకారముగ సకలకర్మలఁ బరిత్యజించిన సన్న్యాసులైనను, గురువులయందును, దైవమునందును మిగుల భక్తిగలిగి యుపాసనలఁ జేయువారైనను, పరిపూర్ణ మగువైరాగ్యము గలిగి మోక్షమును గోరువారైనను, వనములు మొదలగునేకాంతస్థలములయందుండి చిత్తవిశ్రాంతికై ప్రయత్నించుచుఁ గాని తన కత్యధిక మగుస్థితి గలుగవలయు నని పరమేశ్వరసాక్షాత్కారము గోరుచుఁ గాని యుండువారైనను పరోక్షజ్ఞానము (పరబ్రహ్మ మొక్కఁడున్నాఁడు అనుజ్ఞానము, లేక, పరబ్రహ్మమే నేను అనుజ్ఞానము) కలిగి యది యనుభవపూర్వకముగ దృఢము కావలయు నని ప్రయత్నించువారు అయినను, యీరామనామమునే ఆశ్రయింపవలయును. పరబ్రహ్మము నెఱింగించు నీరామమంత్రమునకంటె శ్రేష్ఠమగునది పైఁ జూపఁబడిన యధికారులస్థితి నభివృద్ధిసేయఁగలది వేఱొక్కటి లేదు గదా. వీరేకాదు. మిగుల ననాచారపరులైనమాలవారు, ఊరియలలోని మాంసము తినువారు, కుక్కలఁ దినువారు, పక్షులఁ దినువారు, బోయలు, ఎఱుకులు, హూణులు, మొదలగు (తాఁకుటకు సైతము వీలులేని) జాతులవారి స్త్రీలతో సంబంధముకలవారైనను, కేవల మనాచారమాత్రమేకాదు. బ్రహ్మహత్య, మద్యపానము, సువర్ణమును దొంగలించుట, గురునతూసంగమము అనుమహాపాపములను సైతము పలుమాఱాచరించిన వారైనను, తమపరిశుద్ధికై రామనామమునే యాశ్రయింప వలయును. స్త్రీలు గాని క్షత్రియాదిజాతులవారు గాని, యీమంత్రజపమునం దధికారులే' ఇంతయేల? పరమపవిత్రమై సకలశుభములఁ గలిగించునదియై యున్న యీరామనామ మెట్టిమనోవైకల్యము కలవారి నైనను, ఏజాతికలవారి నైనను బ్రోవఁగలదు. వారి నభివృద్ధిఁ జేయఁ గలదు. ఇట్లు అధికారిభేదము లేక సకలవిధము లగువారును, సకలజాతులవారును ఈమంత్రజపమున (లేక, నామజపమున) నధికారులై యుండుటయె దీనికిని ఇతరమంత్రములకును గలభేదము. ఇతరమంత్రములకు నధికారినియమము కలదు, దీని కానియమములేదు. వీఁడు వాఁడు అనక నిది సర్వజనుల నుద్ధరించును కావున నిది సర్వమంత్రములలో నుత్తమ మనుటకు సందియము లేదు.

చ. కనదురు రామనామమునకంటె ఘనం బగుపాపనాశసా
ధనము నిరంత రేప్సితఫలదాయక మైనవిశేషకారణం

బును మఱి లేదు లోకమున మూఢు లెఱుంగరు దాని నాశ్రయిం
చిన సకలార్థసంపదలు చేకుఱు సిద్ధము శైలనందనా. 59

టీక. శైలనందనా=పార్వతీ! కన...కంటెన్-కనత్ = ప్రకాశించుచున్న, ఉరు=గొప్పది యైన, రామనామమునకంటెన్, ఘనంబు=శ్రేష్ఠమైనది. అఘపాప నాశసాధనము=ఐనట్టిపాపముల నశింపఁ జేయఁగలయుపాయము, నిరం...కము-నిరంతర=సర్వకాలములయందును, (లేక, అటంక మేమియును లేకుండ)ఇష్ట=కోరిన, ఫల=ఫలములను, దాయకము=ఇచ్చునట్టిదియు, ఐనవిశేషకారణంబును=అగునట్టిముఖ్యమైన కారణంబును, (అనఁగా: ఉపాయంబును,) లోకమునన్, మఱి=మఱి యొక్కటిలేదు, మూఢులు-ఎఱుఁగరు=ఈవిషయమును తెలిసికొనలేరు. దానిన్= ఆరామనామమును, ఆశ్రయించినన్, సకలార్థసంపదలు=సకలవిధము లగునిష్టఫల సమృద్ధులు, చేకుఱున్=కలుగును, సిద్ధము=యథార్థము.

తా. ఓపార్వతీ! ఈలోకమున సకలపాపముల నశింపఁజేయుటకుఁ గానీ, కోరినకోర్కుల నొసఁగుటకుగానీ, రామనామమునకంటె శక్తిగలపదార్థము వేఱొకటి లేదు. అయినను, ఈవిషయమును మూఢులు తెలిసికొనలేరు. వివేకవంతులై యారామనామము నాశ్రయించిరేని వారు పొందరాని దెద్దియునులేదు. ఇది యథార్థము.

అష్టభోగములవివరణము.

శ్లో. "దాసో భృత్య స్సుతో బంధు ర్వస్త్ర వాహన మేవ చ,
ధనధాన్య సమృద్ధిశ్చ హ్యష్ట భోగాః ప్రకీర్తితాః"

ఇచ్చట దాసుఁ డనఁగా, తనవలన జీతము తీసుకొనుచు సేవచేయువాఁడు, భృత్యుఁ డనఁగా తనయనుగ్రహమును కోరి కాని, లేక తనయం దున్న గౌరవమువలనఁగాని తనకు లోఁబడి తనకార్యములఁ జక్కబెట్టువాఁడు; ఈఅష్టభోగములకంటె కోరతగినది మఱియేదియుండదు కావున వీని నిచ్చట వి[illegible]

తే. అబల శ్రీరామ రామనామాఖ్యమంత్ర
మీప్సితంబుల నర్థుల కిచ్చుచుండఁ
గాంచి నేఁటి సిగ్గుపడుచుండుఁ గల్పతరువు
కామధేనువు నలఘుచింతామణియును. 60

టీక. అబల=పార్వతీ! శ్రీ ..త్రము-శ్రీ=బ్రహ్మవిద్యారూపముగలచిత్ప్రకృతికి, (లేక, లక్ష్మికి,) రామ=మనోహరుఁడైన, రామ=రామునియొక్క, (లేక, విష్ణువుయొక్క, లేక, పరబ్రహ్మముయొక్క,) నామ=పేరని, ఆఖ్య=ప్రసిద్ధిఁజెందియున్న

(రామనామనియెడు) మంత్రము. (మంతారం త్రాయత ఇతి మంత్రః = ధ్యానించు వానినిరక్షించునది), అర్థులకున్ = యాచకులకు, ఈప్సితంబులన్ = కోర్కులను, ఇచ్చు చుండన్ = ఇచ్చుచుండఁగా, కాంచి = చూచి, కల్పతరువు = కల్పవృక్షంబును, కామధేనువు = కోరినకోర్కుల నియ్యఁ జాలు కామధేనువును, అలఘు = గొప్పది యగు (అనఁగా: కోరినకోర్కుల నిచ్చువానిలోనుత్తమ మగు) చింతామణియును, నెతిన్ = మిగుల, సిగ్గుపడుచుండున్.

తా. ఓపార్వతీ! మూలప్రకృతికి మనోహరుం డగు (లేక, లక్ష్మీనాయకుఁ డగు) నా రాముని నామమంత్రము తన్ను సేవించువారలకు కోరినకోర్కుల నెల్ల— (మోక్షమునుసహితము) నిచ్చుచుండుటను జూచి, "మన కట్లన్నికోర్కు లిచ్చుటకు శక్తి లేదు కదా! నిరర్థకముగా కల్పవృక్షము కామధేనువు చింతామణి అనుప్రసిద్ధిని మాత్రము జెంది యున్నాము. ఈ ప్రసిద్ధి హాస్యకారణ మగుచున్నది" అని కల్పవృక్షాదులు మితి లేని లజ్జచే బాధింపఁబడుచుండును. (అనఁగా : కల్పవృక్షమునకంటెను, కామధేనువునకంటెను, చింతామణికంటెను అధికముగా ఈరామనామము భక్తులయభీష్టముల నొసంగుననుట.)

శ్రీ రామనామమంత్రోపాసనాఫలము.

సీ. ధర్మార్థులకు సర్వధర్మంబులొనగూర్చు
నర్థార్థులకుఁ జేయు నర్థములను
గామార్థులకు నెల్లకామంబుల నొసంగు
నాత్మజార్థుల కిచ్చు నాత్మజులను
శ్రీధృతిస్మృతియశశ్శ్రీయస్సుఖక్షమా
విద్యార్థులకు వాని వెలయ నిచ్చు
ఛత్రచామరగజాశ్వప్రభుత్వార్థుల
కవియు సంపాదించు ననవరతముఁ
తే. చంద్రసూర్యాలయంబుల స్వర్గలోక
సత్యవైకుంఠకైలాససదనములను
గోరువారల కవియుఁ జేకూర్చఁ జేయు
రామనామంబు విలసిల్లి రాజవదన. 61

టీక. రాజవదన = పార్వతీ!, రామనామంబు, విలసిల్లి = ప్రకాశించి, అనవరతమున్ = ఎల్లప్పుడును, ధర్మార్థులకున్ = ధర్మమును కోరువారికి (అనఁగా : స్వకులాచారధర్మముల నేకాగ్రచిత్తముతో నాచరించి దానిచే కృతార్థులు కాఁదలంచువారికి), సర్వధర్మంబులు = సమస్తమైన ధర్మములను, ఒనఁగూర్చున్ = కలిగించును

(అనఁగా: వారితలంపుప్రకారము ధర్మముల చక్కఁగ నాచరించుసామర్థ్యమొసంగి దానిమూలమున వారి నుద్ధరించును). అర్థార్థులకున్ = ధనమును గోరువారికి, అర్థములను=ధనములను, చేయున్=కలిగించును. కామార్థులకున్=సకలవిధము లగుభోగముల ననుభవింపఁదలంచువారికి, ఎల్లకామంబులనున్=కోర్కెలనెల్లను (అనఁగా: భోగసాధనములను), ఒసంగున్ = ఇచ్చును. ఆత్మజార్థులకున్ = సంతానమును గోరువారికి, (లేక, సత్పుత్రులను గోరువారికి), ఆత్మజులనున్=పుత్త్రులను, ఇచ్చున్, శ్రీ...లకున్ -శ్రీ = సంపత్తు, ధృతి = ధైర్యము, (అనఁగా: ఆపదలు కలిగినను జలింపకుండుట) స్మృతి = సర్వవిషయములను బాగుగ జ్ఞప్తియందుంచుకొని సమయోచితముగ స్మరింపఁగల సామర్థ్యము. యశః = కీర్తి, శ్రేయః = సర్వకాలములయందును, శుభపరంపరలు, సుఖ = శరీరమునకును మనస్సునకును, సుఖము, క్షమా=ఓర్పు, (అనఁగా: క్రోధములేకుండుట) ఇట్లు చెప్పుటవలన కామాదిశత్రువుల జయించుసామర్థ్యము. అని కూడ నర్థము.) విద్యా = సకలవిద్యలు (అనఁగా: వేదాదిచతుర్దశవిద్యలు లేక, అన్వీక్షకి మొదలగు రాజవిద్యలు) వీనిని, అర్థులకున్= కోరువారికి, వానిన్=పైజెప్పినధనాదులను, వెలయన్=ఒప్పునట్లుగా, (లేక, యభివృద్ధియగునట్లుగా) ఇచ్చున్, ఛత్ర...లకున్-ఛత్ర=శ్వేతచ్ఛత్రము, చామర=వింజామరములు, గజ=ఏనుఁగులు, అశ్వ=గుఱ్ఱములు, ప్రభుత్వ=రాజ్యాధిపత్యము (వీనిని అర్థులకున్ = కోరువారికి,) అవియున్=ఆఛత్రాదులను గూడ, సంపాదించున్= కలిగించును, (ఇచ్చట ఛత్రాదులు ప్రభుత్వమునకు అంగములే అయినను, మరల ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నవి కావున ప్రభుత్వశబ్దమునకు "స్వల్పరాజ్యాధిపత్యము"అనియును, ఛత్రాదిపదములకు "ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము" అనియును అర్థము) చంద్రసూర్యాలయంబులన్=చంద్రలోక సూర్యలోకములను, స్వర్గ...లను- స్వర్గలోక, సత్య=బ్రహ్మలోకము, వైకుంఠ, కైలాస, సదనములనున్ = స్థానములను, కోరువారలకున్, అవియున్, చేకూరన్ చేయున్=ఇచ్చును.

తా. ఓపార్వతీ! ఈరామనామమంత్రము సర్వకాలములయందును, ఇతరసాధనములతోఁ బనిలేకయే ధర్మములఁగోరువారికి ధర్మముల నొసంగును. (అనఁగా: మనసును నిర్మలము చేసి ధర్మమునందు స్థిరతఁజేయును.) ధనములనుగాని సకలవిధములగు భోగములనుగాని సత్పుత్రులనుగాని, గోరువారలకు అవియెల్ల నొసంగును. సకలవిధములగు సమృద్ధులును గావలయునని గాని,చిత్తము స్థిరముగ నుండవలయు నని కాని, చక్కని ధారణాశక్తి కావలయు నని కాని, కీర్తి కావలయు నని కాని, సర్వకాలములయందును శుభములుకలుగుచుండవలయు నని కాని, శరీరమున కారోగ్యసుఖము మనసునకు విశ్రాంతిసుఖముకలుగవలయు నని కాని, కామక్రోధాదులబాధ తొలంగ

వలయు నని కాని, విద్యాభివృద్ధి కావలయు నని కాని, తన్నాశ్రయించినవారి కెల్ల వాని నొసంగును. ఇంతమాత్రమే కాదు. రాజ్యము కావలయునన్నను, అశ్వసమృద్ధి గజసమృద్ధి కావలయు నన్నను, కట్టకడకు ఏకచ్ఛత్రము వింజామరములు (అనఁగా: చక్రవర్తిత్వము) కావలయునన్నను, వానినొసంగును. ఇంతియే కాదు. ఏపుణ్యముల నాచరింపకయే, చంద్రసూర్యలోకములను గాని, స్వర్గ సత్య వైకుంఠ కైలాసలోకములను గాని కావలయునని కోరినను వాని నన్నిటిని ఒసంగును.

అన్వీక్షుక్యాదిచతుర్విద్యావివరణము.

"అన్వీక్షుకీ త్రయీ వార్తా దండనీతిశ్చ శాశ్వతీ,
విద్యా హ్యేతా చతస్రస్సు ర్లోకసంస్థితిహేతవః."

అన్వీక్షుకి, త్రయి, వార్త, దండనీతి, అని లోకాధారములగు విద్యలు నాలుగు. ఇవి శాశ్వతములైనవి.

"అన్వీక్షుక్యాంతు విజ్ఞానం దండనీత్యాం నయానయౌ,
అర్థానర్థౌ చవార్తాయాం ధర్మాధర్మౌ త్రయీస్థితౌ."

అన్వీక్షుకియందు సకలవిధములగు (తర్క వేదాంతాదిసంబంధములైన) జ్ఞానములు, దండనీతి (అర్థశాస్త్రము) యందు నీతి దుర్నీతులు, వార్త (ఆర్థికవిషయములని వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.) యందు మనుష్యులకు హితములును అహితములును అనువిషయములు. త్రయి (వేదములు) యందు ధర్మాధర్మములు విమర్శింపఁబడియుండును. ఈనాలుగింటిని సమకూర్చుకొని పురుషుఁడు తనజీవయాత్ర నడుపవలయును.

వ. అదియునుంగాక. 62

టీక. అదియునుఁ గాక=ఇట్లు కోరినకోర్కుల నిచ్చుటయే కాక.

సీ. నిఖిలరోగంబుల నిర్మూలముగఁ జేయు
భవభయంబుల నెల్లఁ బాఱఁదోలు
బంధనంబులఁ బటాపంచలు గావించు
నొలయునాపదలను నులిమివైచు
శాత్రవవిజయంబు సతతంబు సమకూర్చుఁ
దూలించు బహువిధదుఃఖములను
దలఁ జూప కుండ దుర్దశలను దొలఁగించు
సకలశుభంబుల సంగ్రహించు
తే. బరమపావనమంగళప్రదము గానఁ
గలితధర్మార్థకామమోక్షములలోన

నెసఁగుభక్తుల కొసఁగని దెద్ది లేదు
ఏమి చెప్పుదు శ్రీరామనామమహిమ. 63

టీక. నిఖిలరోగంబులన్=సమస్తమైనవ్యాధులను, నిర్మూలముగన్=నిశ్శేషము లగునట్లుగా చేయున్ (పోఁగొట్టు ననుట)భవభయంబులన్=జన్మములవలన(అనఁగా: జననమరణములవలన, లేక, సంసారమువలన) కలుగుభయములను, ఎల్ల=అన్నిటిని, పాఱన్,తోలున్=పోఁగొట్టును. బంధనంబులన్=సకలవిధములగు నిర్బంధములను (అనఁగా:అష్టపాశములవలనఁ దనకుఁగలిగినట్లు తోఁచుచున్న నిర్బంధములను,) పటాపంచలు గావించున్=చెదరి పోవునట్లు చేయును. ఒలయునాపదలనున్ = వచ్చుచున్న యష్టకష్టములను, నులిమివైచున్=నశింపఁజేయును. సతతంబున్=ఎల్లప్పుడును, శాత్రవవిజయంబున్ = శత్రుజయమును, సమకూర్చున్, బహువిధదుఃఖములను=అనేకవిధము లైనదుఃఖములను, (లేక, సర్వదుఃఖములకును కారణము లైన పంచక్లేశములను,) తూలించున్=ధ్వంసముచేయును. దుర్దశలనున్=హీనము లైనస్థితులను, తలఁజూపకుండన్=కొంచెమైనను ప్రట్టకుండ, తొలఁగించున్=అణఁచివేయును. సకలశుభంబులన్ = సమస్తవిధములగు శుభములను, సంగ్రహించున్=సంపాదించును. పర...దము పరమపావన=పవిత్రము లగువానిలో నెల్ల పవిత్రంబును, మంగళప్రదము=సకలము లగుశుభముల నిచ్చునదియు, కానన్=కోషన, కలి...లోనన్-కలిత=ప్రసిద్ధములైన, ధర్మార్థకామమోక్షములలోనన్, ఎసఁగుభక్తులకున్ = ఒప్పుచున్న (లేక, మిగుల శ్రద్ధగల) భక్తులకు (అనఁగా:తన్ను సేవించువారలకు) ఒసఁగనిది=ఇయ్యకుండునది, ఎద్ది=ఏదియును, లేదు, (అనఁగా:నాలుగుపురుషార్థములలో దేనిని కోరినను దాని నిచ్చుననుట) శ్రీరామనామమహిమన్ = రామనామప్రభావమునుగూర్చి, ఏమి చెప్పుదున్=ఏమని చెప్పఁగలను.

తా. అట్లు అన్నికోర్కుల నిచ్చుటయే కాక సాధకునకుఁ (అనఁగా : జపము చేయువానికి) గల సకలవిధవ్యాధులను నిశ్శేషముగ ధ్వంసముఁ జేయును. జన్మమరణరూప మగుసంసారమువలన జనించిన భయమును నివృత్తిచేయును, (అనఁగా: ముక్తినిగలిగించును.) సకలవిధనిర్బంధములను జెదరఁగొట్టును. అష్టకష్టములనుదొలఁగించును. సకలశత్రువుల పయింపఁగల సామర్థ్యము నిచ్చును. ఇంతియేకాక యేవిధము లగు దుఃఖము లున్నను సర్వదుఃఖములకు మూలకారణములగు పంచక్లేశములతోఁ గూడఁదొలఁగించును. (అనఁగా: మఱియెప్పటికిఁగూడఁ గలుగకుండునట్లుచేయును.)సకలదుర్దశలను పోఁగొట్టి శుభములఁగలిగించును. ఈరామనామము పవిత్రము లగువానిలో నెల్ల పవిత్రమైనదియు,సకలవిధములగు మంగళముల సంపాదించుసామర్థ్యము గలదియు నగుటచేఁ దన్నాశ్రయించిన భక్తులు ధర్మార్థకామమోక్షములలో దేనిని గోరినను దాని నొసఁ

గును. ధర్మార్థకామమోక్షములకంటె వేఱై కోరఁదగినవస్తువేదియును లోకమున లేదు కదా! కావున ఓపార్వతీ! ఈరామనామప్రభావము నెంత యని వర్ణింపఁగలను? నా కీవర్ణన మలవి గాదు.

పంచక్లేశవివరణము.

అవిద్యాక్లేశము, అభినివేశక్లేశము, అస్మితక్లేశము, రాగక్లేశము, ద్వేషక్లేశము, అని క్లేశము లైదువిధములు. అందు నేను జీవుఁడ నని నిర్ణయించుట అవిద్యాక్లేశము. సంసారమును, దానికి కారణమయిన మనస్సును పరిత్యజింపకుండుట అభినవక్లేశము. విషయాభిలాష కలిగి విజృంభించుచుండుట అస్మితక్లేశము. అర్థములయందు అధికానురక్తి కలిగి యుండుట రాగక్లేశము. ఉదరపోషణార్థము పరుల నాశ్రయించి వారివలన తన యభిమతము కొనసాగనందున వారల దూషించుట ద్వేషక్లేశము.

అష్టపాశవివరణము.

క. దయయు జుగుప్సయు మోహము, భయమును సంశయముఁ గులము బలశీలము ల
న్నియుఁగూడ నష్టపాశము, లయి వెలయును వాని నాత్మఁ డంటకయుండున్.
(శుకచరిత్రము.)

అష్టకష్టములవివరణము.

శ్లో. "ఋణం యాచ్ఞా చ వృద్ధత్వం జారచోరదరిద్రతాః,
రోగశ్చ భుక్తశేష శ్చా ప్యష్ట కష్టాః ప్రకీర్తితాః."

క. అచ్చటనె సరస్వతియును, నచ్చట భాగీరథియును యమునానదియున్
నచ్చట సమస్తతీర్థము, లెచ్చట శ్రీరామనామ మెప్పుడు గలుగున్.

టీక. శ్రీరామనామము, ఎచ్చటన్=ఏస్థలమునందు, ఎప్పుడున్, కలుగున్=జపింపఁబడుచుండునో, అచ్చటనే = ఆస్థలమునందే, సరస్వతియున్ = సరస్వతీనదియును, అచ్చటన్=అస్థలమునందే, భాగీరథియున్ = గంగానదియును, అచ్చటన్, సమస్తతీర్థములు, (కలుగున్) యమునానదియున్, (కలుగున్ అని అధ్యాహార్యము.)

తా. ఏస్థలమునందు రామనామజపము సర్వకాలములయందును జరుగుచుండునో ఆస్థలమునందే సర్వతీర్థోత్తమము లని చెప్పఁదగిన గంగాయమునాసరస్వతులును, మఱియు లోకమునఁగల సకలతీర్థములును ఎప్పుడును నివసించుచుండును. కావున నాస్థలము సర్వతీర్థమయమై చూచువారలకును గూడ మోక్షమును గలిగించుచుండును.

తే. తెలిసి శ్రీరామనామసుధారసంబు
నమృతులై గ్రోలుభక్తుల కమృత మేల?

నమర నమృతాంధసులచేత నదియె మిగులఁ
గోరఁబడుచుండుఁ గావున వారిజాక్షి. 65

టీక. వారిజాక్షి = కమలములవంటి నేత్రములుగల యో పార్వతీ!, అమరన్ = ఒప్పునట్లుగా, అమృతాంధసులచేతన్ = అమృతమును పానము చేయునట్టి దేవతలచేత కూడ, అదియె = ఆరామనామమే, మిగులన్ = అధికముగ, కోరఁబడుచుండు కావునన్, (దేవతలు అమృతమును పానము చేసినవారయ్యును, ఆరామనామమును మిగుల శ్రద్ధతోఁ గోరుచుందురు కావున) తవిలి = తత్పరులై (అనఁగా : రెండవపనిలేకుండ అమృతులై రామనామమంత్ర ప్రభావమువలన మరణము లేనివారై, అనఁగా : జననమరణరూప మగుసంసారమునుండి ముక్తులై) శ్రీరామనామసుధారసంబున్ = శ్రీరామనామామృతమును, క్రోలుభక్తులకున్ = పానముచేయు నుపాసకులకు, అమృతము = క్షీరసముద్రమునుండి చిలికి సంపాదించియున్న యమృతము, ఏల = ఎందుకు ?

తా. కమలములవలె విశాలనేత్రములు గలయోపార్వతీ! సంసారబంధ విముక్తులై (అనఁగా: అహంకారమమకారముల బాధవలన బహుదుఃఖములఁ గుందియుండక మనసును నిలిపి పరమశాంతిని బూని) సర్వకాలసర్వావస్థలయందును రెండవపని లేక నీ శ్రీరామనామామృతమును పానము చేయుచుండు భక్తులకు, ప్రసిద్ధమగునమృతముతో పనియే లేదనుట నిశ్చయము. ఏల యనఁగా : మిగుల శ్రమపడి యమృతమును సంపాదించి, దానిని పానము చేయుటవలన జరామరణభయంబులనుండి తొలఁగినవారైనను, దేవతలు ఆయమృతము మోక్షప్రదము కాకపోవుటచే నీ శ్రీరామనామామృతమునే సర్వకాలములయందును గోరుచుందురు. ఇట్లుండ రామనామమంత్రసాధకునకు, క్షీరసముద్రములోఁ బుట్టిన యాయమృతముతో పనియే లేదుకదా !

తే. కోరి మును గానిమనుష్యుఁ బేరు వాడి
చీరిన నతం డతనిచెంతఁ జేరినట్లు
తన్నెఱుంగక తనపేరుఁ దలఁచినంతఁ
గరుణచే రాముఁ డపుడె సాక్షాత్కరించు. 66

టీక. కోరి = ఇష్టపడి, మునున్ = ఇంతకుపూర్వము, కానిమనుష్యుని = చూడని మనుష్యుని, పేరువాడి చీరినన్ = పేరుపెట్టి పిలువఁగానే, అతండు = ఆమనుష్యుఁడు, అతనిచెంతన్ = పిలిచినవానిసమీపమునకు, చేరునట్లు, తనున్, (రాముని) ఎఱుంగకన్ = తెలిసికొనకయున్నను, తనపేరున్, తలఁచినంతన్ = స్మరింపఁగానే, అపుడె = ఆక్షణముననే, రాముఁడు, కరుణతోన్ = దయతో, సాక్షాత్కరించున్ = ప్రత్యక్షమగును.

తా. ఒకమనుష్యుని, మన మెఱుంగ కున్నను పేరుపెట్టి పిలిచినచో వాఁడు మనదగ్గరకు వచ్చునట్లు, ఆరాముని మన మెఱుఁగకున్నను, (అనగా నారామునిరూపము, లేక యారాముని కీర్త్త్వము మనకింతకుముందు ప్రత్యక్షము కాకున్నను) అమ్మహాత్ముని నామమును జపించినయెడల నాదయామయుఁడు తత్క్షణమె ప్రత్యక్షమగును.

సుగంధివృత్తము. రామ రామ రామ రామ రామ రామ యంచు శ్రీ
రామ రామ రామ రామ రామ రామ యంచు శ్రీ
రామ రామ రామ రామ రామ రామ యంచుఁ ద
న్నామకీర్తనంబుఁ జేసినం గలుంగు మోక్షమున్. 67

టీక. తన్నామకీర్తనంబుక = ఆరామనామము యొక్క-స్మరణను, (తక్కిన యర్థము సులభము.)

తా. "త్రిషట్కానిచ నామాని పఠే ద్రామస్య యో నరః, సత్రయోపాధి రహితః మోక్షం సమధిగచ్ఛతి" "ఏమనుష్యుఁడు రామనామమును పదునెనిమిది మాఱులు (అనఁగా : ఒక్కొక్క-పర్యాయమునకు ఆఱునామములుగా మూఁడుమాఱులు) జపించునో వాఁడు క్రమముగా స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరము లను మూఁడు ఉపాధుల నతిక్రమించి మోక్షమును జెందును" అనువాక్యము ననుసరించి, రామనామజపమువలన మోక్షమవశ్యముగ సిద్ధించును.

క. నిరతంబు రామనామ, స్మరణంబునకంటె మోక్షసాధన మితరం
బరయంగ లేదు ధరలోఁ, బరమసులభ మైనలసదుపాయం బబలా.

టీక. అబల=ఓపార్వతీ!, నిరతంబుక=ఎల్లప్పుడును, రామనామస్మరణంబునకంటెక=రామనామజపము సేయుటకంటె, ఇతరంబు=వేఱైన, మోక్షసాధనము=మోక్షమునుసాధింపఁగలిగినట్టియు, పరమసులభము = మిగులసులభమైనదియు, ఐనల సదుపాయము = ఐనట్టిశ్రేష్ఠమైనయుపాయము, ధరలోక = ఈభూమిలో,అరయంగక=విచారింపఁగా, లేదు.

తా. పార్వతీ ! మనస్సునకును, శరీరమునకును శ్రమ కలిగించుమోక్షసాధనములనేకములున్నను ఈరామనామజప మంత సులభ మైనవి, ఇంత దృఢముగా మోక్షఫలమునిచ్చునవి ఎవ్వియును లేవు. కావున నీరామనామము సకలమనుష్యులచేతను ఉపాసింపఁదగినది.

వ. అని యిట్లు శ్రీరామమంత్రంబును దత్ప్రభావంబు నుపదేశించిన నాకర్ణించి పరమానందభరితస్వాంత యై యకాంతామణి యత్యంత

భక్తిపూర్వకంబుగా ననేక ప్రణామంబు లాచరించి వినుతించి స్వామీ తన్మంత్రాధిష్ఠానదేవతా శ్రీరామతత్త్వస్వరూపం బెట్టిది యెఱిఁగింపు మనిన నొక్కింత విచారించి శ్రీరామహృదయం బనుపరమేతిహాసంబు గల దందు శ్రీరామతత్త్వం బతిః స్పష్టంబుగా విలసిల్లు నది యతిరహస్యంబు గావున నెవ్వరికి గోచరంబు గాకుండు దాని నేఁ దెలియం జెప్పెద విను మని శ్రీమహాదేవుం డప్పార్వతీదేవి కి ట్లనియె.

టీక. అని, ఇట్లు. శ్రీరామమంత్రంబును, తత్ప్రభావంబున్ = ఆరామమంత్రముయొక్క సామర్థ్యమును, ఉపదేశించినన్ = తెలియఁజేయఁగా, ఆకర్ణించి=విని, పర...యై-పరమ=అధికమగు, ఆనంద=సంతోషముచేత (అనఁగా : లోకులనుద్ధరించుటకు చక్కనియుపాయముదొరకెను గదా యనుసంతసముచేత,) భరిత = సంపూర్ణమైన, స్వాంత యై = మనస్సు కలది యై, అకాంతామణి = ఆస్త్రీరత్న మగు పార్వతీదేవి, అత్యంతభక్తిపూర్వకంబుగాన్ = అధిక మగుభక్తితో, అనేక ప్రణామంబులు = అనేకనమస్కారములను, ఆచరించి = చేసి, వినుతించి = స్తోత్రముచేసి ''స్వామీ = ఓప్రభువా! త...పంబు-తన్మంత్ర = ఆశ్రీరామనామమంత్రమునకు, అధిష్ఠానదేవతా=దేవతయగు (అనఁగా : మంత్ర మెవ్వానిని గూర్చి జపింప బడియునో ఆదేవతయగు,) శ్రీరామ=శ్రీరామునియొక్క, తత్త్వస్వరూపంబు = యథార్థస్వరూపము. ఎట్టిది (రామునియథార్థస్వరూప మేమి?) ఎఱింగింపుము = తెలియఁజేయుము'' అనినన్=అని చెప్పఁగా, ఒక్కింత=కొంచెము, విచారించి=ఆలోచనచేసి, (అనఁగా: అతిరహస్య మగునీశ్రీరామతత్త్వస్వరూపము నీయమకుఁ జెప్పవచ్చునా కూడదా?, అది చెప్పుట కీయమ తగినయధికారిణి యగునా కాదా ? అని కొంతవిచారించి) ''శ్రీరామ హృదయంబను = శ్రీరామహృదయ మనుపేరు గల, పరమ...ఇతిహాసంబు=శ్రేష్ఠ మగునొక్కపూర్వకథ గలదు, అందున్ = ఆకథయందు, శ్రీరామతత్త్వంబు=శ్రీరాముని యథార్థస్వరూపము, (అనఁగా: ఆయథార్థస్వరూపమును గూర్చినవివరము), అతివిస్పష్టంబుగాన్=మిగుల స్పష్టముగ, విలసిల్లున్=ప్రకాశించుచుండును, అది = ఆకథ, (లేక, ఆతత్త్వస్వరూపము) అతిరహస్యంబు=మిక్కిలి రహస్య మైనది. (అనఁగా: మిగుల నుత్తమము లగునధికారులకుఁ గాని, చెప్పరానిది) కావునన్=కాఁబట్టి, ఎవ్వరికిన్, గోచరంబు కాకన్ ఉండున్ = తెలియకుండును. (అనఁగా: దాని నెవ్వరు నెఱుంగరు.) దానిన్=ఆతత్త్వస్వరూపమును (లేక, కథను,) ఏన్=నేను, తెలియన్ జెప్పెదన్ = బాగుగబోధ పడునట్లుగా నీకు చెప్పెదను, వినుము'' అని, శ్రీమహాదేవుండు = శోభాయుక్తుఁ డగు నాయీశ్వరుఁడు, పార్వతీదేవికిన్, ఇట్లు=ఈక్రింద రాఁబోవువిధముగ, అనియెన్=చెప్పెను.

తా. పైఁ జెప్పిన విధముగ నాపరమేశ్వరుఁడు రామమంత్రము నుపదేశించి దానిసామర్థ్యము తెలుపఁగానే "లోకుల నుద్ధరించుటకు చక్కని యుపాయము దొరకెనుగదా" అని మిగుల సంతసించి యాపార్వతీదేవి తన ప్రియుని గొనియాడి పలుమాఱు నమస్కరించి యిట్లనియె. "ఓ స్వామీ! మీరు మంత్రమును దానిఫలమును దెలియఁ జేసితిరి; గాని ఆమంత్రమునకు అధిదేవతయగు శ్రీరామునితత్త్వస్వరూపమును గూర్చి వివరింపలేదు. కావున దానిని వివరించి యనుగ్రహింపవలయును" అని వేఁడుకొనఁగానే, ఆపరమేశ్వరుఁడు మొదట కొంత సంశయించియు పార్వతీదేవి మిగులజ్ఞానవతి యగుటచేత శ్రీరామతత్త్వస్వరూపమును ప్రకటింప నిశ్చయించి ఇట్లనియె. "ఓపార్వతీ! రామహృదయ మనునొకకథ గలదు. అది సాధారణముగ నందఱకును తెలియఁనది కాదు. అట్లయినను నీవు జ్ఞానవతివగుటచే, నీకు దాని వివరించి చెప్పెదను. అందు నీవడిగినవిషయమంతయు స్పష్టము కాఁగలదు." అనిచెప్పి క్రిందరాఁబోవువిధముగ శ్రీరామహృదయమును జెప్పుట కారంభించెను.

పార్వతీసంశయవివరణము.

శ్రీరామునియథార్థస్వరూపమును గూర్చి పార్వతికి సంశయముకలదనియధ్యాత్మరామాయణమునం దున్నది.

"వదంతి రామం పర మేక మాద్యం, నిరస్తమాయాగుణసంప్రసారమ్,
భజంతి చాహర్నిశ మప్రమత్తాః, పరం పదం యాంతి తథైవ సిద్ధాః"

"ఓపరమేశ్వరా! ఈరాముఁడు అద్వితీయుఁ డగు పరబ్రహ్మ మనియు, సకలజగత్తులకును కారణభూతుఁ డనియు, మాయతోఁ గాని దానిగుణము లగు సత్త్వరజస్తమస్సులతోఁగాని, సంబంధ మేమియును లేని పరిశుద్ధుఁడనియు చెప్పుచున్నారు. ఇంతమాత్రమే కాక నారాముని పై వర్ణింపఁబడిన స్వరూపముతోనే శేయుంబవలొక్క రీతిగ మనసును రెండవదానిపైకిఁ బోనీయక సేవించుచున్నారు. ఆసేవయందు సిద్ధిఁ జెందినవారు పునరావృత్తిరహిత మగుమోక్షమును గూడఁ జెందుచున్నారు. ఇది భక్తజనులలో ప్రత్యక్షమయిరయే యున్నది.

" వదంతి కేచి త్పరమోఽపి రామః, స్వావిద్యయా సంవృత మాత్మసంజ్ఞఁ,
జానాతి నాత్మాన మతః పరేణ, స బోధితో వేద పరాత్మతత్త్వం.
యది స్మ జానాతి కుతో విలాపః, సీతాకృతే తేన కృతః పరేణ,
జానాతి నైవం యది కేన దేవః, సమోఽపి సర్వై రపి జీవజాలైః."

"ఇట్లున్నను మఱికొందఱు మఱియొకవిధముగఁ జెప్పుచున్నారు. ఈరాముఁడు పరబ్రహ్మ స్వరూపుఁ డగుటలో సంశయము లేదు; కాని అట్లయినను ఆయన తనయథార్థస్వరూపము నెఱుంగలేఁడు. అజ్ఞానము ఆవరించి యుండుటచేత తాను

రార్థముగను=దుష్టుల శిక్షించి శిష్టుల రక్షించి లోకమున కుపకారము చేయుటకై, శ్రీరామచంద్రుఁడు ఐ=రాముఁడనుపేర దశరథునకుఁ బుత్రుఁడై, క్షితిపై=భూమి యందు, అవతరించి = పుట్టి, ప్రేమతోన్ = అనురాగముతో, సీతను, పెండ్లియాడి, సాకేతపురమునన్=అయోధ్యాపట్టణమునందు, సంభ్రమించుచున్ = సంతసించుచు, ఉండి=పండ్రెండుసంవత్సరము లుండి, (వివాహమైనపిదప రాముఁడు పండ్రెండుసంవత్సరములకు అరణ్యమునకు పోయె ననుట రామాయణమున ప్రసిద్ధము.) జగములన్= ప్రపంచములను, రక్షింపన్=రావణబాధలేకుండ రక్షించుటకును, జననివరమున్=కైకకు దశరథుఁ డంతకు పూర్వమిచ్చియున్నవరములను, జనకునివాక్యమున్ = దశరథుని మాటను, (లేక, ప్రతిజ్ఞను,)సమకూర్చి చెల్లింపన్=సిద్ధించునట్లుచేయుటకును, తమ్ముఁడు=లక్ష్మణుఁడు, భార్యయున్ = సీతాదేవియును, తానున్, కూడి, తాపసులవేషము లు=ఋషులవేషములను (అనఁగా: నారచీరలు మొదలగువానిని,) తాల్చి=ధరించి; తాల్మి=ఓర్పు, మీరన్=అతిశయించునట్లుగా, (అనఁగా : ఈవనవాసము చేయవలసి వచ్చెనే యని కొంచె మైనను విసిగికొనక) దండకారణ్యభూములన్ = దండకారణ్యమునందు, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, చరించి=తిరిగి,సకలరాక్షసగణములన్=సమస్తరాక్షసులను, (అనఁగా: విరాధఖరదూషణాదులను,)సంహరించి,(ఈరాక్షసవధయె రావణునకు రామునిపై క్రోధముకలిగించినది కావున నీవధను చెప్పుటచే రావణసంహారమునకుఁ గారణము లగు సీతాపహారాదులను గూర్చి చెప్పినట్లె యని యూహించునది.) అంత మీఁదన్=అటుతర్వాత (అనఁగా : సీత రావణుని యంతఃపురమున నున్న దని ఆంజనేయునివలన నెఱింగినపిదప) సీతానిమిత్తమై=సీతను గొనివచ్చుటకై, అరిగి=లంకకుఁజని.

తా. భక్తులతాపత్రయమును జల్లార్చుటయే ముఖ్య మగుకార్యముగాఁ గలిగి సంచరించు నామహావిష్ణువు దేవతలప్రార్థనమువలన రావణసంహారము చేసి లోకమున కుపకారము చేయుటకై రాముఁ డనుపేర దశరథపుత్త్రుఁడై భూలోకమున జన్మించి, భూమికి పుత్త్రికయై సీత యనుపేర జనకునియింటఁ బెరుగుచున్న లక్ష్మీదేవిని వివాహమయ్యెను. ఆవివాహమున కనంతరము పండ్రెండు సంవత్సరములు సకలభోగముల ననుభవించుచు నయోధ్యయందుండి తాను వచ్చిన పనిని (రావణసంహారమును) శీఘ్రముగ నిర్వహించు తలంపునఁ దనతండ్రి యగుదశరథుని ప్రతిజ్ఞను బరిపాలింపవలయు ననియుఁ దల్లికిచ్చినవరములఁ జెల్లింపవలయు ననియు మిషచే సీతాలక్ష్మణులతోఁ గూడి ఋషివేషము ధరించి దండకారణ్యమును బ్రవేశించెను. అచ్చట విరాధుఁడు ఖరదూషణాదులు మొదలగు రాక్షసుల ననేకుల సంహరించి యావృత్తాంతమువలనఁ గోపించిన రావణాసురుఁడు మాయచే సీతాదేవిని లంకకుఁ గొనిపోవ, సుగ్రీవసహాయమువలన నాయమను వెదకించి, హనుమంతునివలన లంకలో నాయమ యుండుట నెఱింగి యాలంకకు వానరసైన్యసమేతుఁడై చనియెను.

మ. రణభూమిం దగ రావణాసురునిఁ బుత్రభ్రాతృబంధూరువా
రణగంధర్వశతాంగయుక్తముగ నస్త్రశ్రేణిచేఁ ద్రుంచి ల
క్ష్మణసుగ్రీవహనూమదాదియుతుఁడై కాంక్షించి సీతావధూ
మణితో వచ్చె నయోధ్య కార్యులు నుతింపం బుష్పకారూఢుఁడై.

టీ. రణభూమిన్=యుద్ధభూమియందు, తగన్ = ఒప్పునట్లుగా, పుత్ర... ముగన్-పుత్ర=పుత్రులతో, భ్రాతృ=సోదరులతో, బంధు=బంధువులతో, ఉరు=గొప్పవియగు, వారణ=ఏనుఁగులతో, గంధర్వ=గుఱ్ఱములతో, శతాంగ=రథములతో, యుక్తముగన్=కూడినట్లు, రావణాసురునిన్, అస్త్రశ్రేణిచేన్= బాణసమూహము చేత, త్రుంచి=సంహరించి, లక్ష్మణ...తుఁడై - లక్ష్మణ, సుగ్రీవ, హనూమత్=హనుమంతుఁడు, ఆది= మొదలగువారితో (ఇచ్చట ఆదిశబ్దమువలన విభీషణుఁడు మొదలగు రాక్షసులుకూడఁ జెప్పఁబడిరి)యుతుఁడై=కూడినవాఁడై, కాంక్షించి=కోరి, పుష్పకారూఢుఁడై=పుష్పకమనువిమానము నెక్కి_(ఇది కుబేరునిగెలిచి రావణుఁడు సంపాదించిన విమానము), సీతావధూమణితోన్=స్త్రీరత్నమగు సీతాదేవితో, ఆర్యులు=మహాత్ములు, నుతింపన్=స్తోత్రములఁజేయుచుండ, అయోధ్యకున్=(తనరాజధానియగు) నయోధ్యాపట్టణమునకు, వచ్చెన్.

తా. ఇట్లు సీతను గొనితెచ్చుటకై లంకాపట్టణమునకుఁజని, అచ్చట రావణాసురుని పుత్రమిత్రబంధుసహితము గాఁ జతురంగసైన్యసమేతముగా రూపు మాపి లోకముల భయముఁ బాపెను. తమ్ముఁ డగు లక్ష్మణునితోను, సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుఁడు మొదలగు వానరులతోను, విభీషణాదిరాక్షసులతోను దనకు ప్రాణసమాన యగు సీతాదేవితోనుఁ గూడి పరమానందభరితస్వాంతుఁ డగుచు పుష్పకవిమానము నధిష్ఠించి యయోధ్యాపట్టణమును జేరెను. మహాత్ములందఱు తన శౌర్యధైర్యాదుల వినుతించుచుండఁ జిరవియోగమువలన నాతురులైయున్న పురజనుల పరమానందభరితులఁ గావించెను.

తే. ఇట్లరుగుదెంచి రాముఁడు హితపురోహి
తార్యబాంధవసచివభృత్యప్రభృతులు
ననుజులును గొల్వ సక్తుఁడై జనకజాభి
యుక్తుఁడై యంతఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యె. 71

టీ. అంతన్=పిమ్మట, రాముఁడు, ఇట్లు=పైఁజెప్పినట్లు, అరుగుదెంచి=అయోధ్యాపట్టణమునకువచ్చి,హిత...లును-హిత=మిత్రులును, పురోహిత=పురోహితులును (లేక, గురువులును), ఆర్య=పెద్దలును, బాంధవ=బంధువులును, సచివ=మంత్రులును, భృత్య=సేవకులును, ప్రభృతులును = మొదలగునందఱును, అనుజులును = తమ్ములగు

లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులును, కొల్వన్=సేవించుచుండఁగా, సక్తుఁడై=ప్రీతిగలవాఁడై (లోకము ననుగ్రహించు నిచ్ఛగలవాఁడై అనుట.) జనకజాభియుక్తుఁడై=సీతాదేవితోఁ గూడినవాఁడై, పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెన్=పట్టాభిషేకముఁజేసికొనియెను.

తా. పైనవర్ణించినవిధముగా నయోధ్యాపురముఁ జేరినపిమ్మట మంత్రిపురోహితబంధుగురుమిత్రసేవకాదిజనంబులును దమ్ములును కాలోచితముగురీతి సేవించుచుండిరి. రామభద్రుండును ప్రజల ననుగ్రహింపవలయు ననుతలంపున సీతాసమన్వితుఁడై పట్టాభిషేకమహోత్సవము ననుభవించి కులక్రమగతమగు రాజ్యభారము వహించెను.

—— శ్రీరామపట్టాభిషేకము. ——

సీ. శృంగార మేపార సీతాంగనామణి
  మును నిజవామాంకమున వసింపఁ
దనపాదుకలు శిరంబున మోచి ముందఱ
  హనుమంతుఁ డతిభక్తి ననుసరింప
ధవళాతపత్రమాతతధనుర్బాణముల్
  దాల్చి లక్ష్మణుఁడు కై దండ నలర
సరి నిరుగడల వింజామరంబులు పూని
  భరతశత్రుఘ్నులు పరిఢవింప
తే. ననుపమోజ్జ్వలరత్నసింహాసనమున
  నమరఁ గూర్చుండి కోటిసూర్యప్రకాశుఁ
  డై వసిష్ఠాదిమునిసమూహములచేతఁ
  జెలఁగి రాముండు పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యె. 72

టీ. సీతాంగనామణి=సీతాదేవి, శృంగారమేపారన్-శృంగారము=శృంగారరసము, (లేక సౌందర్యము,) ఏపారన్ = అభివృద్ధియగుచుండఁగా, మును=ముందు, నిజవామాంకమునన్, నిజ=తనయొక్క, వామాంకమునన్=ఎడమతొడపై, వసింపన్=ఉండఁగా, హనుమంతుఁడు, అతిభక్తి=మిగులభక్తితో, తనపాదుకలు=తనపావుకోళ్ళను, శిరంబున మోచి=తలపైనుంచుకొని, ముందఱన్=ఎదుట, అనుసరింపన్=నిలచియుండఁగా (లేక, సేవించుచుండఁగా) లక్ష్మణుఁడు, ధవళాతపత్రము=తెల్లనిగొడుగును, ఆత . ములు-ఆతత=గొప్పవియగు, ధనుః=ధనువును, బాణములు=బాణములును; దాల్చి=ధరించి, కై దండన్=చేతిప్రక్కన, అలరన్=ఉండఁగా భరతశత్రుఘ్నులు, సరిన్=సమముగా, ఇరుగడలన్=రెండుపార్శ్వములయందును, చామరములు=సుర

టీలను, పూని=ధరించి, పరిఢవింపన్=ఒప్పుచుండఁగా, అను...మునన్- అనుపమ=సరిలేని, ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, రత్న=నవరత్నఖచితమైన, సింహాసనమునన్=సింహాసనముపై, అమరన్=బాగుగా కూర్చుండి, కోటిసూర్యప్రకాశుఁడై=కోటిసూర్యులకుసమానమైన కాంతిగలవాఁడై, వసిష్ఠాదిముని సమూహములచేతన్=వసిష్ఠుఁడు మొదలగుఋషుల సమూహములచేత (అనఁగాఁ బెక్కండ్రు మునులచేత, (చెలఁగి=ప్రకాశించి, రాముండు, పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెన్=పట్టాభిషేకముఁ జేయఁబడియెను. (వసిష్ఠాదిమునులందఱు నారాముని నభిషేకించి రనిభావము.)

తా. ఆపట్టాభిషేకసమయమున సౌందర్యరాశి యగుసీతాదేవి రాముని యెడమ తొడపైఁ గూర్చుండి యుండెను. అగ్రభాగమున పరమభక్తుఁ డగునాంజనేయుఁ డమ్మహాత్మునిపాదుకల శిరమునఁ దాల్చి సేవించుచుండెను. శ్వేతచ్ఛత్రంబును ధనుర్బాణంబులును గూడ ధరించి లక్ష్మణుఁడు చేతి ప్రక్క నిలచి యుండెను. భరతశత్రుఘ్నులును సురటీల వీచుచు నుభయపార్శ్వముల నలంకరించు చుండిరి. ఇట్టి మహావైభవముతోఁ దనరారుచు కోటి సూర్యప్రకాశుఁడై యొప్పుచున్నయారాజచంద్రుని నవరత్నఖచితసింహాసనముపై నిలిపి వసిష్ఠాదిమహామునులు అభిషేకము నొనర్చిరి.

అవ. ఇట్లు పట్టాభిషేకమును వర్ణించి యామహోత్సవమును ఉపసంహారము చేయుచు రామహృదయము నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు పట్టాభిషిక్తుం డై శ్రీరామచంద్రుండు హితపురోహితామాత్యసుహృద్విద్వద్బ్రాహ్మణదాసదాసీజనంబులకును నానా దేశాధీశ్వరులకును విభీషణ సుగ్రీవ జాంబవ త్సుషేణ నల నీల గజ గవయ గవాక్ష గంధమాదనాదులకును వందిమాగధపాఠకలోకంబునకును దక్కినవారలకందఱకును మనోరథంబులుదీఱం దగినరథతురగవారణగోభూహిరణ్యాగ్రహారరత్నదివ్యవస్త్రాభరణగంధమాల్యాదు లొసంగి సత్కరించి యంతటఁ దనపురోభాగవర్తియుఁ బుణ్యకీర్తియు నిటలతటఘటితాంజలియును గృతకార్యుండును నిరాకాంక్షుండును నిత్యానిత్యవస్తువివేకయుక్తుండును సకలవిధైహికాముష్మికభోగవిరక్తుండును శమాది షట్కసంపత్తియుతుండును ముముక్షుతాసమన్వితుఁడును మహాబుద్ధిమంతుఁడు నైనహనుమంతుం గనుంగొని కరుణారసంబు పొంగార జనకజాంగనామణి నెమ్మొగంబుఁ జూచి మనకు నిత్యభక్తుండును మదీయజ్ఞానాసక్తుండును బరమభాగవతశిఖామణియు నైనయితనికి మద్వ్యక్తతత్త్వస్వరూపం బుపదేశింపు మనిన బంగారంబునకుఁ బరిమళంబు

గలిగిన తెఱంగున నుప్పొంగ మందస్మితముఖారవింద యై విశ్వమో
హిని యైనసీతామహాదేవి యాంజనేయుని కభిముఖియై యి ట్లనియె.

టీ. ఇట్లు=పైనఁజెప్పినవిధముగా, శ్రీరామచంద్రుఁడు, పట్టాభిషిక్తుండై = పట్టాభిషేకము నొనర్చుకొని, హిత...లకుః-హిత=ఇష్టులకు, పురోహిత = పురోహితులకు, అమాత్య=మంత్రులకు, సుహృత్=స్నేహితులకు, (మొట్టమొదటఁ గొంచె మనిష్టముగాఁ దోఁచునట్లున్నను శంకింపక యుత్తరకాలమున శుభముఁగూర్పగల బోధసేయువారుహితులు; ఇతరులు సుహృత్తులు) విద్వత్=విద్వాంసులకు, బ్రాహ్మణ=బ్రాహ్మణులకు, దాస=సేవకులకు, దాసీజనంబులకుః=దాసీజనులకును, నానాదేశాధీశ్వరులకుః=సకలదేశముల ప్రభువులకును, విభీషణసుగ్రీవజాంబవత్సుషేణనలనీలగజగవయగవాక్షగంధమాదనాదులకుః= విభీషణుఁడు మొదలగు రాక్షసులకును సుగ్రీవుఁడు జాంబవంతుఁడు సుషేణుఁడు నలుఁడు నీలుఁడు గజుఁడు గవయుఁడు గవాక్షుఁడు గంధమాదనుఁడు మొదలగు వానరభల్లూకశ్రేష్ఠులకును, వంది...నకుః-వంది=స్తుతిపాఠకులయొక్కయు, మాగధ=రాజవంశావళినిఁ గొనియాడువారియొక్కయు, పాఠక=గాయకులయొక్కయు, లోకంబునకుః=సమూహమునకును, తక్కినవారలకందఱకుః=మిగిలిన సకలవిధము లగుజనులకును, మనోరథంబులుదీరః=కోర్కులు దీరునట్లు (సమృద్ధిగా,) తగి...దులు-తగిన=వారివారియోగ్యతకు నుచితములగు, రథ=రథములు, తురగ=గుఱ్ఱములు, వారణ= ఏనుఁగులు, గో=గోవులు, భూ=భూమి, హిరణ్య=సువర్ణము, అగ్రహార=అగ్రహారములు, రత్న=నవరత్నములు, దివ్య=శ్రేష్ఠములైన, వస్త్ర=వస్త్రములు, అభరణ=సొమ్ములు, గంధ=గంధము, మాల్య=పుష్పమాలికలు, ఆదులు=మొదలగువానిని, ఒసఁగి=ఇచ్చి, సత్కరించి=గౌరవించి, అంతటః=తర్వాత(వారల నందఱను స్వస్థానములకుఁ బంపిన పిదప,) తనపురోభాగవర్తియుః=తనయగ్రభాగమున నుండునట్టివాఁడును, పుణ్యకీర్తియుః=పవిత్ర మగుకీర్తిగలిగినట్టివాఁడును(ధర్మపరుఁడగుటచే లోకమున మిగులఁబ్రశంసింపఁబడుచున్నట్టియు,)నిట...లియుః-నిటలతట=ఫాలభాగమున, ఘటిత=కదియింపఁబడిన, అంజలియుః=చేమోడ్పుఁ గలిగినవాఁడును, కృతకార్యుండును=తనకార్యమును సాధించినవాఁడును, నిరాకాంక్షుండును=ఆశయేమియు లేనివాఁడును (సువర్ణఅగ్రహారాదులలో దేనినిఁ గోరనట్టియు) నిత్యానిత్యవస్తువివేకయుక్తుండును=బ్రహ్మము నిత్యము ప్రపంచ మనిత్యము అను వివేకము గలిగినట్టివాఁడును, సకల...దును-సకలవిధ=సమస్తవిధములగు, ఐహిక=పూర్వజన్మకర్మమువలనఁ గలిగి అనిత్యములై యిహలోకమున ననుభవింపఁబడుచున్నవియు, ఆముష్మికభోగ=యజ్ఞాదులవలనఁ బుట్టి స్వర్గాదులయం దనుభవింపఁ బడుచున్నవియు నగుభోగములయందు, విరక్తుండును=వైరాగ్యముకలవాఁడును, శమా...దును-శమాది

=శమము మొదలగు (శమ, దమ, ఉపరతి, తితిక్ష, శ్రద్ధ, సమాధానము లను), షట్క=ఆఱుగుణములయొక్క, సంపత్తి=సంపదతో, యుతుండును = కూడియున్న వాఁడును, ముము...డును—ముముక్షుతా = మోక్షేచ్ఛచే, సమన్వితుండును=కూడి యున్నవాఁడును, (సాధనచతుష్టయ సంపత్తి గలవాఁడును), మహాబుద్ధిమంతుండును= అధిక మగు సూక్ష్మబుద్ధి గలవాఁడును, ఐన హనుమంతుఁ = అయిన యాంజనేయు ని, కనుంగొని=చూచి, కరుణారసంబు=దయారసము, పొంగారఁ=అభివృద్ధి యగు చుండ, జనకజాంగనా మణిమొగంబుఁ=సీతాదేవి ముఖమును, చూచి, మనకుఁ, నిత్యభక్తుండును=ఎప్పుడును మిగులభక్తితో సేవయొనర్చువాఁడును, మదీ...ను-మదీ య=నాదగు (నాసంబంధమైన), జ్ఞాన=యథార్థజ్ఞానమునందు (నాస్వరూపమును య థార్థముగాఁ దెలిసికొనుటయందు), ఆసక్తుండును=ఇచ్ఛ గలవాఁడును,పర...యుఁ -పరమ=శ్రేష్ఠులగు, భాగవత=భగవద్భక్తులలో, శిఖామణియుఁ=శిరోరత్నమువంటి వాఁడును, ఐనయితనికిఁ=అగు నీహనుమంతునికి, మద్ది...పంబుఁ-మత్=నాయొక్క దివ్య=శ్రేష్ఠమగు, (లేక, లోకోత్తరమైన,) తత్త్వస్వరూపంబుఁ=యథార్థస్వరూప మును (బ్రహ్మస్వరూపమును), ఉపదేశింపుమనినఁ=ఉపదేశింపవలయునని చెప్పఁగా నే, బంగారంబునకుఁ=సువర్ణమునకు, మరిమళంబు=సువాసన, కలిగినతెఱంగునఁ= కలిగినవిధంబున, ఉప్పొంగి=సంతోషించి, మంద...దస్యై-మందస్మిత =చిఱునగవు తోఁ గూడిన, ముఖారవిందయై=ముఖపద్మము కలదియై, (సర్వసాక్షి, సర్వవ్యాప కుఁడై, జీవునికంటె నభిన్నుఁడైయున్న బ్రహ్మమును దెలిసికొనుట కింత ప్రయత్నము కావలయునా" అను నభిప్రాయముచే సీతాదేవి నవ్వె నని తెలిసికొనవలయును). విశ్వ =సకలప్రపంచమును, మోహినియై=మోహింపఁజేయునది యైన (మాయాస్వరూపిణి యైన) సీతామహాదేవి, ఆంజనేయునికిఁ, అభిముఖియై=ఎదురై, ఇట్లనియె=ఈ క్రిఁద రాఁబోవు విధముగా నుపదేశించెను.

తా. రామభద్రుఁడు పట్టాభిషేకోత్సవము పైన వర్ణించినవిధముగా మహావైభ వముతో ముగియఁగానే హితపురోహితమంత్రిమిత్రదాసదాసీజనులకును అభిషేకో త్సవమును జూడవచ్చిన రాజులకును విభీషణాదిరాక్షసులకును సుగ్రీవాదివానరులకును జాంబవదాదిభల్లూకవరులకును వందిమాగధాదులకును మఱియు సకలవిధము లగు వారి కిని, వారివారిమనస్సులు తృప్తిఁ జెందునట్లు రథగజతురగసువర్ణాగ్రహారాదిబహువిధ బహుమానములనొసంగి వీడ్కొల్పెను. హనుమంతుఁడుమాత్రము నిత్యానిత్యవస్తువివే కము వైరాగ్యము శమాదిషట్కసంపత్తి మోక్షేచ్ఛ యనుజ్ఞానసాధనములచేఁ బ్రకా శించుచు రామునియొక్క యథార్థస్వరూపము దెలిసికొనఁ గోరుచు నుండువాఁడగు టచేత నప్పహాత్ముఁ డిచ్చు బహుమానముల నపేక్షింపక ఫాలభాగంబునఁ జేమోడ్చుఁ

గదియించి యెదుట నిలచియుండెను. ఇట్లు తన కంతటి మహాకార్యమును సాధించియు నేమియుఁ గోరకున్న సత్స్వభావుఁడగు నాహనుమంతుని మహాబుద్ధిమంతుని నవలోకించి యాతని మనోరథము నూహించి దయారసము మఱియు నుప్పొంగ సీతాదేవితో నిట్లనియె. ''దేవి' ఈతఁడు మనయెడల మిగుల భక్తికలవాఁడు. పరమభాగవతులలో శిరోరత్నముంబోలువాఁడు. నాయథార్థస్వరూపము నెఱుంగఁ దలంచుచున్నాఁడు. కావున నీతనికి లోకోత్తరమగు నాయథార్థస్వరూపము నెఱింగింపుము'' అని యిట్లు రామచంద్రుఁ డాజ్ఞాపింపఁగానే జగన్మోహిని యగునా సీతాదేవియు బంగారమునకు సుగంధముఁ గలిగినట్లు సంతసించి యాయాంజనేయుని కెదురై ముఖకమలంబున చిఱునగవు తళుకొత్త నిట్లని యుపదేశింప నారంభించెను.

సీత హనుమంతునకుఁ దారకయోగంబు బోధించుట.

మ. సుమతీ! రాముఁడు నిర్వికారము సదా శుద్ధంబు బుద్ధం బచిం
త్య మవాచ్యం బతులం బతీంద్రియము సత్తామాత్రమున్ స్వప్రకా
శము నిర్ద్వంద్వము నిర్వికల్ప మజమున్ సత్సంవిదానందరూ
ప మమూర్తం బజరంబు కేవలపరబ్రహ్మంబు చింతింపఁగన్. 74

టీక. సుమతీ=ఓసూక్ష్మబుద్ధిగలహనుమంతుఁడా!, చింతింపఁగన్ = బాగుగ, విచారించినయెడల, రాముఁడు, నిర్వికారము=షడ్వికారములు లేనట్టియు, సదా=ఎల్లప్పుడు, శుద్ధంబు=దేనితోను సంబంధము లేక స్వచ్ఛమై యుండునట్టియు, బుద్ధంబు=జ్ఞానస్వరూపమైనదియు, అచింత్యము=మనసుచే తలంపరానిదియు, అవాచ్యంబు=నోటిచే వచింపరానిదియు, అతులంబు=తనతో సమానమగు మఱియొకవస్తువు లేనిదియు (లోకోత్తర మైనదియు), అతీంద్రియము=ఇంద్రియములకు గోచరము కానిదియు, సత్తామాత్రమున్=సర్వకాలములందును సర్వదేశములందును సర్వవస్తువులయందును ఒక్కటే విధముగ నుండుటయే స్వరూపముగాఁ గలదియును(నిత్యమైనదియును) స్వప్రకాశము=పరునిసహాయము లేక స్వతంత్రమై ప్రకాశించునదియు, (అనఁగా: తెలిసికొనఁబడునదియు, పరబ్రహ్మమును దెలిసికొనువాఁడు మఱియొకఁడు లేఁడని భావము). నిర్ద్వంద్వము=సుఖదుఃఖములు శీతోష్ణములు మొదలగుద్వంద్వములు ఒకటి విడచిన మఱియొకటి పురుషుని నాశ్రయించియే యుండుస్వభావము గలగుణములు లేనిదియు, వానిచే బాధింపఁబడనిదియు,) నిర్వికల్పము=సంకల్ప వికల్పములు లేనిదియును, అజమున్=ఉత్పత్తిలేనిదియు, సత్సం...పము-సత్=సత్యము, సంవిత్=జ్ఞానము, ఆనంద=ఆనందము, రూపము=స్వరూపముగాఁ గలదియు, అమూర్తంబు = ఇంద్రియములకు గోచర మగునాకారము లేనిదియు, అజరంబు=ముదిమి లేనిదియునగు,

కేవ...బు-కేవల=అద్వితీయమైన, (తనకంటె నన్య మగు వస్తువు లేని) పరబ్రహ్మంబు=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడే.

తా. ఆంజనేయా! రాముని సామాన్యమనుష్యునిగా భావించుచున్నావేమో ఆఘనుని యథార్థస్వరూపమును దెల్పెద వినుము. ఉండుట పుట్టుట అభివృద్ధియగుట పరిణామముఁ జెందుట క్షీణించుట నశించుట యనురూపములతో ప్రత్యక్షములైయున్నవికారములతో సంబంధముఁ జెందనిదనియు, నిర్మలమైయుండునదనియు, జ్ఞానరూపమనియు, లేక, వివేకు లగుమహాత్ముల కెఱుంగవచ్చునదనియు, 'ఇది యిట్లని' యూహింపరానిదనియు, వాక్కుల కగోచరమైనదనియు, దృష్టాంతములఁ జెప్పి నిరూపింప నశక్యమైనదియు, ఇంద్రియములకు గోచరముకానిదనియు, ఉనికియే స్వరూపముగాఁగలదనియు, పరులచే నెఱుంగఁబడకఁ దన్ను తానే యెఱుంగునది (అనఁగా: తనంతఁదానే ప్రకాశించునదియనియు) సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములతోఁ గాని లేకభేదవాదు లొనర్చు నానావిధములగు వికల్పములతోఁగాని (అనఁగా: "చైతన్యరూపుని యందు జీవబ్రహ్మభేదము కలదు. జ్ఞాన మాత్మకు గుణమే కాని స్వరూపము కాదు." అను మొదలగువిరుద్ధకల్పనలతోఁగాని) పుట్టుక ముదిమి మొదలగువానితోఁగానిసంబంధములేనిదనియు, సత్యజ్ఞానానందరూపమైనదనియు, వేదము లేపరబ్రహ్మమునుగూర్చి యుద్ఘోషించుచున్నవో అట్టిపరబ్రహ్మమే యీరాముఁడని తెలిసికొనుము.

అవ. ఇట్టిరాముఁడు నిర్వికారుఁడగునేని యీతనివలనఁ బ్రపంచము పుట్టు ననుట సంభవింపదుగదా. అట్లైన రాముని (పరబ్రహ్మమును) జగత్కర్తనుగాఁ జెప్పు శ్రుతుల ప్రమాణములు కావచ్చును. శ్రుతి యప్రమాణమగుట సమ్మతముగాదు కదా యని సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

క. అవికారుఁ డయ్యుఁ గనకము, వివిధాభరణంబులైనవిధమున నితఁడే
దివియై భువియై రవియై, కవియై సర్వాత్ముఁడై ప్రకాశించుఁదగన్.

టీక. అవికారుఁడయ్యున్=స్వయముగ నెట్టిమార్పును జెందనివాఁడయ్యును. కనకము=సువర్ణము, వివిధాభరణములైనవిధమునన్=అనేక విధము లగు నాభరణములైనట్లు, ఇతఁడే=ఈపరబ్రహ్మ మగురాముఁడే, దివియై=ఆకాశరూపుఁడై, భువియై=భూస్వరూపుఁడై, రవియై=సూర్యస్వరూపుఁడై, కవియై=బ్రహ్మస్వరూపియైన చంద్రుఁడై, (లేక, శుక్రగ్రహస్వరూపుఁడై), సర్వాత్ముఁడై = సర్వప్రపంచరూపుఁడై, తగన్ = ఒప్పునట్లుగా, ప్రకాశించున్=ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

తా. పరబ్రహ్మము నిర్వికారుఁడని చెప్పుట కాక్షేపమేమియులేదు. ప్రపంచమా బ్రహ్మమునకంటె వేఱగునేని యప్పుడు అప్రపంచముయొక్కయుత్పత్తివలనఁగాని,

వినాశమువలనఁ గాని అపరబ్రహ్మమునకు వికారములు కలుగు నని చెప్పవచ్చును గాని ప్రకృతవిషయమునకు మాత్ర మట్టిదికాదు. ప్రపంచమునకును పరబ్రహ్మమునకును భేదము కొంచె మైనను లేదు. ఎంతవిచారించి చూచినను ఈప్రపంచమున నామరూపముల కంటె నితర మగుపదార్థ మేదియును గానవచ్చుట లేదుగదా! కావున, సువర్ణముచేఁ జేయఁబడిన భూషణములు ఎన్నిరూపభేదములు కలవి యైనను వానికిఁ గారణమగుసువర్ణమునకంటె వేఱు కానట్లు ఈప్రపంచము ఎన్నినామరూపభేదములు కలదియైనను కారణభూత మగుపరబ్రహ్మమునకంటె వేఱగునది కానేరదు, అభూషణములయందలి వికారములవలన సువర్ణమున కేమియు వికారముఁ గలుగనట్లు ప్రపంచమునందలి వికారములవలనఁగూడ నాపరబ్రహ్మమునకు వికారములు గలుగనేరవు. కావున నోయాంజనేయా! మన కెన్నిభేదములతోఁ గానవచ్చుచున్నను ఈభూమి ఆకాశము మొదలగు భూతములు గాని,సూర్యచంద్రాదిగ్రహములు గాని, జంగమస్థావరములు గాని యీరాముఁనికంటె బ్రహ్మము వేఱు కా వని తెలిసికొనుము.

అవ. ఇట్లు చెప్పినచో 'పరమాత్మకర్త' అని చెప్పుశ్రుతులకే కాదు. 'పరబ్రహ్మమునందు సత్త్వరజస్తమోగుణరూప మగు నొకశక్తి గలదు, అశక్తి ప్రపంచమునుఁ బుట్టించును.' అని చెప్పుశ్రుతులకుఁ గూడ నప్రామాణ్యము వచ్చును. అనిన సమాధానమును జెప్పుచున్నాఁడు.

క. త్రిగుణాత్మికయై యనిశము,జగములఁబుట్టింపఁబెంపఁ సమయింపంగాఁ
దగుమూలప్రకృతియు నే,నగుదుఁ జుమీ సత్యముగ మహాగుణశాలీ!.

టీక. మహాగుణశాలి = సద్గుణవంతుఁడ వగు నోయాంజనేయా! త్రిగుణాత్మికయై=సత్త్వరజస్తమోగుణములే స్వరూపముగాఁ గలిగి, అనిశముఁ=ఎల్లప్పుడును, జగములఁ=లోకములను, పుట్టింపఁ, పెంపఁ, సమయింపఁగాఁ=నశింపఁజేయుటకును, (అనఁగా : సృష్టిస్థితిసంహారములఁ జేయుటకు), తగు...ప్రకృతియు - తగు = సామర్థ్యముగల, మూలప్రకృతియు = మూలప్రకృతియే (మాయాశక్తియే), సత్యముగఁ=నిజముగా, నేనగుదుఁజుమీ= నేను అయి యున్నాను సుమా !

తా. మూలప్రకృతి యనుశక్తి పరబ్రహ్మమునందు కల దనియు అశక్తియే ప్రపంచమును సృజించుచు సంహరించుచు నున్న దనియు వేదములు చెప్పుచున్న వనుట సత్యము. మూలప్రకృతియనినను, అవిద్యయనినను, అజ్ఞానమనినను, మాయ యనిన నొక్కటియే. అశక్తిని నేనే యని తెలిసికొనుము. వేద మిట్లు చెప్పినను పరబ్రహ్మమునకు మాత్రము వికారము కలుగ వక్కఱలేదు. యథార్థస్థితిలో నీమూలప్రకృతి కూడ నాబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకానేరదు. వేఱైయుండినచో కాని యాయనకు

వికారమును గలిగింప నేరదుగదా. ఆపరబ్రహ్మ మొక్కఁడే సత్తాస్వరూపుఁ డగుట చేతను (ఉనికియే స్వరూపముగాఁ గలవాఁ డగుటచేతను) మఱియొకసత్త (ఉనికి) యున్నదనిన రెండుసత్తలకుఁ గలభేదమును నిరూపించుటకు వీలులేకపోవుటచేతను పరబ్రహ్మమునకంటె నితర మగుపదార్థముండుటకే వీలులేదు.

మఱియు ఉత్పత్తి వినాశము అనుపదములయర్థమునుగూర్చి విచారణీయాంశము కొంత గలదు. ఎట్లనిన; ఉత్పత్తి యనఁగా నింతకుఁ బూర్వము లేనిపదార్థము క్రొత్తగా పుట్టుటయా? లేక అంతర్ధానమైయుండునది ప్రకాశించుటయా? క్రొత్తగాఁ బుట్టుట యుత్పత్తి శబ్దార్థమనిన నది యుక్తియుక్తము కానేరదు. అభావమునుండి భావ ముత్పత్తి యగుననుట ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగదా! కావున నీవిషయమున నవశ్యముగ రెండవపక్షమునే యంగీకరింపవలయును. (అనఁగా: ఏదియో యొక కారణమునఁ గొంతకాలమునుండియుఁ బ్రకాశింపకున్న పదార్థము ప్రకాశించుటయే యుత్పత్తి శబ్దార్థ మనవలయును.) ఈయుక్తి ననుసరించియే విచారించిన, అంతర్ధానముఁ జెందుటయే వినాశశబ్దార్థమని చెప్పవలసివచ్చును. కొంతకాల మవిచ్ఛిన్నముగఁ బ్రకాశించుచుండుటయే స్థితిశబ్దమునకుఁ గూడ నర్థమని యేర్పడును.

ఇప్పు డాలోచించి చూతము. మూల ప్రకృతిచే ప్రపంచము పుట్టింపఁబడును. (అనఁగా: మూలప్రకృతిచే ప్రపంచము తోఁచునట్లు చేయఁబడును.) అని యర్థ మేర్పడును. మూలప్రకృతి యనినను అజ్ఞానమనినను ఒక్కటియే యని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. కావున "మూలప్రకృతి ప్రపంచమును సృష్టించును." అనిన "అజ్ఞానముచే ప్రపంచ మున్నట్లు తోఁచును" అనియే యర్థము. అజ్ఞానులకుఁ గూడ ప్రారబ్ధవశమునఁ గొంతకాలమువఱకు (అనఁగాఁ: బ్రళయమగునంతవఱకు) ఇహపరలోకరూప మగుప్రపంచము తోఁచుచు మఱికొంతకాలము (అనఁగా:వారివారికర్మలు ఫలముల నిచ్చుట కభిముఖము లగునంతవఱకు) దోఁపదు. కావున ప్రపంచాంతర్ధానరూపమగు వినాశముగూడ మూలప్రకృతిచేతనే చేయఁబడుచున్న దని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. ఈప్రపంచమంతయు నజ్ఞానకల్పితమే యని యెఱింగినవారలగుటచేత, వారికది బ్రహ్మాభిన్నముగా నెప్పటికిని తోఁపదు. కావున నెట్లు చూచినను పరబ్రహ్మమునకు వికారములు కలుగనక్కఱలేదని తెలిసికొనుము. ఆమూలప్రకృతియు నేనే యని నిశ్చయించుకొనుము.

అవ. ఇట్లు చెప్పినను పరబ్రహ్మము కర్తయగుటకు వీలులేకపోవుటచే శ్రుతికి విరోధము వచ్చియే తీరును. సృష్టియనఁగా నుత్పత్తియైనను, వికాసమైనను, దానికొకకర్తయవశ్య ముండితీరవలయును గదా. అజ్ఞానమే దానికి కర్త యనిన పరబ్రహ్మము జగత్కారణమని చెప్పుశ్రుతులకు విరోధము వచ్చును. కావున మూలప్రకృతి

పరబ్రహ్మమునకంటె వే ఱనియు, అపరబ్రహ్మము దానిమూలమున ప్రపంచమును సృజించుచున్నాఁడనియు, ఇట్టివాఁ డగుటచే నాబ్రహ్మము సవికారమే యనియు, కర్త యనియుఁ జెప్పితీరవలయును. పరబ్రహ్మమునకుఁ గలశక్తియే ప్రకృతి యని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవిగదా' అనిన సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు:—

క. అమలుఁ డగునితనిసాన్ని
ధ్యమువలన సృజింతు జగ మతంద్రితనై యి
ట్లమర జడులచేఁ దత్సృ
ష్టము కల్పింపఁబడు నీయసంగునియందున్. 77

టీక. అమలుఁడు=నిత్యసిద్ధుఁడు (నిర్వికారుఁడు.) అగునితనిసాన్నిధ్యమువలనన్=అయినయీపరబ్రహ్మముయొక్క సామీప్యమువలన్ (అనఁగా: ఈరాముఁడు నా సమీపమున నుండుటచేత) అతంద్రితనై=ఏమఱుపాటులేనిదాననై, జగము=లోకము, సృజింతున్=సృష్టిచేయుచున్నాను, ఇట్లమరన్=ఈవిధముగా, నుండఁగా, జడుల చేన్=అజ్ఞానులచేత, తత్సృష్టము=నాచేఁజేయఁబడిన సృష్టి, ఈయసంగునియందున్= నిర్వికారుఁ డగు (లేక, దేనితోసంబంధము లేని) యీరామునియందు, కల్పింపఁబడున్=ఆరోపింపఁబడును.

తా. ఇట్లాత్మ నిర్వికారుఁడైనను శ్రుతులయందుఁ గొన్నిచోట్ల నాయనయే జగత్కర్తయని చెప్పఁ బడి యున్నది. మూలప్రకృతికిని ఆబ్రహ్మమునకును భేదము లేదని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాను. పారమార్థికస్థితి యిదియే యైనను, వేదము జనుల క్రమక్రముగ నుద్ధరించుతలంపుచే నారంభమున నట్లు చెప్పుచున్నది. తిమిరరోగము గలవాఁ డొకచంద్రబింబమును రెండుగాను మూఁడుగాను చూచినట్లు లోకులును తమభ్రాంతివలనఁ బరబ్రహ్మమునందు భేదమున్నట్లు తలంచుచున్నారు. వేదము కూడ తత్త్వస్వరూపము వానికి సుఖముగ గోచరమగుటకై మొట్టమొదట వారవలంబించియున్న భేదమునే యాధారము చేసికొని యుపదేశించుచుఁ గ్రమక్రమముగ యుక్తులచే దానిని నిరాకరించి పరమార్థతత్త్వమును మనసున నాటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నది. ఇంతియేకాని ఆశ్రుతికి భేదమును జెప్పుటయందుఁ దాత్పర్యము లేదు. ఒకని కొకగొప్పవిషయము బోధింపవలయు ననిన మొట్టమొదట వారికిఁ గలజ్ఞానమును తలంపులను గమనించి వానికిఁదగినట్లు బోధయొనర్చుచుఁ గ్రమక్రమముగఁ జిత్తమును బరిపక్వముఁ జేసిరే కదా యావిషయము నుపదేశింపవలయును. ఇట్లు చేయక యొక్క మా ఱిట్టివిషయముల నుపదేశించినవారిమనను (శిష్యులమనను) దానిని సంపూర్ణముగ గ్రహింపలేక, నాకు సర్వముఁ దెలిసె నని యభిమానించుచు ముందున్నస్థితియందు నిలువనోల్లక యుభయభ్రష్టమై చెడిపోవు ననుటయు ప్రత్యక్షసిద్ధమే కదా. కావున

మూలప్రకృతి పరబ్రహ్మమునకంటె వేఱనియు, అది పరబ్రహ్మశక్తియనియు, ఆ శక్తిమూలముననే పరబ్రహ్మము సృజించుచున్నాఁడనియుఁ జెప్పుటవలనదోషమేమి యును లేదు.

యథార్థస్థితిలో నిట్లు చెప్పినను పరబ్రహ్మమమాత్రము సవికారుఁడు కానక్కఱలేదు. ఏలయనిన; లోకమునందు కర్తృత్వము రెండుతెఱఁగులై యున్నది. కొందఱు స్వయముగఁ గొన్నిసాధనములఁ గైకొని కార్యముల సాధించుచున్నారు. మఱికొందఱు తామేమియుఁ జేయకయే పరులచేఁ సర్వకార్యములఁ జేయించుచున్నారు. ఈరెండు తెఱంగులవారిని కూడ లోకమునఁ గర్తలనియే చెప్పుచున్నారు. ఇందు మొదటిది సాధనసాధ్యకర్తృత్వము (సాధనములఁ గైకొనియే కార్యముల సాధించుటవలనఁగలుగు కర్తృత్వము), రెండవది సాన్నిధ్యమాత్రసాధ్యకర్తృత్వము (స్వయముగ సాధనములఁ గైకొనకున్నను తనసామీప్యమువలనఁ బరులచేఁ గార్యముల సాధింపఁజేయుటవలనఁ గలుఁగుకర్తృత్వము) ఈరెండవకర్తృత్వము పరబ్రహ్మమునకుఁ గలదు. అయనయుఁ దనకంటె వేఱుగా నున్నప్రకృతిచేఁ బ్రపంచసృష్టినిఁ జేయించుచుండవచ్చును గదా!

ఈప్రకృతి పరబ్రహ్మమునకు శక్తియే యైనను గూడ నీకర్తృత్వమునకు భంగము రాదు. పురుషునికంటె వానియందున్నశక్తి వే ఱనుటలో సంశయ మేమియును లేదు. శక్తికిని శక్తిగలవానికిని సమవాయసంబంధము, (అనఁగా: నిత్యసంబంధము) కలదని తార్కికు లందురు గాని అది వేదాంతులకు సమ్మతముకాదు గదా. యథార్థస్థితిలో పదార్థములు రెండైనప్పుడు అవియొక్కటిగానే యున్నట్లు భ్రాంతివలనఁ దోఁపవచ్చునేకాని అట్టినిత్యసంబంధముకూడ నొకటి కలదనుట యుక్తిశూన్యముకదా! ఇట్లు సర్వమును విమర్శించిన భ్రాంతిసిద్ధ మగుభేదము నాశ్రయించి పరబ్రహ్మమునందు కర్తృత్వ మారోపింపఁ బడుచున్నను ఆపరబ్రహ్మమునకు మాత్రము వికారములు కలుగ నక్కఱలేదు.

ఈతత్త్వము నెఱుంగలేక యజ్ఞానులగువారు నాచేఁ (మూలప్రకృతిచే) జేయఁబడుచున్న సకలకార్యములను నిర్వికారుఁ డగునాపరబ్రహ్మమునం దారోపించుచున్నారు. ఆమ్మహాత్మునకు దేనితోను సంబంధము లేకుండినను, ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకుఁడై యుండుటచేత నాప్రకృతియందుగూఁడ వ్యాపించియే యున్నాఁడు. కావున నట్లు కల్పించుచున్నారు. మాయ ఆబ్రహ్మమునకుపాధి యనియు, పరబ్రహ్మము తనయందుండుటచే నామాయయే సర్వమును సృజించుచున్న దనియు, బ్రహ్మమునకు నీసృష్టితో నేమియుసంబంధము లేదనియుఁ దెలిసికొన లేకున్నారు. కావుననే యాయనకుఁ గలసాన్నిధ్యమాత్రసాధ్యకర్తృత్వమును, సాధనసాధ్యకర్తృత్వమునుగా భావించి

పరబ్రహ్మముకూడ సవికారమే యనుచున్నారు. "బ్రహ్మమునకు సాన్నిధ్యమాత్ర సాధ్యకర్తృత్వము గలదని చెప్పినను, ఆయన నిర్వికారుఁ డగుటకువీలు లేదు. పరులచేఁ గార్యములఁ జేయింపవలయునన్నను గర్తయగువానికి సంకల్పము మొదలగునవి యుండియే తీరవలయును గదా" అనుటయు యుక్తియుక్తముగాదు. అయస్కాంతశిల యినుము నాకర్షించుచున్నది కదా! ఆశిలకు సంకల్పము గల దనుట కవకాశము గలదా? కావున సాన్నిధ్యమాత్రసాధ్యకర్తృత్వము గలవాఁడు సంకల్పము మొదలగు వికారములు కలిగియుండవలయు ననుట నియమము కాదు. కావున నీ వేదాంతసిద్ధాంతమే శ్రుతికిఁ గూడ విరుద్ధము కాదని తెలిసికొనవలయును.

అవ. పైనిరూపించినవిషయమును అనుభవసిద్ధముగ నిరూపించి చూపుచున్నాఁడు.-

వ. అది యెట్లనిన నాకర్ణింపు మయోధ్యానగరంబున నతినిర్మలం బయిన రఘువంశంబునం దితనిజన్మంబును విశ్వామిత్రసహాయత్వంబును దన్మఖరక్షణంబు నహల్యాశాపశమనంబును ఘోరధనుర్భంగంబును మత్పాణిగ్రహణంబును పరశురామపరాక్రమభంజనంబును బురప్రవేశంబును దండకారణ్యగమనంబును విరాధవధంబును శూర్పణఖాకర్ణనాసికాచ్ఛేదనంబును ఖరదూషణత్రిశిరః ప్రముఖ రాక్షసఖండనంబును మాయామారీచహరణంబును మాయాసీతాపహరణంబును జటాయుకబంధమోక్షలాభంబును శబరీపూజనంబును సుగ్రీవసమాగమంబును వాలివధంబును సీతాన్వేషణంబును సముద్రసేతుబంధనంబును లంకానిరోధంబును భీషణసంగ్రామంబున భ్రాతృపుత్రపౌత్రబాంధవహితజనాదిసహితంబుగా రావణహరణంబును విభీషణరాజ్యప్రదానంబును బుష్పకారోహణంబును మత్సమేతంబుగా సాకేతపురగమనంబును రాజ్యాభిషేకంబును మొదలుగాఁ గలకార్యంబు లన్నియు నాచేత నాచరితంబు లయ్యె నట్లగుచుండ నిర్వికారుం డఖిలాత్మకుం డైనయీరామునియం దజ్ఞానులచే నారోపింపఁబడుఁ గావున.

టీక. అది యెట్లనినన్=అయారోపణ యెట్లనఁగా, ఆకర్ణింపుము = వినుము, అయోధ్యానగరంబునన్ = అయోధ్యాపట్టణమునందు, అతినిర్మలంబైన = మిగులపరిశుద్ధ మగు, రఘువంశంబునందున్ = రఘుమహారాజుయొక్క వంశమునందు, ఇతని జన్మంబు = ఈరాముఁడు పుట్టుటయు, విశ్వామిత్రసహాయత్వంబును = విశ్వామిత్రునికి సహాయుండగుటయు, తన్మ...బును-తత్=అవిశ్వామిత్రమహామునియొక్క, మఖ=

యజ్ఞమును, రక్షణంబును = రక్షించుటయు, అహ...బును - అహల్యా = అహల్య యొక్క, శాపశమనంబును = శాపమును బోఁగొట్టుటయు, హరధనుర్భంగంబును = శివునివిల్లు విఱచుటయు, మత్పా...బును-మత్ = నాయొక్క, పాణిగ్రహణంబును = వివాహంబును (అనఁగా: నన్ను వివాహముఁ జేసికొనుటయు), పర..బును - పరశురామ = పరశురామునియొక్క, పరాక్రమ = శౌర్యమును, (లేక, బలమును,) భంజనంబును = అడంచుటయు, పురప్రవేశంబును = మరల అయోధ్యాపట్టణమునకు వచ్చుటయు, దండకారణ్యగమనంబును = దండకారణ్యమునకుఁ బోవుటయు, విరాధవధంబును = విరాధుఁ డనురక్కసుని సంహరించుటయు, శూర్ప...బును - శూర్పణఖా = రావణాసురుని చెలియలగు శూర్పణఖయొక్క, కర్ణ = చెవులను, నాసికా = ముక్కును, ఛేదనంబును = కోయుటయు, ఖర...బును-ఖర = ఖరుఁడు, దూషణ = దూషణుఁడు, త్రిశిరః = త్రిశిరుఁడు, ప్రముఖ = మొదలుగాఁగల, రాక్షస = రాక్షసులయొక్క, ఖండనంబును = ఖండించుటయును, మాయా మారీచ హరణంబును = మాయలేడియై వచ్చిన మారీచుని సంహరించుటయు, మాయాసీతాపహరణంబును = రావణుఁడు మాయా సీత నెత్తికొని పోవుటయు, (రావణుఁడు మాయాసీతను గొనిపోయెననుట యధ్యాత్మ రామాయణ సంప్రదాయము. వాల్మీకిరామాయణమున నీవిషయము ప్రత్యేకముగ ఖండింపఁబడియుండకపోవుటచేత నాయునికిఁకూడ నిదియే యభిప్రాయమనితోఁచుచున్నది. ఒకవిషయము సామాన్యముగా నొకచోటఁ జెప్పబడినప్పుడు మఱియొచ్చట నైనను దానిని గూర్చిన విశేషమున్నయెడల గ్రహింపవచ్చు ననుట సుప్రసిద్ధము.) జటా...ను-జటాయు = గృధ్రరాజగుజటాయువునకును, కబంధ = కబంధుఁడగు రాక్షసునకును, మోక్షలాభంబును = మోక్షమునిచ్చుటయు, శబ...బును, శబరీ = శబరి యనుబోయవనిత, పూజనంబును = పూజించుటయు (లేక, శబరి ననుగ్రహించుటయు,) సుగ్రీ...బును-సుగ్రీవ = సుగ్రీవునితో, సమాగమంబును = స్నేహముఁ జేయుటయు, వాలివధంబును = వాలిని సంహరించుటయు, సీతాన్వేషణంబును-సీతా = సీతయొక్క (ను), అన్వేషణంబును = వెదకుటయు (లేక, వెదకించుటయు) సముద్ర సేతుబంధనమును = సముద్రమున సేతువుం గట్టుటయు, లంకానిరోధంబును = లంకను ముట్టడించుటయు, భీమ...బునన్-భీమ = భయంకరమైన, సంగ్రామంబునన్ = యుద్ధమునందు, భ్రాతృ...గాన్-భ్రాతృ = తమ్ములు, పుత్ర = కుమారులు, పౌత్ర = మనుమలు, బాంధవ = బంధువులు, హితజన = ఇష్టజనులు, ఆది = మొదలగు వారితో, సహితంబుగాన్ = కూడునట్లుగా, రావణహరణంబును = రావణునిసంహరించుటయు, విభీషణరాజ్యప్రదానంబును = విభీషణునికి లంకారాజ్య మొసంగుటయు, పుష్పకారోహణంబును = పుష్పకవిమానము నెక్కుటయు, మత్సమేతంబుగాన్ = నాతోకూడి, సాకేతపురగమనంబును = అయోధ్యాపట్టణమునకు వచ్చుటయు, రాజ్యాభిషేకంబును =

పట్టాభిషేకముఁ జేసికొనుటయు మొదలుగాఁ గలకార్యంబులన్నియుఁ, నాచేత నాచరితంబులయ్యెఁ = నాచే నాచరింపఁబడినవి. అట్లగుచుండఁ = ఇట్టికార్యముల నన్నిటిని నేనే చేసియున్నను, నిర్వికారుఁడు=ఏవికారములను లేనివాఁడును, అఖిలాత్మకుఁడు=సకలప్రపంచరూపుఁడును, ఐన, ఈరామునియందుఁ, అజ్ఞానులచేతఁ, ఆరోపింపఁబడుగావునఁ = ఆరోపణ చేయఁబడుచున్నది గాన (అనఁగా: ఈకార్యములనన్నిటిని రాముఁడే చేసె నని జ్ఞానశూన్యు లగువారు తలంచుచున్నారు గావున ననుట.)

తా. నేను (మూలప్రకృతి) చేయుకార్యముల నీరామునియందు (పరబ్రహ్మమునందు) నారోపించువిధమును వివరించెదను వినుము. ఈరామునకు పుట్టుక గాని, కామక్రోధాదులతో సంబంధము గాని లేదు. శత్రువులుగాని, మిత్రులుగాని లేరు. హర్షశోకములులేవు. ఈవికారము లన్నియు నాచే (జ్ఞానముచే)ఁ గల్పింపఁబడినవి. ఇట్లున్నను అజ్ఞానులగువారు ఈరాముఁడే రఘువంశమున జనించి, విశ్వామిత్రునకుఁ దోడ్పడి యమ్మహాత్మునియజ్ఞమును గొనసాగించి, అహల్యాశాపమును దీర్చి శివునివిల్లు విఱిచి నన్ను బెండ్లియాడెననియు,పరశురాముని భంగపఱిచి యయోధ్యకుఁజేరి యచ్చట కొంతకాల ముండి లక్ష్మణునితోను నాతోను గూడి దండకారణ్యమును బ్రవేశించె ననియుఁ జెప్పుచున్నారు. అచ్చట విరాధుఁడు మొదలగురాక్షసుల ననేకుల సంహరించి, మునుల కభయ మిచ్చి, మాయచే బంగరులేడియై వచ్చినమారీచుని సంహరించె ననియు, మరలి యాశ్రమమునకు వచ్చునప్పటికి, మాయామయ మగురూపముతో నున్న నన్ను రావణుఁడుఁ గొనిపోవఁగా నాకై బహువిధముల విలపించె ననియు, నన్ను వెదకుచు నరణ్యములఁ దిరిగి తిరిగి జటాయుకబంధులకు మోక్ష మిచ్చి, శబరిచే పూజలఁ గొని, వారు చెప్పినచొప్పున సుగ్రీవునితో మైత్రిఁ జేసె ననియు, భావించు చున్నారు. సుగ్రీవునకుఁ బ్రియంబుగా వాలినిఁ ద్రుంచి, వానరరాజ్యమును సంపాదించి యిచ్చి వాని సహాయముచే నన్ను వెదకించి తెలిసికొని లంకాపురమును నిరోధించి రావణుని సంహరించి, యారాక్షస రాజ్యమును విభీషణున కిచ్చెననియు, పుష్పకారూఢుఁడై నాతోఁ గూడి యయోధ్యకు వచ్చి పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యె ననియుఁ దలంచు చున్నారు. ఈకార్యముల నన్నిటిని నే నాచరించితిని గాని రాముఁ డాచరింపలేదు. ఇట్లైనను భ్రాంతివలన నజ్ఞాను లగువారు నిర్వికారుఁడై సర్వసాక్షియై యున్న యీరాముని యందే వీని నెల్ల నారోపించు చున్నారు. పైన నిరూపింపఁ బడియున్నట్లు ఈతని సాన్నిధ్యమువలన నే నీకార్యముల నెల్ల నాచరించుచుండుట నెఱుంగ లేక యిట్లు భ్రాంతి నొందుచున్నారు, కావున.

అవ. ఈక్రిందిరెండుపద్యములచే రామతత్త్వస్వరూపవ్యాఖ్యానము నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

సీ. రాముఁడు నిర్వికారుఁడు నిరామయుఁ డవ్యయుఁ డక్షరుండు ని
ష్కాముఁ డతీంద్రియుం డజుఁ డకర్త యభోక్త యసంగుఁ డంతరా
రాముఁడు నిర్వికల్పుఁడు నిరంజనుఁ డద్వయుఁ డైనయాపరం
ధాముఁడు గాని చారుగుణధాముఁడు గాఁడు సమీరనందనా!. 79

టీక. సమీరనందనా=వాయుపుత్త్రుఁడ వగు నాంజనేయా! రాముఁడు, నిర్వికారుఁడు=వికారములు లేనివాఁడును,నిరామయుఁడు=శరీరము లేని వాఁడగుటచే రోగములు లేని వాఁడును, అవ్యయుఁడు=నాశము లేనివాఁడును, (లేక, స్త్రీపురుషాదిలింగభేదములు లేని వాఁడును), అక్షరుండు=నశింపనివాఁడును, నిష్కాముఁడు=కోరఁదగినది లేనివాఁడును (పరమానందమె అయనకు స్వరూప మగుటచేతను జనులచేఁ గోరఁబడునదియు నానందమే యగుటచేతను, పరబ్రహ్మకు కోరవలసినపదార్థ మేదియు నుండదని భావము.) అతీంద్రియుండు=ఇంద్రియములకుగోచరముకానివాఁడును,అజుఁడు=ఉత్పత్తిలేనివాఁడును, అకర్త=యేకార్యమును జేయనివాఁడును,అభోక్త=ఏఫలమును అనుభవింపనివాఁడును, అసంగుఁడు=దేనితోను సంబంధపడనివాఁడును, అంతరారాముఁడు=సకలభూతములయందు అంతర్యామియై విహరించువాఁడును, నిర్వికల్పుఁడు=సంకల్పవికల్పములు లేనివాఁడును, నిరంజనుఁడు=మఱియొకదాని సహాయము లేకయే స్వయముగఁ బ్రకాశించువాఁడును, అద్వయుఁడు=తనకంటె వేఱగు పదార్థము లేనివాఁడును, అయిన=అయినట్టి, అపరంధాముఁడు గాని=అపరమాత్ముఁడేకాని, చారు... గాఁడు–చారు=మనోహరమలైన, గుణ=గుణములకు, ధాముఁడు గాఁడు=అధారభూతుఁడుకాఁడు. (అనఁగా: సగుణుఁడును శరీరవిశిష్టుఁడును కాఁడనుట.)

తా. ఓఆంజనేయా! వికారములు లేనివాఁడును,దేనితోను సంబంధములేనివాఁడును, అద్వితీయుఁడును, శరీరము మొదలగునవి లేనివాఁ డగుటచే రోగములు మొదలగునవి లేనివాఁడును, కామక్రోధాదులు లేనివాఁడును,ఇంద్రియములకుఁ గోచరము కానివాఁడును, ఒకపనిని జేయుట గాని, దానిఫలము ననుభవించుట గాని లేనివాఁడును, అంతర్యామి యగువాఁడును, జాతిభేదములు వినాశము లేనివాఁడును, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములతో నక్కఱ లేకయే స్వయముగఁ బ్రకాశించువాఁడు నగు నాపరబ్రహ్మ మీరాముఁడు. లోకు లనుకొనునట్లు శరీరాదియుక్తుఁడు కాఁడు. అని తెలిసికొనుము.

క. మాయాగుణానుగతుఁ డై, హాయక నానావిధప్రపంచం బితఁడే
చేయు నని తోఁచు నేమియుఁ, జేయుఁ డసంగుం డకర్త సిద్ధము వత్సా.

టీక. వత్సా=బిడ్డా! మా...డై-మాయా=మాయయొక్క-,గుణ=సత్త్వరజస్తమోగుణములను,అనుగతుఁడై=అనుసరించువాఁడై,పాయక=విడువక,నానా...చంబు-నానావిధ=అనేకవిధములైన, ప్రపంచంబు = లోకములను, ఇతఁడే=ఈరాముఁడే, చేయుననీ=చేయుచున్నాఁడని, (అనఁగా : సృష్టించుచున్నాఁడని) తోఁచుఁ, ఏమి యుఁ జేయఁడు=యథార్థస్థితిలో ఈరాముఁడే కార్యమును జేయువాఁడు కాఁడు, అనుగుండు=వాస్తవములో నాయనకు జనితోను సంబంధము లేదు. అకర్త=ఇట్లగుటచే నేమియుఁ జేయఁడు, సిద్ధము=ఈవిషయము సిద్ధాంతమైనది.

తా. ఓహనుమంతుఁడా! సత్త్వరజస్తమోగుణముల వికారమువలన (అనఁగా: సత్త్వరజస్తమోగుణములే మాయ కావున నదిచేయుచుండు కార్యములవలన) సర్వవ్యాపకుఁడగు శ్రీరాముఁడు కర్తయైనట్లు తోఁచుచుండును. ఆగుణములయందు వ్యాపించి యున్న పరమాత్మునిసహాయముచే నాగుణములే యిట్లుసృష్ట్యాదులను చేయుచున్న వని తెలిసికొననేరక జను లిట్లు భ్రాంతి గాంచుచున్నారు. పరబ్రహ్మమాత్ర మేమియును జేయువాఁడు కాఁ డనుట సిద్ధాంతము.

అవ. ఇట్లా పరమేశ్వరుఁడు సంక్షిప్తముగ సీతాకృతోపదేశరూపమున రామతత్త్వము నెఱింగించి పార్వతీదేవికిఁ గలిగినసంశయము నివారించి యాతత్త్వముననే విస్తరించి చెప్ప నుద్దేశముతో నాంజనేయకృత ప్రశ్న మీ క్రింద నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

వ. అనిన విని హనుమంతుండు సీతాదేవి కిట్లనియె. 81

టీక. అనినవిని=అని చెప్పఁగావిని, హనుమంతుండు, సీతాదేవికిట్లనియెన్=సీతాదేవిని జూచి యీక్రిందివిధముగా ప్రశ్నఁజేసెను.

తా. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగ సీతాదేవి శ్రీరామతత్త్వము నుపదేశించిన విని హనుమంతుఁ డామెతో ని ట్లనియెను.

తే. రామచంద్రుఁడు తారకబ్రహ్మ మగుట
సత్య మగుఁ గాని యిమ్మహాసర్వమయుని
సులభముగఁ గాంచు పరమసుసూత్ర మెద్ది
నా కెఱింగింపవమ్మ లోకైక జనని! 82

టీక. లోకైకజనని- లోకైక=సకలలోకములకును ముఖ్యమైన, జనని=తల్లీ! (సీతాదేవీ), రామచంద్రుండు, తారక బ్రహ్మమగుట=సంసారమును తరింపఁజేయఁగల పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడై యుండుట, సత్యమగుఁగాని=యథార్థమే యగును గాని, ఇమ్మహాసర్వమయునిన్=సకల ప్రపంచరూపుఁడగు నీసర్వవ్యాపకుని, సులభముగన్

కాంచు...త్రము-కాంచు=తెలిసికొనుటకు వీలగు, పరమ=శ్రేష్ఠమైన, సుసూత్రము=సుఖమగునుపాయము, ఎద్ది=ఏది, (కలదు), నాకెఱింగింపవమ్మ.

తా. ఓలోకమాతా సీతా! నీవాక్యములవలన రాముఁడు పరబ్రహ్మమనువృత్తాంతము బాగుగఁ దెలియవచ్చెను గాని యనుభవసిద్ధముగ స్పష్టము గాలేదు. కావున దానిని స్పష్టముగాఁ జేసికొనుటకుఁ దగినయుపాయము కలదేని దయచే నానతిమ్ము. ఆయుపాయము మిగులఁ గష్టసాధ్యము గాక సులభముగ నుండవలయును. అట్లుండినఁ గాని మముఁబోంట్లకు సాధ్యము కాదు గదా.

అవ. పైప్రశ్నమునకు సీతాదేవి చెప్పినయుత్తరము నభివర్ణించుచు నాత్మతత్త్వమును బ్రకటింప నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

వ. అనిన విని నవ్వుచు సీతాదేవి హనుమంతున కిట్లనియె. 83

టీక. అనినవిని, నవ్వుచున్, సీతాదేవి, హనుమంతునకున్=హనుమంతునితో, ఇట్లనియెన్=ఈక్రిందివిధముగాఁ జెప్పెను.

తా. ఇట్లు హనుమంతుఁడు ప్రశ్నఁ జేయఁగా విని ఆతని యజ్ఞానమునకు (అనఁగా: తనకంటె వేఱుగాని పరబ్రహ్మమును వేఱుగా నున్నట్లు భావించుచుండుటకు) నాశ్చర్యపడి నవ్వి క్రమక్రమముగా నాతనిచిత్తమును నిర్మలముఁ జేసి జీవబ్రహ్మైక్యము నుపదేశించునదియై సీతాదేవి యాతని కిట్లనియె.

తే. ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడై పరఁగుతనకు
రమణపరమాత్ముఁడైనశ్రీరామునకును
సమరసైక్యానుసంధానసరణి యెద్ది
యదియ యోగంబు సదుపాయ మాంజనేయ! 84

టీక. ఆంజనేయ!, ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడై=జీవరూపుఁడై, పరఁగుతనకున్-పరఁగు=ఒప్పుచున్న, తనకున్, రమ...త్ముఁడు-రమణ=సర్వేశ్వరుండై, పరమాత్ముఁడు=పరబ్రహ్మరూపుఁడు, ఐనశ్రీరామునకున్, సమ...సరణి-సమరస=వేఱుపఱుపరాని (అనఁగా: స్వాభావికమైన) ఐక్య=భేదమును (అనఁగా: 'నేను' అనుపదమునకర్థమైన జీవుఁడును పరమాత్మయు నొక్కటియే యనువిషయమును), అనుసంధాన=ధ్యానించుటకు (అనఁగా: శరీరాభిమానము మొదలగు దోషములవలన కలుగు సంశయముల నివారించుకొనుచు జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమును మనసున దృఢము చేసికొనుటకు), సరణి=తగినమార్గము, ఎద్ది=ఏది, కలదో, అదియు=ఆమార్గమే, యోగంబు=యోగమని చెప్పఁబడును. అదియ=అదే, సదుపాయము=పరమాత్ముని యథార్థరూపము నెఱుంగుటకుఁ జక్కనియుపాయము.

తా. ఓఆంజనేయా! వినుము. నీవు, పరబ్రహ్మము నాకంటె వేఱని తలంచుచుండుటచే, నన్ను పొందుటకు సుపాయ మేదియని ప్రశ్నఁజేయుచున్నావు. యథార్థస్థితిలో నీకంటె (జీవునికంటె) రాముఁడు (బ్రహ్మము) వేఱు కాదు. కావున అనాదినుండియు వచ్చుచున్న భ్రాంతిచే వేఱువేఱుగాఁ గానవచ్చుచుండు జీవబ్రహ్మము లిరువురు నొక్కటియే యని శాస్త్రసిద్ధాంతముల చేతను, గురూపదేశముచేతను, యుక్తులచేతను, నిశ్చయించుకొని యావిషయమును మనసునందు దృఢముఁ జేసికొనుటకై పలుమాఱు ధ్యానము మాత్రము చేయఁబడుచుండవలయునే కాని మఱి యేమియు నక్కఱలేదు. ఈ ధ్యానమున కనుకూలమగుమార్గ మేదికలదో అది యోగమని చెప్పఁబడును. ఈయోగ మొక్కటియే పరమాత్ముని యథార్థస్వరూపము నెఱుంగుటకుఁ జక్కనియుపాయ మని తెలిసికొనుము.

అభ్యాసాదియోగనిర్ణయము.

అవ. సీతాదేవి నవ్విధమున నిశదము చేయుచు నాయమచేఁ జెప్పఁబడిన యుత్తరమును వివరించుచున్నాఁడు.—

వ. ఆయోగం బభ్యాసయోగంబు జ్ఞానయోగం బన ద్వివిధం బై యొప్పు నం దభ్యాసయోగంబు ప్రాణాయామం బన విలసిల్లు నది యుఁ బ్రాకృతంబు వైకృతంబు కేవలకుంభకంబు ననం ద్రివిధం బయ్యె నందుఁ బ్రాకృతంబు మంత్రయోగంబు వైకృతంబు లయయోగంబు కేవలకుంభకంబు హఠయోగం బీత్రివిధప్రాణాయామయోగులకు యమనియమాసన ప్రాణాయామంబులు పూర్వాంగంబులు ప్రత్యాహారధ్యానధారణాసమాధు లుత్తరాంగంబు లగు నం దహింసాసత్యాస్తేయబ్రహ్మచర్యాపరిగ్రహంబులుయమంబులు. శౌచ తపస్సంతోషస్వాధ్యాయేశ్వర ప్రణిధానంబులు నియమంబులు. వీరాసన స్వస్తికాసన పద్మాసన యోగాసన కూర్మాసన భద్రాసన సిద్ధాసన సింహాసనాదికంబులు చతురుత్తరాశీత్యాసనంబులగు నీమూఁడింటి నభ్యసించి యంతటఁ బ్రాణనిరోధంబు సేయం దగు నందు స్వభావ నియత రేచకపూరకకుంభకక్రమంబులచేత నేకవింశతిసహస్రషట్ఛతాధికసంఖ్యాజపామంత్రానుష్ఠానంబు మంత్రయోగంబు. ప్రతిదివసాభ్యస్త రేచకాదిత్రివిధానిలసంయమనపూర్వకంబుగాఁ బ్రాణవృత్తి

యం దపానంబు నపానవృత్తియందుఁ బ్రాణంబును లయంబుగావించుట లయయోగంబు. మూలబంధోడ్యాణబంధజాలంధరబంధపూర్వకంబుగా రేచకపూరకంబుల నుడిగించి ప్రాణాపానంబుల రెంటిని రేయింబగ లొక్కచందంబునఁ గుంభించుట హఠయోగం బివి త్రివిధప్రాణాయామంబులు. విషయంబులవలన నింద్రియంబుల మరలించుట ప్రత్యాహారంబు. సగుణనిర్గుణాత్మకవస్తుచింతనంబు ధ్యానంబు. మూలాధారాదిదేశంబులఁ జిత్తంబు నరికట్టుట ధారణాయోగంబు. నిర్మలనిశ్చలచిత్తవృత్తి నిర్గుణబ్రహ్మత్వంబు సంపాదించుట సవికల్పనిర్వికల్పాత్మకసమాధియోగం బి ట్లష్టాంగంబులుగలిగి యభ్యాసయోగంబు ప్రకాశించు నదియ పరిపక్వచిత్తులకు యోగ్యం బతిదుర్లభం బిది యణిమాద్యష్టైశ్వర్యంబుల నొసంగుచు నాత్మజ్ఞానంబు ప్రకటంబుగాఁ జేయు. మఱియుఁ బ్రవిమలచిత్తులకు జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమాత్రంబు నిచ్చు నతిసులభం బైనవిజ్ఞానయోగంబు రాజయోగం బనంబడు నీరెంటికి శ్రీరామచరణకమలభక్తి కారణంబు. దానికి వైరాగ్యంబు మూలంబు వినుము. 85

టీక. ఆయోగంబు=జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమునుమనసున దృఢముఁ జేసికొనుటకర్హమని చెప్పఁబడినయోగము, అభ్యాసయోగంబు=అభ్యాసయోగము (మనసునకుఁ దగినపరిపాకములేనప్పుడు దానినిఁ గ్రమక్రమముగా నభ్యాసమువలన నిగ్రహించి పరిపక్వముఁజేయుట కుపయోగించుయోగ మభ్యాసయోగము. పరిపక్వమైన పిదప దానినిజ్ఞానబలమువలనఁ బరమాత్మునితో నేకముసేయ నుపయోగింపఁబడుయోగము జ్ఞానయోగము అని తెలిసికొనవలయును). జ్ఞానయోగంబు=జ్ఞానయోగము, అనన్=అని, ద్వివిధంబై=రెండువిధములుగలదై, ఒప్పున్=ఉన్నది. అందున్=ఈఅభ్యాసజ్ఞానయోగములలో, అభ్యాసయోగంబు=అపరిపక్వచిత్తులకై చెప్పఁబడినయభ్యాసయోగము. ప్రాణాయామం బనన్=ప్రాణాయామమనుపేర (వాయువునుబంధించుట.) విలసిల్లున్=ప్రకాశించుచున్నది. (వాయువును బంధించుటయే మనోనిగ్రహమునకుఁ బ్రధానోపాయము గావున నభ్యాసయోగమునకు ప్రాణాయామ మనుపేరుకలిగిన దని తెలిసికొనవలయును.) అదియున్ = ఆప్రాణాయామము, ప్రాకృతంబున్ = స్వభావసిద్ధమైన ప్రాణాయామ మనియు, వైకృతంబు = వైకృతప్రాణాయామ మనియు (స్వభావము గాక ప్రయత్నమువలనఁ గలిగినప్రాణాయామ మనియు), కేవలకుంభ

కంబు = కుంభకప్రాణాయామ మనియు (బలాత్కారముగా వాయువును స్తంభించు
టవలనఁగలిగిన ప్రాణాయామ మనియు), అనన్, త్రివిధంబయ్యెన్ = మూఁడువిధము
లై యున్నది. అందున్ = ఆమూఁడువిధము లగు ప్రాణాయామములలో, ప్రాకృతం
బు = ప్రాకృతప్రాణాయామమనునది, మంత్రయోగంబు=అజపామంత్రము నను
ష్ఠానము చేయుటయే స్వరూపముగాఁ గలమంత్రయోగము. వైకృతంబు=వైకృతప్రా
ణాయామమనఁగా, లయయోగంబు = ప్రాణవాయువులలో ఒకదానిని మఱియొక
దానియందు లయము చేయుటయే స్వరూపముగాఁగల లయయోగము. కేవలకుంభ
కంబు=కుంభకప్రాణాయామమనఁగా, హఠయోగంబు = (వాయువును వెలికి రానీక
బలాత్కారముగా లోన బంధించి బంధములచే నాభి మొదలగు బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు
నచ్చటచ్చట నరికట్టుచునుండుటయే స్వరూపముగాఁగల హఠయోగము, ఉడ్యాణ
బంధము మొదలగు బంధములనుగూర్చి వెనుక వివరింపఁబడును). బంధములచే నాభి
మొదలగు బ్రహ్మరంధ్రమువరకు నచ్చటచ్చట నరికట్టుచునుండుటయే స్వరూపముగాఁ
గల హఠయోగము. ఈత్రివిధప్రాణాయామ యోగములకున్=మూఁడువిధములగు నీ ప్రా
ణాయామయోగము నభ్యసించువారికి, యమనియమాసనప్రాణాయామంబులు=యమ
ము, నియమము, ఆసనము ప్రాణాయామముఅనునవి, పూర్వాంగంబులు=యోగము
నకుఁ బూర్వమె యభ్యసింపఁబడవలసినవి. ప్రత్యాహారధ్యానధారణసమాధులు=
ప్రత్యాహారము, ధ్యానము, ధారణ, సమాధిఅనునవి. ఉత్తరాంగంబులగున్=యో
గాభ్యాసమునకు ప్రారంభించిన పిదప నభ్యసింపఁబడవలసినవి అగుచున్నవి. అందున్=
ఆయమనియమాదులలో, అహిం...బులు - అహింసా = పరునిహింసింపకుండుట,
సత్య=సత్యముఁబల్కుట, అస్తేయ=పరధనమును హరింపకుండుటయు, బ్రహ్మచర్య=
బ్రహ్మచర్యవ్రతమును, అపరిగ్రహంబులు = ఒకనియీవిని గ్రహింపకుండుటయు,
యమంబులు=అనునివియమములనఁబడును. శౌచం...బులు-శౌచ=వెలుపల లోపల
పరిశుద్ధముగ నుండుట, తపః=కృచ్ఛ్రము చాంద్రాయణము మొదలగు వ్రతముల
నాచరించుట, సంతోష = తనకు భగవంతుఁ డిచ్చినదానికిఁ దృప్తిఁబడుట,
స్వాధ్యాయ=వేదాధ్యయనముఁజేయుట, ఈశ్వరప్రణిధానంబులు=ఈశ్వరధ్యానము,
నియమంబులు = ఇవి నియమము లనఁబడును. వీరాసన, స్వస్తికాసన, పద్మాసన,
యోగాసన, కూర్మాసన, భద్రాసన, సిద్ధాసన, సింహాసనాదికంబులు = వీరాసనము,
స్వస్తికాసనము, పద్మాసనము, యోగాసనము, కూర్మాసనము, భద్రాసనము, సిద్ధాస
నము, సింహాసనము మొదలగునవి. (యోగముచేయునప్పుడు శరీరమునుంచుకొనవల
సిన భేదములే యీపేర్లతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి) చతురుత్తరాశీత్యాసనంబు
లున్=ఆసనములని చెప్పఁబడును. ఇవి 84. ఈమూఁడింటన్ = ఈయమనియమాసన
ముల, అభ్యసించి=అలవరుచుకొని, అంతటన్ = పిదప, ప్రాణనిరోధంబు=ప్రాణవా

యువునాటంకపఱుచుటయే స్వరూపముగాఁ గల ప్రాణాయామమును (లేక, ప్రాణాయామమని పిలువఁబడుచున్న యోగమును,) అందున్=ఆయోగమునందు, స్వభా... చేతన్-స్వభావనియత = మనుజులకుస్వాభావికముగా దైవముచే నియమింపఁబడియున్న, రేచక=వాయువును వెలుపలికివదలుట (నిశ్వాసము), పూరక = వాయువును లోనికిఁ బీల్చుట (ఉచ్ఛ్వాసము), కుంభక = వాయువునులోపలనిలుపుకొనుట (ఇది యుచ్ఛ్వాస, నిశ్వాసములకునడుమనుండుస్థితి), (ఊర్ధ్వకుంభకము అధఃకుంభకము ఈరెండునుకుంభకములలోనిభేదములు) వీనియొక్క విక్రమంబులచేతన్=వరుసలచే, ఏక...నంబు - ఏకవింశతిసహస్రషట్ఛతాధికసంఖ్య = ఇరువదియొక్కవేయునాఱునూఱుసంఖ్యగల, అజపామంత్రానుష్ఠానంబు = అజపాగాయత్రీమంత్రమును అనుష్ఠించుట (స్వభావసిద్ధములైన రేచక, పూరక, కుంభకములు, అనఁగాఃనిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములు. స్వస్థుఁ డగు వానికి దినమున కిరువదియొక్కవేలనాఱునూఱుమాఱులు తిరుగుచుండును. ఇవి "హంస" అను మంత్రమును జపించుచున్నవి యని యోగి భావింపవలయును. హంసమంత్రమునకు "అహం సః= నేనే బ్రహ్మను" అని యర్థము. ఈమంత్రమునకే అజపామంత్రమనిపేరు. పైఁజెప్పినవిధముగా భావించుటయే అజపామంత్రానుష్ఠానము. ఇదియే మంత్రయోగ మని తెలిసికొనవలయును.) మంత్రయోగంబు= మంత్రయోగమనఁబడును [ఇదియేప్రాకృత (స్వాభావిక) ప్రాణాయామయోగము,] ప్రతి...బుగాన్=ప్రతిదివస = ప్రతిదినమునందును, అభ్యస్త = అలవాటు చేయఁబడిన, రేచకాది=రేచకము మొదలగు, త్రివిధ = మూఁడువిధములైన, అనిలసంయమనపూర్వకంబుగాన్ = వాయునిరోధములే ప్రధానముగా (అనఁగా: వాయువునునిరోధించుటవలన), ప్రాణవృత్తియందున్ = ప్రాణవాయువు చేయునట్టికార్యమునందు, అపానంబును=అపానవాయువును, అపానవృత్తియందున్ = అపానవాయువుచేయునట్టి కార్యమందు, ప్రాణంబును = ప్రాణవాయువును, (నాసికయందును గుదమునందును జనించువాయువులు ప్రాణాపానములు. యోగమువలన వానిస్థానములను మార్చుటయే లయయోగము.) లయంబుగావించుట = లీనమగునట్లుచేయుటయే, లయయోగంబు = లయయోగ మని చెప్పఁబడును. [ఇదియే వైకృత (అస్వాభావిక) ప్రాణాయామయోగము] మూలబంధోడ్యాణబంధజాలంధరబంధపూర్వకంబుగాన్ = మూలబంధము, ఉడ్యాణబంధము జాలంధరబంధము అను బంధముల మూలమున, రేచకపూరకంబులన్ = నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములను, ఉడిగించి = నశింపఁజేసి, ప్రాణాపానంబులన్-ప్రాణ=నిశ్వాసరూపమగు ప్రాణవాయువును,అపానఁబులన్=ఉచ్ఛ్వాసరూప మగునపానవాయువును, రెంటిన్ = ఈరెంటిని, రేయింబగలొక్కచందంబునన్ = రాత్రింబగలు నొక్కటేవిధముగనే, కుంభించుట = లోపలవాయువును స్తంభించుట, హఠయోగంబు = హఠయోగమనిచెప్పబడును. (ఇదియే కేవలకుంభక

ప్రాణాయామయోగము,) ఇవిత్రివిధప్రాణాయామంబులు = ఈ చెప్పఁబడిన మంత్ర లయ హఠయోగములే కేవలకుంభకము లని చెప్పఁబడిన మూఁడువిధములగు ప్రాణాయోగములు, లేక యోగమునకు పూర్వాంగ మని చెప్పఁబడి ప్రాణాయామయోగములువిషయంబులవలనన్ = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములనియెడువిషయములనుండి (అనఁగా: ఆవిషయములపైకిఁ బోనీక), ఇంద్రియంబులన్=జ్ఞానేంద్రియములను జ్ఞానేంద్రియముల సహాయములేనిది కర్మేంద్రియములు సంచరింపవు కావున జ్ఞానేంద్రియములను నిరోధించినచోఁ గర్మేంద్రియములు కూడ నిరుద్ధము లగును.) మరలించుట= త్రిప్పుట, ప్రత్యాహారంబు = ప్రత్యాహారమనఁబడును. (ఇదియోగముల కుత్తరాంగము లని చెప్పఁబడినవానిలో మొదటిది.) సగుణ...నంబు-సగుణ = గుణములతో కూడినట్టిగాని, నిర్గుణాత్మక = గుణములేనట్టిగాని స్వరూపముగల, వస్తు=పరమాత్మవస్తువును, చింతనంబు=మనసున భావించుట (విష్ణ్వాదిరూపములతోఁ గాని శుద్ధస్వరూపముతోఁ గాని ఆపరమాత్మను ధ్యానించుట,) ధ్యానంబు = ధ్యాన మనఁబడును, మూలా...బులన్-మూలాధార = మూలాధారచక్రము, ఆది=మొదలగు, దేశంబులన్=స్థలములయందు, చిత్తంబున్ = మనసును, అరికట్టుట = నిరోధించుట (లేక, నిలుపుట,) ధారణయోగంబు = ధారణాయోగమనఁబడును. నిర్మల...వృత్తిన్ - నిర్మల=పరిశుద్ధమైనట్టియు, నిశ్చల=చలింపనట్టియు, చిత్తవృత్తిన్ = మనోవ్యాపారముచేత, నిర్గుణత్వంబున్ =త్రిగుణశూన్యమైనపరబ్రహ్మభావమును, సంపాదించుట= కలుగఁజేసికొనుట (అనఁగా: ధ్యానించువాఁడు ధ్యానము ధ్యానింపఁబడునది అను భేదములులేక యేకరూపముతో నిలుచుట,) సవి...గంబు-సవికల్ప=భేదసహితమైనదియు, నిర్వికల్పాత్మక=భేదరహితమైనదియు (అనురూపములు గల,) సమాధియోగంబు=సమాధియోగము అని చెప్పఁబడును. (సగుణపదార్థమునుఁ గాని, నిర్గుణపదార్థమును గాని ధ్యానింప నారంభించినప్పుడు యోగచిత్తమునకు ధ్యాతృధ్యానధ్యేయభేదములును బాహ్యము లగు మఱికొన్ని భేదములును గూడఁ దోఁచుచుండును. కావున ప్రథమావస్థయం దీసమాధికి సవికల్పసమాధియనియు నైభేదము లన్నియు తోఁపకుండు నట్టి యంత్యావస్థయందు నిర్వికల్పసమాధియనియుఁ బేరని తెలిసికొనవలయును.) ఇట్లు=ఈవిధముగా, అష్టాంగంబులు=శమాదు లగు నెనిమిదియవయవంబులను గలిగి, అభ్యాసయోగంబు = అభ్యాసయోగము, ప్రకాశించున్ = ఒప్పుచుండును. అది= ఆ అభ్యాసయోగము, అపరిపక్వచిత్తులకున్ = పరిశుద్ధము గాని మనసుగలవారికి, యోగ్యంబు=తగినది, అతిదుర్లభంబు = సాధించుటకు మిగుల నశక్యమైనది, ఇది= ఈయభ్యాసయోగము, అణిమాద్యష్టైశ్వర్యంబులన్ = అణిమ మొదలైన యష్టసిద్ధులను, ఒసంగున్ = ఇచ్చును. ఆత్మజ్ఞానంబున్ = బ్రహ్మజ్ఞానమును, ప్రకటంబుగాఁజేయున్ = విస్తారముగాఁ జేయును (అనఁగా: దృఢముఁ జేయును).

లగు ననేకభేదములతో నెనుబదినాలుగువిధములై యున్నవి. ఇట్టియమనియమాసనముల బాగుగ నభ్యసించిన పిదప ప్రాణాయామము నభ్యసింపవలయును. ప్రాణాయామ మనఁగా వాయువును నిరోధించుటయే. అదియే యభ్యాసయోగస్వరూపమని కూడ నిదివఱకే చెప్పియున్నాను. ఆప్రాణాయామము మూఁడువిధము లనికూడఁ దెలియఁజేసియున్నాను. అందు మంత్రయోగమని చెప్పఁబడు ప్రాకృతప్రాణాయామమును వివరించెదను వినుము. లోకమునందలి ప్రతిభూతమును సాధారణముగ వెలుపలనుండి లోనికిని, లోపలనుండి వెలికిని వాయువు నాకర్షించుచు విడుచుచు నున్నదికదా. వెలికి వచ్చుదానిని నిశ్వాసమనియు, లోనికిఁ బోవుదానిని యుచ్ఛ్వాసమనియుఁ జెప్పుచున్నాము. శాస్త్రమునందు వీనికే క్రమముగ రేచకపూరకము లను నామధేయములు గలవు. రేచకపూరకముల మధ్యమునఁ గొంతకాలము వాయువు లోన నిలుచుచున్నది. దానికే కుంభకమని పేరు. ఇట్లు స్వాభావికములై యున్న రేచకపూరకకుంభకములలో హంస మంత్రాక్షరముల నిలిపి ధ్యానించుట మంత్రయోగము. ఇదియే ప్రాకృత ప్రాణాయామము. కుంభకములలో నూర్ధ్వకుంభకమనియు, అధఃకుంభక మనియు కూడ భేదములు గలవు. ఇఁక వైకృతప్రాణాయామ మనఁగా దినదినము ప్రాణముల నిరోధించుట యభ్యాసముఁ జేసిచేసి ప్రాణమునం దపానమును, అపానమునందు ప్రాణమును (అనఁగా: ఉచ్ఛ్వాసములలో నొకదానియందు మఱియొకదానిని) లయము గావించుట. ఇదియే లయయోగము. వాయువును బలాత్కారముగ లోపల నిలిపి రేచకపూరకముల సంపూర్ణముగ నశింపఁజేయుట కేవలకుంభకము. ఇదియే హఠయోగము. రేచకపూరకముల నశింపఁజేసి ప్రాణాపానముల(అనఁగా: నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసముల) బంధించుటకు మూలబంధము, ఉడ్యాణబంధము, జాలంధరబంధము నను నుపాయములు కలవు. ఈ విధముగ అభ్యాసయోగమునకు పూర్వాంగము లగుయమనియమాసనప్రాణాయామములు వివరింపఁబడెను. ఇఁక నుత్తరాంగంబుల వివరించెద వినుము.

శబ్దస్పర్శాదివిషయముల ననుసరింపనీక శ్రోత్రాదీంద్రియముల నిర్బంధించుట ప్రత్యాహారము. సగుణరూపముగాఁగాని, నిర్గుణరూపముగాఁగాని పరమాత్ముని ధ్యానించుట ధ్యానమనఁబడును. మూలాధారము, స్వాధిష్ఠానము మొదలగుస్థలములయందు వాయుసహితముగ మనసును నిర్బంధించుట ధారణయనఁబడును. ధ్యానింపఁబడుచున్న వస్తువునందు చిత్తముఁ జేర్చుట సమాధి. అది రెండువిధములు. ధ్యానించువాఁడు ధ్యానము, ధ్యానింపఁబడునది అను భేదము లేసమాధియందుఁ గానఁబడునో, అది సవికల్పకసమాధి. ఏసమాధియందుఁ గానరాదో అది నిర్వికల్పసమాధి. ఇట్లభ్యాసయోగమునకుఁ గల యష్టాంగములస్వరూపములను క్రమముగ వివరించితిని. ఈయభ్యాసయోగము చిత్తపరిపాకము లేనివారికిఁ గావలయును. దీనిని సాధించుట మిగులఁ గష్టము. ఇది సాధిం

పఁబడియె నేని అణిమామహిమాదులగు నష్టసిద్ధుల నొసంగును. బ్రహ్మజ్ఞానమును బ్రకటించును. పరిశుద్ధమగు మనసుగలవారల కీయోగముతోఁ బనిలేదు. వారలు జ్ఞానయోగము నే యాశ్రయించినఁ జాలును. ఆయోగమునకే రాజయోగ మనికూడఁ బేరుగలదు. ఇది వారలకు బ్రహ్మజ్ఞానముమాత్ర మొసంగును. ఈరెండు యోగములలో నేదిసిద్ధింపవలయునన్నను శ్రీరామపాదపద్మములయందు భక్తి యత్యావశ్యకము. అభక్తియు వైరాగ్యము లేక గలుగనేరదు. ఈజ్ఞానయోగమును వివరించెద వినుము.

అహింసాలక్షణము.

ఉత్సాహ. "ఈరు పేను నల్లి చీమ యీఁగ మొదలుజంతులన్
గ్రూరసర్పవృశ్చికాదిగ్రుక్కువిషక్షుద్రావళిన్
ఘోరమృగముల న్వధింపఁ గోర కునికి నాగమో
క్తోరుహింస సేయ రెండు నొప్పు నాయహింసకున్."

తా. "ఈరు పేను నల్లి ఈఁగ చీమ లోనగు స్వల్పజంతువులను, క్రూరములయిన పాములు తేళ్ళు మండ్రగబ్బలు మొదలగు విషజంతువులను, భయంకరములయిన శరభములు సింహములు ఏనుఁగులు పులులు చిఱుతపులులు అడవిపందులు మొదలగు మృగములను చంపకయుండుటయు, వేదోక్తములగు యజ్ఞములయందు పశువులజంపుటయును ఈరెండును అహింసయే."

సత్యలక్షణము.

క. "ఉన్నది కన్నది విన్నది
యున్నట్లుగఁ బలుకుటయును నొరునకు నత్యా
పన్నత గలుగఁగఁ గల్లా
డోన్నతి గలకల్లమాటయును సత్యమగున్."

తా. "ఉన్న సంగతియున్నట్లుగను, చూచినసంగతిచూచినట్లుగను, విన్నసంగతి విన్నట్లుగను తప్పక చెప్పుటయును, ఒకనికి సంభవించినఆపద దప్పి మేలుగలుగుటకై యాడిన కల్లమాటయును సత్యమే యగును."

అస్తేయలక్షణము.

క. "ప్రస్తుతిగ నెట్టిదపర
వస్తువులం ద్రికరణముల వర్జించుట తా
నస్తేయ మనుచుఁ జెప్పుదు
రస్తమితాజ్ఞానతంత్రు లయినమునీంద్రుల్."

తా. "ఎట్టికష్టకాలమం దయినను పరులసొమ్ము నపహరింప మనసునం దలంపక అపహరింపుమని నోటం జెప్పక చేత ముట్టక యుండుటే అస్తేయము.

బ్రహ్మచర్యలక్షణము.

క. "కాంతల నందఱ నామర
ణాంతకముగఁ బరిహరించు టని మే లొండే
నెంతయు నిజ భార్యావ్రత
సంతుష్టిని జెంద బ్రహ్మచర్యంబ యగున్."

తా. "స్త్రీసంపర్కంబు మరణించుదనుక లేకయైనను, ఋతుకాలములయందు తనభార్యం గలసి తనివినొందుచున్నయినను బ్రహ్మచర్యంబు."

అపరిగ్రహలక్షణము.

ఆ. "దానపూర్వకంబుగా నెవ్వ రేమైన
నొసఁగ సంగ్రహింప కునికి యుత్కృ
తముగ శిష్యు లొసఁగు ద్రవ్యంబుఁ గొనుట యగా
ననఘ! తదపరిగ్రహంబు వత్స."

తా. "ధనధాన్యాదులను దానపూర్వకంబున నెవ్వరిచ్చినను పుచ్చుకొనక శిష్యు లిచ్చిన పుచ్చుకొనుట అపరిగ్రహము."

శౌచలక్షణము.

తే. "శౌచములు రెండు తెఱఁగులై చనుఁ బ్రసిద్ధి
మృత్తికాజలములచేత మెఱయు బాహ్య
మమలి నాభ్యంతరపుశౌచ మనఁగ భావ
శుద్ధి యని కద వచియింతు రిద్ధనుతులు."

తా. "బాహ్యపరిశుద్ధియని అంతరపరిశుద్ధియని పరిశుద్ధి రెండువిధములు. వానిలో మృత్తికచేతను జలముచేతను చేయఁబడునది బాహ్యపరిశుద్ధి. కామక్రోధలోభ మోహమదమత్సరదంభములు మొదలయిన దుర్గుణముల సంఘముతోడను, ఆణవకార్మికమాయిక మాయే యతిరోధానములనెడుపంచమలములతోడను కూడక మనస్సు నిర్మలమైయుండుటే అంతరపరిశుద్ధియని విజ్ఞానసంపన్నులగు పండితులు పలుకుదురు."

త్రివిధతపోలక్షణము.

శ్లో. "దేవద్విజగురు ప్రాజ్ఞపూజనం శౌచ మార్జవం,
బ్రహ్మచర్య మహింసాచ శారీరం తప ఉచ్యతే.

క్షరవిరళముఁ గొని మదిసం
స్మరియించుట మానసికము స్వాధ్యాయమగున్.
తే. అందువాచికజపమున కధికతర ము
పాంశుజపమ య్యుపాంశుజపమున కధిక
తరము మానసజప మగు దాని కధిక
తరములేదని తెలియు మో ధర్మనిరత.

తా. స్వాధ్యాయము వాచికమని ఉపాంశువని మానసికమని మూఁడువిధములు. అందు అన్యునికి వినఁబడునట్లు పఠించుట వాచికము; అన్యునికి వినఁబడకుండునట్లు పఠించుట ఉపాంశువు; ప్రత్యక్షరమును విరళించి మనసునందే జపించుటమానసికము.

ఈశ్వరప్రణిధానలక్షణము.

సీ. "కరణంబు లఖిలోపకరణంబులును గాఁగఁ
ప్రాణంబు లుపచారభటులుగాఁగ
గంగాప్రముఖనాడికలు జలంబులు గాఁగ
షట్కమలములు పుష్పములు గాఁగ
జఠరాగ్నిహోత్ర ముజ్జ్వలధూపముం గాఁగఁ
బటుజీవకళలు దీపంబు గాఁగ
నందితానందంబు నైవేద్యముం గాఁగ
రవిశశిజ్యోతు లారతులుగాఁగ
తే. నంగదేవాలయమున సహస్రకమల
పీఠమున శాంతి జనకజోపేతుఁ డగుచుఁ
జెలఁగుపరమాత్ము రాము నర్చించుచుండఁ
దత్త్వవిదు లీశ్వరప్రణిధాన మండ్రు.

తా. జ్ఞానేంద్రియములును కర్మేంద్రియములును అంతరింద్రియములును పూజాపాత్రములుగాను, దశవిధప్రాణములు పనివాండ్రుగాను, గంగాయమునాసరస్వత్యాది నామములుగల ఇడ పింగళ సుషుమ్న మొదలగు నాడులు అభిషేకాదిజలములుగాను, ఆధారాదిషట్కమలములు పుష్పములుగాను, జఠరాగ్ని ధూపముగాను, చిత్కళలు దీపములుగాను, బ్రహ్మానందము నైవేద్యము గాను, సూర్యచంద్రమండలజ్యోతు లారతులుగాను, శరీరమనెడు దేవాలయమందలి సహస్రారకమలమనెడి సింహాసనమున శాంతియను సీతతోఁగూడిన పరబ్రహ్మమను శ్రీరాముని నెల్లప్పుడు పూజించుచుండుటయె యీశ్వరప్రణిధానమని బ్రహ్మవాదులయిన పెద్దలు పలుకుదురు.

యోగాసనముల లక్షణములు.

౧. వీరాసనము.

క. "ఒకతొడపై నొకపాదము,నొకపాదముమీఁదఁ దొడయునునిచిశరీరం
బకుటిలగతి నిల్పినఁ ద, క్కక యది వీరాసనంబుకై నడి యయ్యెన్".

తా. "ఒకతొడమీఁద నొకపాదమును మఱియొకపాదముమీఁద దక్కిన తొడయును చేర్చి శరీరమువంకర లేకుండనిల్పెనేని వీరాసనమగును."

౨. స్వస్తికాసనము.

క. "పిక్కలతొడలనడుములం
దొక్కట బదతలము నిడి సమున్నతి నొడలిన్
నిక్కించిన నీయాసన
ముక్కజముగ స్వస్తికాహ్వయం బగు జగతిన్.

తా. "జంఘోరువులనడుమ పాదములఁ జొనిపి శరీరము చక్కఁగ నిక్కించె నేని స్వస్తికాసనమనుట."

3. పద్మాసనము.

శా."వామాంకంబున దక్షిణాంఘ్రియును దద్వామేతరాంకంబునన్
వామాంఘ్రిన్ఘటియించి పశ్చిమదిశావ్యాప్తంబులౌ చేతులన్
నేమం బారఁగఁ గాళ్లయంగుళములం జేకొన్న పద్మాసనం
బౌ ముక్కుంగొనఁజూపునుం జుబుకహృద్వ్యాసంగముంగల్గినన్."

తా. "ఎడమతొడమీఁద కుడిపాదమును కుడితొడపై ఎడమపాదమును నిలిపి వెనుకప్రక్కగ కుడిచేత నెడమతొడమీఁదనున్న కుడికాలి పెద్దవ్రేలును ఎడమచేత కుడితొడమీఁదనున్న ఎడమకాలిపెద్దవ్రేలును పట్టుకొని ఱొమ్మున గడ్డముంచి భ్రూమధ్యమందు దృష్టినిలిపెనేని పద్మాసనమగును."

౪. మతాంతరపద్మాసనము.

సీ. "అది పద్మబంధంబె యగు నైన నుత్తాన
చరణంబు లూరుసంస్థములు గాఁగ
నూరుమధ్యంబున నుత్తానకరతల
ద్వయమును రాజదంతముల మొదట
హత్తియుండెడిరసనాగ్రంబుఁ దొంటిభా
తినయున్నచుబుకంబు దృష్టి గలిగి

మారుతంబల్లనఁ బూరించు చుండిన
నది పద్మ మగు మతాంతరమునందు
తే. మఱియు నిది మత్స్యమతము పద్మమునఁ బూర్వ
మట్ల యుండుచు సంస్ఫుటహస్తయుగ్మ
మున గుదాకుంచనముఁ జలదనిలపూరి
తము విసర్జనవిధియు ధ్యానమును వలయు.

తా. ఎడమతొడపయిన కుడిపాదమును, కుడితొడపై నెడమపాదమును, వెలికిలనుంచి హస్తములు రెండుతొడలపయి వెలికిలనుంచి నాసాగ్రమందులక్ష్యముంచి దంతమూలమున నాలుక హత్తించి వక్షమందు గడ్డంబుంచి మెల్లమెల్లగ వాయువును పూరించుచుండెనేని మతాంతరపద్మాసనమగును. మఱియు మునుపటివలె పద్మాసనమందుండి చుబుకంబు వక్షంబున హత్తించి చిత్తంబునందు ధ్యానంబుచేయుచు ఆపానమును ఊర్ధ్వముగా రేచించి కుండలీశక్తియుక్తముగనిలిపి ప్రాణవాయువును విడువఁగా నధికజ్ఞానబోధకలుగును. దీనిచేత నాడీద్వారమందు గాలినిల్చును. మృతులగువారు ముక్తులగుదురు. ఇదే బద్ధపద్మాసనము. ఇదేముక్తపద్మాసనము.

౫. యోగాసనము.

క. యోగపటజానుయుగసం
యోగంబునఁ బదతలంబు లుర్విని నిలిపి లో
నీగినకరముల నుండిన
యోగాసన మండ్రు, దీనియోగవిధిజ్ఞుల్.

తా. హంసదండము మోకాళ్ళక్రిందనుంచుకొని పాదములనేలపయి నిలిపి తొడలనడుమ, చేతులఁజొనిపి పిక్కఁబట్టుకొని ఆత్మావలోకనముఁ జేయుచుండెనేని యోగశాస్త్రవేదులు దీనిని యోగాసనమందురు.

౬. కూర్మాసనము.

క. పీడఁబడినగుల్ఫంబులఁ
గూడఁగ సంధించి పట్టి గుద మలవడఁగాఁ
బీడించినఁ గూర్మాసన
మీడితమతి నెఱుఁగుదురు యమీంద్రులు దీనిన్.

తా. ఆధారమునకు ఉభయపార్శ్వములయందు రెండుకాళ్లమడమలు హత్తించి నిక్కచక్కఁగా గూర్చుండెనేని కూర్మాసనము.

౭. ఉత్తానకూర్మాసనము.

తే. కుక్కుటాసనబంధంబుఁ గూర్చినట్టి
కరయుగంబుల మెల్లనఁ గనుదరంబు
బంధనముఁ జేసి వెలికిలఁబడినకూర్మ
మట్లు పడఁగ నుత్తానకూర్మాసనంబు.

తా. కుక్కుటాసనస్థుఁడై యుండి రెండుచేతులతో కంఠముపట్టుకొని కూర్మము వలె వెలికిలఁబడియుండెనేని యుత్తానకూర్మాసనము.

౮. భద్రాసనము.

తే. అండములక్రిందినెలవుల నుందు నుభయ
పార్శ్వములు రాను రెండుగుల్ఫములఁ బెట్టి
పార్ష్ణిపదములఁ గరములఁ బట్టి నిశ్చ
లాత్ముఁడై యుండెనేని భద్రాసనంబు.

తా. అండములకు క్రిందిప్రక్కలయందు చీలమండనునిచి మడిమల రెంటిని రెండుచేతులఁబట్టి కదలకుండిన భద్రాసనమగును. ఈయాసనస్థుఁడగువాఁడు సర్వవిషయములను వ్యాధులను జయించును.

క. భాసురపద్మాసనసిద్ధాసనము గృహస్థవర్తనాతీతులకున్ (?).

తా. గృహస్థాశ్రమస్థులు పద్మాసనస్థులై యుండుట యుత్తమమైనను గృహస్థులకు పద్మాసనమును తక్కిన యాశ్రమస్థునకు సిద్ధాసనమును మేలనుట.

౯. సిద్ధాసనము.

శా. యోనిస్థానముఁ బార్ష్ణిభాగఘటనాయుక్తి న్నిబంధించుచుణ్
దాన న్మేఢ్రముమీఁద నొజ నొకపాదం బూన సిద్ధాసనం
బౌ నం దింద్రియనిగ్రహంబును సుదేవస్థాణు భావంబు యో
గానందైకమనంబు భ్రూయుగళమధ్యాలోకముం గల్గినణ్.

తా. ఎడమకాలిమడమ మూలాధారమందు కుడికాలిమడమ లింగస్థానమందుంచి శిరోగ్రీవభుజంబులఁ జక్కగా నిక్కించి భ్రూమధ్యావలోకనముఁ జేయుచుండిన సిద్ధాసనమగును. దీనిచే నింద్రియనిగ్రహము శరీరపాటవము నిర్మలచిత్తవృత్తిగలుగును.

౧౦. మతాంతరసిద్ధాసనము.

క. వెండియును సవ్యగుల్భము, దండముపైఁ బెట్టి మీఁద దక్షిణగుల్ఫం
బుండఁగ నవక్రముగఁ గూర్చుండిన సిద్ధాసనంబయౌఁ బక్షమునణ్,

తా. లింగముమీఁద నెడమ మడమనుంచి దానిపై కుడిమడమనుంచి ముందు వలె నాసాగ్రము వీక్షించుచుండిన నిది మతాంతరసిద్ధాసనమనుట. దీనిని వజ్రాసనమని ముక్తాసనమని గుల్ఫాసనమని బహువిధములఁ జెప్పుదురు. ఇది సకలాసనములలో మేలైనది. ముక్తిద్వారకవాటపాటనపటువైనది.

౧౧. సింహాసనము.

శా. అండాధస్స్థలి నూరుపార్శ్వములఁ సవ్యాసవ్యగుల్ఫ ద్వయం
బొండొంటిం గ్రమహీనభంగి నిడి దోర్యుగ్మాంగుళుల్ జానులం
దుండ న్వే ప్రసరించి నిక్కి వివృతాస్యుం డైనసింహాసనం
బొం దేమిం గనఁ జొక నాసికముఁ దా నోలిం బరీక్షింపఁగన్.

తా. అండములక్రిందినెలవులయందు తొడలవెనుక భాగములు సోఁకునట్లుకుడి యెడమమడమల మార్చియుంచి కుడియెడమచేతులవ్రేళ్ళను మోకాళ్లమీఁద సవ్యంబుగ వెడల్పుగనుంచి నిక్కికూర్చుండి నోరుదెఱచికొని భ్రూమధ్యమందలి చిద్బిందువును తిలకించుచున్న సింహాసనమనుట.

౧౨. కుక్కుటాసనము.

క. జలజాసనంబునం గరములు జానూరువులమధ్యమునఁ జొనిపి ధరన్
నిలిపి గగనమున నంగం, బలవడ నిలుపంగఁ గుక్కుటాసనమయ్యెన్.

తా. పద్మాసనముననుండి మోకాళ్లతొడలసందుల చేతులను దూర్చి హస్తములు నేలనూని పైనెగసినట్లుండిన కుక్కుటాసనమగును.

౧౩. గోముఖాసనము.

క. వామదిశ పృష్ఠపార్శ్వము, ధామముగా దక్షగుల్ఫతలమును నట్ల
వ్వామపుగుల్ఫము పలనిడ, గోముఖ మీయాసనంబు గోముఖభాతిన్.

తా. ఎడమకాలిమడమ కుడిపిఱుఁదుప్రక్కను కుడికాలిమడమ నెడమపిఱుఁదుపైపు గాను మోకాలిమీఁద మోకాలుగదియనుంచి యొడలు చక్కగ నిక్కించి భ్రూమధ్యావలోకనము చేయుచుండెనేని గోముఖాసనంబగును.

౧౪. ధనురాసనము.

క. మునుపాదాంగుష్ఠంబులు
దనచేతులు చెవులు దాక ధనువుదివియు న
య్యనువున నెడమఁ గుడిఁ దివియు
ధనురాసనమండ్రు యోగతత్త్వవిధిజ్ఞుల్.

తా. పాదాంగుష్ఠముల రెంటిని రెండుచేతుల ధనురాకృతిగ వీఁపు వెనుక చెవులకు, సరిగాఁ బట్టియుండిన ధనురాసనమగును.

౧౫. మయూరాసనము.

మహాస్రగ్ధర. ధరణిన్హ స్తస్థలంబుల్దగులనిలుపుచుందండముంబోలె దత్కూ
ర్పరయుగ్మన్యస్తనాభీభవనతలయుగోద్భాసి యై యున్నతాస్య
స్థిరుఁడై యాకాశదేశస్థితి నిలిచినఁ దా శ్రీమయూరాసనంబౌ
హరియించున్రోగదోషాయతనవిషసమూహంబుల న్రంహయుక్తిన్.

తా. చేతుల నేలనూని మోచేతులనాభియిరుప్రక్కలనుంచి ముఖము పైకెత్తి కాళ్లు చాఁచి నెమలితోఁకవలె పైకెత్తిన మయూరాసనమగును. దీనిచే నుదరగుల్మాది రోగములును సర్వపాపములును వేగముగా నశించును. జఠరాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి విషము నయిన జీర్ణింపఁజేయును.

౧౬. కపాలాసనము.

సీ. ఊర్ధ్వసంస్థితనాభియును నధస్తాలువు
నూర్ధ్వభానుఁడు నధోయుక్తశశియుఁ
నూర్ధ్వపాదంబులు నొగి నధశ్శిరమును
గలయది విపరీతకరణసంజ్ఞ
గలకపాలాసనక్రమ మయ్యె గురువాక్య
మున నది సిద్ధించు జనుల కెలమి
నిత్యంబు నభ్యాసనిరతున కీకపా
లాసనం బఖిలరోగాళిఁ జెఱచు
తే. జఠరవహ్ని వర్ధిలఁ జేయు జగతి నట్టి
సాధకునకు నాహారంబు సంగ్రహింపఁ
జను బహుళముగ నల్పభోజనము చేత
ననిలవేగంబు విడపించు నతనితనువు.

తా. ఈయాసనము ప్రతిదినము యామమాత్రమభ్యాసము చేయుచుండిన మూఁడు నెలలకు పిదప వలీపలితవిరహితాంగుండును మృత్యుంజయుండునగును.

శ్లో. "నాభిస్థానేవసే దగ్నిః హృదఃస్థానే దివాకరః,
భ్రూమధ్యే వర్తతే చంద్రః చంద్రాగ్రే చ వసే న్మనః."

తా. తలక్రిందుగనిలిచి భూమిమధ్యమునందలి చిద్బిందువును జూచుచుండెనేని కపాలాసనమనుట.

౧౭. ముక్తాసనము.

క. పదగుల్ఫంబున గుదముం, గదియంగా నిల్పి యంకగతమై యుండం
బద మొకటి సంఘటించిన, నది ముక్తాసనమన క్రమగు మే నమరన్.

తా. ఎడమకాలి మడమచే మూలాధారమును గప్పి కుడియడుగు నెడమతొడ మీఁద నుంచిన అది ముక్తాసనమగును.

౧౮. టిట్టిభాసనము

క. వెలకిలఁ జరణతలంబులు, దలమీఁదం జేర్చి ధరణితలమున నిలుపం
గలిగెను నట్లుగఁ గరములు, వలపశ్చిమమెత్తఁ డిట్టిభాసనమయ్యెన్.

తా. పాదములు వెలకిలనుండ శిరస్సుపైఁ గదియించి చేతులతోఁ బూనికగానిలిచి వెనుకటిభాగము పైకెత్తఁగా డిట్టిభాసనమగును.

౧౯. పశ్చిమతానాసనము.

చ. పదములభూమిదండమురభాతిగఁ జూచి కరాంగుళంబులన్
బదయుగళాగ్రముల్ బిగియఁ బట్టి లలాటము జానుయుగ్మముం
బదిలముగా ఘటింప నిది పశ్చిమతానము దీన రోగము
ల్గదియవు పశ్చిమంబునను గాలియగున్ జఠరాగ్ని కార్శ్యముల్.

తా. నేలమీఁద రెండుకాళ్లు చక్కఁగాఁజాచి రెండుకాళ్ల బొటనవ్రేళ్లు రెండు చేతులఁబట్టికొని మోకాళ్లమీఁద లలాటముంచెనేని పశ్చిమతానాసనము. ఇందున వాయువు పశ్చిమమార్గముగా నడుచుటవలన జఠరాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి కడుపుపల్చనై రోగములు నశించును.

౨౦. పూర్వతానాసనము.

తే. వరుస మీఁగాళ్లు నేల మోపంగ మడిచి
మడమలును బిఱుఁదులు గూర్చి మస్తకంబు
నడుముఁ గరకూర్పరంబుల నదిమి మోపి
నడు మెగయు నున్నఁ బూర్వతానం బటండ్రు.

తా. కాలివ్రేళ్లుమడిచి భూమిమీఁదనిల్పి మడమలును పిఱుఁదులును జేర్చి శిరస్సును జేతులతోడను నడుమును మోచేతులతోడను అదిమిపట్టుకొని నడుమునునిక్కించిన పూర్వతానాసనమగును.

౨౧. అర్భకాసనము.

మ. పదతలములు ధరాతలముపైఁ గదుడగ్గఱ నిల్పి గోత్రోదల్
గదిసిన జంఘలు న్మరి లలాటము మోపినజానుయుగ్మము౯
బిగియఁలక యుండుహస్తపరిపీడితజానువుగల్గియుండెనే
నిది యగు నర్భకాసన మహీనసుఖాస్పదమండ్రు సంయముల్.

తా. పిఱుఁదులు క్రింద మోపియైనను గొంతు గూర్చుండి మోకాళ్లను చేతులతో చుట్టి పట్టుకొనిన అర్భకాసనము. ఇది యత్యంత సుఖాస్పదము.

౨౨. కామదహనాసనము.

చ. అవనితలంబుఁ బొందఁగఁ బదాంగుళమూలములోన నిల్పి జా
నువులు నభస్థలంబునను నాఁకొనఁ బార్ష్ణియుగంబు యోనియున్
దవులఁగ యోగదండఘటనాస్థితి హస్తతలంబు లుండెనే
నవిరళ మైన కామదహనాసన మండ్రిది యోగతత్పరుల్.

తా. మునివ్రేళ్ల నేలమీఁద నిల్పి మోకాళ్ళక్రింద నూనక పిఱుఁదులు మడమలు నొరయునట్లుండి హంసదండములమీఁదఁ జేతులనూని నిక్కి భ్రూమధ్యాలోకనము చేయుచున్న యోగశాస్త్రవేదులు కామదహనాసనమని పల్కుదురు.

ప్రాణాయామలక్షణము.

తే. ప్రణవపంచాక్షరాష్టాక్షరాదికములు
మాత్రగాఁ జేసి పూరకమాత్రలకును
రెట్టికుంభకమున నిల్పి రేచకంబు
నాడిశోధన మట్లు చేయఁగవలయు.

తే. సోముదెస గాలిఁ గొనుచు సుషుమ్నఁ బట్టి
సూర్యుదెస వీడి క్రమ్మఱ సూర్యునలని
పింగళంబునఁ గొనిపట్టి పిదప నిగుడ
విడువవలయు యథాశక్తి నుసుఁగ కెపుడు.

తా. ఓంకారము పంచాక్షరము అష్టాక్షరము మొదలగుమంత్రములలో ఒక్క మంత్రమును ఒక్కమాత్రగాఁజేసి పూరకమందు నిర్ణయములగు మాత్రలకంటె రెట్టిగా కుంభకమునందు నిలిపి రేచకమునందు పూరకమందలిమాత్రలలోసగము నిర్ణయించి సుషుమ్నా నాడియందలి వింతలఁజూడవలయును. మఱి యెడమముక్కున ప్రాణవాయువునుపూరించి సుషుమ్నయందునిల్పి కుడిముక్కున విడిచి మరల కుడిముక్కున పూ

రించి సుషుమ్నయందునిల్పి యెడమముక్కునవిడుచుచు నీతీరున నెల్లప్పుడు యథాశక్తిగ ప్రాణాయామము చేయుచునుండవలయును. ఈప్రాణాయామము ప్రాకృతమని వైకృతమని కుంభకమని త్రివిధము. అందు నేఁటిదినము సూర్యోదయము మొదలు రేపటి సూర్యోదయమువఱకు మూలాధారకమలంబున గణపతికి ఆఱునూఱును, స్వాధిష్ఠానకమలమున బ్రహ్మకు ఆఱువేలును, మణిపూరకకమలంబున విష్ణుదేవునకు ఆఱువేలును, అనాహతకమలంబున రుద్రునకు ఆఱువేలును, విశుద్ధకమలంబున ఈశ్వరునకు సహస్రంబును, ఆజ్ఞేయకమలంబున సదాశివునకు సహస్రంబును, సహస్రారంబున గురువునకు సహస్రంబును, అజపాగాయత్రీమంత్రజపమును సమర్పించుటే ప్రాకృతప్రాణాయామము. రేచక పూరక కుంభక క్రమములచేత తొలుత అధస్సంచారముగల ప్రాణవాయువునందు ఊర్ధ్వసంచారముగల యపానమును, వెనుక అపానమందు ప్రాణమునుచేర్చుట వైకృతప్రాణాయామము. మూలబంధ ఉడ్యాణబంధజాలంధరబంధములగావించి రేచకపూరకములను నిలిపి ప్రాణాపానములను రెంటిని రేపగ లొక్కసక్కిగ నిలుపుట కుంభకప్రాణాయామము. రేచకమనఁగా ప్రాణవాయువును మూలాధారమునుండి బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతము సుషుమ్నానాళిద్వారముగ నుత్థాపనముచేయుట; పూరకమనఁగా: బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతము రేచించిన వాయువును మరల సుషుమ్నానాళిద్వారముగ మూలాధారమునఁ జేర్చుట. కుంభకమనఁగా రేచించిన వాయువును బ్రహ్మరంధ్రమందు మాత్రాసంఖ్యగ నిలుపుట. ఇదే యూర్ధ్వకుంభకము. పూరించిన వాయువును మాత్రాసంఖ్యగ మూలాధారము నిలుపుట అధోకుంభకము.

బంధత్రయవివరణము.

తే. గుహ్యమున వామపాదంబుఁ గూర్చి యితర
పాదమూలంబు నాభినిఁ బరఁగఁ జుబుక
మురమునను జేర్చ నివి బంధవరము లండ్రు
ఆర్యనుత వీనిఁ దెలియు మీ వాత్మయందు.

క. గుదమును యోనిస్థానము, విడువక బంధించి యూర్ధ్వవీథికపానున్
వడి నాకుంచనమునఁ గొని, వడ నాకర్షింప మూలబంధం బయ్యెన్

తే. కృత్రిమమును లేక నాభికిఁ గ్రిందు మీఁదు
బలిమి మై బంధనము సేయ వలయు దీనిఁ
బరమయోగీంద్రు లుడ్యాణబంధ మండ్రు
బంధములలోనను శ్రేష్ఠ మం బండ్రు దీని.

తే. కంఠమాకుంచనము చేసి కడు దృఢముగ
హృదయమునఁ జుబుకము నిల్పు నిదియ కాదె.
భవ్యజాలంధరాభిఖ్యబంధ మూర్ధ్వ
భాగమున నున్నయమృతనిబంధకంబు.

తా. అంఘ్రిమూలమున మూలాధారచక్రంబుఁ బీడించి ప్రాణంబు బిగియఁ బట్టి అని శివయోగసారభాగవతాది గ్రంథములలో చెప్పఁబడియున్నది గనుక గుద గుహ్యములయందపానుని సంచారముగుటవలన కెడమడమచేత గుదస్థానమును బంధించుటయే మూలబంధము. కుడిమడమచేత నాభిని బంధించుటే ఉడ్యాణబంధము. గడ్డము ఱొమ్మునందుంచుటే జాలంధరబంధము. ఈబంధత్రయమందు సుస్థిరులై హఠ యోగసిద్ధిగల యోగీంద్రులు వార్ధక్యాది వ్యాధిమృత్యు భయములు లేక మోక్షసామ్రాజ్యపట్టభద్రులయి యుందురు. సత్యము.

సమాధిలక్షణము

సమాధి సవికల్పక మని నిర్వికల్పక మని ద్వివిధము. అందు సవికల్పకము దృశ్యానువిద్ధసవికల్పకమని శబ్దానువిద్ధసవికల్పకమని యిరు తెఱంగులు కలదియగును. ఈరెండును నిర్వికల్ప మొక్కటియును గూడి మూఁడువిధములయ్యెను. ఈ మూఁడును బాహ్యాంతరభేదములచేత బాహ్యదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని బాహ్యశబ్దానువిద్ధ సవికల్పకల్పకసమాధి యని బాహ్యనిర్వికల్పకసమాధి యని అంతర దృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధి యని అంతరశబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధి యని అంతర నిర్వికల్పకసమాధి యని ఆఱువిధములు.

ఆ. ఎదుటఁ గానుపించు నెల్లచిదాభాస
కళలు తనకు వేఱు గా వటంచుఁ
దెలియు తెలివి నెపుడుఁ దెలియుట బాహ్యదృ
శ్యానువిద్ధ మనఁగ నలరు వత్స.

క. అంతర మగు ద్విదళంబున, వింతఁగ జూపట్టుకళల వీక్షించుచుఁ దా
సంతస మందుచు నుండుట, యంతర్దృశ్యానువిద్ధ మనఁబడు సుమతీ.

తే. బాహ్యమునఁ బెక్కుగా వినఁబడెడిశబ్ద
తతులఁ దెలిసెడు తెలివియె తా నటంచుఁ
దెలిసి యానందరసమునఁ దేలుచుంట
బాహ్యశబ్దానువిద్ధమై పరఁగు వత్స.

క. అంతర్హృదయనభంబున,సంతత మొగిమ్రోయు ప్రణవశబ్దంబుల నా
ద్యంతమువినుతను దెలియుట, యంతర్దృశ్యానువిద్ధమనఁబడుఁబుత్రా.

ఆ. బాహ్యదృశ్యశబ్దపటలంబుఁ గనునాత్మఁ
గనుట బాహ్యనిర్వికల్పమాంత
రస్థదృశ్యశబ్దరాశిఁ గన్గొనునాత్మఁ
గనుట లోనినిర్వికల్ప మనఘ.

మఱియొకవిధమగు ప్రాణాయామము. కుడిముక్కు ఇడ, ఇదే సూర్యనాడి. ఎడమముక్కు పింగళ, యిదే చంద్రనాడి. వీనియందు సంచరించు ప్రాణవాయువును బ్రహ్మబీజమైన ప్రణవమందలి అకార ఉకార మకారములను మూఁటిని మూఁడుమాత్రలను గాఁజేసికొని వానిలో అకారముచేత సూర్యనాడిని పండ్రెండుమాత్రలకాలమును, మకారముచేత చంద్రనాడిని పదియాఱుమాత్రలకాలమును పూరించు ఉకారముచేత రెండునాడులును చేర్చి పదిమాత్రలకాలము సుషుమ్నయందు కుంభించి పిదప నడినాళంబుచేత క్రమంబుగా పూరించుట ప్రాణాయామము. ఇట్లు బాలకౌమారయౌవనవృద్ధనిష్కలనెడు పేళ్ళుగలప్రాతఃకాలము మధ్యాహ్నకాలము సాయంకాలము అర్ధరాత్రకాలము వీనియందు ప్రతిదినమును ప్రతివేళను ఇరువదిమార్లు తప్పక ప్రాణాయామము చేయుచుండెనేని వాయువు స్థిరపడి వెనుక కేవలకుంభకమునకు మార్గమగును. ఈప్రాణాయామలక్షణము లనేక విధములుగ నుండును గావున గురూపదేశమునఁ దెలిసికొనవలయును.

ప్రత్యాహారలక్షణము.

వర్ణరూపధ్వనిరూపములయిన సకలశబ్దములనువినుట, మృదువు కఠినము ఉష్ణము శీతము మొదలగు స్పర్శములను తెలిసికొనుట, పొట్టి పొడుగు లావు సన్నము నలుపు తెలుపు ఎఱుపు ఆకుపచ్చమిశ్రములని పదివిధములయిన రూపములఁజూచుట, ఉప్పు పులుసు కారము తీపు చేదు ఒగరు అనుషడ్రసములను ఎఱుఁగుట, సుగంధ దుర్గంధ మిశ్రగంధములను మూరుకొనుట, సుశబ్దములను అపశబ్దములను పలుకుట, ఇచ్చుట పుచ్చుకొనుట లోనగుపనులనుజేయుట, నడుచుట ఎగురుట, పరుగెత్తుట, మొదలగుపనులను గావించుట, మలవిసర్జనముచేయుట, సురతాదులచేత నానందించుట, సంశయించుట, నిశ్చయించుట, చంచలించుట, అభిమానించుట అనుగుణములనుండి శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు జిహ్వ ఘ్రాణము వాక్కు హస్తము పాదము వాయువు గుహ్యము అనెడు పదునాలుగింద్రియములను త్రిప్పుట ప్రత్యాహారము.

ధ్యానలక్షణము.

క. మానసకమలమునందున, శ్రీనారాయణునిమూర్తిఁజింతించుచు లో
ధ్యానము సేయుట సగుణ, ధ్యానం బనియండ్రు సుజను లమలవివేకా.

సీ. కమలాసనస్థుఁడై కాయంబు నిక్కించి
కరము లూరులఁ జేర్చి కనులు మూసి
దేహేంద్రియప్రాణధీమ నాదిక మెల్ల
దృశ్య మే గాను దద్ద్రుక్కు నేను
దృశ్యమేఁ గాను దద్ద్రుక్కునేననువృత్తి
దృశ్యంబ కానఁ దద్ద్రుక్కు నేన
యని విజాతిప్రత్యయనివృత్తిగా సజా
తిప్రత్యయప్రవృత్తిక్రమమున
తే. నాత్మ దానైనయందాఁక నయ్యశేష
దృశ్యదృగ్వృత్తులను నిషేధించుకొనుచు
ననిశ మాత్మావలోకన మందుచుంట
నిర్గుణధ్యాన మనఁ జెల్లు నిర్మలాత్మ.

తా. ధ్యానము సగుణధ్యానము నిర్గుణధ్యానము అని రెండువిధములు. అందు హృదయపద్మమందు తటస్థలక్షణస్వరూపుఁడయిన విరాట్పురుషుని నిలిపి మనస్సుచేత సమస్తవస్తువులను గల్పించి షోడశోపచారములను చేసి ధ్యానించుటయే సగుణధ్యానము. పద్మాసనంబుననుండి శరీరంబు నిక్కించి హస్తంబులను తొడల పై నుంచి నేత్రములుమూసి స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములును పదునాలు గింద్రియంబులును దశవిధప్రాణంబులు నదృశ్యములు ఆదేహేంద్రియప్రాణంబులు నేఁగాను. వీనిని వీక్షించు సాక్షిని. సాక్షిని నేననెడు వృత్తియును దృశ్యమే గనుక ఆవృత్తినిజూచుసాక్షిని అని మాయాకల్పితములై విజాతీయములగు యుష్మత్ప్రతీతిప్రత్యయగోచరానులనెడు బహిర్దృశ్యములను,సజాతీయములగు అస్మత్ప్రతీతప్రత్యయగోచరాదులనెడి యంతర్దృశ్యములను, ఆదృశ్యములకు సాక్షిననెడు వృత్తిని నిషేధించుచు సత్యజ్ఞానానందనిర్మలాఖండస్వరూపమై సర్వదృక్కగు పరబ్రహ్మము తాననెడు ధార్ఢ్యముగలుగుదాఁక ఎల్లప్పుడు నిర్వికల్పబ్రహ్మనిష్ఠగలిగియుండుటే నిర్గుణధ్యానము.

ధారణాలక్షణము.

మూలాధారము స్వాధిష్ఠానము మణిపూరకము అనాహతము విశుద్ధము ఆజ్ఞేయము సహస్రారము అనెడు కమలములయందు వానికి నధిదేవతలైన గణపతి బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర ఈశ్వర సదాశివ గురుచరణములను అక్కడక్కడ ధ్యానించునపుడు మనస్సును నిలుపుటే ధారణాయోగము. ప్రత్యగాత్మనైన నేనే పరమాత్మను. ఆపరమాత్మయే ప్రత్యగాత్మ అని నిష్ఠచేయుచుండుటే సమాధి. అని ఈవిధముగ అభ్యాసయోగము ఎనిమిదంగములు కలిగియుండును. అది చిత్తపరిపాకము లేనివారికి తగినది. మిక్కిలి కష్టతరమైనది. ఈఅభ్యాసయోగమును వాడుక చేసినవారికి అణిమాద్యష్ట

విధైశ్వర్యముల నిచ్చును. బ్రహ్మజ్ఞానమును వృద్ధిఁబొందించును. చిత్తపరిపాకము గలవారికి జీవేశ్వరైక్య జ్ఞానము నిచ్చును. అతిసులభమైన జ్ఞానయోగమే రాజయోగ మని చెప్పఁబడును. ఈయభ్యాసయోగ జ్ఞానయోగసిద్ధికి శ్రీరాముని పాదారవిందము లయందు భక్తి గలిగియుండుటే కారణము అని తాత్పర్యము. ఈతాత్పర్యమం దుదాహరింపఁబడిన పద్యములు శుకచరిత్రము శివయోగసారములయందలివని యెఱుఁగ వలయును.

అష్టైశ్వర్యములవివరణము.

సీ. అణుజంతువులయందు నణువై చరించుట
యణిమాహ్వయైశ్వర్య మలఘుచరిత
యబ్జజాండాదిమహత్స్వరూపుం డై యుంట
మహిమాఖ్యభూతి నిర్మలవిచార
బ్రహ్మాండమునకంటె భారమై యుండుట
గరిమాఖ్యసంపత్తి కలుషదూర
యమరాద్రిసదృశుఁడై యతిసూక్ష్మగతి నుంట
లఘిమావిభూతి సల్లలితహృదయ
తే. వాంఛితార్థావలంబనావాప్తిప్రాప్తి
గగనగమనాదిసిద్ధిప్రాకామ్యమర్క
శశిముఖ నియామకత్వ మీశత్వ మఖిల
జీవవశ్యప్రవృత్తి వశిత్వ మనఘ.

తా. అణుప్రమాణము లైన ప్రాణులయందు పరమాణుప్రమాణుఁడై యుండుట అణిమ. బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివ విరాట్పురుషాండముల కంటె పెద్దవాఁడై యుండుట మహిమ. బ్రహ్మాద్యండములకంటె భారమై యుండుట గరిమ. మేరువంతటిబరువు గలిగియుండి దూదిలేశమువలె తేలికయై యుండుట లఘిమ. ఇష్టపదార్థములను లభింపఁజేసికొనుట ప్రాప్తి. గగనగమనాదిసిద్ధి ప్రాకామ్యము. సూర్యచంద్రమహేంద్ర ఉపేంద్ర అగ్ని ప్రముఖ దేవతలను పనులలో నియమించుట యీశత్వము. సకలజంతువులను వశముచేసికొనుట వశిత్వము.

శా. ప్రత్యక్షోపగమంబుఁ బావనము నభ్యాసంబు గావింపఁగా
నత్యంతోరుసుఖంబు ధర్మ్య మతిగుహ్యం బుత్తమం బాద్యమున్
సత్యం బాగమసిద్ధ మాదిమునిరాట్సంస్తుత్యము న్వేద్యమున్
నిత్యానందము రాజయోగము మహానిర్వాణమార్గం బగున్. 86

టీ. ప్రత్యక్షావగమంబు-ప్రత్యక్ష=ప్రత్యక్షముగాఁ గానవచ్చు ప్రపంచమును, (అనఁగా: ప్రపంచభ్రాంతిని,) అవగమంబు=నశింపఁజేయునదియు, పావనమును= పరిశుద్ధమైనదియునగు, అభ్యాసంబుఁగావింపఁగాన్ =అభ్యాసము నాచరించినట్లైన, అత్యం...ఖంబు-అత్యంత=నశింపని, ఉరు=అధికమైన, సుఖంబు=చిత్తశాంతిని గలిగించునదియు,ధర్మము=పుణ్యరూపమైనదియు, అతిగుహ్యంబు=మిగులరహస్యమైనదియు, ఉత్తమంబు=శ్రేష్ఠమైనదియు, ఆద్యమును=అనాదిసిద్ధమైనదియు, సత్యంబు=శాశ్వతమైనదియు, ఆగమసిద్ధము-ఆగమ=కామికము మొదలగునిరువదియెనిమిది యాగమంబులందును,సిద్ధము=ప్రసిద్ధమైనదియు, ఆదిమునిరాట్సంస్తుత్యమును, ఆదిముని=పురాతను లగు సనకాదిమహామునులకు, రాట్=ప్రభువులైన (లేక, గురువులైన) దక్షిణామూర్తి మొదలగువారలచే, సంస్తుత్యమును=స్తోత్రము చేయఁదగినదియు, వేద్యమును=మోక్షేచ్ఛగలవారిచే నవశ్యము తెలియఁబడఁదగినదియు, నిత్యానందము-నిత్య = ఎడతెగని, ఆనందము=బ్రహ్మరూపమగు పరమానందము నొసంగునదియు, ఐన రాజయోగము= యోగములలో నుత్తమమగు జ్ఞానయోగము ఆయిన, మహానిర్వాణమార్గంబు=ప్రసిద్ధమగు మోక్షమార్గమై, అగున్=సిద్ధించును (ఈరాజయోగమే మోక్షమునకు చక్కని త్రోవ).

తా. ఈజ్ఞానయోగమునకే రాజయోగ మని పేరు. ఇది మిగులఁ బరిశుద్ధమైనది. మోక్షేచ్ఛ గలవారిచే నవశ్యముఁ దెలియఁ దగినది. అనాదిసిద్ధమై దక్షిణామూర్తి హయగ్రీవుఁడు మొదలగు జగద్గురువులచే స్తోత్రపూర్వకముగా నాదరింపఁబడుచుండినది. వేదములలోను ఆగమములలోను ప్రసిద్ధమై "ఇదియే సర్వయోగములలో శ్రేష్ఠతమమైనది సత్యమైనది ఆనందస్వరూపమైనది" అని కొనియాడఁ బడుచుండునది. రహస్యములలో నెల్ల రహస్యతమమైనది. దీని నభ్యాసముచేయఁగా అవిద్యాప్రభావము వలనఁ దనకంటె వేఱుఁగా గానవచ్చు నీ ప్రపంచము నశించును. (తనకంటె నన్యముగాఁ గానరాదు). నిరతిశయ మగు బ్రహ్మానందము (తానే బ్రహ్మమని తెలిసికొనుట వలనఁ గలుగు నానందము.) కలుగును. ఈరాజయోగమే మోక్షమునకు మార్గమని తెలిసికొనుము.

ఆ. రాజగుహ్యమైన రాజయోగంబును
శ్రద్ధధాను లగుచు జనము లెల్ల
సంశ్రయింప లేక సంసారవనధిలో
మునుఁగుచుండుదురు విమూఢు లగుచు. 87

టీక. జనము లెల్లన్=మనుష్యులందఱును, శ్రద్ధధానులగుచు శ్రద్ధగలవారలై, రాజగుహ్యమైన=రహస్యములలో నెల్ల రహస్యమగు, రాజయోగంబున్=ఈజ్ఞాన

యోగమును, సంశ్రయింపలేక=ఆశ్రయింపక, విమూఢులగుచున్=అజ్ఞానులై, సంసారవనధిలోన్=సంసారసముద్రమున మునుఁగుచుండుచురు.

తా. ఇట్లు పరమరహస్య మగు నీ రాజయోగమును సద్గురువులయనుగ్రహము వలన నెఱింగి శ్రద్ధావంతులై యభ్యాసముచేసి కడతేర నిచ్ఛయింపక సంసారసముద్రమున మునుఁగుచుఁ దేలుచు బాధ నొందుచున్నారు. ఈయోగ మెంతసులభమైనను వారు దాని నాశ్రయింప లేకున్నారు. వారియజ్ఞానమున కేమందుము ?.

క. ఈరాజయోగమార్గం, బీరేడుజగంబులందు నెవ్వ రెఱుఁగ రా
త్మారామలసదపాంగా, పారకృపాయుక్తు లైనభక్తులు దక్కన్. 88

టీ. ఈరాజయోగమార్గంబు=ఈజ్ఞానయోగపద్ధతిని, ఈరేడు జగంబులందున్=పదునాలుగు లోకంబులందును, ఆత్మా... క్తులు - ఆత్మారామ = సర్వాంతర్యామియగు శ్రీరామునియొక్క, లసత్ = ప్రకాశించుచున్న, అపాంగ=కడగంటి చూపులయొక్క, (అపాంగశబ్దమునకు నేత్రాంతమనియే యర్థమైనను లక్షణావృత్తిచే కడగంటిచూపనియర్థము చెప్పఁబడెను.) కృపాయుక్తులు=దయతోఁగూడిన, ఐనభక్తులు, తక్కన్=తప్ప, ఎవ్వరెఱుఁగరు=ఎవ్వరును తెలిసికొనలేరు.

తా. ఈరాజయోగ మెంతరహస్యమైన దైనను అంతర్యామిస్వరూపుఁ డగు నీరామునియందు భక్తి కలిగి యీతనిదయారసమునకుఁ బాత్రులై యుండువారలకుఁ గరతలామలకంబుగఁ దెలియును. ఇతరు లెవ్వరు నట్లు ఎఱుంగలేరు. కావున ఈయోగము సిద్ధించుటకు భక్తిప్రధానము.

అవ. ఇట్లు రాజయోగమును సామాన్యముగాఁ బ్రశంసించి విశేషముగ వివరించుటకై మొట్టమొదట దానిని విభాగించు చున్నాఁడు.—

తే. రాజయోగంబు ముక్తికి రాజపథము
రాజగుహ్యంబు పరమంబు రాజవిద్య
యదియు మూఁడువిధంబుల నలరుచుండు
సాంఖ్యతారకసదమనస్కము లనంగ. 89

టీక. రాజయోగంబు=ఈజ్ఞానయోగము, ముక్తికిన్=మోక్షమునకు, రాజపథము=రాజమార్గమువంటిది, రాజగుహ్యంబు = మిగులరహస్యమైనది, పరమంబు=శ్రేష్ఠమైనది, రాజవిద్య=సకలవిద్యలలో నుత్తమమైనది, అదియున్=ఆరాజయోగముకూడ, సాంఖ్య... ములు-సాంఖ్య=సాంఖ్యయోగము, తారక=తారకయోగము, సత్=శ్రేష్ఠమైన, అమనస్కములు=అమనస్కయోగము, అనఁగన్=అన, మూఁడువిధంబులన్=మూఁడుభేదములుగలదియై, అలరుచుండున్=ఒప్పుచుండును.

తా. ఈరాజయోగమే మోక్షమునకు రాజమార్గము. అది రహస్యము. సర్వోత్తమము. విద్యలలో నెల్ల శ్రేష్ఠతమ మైనది. సాంఖ్యము, తారకము, అమనస్కము అను భేదములు కలిగి యీరాజయోగము మూఁడువిధములై యొప్పుచున్నది.

అవ. ఈపైఁజెప్పిన మూఁడింటిని అభ్యసించుటవలనఁ గలుఁగు ప్రయోజనముల వివరించుచు, సహేతుకముగా తారకయోగమునువివరింప నుపక్రమించుచున్నాఁడు—

తే. తారకంబు మనశ్శుద్ధికారకంబు
సాంఖ్య మాత్మస్వరూపవిచారకంబు
అనుభవజ్ఞాన మమనస్క మట్లు గాన
నాద్య మెఱిఁగింతు మొదల నీ వవధరింపు. 90

టీక. తారకంబు=తారకయోగమనునది, మన..కంబు-మనః = మనస్సుయొక్క, శుద్ధి=శుద్ధిని, కారకంబు=చేయునది, సాంఖ్యము=సాంఖ్యయోగము, ఆత్మస్వరూపవిచారకంబు-ఆత్మస్వరూప=జీవస్వరూపమును (లేక బ్రహ్మస్వరూపమును), విచారకంబు=విచారించునట్టిది, అమనస్కము=అమనస్కయోగము, అనుభవజ్ఞానము= అపరోక్షానుభవజ్ఞానమును కలిగించునది, అట్లు గావునన్=అట్లగుటచేత, మొదలన్= మొట్టమొదట, ఆద్యము = మొట్టమొదటిదైన తారకయోగమును, ఎఱిఁగింతున్= తెల్పెదను, నీవు, అవధరింపుము=వినుము.

తా. పైన వర్ణింపఁబడిన మూఁడింటిలోఁ దారకయోగమువలనఁ జిత్తశుద్ధి కలుగును. సాంఖ్యయోగమువలన నాత్మతత్త్వము తేటపడును. అమనస్కయోగమువలన నపరోక్షానుభవము కలుగును. అన్నిటికంటె మొదటఁ జిత్తశుద్ధి కావలయును గావున దానికి సాధన మగుతారకయోగమును మొట్టమొదట వివరించుచున్నాను.

అవ. తారకయోగమునం దభిరుచిఁ గలిగించుటకై యర్థవాదము నుపక్రమించుచున్నాఁడు.

ఉ. తారక ముద్భవాంబునిధితారక మంబుజసంభవాదిబృం
దారకసన్నుతం బఘవిదారక మంచితరాగరోషసం
హారకముం బ్రధానపరిహారక మాత్మసుఖానుభూతివి
స్తారక మాగమాంతసుచారకమై తనరారు మారుతీ. 91

టీక. మారుతీ=ఆంజనేయా! తారకము=తారకయోగము, ఉద్భ...మును-ఉద్భవ=జన్మమనియెడు, (లేక, సంసార మనియెడు,) అంబునిధి=సముద్రమును, తారకము=తరింపఁజేయునది, అంబు...బును-అంబుజసంభవాది=బ్రహ్మ మొదలగు, బృందారక=దేవతలచేత, సన్నుతంబు=స్తోత్రముచేయఁబడునది. అఘ... మును-అఘ=పాప

మును, విదారకమును=ధ్వంసము చేయునది, అంచిత...మును - అంచిత=ఒప్పుచున్న, రాగ=కామమును, రోష=ద్వేషమును, సంహారకమును=పోఁగొట్టునది, ప్రధా...మును- ప్రధాన=మాయను, పరిహారకమును=ధ్వంసము చేయునదియు, ఆత్మ...మును-ఆత్మసుఖ =బ్రహ్మానందముయొక్క, అనుభూతి=అనుభవమును, విస్తారకమును-విస్తరింపఁజేయునది, ఆగ...కమై-ఆగమ=వేదములయొక్క, అంతః=కడపటిభాగమగు జ్ఞానకాండమును, (లేక, అచ్చట చెప్పఁబడు బ్రహ్మమును) సువిచారకమై=బాగుగవిచారించునదియై; తనరారుఁ=ఒప్పుచుండును.

తా. ఓ ఆంజనేయా! ఈ తారకయోగము సంసారసముద్రమును తరింపఁజేయునది. సకలపాపములను ధ్వంసముఁ జేయునది. బ్రహ్మ విష్ణువు మొదలగు సకలదేవతలచేతను గొనియాడఁబడునది. అజ్ఞానము హరించి రాగద్వేషముల నడంచి యాత్మజ్ఞానమును విస్తరింపఁ జేయునది. అతిసూక్ష్మమగు వేదాంతార్థమును కరతలామలకముఁ జేయునది.

తే. తారకయోగము దెలియఁగ నేరక వేదాంత వాక్యనికురుంబముచే
నూరక వాదించుచుఁ జెడు వారికి మోక్షంబు గలదె వాయుకుమారా!

టీ. వాయుకుమారా=ఆంజనేయా! తారకయోగముఁ=తారకయోగము, తెలియఁగ నేరక=తెలిసికొనలేక, వేదాం...ముచేఁ-వేదాంతవాక్య=వేదాంతవాక్యములయొక్క, నికురుంబముచేఁ=సమూహముచేత, ఊరక=నిరర్థకముగా, వాదించుచుఁ =వాదము చేయుచు, చెడువారికిఁ=చెడిపోవుచున్నవారికి, మోక్షంబు గలదె=ముక్తియున్నదా?

తా. ఓ వాయుపుత్త్రా! ఇట్లు తారకయోగము మహోపకారముఁ జేయునదియైయుండ దీనిని తెలిసికొని యభ్యసింపలేక ఊరక కొన్ని వేదాంతవాక్యముల నేర్చుకొని వాదములఁ జేయుచుండిన మోక్షము దొరకునా?

తే. రాజయోగంబుఁ బూని నిరంతరంబు
పట్టుగా నభ్యసింపంగఁ బ్రాలుమాలి
కొన్ని వేదాంతయుక్తులు గూడఁ బెట్టి
పలుక నేర్చిన బ్రహ్మానుభవము గలదె? 9

టీక. రాజయోగంబు=రాజయోగమును, పూని=అవలంబించి నిరంతరంబుఁ ఎల్లప్పుడును, పట్టుగాఁ=ఉత్సాహముతో, అభ్యసింపంగఁ= అలవాటు చేయుటకు ప్రాలుమాలి, కొన్ని వేదాంతయుక్తులు, కూడఁబెట్టి, పలుక నేర్చినఁ=నిరర్థకముగా వాదము సేయుటకు, తెలిసినంతమాత్రముననే, బ్రహ్మానుభవము కలదె?

తా. అపరోక్ష బ్రహ్మానుభవము (నేనే పరబ్రహ్మ మని యనుభవపూర్వకముగఁ దెలిసికొనుట.) మోక్షమని చెప్పఁబడును. పూనికతో నీరాజయోగమును అభ్యాసముఁ జేయుటకు ప్రాలుమాలి వేదాంతయుక్తులను మాత్రము కొన్నిటిని గూర్చికొని మాట లాడనేర్చినవారికందఱకును బ్రహ్మానుభవము(మోక్షము) కలుఁగునా?ఓపికతోఁబ్రయత్నించి కార్యమును నిర్వహించినయెడల ఫలము కలుగును గాని మాటలతోఁ గలుగునా? కావున నీతారకయోగమును అవశ్యముగా నభ్యసింపవల యును.

సీ. దారుణగాఢాంధకారం బడంగునే, వసుధపైఁ గృతదీపవార్తవలన
నాఁకొన్న మనుజునియాఁకలి దీఱునే, ఘనసరసాన్న వర్ణనమువలన
నెఱిపేదవానిపేదఱికంబు వోవునే, ద్రవ్యప్రభావకీర్తనమువలన
రోగపీడితుని బల్రోగంబు దీఱునే, కలితౌషధప్రసంగంబువలన
తే. జండిపడి బుద్ధిలో వెలి నిండి మిగుల
దట్ట మైనట్టియజ్ఞానతమము దెగునె
తర్కితవిచిత్ర శబ్దబోధంబువలన
ఫలితయోగానుభవదృష్టివలనఁ గాక. 94

టీక. వసుధపైన్=భూమిమీఁద, కృత...లనన్-కృతి=చేయఁబడిన, దీప=దీపములనుగూర్చిన, వార్తలవలనన్=ప్రసంగమువలన (అనఁగా: దీపవృత్తాంతమును చెప్పఁగానే). దారు...లు-దారుణ=భయంకరమైన, గాఢ=దట్టమైన,అంధకారంబు=చీఁకటి, అడంగునే=పోవునా? ఘన...లనన్-ఘన=శ్రేష్ఠమగు, సరస=రుచిగల,అన్న=అన్నమును, వర్ణనమువలనన్=వర్ణించుటవలన, ఆకొ...కలి-ఆకొన్న=ఆఁకలికొనిన, మనుజుని=మనుష్యునియొక్క, ఆఁకలి, తీఱునె=పోవునా? ద్రవ్య...లనన్-ద్రవ్య=ధనముయొక్క, ప్రభావ=సామర్థ్యమును, కీర్తనమువలనన్=చెప్పుటవలన, నెఱి...కంబు-నెఱిపేదవాని=మిక్కిలి బీదయైనవాని, పేదఱికంబు=బీదతనము, పోవునే=పోవునా, కలి...లనన్-కలిత=ఒప్పుచున్న, ఔషధ=ఔషధములయొక్క, ప్రసంగంబువలనన్=వృత్తాంతమువలన(అనఁగా: ఔషధములను గూర్చి మాట్లాడుటచేత),రోగ...బు-రోగపీడితుని=రోగముచే బాధపడుచున్నవానియొక్క, బల్రోగంబు=అధికమైనరోగము,తీఱునే=పోవునా, జండిపడి=మొండియై, బుద్ధి=బుద్ధియందు, లోన్=లోపలను,వెలిన్=వెలుపలను, నిండి=మిగులదట్టమై, ఐనట్టియజ్ఞానతమము = ఐన యజ్ఞాన మనియెడుచీఁకటి, ఫలి...గాక-ఫలిత=ఒప్పుచున్న, యోగ = రాజయోగముయొక్క,అనుభవముయొక్క(లేక,అనుభ=అనుభవమునలనఁగలిగినదృష్టివలనఁగాక జ్ఞానమువలనఁదప్ప), తర్కి...లనన్-తర్కిత=విచారింపఁబడిన (లేక, వాదింపఁబడిన), విచిత్ర=నానావిధములగు, శబ్ద = శబ్దములయొక్క, బోధంబువలనన్=జ్ఞానము

వలన (అనఁగా: వేదాంతవాక్యములను విచారించుటవలన), తెగునె=నశించునా? (నశింపదనుట.)

తా. ఏఫలమైనను కార్యమును నిర్వహించినప్పుడే సిద్ధించునుగాని మాటలవలన సిద్ధింపదు. దీపమును వెలిగింపక, "ఈదీపము లిట్టివి ఆదీపము లట్టివి. వాని ప్రకాశము మిగుల నధికమైనది." అని యూరక మాటలు చెప్పుచుండిన చీఁకటి నశించునా? భోజనముఁ జేట్టక "అకూరలు మిగుల రుచి గలవి. ఈపిండివంటలు మిగుల మనోహరములైనవి" అని యాహారపదార్థములను గూర్చి ప్రశంసఁ జేయుచుండిన నాఁకలి తీఱునా? ధనము నొసంగినవో పేదఱికము బోవునుగాని అట్లుగాక "ధన మున్నయెడల నెన్నియో మహాకార్యముల సాధింపవచ్చును." అని ధనముయొక్క మాహాత్మ్యముఁ గొనియాడినమాత్రమున దరిద్రులు ధనవంతులగుదురా? ఔషధములను గూర్చియు వానిశక్తులనుగూర్చియుఁ బ్రశంసించిన రోగములు కుదురునా? ఏవియును మాటలవలనఁ గానేరవు. శ్రమ కోర్చి కార్యముల సాధింపవలయును. అనాదినుండియు బుద్ధియందు వ్యాపించి స్థిరమై యేయుపాయముచేతఁ గూడ నశింపని యీయజ్ఞానాంధకారము గూడ పైఁజెప్పినట్లే మాటలతోఁ దీఱునదికాదు. చిత్రవిచిత్రము లగువాదములతోఁ దీఱునదికాదు. శ్రమ కోర్వవలయును. తారకయోగము నభ్యసింపవలయును. మనసును శబ్దాదివిషయములనుండి మరల్ప వలయును. అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమును జెందవలయును.

యోగాభ్యాసఫలనిరూపణము.

క. యోగాభ్యాసమువలన స, దాగతిచిత్తేంద్రియములదర్పము లడఁగున్
రాగద్వేషాదులు చను, బాగుగ నాత్మకు సుఖానుభవముం గలుగున్.

టీ. యోగాభ్యాసమువలనన్=ఈరాజయోగము నభ్యసించుటవలన, సదా... ములు-సదాగతి=ప్రాణవాయువు, చిత్త=మనస్సు, ఇంద్రియముల=జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియములయొక్క, దర్పములు = గర్వములు (అనఁగా: విక్షేపమును కలిగించునట్టి స్వభావములు), అడంగున్ = నశించును, రాగద్వేషాదులు = కామము క్రోధము మొదలగునవి, చనున్=పోవును. బాగుగన్ = చక్కఁగా, ఆత్మకున్=శివుని (లేక జీవునకు), సుఖానుభవమున్=బ్రహ్మానందానుభవము, కలుగున్.

తా. ఈతారకయోగము నభ్యసించినయెడల మొట్టమొదట ప్రాణవాయువు స్వాధీనమగును. వాయువునకును మనసునకును సంబంధముండుటచేత వాయుజయముతోఁగూడ మనోజయము కలుగును. ఇంద్రియముల కన్నిటికి మనసే ప్రభువు కావున వెంటనే యింద్రియజయముకూడఁ జేకూరును, ఇట్లన్నియుఁ జయింపఁబడెనేని

సంసారమునకు ముఖ్యకారణము లగుకామక్రోధములు నశించి జీవునకు బ్రహ్మానందసుఖముకలుగును.

అవ. ఇట్లు తారకయోగమును బ్రశంసించి దానివలనఁ గలుగుఫలమును విస్తరించి చెప్పుచు దానిని వివరింప నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

వ. అట్లు గావున యోగాభ్యాసంబు ముముక్షువున కవశ్యకర్తవ్యం బట్లగుట తత్ప్రకారం బెఱింగించెద సావధానచిత్తుండ వై వినుము. 96

టీ. అట్లుగావునన్ = యోగాభ్యాసము మిగుల నుపయోగకారియగుటచేత, యోగాభ్యాసంబు=రాజయోగాభ్యాసము, ముముక్షువునకున్ = మోక్షేచ్ఛగలవానికి (డు), అవశ్యకర్తవ్యంబు=ముఖ్యముగ చేయవలసినది, అట్లగుటన్, తత్ప్రకారంబు= ఆరాజయోగాభ్యాసవిధమును (లేక, తారకయోగాభ్యాసవిధమును), ఎఱింగించెదన్ =చెప్పెదను. సావధానచిత్తుండవై=శ్రద్ధగలవాఁడవై (లేక, ఏకాగ్రచిత్తుఁడవై), వినుము.

తా. ఇట్లు అభివృద్ధికి మిగుల నాధార మగుటచే మోక్షేచ్ఛగలవారందఱు నీతారకయోగము నభ్యసించి తీరవలయును. కావున దీనిస్వరూపమును వివరించెద వినుము.

యోగాభ్యాసులకు ముఖ్యము లగునాహారాదినియమములు.

అవ. ఈక్రిందిరెండుపద్యములచే యోగాభ్యాసమునకుఁ దగినయధికారులు నిరూపించుచున్నాఁడు.—

చ. వనరుచు నేమియుం దిననివానికి మిక్కిలివెక్కసంబుగాఁ
దిని యెగఁబోయువానికిని దీఱనినిద్దుర యెల్లప్రొద్దుఁ బై
కొనఁ బడియుండువానికిని గొంకక రేపగ లొక్కరీతి మే
ల్కొని వసియించువానికి నగోచరము ల్వరయోగలక్ష్యముల్. 97

టీ. వర...ములు_వర=శ్రేష్ఠములగు, యోగ=తారకయోగముయొక్క, లక్ష్యములు = గురులు, వనరుచున్ = కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదులచే శరీరమును శోషింపఁజేయుచు, ఏమియుం దిననివానికిన్=కొంచెమైనను ఆహారమును తీసికొనని వానికి, మిక్కిలి వెక్కసంబు గాన్ =అధికముగా, తిని, ఎగఁబోయువానికిన్ = నట్టూర్పులు నిగుడ్చువానికిని, తీఱనినిద్దుర=ఎప్పటికిని ముగియనినిదుర, ఎల్లప్రొద్దున్ = అన్నికాలములయందును, పైకొనన్ =క్రమ్ముచుండఁగా, పడియుండువానికిన్=శయనించియుండు వానికిని, గొంకక=సంశయింపక (లేక, అలయక). రేపగలొక్కరీతిన్ = రాత్రింబగలొక్కటే విధముగా, మేల్కొని వసియించువానికిన్=నిదురింపకయే యుండు

వానికిని, అగోచరములు=గోచరములు కానేరవు (ఇట్టివా రాయోగమును సాధింపలే రనుట).

తా. మితిలేక భోజనముసేయువాఁడును, బొత్తిగభోజనముసేయక నుపవాసములుచేయువాఁడును, ఎప్పుడు నిదురించుస్వభావముకలవాఁడును, బొత్తిగ నిదురయే లేనివాఁడును ఈయోగము నభ్యసింపనేరరు.

క. యుక్తాహారవిహారుఁడు, యుక్తస్వప్నావబోధుఁ డురుకర్మములన్ [మై.
యుక్తవిచేష్టుం డగుఘన,యుక్తున కగుఁ బరమరాజయోగము సుఖ

టీక. యుక్తా.. రుఁడు యుక్త=మితమగు, ఆహార=ఆహారము, విహారుఁడు=సంచారము గలవాఁడును, యుక్త...ధుఁడు-యుక్త=మితమగు, స్వప్న=నిదురయు, అవబోధుఁడు=జాగ్రతయుఁ గలవాఁడును, ఉరు...లన్-ఉరు=అధికములగు, కర్మములన్=పనులయందు, యుక్తవిచేష్టుఁడు=మితమగువృత్తిగలవాఁడు (అనఁగా: తన పనులనుజేయుటలో మితముగ శ్రమపడువాఁడు), అగుఘనయుక్తునకున్ = అయిన యోగనిష్ఠునకు, పర...గము-పరమ=శ్రేష్ఠమగు, రాజయోగము-ఈతారకయోగము (లేక, తారకసాంఖ్యామనస్కరూపమగురాజయోగము), సుఖమై=ఆనందరూపమై, అగున్=సిద్ధించును.

తా. మఱియేమనిన, యోగాభ్యాసము సేయువానికి, ఆహారము, నిదురయు, విహారంబును పరిమితములై యుండవలయును. అంత యధికములుగాఁ గాని మిగుల స్వల్పములుగాని యుండరాదు. వాఁడేపనిని జేసినను తగినంతశ్రమను తీసికొనవలయును; గాని అధికముగ నాయాసపడఁగూడదు. ఇట్లని విషయములయందును మితిగలిగి యుండు పురుషునకు యోగము సులభముగ సిద్ధించును.

యో గ మ ఠ ల క్ష ణ ము.

అవ. యోగము నాచరించునప్పు డుండవలయునియమముల నీక్రిందిరెండుపద్యములచేఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. వితతమై విజనమై విమలమై సుఖమై పొ
సంగువివిక్తదేశమునందు
సమభూమియందు నిశ్చలముగామిట్టుప
ల్లములుగాకుండఁ బేలవముగాఁగ
వరుసఁగుశాజినవస్త్రంబులనువుగాఁ,
బఱచియొప్పుగవానిపైఁ దిరముగ
బూనిపద్మాసనాసీనుఁడై యామీఁదఁ
గాయమధ్యమమునుగళముశిరముఁ

తే. జక్కఁగా నిక్కి దృక్కులు ముక్కు చక్కిఁ
జిక్కఁ దక్కించి తక్కినదిక్కుఁ గనక
మిక్కిలి దశేంద్రియంబుల స్రుక్కఁ జేసి
ఫలితముగ యోగ మభ్యసింపంగ వలయు. 99

టీక. వితతమై=విశాలమై, విజనమై = సందడిలేనిదై, విమలమై=పరిశుద్ధమై, సుఖమై=ఈఁగలుదోమలు మొదలగువాని బాధలేక సౌఖ్యము గలుగునట్లు చేయునదియై, పొసంగు=ఉన్న, వివిక్త=ఏకాంతమగు, దేశమునందున్=స్థలమునందు, సమభూమియందు, నిశ్చలముగాన్=స్థిరముగా, మిట్టుపల్లములుగాకుండన్ = ఒకపార్శ్వమున ఎత్తుగను మఱియొకపార్శ్వమున తగ్గుగ నుండకుండునట్లును, పేలవముగాఁగన్=మృదువుగానుండునట్లును, వరుసన్=క్రమముగా, కుశా...బులు-కుశ=దర్భాసనము, అజిన=కృష్ణాజినము, వస్త్రంబులు=వస్త్రము (వీనిని,) అనువుగాన్ = చక్కఁగా, పఱచి, ఒప్పుగన్, వానిపైన్ = ఆదర్భాసనాదులమీఁద, తిరముగన్=స్థిరముగా, పూని=యత్నముతో, పద్మా...నుఁడై-పద్మాసనా = పద్మాసనమునందు, ఆసీనుఁడై=కూర్చుండి, అమీఁదన్ = తరువాత, కాయమధ్యమమున్ = నడుమును, గళమున్=కంఠమును, శిరమున్=తలను, చక్కగా నిక్కి=వక్రత లేకుండనిక్కి, దృక్కులు=చూపులను, ముక్కుచక్కిన్=ముక్కువైపునకు, చిక్కన్=ప్రసరించునట్లు, తక్కించి=కూర్చి, తక్కినదిక్కుఁ గనక=రెండవవైపునుజూడక, దశేంద్రియంబులున్ = జ్ఞానకర్మేంద్రియములఁబదింటిని, మిక్కిలి, స్రుక్కఁజేసి=అడంచి (అనఁగా: వానివిషయములనుగూర్చి పోనీకనిలిపి), ఫలితముగన్=సిద్ధియగునటుల, యోగము=రాజయోగమును, అభ్యసింపంగవలయున్=అభ్యాసము చేయవలయును.

తా. విశాలముగాను, నిర్మలముగాను, జలశూన్యముగాను, ఈఁగలు, దోమలు మొదలగు వానిబాధ లేనిదిగాను ప్రకాశించుచుండు రహస్యస్థలము నొకదానిని యోగాభ్యాసస్థలముగా నేర్పఱుచుకొనవలయును. ఆప్రదేశము సమభూమియై యుండవలయును. అందుఁ గ్రమముగ దర్భాసనకృష్ణాజినవస్త్రముల నొకదానిపై నొకదానిఁ బఱచి యాయాసనమును సమముగ నమరింపవలయును. దానిపైఁ గూర్చుండి యోగాభ్యాసమున కారంభించునప్పుడు నడుము, మెడ, శిరస్సు అను వానిని జక్కగ నిలిపి తనదృష్టులను నాసాగ్రమునందుఁ జేర్చి రెండవవైపునకుఁ జలింపనీక నిలుపవలయును.

మ. యతధీచిత్తమరుద్ధశేంద్రియతనువ్యాపారుఁడై మౌనియై
హాతకామాదివికారుఁడై గతభయుండై బ్రహ్మచారివ్రతే

స్థితుఁడై శాంతమనస్కుఁడై స్వగురుమూర్తి ప్రోక్తలక్ష్యార్థసం
గతి యామద్వయ మభ్యసింపఁ దగు యోగం బంచితోద్యోగుఁడై.

టీ. యత...రుఁడై-యత = నియమింపఁబడిన, ధీ = బుద్ధి, చిత్త = మనస్సు, మరుత్ = ప్రాణము, దశేంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియములు, తను=శరీరము, (వీనియొక్క) వ్యాపారుఁడై=వృత్తులఁగలవాఁడై, మౌనియై = మౌనముగలవాఁడై, హత...రుఁడై-హత = పోఁగొట్టబడిన, కామ = కామము, ఆది=మొదలగు, వికారుఁడై=వికారములుగలవాఁడై (కామక్రోధాదులను జయించి అనుట.) గతభయుండై= ఆధ్యాత్మికము మొదలగు తాపములవలనఁ గలుగు భయములేనివాఁడై, బ్రహ్మచారివ్రత స్థితుఁడై= బ్రహ్మచర్యవ్రతమును బూనినవాఁడై, శాంతమనస్కుఁడై=చిత్తశాంతిగల వాఁడై, స్వగు...గతిన్, స్వగురుమూర్తి=తనకు గురువగుమహాత్మునిచే, ప్రోక్తం=ఉప దేశింపఁబడిన, లక్ష్య=గురిియొక్క, అర్థ=విషయముతో (అనఁగా: తనగురువు తన్ను ధ్యానింపుమని చెప్పిన విషయముతో) సంగతిన్=సంబంధము గలుగునట్లుగా, యోగం బు=ఆతారకయోగమును, అంచి...గుఁడై=అంచిత=ఒప్పుచున్న, ఉద్యోగుఁడై=ప్రయ త్నముఁగలవాఁడై యామద్వయము=రెండుజాములకాలము, అభ్యసింపఁదగున్.

తా. ఇట్లు మిగులనియమము గలిగి బుద్ధి, (నిశ్చయించునంతఃకరణము), చిత్త ము (సంశయించునంతఃకరణము), ప్రాణవాయువు, దశేంద్రియములు అనువానివృ త్తుల నడంచి దానిమూలమున శరీరచాంచల్యమును నిలిపి మౌనవ్రతమునుబూని కామ క్రోధాదివికారములఁ దొలఁగించి చిత్తశాంతి గల్గి నిర్భయుఁడై బ్రహ్మచర్యమును బూని తనకు గురు వుపదేశించినలక్ష్యముపైఁ జిత్తమును నిలిపి రెండుజాములకాలము పూనికతో యోగాభ్యాసము నాచరింపవలయును.

క. మారుతి యీనియమంబులు
తారకసాంఖ్యామనస్కతత్పరులకు సా
ధారణము లగుచు వెలయుం
దారకయోగుల కతిప్రధానము లందున్. 101

టీక. మారుతి=ఆంజనేయా! ఈనియమంబులు=పైఁజెప్పఁబడిన అధికారిదేశము మొదలగునియమములు, తారకసాంఖ్యామనస్కతత్పరులకున్=తారక, సాంఖ్య,అమ నస్కము లనుమూఁడువిధములగురాజయోగము నాచరించువారలకుఁ గూడ, సాధా రణములగుచున్=సమానములై, వెలయున్=ఒప్పుచున్నవి. (తారక,సాంఖ్యామనస్క ములలో దేని నాచరించినను పైనియమముల నవలంబింపవలసినదే యనుట.) అందున్ ఆమూఁడువిధము లగుయోగముల నాచరించువారలలో, తారకయోగులకున్=తారక

యోగము నాచరించువారలకు, అతిప్రధానములు=మిగుల నావశ్యకములు (వారీనియమముల తప్పక నవలంబింపవలయు ననుట.)

తా. ఓ ఆంజనేయా! పైనఁ జెప్పియున్న ఆహారదేశకాలాదినియమములు తారకయోగము నభ్యసించువారలకుఁ గాని, సాంఖ్యయోగము నభ్యసించువారలకుఁ గాని, అమనస్కయోగము నభ్యసించువారలకుఁ గాని యావశ్యకములే. ఇతరులవిషయ మెట్లున్నను తారకయోగము నభ్యసించువారుమాత్రము వీని నవశ్య మాదరింపవలయును.

పంచముద్రాలక్షణము.

అవ. ఇట్లు నియమవిభాగమును జెప్పి తారకయోగమును వర్ణించువాఁడై మొట్టమొదట నాదబిందుకళాసాక్షాత్కారమునకు ననుకూలము లగుటచేత యోగాంగముల లో ప్రధానములని చెప్పఁదగినముద్రల నుద్దేశపూర్వకముగా వివరించుచున్నాఁడు.—

క. వరుసన్ ఖేచరి యన భూ, చరియన మధ్యమ యనంగ షణ్ముఖియనఁగా
పరశాంభవి యనఁ గల వీ, ధరలోపల ముద్రలైదు తారకమునకున్.

టీక. ఈధరలోపలన్ = ఈభూమియందు, తారకమునకున్=తారకయోగమునకు, వరుసన్=క్రమముగా, ఖేచరియనన్=ఖేచరియనియు, భూచరియనన్=భూచరియనియు, మధ్యమయనఁగన్=మధ్యమ యనియు, షణ్ముఖియనఁగాన్=షణ్ముఖి యనియు, పరశాంభవి యనన్-పర=శ్రేష్ఠమగు, శాంభవియనన్ = శాంభవి యనియు, ముద్రలైదు=అయిదుముద్రలు(కలవు.) (ఖేచరిమొదలగు నైదింటికిని ముద్రలనిపేరు. వీనిలక్షణములు క్రమక్రమముగఁ జెప్పఁబడును.)

తా. తారకయోగ మనఁగా, నాదము బిందువు కళ అనువానిని ప్రత్యక్షముగ ననుభవించి పిదప వానికి లయస్థానమగు పరబ్రహ్మమునం దైక్య మగుటయే. ఈనాద బిందు కళలు సాధారణములైనయింద్రియవ్యాపారమునకు గోచరము లగునవి కావు; కావున వాని ననుభవించుటకై యనుకూలము లగునట్లు యింద్రియమనస్సుల నంతర్ముఖములఁజేయుటకు ముద్రయనిపేరు ఈముద్రలైదువిధములు. 1 ఖేచరి, 2 భూచరి, 3 మధ్యమ, 4 షణ్ముఖి, 5 శాంభవి యనునవి.

ఆ. సద్గురూపదేశసరణిచే నీయైదు
ముద్రలను విశేషముగ నెఱింగి
యభ్యసింపవలయు నటమీఁదఁ దారకం
బొందుఁ బ్రణవనాదబిందుకళల. 103

టీ. సద్గు...చేన్-సత్=శ్రేష్ఠుఁడగు,గురు=గురువుయొక్క,ఉపదేశసరణిచేన్=ఉపదేశమార్గముచేత (గురు వుపదేశించినట్లు), ఈయైదుముద్రలన్=పైఁ జెప్పఁబడిన

యయిదుముద్రలను, విశేషముగన్=చక్కఁగా, ఎఱింగి = తెలిసికొని, అభ్యసింపవల యున్=అభ్యాసము చేయవలయును. అటమీఁదన్= ఇట్లభ్యాసము చేసినపిదప, ప్ర ణ...కళలన్-ప్రణవ=ఓంకారరూపములైన, నాద=దశవిధనాదముల యొక్కయు, బిందు=జ్ఞాత (సర్వమును తెలిసికొనుచుండునంతర్యామి), మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అహంకారము (ఈ నాలిగింటికిని అంతఃకరణ మనిపేరు.) వీనియొక్కయు, కళలన్= సమష్టిజీవుఁడు (సర్వప్రపంచము నభిమానించుచు నవిద్యచే నావరింపఁబడియుండుచైత న్యము.) వ్యష్టిజీవుఁడు (తనున్నయొక్కశరీరమును మాత్రమే యభిమానించుచుండు జీవుఁడు.) వీరి యథార్థస్వరూపములయొక్కయు మూలమున (అనఁగా: ఈనాదబిందు కళలను పరిశోధించుటచేత) తారకంబు=ఓంకారమున కర్థ మగు శుద్ధపరబ్రహ్మము (లేక, పరబ్రహ్మమును.) పొందున్=చెందును. (సాధకుఁడే బ్రహ్మమగును, లేక, బ్ర హ్మసాక్షాత్కారము గలుగును అనుట.)

తా. గురూపదేశముచే నీయైదుముద్రలయొక్క స్వరూపమును బాగుగఁ దెలిసి కొని యభ్యసింపవలయును. యోగమున్న కివియే ముఖ్యాంగములు. ఇట్లు అభ్యాసము చేసినయెడల మొట్టమొదట నాదబిందుకళలు గోచరములగును. వానిని విమర్శింపఁగా విమర్శింపఁగా పరబ్రహ్మము శేషించును. తనకును బ్రహ్మమునకును భేదము లేదనువిష యము స్పష్టమగును. శ్రద్ధాయుక్తుఁడై యీముద్రలలో నొక్కదాని నభ్యసించినను ఈఫలము కలుగుటలో సంశయము లేదు.

వ. అది యెట్లంటేని. 104

టీక. అదియెట్లంటేని=ఆబ్రహ్మప్రాప్తి యెట్లు కలుగు ననఁగా.

ఆ. కనులు మూసి యైనఁ గనువిచ్చి యైన భ్రూ
మధ్యమమునఁ జూపు మఱఁచి నిలిపి
యూర్ధ్వముఖము గాఁగ నొనరఁ జూచిన నది
ఖేచరి యనుముద్ర కీశవర్య. 105

టీ. కీశవర్య=వానరశ్రేష్ఠుఁడ వగునోయాంజనేయా! కనులు మూసి యైనన్, కడు విచ్చియైనన్=బాగుగ కనులఁదెఱచికొని, భ్రూమధ్యమమునన్ = కనుబొమల నడిమిభాగమునందు, చూపున్=దృష్టిని, మఱఁచి=మరలించి (సామాన్యముగ నన్ని వైపులకును ప్రసరించుదృష్టినిభ్రూమధ్యమువైపునకుఁ ద్రిప్పి), నిలిపి=స్థిరముఁజేసి, ఊర్ధ్వ ముఖముగన్=పైఁగా, ఒనరన్=లెస్సగా, చూచినన్=చూచినట్టయిన, అది=ఆచూపు, ఖేచరియనుముద్ర=ఖేచరిముద్ర (అగున్).

తా. కనులను సంపూర్ణముగా మూసికొనికాని బాగుగఁ దెఱచికొని కాని బొ మల నడిమిభాగమున దృష్టినిలిపి పైభాగమునకుఁ జూచుట ఖేచరీముద్రయని చెప్పఁ

బడును. దృష్టి భ్రూమధ్యమునకుఁ బ్రసరించుటయే కష్టము. కనులు తెఱచియున్నప్పు డొకవేళ ప్రసరించినను ప్రసరింపవచ్చునుగాని, మూసియున్నప్పు డెట్లు ప్రసరించును? అని సంశయించెదవేమో! బాహ్యదృష్టివిషయమున నిట్టిసంశయము కలుగవచ్చును కాని యంతర్దృష్టివిషయమునఁ గాదు. కనులు మూసి భ్రూమధ్యము జూచుట యనఁగా చూచుచున్నామని సంకల్పించుటయే కాని మఱి యేమియు కాదని తెలిసి కొనవలయును.

క. లోచనములు గదలింపక, యాచార్యోక్తస్వనాసికాగ్రం బెపుడున్
గోచరముగఁ జూచిన నది, భూచరి యనుముద్ర యగును బోధశరణ్యా.

టీక. బోధశరణ్యా-బోధ=జ్ఞానమే, శరణ్యా=రక్షకముగాఁ గలయోయాంజనేయా! (బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరుచున్న హనుమంతుఁడా) లోచనములు=కన్నులను, కదలింపక=చలింపఁజేయక (రెప్ప లార్పక దృష్టినిఁజెదరనీక), ఆచా...గ్రంబున్-ఆచార్యోక్త=గురువుచే నుపదేశింపఁబడిన, స్వనాసికాగ్రంబున్=తనముక్కుకొనను, ఎపుడున్=యోగాభ్యాసము చేయునంతకాలము, గోచరముగన్=కనఁబడునట్లుగా, చూచినన్=చూచినట్లయిన, అది=ఆచూపు, భూచరియనుముద్ర=భూచరియనెడుముద్ర, (అగున్.)

తా. ఓవివేకవంతుఁడా! కనులు కదలనీక ముక్కుకొనపై దృష్టిని నిలిపి చూచు ఖేచరీముద్రకు భూచరిముద్ర యని పేరు.

ఆ. కనులు సగము మూసి ఘననాసికామధ్య
సీమయందుఁ జూపుఁ జెదరనీక
నిలిపి మీఁద నున్ననిటలంబు గాంచిన
మధ్యలక్ష్య మగుఁ గుమారతిలక!. 107.

టీక. కుమారతిలక=పుత్త్రరత్నమా! (సీతాదేవిచే హనుమంతుఁడు పుత్త్రుని కైఁ బ్రేమింపఁబడుచుండుఁ గావున నిట్లు సంబోధింపఁబడియెను) కనులు సగము మూసి=కన్నులను సగభాగము మూసి సగము తెఱచి, ఘన...దున్-ఘన = గొప్పదియగు, నాసికా=ముక్కుయొక్క, మధ్యసీమయందున్=నడుమ, చూపున్=దృష్టిని, చెదరనీక=నిలిపి, మీఁదనున్న=పైభాగమునందున్న, నిటలంబున్=భ్రూమధ్యమును, కాంచినన్=చూచినట్లయిన, మధ్యలక్ష్యమగున్=మధ్యమాముద్ర యగును.

తా. ఓ పుత్త్రరత్నమా! అట్లే కనులను సగము మూసి సగము తెఱచి ముక్కుయొక్క నడిమిభాగమునందు దృష్టిని నిలుపవలయును. అచ్చటనుండి పైభాగముననున్న భ్రూమధ్యమును గాంచవలయును. ఇట్లు చూచుటకు మధ్యమాముద్ర యని పేరు.

తే. కర్ణలోచననాసాయుగంబు మూసి
మలఁచి భ్రూమధ్యమమునఁ జూపులను మనము
నిలిపి పరనాదబిందుచిత్కళలఁ గనుట
షణ్ముఖీముద్ర యండ్రు సజ్జనులు వత్స!. 1[illegible]

టీక. వత్స=కుమారా సజ్జనులు=సత్పురుషులు, కర్ణ ...గంబున్-కర్ణ=చెవుల యొక్కయు,లోచన=నేత్రములయొక్కయు,నాసా=ముక్కులయొక్కయు,యుగంబున్=జతలను, మూసి, మలఁచి=త్రిప్పి, భ్రూమధ్యమునన్ = కనుబొమలనడుమ, చూపులను=దృష్టులను, మనము=మనస్సును, నిలిపి, పరనాదబిందుచిత్కళలన్= శ్రేష్ఠము లగు నాదబిందుకళల, కనుట=చూచుట, షణ్ముఖీముద్ర యండ్రు = షణ్ముఖీ ముద్ర యని చెప్పుదురు.

తా. పుత్రకా! చెవులను గన్నులను ముక్కులను మూసి దృష్టిని మనసుతోఁ గూడ భ్రూమధ్యమునందు స్థిరముగ నిలిపి నాదబిందుకళల ననుభవించుటకు షణ్ముఖీ ముద్ర యని పేరు. ఈముద్రయందే కాదు. అన్నిముద్రలయందును గూడ దృష్టి యేయేస్థలమునం దుండునో మనసుకూడ నాయాస్థలమునందే యుండవలయు ననుట నియమము.

క. అంతర్లక్ష్యము బహిరత్యంతవినిశ్చలసుదృష్టి యపగతపవన
స్వాంతవికారముగలయది, వింతయగుచునొప్పు శాంభవీముద్ర యనన్.

టీక. అంతర్లక్ష్యము-అంతః=లోపల, లక్ష్యము=గుఱియు (అనఁగా: కనులు సంపూర్ణముగ మూసి మనసును, చూపును, నాదబిందుకళలయం దుంచుట.మనసుభావించు చున్నలక్ష్యమునందే చూపుకూడ నున్నట్లు తలంచుట,అనఁగా తానాలక్ష్యమును చూచుచున్నట్లు తలంచుట.) బహి...దృష్టి-బహిః=వెలుపల, అత్యంత=మిగుల, వినిశ్చల=చలింపని, సుదృష్టి=చక్కనిచూపును(బాహ్యమునం దున్నపదార్థములలో నేదియో యొకదానిని ఱెప్పవేయక చూచుచు మనసును కూడ నచ్చటనే నిలుపుట. ఇది వెలిచూ పనఁబడును. ఇంతకుముందు వివరింపఁబడియున్నది లోచూపు).అప...రము-అపగత=నశించిన,పవన=ప్రాణవాయువుయొక్కయు, స్వాంత=మనస్సుయొక్కయు, వికారము=వికారములను (నిశ్చల మగుప్రాణవాయువు నిశ్చల మగుమనస్సు,)కలయది =కలిగి యుండునది (లోచూపుగాని వెలిచూపుగాని స్వరూపము గాఁ గలిగి వాయువికారములను వానితోఁ గూడ చిత్తవికారములను ధ్వంసము చేయునది.) వింతయగుచున్=ఆశ్చర్యకరమైనదగుచు, శాంభవీముద్ర యనన్ = శాంభవీముద్ర యను పేర, ఒప్పున్=ప్రకాశించును.

తా. ఒకపదార్థమునందు దృష్టినిలుపుట యనునియమము లేక కేవలము వెలుపలికిఁ గాని లోపలికిఁ గాని చూచుచు (వెలుపలికి చూచుట యనఁగా కనులు తెఱచి చూచుట, లోపలికి చూచుట యనఁగా కనులు మూసిచూచుట. మూసిచూచుట యనుట కర్థము నిదివఱకే వివరించియున్నాము.) మనసును స్థిరము చేసి ప్రాణాయామాభ్యాసమువలన వాయువును బంధించి నాదబిందుకళల ననుభవింపవలయును. ఇట్టిచూపులకు శాంభవీముద్ర యనిపేరు. వాయునిరోధము కూడ నీశాంభవీముద్రయందు మాత్రమే కాక నన్నిముద్రలయందు నావశ్యకమే యని తెలిసికొనవలయును.

సూర్యచంద్రమండలకళానిర్ణయము.

అవ. ఇట్లు పంచముద్రలయొక్క స్వరూపమును వివరించి యిదివఱకు సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడియున్న ముద్రాభ్యాసఫలమును వివరించుచున్నాఁడు.—

మ. అమరేంద్రార్చితపూర్వవర్ణితనితాంతాంతర్బహిర్మధ్యల
క్ష్యము లుద్యద్వరమండలత్రయకళాసందర్శనాభ్యాసయో
గము లీ రెండును నాదబిందురుచిసాక్షాత్కారసద్ధేతుభూ
తము లై యొప్పు నిరంతరం బలఘుతన్ ధ్యానంబుగావించినన్. 110

టీక. అమరేంద్రార్చిత...లక్ష్యములు= దేవేంద్రునిచేఁ బూజింపఁబడునట్టియు, పూర్వ=ఇంతకుముందు, వర్ణిత=వర్ణింపఁబడిన, నితాంత=అధికములైన, అంతః=లోచూపు, బహిః=వెలిచూపు, మధ్యలక్ష్యములు=నడిమిచూపు, ఈయవియు (అంతర్బహిర్మధ్యలక్ష్యరూపములైన పంచముద్రలును.) ఉద్య...ములు ఉద్యత్ = ప్రకాశించుచున్న, వర=శ్రేష్ఠములైన, మండలత్రయ=సూర్యచంద్రాగ్నిమండలములయొక్క, కళ=చిత్కళలను, (ఈచిత్కళలు ౩౮. శ్లో. "ధూమ్రార్చి రుష్మా జ్వలినీ విస్ఫులింగినీ, సుశ్రీస్స్వరూపా కపిలా హవ్యకవ్యవహే దశ" ఇవి పదియు నగ్నికళలు. "శ్లో. తపినీ తాపినీ ధూమ్రా మరీచి ర్జ్వాలినీ రుచిః, సుషుమ్నా భోగదా విశ్వా బోధినీ ధారిణీ క్షమా" ఇవి ౧౨ ను సూర్యకళలు. శ్లో. "అమృతా మానదా పూషా తుష్టిః పుష్టీ రతి ర్ధృతిః, శశినీ చంద్రికా కాంతి ర్జ్యోత్స్నా శ్రీః ప్రీతి రంగదా, పూర్ణా పూర్ణామృతా కామదాయిన్యః స్వరజాః కలాః" ఈ ౧౬ చంద్రకళలు. వీనిలక్షణములను త్రిపురార్ణవాదిగ్రంథములలో చూచుకొనవలయును.) సందర్శన=చూచుటకు కారణములైన, అభ్యాసయోగములు=ఇంతకుముందు వివరింపఁబడియున్న యమనియమాదులును, ఈరెండును=ముద్రలు యమనియమాదులు నను నీరెంటిని, నిరంతరంబు=సర్వకాలము, అలఘుతన్=అధికముగా, ధ్యానంబు గావించినన్=ధ్యానించినట్లయిన (అనఁగా:అభ్యసించిన), నాద...ములై-నాద = దశవిధనాదముల యొక్కయు, బిందు = అంతఃకరణముయొక్కయు, రుచి = అంతఃకరణమునుండి

ప్రతిఫలించి యున్నయాత్మచైతన్యముయొక్కయు, సాక్షాత్కార=చూపునకు (వానిని బ్రత్యక్షముఁ జేసికొనుటకు), సత్=చక్కని, హేతుభూతములై = కారణము లై, ఒప్పున్=ప్రకాశించును.

తా. దేవతలచేతఁ గూడ వినుతింపఁ దగినయో యాంజనేయా! పైవివరింపఁబడిన ముద్రలలో ఖేచరి, శాంభవి, షణ్ముఖి అనునవి అంతర్లక్ష్యము (లోపలిచూపు)కలవి. భూచరియును శాంభవియును బహిర్లక్ష్యములు (వెలుపలిచూపుకలవి.) మధ్యమ మధ్య లక్ష్యము. (మధ్యలక్ష్య మనఁగా: సంపూర్ణ మగువెలిచూపు గాక సంపూర్ణ మగు లోచూపు గాక నుండుమధ్యస్థమైన చూపు కలది.) ఇంతకుఁ బూర్వమే వివరింపఁబడి యున్న యమ నియమాదులు మనసును పరిశుద్ధము చేయఁగలిగినవి. మనసు పరిశుద్ధమైననే కాని స్థిరమై సూర్యచంద్రఅగ్నిమండలములయందలి ముప్పదియేనిమిదిచిత్కళలను జూడ నేరదు. కావున మనశ్శుద్ధికై ప్రయత్నించు తారకయోగికి సూక్ష్మపదార్థములఁ జూచుటకై ముద్ర లెట్లావశ్యకములో అట్లే సూక్ష్మపదార్థములఁ జూచునప్పుడు మనస్సును నిశ్చలముగఁ జేయుటకై యమనియమాదిరూప మగునభ్యాసయోగము కూడ ముఖ్యమే. ఈరెంటిని శ్రద్ధాయుక్తుఁడై యలవాటు చేసినయెడల శీఘ్రకాలమున నాదబిందుకళాసాక్షాత్కారము కలుగును.

ఆ. నాదబిందుకళల నయ మొప్పఁ జూచుచు
నింద్రియముల మనము నివుఱఁ జేసి
సత్కవీశ్వరుండు స్వప్రకాశాత్మచి
త్సుఖముఁగాంచుఁ బరమసులభముగను. 111

టీ. సత్క...రుండు-సత్=శ్రేష్ఠుఁడైన, కవీశ్వరుండు=విద్వాంసుఁడు (జ్ఞాని), ఇంద్రియములన్=దశేంద్రియములను, మనమున్=మనస్సును, ఇవుఱఁజేసి=నిశ్చలములుగఁజేసి, నాదబిందుకళలన్=నాదబిందుకళలను, నయమొప్పన్=బాగుగ, చూచుచున్, స్వప్ర...మున్ - స్వప్రకాశ = స్వయంప్రకాశుఁడైన, ఆత్మ = జీవుని యొక్క, చిత్సుఖమున్=బ్రహ్మానందమును (జీవబ్రహ్మములొక్కటియే యని తెలుసుకొనుటవలనఁ గలుగు నానందము.) పరమసులభముగన్=మిగులసులభముగా, కాంచున్=చూచును.

తా. ఇట్లు నాదబిందుకళాసాక్షాత్కారము కలుఁగఁగానే మనసు అచ్చటి చిత్రములఁ జూచుచు, చూచుచు నితరవ్యాపారముల మాని యందే లీనమైపోవును. సాధకుఁడగుజీవుఁడు వాస్తవముగ పరబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాకపోవుటచేతను అజ్ఞానముచే నావరింపఁబడియున్న మనస్సొక్కటియే భేదభ్రాంతికిఁ గారణ మగుటచేతను (అయోగి) అప్రయత్నముగనే పరబ్రహ్మమునందు లీనుఁ డగును.

చ. లలితనినాదబిందుకళలన్ గుఱిఁ జేసిన మానసేంద్రియం
బులు వెలిలోపలం దిరుగఁబోవక వానిని జూచుచుండ ని
శ్చల మగు దేహ మయ్యెడ విచారముచేఁ బరమాత్మతత్త్వమున్
సులభముగా నెఱుంగఁబడు సుమ్మిది చక్కనిత్రోవ యారయన్. 112

టీ. లలిత...కళలన్-లలిత=ఒప్పుచున్న, నినాద=దశవిధప్రణవనాదములను, బిందు=అంతఃకరణమును, కళలన్=చిత్కళలను, గుఱిఁజేసినన్ = లక్ష్యములుగాఁ జేసినచో (ముద్రలసహాయమున ఆనాదబిందుకళలనే చూచుచుండినచో), మాన...బులు-మానస=మనస్సు, ఇంద్రియంబులు=దశేంద్రియములు, వెలిలోపలన్=వెలుపలికిఁగాని లోపలికిఁగాని, తిరుగఁబోవక=సంచారముచేయఁబోక (బాహ్యము లగు శబ్దాదులను గాని, ఆంతరములగు ప్రాణాదులను గాని చూడక), వానిని=ఆనాదబిందుకళలనే, చూచుచుండన్=చూచుచునుండఁగా, అయ్యెడన్=ఆసమయమున, దేహము, నిశ్చలమగున్=చలింపనేరదు. విచారముచేన్=బాగుగ విచారించి, పరమాత్మతత్త్వమున్=పరమాత్మయొక్క యథార్థస్వరూపము, సులభముగాన్, ఎఱుంగఁబడుసుమ్ము=తెలిసికొనఁబడును సుమా!, ఆరయన్=విచారింపఁగా, ఇది=ఈవర్ణింపఁబడినది, చక్కనిత్రోవ=మంచిమార్గము.

తా. నాదబిందుకళలను గుఱిఁజేసి చూచినయెడల మనసుగాని యింద్రియములుగాని లోపలను వెలుపలను సంచరింపక నానాదబిందుకళలనే చూచుచు నిలిచియుండును. అప్పుడు శరీర మించుకయైనను చలింపదు. బాహ్యము లగుశీతోష్ణాదులవలనఁ గలుగు దుఃఖములుగాని ఆంతరము లగుమనోవ్యాధులు మొదలగువానివలనఁ గలుగు దుఃఖములుగాని ఆయోగిని బాధింపనేరవు. కావున మనస్సు నీవిధముగా నిశ్చలముచేసి శాస్త్రసహాయముచేతను గురూపదేశముచేతను స్వబుద్ధిచేతను పరమాత్మస్వరూపమును గూర్చి విచారించినయెడల నది స్పష్టమగును. జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే యనువిషయము అనుభవపూర్వకముగ గోచర మగును. ముక్తికలుగును. కావున నీరాజయోగమునకంటె చక్కనిముక్తిమార్గము మఱియును లేదు.

అవ. అట్లు ఫలములతోఁగూడ యోగాభ్యాసప్రకారమును నిరూపించి దానియం దభిరుచి కలిగించుటకై యర్థవాదము నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

ఆ. నాదబిందుకళల నాదరింపనియోగి
యింద్రియములు మనము నిట్టునట్టుఁ
బరువు లిడఁగ వానిఁ బట్టఁజాలక కుందు
నిట్టివాఁడు పరము నెట్టు గాంచు?. 113

టీక. నాదబిందుకళలన్=నాదబిందుకళలను, ఆదరింపనియోగి=అంగీకరింపకుండుయోగి (అనఁగా: వాని నభ్యాసము చేయనివాఁడు), ఇంద్రియములు,మనమున్, ఇట్టు నట్టు పరువులిడఁగన్=ఇటునటు పరుగులెత్తుచుండ, వానిన్ = ఆఇంద్రియమనస్సులను, పట్టఁజాలక=నిలిపికొననేరక, కుందున్=ఆయాసపడుచుండును. ఇట్టివాఁడు, పరమున్=పరబ్రహ్మమును, ఎట్టుగాంచున్=ఎట్లు చూడఁగలఁడు.

తా. ఇట్లు మహోపకారములగు నాదబిందుకళల నాశ్రయింపకుండినవాఁడు ఇంద్రియములను మనసును నిగ్రహింపఁజాలఁడు. అవి బాహ్యములైన శబ్దాదివిషయములఁ గూర్చి పరుగులిడుచుండఁ బట్టుకొననేరఁడు. ఇట్లు చిత్తశాంతియే లేనివాఁడు అతిసూక్ష్మమగుపరమాత్మతత్త్వమునుగూర్చి విచారించుటయు దానిని గ్రహించుటయు అనుభవించుటయు నెట్లు సంభవించును? ఎట్లు చూచినను వాఁడు నిరర్థకుఁడు కావలసినదియే.

సీ. గాలంబు లేనిచో జాలకాగ్రణిచేతఁ
        బాఠీనజాలముల్ పట్టుపడునె ?
    సరియురి లేనిచో శకునాంతకునిచేతఁ
        జొక్కంపుఁబక్షులు చిక్కువడునె ?
    యోగంబులేనిచో-నొగి మావటీనిచే
        గజరాజములు సరికట్టువడునె ?
    తగుకోల లేనిచో మృగయావినోదిచే
        ఘోరమృగంబులు కొట్టువడునె ?
తే. రాజితానందతారకరాజయోగ
    పావనసమాధి లేనిచోఁ బరమపుష్క
    తర్క వేదాంతవాదతత్పరులచేత
    నింద్రియమనంబులు వినిగ్రహింపఁబడునె ?. 114

టీ. జాల...చేతన్-జాలక=వలవేయువారిలో, అగ్రణిచేతన్ = శ్రేష్ఠుఁడగువానిచేత (వలవేయుటలోఁ బురుషున కెంతనేర్పున్నను అనుట), గాలంబులేనిచోన్=గాలము లేక పోయిన యెడల, పాఠీనజాలములు=మత్స్యసమూహములు, పట్టువడునె=చిక్కునా?, సరియురిలేనిచోన్=తగిన ఉచ్చులేనియెడల, చొక్కంపుపక్షులు=అందమైనపక్షులు, శకునాంతకునిచేతన్=పక్షులవేఁటాడువానిచే, చిక్కువడునె=పట్టుకొనఁబడునా?, మావటీనిచేన్ = మావటివానిచేత, ఓదంబు = అంకుశము, లేనిచోన్=లేకుండినయెడల, ఒగిన్=బాగుగ, గజరాజములు=ఏనుఁగులు, అరికట్టువడునె=నిర్బంధింపఁబడునా ? మృగయావినోదిచేన్=వేఁటయందాసక్తిగలవానిచే;

తగుకోలలేనిచోన్=తగినబాణము లేకుండినయెడల, ఘోరమృగంబులు=భయంకరము లగుమృగములు, కొట్టువడునె=సంహరింపఁబడునా? రాజి...సమాధి-రాజిత= ప్రకాశించుచున్న, ఆనంద=ఆనందరూపమైన, తారక=తారక మనుపేరుగల, రాజ= శ్రేష్ఠమైన, యోగ=యోగముయొక్క, పావన=పరిశుద్ధమైన, సమాధి=నిష్ఠ, లేనిచోన్=లేకపోయినయెడల, పర...చేతన్ - పరమ=మిగుల, శుష్క=నిరర్థకములైన (లేక, నిస్సారములైన), తర్క=తర్కశాస్త్రసంబంధమైనట్టియు, వేదాంతశాస్త్ర=వేదాంతశాస్త్రసంబంధమైనట్టియు, వాద=వాదములయందే, తత్పరులచేతన్=ఆసక్తిగలవారిచేత, ఇంద్రియమనంబులు, వినిగ్రహింపఁబడునె=లోఁబఱుచుకొనఁబడునా?

తా. ఇంద్రియములను మనసును నిగ్రహించుటకు నీరాజయోగము తప్ప వేఱొక యుపాయమే లేదు. ఎన్ని వేదాంతయుక్తులను సంపాదించిన నెన్ని వాదములఁజేసినను ప్రయోజనము లేదు. తారకయోగమునే యాశ్రయించి తీరవలయును. అనాదినుండియు బహువిధము లగువాసనలచే నాక్రమింపఁబడియున్న చిత్తము మాటలతో స్వాధీనమగునా? చేపలఁ బట్టఁబోయినవాఁడు చక్కని కాలమును సంపాదించి జలమున వైవకున్న నామత్స్యములు చిక్కునా? దృఢమైనయురిని సంపాదింపకబోయవాఁడు పక్షులఁ జిక్కించుకొనఁగలుఁగునా? మావటివానియొద్ద వాఁడియగునంకుశము లేనియెడల మదగజంబులు మాటలచే స్వాధీనము లగునా? కానేరవు గదా. ఇట్లే యింద్రియములును మనసును గూడ నాదబిందుకళల నాశ్రయింపనివానికి స్వాధీనములు కానేరవు.

క. జన మంజనంబుఁ గైకొని
ఘన మగుధనమును నెఱుంగుకైవడిని నిరం
జనతారకయోగముఁ జే
కొని పరతత్త్వమును దెలియ గుఱివడునంతన్. 115

టీక. జనము=మనుష్యులు, అంజనంబున్=కాటుకను, కైకొని=తీసికొని, ఘనమగు=అధికమగు, ధనమున్=ద్రవ్యమును, ఎఱుంగుకైవడిన్=తెలిసికొనునట్లు, నిరంజనతా...మున్-నిరంజన=రెండవదానితోఁ బనిలేక స్వయముగనే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును గలిగింపఁజాలు, తారకయోగమున్=తారకయోగమును (లేక, జ్ఞానయోగమును), చేకొని=స్వీకరించి, అంతన్=పిమ్మట, పరతత్త్వమున్=పరబ్రహ్మముయొక్క యథార్థస్వరూపమును, తెలియన్=తెలిసికొనుటకు, గుఱివడున్=ఇంద్రియమనంబులు నిశ్చలము లగును. (జ్ఞానయోగప్రభావమువలన నింద్రియములును మనస్సునుగుదిరి, పురుషునకు బ్రహ్మము నెఱుంగఁ గలసామర్థ్యము గలుగఁజేయునని భావము. మోక్ష

మునకు జ్ఞానమే ప్రధానసాధనము. శ్లో. "బోధోఽన్యసాధనేభ్యో హి సాక్షాన్మోక్షైకసాధనం, పాకస్య వహ్నివజ్జ్ఞానం వినా మోక్షో న సిధ్యతి." "కర్మ మొదలగు నితరసాధనములు జ్ఞానమును కలిగించునే కాని మోక్షము నియ్యవు. మోక్షమునకుఁ బ్రత్యక్షసాధనము జ్ఞానమే. వీని కన్నిటికంటె నగ్నియే ప్రధానమైనట్లు మోక్షమునకీజ్ఞానమే ప్రధానము" అని యాత్మబోధ.)

తా. లోకమున భూమిలో నిక్షేపింపఁబడినధనమును తెలిసికొనఁగోరువారు దానికి సాధన మగుధనాంజనమును సంపాదించునట్లు పరమాత్ముని యథార్థస్వరూపమును ఎఱుంగఁగోరువారు తారకయోగాభ్యాసమును దప్పక చేయవలయును. అట్లు చేసినయెడలఁ బరమాత్ముని యథార్థరూపమును (అనఁగా: నాయనయను తనకును భేదములే దనువిషయమును) సులభముగఁ దెలిసికొనవచ్చును.

తే. పలలమును జూపి డేగను బట్టురీతి
నమృతసమనాదబిందుకళానుభూతి
సుఖము నొందించి మఱిగించి చొక్కఁజేసి
యింద్రియమనంబుల వినిగ్రహింపవచ్చు. 116

టీక. పలలముఁ=మాంసమును, చూపి, డేగను, పట్టురీతిఁ=పట్టుకొనునట్లు, అమృ...ఖముఁ-అమృతసమ=అమృతముతో సమాన మగు, నాదబిందుకళ=నాదబిందుకళలయొక్క, అనుభూతి=అనుభవ మనియెడు, సుఖముఁ=సుఖమును, ఒందించి=పొందించి, మఱిగించి=ఆసుఖమునం దాసక్తి కలిగించి, చొక్కఁజేసి=పరవశము లగునట్లు చేసి, ఇంద్రియమనంబులఁ, వినిగ్రహింపవచ్చు=జయింపవచ్చును.

తా. మాంసమును జూపి దానిపై నాసచే వచ్చినడేగను ఎంతసులభముగాఁబట్టుకొనవచ్చునో ఈనాదబిందుకళలు జూపికూడ యింద్రియములను మనసును అంతేసులభముగా నిగ్రహింపవచ్చును. ఈనాదబిందుకళలు అమృతసమానములు. అమృతమును బానముఁ జేయువాని కెంతకాలమునకైన నెట్లు తృప్తికలుగదో అట్లే నాదముల వినునప్పుడుకాని బిందుకళలను చూచునప్పుడుకాని మనసునకుఁ దృప్తి జనింపదు. కావున నామనసునకు వానినిఁజూపి యందు రుచిని కలిగించినయెడల నది (మనస్సు) యచ్చట నుండి చలింపక తన్మయ మగును. కొంతకాలమునకు శూన్యమై కూడ పోవును. ఆమనసుతోకూడ యింద్రియములును తన్మయత్వమును జెంది శూన్యములగును. ఇంతకంటె చక్కనిమనోనిగ్రహోపాయ మేదికలదు.

ఆ. వేద మట్లు గాన నాదబిందుకళాను
భవముఁ దెలిపె మొదలఁ బండితులకు

దత్ప్రకార మెల్లఁ దగ నెఱిఁగించెద
వి_స్తరించి తెలియ వినుము వత్స! 117

టీక. వత్స=బాలుఁడా! వేదము, మొదలన్=మొట్టమొదట, పండితులకున్=జ్ఞానులగువారికి (లేక, మోక్షేచ్ఛగలవారికి), నాదబిందుకళానుభవమున్=నాదబిందుకళలయొక్క యనుభవము, తెలిపెన్=చెప్పెను, కానన్=అట్లగుటచేత, అట్లు=వేదోక్తప్రకారముగా, తత్ప్రకారమెల్లన్=ఆనాదబిందుకళలవిధము నంతయును, తగన్==ఒప్పునట్లుగా, వి_స్తంచి=వివరించి, 'ఎఱిఁగించెదన్=తెలియఁజేసెదను. తెలియవినుము=చక్కఁగ విని గ్రహింపుము.

తా. ఈకారణమువలన మోక్షేచ్ఛగలవారు మొట్టమొదట నాదబిందుకళల నభ్యసింపవలయు నని వేదము చెప్పుచున్నది. కావున యానాదబిందుకళల నిక్రింద వివరించెదను వినుము.

తే. సద్గురుప్రో_క్తముద్రచే శ్రవణయుగము
మూసి యాలింపఁ బ్రణవంబు మ్రోయు మొదలఁ
జిణి యనుచు నంతటను జిణిచిణి యటంచు
మించి రెండవమాఱు ఘోషించు ననఘ! 118

టీక. అనఘ=పాపరహితుండవగునోయాంజనేయా! సద్గురువుప్రో_క్తముద్రచేన్=గురువుపదేశించినముద్ర నాశ్రయించి, శ్రవణయుగమున్=రెండుచెవులను, మూసి, ఆలింపన్=వినఁగా, మొదలన్=మొట్టమొదట, ప్రణవంబు=ఓంకారము, చిణియనుచున్=చిణియనుచు, మ్రోయున్=ధ్వనించును. అంతటన్=పిదప, మించి=అధికముగ, రెండవమాఱు, చిణిచిణియటంచున్=చిణిచిణి యనుచు (చిరిగజ్జెలమ్రోఁత వలె), ఘోషించున్=ధ్వనించును.

తా. గురు వుపదేశించినమార్గము ననుసరించి చెవుల మూసి వినినచో నోంకార నాదము 'చిణి' యని యొకమాఱును 'చిణి, చిణి' యని చిరుగజ్జెలమ్రోఁతవలె మఱి యొకమాఱును మ్రోగును. శరీరమునందు ప్రాణవాయువుల సంచారమువలనఁ బుట్టు ధ్వనియే నాదమనియు,నిది యోంకారరూపముననుండుటచే నోంకారనాదమని చెప్పఁబడుననియు ఆదియే పదివిధములుగా వినవచ్చు ననియు తెలిసికోవలయును.

అవ. ఇట్లు నాదబిందుకళలప్రభావమును జెప్పి వానిస్వరూపముల నిరూపించువాఁడై మొట్టమొదట దశవిధనాదముల వర్ణించుచున్నాఁడు.—

శా. కంటె న్నెమ్మదిఁ గంటె సద్గురునిసి నింకన్ మేనిలోఁ బుఱ్ఱలా
ఱింటన్ బూజలొనర్తు నంచుఁ గర మర్థిన్ దేహి దాఁ మున్నుగా

ఘంటానాదముఁ జేసెనో యనఁగ నోంకారంబు హృద్వీథియన్
మింటన్ మ్రోయుఁ దదారవంబుగతి యామీఁదన్ విజృంభించుచున్.

టీక. దేహి=జీవుఁడు, సద్గురునిన్=సద్గురుస్వరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమును, కంటిన్=చూచితిని. నెమ్మదిగంటిన్=చిత్తశాంతినిఁ బొందితిని. ఇంకన్=ఇంక, మేనిలో పువ్వులాఱింటన్=శరీరము నందున్నయాఱుకమలములచే (ఆధారకమలము, స్వాధిష్ఠానకమలము, మణిపూరకకమలము, అనాహతకమలము, విశుద్ధకమలము, ఆజ్ఞాకమలము ఈఆఱును షడాధారకమలము లనియు షడాధారచక్రము లనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నవి.) పూజ లొనర్తున్ = పూజను జేసెదను, అంచున్ = అని, కరము = మిక్కిలి, అర్థిన్ = ప్రీతితో, తాన్ = తాను, మున్నుగా=పూజనారంభించుటకు ముందు, ఘంటానాదముఁజేసెనో యనఁగన్=ఘంటానాదము నొనరించెనోయనునట్లు, హృద్వీథి యన్మింటన్=హృదయ మనియెడునాకాశమున, ఓంకారంబు=ఓంకారము,- తదారవంబుగతిన్=ఆఘంటానాదమువలె, ఆమీఁదన్ = చిఱుగజ్జెలధ్వని వినఁబడిన పిదప, విజృంభించుచున్=అభివృద్ధి యగుచు, మ్రోయున్=మ్రోగును.

తా. "నాకు సద్గురురూపుఁ డగుపరమాత్మ నిదర్శనమైనది. ఇఁక నమ్మహాత్మునకు శరీరమునం దున్నయాఱుకమలములతోను బూజఁజేయవలయును." అని తలంచుచు జీవుఁడు మొట్టమొదట "ఆగమార్థం తు దేవానాం గమనార్థం తు రక్షసాం, కురు ఘంటారవం తత్ర దేవతాహ్వానలాంఛనం" అని ఘంటను వాయించెనో యనునట్లు హృదయాకాశమునం దోంకారధ్వని మూఁడవమాఱు మ్రోయును.

స్రగ్ధర. కామక్రోధాద్యసద్రాక్షసగణవిజయాకాంక్షి యై ప్రత్యగాత్మ
శ్రీమన్నారాయణుం డంచితవిమలమహాచిత్తశంఖంబు నిండన్
సేమం బారంగఁ బూరించినగతి మొరయుం జిత్కళాదర్శకం బై
భూమానందప్రదం బై స్ఫుటనిగమశిరోభూషణోంకార మంతన్. 120

టీక. అంతన్=ప్రత్య...ణుండు-ప్రత్యగాత్మ=జీవుఁడను, శ్రీమన్నారాయణుండు, కామ . క్షియై-కామక్రోధాది=కామము క్రోధము మొదలగు, అసత్=దుష్టులైన, రాక్షసగణ=రాక్షససమూహముయొక్క, విజయ = జయమును (రాక్షసుల జయించుటకు), ఆకాంక్షియై=కోరుచున్నవాఁడై, అంచి...బున్-అంచిత=ఒప్పుచున్న, విమల=పరిశుద్ధమైన, మహా=గొప్పదైన, చిత్త=మనస్సు అనియెడు, శంఖంబున్=శంఖమును, నిండన్=నిండునట్లుగా, సేమం బారంగన్=క్షేమ మభివృద్ధి యగునట్లు, పూరించినగతిన్ = ఊఁదెనో యనునట్లు, చిత్కళాదర్శకంబై - చిత్కళా=చిత్కళలను, దర్శకంబై=చూపునదియై, భూమానందప్రదంబై=బ్రహ్మానందము నొసంగునదియై, స్ఫుట...రము - స్ఫుట=ప్రసిద్ధమైనట్టియు, నిగమశిరః= వేదాంతములకు,

భూషణ=అలంకారభూత మైనట్టియు, ఓంకారము, అంతట=పిదప, మొఱయున్=ధ్వనించును.

తా. జీవుఁ డను నారాయణమూర్తి కామక్రోధాదులను రాక్షసుల సంహరింప నెంచి వారితో యుద్ధము చేయువాఁడై మొట్టమొదట మన స్సనియెడు శంఖమునుఁ బూరించెనో యనునట్లు నాల్గవమారు ఓంకారము శంఖనాదమువలె మ్రోయును. ఆనాదమును వినునప్పుడు చిత్తశిలలు కానఁబడును. మనసునకు పరమానందము కలుగును. వేదములయందేమి యాగమములయందేమి యీనాదము (దశవిధనాదములు) మిగులఁ బ్రశంసింపఁబడియున్నవి.

మ. నలువొప్పం దగు బ్రహ్మదండి నొకవీణాదండముం జేసి ష
డ్జలజాతంబుల మెట్లుగా నిలిపి పంచప్రాణముల్ తంత్రులై
యలరంగాఁ గొని ముక్తికామిని సహస్రారంబునం దుండి ని
చ్చలు వాయించె ననంగ నొప్పుఁ బ్రణవస్వానంబు దా నంతటన్. 121

టీ. అంతటన్=తర్వాత, ముక్తికామిని=మోక్షమనియెడు స్త్రీ, నలువొప్పన్=సొంపుమీఱఁగా, తగు...డిన్-తగు=యుక్తమైన, బ్రహ్మదండిన్=బ్రహ్మదండి యను పేరుచే వ్యవహరింపఁబడు వెన్నెముకను, ఒకవీణాదండమున్=ఒకవీణగా, చేసి, షడ్జలజాతంబులన్=షడాధారకమలములను, మెట్లుగానిలిపి=మెట్లనుగాపొందుపఱచి, పంచప్రాణములు=ప్రాణవాయువు లైదును, తంత్రులై=తీఁగలై, అలరంగాన్=ఒప్పుచుండఁగా, కొని=గ్రహించి, సహస్రారంబునయందుండి=సహస్రారచక్రమునఁ దాను గూర్చుండి (ఈచక్రము శిరమునందు కలదని శాస్త్రము), నిచ్చలు=మిక్కిలి,వాయించెననఁగన్, తాన్=తాను, ప్రణవస్వానంబు=ఓంకారధ్వని,ఒప్పున్=ప్రకాశించును.

తా. వీపునందు పొడుగై వ్యాపించియున్న యెముకకు బ్రహ్మదండియనియోగ శాస్త్రమునందుఁ బేరు. ఇడా, పింగళ, సుషుమ్న మొదలగు నాడులును మూలాధారము మొదలగు షడాధారచక్రములును (ఈనాడులనుగూర్చియు చక్రములను గూర్చియు గ్రంథమునసే విపరింపఁబడును.) యీ బ్రహ్మదండి నాశ్రయించియున్నవని చెప్పుదురు. మోక్ష మనియెడు స్త్రీ సహస్రారకమలమునందుఁ గూర్చుండి యీ బ్రహ్మదండిని వీణగాను దాని నాశ్రయించియున్న షడాధారకమలములను మెట్లనుగాను ఇడాపింగళాదినాడుల తంత్రులగాను చేసి వాయించెనేమో యన నా ప్రణవనాదము వీణానాదరూపమై యైదవమాఱు మ్రోయును.

తోటకవృత్తము.—

అమృతాంగన బోధమయాత్మునిశుద్ధమనఃపవనంబులు తాళముగా
నమరం గొని పాడుచు నాడినయట్లమలప్రణవారవ మంతఁ దగున్.

టీక. అంతట=అటుపిమ్మట, అమృతాంగన=ముక్తికాంత, బోధ...బులు-బోధమయ=జ్ఞానరూపుఁడైన, ఆత్మని=జీవునియొక్క, శుద్ధ=నిర్మలమగు,మనఃపవనంబులు=మనస్సును, ప్రాణవాయువులను, తాళముగాన్, అమరంగొని=బాగుగ గ్రహించి, పాడుచున్, ఆడినయట్లు=ఆడుచున్నదోయనునట్లు, అమల ప్రణవారవము-అమల=నిర్మలమైన, ప్రణవ=ఓంకారముయొక్క, ఆరవము=ధ్వని, తగున్=ఒప్పును (తాళనాదమువలె వినవచ్చు ననుట).

తా. మఱియు అటుపిమ్మట ఆ ప్రణవనాదము తాళనాదమువలె వినవచ్చును. అప్పుడు, జ్ఞానరూపుఁడగుజీవుని పరిశుద్ధమైనమనస్సును ప్రాణవాయువును తాళములనుగాఁ గైకొనిఁ బాడుచు ముక్తికాంత పరమానందముతో బాడుచున్న దేమో యని తలంప వీ లగుచుండును.

సీ. సలలితేంద్రియగోపికలు వరప్రీతిచేఁ
జనుదెంచి తనుఁ బొంది సంతసింప
బ్రహ్మదండిలతావిభాస్వదాధారాది
కపికావళి మహావికాస మొందఁ
బ్రస్ఫుటీకృతపటుస్ఫుట గుండలీంద్రుఁ డ
త్యానందకర్త ముగా నాడుచుండఁ
బొందుగా భ్రూమధ్యబృందావనమ్మునఁ
బ్రత్యక్షబోధగోపాలమూర్తి
తే. విమలమానసపవనహస్తములచేతఁ
దనసుషుమ్నా మురళి లీలఁ దాల్చి మధుర
గాన మొనరించె ననఁగ నోంకార మలఘు
వేణునాదస్వరూపమై వెలయు నంత. 122

టీక. అంతట=పిమ్మట, ప్రత్య...మూర్తి-ప్రత్యక్ష=తనకంటె వేఱుకాని, బోధ=జ్ఞానస్వరూపమగుపరబ్రహ్మమనియెడు, గోపాలమూర్తి=శ్రీకృష్ణుఁడు,భ్రూమ...మ్మునన్-భ్రూమధ్య=బొమలనడిమిభాగ మనియెడు, బృందావనమ్మునన్=బృందావనమునందు, సల...గోపికలు-సలలిత=మిగులమనోహరములై, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములను, గోపికలు=గోపికాస్త్రీలు, వరప్రీతిచేన్=ప్రియుఁడనుననురాగముచేత(లేక, పరబ్రహ్మమను భక్తిచేత వకారపకారములకు భేదము లేదు కావున వరప్రీతి యనుచోట పరప్రీతి అని కూడ నన్వయింపవచ్చును. ఇచ్చట ఇంద్రియములు నాయకుఁడు పరబ్రహ్మ మనియు గోపికలకు శ్రీకృష్ణమూర్తి యనియు తెలియునది.) చనుదెంచి=వచ్చి, (తనసమీపమునకు వచ్చి యనుట.)తనున్=తనను, పొంది=ఆశ్రయించి, సంతే

సింపన్ = సంతోషించునట్లుగాను, బ్రహ్మ...వళీ - బ్రహ్మదండి = బ్రహ్మదండి యని చెప్పఁబడు వెన్నెముకయనియెడు, లతా = తీగెయందు (లేక, వృక్షశాఖయందు) విభాస్వత్ = ప్రకాశించుచున్న, ఆధారాధిక = మూలాధారము మొదలగుషట్చక్రము లనియెడు, పికావళీ = కోకిలగుంపు, మహావికాస మొందన్ = మిగుల సంతోషించుచుండఁగా, కుండలీంద్రుఁడు = కుండలియనుశక్తికి ఆధారభూతుఁడుగనున్న సర్పరాజు, ప్రస్ఫు...టన్ - పరిస్ఫుటీకృత = విచ్చఁబడిన, పటు = స్పష్టమైన, స్ఫటన్ = పడగతో, అత్యానందకరముగాన్ = మిగుల నానందముకలుగునట్లు గా, ఆడుచుండన్, విమ...చేతన్ - విమల = నిర్మలమగు, మానస = మనస్సు, పవన = ప్రాణవాయువను, హస్తములచేతన్ = చేతులతో, పొందుగాన్ = చక్కఁగా, తన...శిన్ - తన = తనయొక్క, సుషుమ్నా = సుషుమ్నా నాడియనెడు, మురళిన్ = వేణువును, లీలన్ = విలాసముగా, తాల్చి = ధరించి, మధు...మున్ - మధుర = మనోహరమగు, గానమున్ = గానమును, ఒనరించెననఁగన్ = చేసెనోయనునట్లు, ఓంకారము, అల...మై - అలఘు = అధికమగు, వేణునాదస్వరూపమై = వేణునాదమే యాకారముగాఁగలదై, వెలయున్ = ప్రకాశించును.

తా. ఇంద్రియము లనియెడుగోపికలకు తన (జ్ఞానస్వరూపుఁడైనకృష్ణుని యొక్క) సాన్నిధ్యముచే పరమానందమును గల్గించుచు బ్రహ్మదండి యనెడువృక్షశాఖ నాశ్రయించి యున్నమూలాధారము మొదలగుషట్చక్రములనెడుకోయిలలు సంతసముతో మారుపల్కునట్లుచేయుచు (మూలాధారచక్రమునందు అధఃకుండలియు శిరసునం దూర్ధ్వకుండలియుఁగలదనియోగులు చెప్పుదురు. వీనిని గూర్చికూడ ముందుముందు వివరింపఁబడును. ఇచ్చటమాత్రము కుండలిశబ్దమునకు సర్పమని యర్థముకావునను యోగులుకూడ నీకుండలులు సర్పస్వరూపములే యని చెప్పియుండుటచేతను కుండలీంద్రుఁడు సర్పరాజు అనికవి చెప్పియున్నాఁడు.) ఊర్ధ్వకుండలి యధఃకుండలియు నను నాగేంద్రునకు స్వయముగనే పడగవిప్పి యాడునంతప్రమోదమునుజనింపఁజేయుచు జ్ఞానరూపుఁడైన (అనఁగా: పరబ్రహ్మమును) శ్రీకృష్ణుఁడు భూమిమధ్యభాగమనెడుబృందావనమునఁజేరి ప్రాణము మనసు అనెడురెండుచేతులతో సుషుమ్నానాడియనువేణువును బట్టికొని గానము చేసెనో యనునట్లుప్రణవనాదము పిదప వేణునాదరూపముతోఁ బ్రకాశించును.

సుగంధివృత్తము. కూరిరాగరోషవైరికోటి నెల్లఁ ద్రుంపఁగాఁ
గోరి యాత్మరాముఁ డుండ ఘోరసంగరార్థమై
భూరిభేరికారవంబుఁ బోరుకొల్పినట్టు లోం
కారనాద మొప్పు వింతగాఁ గుమార ! యంతటన్. 123

టీక. కుమార=పుత్త్రా! అంతఁ=తదనంతరము, ఆ త్మారాముఁడు=అంతర్యామి యగు జీవుఁడు (లేక, పరబ్రహ్మము,) క్రూర...నెల్లన్-క్రూర=భయంకరులగు, రాగ=కామము, రోష=క్రోధము మొదలగు, వైరి=శత్రువులయొక్క, కోటినెల్లన్=సమూహమునంతయును, త్రుంపఁగాఁగోరి=సంహరింపఁదలంచి, ఘోర...ర్థమై-ఘోర=భయంకరమగు, సంగరార్థమై=యుద్ధముకొఱకై, ఉండఁగా=తగినసన్నాహముతోనుండఁగా, భూరిభేరికారవంబున్-భూరి=అధికమగు, భేరికా=భేరియొక్క, ఆరవంబున్=ధ్వనిని, బోరుకొల్పినట్టులు=కలిగించినట్లు, వింతగాన్=విచిత్రముగా, ఓంకారనాదము=ఓంకారధ్వని, ఒప్పన్=భేరీనాదసమానమై ప్రకాశించును.

తా. ఓపుత్త్రా! పిమ్మట కామము రాగము (తన కున్నవానిని దానే యనుభవింపవలయు ననునిచ్ఛ) ద్వేషము మొదలగు శత్రువుల సంహరింపఁ బ్రయత్నించుచు యథార్థమై అంతర్యామిరూపుఁ డగుజీవుఁడు మొట్టమొదట బ్రహ్మానభేరి (రాజులు యుద్ధమునకుఁ బోవునప్పుడు మ్రోయింపఁబడుభేరి) గంభీరముగ మ్రోయించునో యనునట్లు ఎనిమిదవమాఱు ప్రణవనాదము భేరీధ్వనిరూపముతో విజృంభించును.

మ. అమరేంద్రాదుల గెల్చుసొంపలరుమాయాకాంత నాడింపఁగా
నమలాత్ముం డగునల్లమాప్రభువరుం డాత్మీయవిద్యామృదం
గము వాయించె ననంగ నొప్పులలితోంకారస్వనం బంత హృ
ద్య మచింత్యం బతులం బవాచ్య మయి నిత్యానందమై మారుతీ!

టీక. మారుతీ=ఓఆంజనేయా! అంతన్=పిమ్మట, అమలాత్ముండగు=నిర్మలహృదయుఁడగు, అల్లమాప్రభువరుండు = అల్లమాప్రభురాయుఁడనఁబడు నీశ్వరుఁడు (ఈతనినిగూర్చి ప్రభులింగలీలయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. లేక, లక్ష్మీదేవికి నాయకుఁడగు నాపురుషోత్తముఁడు, ఇచ్చట అల్ల, మాప్రభువరుఁడు అని పదచ్ఛేదము.) అమరేంద్రుఁడు మొదలగుసమస్తదేవతలను, గెల్చు...కాంతన్-గెల్చు=గెలువఁగలిగిన, సొంపు=సామర్థ్యముచే, అలరు=ప్రకాశించునట్టి, మాయాకాంతన్ = మాయ యనెడుస్త్రీని, ఆడింపఁగాన్ = నృత్యముచేయించుటకై, ఆత్మీ...గమున్ - ఆత్మీయ=తనదగు, విద్యా=జ్ఞానమనెడు, మృదంగమున్=మద్దెలను, వాయించెననంగన్=మ్రోయించెనోయనునట్లు, హృద్యము=మనోహరమై, అచింత్యంబు=తలంపనశక్యమై, అతులంబు = ఉపమానములేనిదై, లలి...నంబు-లలిత = సుందరమైన, ఓంకారస్వనంబు=ఓంకారధ్వని, అవాచ్యమై = ఇదియిట్టిదనిచెప్పుటకు నశక్యమైనదై, నిత్యానందమై-నిత్య=శాశ్వతమగు, ఆనందమై = ఆనందమేరూపముగాఁగలదై, ఒప్పన్=మృదంగవాదస్వరూపముతో ప్రకాశించును.

తా. ఓఆంజనేయా ! వినుము. శైవశాస్త్రములయందు అల్లమాప్రభుఁడని పేర్కొనఁబడుచున్న పరమేశ్వరమూర్తి యొకఁడు కలఁడు. సర్వమూర్తులును బరబ్రహ్మమయములే కావున "అల్లమాప్రభుఁడు" అనుపదమునకుఁ గూడ 'పరబ్రహ్మము' అనియేయర్థమగును. ఆపరబ్రహ్మము, దేవేంద్రుఁడు మొదలగు దేవతలకుఁగూడ లోఁబడని యచింత్యసామర్థ్యము గల మాయాశక్తిచే, నృత్యము చేయింపఁబడుచున్న మనసు, జ్ఞానమనియెడు మృదంగమును జేఁబూని వాయించుచున్నాఁడో యనునట్లు తోఁచునది యెద్దియో యాప్రణవనాదము మృదంగనాదరూపముతో శ్రవణగోచరంబగును.

సీ. నిఖిలేంద్రియములను నీలకంఠంబు ల
త్యంతసంతోషనృత్యములు సలుప
ధర్మామృతార్ద్రీకృతమనోవనీస్థలి
శమముఖసుగుణసస్యము లిగుర్ప
సమరసానందనిర్ఝరముచేఁ దాపదా
వానలం బెల్లఁ జల్లార్పఁబడఁగ
భ్రూమధ్యదేశనభోవీథిఁ జిత్కళా
విద్యుల్లతాతతుల్ వెలయుచుండఁ
తే. దతచిదాకాశమధ్యసంగతసమగ్ర
రాజయోగసమాధిధారాధరంబు
మోదవర్షంబు గురియుచు మ్రోసె ననఁగ
బ్రణవదశమనినాద మొప్పారు నంత. 125

టీక. అంతన్=తదనంతరంబున, తత...రంబు-తత=విశాలమగు, చిదాకాశ=జ్ఞానమనియెడు నాకాశముయొక్క, మధ్య=నడుమ, సంగత=నిలచియున్న, సమగ్ర=పరిపూర్ణమగు, రాజయోగ=జ్ఞానయోగముయొక్క, సమాధి=నిష్ఠయనియెడు, ధారాధరంబు=మేఘము, నిఖి...ములు-నిఖిల = సమస్తములగు, ఇంద్రియములు, అనునీలకంఠంబులు = అనియెడు నెమళ్లు, అత్యంత సంతోషనృత్యములు = పరమానందమువలన నధికములగు నృత్యములను, సలుపన్=చేయుచుండఁగా, ధర్మా...స్థలిన్-ధర్మ=ధర్మమనెడు, అమృత=జలముచే, ఆర్ద్రీకృత=తడుపఁబడిన, మనః = మనస్సనియెడు, అవనీస్థలిన్ = భూమియందు, శమ...ములు-శమ = శమము, ముఖ = మొదలగు, సుగుణ=సద్గుణములనియెడు, సస్యములు=పంటలు, ఇగుర్పన్=చిగిరింపఁగా, సమ...చేన్-సమరసానంద=జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే యనుజ్ఞానమువలన కలిగెడు బ్రహ్మానందమను, నిర్ఝరముచేన్=ప్రవాహముచేత, తాపదావానలంబెల్లన్ = తాపత్రయమనుదావాగ్ని యంతయు, చల్లార్పఁబడఁగన్ = నశింపఁజేయఁబడుచుండఁగా,

భ్రూ...వీథిక౯-భ్రూమధ్యదేశ = బొమలనడిమిభాగమనియెడు, నభోవీథిక౯=ఆకాశమునందు, చిక్కొ...తుల్యు-చిత్కళా = చిత్కళలనెడు (ఇవి వెనుక వివరింపఁబడును). విద్యుల్లతా = మెఱపుతీఁగెలయొక్క, తతులు = సమూహములు, వెలయుచుండఁ౯ = ప్రకాశించుచుండఁగా, మోదవర్షంబు = ఆనందమనియెడు వర్షమును, కురియుచుఁ౯, మ్రోసెననఁగ౯=ధ్వనిచేసెనోయనునట్లు, ప్రణ...దము - ప్రణవ = ఓంకారముయొక్క, దశమ=పదియవదియగు, నినాదము=ధ్వని, ఒప్పారఁ౯=మేఘధ్వనివలె ప్రకాశించును.

తా. ఇంద్రియము లనియెడుమయూరముల కపరిమిత మగు నానందమునుఁ గలిగించి వానిచే మనోహరము లగునృత్యములఁ జేయించుచు ధర్మ మనియెడు జలముచే నంతకు మున్న తడిసి పదనైయున్న మనఃక్షేత్రమునందు సుగుణము లనియెడుపైరు చిగుర్చునట్లు చేయుచు ఆనందమనెడు జలప్రవాహముచే తాపత్రయమనియెడుదావాగ్నిని జల్లార్చుచు రాజయోగనిష్ఠ యనియెడు మేఘము భ్రూమధ్యస్థాన మనియెడు నాకాశముననిల్చి (మేఘము చిదాకాశమునం దున్నదని మూలమునందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. మెఱపులు మాత్రము భ్రూమధ్యాకాశమునందు కలవని చెప్పియున్నాఁడు. మేఘ మొకచోటను మెఱపులు మఱియొకచోట నుండుట సంభవింపదు. కావున "భ్రూమధ్యస్థానమను నాకాశమునందు నిలచి" అని చెప్పియున్నాను. దీనివలన మూలమునకు విరోధమురాదు. చిదాకాశ మనఁగా జ్ఞానమే కావున నది యెన్నిచోట్లనుండ వచ్చును కదా! చిత్కళ లను మెఱపులతో రాజిల్లుచు బ్రహ్మానంద మనెడువర్షమును గురియుచు ధ్వనిచేయుచున్నదో యనఁగ మేఘధ్వనిరూపమై ప్రణవనాదము పదియవ మాఱు మ్రోగును.

వ. ఇట్లు చిణీనాదంబు చిణిచిణీనాదంబు ఘంటానాదంబు శంఖనాదంబు వీణానాదంబు తాళనాదంబు వేణునాదంబు భేరీనాదంబు మృదంగనాదంబు మేఘనాదం బనం బరఁగుదశవిధ ప్రణవనాదంబుల శ్రీగురూపదేశపూర్వకంబుగా శ్రుతియుక్త్యనుభవంబులచేత నెఱుంగవలయు మఱియును. 126

టీక. ఇట్లు=ఈవిధముగా, చిణీనాదంబు=చిణియనుధ్వని, చిణిచిణీనాదంబు=చిరుగజ్జలవంటిమ్రోఁత, వీణానాదంబు = వీణాధ్వని, ఘంటానాదంబు=ఘంటాధ్వని, శంఖనాదంబు = శంఖధ్వని, తాళనాదంబు = తాళముయొక్కధ్వని, వేణునాదంబు = పిల్లనగ్రోవియొక్కధ్వని, భేరీనాదంబు = భేరియొక్కధ్వని, మృదంగనాదంబు = మద్దెలయొక్కధ్వని, మేఘనాదంబు = మేఘధ్వని,, అనంబరఁగు=అను పేర్లతోనొప్పు, దశవిధప్రణవనాదంబుల౯ = పదివిధము లగుఓంకారములను, శ్రీ

గురూపదేశపూర్వకంబుగాన్=గురువుపదేశించినవిధముగా, శ్రుతి...చేతన్-శ్రుతి=వేదవాక్యములచేతను, యుక్తి=(వేదమునందుఁ జెప్పఁబడిన యర్థమును నిరూపించుచు నచట కలుగుసంశయముల నివారింపఁ జాలు) యుక్తులచేతను, అనుభవంబులచేతన్=స్వానుభవంబులచేతను, ఎఱుంగవలయున్ = తెలిసికొనవలయును. మఱియున్=ఇదియునుగాక.

తా. ఓ ఆంజనేయా! గురూపదేశక్రమమున వేదవాక్యములయొక్కయు యుక్తులయొక్కయు సహాయముచే, 1. చిణీనాదము. 2. చిణిచిణీనాదము (చిరుగజ్జలమ్రోఁత వంటిది). 3. ఘంటానాదము. 4. శంఖనాదము. 5. వీణానాదము. 6. తాళనాదము. 7. వేణునాదము. 8. భేరినాదము. 9. మృదంగనాదము. 10. మేఘనాదము ననుపదితెఱంగులై ప్రణవనాదము రాజిల్లుచున్న దని నిశ్చయించుకొనవలయును. ముద్రాభ్యాసముచే వాని నన్నిటి ననుభవింపవలయును. ఇదియునుగాక.

అవ. ఇట్లు నాదభేదముల నిరూపించి యీక్రింద ప్రణవార్థమును వివరించి నాదానుభవఫలమును నిరూపించుచున్నాఁడు.—

తే. భూరినాదం బకారంబు పుణ్యపురుష!
విమలబిందువు లసదుకారము కపీంద్ర!
కళ మకార మీమూఁడును గలియఁ గూర్ప
ఘనతరోంకార మగు సదాగతికుమార!. 127

టీక. పుణ్యపురుష=పుణ్యాత్మా!, భూరినాదంబు-భూరి=గొప్పదగు, నాదంబు=పైన వివరింపఁబడిన పదివిధము లగునాదము, అకారంబు=ఓంకారమునకు అవయవమగు నకారము (అనఁగా: అకారార్థమగుట; అకారము, ఉకారము, మకారము అను మూఁడును ఓంకారమునకవయవములు.) కపీంద్ర=వానరశ్రేష్ఠా! విమల=నిర్మలమగు, బిందువు(అంతఃకరణము), లసత్=ప్రకాశించుచున్న, ఉకారము = ఓంకారావయవభూత మగునుకారము (అనఁగా: ఉకారార్థము) సదాగతికుమార=వాయుపుత్రా! కళ=చిత్కళ, మకారము=ఓంకారమునకు అవయవమగు మకారము (అనఁగా: మకారార్థము.) ఈమూఁడును, కలియఁగూర్పన్=చేర్పఁగా, ఘనతరోంకారమగున్-ఘనతర=ప్రసిద్ధమగు, ఓంకారమగున్=ప్రణవమగును. (అనఁగా : అకారఉకారములు గలసి ప్రణవమగును. నాదబిందుకళలు దానియర్థము. ఉకారము, మకారము అనుమూఁడును ఓంకారముల కవయవములు.)

తా. ఓపుణ్యాత్మా! వానరశ్రేష్ఠా! వాయుకుమారా! ఓంకారమునకు అకారము ఉకారము మకారము అనుమూఁడవయవములు కలవు. అందుఁ బైవర్ణింపఁబడియున్న దశవిధనాదములే అకారమున కర్థము. ఉకారమనఁగా బిందువు. చిత్కళలే మకారమున

కర్థము. బిందుకళలనుగూర్చి క్రమక్రమముగ వివరింపఁబడును. ఈకారణమువలన ఓంకారమునకు నాదబిందుకళ లని యర్థ మేర్పడుచున్నది.

వనమయూరవృత్తము. గౌరవయకారము నుకారము మకారం
బారయఁగఁ గూడి యొక యక్షర మనాద్యోం
కార మనఁగా నిఖిలకారణము నై ఘం
టారవమురీతి హృదయాబ్జమున మ్రోయున్. 128

టీక. గౌరవ...మును- గౌరవ=ఘనమైన, అకారమున్, ఉకారమును, మకారంబు, అరయఁగన్=విచారింపఁగా, కూడి=ఈమూఁడువర్ణములు గలసి, ఒకయక్షరము=ఒకవర్ణమగు, అనాద్యోంకారము-అనాది=అనాదిసిద్ధమైన, ఓంకారము=ప్రణవము, అనఁగాన్=అయి, నిఖి...మునై-నిఖిల=సమస్తమునకు, కారణమునై కారణభూతమై, ఘంటారవమురీతిన్=ఘంటాధ్వనివలె, హృదయాబ్జమునన్=హృదయకమలము నందు, మ్రోయున్=ధ్వనించును. (దశవిధనాదములును వినఁబడినపిదప చెవులుమూసి నను మూయకుండినను గూడ నొకటేరీతిగ ప్రణవము ఘంటానాదమువలె మ్రోగుచునే యుండునని తెలిసికొనవలయును.)

తా. పైనవివరించినట్లుగా పదివిధము లగు ప్రణవనాదముల వినినయోగి తుద కయ్యోంకారము ఘంటానాదమువలె సర్వకాలములయందు నొకటేతీరుగ హృదయ కమలమున మ్రోగుచుండును. ఈఘంటానాదము పైన వర్ణింపఁబడియున్న ఘంటానాదమువలె నశించునది కాదు. శంఖనాదము మొదలగురూపములతో మార్పుఁ జెందునదికాదు. పైవర్ణింపఁబడి యున్న ఘంటానాదము ప్రణవావయవమైన అకారమునకు అర్థమగునది; ఇప్పుడు చెప్పఁబడినఘంటానాదము అవయవి (అకార, ఉకార, మకారములు చేరఁగా నేర్పడినది)యైనయోంకారమే స్వరూపముగాఁ గలది. కావున దశవిధనాదముల ననుభవించుటవలన, నాదబిందుకళాత్మకమైన యనాదిసిద్ధ మగునోంకారము సర్వకాలములయందును సాక్షాత్కరింపఁ గలయట్టిసామర్థ్యము సాధకునకుఁ గలుగును.

అవ. ఇట్లు నాదానుభవమువలనిప్రయోజనమును నిరూపించి దానియం దభిరుచి గలిగించుటకై యర్థవాదము నారంభించుచున్నాఁడు.—

క. హృదయసదనమునఁ బొదలెడి
పదమలనాదామృతంబు చవి గొన కున్నన్
మది గదలుచుఁ గుదురదు గలు
గదు మొదలిటిపదము ముదము గదుర దుదయమై. 129

టీక. హృదయసదనమునఁ=హృదయ మనెడుగృహమునందు,పొద ...న్నఁ=పొదలెడి=ఒప్పుచున్న, సత్=శ్రేష్ఠమైన, అమల=నిర్మలమైన, నాద=నాదమనియెడు (దశవిధనాదములకును బిదప చెవులు మూసినను తెలియవచ్చిననుఘంటానాదమువలె వినఁబడు ప్రణవ మనియెడు) అమృతమును, చవిగొనకున్నఁ=రుచి చూడకపోయినయెడల, మది=మనస్సు, కదలుచుఁ=చలించుచు, కుదురదు=స్థిరము కాదు. మొదలిటిపదము=ఆనాదిసిద్ధమైన మోక్షము, కలుగదు=లభింపదు. ముదము=బ్రహ్మానందము,ఉదయమై=పుట్టి, కదురదు=అభివృద్ధిఁ జెందదు.

తా. ఓపుత్త్రకా! పైనవివరింపఁబడినట్టియు అవయవియైనట్టియు నాదబిందుకళాస్వరూపమైనట్టియు ఓంకారము తెలిసికొనినను దెలిసికొనకున్నను గూడ హృదయకమలమున నెప్పుడును మోగుచునేయున్నది. నాదానుభవమువలనఁగాని దానియునికి తెలియరాదు. ఇట్లు ప్రయత్నపూర్వకముగ దానియునికిని దెలిసికొనకున్న మనసు నిశ్చలముకాదు. అఘంటానాదము అమృతమువలె మనసున కానందమునుగలిగించును. అట్టియానందము ననుభవించుటకును మరగకున్న మనసునకు శాంతి కలుగుటెట్లు? మనశ్శాంతిసాధ్యమైనమోక్షము దొరకు టెట్లు? కావున సర్వవిధములను నాదానుభవమునకై ప్రయత్నింపవలయును.

క. నాదం బంచితపరమాహ్లాదము చిత్తప్రసాద మపగతగురుసం
వాదము గతభేదం బని, వేదంబులు పలుకు వేదవేదాంతజ్ఞా!. 130

టీక. వేదవేదాంతజ్ఞా - వేద=వేదములను, వేదాంత=వేదాంతశాస్త్రమును (ఉపనిషత్తులను), జ్ఞా=తెలిసినయోహనుమంతుఁడా! వేదంబులు=వేదములు,నాదంబు=ఈప్రణవనాదము, అంచి...దంబు-అంచిత=ఒప్పునట్లు చేయఁబడిన, పరమ=శ్రేష్ఠమగు, ఆహ్లాదము=సంతోషము గలది యనియు (అనఁగా: సంతోషింపఁజేయునదియనియు,)చిత్తప్రసాదము-చిత్త=మనసును, ప్రసాదము=నిర్మలముఁ జేయునదియనియు, అప...దము-అపగత=పోయిన, గురు=అధిక మగు, సంవాదము=వివాదములు గలదియనియు (అనఁగా: వివాదములు లేని దనియు, నాదము కల దనువిషయముఁగూర్చి కాని అది చిత్తమును పరిశుద్ధముఁ జేయునువిషయమునుగూర్చి కాని యేమతస్థులకుఁ గూడ వివాదములేదు. అందఱు నీవిషయము నేకవాక్యముగ నంగీకరించి యున్నారని భావము). గతభేదంబు=భేదములు లేని దనియు (పదివిధములుగాఁ గానవచ్చుటయే కాని వాస్తవస్థితిలో నాదమునందు భేదములు లే వని భావము) అని=ఈవిధముగా, పలుకుఁ=చెప్పుచున్నవి.

తా. వేదవేదాంతముల నెఱింగినయోయాంజనేయా! యీనాదము మిగుల నానందమును గలిగించునదియనియు, మనస్సును నిర్మలముఁ జేయునది యనియు, దీని

కిట్టిసామర్థ్యము కల దనువిషయము ఏమశస్థులు కాని యాక్షేపింప రనియు, పైనఁ జూపఁబడియున్న పదిభేదములను మనోవైకల్యము ననుసరించి వచ్చినవే కాని యీనాదమునకు (ఘంటానాదమునుగూర్చి 125-వ పద్యమునందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.) వాస్తవస్థితిలో నాభేదము లేవిగను లేవనియు వేదములు జెప్పుచున్నవి.

తే. ప్రణవనాదరసామృతపానరతుని
విమలనయనము లనిమిషత్వము వహింప
మనసు దేవాలయంబున మనికి మఱిఁగి
సలలితకళావిభూతిచే వెలయుచుండు. 131

టీక. ప్రణ...ములు-ప్రణవనాద=ఓంకారనాదమువలనఁగలిగిన, రస=ఆనందమనియెడు, అమృతపాన=అమృతమును పానముచేయుటయందు, రతుని=ఆసక్తి గల పురుషునియొక్క, విమలనయనములు=నిర్మలములగుకనులు, అనిమిషత్వమున్=రెప్పపాటులేకుండుటను (దేవతగానుండుటను అనికూడ రెండవయర్థము) వహింపన్=ధరింపఁగా, మనసు=అతనిమనసు, దేవాలయంబునన్=దేవగృహమునందు (పురుషుఁడు అమృతపానముచేయువాఁడు కావునను, కన్నులుకూడ ననిమిషత్వము కలవి కావునను ఆపురుషుని శరీరము దేవగృహము అనిభావము.) మనికిని మఱిగి=ఉండుటయందు రుచి గలిగి, సల...తిచేన్-సలలిత=ఒప్పుచున్న, కళావిభూతిచేన్=చిత్కళాసంపదచేత (తేజస్సువృద్ధితో అని రెండవయర్థము. దేవలోకమున నివసించుటచే దేవతలతో సమానమయ్యె ననిభావము.) వెలయుచుండున్=ప్రకాశించుచుండును.

తా. ప్రణవనాదామృతమును బానముసేయుపురుషుఁడు అమృతమును పానము చేసినదేవతవంటివాఁడు అగును. వానికన్నులకుఁ గూడ నిమేషము(రెప్పపాటు) లేకుండును. ఇట్లనిమిషుఁ డగునాపురుషునిమనస్సు దేవలోకమున నున్నట్లు పరమానందము ననుభవించుచు నత్యద్భుతము లగుకళలచే (ఇచ్చట కళలనఁగా విద్యలును చిత్కళలును) ప్రకాశించును. పురుషుఁడు దేవతయైనప్పుడు వానిశరీరము దేవలోకమనుటలో సంశయ మేమి ?

సీ. అనిమిషుం డజరుండు నమృతుండు పటుశక్తి
ధరుఁడు సిద్ధుండు విద్యాధరుండు
యోగీశ్వరుండు సాధ్యుం డింద్రుఁడును శుచి
సమవర్తియును బుణ్యజనుఁడు భువన
పతియును వరసదాగతియును సుకృతార్థుఁ
డభవుఁ డనంతుండు నఖిలమిత్రుఁ

డతికళాశాలి మహాబుధుండు కవీశ్వ
　　రుండును సుమనోగురుండు ఘనుఁడు
ఆ. హంసవాహనుండు నచ్యుతుండు శివుండు
పరమపురుషుఁ డగుచుఁ బరఁగు చుండుఁ
బవనతనయ! వినుము ప్రణవనాదామృత
పానతృప్తుఁ డైనపావనుండు. 152

టీక. పవనతనయ = ఆంజనేయా! వినుము. ప్రణ...డైన - ప్రణవనాద= ఓంకారనాదమనియెడు, అమృతపాన = అమృతమును పానము చేయుటచేత, తృప్తుఁడైన=తృప్తిఁజెందిన, పావనుండు=పరిశుద్ధుఁడు, అనిమిషుండు=దేవత యని యర్థము (రెప్పపాటు లేనివాఁడని భావము). అజరుండు=ముసలితనము లేని దేవత యని యర్థము. (నశింపనిస్వభావము గల వాఁడని భావము). అమృతుండు=మరణము లేని దేవత యని యర్థము. (ముక్తుఁడని భావము). పటుశక్తిధరుండు-పటు = అధికమైన, శక్తి=సర్వజ్ఞత్వము మొదలగు సకలవిధములగుశక్తులను, ధరుఁడు=ధరించినవాఁడు (శక్తి యాయుధముగాఁ గలకుమారస్వామియని యర్థము) సిద్ధుండు = సిద్ధుఁ డను దేవజాతివాఁడు (ముక్తిసిద్ధినిఁ జెందినవాఁడని భావము). విద్యాధరుండు = విద్యాధరజాతివాఁడు (జ్ఞానముకలవాఁడనిభావము). యోగీశ్వరుండు = సప్తఋషులలోనివాఁడు (యోగులలో నుత్తముఁడని భావము). సాధ్యుండు=సాధ్యజాతిలోనివాఁడు (బ్రహ్మజ్ఞానము సాధించినవాఁడని భావము). ఇంద్రుఁడు = దేవరాజగునింద్రుఁడు (పరబ్రహ్మము తానేయని యెఱింగినవాఁడు కావున సాక్షాత్పరమేశ్వరుఁడేయని భావము. ఇది 'పరమైశ్వర్యే' అనుధాతువునుండి ఇంద్రశబ్దము జనించెను. కావున దానికి పరమేశ్వరుఁడని యర్థము). శుచి=అగ్ని (పరిశుద్ధుఁడని భావము). సమవర్తియును=యముఁడు (సర్వభూతసముఁడై వర్తించువాఁడని భావము). పుణ్యజనుఁడు = నిర్‌ఋతి (పుణ్యాత్ముఁడని భావము). భువనపతియు = జలమునకుఁ బతియగు వరుణుఁడు (లోకనాయకుఁడని భావము). వరసదాగతియును-వర = శ్రేష్ఠులగు, సత్=సత్పురుషులకు, ఆగతియును= ఆశ్రయుఁ డగువాఁడు (వాయుదేవుఁడని యర్థము). సుకృ...డు-సుకృత = బాగుగ నొనరింపఁబడిన, అర్థుఁడు = యోగరూఢమగు (అనఁగా: మనోనిగ్రహరూప మగు కార్యముగలవాఁ డని భావము.) బాగుగ సంపాదింపఁబడిన కుబేరుఁడని యర్థము. అభవుఁడు = ఈశాన్యదిక్కున కధిపతియగు నీశ్వరుడు జన్మరహితుఁ డని భావము. (ఇంద్రాదులనుగూర్చి క్రమముగఁ జెప్పుటవలన జ్ఞానయోగికిని దిక్పాలకునకు సామ్యముఁ జూపవలయునని కవికి నభిప్రాయమున్నట్లు తోఁచుచున్నది.) అనంతుఁడు = శేషుఁడు, (సర్వవ్యాపకుఁ డనిభావము.) అఖిలమిత్రుఁడు=సూర్యుఁడు (సర్వభూత

ములకును హితుఁడని భావము.), అతికళాశాలి=చంద్రుఁడు (విద్యావంతుఁడు, లేక, చిత్కళలఁ జూచువాఁడన్నిభావము.) మహాబుధుండు = బుధగ్రహము (విద్వాంసుఁడనిభావము.), కవీశ్వరుండు = శుక్రగ్రహము (జ్ఞానియనిభావము.), సుమ...ండు- సుమనః=దేవతలకు, గురుండు=ఆచార్యుఁ డగు బృహస్పతియనియర్థము. (చక్కనిమనసుగలవారిలో నుత్తముఁ డని భావము.) హంసవాహనుండు = హంసయే వాహనముగాఁ గలచతుర్ముఖుఁడు (భ్రాంతినితొలఁగించి బ్రహ్మమును బ్రకటింపఁజాలు హంసమంత్రమును నాధారముగాఁ జేసికొనినవాఁడని భావము.) అచ్యుతుండు = విష్ణువు (నాశరహితుఁ డని భావము). శివుండు=త్రిమూర్తులలోని రుద్రుఁడు (ఆనందస్వరూపుఁ డని భావము). పరమపురుషుఁడు = పరబ్రహ్మము, ఆగుచున్, పరఁగుచుండున్=ప్రకాశించుచుండును.

తా. ఓఆంజనేయా! వినుము. ప్రణవనాద మనెడునమృతమును పానముఁజేసి తృప్తిని జెందినపరిశుద్ధుఁడు లోకోత్తరుం డగును. ముద్రాభ్యాసబలమువలన నాతనికి రెప్పపాటు కలుగదు. శరీరమునకంటెఁ భిన్నుఁ డగుటచే జరామరణములతో నాతనికి సంబంధములేదు. పరబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకానివాఁ డగుటచే (అనఁగా: అభేదజ్ఞానముకలవాఁ డగుటచే) సకలవిధము లగుసామర్థ్యములు నాతనియందేయుండును. మఱియు నాతఁడు మోక్షసిద్ధినొందినవాఁడును బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాఁడును రాజయోగమును జక్కఁగనభ్యసించువాఁడును ఆయోగసిద్ధినిఁ జెందినవాఁడు నై యుండును. పరబ్రహ్మమునకంటె భిన్నుఁడు కాకపోవుటచే నాతఁడే సర్వేశ్వరుఁడు. శత్రుమిత్రులు సుఖదుఃఖములు మొదలగువానియందు రాగద్వేషములు లేనివాఁడు. నిర్మలుఁడు. పుణ్యమయుఁడు. సకలలోకముల వానివానికార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయువాఁడు. సత్పురుషుల కాశ్రయణీయుఁడు. కృతార్థతను చెందినవాఁడు. పుట్టుకలేనివాఁడు. నాశనము లేనివాఁడు. సకలభూతములయందును మైత్రి కలవాఁడు. కాంతిశాలి. విద్వాంసుఁడు. జ్ఞానవంతుఁడు. సద్గుణవంతు లని చెప్పతగినవారలలో నెల్లనుత్తముఁడు. ప్రపంచమునకంతకును శ్రేష్ఠుఁడు. ఈతఁడు హంసమంత్రము నాధారముగాఁ జేసికొని మోక్షార్థమై ప్రయత్నించుచుండును. ఇట్లగుటచే వీని కెప్పటికిని నాశము లేదు. పరమానందస్వరూప మగుమోక్షమే యీతని స్వరూప మగును. కావున అపరబ్రహ్మమే యీసాధకుఁడు. (సర్వజీవులును పరబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకానివారేయైనను యేజీవుని యజ్ఞానము తొలంగునో వానికిమాత్రమే యీయభేదజ్ఞానము కలుగును. కావున వాఁడుమాత్రమే బ్రహ్మాభిన్నుఁడయ్యెనని వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు.) ఇట్టివాఁ డగుటచేత నాసాధకుఁడు అనిమిషుఁడును అజరుఁడును అమృతుఁడును (దేవత) శక్తిధరుఁడును (కుమారస్వామియును) సిద్ధుఁడును విద్యా

ధరుఁడును యోగియు సాధ్యుఁడును (ఇది దేవతలలోనియొక జాతి) ఇంద్రుఁడును అగ్నియు యముఁడును పుణ్యజనుఁడును(నైరృతి) వరుణుఁడును వాయువు కుబేరుఁడు ఈశానుఁడు శేషుఁడు సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు బుధుఁడు శుక్రుఁడు బృహస్పతియు మేఘుఁడును బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులును పరబ్రహ్మంబునై సకలదేవమయుఁడుగా నున్నాఁడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు.

—— చిత్కళాసాక్షాత్కారము. ——

అవ. ఇట్లు నాదానుభవమును ప్రశంసించి కళలనుగూర్చి చెప్పుటకై ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాఁడు.—

ఆ. ఆంజనేయ! యింక నంతర్బహిర్మధ్య
దృగ్విలోకితప్రదీప్తచిత్క-
ళావిభూతి యెల్ల భావించి చెప్పెద
నాదరించి చూడు మాత్మయందు. 133

టీ. ఆంజనేయా! ఇంకన్=ఇప్పుడు, అంతః ..యెల్లన్ - అంతః=లోపలి, బహి=వెలుపలి, మధ్య=నడిమి; దృక్ =దృష్టులచేత (అనఁగా : పంచముద్రలచేత,) విలోకిత=చూడఁబడిన, ప్రదీప్త=ప్రకాశించుచున్న, చిత్కళావిభూతియెల్లన్ = చిత్కళలసంపదనంతయును, భావించి=వివరించి, చెప్పెదన్, ఆత్మయందున్ = మనసునందు, ఆదరించి=గౌరవించి, చూడుము=విచారింపుము. (లేక అనుభవమునకుఁ దెచ్చికొనుము.)

తా. ఓఆంజనేయా! పైన నిరూపింపఁబడియున్న పంచముద్రల నభ్యసించి చూడగాఁ గానవచ్చునట్టిచిత్కళలను గూర్చి వివరించెదను. చక్కఁగఁ దెలిసికొనుము.

అవ. ఆచిత్కళలు పుట్టుస్థానమును చెప్పుచున్నాఁడు.—

ఆ. కనులు రెండు గురునియమనుమతి గొని మూసి
బొమలనడిమిద్విదళకమలమునను
విమలదృష్టి నిలిపి శమలలితాత్ముఁడై
చూడవలయు లక్ష్యశోభనముల. 134

టీక. కనులురెండున్=రెండునేత్రములను, గురునియమనుమతిన్=గురువుయొక్క యాజ్ఞను, కొని=పొంది, మూసి, బొమ...నన్-బొమలనడిమి=కనుబొమలకు మధ్యభాగమందున్న, ద్విదళకమలమునన్=రెండుదళములు గలయాజ్ఞాకమలమునందు, విమలదృష్టినిలిపి=పరిశుద్ధమగుచూపునునిలిపి, శమలలితాత్ముఁడై-శమ=శాంతిచేత, లలిత=మనోహరమైన, ఆత్ముఁడై=మనసుగలవాఁడై, లక్ష్య...ములన్-లక్ష్య=గురులనియెడు (అనఁగా: చిత్కళలనియెడు), శోభనములన్=శుభకరపదార్థముల, చూడవలయున్.

తా. సాధకుఁ డగువాఁడు చిత్తశాంతి గల్గి గురూపదేశబలమువలన కనులను మూసి (అనఁగా: అంతర్లక్ష్యముచే భ్రూమధ్యమునను న్న రెండుదళముల కమలమునందు మనసును చూపుచు నిలిపి) చూడవలయును. చిత్కాశ లన్నియు నచ్చటఁ గానవచ్చును.

క. మునుపుగ హృదయాకాశము,గనుపట్టుం జూపులగుచుఁగన్నుల వెంటం
జనునది మన మగుఁ గావునఁ, గనఁదగు నాకాశపంచకంబందుఁదగన్.

టీక. మునుపుగన్ = అట్లుచూచునపుడు మొట్టమొదట, హృదయాకాశము= చిత్తాకాశము, కనుపట్టున్=కనఁబడును. చూపులగుచున్=చూపెడియాకారముగాఁ గలిగి, కన్నులవెంటన్=నేత్రముల మూలమున, చనునది=పోవునట్టిది. (అనఁగా: చూపని చెప్పఁబడుచున్నది). మనముగున్=మనస్సేయగును. (అనఁగా: మనము చూపని వ్యవహరించునదిమనస్సే కాని వేఱుకాదనిభావము. ఈమనస్సునకే హృదయాకాశ మనిపేరు). కావునన్=కాఁబట్టి, అందున్=ఆచూపుయందు (అనఁగా ఆమనస్సు యందు,) తగన్ =ఒప్పునట్లుగా, ఆకాశపంచకంబు=క్రిందఁ జెప్పఁబోవు నైదువిధము లగు నాకాశములను, కనఁదగున్=చూడవలయును.

తా. అట్లు చూచునప్పుడు మొట్టమొదట హృదయాకాశము కానవచ్చును. నేత్రేంద్రియములమూలముగా వెలికిఁ బ్రసరించునట్టి చిత్తవృత్తియే హృదయాకాశ మనుపేరఁబిలువఁబడుచున్నది. లోకమున దానికే "చూపు" అనువ్యవహారము కలదు. పైవిమర్శననుసరించిచూచిన హృదయాకాశ మనఁగాఁ జిత్తవృత్తియే కావున దానికిని మనసునకును భేదము కలుఁగదు. కావున ముద్ర నభ్యసించువానికి మొదటఁ గానఁబడునది మనస్సు. ఆమనసునందు అయిదువిధము లగు నాకాశములు గానవచ్చును.

వ. ఇట్లు తనలోచనంబులకుఁ గనుచూపుమేర గోచరం బైనహృదయాకాశంబునందుఁ గేవలనిరాకారం బైనగుణరహితాకాశంబు నిబిడనిష్ఠురనీరంధ్రగాఢాంధకారం బైనపరాకాశంబు ప్రళయకాలప్రజ్వలజ్వాలాభీలదావానలాకారం బైనమహాకాశంబు వివిధవిచిత్రవితతాపరిమితద్యుతిభరితం బైనతత్త్వాకాశంబు ప్రచండమార్తాండమండలశతకోటిప్రభాభాసురం బైనసూర్యాకాశంబును పంచాకాశంబుల నవలోకింపవలయు మఱియును. 136

టీక. ఇట్లు=ఈవిధముగా, కనుచూపుమేరన్=చూచినంతవఱకును,తనలోచనంబులకున్=తనకన్నులకు, గోచరంబైన=కానవచ్చిన, హృదయాకాశంబునందున్=మనస్సనియెడు నాకాశమునందు, కేవలనిరాకారంబైన=ఇది యిట్టిదని చెప్పరాని, గుణరహి

తాకాశంబు=స్వభావసిద్ధ మగుశబ్దగుణము లేని యాకాశమును, నిబి...బైన-నిబిడ=దట్టమైనట్టియు, నిష్ఠుర=భయంకర మైనట్టియు, నీరంధ్ర=ఎడము లేనట్టియు, గాఢాంధకారంబైన=అపరిమిత మగుచీఁకటియే స్వరూపముగాగల, పరాకాశంబును=పరాకాశ మనఁబడు నాకాశమును, ప్రళ...రంబు=ప్రళయకాలమునందు, ప్రజ్వలత్=మండుచున్న, జ్వాలా=జ్వాలలచే, ఆభీల=భయంకర మగు, దావానలాకారంబు=దావాగ్నివంటిరూపముగలది, ఐనమహాకాశంబు=ఐనట్టి మహాకాశం బనునాకాశంబును, వివి...తంబు-వివిధ=అనేకవిధములై, విచిత్ర=చిత్రములై, వితత=వ్యాపించునవియై, అపరిమిత=మితిమీఱినవి యైయున్న, ద్యుతి=కాంతులచే, భరితంబు=నిండఁబడి నది. ఐనతత్త్వాకాశంబు=ఐనట్టితత్త్వాకాశ మనునాకాశంబును, ప్రచం...రంబు-ప్రచండ=తీవ్రము లగునట్టి, శతకోటిమార్తాండమండల=నూఱుకోట్లసంఖ్యగలసూర్యమండలములయొక్క, ప్రభా=కాంతులచే, భాసురంబు = ప్రకాశించుచున్నది. ఐన సూర్యాకాశంబు=ఐనట్టిసూర్యాకాశ మనియెడు నాకాశంబును, అనుపంచాకాశంబులన్=అను పేర్లుగలయైదాకాశములను, అవలోకింపవలయున్ = చూడవలయును (ఇదియే వియన్మండలము) మఱియున్.

తా. అవి యేవనిన శబ్దగుణరహిత మగునాకాశము పరాకాశము మహాకాశము తత్త్వాకాశము సూర్యాకాశము ననునవియే. అందు శబ్దగుణరహిత మగునాకాశము నందు గుణములేకపోవుట యొక్కటియే కాని యితరము లగురూపము భేదము లేవి యును లేవు. పరాకాశ మనునది దట్టమై భయంకరమై యున్నయంధకారముచే వ్యాపింపఁబడి యుండును. మహాకాశ మనునది ప్రళయకాలమునందలియగ్నివలె నతిభయంకరము గానుండును. తత్త్వాకాశమునందు లెక్కకు మిక్కిలిగ బహువిధము లగు కాంతులు తేజరిల్లుచుండును. అనేకకోట్లసంఖ్యగలసూర్యు లొక్కమాఱే యుదయించినట్లు సూర్యాకాశము రాజిల్లుచుండును. ఇట్టిరూపములతో నున్న యీయైదాకాశములను బాగుగఁ జూడవలయును.

ఆ. ఆంజనేయ ! విను తదాకాశపంచక
మధ్యమమున వెలుఁగుమహితకళల
చంద మెల్ల నీకు ముందుగా వినిపింతు
సందియములు మాని పొందువాని. 137

టీక. ఆంజనేయ! వినుము. తదా...మునన్-తదాకాశపంచక=పైనఁజెప్పినయైదుఆకాశములయొక్క, మధ్యమమునన్ = నడుమ (అనఁగా ఒకయాకాశము కనఁబడి రెండవయాకాశము కనఁబడుటకుఁ బూర్వము) వెలుగు...మెల్లన్-వెలుగు=ప్రకాశించునట్టి, మహిత=ఒప్పుచున్న, కళలచంద మెల్లన్=చిత్కళలయొక్క విధమునంతయు,

నీవున్, ముందుగాన్, వినిపింతున్, వానిన్=ఆకళలను, సందియములుమాని=సంశయములఁ బోఁగొట్టుకొని, పొందుము=ఆశ్రయింపుము.

తా. ఇట్లీయైదాకాశములఁ జూచునప్పుడు వానిమధ్యభాగమునందు చిత్కళలనేకవిధములుగఁ గానవచ్చును. ఓ ఆంజనేయా! వానిని వివరించెదనువినుము. ప్రత్యక్షముగఁ గనుఁగొనుము.

అవ. ఇట్లు సర్వచిత్కళలకును ఆధారములైన యాకాశముల నిరూపించి యందుఁగానవచ్చు కళలను వర్ణించుచున్నాఁడు.

సీ. మందాకినీసుధాసందోహదుగ్ధాబ్ధి
 సౌందర్యలహరులచందమునను
మందారమల్లికాకుందారవిందోరు
 చందనపుష్పరుక్చయము పగిది
నిందిరాసుందరీమందిరాంతరక
 రందనిర్ఝరరుచిప్రతతిరీతి
నిందుభృన్నందిసంక్రందనకరిమృగేం
 ద్రఫణీంద్రదీప్తిబృందములభాతి
తే. హారనీహారడిండీరశారదాభ్ర
 హీరకర్పూరతారకాకారకాంతి
కరణి నాకాశపంచకాంతరమునందు
మండితము లగు జిత్కళామండలములు. 138

టీక. చిత్కళామండలములు=చిత్కళాసమూహములు, మందా...మునన్-మందాకిని=ఆకాశగంగయొక్క, సుధాసందోహ=అమృతసమూహముయొక్కయు, దుగ్ధాబ్ధి=క్షీరసముద్రముయొక్కయు, సౌందర్య=సుందరములైన, లహరులచందమునన్=అలలయట్లును, మందా...గిదిన్-మందార=కల్పవృక్షముయొక్కయు, మల్లికా=మల్లెతీఁగెయొక్కయు, కుంద=మొల్లతీఁగెయొక్కయు, అరవింద=తామరయొక్కయు, ఉరుచందన=చందనవృక్షముయొక్కయు, పుష్ప = పువ్వులయొక్క, రుక్చయముపగిదిన్=కాంతిసమూహమువలెను, ఇంది...రీతిన్ - ఇందిరాసుందరీమందిర=లక్ష్మీదేవికి గృహ మగుపద్మముయొక్క (పద్మములలో మిగుల నుత్తమ మైనదనియు, శ్రేష్ఠమగు మకరందము అమితముఁ గలదనియు సూచించుటకై యీవిశేషణ ముపయోగింపఁబడెను. మహాత్ము లాదరించుపదార్థము లోకోత్తర మైయుండు ననిభావము.) అంతః=లోపలనున్న, మకరంద=తేనియయొక్క, నిర్ఝర=ప్రవాహముయొక్క, రుచిప్రతతి

రీతిఀ = కాంతిసమూహమువలెను, ఇందు...భాతిఀ - ఇందుభృత్ = ఈశ్వరుని యొక్కయు, నంది = నందికేశ్వరునియొక్కయు, సంక్రందనకరి= ఇంద్రునిగజమగునైరావతముయొక్కయు, మృగేంద్ర = సింహముయొక్కయు, ఫణీంద్ర= సర్పరాజగుశేషునియొక్కయు, దీప్తిబృందములభాతిఀ = కాంతిసమూహములవలెను, హార . రణిఀ - హార=ముత్యాలహారముయొక్కయు, నీహార=మంచుయొక్కయు, డిండీర=నురుఁగుయొక్కయు, శారదాభ్ర = శరత్కాలమేఘముయొక్కయు, హీర=వజ్రరత్నముయొక్కయు, కర్పూర=పచ్చకర్పూరముయొక్కయు, తారకా= నక్షత్రములయొక్కయు, ఆకార=రూపములయొక్కయు, కాంతికరణిఀ=తేజస్సులవలెను, ఆకాశపంచకాంతరమునందుఀ=పైఁజెప్పఁబడిన యైదుఆకాశములనడుమ, మండితములగుఀ=ప్రకాశించును, (తెల్లనివై ప్రకాశించుననుట). (ఇదియే తారకామండలము.)

తా. ఆయాకాశపంచకముయొక్క నడుమఁ గానఁబడుకళలు ఆకాశగంగయొక్కయు నమృతముయొక్కయు పాలసముద్రముయొక్కయు తరంగములవలె నతిస్వచ్ఛము లగుచుఁ బ్రకాశించును. కల్పవృక్షములు మల్లెలు మొల్లలు తామర శ్రీగంధమునను వృక్షములయందలి పుష్పములయొక్క కాంతులవలె రాజిల్లును. లక్ష్మీదేవికి నాశ్రయమగుటచే లోకోత్తరమై యున్నకమలమునందలి మకరందధారవలె మిగుల నానందకరములై స్వచ్ఛములై తనరారును. ఈశ్వరునియట్లు నందికేశ్వరునివలె నైరావతమురీతి సింహముక్రియ శేషునిభంగి శోభిల్లును. ముత్యములు మంచు నురుఁగు శరత్కాలమేఘములు వజ్రరత్నము కర్పూరము నక్షత్రములు వీనియట్లనేకవిధములగు నాకారములతో నొప్పుచుండును.

సీ. సద్యస్తమోనాశఖద్యోతమానస
ద్విద్యుల్లతాప్రభావీథిపగిది
హృద్యతపావేద్యఖద్యోతసందోహ
విద్యమానద్యుతివితతికరణి
ఘోరాంధకారకృద్ఘూర్ణిసీలసవారి
వారివాహచ్ఛవివ్రజమురీతి
నీలవైడూర్యప్రవాళాబ్జరాగము
క్తాఫలగోమేధికములభాతి
తే. శుద్ధమాణిక్యమరకతశోణరత్న
తప్తతపనీయరుచులచందమున హృదయ

మండితాకాశపంచకమధ్యమమునఁ
గానఁబడుచుండుఁ జిన్మయకళలు వత్స! 139

టీ. వత్స=పుత్త్రకా, చిన్మయకళలు=చిత్కళలు, హృద...మునన్-హృదయ=హృదయాకాశమునందు (మనసునందు), మండిత=ఒప్పుచున్న, ఆకాశపంచక=ఐదాకాశములయొక్క, మధ్యమునన్=నడుమ, సద్య...గిదిన్-సద్యః=తత్క్షణమే, తమోనాశ=చీఁకటిని బోఁగొట్టినట్టియు, ఖద్యోతమాన = ఆకాశమునఁ బ్రకాశించుచున్నట్టియు, సత్=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, విద్యుల్లతా = మెఱపుతీఁగెలయొక్క, ప్రభావీథి పగిదిన్=కాంతిసమూహమువలెను, హృ...రణిన్-హృద్య=మనోహరములైనట్టియు, క్షపా=రాత్రులయందే, వేద్య = తెలియఁదగినట్టియు (మిడుగుఱుఁబురుగులకాంతి పగలు కానరాదు కావున నిట్లుచెప్పఁబడెను). ఖద్యోత=మిడుగుఱుఁబురుగులయొక్క, సందోహ=సమూహమునందు, విద్యమాన=ఉన్న, ద్యుతివితతికరణిన్=కాంతిసమూహమువలెను. ఘోరా...రీతిన్-ఘోర=భయంకరమైన, అంధకారకృత్ = చీకటినిఁ జేయుచున్న, భూరి=అపరిమితములైన, నీల=నల్లనైన, సవారి=జలముతోఁగూడిన (ఇది హేతుగర్భవిశేషణము. మేఘమునందు నీరున్నప్పుడు మిగుల నల్లగ నుండును). వారివాహ=మేఘములయొక్క, ఛవి = కాంతులయొక్క, వ్రజమురీతిన్=సమూహము వలెను (ఈమూఁడుపాదములచే విద్యున్మండలమేఘమండలములు చెప్పఁబడెను.) నీల...భాతిన్ - నీల = ఇంద్రనీలముయొక్కయు (ఇది నల్లనిరత్నము), వైదూర్య=వైదూర్యరత్నముయొక్కయు (ఇది పిల్లికన్నులవలె నుండురత్నము), ప్రవాళ = పగడము యొక్కయు, అబ్జరాగ = పద్మరాగముయొక్కయు, ముక్తాఫల=ముత్యములయొక్కయు, గోమేధికము ల = గోమేధికరత్నములయొక్కయు, భాతిన్ = కాంతివలెను, శుద్ధ...మునన్ - శుద్ధమాణిక్య = పరిశుద్ధమగుమాణిక్యముయొక్కయు, మరకత = మరకతరత్నముయొక్కయు (ఇది ఆకుపచ్చరత్నము), శోణరత్న = కెంపుల యొక్కయు, తప్తతపనీయ = పుటము వేసిన బంగారుయొక్కయు, రుచుల చందమునన్ = కాంతులవలెను (దీనిచే జ్యోతిర్మండలము చెప్పఁబడెను). కానఁబడుచుండున్.

తా. మఱియు, నంధకారమును బోనాడుచు క్షణక్షణమునకు మేఘముచేఁ బరిపూర్ణముగఁ గప్పఁబడిన యాకసమునందు మెఱయు మెఱపులవలెను, రాత్రులయందే కాని ప్రకాశింపని మిడుగుఱుఁబురుగులయొక్క కాంతులవలెను, చీకటిఁ గ్రమ్మునట్లు చేయుచు జలసహితములై యాకసమంతయు వ్యాపించియున్న మేఘములరీతిగను ఇంద్రనీలము వైడూర్యము పగడము పద్మరాగము ముత్యము గోమేధికము మొదలగు రత్నములకైవడి మాణిక్యము మరకతము శ్రేష్ఠమగు సువర్ణము మొదలగువానిపోలికను

నచిత్కళలు పైఁజెప్పఁబడిన యైదాకాశముల మధ్యభాగమునందును సాధకునకుఁ గానవచ్చును.

శా. చండాంశుప్రభ లుట్టిపడ్డగతి భాస్వచ్చిత్కళాకోటు లు
 ద్దండస్ఫూర్తు లఖండఖండములు నై తండోపతండంబు లై
 నిండారం గనుపట్టు వెండియును హృన్నీరేజమధ్యాంచితా
 ఖండాకాశపరంపరాంతరమునన్ గమ్యంబులై యంతటన్. 140

టీ. వెండియున్=మఱియును, హృన్న...మునన్-హృన్నీరేజ=హృదయకమలముయొక్క (మనస్సుయొక్క), మధ్య=నడుమ, అంచిత=ఒప్పుచున్న, అఖండ=విచ్ఛేదములేని, ఆకాశపరంపరా=పైఁజెప్పఁబడిన పంచాకాశములవరుసయొక్క, అంతరమునన్=మధ్యభాగమునందు, గమ్యంబులై=తోఁచుచున్నవియై, చండాంశుప్రభలు=సూర్యకాంతులు, ఉట్టిపడ్డగతిన్=అకస్మికముగఁ దోఁచినట్లు, భాస్వ...టులు-భాస్వత్=ప్రకాశించుచున్న, చిత్కళాకోటులు=చిత్కళాసమూహములు, ఉద్దండస్ఫూర్తులన్=అమితము లగుకాంతులచే, ఖండఖండములునై=విచ్ఛేదములు గలవి యగుచు (అనఁగా: ఒకదానికిని మఱియొకదానికిని నడుమ నవకాశ ముండునట్లు), తండోపతండంబులై=లెక్కకు మిక్కిలియై, నిండారన్=సంపూర్ణముగ (సర్వవ్యాపకములై యుండుట), కనుపట్టున్=కానవచ్చును. ఈపద్యమునందు కూడ జ్యోతిర్మండలమును గూర్చియే చెప్పఁబడె నని తెలిసికొనవలయును.) అంతటన్=అపిదప.

తా. ఇంతమాత్రమే కాదు. ఆయాకాశపంచకములనడుమ సూర్యకిరణములు లెక్కకు మిక్కిలియై యాకస్మికముగ నుదయించి తమకాంతిచే దృష్టులను జెదరించుచు తండోపతండములుగ తాను జూచుచున్న యాకాశమునందంతటను వెల్లివిరిసినట్లు గానఁబడును.

జ్ఞానసూర్యోదయవర్ణనము.

తరుణబోధారుణోదయదీప్తి నజ్ఞాన
 గురుతమ మజ్ఞహృద్గుహాల నడఁగ
ఫుల్లపద్మజాతములమీఁద నిక్కి హం
 సము త్రివేణీసంగమమున మెఱఁగ
వినుతేంద్రియేందీవరము లెల్ల ముకుళింప
 మన మనుశశి సుఖనిధి జాఱ
సలలితజ్ఞానవిజ్ఞానకోశంబు ల
 న్యోన్యసంగతము లై యనఁగి పెనఁగ

తే. నాతతాజాండపిండాండజాతములను
బూని వెలిఁగింపఁ బటుతరస్ఫూర్తితోడ
ఘనతరాంతర్హృదాకాశమున వెలుంగు
మండితాఖండచిద్భానుమండలంబు. 14

టీక. ఘనత...మునన్-ఘనతర=శ్రేష్ఠమైన, అంతర్హృదాకాశమునన్=లోపల నుండు హృదయాకాశమునందు, వెలుం...లంబు-వెలుంగు=ప్రకాశించుచున్న, మండిత=ఒప్పుచున్న, అఖండ=సర్వవ్యాపకమైన, చిద్భానుమండలంబు=జ్ఞానమనియెడు సూర్యమండలము, తరు...దీప్తిన్-తరుణ=కోమలమైన, బోధ=జ్ఞానమనెడు, అరుణోదయ=అరుణోదయముయొక్క (ఇది సూర్యోదయమునకు ముందు కలుగును. అని సర్వలోకప్రసిద్ధము), దీప్తి=కాంతిచేత, అజ్ఞానగురుతమము=అజ్ఞానమనియెడుగొప్పయంధకారము, అజ్ఞహృద్గుహలన్=అజ్ఞానులయొక్క హృదయము లనెడుగుహలయందు, అడంగన్=దాఁగుచుండఁగా, ఫుల్ల...మీఁదన్-ఫుల్ల = వికసించిన, షడ్జలజాతములమీఁదన్=షడాధారకమలములమీఁద, నిక్కి=నిలచి (లేక, తలయెత్తి; అజ్ఞానకమలమునకుఁ బైనున్న సహస్రారకమలమునఁ జేరియనుట), హంస=హంసపక్షి, (ఓంకారమునకు హంస యనునొకయవయవము కలదు. అదియె జీవుఁడని కూడఁ జెప్పుదురు. ఆహంసను హంసపక్షికినిఁ గవి యభేదాధ్యవసాయమును జేసినాఁడు.) త్రివేణీసంగమములన్-త్రివేణీ=ఇడా, పింగళా, సుషుమ్నానాడులకు (ఇవియే గంగాయమునాసరస్వతు లని యోగశాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు). సంగమమునన్=చేరిక యగుభ్రూమధ్యమునందు, మెలఁగన్=సంచరించుచుండఁగా, విమత...ములు-విమత=శత్రువులగు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియము లనెడు, ఇందీవరములెల్లన్=కలువలన్నియు, ముకుళింపన్, మనసను శశి=మనస్సనియెడు చంద్రుఁడు, సుఖవనధిన్ = ఆనందమనుసముద్రమునందు, జాఱన్=పడఁగా (అస్తమింపఁగా), సల...బులు-సలలిత=మనోహరము లగు, జ్ఞాన=జ్ఞాన మనునట్టియు (ఇది సామాన్య మగు తెలివి), విజ్ఞాన = అనుభవపూర్వకజ్ఞాన మనునట్టియు, కోకంబులు=చక్రవాకపక్షులు, అన్యోన్యసంగతములై=ఒకదానితో నొకటి చేరి, అనఁగి=లోఁబడి, పెనఁగన్=క్రీడింపఁగా, ఆత...ములన్-ఆతత=వ్యాపించియున్న, అజాండ=బ్రహ్మాండములయొక్కయు, పిండాండ=ఆబ్రహ్మాండములయందలి జనులయొక్కయు, జాతములన్=సమూహములను, పట...తోడన్-పటుతర=మిగుల నధికమైన, స్ఫూర్తితోడన్=స్వకీయమైన ప్రకాశముచే, పూనివెలిఁగించున్=ప్రయత్నపూర్వకముగఁ బ్రకాశింపఁజేయును.

తా. ఇట్లు బహువిధములగు కళలు గానఁబడినపిదప బ్రహ్మాండముల నన్నిఁటి నొక్కమాఱే వెలిగింపఁజాలు మహాప్రకాశముతో పైవర్ణింపఁబడినహృదయాకాశము

యొక్క మధ్యభాగమున జ్ఞానసూర్యుఁ డుదయించును. ఇదియు నొక చిత్రకారమే. సూర్యోదయమునకు కొంచెముఁ బూర్వమున, (అనఁగా: అప్రకాశము సంపూర్ణముగ కలిగిరాకమునుపే) అజ్ఞానమని యెడు గాఢాంధకారము విచ్చి బ్రహ్మజ్ఞానశూన్యులహృదయము లనెడుగుహలలోఁ డాఁగును. ప్రత్యక్షమునఁ గూడ సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వము అరుణోదయముననే చీఁకటి విచ్చిపోవుటయు పర్వతగుహలలోఁ దప్పనితరస్థలములం దెచట నది కానరాకపోవుటయుఁ గలదుకదా. మఱియు జీవరూపుఁ డగుహంస మూలాధారకమలములమీఁద నెక్కి హంసపక్షివలెసంచరించుచుండును. కలువలనుబోలె ఇంద్రియము లన్నియు వానివానివృత్తులమాని ముకుళించును. మనస్సనెడి చంద్రుఁడును ఆనందసముద్రమున మునిఁగి యస్తమించును. పరోక్షజ్ఞానము, అపరోక్షజ్ఞానము ననెడు చక్రవాకములు (బ్రహ్మము కలఁ డని తెలిసికొనుట పరోక్షజ్ఞానము; ఆబ్రహ్మము నేనే యని తెలిసికొనుట యపరోక్షజ్ఞానము) ఒకటితో నొకటి కలసియానందించును. చక్రవాకములు రాత్రులయం దెల్లవిరహతాపముచే బాధింపఁబడుచుండు ననియు సూర్యోదయము కాఁగానే ఒకదానితో నొకటి చేరుననియు ప్రత్యక్షముగనే తెలియఁబడుచున్నదికదా. ఇట్లు జ్ఞానసూర్యోదయము కాఁగానే మనస్సును ఇంద్రియములును శాంతినొందును. అనుభవజ్ఞానము చేకూరును. అజ్ఞానము తొలంగును.

సకలకర్మములకు సాక్షి యై స్వప్రకా
శతఁ దమోఘ్నుఁ డగుచుఁ జక్షురాది
కప్రవర్తకత్వగరిమ భాసిలుసత్స్వ
భావుఁ డగుచుఁ జిద్విభావసుండు. 142

టీ. చిద్విభావసుండు=జ్ఞానసూర్యుఁడు, సత్స్వ...వుఁడగుచున్-సత్=త్రికాలముల యందును నాశములేక నిలుచునట్టి, స్వభావుండగుచున్=స్వభావము గలవాఁ డగుచు, సకలకర్మములకున్=ఇంద్రియములును మనస్సును జేయుకర్మముల కన్నిఁటికిని, సాక్షి యై=సాక్షిరూపుఁడై (వాని నన్నిటిని దెలిసికొనుచు), స్వప్రకాశతన్=పరులసహాయములేక స్వతంత్రముగఁ బ్రకాశించువాఁ డగుటచే, తమోఘ్నుఁడగుచున్ = అజ్ఞానమును బోఁగొట్టువాఁడగుచు (చీకటిని బోఁగొట్టువాఁడని యర్థాంతరము. తనకు మఱియొకని ప్రకాశముతో నావశ్యకములే దనుటచే నితరపదార్థము లన్నియుఁ దనప్రకాశముచేతనే ప్రకాశించుచున్న వనియర్థ మేర్పడుచున్నది. అజ్ఞాన మున్నయెడల వస్తువులు ప్రకాశించుట సంభవింపదు. కావున 'తమోఘ్నుఁడు' అని చెప్పఁబడియున్నది.) చక్షు...గరిమన్=చక్షురాదిక=నేత్రములు శ్రోత్రములు మొదలగు నింద్రియములను, ప్రవర్తకత్వగరిమన్=ప్రవర్తింపఁజేయువాఁడను గౌరవముచే (కన్నులనుండి గాని చెవులనుండి గాని వెలుపలికిఁ బ్రసరించి విషయములఁ బ్రకాశింపఁ జేయుజ్ఞానమే

పరబ్రహ్మము అనునదియే జ్ఞానసూర్యుఁడు. వాస్తవస్థితిలో నాయనకంటె వేఱుగవస్తువే లేదు కదా) భాసిలుఁ = ప్రకాశించును.

తా. అజ్ఞానసూర్యుఁడు సర్వకార్యములకును(అనఁగా:మనసుగాని యింద్రియములుగాని ఏయేకార్యములు చేసినను వానికెల్ల) సాక్షి యగుచు స్వయంప్రకాశస్వరూపుఁడగుటచే నజ్ఞానాంధకారమును దొలఁగించుచు నేత్రములు మొదలగు నింద్రియములనన్నిటిని వాని వాని కార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుచుఁ బ్రత్యక్షసూర్యునివలెఁ బ్రకాశించును.

క. భూమిమధ్యోదయశైలము
పై మొదలం దోఁచి యంతఁ బ్రవిమలహృదయ
వ్యోమారూఢుం డింద్రియ
తామరసానందకరుఁడు దానై వెలుఁగున్. 143

టీ. మొదలన్ = మొట్టమొదట, భూమి...ముపైన్-భూమిమధ్య=భూమిమధ్యమనెడు, ఉదయశైలముపైన్ = ఉదయపర్వతముమీఁద, తోఁచి=ఉదయించి,అంతన్=తర్వాత, ప్రవి...ఢుండు-ప్రవిమల=నిర్మలమగు, హృదయ = హృదయాకాశమును, ఆరూఢుండు=అధిష్ఠించినవాఁడుగాను (ఆక్రమించినవాఁడుగాను), ఇంద్రి...రుఁడు-ఇంద్రియ=ఇంద్రియముల నెడు, తామరస=కమలములకు, ఆనందకరుఁడు = ఆనందమును కలిగించువాఁడుగాను, తానై=తానే, వెలుఁగున్ = ప్రకాశించును.

తా. అజ్ఞానసూర్యుఁడు భూమిమధ్యమనెడు నుదయపర్వతముపై మొట్టమొదట నుదయించును. ఇంద్రియము లనుపద్మములకు నానందమును కలిగించుచు నంతకంతకు హృదయాకాశ మధ్యభాగము నధిష్ఠించును.

మానసికస్నానవిధి.

సీ. అంతకు మున్నె నీ నవకోటిపవిజ్ఞాన
చక్షువుల్ దెఱచి యజ్ఞానమోహ
నాంగీతాదాత్మ్యరూపాలింగనము మాని
చయ్యనఁ దనువనుశయ్యడిగ్గి
చారువై గాంగ్యవిజ్ఞానోపరతులచే
మానసస్నానకర్మములఁ దీర్చి
యనిశంబు బుద్ధీంద్రియవేదికుం డెన్నఁ
డా దేవసవితృ మహాప్రకాశ

మెలమి నేలంచు లోచనాంజలులచేత
ఘనతరానంద బాష్పకార్ఘ్యంబు లిచ్చి
మొదల సందేహామందేహాముఖవర ప్ర
ణాళ మొనరించి యంత నానంద మలర. 144

టీక. అంతకుము న్నె=అనూర్యోదయమునకంటె కొంచెముముందుగానె, నీవు=
డవై ననీవు, అప...వులు-అపరోక్షవిజ్ఞాన=జీవబ్రహ్మములొక్కటియే యనునప
క్షజ్ఞానమనియెడు, చక్షువులు=నేత్రములను, దెఱచి(మేల్కొని) అజ్ఞా...నము=అజ్ఞా
నియెడు, మోహవాంగి=స్త్రీయొక్క,(లేక, స్త్రీని), తాదాత్మ్యరూప=తాదాత్మ్య
రూపమైన ఎఱ్ఱగఁ గాలిన యినుపముద్దయందు అగ్నియుండుటచే కాల్చుట మొద
నగ్నిగుణములాయినుమునకే యున్నట్లు భ్రాంతిచే భావింపఁబడుచున్నది. వాస్తవస్థి
నాగుణములకును ఇనుమునకును సంబంధమే లేదుకదా. ఇట్లు బొత్తిగ సంబంధ
లేని రెండుపదార్థముల నెడ తెగనిసంబంధము గలవానినిఁగా భావించుట తాదాత్మ్య
వనము. భ్రాంతిసిద్ధమగునిట్టిసంబంధమునకే తాదాత్మ్యసంబంధ మని పేరు. ప్రకృ
ు జీవావిద్యలకుఁ గలసంబంధ మిట్టిదే కాని స్వభావసిద్ధమైనది కాదని తెలిసికొన
యును.) ఆలింగనముఁ=కౌఁగిలిని, (లేక, కౌఁగిలించుకొనుటను), మాని=విడిచి,
వ్యనఁ=శీఘ్రముగ, తనువనుశయ్యడిగ్గి=శరీర మనుపాన్పును దిగి (శరీరాభిమాన
ను వదలి అనుట), చారు...లచేఁ-చారు=మనోహరము లగు, వైరాగ్య=వైరా
ముచేతను, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముచేతను, ఉపరతులచేఁ=చిత్తశాంతిచేతను,మా
..ములఁ-మానస=మానసికమైన (మనస్సునందుమాత్రమే సంకల్పపూర్వకముగఁ
ముఁ దగిన) స్నానకర్మములఁ=స్నానమును, తీర్చి=ముగించి (వైరాగ్యజ్ఞానశాంతు
చేఁ బరిశుద్ధుఁడవై అనుట), అనిశంబు=ఎల్లప్పుడును, బుద్ధీం...నుండు - బుద్ధీంద్రి
=బుద్ధిని ఇంద్రియములను, ప్రేరకుండు=ప్రేరేపించువాఁడు, ఎవ్వఁడు=ఎవ్వఁడుగ
డో, ఆదేవ...శము-ఆదేవ = స్వయంప్రకాశస్వరూపుఁడైన, సవితృ=సూర్యుని
యొక్క (పరమాత్ముఁ డనుసూర్యునియొక్క,) మహత్=గొప్పదియగు, ప్రకాశము=
జస్సు (ఇది గాయత్రీమంత్రార్థము. సవితృశబ్దమునకు సూర్యుఁ డని యర్థముఁజెప్పి
మంత్రమును సూర్యపరముగ నన్వయింతురు. ఆశబ్దమునకే "సృష్టికర్త=పరబ్రహ్మ
ు." అని యర్థముఁ జెప్పి దీనినే పరబ్రహ్మపక్షమునందుఁగూడ నన్వయింతురు. ఇచ్చట
ానసూర్యుఁ డనిచెప్పుటచేత నీరెం డర్థములను సమన్వయించుకొనవలయును. విష్ణు
ద్రాదిదేవపరము లగునర్థములు ఈమంత్రమున కనేకములుఁగలవు. తెలుఁగు నవియన్ని
ఈ సవితృశబ్దమునకుఁ జెప్పఁబడుసృష్టికర్త యను నర్థము నాశ్రయించియే వచ్చుచు
న్నవి. విశేషములు భాష్యమునందు చూచునది.) ఎలమిఁ=సంతోషపూర్వకముగ(ఈ
దము కేవలము పాదపూరణార్థ ముపయోగింపఁబడె ననిన లెస్సగ నుండును.) నేనం

చుఁ=నేనే యనితలంచుచు (అజ్ఞానసూర్యుఁడగుపరబ్రహ్మమునకు నాకును(అనఁగా: జీవునకును, భేదము లేదని నిశ్చయించుకొని), లోచనాంజలులచేతఁ = నేత్రములని యెడుదోయిళ్లచే, ఘన...బులు-ఘనతర=అధికములగు, ఆనంద=ఆనందమువలనఁబుట్టిన, బాష్పక=కన్నీరుగల్గిన (కన్నీటితో నింపఁబడిన), అర్ఘ్యంబులు=అర్ఘ్యములను, ఇచ్చి, మొదలఁ=మొట్టమొదట, సందే..శము-సందేహ=సంశయములనెడు (పరబ్రహ్మము నెట్లగునో? అను మొదలగుసంశయములనెడు), మందేహముఖనర=మందేహుడు మొదలగు అఱువదియాఱుకోటిరాక్షసవీరులయొక్క, ప్రణాశము=నాశనమును, ఒనరించి=చేసి(అర్ఘ్యప్రదానమనఁగా గాయత్రీమంత్రాభిమంత్రితమగు నాయుదకము సూర్యశత్రువులగుమందేహాదిరాక్షసులను ఒకద్వీపమునఁ బడవేయునని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఈజ్ఞానసూర్యునియందును గవి సూర్యధర్మముల నారోపించుచున్నాఁడు గావున నర్ఘ్యప్రదానమునుగూర్చి కూడ చెప్పినాఁడు. ఈఅర్ఘ్యప్రదానమునందానందబాష్పములె యుదకమనియు,అనుభవజ్ఞానమునకు విఘ్నకారకము లగు సంశయములే మందేహాదిరాక్షసులనియుఁ జెప్పుటచే, జ్ఞానసూర్యోదయమువలన నానంద మధికమగుననియు, సంశయము లడఁగుననియు తాత్పర్య మేర్పడుచున్నది.)•అంతఁ=పిమ్మట, ఆనందము, అలరఁ=అభివృద్ధియగుచుండఁగా.

తా. అట్లా సూర్యుఁడాకాశమధ్యము నధిష్ఠించుటకుఁ బూర్వమే యపరోక్షజ్ఞానమనెడు కన్నులఁదెఱచి మేల్కాంచి యజ్ఞానమనియెడుభార్యతోఁ గ్రీడించుట మాని శరీరమనెడు శయనమునుండి డిగ్గి వైరాగ్యజ్ఞానము చిత్తశాంతి అనునిర్మలజలములచే మనోమయమగు స్నానము నాచరించి ఏసూర్యుఁడు బ్రహ్మము బుద్ధి యింద్రియములు మొదలగువానిని ప్రేరేపించుచున్నాఁడో అట్టి సప్రకాశస్వరూపుఁడగువాని (జ్ఞానసూర్యుని) ప్రకాశమునకు నమస్కారము అని పలుకుచు కన్నులను దోయిళ్లయందు ఆనందబాష్పము లనుజలములనింపి యర్ఘ్యమొసంగుము. ఆయర్ఘ్యముచే సందేహము లనియెడు మందేహాదిరాక్షసుల నాశ మొనరింపుము. (సూర్యునితో సుదయాస్తమయకాలములయందు, మందేహులను పేరుగల అఱువదియాఱుకోట్ల రాక్షసులు యుద్ధము సేయుదురనియు, గాయత్రీమంత్రముచే నభిమంత్రితమగు నర్ఘ్యజలము వజ్రాయుధమై వారి ద్వీపాంతరమునఁ బడవైచి సూర్యునకు కల్గుబాధను తప్పించుననియు వేదము చెప్పుచున్నది. ఇట్లు అర్ఘ్యప్రదానమైన పిమ్మట సంతోషయుక్తుఁడవై.

క. మానజపము నిర్వృత్తి
ధ్యానముఁ గావించి యా క్రియాత్మార్చనముం
బూని యొనరించి చిరసుఖం
దానందం బనుభవింపుమయ్యా! మహాత్మా!

టీక. మహాత్మా=గొప్పబుద్ధి గలయాంజనేయా, మౌనజనముఙ్-మౌన=మౌన మనియెడు, జపముఙ్, (గాయత్రీజపమును)నిర్వ...నమ్మఙ్-నిర్వృత్తి=అంతఃకర ణవృత్తులు లేకుండుట యనియెడు, ధ్యానముఙ్, కావించి= చేసి, అక్రియాత్మార్చ నఙ్ - అక్రియా=నిష్క్రియుఁ డగు (అనఁగా : కార్యములను జేయని, లేక, నిష్క్రియత్వ మనియెడు.) ఆత్మార్చనముఙ్=ఆత్మయొక్క (లేక, బ్రహ్మముయొక్క) పూజను, ప్రూని=ప్రయత్నముతో(దేవతార్చనను,) ఒనరించి=చేసి, చిద...దంబు-చి త్=జ్ఞానముచేత, (లేక, బ్రహ్మముచేత, లేక, జ్ఞానస్వరూప మగు, లేక, బ్రహ్మమయ మగు.) అఖండ=పరిపూర్ణమైన, ఆనందంబు=బ్రహ్మానందమును, అనుభవింపుమయ్యా. (ఇదియే భోజనము సేయుట.)

తా. ఓబుద్ధిమంతుఁడా! పిమ్మట మౌన మనెడు గాయత్రీజపమును ముగించి మనస్స్వంతర్ముఖ మగుట యనెడు దేవతాధ్యానము నాచరించి యింద్రియవ్యాపారములు లేకపోవుట యనెడు దేవతార్చనను దీర్చి బ్రహ్మానంద మను నాహారమును భుజింపుము.

సీ. అట్లఖండసుఖామృతావాప్తిఁ జెంది .
చిత్తవిశ్రాంతితాంబూలసిద్ధిఁ గాంచి
మురిసి యసమానమూర్తివై ముక్తికాంత
తో వినోదింపుమయ్యా! వాతూలతనయ! 146

టీక. వాతూలతనయ=వాయుపుత్రుఁడ వగు నాంజనేయా, అట్లు=పైఁజెప్పిన విధముగా, అఖం...వాప్తిఙ్-అఖండ=పరిపూర్ణ మగు, సుఖ=బ్రహ్మానందమనియెడు, అమృతావాప్తిఙ్=అమృతమును పొందుటను (లేక, అమృతలాభమును), చెంది=పొంది, అనఁగా: భుజించి,) చిత్త...సిద్ధిఙ్-చిత్తవిశ్రాంతి=చిత్తశాంతియనెడు, తాంబూల సిద్ధిఙ్=తాంబూలలాభమును, కాంచి=పొంది, మురిసి=సంతోషించి, అస...ర్తివై - అసమాన=సాటిలేని, మూర్తివై=స్వరూపము గలవాఁడవై, ముక్తికాంతతోఙ్ = ముక్తియనెడుస్త్రీతో, వినోదింపుమయ్యా=క్రీడింపుమయ్యా!

తా. ఆంజనేయా! యీవిధముగ బ్రహ్మానంద మనునమృతమును భుజించి చిత్త విశ్రాంతి యనెడు తాంబూలమును స్వీకరించి సాటిలేని యానందముతో ముక్తికాంత తోఁగూడి విహరింపుము.

జ్ఞానచంద్రోదయవర్ణనము.

సీ. కామాదిఖగములగజిబిజు లడఁగ దే
హాభిమానాదిత్యుఁ డస్తమింప
సలయవిక్షేపకషాయరసాస్వాద
ధీంద్రియాబ్జములు నిద్రించుచుండ

విలసదాత్మాకారవృత్తికైరవజాత
మింపొంది వికసింప నెఱుకమఱపు
లనుచక్రయుగమున కతివియోగము గల్గ
ఖండవిజ్ఞాననక్షత్రతతుల
తే. తెలివి వెల్వెలఁబోఁ నిర్మలమునశ్చ
కోరతృష్ణానలంబు చల్లాఱ నంత
ననితరముగ హృదాకాశమున వెలుంగు
మండితాఖండచిచ్చంద్రమండలంబు. 147

టీక. అంతఁ=తర్వాత, కామా...జులు-కామాది=కామము మొదలగు, ఖగముల=పక్షులయొక్క, గజిబిజులు=సందడి, అడఁగన్=నశింపఁగా, దేహాభిమానాదిత్యుఁడు=దేహాభిమాన మనెడుసూర్యుఁడు, అస్తమింపన్=అస్తమానమును జెందఁగా, సలయ...ములు-సలయ=ఆవరణము, (స్వయంప్రకాశ మగు బ్రహ్మస్వరూపమును లేనిదానినిగాఁదలంచుట) విక్షేప=విక్షేపము, (పరబ్రహ్మవైపునకుఁ బోవుట వదలి ప్రపంచాభిమానము కలిగియుండుట) కషాయ=పరబ్రహ్మమువైపునకుఁగాని, ప్రపంచమువైపునకుఁ గాని తిరుగక చిత్తము స్తంభితమైయుండుట, రసాస్వాద=చిత్తము భూతరూపములతోఁ బరిణామమును జెంది యాశబ్దాదులయనుభవమే పరమానంద మని భావించుట,) (ధీం...ములు-ధీ=బుద్ధి, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు అనియెడు, అబ్జములు=కమలములు, నిద్రించుచుండన్=ముకుళింపఁగా, విల...తము-విలసత్=ప్రకాశించుచున్న, ఆత్మాకార=బ్రహ్మాకారరూపములగు, వృత్తి=చిత్తవృత్తులనియెడు, కైరవజాతము=కలువలసమూహము, ఇంపొంది=అందముగా, వికసింపన్ = వికసింపఁగాను, ఎఱుకమఱపులు=జ్ఞానాజ్ఞానములు, అనుచక్రయుగమునకున్=అనియెడు చక్రవాకపక్షులజతకు, అతివియోగముగల్గన్=మిగుల వియోగము గల్గఁగా, ఖండవిజ్ఞాన=భేదజ్ఞానమనెడు, నక్షత్రతతుల తెలివి=నక్షత్రములకాంతి, వెల్వెలఁబోవన్ = నశింపఁగాను, నిర్మల...బు-నిర్మల=పరిశుద్ధమగు, మనః=మనస్సనెడు, చకోర=చకోరపక్షియొక్క, తృష్ణ=దప్పికయనియెడు (ఆశ యనియెడు అని భావము.) అనలంబు=అగ్ని, చల్లాఱన్=శాంతింపఁగాను, మండి...లంబు-మండిత = ప్రకాశించుచున్నట్టియు, అఖండ=సర్వవ్యాపకమైనట్టియు, చిత్=జ్ఞానరూపమైనట్టియు, చంద్రమండలంబు=చంద్రబింబము, హృదాకాశమునన్=హృదయాకాశమునందు, అనితరముగన్=సాటిలేనిదిగా, వెలుంగున్=ప్రకాశించును.

తా. పిదప నాహృదయాకాశమునందే వర్ణింప నశక్య మగుకాంతితో జ్ఞానచంద్రమండల ముదయించును. అప్పుడు కామక్రోధాదు లనెడు పక్షులయుద్రేకము

నశించి పోవును. దేహాభిమానమనెడు సూర్యుఁడు సంపూర్ణముగ నస్తమించును. ఆవరణము విక్షేపము కషాయము రసాస్వాదము బుద్ధి యింద్రియములు అనునవి కమలములయట్లు ముకుళించును. (అనఁగా; వ్యాపారరహితములై నిలుచును.) అంతర్ముఖములైనచిత్తవృత్తులు కలువలవలె బాగుగ వికసించును. జ్ఞానాజ్ఞానములనెడు చక్రవాకములకు సంపూర్ణముగ వియోగము కలుగును. భేదజ్ఞానమనెడు నక్షత్రములు కాంతిశూన్యములగును. నిర్మలచిత్తము చకోరపక్షియట్లు ఆచంద్రునికిరణములచే నాశ యను దాహమును చల్లార్చుకొనును. కావున నీజ్ఞానచంద్రోదయమువలన దేహాభిమానము సంపూర్ణముగ నశించును. కామక్రోధాదులు బొత్తిగ నశించును. తనకును బ్రహ్మమునకును భేదములేదనుజ్ఞానము దృఢమగును. అజ్ఞానమనునది బొత్తిగనే కానరాదు. తాపత్రయము నశించును.

ముక్తికాంతాసమాగమము.

వ. అయ్యవసరంబున సుషుమ్నాంతఃపురంబున నప్రమేయతురీయశయ్యాతలంబున హంసయానయును దుర్నిరీక్షకళాభాసమానయు మూలాధారమంజీరయు స్వాధిష్ఠానకింకిణీసమన్వితమేఖలయు మణిపూరక కాంచీకలాపయు హృదయకీలితానాహతరత్నభూషితయుఁ గంఠవిభ్రాజితవిశుద్ధమంగళసూత్రాలంకృతయు భ్రూమధ్యప్రకాశమానసమలద్విదళలాలాటికాశోభితయు సూర్యచంద్రమండలతాటంకయుగళవిరాజితయు ధగద్ధగాయమానసౌదామనీలతాశరీరిణియు శుద్ధసత్వదుకూలావృతయు సచ్చిదానందస్వరూపిణియు నైనముక్తికాంతను యోగజ్ఞానకరంబులగాఢాలింగనంబు చేసి నానావిధప్రణవనాదంబులనుకంకణమేఖలామంజీరశింజితగళరవమణితాద్యారవంబులు చెలంగ విచారజనితజ్ఞానానందరసమధురాధరామృతంబనుభవించుచుఁ బరమశమం బనుచిఱుచెమట వొడమ నిర్నిద్రాక్షుద్రముద్రాలక్ష్యదృగ్వచనమనోభావనాజ్ఞానంబుల నేకరూపంబుగావించి వితతాపరిమితానుపమితపరమోపరతిసుఖరసికుండవు సమాత్మరతుండవు సంస్పృష్టాత్యంతమర్మస్థానుండవు సందర్శితానంతకలామండలుండవు ప్రగళితబిందుండవు నై యానందింపుము. 148

టీ. అయ్యవసరంబునన్ = ఆసమయమునందు, సుషుమ్నాంతఃపురంబునన్ = సుషుమ్నానాడియనెడు నంతఃపురమునందు, అప్ర...బునన్ అప్రమేయ = ప్రమాణములకు గోచరముగాని (చూచుటకుఁ గాని యూహించుటకుఁ గాని పోల్చుటకుఁగాని వీలులేని; ఎవ్వరిచేతను చెప్పఁబడుటకు నశక్యమైన), తురీయ = ఉన్మన్యవస్థయనెడి

సుషుప్త్యవస్థయౌనది. దానికి తర్వాత కలుగు నాల్గవయవస్థ సున్మన్యవస్థ యనిపేరు.
లేక, సంకల్పవికల్పములు లేకుండ మనసు నిశ్చలమై యుండుస్థితికి నున్మన్యవస్థ యని
పేరు.) శయ్యాతలంబునన్=శయనమునందు, హంసయానముగన్=హంసవలెనువొయ్యార
ముగ నడచునది. (ఓంకారమున కవయవములు హంసయే యాధారము గాఁగలదియనుట.)
దుర్ని...యు-దుర్నిరీక్ష=చూచుట కశక్యమైన, కళా=చిత్కళలచే, (కాంతిచే,)
భాసమానయుక్=ప్రకాశించు చున్నదియును, మూలా...యుక్-మూలాధార=మూ
లాధారకమలమే, మంజీరయుక్=అందియలుగాఁ గలదియు, స్వాధి...లయుక్-స్వా
ధిష్ఠాన=స్వాధిష్ఠానకమలమనెడు, కింకిణీసమన్విత=చిఱుగజ్జలతోఁ గూడిన, మేఖల
యుక్=ఒడ్డాణము గలదియు, మణి..యుక్-మణిపూరక=మణిపూరకకమల మని
యెడు, కాంచీకలాపయుక్=మొలనూలుగలదియు, హృద...యుక్-హృదయ=వక్ష
స్థలమునందు, కీలిత=ఉంచఁబడిన, అనాహత=అనాహతకమల మనెడు, రత్నభూషిత
యుక్=రత్నముచే నలంకరింపఁబడినదియు, కంఠ...తయుక్-కంఠ = కంఠమునందు,
విభ్రాజిత=ప్రకాశించుచున్న, విశుద్ధ=విశుద్ధకమల మనెడి, మంగళసూత్ర=మంగళ
సూత్రముచే, అలంకృతయుక్=అలంకరింపఁబడినదియు, భ్రూమ...తయుక్-భ్రూ
మధ్య=బొమలనడిమిభాగమునందు, ప్రకాశమాన=ప్రకాశించుచున్న, సదమల=నిర్మ
లమైన, ద్విదళ=రెండుదళములు గలయాజ్ఞానకమలమనెడి, లలాటికా=రావిరేకతోఁ,
శోభితయుక్=ప్రకాశించు చున్నదియు, సూర్య...తయుక్-సూర్యచంద్రమండల
=సూర్యచంద్రబింబములనెడు, తాటంకయుగళ = కర్ణభూషణములజతచే, విరాజిత
యుక్=ప్రకాశించుచున్నదియు, ధగ...యుక్-ధగద్ధగాయమాన=మెఱయుచున్న,
సౌదామనీలతా=మెఱపుతీఁగెవంటి, శరీరిణీయుక్=శరీరముగలదియు, శుద్ధ..యుక్-
శుద్ధసత్వ=నిర్మల మగుసత్త్వగుణ మనెడి, దుకూల=సన్ననివస్త్రముచే, ఆవృతయుక్
=ఆవరింపఁబడియున్నదియై, సచ్చి...ణీయుక్-సత్=త్రికాలములయందు నేకరూపము
తో నుండుట, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద=పరమానందము (ఇవియే), స్వరూపిణీయుక్
=స్వరూపములు గాఁ గలదియు, ఐనముక్తికాంతను=ఐనట్టి మోక్షమనెడు స్త్రీని, యో
గ...లన్-యోగ=యోగమనునట్టియు, జ్ఞాన=బ్రహ్మజ్ఞాన మనునట్టియు, కరంబులన్
=హస్తములచేత, గాఢాలింగనంబు చేసి=బాగుగఁ గౌఁగిలించుకొని, నానా...బులు
-నానావిధ=అనేకవిధములగు, ప్రణవనాదంబులు=ప్రణవధ్వనులు, అను...బులు-అ
ను=అనెడి, కంకణ=కంకణములయొక్కయు, మేఖలా=ఒడ్డాణముయొక్కయు, మం
జీర=అందియలయొక్కయు, శింజిత=ధ్వనులను (భూషణధ్వనికి శింజితమని పేరు).
గళరవ=రతిసమయమున కంఠమునందు పుట్టుధ్వనియగు, మణిత=మణితధ్వనియు, అది
=మొదలగు, ఆరవంబులు=ధ్వనులు, చెలంగన్=అభివృద్ధియగుచుండఁగా, విచార...
తంబులన్ - విచార=బ్రహ్మవిచారమువలన, జనిత=పుట్టిన, జ్ఞాన=జ్ఞానముయొక్కయు,

...ప్రస్తానముల...చేత, మధుర=తియ్యనైన, అధరామృతం
లన్=అధరమునందలియమృతమును, అనుభవించుచున్, పరమశమంబు-పరమ=అధిక
ంగు, శమంబు=శాంతి, అను=అనెడి, చిఱుచెపుట, పొడమన్=పుట్టఁగా, నిర్ని...
లన్-నిర్నిద్రా=సర్వకాలములయందును బ్రకాశించుచున్నట్టియు, అక్షుద్ర=అధిక
మనట్టియు, ముద్రా=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపము నిత్యత్వము పరిశుద్ధత్వము అనుచిహ్న
ములచేత, లక్ష్య=ఊహింపఁదగినట్టియు, దృక్=నేత్రముయొక్కయు, వచన=
వాక్కుయొక్కయు, మనః=మనస్సుయొక్కయు, భాసనా=కార్యములను, జ్ఞానం
లన్=ఆకార్యములయందు ప్రతిఫలించి విషయములఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచున్న
జ్ఞానశక్తిని, ఏకరూపముగావించి=ఒక్కటిగాఁ జేసి, (సర్వేంద్రియములును జేయు
వ్యాపారములు వానియందు ప్రతిఫలించి యున్న జ్ఞానమునకంటె వేఱుకావని నిశ్చ
యించుకొని) వితత=విస్తారమైనట్టియు, అపరిమిత=మితి లేనట్టియు, అనుపమిత=సా
టిలేనట్టియు, పరమ=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, ఉపరతి=చిత్తశాంతి యనియెడు (రతి యని
యెడు అని భావము.) సుఖరసికుండవు=సుఖమ్ము ననుభవించువాఁడవును, సమరసాత్మ
కుండవు=అధికుఁ డనియు స్వల్పుఁడనియు భేదము లేనివాఁడవును, సంస్పృ...డవు-
సంస్పృష్ట=తాఁకఁబడిన (గ్రహింపఁబడిన యని భావము.) అత్యంత=మిగులరహస్య
మైన, స్థానుండవు=స్థానముకలవాఁడవును (పరబ్రహ్మముకలవాఁడవని భావము.), సంద
ర్శితుండవు. సందర్శిత=చూపఁబడిన, అనంత=అపరిమితమైన, కలా=విద్యయొక్క (తేజ
స్సులయొక్క యనిభావము. ఇచ్చట కలాశబ్దమునకు నొకపక్షమున కామశాస్త్రప్రసి
ద్ధము లగుబంధములనియు రెండవపక్షమునఁ జిత్కళలనియు నర్థము). మండలుండవు
సమూహము కలవాఁ డవును, ప్రగ...డవై- ప్రగళిత=జారిన (అనఁగా: సంకల్పర
హితమైన), బిందుండవై=బుద్ధి గలవాఁడవై, ఆనందింపుము=సుఖింపుము.

తా. ఇట్లు చంద్రోదయ మైనప్పుడు నీవు సుషుమ్న యనెడు నంతఃపురమును
జేరి యచ్చట తురీయావస్థ (మనోలయము) యనుశయనముపైఁ బరుండుము. అప్పుడు
పరరూపుఁ డని చెప్పఁబడిన హంసపక్షియే వాహనముగాఁ గలిగి (లేక, హంసపక్షి
వలె మందగమనము కలదియు), అపరిమితమై చూచుటకుఁగూడ నశక్యమైన దివ్యతే
జస్సుగలదియు, మూలాధారచక్రము అనెడు నందియలతోను స్వాధిష్ఠాన మనెడు
...డాణముతోను మణిపూరకమను మొలనూలుతోను, హృదయమునం దనాహతమనె
డు శ్రేష్ఠ మగురత్నముతోను, కంఠమునందు విశుద్ధచక్రమనెడు మంగళసూత్రము
తోను, భ్రూమధ్యమునందు రెండుదళములుగల యాజ్ఞాచక్రమనెడు రావిరేకతోను
ప్రకాశించునదియు, ప్రత్యక్షములగు సూర్యచంద్రమండలములే కర్ణభూషణములు
గాఁ గలదియు, మిగులఁ బ్రకాశించుచున్న మెఱపుతీవియవంటి దేహము కలదియు,

రజస్తమోగుణసంసర్గము లేనిశుద్ధసత్త్వ మనెడు శుభ్రవస్త్రమును ధరించినదియు, సత్యజ్ఞానానందములే స్వరూపములుగాఁ గలదియు నగుముక్తికాంతభార్యయై నినుఁ జేరును. నీవు రాజయోగము జ్ఞానము అనుహస్తములచే నాయువతిని గాఢాలింగనముఁ జేసికొని దశవిధప్రణవనాదములే అందియలు మొదలగు భూషణముల నాదములుగాను కంఠధ్వని మణితము మొదలగు నితరధ్వనులు గాను వెలుంగ బ్రహ్మవిచారమువలన జనించినయపరోక్షానుభవమువలన కలిగిన బ్రహ్మాండ మనెడు నధరామృతమును పానము సేయుచు రతిక్రీడలం దేలుము. అప్పుడు చిత్తశాంతియనెడిచెమ్మట యొడలెల్ల నాక్రమించును. మఱియు మిగుల జాగరూకుఁడవై శ్రేష్ఠములగు ముద్రాలక్ష్యములనువానిని జూచుదృష్టిని వాక్కును మనస్సును మనోగతములగువాసనలను జ్ఞానమును వీనినన్నిఁటి నొక్కటిగాఁ జేసి యాముక్తికాంతయొక్క మనస్సును నీమనస్సును ఒక్కటియై యొప్పార నధికమై సాటిలేనిదై యున్నచిత్తశాంతి యనెడు రతిసుఖము నీకు పరమానందకర మగును. సర్వభూతములయందును పరబ్రహ్మరూపము సమానమయియే యున్నదనుట నీకు మిగులసంతసముఁ గల్గించును. ఏజీవులకుఁ గూడ లేనిసుఖము నీకు దొరకదుగదా! నీ కప్పుడు సకలమర్మములును (రహస్యములలో నెల్ల రహస్యమగు బ్రహ్మము మన్మథకళాస్థానము) గోచరము లగును. బహువిధము లగువిద్యలఁ (మన్మథశాస్త్రముల) జూప నవకాశము దొరకును. బుద్ధి లయమును జెందును. ఇట్లు చంద్రోదయసమయమున పరమానందము ననుభవింపుము.

మహాభోగిలక్షణము.

ఆ. ఆత్మరతిని మరిగి యంతంత కుపరతి
సుఖములను జెలంగి సురుచిరాత్మ
సమరతులను బొంగి సంపూర్ణకామత
రాజభోగి వగుము రాజయోగి !. 149

టీ. రాజయోగి=రాజయోగమును ఆచరించుచున్న, యోఆంజనేయా', ఆత్మరతిఁ=పరబ్రహ్మమునందు, రతిఁ=ప్రీతిగలిగియుండుటను, మఱిగి=అభ్యాసపఱుచుకొని, అంతకంతకుఁ=అప్పటప్పటికి, ఉపరతిసుఖములఁ=చిత్తశాంతియనియెడుపరమానందముచేత, చెలఁగి=సంతోషించి, (లేక, అభివృద్ధి నొంది), సురుచిర = మనోహరమగు, ఆత్మ జీవాత్మపరమాత్మలయొక్క, సమరతులఁ=అభేదజ్ఞానరూపము లగు క్రీడలచేత, పొంగి=సంతోషించి, సంపూర్ణకామతఁ-సంపూర్ణ=నిండిన, కామతఁ=కోర్కెలు గలవాఁడ వగుటచేత ఆత్మయే పరమానందరూపుఁడు కావునను, ఆనందమునకంటె వేఱగు నితరవస్తువేదియుఁ గోరఁబడఁదగినది లేదు కావునను, ఆత్మయే, లేక బ్రహ్మయే తానని యెఱింగినవానికిఁ గోర్కె లుండుటకే యవకాశము లేదని భావము. రాజువలె సుఖము ననుభవించువాఁడవు), అగుము.

జభోగిలక్షణము:—

క. సమభావన నెందు విరోధము వడయక కోర్కెల్లఁ దా వీడ్కొని ప్రా
ప్తము ననుభవించు నెవ్వం, డమలమతీ యతఁడ పో మహాభోక్త ధరన్."

(జ్ఞానవాసిష్ఠము.)

తా. కావున నోయాంజనేయా! రాజయోగము నాచరించుచున్న నీవిధము చంద్రోదయసమయమునకు జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానము దృఢపడ నాత్మస్వరూపమునందు స్థితిఁ జెంది యప్పటప్పటికిఁ జిత్తశాంతి యధిక మగుచుండ సర్వభూతములయందును సమభావముఁ గలిగి కోర్కెలేవియును లేనివాఁడవై రాజభోగివి కమ్ము. కోర్కెలెన్ని విధములుగా నున్నను సర్వజనులచేతను గోరఁబడునది యానందమొక్కటియే. ఆయానందమే నీకు స్వరూపము. ఇట్లుండ నీవు కోరవలసినపదార్థ మేది యుండును.

ఫాలమునను దృష్టిపైఁ గుండలీంద్రుండు
మస్తకమునఁ జంద్రమండలంబు
నమర నమృతమయత హాతధర్మ కామార్థ
పరుఁడ వగుము త్రిపురహరుఁడ వగుచు. 150

టీక. ఫాలమునన్=భ్రూమధ్యమునందు, దృష్టి=కన్నును (చూపును అని భావము). పైన్=అదృష్టికి పైఁగా, కుండలీంద్రుండు=శేషుఁడు (ప్రణవకుండలి యను పేరు గల సర్పరాజు అని భావము). మస్తకమునన్=శిరస్సుపై (సహస్రారమందు అని భావము). చంద్రమండలంబును=చంద్రబింబంబును (జ్ఞానచంద్రమండలమును అని భావము.) అమరన్=ప్రకాశించుచుండఁగా, త్రిపురహరుఁడ వగుచున్-త్రిపుర=త్రిపురాసురుని పురములను (జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తుల నని భావము), హరుఁడవగుచున్=పోఁగొట్టినవాఁడవై, (రుద్రునివంటివాఁడవై యనుట). అమృతమయతన్=మోక్షస్వరూపము గలవాఁడవగుటచేత, హాత...డవు-హాత=పోఁగొట్టఁబడిన, ధర్మకామార్థపరుఁడవు=ధర్మకామార్థాదులుకలవాఁడవు, అగుము=కమ్ము.

తా. ఇట్లు చిత్కళలఁ జూచునప్పుడు నీదృష్టి (నేత్రము, చూపు) భ్రూమధ్యమునందుండును. ఊర్ధ్వకుండలి (సర్పము, కుండలియనెడిశక్తి) శిరమునందుండును. భ్రూమధ్యమున నుదయించిన దగుటచే శిరస్సుపైఁ జంద్రమండలముకూడ నిలచియుండును. ఇట్లు మూఁడవకన్ను సర్పభూషణము చంద్రుఁడు అనువానితోడఁ బ్రకాశించువాఁడ వగుటచేఁ బ్రత్యక్షముగ నీవు రుద్రుఁడవే యగుదువు, ఇంతయే కాదు, ఆయీశ్వరునివలె నీవునుద్రిపురముల (శరీరత్రయమును, లేక, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలను) ధ్వంసము చేసినవాఁడవే కదా! ఇట్లు రుద్రతుల్యుఁడవై మోక్షస్వరూపుఁడవే యగుటచేత ధర్మార్థకామములఁ దిరస్కరించి వర్తింపుదువు.

చ. తొలుత ననాదికాలకృతదుష్కృతపుణ్యవిమిశ్రకర్మకో
టు లనుసమిచ్చయంబులఁ గడు న్భసితంబుగఁ జేయుచున్ సము
జ్జ్వలసదఖండచిద్వరసువర్ణమయామలదివ్యవహ్నిమం
డలము వెలుంగు నంతట విడంబితహృద్గగనాంతరంబులన్. 151

టీక. అంతటన్=అనంతరము, విడం...బులన్-విడంబిత=విశాలమైన, హృద్గగనాంతరంబునన్ = హృదయాకాశమధ్యమందు, తొలుతన్=ముందుగా, సము...లము-సముజ్జ్వల=మిక్కిలి తేజరిల్లుచున్న, సత్=ప్రసిద్ధమైన, అఖండ=అపరిచ్ఛిన్నమైన (అనఁగా:సర్వవ్యాపకమైన), చిత్=జ్ఞానస్వరూపమైన, వర=శ్రేష్ఠమైన, సువర్ణమయ=బంగారువియు, అమల=నిర్మలమును, దివ్య=అప్రాకృతమైన, వహ్నిమండలము=అగ్నిమండలము అనా...టులు-అనాదికాల = ప్రపంచనిర్మాణసంకల్పకాలమునకుఁ బూర్వము, కృత=చేయఁబడిన, దుష్కృత=పాపముల నొసఁగెడు (అనఁగా దుఃఖమునిచ్చు), పుణ్య=పుణ్యముల నొసఁగెడు (అనఁగా:సుఖము నిచ్చు). విమిశ్ర=పుణ్యపాపములనొసఁగెడు (అనఁగా: కేవలముసుఖముగాని దుఃఖముగాని కాని మధ్యఫలము నిచ్చు). కర్మకోటులు=కర్మసముదాయములు, అనుసమిచ్చయంబులన్-అను=అనునట్టి, సమిత్=ఇంధనములయొక్క (లేక, సమిధలయొక్క), చయంబులన్=గుంపులను, కడున్=మిక్కిలి, భసితంబుగఁజేయుచున్=బూదిచేయుచు, వెలుంగున్=ప్రకాశించును.

తా. ఇట్లు చంద్రమండలము కానవచ్చినపిదప జ్ఞానరూపమైసువర్ణముతో సమానమగుకాంతి కలిగి రాజిల్లునగ్నిమండలము లోచనగోచరం బగును. అది ప్రత్యక్షమైనతోడనే అనాదినుండియుఁ జేయఁబడుచు పలుమాఱు శరీరములఁ దాల్చి యనుభవింపఁబడుచునున్న సుఖదుఃఖమిశ్రఫలముల నిచ్చుపుణ్యపాపమిశ్రకర్మములు అగ్నియందు వేల్వఁబడినసమిధలయట్లు భస్మమగును.

మ. ఉరురాగాదిగుణాజసంఘము ననాద్యోంకారమంత్రంబుచే
త రయం బార వధించి యాత్మవిషయేధ్మశ్రేణితోఁ గూడఁ జె
చ్చెర నానావిధవాసనాజ్యములతోఁ జిద్వహ్నిమధ్యంబునన్
వరుస న్వేలిచి సౌఖ్యసోమరసపానం బంతఁ గావింపవే. 152

టీక. అంతన్=పిమ్మట, ఉరు...ఘమున్-ఉరు=అధికములైన, రాగాదిగుణ=కామక్రోధాదిగుణము లనెడు, అజసంఘమున్ = మేఁకలను (యజ్ఞపశువులను), అనా...బుచేన్-అనాది=పురాతనమైన, ఓంకారమంత్రంబుచేన్=ఓంకార మనెడు మంత్రముచేత, రయంబారన్ = శీఘ్రముగ, వధించి=సంహరించి, ఆత్మ...ణితోన్-ఆత్మ=మనసునకు సంబంధించిన, విషయ=శబ్దాదివిషయము లనెడు, ఇధ్మ=సమి

౯లయొక్క, శ్రేణితోన్ = సమూహముతో, కూడన్, చెచ్చెరన్ = శీఘ్రముగ, నా నా... లతోన్ - నానావిధ = అనేకవిధములైన, వాసనా = సంస్కారములనెడు, (పు ణ్యకర్మములఁ జేయువానికిఁ గాని పాపకర్మములఁ జేయువానికిఁ గాని ఆయావిషయ ములయం దీవిసంకల్పములు మనసునెప్పటికిని విడిచి పోకుండును. ఇట్లు మనమున స్థిర ములై యుండి దేశకాలానుగుణముగా కార్యములఁ జేయించువృత్తులకు వాసన లని పేరు. దేహవాసన శాస్త్రవాసన లోకవాసన అనుమూఁడును అందు ముఖ్యములు). ఆజ్యములతోన్ = నేతులతో, చిద్వ...బునన్ - చిత్ = జ్ఞానస్వరూపమైన, వహ్ని = అ గ్నియొక్క, మధ్యంబునన్ = నడుమ, వరుసన్ = క్రమముగ, వేల్చి = హోమముచేసి, ాఖ్య = బ్రహ్మానందమను పేరుగల, సోమరస = సోమరసముయొక్క, పానంబున్ = త్రాగు ను, కావింపవే = చేయుమా! (సోమయాజివి కమ్మనుట.)

తా. అప్పుడు నీవు చేయవలసినకార్య మొకటి గలదు. కామక్రోధలోభమో హాదులైనదుర్గుణము లనెడుయజ్ఞపశువుల నోంకారమంత్రముచే వధించి శబ్దస్పర్శాదివి షయములను సమిధలతోఁ జేర్చి శాస్త్రవాసనాలోకవాసన మొదలగువాసనలే ఘృత కారలుగ నాయగ్ని మండలమున హోమముఁ గావింపుము. బ్రహ్మానంద మనుసోమరస మును పానముచేసి సోమయాజి వగుము.

తే. అమ్మహోజ్జ్వలసూర్యసోమాగ్నిమధ్య
సీమయం దంతఁ గనుపట్టు శీతధామ
చండధామానలాత్మకాఖండధామ
మండలాదిహిరణ్మయమండలంబు. 153

టీ. అంతన్ = తర్వాత, అమ్మ...యందున్ - అమ్మహోజ్జ్వల = అప్రకాశమాన ములైన, సూర్య = సూర్యమండలముయొక్కయు, సోమ = చంద్రమండలముయొక్కయు, గ్ని = అగ్నిమండలముయొక్కయు, మధ్యసీమయందున్ = నడుమ, శీతధామ = చంద్రు యొక్కయు, చండధామ = సూర్యునియొక్కయు, అనల = అగ్నిహోత్రునియొక్కయు, ఆత్మక = స్వరూపముగల, అఖండధామ - అఖండ = అపరిమితమైన, ధామ = కాంతి గలి నట్టియు, మండలాది = ఈసూర్యచంద్రాగ్నిమండలముల కుత్పత్తిస్థానముగునట్టియు, హిర ణ్మయమండలంబు = హిరణ్మయమండలమను నొకదివ్యతేజస్సు, కనుపట్టున్ = కాన వచ్చును.

తా. ఇట్టిసూర్యచంద్రాగ్నిమండలములు కానవచ్చినపిదప నామండలముల కెల్ల త్పత్తిస్థాన మగుహిరణ్మయమండలము తోఁచును. అది సూర్యచంద్రాగ్నులకాంతుల ంటె నధిక మగుకాంతి గలిగి తేజరిల్లును.

సీ. మహనీయవైశాఖమధ్యాహ్నకాండసం
కలితమార్తాండమండలముపగిదిఁ
జారునిర్మలశరత్సమయరాకాసము
జ్జ్వలపూర్ణచంద్రమండలముపగిదిఁ
దప్తహేమాభిదీప్తజ్వాలికాజాల
విలయకాలాగ్నిమండలమురీతి
నీలతోయదమధ్యనిర్గతకమనీయ
వితతసౌదామనీలతికభాతిఁ

తే. బరఁగి నీవారశూకంబు కరణి సూక్ష్మ
మై విమల మై యవర్ణమై యప్రమేయ
మై యచింత్యప్రకాశ మై యలరు చుండుఁ
జండరుచుల హిరణ్మయమండలంబు. 104

టీక. మహ...గిదిఁ-మహనీయ=తీవ్రమైన, వైశాఖ=వైశాఖమాసమునందలి, మధ్యాహ్నకాండ=మధ్యాహ్నసమయముతో, సంకలిత=కూడియున్న, మార్తాండమండలముపగిదిఁ=సూర్యమండలమువలెను, చారు...గిదిఁ-చారు=మనోహరమై, నిర్మల=పరిశుద్ధమైయున్న, శరత్సమయ=శరత్కాలమునందలి, రాకా=పూర్ణిమయందు, సముజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, పూర్ణచంద్రమండలముపగిది= షోడశకలాపరిపూర్ణమౌ చంద్రబింబమువలెను, తప్త...మండలమురీతి-తప్తహేమ=పుటము వేయఁబడిన బంగారమువలె, అభిదీప్త=బాగుగఁ బ్రకాశించుచున్న, జ్వాలికా=జ్వాలలయొక్క, జాల=సమూహము గల, విలయకాల=ప్రళయకాలమునందలి, అగ్నిమండలమురీతిఁ=అగ్నిమండలమువలెను, నీల...భాతిఁ-నీల=నల్లనైన, తోయద=మేఘముయొక్క, మధ్య=నడుమనుండి, నిర్గత=వచ్చిన, కమనీయ=మనోహరమైన, వితత=విస్తారమైన, సౌదామనీలతికభాతిఁ=మెఱపుతీవియవలెను, పరఁగి=ఒప్పి, నీవార శూకంబుకరణిఁ=వరిముంటివలె, సూక్ష్మమై=స్వల్పపరిమాణముగలదియై, విమలమై=నిర్మలమైనదై, అవర్ణమై=దీనికీవర్ణము కలదు అని చెప్పుటకు వీలులేనిదై, అప్రమేయమై=అప్రమాణములకు గోచరముకానిదై, అచింత్యప్రకాశమై=మనసుచేత నూహించుటకైన నలవికాని కాంతికలదియై, చండరుచులఁ=తీవ్రములైనకాంతులచే, హిరణ్మయమండలంబు=ఆహిరణ్మయమండలము, అలరుచుండుఁ=ప్రకాశించుచుండును.

తా. మఱియు వైశాఖమాసమునందలి మధ్యాహ్నకాలమున వెలుఁగుసూర్యమండలమువలెను నిర్మలమైనశరత్కాలమునందలి పున్నమనాటిపూర్ణచంద్రమండలమురీతిని

టము వేయఁబడి మిగులఁ బ్రకాశించుచున్నదియు బలె దనరారుజ్వాలలు గలిగి ప్రళ కాలమున నత్యుగ్రమై పెంపొందు నగ్నిమండలము క్రిందినుండి నిర్గమించు మెఱపుభా ఆహిరణ్మయమండలము ప్రకాశించును. దానిపరిమాణమునూత్రము వరిముల్లువలె సూక్ష్మము. దాని కీస్థ్ము లగల దని వర్ణించుటకుఁగాని దాని ప్రకాశ మింతయని పరి ణమును చెప్పుటకుఁ గాని ప్రత్యక్షము మొదలగు నేప్రమాణముచేతనైనను గోచ ము చేసికొనుటకుఁ గాని శక్యము కాదు. ఈహిరణ్మయమండలము మిగుల నిర్మల నది అని సూత్రము చెప్పుచున్నను.

అది యాపోజ్యోతి యనం
గదలక ద్విదళమునఁ దనరుకళ యామీఁదన్
మొదలిటి వెలుఁగు వెలుఁగు న
ల్లదె యాత్మారామతత్త్వ మగు ననిలసుతా! 155

టీ. అనిలసుతా=ఓయాంజనేయా! అది=ఆహిరణ్మయమండలము, ఆపోజ్యోతియ =అమృతజ్యోతియనుపేరుతో, కదలక=చలింపక, ద్విదళమునన్=రెండుదళములు యాజ్ఞాకమలమునందు, తనరుకళ=ఒప్పుచున్న చిత్కళ, (ఈహిరణ్మయమండలము నవచ్చినచో చిత్కళ మురియును) ఆమీఁదన్=ఆహిరణ్మయమండలమున కనంతర న, మొదలిటివెలుఁగు = సర్వమునకుఁ గారణమగు ననాదిసిద్ధమైన ప్రకాశము, లుఁగున్=ప్రకాశించును. అల్లదె = ఆప్రకాశమే, ఆత్మా...త్త్వము-ఆత్మ = తన ంము.(లేక, తాను జీవుఁడు), ఆరాము=క్రీడించునట్టి (లేక, ఉద్యానము గాఁగల), ంతర్యామియైయున్న పరబ్రహ్మముయొక్క) తత్త్వము = యథార్థస్వరూపము, ఁడు.

తా. ఓ వాయుపుత్త్రుఁడా! ఈహిరణ్మయమండలమునకే ఆపోజ్యోతియని పేరు. పూర్వము చెప్పఁబడియున్న వియన్మండల, నక్షత్రమండలాదులవలె శీఘ్రమునశిం పక చిరకాలము భ్రూమధ్యమున నిలచియుండును. ఇట్లు నిలిచియున్నంతమాత్ర న దీనిఁ బరమాత్మనిగా భావింపవలదు. ఇది కొంతకాలము నిలిచియుండి తు నశించును. ఇదియును కళయే. దీనినాశమున కావల నేప్రకాశము జ్ఞాననేత్ర నకు గోచరమగునో అదియే శ్రీరామునియథార్థస్వరూప మని (బ్రహ్మమని) తెలిసి నుము.

తా. ఇట్లు చిత్కళల వర్ణించి ఆచిత్కళలు లయము నొందినస్థానమే పరమా తత్త్వమని నిరూపించి దాని నిక్రింద వర్ణించు చున్నాఁడు.

మ త్తకోకిల. కోటిసూర్యులు కోటిచంద్రులు కోటికోటితటిల్లతల్
లున్నటిగాఁ బరిపాటిగా నొకచోట నిల్చినరీతి న
మ్మేటివెల్గుఁ దగం ద్రికూటముమీఁదఁ జూడుము దృశ్యమున్
దాఁటి మాయను మాటిమాటికిఁ దాల్మిచే నటు మీటుచున్. 156

టీ. అమ్మేటివెల్గున్=అయపరిమితమగునాత్మప్రకాశమును, కోటిసూర్యులు=కోటిసంఖ్య గలసూర్యబింబములను, కోటిచంద్రులు=కోటి సంఖ్య గలచంద్రబింబములును, కోటికోటితటిల్లతలు=కోటికోట్లసంఖ్యగల మెఱుపుతీఁగెలును, నూటిగాన్=గుఱిగా, పరిపాటిగాన్=క్రమముగా, (లేక, అన్నియుంగలసి) ఒకచోటనిల్చినరీతిన్=ఒక్కస్థలమునందున్నయట్లు, దృశ్యమున్=చూడఁబడుచున్నపదార్థమును, దాఁటి=అతిక్రమించి, తాల్మి చేతన్=ధైర్యముచేత, మాటిమాటికిన్=పలుమాఱు, మాయన్=మాయను (లేక,అజ్ఞానమును), అటుమీటుచున్=తొలఁగించుకొనుచు, త్రికూటముమీఁదన్=భ్రూమధ్యభాగమున, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, చూడుము—(దానినే యాత్మస్వరూపముగా నెఱుంగు మనుట.)

తా. ఆపరబ్రహ్మముయొక్క కాంతిని వర్ణించుట యశక్యము. ఐనను గొంత వర్ణించెదను వినుము.భ్రూమధ్యమునం దాకాంతికానవచ్చునప్పుడు సూర్యుఁడును చంద్రుఁడును మెఱపులును అనేకకోట్ల సంఖ్యలు గలవియై తమతమసంపూర్ణకాంతులు వెల్లివిరియ నొక్కచోట నిలిచియున్నట్లు కానవచ్చును. ఇది యంత దివ్యతేజమైనను మాయావశంగతులై ప్రపంచభ్రాంతిగలిగి యుండువారలకు నంధకారప్రాయమై యుండును. కావున నో యాంజనేయా నీవు నామరూపాత్మక మగు నీప్రపంచమునందలి యభిమానమును వదలి మాయను గెలిచి జీవాభిన్నమై యుండునాదివ్యతేజమును జ్ఞాననేత్రముచే వీక్షింపుము.

అవ. ఇట్లు పరబ్రహ్మమును గూర్చి సామాన్యముగా వర్ణించి తదీయస్వరూపస్వభావముల వివరించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు భ్రూమధ్యవీథియందలి హృదయాకాశంబునం గనిపించువిద్యున్మండలతారామండలమేఘమండలవిద్యున్మండలతారామండలజ్యోతిర్మండలసూర్యమండలచంద్రమండలవహ్నిమండలహిరణ్మయమండలంబు లనుదశవిధమండలంబులును బూర్వోక్తదశవిధనాదంబులును వక్ష్యమాణబిందుకళాత్మకహంసతత్త్వంబును మహాకాశమధ్యంబునం గనిపించుజీమూతంబులచందంబున నెవ్వనియందుఁ దోఁచు ననిలాదిభూతచతుష్టయంబునఁ దత్కార్యంబున నంటని మింటివగిది

నిన్నింటి నెవ్వం డంటకుండు నాదిత్యుం డఖిల రూపంబులఁ బ్రకాశిం
పం జేయుకైవడి నెవ్వఁడు చిన్మాత్రుండై యున్నింటి వేర్వేఱ విభజిం
చి యెఱుంగు నతండ యీబిందునాదకళాతీతస్వప్రకాశనిత్యశుద్ధ
బుద్ధముక్తపరిపూర్ణసచ్చిదానందస్వరూపప్రత్యగభిన్న పరమాత్మా
రాముండగు విశుద్ధసత్త్వప్రధానయుఁ బరమవైరాగ్యబోధోపరతిస్వ
రూపిణియు బిందునాదకళాత్మకయుఁ గేవలబ్రహ్మాత్మైక్యవిద్యామయి
యు నైనదాన్నాశ్రయించి యద్వితీయాపరోక్షబ్రహ్మచైతన్యస్వరూ
పకుం డైన యీయాత్మారామునియం దాత్మాకారాకారితవృత్తిగత
చిదాభాసకుండవైన నీవు ప్రచండాతపమధ్యనిక్షిప్తదీపకలికవిధంబు
న జ్ఞానకర్మేంద్రియపవనమనోవృత్తివిలయపూర్వకంబుగా నేకీభూ
తుండవై నివాతదీపంబు భంగి నిస్తరంగసముద్రంబుపోలిక విగతా
శేషవర్ణపాదపంబుచాడ్పున నీలపీతాదివర్ణశూన్యగగనంబుకరణి
స్వప్నజ్ఞానపునరుత్థానవిరహిత సుషుప్తిరీతి నిశ్చలుండవు నిశ్శేషుం
డవు నిశ్శబ్దుండవు నిర్వికల్పనిరాకార సుఖస్వరూపుండవు బాహ్యా
భ్యంతరములు మఱచి నిరుపమరాజయోగతురీయసమాధిం బొందు
మని యుపదేశించి వెండియు నిట్లనియె. 157

టీ. ఇట్లు=పైని నిరూపింపఁబడినవిధముగా, భ్రూమధ్యవీథియందలి హృదయాకాశంబునన్=భ్రూమధ్యమునందు కనఁబడుచిత్తాకాశమునందు, కని...బులు-కనిపించువియన్మండల=ఆకాశపంచకమండలంబును (మండలశబ్దమునకు సమూహ మని యర్థము.) తమోమండల = అంధకారమండలంబును మేఘమండల= మేఘమండలంబును, విద్యున్మండల=మెఱపులమండలంబును, తారామండల=నక్షత్రమండలంబును, జ్యోతిర్మండల=కాంతిమండలంబును, సూర్యమండల=సూర్యమండలంబును, చంద్రమండల=చంద్రమండలంబును, వహ్నిమండల = అగ్నిమండలంబును, హిరణ్మయమండలంబులు = హిరణ్మయమండలంబును, అను దశవిధమండలంబులు=అనెడు పది తెఱంగులైనమండలంబులును, పూర్వోక్త దశవిధనాదంబులును = ఇంతకుఁ బూర్వమే వివరింపఁబడియున్నచిణినాదము మొదలగు దశవిధ ప్రణవనాదములును, వక్ష్య...బును-వక్ష్యమాణ=ఇఁకమీఁద వివరింపఁబడఁబోవు, బిందుకోశాత్మక=బుద్ధియనెడునావరణమే స్వరూపముగాఁగల, హంసతత్త్వంబును = జీవునియథార్థస్వరూపమును, మహాకాశమధ్యంబునన్=ప్రసిద్ధమగునాకాశమునందు, కనిపించు జీమూతంబులచందంబునన్ = కనఁబడుచున్న మేఘములవలె, ఎవ్వనియందున్ = ఏపదార్థమునందు, తోఁచున్ = కనుపించుచుండునో, అని...యుంబున్ - అనిల = వాయువు

ఆది=మొదలగు, భూతచతుష్టయంబుల్=నాలుగుభూతములను, తత్కార్యంబులన్=వానివలనఁ బుట్టినసర్వపదార్థములను, అంటనిమింటిపగిదిన్=స్పృశింపనిఆకాశ మట్లు (అనఁగా: సర్వవ్యాపకమయ్యు నాకాశము ఇతరభూతములతోఁ గాని వానినుండి పుట్టిన పదార్థములతోఁ గాని సంబంధింపనట్లు) ఇన్నింటిన్ = ముందుఁజెప్పఁబడిన మండలాదులనన్నింటిని, ఎవ్వండు=ఏవస్తువు, అంటకుండున్, ఆదిత్యుండు=సూర్యుఁడు, అఖిలరూపంబులన్= సమస్తవిధములగు రూపములను, ప్రకాశింపఁజేయుకైవడిన్=ప్రకాశింపఁజేయునట్లు, ఎవ్వండు=చిన్మాత్రుండై=జ్ఞానమాత్రస్వరూపుఁడై, ఇన్నింటిన్=ఈచెప్పఁబడినవానినన్నిటిని, వేర్వేఱన్=ప్రత్యేకముగా, విభజించి=విభాగము చేసి (ఇది దీనికంటె వేఱు, ఇది దీనికంటె వేఱు అని) ఎఱుంగున్=తెలిసికొనుచున్నాఁడో, అతండ=వాడే, ఈబిం...ముండు-ఈబిందునాదకళాతీత=పైఁజెప్పఁబడిన నాదబిందు కళలనతిక్రమించి, స్వప్రకాశ=ఇతరులసహాయములేక తనంతఁదానే ప్రకాశించుచు, నిత్య=నాశము లేనివాఁడై, శుద్ధ=నిర్మలుఁడై, బుద్ధ=జ్ఞానరూపుఁడై, (లేక, జ్ఞేయరూపుఁడై, జ్ఞేయ మనఁగా జ్ఞానముచే తెలియంగఁబడఁదగినది), ముక్త=సంసారబంధ విరహితుఁడై, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకుఁడై, సత్=దేశకాలములవలన భేదము లేనియునికియు, చిత్=ఇతరసాధనములతోఁ బని లేకయే ప్రకాశించుచు, పరులఁ బ్రకాశింపఁజేయుచు నుండుసామర్థ్యము గలజ్ఞానంబును, ఆనంద=సుఖంబును, స్వరూప=స్వరూపముగాఁ గలవాఁడై, ప్రత్యగభిన్న-ప్రత్యక్=జీవునకంటె, అభిన్న=వేఱుకానివాఁడై, పరమ=శ్రేష్ఠుఁడైయున్న, ఆత్మారాముండు=అంతర్యామి (పరబ్రహ్మము), అగున్=అవును, విశుద్ధ...వయున్-విశుద్ధసత్త్వ=నిర్మలమగు! (అనఁగా: రజస్తమోగుణ సంస్పర్శలేని) సత్త్వగుణమే, (ప్రసిద్ధము లగుసత్త్వరజస్తమోగుణములు కాక గుణసామ్యావస్థయనునది, 'అనఁగా త్రిగుణములు హెచ్చు తక్కువలు లేక సమానముగానుండు స్థితియనునది, యొకటి కల దనియు అదియే శుద్ధసత్త్వ మనియుఁ జెప్పుదురు. మఱికొందఱు త్రిగుణముల లయస్థానమే శుద్ధసత్త్వమందురు. ఎట్లన్నను "రజస్తమోగుణముల సంస్పర్శలేనిసత్త్వగుణమునకు శుద్ధసత్త్వమనిపేరు." అను సిద్ధాంతమునకు భంగము లేదు. అన్నియును సమానములుగా నున్నప్పు డొకదాని నొకటి యేమియుఁజేయఁజాలదు. లయసమయమున రజస్తమోగుణములు వికారము లగుటచే, లేక, మాలిన్యము లగుటచే, శుద్ధ మగుతత్త్వమే శేషించును.) ప్రధానయున్=ముఖ్యస్వరూపము గాఁగలదియు, పర...ణియున్-పరమ=శ్రేష్ఠమగు, వైరాగ్య=వైరాగ్యము, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతి=చిత్తశాంతి (అనునవియే,) స్వరూపిణియున్=స్వరూపములు గాఁగలదియు బిందునాదకళాత్మికయున్=నాదబిందుకళలే దేహముగాఁ గలదియు, కేవల ..యయున్-కేవల=పరిపూర్ణమైన (లేక, అద్వితీయమైన,) బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునకును, ఆత్మ=జీవునకునుగల, ఐక్య=అభేదము, విద్యామయుయున్=తెలిసికొనుటయను స్వరూ

పము గల బ్రహ్మజ్ఞానమే యాకారముగాఁ గలదియు (మూలప్రకృతికిఁ జిత్ప్రకృతి యనియుఁ జిచ్ఛక్తియనియుఁ బేర్లుగలవు. ఈశక్తికి జ్ఞానమే యాకారము. వైరాగ్యము లౌకికజ్ఞానము చిత్తశాంతి అనునవి కూడ జ్ఞానాకారములో నిభేదములే యగుటచేత, లేక జ్ఞానమునకు సాధనములు గాను దానిచే సాధింపఁబడ తగినవిగాను ఉన్నవియే కావున, నవికూడ యాశక్తికి స్వరూపములే యగును. వాస్తవస్థితిలో నిప్రపంచ మంతయు జ్ఞానమునకంటె వేఱు కాదు కావునను, ప్రపంచమే మాయ కావునను పైన ర్ణింపఁబడిన నాదబిందుకళ లన్నియును గూడ ఆశక్తికి స్వరూపములే యగుననిభావము.) ఐన=ఐనట్టి, నన్నాశ్రయించి (సీతాదేవి తానే మూలప్రకృతి యని చెప్పిన విషయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనవలయును.), అద్వి...కుండు=అద్వితీయ=తనకంటె నితరముగుపదార్థము లేనట్టియు, అపరోక్ష = ప్రత్యక్ష మైనట్టియు, బ్రహ్మచైతన్య= సర్వవ్యాపక మైనజ్ఞానమే, స్వరూపకుండు = స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు, ఐన యీయాత్మారామునియందున్=అగునీరామునియందు, అత్మా...డవు - ఆత్మాకారకారిత=పరబ్రహ్మరూపముతో నేర్పఱుపఁబడిన (నాసోవృత్తి యేయేపదార్థమును గ్రహించునో ఆయారూపము గలది యగును. కావున పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకై ప్రసరించుచున్న చిత్తవృత్తి పరబ్రహ్మాకారము గలదియే యగు నని భావము.)వృత్తిః=మనోవృత్తిని, గత=పొందియున్న, చిత్=జ్ఞానముయొక్క, అభాసకుండవు=ప్రతిబింబస్వరూపుఁడవు. (మనస్సు జడము. దానివృత్తులు నట్టివే. ఆత్మ జ్ఞానస్వరూపుఁడు, సర్వవ్యాపకుఁడు, కావున యీచిత్తవృత్తులయందుఁగూడ వ్యాపించి, వానికి పదార్థములఁ బ్రకాశింపఁజేయుశక్తి నొసంగుచున్నాఁడు. వెలుపలనున్నఘటాదిపదార్థములను గాని స్వస్వరూపమగుబ్రహ్మమునుగాని గ్రహింపవలయు ననిన, పైన నిరూపింపఁబడినవిధముగా పరబ్రహ్మప్రకాశమే అచిత్తవృత్తుని ప్రకాశింపఁజేయవలయును. ఈకారణమువలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారసమయమునందు "నేను బ్రహ్మము నెఱిఁగితిని." అని తలంచుట భ్రాంతి. బ్రహ్మము నెఱుంగువాఁడు (అనఁగా: నప్పటిచిత్తవృత్తునిఁ బ్రకాశింపఁ జేయువాఁడు) కూడ బ్రహ్మమే యగును కదా. కావున భేదమేమియును లేదని భావము.)ఐన నీవు= ఐనట్టిజీవస్వరూపుఁడవు నీవు, ప్ర...బునన్ - ప్రచండ = తీవ్రమైన, అతప = ఎండయొక్క, మధ్య = నడుమ, నిక్షిప్త = ఉంచఁబడిన, దీపకళికవిధంబునన్ = దీపమువలె, జ్ఞాన...బుగాన్ - జ్ఞాన = జ్ఞానరూపము లైన, (లేక, జ్ఞానాశ్రయము లైన) కర్మేంద్రియ = శ్రోత్రాదు లైనట్టియు, కార్యములఁజేయు వాగాదిరూపము లైనట్టియు, దశేంద్రియముల యొక్కయు, పవన=ప్రాణములయొక్కయు, మనః = మనస్సుయొక్కయు, వృత్తి = వ్యాపారములయొక్క, విలయపూర్వకంబుగాన్ = నాశముతోఁగూడ, ఏకీభూతుండవై = ఐక్యమును జెంది, నివాతదీపంబుభంగిన్ -

నివాత = గాలి లేనిస్థలమునందలి, దీపంబుభంగిన్ = దీపమువలెను, నిస్త...కన్ - నిస్తరంగ=అలలు లేని, సముద్రంబుపోలికన్=సముద్రమువలెను, విగ...డ్పునన్ - విగత = పోయిన, అశేష = సమస్తమైన, పర్ణ = ఆకులు గల, పాదపంబుచాడ్పునన్ = చెట్టువలెను, నీల...రణిన్ - నీల=నలుపు, పీత = పసుపు, ఆది=మొదలగు, వర్ణశూన్య=వర్ణములులేని, గగనంబుకరణిన్=ఆకాశమువలెను, స్వప్నా...రీతిన్-స్వప్న=కలయు, అజ్ఞాన=ఏమియుఁదెలియకుండుటయు, పునరుత్థాన=మరల మేల్కొనుటయు, విరహిత=లేని, సుషుప్తిరీతిన్=సుషుప్తియవస్థయట్లును, నిశ్చలుఁడవు=చలనము లేనివాఁడవును, నిశ్శేషుండవు=రెండవపదార్థములేనివాఁడవును, నిశ్శబ్దుండవు=శబ్దగుణము లేనివాఁడవును (పంచభూతములకంటె వేఱగువాఁడవు ననుట.) నిర్వి...వునై-నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములు లేక, నిరాకార=ఆకారము లేక, సుఖస్వరూపకుండవునై=కేవలము ఆనందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడవునునై, బాహ్యా...లు-బాహ్య= వెలుపలనున్న పదార్థములను, అభ్యంతరంబులు = లోపల నున్న పదార్థములను, మఱచి-నిరు...మాధిన్=-నిరుపమ=సాటిలేని, రాజయోగ=తారకయోగరూపమైన తురీయసమాధిన్= ఉన్మన్యవస్థ యనెడునిష్ఠను (ఉన్మన్యవస్థయనఁగా మనోలయము,) పొందుము, అని, ఉపదేశించి = చెప్పి, వెండియున్ = మఱియు, ఇట్లనియెన్= ఇట్లు చెప్పెను.

తా. పదివిధములైన ప్రణవనాదములను గూర్చియు వియన్మండల, తమోమండల, మేఘమండల, విద్యున్మండల, తారామండల, జ్యోతిర్మండల, సూర్యమండల చంద్రమండల, వహ్నిమండల, హిరణ్మయమండలము లనుపదివిధముల (ఈమండలములను గూర్చి యాయాస్థలములందే వివరింపఁబడియున్నది. (విలపిల్లుకళలనుగూర్చియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాము. వీని కన్నిటికి నాధార మగుపదార్థ మొక్కటి యుండవలయు ననియునది వీనికంటె వేఱుగా నుండవలయు ననియు నెట్టివానికైనఁ దోఁచకమానదు. ఈనాదములును, కళలును వచ్చుచుఁ బోవుచుండినను వాని కాధారభూత మగుపదార్థము చంచలము కానక్కఱలే దనుటయుఁ బ్రత్యక్షసిద్ధమే. మనుష్యులు పశువులు మొదలగుపదార్థములువచ్చుచుఁ బోవుచుండినను పుట్టుచు నశించుచుండినను వాని కాధార మగుభూమికి మార్పేమియుఁ గలుఁగ దనుట సర్వజనవిదితమేకదా. కావున నీ నాదబిందుకళ లుత్పత్తివినాశములు కలవియైనను వీని కాధారభూత మగుపదార్థమునకు చలనము లేదు. మేఘములు వచ్చుచుఁ బోవుచుండినను వాని కాధారమయ్యె నేమార్పును జెందకుండునాకసమువలె నేపదార్థము ఈనాదబిందుకళల యుత్పత్తివినాశములవల్ల మార్పుఁ జెందక వీని కాధారభూత మగుచు నున్నదో అదియే పరబ్రహ్మము. మఱియు ఆకాశము సకలభూతభౌతికములయందును వ్యాపించియు, వానితో

సంబంధపడకుండునట్లు యీ బ్రహ్మముకూడ నీనాదబిందుకళలయందువ్యాపించియు వీని వికారములతో సంబంధపడదు. ఆధార మగుపదార్థమునకు నాధేయపదార్థ (ఆధేయ మనఁగా ఒకవస్తువు నాధారముచేసికొనియుండునది. గృహమాధారము. దానియందు నివసించియున్నపురుషుఁడు ఆధేయుఁడు) గతవికారములతో సంబంధము కలుగుటకే వీలులేదు. పురుషుఁ డంగహీనుఁ డైన వాని కాధార మగుగృహముకూడ నంగహీన మగుననుట ప్రత్యక్షవిరుద్ధముకదా. ఈపక్షము నంగీకరింపక నాధేయపదార్థమునకుఁ గలయుత్పత్తివినాశాదివికారము లన్నియు నాధారమునకుఁ గూడ కలవనిన నట్టియాధార మాధారమే కానేరదు. తాను పుట్టుటకుం బెూర్వమునను వినాశమునకుం బె నావలను గూడ స్థిరమై యొకపదార్థ ముండునేని తాను ఆపదార్థము నాశ్రయించి పుట్టవచ్చును, నశింపవచ్చును; గాని తనతోకూడ నుత్పత్తి నొందుచు నశించుచు నున్న పదార్థము నాశ్రయించియే తానుండుట సంభవింపనేరదు కదా! ఉత్పత్తివినాశము లనఁగా ఆవిర్భావ (కనఁబడుట) తిరోభావ (కనఁబడకుండుట) ములే యని యారంభమునందే యుక్తియుక్తముగ నిరూపించియున్నాము. కావున నేయాధేయపదార్థమైనను పుట్టవలయు నన్నను నశింపవలయు నన్నను దానియాధారము మాత్రము స్థిరముగానుండవలయును. త్రాటియందు సర్పభ్రాంతి కలిగినను తొలఁగినను త్రాడుమాత్రము వికారములులేక స్థిరముగ నుండుటయు, అందు తోఁచినసర్పమునకు మాత్రమే యుత్పత్తివినాశములతో సంబంధముండుటయుఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచునే యున్నాముకదా! కావున నీనాదాదుల కెన్నివికారము లున్నను వానియాధార మగుపరబ్రహ్మమునకు దేనితోను సంబంధము లేదు ఇదియును గాక నాపరబ్రహ్మము జ్ఞానరూపమగుటచే నీనాదబిందుకళల నన్నిటిని బ్రత్యేకముగాఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడు. సూర్యప్రకాశముచే సర్వపదార్థములను బ్రకాశించునట్లు ఈపరమేశ్వరునిశక్తిచేతనే యన్నియు వెలుఁగుచున్నవి. చూచువానికిఁ జూడఁబడుపదార్థములయందలి వికారములు కలుగునమట సంపూర్ణముగనే సంభవింపదుకదా. రోగినిఁ జూచుపురుషునికి రోగము కలుగునా? కావున సర్వసాక్షియగుటచే నుత్పత్తివినాశములు కూడ నీయనకు గోచరములు కావలసినవియే. కావున నీయన నిత్యుఁడు. నిర్వికారుఁడు. సకలప్రపంచమునకు నాధారభూతుఁడు. ముద్రాభ్యాసపాటవమువలన గోచరములైననాదబిందుకళ లెట్టివో ప్రత్యక్షాదులవలన గోచరములగునీబాహ్యపదార్థములుకూడ నట్టివే. కావున నాదబిందుకళల కాధారభూతుఁడును, వానివికారములతో సంబంధములేనివాఁడును వానికి సాక్షియు నగునీపరబ్రహ్మమే సర్వప్రపంచమున కాధారభూతుఁడును సర్వప్రపంచగతవికారములతో సంబంధింపనివాఁడును సర్వప్రపంచసాక్షియునై యున్నాఁడని తెలిసికొనవలయును. సర్వాధారుఁ డగుటచే సర్వవ్యాపియు, నిర్వికారుఁ డగుటచే పరిశుద్ధుఁడును సకలబంధవిముక్తుఁడును, సర్వసాక్షియగుటచే స్వప్రకాశస్వరూపుఁ

డుమ నాదబిందుకళలు మొదలగు సకలప్రపంచమునకంటె వేఱైననాఁడునై యీ పరమేశ్వరుఁడు తనరారుచున్నాఁడు. ఈబ్రహ్మమే శ్రీరాముఁడు. సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడును, అంతర్యామియు నగు నీఘనుఁ డిట్టివాఁడైనను సర్వజనులకును గోచరుఁడు కాఁడు. ఈమహాత్మునిస్వరూపము జీవునికంటె వేఱగునది కాదు. ఇట్లైనను ఈజ్ఞానమును సంపాదించుకొనుటకు నన్నాశ్రయింపవలయును. వైరాగ్యము జ్ఞానము చిత్తశాంతి అనునవియే నాయాకారము. నాదేహ మంతటను జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమునకంటె వేఱగుపదార్థమే లేదు. రజస్తమోగుణములలో సంబంధములేని నిర్మలతత్త్వగుణమే నాకు ముఖ్యమైనది. ఇట్టి నన్నాశ్రయించిన (వైరాగ్యాదుల నాశ్రయించిన) తత్త్వము సుఖముగ గోచరమగును. అది యెట్లనిన వినుము. ఈరామునికంటె నితర మగుపదార్థమేదియు లేదు. నీకంటె నాఘనునిరూపము వేఱు కాకపోవుటచే నీవు ఆయనను ప్రత్యక్షముఁ జేసికొనుట యనునదియే సంభవింపదు. తనరూపము తనకు ప్రత్యక్షము కాదనుట గా కలదా? కావున నీవిషయమునందు జ్ఞానమొక్కటియే కావలయు. “నేను వేఱు రాముఁడు(బ్రహ్మము) వేఱు” అనిభ్రాంతిచే భావించుచున్నావు; దానిని విడచి “మాకిరువురకును భేదములేదు.” అని తెలిసికొనుట మాత్రమే చాలును. అప్పు డంతర్ముఖ మైనచిత్తవృత్తియందుఁ బ్రతిబింబించి యున్న బ్రహ్మప్రతిబింబ మగునీవు అపరబ్రహ్మమునందే యైక్యమగుదువు. అది యెట్లనిన వినుము. ఏవస్తువు నైనను చూచునప్పుడు గాని వినునప్పుడు కాని చిత్తవృత్తి యాయా యింద్రియముల మూలమున వెలికివచ్చి యాయా పదార్థరూపములతోఁ బరిణామమును జెందును. అది పంచభూతములవలనఁ బుట్టినది కావున జడపదార్థము. స్వయముగాఁ బ్రకాశించుశక్తిగాని యితరపదార్థములం బ్రకాశింపఁజేయుశక్తిగాని దానికి లేదు. పరమాత్మ జ్ఞానస్వరూపుఁడును సర్వవ్యాపకుఁడును గావున నాచిత్తవృత్తులయందుఁగూడ బ్రతిబింబించి వానిమూలమున బాహ్యపదార్థములను ప్రకాశింపఁ జేయును. ‘ఇదిఘటము’ అని బాహ్యపదార్థమును గూర్చినజ్ఞానము కలిగినప్పుడు చిత్తవృత్తియు దానియందలి యాత్మప్రతిబింబమును ఎట్లు నియతముగ నుండునో అట్లే ‘ఇది బ్రహ్మము.’ అని బ్రహ్మమును గూర్చినజ్ఞానము కలిగినప్పుడు కూడ చిత్తవృత్తియు నందలి బ్రహ్మప్రతిబింబమును అవశ్యముగ నుండును. జ్ఞాన మనఁగా బ్రహ్మప్రతిబింబసహితచిత్తవృత్తియే కాని వేఱొకటి కాదు. ఓహనుమంతుఁడా! ఇప్పుడు గ్రహింపుము. బ్రహ్మజ్ఞానరూపమై బ్రహ్మవఱకు వ్యాపించి బ్రహ్మాకారముతోఁ బరిణమించినచిత్తవృత్తియందలి బ్రహ్మప్రతిబింబమే నీవు. (జీవుఁడు). నీకును అపరబ్రహ్మమునకును భేదమేమి కలుగును? పరబ్రహ్మము సర్వాధార మనియుఁ బ్రపంచమంతయు నాధేయమనియు భేదమును జెప్పితివి గదా యనెద వేమో! వినుము. సూక్ష్మ మగుపరమాత్మతత్త్వము సుఖముగఁ దెలియుటకై లోకదృష్టి ననుసరించి మొట్టమొదట భేదము నంగీకరించిని

గాని వేఱేమియు లేదు. పైన నిరూపింపఁబడినవిధముగా జ్ఞానము నాశ్రయించియే నామరూపాత్మక మగునీప్రపంచమంతయు నావిర్భావతిరోభావములఁ జెందుచున్నది. కావున నిది యంతయు నాజ్ఞానమునకంటె వేఱు కానేరదు. స్వప్నమునందుఁ దోఁచు పదార్థములు జ్ఞానము నాశ్రయించి జనించుచు నశించుచు నుండుటచే నెట్లసత్యము లని చెప్పఁబడుచున్నవో అట్లే జాగ్రదవస్థయందలి పదార్థములు కూడ నసత్యములే కావున బ్రహ్మమునకంటె నితరమగుపదార్థము లేదనుట నిశ్చయము. ఇట్లు బ్రహ్మప్రతిబింబభూతుఁడవగు నీవు ఎండయందలి దీపమువలె నాపరబ్రహ్మమునం దైక్యమగుదువు. అప్పుడు నీకుఁ గర్మేంద్రియములవలనఁగాని జ్ఞానేంద్రియములవలనఁగాని ప్రాణమనోవృత్తులవలన గాని చాంచల్యము కలుగదు. అవి యున్నియు నీకంటె ముందుగనే యాపరబ్రహ్మమునందు లీనము లగును. కావున నీవు గాలి లేనిచోట నున్నదీపమువలె, తరంగములు లేని సముద్రముభంగి, ఆకులు లేనివృక్షమట్లు, నలుపు పసుపు మొదలగువర్ణములు లేనియాకసమురీతి, స్వప్నముగాని జాగ్రతగాని యజ్ఞానముగాని లేనిసుషుప్త్యవస్థపోలిక, చలనము లేనివాఁడవును రెండవపదార్థము లేనివాఁడవును శబ్దగుణరహితుఁడవును ఇదియిట్టిది అని తలంచుట కశక్యమైనదియు రూపమేమియు లేనిదియు నగుపరమానందమే స్వస్వరూపముగలవాఁడవు నగుదువు. ఇట్లు బహిర్వైక్యముఁ జెంది వెలుపల లోపల యనుభేదము లేక సర్వమును నీవయై తురీయ మను పేరుగల రాజయోగనిష్ఠం బొంది సుఖింపుము. అని యిట్లు సీతాదేవి తత్త్వార్థము నుపదేశించి బిందుస్వరూపము నింతవఱకుఁ జెప్పకుండుటచే దానిని గూర్చి వివరించునదియై యిట్లనియె.

అవ. ఇట్లు రాజయోగనిష్ఠ నభివర్ణించి యీక్రింద బిందుస్వరూపమును వివరించు దానికిఁ గలహేతువును జెప్పుచున్నాఁడు—

ఆ. అట్టిపూర్ణసమాధి మనోనిలముల
చలన ముడుగక కాని గోచరము గాదు
అవియు బిందువు చాంచల్య మడఁగ కున్న
నిశ్చలంబులు గావు వినిశ్చితాత్మ!. 158

టీక. వినిశ్చితాత్మ=మనోనిగ్రహము గలయోయాంజనేయా, అట్టి...మాధి-అట్టి=పూర్వోక్తమైన, పూర్ణసమాధి=సంపూర్ణ మగుయోగనిష్ఠ, మనః=మనస్సుయొక్కయు, అనిలముల=ప్రాణవాయువులయొక్కయు, చలనము=చాంచల్యము, ఉడుగక కాని=నశించిననే కాని, గోచరము కాదు, అవియుఁ=ఆమనఃప్రాణములును, బిందు...ల్య-బిందువు=బుద్ధియొక్క, చాంచల్యము=కదలిక, అడఁగకున్నఁ=విడువకపోయెనేని, నిశ్చలంబులు గావు=చలనము లేకయుండవు.

తా. ఆత్మజ్ఞానము గలయోయాంజనేయా! మనస్సు ప్రాణవాయువు అనునవి కదలక నిలిచిననే కాని యాసంపూర్ణయోగనిష్ఠ సిద్ధింపదు. ఆమనఃప్రాణంబులును

బిందువునకుఁ గలచాంచల్యము నశింపకుండినచో నిశ్చలంబులు కావు. కావున యోగి యగువాఁడు మొట్టమొదట బిందురూపమును దెలిసికొని దానిని స్థిరముఁజేయఁబ్రయత్నింపవలయును. ఇట్లుచేసిన మనఃప్రాణములు స్థిరము లగును. యోగనిష్ఠవలనఁగలుగు పరమానందము కూడ చేకూరును.

హంసతత్త్వోపదేశము.

అవ. ఇట్లు బిందుస్వరూపము నెఱుంగుట యావశ్యక మనిచెప్పి దానికంటెఁ బూర్వము హంసస్వరూపము నెఱింగించువాఁడై దానికి హేతువును నిరూపించుచున్నాఁడు—

తే. అట్టిబిందువు చాంచల్య మడఁగ దెందు
హంసతత్త్వంబు నెఱుఁగక యట్లు గాన
దాని వివరింతు విను మదిఁ గానఁబడిన
గాలి బిందువు మనమును గదల కుండు. 159

టీ. అట్టి=పూర్వోక్తమైన, బిందువుచాంచల్యము = బుద్ధియొక్క—చపలత్వము, హంసతత్త్వంబున్=జీవునియథార్థస్వరూపమును, ఎఱుఁగక=తెలిసికొనక పోయిన, ఎందున్=ఎప్పటికిని, అడఁగదు=నశింపదు, అట్లుగానన్=కావున, దానిన్=ఆజీవతత్త్వమును, వివరింతున్=తెలియఁజేయుదును వినుము, అది గానఁబడినన్=అస్వరూపము తెలిసినచో, గాలి=ప్రాణవాయువు, బిందువు=బుద్ధి, మనమును=మనస్సును, కదలకుండున్=చలింపవు.

తా. పైన వివరింపఁబడిన కారణమువలన బిందుస్వరూపము నెఱుంగుటయు, దానిని స్థిరముఁ జేయుటయు మిగుల నావశ్యము. అయినను హంసతత్త్వమును దెలిసికొనకపోయినయెడల నాబిందువు స్థిరము కానేరదు. కావున నాహంసతత్త్వము నెఱింగించెద వినుము.

తే. కంజపుంజానుగతసౌఖ్యగతుల మెఱసి
యాతతబ్రహ్మసంస్థాన మగుచు లలిత
మానసానందకర మై సమత్వ మమర
సత్యరతి నొప్పు నీహంసచక్ర మనఘ. 160

టీక. అనఘ=పాపరహితుఁడా, ఈహంసచక్రము=ఈక్రింద వివరింపఁబడఁబోవుహంసచక్రము, కంజ...తులన్—కంజపుంజ=షడాధారకమలములను, అనుగత=అనుసరించుటచేతఁ గలిగిన, సౌఖ్యగతులన్=సుఖములచే, మెఱసి=ప్రకాశించి, ఆత...నము- ఆతత=సర్వవ్యాపకమైన, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమే, సంస్థానము=ఉనికిపట్టుగా

గలది, అగుచున్ - లలి... మై - లలిత = మనోహరమై, మానస = మనస్సునకు, ఆనందకరమై = ఆనందమును గలిగించునదియై, సమత్వము = భేదములు లేకుండుట (త్రికాలములయందు నొకరీతిగ నుండుట), అమరన్ = ఒప్పుచుండఁగా, సత్యరతిన్ - సత్య = పరబ్రహ్మము యొక్క, రతిన్ = సంబంధముచే, ఒప్పున్ = ప్రకాశించును.

తా. పాపరహితుఁడా! పరబ్రహ్మమునకాధారమై షడాధారచక్రములననుసరించి బహువిధములగుసుఖములఁ గలిగించుచు మనసునకు లోకసంబంధమైనట్టియు బ్రహ్మసంబంధమైనట్టియు నానందము నిచ్చుచు హంసకు విహారస్థాన మగునొకయష్టదళపద్మము హృదయస్థానమునఁ గలదు. ఆచక్రము హంసమునకంటె వేఱు కాదు. శిష్యులకు సుఖముగఁ దెలియుటకై హంసమునంటె నది వేఱనియు దీనియందు హంస విహరించుచున్నదనియు చెప్పఁబడుచున్నది గాని వేఱేమియు లేదు.

అవ. ఇట్లు హంసతత్త్వజ్ఞాన మావశ్యకమని చెప్పి దానివలనఁ బ్రయోజనమును నిరూపించుచున్నాఁడు.—

ఆ. వినుము పాలు నీళ్లు విభజింప నేర్చిన
పరమహంసపగిదిఁ బ్రవిదితాద్య
పరమహంసుఁడైన పరమహంసుఁ డసార
సారములను బంపఁ జాలు ననఘ.

టీక. అనఘ = పాపరహితుఁడా; వినుము, పాలునీళ్లు = పాలను - నీళ్లను, విభజింపన్ = వేఱు చేయుటకు, నేర్చిన = సమర్థమైన, పరమహంసపగిదిన్ = శ్రేష్ఠమగు హంసపక్షివలె, ప్రవి... సుఁడు - ప్రవిదిత = తెలియఁబడిన, ఆద్య = అనాదిసిద్ధమగు, పరమ = శ్రేష్ఠమైన హంసుఁడు = పరబ్రహ్మస్వరూపము గలవాఁడు (జీవస్వరూపము గలవాఁడు) ఐనపరమహంసుఁడు = ఐనట్టి బ్రహ్మవేత్త (ఇచ్చట పరమహంసశబ్దముచే పరమహంసాశ్రమము స్వీకరించిన సన్యాసి చెప్పఁబడె), అసారసారములన్ - అసార = నిస్సారమగు ప్రపంచమును, సారములన్ = సారభూతుఁ డగుపరబ్రహ్మమును, పంపఁజాలున్ = వేఱుపఱుప సమర్థుఁడగును.

తా. పరిశుద్ధహృదయముగలయోయాంజనేయా! లోకమునందు హంస నీటినుండి పాల నెట్లు వేఱు చేయఁగలదో, అట్లే పరబ్రహ్మరూప మగునీహంస నెఱింగిన మహాత్ముఁడు నిస్సార మగుప్రపంచమునుండి సారభూతుఁ డగుపరమాత్ముని వేఱుచేసి యెఱుంగఁగలఁడు.

తే. చటులసంసారదుఃఖనాశనకరంబు
హంసతత్త్వార్థవిజ్ఞాన మతిరహస్య

అట్లు గావునఁ జెప్పెద, నవధరింపు
పరమభాగవతోత్తమ భక్తవరద. 162

టీక. పరమ...త్తమ-పరమ=శ్రేష్ఠులగు, భాగవత=భగవద్భక్తులలో, ఉత్తమ=ముఖ్యుఁడ వగునాంజనేయా! భక్తవరద-భక్త=భక్తులకు, వరద=వరములనిచ్చువాఁడా!, అతిరహస్యము=మిక్కిలి రహస్యమైన, హంస...నము-హంస=జీవస్వరూప మగుహంస యొక్క, తత్త్వ=యథార్థస్వరూపమును, అర్థ=విషయముయొక్క, విజ్ఞానము=తెలివి, చటు...రంబు-చటుల=దుస్సహమైన, సంసార=సంసారరూపమగు, దుఃఖ=దుఃఖమును, నాశనకరంబు=నశింపఁజేయునది, అట్లుగావునన్=కాఁబట్టి, చెప్పెదన్-అవధరింపుము=వినుము.

తా. భగవద్భక్తులలో శ్రేష్ఠుఁ డగునట్టియు శరణన్నవారిఁ గరుణించునట్టియు నో హనుమంతుఁడా! యీహంసతత్త్వము నెఱుంగుటవలన క్షణమాత్రముననే యతితీవ్రమగు సంసారదుఃఖము నశించును. కావున నాహంసతత్త్వమును వివరించెద వినుము.

—— శరీరగతములగు నిడాపింగళాదుల వివేచనము ——

అవ. ఇట్లు సహేతుకముగాను స్తోత్రపూర్వకముగాను ఉపక్షేప (వస్తునిరూపణ కారంభించుట) సహితముగాను ప్రతిజ్ఞఁ జేసి దానిని విస్తరించువాఁడై ఉపోద్ఘాతరూపముగా దేహసన్నివేశము నభివర్ణించుచున్నాఁడు —

వ. మాతృపితృభుక్తాన్నసంభూతరక్తశుక్లబిందుజనితంబై త్వఙ్మాంసరుధిరమజ్జాస్థిస్నాయువు లనుషట్కోశంబులు గలిగి యొప్పు నీస్థూలశరీరంబునందు డెబ్బదిరెండువేలనాడులు గల వందు గుదంబునకంటె రెండంగుళంబులమీఁదట లింగంబునకంటె రెండంగుళంబుల క్రిందట నధోముఖాగ్రంబై మూఁడుకోణంబులు దనర దేహమధ్యమస్థానంబున మూలాధారచక్రం బలరు నదిమొదలు సహస్రారంబు తుదగాఁ బృష్ఠభాగంబున వీణాదండంబుభంగి సమస్తనాడికామూలకందంబై మూలోర్ధ్వచ్ఛిన్నవంశాభంబై షడాధారసమన్వితంబై యుండు దీర్ఘాస్థి బ్రహ్మదండి యనం బరఁగు. నా బ్రహ్మదండి మూలాధారాగ్రకోణస్థయై కుండలీనామపరాశక్తియుక్తయై ప్రాణాగ్నిబిందునాదనిల్లయమై సావిత్రీసరస్వతీనామికయై బ్రహ్మరంధ్రగతయై సుషుమ్నానాడి ప్రవర్తిల్లుఁ దద్వామదక్షిణపార్శ్వంబులయందు దాధారంబు

మొదలుకొని నాసికాగ్ర పర్యంతంబు వ్యాపించి నాడీచక్రసంవ్యాప్త
లై పితృయాన దేవయాన సంజ్ఞకలై చంద్రసూర్యమండలంబులం
బొంది యిడాపింగళ లనునాడులొప్పుచుండు; నాడీమండలంబు నాశ్ర
యించి కుక్కుటాండంబువిధంబున నాడీచక్రం బమరు నానాడీక ల
న్నాడీచక్రసముదితలట్లు గావున గాంధారి హస్తిజిహ్వ యను నాడులు
నేత్రాంతవ్యాపినులు పూషాలంబుసానాడులు కర్ణద్వయానుగ
తులు శుక్లాఖ్యనాడి భ్రూమధ్యంబు నొందుఘ్రాణరంధ్రయుగ్మంబు
శ్రోత్రరంధ్రయుగ్మంబు భ్రూమధ్యంబు దిగువం గలసియుండు
నచ్చోట శృంగాటకంబు చతుష్పథం బని విలసిల్లు గంగాయమునా
సరస్వతు లనుపేళ్లు గలయిడాపింగళాసుషుమ్నలు గూడినభ్రూమ
ధ్యస్థానంబు త్రికూటం బనఁ ద్రివేణీసంగమం బనఁ దగు వాక్ప్రసారి
ణి యైన సరస్వతీనాడి జిహ్వాంతగామిని యగు విశ్వోదరీనాడి చతు
ర్విధాన్నంబుల భక్షించుచుఁ గంఠస్థమైనపయస్వినీనాడి క్షుత్తృష్ణల
నొదవించుచు జలపానం బాచరించు మఱియు నాడీచక్రసముద్భూత
లైనమూఁడునాడు లధోముఖలై యుండు నందు రక్తాహ్వయనాడి
శుక్లంబును సినీవాలీనాడి మూత్రంబును గుహూనాడి మలంబును
బహిర్గతంబుగఁ జేయు శంఖినీదామినీనాడులు భక్షితాన్నరసంబుల
గ్రహించి కపాలకుహరంబు నొంది శిరంబున నమృతంబు గావించు
నదియునుంగాక హృదయంబున నేకోత్తరశతనాడులు దనర్చు నందొ
క్కనాడి యూర్ధ్వగామిని యగు నన్నాడిమార్గంబు మోక్షమార్గం
బని వేదాంతంబులు పలుకు నిట్లు వివరించిచెప్పినవెల్ల ముఖ్యనాడులు
వీనిలో నిడాపింగళాసుషుమ్నలు శ్రేష్ఠనాడు లందు బ్రహ్మనాడి సకల
నాడికాశిరోమణి యగు నిత్తెఱంగునం దిర్యగూర్ధ్వాధఃప్రసృతలై
పరమసుషిరప్రధానలైన ద్విసప్తతిసహస్రనాడులయందుఁ జలనధా
వనకంపనాకుంచనశోషణాధర్మంబులైన దశవిధప్రాణంబులు మెలం
గు నందు హృదయస్థానంబున వసియించి ప్రాణం బిడాపింగళాఖ్య
నాడికారంధ్రద్వయంబువలన నుచ్ఛ్వాసరూపంబుచేత బాహ్యంబు
నకునిర్గమించి ద్వాదశాంగుళపర్యంతం బరుదెంచి యచ్చట నడంగు

గుదస్థానంబునందుండి యపానుండు నిశ్శ్వాసహావంబుచేతఁ బ్రాణు నకు నధోముఖంబుగా నెదురు నడుచుచు నధోముఖనాడీత్రితయం బువలన మలమూత్రశుక్లంబుల వెడలించుచుండుఁ గంఠదేశంబున వసించి యుదానుండు మనంబునందలిసంకల్పవికల్పంబుల జిహ్వా ద్యష్టస్థానంబులవలన శబ్దరూపంబుగాఁబలికించుచు సుషుప్త్యవసరం బున సకలేంద్రియంబులసంగ్రహించియుపశమింపఁజేయుచుఁ బ్రబో ధసమయంబున వానినెల్ల నెప్పటిచోట్ల నుంచుచు మఱియు లోకాం తరగమనాగమనంబుల సమర్థుండై యొప్పుచు నగ్నిష్టోమమయుండై సుషుమ్నారంధ్రంబు నాశ్రయించి బ్రహ్మరంధ్రంబున కుద్గమించు చుండు సర్వశరీరంబున వ్యాపించి వ్యానుండు బాహ్యశీతోష్ణంబుల నభ్యంతరంబునకు నాంతరశీతోష్ణంబుల బాహ్యంబున కిచ్చుచు భక్షి తాన్నరసంబు నంతటఁ బ్రసరింపఁజేయుచుండు నాభిస్థానస్థితుఁ డగు సమానుండు జఠరానలంబుఁ బ్రజ్వలింపఁజేసి ప్రాణ్యుపభుక్తచతుర్వి ధానంబులం బచనంబుచేసి యెల్లనాడులకుం బంచిపెట్టు నాగుండుద్గా రంబుఁ గూర్మం డున్మీలనంబుఁ గృకరుండు క్షుతంబు దేవదత్తుఁడు విజృంభణంబు సర్వవ్యాపి యైనధనంజయుండు మృతంబైన విడువక దేహస్థౌల్యంబుఁ బుట్టించుచుండు నిటుల దశవాయువులతోఁ గూడి దశేంద్రియాన్వితంబై కామరాగద్వేషాదివికారసహితంబై విష యసుఖగ్రహణంబుకొఱకు నధోముఖంబై శ్రవణేంద్రియంబునలనఁ ద్వివిధశబ్దంబులఁ ద్వగింద్రియంబువలనఁ బంచవిధస్పర్శంబుల నేత్రేం ద్రియంబువలన షడ్వర్ణంబుల జిహ్వేంద్రియంబువలన షడ్విధరసం బుల ఘ్రాణేంద్రియంబువలనఁ ద్రివిధగ్రంథంబుల ననుభవించు చు వెండియు వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలతోడం గూడి వచనాదాన గమనవిసర్గానందకర్మంబుల నొనర్చుచు మనంబు ప్రవర్తించుచుండు నమ్మనంబుఁ గరణంబుగాఁ గైకొని తత్పవనమనోగ్రస్థితయుఁ గర్తృ త్వభోక్తృత్వాదిధర్మసమేతయునై నబుద్ధి విలసిల్లు నదియె బిందువనఁ బరఁగు నది సర్వకార్యకారణాశ్రయయు నిఖిలవాసనావాసితయు నగుంగావున నమ్మానసమాగు తేంద్రియశరీరంబులతోఁ గూడి విష

యాభిముఖయై తచ్చాంచల్యంబువలనఁ దానుం జలించుచు బహిరంతర్విషయానుభవంబు చేయుచు సుషుప్తియందజ్ఞానాకారం బగుచు జాగ్రత్స్వప్నంబులయందు బుద్ధ్యాద్యాకారంబై తోఁచుచు ననాది కాలంబుననుండి ముక్తిపర్యంతం బనంతకర్మంబు లాచరించుచుఁ దత్ఫలంబులగు సుఖదుఃఖంబుల భుజించుచు సవిచారరూపిణియై నిరంతరపర్యటనశీలయై యుండు మఱియును. 63

టీక. మాతృ ..తంబై -మాతృపితృ=తల్లిదండ్రులచేత, భుక్త=భుజింపఁబడిన, అన్నసంభూత-ఆహారమువలనఁ బుట్టిన, రక్త=శోణితముయొక్కయు, శుక్ల=వీర్యముయొక్కయు, బిందు=బిందువులచేత, జనితంబైన=పుట్టినదియు, త్వఙ్మాం వులు-త్వక్=చర్మము, మాంస=మాంసము, రుధిర=రక్తము, మజ్జా=కొవ్వు (ఇది యెముకలలోపల నుండునది), అస్థి=ఎముకలు, స్నాయువులు=నరములు, అనుషట్కోశంబులుకలిగి=ఆనెడుఆఱుకోశములునుగలిగినట్టిదియునై, ఒప్పు నిస్థూలశరీరంబునందుఁ=ప్రకాశించుచున్న యీస్థూలశరీరమున, డెబ్బదిరెండువేలనాడులు గలవు. అందుఁ=ఆశరీరమునందు, గుదంబునకంటెఁ=గుదస్థానమునకంటె, రెండంగుళంబులమీఁదటఁ=రెండంగుళములపైఁగా, లింగంబునకంటెఁ- రెండంగుళములక్రిందుగాను, అధోముఖాగ్రంబై=క్రిందివైపునకుఁదిరిగి, మూఁడుకోణంబులుతనరఁ=మూఁడుకోణములుకలిగి, దేహమధ్యస్థానంబునఁ=దేహమధ్యభాగమునందు (ఆత్రికోణాకార మగుస్థానమునకే దేహమధ్య మని పేరు,) మూలాధారచక్రంబు=మూలాధారమను పేరు గలచక్రము, అలరుఁ=ప్రకాశించుచుండును. అదిమొదలుకొని, సహస్రారంబుతుదగాఁ=సహస్రారమువఱకు, పృష్ఠభాగంబునఁ=వెనుకభాగమునందు, వీణాదండంబుభంగిఁ=వీణవలె, సమస్తనాడికామూలకందంబై=అన్నినాడులకును ఆధారమై, మూలో... భంబై - మూల=మొదటను, ఊర్ధ్వ=పైభాగమునందును, ఛిన్న=తెగఁగొట్టఁబడిన, వంశాభంబై=వెదురుబొంగుతో సమానమై, షడాధారసమన్వితంబై -షడాధార=షడాధార చక్రములతో, సమన్వితంబై=కూడినదై, ఉండుదీర్ఘాస్థి=ఉన్నట్టిగొప్పయెముక (వెన్నెముక) బ్రహ్మదండియనంబరఁగుఁ=బ్రహ్మదండి యనుపేరుతో నొప్పుచుండును. ఆబ్ర...స్థయై-ఆబ్రహ్మదండి=ఆవెన్నెముకయొక్క, మూల=మొదటనున్న, ఆధార=మూలాధారచక్రముయొక్క, అగ్రకోణ=పైకోనయందు, స్థయై=ఉన్నదియై, కుండ...యై - కుండలీనామ = కుండలి యనుపేరుగల, పరాశక్తియుక్తయై = శక్తితోఁ గూడినదియై (ఒకసర్పము మూలాధారమునందు పడగనుంచుకొని శిరసునందు తోకనుంచుకొని యున్న దని ప్రసిద్ధి గలదు. వెన్నెముకయొక్క సన్నివేశము చూచుట కట్లే యుండునుగదా. మూలాధారమున కధఃకుండలియ

నియు శిరమున కూర్ధ్వకుండలి యనియుఁ బేరు). ప్రాణా ... యై - ప్రాణ = ప్రాణవాయువులకును, అగ్ని=జఠరాగ్నికిని, బిందు=బుద్ధికిని, నాద=ప్రణవనాదములకును, నిలయయై=ఆధారమైనదియై, సావిత్రీసరస్వతీనామికయై=సావిత్రి, సరస్వతి అనుపేర్లుగలదియై, బ్రహ్మరంధ్రగతయై=బ్రహ్మరంధ్రము నాశ్రయించినదియై, సుషుమ్నానాడీ=సుషుమ్న యనునొకనాడి, ప్రవర్తిల్లు=ఉండును. తద్వామ దక్షిణపార్శ్వంబులయందున్=ఆనాడికి యెడమకుడిభాగములయందు,ఆధారంబు మొదలుకొని=మూలాధారచక్రము మొదలు, నాసికాగ్రపర్యంతంబు=ముక్కుకొనవఱకు, వ్యాపించి, నాడీచక్రసంస్యూతలై=నాడీచక్రమునకు సంబంధించినవై, పితృయానదేవయానలనెడు=పితృయానము దేవయానము అను (ఎడమ ముక్కునందలి యూపిరికి ఇడానాడి యనిపేరు. ఆనాడీమూలమున యజ్ఞాదికర్మల నాచరించువారు నిర్గమింతురు. స్వర్గాదులయందు ఫలముల ననుభవించి భూలోకమునకు మఱలివత్తురు. కుడిముక్కునందలి శ్వాసకు పింగళనాడి యనిపేరు. ఉపాసకు లగువారు ఆనాడీమార్గమున నిర్గమించి చతుర్ముఖుని లోకముఁజేరి యచ్చట నపరోక్షజ్ఞానమును సంపాదించి యాచతుర్ముఖునితోఁ గూడ ముక్తు లగుదురు. భూలోకమునకు మఱలి రారు. ఈరెండు నాడులకును క్రమముగా పితృయాన మనియు దేవయాన మనియు పేర్లుగలవు. వీనినే ధూమాదిమార్గ మనియు నర్చిరాదిమార్గ మనియుం గూడఁజెప్పుదురు.) సంజ్ఞికలై=పేర్లుగలవియై, చంద్రసూర్యమండలంబులం బొంది=చంద్రసూర్యమండలముల నాశ్రయించి, ఇడాపింగళలను నాడులొప్పుచుండున్, నాభిమండలంబు నాశ్రయించి=నాభి నాశ్రయించి, కుక్కుటాండంబువిధంబునన్=కోడిగ్రుడ్డువలె, నాడీచక్రంబమరున్ =సకలనాడులకు నాధార మగునాడీచక్రముకలదు. ఆనాడికలు=ఆఇడాపింగళానాడులు, అన్నాడీచక్రసముదితలు=ఆనాడీచక్రమునుండిపుట్టినవి. అట్లుగావునన్=కాఁబట్టి, గాంధారి=గాంధారి, హస్తిజిహ్వ, అను నాడులు=అను పేర్లుగల రెండు నాడులు, నేత్రాంతవ్యాపినులు=కండ్లకొనవరకు వ్యాపించియుండునవి (ఎడమకంటియందు గాంధారి కుడికంటియందు హస్తిజిహ్వ), పూషాలంపూషానాడులు = పూషాలంపూషలను పేరుగలనాడులు, కర్ణద్వయానుగతలు=చెవుల నాశ్రయించి యుండును. శుక్లాఖ్యనాడి=శుక్ల యను పేరుగలనాడి, భ్రూమధ్యంబునొందున్=భ్రూమధ్యము నాశ్రయించియుండును. ఘ్రాణరంధ్రయుగ్మంబు=ఘ్రాణరంధ్రములు రెండును, శ్రోత్రరంధ్రయుగ్మంబు=శ్రోత్రరంధ్రంబులు రెండును, భ్రూమధ్యంబు దిగువన్ = బొమల క్రిందిప్రదేశమున, కలసియుండున్ = చేరియుండును, అచ్చోటు = ఆకలసియున్నస్థలము, శృంగాటకంబు=శృంగాటకము, చతుష్పథంబు=చతుష్పథము, నాలుగుత్రోవలు కలయుచోటు. అనన్=అను పేర, విలసిల్లున్=ప్రకాశించును. గంగాయమునా సరస్వతులు అను పేళ్ళు, కలయిడాపింగళసుషుమ్నలు=కలిగిన (పూర్వోక్త

యిడాపింగళా సుషుమ్నా నాడులు, కూడిన భ్రూమధ్యస్థానంబు=కలయునట్టి బొమల నడిమిప్రదేశము, త్రికూటంబనన్=త్రికూట మనియు, త్రివేణీసంగమంబనన్=త్రివేణీసంగమ మనియు, తగున్=చెప్పఁబడుచున్నది. వాక్ప్రసారిణి=మాట లాడుటకు శక్తిని గలిగించునది, ఐనసరస్వతీనాడి=ఐనట్టిసరస్వతి యనునాడి, జిహ్వాంతగామిని యగున్=నాలుకయొక్క కొనను జెందియుండును. విశ్వోదరీనాడి=విశ్వోదరి యను పేరు గలనాడి, చతుర్విధాన్నంబులన్ - చతుర్విధ=నాలుగువిధము లగు (భోజ్య, లేహ్య, చోష్య, పానీయములు చతుర్విధాహారములు) అన్నంబులన్=ఆహారములను, భక్షించున్-కంఠస్థ=కంఠమునందుండునది, ఐనపయస్వినీనాడి=ఐనపయస్విని యను పేరు గలనాడి, క్షుత్తృషలన్=ఆఁకలిదప్పులను, ఒదవించున్=కలుగఁజేయును, జలపానం బాచరించున్=నీరు త్రావును, మఱియున్ - నాడీచక్రసముద్భూతలు=నాడీచక్రమునుండిపుట్టినవి, ఐనమూఁడు నాడులు, అధోముఖములైయుండున్=క్రిందికి వ్యాపించి యుండును. అందున్=ఆమూఁటిలో రక్తాహ్వాయనునాడి=రక్తాహ్వాయను పేరుగలనాడి, శుక్లంబున్=వీర్యంబును, సినీవాలినాడి=సినీవాలి యను పేరుగలనాడి, మూత్రంబున్=మూత్రమును, కుహూనాడి=కుహూయను పేరుగలనాడి, మలంబున్ = మలమును, బహిర్గతంబుగఁజేయున్ = వెలికిఁగొట్టును, శంఖినీ దామినీనాడులు =శంఖిని, దామిని యనుపేరుగలనాఁడులు, భక్షిత రసంబున్ - భక్షిత=భుజింపఁబడిన, అన్న=ఆహారముయొక్క, రసంబున్=రసమును (శరీరమునం దన్నము పరిపాకమును బొందినపిదప ద్రవరూప మగును. దానికే యన్నరసమని పేరు) గ్రహించి=తీసికొని, కపాలకుహరంబున్ - కపాల=కపాలముయొక్క, కుహరంబున్=రంధ్రమును, ఒంది =పొంది, శిరంబునన్=శిరస్సునందు, అమృతంబున్=అమృతమును, కావించున్= చేయుచుండును, అదియునుంగాక, హృదయంబునన్=ఱొమ్మునందు, ఏకోత్తరశత నాడులు=నూటఒక్కనాడులు, తనర్చున్=ఉన్నవి, అందున్=అనాడులలో, ఒక్క నాడి, ఊర్ధ్వగామినియగున్-ఊర్ధ్వ=పైకి, గామినియగున్=వ్యాపించునదియగును, అన్నాడీమార్గంబు=ఆనాడియొక్కమార్గము, మోక్షమార్గంబని=మోక్షమునకుమార్గ మని (ఆనాడిమార్గముగ నిర్గమించిన జీవుఁడు మోక్షమును జెందునని; ఇచ్చట మోక్ష మనఁగా దేవయానమార్గము నాశ్రయించి చతుర్ముఖునిలోకమునకుఁ బోయి కల్పాంతమునందు నాయనతోఁగూడముక్తినిఁజెందుటయే.) వేదాంతంబులు పలుకున్=వేదాంతశాస్త్రములు చెప్పును. ఇట్లువివరించి చెప్పినవెల్లన్-ముఖ్యనాడులు=నాడులలో ముఖ్యములగునవి. వీనిలోన్=ఈముఖ్యనాడులలోఁగూడ, ఇడాపింగళాసుషుమ్నలు, శ్రేష్ఠనాడులు=శ్రేష్ఠతమములైనవి, అందున్=ఆనాడులలో, బ్రహ్మనాడి=హృదయమునం దున్న నూటయొక్కనాడులలోఁ బైకి ప్రసరించియున్నదని చెప్పఁబడియున్న మోక్షమార్గమగునాడి, సకలనాడికాశిరోమణియగున్=అన్నినాడులలోను శిరోరత్న

మువంటిదై యున్నది, ఇత్థంగునన్ = ఈవిధముగా, తిర్య...లై = తిర్యక్ = అడ్డము
గాను, ఊర్ధ్వ = పైఁగాను, అధః = క్రిందుగాను, ప్రసృతలై = వ్యాపించినవై,
పరమ..నలు - పరమ = సూక్ష్మములైన, సుషిర = రంధ్రములే, పరిధానలు = రూప
ములు గాఁగలవి, ఐన ద్విసప్తతిసహస్రనాడులయందున్ = ఐనట్టి డెబ్బదిరెండు వేల
నాడులలో, చలన...ంబులు - చలన = కదలుట, ధావన = పరుగెత్తుట (లేక వ్యాపించుట).
కంపన = వణకుట, ఆకుంచన = ముడుచుకొనుట, శోషణ = ఎండునట్లుచేయుట (అనఁగా: బడ
లికను చెందించుట, లేక చెందుట) ధర్మకంబులు = అనుధర్మములుగల, ఐనదశవిధప్రా
ణంబులు = ఐనట్టి పదిప్రాణవాయువులలో, మెలఁగున్ = సంచరించు చుండును, అం
దున్ = ఆదశవిధప్రాణవాయువులలో, ప్రాణుఁడు = ప్రాణ మనియెడువాయువు, హృద
యస్థానంబున వసియించి = వక్షస్థలమునందుండి, ఇడా...లనన్ - ఇడాపింగళాఖ్య = ఇ
డాపింగళలను పేళ్లు గల, నాడికా = నాడులయొక్క, రంధ్రద్వయంబువలనన్ = రంధ్రము
ములమార్గమున, ఉచ్ఛ్వాసరూపంబుచేతన్ = శ్వాసగా (ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసశబ్దములను
యథేచ్ఛముగా వాడుకొనుటగూడఁగలదు. నిశ్వాసశబ్దమునకు "వెలికివచ్చుగాలి" యని
యు నుచ్ఛ్వాసశబ్దమునకు "లోనికిపోవుగాలి" యనియు నర్థమైనను ఇచ్చట నుచ్ఛ్వా
సపదము, నిశ్వాసార్థమున నుపయోగింపఁబడియున్నది కదా), నిర్గమించి = వెలుపలకు
వచ్చి, ద్వాదశాంగుళిపర్యంతంబు = పన్నెండు అంగుళముల దూరమువఱకు, అరుదెంచి
= వచ్చి, అచ్చటన్ = ఆస్థలమునందు, అడంగున్ = నశించిపోవును. గుదస్థానంబునం
దుండి, అపానుండు = అపానవాయువు, నిశ్వాసరూపంబుచేతన్ = నిశ్వాసరూపముతో,
ప్రాణునకున్ = ప్రాణవాయువునకు, అధోముఖంబుగాన్ = క్రిందిభాగముగా, ఎదురన
డుచున్ = అధోముఖనాడీత్రితయంబువలనన్ = నాడీచక్రమునుండి అధోముఖముగఁ
బ్రసరించి యున్న మూఁడునాడులమార్గమున, మలమూత్రశుక్లంబులన్, వెడలించుచుం
డన్, కంఠదేశంబునన్ = కంఠమునందు, వసియించి = నిలిచి యుండి, ఉదానుండు =
ఉదానవాయువు, మనంబునందలిసంకల్పవికల్పంబులన్, జిహ్వాద్యష్టస్థానంబువలనన్ =
జిహ్వ మొదలగు నెనిమిదిస్థానంబులమూలమున (జిహ్వ కంఠము దంతములు దవుడలు
శిరస్సు నాసిక కొండనాలుక పెదవులు ఇవియే శబ్దములు పుట్టునట్టియష్టస్థానములు.)
శబ్దరూపంబుగాన్ = పదరూపములుగా, పలికించుచు = చెప్పునట్లుచేయుచు, సుషుప్త్య
వసరంబులన్ = సుషుప్తిసమయములయందు, సకలేంద్రియంబులన్ = సమస్తేంద్రియ
ములను, సంగ్రహించి = తనలోనికిఁదెచ్చుకొని, ఉపశమింపఁజేయుచున్ = విశ్రమించు
నట్లుచేయుచు, ప్రబోధసమయంబునన్ = మరలమేల్కాంచినప్పుడు, వానినెల్లన్ =
ఆయింద్రియములన్నింటిని, ఎప్పటిచోట్లనుంచున్; మఱియున్, లోకాంతరగమనా
గమనంబులన్ = పరలోకమునకుఁబోవుట అచ్చటనుండి మరలివచ్చుట అనువానియందు,
సమర్థుండై = శక్తిగలవాఁడై, ఒప్పుచున్, అగ్నిష్టోమమయుండై = అగ్నిష్టోమయజ్ఞరూ

పుఁడై, సుషుమ్నారంధ్రంబుఁ=సుషుమ్నా నాడియొక్క రంధ్రమును, ఆశ్రయించి బ్రహ్మరంధ్రంబునన్=సహస్రారచక్రమునఁ బడకు, ఉద్గమించుచుండుఁ=పైకిపోవుచుండును, వ్యానుండు=వ్యానవాయువు, సర్వశరీరంబునన్=శరీరమునందంతయు, వ్యాపించి, బాహ్యశీతోష్ణంబులన్-బాహ్య=వెలుపలనుండు, శీత=చలి, ఉష్ణంబులన్=వేడి (వేవిని), అభ్యంతరంబునకున్=లోనికిని, ఆంతరశీతోష్ణంబులన్=లోపల నుండుశీతోష్ణములను, బాహ్యంబునకున్=వెలుపలికిని, ఇచ్చుచున్, భక్షితాన్నరసంబున్=భుజింపఁబడినయన్నరసమును, అంతటన్=శరీరమునందంతటను, ప్రసరింపఁజేయుచుండున్=వ్యాపించునట్లు చేయుచుండును. నాభిస్థానస్థితుండగు సమానుండు=నాభియం దున్న సమానవాయువు, జఠరానలంబున్=జఠరాగ్నిని, ప్రజ్వలింపఁజేసి, ప్రాణ్యు...బులన్-ప్రాణి=జీవులచేత, ఉపభుక్త=భుజింపఁబడిన, చతుర్విధాన్నంబులన్=నాలుగువిధములైనయాహారములను, పచనంబుచేసి=పక్వములఁజేసి, ఎల్లనాడులకున్=సమస్తములగు నాడులకును, పంచిపెట్టున్=పంచియిచ్చును, నాగుఁడు=నాగవాయువు, ఉద్గారంబును=తేనుపును, కూర్ముండు=కూర్మవాయువు, ఉన్మీలనంబును=కనులు తెఱచుటను, కృకరుండు=కృకరవాయువు, క్షుతంబు=తుమ్ముటను, దేవదత్తుఁడు=దేవదత్తవాయువు, విజృంభణము=ఆవులింతను, సర్వవ్యాపియైన ధనంజయుఁడు=శరీరమునం దంతయును వ్యాపించియున్న ధనంజయవాయువు, మృతంబైనన్=మరణమును జెందినను, విడువక=ఈశరీరమును విడువక, దేహస్థౌల్యంబున్=శరీరమునకు వాపును, పుట్టించుచుండున్, ఇటులన్=ఈవిధముగా, దశవాయువులతోన్=పదివాయువులతో, కూడి-దశేంద్రియాన్వితంబై=జ్ఞానేంద్రియములైన కర్మేంద్రియములైనను గలని పదియింద్రియములతో గూడినదియై, కామ...తంబై-కామరాగద్వేషాదివికార=కామము రాగము ద్వేషము మొదలగువికారములతో (కామమనఁగా తనకు లేనిదానిని కావలయు నని కోరుట, రాగ మనఁగా తన కున్న దానినే సర్వకాలములయందు ననుభవింపవలయు నని కోరుచుండుట; ద్వేష మనఁగా తన కనిష్ట మగువిషయమునం దుండునసూయ). సహితంబై=కూడినదియై, విషయ...కున్-విషయ=శబ్దాదివిషయములవలనఁగలిగిన, సుఖ=ఆనందముయొక్క, గ్రహణంబుకొఱకున్=గ్రహించుటకై, అధోముఖంబై, శ్రవణేంద్రియంబువలనన్=చెవులవలన, ద్వివిధశబ్దంబులన్=రెండువిధము లగుశబ్దములను, (శబ్దము ధ్వనిరూపమనియు అక్షరరూపమనియు రెండువిధములై యున్నది) త్వగింద్రియంబువలనన్=చర్మమువలన, పంచవిధస్పర్శంబులన్=ఐదువిధము లగుస్పర్శలను. (చల్లదనము వేఁడిమి సమత్వము కాఠిన్యము మృదుత్వము అను నివి పంచవిధస్పర్శములు), నేత్రేంద్రియంబువలనన్=నేత్రములవలన, షడ్వర్ణంబులన్=ఆఱురూపములను నలుపు పసుపు ఆకుపసుపు తెలుపు చెంగావి లేక, ఊదా చిత్రము అనునివి షడ్విధరూపములు). జిహ్వేంద్రియంబువలనన్=నాలుకవలన, షడ్విధరసంబులన్ = ఆఱువిధము లగురుచులను,

ఘ్రాణేంద్రియంబువలనన్=నాసికవలన, త్రివిధగంధంబులన్=మూఁడువిధము లగు వాసనలను (సుగంధము దుర్గంధము మిశ్రగంధము ఇవి త్రివిధగంధములు),అనుభవించుచున్-వెండియున్=మఱియు, వాక్పా...దన్-వాక్=వాక్కుతోను, పాణి=హస్తములతోను,పాద=పాదములతో, వాయు=వాయువుతోను, ఉపస్థలతోడన్, కూడి, వచ...బులన్=వచన=మాటలాడుట, ఆదాన=ఒకదానిని స్వీకరించుట, గమన=నడచుట, విసర్గ=మలవిసర్జనము చేయుట, ఆనంద=ఆనందించుట, కర్మంబులన్=అనుకార్యముల, ఒనర్చుచున్=చేయుచు, మనంబు=మనస్సు, ప్రవర్తించుచుండున్=సంచరించుచుండును. అమ్మనంబున్=ఆమనస్సును, కరణంబుగాన్=సాధనముగా, కైకొని=అంగీకరించి, తప్ప...తయున్-తత్=ఆ, పవన=ప్రాణమునకును, మనః=మనస్సునకును, అగ్రస్థితయున్=పైభాగమునఁను ఉన్నదియు, కర్తృత్వభోక్తృత్వాది ధర్మసమేతయున్=ఒకకార్యమును జేయుట దానిఫలము ననుభవించుట అనుధర్మముల్ను గలదియు, ఐనబుద్ధి=ఐనట్టిబుద్ధి,విలసిల్లున్=ప్రకాశించుచున్నది. అదియె=అబుద్ధియే, బిందు వనం బరఁగున్=బిందువని చెప్పఁబడుచున్నది. అది=ఆబిందువు, సర్వ...యున్-సర్వ=సమస్తములైన, కార్య=కార్యములకును, కారణ=కారణములకును,ఆశ్రయయున్=ఆధారమైనదియు, నిఖి...యున్-నిఖిల=సమస్తమైన,వాసనా=సంస్కారములచేత, వాసితయున్=ఆశ్రయింపఁబడినదియు, అగున్=అగుచున్నది. కావునన్=కాఁబట్టి, అమ్మా...తోన్-అమ్మానస=ఆమనస్సుతోను, మారుత=వాయువులతోను, ఇంద్రియ=దశేంద్రియములతోను, శరీరంబులతోన్=శరీరముతోను, విషయ=శబ్దాది విషయములకు, అభిముఖియై=ఎదురై (అనఁగా: విషయముల గ్రహించునదియై)తచ్చాంచల్యంబువలనన్=అవిషయములు, లేక, విషయముల గ్రహించునట్టి యింద్రియములు లేక, మనోవృత్తులు, చలించుచుండుటచేత, తాను=ఆబిందురూపమైనబుద్ధియును, చలించుచున్=కదలుచు,బహి.. చున్-బహిః=వెలుపలనుండునట్టియు,అంతః=లోపలనుండునట్టియు, విషయ=విషయములయొక్క(ను) అనుభవంబు=అనుభవించుటచేయుచున్,సుషుప్తియందున్=సుషుప్త్యవస్థలో, అజ్ఞానాకారంబగుచున్=అజ్ఞానస్వరూపముగలదియై, జాగ్రత్స్వప్నంబులయందున్=జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందు, బుద్ధ్యాద్యాకారంబై తోఁచుచును=బుద్ధి మొదలగురూపములతో కనఁబడుచును, అనాదికాలంబుననుండి, ముక్తిపర్యంతంబున్=మోక్షము కలుఁగునంతవఱకు, అనంతకర్మంబులాచరించుచున్=మితిలేనికర్మలఁ జేయుచు, తత్ఫలంబులను=వానియొక్క ఫలములను, భుజించుచున్=అనుభవించుచు, అవిచారరూపిణియై=బ్రహ్మవిచారము లేక పోవుట అనువదియే స్వరూపముగాగలదియై, నిరంతరపర్యటనశీలయైన-నిరంతర=సర్వకాలములయందును, పర్యటన=సంచరించు చుండుటయె (అనఁగా : చరించుచుండుటయే), శీలయై=స్వభావముగాఁ గలదియై, ఉండున్-మఱియున్.

తా. తలిదండ్రులు భుజించినయాహారరసమువలన నేర్పడు శోణితశుక్ర బిందువుల వలన నీదేహము జనించును. చర్మము మాంసము రక్తము మజ్జ (ఎముకలలోపలనుండు "మూలగ" యని వ్యవహరింపఁబడుచున్న క్రొవ్వు) యెముకలు నరములు అను నాఱుకోశములతో నిది యొప్పుచుండును. ఇట్టియీస్థూలశరీరమునందు డెబ్బదిరెండువేలనాడు లున్నవి వానిస్థితియెట్లనిన: గుదస్థానమునకంటె రెండంగుళములమీఁద లింగస్థానమున కంటె రెండంగుళముల క్రిందనుండు ప్రదేశమునకు దేహమధ్యమని పేరు. అచట మూలాధార మను పేరుగలయొక చక్రము గలదు. అది త్రికోణాకారమై యుండును. దాని యగ్రము క్రిందిదై పునకుఁ దిరిగియుండును. అచ్చటనుండి బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు వెనుకభాగమున వీణాదండ మను పేరనొకయెముక వ్యాపించియున్నది. అది మూలమునందును అగ్రమునందునుకూడ ఛేదింపఁబడిన వెదురుగొట్టమువలెనుండును. అదియే యీ చెప్పిననాడులకు నాధారము దాని నాశ్రయించియే యీనాడు లన్నియు పైపులకును వ్యాపించుచున్నవి. షడాధారచక్రములును నిలచియున్నవి.

ఇక నాడులను గూర్చి వినుము. అన్నిఁటిలోను ముఖ్యతమ మగు సుషుమ్నయను నాడి పైవర్ణింపఁబడియున్న మూలాధారమునందలిచుంచు నాశ్రయించి బ్రహ్మదండిమూలమున నాసికాగ్రమువఱకు వ్యాపించియున్నది. ఆనాడినే సావిత్రియనియు, సరస్వతియనియుఁ జెప్పుదురు. ఊర్ధ్వకుండలియు నధఃకుండలియు ననుశక్తులును (సర్పాకారముతో కుండలి యను పేరుగలయొకశక్తి కల దనియు దాని కధోభాగమున పడగయు నూర్ధ్వభాగంబున పుచ్ఛంబునుం గల దనియు వానికిఁ గ్రమముగా నధఃకుండలి యూర్ధ్వకుండలి యని పేర్లుగల వనియు యోగులు చెప్పుదురు.) ప్రాణవాయువులును జఠరాగ్నియు బిందునాదములును ఆనాడియందే కలవు. ఈసుషుమ్నానాడికి నెడమభాగమునం దిడయను నాడియు కుడిభాగమునఁ బింగళయను నాడియుఁ గలవు. ఇవియు మూలాధారము మొదలు నాసికాగ్రమువఱకు వ్యాపించియుండును. వీనినుండియే నిశ్వాసము వచ్చును. ఎడమముక్కునుండి వచ్చునిశ్వాసము ఇడానాడినుండి వచ్చును. కుడిముక్కునుండి వచ్చునది పింగళానాడినుండివచ్చును. ఈనాడులకు క్రమముగా పితృయానమనియు దేవయానమనియుఁ బేర్లుగలవు. వీనినే ధూమాదిమార్గమనియు అర్చిరాదిమార్గమనియుఁ గూడ నందురు. యజ్ఞాదికర్మనిష్ఠులు ధూమాదిమార్గమునఁ బరలోకమునకుఁ బోవుదురు కర్మఫలము ననుభవించి భూలోకమునకు మఱలి వత్తురు. ఉపాసనలఁజేసినవారు అర్చిరాదిమార్గమున (అనఁగాఁ : బింగళానాడిమూలమునఁ బరలోకమునకుఁ బోవుదురు. అచ్చట జతుర్ముఖునితోఁడ ముక్తులగుదురు. కావున రెండునాడులును ప్రధానములైనవి. ఇందు మొదటిది చంద్రమండలము నాశ్రయించియున్నది. రెండవది సూర్యమండలము నాశ్రయించియున్నది. కావుననే వీనికిఁ గ్రమమున చంద్రనాడియనియు సూర్యనాడియనియుఁ బేర్లు. ఈనాడులుకూడ మూలా

ధారమునుండియే యూర్ధ్వముగా వ్యాపించియున్న సుషుమ్నానాడివలె నచ్చటనే జనించినవి కావు. నాభిస్థానమాశ్రయించి కోడిగ్రుడ్డువంటియాకారముతో నాడీచక్ర మను పేరనొకచక్రముకలదు. డెబ్బదిరెండువేలనాడులును ఆచక్రమునుండియే జనించుచున్నవి. పైఁజెప్పిన ఇడాపింగళానాడులు కూడ నిట్టివే.

మఱికొన్ని నాడులనుగూర్చి చెప్పెదవినుము. గాంధారి హస్తిజిహ్వ యను రెండునాడులును నాడీచక్రమునుండి నేత్రములవఱకు వ్యాపించి దృష్టిని గలిగించుచున్నవి. పూష, యలంబూష యను నాడులు కర్ణములవఱకువ్యాపించి వినునట్టిశక్తినిఁ గలిగించును. శుక్ల యనునాడి భ్రూమధ్యము నాశ్రయించియుండును. ఆభ్రూమధ్యమునకుక్రిందిభాగము నాసికారంధ్రములు రెండును శ్రోత్రరంధ్రములురెండునుకలసి యొక్కటియై యుండును. ఆస్థలమునకు శృంగాటక మనియుఁ జతుష్పథ మనియుఁ బేరు. ఇడాపింగళానాడులకు గంగాయమునలనిపేర్లుగలవు. సుషుమ్నానాడికి సరస్వతి యనే పేరుకల దనియిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఈమూఁడునాడులును భ్రూమధ్యమునఁగలయును. కావున నాస్థానమునకుఁ త్రికూట మనియుఁ త్రివేణీసంగమ మనియుఁ బేరు; మఱియు సరస్వతి యనునాడి నాడీచక్రమునుండి నాలుకకొనవఱకువ్యాపించి మాటలాడించును. విశ్వోదరి యనునాడి యాహారమును భుజించును. పయస్విని యనునాడి కంఠమునందుండి యాకలిదప్పులఁ గలిగించుచు జలపానము నాచరించును. ఇదియునుఁగాక యానాడీచక్రమునుండి క్రిందికి వ్యాపించునాడులు కొన్నిగలవు. అందు మూఁడు ప్రధానములు. వానిలో రక్తాహ్వాయ మను నాడి శుక్రశోణితములను సినీవాలినాడిమూత్రమును కుహూనాడిమలమును వదలించును. శంఖినీ దామినీ యనురెండునాడులుఅన్నరసమును గొనిపోయి శిరసునందుఁ జేరి యచ్చట దాని నమృతముగాఁ జేయుచుండును. లంబికాయోగము నాచరించువారు ఆయమృతము జిహ్వకు సోకుటచేతనే జరామరణములు లేనివార లగుచున్నారు.

ఇవి యన్నియును గాక హృదయస్థానమునందు నూటునొక్కనాడులుగలవు. అం దొక్కనాడిమాత్రము బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు వ్యాపించియుండును. దానికిబ్రహ్మనాడి యని పేరు. దానిమూలమునఁ బ్రాణత్యాగముఁజేసినవారు మోక్షము నొందుదురని వేదాంతశాస్త్రములయందుఁ బ్రసిద్ధమై యున్నది. ఈవిధముగా వర్ణింపఁబడియున్నానాడులు డెబ్బదిరెండువేలనాడులయందును ప్రధానములై యున్నవని తెలిసికొనవలయును. ఇవి గాక నూర్ధ్వముఖముగాను అధోముఖముగాను దిర్యఙ్ముఖముగాను బ్రసరించియుండునాఁడు లెన్నియో గలవు. పైవివరింపఁబడి యున్న నాడులలోఁగూ నిడాపింగళాసుషుమ్నలు ముఖ్యములు. మోక్షమార్గ మనిచెప్పఁబడియున్న బ్రహ్మనాడి యన్ని నాడులకును శిరోరత్నమువంటి దని తెలిసికొనవలయును.

ఈవిధముగాఁ బైకిని క్రిందికిని బ్రక్కలకును వ్యాపించి సూక్ష్మములగురంధ్రములే స్వరూపముగాఁ గల డెబ్బదిరెండువేల నాడులయందును, ప్రాణాదిదశవిధవాయువులును సంచరించుచు కదలుట కదలించుట పరుగెత్తుట ముడుచుట చూచుట ఎండునట్లుచేయుట అనుకార్యముల నాచరించుచున్నవి. ఆవాయువులలోఁ బ్రాణ మనువాయువు హృదయస్థానమునం దుండి యిడాపింగళానాడులమూలమున పండ్రెండంగుళములవఱకు వెలికిఁబోవుచు వచ్చుచుండును. (ఇదియే నిశ్వాసము) అపానవాయువు గుదస్థానమునందుండి యధోముఖముగ సంచరించుచు నచటనుండు నాడులమూలమున మలమూత్రశుక్రశోణితముల వెలిపడఁజేయుచుండును. ఉదాన మనువాయువు కంఠదేశమునం దుండి సుషుమ్నానాడి నాశ్రయించి బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు నూర్ధ్వముఖముగా వ్యాపించుచుండును. మనసునందు పుట్టినసంకల్పవికల్పముల నాలుకకు దవుడలు మొదలగునవయవములచేఁ బలికించును. సుషుప్త్యవస్థయందు ఇంద్రియముల నన్నిఁటిని తన కడకుఁ జేర్చి భద్రముగనుంచి మరల జాగ్రదవస్థరాఁగానే వానినన్నిఁటిని స్వస్థానములయందు నిలుపును. జీవుఁడు దేహమును విడచిపోవునప్పుడును మరలశరీరమునందుఁ బ్రవేశించునప్పుడు నీవాయువేయాధారము. దీని కగ్నిష్టోమమే స్వరూపము. వ్యాన మనువాయువు సర్వశరీరమును వ్యాపించి వెలుపలి శీతోష్ణముల లోనికి నిచ్చుచు లోపలి శీతోష్ణముల వెలికిఁదరుముచుండును. అన్నరసమును శరీరమున కంతకుఁ బంచియిచ్చుచుండును. సమానమనువాయువు నాభిస్థానమునుండి జఠరాగ్నికిజ్వాలఁగలిగించి భుజించినయాహారమును బక్వముఁ జేసి దానిరసమును నాడుల కన్నిఁటికిని బంచి యిచ్చును. నాగ మనువాయువు త్రేనుపును గలిగించును. కూర్మ మనువాయువు కన్నులమూయునట్లుఁ దెరచునట్లుఁజేయును. కృకరవాయువు తుమ్మునట్లుచేయును. దేవదత్తవాయువావులింతను గలిగించును. ధనంజయమనువాయువు మృతమైనశరీరమును సహితము విడువక యుబ్బునట్లుఁ జేయును.

ఈచెప్పఁబడినదశవిధవాయువులతోను పదియింద్రియములతోను గూడి మనస్సు శ్రోత్రేంద్రియమువలన శబ్దమును గ్రహించుచు నేత్రేంద్రియమువలన సకలవిధములగు రూపులను జూచుచు త్వగింద్రియమువలన స్పర్శలను గ్రహించుచు ఘ్రాణేంద్రియమువలన గంధము నాఘ్రాణించుచు జిహ్వేంద్రియమువలన రసముల నాస్వాదించుచు నుండును. అదియే హృదయకమలము. విషయసుఖముల గ్రహించుటకై యది యధోముఖముగానున్నది. కర్మేంద్రియములసహాయమువలన మాటలాడుట యిచ్చుట నడచుట విసర్జించుట యానందించుట యనుకార్యములనుగూడ నదియే చేయును. హృదయకమలమును స్థానముగాఁగైకొని బుద్ధిసంచరించుచుండును. అది ప్రాణవాయువునకును మనసునకు నగ్రభాగమునందుండును. దానికే బిందు వని పేరు. సకలవిధములగువాసనలకును కార్యకారణములకును అదియే యాశ్రయము. సుషుప్త్యవస్థయం దది

యజ్ఞానరూపమునుఁ జెందును. జాగ్రదవస్థయందు అంతఃకరణరూపమును జెందును; దానికి స్వభావముగఁ జలనము లేదు. అయినను ప్రాణవాయువులయొక్కయు మనసుయొక్కయు కదలికచే నదియుఁ గదలినట్లుండును. అనాదికాలమునుండియు మోక్షముగలుగువఱకు బహువిధము లగుకర్మల నాచరించునదియు వానిఫలముల ననుభవించునదియు నాబిందువే కర్తృత్వ, భోక్తృత్వములు ఆబిందువునకే కాని యాత్మకు లేవు. ఇదియునుఁగాక.

నాదబిందుకళావివరణము.

అవ. ఇట్లు బిందువును వర్ణించి నాదబిందుకళలయథార్థస్వరూపమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

క. ప్రతనుప్రాణమనోగ్ర, స్థితబుద్ధియె బిందు వందుఁ జెలఁగెడియాత్మ
ప్రతిబింబమె కళ పవనో, న్నతఘోషమె సుమ్ము ప్రణవనాదము వత్సా.

టీ. వత్సా=బిడ్డా' ప్రత...ద్ధియె-ప్రతను=స్థూల సూక్ష్మ కారణము లనుభేదములు గలశరీరములయొక్కయు, ప్రాణ=దశవిధప్రాణవాయువులయొక్కయు, మనః=మనస్సుయొక్కయు,అగ్ర=పైభాగమునందు, స్థిత=ఉన్న, బుద్ధియె,బిందువు=బిందువనఁబడును. అందుక్=దానియందు(ఆబుద్ధియందు), చెల...బింబమే-చెలఁగెడి=ప్రకాశించునట్టి, ఆత్మ=పరబ్రహ్మముయొక్క, ప్రతిబింబమె=బింబమే, కళ=చిత్కళ యనబడును, పవనో...మె-పవన=ప్రాణవాయువులయొక్క, ఉన్నత=అధికమైన, ఘోషమె=సంచారధ్వనియే(అనఁగా:వాయువు నాడులయందుసంచరించు ధ్వనియే)ప్రణవనాదము సుమ్ము=దశవిధప్రణవనాదము లనఁబడును సుమా! (వాయువు ధ్వనియేఅన్నితెఱంగుల వినవచ్చు నని భావము)

తా. ఓపుత్రా! అతిసూక్ష్మము లగుప్రాణవాయువులయొక్కయు మనసుయొక్కయు నగ్రిమునందుబుద్ధియే (జాగ్రిదవస్థయందు బుద్ధియనియు సుషుప్త్యవస్థయందు సర్వేంద్రియ లయస్థానమగునజ్ఞానమనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్న పదార్థమే)బిందువనఁబడును. దానియందు ప్రతిఫలించియున్న పరమాత్మప్రతిబింబమే చిత్కళ. పైవివరింపఁబడియున్న నాడులయందు ప్రాణవాయువులు సంచరించుటవలనఁ గలుగుశబ్దమే ప్రణవనాదము. ఇట్లు వీనిస్వరూపముల బాగుగ నెఱుఁగుము.

క. ఆనాదబిందుకళలం, గానంబడుచుండువానిఁ గనుపురుషుఁడె ప్ర
జ్ఞానఘనుఁడై నరాముఁడు, నానావిధతత్త్వములకు నాథుఁడు పుత్రా.

టీ. పుత్రా=పుత్త్రుఁడా! ఆనాదబిందుకళలక్=పైనవివరింపఁబడిన నాదబిందు కళలయందు, కానంబడుచుండువానిక్=కనఁబడుచుండుపదార్థముల నన్నిఁటిని, కనుపురు

ఘుఁడే=సర్వసాక్షియై చూచుచున్నవాఁడే, ప్రజ్ఞా...ఘ-ప్రజ్ఞాన=జ్ఞానమే (లేక జ్ఞానముయొక్క) ఘనుఁడైన=ఘనీభావముఁ జెందినట్లున్న, (లేక ముద్దయైన, ఉప్పురాతియందు ఎచ్చటఁ జూచినను లవణరసమునకంటె నితర మేదియు లేనట్లు, ఆపరబ్రహ్మమునం దెచట జూచినను జ్ఞానమునకంటె వేఱగు పదార్థము లేదనిభావము). రాముఁడు=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడైన శ్రీరాముఁడు, నానా...ములకున్-నానావిధ=అనేకవిధములైన, తత్త్వములకున్ = ప్రాణములు ఇంద్రియములు మొదలగు సకలపదార్థములకును, నాథుఁడు=ప్రభువైనవాఁడు.

తా. ఓకుమారా! ఈనాదబిందుకళలయందు నేవేవికానవచ్చునో వాని నన్నిఁటిని చూచుచుండు సాక్షియే శ్రీరాముఁడు. జ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు. స్థూలములును సూక్ష్మములు నగుభూతభౌతికముల కన్నిఁటికిని ప్రభు వగువాఁడు.

అవ. ఇట్లు ప్రసంగమువలన నాదబిందుకళలపరమార్థస్వరూపమునుగూర్చియుఁ బరమాత్మనిస్వభావమును గూర్చియుఁ జెప్పి తదుపసంహారపూర్వకముగాఁ బ్రకృతము నుపక్రమించుచున్నాఁడు—

సీ. అట్టిశ్రీరామతత్త్వాభాసకళతోడ
  నెనసినయాబిందు వెల్లప్రొద్దు
మార్తాండచంద్రాగ్నిమండలాన్వితసూక్ష్మ
  చక్షురగ్రమునకు సరి నధోము
ఖంబుగా నున్నయాత్మకమలంబుతో బహి
  ర్ముఖమై స్వవిషయానుభూతిఁ దగిలి
మానక పవమానమానసేంద్రియ దేహ
  సంగతి నూరక సంచరించు
తే. నట్లు గావున దశనాడికాంతరస్థ
దశవిధేంద్రియపవనచిత్తముల నెల్ల
హంసతత్త్వానుభవమున నడఁచి నిలిపి
యచలముగఁ జేయు మంతట నాంజనేయ. 166

టీ. ఆంజనేయ,అట్టి...తోడన్-అట్టి=పూర్వోక్తమైన, శ్రీరామతత్త్వ=రాముని యథార్థస్వరూపమగుపరబ్రహ్మముయొక్క, ఆభాస=ప్రతిబింబమైన, కళతోడన్=చిత్కళతో, ఎనసినయాబిందువు-ఎనసిన=కూడియున్న,ఆబిందువు=ఆబుద్ధి, ఎల్లప్రొద్దు=సర్వకాలమునందును, మార్తా...నకున్-మార్తాండ=సూర్యునియొక్కయు, చంద్ర=చంద్రునియొక్కయు, అగ్నిమండల=అగ్నియొక్కయు, మండలముతో, అన్విత=కూడుకొనియున్న, సూక్ష్మచక్షుః=జ్ఞాననేత్రముయొక్క, అగ్రమునకున్=చివరకు(భ్రూ

మధ్యమునకు), సరిన్ = సూటిగా, అధోముఖంబు గానున్న = క్రిందివైపునకుదిరిగియున్న, హృత్కమలంబుతోన్ = హృదయకమలముతోఁ గూడ (మనస్సుతో హృదయకమలమను పేరఁగమలాకారమై యధోముఖమగుమాంసపిండ మొకటిహృదయమునఁ బ్రత్యక్షముగనున్నది. అదియే మనసున కాధారమని యోగులు చెప్పుదురు). బహిర్ముఖమై = వెలుపలికివచ్చి (బాహ్యప్రవృత్తి కలదియై యనుట) స్వవి...గిలి-స్వవిషయ = తనకు విషయము లగుశబ్దాదులను, అనుభూతిఁదగిలి = అనుభవించుటయందు మరిగి, మానక = విడువక, పవ...పతిన్-పవమాన = ప్రాణవాయువులతోను, మానస = మనస్సుతోను, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములతోను, దేహ = స్థూలసూక్ష్మశరీరములతోను (కారణశరీరము సర్వప్రవృత్తులకును లయస్థానము గావునయీబిందువునకు (అనఁగాబుద్ధికి) ఆశరీరముతో సంబంధమున్నను చలనము గల్గుటకు వీలులేదు కావున నాశరీరమునుగూర్చి యిచట చెప్పఁబడలేదు. సంగతిన్ = సంబంధించి, ఊరకసంచరించున్ = నిష్కారణముగ లోపలికిని వెలుపలికిని దిరుగుచుండును. కావునన్, దశ...నెల్లన్-దశనాడికా = ముఖ్యములైనపదినాడులయొక్కయు, అంతర = లోపల, స్థ = ఉన్న, దశవిధ = పదివిధము లగు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు, పవన = ప్రాణవాయువులు, చిత్తములనెల్లన్ = మనసు వీని నన్నింటిని, హంసతత్త్వానుభవమునన్ = అనుభవపూర్వకముగ జీవుని యథార్థస్వరూపమును దెలిసికొనుటచే, అడఁచి = నశింపఁజేసి, నిలిపి = నిశ్చలమును చేసి, అచలముగన్ = కొంచె మైనను కదలకుండునట్లుగ, చేయుము. అంతటన్ = పిదప.

తా. ఓఆంజనేయా! పరమాత్మప్రతిబింబ మనిచెప్పఁబడి యున్నకళతోఁ గూడి, యాబిందువు సర్వకాలములయందు భ్రూమధ్యమునకుఁ జక్కఁగఁ గ్రింద నక్షస్థ్సలమునందధోముఖముగా నున్న హృదయకమలముయొక్క యగ్రమున నిలచియుండును. ఆహృదయకమలమూలమున వెలికి వచ్చుచు సకలవిధము లగువిషయసుఖముల ననుభవించుచుఁ బ్రాణవాయువులతోను మనసుతోను ఇంద్రియములతోను గూడి సర్వదా సంచరించుచుండునే కాని యొక్కచో నిలువదు. అది నిలువకున్న మనఃప్రాణములు స్థిరము లగుటయుఁ దారకయోగనిష్ఠ కుదురుటయు సంభవింపదు కదా కావున హంసతత్త్వస్వరూపము నెఱింగి యాబిందువును స్థిరముగఁ జేయుము. పైనవర్ణింపఁబడి యున్న పదినాడులలోను విహరించునింద్రియప్రాణమనంబుల నిశ్చలములఁ జేయుము.

అవ. హంసతత్త్వానుభవము నభివర్ణించుచున్నాఁడు:—

ఆ. ఇంద్రియముల నిగ్రహించి ప్రాణములతో
మానసమును గూర్చి వానితోడ
హంస యనఁగ నొప్పు నక్షరద్వయము యో
జించి సంతతము భజింపవలయు. 167

టీ. ఇంద్రియములఁ, నిగ్రహించి=జయించి, ప్రాణములతో = ప్రాణవాయువులతో, మానసముఁ=మనస్సును, కూర్చి=చేర్చి, వానితోడఁ =ఆ ప్రాణముల తోను, మనసుతోను, హంసయనఁగ=హంసయనెడు, ఒప్పునక్షరద్వయంబుఁ= ఒప్పుచున్న రెండక్షరములను, యోజించి=చేర్చి, సంతతము=ఎల్లప్పుడును, భజింపవలయుఁ=జపింపవలయును. అది ఎట్లంటేని=అజపించుట యెట్లనఁగా.

తా. మొట్టమొదట నింద్రియముల వానివానివృత్తులనుండి మరలించి వానితోఁ బ్రాణములఁ జేర్చి యందు మనసును సంధించి (అనఁగా:నన్నిఁటి నేకాగ్రముగఁ జేసి) యాప్రాణమనస్సులతోఁగూడ హం, స అనురెండక్షరములను జేర్చి సర్వకాలములయందును సేవింపవలయును. (ధ్యానింపవలయును అనుట. ఇదియే హంసతత్త్వానుభవము. ఇదియే అజపాగాయత్రి.)

అవ. సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడినహంసతత్త్వానుభవమును (లేక, హంసమంత్రజపప్రకారమును) విస్తరించుచున్నాఁడు.—

సీ. అనిశంబు పద్మాసనాసీనుఁడై చూపు
లమరంగ నాసికాగ్రమున నిలిపి
యింద్రియంబుల నెల్ల నిట్టట్టు వోనీక
మదిచేతఁ దిరముగాఁ గుదియఁబట్టి
ప్రాణాదిదశవిధపవనంబులను వికా
రము లంట కుండఁ జొక్కముగ నునిచి
కామరాగాదిసంకల్పవర్ణనము గా
న్వింతంబు నరసి నిశ్చలముఁ జేసి
తే. యనిలమానసములతోడ హంసమంత్ర
మమరఁ గూర్చి జపించుచు నంతమీఁద
హృదయనభమున బిందువు గదల కుండఁ
బెంపుగా నాదకళల వీక్షింపవలయు. 168

టీ. అనిశంబు=ఎల్లప్పుడు, పద్మాసనాసీనుఁడై=పద్మాసనమునఁ గూర్చుండి, చూపులు, అమరంగఁ=చక్కఁగ, నాసికాగ్రమునఁ=ముక్కుకొనయందు, నిలిపి=ఉంచి, ఇంద్రియంబులనెల్లఁ, ఇట్టట్టుపోనీక=చలింపనీక, మదిచేతఁ=మనోబలము చేత, తిరముగాఁ=నిశ్చలముగా, (లేక దృఢముగా) కుదియఁబట్టి=నిర్బంధించి, ప్రాణా... లఁ-ప్రాణాది=ప్రాణము మొదలగు, దశవిధపవనంబులఁ=పదివిధము లగువాయువులను, వికారములు=మార్పులు, అంటకుండఁ=కలుఁగకుండ, చొక్కముగనునిచి=బాగుగ నిలిపి, కామ...ముగాఁ-కామరాగాది=కామము రాగము మొదలగు, సంకల్ప

పర్జనముగాన్=సంకల్పములు లేకుండునట్లుగా, స్వాంతంబున్=మనసును, అరసి=విమర్శించి, నిశ్చలము చేసి=చలనము లేకుండఁ జేసి, అనిలమానసములతోడన్-అనిల=ప్రాణవాయువులతోను, మానస=మనస్సుతోను, హంసమంత్రము=హంస యనెడు మంత్రమును, అమరన్=ఒప్పునట్లుగా, కూర్చి=చేసి,జపించుచున్=జపము చేయుచు, అంతమీఁదన్=తర్వాత, హృదయనభమునన్=హృదయాకాశమునందు, బిందువు కదలకుండన్=బుద్ధి చలింపకుండఁజేసి, పెంపుగాన్=దినదినమున కభివృద్ధి యగునట్లుగా, నాదకళలన్-నాద=దశవిధప్రణవనాదములను, కళలన్=చిత్కళలను, వీక్షింపవలయున్=చూడవలయును.

తా. సాధకుఁ డగువాఁడు పద్మాసనస్థితుఁడై కూర్చుండి దృష్టిని నాసికాగ్రముపై నిలిపి (లేక నాసికాగ్రమునుజూచువానివలె దృష్టినిఁగదలక నిలిపి) ఇటునటువీక్షింపక దశవిధేంద్రియములఁజలింపనీక మనశ్శక్తిచే స్థిరములఁ గావించి యామనస్సును గూడ కామము రాగము మొదలగు సంకల్పవికల్పములచేఁ జెదరకుండునట్లు ఏకాగ్రభావము నొందించి ప్రాణవాయువులకు వికారములు లేకుండునట్లు జేసి అమనఃప్రాణములతో హంసమంత్రమునుగూర్చి జపింపవలయును. (అనఁగా: ప్రాణముతోఁజేర్చి హంసమంత్రమును జపించుచు మనసు నామంత్రాదిదేవతయందే నిలుపవలయును.) ఇదియే హంసతత్త్వానుభవము. ఇట్లు సర్వకాలములయందు నాచరించుచు హృదయాకాశమునం దున్నబిందువు చలింపకుండునట్లుఁ జేయవలయును. హంసతత్త్వానుభవము కలుగఁగానే బిందువు తనంతఁదానే నిలచును. అచట సాధకుఁ డాచరింపవలసిన ప్రయత్నమేదియును లేదు. ఇట్లాబిందువు స్థిరముకాఁగానే నాదకళలు గోచరము లగును. కావున నీహంసతత్త్వానుభవము రాజయోగికి ప్రథమకర్తవ్యము.

హంసశబ్దార్థవిచారము.

అవ. ఇట్లు మంత్రము నెఱింగించి దానియర్థమును వివరించుచున్నాఁడు.—

ఆ. నాదబిందుకళల కాదియై ద్రష్టయై
సర్వదృశ్యములకు సాక్షి యగుచుఁ
జిత్స్వరూప మైన శ్రీరామతత్త్వమా
నమల మగుహకార మాంజనేయ! 169

టీ. ఆంజనేయ! నాదబిందుకళలకున్-నాద=ప్రణవనాదములకు, బిందు=బుద్ధికి, కళలకున్=చిత్కళలకు, ఆదియై=కారణభూతుఁడై, ద్రష్టయై=ఆనాదబిందుకళలను జూచువాఁడై, సర్వ...లకున్-సర్వ=సమస్తములైన, దృశ్యములకున్=కనఁబడుపదార్థముల కన్నిఁటికిని, సాక్షియగుచున్=ప్రకాశకుఁడగుచు, చిత్స్వరూపము=జ్ఞానస్వరూపము, ఐన శ్రీరామతత్త్వము-ఐన = ఐనట్టి, శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడైన,

రామతత్త్వము=శ్రీరామునియొక్క యథార్థస్వరూపము (అనఁగా: బ్రహ్మము), అమలము=పరిశుద్ధము, అగుహకారమగున్-అగు=ఐన, హకారమగున్=హకార మగును (అనఁగా: పరబ్రహ్మస్వరూపము హకారార్థ మనుట).

తా. ఓ ఆంజనేయా! అహంసమంత్రమును జపించునప్పుడు దాని కర్థ మగు పదార్థమును భావించుచుండవలయును గావున దాని నెఱింగించెద వినుము. ఆమంత్రమునందు హకారము, సకారము, అనుస్వారము అనునివి కలవు. అందు నాదబిందుకళల కుత్పత్తిస్థానమైనట్టియు వానిని వేఱువేఱఁ దెలిసికొనునట్టియు, వానినే యన నేల? సకలప్రపంచమునుఁ దనజ్ఞానశక్తిచేఁ బ్రకాశింపఁజేయునట్టియు నా శ్రీరాముఁడే (బ్రహ్మమే) హకారమున కర్థమైయున్నాఁడు.

తే. మహిత దేహేంద్రియ ప్రాణమానసాది
దృశ్యరూపిణియును జడాత్మికయుఁ ద్రిగుణ
కలితయు ననాదియు మహావికారి యైన
ప్రకృతి యగును సకారంబు పరమపురుష. 170

టీ. పరమపురుష=పురుషశ్రేష్ఠా! ఆంజనేయా, మహి...ణియున్-మహిత=ఒప్పుచున్న, దేహ=దేహము, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ప్రాణ=ప్రాణములు, మానసాది=మనస్సు మొదలైన, దృశ్య=దృశ్యములే (కనఁబడు ప్రపంచమే), రూపిణియున్=స్వరూపముగాఁ గలదియు, జడాత్మికయున్=చైతన్యశక్తిలేనిదియు, త్రిగుణకలితయున్=సత్త్వరజస్తమోగుణములతోఁ గూడినదియు, అనాదియున్=అనాదిసిద్ధమైనదియు, మహావికారి=లెక్కకుమిక్కిలి యగుమార్పులుకలదియు, ఐన ప్రకృతి=ఐన మాయాశక్తి, సకారంబు=సకారము, అగున్=అవును. (ప్రకృతియే సకారార్థమనుట.)

తా. పురుషరత్నమా! దేహము ఇంద్రియములు మనసు మొదలగుదృశ్యపదార్థములే స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు, అచేతనయైనట్టియు, సత్త్వరజస్తమోగుణమయయైనట్టియు, నానావిధములగు వికారముల కాశ్రయమైనట్టియు మూలప్రకృతియే యీమంత్రమునందలి సకారమున కర్థము.

అవ. ఈక్రిందిపద్యమున ననుస్వారార్థనిర్ణయపూర్వకముగ పదార్థవివరణమును ముగించి వాక్యార్థమును వివరించుచున్నాఁడు:—

క. వినుమా పురుష ప్రకృతుల
ఘనతాదాత్మ్యంబు మధ్యగతబిందువు గా
వున హంస యనఁగ జీవుం
డనిలమనోయుక్తుఁ డగుచు నతఁడు వెలుంగున్. 171

టీ. వినుము. అపు...బు-అపురుషప్రకృతుల=ఆమాయాబ్రహ్మములయొక్క, ఘన=అధికమైన, తాదాత్మ్యంబు=తాదాత్మ్యసంబంధము, మధ్యగతబిందువు=హకారసకారములకు నడుమనున్న యనుస్వారము. (అనఁగా:హంసమంత్రమునందలి హకారసకారములకు నడుమనున్న యనుస్వారమునకు మాయాబ్రహ్మలసంబంధమే యర్థమనుట). కావునన్=హంసయనఁగన్=హంసయనఁ గా, జీవుండు=(హంసపదమునకు జీవుఁడర్థమనుట)మాయయనిన నవిద్యయనిన నొకప్రకృతియే కావునను దానిచే నావరింపఁబడియున్న బ్రహ్మమే జీవుఁడు కావునను ఇట్లుఁ జెప్పఁబడెను.) అతఁడు = ఆజీవుఁడు, అనిలమనోయుక్తుఁడగుచున్=ప్రాణములతోను మనసుతోను గూడినవాఁడై, వెలుఁగున్=ప్రకాశించును.

తా. ఆజీవబ్రహ్మల కనాదినుండియుఁ గలయభేదసంబంధమే యనుస్వారమున కర్థము. కావున హంస యనుమంత్రమునకు జీవుఁ డని సముదాయార్థము. మాయచే నావరింపఁబడియున్న బ్రహ్మమునే కదా జీవుఁ డనుచున్నాము. ఆజీవుఁడే ప్రాణవాయువులతోను మనసుతోను గూడి విహరించు చుండును.

అష్టదళపద్మమున హంస తిరుగునప్పుడు గలిగెడు గుణవిశేషముల వివరము

అవ. ఈహంసను పక్షిరూపముగా వర్ణించుచున్నాఁడు.

వ. ఇట్లు నిర్వికారుం డైనపురుషునకుఁ గేవలజడాత్మిక యైనప్రకృతికిం బ్రత్యేకంబు గాఁ గర్తృత్వభోక్తృత్వాదిరూపసర్వసంసారంబు ఘటింప దట్లు గావున హకారస్వరూపకుం డై నయాత్మం డాత్మశక్తి యైనసకారంబుతో నన్యోన్యతాదాత్మ్యాధ్యాసరూపంబునఁ గూడి హంసస్వరూపకుం డై నజీవుం డై నవద్వారపురంబునం బ్రవేశించి వివిధేంద్రియ ప్రాణమనోయుక్తుం డై పంజరాంతరంబున మెలంగు పులుంగు తెఱంగునం జిక్కి వెడల నుపాయంబు గానక నానావిధ భోగంబు లనుభవించుచుం గ్రీడించునట్టిహంసకు నగ్నిసోములు పక్షంబు లోంకారంబు శిరంబు త్రినేత్రంబు ముఖంబు రుద్రరుద్రాణులు చరణంబు లై యొప్పార భానుకోటిప్రతీకాశం బై కాష్ఠంబుల యందు వహ్నియుఁ దిలలయందుఁ దైలంబు క్షీరంబులయం దాజ్యంబు వ్యాపించి యున్నచందంబున బ్రహ్మాదిస్తంబ పర్యంతసర్వభూతంబులయందు హృదయకమలం బధిష్ఠించియుండు నందుఁ బూ

ర్వదళంబునఁ బుణ్యమతియు నాగ్నేయదళంబున నిద్రాలస్యాదులు యామ్యదళంబునఁ గ్రౌర్యశేముషియు నైరృతిదళంబునఁ బాపబుద్ధియుఁ బశ్చిమదళంబునఁ గ్రీడయు వాయవ్యదళంబున గమనాదిమనీషయు సౌమ్యదళంబున రతిప్రీతియు నీశాన్యదళంబున ద్రవ్యాదానంబు మధ్యంబున వైరాగ్యంబుఁ గేసరంబుల జాగ్రదవస్థయుఁ గర్ణికయందు స్వప్నంబు లింగంబున సుషుప్తియుఁ బొందుచుండు మఱియు నెప్పుడు పద్మత్యాగి యగు నప్పుడు నాదంబున విలీనం బగు నది తురీయంబన్నాదం బాధారాదిబ్రహ్మరంధ్రపర్యంతంబు శుద్ధస్ఫటికసంకాశం బై వెలింగుచుండు నదియె పరమార్థతత్త్వరహస్యం బని యోగీశ్వరులచేతఁ జెప్పంబడు నట్లగుటం జేసి. 172

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, నిర్వికారుండు=మార్పులు లేనివాఁడు, ఐనపురుషునకున్=ఐనట్టిబ్రహ్మమునకును, కేవలజడాత్మిక-కేవల=సంపూర్ణముగా, జడాత్మిక=చైతన్యము లేనిది. ఐనప్రకృతికిన్=ఐనట్టిమాయకును, ప్రత్యేకంబుగాన్=వేర్వేఱుగా, కర్తృత్వ...రంబు-కర్తృత్వ=ఒకదాని నాచరించుట, భోక్తృత్వ=దానిఫలము ననుభవించుట. ఆదిరూప=మొదలైనయాకారముగల, సర్వ=సమస్తమైన, సంసారంబు, ఘటింపదు=కలుగనేరదు. అటుగావునన్=కాఁబట్టి, హకారస్వరూపకుండు=హకారమే స్వరూపముగాఁ గల (హకారమున కర్థమైన), ఐనయాత్ముండు = ఐనట్టి బ్రహ్మము, ఆత్మశక్తి=తనశక్తి (పరబ్రహ్మయొక్క శక్తియే ప్రకృతి యని మునుపే నిరూపించియున్నాము.) ఐనసకారంబుతోన్=ఐనట్టిసకారముతో, అన్యో...బునన్-అన్యోన్య=ఒకదానితో నొకదానికిఁగల, తాదాత్మ్య=తాదాత్మ్యమను (తాదాత్మ్యమనఁగా భ్రాంతిసిద్ధసంబంధమని మునుపే నిరూపించియున్నాము). ధ్యానంబునన్=ధ్యానించుట యనుస్వరూపముతో, కూడి=చేరి(సంబంధపడి), (అనఁగా: పురుషునితోఁ బ్రకృతియుఁ బ్రకృతితోఁ బురుషుండును చేరినట్లుతోఁచి)హంసస్వరూపకుండు=హంసమంత్రరూపుఁడు, ఐనజీవుండై=ఐనట్టిజీవుఁడుగా (మాయతో సంబంధించుటవలన బ్రహ్మమునకు జీవత్వము కలిగె నని భావము), నవద్వారపురంబునన్=తొమ్మిదిద్వారములుగల యీదేహమందు, ప్రవేశించి, వివి...భక్తుండు-వివిధ=అనేకములైన, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములతోను, ప్రాణ=ప్రాణవాయువులతోను, మనః = మనస్సుతోను, యుక్తుండై=కూడినవాఁడై, పంజరాంతరంబునన్=పంజరములోపల, మెలం...గునన్-మెలఁగు=ఉన్న, పులుగుతెఱంగునన్=పక్షివలె, చిక్కి, వెడలన్=వెలికిఁబోవుటకు, ఉపాయంబు, కానక=తెలిసికొన లేక, నానావిధభోగంబులు-నానా

విధ=అనేకవిధములైన, భోగంబులు=పుణ్యపాపమిశ్రకర్మములవలనఁ బుట్టినసుఖదుఃఖ మిశ్ర ఫలముల యనుభవములను, అనుభవించుచున్, క్రీడించునట్టి హంసవున్=క్రీడించుచున్న హంసను (జీవునను), అగ్నిసోములు=అగ్నియును, చంద్రుఁడును, పక్షంబులు=రెక్కలు (ఈజీవుని హంసపక్షిగా వర్ణించుచున్నాఁడు.) ఓంకారంబు=ప్రణవము, శిరంబు=శిరస్సు, త్రినేత్రంబు=జ్ఞాననేత్రమును, ముఖంబు=మొగము, రుద్రరుద్రాణులు-రుద్ర=ఈశ్వరుఁడును. రుద్రాణులు=పార్వతియును, చరణంబులై=పాదంబులై, ఒప్పారన్=ఒప్పుచుండఁగా, భానుకోటి=కోటిసూర్యులతో, ప్రతీకాశంబై=సమానుఁడై, కోష్ఠంబులయందున్, వహ్నియున్=అగ్నియును, తిలలయందున్=నువ్వులయందును, తైలంబు=నూనెయు, క్షీరంబులయందున్ = పాలయందు, ఆజ్యంబు = ఘృతంబును, వ్యాపించియున్న చందంబునన్ = వ్యాపించియున్నట్లు, బ్రహ్మాది...యందున్ - బ్రహ్మాది = చతుర్ముఖుఁడు మొదలు, స్తంబపర్యంతము గల తృణపర్యంతముగల, సర్వభూతంబులయందున్ = సకలజంతువులయందును, హృదయకమలంబు = హృదయపద్మమును, అధిష్ఠించియుండున్ = ఆశ్రయించియుండును. (జీవుఁ డగునీహంస లేని చోటే లేదనుట) అందున్ = ఆహృదయకమలమునందు, పూర్వదళంబునన్=తూర్పుదిక్కునందున్న రేకుపై నాహంససంచరించునప్పుడు, పుణ్యమతియున్ = పుణ్యములఁ జేయవలయు ననునిచ్ఛయు, ఆగ్నేయదళంబునన్=అగ్నిదిక్కునందుండు రేకుమున సంచరించునప్పుడు, నిద్రాలస్యాదులు-నిద్ర=నిదురయును, ఆలస్య=సోమరితనమును, ఆదులు=ఆఁకలిదప్పి మొదలగునవియును, యామ్యదళంబునన్=దక్షిణపువైపున నున్న రేకునందు, క్రౌర్యశేముషియున్-క్రూరబుద్ధియు, నైరృతిదళంబునన్=నైరృతిపార్శ్వమునను్న రేకునందు, పాపబుద్ధియున్=పాపము చేయవలయునను తలంపును, పశ్చిమదళంబునన్=పడమటిరేకునందు, క్రీడయున్=ఆటయందలియిచ్ఛయు, వాయవ్యదళంబునన్=వాయువుదిక్కుననున్న రేకునందు హంస తిరుగునప్పుడు, గమ...షయున్-గమన=నడచుట, ఆది...మొదలగువానియందలి, మనీషయున్=బుద్ధియును, సౌమ్యదళంబునన్=కుబేరునిదిక్కునందున్న రేకునందు, రతిప్రీతియున్=రతియందలియిచ్ఛయు, ఈశాన్యదళంబునన్ = ఈశాన్యదిక్కునం దున్న రేకునందు, ద్రవ్యాదానంబున్-ద్రవ్య=ద్రవ్యమును, ఆదానంబున్=ఇయ్యవలయును (లేక తీసికొనవలయునను), మధ్యంబునన్=పద్మముయొక్క నడిమిభాగమునందు హంస నిలిచియున్నప్పుడు, వైరాగ్యంబున్=వైరాగ్యమును, కేసరంబులన్=పద్మకేసరములయందు, జాగ్రదవస్థయు, కర్ణికయందున్=మిద్దెలయందు, స్వప్నంబు=స్వప్నావస్థయు, లింగంబునన్=తామరదుంపయందు, హంసయున్నప్పుడు, సుషుప్తియున్=సుషుప్త్యవస్థయును, పొందుచుండున్ = కలుగుచుండును. మఱియున్, ఎప్పుడు=ఏసమయమునందు, పద్మత్యాగియగున్=ఆహంస పద్మమును విడుచునో, అప్పుడు=ఆసమయమున,

నాదంబున = ప్రణవనాదమునందు (ప్రణవము నకు పరబ్రహ్మార్థము కావునను సాక్షియగుజీవునకు నాదమునందు నిలయమునంభవింపను కావునను ఇచ్చటినాదశబ్దముచే పరబ్రహ్మమే చెప్పఁబడె ననియూహించునది.) విలీనంబున=లయము నొందును. అది= అద్వైక్యము, తురీయంబు=తురీయావస్థ, అన్నాదంబు=ప్రణవార్థమగు నాపరబ్రహ్మము, ఆధారాదిబ్రహ్మరంధ్రపర్యంతంబు=ఆధారము మొదలు బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు, శుద్ధ... శంబై=శుద్ధ=నిర్మలమైన, స్ఫటిక=స్ఫటికరత్నముతో, సంకాశంబై=సమానమైనదై, నిండియుండున=వ్యాపించియుండును. అదియే=అబ్రహ్మమే, పర...బని-పరమార్థ=సత్యమైన, తత్త్వ=స్వరూపముయొక్క (జీవస్వరూపముయొక్క), రహస్యంబని=గోప్య విషయమని (అనఁగా: మందులకును తెలియశక్యముగు జీవుని యథార్థస్వరూపమని), యోగీశ్వరులచేతన=శ్రేష్ఠులగుయోగులచే, చెప్పంబడున=పలుకఁబడుచున్నది. (బ్రహ్మ సర్వవ్యాపకుఁడై యైనను యొకదేశమునందే యున్నాఁడని చెప్పుట శిష్యులకు సుఖముగా దెలియుకొఱకనియెఱుంగునది). అట్లగుటంజేసి, కావున.

తా. పరబ్రహ్మము నిర్వికారుఁ డగుటచేతను మాయయు చేతన మగుటచేతను కర్తృత్వ భోక్తృత్వాదిరూప మగు నీసంసార మిం దెవ్వరికిని సంభవింపదు. సంసార మన్ననో యనుభవసిద్ధముగనున్నది. కావున నీమాయా బ్రహ్మల కేదియో సంబంధ మొకటియుండితీరవలయును. ఆసంబంధముకూడ సత్యమైనచో నెప్పటికిని నశింపదు. కావున ముక్తి యనునదియే లేకపోవలసివచ్చును. కావున నాసంబంధము తాదాత్మ్య సంబంధముగా నుండవలయును. సంయోగసంబంధ మనిన యెడల పరమాత్మ సవికారుఁడు కావలసివచ్చుటచేత నది యుక్తము కానేరదు. (సమవాయసంబంధము వేదాంత మతములో లేదు.) కావున నధ్యాసరూపమగు తాదాత్మ్యసంబంధమే యిచ్చటఁ జెప్పనొప్పియున్నది. మాయాబ్రహ్మ లనాదు లగుటచే వారలకుఁ గలసంబంధముకూడ ననాదియే కావలసివచ్చుచున్నది. ఇట్టి తాదాత్మ్యసంబంధముచే నాపరబ్రహ్మము మాయాసహితుఁడై శరీరమునఁ బ్రవేశించి సకలసంసారము ననుభవించుచు హంస (జీవుఁడు) యని పిల్వఁబడు చున్నాఁడు. ఆహంస పంజరమునందుఁ జిక్కినహంసపక్షివలె వెలికిఁ బోనేరక శరీరమునందేవిహరించుచున్నది. ఆహంసకు చంద్రార్కులు రెక్కలు. ఓంకారము శిరస్సు. జ్ఞాననేత్రము ముఖము. ఈశ్వరుఁడును పార్వతియుఁ బాదములు. ఇట్టి రూపముతో నాహంస తిలలయందు తైలంబును క్షీరమునందు ఘృతంబును వ్యాపించియున్నట్లు చతుర్ముఖబ్రహ్మ మొదలు గడ్డిపోఁచవఱకుఁ గలసర్వపదార్థములయందును వ్యాపించి యున్నది. హృదయకమలము నాశ్రయించి కోటిసూర్యుల వలె వెలుఁగుచున్నది. ఆహృదయకమలమున నెనిమిదిదళములు గలవు. అందుఁ దూర్పున నున్నదళమున నీహంస విహరించు చుండునేని మనసునందు పుణ్యకార్యవిషయములగు సంకల్పములు జనించును. ఆగ్నేయదిశయందలి దళమున నిద్రయు నాలస్యము మొదలగునవి

కలుగును. దక్షిణదళంబున క్రూరబుద్ధియు నైరృతిదిక్కునందలి దళమున పాపవృత్తులు నుద్భవించును. పశ్చిమదళమున నాహంసవిహరించునప్పుడు క్రీడయందలి యభిరుచియు వాయవ్యదళమున నిలిచి యున్నప్పుడు నడుచుటయు నవతలంపును ఉత్తరదళమునను న్నప్పుడు రతియందలి యిచ్ఛయు ఈశాన్యదళమున ధనధాన్యమునందలి సంకల్పమును సంభవించును. కమలమధ్యమునం దున్నప్పుడు వైరాగ్యము పుట్టును. కేసరములందును గర్ణికయందును తొడిమయందును క్రమముగ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థ లనుభవింపఁబడును. ఇదియునుగాక నాహంస పద్మము నెప్పుడువిడుచునో యప్పుడు ప్రణవార్థమని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడియున్న ఘంటానాదమునందు లయమునొందును. ఆనాదము మూలాధారము మొదలు బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు నేకవిధముగ వ్యాపించి యున్నది. అదియే పరబ్రహ్మతత్త్వరహస్య మని యోగులు చెప్పుదురు. కావున.

హంసాదిలయస్థానసూచనము.

క. దేశికనాథునిమహదుప, దేశమువలనన్ వివేకదృష్టివలనఁ ద
న్నాశస్థలము సుషుమ్నా, దేశం బని దానికీలుఁ దెలియఁగవలయున్.

టీక. దేశి...నన్ – దేశికనాథుని = సద్గురునియొక్క, మహత్ = గొప్పదియగు, ఉపదేశమువలనన్ = బోధవలనను, వివేకదృష్టివలనన్ = జ్ఞానదృష్టివలనను, తన్నాశస్థలము = ఆజీవరూపమగుహంసయొక్క లయమునకు (అనఁగా: ఆహంస పరబ్రహ్మమునందు లీనమగుటకు) స్థానము. సుషుమ్నాదేశంబని = సుషుమ్నానాడిమధ్యభాగమని, హృదయకమలమునందు దహరాకాశమనుపేర నొకయాకాశముకలదని శ్రుతులయందు చెప్పఁబడియున్నది. యోగశాస్త్రమునందు సుషుమ్నానాడిమధ్యభాగమే దహరమని చెప్పఁబడియున్నది. ఆసుషుమ్నానాడికూడ మూలాధారము మొదలు బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు నున్నదికావున నెట్లుచెప్పినను విరోధముకలుగదని తెలిసికొనవలయును.) దానికీలు = దానిరహస్యమును, తెలియఁగ వలయున్ = తెలిసికొనవలయును.

తా. ఆచార్యునియుపదేశము ననుసరించియు బహువిధములగుయుక్తుల ననుసరించియుఁ జూచిన నాహంస లయము నొందునట్టిస్థానము సుషుమ్నానాడిమధ్యప్రదేశ మని తెలిసికొనవలయును.

ఆ. సర్వభూతహృదయజలజాతములయందు
నమరు హంసమానసములతోడ
హంస యనుచుఁ బలుకునతఁడె నేనను కీలుఁ
దెలిసి తలఁప నదియుఁ దొలఁగు వంత.

టీక. అతఁడు = పిదప, సర్వ...యందున్ - సర్వభూత = సమస్తప్రాణుల యొక్క, హృదయజలజాతములయందున్ = హృదయకమలములయందు లేక, సుషుమ్నానాడీమధ్యభాగములయందు, సమతన్ = భేదము లేకుండ, పవనమానసములతోడన్ - పవన=ప్రాణములతోను, మానసములతోడన్ = మనస్సుతోను కూడి, హంస యనుచున్ = హంసయని, పలుకునతఁడె = జపము సేయువాఁడె (బ్రహ్మాభిన్నుఁడగు పురుషుఁడె), నేననుకీలు దెలిసి=నేను(జీవుఁడు)అను నర్థమును గ్రహించి, (అనఁగా బ్రహ్మమునకు జీవునకును భేదము లేదని గ్రహించి) తెలఁపన్ = ధ్యానింపఁగా, అదియున్='జీవుఁడు సుషుమ్నానాడిమధ్యమున పరబ్రహ్మముతో నైక్యమగుచున్నాఁడు. కొంతకాల మాయనతో వేఱుగనుండెను' అను మొదలగు భావనలు, పొలియున్ = నశించి పోవును.

తా. సమస్తభూతములయొక్కయు హృదయకమలముల నాశ్రయించి 'హంస' యని పలుకుచు సంచరించువాఁడనే నేను. వానికిని నాకును భేదము లేదు. అని మర్మమును దెలిసికొని ధ్యానము చేసె నేని తాను వేఱు, హంసమంత్రాధిదేవత యగు జీవుఁడు వేఱు, తా నాజీవుని ధ్యానము చేయుచున్నాఁడు అను భేదము లన్నియు నశించును. జీవుఁడు బ్రహ్మమునందు లయ మగుచున్నాఁడు, సుషుమ్నానాడిమధ్యమునఁ దేలుచున్నాఁడు అనునట్టి భావనయే నశించును.

అవ. ఈవిధముగా మంత్రము మంత్రార్థము ప్రత్యక్షముగ నామంత్రార్థమును భావింపలేనివారికి నుపకారముగ నాహంసను పక్షిరూపముగ భావనచేయవచ్చునని యుపదేశించి యాధ్యానముకుద కెట్టిఫలము నొసంగునో దానినిఁ గూడ వివరించి యీక్రింద నుపసంహరించుచున్నాఁడు.

ఆ. ఈరహస్య మెఱిఁగి యేకాగ్రచిత్తుఁడై
సంతతము భజింపఁ జాలు నేని
యనిలమానసములు హంసంబుతోఁ గూడ
విలయ మొందు మొదలివెలుఁగునందు. 175

టీక. ఈరహస్య మెఱింగి=ఈవివరింపఁబడిన రహస్యవిషయమును దెలిసికొని, ఏకాగ్రచిత్తుఁడై=స్థిరమగుమనస్సుకలవాఁడై, సంతతమున్=సర్వకాలమునందును, భజింపఁజాలు నేనిన్ = సేవింపనేర్చినచో, అనిలమానసములు=ప్రాణవాయువును మనస్సును, హంసంబుతోఁగూడన్=హంసపక్షివలె వర్ణింపఁబడియున్న జీవునితోఁగూడ మొదలివెలుఁగునందున్=అనాదిసిద్ధమగుపరబ్రహ్మప్రకాశమునందు, విలయ మొందున్ = నశించును.

తా. ఈరహస్యవిషయమును గ్రహించి ఏకాగ్రమగుమనస్సుతో నెప్పుడును ధ్యానించు నేని వారిమనఃప్రాణములు జీవరూప మగుహంసతోఁ గూడ అనాదిసిద్ధమగు పరబ్రహ్మమునందు లీనము లగును. (అనఁగా మోక్షముకలుగును.)

రేచక పూరక కుంభకముల వివరణము.

ఈ మహామంత్రము ప్రాణాయామపూర్వకముగాఁ జపింపఁబడవలయునని చెప్పఁబడియున్నదికదా. దానివిధానము నెఱింగింప విచారించువాఁడై మొట్టమొదట రేచక పూరక కుంభక స్వరూపములను జెప్పుచున్నాఁడు. —

సీ. హృదయగతప్రాణుఁ డేతెంచు నాసికా
    వివరంబువలనను వెలికి ద్వాద
శాంగుళపర్యంతమని రేచకం బగు
    నరుదెంచునంతలో నర్ధసమయ
మచ్చోట లయ మగు నది బహిఃకుంభకం
    బారీతి లోపలి కరుగునదియె
పూరకం బనఁ జెప్పఁ బూరించునంతలో
    నర్ధకాలంబు దా నడఁగు నచట
తే. నదియె యంతరకుంభకం బనఁగఁ దనరుఁ
బొనఁగ నిట్లంగి రేచకపూరకాది
గతులచే విహరించు నీగాలి దానిఁ
గలసి మదితోడ హంసంబు మెలఁగునపుడు. 176

టీక. హృదయగతప్రాణుఁడు = హృదయస్థానమునం దున్న ప్రాణవాయువు, నాసి...వలనన్ - నాసికా = ముక్కుయొక్క, వివరంబువలనన్ = ద్వారమునుండి, వెలికిన్ = వెలుపలికి, ద్వాదశాంగుళపర్యంతము = పండ్రెండంగుళములదూరమువఱకు, ఏతెంచున్ = వచ్చును, అది = అవచ్చుట, రేచకంబగున్ = రేచక మని చెప్పఁబడును. అరుదెంచునంతలోన్ = వచ్చినంతసమయములో, అర్ధసమయము = సగముకాలము (అనఁగా వచ్చుట కెంతకాలము పట్టునో దానిలో సగముకాలము.) అచ్చోటన్ = బయట, లయమగున్ = లీనమైయుండును (అనఁగా లోనికిఁ బోక నిలిచి యుండు ననుట). అది = ఆనిలిచియుండుట, బహిఃకుంభకంబు = బహిఃకుంభకము (వెలుపలఁ గలుగునట్టికుంభకము.) ఆరీతిన్ = ఆవిధముగా, లోపలికరుగునదియె = లోపలికిఁ బోవుటయే, పూరకంబనన్ చెప్పన్ = పూరక మని చెప్పఁబడును. పూరించునంతలోన్ = పూరించుటకు పట్టినంత కాలములో, అర్ధకాలంబు = సగముసమయము, అచటన్ = అస్థలమునందు (లోపల)

తానడఁగక = కదలక నిలిచి యుండును, అదియే = ఆలోపల నిలుచుటయే, అంతరకుంభకంబనఁగఁదనరున్ = అంతరకుంభక (లోపలజరుగుకుంభకము) మని చెప్పఁబడును. పొసఁగన్ = అందముగా, ఇబ్భంగిన్ = ఈవిధముగా, రేచకపూరకాదిగతులచే = రేచకము పూరకము మొదలగువానిచే, ఈగాలి = ఈప్రాణవాయువు, విహరించు = తిరుగుచున్న, వానిన్ = ఆరేచకపూరకకుంభకములను, కలసి, మదితోడన్ = మనసుతోఁగూడి, హంసంబు = హంసమంత్రము (లేక హంస,) మెలఁగునప్పుడు = సంచరించుచున్నప్పుడు (అనఁగా ఆరేచకపూరకకుంభకములతోఁ గలసి మనసు తిరుగుచుండుటయు, దానితోఁగూడి హంసము సంచరించుటయు స్వాభావికమనుట. ఉత్తరపద్యముతో నన్వయము.)

తా. హృదయమునం దున్న ప్రాణవాయువు నాసికనుండి పండ్రెండంగుళములు వెలికివచ్చును. అదియే రేచకమనఁబడును. వచ్చిన కాలములో నర్ధభాగము వెలుపల నిలుచును. దానికి బహిఃకుంభకమని పేరు. ఇట్లే లోపలికిఁజనుటకు పూరకమనియు నర్ధసమయములో నడంగియుండుటకు నాంతరకుంభకమనియుఁ బేరు. ఈవిధముగా సంచరించుచున్నగాలి నాశ్రయించి మనసు సంచరించును. దానితోఁగూడి హంసయు విహరించుచుండును.

తే. పూరకము నహంకారంబు పొందుపఱచి
కుంభకంబున బిందువుఁ గూర్చి యుంచి
రేచకమున సకారంబుఁ జూచి వానిఁ
దెలియు తెలివిదె నే నని తెలియవలయు. 177

టీక. పూరకమునన్ = పై వివరింపఁబడిన పూరకమునందు, హకారంబు = హంసమంత్రమునందలి "హ" యను నక్షరమును, పొందుపఱచి = చేర్చి (ఉన్నట్లు సంకల్పించియనుట), కుంభకంబునన్ = కుంభకమునందు, బిందువున్ = హకారమునకు పార్శ్వమున నున్న అనుస్వారమును, కూర్చి = చేర్చి, అంతన్ = పిదప, రేచకమునన్ = పైనవివరింపఁబడియున్న రేచకమునందు (నిశ్వాసమునందు), సకారంబున్ = హంసమంత్రమునందలి "స" యనువర్ణమును, చూచి = ఉన్నట్లు భావించి, వానిన్ = ఆరేచకపూరకకుంభకము లనువానితోఁ గూడి విహరించుమనస్సును ఆరేచకాదులతోఁ జేర్పఁబడిన హంసమంత్రమును, తెలియు తెలివియె = తెలిసికొనునట్టిజ్ఞానమేను, (వీని నన్నింటిని,) నే నని తెలియవలయున్ = జీవస్వరూపమని తెలిసికొనవలయును.

తా. హంసమంత్రము నీప్రాణవాయువుతోఁగూర్చి జపింపవలయును. ఎట్లనిన; పూరకమునందు హకారము కలదనియు అంతరకుంభకమునందు అనుస్వారము కలదనియు రేచకమునందు సకారము కలదనియు భావింపవలయును. ఇట్లు భావించి జపిం

మనప్పుడు "అజపమును తెలిసికొనుజ్ఞానమే నాయథార్థస్వరూపము" అని తెలిసికొనుచుండవలయును.

షట్కమలములనిర్ణయము.

అవ. ఇట్లు మంత్రానుష్ఠానప్రకారమును వివరించి సాధకులకు నుపకారమగునట్లుగా దానిసంఖ్యను వివరించుచున్నాఁడు.—

తే. ఇట్లు నిలమానసములతో నెనసి హంస
యాఱుకమలంబులందు నహర్నిశంబు
లీలచే నిరువదియొక్క వేలయాఱు
నూఱుమాఱులు విహరించు మేరతోడ. 178

టీక. ఇట్లు=ఈవిధముగా, హంస=హంసపక్షి, అనిలమానసములతోన్=వాయువుతోను, మనసుతోను, ఎనసి=కూడి, ఆఱుకమలంబులయందున్ = మూలాధారము మొదలగునాఱుకమలములయందును, అహర్నిశంబు=రేయుంబవలు, లీలచేన్=విలాసముతో, ఇరువదియొక్కవేలయాఱునూఱుమాఱులు, మేరతోడన్=మితితో, విహరించున్=తిరుగును. (మనుష్యునకు లేక, జంతువునకుఁ ఒకసూర్యోదయము మొదలు రెండవసూర్యోదయము లోపల ఇరువదియొక్కవేలయాఱునూఱుమాఱులు శ్వాస తిరుగును. ఇది స్వస్థుని విషయము. వ్యాధిగ్రస్థుఁడై కాని పరుగెత్తుట మొదలగువాని వలన నలసటఁగాని యున్నప్పుడు ఈపరిమితిని శ్వాససంచారము మించును. తగ్గుట మాత్ర మెప్పటికిని లేదు.)

తా. ఇట్టిహంస వాయువుతోఁగూడి యన్నికమలములయందును విహరించుచుండును. సూర్యోదయము మొదలు మరలసూర్యోదయమువఱకు నావిహారములసంఖ్య యిరువదియొక్కవేలునాఱునూఱునై యున్నది పురుషునకు దినమున కిరువదియొక్కవేలయాఱునూఱుమారులు శ్వాస తిరుగుచుండు ననియు దానితోఁగూర్చి హంసమంత్రమును జపింపవలసివచ్చుటచే నదియు, నన్నిమాఱులు జపింపఁబడునదియే యగునని యు తెలిసికొనవలయును.

వ. అట్లు గావున గుదస్థానంబున పశిమసవర్ణగంబై, చతుర్దళయుక్తంబై తప్తకాంచనపుష్పసన్నిభంబై, పృథివీయుతంబై, ఘ్రాణకారణంబై, మూలాధారచక్రంబు విలసిల్లు నందు వినాయకునకు నాఱునూఱులును లింగస్థానంబున బభమయరలవర్ణగంబై, షడ్దళసమన్వితంబై, రక్తవర్ణంబై, జలాలయంబై, రసనాకారణంబై స్వాధిష్ఠానచక్రంబు

రంజిల్లు; నందుఁ జతుర్ముఖున కాఱువేలును, నాభిస్థానంబున డఢణ తథదధనపఫవర్ణగం బై, దశదళోపేతం బై, తేజోనివాసం బై, పీతవర్ణం బై, నేత్రకారణంబై, మణిపూరచక్రంబు ప్రకాశించు; నందు శ్రీమహావిష్ణున కాఱువేలును; హృదయస్థానంబున కఖగఘఙ చఛజఝఞ టఠవర్ణగంబై, ద్వాదశదళోపేతంబై, శ్వేతవర్ణంబై, మరుత్మందిరంబై, త్వగింద్రియకారణంబై, యనాహతచక్రంబుదనరు; నందు రుద్రున కాఱువేలును; గంఠస్థానంబునం దకారాదిషోడశస్వరగం బై, షోడశదళయుతంబై, నీలవర్ణంబై, గగనసదనంబై, శ్రోత్రకారణంబై, విశుద్ధచక్రం బలరు; నందు జీవాత్మునకు సహస్రంబును; భ్రూమధ్యస్థానంబున హంక్షమ్మనువర్ణంబులుగలిగి, ద్విదళలలితంబై, మాణిక్యవర్ణంబై, యంతఃకరణభవనంబై, యాజ్ఞాచక్రంబొప్పు; నందుఁ బరమాత్మునకు సహస్రంబును; బ్రహ్మరంధ్రస్థానంబున నోంకారవర్ణగంబై, సహస్రదళశోభితంబై, కోటిసూర్యప్రకాశమానంబై, ధీనిలయస్థలంబై, సహస్రారచక్రం బలరారు; నందు శ్రీగురుస్వామికి సహస్రంబును, శ్రీమద్దేశికోక్తాసనముద్రాలక్ష్యమంత్రధ్యానక్రమపూర్వకంబుగా సమర్పించుసద్గురుభక్తుండు జీవన్ముక్తుం డగున ట్లొప్పించునప్పుడు. 179

టీక. అట్లుగావునన్=కోఁబట్టి, గుదస్థానంబునన్, వశషసవర్ణగం బై=వ, శ, ష, స వర్ణములు గలదియై, చతుర్దళయుక్తం బై=నాలుగుదళములతోఁ గూడి, తప్త... బై-తప్తకాంచన=పుటము వేయఁబడినబంగారుయొక్క, పుష్ప = కమలముతో, నిభం బై=సమానమై, మహీనిలయం బై=భూమి కాధారస్థానమై ఘ్రాణాకారం ... నాసికకు కారణమై, మూలాధారచక్రంబు=మూలాధారమనుచక్రము, విలసి ...=ప్రకాశించుచుండును, అందున్=అమూలాధారచక్రమునందు, వినాయకునకు ...విఘ్నేశ్వరునకు, (విఘ్నేశ్వరుఁడు మూలాధారచక్రమునకు నధిష్ఠానదేవత యనియర్థ...) ఆఱునూఱులును=పైన వర్ణింపఁబడినహంస మంత్రజపములో ఆఱునూఱుమా...నర్చిన జపమును, లింగస్థానంబునన్, బ భ మ య ర లవర్ణగం బై=బ, భ, మ, య ... అనునక్షరములతోఁ గూడినట్టియు, షడ్దళసమన్వితం బై=ఆఱు రేకులతోఁ గూడి...ట్టియు, రక్తవర్ణం బై=ఎఱ్ఱనిదై, జలాలయం బై=జలభూతముల కాశ్రయమై రసనా...రణంబై=జిహ్వేంద్రియమునకుఁగారణమై, స్వాధిష్ఠానచక్రంబు=స్వాధిష్ఠాన మను

పేరుగలచక్రము, రంజిల్లున్ = ప్రకాశించును. అందున్ = ఆస్వాధిష్ఠానచక్రమందు, చతుర్ముఖునకున్ = దానియధిదేవతయైన బ్రహ్మకు, ఆఱు వేలును = ఆఱు వేలజపంబును, నాభిస్థానంబున్ = నాభియందు, డఢణతథదధనపఫవర్ణగంబై = డ, ఢ, ణ, త, థ, ద, ధ, న, ప, ఫ అనునక్షరములు గలదియై, దశదళోపేతంబై = పదిరేకులతోఁ గూడి, తేజోనివాసంబై = అగ్నిభూతమున కాశ్రయమై, పీతవర్ణంబై = పచ్చనివర్ణము గలదియై, నేత్రకారణంబై = నేత్రేంద్రియమునకు హేతువై, మణిపూరకచక్రంబు = మణిపూరకమనుపేరు గలచక్రము, ప్రకాశించున్ = ప్రకాశించును. అందున్ = ఆమణిపూరకచక్రమునందు, శ్రీమహావిష్ణునకున్ = అధిదేవతయై యున్న విష్ణువునకు, ఆఱు వేలును = ఆఱు వేలజపంబును, హృదయస్థానంబునన్ = వక్షస్థలమునందు, క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ వర్ణగంబై = క, ఖ, గ, ఘ, ఙ, చ, ఛ, జ, ఝ, ఞ, ట, ఠ అను నక్షరములుగలదియై, ద్వాదశదళోపేతంబై = పండ్రెండుదళములతోఁ గూడినదియై, శ్వేతవర్ణంబై = తెల్లనివర్ణము గలదియై, మరున్మందిరంబై = వాయుభూతమునకు ఆధారమై, త్వగింద్రియకారణంబై = త్వగింద్రియమునకుఁ గారణమై, అనాహతచక్రంబు = అనాహత మను పేరుగలచక్రము, తనరున్ = ఒప్పును, అందున్ = ఆచక్రమునందు, రుద్రునకున్ = అధిదేవతయైన యీశ్వరునకు, ఆఱు వేలును = ఆఱు వేలజపంబును, కంఠస్థానమందున్ = కంఠమునందు, అకారాదిషోడశస్వరకంబయి = అకారము మొదలు పదియాఱువర్ణములు గలదియై, షోడశదళయుతంబై = పదియాఱుదళములతోఁ గూడినదియై, నీలవర్ణంబయి = నల్లనివర్ణముగలదియై, గగనసదనంబయి = ఆకాశభూతములకు సాధారమై, శ్రోత్రకారణంబయి = శ్రోత్రేంద్రియమునకుఁ గారణమై, విశుద్ధచక్రంబు = విశుద్ధ మనుపేరుగలచక్రము, అలరున్ = ఒప్పుచున్నది. అందున్ = ఆవిశుద్ధచక్రమునందు, జీవాత్మునకున్ = అధిష్ఠానదేవతయై యున్న జీవునకు, సహస్రంబును = పదినూఱులును, భ్రూమధ్యస్థానంబునన్ = బొమల నడిమిభాగమున, హంక్షమ్మను వర్ణంబులు గలిగి = హం, క్షం అను రెండక్షరములతోఁ గూడి, ద్విదళలలితంబై = రెండు దళములతోఁ బ్రకాశించు, మాణిక్యవర్ణంబై = మాణిక్యమువంటివర్ణముగలదియై, అంతఃకరణభవనంబయి = అంతఃకరణమునకు నివాసస్థానమై, ఆజ్ఞాచక్రంబు = ఆజ్ఞ యనుపేరుగల చక్రము, ఒప్పున్ = ప్రకాశించును. అందున్ = ఆయాజ్ఞాచక్రమునందు, పరమాత్మునకున్ = అధిష్ఠానదేవతయైనపరబ్రహ్మమునకు, సహస్రంబును = పదినూఱుల జపమును, బ్రహ్మరంధ్రస్థానంబునన్ = శిరస్సునందు, ఓంకారవర్ణగంబయి = ఓంకారమనువర్ణముగలదియై, సహస్రదళశోభితంబయి = సహస్రదళములతోఁ గూడి, కోటిసూర్యప్రకాశమానంబయి = కోటిసూర్యులయట్లు కాంతిగలిగి, ధీవిలయస్థలంబై = బుద్ధిలయమునొందుటకు స్థానమై, సహస్రారచక్రంబు = సహస్రారమనుచక్రము, అలరారున్ = ఒప్పుచుండును, అందున్ = ఆసహస్రారచక్రమునందు, శ్రీ గురుస్వామికిన్

గురువునకు (నిత్యసిద్ధుఁ డగుపరబ్రహ్మమే గురుశబ్దముతోఁ జెప్పఁబడును.) సహస్రజపంబును, శ్రీమ...గాన్-శ్రీమత్=బ్రహ్మవిద్యాసంపన్నుఁడైన, దేశిక=సద్గురువుచేత, ఉక్త=చెప్పఁబడిన, ఆసన=యోగాసనము మొదలగు నాసనములు, ముద్రాలక్ష్య=ముద్ర, మంత్ర=మంత్రము, ధ్యానక్రమపూర్వకంబు గాన్=వీనిని ధ్యానించుటయే ప్రధానమెగా (అనఁగా: తన కుపదేశ మిచ్చినగురువు ఏయాసనమును చెప్పెనో దాని నభ్యసించి, యేముద్రను జెప్పెనో దానిని జూచుచు, ఏమంత్రమును జెప్పెనో దాని నుపాసించుచు,) సము...కు-సమర్పించు=ఇచ్చునట్టి (అనఁగా: అట్లుసంకల్పించునట్టి), సత్=శ్రేష్ఠుఁడైన, గురు=గురువుయొక్క, భక్తుఁడు, జీవన్ముక్తుఁడు=బ్రతికియే మోక్షముఁ బొందువాఁడు, అగున్=అవును. అట్లు=ఆవిధముగా, ఒప్పించునప్పుడు=జపమును ఆయాదేవతలకు సమర్పించునప్పుడు.

తా. ఈశ్వాస షడాధారచక్రములయందు విహరించుచుండును గావున నేయే చక్రము నాశ్రయించి యెంతెంతజపము జరుగునో దానినిగూర్చి చెప్పెద వినుము. గుదస్థానమునందు వ,శ,ష,స అను నాల్గక్షరములతోఁ గూడిన నాలుగుదళములు కలదియు పుటము వేసినబంగారముతో సమాన మగుకాంతి గలదియు పృథ్వీభూతమున కాధారమైనదియు ఘ్రాణేంద్రియమునకుఁ గారణ మైనదియు నగుమూలాధార మను నొక చక్రము కలదు. దాని కధిదేవత విఘ్నేశ్వరుఁడు. ఆచక్రమునందు ఆఱునూఱుమాఱులు జపము జరుగును. అవి నాయకున కర్పింపఁబడును; ఇట్లే లింగస్థానమున స్వాధిష్ఠాన మనుమఱియొక చక్రము కలదు. బ,భ,మ,య,ర,ల, అను వర్ణములతోఁగూడినయాఱుదళములు కలిగి రక్తవర్ణముతో నాచక్రము రంజిల్లుచుండును. అది జలభూతమున కాధారము. జిహ్వేంద్రియమునకుఁ గారణము. దానికధిదేవత బ్రహ్మ. ఆచక్రమునందు జరుగునాఱువేలజపము ఆబ్రహ్మకు సమర్పింపఁబడును. నాభియందు మణిపూరకచక్రము కలదు. అది పచ్చనివర్ణము కలిగి అగ్నిభూతమునకు నివాసస్థానమై నేత్రేంద్రియమునకుఁ గారణమై డ, ఢ, ణ, త, థ, ద, ధ, న, ప, ఫ అనుబీజాక్షరములతోఁగూడినపదిదళములు గలదియై యొప్పుచుండును, దాని కధిదేవతవిష్ణువు. ఆతని కాఱువేలజపము సమర్పింపఁబడును. హృదయస్థానమునం దనాహత మనుచక్రము కలదు. అది తెల్లనిది. వాయుభూతమునకునివాసమైనది. త్వగింద్రియమునకుఁ గారణమైనది. క, ఖ, గ, ఘ, ఙ, చ, ఛ, జ, ఝ, ఞ, ట, ఠ అనుపండ్రెండక్షరములతోఁ గూడినపండ్రెండుదళములు దానికిఁ గలవు. దానికి రుద్రుఁ డధిదేవత. ఆయనకుఁ [illegible] జపములో నాఱువేలు సమర్పింపఁబడును. కంఠస్థానమునందు విశుద్ధమను [illegible]ముఁ బ్రకాశించుచున్నది. అకారము మొదలగుపదియాఱచ్చులతోఁగూడిన పది[illegible]ఆఱుదళములతోను నీలవర్ణముతోను అది రాజిల్లును. ఆకాశమునకు నివాసస్థానమై [illegible]త్రమునకు గారణభూతమై యున్నయాచక్రమునకు జీవుఁ డధిదేవత. యాతని కొక

సహస్ర మచట వర్పింపఁబడును. భ్రూమధ్యస్థానమునందు హం, క్షం అను నక్షరము లతోఁగూడిన రెండుదళములతో నొప్పు నాజ్ఞాచక్రము గలదు. అది మనసునకు నివాస స్థానము. మాణిక్యవర్ణము. దానియధిదేవతపరబ్రహ్మము. ఆయనకు నొక్క సహస్రమర్పిం పఁబడును. బ్రహ్మరంధ్రమునందు కోటిసూర్యప్రకాశమై ఓంకార మనుబీజముతోఁ గూడినసహస్రదళములతో నొప్పుచు సహస్రార మనుపేరుగలకమలము కలదు. సుషు ప్తియందు బుద్ధిమొదలగునవి లయ మగుస్థాన మదియే. దానికి గురుడధిదేవత. ఆయన కొకసహస్ర మర్పింపఁబడును. (అనఁగా: సర్వకాలములయందును వాయుసంచార మును గమనించుచు నాయాసంఖ్యలు ముగియఁగానే యాయాదేవతల కర్పించినట్లుగా భావింపవలయు నని తెలిసికొనుము. ఈవిధముగా సద్గురు వుపదేశించిన ముద్రలు లక్ష్యము జపము వీనిని ధ్యానించుచు నీహంసమంత్రము ననుష్ఠింపవలయును. ఈవిధ ముగా నర్పించేయునప్పుడు నింకొకవిశేషము గానవచ్చును.

క. కుడియెడమనాడులందుఁ
   నడుచు న్వాయువులు వాని నడవడి వెల లోఁ
   బొడగనుచు నెపుడు మెలఁగుఁ
   నడిమినడక నంటి నెమ్మనంబు కుమారా. 180

టీక. కుమారా=పుత్రా; వాయువులు=ప్రాణవాయువులు, కుడియెడమనాడులం దుఁ=కుడిభాగమునందును ఎడమభాగమునందును నున్న పింగళేడానాడులయందు, నడు చుఁ=సంచరించుచుండును నెమ్మనంబు=మనస్సు, వానినడువడిఁ=వానిసంచారము ను, వెలిఁ=వెలుపలను, లోఁ=లోపలను, పొడగనుచుఁ=చూచుచు, ఎపుడు=ఎల్లప్పు డు, నడిమినడకనంటి = ఆరెండునాడులకు మధ్యనున్న సుషుమ్నానాడి నాశ్రయించి మెలఁగుఁ=సంచరించుచుండును.

తా. ఓపుత్రా! నీవు హంసమంత్రానుష్ఠానము చేయునప్పుడును అజపమ నాయాదేవతలకు సమర్పించునప్పుడును ప్రాణవాయువు కుడి, యెడమభాగములయం దున్న యిడా, పింగళానాడులమూలమున సంచరించుచుండును. మనస్సుమాత్ర మున్నడుమ నున్న సుషుమ్నానాడియందు నిలిచి వానినిఁ జూచుచుండును.

హంసస్థానసూచనము.

క. ఆరెంటికిని విలక్షణ, మై రాజిల్లెడుసుషుమ్న యం దమలాజ్ఞాం
   భోరుహమున హంసుండౌ, త్మారాముఁడు సర్వసాక్షియై వెల్గు సుతా.

టీక. సుతా=పుత్రా? ఆరెంటికిఁ=ఆయుభయప్రాణములరెంటికిని, విలక్షణమై వేఱై, రాజిల్లెడు=ప్రకాశించుచున్న, సుషుమ్నయందు=సుషుమ్నయందున్నట్టి, అ ...మునఁ-అమల=నిర్మలమైన, అజ్ఞాంభోరుహమునఁ=అజ్ఞాచక్రమునందు, హంసు,

వలనఁ జూడ నారంభించినచో వానికి నడుమఁ జిత్కళ యుదయించును. చిత్కళ యనఁగా బిందువునందుఁ బ్రతిబింబించియున్న బ్రహ్మప్రతిబింబమే యని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము కదా! ఆబ్రహ్మతేజస్సు కానరాఁగానే నాదబిందువు లడఁగిపోవును.

ఆ. భూరిహంసనాదపూర్వోత్తరారణి
జనితచిత్కళాగ్ని ఘనత మెఱసి
స్వాదివస్తువులను స్వస్వరూపంబుగా
జేయకున్నె పైని జేరునపుడు. 184

టీ. భూరి...శాగ్ని-భూరి=అధికమైన, హంస=హంస మనునట్టియు, నాద=నాదమనునట్టియు, పూర్వోత్తరారణి=రెండుఅరణులనుండియు(అరణి యనఁగా యజ్ఞాగులయందు అగ్నిని మథించుదారువు, పూర్వారణి యనఁగా క్రిందనుంపఁబడునది)జనిత=పుట్టిన, చిత్కళా=చిత్కళయనెడు; అగ్ని, ఘనత మెఱసి=అధికమై, స్వాదివస్తువులన్-స్వ=తాను, ఆది=మొదలైన, వస్తువులన్=సకలపదార్థములను, పైనిన్=మీఁద, చేరునపుడు స్వస్వరూపంబుగాఁ జేయకున్నె=తనస్వరూపము గలవిగాఁ జేయదా? (అనఁగా అరణులయందుఁ బుట్టునగ్ని తానాక్రమించియున్న అరణులనుగూడ తనయట్లే అగ్నిమయములనుగాఁ జేసి తనయందు లయము నొందించునట్లు ఈచిత్కళ గూడ హంసనాదమువలనఁబుట్టి తుదను వానిని తనలోఁ జేర్చికొని స్వస్వరూపముతో (బ్రహ్మస్వరూపముతో) నిలుచు నని భావము.)

తా. అరణులయందుఁ బుట్టినయగ్ని తానభివృద్ధి యైనప్పుడు సకలపదార్థములను స్వస్వరూపముగాఁ జేయునట్లు ఈచిత్కళ యనునగ్నికూడ నాదబిందువు లనునరణులయందుఁ బుట్టి యభివృద్ధిఁ జెంది సర్వపదార్థములను స్వస్వరూపముగాఁజేయును. ఆపరబ్రహ్మతేజస్సునందే తుదకు నాదబిందువులు కలియును. ఇందు సంశయము లేదు.

బిందునాదకళాప్రకారాంతరసూచనము.

అవ. శైవమతానుసారముగ నాదబిందుకళాస్వరూపము నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

క. అంగము నిర్మలబిందువు, లింగము నాదంబు పరమలింగాంగమహా
సంగమెమంగళకళ యని,లింగాంగులుఁ దెలియుదురుచలింపనియుక్తిన్.

టీ. అంగము=ప్రణవాంగమైనజీవుఁడు. (ప్రణవము ప్రపంచస్వరూపమే కావున ప్రపంచాంతర్భూతుఁడగుజీవుఁడు కూడ దానియవయవమే యనిభావము.) (నిర్మల=పరిశుద్ధమైన, బిందువు=బిందువని చెప్పఁబడును, లింగము=ఆబిందువునందు ప్రతిబింబించియున్నపరమేశ్వరుని ప్రకాశమే, నాదము="నాదము" అని చెప్పఁబడును, పర...గమే-పరమ=శ్రేష్ఠమైన, లింగ=పైవర్ణింపఁబడిన పరమేశ్వరుని ప్రకాశముయొక్కయు,

తా. ఇట్లనాదిసిద్ధ మగుజీవబ్రహ్మైక్యమే కళ గావున నది నాదబిందువుల నశింపఁజేసి తనయందుఁ జేర్చికొని ఘటాకాశము మహాకాశమున లీనమైనట్లు తనకంటె నభిన్నుఁడగుపరమాత్మునియం దైక్యమగును.

మ. కలహంసాన్వితనాదబిందు కళలైక్యంబెప్పు డో నప్పు డు
జ్జ్వలకర్పూరశిఖిప్రణాశముగతిన్ సర్వేంద్రియోపేతకా
నిలచిత్తంబులు శూన్యమై చనఁగఁదా నిర్వాతదీపోపమా
చలసచ్చిత్సుఖవిగ్రహాత్ముఁడలరున్ సంపూర్ణుఁడై యంతటన్. 187

టీక. కల...ళలు - మనోహర మైన, హంస=హంసపక్షి యని జెప్పఁబడిన జీవునితో, అన్విత=కూడిన, నాదబిందుకళలు=ప్రణవనాదములును బుద్ధియు జిత్కళయు, ఐక్యంబెప్పుడో=ఏసమయమునఁ దనతో (బ్రహ్మతో), నేకీభవించునో, అప్పుడు=ఆసమయమున, ఉజ్జ్వల...గతిన్, ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, కర్పూరశిఖి=కర్పూరదీపముయొక్క, ప్రణాశముగతిన్=నాశనమువలె (అనఁగా: కర్పూరదీపము గర్పూరమును గూడనొకమాఱునశించినట్లు, సర్వే...బులు-సర్వేంద్రియ=సమస్తేంద్రియములతో, ఉపేతక=కూడిన, (ఇచ్చట స్వార్థమందు కప్రత్యయము.) అనిల=వాయువులును, చిత్తంబులు=మనస్సును, శూన్యమైచనఁగన్=స్వరూపసహితము లై పోఁగా, తాన్=తాను, నిర్వా . త్ముఁడు-నిర్వాత=గాలి లేనిచోటనున్న, దీపోపమ=దీపముతోసమానమైనట్టియు, అచల=నిశ్చలమైనట్టియు, సత్=సత్తామాత్రమైనట్టియు, చిత్=జ్ఞానరూపమైనట్టియు, సుఖ=ఆనందమైనట్టియు, విగ్రహాత్ముఁడు=రూపముగల(అనఁగా: ప్రపంచవిలక్షణుఁ డైనపరబ్రహ్మము. (ఈ ప్రపంచము అసత్య, అజ్ఞాన దుఃఖ రూపమైనది. బ్రహ్మము సత్యజ్ఞానసుఖరూపుఁ డైనవాఁడు. కావున బ్రపంచమునకంటె బ్రహ్మవేఱు. విలక్షణపదమునకు వే అనియే యర్థమని తెలిసికొనవలయును.), అంతటన్=సర్వదేశములయందును, సంపూర్ణుఁడు ఐ=కొఱఁత లేక వ్యాపించియున్నవాఁడై, అనఁగా: నద్వితీయుఁడై,) అలరున్=ప్రకాశించును.

తా. ఈవిధముగా హంసయు నాదబిందుకళలును దనలో నైక్యముఁ జెందఁగానే యాపరబ్రహ్మము ఇంద్రియప్రాణమనస్సులు అగ్నియందుఁ గలసినకర్పూరము వలె రూపరహితములు కాఁగానే యాసత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగుపరమాత్ముఁడు గాలిలేనిచోట నున్న దీపముకై వడి నిశ్చలుఁడై యద్వితీయుఁడై ప్రకాశించును.

అమనస్కనిరూపణము.

వ. ఇట్లు హంసనాదబిందుకళలతో సకలేంద్రియసమన్వితమనఃప్రాణంబు లెప్పుడు విలయం బగు నప్పు డయ్యవస్థ తురీయం బనియు నున్మని

యనియు సహజామనస్కం బనియుఁ జెప్పనొప్పు నట్టిపూర్ణనిర్వికల్ప సమాధియం దద్వితీయాపరోక్షస్వయంప్రకాశమానాఖండ సచ్చిదానందస్వరూపపరమాత్మారామ చైతన్యమాత్రుండవై యుండుమని యుపదేశించి వెండియు నిట్లనియె. 188

టీక. ఇట్లు=ఈవిధముగా, హంస...తోన్-హంస=హంసపక్షిగా వర్ణింపఁబడి యున్న జీవునితోడను, నాదబిందుకళలతోన్=ప్రణవనాదబుద్ధిచిత్కళలతోడను, సక...లు-సకలేంద్రియ=సర్వేంద్రియములతోడను, సమన్విత=కూడిన, మనః=మనస్సును, ప్రాణంబులు=ప్రాణమును, ఎప్పుడువిలయంబగున్=ఎప్పుడు పరబ్రహ్మమునందు లీనము లగునో, అప్పుడయ్యవస్థ=అప్పుడు ఆచిత్తాదిలయావస్థ, తురీయం బనియున్ = తురీయావస్థయనియు, (ఈతురీయావస్థ రెండువిధములు. అందు స్వభావసిద్ధముగానే ప్రతిదినమును ప్రతిజీవునకును సుషుప్త్యవస్థకుఁ బిదప నంతకంటె మిగుల సుఖకరమై లభించు చుండు నది యొకటి. తారకయోగవిచారమునందుఁ జెప్పఁబడినరీతిగ మనసు మొదలగునవి పరబ్రహ్మమునందు లీనమైనపుడు శాశ్వతసుఖమును గలిగించుచు జీవబ్రహ్మైక్యానుసంధానాభ్యాసపాటవమువలనఁ గలుగునది మఱియొకటి) ఉన్మనియని యున్=ఉన్మన్యవస్థయనియు, సహజామనస్కంబనియున్ = స్వభావసిద్ధమైనయమనస్కమనియు, చెప్పనొప్పున్=చెప్పఁబడుచున్నది. అట్టి . దున్-అట్టి=అటువంటి, పూర్ణ = కొఱఁతలేనట్టియు, నిర్వికల్ప = ధ్యానించువాఁడు ధ్యానింపఁబడునది ధ్యానము అను మొదలగుభేదములులేనట్టియు, సమాధియందున్=నిష్ఠయందు, అద్వి...వై-అద్వితీయ=రెండవవాఁడు లేనట్టియు, అపరోక్ష=ప్రత్యక్షమైనట్టియు, స్వయం ప్రకాశమాన=మఱియొక దానిసహాయము లేక తనంతఁ దానే ప్రకాశించునట్టియు, (ఇచ్చట ప్రకాశ మనఁగా జ్ఞానమే; ప్రకాశించుట అనఁగా తెలిసికొనుటయే,) అఖండ=విభాగములులేనట్టియు, సచ్చిదానందస్వరూప = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమైన, పరమ=శ్రేష్ఠమైన, ఆత్మారామ=అంతర్యామియైన, చైతన్యమాత్రుండవై=జ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడవై, ఉండుము అని ఉపదేశించి=ఉండుము అని బోధించి, వెండియున్=మఱియు, ఇట్లనియెన్=ఈక్రిందివిధముగాఁ జెప్పెను.

తా. ఈవిధముగా ప్రాణేంద్రియసహితముగ మనస్సెప్పుడు పరబ్రహ్మమునందు లీనమగునో ఆస్థితికి తురీయావస్థయనియు, నున్మన్యవస్థయనియు, సహజామనస్కమనియుఁ బేర్లు. ఇదియే నిర్వికల్పసమాధి యనఁబడును. ఇట్టి సమాధియందు నిలిచి సర్వపరిపూర్ణుఁడును అద్వితీయుఁడును జీవునికంటె నభిన్నుఁడును స్వప్రకాశస్వరూపుఁడును అంతర్యామియు నగుశ్రీరామునితో నభిన్నుఁడవై యుండుము. మోక్షమును బొందుము. అని యుపదేశించి యాసీతాదేవి మఱియు నిట్లనియె.

అవ. ఇట్లు సవిస్తరముగ రాజయోగము నెఱింగించి మరల దానినే సంక్షేపించి చెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. పరమహంసంబు రే పగలు చింతింపంగ
బిందు విదందుఁ గంపింపకుండు
దశవిధప్రణవనాదము లాలకింపంగఁ
దుదను ఘంటానాద మొదవి మ్రోయు
బహులక్షలక్ష్యముల్ పరికించి చూడంగ
సురుచిరంబైక స్వయంజ్యోతి యొప్పు
యామద్వయంబు యోగారూఢుఁడై వాని
ధ్యానింపఁ దన్మయత్వంబు గలుగు
తే. నట్టియున్మనియందు మనోనిలములు
వివిధవిషయేంద్రియములతో విలయ మొందు
నిదియె సూ సర్వవేదాంతవిదితపరమ
రాజయోగంబు దేవతారాజి వినుత!. 189

టీక. దేవతారాజివినుత=దేవతాసమూహములచే స్తోత్రములు చేయఁబడుచున్న సద్గుణములు గలయాంజనేయా, పర...సంబుఁ-పరమ=శ్రేష్ఠమైన, హంసంబుఁ=హంసపక్షి యని చెప్పఁబడి యున్న జీవునిఁగూర్చి, రేపగలు=రేయుంబవలు, చింతింపంగఁ=ఆలోచన సేయఁగా (ఈజీవునకును బ్రహ్మమునకును భేదము లేదని ధ్యానింపఁగా బిందువు=బుద్ధి, ఇదంముఁ=ఇటునటు, కంపింపకుండుఁ=కదలనేరదు, దశ...ములు-దశవిధ=పదివిధము లగు, ప్రణవనాదములు=ఓంకారనాదములు, ఆలకింపంగఁ=వినుచుండఁగా, తుదఁ=అంతమునందు, ఘంటానాదము=ఘంటానాదరూప మగునోంకారధ్వని, ఒదవి మ్రోయుఁ=పుట్టి మ్రోగును, బహులక్షలక్ష్యములు-బహు=అనేకములైన, లక్ష=లక్షసంఖ్యలు గల, లక్ష్యములు=గుఱులు, (చిత్క-ళలు,) పరికించి=విమర్శపూర్వకముగా, చూడంగఁ=చూచుచుండఁగ, సురుచిరంబై=మిగులఁ బ్రకాశించుచు, స్వయంజ్యోతి=స్వప్రకాశస్వరూపమగుపరబ్రహ్మము, ఒప్పుఁ=ప్రకాశించును. (కానవచ్చుననుట ఇచ్చట కానఁబడుట యనఁగా నేత్రములకు గోచరమగుట కాదు. పరబ్రహ్మ ఇంద్రియములకు గోచర మగువాఁడు కాఁడుగదా. మఱియు, హంసనాదబిందుకళలు నశించినప్పుడుగాని పరబ్రహ్మము కానరాఁడని చెప్పఁబడియుండుటచే పరబ్రహ్మము కానవచ్చునప్పటికి దానిని చూచుటకు మనస్సే యుండదుకదా! నాదాదుల

తోపాటు మనసు కూడ లీనమగు నని నిరూపింపఁబడియే యున్నదికదా! కావున పరబ్రహ్మము కానవచ్చుననుట యనఁగా స్వస్వరూపముతో నిలుచుటయే కాని మఱేమియుఁ గాదు. అని తెలిసికొనవలయును. వాస్తవస్థితిలో సర్వసాక్షి యగు బ్రహ్మమును తెలిసికొనునది మఱియొకటి కలదనుటయే సంభవింపదు. సర్వసాక్షికి మఱియొక సాక్షి కలఁడనిన వానికి మఱియొక సాక్షి వానికి మఱియొక సాక్షి యని లెక్కకు మిక్కిలిగ సాక్షుల నంగీకరింపవలసివచ్చుటచే ననవస్థాదోషము వచ్చును.) యామద్వయంబు=రెండు జాముల కాలము, యోగారూఢుఁడై-యోగ=తారకయోగమును, ఆరూఢుఁడై=ఆరంభించినవాఁడై, వానిన్=ఆనాదబిందుకళలను (వానికి ఫలము లగు నిశ్చలబుద్ధిఘంటానాదపరబ్రహ్మములను,) ధ్యానింపన్=ధ్యానించినచో, తన్మయత్వంబు=ఆబ్రహ్మమే తానగుట, కలుగున్. అట్టియున్మనియందున్=ఇట్లు వివరింపఁబడిన యున్మన్యవస్థయందు, మనోనిలములు=మనఃప్రాణములు, వివి...తోన్-వివిధ=బహువిధములైన, విషయ=శబ్దాదివిషయములతోను, ఇంద్రియములతోన్=ఇంద్రియములతోను, విలయమొందున్=నశించును, సర్వ...గంబు-సర్వ=సమస్తమైన, వేదాంత=వేదాంతములయందు, విదిత=తెలియఁజేయఁబడిన, పరమ=శ్రేష్ఠమైన, రాజయోగంబు=రాజయోగము, ఇది యనూ=ఇదియే సుమా!

తా. దేవతలచేఁగూడ స్తోత్రము చేయఁబడఁదగిన గుణములుగల యోయాంజనేయా! యీ రాజయోగమును సంక్షేపముగాఁ జెప్పెద వినుము. రేయిపగలు పైన వర్ణించిన విధముగా నజపాగాయత్రి ననుష్ఠించిన బిందువు చలింపక నిలుచును. పలువిధములగు నాదముల వినుచుండినఁ బిదప ఘంటానాదము మ్రోగును. బహువిధము లగు కళల వీక్షించిన నంతమునకు పరబ్రహ్మము వెలుంగును. ఇట్లు యోగసిద్ధినిఁ గాంచి నిష్ఠతో రెండు జాము లభ్యసించినయెడల సాధకుఁడు తన్మయుఁ డగును. ఆతన్మయత్వమునకే యున్మన్యవస్థ యనిపేరు. ఆయవస్థయందు యింద్రియప్రాణవిషయములతోఁగూడి మనస్సు లయము నొందును. అప్పుడప్రయత్నముగనే సర్వపరిపూర్ణ మగు స్వస్వరూపము శేషించును. ఇదియే రాజయోగము సర్వవేదాంతశాస్త్రములును దీనినే వినుతించుచున్నవి.

అధికారితారతమ్యమున యోగసిద్ధియగుటకుఁ గాలనిర్ణయముఁ దెలుపుట.

అవ. ఈవిధముగా తారకయోగస్వరూపమును దానివలన ననాయాసముగ మోక్షము సిద్ధించుటయును నిరూపించి యుపసంహరించుచు తత్సిద్ధికి కాలనియమమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రతిదివసంబు యామద్వయనియమంబు దప్పక య
భ్యసించిన నిర్మలనిశ్చలచిత్తవృత్తి గలపురుషునకు షణ్మాసంబులన్

మందప్రజ్ఞునకు సంవత్సరంబునకుఁ గేవలమూఢాత్మునకు ద్వాదశవర్షం
బులకుఁ బరమసూక్ష్మతారకయోగసిద్ధి యగు నని యోగశాస్త్రం
బుల వినంబడు దివ్యజ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నుం డైన యాచార్యునిసాన్ని
ధ్యంబున వసియించి స్థానాంగభావాత్మశుశ్రూషలు గావించుచు
నిరంతరంబు సేవించు మహానుభావునకు నిరంతరాయంబుగా శీఘ్ర
కాలంబున నిర్గుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారం బగు సందేహింపవలదు. 100

టీక. ఇవ్విధంబునన్=ఈవిధముగా, ప్రతిదినసంబు=ప్రతిదినము, యా...బున్-యామద్వయ=రెండుజాముల కాలము, నియమంబున్=నిష్కర్షను, తప్పక=విడువక, అభ్యసించినన్=ఈతారకయోగము నలవాటు చేసిన యెడల, నిర్మ...నకున్-నిర్మల=పరిశుద్ధమైన, నిశ్చల=కదలనిచిత్తవృత్తిగల=మనోవ్యాపారముగల, పురుషునకున్=వత్సరంబులకున్=ఆఱు నెలలకును, మందప్రజ్ఞునకున్=అల్పబుద్ధి గలవానికి, సంవత్సరంబునకున్=పండ్రెండుమాసములకును, కేవలమూఢాత్మునకున్=మిగులమూఢుఁడైన వానికిని, ద్వాదశవర్షంబులకున్=పండ్రెండుసంవత్సరములకును, పరమ...నని-పరమసూక్ష్మ=మిగులసూక్ష్మమగు, తారకయోగ=తారకయోగము, సిద్ధియగునని=సిద్ధించునని, యోగశాస్త్రంబులన్=యోగశాస్త్రములయందు, వినంబడున్, దివ్య...డు-దివ్య=శ్రేష్ఠమైన, జ్ఞాన=బ్రహ్మమొకటి కలదను పరోక్షజ్ఞానముతోను, విజ్ఞాన=బ్రహ్మమే నేనని యనుభవపూర్వకముగునపరోక్షజ్ఞానముతోను, సంపన్నుండు=కూడినవాఁడు, ఐనయాచార్యునిసాన్నిధ్యంబునన్=ఐనట్టిసద్గురువునొద్ద, వసియించి=ఉండి, స్థానాంగభావాత్మశుశ్రూషలు=అంగశుశ్రూష భావశుశ్రూష ఆత్మశుశ్రూష అనియెడు చతుర్విధశుశ్రూషలను (స్థానశుశ్రూష యనఁగా: గురువునకుఁ గలగృహక్షేత్రాదులను విచారించుట; అంగశుశ్రూషయనఁగా నాగురువునకు అభ్యంజనము అలంకారము మొదలగునవి చేయుట; భావశుశ్రూష యనఁగా ఆగురువునే పరబ్రహ్మముగా భావించి ధ్యానించుట; ఆత్మశుశ్రూష యనఁగా గురువు కోరినదానిని లేక, గురువునకు నావశ్యకమగుదానిని తనశక్తిగలయంతవఱకుసంపాదించి తెచ్చియిచ్చుట.) గావింపుచున్=చేయుచు, నిరంతరంబు=సర్వకాలములయందును, సేవిం...నకున్-సేవించు=సేవచేయునట్టి, మహానుభావునకున్=మహాత్మునకు, నిరంతరాయంబుగాన్=విఘ్నములేకుండ, శీఘ్రకాలంబునన్=త్వరలో, నిర్గు...గున్ - నిర్గుణ=సత్వరజస్తమోగుణములు లేనట్టి, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మముయొక్క, సాక్షాత్కారంబు=ప్రత్యక్షానుభవము (అనఁగా: బ్రహ్మమే తా నను ననుభవము.) అగున్=అగును, సందేహింపవలదు=సందేహము లేదు.

తా. ఈవిధముగా దినమునకు రెండుజాములకాలము యోగాభ్యాసమును జేయుచుండినపరిశుద్ధమగు మనస్సుగలవానికి నాఱుమాసములకు యోగసిద్ధి గలుగును, కొంత

మందబుద్ధి గలవానికి సంవత్సరమునకును మిగులమూఢుఁ డగువానికి పండ్రెండుసంవత్సరములకును యోగసిద్ధి గలుగును. ఇది యోగశాస్త్రసమ్మతము. అనుభవపూర్వక మగు బ్రహ్మజ్ఞానము గలగురువు నాశ్రయించి యమ్మహాత్ముని సేవించుచు స్థాన, భావ, అంగ, శుశ్రూషలం చేయుచు భక్తియుక్తుఁడై యుండు మహాత్మునికి షణ్మాసములకంటెఁ బూర్వముననే యోగసిద్ధి కలుగుటకూడ కలదు. గురుభక్తులకు నిర్విఘ్నముగఁ దత్సిద్ధి కలుగును.

అవ. తారకయోగవ్యాఖ్యానమును ముగించి సాంఖ్యయోగవ్యాఖ్యానమున కుపోద్ఘాతముగాఁ గవి పార్వతి ప్రశ్నము నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

మ. అని బోధించిన నాంజనేయుఁడు తురీయానందముం బొంది చ
య్యన సీతాలలనాశిరోమణికి సాష్టాంగప్రణామంబుచే
సె నటంచుం బరమేశ్వరుండు కృపచే శ్రీపార్వతీదేవికిం
వినుపింప న్విని రాముఁ డేమనియె నావృత్తాంతముం జెప్పవే. 191

టీక. అని బోధించినన్=ఇట్లు బోధింపఁగా, అంజనేయుఁడు, తురీయానందమున్=తురీయావస్థయందు గలుగుబ్రహ్మానందమును, పొంది, చయ్యనన్=తత్క్షణమే, సీతాలలనాశిరోమణికిన్=నారీరత్నములగు సీతాదేవికి, సాష్టాంగ...బు-సాష్టాంగ=అష్టాంగయుక్తమగు. శ్లో. 'ఉరసా శిరసా దృష్ట్యా మనసా వచసా తథా, పద్భ్యాం కరాభ్యాం కర్ణాభ్యాంప్రణామో ఽష్టాంగ ఉచ్యతే'. 1వక్షస్థలము. 2లలాటము. 3హస్తములు. 4పాదములు. 5చెవులు-ఈఅవయవములు నేలకుసోకునట్లు నమస్కరించుటయు. 6నేత్రములతో భక్తియుక్తముగఁ జూచుటయు, 7మనసుతోఁ జక్కగ ధ్యానించుటయు, 8 వాక్కుతో "నమస్కారము" అని చెప్పుటయు, నీవ్యాపారములతోఁగూడి చేయఁబడు నమస్కారము సాష్టాంగనమస్కారమనఁబడును. ప్రణామంబు = నమస్కారము, చేసెన్, అటంచున్=అని, కృపచేన్=దయతో, పరమేశ్వరుండు=ఈశ్వరుఁడు, శ్రీపార్వతీదేవికిన్-వినుపింపన్=చెప్పఁగా, విని, రాముడేమనియెన్=పిదప రాముఁడేమని చెప్పెను? ఆవృత్తాంతమున్=ఆవిషయమును, చెప్పవే=ఓపరమేశ్వరా! నాపైదయచే నానతిమ్ము, అని యడుగుటయున్=అని పార్వతీదేవి ప్రశ్నచేయఁగానే (ఈశ్వరుఁడు రెండవయాశ్వాసమునందలివిషయమును సమాధానముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడని శేషము.)

తా. ఈవిధముగా సీతాదేవి హనుమంతునకుఁ దారకయోగము నుపదేశింపఁగా నేయామహాత్ముఁడును బరమనిష్ఠతో దాని నభ్యసించి తురీయావస్థయందలి బ్రహ్మానందము ననుభవించి యత్యంతభక్తితో సీతాదేవికి నమస్కరించెను. అని పరమేశ్వరుఁడు సర్వమును బోధింపఁగానే యప్పార్వతియుఁ బిదప రాముఁ డేమి చెప్పెను? దానిఁ గరుణతో నానతీయవలయు నని ప్రశ్నించెను.

అ. 192, 193, 194 పద్యములు మహాదేవాచార్యుని సంబోధనలు, ఆశ్వాసాంతమునం దిట్టిపద్యముల వ్రాసి కృతిపతిని సంబోధించుట యాంధ్రకవుల సంప్రదాయము.

చ. పరమదయాసముద్ర! గుణభద్ర! కరాంచితబోధముద్ర! భా
స్కరశతకోటిధామ! జితకామ! బుధాంబుధిసోమ! విస్ఫుర
న్నిరతిశయప్రభావ! ఘననిర్మలభావ! మహార్ద్రభావ! శం
కరహరిధాతృరూప! చిదఖండకలాప! జగత్ప్రదీపకా!. 192

టీక. పరమ...ద్ర-పరమ=అధిక మైన, దయా=దయకు, సముద్ర=సముద్రమువంటివాఁడా, గుణభద్ర=సద్గుణములచే మనోహరుఁడగువాఁడా, కరాం...ద్ర-కర=హస్తమునందు, అంచిత=ఒప్పుచున్న, బోధముద్ర = జ్ఞానముద్ర కలవాఁడ, (అంగుష్ఠతర్జనీసంయోగమునకు జ్ఞానముద్ర యనిపేరు) భాస్క...ధామ - భాస్కరశతకోటి=శతకోటిసంఖ్య గలసూర్యులతో సమానమగు, ధామ=కాంతి కలవాఁడా, జితకామ=జయించినకామక్రోధాదులు గలవాఁడా, బుధాం...సోమ-బుధ=విద్వాంసు లనియెడు, అంబుధి=సముద్రమునకు, సోమ=చంద్రునివంటివాఁడా! (విద్వాంసులితనిని జూచి సంతోషింతురనుట,) విస్ఫు...భావ-విస్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న, నిరతిశయ=తనకంటె నధిక మైనది మఱి యొకటి లేని (అనఁగా: సర్వాధిక మైన), ప్రభావ=సామర్థ్యము కలవాఁడా, ఘన నిర్మలభావ-ఘన=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, నిర్మల=పరిశుద్ధమైనట్టియు, భావ=మనస్సుగలవాఁడా, మ...వ-మహా=మిగుల, ఆర్ద్ర=మృదువగు, భావ=మనస్సు గలవాఁడా, శంకరహరిధాతృరూప = రుద్రబ్రహ్మవిష్ణురూప! చిదఖండకలాప-చిత్=జ్ఞానమే (బ్రహ్మమే), అఖండ=అధిక మైన, కలాప=భూషణముగాఁగలవాఁడా! జగత్ప్రదీపకా - జగత్=లోకమును, ప్రదీపకా=ప్రకాశింపఁజేయువాఁడా!

క. జగదింద్రజాలకల్పక!, సగుణాగుణరూప! పరమ సత్యాలాపా!
నిగమాగమాంతవినుతా!, త్రిగుణాతీతస్వభావ! ధీనుతభావా! 193

టీక. జగ...క-జగత్=ప్రపంచ మనియెడు, ఇంద్రజాల=ఇంద్రజాలమును, కల్పక=ఏర్పఱిచినవాఁడ, సగుణాగుణరూప=సగుణనిర్గుణస్వరూప, పర...లాపా-పరమ=శ్రేష్ఠ మైన, సత్య=యథార్థ మైన, ఆలాపా=సంభాషణము గలవాఁడా! నిగ...నుతా-నిగమ=వేదములయొక్కయు, ఆగమ=ఆగమములయొక్కయు, అంత=అంతములయందు, వినుతా=స్తోత్రములు చేయఁబడుచున్నవాఁడా! త్రిగు...వ-త్రిగుణ=సత్త్వరజస్తమో గుణములును, అతీత=అతిక్రమించిన, స్వభావ=స్వభావము

కలవాఁడా! ధీనుతభావా-ధీ=జ్ఞానముచేత, నుత=స్తోత్రము చేయఁదగిన, భావా=మనస్సు గలవాఁడా.

మాలిని. కలుషచయవిరామా! ఖండితాశేషకామా!
సులభసుఖవిచారా! సూరిచేతోవిహారా!
విలయజననదూరా! విశ్వరూపావికారా!
సులలితశుభకీర్తీ! సచ్చిదానందమూర్తీ! 194

టీక. కలు...రామా-కలుష = పాపములయొక్క, చయ = సమూహమునకు, విరామా=నశింపఁజేయువాఁడా! ఖండితాశేషకామా-ఖండిత=జయింపఁబడిన, అశేష=కామా=సకలవిషయంబులగు కామములను గలవాఁడా! సులభసుఖవిచారా-సులభ=అనాయాసముగా లభించిన, సుఖవిచారా=బ్రహ్మానందవిచారము గలవాఁడా! సూరిచేతోవిహారా-సూరి=విద్వాంసులయొక్క, చేతః=మనస్సులందు, విహారా=విహరించునట్టివాఁడా విలయజననదూరా-విలయ=నాశమును, జనన=పుట్టుకయు, దూర=లేనివాఁడా! విశ్వరూప=సకలప్రపంచరూపుఁడవైనవాఁడా! అవికార=నిర్వికారుఁడా! సులలితశుభకీర్తీ-సులలిత=మనోహరమగు, శుభ=మంగళకరమగు, కీర్తి=కీర్తి గలవాఁడా! సచ్చిదానందమూర్తీ=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడా! (ఇవి యన్నియును కృతిపతి యగు మహాదేవగురువర్యుని సంబోధనములు. ఇట్టివాఁడ వగునో మహాదేవాచార్యా, యీ సీతారామాంజనేయసంవాదము నాకర్ణింపు మని శేషము.)

గద్య. ఇది శ్రీమన్నారాయణమహాదేవగురుకరుణాకటాక్షవీక్షణవిమలీకృతనిజహృదయకమలకర్ణికాంతస్సందర్శితాఖండసచ్చిదానందరసైకస్ఫూర్తిషట్చక్రసీతారామమూర్తి పరశురామపంతులలింగమూర్తిగురుమూర్తిప్రణీతంబైన శ్రీసీతారామాంజనేయసంవాదం బనుయోగశాస్త్రంబునందుఁ దారకయోగానుభవవిచారం బనునది ప్రథమాశ్వాసము.

టీ. ఇది, శ్రీ...మూర్తి-శ్రీమత్-బ్రహ్మజ్ఞానయుక్తులగు, నారాయణ=నారాయణుఁడను పేరుగలిగినట్టియు, మహాదేవగురు = మహాదేవుఁ డను పేరు గలగురువులయొక్క, కరుణ=దయాయుక్తమైన, కటాక్షవీక్షణ = కడగంటిచూపుచేత, విమలీకృత=శుద్ధిము చేయఁబడిన, నిజ=స్వకీయమైన, హృదయకమల=హృదయకమలముయొక్క, కర్ణికాంత=లోపల, సందర్శిత=చూపఁబడిన, అఖండ = పరిపూర్ణమైన, సచ్చిదానందరస=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగు పరమాత్మయొక్క, రస=ఆనందముయొక్క, ఏక=ముఖ్యమైన, స్ఫూర్తి=ప్రకాశము గలిగినట్టి, షట్చక్ర=షడాధారచక్రములయందు విహరించుచున్న, సీతా=సీతాదేవితోఁ గూడిన (మాయాసహితుఁ

డగు), రామమూర్తి=రాముఁడే స్వరూపముగాఁగల, పర...మైన-పరశురామపంతుల=పరశురామపంతులు అను గృహనామముగల, లింగమూర్తి గురుమూర్తి=లింగమూర్తి గురుమూర్తి యను పేరుగల కవిచే, ప్రణీతంబైన = రచియింపఁ బడిన, శ్రీ...దంబును-శ్రీ=శోభాయుక్తయైన, సీతా = సీతాదేవియొక్కయు, రామ = రామునియొక్కయు; ఆంజనేయ=హనుమంతునియొక్కయు, సంవాదంబు=సంవాదరూపమగు (లేక సీతారామాంజనేయసంవాదమను పేరుగలది.) అనుయోగశాస్త్రంబునందు=ఐనయోగశాస్త్రమందు, తార...నది-తారకయోగ=అక్షిపురుషునిగూర్చిన (లేక ప్రణవమునుఁ గూర్చిన) యోగముయొక్క, అనుభవ = అనుభవముయొక్క, విచారంబనునది=విచారమను పేరుగల, ప్రథమాశ్వాసము.

తా. ఈగ్రంథమును రచించిన కవీంద్రుఁడు లింగమూర్తి గురుమూర్తి యను పేరుగలవాఁడు, పరశురామపంతులకులమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, అణిమాద్యష్టైశ్వర్యములతోఁ నొప్పుమహాత్ములు, నారాయణ మహదేవాచార్యు లనునిరువురు నీయనకు గురువులు. వారి యనుగ్రహముచే స్వానుభవపూర్వకముగ జీవ బ్రహ్మైక్యజ్ఞానము గలవాఁడై యీకవి సీతారామాంజనేయసంవాదరూప మగు (యోగమాయ, పరబ్రహ్మ జీవసంవాదరూపమగు) నీగ్రంథమును రచించెను. ఇందు ప్రణవార్థధ్యానరూప మైన తారకయోగమును వర్ణించునట్టి ప్రథమాశ్వాసము ముగిసెను.

ఇట్లు వెన్నెలకంటి సుందరరామశర్మచే వివరింపఁబడిన సీతారామాంజనేయ సంవాద తాత్పర్యమునందు ప్రథమాశ్వాసము ముగిసెను.

ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ సీతారామాంజనేయ సంవాదము

ద్వితీయాశ్వాసము.

అవ. రెండవయాశ్వాసమును బ్రారంభింపఁ బోవుచు కవి యాంధ్రకవుల యాచారము ననుసరించి కృతిపతిని సంబోధించు చున్నాఁడు.

దత్తాత్రేయగురు
ప్రాదుర్భూతాపరోక్షపరమజ్ఞాన
శ్రీ దయిత! మహాదేవ! మ
హాదేవాచార్య! వినమితామరవర్యా. 1

టీ. శ్రీద...దయిత-శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడైన, దత్తాత్రేయ=దత్తాత్రేయుఁ డను పేరుగల, గురు=ఆచార్యునివలన, ప్రాదుర్భూత=పుట్టిన, అపరోక్ష=ప్రత్యక్షమైన (అనఁగా: జీవునకును బ్రహ్మమునకును భేదము.) పరమ=అత్యుత్తమమైన, జ్ఞాన=జ్ఞాన మనెడు (బ్రహ్మజ్ఞానమనెడు), శ్రీ=సంపదకు, దయిత=ప్రియుఁడాఁ (ఆశ్రయభూతుఁ డైనవాఁడా!) మహాదేవ=అధికమగుకాంతిగలవాఁడా, (దివ్ జిగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతి మోదమద స్వప్నకాంతిగతిషు అనుధాతుపాఠమువలన దివ్ ధాతువునకు కాంతి యని యర్థము కలదు.) మహాదేవాచార్య=నాకు గురువగు నో మహాదేవయతీంద్రా! వినమిత=నమ్రులైన, అమరవర్యా=దేవతాశ్రేష్ఠులుకలవాఁడా!

తా. దత్తాత్రేయుఁ డను పేరుగల యాచార్యుని యనుగ్రహమువలన నపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించి ప్రత్యక్షపరబ్రహ్మరూపుఁడవై వెలుగొందు చున్నట్టియు దేవతలచే నమస్కరింపఁబడునట్టియు నో మహాదేవాచార్యా!.

అవ. ప్రథమాశ్వాసాంతమునఁ జేయఁబడినపార్వతీప్రశ్నమునకు నుత్తర మ్మొసఁగ క్రమించుచున్నాఁడు.—

వ. అవధరింపుము శ్రీమహాదేవుం డమ్మహాదేవి కి ట్లనియె. 2

టీక. అవధరింపుము = వినుము. మహాదేవుఁడు=ఈశ్వరుఁడు, అమ్మహాదేవికి = ప్రథమాశ్వాసాంతమునందుఁ జూపఁబడిన విధముగా ప్రశ్నజేసినపార్వతీదేవికి, ఇట్లని యెక్=ఈక్రింద రాఁబోవువిధముగా నుత్తరము చెప్పెను.

తా. ఈరెండవయాశ్వాసమునందుఁ జెప్పఁబోవు విషయమును దయతో నాకర్ణింపుము. అట్లు తారకయోగమును దెల్పఁగనె పార్వతీదేవి పరమేశ్వరుని రాముఁడుపదేశించిన విషయ మే మని ప్రశ్నఁ జేసి యుండెను గదా? దాని కీశ్వరుఁ డుత్తర మిట్లు చెప్పెను.

అవ. ఈయుత్తరమును వివరించుచున్నాఁడు.—

క. శ్రీరాముఁ డపుడు శ్రీసీ
తారామముఖంబుఁ జూచి తల యూఁచి మహా
కారుణ్యకటాక్షముచే
మారుతవరసుతునిఁ గాంచి మందస్మితుఁ డై. 3

టీ.అపుడు=సీతయుపదేశించినపిదప, శ్రీరాముఁడు= శ్రీరాముఁడు, శ్రీ...బుక్-శ్రీ=శోభాయుక్తురాలైన, సీతారామ=నారీరత్న మగుసీతాదేవియొక్క,ముఖంబుక్= చూచి, తలయూఁచి=నీవు చెప్పినది మేలుగ నున్నది. అని యంగీకరించి, మహా... చేక్-మహాకారుణ్య=అధికమగుదయతోఁ గూడిన, కటాక్షముచేక్=కీఁగంటిచూపుతో, మారుతవరసుతునిక్=వాయుదేవునిపుత్త్రుఁ డగునాంజనేయుని, కాంచి=చూచి, మందస్మితుఁడై=చిఱునగవు నగుచు.

తా. ఓపార్వతీ! అట్లు తనయాజ్ఞచే హనుమంతునకు తారకయోగము నుపదేశించిన సీతాదేవిని జూచి మెచ్చుకొని యాశ్రీరాముఁడు హనుమంతునిదెస దృష్టి సారించి చిఱునగవుతో.

అవ. సాంఖ్యయోగంబుఁ జెప్పుటకుఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేయుచున్నాఁడు.—

తే. తెలిసెనయ్య! సీతాదేవి దెలియఁజెప్ప
గలితతారకయోగప్రకార మెల్ల
నింక నీవయిఁ గరుణచే నెఱుకపఱుతు
సాంఖ్యయోగంబు విను మాప్రసంగ మనఘ!. 4

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడా! సీతాదేవి, తెలియఁజెప్పఁక్=బాగుగ బోధింపఁగా, కలి...ల్లక్-కలిత=ఒప్పుచున్న, తారకయోగ = తారకయోగముయొక్క, ప్రకారమెల్లక్=విధాన మంతయును, తెలిసెనయ్య=చక్కగ బోధపడెను. ఇంకక్= తరువాత, నీవయిఁగరుణచేక్=నీపైనిదయచేత, సాంఖ్యయోగంబుక్=సాంఖ్యయోగమును, ఎఱుకపఱుతుక్ = తెలియఁజేయుదును, ఆప్రసంగముక్=ఆవివరమును, వినుము.

తా. సీతాదేవి విస్తరముగఁ జెప్పిన తారకయోగ మంత్రయును జక్కగ నీవుఁ దెలిసెను గదా? నీపై దయచే నిప్పుడు నేను సాంఖ్యయోగమును వివరింపఁబోవుచున్నాను. వినుము.

వ. సాంఖ్యామనస్కంబు లుపనిషదర్థప్రతిపాదకంబు లందుఁ దొలుత సాఖ్యంబు తేటపడ వివరించెద నిశ్చలచిత్తుండవై వినుమని యిట్లనియె.

టీ. సాంఖ్యామనస్కంబులు=ఆత్మస్వరూపమును విచారము సేయునది యని చెప్పఁబడినసాంఖ్యయోగమును అనుభవజ్ఞానమని చెప్పఁబడిన యమనస్కయోగమును ఈరెండును, ఉప...బులు - ఉపనిషదర్థ=ఉపనిషత్తులయొక్క యర్థమును, ప్రతిపాదకంబులు=తెలియఁజేయునవి, తొలుతక్=మొట్టమొదట, సాంఖ్యంబు=సాంఖ్యయోగమును, తేటపడక్=స్పష్ట మగునట్లుగా, వివరించెదక్, నిశ్చలచిత్తుండవై=ఏకాగ్రచిత్తముతో, వినుమని, ఇట్లనియెక్.

తా. ఓ హనుమంతుఁడా! సాంఖ్యామనస్కయోగములు రెండును ఉపనిషత్తాత్పర్యమును వివరించునవి. అందు సాంఖ్యయోగమును మొట్టమొదట వివరించెదను. సావధానచిత్తుండవై వినుము అని చెప్పి ఈక్రిందివిధముగా వివరింప నుపక్రమించుచున్నాఁడు.

పరబ్రహ్మ స్వరూపనిర్ణయము.

అవ. ఈయోగమునందు బ్రహ్మస్వరూపమును వివరించుటయే ప్రధానము గావున నధ్యారోపాపవాదన్యాయము ననుసరించి దాని ప్రకటించువాఁడై మొట్టమొదట శుద్ధబ్రహ్మస్వరూపమును దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.—

సీ. ఏకమై పరమై వినోకమై సత్యము,లోకమై వ్యాపకాలోక మగుచు
జ్ఞాన మై జగదధిష్ఠాన మై ముక్తిని, దానమై మాయావిహీన మగుచు
నందమై కేవలానందమై సంతతా, స్పందమై శ్రుతిపస్మకంద మగుచు
సారమై చిదచిదాకార మై యతిని,ర్వికారమై విగతసంసార మగుచు
తే. జిలుఁగుమెలనులకలఁకలు గలిగికొనుచు
మెలఁగుప్రకృతినిఁ దగులక మిగిలి వెలుఁగు
వెలుఁగు వెలుఁగంగఁ జేయుచుఁ గలయవెలుఁగుఁ
బరమపరిపూర్ణనిర్గుణబ్రహ్మ మనఘ!

టీక. అనఘ=పరిశుద్ధుఁడ వగునాంజనేయా! పర...హ్మము–పరమ=శ్రేష్ఠమైన, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపక మైన, నిర్గుణ=సత్త్వాదిగుణములు లేని, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మము,

ఏకమై=తనకంటె రెండవపదార్థము లేనిదై [అనఁగా: సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదములులేనిదై; ఒకవృక్షమునకు మఱియొకవృక్షముతోఁ గలుగు భేదము సజాతీయభేదము. వృక్షత్వ మనుజాతి రెంటియందును సమానమే కదా. ఆవృక్షమునకే రాతితోఁ గలభేదము విజాతీయభేదము. వృక్షమునం దున్నవృక్షత్వజాతికంటె పాషాణమునం దున్న పాషాణత్వజాతి వేఱుకదా. ఆవృక్షమునందే యున్నపత్రపుష్పాదులలోఁ బరస్పరము గలభేదము స్వగతభేదము. పత్రత్వజాతికంటె పుష్పత్వజాతి వేఱు కావున వానికి పరస్పరము భేదముకలదు. అయినను వృక్ష మనుపదమున కివి యన్నియు నర్థమే కావున నీభేదము స్వగత (తనయందేయున్న) భేదము], పరమై=ప్రపంచమునకంటె వేఱై, విశోకమై=దుఃఖము లేనిదై (పరమానందరూపమై), సత్యము=నాశములేనిదై, అలోకమై=చూచువాఁడు చూడఁబడునది చూపు అనుమొదలగు త్రిపుటులు లేనిదై (కర్త కారణము కార్యము; జ్ఞాత జ్ఞేయము జ్ఞానము; ద్రష్ట దృశ్యము దర్శనము; చేయువాఁడు చేయుసాధనము చేఁత; తెలిసికొనువాఁడు తెలిసికొనఁబడునది తెలివి, చూచువాఁడు చూడఁబడునది చూపు అను నీతొమ్మిదియు కలసి ప్రపంచమగు నని కొందఱు చెప్పుదురు. మఱికొందఱు(1)ప్రపంచ ప్రాణములు (2)పంచకర్మేంద్రియములు (3) పంచజ్ఞానేంద్రియములు. (4) మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తములనెడు నాలుగువిధములగు నంతఃకరణములు. (5) పుణ్య, పాప, మిశ్రరూపములైన (లేక ఆగామిసంచితప్రారబ్ధరూపములైన) మూఁడువిధము లగుకర్మములు (6) జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలు (7) పంచభూతములు (8) స్థూలశరీరము. (9) వీని కన్నిటికినికారణమైనయజ్ఞానము. ఈతొమ్మిదియుఁ గలసి ప్రపంచ మగునందురు. ఎట్లున్నను ఈసర్వప్రపంచముతోను ఆపరబ్రహ్మమునకు సంబంధము లేదనుట ముఖ్యాంశము) వ్యాపకా...చుణ్-వ్యాపక=అంతట నిండిన, ఆలోకమగుచుణ్=(జ్ఞానమను) ప్రకాశమే స్వరూపముగాఁ గలదై, జ్ఞానమై=చేతనస్వరూపమై, జగదధిష్ఠానమై = ఈప్రపంచమునకంతయు నాధారమై ప్రపంచము కలదనితోఁచుట భ్రాంతి. రజ్జుసర్పభ్రాంతియందు రజ్జువాధారమైనట్లు జగద్భ్రాంతియందుకూడ బ్రహ్మయాధారము) ముక్తినిదానమై=మోక్షమునకు నాదికారణమై (బ్రహ్మజ్ఞానమువలననే కాని మోక్షము కలుగదు. కావున నిట్లుచెప్పఁబడెను) మాయావిహీనమగుచుణ్=మాయాసంబంధము లేనిదై, అందమై=పరమానందరూప మగుటచే మనోహరమై; కేవలానందమై-కేవల=దుఃఖస్పర్శ లేక నిర్మల మగు, ఆనందమై=సర్వాధిక మగునానందమే రూపముగాఁ గలదియై, సంతతాస్పందమై - సంతత=సర్వకాలమందును, అస్పందమై=నిశ్చలమై, శ్రుతిపద్మకందమగుచుణ్-శ్రుతి=వేదమనెడు, పద్మ=కమలమునకు, కందమగుచుణ్=ఉత్పత్తిస్థాన మగుగడ్డయై (ఈబ్రహ్మము నాధారము చేసికొనియే వేదములు ప్రవర్తించుచున్నవని భావము.) సారమై=విచారింపఁగా సర్వజంతువులయందును సారాం

శముగ నిలుచునదియై (విచారించిన బ్రహ్మమునకంటె వేఱగువస్తువు లే దనుట) చిద చిదాకారమై=చేతనాచేతనరూపమై, అతినిర్వికారమై=పుట్టుక మొదలగు సమస్తవిధము లగువికారములను లేనిదై, విగత...గుచుణ్-విగత=పోయిన, సంసారముగుచుణ్=సంసారముగలదియై(సంసారమనఁగా నహంకారము-అది లేనిదై యనుట.)జిలు... ననుచుణ్-జిలుగు=ఇవియిట్టి వనిచెప్పుటకు వీలులేని, మెలసుల=సంబంధములుగల,కల కలు=బహువిధము లగువికారములు, కలుగుకొనుచుణ్=పొందుచు, మెలఁగుప్రకృతిణ్-మెలఁగు=సంచరించునట్టి, ప్రకృతిణ్=మాయను, తగులక = ఆశ్రయింపక, మిగిలి...గుణ్-మిగిలి=ఆమాయకంటె వేఱై, వెలుఁగు=ప్రకాశించునట్టి, వెలుఁగుణ్ = చిచ్ఛక్తిని (ఇది బ్రహ్మస్వస్వరూపమే), వెలుఁగంగఁజేయుచుణ్=ప్రకాశించునట్లు చేయుచుణ్, (అనఁగా స్వప్రకాశుఁడగుచుణ్) కలయవెలుఁగుణ్ = సంపూర్ణముగ ప్రకాశించును.

తా. అంజనేయా! వినుము. సృష్టికిపూర్వము పరబ్రహ్మ మొక్కటియే కలదు. సృష్టియనిన నామరూపములు ప్రకాశించుటయే యనియు బ్రహ్మమొక్కఁడే బహువిధములుగ (అనఁగా: బహునామరూపములతో నున్నట్లు) తోఁచుచున్నాఁడనియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాను. ఈవిషయమునే వివరించెదను. జగత్ కారణ మగునాపరబ్రహ్మము సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదములులేనిది. ఎట్లుచూచినను త్రికాలముల యందును దానికంటె వేఱగురెండవపదార్థము లేదు. మఱియు అసత్యజడదుఃఖరూపమగు ప్రపంచమునకంటె నది భిన్నము సత్యస్వరూపమైనది దుఃఖము లేనిది అవయవములులేని దగుటచేత సంకోచవికాసములు లేనిది. ఇట్లు చెప్పుటచే బ్రహ్మమునకంటె వేఱుగ బ్రపంచమున్న దని తలంప వలదు. "ప్రపంచమునకంటె వేఱు" అనఁగా "బ్రహ్మమునకుఁ గలధర్మములు ప్రపంచధర్మములకంటె వేఱు" అనుట. ఈగుఱుతు వలన బ్రహ్మమును నిర్ణయింపవచ్చునని ఇట్లు చెప్పితిమి. ఆపరబ్రహ్మముయొక్క ప్రకాశమే యంతటను వ్యాపించి యున్నది ఆబ్రహ్మము జ్ఞానరూపము. ప్రపంచమును సృజించును. పెంచును. నశింపఁజేయును. సృష్టిప్రళయములు నామరూపములయావిర్భావతిరోభావములే యనియు ప్రపంచమును నది బ్రహ్మభిన్నముగాఁ దోఁచుట భ్రాంతియే యనియు మొట్టమొదటనే నిరూపింపఁబడినది. ఆధారములేక భ్రాంతి పుట్టదు గావున ఈప్రపంచభ్రాంతికి నధిష్ఠానము బ్రహ్మ (అనఁగా: బ్రహ్మను జూచి ప్రపంచ మని తలఁచుచున్నారని తెలిసికొనవలయును) ఈభ్రాంతి తొలఁగుటయే ముక్తి కావున దానికి నీబ్రహ్మమే (అనఁగా : బ్రహ్మజ్ఞానమే) ముఖ్యసాధనము. కొంద ఱీబ్రహ్మమునందు మాయకలదు అందురు. అదియు యుక్తము కాదు. బ్రహ్మము ప్రకాశస్వరూపుఁడు. మాయ తమోరూపిణి సూర్యునికిని చీఁకటికిని సంబంధము లేనట్లు బ్రహ్మమాయలకు సంబంధము లేదు. ఆయన మిగుల ఘనోహరుఁడు పరమా

నందరూపుఁడు నిశ్చలుఁడు. శ్రుతులన్నియు నాయనను గూర్చియే బోధించును. కర్మలు మొదలగు ననేకవిషయములను గూర్చి వేదము చెప్పుచున్నను దాని తాత్పర్యమును విచారించిన పరబ్రహ్మమును గూర్చియే చెప్పునది యగును. బ్రహ్మము నెఱుంగలేనివారలకుఁ జిత్తశుద్ధి గలుగుటకై కర్మాదులు చెప్పఁబడి యున్నవి కాని వేఱుకాదు. సర్వప్రపంచములందును సారభూతమైనదిదియే. సర్వవ్యాపకమగుటచే జ్ఞానాజ్ఞానములు (అనఁగా: చేతనాచేతనములు. రెండును బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపములే) సాక్షియగుటచే నీయనకుఁ బ్రపంచవికారము లేవియు నంటవు. ఈకారణముల వల్లనే సంసారసంబంధము లగుసుఖదుఃఖములతో నీయనకు సంబంధము లేదు. ప్రకృతము మనము తలంచుచున్నట్లు ఈయన సుఖికాఁడు, దుఃఖికాఁడు. మఱియు బహువిధములగు నల్లికలనల్లుకొని ప్రపంచరూపముతోనున్న మాయతో సంబంధింపక దానిని బ్రకాశింపఁజేయుచున్న చిచ్ఛక్తిని (అనఁగా: జీవుని బ్రకాశింపఁ జేయుచు సర్వపరిపూర్ణుండై యాబ్రహ్మమే ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

క. నిష్కారణము నిరీహము
నిష్కంపము నిష్క్రియంబు నిష్కల్మషముౝ
నిష్కళము నిష్కళంకము
నైష్కర్మ్యప్రాప్యనిర్గుణబ్రహ్మమగుౝ. 7

టీక. నైష్క...హ్మము—నైష్కర్మ్య=ఫలేచ్ఛలేక కర్మలఁ జేయునట్టినిష్ఠచేత, లేక, (శాస్త్రోక్తముగాఁజేయఁబడినసన్న్యాసముచేత,) ప్రాప్య=పొందఁదగిన, నిర్గుణ=సత్త్వాదిగుణరహితుఁడైన, బ్రహ్మము, నిష్కారణము=కారణము లేనిదియు (అనఁగా బ్రహ్మమొకదానినుండి పుట్టలేదనుట.) నిరీహము=మనస్సులేనందున కోర్కులు=లేనిదియు, నిష్కంపము=సర్వవ్యాపియగుటచేఁ జలనము లేనిదియు, నిష్క్రియంబు=ఇంద్రియాదులు లేనిదగుటచేఁ గార్యములఁ జేయనిదియు, నిష్కల్మషము=(సర్వసాక్షియగుటచే నెట్టి మాలిన్యములతోను, అనఁగా పరమాణ్వాది పరిమాణములతో నుండుట కర సంబంధముచే సుఖదుఃఖాదులననుభవించుట మాయాసంబంధముఁ గలిగియుండుట. అను మొదలగు) మాలిన్యములతో సంబంధము లేనిదియు, నిష్కళము=చిత్కళలకంటె వేఱైనదియు (లేక 'కలాతు షోడశో భాగః' అనునిఘంటువువలన కలాశబ్దమునకు పదియాఱవపాలు అని యర్థము. కావున లక్షణావృత్తిచే నిష్కళమనఁగా విభాగములు లేని యఖండస్వరూపమైనదియు అనికూడ నర్థము చెప్పవచ్చును) నిష్కళంకము=మాయ లేనిదియు, అగుౝ=అగుచున్నది.

తా. మఱియు నాపరబ్రహ్మమునకు సత్త్వరజస్తమోగుణములుగాని చేష్టలుగాని కామక్రోధాదులుగాని మఱియు, నేవిధమగు దోషములుగాని విభాగములుకానిమాయ

గాని యేవిధమగు చాంచల్యము గాని లేవు. అది యొకదానివలన నొకప్పుడు పుట్టినది కాదు. భూతభవిష్యద్వర్తమానములయందు నొకటే విధముగ నుండునది. కర్త్రాభిమానమును విడలి జ్ఞానమును సంపాదించినచో నట్టిపురుషున కది దొరకును. భేదబుద్ధి యున్నంతకాలము దాని నెఱుంగుట యశక్యము.

క. హానాదానవిహీన, జ్ఞానాజ్ఞానాతిరిక్తసత్యానంద
జ్ఞానప్రధానతజ్జని, దానాధిష్ఠాన మానిధాన మదీనా. 8

టీక. అదీనా=ధైర్యశాలివగునోయాంజనేయా, అనిధానము=బ్రహ్మరూపమైన యానిక్షేపము, హా...స్థానము-హాన=విడచుట గాని, ఆదాన=స్వీకరించుట గాని విహీన=లేనిదియు, (ఆబ్రహ్మము సర్వప్రపంచమయము కావున పరిత్యజించుటకుఁగాని యంగీకరించుటకుఁగాని దానికంటె రెండవది యగుపదార్థమే లేదనిభావము.) జ్ఞానాజ్ఞాన=జ్ఞానమునకంటెను అజ్ఞానమునకంటెను(ఇచ్చట జ్ఞానాజ్ఞానశబ్దములచే బ్రహ్మప్రతిబింబసహితములై వెలికివచ్చి విషయములఁ బ్రకాశింపఁజేయునట్టియు అట్లుచేయునట్టియు చిత్తవృత్తులు చెప్పఁబడె నని తెలిసికొనవలయును.) అతిరిక్త=వేఱైనట్టిదియు, సత్య=సర్వకాలములయందును సర్వదేశములయందు నొకటే రీతిగ నుండుట, ఆనంద=ఆనందము, జ్ఞాన=చైతన్యము, ప్రధాన=ముఖ్యముగాఁగలదియు, తజ్జ=ఆమూలప్రకృతివలనఁ బుట్టిన అవ్యక్తమహదహంకారాది సర్వప్రపంచమునకును, నిదాన=మూలకారణమైనజ్ఞానశక్తికి, అధిష్ఠానము=ఆధారమైనదియునై యున్నది. (ఈప్రపంచమునందు నామరూపములకంటె నితర మగు పదార్థము లేదు కావునను, ఆనామరూపములకు తత్త్వవిషయకమైనజ్ఞానమునకంటె నితర మగుస్వరూపము లేకపోవుటచేతను, సర్వప్రపంచమునకును జ్ఞానమే మూలకారణమని చెప్పఁబడెను. త్రాటియందుఁ జూచు పాముయొక్క నామరూపములకు నప్పటి భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె భిన్నమగుస్వరూపము లేనట్లు బ్రహ్మయందు తోఁచుజగమునకుఁగూడ జ్ఞానమునకంటె నన్య మగుస్వరూపము లేదని తెలిసికొనవలయును. భ్రాంతిజ్ఞానముకూడ జ్ఞానమే. భ్రాంతి యనునది మనోవికారము. కావున దానివలన జ్ఞానమునకు మార్పుగలుగదు.)

తా. ఓధైర్యశాలీ! ఆపరబ్రహ్మము సర్వమయ మగుటచే "ప్రపంచములో నీ పదార్థము బ్రహ్మముకాదు, ఈపదార్థము బ్రహ్మము" అని తిరస్కారమునకుఁ గాని యంగీకారమునకుఁ గాని విషయ మగునది కాదు, లోకమున వ్యవహారమునందున్న జ్ఞానాజ్ఞానములకంటె నదివేఱు. నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపుఁ డగునాబ్రహ్మముయొక్క ప్రకాశముచేఁ బ్రకాశించుచుఁ జిత్తవృత్తులు బాహ్యాంతరవిషయములఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుండును. అప్పుడాచిత్తవృత్తులను మనము జ్ఞానములనుచున్నాము. ఆచిత్తవృత్తులుజనింపనప్పుడు నిత్యవిజ్ఞానరూపుఁ డట్లేయున్నను విషయములు ప్రకాశించుట లే దని మనకు

దోఁచుచున్నది. అస్థితిని యజ్ఞాన మనుచున్నాము. ఇవి రెండును బ్రహ్మము కాదు. ఆయన నిత్యవిజ్ఞానరూపుఁడు ఆనందరూపుఁడు సత్యస్వరూపుఁడు. ప్రకృతివలనఁబుట్టిన దని చెప్పఁబడుచున్న ప్రపంచమునకు చిచ్ఛక్తియే మూలకారణము, సమస్తప్రపంచమును భ్రాంతివలననే తోఁచుచున్నది కావున దానికి జ్ఞానమే స్వరూపము. ఎండమావులయందు తోఁచునీటికి భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె నితర మగుస్వరూపము లేదనుట ప్రత్యక్షసిద్ధమే కదా. ఇట్లు ప్రపంచమూలకారణ మని సిద్ధాంత మైనజ్ఞానశక్తికిఁగూడ నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపుఁ డగుటచే నాబ్రహ్మమే యాధారభూతుఁడు.

క. ప్రస్థానత్రయవేద్యుఁ డ, వస్థాత్రయసాక్షి సర్వవస్తుస్తోమాం
తస్థుం డస్థిరవిశ్వభ, వస్థిత్యంతాదిమూర్తి వాయుకుమారా. 9

టీ. వాయుకుమారా=ఆంజనేయా: ప్రస్థా ద్యుఁడుక-ప్రస్థానత్రయ=ఉపనిషద్గీతాబ్రహ్మసూత్రములవలన, వేద్యుఁడు=తెలియఁదగినవాఁడును, అవస్థాత్రయసాక్షి-అవస్థాత్రయ=జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలకు, సాక్షి=సాక్షియును (ఆయవస్థలయం దున్నవిషయములఁ బ్రకాశింపఁజేయువాఁడును.) సర్వ .. స్థుండు-సర్వ=సమస్తమైన, వస్తు=వస్తువులయొక్క, స్తోమ=సమూహముయొక్క, అంతస్థుండు=లోపలనున్నవాఁడును, అస్థి...మూర్తి-అస్థిర=(యథార్థమును విచారించిన)శూన్యమగు,విశ్వ=ప్రపంచముయొక్క, భవ=ఉత్పత్తికిని, స్థితి=ఉనికికిని, అంత=నాశమునకును, ఆది మూర్తి=కారణ మైనస్వరూపము గలవాఁడును. (ప్రకృతపద్యముతో సంబంధము.)

తా. వాయుపుత్రా! ఉపనిషత్తులు గీతలు బ్రహ్మసూత్రములు మఱియు నితరములగు శాస్త్రములన్నియు నాబ్రహ్మమునుగూర్చియే చెప్పను. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తి యనుమూఁడవస్థలను అపరబ్రహ్మముచేతనే (అనఁగా: నిత్యజ్ఞానముచేతనే) మనము తెలిసికొనుచున్నాము. ఆమహాత్ముఁడే ప్రపంచమునందలి సర్వపదార్థములయందు నేకరూపముతోనున్నాఁడు. యథార్థస్థితిలో శూన్యమైనను ఈప్రపంచము పుట్టినట్లును నిలిచి యున్నట్లును నశించినట్లును తోఁచుటకు నాబ్రహ్మమే కారణము (అనఁగా: శూన్యమయ్యును సర్వము త్రాటియందు ఉత్పత్తిస్థితి వినాశములతోఁ దోఁచినట్లీప్రపంచము బ్రహ్మమునందుఁ దోఁచుచున్నదనుట).

పంచచామరము. ఇలాజలానలానిలాంబరేందుభానుమండలో
జ్జ్వలాఖిలావిలామలాత్మజాలకాంతరస్థచం
చలాచలావిలాసశూన్యసంతతావరోక్షచి
త్కళాకలాపలాలితప్రకాశకుం డతం డగుక. 10

టీక. అతండు=అయినఆబ్రహ్మము, ఇలా...కుండు – ఇలా=భూమియొక్కయు, జల=ఉదకముయొక్కయు, అనల=అగ్నియొక్కయు, అనిల=వాయువుయొక్కయు,

అంబర=ఆకాశముయొక్కయు, ఇందు=చంద్రునియొక్కయు, భాను=సూర్యునియొక్కయు, మండల=మండలమనునట్టియు, ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, అఖిల=సమస్తమైన, ఆవిల=అపరిశుద్ధ(పాప)జీవులయొక్కయు, అమల=నిర్మలమైన(పరిశుద్ధ)జీవులయొక్కయు, ఆత్మ=అంతర్యామియగునట్టియు(ఇచ్చట నంతర్యామియనఁగా: ప్రత్యగాత్మ. పైన వ్రాయఁబడిన జీవపదమునకు జంతువనియర్థము. ఇదివఱకు చెప్పఁబడిన పంచభూతములును చంద్రసూర్యులును ఇప్పుడు చెప్పఁబడినజీవుఁడును కలిసి యెనిమిదియుఁపరమేశ్వరుని మూర్తులు) జాలక=సోరణగండ్లయొక్క, అంతరస్థ=లోపలనున్నట్టియును, చంచల=చలించునట్లు గానవచ్చునట్టియు, అచల=స్వభావముగా చంచలము కానట్టియు, ఆవిలాస=ప్రకాశింపకుండుట యనుధర్మముతో, శూన్య=రహితమైన (అనఁగా: చిత్తవృత్తులు జ్ఞానసహాయముచేతనే బాహ్యవస్తువులను ప్రకాశింపఁజేయుచున్నవి గావున అజ్ఞానము ప్రతివానికిని స్పష్టముగనే తెలియుచున్నదనిభావము.) సంతత=సర్వవ్యాపకమైన, అపరోక్షచిత్ = అపరోక్షజ్ఞానమనెడు (అపరోక్షమనఁగా: ప్రత్యక్షము 'అహం బ్రహ్మాస్మి' అనుజ్ఞాన మపరోక్షజ్ఞానము.)(కళా=కళలయొక్క లేక కాంతులయొక్క) కలాప=సమూహముయొక్క (జ్ఞానమునందు భేదము లేకపోయినను చిత్తవృత్తులభేదమునననుసరించి మూఢులచే భేదములు కల్పింపఁబడుచున్నవి. బాహ్యవస్తువులఁ దెలిసికొనుసమయమునందువలెనే "అహంబ్రహ్మాస్మి" అనిస్వస్వరూపము నెఱుంగునప్పుడుకూడ భేదములు కల్పింపఁబడుచున్నవి. కావున "కలాకలాప" అని కవి ప్రయోగించియున్నాఁడు), లాలిత=మనోహరమైన, ప్రకాశకుఁడు=ప్రకాశమునుకలిగించువాఁడు (అనఁగా: కాంతిసమూహమును ప్రకాశింపఁ జేయువాఁడు; "అహం బ్రహ్మాస్మి" అని చిత్తవృత్తి కలిగినప్పుడు సాధకునకు "చిత్తవృత్తి బాహ్యవస్తువులను ప్రకాశింపఁజేసినట్లు పరబ్రహ్మమును ప్రకాశింపఁజేయునా? లేక అపరబ్రహ్మమే చిత్తవృత్తిని ప్రకాశింపఁజేయునా? సర్వసాక్షి యగుపరబ్రహ్మమును చిత్తవృత్తి ప్రకాశింపఁజేయుట సంభవింపదు; ప్రకాశింపఁజేయ దనిచెప్పినయెడల "అహంబ్రహ్మాస్మి" అనుచిత్తవృత్తి జనించుటకే వీలులేదు. కావున నిందలినిశ్చయ మెట్లు? అని సంశయము కలుగును. చిత్తవృత్తికి రెండవదానిని ప్రకాశింపఁజేయగలసామర్థ్యము నిచ్చినది కూడ పరబ్రహ్మప్రకాశమే. కావున "పరబ్రహ్మము చిత్తవృత్తిని ప్రకాశింపఁజేయునేకాని చిత్తవృత్తి పరబ్రహ్మమును ప్రకాశింపఁజేయ నేరదు. అనుటయే సిద్ధాంత మనిభావము). అగును.

తా. పృథివ్యాపస్తేజోవాయ్వాకాశములు పుణ్యపాపమిశ్రకర్మవశగతులై దేవస్థావరమనుష్యదేహములం దున్న జీవులను సోరణగండ్లయం దాబ్రహ్మమే యున్నాఁడు. "భూమియను మొదలగు వ్యవహారము లన్నియు పరబ్రహ్మకుఁ గల యాయా యుపాధులను బట్టి వచ్చినవే కాని వేఱుకాదు. మఱియు నాయన నిత్యప్రకాశస్వరూపుఁడై యున్నను చిత్తవృత్తులయందుఁ బ్రతిఫలించి జ్ఞానమని సర్వలోకప్రసిద్ధముగ వ్యవహా

రింపఁబడుచున్నను చంచలుఁడుగాఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. అది మనభ్రాంతియే కాని యాయనస్వరూపము కాదు. ఆమహాత్ముఁడు నిశ్చలుఁడు "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను జ్ఞానముఁ బరబ్రహ్మముఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నట్లు కానవచ్చుచున్నయది. కావున మనము వ్యవహరించుచుండు జ్ఞానము పరబ్రహ్మము కాదు అని సంశయింపవలదు "అహం బ్రహ్మాస్మి" యనునదికూడఁ జిత్తవృత్తియే. దానియందును బరబ్రహ్మప్రకాశము కలదు. అప్పుడును నాకు 'అహం బ్రహ్మాస్మి' అనుజ్ఞానము కలిగినది అను తెలివి కూడఁ గలుగుచున్నది. ఇది సాక్షిలేకున్న సంభవింపదు కదా! జ్ఞానములు రెండు కల వనుటకు వీలులేదు. కావునను సాక్షికూడ జ్ఞానస్వరూపుఁడే కావునను "అహం బ్రహ్మాస్మి" యనుచిత్తవృత్తియందుకలి జ్ఞానమునకును సాక్షిభూతముగానున్న జ్ఞానమునకును భేదముకలుగదు. కావున సర్వప్రకాశక మగుజ్ఞానమే పరబ్రహ్మ మని తెలిసికొనుము.

క. ఆద్యుం డపరిచ్ఛేద్యుఁడ, విద్యాధ్వాంతద్యుమణిసువిద్యాసద్యో
వేద్యుఁడు గర్కశతర్కా, భేద్యుం డనవద్యుఁ డగునభేదాత్ముఁ డజా!

టీక. అజా=జన్మరహితుఁ డగుపరబ్రహ్మమే స్వరూపముగాఁ గలయోయాంజనేయా! బ్రహ్మభేదము సర్వజీవులకు సాధారణమైనను ప్రస్తుత సందర్భము ననుసరించి యాంజనేయుని సంబోధించిరేకాని యాంజనేయునకుఁ దప్ప మఱియెవ్వరికిని యీయభేదము లేదను నభిప్రాయమువలన కాదు. ఆద్యుండు=(ఆబ్రహ్మము) సృష్టి, స్థితి, సంహారము, తిరోధానము,(కనఁబడకుండునట్లు చేయుట, లేక కనఁబడకపోవుట) అనుగ్రహము (సర్వభూతములును నిలుచుటకు నాధారమొసంగుట,)అను నీ యైదుకార్యములకును కారణభూతుఁడును(బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, ఈశ్వరసదాశివులను సృష్టికర్తలే స్వరూపముగాఁగలిగి వారలకుఁ గూడ కారణభూతుఁడై యున్నవాఁడును.) అపరిచ్ఛేద్యుఁడు=ఇంతయనిపరిమాణమునుగల్పించుటకు శక్యము కానివాఁడును, అవిద్యాధ్వాంతద్యుమణి-అవిద్యా=అజ్ఞానమనెడు, ధ్వాంత=చీఁకటికి, ద్యుమణి=సూర్యునివంటివాఁడును (ఈయనను దెలిసికొనినయజ్ఞానమునశించుననుట.)సువిద్యా-చక్కనిజ్ఞానముచేత, సద్యః-తత్క్షణమే (స్వస్వరూపముకంటె వేఱుకానివాఁడు అగుటచే "నాకు సంసారముతో సంబంధము లేదు."అనుజ్ఞానముకలిగిన వెంటనే,) వేద్యుఁడు=తెలియఁదగినవాఁడును,కర్క...ండు-కర్కశ=కఠినములైన, తర్క=తర్కములచే, అభేద్యుండు=భేదింపరానివాఁడును,(శ్లో. "యత్నే నానుమితో౽ప్యర్థః కుశలై రనుమాతృభిః, అభియుక్తతరై రన్యై రన్యథైవోపపాద్యతే. నైషా తర్కేణ మతిరపనేయా తర్కాప్రతిష్ఠానాత్"="ఎంతసమర్థులైనవారు అనుమానముచేసినను ఈపరమాత్మతత్త్వమునుయథార్థముగా తెలిసికొననేరరు. బ్రహ్మను గుఱించిన విరుద్ధాభిప్రాయములు తర్కముచేఁ దొలంగవు. బ్రహ్మ విషయమున

తర్కము ప్రవర్తింపదు" అను మొదలగు ప్రమాణముల ననుసరించిచూచిన కేవల తర్కవాదములచే పరబ్రహ్మము తెలియఁబడ దనుటయే సిద్ధాంతమనిభావము.) అనవద్యుఁడు=ఏవిధములగు దోషములును లేనివాఁడును, అభేదాత్ముఁడు=జీవునితో అభేదములేక పోవుటయే స్వరూపము గాఁగలవాఁడును,(లేక సాధ్యము సాధనము సాధకుఁడు మొదలగు భేదములు లేకపోవుటయే (అనఁగా సర్వపరిపూర్ణుఁడగుటయే,యాకారముగాఁ గలవాఁడును), అగుచు.

తా. ఉత్పత్తివినాశములు లేనిపరబ్రహ్మస్వరూపుఁడ వగు నోయాంజనేయ! ఆ బ్రహ్మమున కాద్యంతములు లేవు. ఆయన "ఇచ్చట నున్నాఁడు ఇచ్చట లేఁడు" అని చెప్పుటకు వీలు లేనివాఁడు (అనఁగా: సర్వపదార్థములయందు నొకటేవిధముగా సర్వకాలములయందు సర్వదేశములయందు నొకటే రీతిగా వ్యాపించియున్నాఁడు.) ఆయన నెఱిఁగిన నజ్ఞానము సూర్యసాన్నిధ్యమునఁ జీఁకటివలె ధ్వంసమగును. జ్ఞానము కలిగిన యుత్తరక్షణంబుననె యాయన గోచరుం డగును. అజ్ఞానమును సంపాదింపక ముం దెన్నితర్కములచే నెంతయత్నముతో విచారించినను ఆయన తెలియంబడువాఁడు కాఁడు. అద్వితీయస్వరూపుఁడు.

క. భూతానుభూతమిథ్యా, భూతద్వైతమయపంచభూతోత్థజగ
జ్జాతానుస్యూతాజా, ద్వైతాత్ముఁ డతండు వాయుతనయ! మహాత్మా!.

టీక. మహాత్మా-మహాత్=గొప్పది యైన, ఆత్మా బుద్ధిగలవాఁడా, వాయుతనయ=వాయుపుత్రుఁడ వగు నాంజనేయా, అతండు=ఆపరబ్రహ్మము,భూ...త్ముఁడు-భూత=సకలజంతువులచేతను, అనుభూత=అనుభవింపఁబడుచుండియు, మిథ్యాభూత =యథార్థములు కాకుండియు నజ్ఞానమువలనఁ దోఁచుచుండుటచే త్రికాలములయందు నసత్యములని చెప్పఁదగిన,ద్వైతమయ=భేదరూపములైన,(లేక పంచీకృత, అపంచీకృతముల నెడు రెండువిధములగు భేదములుగలిగిన),పంచభూత=పంచభూతములనుండి, ఉత్థ=పుట్టిన,గజత్= ప్రపంచములయొక్క, జాత=సమూహములయందు, అనుస్యూత=వ్యాపించియున్నవాఁడును, శ్లో. "అస్తి భాతి ప్రియం రూపం నామచే త్యంశపంచకం, ఆద్యత్రయం బ్రహ్మరూపం జగద్రూపం తతో ద్వయం" "ఉండుట,ప్రకాశించుట,ప్రేమింపఁబడుట, రూపము, నామము అనునీయైదంశములును ఎల్లవారికి ననుభవములో నున్నవి. ("అందు మొదటిమూఁడంశములును సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగు పరమాత్ము నిరూపములు.తక్కిన రెండంశములును ప్రపంచముయొక్క రూపములు") అను ప్రమాణమును బట్టి పరబ్రహ్మము తన సత్య (ఉండుట) జ్ఞాన (ప్రకాశించుట; జ్ఞానమునకంటె నితరమగు ప్రకాశము తేనేలేదు.) ఆనంద (ప్రేమింపఁబడుట, సర్వజనులచేతను ప్రేమింపఁబడునది యానందమేకాని మఱేమియు కాదు, రూపములతో ప్రపంచమునందు

వ్యాపించియున్నాఁ డని తెలియవచ్చుచున్నది యని భావము.) అజ=పుట్టుకలేనట్టియు, (లేక ప్రపంచరూపిణియైయున్న తనశక్తితో, "అజామేకాం" అనుశ్రుతి మాయకునజ యనిపేరుగల దని చెప్పుచున్నది. అద్వైత=భేదములేనట్టియు. ఆత్ముఁడు=స్వరూపము గలవాఁడు, (రెండవయర్థమున బ్రహ్మమునకును దచ్ఛక్తియగుమాయకును భేదము లేదని భావము) అగును.

తా. ఓవాయుపుత్రా! సూక్ష్మబుద్ధిగలవాడ! వినుము. ఈప్రపంచమునందు సూక్ష్మస్థూలభేదములు లేక పరస్పరభేదములు గలపంచభూతములును మన కనుభవములో నున్నవి కదా! అవి యజ్ఞానమున్నప్పుడే తోఁచును. గావున త్రికాలముల యందు నసత్యములే యగును. అజ్ఞానము (అనఁగా: నజ్ఞానకార్యములగు నహంకారంబులు) విజృంభింప సుషుప్తియందు నివి కానకుండుటయే దీనికి (భూతములు త్రికాలములయందు నసత్యములు అనుటకు) ప్రత్యక్ష దృష్టాంతము. శుక్తియందు రజతమువలె నజ్ఞాన మున్నప్పుడు మాత్రము తోఁచుచు నాయజ్ఞానము లేనప్పుడు తోపకనుండు నట్టివస్తువులు అభాసమాత్రము తోఁచుటయే తప్ప యథార్థముగాలేనివే యని చెప్పుటలో సంశయమేమికలదు? అట్టిపంచభూతమువలనఁ బుట్టినదియగుటచేఁ బ్రపంచము కూడమిథ్యయే. ఈప్రపంచమునందు నామరూపములకంటె ఇతరమగుపదార్థము లేదని ఇది పలుకచెప్పియున్నానుగదా! అట్టిప్రపంచమునందుఁగూడ, నీపరబ్రహ్మము వ్యాపించియున్నాఁడు. అదియుఁ బ్రత్యక్షమే. మన కనుభవములోనున్న ఉనికి ప్రకాశము ఆనందము "ఈప్రపంచమున్నది. ప్రకాశించుచున్నది. దీనివలన మన కౌసుఖము గలుగుచున్నది." అనువ్యవహారము బ్రహ్మరూపములే. సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడగుట చేతను భ్రాంతిచేఁ బ్రపంచరూపుఁడై తోఁచుచుండుటచేతను ఆబ్రహ్మముయొక్క రూపములు ప్రపంచమునకేయున్నట్లు తోఁచుచున్నవి. ఆయన ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయములు లేనివాఁడు. ప్రపంచకారణ మని చెప్పఁబడుమాయకంటె వేఱు కాఁడు.

భావాభావపదార్థనిర్ణయము.

క. భావాభావమయావి, ర్భావతిరోభావరహితభావుం డవ్యా
భావస్వభావుఁ డతులవి, భావసుపావకసుధాంశుభాప్రదుఁ డరయన్.

టీక. అరయన్=విచారింపగా (ఆబ్రహ్మము), భావా...వుండు-భావ=ద్రవ్యాది భావపదార్థము లనునట్టియు, (లేక ఉండుటయనునట్టియు) అభావ=ప్రాగభావము మొదలగు నభావము లనునట్టియు, (లేక లేమి యనునట్టియు,) మయ=స్వరూపము గల అవి ర్భావ=ఉత్పత్తియు (లేక ప్రకాశించుటయు), తిరోభావ=నాశమును, (లేక ప్రకాశింపకుండుటయు), రహిత=లేని, భావుండు=ఉనికిగలవాఁడును, (న్యాయశాస్త్రప్రసిద్ధముల గుద్రవ్యములు గుణములు కర్మలు జాతి భేదము నిత్యసంబంధము అనునవి భావములు.)

వస్తువు పుట్టుటకు పూర్వమునందును నశించుటకు పిదపను గలుగునభావములు రెండు. ఒకవస్తువుమఱియొకవస్తువు కాదనునభావంబును, ఒకవస్తువు బొత్తుగనే లేదనునభావంబును—ఈనాలుగు నభావపదార్థములు. వీనికిఁ గ్రమముగ ప్రాగభావ ప్రధ్వంసాభావ అత్యంతాభావ, అన్యోన్యాభావములని పేరు. ఇవి యన్నియునభావములే కావుననభావరూప మగుపదార్థ మొక్కటియేయని యెన్నఁబడుచున్నది. ప్రపంచమునం దంతటను ఈద్రవ్యాదిసప్తకమునకంటె భిన్నమగుపదార్థము లేదని వారి (వైశేషికుల) సిద్ధాంతము. వేదాంతమతమునందు సర్వదేశ, సర్వకాల, సర్వవస్తువులయం దుండుట భావమనియు, అట్లు లేకుండుట యభావ మనియు చెప్పఁబడియున్నది. మొదటిపక్షమున నీబ్రహ్మము భావరూపముగాఁగాని యభావరూపముగాఁ గాని యుండువాఁడు కాఁడని భావము. రెండవపక్షమున ఉండుట భావము లేకుండుట యభావము. ఈరెంటికిని ప్రకాశించుట ప్రకాశింపకుండుట యనియే యర్థము. కావున నీబ్రహ్మమున కట్టియావిర్భావతిరోభావములు లేవనుట (అనఁగా: సర్వకాలములయందు నొకటే విధముగ ప్రకాశించుచు సత్తని కాని అసత్తనికాని (అనఁగా: కల దనిగాని లే దనిగాని) చెప్పుటకు వీలులేనివాఁడై యున్నాఁడు. బుద్ధికిగోచర మగు దానిని కల దనియు కానిదాని లేదనియు చెప్పుచున్నాము. ఈపరబ్రహ్మము బుద్ధికిఁగూడ సాక్షిగావున దానికి గోచరుఁడు కాఁడు. బుద్ధివృత్తి కంతక్కు మగుశక్తి కలదు గావున గోచరుఁడు కాకను పోఁడు. కావున నాయన నేశబ్దముతోఁగూడ చెప్పుటకు వీలులేదనిభావము.) అన్యాభావస్వభావుఁడు=తనకంటె రెండవదిలేకుండుటయే స్వభావముగాఁగలవాఁడు,(అద్వితీయుఁడు), అతు...డు-అతుల=లోకోత్తర తేజోరూపులైన, విభావసు=సూర్యునకును, పావక=అగ్నికిని, సుధాంశు=చంద్రునకును, భా=కాంతికిని, ప్రదుండు=ఇచ్చువాఁడు.

తా. బాగుగఁ బ్రయత్నపూర్వకముగవిచారించినచో "ఉన్నవి" అని చెప్పఁబడు పదార్థములును "లేవు" అని చెప్పఁబడు పదార్థములును గూడ నాబ్రహ్మమే. మన యింద్రియములకు గోచర మగువానిని "గలవి" అనియు నట్లు కానివానిని "లేవు" అనియుఁ జెప్పుచున్నాము. ఇంద్రియములకు సాక్షి యగుబ్రహ్మవిషయమున నిం దేవిధముగాఁగూడఁ జెప్పుటకు వీలు లేదు. కదా! మఱియు, నావిర్భావతిరోభావరూపములైన యుత్పత్తివినాశములు (అనఁగా "పుట్టుక" యనిన యావిర్భావము; 'నాశము' అనినఁ దిరోభావమే, ఇదివఱకు లేనివస్తువు క్రొత్తగాఁ బుట్టుట కానినశించుట కాని యెన్నటికిని గలుగదు) ఆయనకు లేవు. ఆయనకంటె నితర మగునది యెద్దియును లేదు. ఏకత్వమే యాయనకు స్వభావము ప్రకాశరూపుఁడగుటచే నాయన నాశ్రయించియే సూర్యచంద్రాగ్నులు ప్రకాశించుచున్నారు. లోకమును బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నారు.

క. ఆప్తసుషుప్తవిలిప్తా, లిప్తవ్యాప్తప్రదీప్తలింగరహితసం
ప్రాప్తాప్రాప్తవిహీన, జ్ఞప్తియె సర్వప్రపంచసాక్షి మహాత్మా. 14

టీ. మహాత్మా=గొప్పబుద్ధిగలయోయాంజనేయా! ఆప్త... ప్తియే-ఆప్త=పొందఁబడిన (అనఁగా: అందఱికి ననుభవములోనున్న,) సుషుప్తి=సుషుప్త్యవస్థయందును, అవిలుప్త=నశింపనిదియు (మనస్సే సర్వవిషయములను గ్రహించుచున్నది యనియు అంతకంటె నితర మగుపదార్థ మేదియును ఆమనస్సునకు మననశక్తినిగలిగించుటలేదనియుఁ దలంచుచున్నారు. సంకల్పవికల్పములే మనస్సునకు స్వరూప మనుట నిర్వివాదాంశము. సుషుప్తియం దానంకల్పవికల్పములులేవు గావున మనస్సులేదు. అయినను నిదురనుండి మేల్కాంచినవాఁడు "నేనింతవఱకు సుఖముగ నిదురించితిని" అనిస్మరించుచున్నాఁడు. ఈస్మృతికి ననుభవసంస్కారము కారణమై యుండవలయునుకదా, కావున మనస్సు మొదలగునవి నశించినప్పుడే జ్ఞానము సుషుప్తిసుఖమును దెలిసికొనియెనో అదియే బ్రహ్మముఅనిభావము.) అలిప్త=దేనితోను సంబంధపడనిదియు (తెలిసికొనునట్టి పదార్థము తెలియఁబడువానితో సంబంధించుననుట విరుద్ధముకదా యని భావము). వ్యాప్త=సర్వవ్యాపకమైనదియు, ప్రదీప్త=మిగులఁ బ్రకాశించునదియు, లింగరహిత=సూక్ష్మశరీరము; లేక గుఱుతులేనిదియు (అనఁగా: సూక్ష్మశరీరమునకు అవస్థయగు స్వప్నావస్థలేనిదియు, లేకతనకు సాధించుటకు తగినగుఱుతులేనిదియు, అనుట) సంప్రాప్త=వచ్చుట, (లేకపుట్టుట) అప్రాప్త=రాకుండుట (లేక, నశించుట) విహీన=లేనట్టియు (లేక కర్మవశగతమై పలుమాఱువచ్చుచుఁ బోవుచుండు స్వభావము గలస్థూలశరీరము; అనఁగా: దానికి సంబంధించిన జాగ్రదవస్థ లేనిదియు. పైనిరూపింపఁబడినమనోవ్యతిరిక్తజ్ఞానము సుషుప్త్యవస్థయం దెట్లు సర్వేంద్రియలయమైనను స్వతంత్రముగ నాయవస్థయందలి యజ్ఞానమును దెలిసికొనియెనో అట్లే సర్వేంద్రియవ్యాపారములు గలజాగ్రదవస్థయందును మనోవ్యాపారములు మాత్రమే కలస్వప్నావస్థయందును సకలవిషయముల స్వతంత్రముగానే గ్రహించుచున్నది. ఇంద్రియములు మొదలగునవి ఆసర్వవ్యాపకమగుజ్ఞానముయొక్క సహాయమువలననే విషయముల గ్రహించునుగాని వేఱేమియు కాదు. కావున జాగ్రదాద్యవస్థలెట్లు మాఱినను అజ్ఞానమునకు మాత్రము మార్పు కలుగ దనిభావము.) జ్ఞప్తియే=అయినట్టిజ్ఞానమే, సర్వప్రపంచసాక్షి=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందలి ప్రపంచమునకంతయును సాక్షియైనపరబ్రహ్మము (జాగ్రదాదులవలన జ్ఞానమునకు మార్పేమియు లేదుగావునను జ్ఞాన మనిన ప్రపంచముయొక్క స్థితినిఁ దెలిసికొనుచుండినట్లే యుత్పత్తివినాశములనుకూడ తెలిసికొనవలసినదియే యగుటచేతను అది (అజ్ఞానము) నిత్యమైయుండి తీరవలయు నని భావము. "ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ" అను శ్రుతిజ్ఞానమే బ్రహ్మయని చెప్పుచున్నది. "మాసాబ్దయుగకల్పేషు గతా

గమ్యే ష్వనేకథా, నోదేతి నాస్తమే త్యేకా సంవి దేషా స్వయంప్రభా" "ఒకదివసమునందలి జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలయందు జ్ఞాన మేకైకరూపమై యుండునో అట్లే మాసమునందును సంవత్సరయుగకల్పములయందును కూడ నది [జ్ఞానము] యేకరూపముతో నుండును. భవిష్యన్మాసాదులయందువలెనే భూతమాసాదులయందు కూడ నుండును. కావున నీజ్ఞానము నిత్యము. జ్ఞానమును దెలిసికొనుటకు మఱియొక జ్ఞానము కల దనుట విరుద్ధము కావున నది స్వప్రకాశము" అని పంచదశి చెప్పుచున్నది.)

తా. ఓసూక్ష్మబుద్ధి గలయాంజనేయా! సర్వానుభవసిద్ధమైనసుషుప్త్యవస్థయందు సర్వేంద్రియములును మనసుతోఁ గూడ లయమునొందినప్పుడు గలసర్వాభావము నొకజ్ఞానము తెలిసికొనుచుండునట్లు మన యనుభవములో నున్నది. దీనికి నిదురనుండి మేల్కనినవాఁడు నిద్రయందలి చిత్తాభావమును స్మరించుటయే దృష్టాంతము. అనుభవము లేక స్మృతి కలుగదు కదా! కావున నయ్యనుభవమునకుఁ గారణమగుజ్ఞాన మెద్దియో యదియే బ్రహ్మము. అది సర్వసాక్షి యగుటచే దృశ్యము లగు పదార్థములతో సంబంధింపదు. చూచునది చూడఁబడువానికంటె వేఱుగా నుండి తీరవలయుననుట నియమముకదా? ఈవిధముగనే యాబ్రహ్మమునకు స్వప్నజాగ్రదవస్థలతోఁగూడసంబంధము లేదు. ఇంద్రియాదులు లేనప్పుడుకూడ సర్వమును గ్రహింపఁగలజ్ఞాన మొకటి యున్న దని సిద్ధాంతమయ్యెను. కావున నింద్రియాదు లున్నపుడు కూడ నాజ్ఞానమే సర్వమును గ్రహించుచున్న దని సిద్ధాంతము చేయుట మిగుల యుక్తియుక్తమై యుండును. వేఱువేఱు లక్షణముల నిరూపించుటకు వీలు లేనప్పుడు "జ్ఞానములు రెండు లేక నేకములు కలవు" అని చెప్పుటకంటె విరోధము వేఱొకటి యుండునా? కావున జ్ఞాన మొక్కటియే తనశక్తిచే నింద్రియచిత్తంబుల బ్రకాశింపఁజేయుచు నితర సహాయము లేక స్వయముగా ప్రకాశించుచున్నది. అజ్ఞానమే బ్రహ్మము. దానికి నుత్పత్తియు వినాశంబును లేవు. స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరంబులతో సంబంధములేదు. అది నిర్గుణ మగుటచేతను యద్వితీయ మగుటచేతను దాని ననుమానప్రమాణముచే నూహించుటకు గుఱుతు లేవియును లేవు.

ఆం. బ్రహ్మమునకంటె నితరమగుపదార్థము లేదంటిరి కదా! మన యనుభవములో సంసారి యగుజీవుఁడు బ్రహ్మమునకంటె విరుద్ధలక్షణములు గలవాఁడు గాను ఈకారణమువలననే యాయనకంటె వేఱుగాను కానవచ్చుచున్నాఁడు. మాయను బ్రహ్మమునకును భేదము లే దంటిరి కావున మీతో జన్య మగుప్రపంచము ఆయనకంటె వేఱుకాక పోవచ్చును గాని జీవుఁడు మాత్ర మట్లగుటకు వీలు లేదు. ఇతఁడు చేతనస్వరూపుఁడు కావున మాయాకార్యము కానేరఁడు. పరబ్రహ్మముయొక్క రూప

భేదమే యాతఁడనుట సంభవింపదు. ఇతఁడు, సంసారి, సుఖి, దుఃఖి ఆబ్రహ్మము నిర్వికారుండు కదా! వీరిరువురికి నైక్య మెట్లుకుదురును? అనినఁ జెప్పుచున్నాఁడు —

క. వ్యక్తం బవ్యక్తాది, వ్యక్తావ్యక్తాతిరిక్త మగు బ్రహ్మము దాఁ
బ్రాక్తనుకృతభాక్తనుయుత, భోక్తను సతతంబు సాక్షిపోలికఁజూచుశ్.

టీక. అవ్య...ము-అవక్తాది=అవ్యక్తమనుప్రకృతియే కారణము గాఁగల, వ్యక్త=స్థూల మగుటచె స్పష్టమైనట్టియు, అవ్యక్త=సూక్ష్మ మగుటచే నస్పష్ట మైనట్టియు పంచభూతమహదహంకారాదులకంటె, అతిరిక్త=వేఱు, అగుబ్రహ్మము=అయినట్టి బ్రహ్మము, వ్యక్తంబు=స్పష్టముగనున్నది. (జ్ఞానులకు సుఖముగఁ దెలియవచ్చు ననుట). తాశ్=ఆబ్రహ్మము స్వయముగా, ప్రాక్త...క్తశ్-ప్రాక్=మునువటి, తను=శరీరమునందు, కృత=చేయఁబడినకర్మలను, భాక్=పొందిన, తను = ప్రస్తుతశరీరముతో, యుత=కూడిన, భోక్తను=సుఖదుఃఖములను అనుభవించు (అనఁగా "నాకు సుఖదుఃఖములు కలవు"అని యభిమానించు,) జీవుని, సతతంబు=ఎల్లప్పుడును, సాక్షిపోలికశ్=సాక్షియట్లు (ఆజీవుఁడు యథార్థస్థితిలో తనకంటెవేఱుకాకున్నను కల్పితభేదము కలదు కావున నాభేదము నాశ్రయించి జీవోపాధియగునంతఃకరణములకుఁ గలుగుసుఖదుఃఖానుభవములను చూచు ననియు "ఈసుఖాదు లంతఃకరణమునకుఁ గలుగుచున్నవి," అనియు దెలిసికొనలేకపోవుటచే జీవుఁడు తాను సుఖియనియు బ్రహ్మసాక్షియనియు తలంచు ననియును భావము,) చూచుశ్.

తా. ఈప్రపంచము మాయవలనఁ బుట్టినది. సూక్ష్మస్థూలభేదములతో నున్నది. కావున నొకయంశమున నింద్రియములకు గోచరమగుచు మఱియొక యంశమున నట్లుగాకయున్నది. బ్రహ్మమునకంటెఁ బ్రపంచము వేఱుకాదు కాని బ్రహ్మమువాత్రము ఆభాసమాత్ర మగు ప్రపంచమునకంటె వేఱు. భ్రాంతివలన త్రాటియందుఁ బాము తోఁచినప్పుడు ఆత్రాడుకంటె దానియందుఁ దోఁచినపాము వేఱుకాదు; కాని భ్రాంతిసిద్ధమగు పాములకంటె త్రాడు వేఱనుటకు సంశయము లేదు కదా! మఱియు బ్రహ్మము సాక్షియగుటచేఁ బ్రపంచముకంటె వేఱుగానుండిరయే తీరవలయును. ద్రష్టయు దృశ్యంబు నొక్కటి యగుట సంభవింపదు కదా! ఈవిషయము (అనఁగా "బ్రహ్మము ప్రపంచమునకంటె వేఱుగా నున్నాఁడు" అనువిషయము) మనకుఁ బ్రత్యక్షానుభవమునందే యున్నది. ఈసర్వప్రపంచమును మనము తెలిసికొనుచుండుటయే దీనికి దృష్టాంతము. జీవుఁడును బ్రహ్మముయొక్క రూపభేదమే. అయినను అవిద్యావిజృంభణమునకు (అనఁగా : అవిద్యావరణమునకుఁ) లోఁబడినవాఁడు కావున శరీరాదులయందు "నేను" అను నభిమానము గలిగియున్నాఁడు. అంతఃకరణాదులకుఁ గలుగుసుఖదుఃఖములను దనవానినిఁగా భావించుచున్నాఁడు. ఈ

కారణమువలన శరీరాభిమానయుక్తుఁడై కర్మలనుజేయుచు సుఖదుఃఖాభిమానయుక్తుఁడై యాకర్మఫలములననుభవించుచు (అనఁగా "నేనే కర్మలఁ జేయుచున్నాను. నానిఫలముల ననుభవించుచున్నాను" అని యభిమానించుచు) శుద్ధ బ్రహ్మమును దనకంటె వేఱుగాను తనను సాక్షిరియై చూచుచుండువానినిగాను తలంచుచున్నాఁడు. ఇట్లు అవిద్యాకల్పితభేదమువలన జీవబ్రహ్మములు భిన్నులుగాఁదోఁచుచున్నారే కాని యథార్థస్థితిలో వారిరువురు నొక్కటియే.

అవ. పైఁ జెప్పినవిషయము ననుభవసిద్ధముగ నిరూపించుచున్నాఁడు.—

తే. జాగ్రదాదివినిగ్రహానుగ్రహాప్ర
తిగ్రహాసమగ్రజాగరూకాగ్రహోగ్ర
విగ్రహాత్యగ్రసాభాసవిశ్వహేతు
ధీప్రకాశకుఁ డతఁడె సందేహ మేల. 16

టీక. జాగ్రదా...కుఁడు—జాగ్రదాది = జాగ్రత మొదలగు మూఁడవస్థలయొక్క, వినిగ్రహ=నాశమునందును, అనుగ్రహ=ఉత్పత్తియందును, ప్రతిగ్రహ=స్థితియందును, సమగ్రజాగరూక=మిగులజాగ్రతగలిగి (అనఁగా: సత్వమయమైన), ఆగ్రహ=క్రోధరూపరజోగుణమయమైన, ఉగ్ర=భయంకరమగు తమోగుణమయమైన, విగ్రహ=స్వరూపముగలిగి(నట్టియు), అత్యగ్ర=సర్వాధికమై(నట్టియు), సాభాస-స=మూలప్రకృతియొక్క (హంసమంత్రార్థమును వివరించునప్పుడు సకారమునకు ప్రకృతి యని యర్థము చెప్పఁబడియున్నది.) ఆభాస=ప్రతిబింబమైన [లేక పరిణామమైన, లేక, సాభాస=స్వ(బ్రహ్మ) ప్రతిబింబముతోఁగూడిన,] విశ్వ=ప్రపంచమునకు, (అనఁగా: ప్రపంచసృష్టిస్థితిలయములకు, లేక ప్రపంచరూపిణియగు మాయకు. అనఁగా మాయాకార్యమునకు,) హేతు=కారణమైన, ధీ=బుద్ధిని (అనఁగా మహత్తత్వమును "బుద్ధేర్జాగరణంస్వప్నంసుషుప్తిరితివృత్తయః" అను ప్రమాణముచే నవస్థాత్రయరూపమగు ప్రపంచమునకు బుద్ధియేకారణము. లేక సృష్టిసంకల్పమని చెప్పఁబడు చిచ్ఛక్తిని), ప్రకాశకుఁడు=ప్రకాశింపఁజేయువాఁడు, అతండె=ఆబ్రహ్మమే, సందేహ మేల.

తా. జాగ్రదాద్యవస్థల మూఁటిని దెలియనివార లెవ్వరును లేరు. ఆయవస్థలు పుట్టుటకును నిలుచుటకును నశించుటకును బుద్ధియే కారణము. మఱియు జ్ఞానరూపమగుటచే జాగ్రదవస్థ సత్త్వమయము. మనోమాత్రమువలనఁ బుట్టునది యగుటచే స్వప్నావస్థ రజోగుణమయము. అజ్ఞానరూపమగుటచే సుషుప్త్యవస్థ తమోగుణమయము. బుద్ధియుఁ ద్రిగుణరూపిణి కావున నీయవస్థలకు నదియే కారణము. మనయనుభవములో నున్నంతవఱకుమాయ. (అనఁగా: బుద్ధియని చెప్పవచ్చును.) ప్రపంచమునకుఁ

గూడ పై నిరూపింపఁబడిన యవస్థలకంటె నితరమగురూపము లేనందున నీబుద్ధియే ప్రపంచకారణ మని కూడ ననవచ్చును. దీనియందు ప్రతిబింబించిన (అనఁగా: బాహ్య విషయముల సాంతరవిషయములఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్న; దీని వృత్తులయందుఁ బ్రతిబింబించిన బ్రహ్మమె జీవుఁ డనఁబడుచున్నాఁడు. అట్టి బ్రహ్మప్రతిబింబ ముతోఁ గూడిన) చిత్తవృత్తిని మనము జ్ఞానమనుచున్నాము. అజ్ఞానముచే విషయ ములు గ్రహింపఁబడుచున్న వనువిషయముకూడ మనసునకు గోచరమగుచున్నే యున్నదనుట యనుభవసిద్ధము. "నేనా గానమునువింటిని" అను మొదలగు వ్యవ హారము లీవిషయమున దృష్టాంతములు. "గానమును వింటిని" అనఁగా: శ్రోత్ర రూప మగు బుద్ధివృత్తిచే (శ్రోత్రేంద్రియమూలమునఁ బ్రసరించినజ్ఞానముచే) గాన ము ప్రకాశింపఁజేయఁబడినది. అనుటయే కదా! కావున నేపదార్థమునకు నీబుద్ధి వృత్తులు (జ్ఞానములు) గోచరము లగుచున్నవో ఆపదార్థములు పరబ్రహ్మము అని నిశ్చయించుకొనుము. ఇంతయనుభవసిద్ధ మగువిషయమున సంశయ మేటికి?

అని. పై నిరూపింపఁబడిన యనుభవమునే వివరించుచున్నాఁడను.—

ఆ. ఇదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతంతని
పలుకరాని దెద్ది బ్రహ్మ మదియె
యిదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతంతని
యరయు తెలివి యదియె యవియు నదియె. 17

టీక. ఇదియుఁ = ఎదుట ప్రత్యక్ష మగుచున్నది యనికాని, అదియుఁ = పరోక్షమని (అనఁగా ప్రపంచ మని కాని ప్రపంచమున కతీత మని) కాని, అట్టిది=గుణరహితమైన దని కాని, (లేక నిరూపించుట శక్యమైన దని), ఇట్టిది = గుణసహిత మైనదని కాని, (లేక నిరూపించుటకు నశక్యమైన దనికాని) ఇంత = మనచే పరిమితి చెప్పఁదగినదనికాని, అంత= పరిమితి చెప్పఁదగదనికాని, అని, పలుక రానిదెద్ది=దేనినిఁగూర్చి చెప్పుటకు వీలులేదో, అదియే = అదే, బ్రహ్మము=పరబ్ర హ్మము (అనఁగా: పరబ్రహ్మమింద్రియములకుఁ గాని మనస్సునకుఁ గాని గోచరము కాని దగుటచే నాయననుగూర్చి యేమియు చెప్పుటకు వీలు లే దనిభావము,) ఇదియుఁ = ఈప్రపంచము కానవచ్చుచున్నది. అదియుఁ = ఆబ్రహ్మము కాన వచ్చుటలేదు, అట్టిది = ఆపరబ్రహ్మము నిర్వికార మైనది, ఇట్టిది= ఈ ప్రపంచము సవి కార మైనది, ఇంత = ఈప్రపంచమునకు పరిమితి చెప్పఁగలము, అంత= ఆబ్రహ్మము నకు పరిమితి చెప్పనేరము. అని, అరయు = విచారించునట్టి, తెలివి=జ్ఞానముకూడ, అదియే = ఆపరబ్రహ్మమే, అవియుఁ = ప్రత్యక్షమని చెప్పఁబడుచున్న ప్రపంచం

బును ప్రత్యక్షము కాదని చెప్పఁబడుచున్న పరాత్పరుఁడును కూడ, అదియే = ఆ పరబ్రహ్మమే.

తా. ఇట్లు చెప్పినను "ఆబ్రహ్మ మెట్టిది" అని నిరూపించుటకు వీలు లేకున్నదియని యనియెదవేమో వినుము. నీకంటె నది భిన్నమై సర్వవ్యాపకముగాక యేదియో యొకప్రదేశమున మాత్ర ముండునది యై యుండు నేని యప్పుడో కనఁబడుచున్నదని కాని కనఁబడుట లేదని కాని ఇంతపరిమాణముగలది యని కాని చెప్పఁబడవచ్చును. గుణములు కాని పనులు కాని జాతి కాని కలదైనచో నేదియైన నొకవిశేషము నాశ్రయించి "అది ఇట్టిది, ఇట్టిదికాదు" అని చెప్ప వచ్చును. లోకమున జరుగు వ్యవహారము లన్నియు గుణక్రియాజాతుల నాశ్రయించినవే కదా. ఈబ్రహ్మ మట్టిది కాదు. దానికంటె భిన్నమగువస్తువే లేదు. కావున దానిని నిరూపించు వా రెవ్వరు? దాని నెట్లును నిరూపించుటకు వీలు లేకున్నను నొకవిధముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. అది యాత్మయే యగుట యొక్క ప్రబలసాధనము. ఈ ప్రపంచమునందలి పదార్థముల నన్నింటిని మనము ప్రత్యేకముగా విభాగించి "ఇది ఇట్టిది. అది యట్టిది. ఇది కానవచ్చుచున్నది అది కానవచ్చుట లేదు దీని ప్రమాణమింత దానిప్రమాణమంత" అని తెలిసికొనుచున్నాము. ఈకార్య మింద్రియములచేతఁ గాని మనసుచేతఁ గాని కాదనియు సుషుప్త్యవస్థయందు నెవ్వఁడు సర్వాభావము నెఱుంగుచున్నాఁడో వాఁడే జాగ్రత్స్వప్నములయందుఁ గూడఁ జిత్తేంద్రియముల మూలమున సర్వముఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁ డనియు నింతకుముందే నిరూపించి యున్నాను. కావుననే జ్ఞానరూపుఁడు సర్వప్రపంచమును విభాగించి యెఱుంగుచున్నాఁడో వాఁడే బ్రహ్మము. వాఁడే నీవు. "నేను" అనుపదమున కర్థమును విచారించిన "జ్ఞానము" అనియె యేర్పడును. జ్ఞానభిన్నములగు సర్వపదార్థములును జడములె కావున "నేను" అనుపదమునకు నాపదార్థములలో నేదియైన నర్థమైనచో మనకుఁ బ్రత్యక్షానుభవములోనున్న చేతనత్వమే యభావముకావలసి వచ్చును. ఇట్లు చెప్పుటవలన బ్రహ్మమునకంటెఁ బ్రపంచముకూడా వేఱు కావలయు నందువేమో వినుము. పైన (15 వ పద్యమునందు) నిరూపింపఁబడినట్లు ప్రపంచబ్రహ్మలకు కల్పితభేదంబును వాస్తవముగు నభేదంబును కలదు. కావున జ్ఞానజ్ఞేయరూపమగుభేదము కానవచ్చినను పరమార్థస్థితిలో బ్రహ్మమునకంటెఁ బ్రపంచము వేఱుకాదు. త్రాటియందుఁ దోఁచుపామునకు భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె భిన్నమగుస్వరూపము లేనట్లు ప్రపంచమునకుఁగూడ (భ్రాంతి) జ్ఞానమునకంటె భిన్నమగుస్వరూపము లేదు.

అవ. ఇట్లు బ్రహ్మస్వరూపమును నిర్ణయించి సృష్టిక్రమమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

తే. అట్టిపరిపూర్ణతత్త్వ మైనట్టినేను
బూర్వకల్పాంతమున నీయపూర్వవిశ్వ
జననమునకంటె మును నిరంజనుఁడ నగుచు
నద్వయుఁడ నై వెలుంగుదు నాంజనేయ! 18

టీక. ఆంజనేయ, అట్టి...నేను - అట్టి=పైనవర్ణింపఁబడినట్టి, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపక మైన, తత్త్వ మైనట్టినేను = పరమార్థ మైననేను (రాముఁడు), పూ...నన్ - పూర్వ = మునుపటి, కల్ప = ప్రళయముయొక్క, అంతమునన్ = కడపట, ఈ...కంటెన్ - ఈ=ప్రస్తుతమునందున్న, అపూర్వ=నూతన మగు, విశ్వ=ప్రపంచముయొక్క, జననమునకంటెన్ = పుట్టుటకంటె (అనఁగా. ఇంతకుముం దున్న ప్రపంచము నశించినపిదప ప్రస్తుతప్రపంచము జనింపకముందు), మును = ముందు, నిరంజనుండగుచున్ = ఏవిధ మగుకల్మషము లేనివాఁడ నగుచు, (లేక స్వప్రకాశుఁడ నగుచు), అద్వయుఁడనై = ఏకస్వరూపుఁడనై, వెలుఁగుదున్ = ప్రకాశించుచుందును.

తా. ఓయాంజనేయా! యిట్లు నిర్వికారుఁడనైయున్న నాయందుఁ బ్రపంచము జనించినవిధమును వినుము. ఈప్రపంచ మనాది కావున "మొట్టమొదటిసృష్టి" యనియొక్కటి లేదు. ప్రతికల్పమునకును దుదియందు ఈజగము నశించుటయు మరలఁ బుట్టుటయు గలదు. కావున వర్తమానకల్పమునందలి ప్రపంచముయొక్క యుత్పత్తినిగూర్చి చెప్పెదను. దీనివలననే సర్వము నూహించుకొనుము. సృష్టికిఁబూర్వమున నేను(శ్రీరాముఁడు) శుద్ధస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించుచుందును.

మాయాస్వరూపనిర్ణయము.

తే. అట్టి నాయం దనాదిగా నాత్మశక్తి
యొలయు నవ్యక్తమయి జగదాది యగుచుఁ
గలితమృత్తికయం దున్నకలశశక్తి
యేర్పడక కుంభహేతు వై యొనసినట్లు. 19

టీ. అట్టినాయందున్=అటువంటినాయందు, కలి...యందున్-కలిత=ఒప్పుచున్న, మృత్తికయందున్=మట్టియందు, ఉన్న...శక్తి-ఉన్న=ఉండునట్టి, కలశశక్తి=కడవయగునట్టిశక్తి, ఏర్పడక =ప్రత్యేకముగా తెలిసికొనుటకు శక్యము గాక, కుంభహేతు వై=కుండకు కారణమై, ఒనసినట్లు=ఉన్నట్లు, అనాదిగాన్=మొదలు లేకుండ, అవ్యక్తమై = విభజించుటకు [illegible], జగదాదియగుచున్ = ప్రపంచమునకు

(అనఁగాఁ బ్రపంచోత్పత్తికి) కారణమగుచు, ఆత్మశక్తి - ఆత్మ=నాయొక్క, శక్తి, అలరున్=ప్రకాశించుచున్నది.

తా. నే నుత్పత్తికిని నిర్వికారుండనే యైనను భ్రాంతివలన నాకుఁ బ్రపంచసంబంధము కలదని తలంచుచున్నావు. కావున నిను స్పష్టముగాఁ దెలియఁజేయుటకై 'సృష్టికిఁ బూర్వమున నిర్వికారుండనై యుందును' అని చెప్పితిని. దీనివలన క్షోభము నొందకుము. సృష్టిక్రమమును వినుము. ఈసృష్టికి మాయయే కారణము. అదియు ననాదియే. కుండగా నేర్పడునట్టి సామర్థ్యము మట్టియందేయుండి మట్టికంటె వేఱుగాకయున్నట్లదియును నాకంటె వేఱుగాక నాయందే యున్నది.

సీ. వటబీజమున మహావటమహీరుహశక్తి
యుజ్జ్వలవహ్నియం దుష్ణశక్తి
యింద్రజాలకునియం దెప్పుడు మాయాశక్తి
కలితోపలములందుఁ గఠినశక్తి
సలిలజాతమునందు సలలితద్రవశక్తి
పవనంబునం దతిస్పందశక్తి
పారి శుక్లశోణితంబులయందుఁ దనుశక్తి
తగుశరీరములఁ జైతన్యశక్తి
తే. దనరి యవ్యక్తమగుచుఁ దత్తన్నిదాన
మై యధిష్ఠానమునకంటె ననితరంబు
నగుపగిది నొప్పు నాయందు నాత్మశక్తి
యేర్పడక యున్నదై విశ్వహేతు వగుచు. 20

టీ. వటబీజమునన్=మఱ్ఱివిత్తనమందు, మహా...శక్తి - మహత్=గొప్పదైన, వటమహీరుహ=మఱ్ఱిచెట్టునుకలుగఁజేయు, శక్తి=సామర్థ్యమును, ఉజ్జ్వ...యందున్-ఉజ్జ్వల=జ్వలించుచుండు, వహ్నియందున్=అగ్నియందు, ఉష్ణ=వేఁడిగానుండు, శక్తి=సామర్థ్యమును, ఇంద్రజాలకునియందున్ = ఇంద్రజాలముఁ జేయువానియందు, ఎప్పుడు=సర్వకాలములయందును, మాయాశక్తి - మాయా=ఒకపదార్థమును మఱియొకపదార్థముగాఁ గనుపఱుపఁగల, శక్తి=సామర్థ్యమును, కలి...లందున్=కలిత=ఒప్పుచున్న, ఉపలములందున్=రాళ్లయందు, కఠినశక్తి=కఠినముగా నుండునట్టిసామర్థ్యమును, సలిలజాతమునందున్=నీటియందు, సలలితద్రవశక్తి-సలలిత=స్వభావసిద్ధమైన (సాంసిద్ధికమైన) ద్రవశక్తి=పలుచగానుండు సామర్థ్యమును, పవనంబునందున్=వాయువునందు, అతి...శక్తి - అతి=మిగుల, స్పంద=చలించు, శక్తి=సామర్థ్యమును, పారిన్=

మిగుల, శుక్లశోణితంబులయందుఁ=శుక్లశోణితములందు, తనుశక్తి=శరీరమును కలిగించుసామర్థ్యమును, తగు...లన్- తగు=ఒప్పిదము లైన, శరీరములన్=శరీరములయందు, చైతన్యశక్తి= చేష్టలుచేయునట్టి సామర్థ్యమును, తనరి=ఒప్పి, అవ్యక్తమగుచున్=విభాగించుటకు వీలులేక, తత్తన్నిదానమై=ఆయాకార్యములకు కారణమై, అధిష్ఠానమునకంటెన్ = తనకాధారములైన వటబీజాదులకంటె, అనితరంబుగపగిదిన్=వేఱుగానట్లు, మాయయున్, ఆత్మశక్తి = ప్రపంచనిర్మాణహేతువగుమూలప్రకృతి, ఏర్పడకన్ = నాకంటె వేఱని నిరూపించుటకు శక్యము కానిదై, అన్యమై= వేఱుగాతోఁచుచు, విశ్వహేతువగుచున్ =ప్రపంచమునకుఁ గారణమై (ప్రపంచసృష్టిచేఁ బ్రహ్మమునకంటె వేఱుగా నున్నట్లు కానవచ్చునదియై యనుట). ఒప్పున్=అలరారుచున్నది.

తా. మణిమంత్రౌషధములయందు మిగుల గొప్పది యగునట్టి చెట్లును గలిగించు శక్తికలదు. అగ్నియందు వేడిగానుండునట్టి సామర్థ్యముకలదు. ఇంద్రజాలము సేయువానియందు సభికుల మోసగించునట్టిశక్తికలదు. రాళ్లయందు కఠినముగానుండుశక్తికలదు. నీటియందు పలుచగానుండుసామర్థ్యముకలదు. వాయువునందుఁ జలించునట్టిశక్తి కలదు. శుక్రశోణితములయందు శరీరమునుఁ గలిగించుశక్తియున్నది. శరీరములందు చేష్టల జేయుసామర్థ్యము కలదు. ఈశక్తులన్నియు నీస్థలములయం దుండుట యనుభవసిద్ధమే కదా. ఇవి తమకాశ్రయభూతము లగువటబీజాదులకంటె వేఱుగాఁ గానవచ్చుటలేదు. అట్లున్నను వటవృక్షమును బుట్టించుట మొదలగు కార్యములను జేయుచు నేయున్నవి. కదా! వటబీజాదులకంటె వేఱుగాఁ గానరాకుండుటచే వీనికిని వటబీజాదులకును భేదము లేదనవలయును. కార్యములవలన భేదము కల దనవలయును కదా! ఇట్లు ఆమాయాశక్తియు నాయం దున్నది. నాకంటె వేఱని కాని వేఱుకాదని కాని చెప్పఁబడుటకు వీలులే కున్నది. ప్రపంచమును బుట్టించుచున్నది.

అవ. పరబ్రహ్మమునందు మాయ యొకటి కలదనుట విరుద్ధముకదా! ఆయన యద్వితీయుఁ డని చెప్పియున్నారు. దానికి విరోధము వచ్చును కదా! యనిన సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. సత్తుగా దాత్మవిజ్ఞానంబుచే నెంద, భావమై బాధింపఁ బడుటవలన
నెలమి నసత్తుగా దేనజ్ఞుఁడ నటంచు, నజ్ఞానభూతమై యలరు చునికి
సదసత్తు గాదు విచారింపలే దట్టి, ద్రవ్యంబు గడు నిరుక్తంబు గాన
నిరవయవముగాదు నిఖిలజగత్స్వరూ, పముచేత మిగుల నేర్పడుటవలన
తే. సావయవమును గాదు దృశ్యము సుషుప్తి
సమయ దడంగినఁ దాను శూన్యంబు గాదు

నొసర నుభయాత్మకముగా దయుక్తమగుట
నాంజనేయ మదీయమాయాతమంబు. 21

టీ. ఆంజనేయ, మదీయమాయాతమంబు-మదీయ = నాసంబంధమైన, మాయా='మాయ' యనెడు, తమంబు=చీఁకటి (చీకటివలె ఆవరించునది కావున), ఆత్మవిజ్ఞానంబుచేన్=బ్రహ్మానుభవముచేత, ఎందున్=ఎచ్చటను, అభావమయి=లేనిదై, బాధింపఁబడుటవలనన్=నశింపచేయఁబడుటవలన [వినాశము రెండువిధములు, ప్రత్యక్షములగు పదార్థముల విఱిచికాని కాల్చి కాని మఱియు నేకార్యముచేతనైనఁ గాని నశింపచేయుట మొదటిది. దీనికి 'ధ్వంస'మని పేరు. భ్రాంతిచే నొకవస్తువును మఱియొకవస్తువుగా గ్రహించి పిదప జ్ఞానముచే నిజస్వభావమును గ్రహించుటచే భ్రాంతిసిద్ధమైనవస్తువునకు కలుగునాశనము రెండవది. దీనికి 'బాధ' యని పేరు. బ్రహ్మజ్ఞానమువలన మాయకుఁ గలుగునాశన మిట్టిదియే (అనగా 'బాధయే') అని తెలిసికొనవలెను.] సత్తుగాన్=యథార్థముగా నున్నదనుటకు వీలు లేదు. (యథార్థమగు వస్తువునకు 'బాధ' లేదుగదా), ఎలమిన్=ప్రీతితో, నేనజ్ఞుఁడనటంచున్=నేను 'అజ్ఞాని' ని అను వ్యవహారము లోకముననుండుటచే, అజ్ఞానభూతమై=అజ్ఞానస్వరూపముతో, అలరుచునికిన్=ఉండుటవలన అసత్తుగాదు=లేదని చెప్పుటకును వీలులేదు [శూన్యమునకు భావ(కలదను) వ్యవహారము లేదుకదా], విచారింపన్, సదసత్తుగాదు-సత్=ఉన్నదనియు (లేక ఉండియు), అసత్=లేనిదియు (లేక, లేదు), కాదు=అని చెప్పుటకు వీలులేదు, అట్టిద్రవ్యంబు=ఉండియు లేనట్టిపదార్థము, కడువిరుద్ధంబుగాన్=ప్రపంచమునకు మిగుల విరుద్ధమగుటచే. లేదు=ఎచ్చటనుండదు, నిఖిల...చేతన్-నిఖిల=సమస్తమైన, జగత్=ప్రపంచముయొక్క, స్వరూపముచేతన్-ఆకారముతో, మిగులనేర్పడుటవలనన్=విశేషముగా నుండుటచేత (నానావిధము లగు ప్రపంచమే స్వరూపముగా గలిగియుండుటచేత), నిరవయవముగాదు=అవయవములు లేనిదని చెప్పుటకును శక్యముకాదు, దృశ్యము=కనఁబడునట్టి యీసకలపదార్థము, సుషుప్తియందడఁగినన్=సుషుప్త్యవస్థయందు నశింపఁగా, తానుశూన్యంబుగామిన్= = ప్రపంచరూపమగుటచే తానును నశింపవలసియుండినను అట్లు నశింపకపోవుటచేత, సావయవమును గాదు=అవయవసహితమైనదనియు చెప్పుటకు వీలు లేదు, ఒవరన్-ప్రత్యక్షము ననుసరించి, అయుక్తమగుటన్=యుక్తిశూన్యమగుటచేత, ఉభయాత్మకము = అవయవములతోఁ గూడియుఁగూడక, కాదు=ఉన్నదని చెప్పుటకును వీలులేదు.

తా. ఓయాంజనేయా! పరబ్రహ్మాద్వితీయుఁడే. మాయవలన నాయనకు ద్వైతమేర్పడదు. మాయ బ్రహ్మమునకంటె వేఱుగా నున్నట్లు తోఁచుటయే కాని వాస్తవ[illegible] [illegible] లేదని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. [illegible] రెండు వస్తువులు [illegible]

వేఱుగా నున్న వనిన రెండును స్వతంత్రములై యుండవలయును. "ఉనికి" యనునది యొక్కటియే కాని భిన్నము కాదు. ఉనికులు రెండు కలవనుట యెట్లును యుక్తియుక్తము కానేరదు(దీనినింగూర్చి వివరము బ్రహ్మగీత అధ్యాయము అయిదు శ్లో॥ ఒకటి. మొ. ముప్పదియవి. ఇదియటుగాక భేదమనంగా నేదియో తెలిసికొనవలసినప్పుడు మొట్టమొదట పదార్థములు రెండు కలవనుట తెలియవలయును. పదార్థములు రెండు కలవనుటను తెలిసికొనుటకంటె ముందుగ "భేదమనంగా నిది"యని తెలిసికొనవలయును. ఇట్లు భేదము తెలియకమునుపు పదార్థద్వైతమును గూర్చియుం బదార్థద్వైతము తెలియకమునుపు భేదమునుగూర్చియు తెలిసికొనుటకు వీలులేదు కావున నన్యోన్యాశ్రయదోషము (ఒకదాని నొకటి యాశ్రయించి యుండుట యనుదోషము) వచ్చును. ఈదోషమువలన భేదమనునది యొకటి కల దనుటయే సిద్ధింపదు (ఇది యటుండ మాయ స్వతంత్రకాదనుట స్పష్టమే కదా! జ్ఞానము (బ్రహ్మము) లేనిది మాయ ప్రపంచము ప్రకాశింపదు కదా! ఉనికి బ్రహ్మమే కావునను రెండవయునికి యుండదు కావునను మాయ యనునది బ్రహ్మకంటె వేఱనుటకే వీలులేదు. ఇది యిట్లున్నను ప్రపంచమునందలి "నేను అజ్ఞానిని" అనుననుభవమును బట్టి యజ్ఞానులను క్రమముగ నుద్ధరించుతలంపున మాయ యొకటి కల దని యంగీకరించుటయే కాని వాస్తవములో మాయయే లేదు. ఎవ్వనినైనను ప్రస్తుత మున్న స్థితినుండి మార్చి మానసిక మగుచున్నతస్థితికిం దేవలయు నన్నచో మొట్టమొదట వాని ప్రస్తుతస్థితి నవలంబించియే బోధ సేయవలయును. అట్లు సేయకుండిన వానిమనసు వికలమై యెన్నటికిని జక్కపడదు. యథార్థజ్ఞానము పరిపూర్ణముగాంగలిగి మనసు తగినంత యున్నతస్థితికి వచ్చినప్పుడు సర్వమును వానికే తెలియును కావున యజ్ఞానుల (అనంగా "మాకజ్ఞానముకలదు" అనితలంచు జీవుల) నుద్ధరించుటకై యిట్లు చెప్పుచున్నారు. ఇట్లు కాక వాస్తవముగానే మాయ యనునది కలదనిన ననేకవిరోధములు వచ్చును. మొట్టమొదట దానిని నిరూపించుటకే వీలులేదు. ఎట్లనిన మాయ యనంగా నజ్ఞానమని చెప్పియేయున్నాను. అజ్ఞానము జ్ఞానముకలిగినతోడనే నశించును. ఇచ్చట మఱియొకవిశేషము కలదు. లోకమున ధ్వంసమనియు బాధయనియు నాశము రెండువిధములు. అందు సత్యము లగు (వ్యావహారికసత్యములగు) పదార్థములలో బ్రహ్మ మొక్కటియే తప్ప పారమార్థికసత్యము వేఱొకటిలేదు. పదార్థములకు ధ్వంసనాశంబును త్రికాలములందు నసత్యములై భ్రాంతివలనం దోంచుపదార్థములకు బాధయుం గలుగుచున్న దనుట ప్రత్యక్షము. ఇం దీమాయకు జ్ఞానమువలనం గలుగు నాశము బాధయే కాని ధ్వంసము కాదు అనుట స్పష్టమే. కుండను పగులంగొట్టినయజ్ఞానమును బగులంగొట్టవలెం గదా! దీనివలన "మాయకలదు" అనుటకే వీలులేదు. "నాకు అజ్ఞానము కలదు" అని యాబాలగోపాలముగ సర్వప్రపంచమునకు నజ్ఞానానుభవముకలదు. కావున "మాయ లేదు" అనుటకునువీలులేదు. "మాయ యుండియు

లేనిది" యని చెప్పుద మనని నది సంభవింపదు. అట్టిపదార్థము నెచ్చట నైన నెవ్వ రైనఁ జూచియున్నారా? ఇదియునుగాక "కలదు" అనఁబడినపదార్థము సావయవముగా (అవయవములతోఁ గూడినదిగా) కాని నిరవయవముగాఁ (అవయవములు లేనిదిగా) గాని యుండవలయు. మాయనుగూర్చి ఈవిషయములలో నొక్కదాని నైనను నిరూపించుటకు వీలు లేదు. సుషుప్త్యవస్థయందు సర్వప్రపంచమును లయము నొందిననుమాయ (అజ్ఞానము) నశింపదు. ఒకదినమునందలి సుషుప్త్యవస్థయం దెట్లో యట్లే భూతభవిష్యత్సుషుప్త్యవస్థలయందుఁగూడ నశింపదు. కావున నిత్యము కావలయును. సావయవపదార్థములు నిత్యములు కానుట ప్రత్యక్షసిద్ధము కావున మాయ సావయవము కాదు" అని చెప్పవలయును. ఈ ప్రపంచమునకు భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె (అజ్ఞానమునకంటె) నితర మగుస్వరూపము లేదని చెప్పియున్నాను కదా? అజ్ఞానమే మాయ కావునఁ బ్రపంచమునందుఁగానఁబడుభాగములు (అవయవములు) మాయకేయుండవలయును. కావున "మాయ నిరవయము" అనుటకుఁ గూడ వీలు లేదు. ఇది వఱకు చూపినయుక్తిననుసరించియే "మాయ సావయవమును నిరవయవమును గూడనై యున్నది" యనుటకు వీలు లేదు. కావున నీమాయ యనిర్వచనీయము. (ఇట్టిది" యని నిర్ణయించుటకు శక్యము కాని దయ్యు ననుభవమున మాత్రముండునది.) తోఁచుటయే కాని దీనికిఁ బ్రత్యేకమగు రూపము లేదు. కావున దీనివలన బ్రహ్మమునకు భేదమేర్పడదు.

తే. అరయ నాయున్కికంటె వే ఱైనయున్కి
లేదు గాన మద్భిన్నంబు గా దవిద్య
ప్రకృతి యజ్ఞాన మని పల్కఁ బడుటవలనఁ
గాదు మదభిన్నమును నాయనాదిమాయ. 22

టీక. అవిద్య=అమాయ, అరయన్=విచారింపఁగా, నాయున్కికంటెన్=నాసంబంధమైనసత్తకంటె, వేఱైనయున్కి లేదు=వేఱైనసత్త లేదు, (ఉనికికి స్వరూపమొక్కటియే కావున రెండుసత్తలు కల వనిచెప్పుటకుఁ దగినయాధారము లేదు. అట్లు చెప్పిన నారెంటికినిఁ గలపరస్పరభేదమునుజూపవలసివచ్చును. దానినిజూపుట కెట్లును వీలు కాదు. కావున రెండవసత్త లేదనియే సిద్ధాంతమని తెలిసికొనవలయును,) కానన్=కాఁబట్టి, మద్భిన్నంబు గాదు=నాకంటె వేఱని చెప్పుటకు వీలు లేదు. బ్రహ్మసత్తకంటె మాయాసత్త వేఱుగా నుండుటకు వీలు లేదని భావము.) నాయనాదిమాయ=నాసంబంధ మగు ఆద్యంతములు లేని యామాయ, ప్రకృతి=అసత్యము జడత్వము దుఃఖవిరూప స్వరూపముగాఁ గలప్రపంచమున కుపాదానకారణమనియు అచేతన మనియు మాయయనియు అజ్ఞానమని=జ్ఞానస్వరూపమైనది కాదనియు, పల్కఁబడుటవలనన్=

వ్యవహరింపఁ బడుచుండుటచేత, మదభిన్నమును గాదు = నేనే యనుటకును వీలులేదు. (నేను జ్ఞానస్వరూపుఁడను, మాయ యజ్ఞానస్వరూపిణి, కావున మాకిరువురకు నైక్యము సంభవింప దని భావము.)

తా. మఱియొకవిశేషము మాయనునదికికంటె వేఱైనయునికిలేదు. కావున మాయ నాకంటె వేఱుకాదు. ఇదియును [అనఁగా "బ్రహ్మమాయ లొక్కటియే" అనువిషయ ముకూడ సిద్ధాంతమైనిలువదు. దానిని మాయయనుచున్నారు. 'యామా సామాయా'= "ఏది లేదో అది మాయ" అను వ్యుత్పత్తి ననుసరించిచూచిన నదిలేనిది, నేను ఉండు వాఁడను. (బ్రహ్మము ఉండునది.) మఱియు నది యసత్యజడదుఃఖరూప మగుప్రపంచ మున కుపాదానకారణ మగుటచే నసత్యజడదుఃఖరూప మైనది. నేను సత్యజ్ఞానానంద రూపుఁడను అది యజ్ఞానము (లేక అచేతనము:) నేను జ్ఞానరూపుఁడును (లేక చేతనుఁ డను) కావున నాకును బ్రహ్మమునకును] మాయకును ఐక్యము సంభవింపదు.

క. భిన్నాభిన్నము గాదని, యెన్నంగా నేల ప్రకృతి యట్లగుట సుసం
పన్ను లనిర్వాచ్యం బని, మున్న గణించిరి సమస్తముం దెలిసి సుతా.

టీక. సుతా=పుత్రా! ప్రకృతి=ఈమాయ, భిన్నా ..గాదని-భిన్న=నాకంటె వేఱై, అభిన్నము గాదని=వేఱుకానిదైకూడ నున్నదని చెప్పుటకు వీలు కాదని, ఎన్నం గా నేల=మఱియొకమాఱు చెప్ప నేటికి (ఇది సిద్ధాంతమేయనుట), ఇట్లగుటన్=ఈవిధ ముగా నెట్లు చెప్పుటకును వీలు లేని దగుటచేత, సుసంపన్నులు=చక్కని జ్ఞానముకల వారు. సమస్తముం దెలిసి=ఈ చెప్పఁబడినసర్వవిషయములనెఱింగి, అనిర్వాచ్యంబని= అనిర్వచనీయ మని (ఇదియిట్టిదని చెప్పుటకు వీలులేనిదని), మున్న=పూర్వమున, గణిం చిరి=సిద్ధాంతముఁ జేసిరి.

తా. పుత్రా! ఆమాయ నాకంటె వేఱనుటకును వేఱుకాదనుటకునుగూడ శక్య ముకాదని చెప్పియున్నాను. భిన్నాభిన్నము (వేఱయ్యుఁ గాకుండునది) కూడ కానే రదని మఱియొకమాఱు చెప్పనలయునా? ఈవిధముగా మాయను గూర్చి ఏనిర్ణయము నుగూడఁ జేయుటకు వీలు కాకపోవుటవలన బుద్ధిమంతులగువారు "మాయ యనిర్వాచ నీయము" అని చెప్పియున్నారు అనిర్వచనీయ మనఁగా నిరూపించుటకు వీలులేనిది యని కదా! యర్థము. యథార్థముగ నున్న పదార్థమును నిరూపించుటకు వీలేల కలు గదు? కావున లోకముననుసరించి చెప్పుటయే కాని మాయయనునది త్రికాలముల యందును లేదు.

అవతారిక. ఇట్లు మాయాస్వరూపమును జెప్పి సారాంశమును సంగ్రహించు చున్నాఁడు.—

తే. అనుభవజ్ఞానదృష్టిచే నరయఁ దుచ్ఛ
మొంగి ననిర్వచనీయ మాయుక్తిదృష్టి

చేత లౌకికమగుయదృష్టిచే ననంత
మగుఁ దలంప మదీయమాయాతమంబు. 24

టీ. మదీ...తమంబు-మదీయ = నాసంబంధమైన, మాయా=మాయ యనెడు, తమంబు=అంధకారము, అరయుట=విచారింపఁగా, అనుభవజ్ఞానదృష్టిచేత=బ్రహ్మానుభవజ్ఞాన మనెడుచూపుతోఁ జూచిన (అనఁగా: ప్రతిబంధత్రయములేక స్థిర మగుజ్ఞానముచే విచారించిన,) తుచ్ఛము=సంపూర్ణముగ లేనిది (లేక, నీచమైన దగును.) ఒగిన్=లెస్సగా, యుక్తిదృష్టిచేతన్=తర్క మనెడుచూపుతోఁ జూచిన, అనిర్వచనీయ మౌన్=ఇది యిట్టిదని నిర్ణయించుటకు నశక్యమైన దగును, లౌకికమగుదృష్టిచేన్ = సామాన్య మగులోకదృష్టిచేఁ జూచిన, తలంపన్=భావించుటకు, అనంతమగున్=ఆద్యంతములు లేక యంతటనిండినదగును. (ఎచ్చటఁ జూచినను మాయకంటె వేఱగు పదార్థమే కనఁబడ దని భావము.)

తా. "పరబ్రహ్మమే నేను" అనునపరోక్షజ్ఞానముచేఁ జూచునేని ఈమాయ భ్రాంతిగఁ గానరాదు. యుక్తులచేఁ జూచెనేని "ఇట్టిది" యని నిరూపించుటకు శక్యము కాదు. అనుభవమునకంటెను యుక్తులకంటెను వేఱుగఁ బదార్థములస్థితిని నిర్ణయించుటకుఁ దగిన ప్రబలసాధన మేదియును లేదు. పరమార్థస్థితిని తెల్పునది యగుటచే ననుభవ మనిన నపరోక్షబ్రహ్మానుభవమే కాని వేఱుకాదనుటయు స్పష్టమే: ఇట్టి యనుభవ యుక్తులచే నీమాయసిద్ధాంతము చేయ శక్యము కాదు. ఇఁక నేమనిన: లోకదృష్టి ననుసరించిమంత్రము అపరిమితమై కానవచ్చును. ఇంతమాత్రమువలన "మాయ కలదు" అనిచెప్పుటకు వీలు లేదుకదా ఇట్లైనను "నేను ప్రపంచమును జూచుచున్నానే, ఇది యభావరూప మనిన నెట్లు!" అనువారలకుఁ జిత్తశుద్ధిని గలిగించి తత్త్వమును బోధించుటకై "మాయ యనిర్వచనీయరూపముతో నున్నది" యని చెప్పవలసివచ్చినది.

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగా చెప్పి యనుభవపూర్వకముగా నామాయయొక్క స్వరూపమును దెలుపుచున్నాఁడు.—

సీ. త్రాడు భుజంగ మై స్థాణువు పురుషుఁడై
రాజిల్లుశుక్తిక రజత మగుచు
మరుమరీచికలు నిర్మలసలిలంబు లై
తొడరి మిన్ను నీల మై తోఁచుపగిది
నద్వయామలసచ్చిదానందమయుఁడ నై
తగు నేను మిగుల నెద్దానివలనఁ
దొలుత నసజ్జడదుఃఖాత్మకము లైన
జగములై కనుపింతు జనుల కెల్ల

తే. దృఢతరాద్వైతవిజ్ఞానదృష్టిచేతఁ
బండితులు పూర్ణనిర్గుణబ్రహ్మమయుఁడ
నైన నను గాంచినంత నెయ్యది యభావ
మగు నదియ సుమా మదీయమాయాతమంబు. 25

టీక. త్రాడు, భుజంగమై=సర్పముగాను, స్థాణువు=స్తంభము, పురుషుఁడై=మనుష్యుఁడుగాను, రాజిశుక్తిక=ప్రకాశించుచున్న ముత్తెపుచిప్ప, రజతమగుచు=వెండిగాను, మరుమరీచికలు=ఎండమావులు, నిర్మలసలిలంబులై=పరిశుద్ధజలములుగాను, తోఁథరి=పూనికతో, మిన్ను=ఆకాశము, అసితమై=నలుపై, తోఁచుపగిది=భ్రాంతివలనఁ గానవచ్చునట్లు, అద్వ...డనై-అద్వయ=రెండవపదార్థము లేక (అనఁగా:నేకస్వరూపుఁడనై), అమల=నిర్మలుఁడనై, సత్=సత్తాస్వరూపుఁడనై, చిత్=జ్ఞానస్వరూపుఁడనై, ఆనందమయుఁడనై=సుఖస్వరూపుఁడనై, తగునేను=ఒప్పుచున్న నేను, మిగులన్=అధికముగ, ఎద్దానివలనన్ ఏపదార్థముయొక్క ప్రభావముచే, తొలుతన్=మొట్టమొదట (అజ్ఞానదశయందు), జనులకెల్లన్=జీవుల కందఱకును, అస...లైన-అసత్=అసత్యము, జడ=అజ్ఞానము, దుఃఖ=దుఃఖము అనునవి, ఆత్మకములైన=స్వరూపములుగాఁ గలిగియున్న, జగములై=ప్రపంచరూపముగా, కనిపింతున్=కానఁబడుచున్నానో, పండితులు=జ్ఞానవంతులగువారు, దృఢ...చేతన్ - దృఢతర=స్థిరమైన, అద్వైత=అభేదరూపమగు, విజ్ఞానదృష్టిచేతన్=అనుభవజ్ఞానమనెడు చూపుతో, పూర్ణ...డన్-పూర్ణ=సర్వపరిపూర్ణుఁడనైనట్టియు, నిర్గుణ=గుణరహితుఁడనైనట్టియు, పరబ్రహ్మమయుఁడన్ పరబ్రహ్మరూపుఁడనైనట్టియు, ఐన, ననున్=నన్ను, కాంచినంతన్=చూచినతోడనే "నేనే(బ్రహ్మమును" అని తెలిసికొనినతోడనే). ఎయ్యది=ఏపదార్థము, అభావమగున్=లేనిదగునో, మదీ...తమంబు-మదీయ=నాసంబంధమైన, మాయ=మాయయనెడు, తమంబు=అంధకారము, అదియసూ=అపదార్థమేసుమా.

తా. స్తంభము పురుషుఁడుగాను త్రాడుసర్పముగాను ముత్యపుచిప్ప వెండిగాను ఎండమావులు జలములుగాను ఏవర్ణములును లేనియాకాశము నల్లనిది గాను గానవచ్చినట్లు నేను (పరబ్రహ్మము)అద్వితీయుఁడనయ్యు నిర్మలుఁడనయ్యు సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడనయ్యు భేదయుక్తమై అసత్యరూపమై జడమై దుఃఖరూపమైయున్న ప్రపంచముగాఁ దోఁచుచుండుట యనుభవసిద్ధము. ప్రపంచమనఁగా నామరూపములుమాత్రమేకాని మఱేమియు లేదని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. ఇట్లొకవిధముగానున్న నేను విరుద్ధమగుమఱియొకవిధముగఁ దోఁచుటకుఁగారణమెద్దియో! ఏది అభేదజ్ఞానముకలుగఁగానే యభావరూపమై (త్రికాలములయందును బొత్తిగ లేనిదై) కానరాదో అదియేమాయ (అజ్ఞానము) యని తెలిసికొనుము.

వ. అది మఱియు సర్వభూతసుషుప్తిసమష్టిరూపంబు సమస్తప్రపంచవాస
నామయంబు సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకంబు స్వాంతర్గుప్తానంతకోటిజీ
వసంఘాతంబుఁ గేవలజడంబు మోహాత్మకంబు సకలజగదుపాదాన
కారణంబు నవిద్యావ్యక్తతమస్సుషుప్తిప్రకృతిప్రళయప్రధానమా
యాజ్ఞానాదిశబ్దవాచ్యంబు నై యొప్పుచుండు నని వెండియు. 26

టీక. అది=ఆపదార్థము (ప్రకృతి), మఱియుక్ = సర్వ...బును-సర్వభూత సర్వభూతములకు అనుభవములోనున్న, సుషుప్తిసమష్టి=సుషుప్తిసముదాయమే (లేక సామాన్యమే. ప్రతిజంతువునకును ప్రత్యేకముగా ననుభవములో నున్న సుషుప్తికివ్యష్టి సుషుప్తియని పేరు. సర్వప్రపంచమును ఏకశరీరముగాఁ గైకొని వ్యవహరింతు మేని యప్పటిసుషుప్తికి సమష్టిసుషుప్తి యనిపేరు. దీనికి సుషుప్తిసామాన్య మనికూడ వ్యవహరింపవచ్చును. ఇట్లొకసుషుప్తినేకాక జాగ్రత్స్వప్నములను ప్రాణాదులను గూడ ప్రత్యేకపదార్థములను గూర్చి మాటలాడునప్పుడు వ్యష్టి యనియు సర్వప్రపంచము నేకశరీరముగాఁ గొని మాటలాడునప్పుడు సమష్టియనియు వ్యవహరించుచున్నారు.) రూపంబును స్వరూపముగాఁగలదియు (ఇంద్రియములు మనస్సు మొదలగునవన్నియు సుషుప్త్యవస్థయందు లీనమగుచున్నవి. కావున నదియే వీనికికారణము), సమ...బును-సమస్తప్రపంచ=నానావిధ మగుప్రపంచ మేరూపముగాఁగల, వాసనా=సంస్కారములతో (ఒకసృష్టియందున్న ప్రపంచమువలెనే రెండవసృష్టియందున్న ప్రపంచము కూడ జనించునని "ధాతా యథా పూర్వ మకల్పయత్" అనుశ్రుతి చెప్పుచున్నది. దాని ననుసరించి చూచిన మొదటిసృష్టియం దున్నప్రపంచము లయమైనపిదప తత్కారణమగు ప్రకృతియందు ఆప్రపంచరూప మగుసంస్కారము నిలిచి యుండవలయు నని యేర్పడుచున్నది. కార్యములు తమకారణములయందే లయము నొందును గాని మఱియొకచోట లయమునొంద వని తెలిసికొనవలయును.) మయంబును=నిండినదియు ను, సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకంబును = సత్త్వరజస్తమోగుణములే ఆకారముగాఁ గలది యును (సత్త్వరజస్తమోగుణములే ప్రకృతి యనియు దానిని మనము సుషుప్తి యని చెప్పుచు ననుభవించుచున్నా మనియు భావము.) స్వాం...బును - స్వాంతః = తన లోపల, గుప్త=దాచఁబడిన, అనంతకోటి=అపరిమితములైన, జీవ=జంతువులయొక్క, సంఘాతంబును=సమూహముగలదియు, కేవలజడంబును=సంపూర్ణముగ జడమైనదియు, అనఁగా:నచేతనమైనదియు, మోహాత్మకంబును=భ్రమరూపమైనదియు, (సుషుప్తియని చెప్పుటవలన సుషుప్త్యవస్థమాత్రమే ప్రకృతియును జాగ్రదాదులు ప్రకృతి కాదు యు తలంతురేమో యని మరల మోహాత్మక మని చెప్పఁబడియున్నది.) సక...బును-సకలజగత్=సర్వప్రపంచమునకును, ఉపాదానకారణంబును=మట్టిమొదలగు కారణమై

నట్లు ప్రపంచమున కుపాదానకారణమైనదియును (భ్రాంతియే ప్రకృతి రూపమని చెప్పి "అదియే ప్రపంచమున కుపాదానకారణము, అనఁగా" ప్రపంచవికారమైనది" అనుటవలన ప్రపంచపదార్థము కాదనియు భ్రాంతిజ్ఞానమే యనియు నేర్పడుచున్నది. ఎండమావులు నీరుగాఁగనఁబడినప్పుడు ఆనీటికి భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె నితరమగురూపము లేదనుట ప్రత్యక్షసిద్ధ మగువిషయము కావున పైసిద్ధాంతమునందు దోషము లేదు. అవిద్యావ్యక్తతమస్సుషుప్తి ప్రకృతి ప్రళయ, ప్రధాన, మాయాజ్ఞానాదిశబ్దవాచ్యంబు నై=అవిద్య, అవ్యక్తము, తమస్సు, సుషుప్తి, ప్రకృతి, ప్రళయ, ప్రధానము, మాయ, అజ్ఞానము అను మొదలగు శబ్దములచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నదై, ఒప్పుచుండునని = ప్రకాశించుచుండునని చెప్పి, వెండియుఁ=మఱియును (ఈక్రిందివిధముగాఁ జెప్పఁబోవుచున్నాఁడని శేషము).

తా. ప్రతిజంతువునకును సుషుప్త్యవస్థ యనుభవములోనున్నది. మన మొక్కొక జంతువునుగూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పినప్పుడాసుషుప్తికి వ్యష్టిసుషుప్తియని పేరు. సర్వప్రపంచము నొక్కటిగాఁ గాని వ్యవహరించునప్పుడు దానికిసమష్టిసుషుప్తియని పేరు. ఈసమష్టిసుషుప్తియే పైనఁ జెప్పఁబడియున్నమాయకు స్వరూపము. ఈప్రపంచమనాది యని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. ఇది పూర్వకల్పమునం దెట్లుండెనో యుత్తరకల్పమునందుఁ గూడ నట్లేయుండును. కావున నీప్రపంచసంబంధంబులైనసంస్కారములు దానికిఁగారణమగువస్తువునం దె యుండును. సుషుప్త్యవస్థయందు నింద్రియములు మనసు మొదలగుప్రపంచమంతయు లీనమగుచున్నది. కార్యములు తమ యుపాదానకారణమునందుఁ దప్ప మఱి యెచ్చటను లయమును జెంద వనుట నియమము కదా ! కావున సుషుప్త్యవస్థారూపిణి యగుమాయయే ప్రపంచసంస్కారముల కెల్ల నాశ్రయము. దానియాకారము సత్త్వరజస్తమోగుణములే. ఈసమస్తజీవులును దానియందే యున్నారు. "సత్త్వంప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః = సత్త్వరజస్తమోగుణములులేని జంతు వొక్కటైనను లేదు" అనువాక్యమునను సరించి చూచిన సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకయైన ప్రకృతియే యీప్రపంచ మనిస్పష్ట మగుచున్నది. బ్రహ్మస్వరూప నిరూపణమువలనఁ బ్రపంచ మజ్ఞానకార్య మని యిదివఱకే స్పష్టము చేయఁబడి యుండుటచే నాయజ్ఞానమునకు సత్త్వరజస్తమోగుణములె యాకారమనుటయును పైవాక్యమువలననే దృఢమగుచున్నది. మఱియు బ్రహ్మప్రకాశములేక ప్రకాశింపదు కావున నది జడపదార్థము. "సుషుప్తియేమాయ" యనుటవలన జాగ్రదాద్యవస్థలు మాయకానేర వని భ్రాంతి నొందకుము. సుషుప్తియే. మాయయనఁగా సుషుప్త్యవస్థవలె నుండునది యని మాత్రమె యర్థము. జాగ్రదవస్థయందుఁ గూడ దత్త్వము తెలియుటయే లేదు. కదా! కావున భ్రాంతియే దాని యథార్థస్వరూపము. నేను (బ్రహ్మ

ము) సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడను కావునఁ బ్రపంచమునకు నుపాదానకారణమును గానేరను. కావున నసత్య జడదుఃఖరూపిణి యగు మాయయే దీనికి నుపాదానకారణము. అవిద్య యనినను అవ్యక్త మనినను తమస్సనినను సుషుప్తి యనినను మాయ యనినను ప్రకృతి యనినను ప్రళయ మనినను ప్రధాన మనినను అజ్ఞానమనినను ఒక్కటియే. ఇవియే కాక నిమాయకు మఱియు ననేకనామధేయములతో వ్యవహారము కలదు. ఓ పార్వతీ! శ్రీరాముఁ డీవిధముగా నాంజనేయునకు మాయాస్వరూపమును నిర్ణయించి చెప్పి సృష్టినిగూర్చి ఈక్రిందివిధముగా నుపదేశించెను.

అవ. సృష్టికిఁ గారణభూత మగుమాయాకార్యమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

తే. ఆదిమధ్యాంతశూన్య యైనట్టిప్రకృతి
యాదిమధ్యాంతములు గల్గినట్లు తోఁచి
యాదిమధ్యాంతరహితాద్వయాత్మునకును
నాదిమధ్యాంతములు గల్గ నావరించె. 27

టీ. ఆది... ప్రకృతి-ఆది=మొదటను, మధ్య=నడుమను; అంత=తుదియందును, (అనఁగా: సృష్టి స్థితి ప్రళయకాలములయం దనుట) శూన్యయైనట్టి = లేనట్టి, (సత్యజ్ఞానా నందస్వరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమునకు అసత్య, జడ, దుఃఖరూపిణి యగు ప్రకృతిలో సంబంధ ముండుటకు వీలు లేదు కావునను, జడపదార్థము స్వతంత్రముగా నుండుటకును వీలు లేదు కావునను, ఆప్రకృతి త్రికాలములయందును లేనిదనియే చెప్పఁబడుచున్నది.) ప్రకృతి=మాయ, ఆదిమధ్యాంతములన్=సృష్టిస్థితి ప్రళయములయందు, కల్గినట్లుతోఁచి=ఉన్నట్లుకనఁబడుచు (నిత్యయైనట్లు కనఁబడుచు), ఆది...కున్-ఆదిమధ్యాంతరహిత=ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయములులేక సర్వకాలములయందు నిత్యుఁడగునట్టియు, అద్వయ=అద్వితీయుఁడగునట్టియు, (అనఁగా: తనకంటె మాయ యొకటి వేఱుగా నున్నదని చెప్పుటకు వీలు లేనట్టియు,) ఆత్మునకున్=స్వస్వరూపుఁడగుపరబ్రహ్మమునకు, ఆదిమధ్యాంతములు=ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయములు, కల్గన్=కలుగునట్లుగా (అనఁగా: ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయములుగల ప్రపంచరూపముతోఁ దోఁచునట్లుగా), ఆవరించెన్=కప్పెను. (అనఁగా: భ్రాంతిచే పాము త్రాఁడై తోఁచునట్లు తనశక్తిచే తనకుఁ దానే ప్రపంచరూపముతోఁ దోఁచుచున్నాఁ డనిభావము. ఎట్లైనను దనకంటెఁ దాను వేఱుకాఁడు కావునను, పైనఁ జూపిన యుక్తిప్రకారము మాయ శూన్య మని చెప్పఁబడియుండుటచేతను “ఆబ్రహ్మము నిత్యసిద్ధుఁడు, శుద్ధుఁడు, నిత్యముక్తుఁడు” అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. మఱియు పై నిరూపించినశక్తి (అశక్తి యొన్నిరూపములతో మార్పు నొందినను మనకు గోచర మగునట్టి పరిణామము మనస్సే కావున ఈశక్తిని మన స్సని వ్యవహరింపవచ్చును.) యీఁదలి (అనఁగా: మనయనుభవము

లో నున్నమనస్సునందలి) రజస్తమోగుణములును సత్త్వంబును గూడ లయించె నేని (అనఁగా నాప్రకృతి విజృంభించుటమానెనేని యప్పుడు తనకుఁ దానే ముక్తుఁడై నట్లుఁ దోఁచును. శక్తి విజృంభించుచున్నకాలమున తనకుఁ దానే ప్రపంచరూపుఁడై తోఁచునప్పుడు చిత్తశుద్ధికరము లనునభిప్రాయముతో చేయఁబడు కర్మలవలన గుణములు నశించును.)

తా. పైనిరూపణమువలన మాయ యనునది మొదటఁ గాని నడుమఁ గాని తుదియందుఁ గాని వాస్తవముగా లేదనియు నూరక తోఁచుచు మాత్రమేయున్నదనియు స్పష్టమైనది కదా! ఇట్లుండియు నది సర్వకాలములయందును వాస్తవముగానే యున్నట్లు తోఁచి ఆదిమధ్యాంతశూన్యుఁడ నైనట్టియు నద్వితీయుఁడ నైనట్టియు నాకు (బ్రహ్మమునకు) నాదిమధ్యాంతములు కల వని తోఁచునట్లు చేయుచు నిన్నావరించినది.

అవ. ఇట్లు ప్రపంచమున కాదికారణ మగుమాయావరణమును జెప్పి యామాయను విభాగించుచున్నాఁడు.—

క. కవియన్మూలప్రకృతియు, ద్వివిధయగుసుమాయయనవిద్యయనఁగనా
  ద్యవిమలసత్త్వాత్మకయగు, నవిమలసత్త్వప్రధాన యగునన్యతగన్.

టీ. కవియన్=ఈవిధముగా ఆవరించునప్పుడు, మూలప్రకృతియున్=పైఁజెప్పఁబడిన మూలప్రకృతి, మాయయనన్=మాయ యనియు, అవిద్యయనఁగన్=అవిద్యయనియు, ద్వివిధయగున్=రెండువిధము లైనదిగా నుండును. (ఈమాయావిద్యాశబ్దములు మూలప్రకృతివాచకములే యైనను ప్రధానముగా దానిభేదములనుగూర్చియే చెప్పనని తెలిసికొనవలయును.) ఆద్య=అందు మొదటి దగుమాయ, విమలసత్త్వాత్మకయగున్=విమల=నిర్మల మైన, (అనఁగా రజస్తమోగుణములతో సంబంధములేని, లేక, సర్వగుణములకునులయస్థాన మైన), సత్త్వ=సత్త్వగుణమే, (లేకచిద్రూపమే) ఆత్మకయగున్=స్వరూపముగాఁ గలదియైయున్నది. అన్య=రెండవది యగునవిద్య, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, అవిమలసత్త్వప్రధాన-అవిమల=అపరిశుద్ధ మైన, (అనఁగా రజస్తమోగుణసంసర్గగల, లేక, త్రిగుణవిజృంభణరూప మైన), సత్త్వ=సత్త్వగుణమే (లేక స్వభావమే), ప్రధాన=ముఖ్యముగాఁగలది (తదాకార మైనది) అగున్.

తా. ఆప్రకృతియు మాయ యనియు నవిద్యయనియు రెండువిధము లై యున్నది. అందు రజస్తమోగుణములసంబంధము లేనిపరిశుద్ధసత్త్వగుణమే (లేక త్రిగుణములలయస్థాన మగుస్థితియే) ప్రధానస్వరూపముగఁ గలది మాయ యనఁబడును. రజస్తమోగుణసంబంధము కల యపరిశుద్ధసత్త్వగుణమే ప్రధానస్వరూపముగాఁ గలది యవి

ద్య యనంబడును. కావున ప్రకృతి నన్నావరించినప్పుడు నాకీమాయావిద్యలవలన రెండువిధములగు నావరణములును గలిగెను.

ఈశ్వరవిచారఘట్టము.

అవ. ఇక సృష్టిని గ్రమముగ వివరించువాఁడై మొట్టమొదట సమష్ట్యభిమాని యగునీశ్వరుని యుత్పత్తిని దెలుపుచున్నాఁడు.—

తే. అమలసత్త్వప్రధాన యైనట్టిమాయ
యందు దాని కధిష్ఠాన మైననేను
బ్రతిఫలించితి మేఘసంఘటిత జలముల
మించి యాకాశ మమర బింబించినట్లు. 29

టీ. అమలసత్త్వప్రధానయైనట్టిమాయయందున్=శుద్ధసత్త్వరూపిణి యగు నామాయయందు (అనఁగా నామాయ నన్నావరించినప్పుడు), దానికిన్=ఆమాయకు, అధిష్ఠానమైననేను=ఆధారమైయుండిన నేను, (రాముఁడు, అనఁగా బ్రహ్మము.) ఆకాశము, మేఘసంగతజలములన్=తానే (ఆకాశమే) ఆధారముగాఁ గలిగియున్న మేఘోదకములయందు, (మేఘమునకును దానియం దున్న నీటికిని ఆకాశమే యాధారము. అట్టిమేఘస్థితోదకమున్నందు.) మించి=అధికముగా (లేక ఆనీరుండినభాగమునకంటె మిగుల విశాలమై యుండియును). అమరన్=చక్కఁగా, బింబించినట్లు=ప్రతిఫలించిన విధమున, ప్రతిఫలించితిన్=(మాయయందు) ప్రతిబింబించితిని. (ఆకాశము తన యం దున్న నీటిలో తానే ప్రతిబింబించినట్లు నేనును తనయం దున్న మాయలో తానే ప్రతిబింబించితిని.)

తా. ఆరెండావరణములలో మాయావరణమువలన గలిగిన కార్యమును వినుము. ఆకాశము నిర్మల మయ్యును దేనితోను సంబంధపడని దయ్యును దనయందే నిలిచి యున్న మేఘములయందలి నీటిలోఁ బ్రతిబింబించిన విధమున నేనును (బ్రహ్మయును) నాయందే నిలిచి యున్నమాయయందుఁ బ్రతిబింబించితిని.

క. మాయాప్రతిబింబంబును
మాయాధిష్ఠానపరము మాయయుఁ గూడన్
మాయావి యైన నీశుఁడ
మాయికుఁ డగునతఁడు బ్రహ్మమయుఁడై యుండున్. 30

టీ. మాయా...బంబును-మాయా=(పైఁజెప్పఁబడినవిధముగా) మాయయందు ప్రతిబింబించిన, ప్రతిబింబంబును=బ్రహ్మప్రతిబింబమును, మాయాధిష్ఠానపరము-మాయా=మాయకు, అధిష్ఠాన=ఆధారభూతమైన, పరము=పరబ్రహ్మము, మాయయున్=

ఆఈశ్వరున (బ్రహ్మప్రతిబింబము)నకుపాధి యగుశుద్ధసత్త్వప్రధానయగు, మాయన్ = కలసి, మాయావియైన = మాయకలవా రని వ్యవహరింపఁబడుచున్న, ఈశుఁడు = ఈశ్వరుఁడు, అగున్, ("మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం" అనుశ్రుతి యిందుకు ప్రమాణము.) అతఁడు = ఆఈశ్వరుఁడు బ్రహ్మమయుఁడై = బ్రహ్మరూపుఁడై, ఉంటన్ = ఉండుటచేత, అమాయికుఁడగున్ = (యథార్థమును విచారించిన) మాయాసంబంధము లేనివాఁ డగును. (మాయ శుద్ధసత్త్వరూపిణి కావున నందు గుణవిజృంభణము లేకపోవుటచేత నందలి ప్రతిబింబమునకు, లేక దాని యాధారమునకు, భ్రాంతి లే దని భావము.)

తా. ఇట్లు ప్రతిబింబించుటవలన మాయయు నందలిప్రతిబింబంబును దానికాధార మగుశుద్ధచైతన్యంబును గలసి యీశ్వరశబ్దముచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. ఆయీశ్వరుఁడే మాయ కధిపతి యనియు మాయను బ్రేరేపించువాఁ డనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఆమాయ శుద్ధసత్త్వప్రధాన కావున నాయీశ్వరునకు దానివలన నుపద్రవమేమియు లేదు. జీవునివలె నాయీశ్వరుఁడు మాయకు లోఁబడఁడు. బ్రహ్మరూపుఁడై యే యుండును.

క. ఆయీశ్వరుండ నేనా, మాయయె సీతావధూటి మదిఁ దలఁప మహామాయుఁడనయ్యు వశీకృత, మాయుఁడనై యవతరింతు మహి నిట్లనఘా.

టీ. అనఘా = పాపరహితుఁడా! ఆయీశ్వరుండన్ = పైఁజెప్పినయీశ్వరుఁడను, నేనా = నేను, ఆమాయయే = పైఁజెప్పినమాయ, సీతావధూటి = సీతయే, మదిన్ = మనస్సునందు, తలంపన్ = విచారింపఁగా, మహామాయుఁడనయ్యున్ = అపరిమిత మగు మాయ గలవాఁడనయ్యును, వశీకృతమాయుఁడనై = ఆమాయను లోఁబఱచుకొనినవాఁడనై (అనఁగా దానివలన నేవికారములను జెందక, (యథార్థస్థితిలో దానియం దేవికారములు లేవు.) మహిన్ = భూమియందు, ఇట్లు = ప్రస్తుతరామావతారమువలె, అవతరింతున్ = పుట్టుచుందును.

తా. ఓజ్ఞానవంతుఁడా! ఆంజనేయా! పైఁజెప్పఁబడినయీశ్వరుఁడను నేను (శ్రీరాముఁడు) "నన్నావరించెను" అని చెప్పఁబడి యున్నమాయయే యీసీత. నేను మాయావినయ్యును ఆమాయకు లోఁబడక దానిని లోఁబఱచుకొని యీవిధముగా లోకోపకారార్థమై భూలోకమున నవతరించు చుండును.

వ. ఇట్లు శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయోపాధికుండును సర్వేశ్వరుండ నైననేను వశీకృతమాయుండ నగుటంజేసి జగంబులు సృజియించి శత్రుక్షణంబు కొఱకుఁ దొల్లి మత్స్యకూర్మవరాహనారసింహవామనపరశురామా

వతారంబులు ధరియించి దుష్టనిగ్రహశిష్టానుగ్రహంబులం గావించి యిప్పుడు శ్రీరామరూపంబుచే నవతరించి రావణకుంభకర్ణాది రాక్షసులసంహరించి భూభారంబునివారించితి నింక నిటమీఁదట బలరామకృష్ణబుద్ధకల్కిరూపంబుల నేనవతరింపఁగలవాఁడ నాచరిత్రంబులు లోకత్రయపవిత్రంబులు భవలతాలవిత్రంబు లై యొప్పు నని చెప్పి వెండియు. 32

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, శుద్ధ...కుఁడనై-శుద్ధ=నిర్మలమైన, సత్త్వ=సత్త్వగుణమే ప్రధాన=ప్రధానముగాఁ గల, మాయ=మాయయే, ఉపాధికుండనై=ఉపాధి గాఁగలిగినట్టియు, సర్వేశ్వరుండనై=సకలప్రపంచమునకును ప్రభువైనట్టియు, ఐన నేను, వశీకృతమాయుఁడనై=మాయను స్వాధీనపఱచుకొనినవాఁడను, అగుటంజేసి-అయియుండుటచేత, జగంబులుసృజించి=జగత్తులఁబుట్టించి, తత్ప్రత్యక్షణంబుకొఱకై-దానినిరక్షించుటకొఱకై, తొల్లి=పూర్వమున, మత్స్యకూర్మవరాహనరసింహవామనపరశురామరూపములను=మత్స్య, కూర్మ, వరాహ, నరసింహ, వామన, పరశురామావతారములను, ధరించి=తాల్చి, దుష్ట...లను-దుష్టనిగ్రహ=దుష్టసంహారమును, శిష్టానుగ్రహంబులను=శిష్టరక్షణంబును, కావించితిని=చేసితిని, ఇప్పుడు, శ్రీరామరూపంబుచేత=శ్రీరామరూపముతో, అవతరించి=పుట్టి, రావణకుంభకర్ణాదిరాక్షసులను=రావణుఁడు, కుంభకర్ణుఁడు మొదలగు రాక్షసులను, సంహరించి, భూభారంబు - భూ=భూమియొక్క, భారంబు=భారమును, నివారించితిని=పోఁగొట్టితిని. ఇక నిటమీఁదటను=ఇంకమీఁదట, బలరామకృష్ణబుద్ధకల్కిరూపంబులను= బలరామకృష్ణబుద్ధకల్కిరూపములతో, ఏనవతరింపంగలవాఁడను= నేను అవతరింపఁబోయెదను నాచరిత్రంబులు=నానడవడులు, లోకత్రయపవిత్రంబులు - లోకత్రయ=మూఁడులోకములను, (అనఁగా వర్ణించువారిని గాని వినువారిని గాని ప్రశ్నఁజేయువారిని గాని,) పవిత్రంబులు=పవిత్రముఁజేయు సామర్థ్యముగలవి. భవలతాలవిత్రంబులై -భవ=సంసారమనెడు, లతా=తీఁగెకు, లవిత్రంబులై=కొడవలివంటివియునై, ఒప్పును=ప్రకాశించును, అనిచెప్పి, వెండియును=మఱియును.

తా. ఈవిధముగా శుద్ధసత్త్వప్రధాన యగుమాయావరణమునకుఁ జిక్కి యీశ్వరుఁడ నైననాకు నామాయ స్వాధీనయైయున్నది. కావున దానిసహాయమువలన సమస్తలోకమును సృజించితిని. దుష్టులవలన నాప్రపంచమునకుఁ గలుగుబాధను దొలఁగించి రక్షించుటకై పూర్వకాలంబున నాయాయవసరముల ననుసరించి మత్స్యకూర్మవరాహనృసింహవామనపరశురామరూపములఁ దాల్చితిని. ప్రస్తుతము రామరూపమున జనించి దుష్టులగు రావణకుంభకర్ణాదుల వధించి భూభారమును దొలఁగించితిని. ఇఁకమీఁద

కృష్ణబలరామబుద్ధకల్కిరూపములఁ దాల్పఁబోయెదను. ఆయాయవతారములయందలి నాచరిత్రలువినినంతమాత్రముచే మూఁడులోకములఁ బవిత్రములఁగావించును. సంసారబంధమును ద్రెంచును. ఓపార్వతీ! రాముఁ డిట్లు తనతత్త్వము నెఱింగించి ప్రకృతానుగుణముగా నిట్లనియె.

చ. గురుఁడు హిరణ్యగర్భుఁ డని కొందఱు గొంద ఱిల న్మహావిరా
ట్పురుషుఁడటంచుఁగొందఱుఋభుప్రభుఁడంచుముకుందుఁడంచు గొం
దఱు శివుఁడంచుఁ గొందఱు వినాయకుఁడంచును గొందఱుం బరా
పరవరు నన్నెఱుంగక యుపాస్తి యొనర్పుదు రజ్ఞులై తగన్. 33

టీక. ఇలన్=భూమియందు, కొందఱు=కొందఱుజీవులు (అవిద్యయందు ప్రతిబింబించుటచే అచ్చటి గుణవిజృంభణమువలన తనకుఁ దానే సంసారిగాఁ దోఁచునట్టి బ్రహ్మప్రతిబింబము జీవుఁడు), పరాపరవరున్-పరా=పరాప్రకృతికంటెను, (పైఁజెప్పినజీవునికే పరాప్రకృతి యనిపేరు), అపర=అపరాప్రకృతికంటెను, (జీవుఁడు తప్పఁ దక్కిన ప్రపంచమంతయు నపరాప్రకృతి,) వరున్=శ్రేష్ఠుఁడనగు, నన్నున్, అజ్ఞులై=అజ్ఞానవంతులై (అజ్ఞానమనఁగా: నవిద్యయే కావున దానికి లోఁబడినవారై,) ఎఱుంగక=తెలిసికొననేరక, గురుఁడు=బృహస్పతియని, కొందఱు=మఱికొందఱు, హిరణ్యగర్భుఁడని=చతుర్ముఖబ్రహ్మయని, కొందఱు=మఱికొందఱు, మహావిరాట్పురుషుఁడటంచున్=విరాట్పురుషుఁ డని (ప్రపంచమంతయు నేకశరీరముగాఁ గొని మాటలాడు నప్పుడు దానికి విరాట్పురుషుఁడని వ్యవహారముకలదు), కొందఱు = మఱికొందఱు, ఋ...డంచున్-ఋభు=దేవతలకు ప్రభుఁ డంచున్=అధిపతి యగునింద్రుఁ డనియు, ముకుందుఁడంచున్= విష్ణు వనియు, కొందఱు=మఱికొందఱు, శివుఁడంచున్=శివుఁ డని, కొందఱు=మఱికొందఱు, వినాయకుఁడంచున్=విఘ్నేశ్వరుఁ డని, తగన్=ఒప్పునట్లుగా ఉపాస్తియొనర్పుదురు=పూజింతురు. [తనకును నాకును (బ్రహ్మకును) భేదము కలదనుతలంపుతో పూజను చేయుదురు.]

తా. ఇట్లు నేను (బ్రహ్మము) మాయయందుఁ బ్రతిబింబించినను ఈశ్వరుఁ డని పిలువఁబడుచున్నను మాయయనునది పైనిరూపణననుసరించి యథార్థముకాదు. కావున (నేను) నిర్వికారుఁడను. సర్వమయుఁడను. ఇట్టినన్నుఁ దెలిసికొనలేక యజ్ఞానులగువారు "తాము వేఱు నేను వేఱు" అనునభిప్రాయముతో (నన్ను) నుపాసనఁ జేయుచున్నారు. ఒకవిధముగా కాదు. వారియిచ్చ వచ్చినట్లు కొందఱు బృహస్పతి యనియు కొందఱు చతుర్ముఖుం డనియు కొందఱు విరాట్పురుషుఁ డనియు మఱికొంద ఱింద్రుఁడనియు వేఱొకకొందఱు విష్ణు వనియు శివుఁ డనియు వినాయకుం డనియు నిట్లనేకు లనేకవిధములుగా నుపాసన చేయుచున్నారు. నాకంటె వే ఱగుపదార్థ మేదియును లేదు.

కావున నెవ్వ రెట్లు భావించినను నేనే (బ్రహ్మమే) యగు చున్నాను. వారితలంపుల కెన్ని భేదములున్నను పరాత్పరుఁడ నగు నే నొక్కఁడ నే.

విశ్వమునకు నుపాదాననిమిత్తకారణములు.

అవ. మాయను వర్ణించునప్పు డది ప్రపంచమున కుపాదానకారణ మని చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లు చెప్పుటచే నీశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణము మాత్రమే కావలసివచ్చుచున్నాఁడు. ఇదియే సిద్ధాంతమైనచో "అస్తిభాతిప్రియం రూపం నామచేత్యంశపంచకం, ఆద్యత్రయం బ్రహ్మరూపం జగద్రూపం తతోద్వయం" అను ప్రమాణము ననుసరించి సిద్ధాంతముచేయఁబడియున్న "ప్రపంచమునందు బ్రహ్మరూపము లగునస్తి భాతి ప్రియములు కానవచ్చుచున్నవి. కావున ప్రపంచబ్రహ్మలకు భేదములేదు" అను విషయమునకు విరోధము వచ్చును. ఉపాదానకారణమునకును కార్యమునకును భేదము లేకుండును గాని నిమిత్తకారణమునకును కార్యమునకు నట్లుండవలసిన యావశ్యకత లేదు కదా. కావున నీక్రిందిపద్యముతో నీసంశయమును నివారించుచున్నాఁడు.

ఆ. వినుము నేను విశ్వమునకు నుపాదాన
కారణము నిమిత్తకారణంబు
నగుచు నూర్ణనాభివగిది నొప్పుదు నింకఁ
గార్యములును నేన కపివరేణ్య! 34

టీ. కపివరేణ్య=వానరశ్రేష్ఠా! వినుము, నేను, విశ్వమునకుఁ = ప్రపంచమునకు, ఉపాదానకారణమును=(మట్టి కుండ కుపాదానకారణ మైనట్లు) ఉపాదానకారణము గాను (ప్రపంచము బ్రహ్మమునందు భ్రాంతిచేఁ గానవచ్చును. భ్రాంతిచేఁ దోఁచుపదార్థములకు భ్రాంతికంటె వేఱగుస్వస్వరూపము లేదు. భ్రాంతి యనఁగా నవిద్యయే కావున నది ప్రపంచమున కుపాదానకారణ మని యింతకుముందుఁ జెప్పియున్నాము. ఎండమావులయందుఁ దోఁచునీళ్లు ఎండమావులకంటె వేఱు కానట్లు బ్రహ్మమునందుఁ దోఁచుజగము బ్రహ్మమునకంటె వేఱు కాదు గావున నాబ్రహ్మము కూడ ప్రపంచమున కుపాదానకారణమే యని యిచ్చట చెప్పఁబడె నని తెలిసికొనవలయును,) నిమిత్తకారణంబును=(కుండకు కుమ్మరివాఁడు కారణ మైనట్లు) నిమిత్తకారణము గాను. (మాయ జడము గావున దానిని ప్రేరేపించు బ్రహ్మ నిమిత్తకారణమగును,) అగుచుఁ=ఐ, ఊర్ణనాభివగిదిఁ=సాలెపురుగువలె, ఒప్పుదుఁ=ఉన్నాను. (అపురుగు తనునుండి వచ్చుదారమును తానే యల్లునుగాన నాయల్లిక కుపాదానకార

ణము నిమిత్తకారణముకూడ నగును;) ఇంకన్=మఱియు, కార్యములును=మాయవలనఁ బుట్టిన ప్రపంచముకూడ, నేనే = (ఉపాదానకారణ మగుటచేఁ గంటె కుండ వేఱు కానటు నాకంటె ప్రపంచము వేఱు కా దనుట.)

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! యీశ్వరుఁడు ప్రపంచమునకు నుపాదానకారణము కాక పోవు ననుసంశయము నీకు వలదు. మాయకును నాకును (బ్రహ్మమునకును) భేదము కల దని చెప్పుటకే యవకాశము లేదని యిదివఱకే చెప్పియున్నానుకదా. ఎండమావులందు దోఁచుజలముతో శుద్ధజలమునకు భేదము కలుగనివిధమున త్రికాలములయందు నసత్యమై నాయందు దూరక తోఁచుచున్నమాయతో నాకు భేదముకలుగదు. కావున నేనే ప్రపంచమున కుపాదానకారణభూతుఁడను. ఉపాదాన కారణ మచేతన మైన యెడల దానినుండి కార్యము నుత్పత్తి చేయుటకై చేతన మగునిమిత్తకారణము మఱియొకటి కావలసివచ్చును. నేను (బ్రహ్మము) చేతనస్వరూపుఁడనే యగుటచేత నీప్రపంచమునకు వేఱొక నిమిత్తకారణముతోఁ బని లేదు. కావున నీప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణభూతుఁడను కూడ నేనే. ఉపాదానకారణ మగుటచే కార్యరూప మగు నీప్రపంచము గూడ నేనే. ఉపాదానకారణమునకును గార్యమునకును భేద మెచ్చటను లేదు కదా.

వ. ఇట్లు సర్వేశ్వరుండ నైననాకు నవ్యాకృతంబు, మహానందమయకోశంబు నగు, సమస్తభూతసమష్ట్యజ్ఞానంబు కారణశరీరంబు, మహాసుషుప్తియవస్థ, బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతంబు లైనసకలభూతంబు లవయవంబులు, జగదుత్పత్తిస్థితిలయంబులు వ్యాపారంబులు, వేదశాస్త్రంబులు నిశ్వాసంబు లై యొప్పు నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. 35

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, సర్వేశ్వరుండ నైననాకున్=సర్వమునకును ప్రభువు నైననాకు, అవ్యాకృతంబు=నామరూపములు లేనట్టియు,మహానందమయకోశంబును=సమష్ట్యానందమయకోశంబును (సుషుప్తియందుఁ దోఁచు నానంద మానందమయకోశము. ఒకజీవునకుతోఁచునది వ్యష్ట్యానందమయకోశము. సర్వప్రపంచము నేకశరీరము గాఁగొనినప్పుడు చెప్పఁదగిన యానందమయకోశము సమష్ట్యానందమయకోశము). అగు...నంబు-అగు=ఐనట్టి, సమస్తభూత=సర్వభూతములయొక్క, (ప్రపంచముయొక్క)సమష్ట్యజ్ఞానంబు=సర్వజీవులకుఁ గలయజ్ఞానము, కారణశరీరంబు=(నాకు)కారణశరీరము, (జీవభ్రాంతి కజ్ఞానము కారణ మగుటచేతను జ్ఞానముచే నశించుఁగావునను కారణశరీరమని చెప్పఁబడును. శీర్యతే ఇతిశరీరం=నశించును గావున శరీరము. అని యుత్పత్తి) మహాసుషుప్తి=సమష్టిసుషుప్తి (ఇది యిదివఱకే వివరింపఁబడియున్నది) అవస్థ=జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలు(క్రమముగ స్థూలసూక్ష్మశరీరకారణములకుసంబంధించినవి

కావున నీ యీశ్వరునకుఁ గలసమష్టియజ్ఞానకారణశరీరరూపమునకు సంబంధించిన యవస్థ సమష్టిసుషుప్తి యని తెలిసికొనవలయును) బ్రహ్మా బులు- బ్రహ్మాది=బ్రహ్మ ముమొదలు, స్తంబపర్యంతంబులు=గడ్డిపోఁచవఱకుఁ గలవి, ఐన సకలభూతంబులు= ఐనట్టిసర్వజంతువులును, అవయవంబులు=అవయవములవంటివి (సకలప్రపంచము నొక శరీరముగాఁ గొనినచో నందలి ప్రాణు లవయవము లగుటలో సంశయము లేదని- భావము). జగదుత్పత్తిస్థితిలయంబులు = ప్రపంచసృష్టి స్థితి లయములే, వ్యాపారం బులు = పనులు, వేదశాస్త్రంబులు - వేద = చతుర్వేదములును, శాస్త్రంబులు= వ్యాకరణాదిసర్వశాస్త్రములును, నిశ్వాసంబులై = నిట్టూర్పులవంటివై, ఒప్పున్= ఉన్నవి, అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె=మఱియు నీ క్రిందివిధముగా చెప్పఁబోవు చున్నాఁడు.

తా. ఈవిధముగా సర్వమయుఁడవై సర్వనియామకుఁడవై యున్న నావు నామ రూపములు లేనట్టియు సమష్ట్యానందమయకోశరూప మైనట్టియు (సుషుప్త్యవస్థయం దనుభవింపఁబడునానంద మానందమయకోశ మనఁబడును. అది యొక్క జంతువును గూర్చి మాటలాడునప్పుడు వ్యష్ట్యానందమయకోశమనియుఁ బ్రపంచమునంతయు నేక శరీరముగాఁగొని మాటలాడునప్పుడు సమష్ట్యానందమయకోశమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఇట్లే వ్యష్టిసమష్టిపదములఁ బ్రయోగించినస్థలములం దంతట నూహించుకొనునది). సమష్ట్యజ్ఞానమే కారణశరీరము. సమష్టిసుషుప్తియే యవస్థ. సర్వభూతములు నవయవ ములు. సర్వవేదములును నిశ్వాసములునై యున్నవి. ఓపార్వతీ! ఇట్లు సంక్షేపముగా నీశ్వరరూపమును జెప్పి దానినే వివరించుచున్నాఁడు.

——జీవనిర్ణయము.——

ఆవ. ఇట్లు మాయావరణమువలనఁ గలిగిన కార్యమును నిరూపించి రెండ వది యగు నవిద్యచేతఁ గలిగిన యావరణమువలన నైనకార్యమును నిరూపించు చున్నాఁడు.—

తే. మలినసత్త్వప్రధాన యౌరా నలయవిద్య
దానియందు నధిష్ఠాన మైన నేను
బ్రతిఫలించితిఁ గలశసంగతజలముల
నాభ్రనక్షత్రఖచ్ఛాయచందమునను. 36

టీ. అలయవిద్య=పైఁజెప్పఁబడినయవిద్య (మాయ యనియు నవిద్య యనియు ప్రకృతి రెండువిధములని యిదివఱకే నిరూపింపఁబడియున్నది.) మలినసత్త్వప్రధాన= అపరిశుద్ధ మగు (అనఁగా: రజోగుణసంసర్గ గల) సత్త్వగుణమే స్వరూపముగాఁ

గలది, ఔౕ=అగును, దానియందుౕ=ఆయవిద్యయందు, అధిష్ఠానమైన నేను=దాని కాధారభూతుఁడనైనట్టి నేను (మాయావిద్యలు రెండును ప్రకృతియే కావున దాని కాధార మగుపరబ్రహ్మమే అవిద్యకు కూడ నాధార మని తెలిసికొనవలయును.) కలశసంగతజలములకౕ=కుండయం దున్న నీటిలో, సాభ్రనక్షత్రఖచ్ఛాయచందమునకౕ=మేఘములతోను నక్షత్రములతోను గూడిన యాకాశము ప్రతిబింబించినట్లు, ప్రతిఫలించితిౕ=ప్రతిబింబించితిని, "కార్యోపాధి రయం జీవః కారణోపాధి రీశ్వరః" అనువాక్యమునుబట్టి యిచ్చటఁ జూపఁబడినదృష్టాంతము నన్వయించుకొనవలయును. (ఎట్లనఁగా మేఘములందున్న జలములు కలశమునం దున్న జలములకు కారణ మనుట స్పష్టముకదా. మేఘోదకమందును కలశోదకమందును గూడ నాకాశము ప్రతిబింబించును. ఈకారణకార్యరూపము లగురెండుదకములకును ఆఆకాశమే యాధారము. అవకాశ మిచ్చునదియే యాకాశము కదా. ఇట్లే బ్రహ్మము కూడ కార్యకారణరూపిణు లగునవిద్యామాయలకు నాధారమై యుండియును వానియందుఁ బ్రతిబింబించి క్రమముగ జీవేశ్వరసంజ్ఞలను బొందుచున్నాఁ డని భావము).

తా. ఆకాశము సర్వాధార మనుట స్పష్టము. అది యసంగ మయ్యు మేఘగతజలములందుఁ బ్రతిబింబించు చుండియు మరల మేఘజలమునుండియే యుత్పన్నమై ఘటమం దునుపఁబడి యున్నజలమునందు మేఘనక్షత్రాదులతోఁ గూడఁ బ్రతిబింబించును. ఇట్లే నేనును కారణభూత మగుమాయకును గూడ నాధారభూతుఁడనయ్యు మాయయందుఁ బ్రతిబింబించి యుండియు మరల నవిద్యయందుఁ గూడఁ బ్రతిబింబించితిని. ఆకాశ మెన్ని మాఱులు ప్రతిబింబించినను అసంగమె యగునట్లు నేనును (బ్రహ్మయును)ఎన్నిమాఱులు ప్రతిబింబించినను అసంగుఁడనే. అవిద్య యనిన సత్త్వ ప్రధాన యని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. నామరూపములే ప్రపంచము కావున నామరూపాత్మకములగు త్రిగుణములు ప్రకాశింపక లీనమై యుండునవస్థ మాయయనియు ప్రకాశింప నారంభించినస్థితి యవిద్యయనియు నీ కారణమువలన మాయ యవిద్యకుఁ గారణ మగుననియుఁ దెలిసికొనవలయును.

క. జీవుం డగునాతఁ డవిద్యావశుఁడై స్థూలసూక్ష్మతనువాసనలౕ
భావించుచు సేవించుచుఁ, గేవలమూఢప్రవృత్తిఁ గ్రీడించు మెయిన్.

టీక. అతఁడు = ఆబ్రహ్మప్రతిబింబము, జీవుఁడగు = జీవుఁడనిచెప్పఁబడుచున్నాఁడు. అవిద్యావశుఁడై=తన కుపాధియగు నవిద్యకు లోఁబడి(అనఁగా: గుణముల యొక్క వికారములవలన తనకుఁ దానే ప్రపంచరూపముగఁ దోఁచుచు; గుణముల విజృంభణమే యవిద్య యనియు వికారశూన్యములై యవి సమముగ శుద్ధములుగ నొకదానితో నొకటి చేరనివిగ నుండుటయే మాయ యనియు తెలిసికొనవలయును.

మూఁడుగుణములును సమానముగా నున్నప్పుడు అం దత్యుత్తమ మగుసత్త్వగుణమే మిగులఁ బ్రకాశించును. కావున "మాయ శుద్ధసత్త్వప్రధాన" అని చెప్పఁబడినది) స్థూలసూక్ష్మతనువాసనలన్ = స్థూలసూక్ష్మశరీరజన్య సంస్కారములచేత (అనఁగా: ననాది యగుదేహాభిమానముచేత) భావించుచున్=అశరీరములే తానుగాఁ దలంచుచు, సేవించుచున్ = ఇంద్రియాదులచే బాహ్యవిషయముల గ్రహించి శరీరమనంబులకు సౌఖ్యముఁ గలిగించి అది తనకే కలిగెనని తలంపుతో సంతసించుచు దుఃఖము కలుగు నట్లున్న నది తనకే కలుఁగు నని భయముతో (దానిని) నివారింపఁజూచుచు (ఇదియే జీవుఁడు దేహమునకుఁ జేయుసేవ), కేవల మూఢప్రవృత్తి మెయిన్ = సంపూర్ణముగ మూఢునివలె కార్యములఁజేయుచు, క్రీడించున్=విహరించుచుండును, (ఆజీవుఁడు పరమాత్మయే యగుటచేత నిది యాతనికిఁ గ్రీడయగునే కాని బంధము కానేర దని భావము. "న నిరోధో న చోత్పత్తిః న వంద్యో న చ శాసనం,న ముముక్షు న ముక్తిశ్చ ఇత్యేషా పరమార్థతా" "ప్రళయము, సృష్టి, ప్రభువు, ఆజ్ఞాపించుట, మోక్షేచ్ఛ, ముక్తి అనునివి యన్నియు పరమార్థస్థితిలో లేవు." అను నుపనిషద్వాక్యముచే నుత్పత్తి ప్రళయాదులవలెనే బంధముకూడ వ్యావహారికమే కాని పారమార్థికము కాదని తెలియఁజేయఁబడుచున్నది. ముక్తిపారమార్థికము కాకున్న బంధ మెట్లు పారమార్థిక మగును.)

తా. అట్లు ప్రతిబింబించి నేనే జీవుఁడ నని చెప్పఁబడుచున్నాను. ఆయవిద్య మలినసత్త్వప్రధానము కావున దానిచే నాకు వికారములుగలిగినట్లు తోఁచుచున్నది. (అనఁగా: స్వయముగనే తోఁచుచున్నది.) దానికి నేనువశగతుఁడనైతిని. ఇట్లా యవిద్యకుఁ జిక్కి సూక్ష్మస్థూలసంస్కారముల నొంది యాస్థూలసూక్ష్మదేహములయం దభిమానము గలిగి యవియే యాత్మగాఁ దలంచుచు వానిచే సేవించుచు నజ్ఞానివలె సంచరించుచున్నాను.

ఆ. అతఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డనఁగ నానందమయుఁ డనఁ
బారమార్థికుఁ డనఁ బరఁగు చుండు
వ్యష్టికారణాంగవశుఁ డై సుషుప్తిసు
ఖానుభూతి మఱిగి యనిలతనయ!. 38

టీ. అనిలతనయ=వాయుపుత్రా! అతఁడు=ఆజీవుఁడు, వ్యష్టికారణాంగవశుఁడై=వ్యష్టికారణశరీరములగు (జీవులకు ప్రత్యేకముగ కారణశరీరమగు) నవిద్యకు స్వాధీనుఁడై, సుషుప్తిసుఖానుభూతిన్ - సుషుప్తి=సుషుప్త్యవస్థయందలి, సుఖ=సౌఖ్యముయొక్క, అనుభూతిన్=అనుభవమునందు, మఱిగి=ప్రీతిగలవాఁడై, (ఈశ్వరుని కారణశరీరమునకు సమష్టి సుషుప్తియే రూప మనిచెప్పఁబడెను. కావున జీవకారణ

శరీరమునకు వ్యష్టిసుషుప్తియే రూప మని తెలిసికొనవలయును.) ప్రాజ్ఞుఁడనఁగన్=ప్రాజ్ఞుఁడను పేరుతోను, (స్వప్రకాశుఁ డగుటచే నీపేరువచ్చినది,) ఆనందమయుఁడనన్=ఆనందమయుఁ డను పేరుతోను, (ఆకారణశరీరముయొక్క యవస్థయు సుషుప్తియే కావున నందలి యానందము ననుభవించువాఁడగుటచే నీపేరు గలిగినది.) పారమార్థికుఁడనన్=పారమార్థికుఁ డను పేరుతోను (పారమార్థికుఁ డనఁగా నిత్యుఁడు, సుషుప్త్యవస్థయం దెట్లో అట్లే జాగ్రత్స్వప్నములయందు కూడ నుండి ఆయవస్థలకు మార్పు కలిగినపుడు స్వస్వరూపమునకు మార్పు లేక యుండువాఁ డగుటచే నీపేరు వచ్చినది.) పరగుచుండున్=వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు.

తా. ఓ ఆంజనేయా! ఆజీవునకు వ్యష్ట్యజ్ఞానము (అనఁగా నవిద్య) కారణశరీరము. వ్యష్టిసుషుప్తియె యవస్థ. ఆసుషుప్తియందలి యానందము ననుభవించువాఁడు కావున నానందమయుఁ డనియు, స్వప్రకాశమున కెప్పటికిని హాని లేకపోవుటచేఁ బ్రాజ్ఞుఁడనియు నాతఁడు పిలువంబడుచున్నాఁడు. సుషుప్త్యవస్థయందలి యానందమే యానందమయాకాశమనియు సమష్ట్యానందమయాకాశమే యీశ్వరుని యానందమయాకాశమనియు నావలకే చెప్పియున్నాను. కావున వ్యష్ట్యానందమయాకాశము జీవునియానంద మయాకాశ మని యిచ్చట తెలిసికొనవలయును. మఱియు నాతఁడు సుషుప్త్యవస్థయందువలెనే జాగ్రత్స్వప్నములయందుఁ గూడ సాక్షియై యున్నాఁడు. కావునను అవస్థలకు మార్పులు (అనఁగా: నుత్పత్తివినాశములు) కలిగినను స్వయముగ మార్పులం జెందఁడు. కావునను బారమార్థికుఁ డను నామధేయముతోఁ గూడ వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు.

వ. ఇట్లవిద్యయు నవిద్యాప్రతిబింబంబుఁ దదధిష్ఠానచైతన్యంబుం గూడి జీవుం డనం బరఁగు నాజీవున కానందమయకోశసంజ్ఞికం బైన వ్యష్ట్యజ్ఞానంబు కారణశరీరంబు సుషుప్తి యవస్థ యగు నారెంటియందు నభిమానంబు గలయతండు ప్రాజ్ఞుం డన నొప్పు నతని కింతమాత్రంబుచేత జీవత్వంబు పర్యాప్తంబు గామింజేసి తదీయాదృష్టసహాయపూర్వకసూక్ష్మశరీరసృష్టిప్రకారంబు చెప్పెద విను మని యిట్లనియె. 39

టీక. ఇట్లు=పైఁజెప్పఁబడినరీతిగా, అవిద్యయున్=మలినసత్త్వప్రధాన యగు నాకారోపాధియు, అవిద్యాప్రతిబింబంబును=అందలి బ్రహ్మప్రతిబింబమును, తదధిష్ఠానచైతన్యంబును=దాని కాధారభూత మగుబ్రహ్మమును, కూడి=కలసి, జీవుండనం బరఁగున్=జీవుఁ డని చెప్పఁబడును. ఆజీవునకున్, ఆనందమయకోశసంజ్ఞికంబైన=ఆనందమయకోశ మనుపేరుగల (సుషుప్తియందు ఇంద్రియాదులు నశింపఁగా నిలచియుండి

సౌఖ్య మొసంగునది యజ్ఞానమే కావుననే దాని కానందమయకోశ మని పేరు. కోశ మనఁగా నాచ్ఛాదనము. ఆయజ్ఞానము ఆనందరూపముతో జీవేశ్వరుల నాచ్ఛాదించును, గావున వారల కది యానందమయకోశము.) వ్యష్ట్యజ్ఞానంబు=ప్రత్యేకాజ్ఞానము, కారణ శరీరంబు=కారణశరీర మగును, సుషుప్త్యవస్థయగుఁ=వ్యష్టిసుషుప్తియే యాశరీరము నకు సంబంధించినయవస్థ, ఆరెంటియందుఁ=పైఁ జెప్పినశరీరమందును, అవస్థయం దును, అభిమానంబుగలయతండు="నేను" అను నభిమానము గలవాఁడు (జీవుఁడు,) ప్రాజ్ఞుండనఁనొప్పుఁ=ప్రాజ్ఞుఁ డనుపేర ప్రకాశించుచున్నాఁడు. అతనికిఁ=ఆప్రా జ్ఞునకు, ఇంతమాత్రంబుచేతఁ=ఒకకారణశరీరము కలిగినంతమాత్రమున, జీవత్వంబు= జీవధర్మము, ("ప్రాణానాం ధారణాత్ జీవః" అనువాక్యముచేఁ బ్రాణవాయువుల ధరించుటయే జీవధర్మము. కారణశరీరమునం దా ప్రాణములు లేవు. కావున నింత మాత్రముతో జీవత్వము పరిపూర్ణము కాదు.) పర్యాప్తంబు=సంపూర్ణము, కామిఁ జేసి=కాకపోవుటచేత, తదీ...రంబు-తదీయ = ఆజీవసంబంధమైన, అదృష్ట = కర్మ యొక్క, కర్మమను ప్రపంచమునకును ఆది యిప్పుడనియు నంత మిప్పుడనియు చెప్పు టకు వీలు లేదు. కావున సృష్టినిగుఱించి విచారింపవలసివచ్చినప్పుడు "మొట్టమొదటి సృష్టి యెట్లు జరిగెను" అని విచారించుటకు వీలు లేదు. "ప్రస్తుతప్రపంచము పూర్వకల్పాంతరమున మరల నెట్లుత్పన్నమయ్యెను." అనిమాత్రమే విచారింపవల యును. ఈవిషయము కూడ ప్రకరణారంభమున గ్రంథకర్తచే వివరింపఁబడెను. కావున ప్రస్తుతమున నున్న జీవులకు గలసూక్ష్మ, స్థూలశరీరములు మొదలగునవి పూర్వ సృష్టియందు వారొనర్చియున్నకర్మలను బట్టియే జనించును. అని భావము). సహాయ పూర్వక=సహాయముతోఁగూడిన, సూక్ష్మశరీరసృష్టిప్రకారంబు = సూక్ష్మశరీరోత్పత్తి యొక్క విధమును, చెప్పెదఁ వినుము, అని, ఇట్లు, అనియెఁ=ఈక్రిందివిధముగా చెప్ప నారంభించెను.

తా. ఈవిధముగా మలినసత్త్వప్రధాన యగునవిద్యయు దానియందలి నా (బ్రహ్మ) ప్రతిబింబంబును వాని కన్నింటికి నాధారభూత మైన శుద్ధచైతన్యంబును గలసి జీవుఁడని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. ఆజీవునికి నానందమయకోశమనఁబడు చున్న వ్యష్టిజ్ఞానమె కారణశరీరము. వ్యష్టిసుషుప్తియే యవస్థ. ఈ రెంటియందును నభిమానము గలయాతనికి (లేక గలిగినప్పుడు) ప్రాజ్ఞుండని పేరు. "ప్రాణానాం ధారణా జ్జీవః" అను మొదలగు ప్రమాణములవలనఁ బ్రాణముల కధికారి యగునంత వఱకు నాజీవునిజీవత్వంబు పరిపూర్ణము కాదు. కావున పిదప సూక్ష్మప్రపంచసృష్టి కలిగెను. ప్రపంచ మనాది యని చెప్పితిని కదా! ఆకారణమునకు నీసూక్ష్మసృష్టి కలుగుటకు నాజీవుల యదృష్టమే. (అనగా పూర్వకర్మలె)సహాయములు. ఈజీవత్వ మనాది కావున దేహాభిమానమువలనఁ బూర్వకల్పమున (వారిచే) నొనర్పఁబడి

సంచితము లై యున్నకర్మముల ఫలముల నొసంగుస్థితికి రాఁగానే యుత్తరకల్ప మారంభమై క్రమక్రమముగ సూక్ష్మస్థూలసృష్టులు కలుగుచుండును. ఓగౌరీ! ఇట్లు సూక్ష్మసృష్టికిఁ గారణమును నిరూపించి తత్ప్రకారము నెఱింగించువాఁడై రామచంద్రుఁ డాంజనేయునితో ని ట్లనియె.

సూక్ష్మశరీరసృష్టిప్రకారము.

అవ. సూక్ష్మసృష్టిప్రకారమును సవిస్తరముగ వివరించుచున్నాఁడు.—

తే. అమలసత్త్వప్రధానమాయాసమన్వి
తేశ్వరుఁడ నగునేను సృష్టీచ్ఛచేతఁ
బూని వీక్షించితిఁ దమఃప్రధానమాయ
నఖిలచేతనకర్మ సహాయముగను. 40

టీ. అమల...డన్—అమలసత్త్వప్రధానమాయా = అమలసత్త్వప్రధానయైన మాయతో, సమన్విత=కూడిన, ఈశ్వరుఁడన్=ఈశ్వరుఁడను, అగునేను = అయినట్టి నేను (బ్రహ్మము,) సృష్టీచ్ఛచేతన్=ప్రపంచమును సృజింపవలయు ననుతలంపుచే (మాయయందు ప్రతిబింబించుటయే సంకల్ప మని తెలిసికొనవలయును,) తమఃప్రధానమాయన్=తమోగుణమే ముఖ్యముగా గలిగినమాయను, (అనఁగా : అవిద్యను, మలినసత్త్వమనినను తమ స్సనినను కొంచెమించుగా నొక్కటియే. పేనఁబడినదారమువలె సత్త్వాదిగుణము లొకదాని నొకటి యెప్పటికిని విడువవు. మాయయందున్న గుణము లొకదాని నొకటి తిరస్కరింప నేరవు. అవిద్యయం దున్నవి తిరస్కరించును. అని తెలిసికొనవలయును,) అఖి...కన్-అఖిలచేతన=సమస్తజీవులయొక్క, కర్మ= (పూర్వసృష్టినుండి వచ్చి మాయయందు వాసనారూపముతో నున్న) కర్మలకు, సహాయముగన్=సహాయముఁజేయుటకై (అనఁగా : కర్మానురూపము లగుబహువిధ భోగపదార్థములను నిర్మించుటకై తోచునట్లుఁజేయుటకై) పూనివీక్షించితిన్=ప్రయత్నపూర్వకముగఁ జూచితిని.

తా. ఇక నాసూక్ష్మసృష్టి యైనరీతిం జెప్పెద వినుము. పూర్వకల్పమున జీవులచే సంచితము లైయున్నకర్మలు ఫలోన్ముఖములు కాఁగానే మాయావరణమునందుఁ బ్రతిబింబించి స్వతంత్రుఁడనై యీశ్వరశబ్దవాచ్యుఁడనై యున్న నాకు సృజింపవలయు నను సంకల్పము కలిగెను. సృజించుట యనఁగా నామరూపములఁ బ్రకాశింపఁజేయుట

యనియే యర్థము కాని నాకంటె వేఱుగా నొక్కదానిని గల్పించుటయని యర్థము కాదని యిదివఱకె చెప్పియున్నాము. కావున నేను స్వయముగానే యనేకనామరూపములు కలవాఁడను కావలయు నను నిచ్ఛ నాకు జనించెను. ఆయిచ్ఛ పరిపూర్ణమగుటకు మలినసత్త్వప్రధాన యగుమాయను (అవిద్యను) ప్రేరేపించితిని. దానిసహాయము లేక కర్మలుమాత్రమే కార్యమును (అనఁగాఁ బ్రపంచసృష్టిని) సాధింపనేరవుకదా.

వ. ఇట్లు చూచిన నాతమఃప్రధానసమష్ట్యజ్ఞానావచ్ఛిన్నచైతన్యంబువలన శబ్దగుణాకాశంబు నయ్యాకాశావచ్ఛిన్నచైతన్యంబువలన స్పర్శగుణకానిలంబు నయ్యనిలావచ్ఛిన్నచైతన్యంబువలన రూపగుణకానలంబు నయ్యనిలావచ్ఛిన్నచైతన్యంబువలన రసగుణకజలంబు నజ్జలావచ్ఛిన్నచైతన్యంబువలన గంధగుణకపృథివియుం బుట్టె నివియ పంచీకృతసూక్ష్మభూతంబు లనియుఁ బంచతన్మాత్ర లనియుం జెప్పంబడు నీభూతపంచకప్రత్యేకసత్త్వగుణాంశంబులవలనఁ గ్రమంబున దిగ్వాతార్కప్రచేతోశ్వినీదేవతాసమన్విత శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణంబులు జనియించె మిగిలినసత్త్వాంశసమష్టివలనఁ జంద్రవాచస్పతిరుద్రక్షేత్రజ్ఞదేవతాయుక్తమనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తంబులు సంభవించె నవ్వియదాదిపంచకరజోగుణాంశంబులవలన వరుసం దోడన వహ్నీంద్రోపేంద్రమృత్యుప్రజాపతిదేవతాసమేతవాక్పాణిపాదపాయూపస్థలు జన్మించెఁ దక్కినరజోగుణాంశసమష్టివలనవిశిష్టవిశ్వకర్తృవిశ్వయోన్యజజయదేవతాకప్రాణాపానవ్యానోదానసమానంబు లుద్భవించె నివ్విధంబున నుత్పన్నంబులైన జ్ఞానేంద్రియపంచకంబు నంతఃకరణచతుష్టయంబుఁ గర్మేంద్రియపంచకంబుఁ బ్రాణాదిపంచకంబుఁ గూడి యేకోనవింశత్యవయవంబుల లింగశరీరంబు గలిగె నీసూక్ష్మదేహంబు వృక్షవనంబులభంగి నొక్కటి వ్యష్టి యనియు సర్వంబు సమష్టి యనియుం జెప్పనొప్పు, వీనికి వ్యష్టిసమష్టిస్వప్నంబు లవస్థ లగు నీవ్యష్టిసూక్ష్మాంగస్వప్నంబులయందు దాప్రాజ్ఞుం డభిమాని యై ప్రాతిభాసికుండు స్వప్నకల్పితుండుఁ దైజసుం డనం బ్రవర్తిల్లు నాసమష్టిసూక్ష్మకాయస్వప్నవిశిష్టుండనై యీశ్వరుండ నయిన నేను హిరణ్యగర్భుండు

సూత్రాత్మకుం డనఁ బ్రాణుం డన సర్వజీవోపాస్యుండనై యుండుదు
నిది సూక్ష్మసృష్టి తెఱం గింక స్థూలప్రపంచప్రకారంబు వినుపించెద
విను మని యిట్లనియె. 41

టీ. ఇట్లుచూచినన్ = ఈవిధముగానే నవిద్యను వీక్షింపఁగానే, ఆత...లనన్ - ఆతమః ప్రధాన = పైఁజెప్పఁబడినతమోగుణప్రధాన యగు (అనఁగా మలినసత్త్వప్రధానయగు), సమష్ట్యజ్ఞాన = సమష్ట్యజ్ఞానరూపిణి యగునవిద్యచే (సమష్టివ్యష్టులనుగూర్చి బాగుగనిదివఱకే వివరింపఁబడియున్నది). అవచ్ఛిన్న = ఆవరింపఁబడిన (అనఁగా దానియందు ప్రతిబింబించియున్న), చైతన్యంబువలనన్ = బ్రహ్మమువలన, శబ్దగుణాకాశంబును = శబ్దమేగుణము గాఁగల యాకాశభూతంబును, అయ్యా...లనన్ - అయ్యాకాశ = అట్లు జనించినయాకాశభూతముచే, అవచ్ఛిన్న = ఆవరింపఁబడియున్న (పరబ్రహ్మ సర్వవ్యాపకుఁడు కావున నాకాశమువలె క్రొత్తగా నుత్పత్తి యగుపదార్థములయందు కూడ వ్యాపించుచుండును. మనము క్రొత్తగా నొకభావి త్రవ్వినచో దానియందు కూడ నీయాకాశమునిండియే యుండునుకదా ! (ఇదియే ఇట్లు వ్యాపించు చుండుటయే) యిచ్చట నవచ్ఛిన్నపదముచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది), చైతన్యంబువలనన్ = పరబ్రహ్మమునుండి, స్పర్శగుణానిలంబును = స్పర్శయే గుణముగాఁ గలవాయుభూతంబును, అయ్యా...నన్ - అయ్యనిల = ఆవాయుభూతముచేత, అవచ్ఛిన్న = ఆవరింపఁబడిన (అనఁగా దానియందు వ్యాపించిన), చైతన్యంబువలనన్ = పరమాత్మనుండి, రూప...బును - రూపగుణక = రూపమేగుణముగాఁగల, అనలంబును = అగ్నిభూతంబును, అయ్యనలావచ్ఛిన్నచైతన్యంబువలనన్ = ఆయగ్నిచే నావరింపఁబడినపరబ్రహ్మమువలన, రసగు...జలంబును - రసగుణక = రుచియే గుణముగాఁగల (మధురరసముగల జలమునందుఁ గానవచ్చునితరరసములు పృథివీసంబంధమువలన వచ్చెనని తెలిసికొనవలయును), జలంబును = జలభూతంబును, అజ్జ...లనన్ - అజ్జల = ఆజలభూతముచే, అవచ్ఛిన్న = ఆవరింపఁబడిన, చైతన్యంబువలనన్ = పరబ్రహ్మమువలన, గంధ...యున్ - గంధగుణక = గంధమే గుణముగాఁ గల (ఈచెప్పఁబడిన గుణములు ఆయాభూతములకుఁ గలవిశేషగుణములే యనియు నాకాశాదిగ క్రమమున శబ్దము శబ్దస్పర్శములును శబ్దస్పర్శరూపములును శబ్దస్పర్శరూపరసములును శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములును భూతగుణము లని గ్రహింపవలయును.) పృథివియున్ = పృథ్వీభూతంబును, పుట్టెన్ = సృష్టియయ్యెను, ఇవి = ఈపంచభూతములును, అప...బులు - అపంచీకృత = పంచీకరణము చేయఁబడని (పంచీకరణప్రకారము దిగువ గ్రంథమునందే వివరింపఁబడును), సూక్ష్మభూతములు = ఇంద్రియములకు గోచరము కానిభూతములు (ఆకాశాదులకు భూతము లనిసంకేతనామము),

అనియున్, పంచతన్మాత్రలనియున్=పంచతన్మాత్ర లని (తన్మాత్ర=అదియే; అనగా: రెండవపదార్థముతో సంసర్గ లేనిది, చెప్పంబడున్ = చెప్పఁబడుచున్నది, ఈ...వల నన్-ఈభూతపంచక=పైఁ జెప్పినపంచసూక్ష్మభూతములయొక్క, ప్రత్యేక = వ్యష్టి యైన, సత్త్వగుణార్ధంబువలనన్ - సత్త్వగుణముతోఁ గూడినయర్ధభాగములవలన (ఈభూతములు మలినసత్త్వప్రధానావచ్ఛిన్నచైతన్యమునుండి పుట్టినవి కావున వీని యందు సత్త్వరజస్తమోగుణభాగములుండును. ప్రత్యేకముగలసత్త్వగుణము వ్యష్టి సత్త్వగుణ మనియు పంచభూతములయందు మొత్తముగానున్న సత్త్వగుణము సమష్టి సత్త్వగుణ మనియుఁజెప్పఁబడును. అందు వ్యష్టిసత్త్వగుణము లందలి యర్ధభాగముల వలన) క్రమంబునన్=వరుసగా, దిగ్వా...బులు-దిక్ = దిక్కులు, వాత=వాయువు, అర్క=సూర్యుఁడు, ప్రచేతః=వరుణుఁడు, అశ్వినీదేవతా = అశ్వినులు అనునధిదేవతల తో, సమన్విత = కూడిన, శ్రోత్ర=చెవి, త్వక్=చర్మము, చక్షుః = నేత్రములు, జిహ్వా=నాలుక, ఘ్రాణంబులు = నాసిక అనునింద్రియములు (ఈయింద్రియములు, క్రమముగా శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములను గ్రహించునవి. ఏభూతమువలనఁ బుట్టిన యింద్రియ మాభూతముయొక్క గుణమునే గ్రహించు నని తెలిసికొనవలయును) జనియించెన్=పుట్టెను, మిగిలిన...వలనన్ - మిగిలిన = తక్కిన, సత్వార్ధ=సత్త్వ గుణయుక్తార్ధభాగములయొక్క, సమష్టివలనన్=సముదాయమునుండి, చంద్ర ... చిత్తంబులు - చంద్ర = చంద్రుఁడు, వాచస్పతి=బృహస్పతి, రుద్ర=ఈశ్వరుఁడు, క్షేత్రజ్ఞ=క్షేత్రజ్ఞుఁడు (జీవుఁడు,) దేవతాయుక్త = అను నధిదేవతలతోఁగూడిన, మనః=మనస్సు, బుద్ధి, అహంకార=అహంకారము, చిత్తంబులు = చిత్తము అనునవి (ఈనాల్గింటికి అంతఃకరణ మనిపేరు, సంకల్పించుట నిశ్చయించుట అభిమానిం చుట సందేహించుట అను వ్యాపారభేదములవలన పదార్థ మొక్కటియే యైన ను దానికి మనస్సు మొదలగుపేర్లతో వ్యవహారము గలుగుచున్నది,) సంభవించెన్= పుట్టినవి, అవ్వి...వలనన్ - అవ్వియదాదిపంచక = ఆకాశాదిపంచభూతములయొ క్క, రజోగుణార్ధంబువలనన్ = రజోగుణసంబంధ మగునర్ధభాగమువలన, వరు సన్=క్రమముగా, తోడన=వెంటనే, వహ్నిం...లు - వహ్ని=అగ్ని, ఇంద్ర= ఇంద్రుఁడు, ఉపేంద్ర = విష్ణువు, మృత్యు=మృత్యుదేవత, ప్రజాపతి=చతుర్ముఖుఁ డు, దేవతాసమేత = అనునధిదేవలతోఁగూడిన, వాక్ = వాక్కు, పాణి= హస్త ములు, పాద=పాదములు, పాయు=గుదము, ఉపస్థలు=గుహ్యము అను కర్మేంద్రియ ములు, జన్మించెన్=పుట్టెను. (ఏయే భూతమువలన నేయే యింద్రియము జనించెనో ఆయాభూతమువలననే దానిదాని యధిదేవత కూడ జనించె నని తెలిసికొనవలయును. ప్రతీంద్రియమునకును తనకృత్యము నాచరింపఁగలసామర్థ్య మధిదేవతవలననే కలు

గుణ.) తక్కిన...లనఁ-తక్కిన = మిగిలియున్న, రజోగుణ = రజోగుణమయమగు, అర్ధ=అర్ధభాగములయొక్క, సమష్టివలనఁ = సముదాయమువలన (ఇట్లు చెప్పుటచే కర్మేంద్రియములు వ్యష్టివలన జనించె నని తెలిసికొనవలయును) విశిష్టవిశ్వకర్తృవిశ్వయోన్యజజయదేవతాకప్రాణాపానవ్యానోదానసమానంబులు = విశిష్టుఁడు విశ్వకర్త విశ్వయోని అజుఁడు జయుఁడు అనునధిదేవతలుగల (అనఁగా నధిదేవతలతోఁ గూడిన) ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమానము అనుపంచప్రాణములు(వాయువొకటియే యైనను వృత్తిభేదమువలన నామభేదము కలిగెను. పంచప్రాణవృత్తులు ప్రథమాశ్వాసములో వివరింపఁ బడియున్నవి.) ఉద్భవించెఁ = పుట్టెను, ఇవ్విధంబునఁ=ఈవిధముగా, ఉత్పన్నంబులైన=పుట్టిన, జ్ఞానేంద్రియపంచకంబును=శ్రోత్రాదులగు నైదు జ్ఞానేంద్రియములును, అంతఃకరణచతుష్టయంబును = మనస్సు మొదలగు నాలుగంతఃకరణములును, కర్మేంద్రియపంచకంబును=వాక్కు మొదలగు నైదుకర్మేంద్రియములును (జ్ఞానేంద్రియములనగా తెలుసుకొనునింద్రియములు, కర్మేంద్రియములనగా (జ్ఞానశూన్యములై పనులనుమాత్రము చేయునవి). ప్రాణాదిపంచకంబునుగూడి =ప్రాణాదిపంచవాయువులనుకలిసి, ఏకోన ..బులఁ-ఏకోనవింశతి=పందొమ్మిదియైన, అవయవంబులఁ=అంగములతో నొప్పుచు (వీనినే తత్త్వము లని చెప్పుదురు.) లింగశరీరంబు గలిగెఁ=సూక్ష్మశరీరము పుట్టెను, ఈసూక్ష్మదేహంబు = ఈసూక్ష్మశరీరము, వృక్షవనములభంగిఁ=ఒకవృక్షముఅనేకవృక్షములతోఁ గూడిన యరణ్యము వీనివలె, ఒక్కటివ్యష్టియనియుఁ=ఒక్కపదార్థము వ్యష్టి యనియు, సర్వంబు ప్రపంచమందున్నపదార్థము లన్నియుఁగలసి) సూక్ష్మశరీరములన్నియు) సమష్టియనియుఁ=సమష్టియనియు, చెప్పంబడుఁ=వ్యవహరింపఁబడును (ఒకవృక్షమునుజూచి "ఇదివృక్షము." అనియును అనేకవృక్షములను జూచి "ఇదివనము" అనియును ఎట్లు వ్యవహారము కలదో అట్లే ఒక్కపదార్థమునకు వ్యష్టియనియు ననేకపదార్థములసముదాయనకు సమష్టియనియు వ్యవహారము కలదు. దీని నెఱింగి తగినస్థలములందెల్ల వ్యవహరించుకొనవలయును.) వీనికిఁ=ఈవ్యష్టి సమష్టి సూక్ష్మశరీరములకుఁ గ్రమముగ, వ్యష్టిసమష్టిస్వప్నములు, అవస్థలగుఁ=అవస్థలగుచున్నవి. (సూక్ష్మశరీరమునకు స్వప్నావస్థగల దని యిదివఱకే వివరించియున్నాము.) ఈవ్యష్టిసూక్ష్మాంగస్వప్నంబులయందుఁ= ఈవ్యష్టిసూక్ష్మశరీరమునందును వ్యష్టిస్వప్నావస్థయందును, ఆప్రాజ్ఞుఁడు (అనఁగా వ్యష్టికారణశరీరము నభిమానించుచున్నజీవుఁడు) అభిమానియై=అభిమానముకలవాఁడై, ప్రాతిభాసికుండు=ప్రాతిభాసికుఁడనియు [ప్రతిభాస మనఁగా ప్రపంచరూపముతోఁ బరిణమించుచున్నచిత్తవృత్తి; అదియున్నప్పుడు (అనఁగా మనస్సు వ్యవహారముచేయునట్టి జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందు,) మాత్ర ముండువాఁడు కావున నాజీవుఁడు ప్రాతి

భాసిలుఁ బెగును, సూక్ష్మశరీరమునందు అంతఃకరణమే ప్రధానావయవముగావున జీవునకు తదనుగుణముగానే పేరు కలిగినది.] స్వప్నకల్పితుండు = (స్వప్న మనఁగా నజ్ఞానము నిద్ర; దానిచే కల్పింపఁబడినవాఁడు కావున) స్వప్నకల్పితుఁడనియు, తైజసుండు=(తేజోరూప మగునంతఃకరణమున ప్రతిబింబించియుండువాఁడు కావున) తైజసుఁడనియు, అనన్, ప్రవర్తిల్లున్ = వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు, ఆసమష్టిసూక్ష్మకాయస్వప్నవిశిష్టుండనై = పైఁజెప్పిన సూక్ష్మశరీరములయొక్క సమష్టితోను స్వప్నావస్థలయొక్క సమష్టితోను కూడినవాఁడనై, ఈశ్వరుండైన నేను, హిరణ్యగర్భుండు=(హిరణ్య మనఁగా జ్ఞానము. దానిచే ప్రకాశించువాఁడను కావున) హిరణ్యగర్భుండననియు, సూత్రాత్మకుండు=(మణులయందు దారమువలె సర్వభూతములయందును వ్యాపించియున్నవాఁడను కావున) సూత్రాత్మకుండననియు, ప్రాణుండు అనన్=(ప్రాణములకు ప్రేరకుఁడనై యింద్రియాదులచే సర్వకార్యములఁ జేయింపించుచు స్థూలశరీరమును చలింపఁజేయుచున్నాను గావున) ప్రాణుఁడననియు, సర్వజీవోపాస్యుండనై-సర్వజీవ=సమస్తజీవులచే, ఉపాస్యుండనై=సేవింపఁబడువాఁడనై, ఉండుదున్=ఉన్నాను. ఇది ఈ చెప్పినది, సూక్ష్మసృష్టి తెఱఁగు = సూక్ష్మప్రపంచసృష్టిప్రకారము, ఇంకన్=ఇఁక మీఁద, స్థూలప్రపంచప్రకారంబు =స్థూలప్రపంచము సృష్టియైనవిధమును, వినుపించెదన్=చెప్పెదను, వినుము.

తా. ఇట్లు ప్రేరేపింపఁగానే తమోగుణప్రధాన యగు నా మాయచే నావరింపఁబడియున్న బ్రహ్మమునుండి యాకాశము (అనఁగా నాకాశ నామరూపములు) గలిగెను. (అభివ్యక్తము లయ్యెను) ఆయాకాశమునకు శబ్దము గుణము. పిదప నాయాకాశముచే (అనఁగా నాయాకాశ నామరూపములచే) నావరింపఁబడిన బ్రహ్మమునుండి స్పర్శగుణము కలవాయువును, దానిచే నావరింపఁబడిన చైతన్యమునుండి రూపగుణము కల యగ్నియు, దానినుండి (అనఁగా దానిచే నావరింపఁబడిన బ్రహ్మమునుండి) రసగుణము గలజలంబులును, వానినుండి గంధగుణము గల పృథివియు జనించెను. జనించుట యనఁగా నంతకుఁబూర్వ మప్రకాశములై యున్న నామరూపము లభివ్యక్తము లగుటయె. ఇట్లు జనించినవైదును భూతములు. ఇవి సూక్ష్మము లగుటచే నపంచీకృతభూతము లనియు పంచతన్మాత్రలనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నవి. ఆ యవిద్యయందు లేక మాయయందు తమోగుణమాత్రమె సృష్ట్యర్థము ప్రధానమైనను సత్త్వాదిగుణములు మూఁడును కలవు గావున పైఁజెప్పఁబడిన పంచభూతములయందును సత్త్వాదిగుణాంశములు మూఁడును కలవు. అందు పంచభూతములును గలసిన మొత్తమునకు సమష్టి యనియు ప్రత్యేకభూతములకు వ్యష్టియనియుఁ బూర్వమువలెనే వ్యవహార మని తెలిసికొనవలయును.

దీనివలన నీభూతములయందు సత్త్వగుణాంశవ్యష్టియు సత్త్వగుణాంశ సమష్టియు రజోగుణాంశవ్యష్టియు రజోగుణాంశ సమష్టియు నేర్పడునుకదా! ఇందు సత్త్వగుణాంశ వ్యష్టివలన శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వా ఘ్రాణంబు లనుజ్ఞానేంద్రియము లైదును తమయధిదేవత లగు దిశలు వాయువు సూర్యుఁడు వరుణుఁడు అశ్వినులు అనువారలతోఁ గలసి క్రమముగ (అనఁగా "ఆకాశమునుండి శ్రోత్రము దిశలు" అనువరుసగ) జనించినవి. సత్త్వాంశసమష్టివలన నంతఃకరణముజనించెను. అది యొక్కటి యయినను మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములను నాలుగు భేదములు కలిగి యున్నది కావునఁ జంద్రుఁడు బృహస్పతి జీవుఁడు రుద్రుఁడు అనువారంతఃకరణమున కధిదేవతలు. ఈయధిదేవతలు కూడ నంతఃకరణముతోఁ గలసి సత్త్వాంశసమష్టివలననే జనించిరి. సంకల్పించునప్పుడు మనస్సనియు నిశ్చయించునప్పుడు బుద్ధియనియు సంశయించునప్పుడు చిత్త మనియు నభిమానించునప్పు డహంకార మనియు నొక్క యంతఃకరణమునే వ్యవహరించుచున్నా రని తెలిసికొనుము. ఇఁక రజోగుణాంశవ్యష్టివలన వాక్పాణిపాదపాయూపస్థ లనుకర్మేంద్రియములును వానికధిదేవత లగుఅగ్నియింద్రుఁడు విష్ణువు మృత్యుదేవత చతుర్ముఖుఁ డనువారలును క్రమముగ జనించిరి. రజోగుణాంశసమష్టివలన ప్రాణవాయువు కలిగెను. అదియు వృత్తిభేదములవలన ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానములనునైదువిధములై యున్నది. కావున దానికిని వసిష్ఠుఁడు విశ్వకర్త విశ్వయోని అజుఁడు జయుఁడు నను నేవు రధిదేవతలు గలరు." ప్రాణమునకు వసిష్ఠుఁడు అను మొదలగునది వారలక్రమము. (ఈయధిదేవతలుకూడ ప్రాణముతోకలసి రజోగుణాంశసమష్టివలననే జనించిరి. ఇట్లు జనించిన జ్ఞానేంద్రియములైదును కర్మేంద్రియములైదును ప్రాణములైదును అంతఃకరణములు నాలును గలసి పందొమ్మిదియు సూక్ష్మశరీరమునకవయవములు. ఈసూక్ష్మశరీరము కూడ వృక్షవనములయట్లు ప్రత్యేకమై వ్యష్టి సూక్ష్మశరీరమనియు సముదాయరూపమై సమష్టిసూక్ష్మశరీర మనియుఁ జెప్పఁబడును. ఈసూక్ష్మశరీరమునకు స్వప్న మవస్థ అదియు సమష్టివ్యష్టిభేదములచే రెండువిధములైయుండును. అందు వ్యష్టిసూక్ష్మస్వప్నముల నభిమానించి ప్రాజ్ఞుఁడు ప్రాతిభాసికుం డనియు స్వప్నకల్పితుం డనియు తైజసుఁ డనియుఁ బిలువఁబడుచున్నాఁడు. ఈశ్వరుఁడ నగు నేనును సమష్టిసూక్ష్మస్వప్నముల నభిమానించి హిరణ్యగర్భుఁడనియు ప్రాణుఁడనియు సూత్రాత్మ యనియుఁ బిలువఁబడుచున్నాను. జీవు లందఱు బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిరూపములతో సూక్ష్మశరీరవిశిష్టుఁడ నగు నన్నే యుపాసించుచున్నారు. ఓపార్వతీ ఇట్లు రాముఁడు సూక్ష్మసృష్టిని వివరించి స్థూలసృష్టినిఁ జెప్ప నిట్లనియుపక్రమించెను.

సూక్ష్మశరీరపంచీకరణచక్రము.

అపంచీకృత పంచసూక్ష్మభూతములు.		ఆకాశము.	వాయువు.	అగ్ని.	జలము.	పృథివి.	సత్త్వరజస్సూక్ష్మ భూతములు.
సత్త్వసూక్ష్మ పంచభూతములు.	సత్త్వసమష్టిసూక్ష్మ పంచభూతములు.		మనస్సు. చంద్రుఁడు.	బుద్ధి. బృహస్పతి.	చిత్తము. జీవుఁడు.	అహంకారము. రుద్రుఁడు.	అంతఃకరణములు అధిదేవతలు.
	సత్త్వవ్యష్టిసూక్ష్మ పంచభూతములు.	శ్రోత్రము. దిక్కులు.	త్వక్కు. వాయువు.	చక్షువు. అర్కుఁడు.	జిహ్వ. వరుణుఁడు.	ఘ్రాణము. అశ్వినులు.	జ్ఞానేంద్రియములు. అధిదేవతలు.
రజస్సూక్ష్మ పంచభూతములు.	రజస్సమష్టిసూక్ష్మ పంచభూతములు.	సమానము. జయుఁడు.	వ్యానము. విశ్వయోని.	ఉదానము. అజుఁడు.	ప్రాణము. విశిష్టుఁడు.	అపానము. విశ్వకర్మ.	పంచప్రాణములు. అధిదేవతలు.
	రజోవ్యష్టిసూక్ష్మ పంచభూతములు.	వాక్కు. వహ్ని.	పాణి. ఇంద్రుఁడు.	పాదము. విష్ణువు.	గుహ్యము. బ్రహ్మ.	వాయువు. మృత్యువు.	కర్మేంద్రియములు. అధిదేవతలు.

జీవసూక్ష్మదేహతత్త్వాదులే యీశ్వరసూక్ష్మదేహతత్త్వములు.

సీ. తతతమోగుణకభూతములనైదింటిని
క్రమమున రెండుభాగములఁ జేసి
తొలుతఁ బంచార్ధాంశములఁ బూని వేర్వేఱఁ
దునియలు నాల్గుగా ననువు పఱచి
ముఖ్యార్థము లశేషభూతఖండచతుష్ట
యముల నొండొంటి నెయ్యమునఁ గూర్పఁ
బంచీకృతంబు లై పటుతరస్థూలంబు
లై యభివ్యక్తంబు లయ్యె నొకట
వాయునందన విను మింక వానివలన
నఖిలజగములు నానాచరాచరములు
బహువిధాన్నంబులును ఘటపటగృహాది
సకలదృశ్యపదార్థము ల్సంభవించె. 42

టీ. వాయునందన=వాయుపుత్త్రుఁడా! వినుము, తత...లైదింటన్-తత=విస్తారములైన, తమోగుణక=మలినసత్త్వప్రధానయందలి తమోగుణాంశమువలనఁ బుట్టిన, భూతములనైదింటిన్=పంచభూతములను (సత్త్వరజోగుణాంశములవలనఁ బుట్టినభూతములనుండి సూక్ష్మసృష్టి యయ్యె నని పైన చెప్పఁబడినది.) తమోగుణాంశమువలనఁ బుట్టినభూతమువలన స్థూలసృష్టికలిగినవిధము నిప్పుడు చెప్పుచున్నాఁడు. క్రమమునన్=వరుసగ, రెండుభాగములుచేసి = ఒక్కదానిని రెండుగా విభాగించి, తొలుతన్=మొట్టమొదట, పంచార్ధాంశములన్=అయిదుభూతములయందు నొక్కొక్కయర్ధభాగమును, పూని=గ్రహించి, వేర్వేఱన్=ప్రత్యేకముగా, తునియలు నాల్గుగాన్=నాలుగుభాగములుగా (అనఁగా నాకాశభూతమును రెండుగా), విభాగించి యందొకభాగమును అట్లేయుంచి రెండవభాగమును నాల్గుగా నొనర్పవలయును. ఇట్లే సర్వభూతముల గావింపవలెను. అనువుపఱచి=చేసి, ముఖ్యార్థములన్=అందే నిలుపఁబడియున్న యర్ధభాగములలో, శేషభూ...ములన్-శేష=మిగిలిన (అనఁగా మన మేభూతమును పంచీకరణము చేయదలంచితిమో దానికంటె నితరములగు) భూత=భూతములయొక్క, ఖండచతుష్టయములన్=నాలుగుభాగములను (అనఁగా నొక్కొక్కభూతమునందలి నొక్కొక్కయష్టమాంశమును,) ఒండొంటిన్=ఒకదానితో నొకదానిని (అనఁగా ఆభూతమునందు నిలచియున్న సగముభాగము తక్కినభూతములయందలి యష్టమాంశములు నాలుగు. వీని నన్నిఁటిని) నెయ్యమునన్=చక్కఁగా, కూర్పన్=చేర్పఁగా (అ

నంగా ఆకాశమును రెండుభాగములుచేసి యందొకదాని నట్లేయుంచి రెండవదానిని మరల నాలుగుభాగములు చేయవలయును. ఇట్లే తక్కిన నాలుగుభూతములనుగూడ గావింపవలయును. అప్పుడు ప్రతిభూతమునకును అర్ధాంశ మొక్కటియు అష్టమాంశములు నాలుగును ఏర్పడును. ఇట్లు చేసినపిదప నొక్కొకభూతముగాఁ గైకొనిదాని యందలి యష్టమాంశముల నాల్గింటిని తక్కిన నాలుగుభూతముల యర్ధాంశములతోడను చేర్పవలయును. ఆకాశభూతమునందలి యష్టమాంశములనాల్గింటిని క్రమముగ వాయ్వగ్ని, జల పృథివీ భూతములయర్ధాంశములతోఁజేర్పవలయును. ఇట్లె వాయుభూతములోని యష్టమాంశముల నాకాశాగ్నిజలపృథివీభూతముల యర్ధభాగములతోఁ జేర్పవలయును. ఇట్లే సర్వభూతములను విభాగించిన ప్రతిభూతమునందును తన యర్ధభాగమొక్కటియు తక్కిన నాలుగుభూతములయొక్కయూ నాలుగుయష్టమాంశములను జేరును. అప్పు డొక్కొకటియు పంచభూతాత్మకమగును; ఇదియే పంచీకరణము.

పంచీకృతంబులై=పంచీకరణముచేయఁబడినవై, ఒకటన్=ఒక్కటిగా(లేక ఒకటితో నొకటి కలియుటచేత), పటుతర...వై - పటుతర=మిక్కిలి, స్థూలంబులై=పెద్దవియై(ఇంద్రియగోచరములై అనుట), అభివ్యక్తంబులయ్యెన్=ప్రకటములయ్యెను; ఇంకన్=తర్వాత,వానివలనన్=ఆపంచీకృతమహాభూతములవలన, అఖిలజగములను=సకలవిధము లగుప్రపంచములను, నానా...లును-నానా=అనేకభేదములు గల, చర=జంగములును (సంచరించునవి.) అచరములును=స్థావరములును (సంచరింపనివృక్షాదులు), బహువిధాన్నంబులును=నానావిధము లగుఆహారపదార్థములును,ఘట...లును-ఘట=కుండలు, పట=వస్త్రములు, గృహ=ఇండ్లు, ఆది=మొదలగు, సకల=సమస్తములైన, దృశ్య=కనఁబడునట్టి, పదార్థములును=వస్తువులును, సంభవించెన్=పుట్టెను. (స్థూలసృష్టియయ్యె ననుట).

తా. ఓఆంజనేయా ! అపంచీకృతభూతములలోని సత్త్వరజోగుణాంశముల వలనఁ గలిగినసూక్ష్మసృష్టిని వివరించితిని కదా! ఇఁక స్థూలసృష్టిని వినుము. అపంచభూతములలోని తమోగుణాంశములఁ బ్రత్యేకముగ రెండుభాగములఁ జేయవలయును.అందొక్కొక్కభాగము నట్లే యుంచి తక్కినభాగములను బ్రత్యేకముగ నాల్గుగాభాగింపవలయును. ఇట్లు చేసినఁ బ్రతిభూతమునందు నొకయర్ధభాగంబును నాల్గష్టమాంశంబులు నేర్పడును. పిదప ప్రతిభూతమునందునుఁ గలయర్ధభాగముల నట్లేయుంచి యష్టమాంశములనాల్గిటిని గ్రమముగ నితరభూతములలోఁ జేర్చుచుండవలయును.ఇట్లు చేసినవాకాశమునందు తనలోని యర్ధభాగంబును వాయుభూతములోని యష్టమాంశ మొకటియుఁ దేజోభూతములోనియష్టమాంశ మొకటియు జలభూతములోనియష్టమాంశ మొకటియు పృథ్వీభూతములోనియష్టమాంశ మొకటియుఁ గలసి నాల్గష్టమాం

శంబులునుఉండును. ఇట్లే సర్వభూతములందును దమలోని యర్ధభాగంబులును ఇతర భూతములలోని యష్టమాంశంబులు నాల్గునుగలయుచుండును. ఇట్లన్నియుఁ గలసియే యున్నను యెచ్చటెచ్చట నేనిదేనిభాగ మధికమైయుండునో యాయాస్థలమున నా యావ్యవహారము (అనఁగా 'ఇదియాకాశము, ఇదిభూమి' అను మొదలగువ్యవహారము) ప్రవర్తించుచున్నది. ఒక్కొకభూతము ఐదేసిభాగములుగాఁ జేయఁబడియుండుటవలన దీనికిబంచీకరణమనిపేరు. ఈపంచీకరణమువలననే (అనఁగా నొకదానియం దొకటి కలయుటచేతనే) సూక్ష్మభూతములు స్థూలములై యింద్రియగోచరములైనవి. ఈస్థూల భూతములవలననే సకలవిధములగు స్థావరజంగమములును సమస్తజంతువులును ఘటాది పదార్థములును మొదలగుదృశ్యము లన్నియు (అనఁగా నింద్రియగోచరములగు పదార్థములన్నియు) జనించెను.

ఆత్మ.	స్థూలశరీరపంచీకరణచక్రము.			
ఆకాశము అంతఃకరణము.	మనస్సు.	బుద్ధి	చిత్తము.	అహంకారము.
సమానవాయువు	వాయువు. వ్యానవాయువు	ఉదాన వాయువు.	ప్రాణవాయువు	అపాన వాయువు.
శ్రోత్రేంద్రియము.	త్వగింద్రియము	తేజస్సు. చక్షురింద్రియము.	రసనేంద్రియము.	ఘ్రాణేంద్రియము.
శబ్దము.	స్పర్శము.	రూపము.	(జలము.) రసము.	గంధము.
వాగింద్రియము.	పాణీంద్రియము.	పాదేంద్రియము.	ఉపస్థేంద్రియము.	పృథివి. పాయ్వింద్రియము.

జీవస్థూలదేహతత్త్వాధిదేవతలే యీశ్వరస్థూలదేహతత్త్వములు.

బ్రహ్మప్రణవచక్రము.

అకారఉకారమకార అర్ధమాత్రా న్యోన్యమేళనవిభాగములు.	అకారమునందు అకారము	అకారమునందు ఉకారము	అకారమునందు మకారము	అకారమునందు అర్ధమాత్రము
అవిద్యావిద్యానందతురీయపాదా న్యోన్యమేళనవిభాగములు.	అవిద్యా పాదమున అవిద్యాపాదము	అవిద్యాపాదమున విద్యాపాదము	అవిద్యాపాదమున ఆనందపాదము	అవిద్యాపాదమున తురీయపాదము
స్థూలాదిదేహచతుష్టయా న్యోన్యమేళనవిభాగము.	స్థూలదేహమున స్థూలదేహము	స్థూలదేహమున సూక్ష్మదేహము	స్థూలదేహమున కారణదేహము	స్థూలదేహమున మహాకారణదేహం
అవస్థాచతుష్టయా న్యోన్యమేళన విభాగములు.	జాగ్రత్తలో జాగ్రత్త	జాగ్రత్తలో స్వప్నము	జాగ్రత్తలో సుషుప్తి	జాగ్రత్తలో తురీయము
జీవచతుష్టయా న్యోన్యమేళన విభాగములు.	విశ్వునిలో విశ్వుడు	విశ్వునిలో తైజసుడు	విశ్వునిలో ప్రాజ్ఞుడు	విశ్వునిలో ప్రత్యగాత్ముడు
ఈశ్వరచతుష్టయా న్యోన్యమేళన విభాగములు.	విరాట్టులో విరాట్టు	విరాట్టులో హిరణ్యగర్భుడు	విరాట్టులో అవ్యాకృతుడు	విరాట్టులో పరమాత్మ
జీవేశ్వరచతుష్టయైక్యచైతన్యచతుష్ట యాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	ఓతలో ఓత	ఓతలో అనుజ్ఞాత	ఓతలో అనుజ్ఞైకరసుడు	ఓతలో అవికల్పుడు

అకారము, అవిద్యాపాదము, స్థూలదేహము, జాగ్రదవస్థ, విశ్వుడు, విరాట్టు, ఓత, ఇవి చేరి బ్రహ్మపీఠము, సద్యోజాతముఖము, పృథివీతత్త్వము, నకారము, నివృత్తికళ, తారకము.

మకారము, ఆనందపాదము, కారణదేహము, సుషుప్త్యవస్థ, ప్రాజ్ఞుఁడు, అవ్యాకృతుఁడు, అనుజ్ఞైకరసుఁడు ఇవిచేరి రుద్రపీఠము, అఘోరముఖము, అగ్నితత్త్వము, శికారము, విద్యాకల, కుండలాకృతి.

అకార ఉకార మకార అర్ధమాత్రాన్యోన్య మేళనవిభాగములు.	మకారమునందు. అకారము	మకారమునందు ఉకారము	మకారమునందు మకారము	మకారమునందు అర్ధమాత్రము
అవిద్యావిద్యానందతురీయపాదాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	ఆనందపాదమున అవిద్యాపాదము	ఆనందపాదమున విద్యాపాదము	ఆనందపాదమున ఆనందపాదము	ఆనందపాదమున తురీయపాదము
స్థూలాదిదేహచతుష్టయాన్యోన్య మేళనవిభాగములు.	కారణదేహమున స్థూలదేహము	కారణదేహమున సూక్ష్మదేహము	కారణదేహమున కారణదేహము	కారణదేహమున మహాకారణదేహము
అవస్థాచతుష్టయాన్యోన్యమేళన విభాగములు.	సుషుప్తిలో జాగ్రత్త	సుషుప్తిలో స్వప్నము	సుషుప్తిలో సుషుప్తి	సుషుప్తిలో తురీయము
జీవచతుష్టయాన్యోన్యమేళన విభాగములు.	ప్రాజ్ఞునిలో విశ్వుఁడు	ప్రాజ్ఞునిలో తైజసుఁడు	ప్రాజ్ఞునిలో ప్రాజ్ఞుఁడు	ప్రాజ్ఞునిలో కూటస్థుఁడు
ఈశ్వరచతుష్టయాన్యోన్యమేళన విభాగములు.	అవ్యాకృతునిలో విరాట్టు	అవ్యాకృతునిలో హిరణ్యగర్భుఁడు	అవ్యాకృతునిలో అవ్యాకృతుఁడు	అవ్యాకృతునిలో పరమాత్మ
జీవేశ్వరచతుష్టయైక్యచైతన్యచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	అనుజ్ఞైకరసునిలో ఓత	అనుజ్ఞైకరసునిలో అనుజ్ఞాత	అనుజ్ఞైకరసునిలో అనుజ్ఞైకరసుఁడు	అనుజ్ఞైకరసునిలో అవికల్పుఁడు

బ్రహ్మప్రణవచక్రము.

అకారఉకారమకార అర్ధమాత్రాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	ఉకారమునందు అకారము	ఉకారమునందు ఉకారము	ఉకారమునందు మకారము	ఉకారమునందు అర్ధమాత్రము
అవిద్యావిద్యానందతురీయపాదాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	విద్యాపాదమున అవిద్యాపాదము	విద్యాపాదమున విద్యాపాదము	విద్యాపాదమున ఆనందపాదము	విద్యాపాదమున తురీయపాదము
స్థూలాదిదేహచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	సూక్ష్మదేహమున స్థూలదేహము	సూక్ష్మదేహమున సూక్ష్మదేహమున	సూక్ష్మదేహమున కారణదేహము	సూక్ష్మదేహమున మహాకారణదేహము
అవస్థాచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	స్వప్నములో జాగ్రత్త	స్వప్నములో స్వప్నము	స్వప్నములో సుషుప్తి	స్వప్నములో తురీయము
జీవచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	తైజసునిలో విశ్వుండు	తైజసునిలో తైజసుండు	తైజసునిలో ప్రాజ్ఞుండు	తైజసునిలో ప్రత్యగాత్మ
ఈశ్వరచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు	హిరణ్యగర్భునిలో విరాటు	హిరణ్యగర్భునిలో హిరణ్యగర్భుండు	హిరణ్యగర్భునిలో అవ్యాకృతుండు	హిరణ్యగర్భునిలో పరమాత్మ
జీవేశ్వరచతుష్టయైక్యచైతన్యచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	అనుజ్ఞాతలో ఓత	అనుజ్ఞాతలో అనుజ్ఞాత	అనుజ్ఞాతలో అనుజ్ఞైకరసుండు	అనుజ్ఞాతలో అవికల్పుండు

ఉకారము,విద్యాపాదము, సూక్ష్మదేహము. స్వప్నావస్థ,తైజసుండు,హిరణ్యగర్భుండు,అనుజ్ఞాత ఇవి అన్నియుంజేరి విష్ణుపీఠము,వామదేవముఖము,జలతత్త్వము, మకారము, ప్రతిష్ఠాకళ,దండము.

అకారఉకారమకార అర్ధమాత్రాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	అర్ధమాత్రమునందు అకారము	అర్ధమాత్రమునందు ఉకారము	అర్ధమాత్రమునందు మకారము	అర్ధమాత్రమున అర్ధమాత్రము
అవిద్యావిద్యానందతురీయపాదాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	తురీయపాదమునందు అవిద్యాపాదము	తురీయపాదమున విద్యాపాదము	తురీయపాదమున ఆనందపాదము	తురీయపాదమున తురీయపాదము
స్థూలాదిదేహచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	మహాకారణదేహమున స్థూలదేహము	మహాకారణదేహమున సూక్ష్మశరీరము	మహాకారణదేహమున కారణశరీరము	మహాకారణశరీరమున మహాకారణశరీరము
అవస్థాచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	తురీయమున జాగ్రత్త	తురీయమున స్వప్నము	తురీయమున సుషుప్తి	తురీయమున తురీయము
జీవచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	కూటస్థునిలో విశ్వుఁడు	కూటస్థునిలో తైజసుఁడు	కూటస్థునిలో ప్రాజ్ఞుఁడు	కూటస్థునిలో కూటస్థుఁడు
ఈశ్వరచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు	పరమాత్మలో విరాట్టు	పరమాత్మలో హిరణ్యగర్భుఁడు	పరమాత్మలో అవ్యాకృతుఁడు	పరమాత్మలో పరమాత్మ
శివేశ్వరచతుష్టయయొక్క చైతన్యచతుష్టయాన్యోన్యమేళనవిభాగములు.	అవికల్పునిలో ఓత	అవికల్పునిలో అనుజ్ఞాత	అవికల్పునిలో అనుజ్ఞైకరసుఁడు	అవికల్పునిలో అవికల్పుఁడు

అర్ధమాత్రము-తురీయపాదము-మహాకారణదేహము-తురీయావస్థ-కూటస్థుఁడు-పరమాత్మ-అవికల్పుఁడు - ఇవియన్నియుఁ జేరినచో మహేశ్వరపీఠము. తత్పురుషముఖము-వాయుతత్త్వము-వకారము-శాంతికళ-అర్ధచంద్రాకారము.

పైఁజెప్పినవెల్ల గూడి సదాశివపీఠము - ఈశానముఖము-ఆకాశతత్త్వము-యకారము-శాంత్యతీతకళ-బిందురూపము-ఇదిపఱకు శక్తితత్త్వములు.

ఇది శివతత్త్వము. శివతత్త్వమును శక్తితత్త్వములును మీఱినదే నిష్కళపరబ్రహ్మము. అది-నిష్కళము-నిరీహము-నిష్ప్రపంచము-నిర్మలము-నిరంజనము-నిర్వికారము-నిరాలంబము-నిర్ముక్తము-నిత్యము-బుద్ధము- కేవలము- అఖండము- అప్రమేయము-ఆద్యంతవిహీనము=పరాత్పరము-అపరోక్షము-స్వయంజ్యోతి-సర్వవ్యాపకము-నిరతిశయానందము. ఓమ్.

బ్రహ్మాండ పంచీకరణచక్రమునందు, స్థూలశరీరనిర్ణయము.

అద్వితీయపరబ్రహ్మమువలన అవ్యక్తమును, దానివలన మహత్తత్వమును, అందున మహదహంకారమును, దానివలన పంచతన్మాత్రలును, వానివలన పంచభూతములును, వానివలన చతుర్దశభువనములును అది బాగుగఁ దెలియుటకై కలిగినవి. ఈ బ్రహ్మాండపంచీకరణచక్రము తెలుపఁబడుచున్నది. స్థూలజగత్సృష్టికిఁయుండుపంచభూతములు ప్రకృతత్యవచ్ఛిన్నములై యున్నవి.

పంచతన్మాత్రలు.

శబ్దము.	స్పర్శము.	రూపము.	రసము.	గంధము.
సత్వగుణాకాశము.	సత్వగుణవాయువు.	సత్వగుణాగ్ని.	సత్వగుణజలము.	సత్వగుణపృథివి.
రజోగుణాకాశము.	రజోగుణవాయువు.	రజోగుణాగ్ని.	రజోగుణజలము	రజోగుణపృథివి.
తమోగుణాకాశము.	తమోగుణవాయువు.	తమోగుణాగ్ని.	తమోగుణజలము.	తమోగుణపృథివి.
తమోగుణాకాశార్ధభాగమంతఃకరణచతుష్టయగోళకమయినవి.				
శేషార్ధము ౪ శకలములై తమోగుణానిలాగ్నిజలభూతములఁ గలసిమానసాదిస్థానములయ్యినవి.	తమోగుణాకాశార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ప్రథమశకలము తామసవాయువులోఁ జేరి మనోగోళకమయ్యెను.	తమోగుణాకాశార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ద్వితీయశకలము తామసాగ్నియందుఁగలసిబుద్ధిగోళకమయ్యెను.	తమోగుణాకాశార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౩ శకలము తామసజలమందుఁగలసి చిత్తగోళకమాయెను.	తమోగుణాకాశార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౪ శకలము తామసపృథివిలోఁ గలసి అహంకారస్థానమాయెను.

తమోగుణానిలార్ధభాగచతుశ్శకలములయందు ప్రథమశకలము తామసాకాశములోఁజేరిసమానవాయు గోళకమయ్యెను.	తమోగుణానిలార్ధభాగము వ్యానగోళక మయ్యెను. శేషార్ధము ౪శకలములై తమోగుణాకాశాగ్ని జల భూములఁగలసిసమానోదానాపానప్రాణగోళకము లయ్యెను.	తమోగుణానిలార్ధభాగ చతుశ్శకలములలో ౨ శకలము తామసాగ్నియందుఁ గలసి ఉదానవాయుగోళకమయ్యెను.	తమోగుణానిలార్ధభాగ చతుశ్శకలములలో తృతీయశకలము తామసజలమందుఁ గలసి ప్రాణవాయుగోళకమయ్యెను.	తమోగుణానిలార్ధభాగ చతుశ్శకలములలో చతుర్థశకలము తామసపృథివియందుఁ గలసి అపానగోళక మయ్యెను.
తమోగుణానలార్ధభాగ చతుశ్శకలములలో ౧ శకలము తామసాకాశమునఁ గలసి శ్రోత్రగోళకమయ్యెను.	తమోగుణానలార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౨ శకలము తమోగుణానిలమునఁ గలసి స్పర్శగోళకమయ్యెను.	తమోగుణానలార్ధభాగము చక్షుర్గోళకమయ్యెను. శేషార్ధము చతుశ్శకలములై తమోగుణాకాశానిలజలభూములయందుఁగలసి శ్రోత్రత్వగ్జిహ్వాఘ్రాణగోళకము లైనవి.	తమోగుణానలార్ధభాగచతుశ్శకలములలో 3 శకలము తామసజలమునఁ గలసి జిహ్వాగోళకమయ్యెను.	తమోగుణజలార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౪ శకలము తామసపృథివిని గలసి ఘ్రాణగోళకమయ్యెను.
తమోగుణజలార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౧ శకలము తామసాకాశమునఁ జేరి శబ్దగోళకమయ్యెను.	తమోగుణజలార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౨ శకలము తమోగుణవాయువునందుఁ గలసి స్పర్శగోళకమయ్యెను.	తమోగుణ జలార్ధభాగచతుశ్శకలములలో 3 శకలము తమోగుణాగ్నిలోఁజేరి రూపగోళకమయ్యెను.	తమోగుణజలార్ధభాగంబు రసగోళకంబయ్యెను. శేషార్ధము చతుశ్శకలములై ఆకాశవాయురగ్నిభూములయందుఁగలసి శబ్దస్పర్శరూపగంధగోళకములయ్యెను.	తమోగుణజలార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౪ శకలము తమోగుణపృథివినిగలసి గంధగోళకమయ్యెను.
తమోగుణధరార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౧ శకలము తమోగుణాకాశమునఁ గలసి వాగ్గోళకమయ్యెను.	తమోగుణధరార్ధభాగచతుశ్శకలములలో ౨ శకలము తమోగుణానిలమునఁ గలసి పాణిగోళకమయ్యెను.	తమోగుణధరార్ధభాగచతుశ్శకలములలో 3 శకలములు లఘుతమోగుణానలములోఁజేరి పాదగోళక మయ్యెను.	తమోగుణధరార్ధభాగచతుశ్శకలములో ౪ శకలము తమోగుణజలములోఁజేరి గుహ్యగోళకమయ్యెను.	తమోగుణధరార్ధభాగము వాయుగోళకమయ్యెను. తక్కినది నాలుగుతునకలై ఆకాశవాయ్వగ్ని జలములఁగూడి వాక్పాణిపాదగుహ్యగోళకములయినవి.

బ్రహ్మాండ పంచీకరణ చక్రమునందు, సూక్ష్మశరీర నిర్ణయము.

సత్వగుణాకాశము.	సత్వగుణవాయువు.	సత్వగుణాగ్ని.	సత్వగుణజలము.	సత్వగుణపృథివి.
రజోగుణాకాశము.	రజోగుణ వాయువు.	రజోగుణాగ్ని.	రజోగుణజలము.	రజోగుణ పృథివి.
సత్వగుణాకాశాదిపంచభూతార్ధ సమష్ట్యంశ మేకీభవించి ప్రత్యగాత్మాధిదేవతతోఁగూడి తమోగుణాకాశాది పంచభూతార్ధసమష్ట్యంశముచేఁ గల్గినఅంతఃకరణగోళకమందుండి జీవుఁడనుపేరుచేత సర్వేంద్రియప్రాణ ప్రవృత్తిను నొనర్చుచున్నాఁడు.	సత్వగుణాకాశార్ధభాగ సమష్ట్యంశములోఁ గ శకలము వలనఁ గల్గినమనస్సు చంద్రాధిదేవతతోఁ జేరి తామసగుణాకాశార్ధభాగ చతుశ్శకలములలోఁ గ శకలము తామసవాయువులోఁ జేరి కల్గిన మనోగోళమందు నిల్చి సంకల్పించుచున్నది.	సత్వ...ములో ౨ శకలము త...లోఁ గలసి కలిగిన బుద్ధి బృహస్పత్యధిదేవతతోఁ జేరి తామసగుణాకాశార్ధ భాగములో ౨ శకలము తామసాగ్నియందుఁ గలసి కలిగినబుద్ధి గోళకమందునిల్చి మనస్సందిసంకల్పమును దృఢపఱుచుచున్నది.	సత్వ...ములో మూఁడవశకలము సత్వగుణజలములోఁ జేరికలిగిన చిత్తము క్షేత్రజ్ఞాధిదేవతతోఁ గూడి తామసగుణాకాశార్ధభాగ చతుష్కములో మూఁడవశకలము తామసజలమందుఁ జేరి కలిగిన చిత్తగోళమందు నిల్చి ఆలోచనచేయుచున్నది.	సత్వ...ములో ౪ శకలము సత్వగుణపృథివిలోఁ గలసి కలిగినఅహంకారము రుద్రాధిదేవతతోఁ జేరి తమోగుణార్ధభాగ ౪ శ్శకలములలో ౪ శకలము తామసగుణపృథివిలోఁ జేరిపుట్టినయహంకారగోళమందు నిల్చి అంతఃకరణ నియామక కార్యములను జేయుచున్నది.
రజోగుణానిలార్ధభాగ సమష్ట్యంశములోఁ గ భాగము రజోగుణాకాశమునఁ జేరి కలిగినసమానము జయాధిదేవతతోఁ జేరి తమోగుణానిలార్ధ చతుర్భాగములలో నొకభాగము తమోగుణాకాశమున చేరికలిగినసమానవాయు స్థానమందునిల్చి జఠరాగ్ని వెలిఁగించి భక్షితాన్నరసమెల్ల నాడులకు భాగించును.	రజోగుణానిలార్ధభాగ సమష్ట్యంశమువలనఁ గలిగిన వ్యానవాయువు విశ్వయోన్యధిదేవతతోఁ గూడి భక్షితాన్నరసమును శరీరమునందంతట వ్యాపింపఁ జేయుచుండును.	రజో...లో ౨ మురజోగుణాగ్నిలోఁ జేరి కలిగినయుదానమజాధిదేవతతోఁ జేరి తమోగుణానిలార్ధ చతు...లలో ౨ భాగము తామసాగ్నిలోఁ జేరి ఉదానగోళమన్దు నిల్చి జిహ్వాద్యష్టస్థానములందు శబ్దరూపముగఁ బలికించుచు సుషుప్తియందు సర్వేంద్రియములను అవిద్యయందుఁ జేర్చి ప్రబోధవేళ వానివాని నెల	రజో...ములో మూఁడవశకలము రజోగుణజలములోఁ గలసి కలిగిన ప్రాణము విశిష్టాధిదేవతతోఁ గూడి తమోగుణానిలార్ధ భాగచతుష్కములో౩శకలము తమోజలమునఁ జేరి కలిగిన ప్రాణగోళమందు నిల్చి ఉచ్ఛ్వాసముచేత వెలుపలికి వచ్చుచుండును.	రజో...ములో ౪ శకలము రజోగుణపృథివియందుఁ గలసి కలిగినఅపానుండుశ్వకర్తయనునధిష్ఠానదేవతతోఁ గూడితమోగుణార్ధభాగ ౪ శ్శకలములో౪శకలముతామసపృథివియందుఁ గలసికలిగినఅపానగోళమన్దు నిల్చి నిశ్వాసముచేత ప్రాణుండు బాహ్యమునకు నిర్గమింపఁజేసిన వాయువును లోపలికి ప్రవే

సత్వ...లో రెండవశకలము సత్వగుణాకాశమునఁజేరి కలిగిన శ్రోత్రేంద్రియము దిగధిదేవతతోఁగూడి తామసానలార్ధభాగములో ౨ భాగము తామసాకాశమందుఁజేరికలిగిన శ్రోత్రగోళమందునిల్చి శబ్దమును గ్రహించునది యగుచున్నది.	సత్వగుణానలార్ధభాగములో నొకశకలముసత్వగుణవాయువునందుఁ జేరికలిగిన త్వగింద్రియము వాయ్వధిదేవతతోఁగూడి తామసాగ్న్యర్ధభాగములోఁ దామసవాయువులోఁ జేరికలిగిన త్వగింద్రియగోళకమందు నిల్చి శీతోష్ణాదిస్పర్శములను గ్రహించుచున్నది.	సత్వగుణానలార్ధభాగవ్యష్టిచేతఁ బుట్టినచక్షుస్సూర్యాధిదేవతతోఁగూడితమోగుణాగ్న్యర్ధ భాగమువలనఁ గలిగిన చక్షుర్గోళమందునిల్చి రూపగ్రాహియగుచున్నది.	సత్వగుణానలార్ధ భాగ తృతీయ శకలము సత్వగుణజలమందుఁగలిసి కలిగినరసనేంద్రియము వరుణాధిదేవతతోఁగూడి తామసానలార్ధభాగములో ౩ శకలము తామసజలమందుఁజేరి కలిగినరసనగోళమందునిల్చి షడ్విధరసగ్రాహియగుచున్నది.	సత్వగుణానలార్ధ భాగ౪ శకలముసత్వగుణపృథివిలోఁ గలసి కలిగిన ఘ్రాణేంద్రియము అశ్విన్యధిదేవతతోఁ గూడి తామసానలార్ధభాగములో౪శకలము తామసపృథివియందుఁగలసి కలిగిన ఘ్రాణగోళమందు నిల్చి గంధగ్రాహియగుచున్నది.
సత్వగుణాకాశమున బుట్టినది శబ్దము.	సత్వగుణవాయువునందుఁ గలిగినది. స్పర్శము.	సత్వగుణాగ్నియందుఁ గలిగినదిరూపము.	సత్వగుణజలమందుఁగలిగినది రసము.	సత్వగుణపృథివివలనఁ గలిగినది గంధతన్మాత్రము.
రజోగుణపృథివ్యర్ధభాగములో ౧ భాగము రజోగుణాకాశమందుఁ గలిసి కలిగినవాగింద్రియము వహ్నినామకాధిదేవతతోఁగూడి తమోగుణపృథివ్యర్ధభాగములో ౧ శకలము తామసాకాశమునఁజేరి కలిగినవాగ్గోళమందు నిల్చి శబ్దించుచున్నది.	రజో...లో ౨ శకలము రజోగుణానిలమందుఁ జేరికలిగిన పాణీంద్రియమింద్రాధిదేవతతోఁగూడి తమోగుణపృథివ్యర్ధభాగములో ౨ శకలము తామసవాయువునందుఁ జేరికలిగిన పాణిగోళకమందు నిల్చి దానప్రతిగ్రహములఁ జేయుచున్నది.	రజో...లో రెండవ శకలము రజోగుణానలమందుఁ జేరి కలిగినపాదేంద్రియము విష్ణ్వధిదేవతతోఁగూడితమోగుణపృథివ్యర్ధభాగములో ౩ శకలము తామసాగ్నియందుఁ గలసి కలిగిన పాదగోళమందునిల్చి గమనక్రియను గలిగించుచున్నది.	రజో...లో ౪ రజోగుణజలమందు గలసి కలిగినగుహ్యేంద్రియము బ్రహ్మాధిదేవతతోఁగూడి తమోగుణపృథివ్యర్ధభాగములో ౪శకలము తామసజలమందుఁగలసి కలిగినగుహ్యగోళమందునిల్చి సురతానందము నొందుచున్నది.	రజోగుణభూమ్యర్ధభాగమువలనఁ గలిగినపాయురింద్రియము మృత్యువు నధిదేవతతోఁగూడి తామసగుణభూమ్యర్ధభాగమువలనఁ బుట్టిన పాయుగోళమందు నిల్చి మలవిసర్జనము చేయుచున్నది.

ఈశ్వరశరీరవివేచనము

అవ. అట్లు స్థూలసృష్టిని సామాన్యముగఁ జెప్పి దానిని వివరించుచు నం దభిమానము గలజీవేశ్వరులనామముల నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు గగనార్ధంబున వాయుతేజోజలభూభాగంబుల ననిలార్ధంబునం నాకాశానలసలిలేలాంశంబులఁ బావకార్ధంబున నభస్సమీరణతోయధరణిఖండంబుల నీరార్ధంబున వియన్మరుత్కృశానుధాత్రీశకలంబుల ధరార్ధంబున వ్యోమపవనాగ్న్యుదకంబుల తునియల జీవాదృష్టసహాయంబునం గూర్చిన క్రమంబుచేత శబ్దగుణకంబైనయాకాశంబు శబ్దస్పర్శగుణకంబైన పవమానంబు శబ్దస్పర్శరూపగుణకంబైన దహనంబు శబ్దస్పర్శరూపరసగుణకంబైనయంబువులు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధసమేతంబైన ధరణియుఁ బంచీకృతంబులై మహాస్థూలంబులై యభివ్యక్తంబులయ్యె నిమ్మహాభూతంబులవలన నతలవితలసుతలరసాతల తలాతలమహాతలపాతాళభూలోక భువర్లోకస్వర్లోకజనలోకతపోలోక సత్యలోకంబు లనుచతుర్దశభువనంబులుఁ దత్తల్లోకోచిత జరాయుజాండజస్వేదజోద్భిజ్జరూపచతుర్విధ భూతగ్రామంబులుఁ దత్తద్భోగ్యాన్నపానాదికంబులు ఘటపటాది సర్వపదార్థంబులు సంభవించె నంతవట్టునుం గూడి స్థూలప్రపంచంబగు దీనికి వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకంబైనజాగరం బవస్థ యగు నం దొక్కొక్కవ్యష్టి స్థూలశరీరజాగరంబులయందు వాలింగదేహోపాధికుండైనతైజసుం డభిమానంబు చేసి చిదాభాసుం డన వ్యావహారికుం డన విశ్వుం డననొప్పు హిరణ్యగర్భుండ నయిన నేను సమష్టిస్థూలప్రహజాగ్రద్విశిష్టుండనయి వైరాజసుం డన వైశ్వానరుం డన విరాట్పురుషుం డన సకలజగదారాధ్యుండ నయి ప్రకాశించుచుండుదు మఱియును. 43

టీక. ఇట్లు = ఈవిధముగా, గగనార్ధంబునన్ = ఆకాశమునందు నిలుపఁబడియున్న యర్థభాగమున, వాయు తేజో జల భూభాగంబులన్ = వాయ్వగ్నిజలపృథివీభాగంబులను, అనిలార్ధంబునన్ = వాయువునందు నిలిచియున్న యర్థభాగమునందు, ఆకాశానలసలిలేలాంశంబులన్ = ఆకాశాగ్ని జల భూముల యష్టమాంశంబులను, పావకార్ధంబునన్ = అగ్నిభూతమునందు నిలిచియున్న యర్థ భాగము

నందు, నభ...బులన్-నభః=ఆకాశముయొక్కయు, సమీర=వాయువుయొక్కయు, తోయ = ఉదకముయొక్కయు, ధరణి = భూమియొక్కయు, ఖండంబులన్ = అష్టమాంశములను, నీరార్ధంబునన్ = జలమునందు నిలచియున్న యర్ధభాగమునందు, వియ...బులన్-వియత్ = ఆకాశముయొక్కయు, మరుత్ = వాయువుయొక్కయు, కృశాను = అగ్నియొక్కయు, ధాత్రీ= భూమియొక్కయు, శకలంబులన్ = అష్టమాంశములను, ధరార్ధంబునన్ = భూమియందు నిలచి యున్నయర్థభాగమునందు, వ్యోమ...యలన్-వ్యోమ=ఆకాశముయొక్కయు, పవన=వాయువుయొక్కయు, అగ్ని=అగ్నియొక్కయు, ఉదకంబుల=జలములయొక్కయు, తునియలన్=అష్టమాంశములను, జీవ=జీవులయొక్క, అదృష్ట=పూర్వకల్పాంతమున జేయఁబడి ప్రస్తుతకల్పమున ననుభవమునకు రానున్నకర్మలయొక్క, సహాయంబునన్=సహాయముచేత, కూర్చినక్రమంబుచేతన్=కూర్చినవరుసచే, శబ్దగుణకంబైన = శబ్దగుణము గల, ఆకాశంబును=ఆకాశము, శబ్దస్పర్శగుణకంబైన=శబ్దస్పర్శగుణములుగల, పవమానంబును = వాయువు, శబ్దస్పర్శరూపగుణకంబైన = శబ్దస్పర్శరూపగుణములు గల, దహనంబును = అగ్నియు, శబ్దస్పర్శరూపరసగుణకంబైన=శబ్దస్పర్శరూపరసగుణములు గల, అంబువులును =జలము, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధసమేతంబైన=శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములతోఁ గూడిన, ధరణియుం = భూమియును, పంచీకృతంబులై = పంచీకరణము చేయఁబడి, మహాస్థూలంబులై = మిగుల పెద్దవియై, అభివ్యక్తంబులయ్యెన్= ఇంద్రియములకు గోచరము లయ్యెను. ఇమ్మహాభూతంబులవలనన్ = ఈ పంచీకృతభూతములవలన, అతల, వితల, సుతల, రసాతల, తలాతల, మహాతల, పాతాళ, భూలోక, భువర్లోక, స్వర్లోక, మహర్లోక, జనలోక, తపోలోక, సత్యలోకంబులు, అను చతుర్దశభువనంబులు = అను పదునాలుగు లోకములును (ఇందు పాతాళమువఱకుఁ గలలోకము లేడును అధోలోకములనియు తక్కినవి యూర్ధ్వలోకము లనియు చెప్పఁబడును). తత్త...లును-తత్తల్లోకోచిత=ఆయాలోకములకు తగిన, జరాయుజ=మావివలనఁబుట్టునట్టియు, (మనుష్యాదులు జరాయుజములు,) అండజ=గ్రుడ్డువలనఁబుట్టునట్టియు, స్వేదజ=చెమటవలనఁబుట్టునట్టియు (పేను మొదలగునవి) ఉద్భిజ్జరూప=భూమిని పెల్లగించుకొని పుట్టునట్టిస్వభావములుగల, చతుర్విధ=నాలుగువిధములైన, భూతగ్రామంబులును = జంతుసమూహములును, తత్త...లును-తత్తత్ప్రాణియోగ్య=ఆయాజంతువులకుతగిన, అన్నపానాదికంబులును=ఆహారము ఉదకము మొదలగునవియు, ఘటపటాదిసర్వపదార్థంబులును=ఘటములు పటములు మొదలగు పలువిధము లగువస్తువులును, సంభవించెన్=పుట్టెను. ఇంతపట్టునుంగూడి=ఇదియంతయుఁగలసి, స్థూలప్రపంచంబగున్=స్థూలప్రపంచమని చెప్పఁబడును. దీనికిన్=ఈస్థూలప్రపంచమునకు, వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకంబైన = వ్యష్టిసమష్టిభేదములుగల, జాగరంబు=

జాగ్రత్, అవస్థయుఁడన్=అవస్థయై యున్నది. అందున్=అవ్యష్టిసమష్టులలో, ఒక్కొక్కవ్యష్టి స్థూలశరీరజాగరంబులయందున్=ఒక్కొక్క స్థూలశరీరమునందును దానికి సంబంధించినవ్యష్టిజాగ్రదవస్థయందును, ఆలింగదేహోపాధియండైన = ఆసూక్ష్మశరీరముపాధిగాఁగల, తైజసుండభిమానంబుచేసి=తైజసుఁడనుజీవుఁ డభిమానించి, చిదాభాసుండనన్=చిత్తుయొక్క (అనఁగా: పరబ్రహ్మముయొక్క) లక్షణములు లేకున్నను చిద్రూపముతో దోఁచువాఁడు గాన, చిదాభాసుఁ డనియు, (ఆభాస మనఁగా లేనిది యున్నట్లుదోఁచుట) వ్యావహారికుండనన్ = సకల వ్యవహారములను నిర్వహించును గావున వ్యావహారికుఁ డనియు, విశ్వుండనన్=(తనశరీరమునందే కాక సకలప్రపంచమునందును గూడ "నేను" యనునభిమానము కలిగి యుండువాఁడు కావున) విశ్వుఁడనియు, ఒప్పన్=ప్రకాశించును. హిరణ్యగర్భుఁడనైననేను=సమష్టిసూక్ష్మశరీరముననుండి హిరణ్యగర్భుఁ డను పేరు గల నేను, సమష్టిస్థూలవిగ్రహాగ్రద్విశిష్టుండనై=సమష్టిస్థూలశరీరమునందును సమష్టిజాగ్రదవస్థయందును అభిమానము కలిగినవాఁడనై, వైరాజుండనన్=విశేషముగఁ బ్రకాశించుచున్నాను కావున వైరాజుండనియు, వైశ్వానరుండనన్ = సకలజీవుల నభిమానించుచున్నాను కావున వైశ్వానరుండననియు, (విశ్వేచ తే నరాశ్చ విశ్వానరాః, విశ్వానరాణాం అయం వైశ్వానరః) విరాట్పురుషుఁడనన్=బహువిధములఁ దోఁచుచున్నాను కావున విరాట్పురుషుఁడననియు, (వివిధంరాజత ఇతి విరాట్, విరాట్చాసౌ పురుషశ్చ) సకలజగదారాధ్యుండనై=సకలప్రపంచముచేతను పూజింపఁబడుచున్నవాఁడనై, ప్రకాశించుచుందును. మఱియున్.

తా. పైఁజెప్పినవిధముగా నాకాశమునందలి యర్ధభాగమున వాయుతేజోజలభూములయష్టమాంశంబులును వాయువర్ధంబున నాకాశతేజోజలభూములయష్టమాంశంబులును నిట్లు ప్రతిభూతమునందును ఒక్కయర్ధభాగము తనదియు రెండవయర్ధభాగమునఁ దక్కిన నాల్గుభూతములలోని యష్టమాంశంబులును గలియఁగా బంచీకరణమయ్యెను. దీనికిని జీవులకర్మలు ఫలోన్ముఖము లగుటయే కారణము. దీనివలననే భూతములు (అనఁగా: శబ్దగుణముగల యాకాశము శబ్దస్పర్శగుణములుగలవాయువు శబ్దస్పర్శరూపగుణములుగల యగ్ని శబ్దస్పర్శరూపరసగుణములుగలజలము శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు గల పృథ్వియును) దృశ్యంబు లయ్యెను. మహాభూతములయ్యెను. ఈమహాభూతములవలననే అతల, వితల, సుతల, రసాతల, తలాతల, మహాతల, పాతాళములను నధోలోకములును! భూలోక, భువర్లోక, సువర్లోక, మహర్లోక, జనలోక తపోలోక, సత్యలోకము లనునూర్ధ్వలోకములును ఆయాలోకములయందలి చతుర్విధజంతుజాలంబులును వానికిఁదగినయాహారంబులును ఘటపటాదిపదార్థంబులును జనించినవి. ఇదియంతయు స్థూలప్రపంచము. దీనికిని సమష్టివ్యష్టిభేదములు కలవు ఒక్క

శరీరము వ్యష్టి ప్రపంచమంతయు సమష్టి. దీనికి జాగ్రతయే యవస్థ. అదియు సమష్టివ్యష్టి భేదములు గలదియే. అందు సమష్టిస్థూలజాగ్రదవస్థలతోఁ గూడిన నేను (ఈశ్వరుఁడు) వైరాజసుఁడనియు వైశ్వానరుఁడనియు విరాట్పురుషుఁ డనియుఁ బిలువఁ బడుచున్నాను. వ్యష్టిస్థూలజాగ్రతల నభిమానించి జీవుఁడునుఁ జిదాభాసుఁ డనియు వ్యావహారికుఁ డనియు విశ్వుఁ డనియుఁ బిలువఁబడుచు నన్ను దనకంటె వేఱుగా భావించుచు నుపాసన చేయుచున్నాఁడు.

అవ. ఉపాసనార్థమై సమష్టిస్థూలప్రపంచాభిమాని యగువిరాట్పురుషుని యాకారమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

చ. ధరణిపదంబులుఁ దివి తతం బగు మస్తక మంతరిక్షముఁ
సురుచిరనాభి చండకరసోములు లోచనము ల్దిశల్ శ్రుతుల్
వరదహనుండు నెమ్మొగము వాయువు ప్రాణములు న్మహావిరా
ట్పురుషుఁడనైన నాకుఁ గపిపుంగవ విశ్వశరీరి నౌటచేన్. 44

టీక. గపిపుంగవ=వానరశ్రేష్ఠా, విశ్వశరీరినౌటచేన్=ప్రపంచమే శరీరముగాఁ గలవాఁడనగుటచేత, మహావిరాట్పురుషుఁడన్=విరాట్పురుషుఁడను పేరుతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నవాఁడను, ఐననాకున్=ఐనట్టి నాకు, ధరణిపదంబులును=భూమిపాదములును, దివి=ఆకాశము, (లేక స్వర్గలోకము; దీనికే ద్యులోకమని కూడ నందురు) తతంబు=విశాలము, అగుమస్తకము=అగునట్టి శిరస్సు, సురుచిరనాభి=ప్రకాశమైన నాభిస్థానము, అంతరిక్షమును=ఆకాశము, (పంచభూతములలో నొకటి) లోచనములు=నేత్రములు, చండకరసోములు=సూర్యచంద్రులు, దిశల్=దిక్కులు, శ్రుతులు=చెవులు, నెమ్మొగము=నోరు, వరదహనుండు=శ్రేష్ఠమైనయగ్నిహోత్రుఁడు, వాయువు=వాయుదేవుఁడు, ప్రాణములును=పంచప్రాణములు.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! విరాట్పురుషుఁడనైన నేను ప్రపంచరూపుఁడ నగుటచే నాకు భూమిపాదంబులు, ద్యులోకము శిరస్సు, అంతరిక్షము (అనఁగా: భూమికిని ద్యులోకమునకును నడుమనుండు భాగము) నాభిప్రదేశము, చంద్రసూర్యులు నేత్రములు, దిక్కులు శ్రోత్రములు, అగ్ని ముఖము (లేక నోరు). వాయుదేవుఁడు పంచప్రాణములు. [ఈమహాభూతములవలన జ్ఞానకర్మేంద్రియములును ప్రాణములు నంతఃకరణంబులును జనించినవి. ఇచ్చట సూక్ష్మభూతములవలన జనించిన కర్మేంద్రియాదులు ఆశక్తిగల (అనఁగా. మాటలాడుట మొదలగుశక్తులుగల) సూక్ష్మపదార్థము లనియు స్థూలభూతములవలన జనించిన యింద్రియాదులు ఆసూక్ష్మపదార్థముల కాశ్రయము లగు నేత్రశ్రోత్రాదిగోళకము లనియు నెఱుంగునది.]

సుగంధివృత్తము. ధారుణీసురుల్ముఖంబు ధాత్రిపు ల్భుజంబు లో
నూరి వైశ్యు లూరువు ల్సుశూద్రు లంఘ్రులు న్మహా

భూరుహౌషధీలతాళి భూరిరోమములు విరా
ట్పూరుషుండనైననాకు బోధశుద్ధమానసా. 45

టీక. బోధశుద్ధమానసా-బోధ=జ్ఞానముచేత, శుద్ధ=పవిత్రమైన, మానస=మనస్సుగలవాఁడా, ఓసూరి = ఓవిద్వాంసుఁడా, విరాట్పూరుషుండనైననాకున్ = విరాట్పురుషుఁడనై యున్న నాకు, ధారుణీసురులు = బ్రాహ్మణులు, ముఖంబు = ముఖము ధాత్రిపులు = క్షత్రియులు, భుజంబులు = బాహువులు, వైశ్యులు, ఊరువులు = తొడలు, సుశూద్రులు = శ్రేష్ఠులగు శూద్రజాతివారు, అంఘ్రులు = పాదములు, మహా...ళి-మహాభూరుహా = గొప్పవృక్షములు, ఓషధి = మూలికలు, లతా = తీఁగెలు, ఆళి = వీనిసమూహము, భూరిరోమములు = అధికములగు వెండ్రుకలు.

తా. నిర్మలజ్ఞానము గలయోవిద్వాంసుఁడా! విరాట్పురుషుఁడనైననాకు ముఖము బ్రాహ్మణులు. బాహువులు క్షత్రియులు. ఊరువులు వైశ్యులు. పాదములు శూద్రులు. వృక్షములు నోషధులును తీవియలును రోమములు.

వనమయూరము. శైలములు శల్యములు సన్నదులు నాడీ
జాలములు వార్ధులు పిచండము త్రిసంధ్యా
కాలములు చేలములు కాంజలదాళు
ల్వాలములు విశ్వతనువర్తి నగునాకున్. 46

టీక. విశ్వతనువర్తినగునాకున్ = ప్రపంచరూప మగుశరీరమునందున్న (లేక సర్వశరీరములయందున్న) నాకు, శైలములు = పర్వతములు, శల్యములు = ఎముకలు, సన్నదులు = శ్రేష్ఠములగునదులు, నాడీజాలములు = నరములు, వార్ధులు = సముద్రములు, పిచండము = గర్భము, త్రిసంధ్యాకాలములు = ప్రాతర్మధ్యాహ్నసాయంకాలములు, చేలములు = వస్త్రములు, కాలజలదాళులు = నల్లనిమేఘములు, వాలములు = శిరోజములు.

తా. మఱియు నేను ప్రపంచరూపుఁడ నగుటచే పర్వతములు నాకు ఎముకలు. నదులు నాడులు. (నరములు) సముద్రములు కుక్షి. ప్రాతర్మధ్యాహ్నసంధ్యాకాలములు వస్త్రములు. మేఘసమూహములు కేశములు. (వృక్షములు మొదలగునవి రోమములని ఇదివఱకుఁ జెప్పఁబడియున్నవి. ఇప్పుడు మేఘములు కేశములని చెప్పఁబడియున్నవి. మొదట చెప్పినది శరీరమునందలిరోమములను గూర్చి యనియుఁ నిప్పుడు చెప్పినది శిరోజములను గూర్చి యనియుఁ దెలిసికొనునది.)

శా. ఆధారం బిలయై జలంబు మణిపూరాంభోజమై వహ్నియై
స్వాధిష్ఠాన మనాహతం బనిలమై చంచద్విశుద్ధంబు ఖం
బై ధీమానసరూపకప్రకృతి యాజ్ఞాబ్జాతమై యొప్పున
గాధాధారోన్నత విశ్వమూర్తి నగునాకాదిత్యసంపూజితా!

టీ. ఆదిత్యసంపూజితా-ఆదిత్య=దేవతలచేత, సంపూజిత=పూజింపఁబడినవాఁడా. సర్వ...మూర్తిఁ-సర్వ=సమస్తమునకు, ఆధార=ఆధారమైనట్టియు, ఉన్నత=ఉత్తమమైనట్టియు, విశ్వమూర్తినగు నాకుఁ=ప్రపంచశరీరముగల నాకు, ఆధారంబు=ఆధారముచక్రము, ఇలయై=భూమియై, జలంబు=ఉదకము, మణిపూరాంభోజమై=మణిపూరకకమలమై, స్వాధిష్ఠానము=స్వాధిష్ఠానకమలము, వహ్నియై=అగ్నిహోత్రమై, అనాహతంబు=అనాహతచక్రము, అనిలమై=వాయుదేవుఁడై, చంచద్విశుద్ధంబు=ప్రకాశించుచున్నవి శుద్ధచక్రము, ఖంబై=ఆకాశమై, ధీమా...కృతి-ధీ=బుద్ధి, మానస=మనస్సు అనునట్టి, రూపక=రూపముగల, ప్రకృతి=మాయ, ఆజ్ఞాబ్జాతమై=ఆజ్ఞాకమలమై, ఒప్పుఁ=ప్రకాశించును.

తా. దేవతలచే వినుతింపఁబడుచున్న యాంజనేయా! సకలప్రపంచమునకాధారభూతుఁడ నైనట్టియు స్వరూపభూతుఁడనై నట్టియు నాకు భూమి మూలాధారకమలము. వహ్ని స్వాధిష్ఠానకమలము. జలము మణిపూరక కమలము. వాయు వనాహతకమలము. ఆకాశము విశుద్ధకమలము. మనోబుద్ధిరూపిణియగు ప్రకృతియాజ్ఞాకమలము.

క. మేరు వగు బ్రహ్మదండియె
యారయఁగా దక్షిణోత్తరాయణములు సాం
పార నిడాపింగళలో!
సూరిపరమపదము వరసుషుమ్న కుమారా!. 48

టీ. కుమారా=పుత్రా, (లేక, కుత్సితు లగు కామక్రోధాద్యభ్యంతరశత్రువులను బాహ్యశత్రువులనుగూడ జయించిన), ఓసూరి=ఓ బ్రహ్మజ్ఞాని, బ్రహ్మదండియే=బ్రహ్మదండియనుపేరు గలవెన్నెముకయే, మేరువగుఁ=మేరుపర్వతమైయున్నది, సాంపారఁ=అందముగా, అరయఁగాఁ=విచారింపఁగా, ఇడాపింగళలు=ఇడాపింగళా నాడులు, దక్షిణోత్తరాయణములు = క్రమముగా దక్షిణాయనోత్తరాయణములు, వరసుషుమ్న = శ్రేష్ఠమగుసుషుమ్నానాడి, పరమపదము=కైవల్యము, అగుఁ=అయియున్నది.

తా. ఓజ్ఞాని! పుత్రా! మేరువు నాకు బ్రహ్మదండి (వెన్నెముక) దక్షిణాయనమిడానాడి. ఉత్తరాయణము పింగళానాడి. మోక్షము సుషుమ్నానాడి.

సీ. అతలంబు పదములు వితలంబు గుల్ఫముల్
సుతలంబు జంఘిక లస్సజననివహా
నుత! రసాతలము జానువులు దారుణమహా
తల మూరువులు తలాతలము కటియు

నాగలోకము మహోనాభ్యధోభాగంబు
భూర్భువస్స్వర్లోకములును నాభి
జఠరవక్షంబులు సరి మహర్లోకంబు
కంఠంబు సుజనలోకంబు ముఖము
తే. మఱి తపోలోక మరయ భ్రూమధ్యమంబు
సత్యలోకంబు విపులమస్తకము సుమ్ము
విశ్వరూపధరుండ నై వెలయునాకు
జలనిధిగభీర! వీరకేసరికుమార! 49

టీ. సుజననివహనుత = సత్పురుషసమూహముచే స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నట్టి యు, జలనిధిగభీర-జలనిధి=సముద్రమువలె, గభీర=గాంభీర్యముగలవాఁడా! వీరకేసరి కుమార=పరాక్రమవంతుఁ డగుకేసరి యనువానరునకుఁ బుత్రుఁడా, విశ్వరూపధరుఁడ నై=ప్రపంచమే స్వరూపముగా ధరించి, వెలయునాకుఁ=ప్రకాశించు చున్న నాకు, అతలంబు=అతలలోకము, పదములు=పాదములు, వితలంబు=వితలలోకము, గుల్భములు=చీలమండలు, సుతలంబు=సుతలలోకము, జంఘికలు = పిక్కలు, రసాతలము=రసాతలలోకము, జానువులు=మోఁకాళ్లు, దారుణమహాతలము = ఘోరమైన మహాతలలోకము, ఊరువులు=తొడలు, తలాతలము=తలాతలలోకము, కటియుఁ= పిఱుఁదులును, నాగలోకము=పాతాళలోకము, మహానాభ్యధోభాగంబు=నాభికిక్రింది భాగము, భూర్భువస్స్వర్లోకములును=భూలోకము, భువర్లోకము, సువర్లోకము క్రమముగ, నాభిజఠరవక్షంబులు-నాభి=నాభిస్థానము, జఠర=కుక్షి, వక్షంబులు=వక్షస్థలము అనునవయవములు, సరి, మహర్లోకంబును=మహర్లోకము, కంఠంబు=కంఠము, సుజనలోకంబు=శ్రేష్ఠమగు జనలోకము, ముఖము, మఱి=ఇదియునుగాక, అరయఁ= విచారింపఁగా, తపోలోకము, భ్రూమధ్యంబు = బొమలనడిమిభాగము, సత్యలోకంబు, విపులమస్తకముసుమ్ము=విశాలమగుశిరస్సుసుమీ !

తా. సముద్రునివలె మిగుల గాంభీర్యము గలిగినట్టియుఁ గేసరి యనువానరునకుఁబుత్రుఁడ వైనట్టియు నాంజనేయా! విరాట్పురుషుఁడనై యున్న నాకు అతలలోకము పాదము. వితలలోకము చీలమండలు. సుతలలోకము పిక్కలు. సత్పురుషులచే నభివర్ణింపఁబడిన రసాతలలోకము మోకాళ్లు. మహాతలలోకము తొడలు. తలాతల లోకము కటిప్రదేశము. పాతాళలోకము వస్తి (పొత్తికడుపు). భూలోకము నాభి. భువర్లోకముగర్భము. సువర్లోకము వక్షస్థలము. మహర్లోకము కంఠము. జనలోకము ముఖము(నోరు). తపోలోకము భ్రూమధ్యప్రదేశము. సత్యలోకము శిరస్సు.

అవ. ఇట్లు ప్రపంచసృష్టిని దెల్పి యధ్యారోపమును ముగించి జీవేశ్వరైక్య ప్రతిపాదనపూర్వకంబుగా నపవాదంబు నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు సర్వాధిష్ఠానంబు సర్వపరిపూర్ణంబు నామరూపగుణధర్మకర్మ వికారరహితాఖండసచ్చిదానందపరబ్రహ్మంబు నైననేను సమష్టికారణ సూక్ష్మస్థూలశరీరోపాధివిశిష్టత్వంబువలన నవ్యాకృతుం డన హిరణ్యగర్భుం డన విరాట్పురుషుం డన సకలజీవోపాస్యుండ నై ప్రకాశింపుదు. మఱియు వ్యష్టికారణ సూక్ష్మస్థూలదేహోపాధి తాదాత్మ్యాభిమానంబువలనఁ బ్రాజ్ఞుం డనఁ దైజసుండన విశ్వుండన సుషుప్తిస్వప్న జాగ్రదవస్థల ననుభవించుచు నజ్ఞానవశుండనై జీవుండన నీశ్వరోపాసకుండ నై ప్రవర్తించినచందమునం దోఁపుదు నీజీవేశ్వరతత్త్వంబు లవిద్యాకల్పితంబు లయ్యవిద్య శశవిషాణవన్ధ్యాపుత్రగగనారవిందంబు లభంగి నాయందు నన్నెఱింగిన నభావం బగు నట్లు గావున నింక జీవేశ్వరైక్యం బుపదేశించెద సావధానచిత్తుండవై యాకర్ణింపు మని యాత్మారాముం డాంజనేయున కిట్లనియె. 50

టీ. ఇట్లు = ఈవిధముగా, సర్వ = సమస్తమునకును, అధిష్ఠానంబును = ఆధారమైనట్టియు, సర్వపరిపూర్ణంబును = అంతటనిండినట్టియు, నామ...బును-నామ = పేర్లు, రూప = రూపములు, గుణ = గుణములు, ధర్మ = స్వభావములు, కర్మ = క్రియలు, వికార = అనువికారములు, రహిత = లేని, అఖండ = విభాగములులేని, సచ్చిదానంద = సత్యజ్ఞానానందరూపమైనట్టి, పరబ్రహ్మంబును = పరబ్రహ్మమును, ఐననేను = ఐనట్టినేను, సమ...వలనన్-సమష్టి = సముదాయరూపములైన, కారణ = కారణశరీరమనునట్టియు, సూక్ష్మ = సూక్ష్మశరీర మనునట్టియు, స్థూలశరీర = స్థూలశరీర మనునట్టియు, ఉపాధి= ఉపాధులతో, విశిష్టత్వంబువలనన్ = కూడియుండుటచేత, అవ్యాకృతుండనన్ = అవ్యాకృతుఁడననియు, హిరణ్యగర్భుఁడనన్ = హిరణ్యగర్భుఁడననియు, విరాట్పురుషుఁడననియు, సకలజీవోపాస్యుఁడనై = సర్వజీవులచే నుపాసింపఁబడువాఁడనై, ప్రకాశింపుదున్, మఱియున్, వ్యష్టి...లన్-వ్యష్టి= భిన్నభిన్నరూపములైన, కారణ = కారణశరీరములనునట్టియు, సూక్ష్మ = సూక్ష్మశరీరములనునట్టియు, స్థూలదేహ = స్థూలశరీరము లనునట్టియు, ఉపాధి = ఉపాధులయందు, తాదాత్మ్యాభిమానంబువలనన్ = అదియే నేనను నభేదాభిమానమువలన, ప్రాజ్ఞుండనన్ = ప్రాజ్ఞుండననియు, తైజసుండనన్ = తైజసుండననియు, విశ్వుండనన్ = విశ్వుండ

ననియు, సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రదవస్థలన్ - సుషుప్తి=సుషుప్తియనునట్టియు, స్వప్న = స్వప్నమనునట్టియు, జాగ్రదవస్థలన్ = జాగ్రతయనునట్టియవస్థలను, అనుభవించుచున్, అజ్ఞానవశుండనై = అజ్ఞానమునకులోఁబడి, జీవుండనన్ = జీవుఁడనుపేరుతో, ఈశ్వరోపాసకుండనై=ఈశ్వరు నుపాసనఁ జేయుచు, ప్రవర్తించినచందంబునన్ = ఉన్నట్లుగా, తోఁపుదున్ = తోఁచుచున్నాను. ఈజీవితేశ్వర తత్త్వంబులు=ఈజీవేశ్వరులరూపములు, అవిద్యాకల్పితంబులు=అవిద్యచే కల్పింపఁబడినవి, అయ్యవిద్య = ఆయవిద్య, శశవి...భంగిన్ - శశ=కుందేటియొక్క, విషాణ = కొమ్ము, వంధ్యాపుత్ర= గొడ్రాలికొడుకు, గగనారవిందంబులభంగిన్ = ఆకాశపుష్పము, వీనివలె, నాయందున్ = పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడనైననాయందు, నన్నెఱింగినన్ = నాస్వరూపమును దెలిసికొనినచో, అభావంబగున్ = శూన్యమగును,అట్లుగావునన్ = కాఁబట్టి, ఇఁకన్ = ఇఁకమీఁద జీవేశ్వరైక్యంబు-జీవ = జీవునకును, ఈశ్వర = ఈశ్వరునకును గల, ఐక్యంబు = అభేదమును, ఉపదేశించెదన్ = బోధించెదను, సావధానచిత్తుండవై = జాగరూకతతో, ఆకర్ణింపుము = వినుము. అని, ఆత్మారాముఁడు = అంతర్యామిస్వరూపుఁ డగుశ్రీరాముఁడు, ఆంజనేయునకున్, ఇట్లనియెన్.

తా. ఇట్లు బాగుగ విమర్శించినచో సర్వమునకు నాధారభూతుఁడనై సర్వవ్యాపకుఁడనై నామము రూపము గుణములు ధర్మాధర్మములు (లేక స్వభావములు)పనులు వికారములు మొదలగునది లేనివాఁడనై యున్న నేనే ప్రపంచరూపుఁడనైయున్నాను. అందును సమష్టికారణసూక్ష్మస్థూలదేహాది (ప్రపంచము) పాధులతోఁ గూడి యవ్యాకృత హిరణ్యగర్భ విరాట్పురుష నామములతో వ్యవహరింపఁబడుచు జీవులకు నుపాసనాయోగ్యుఁడనై యున్నాను. జీవులు నన్నుఁ దమకంటె వేఱని తలంచి విష్ణురుద్రాదిరూపములతో నుపాసించు చున్నారు. జీవు లనిన మాత్ర మెవరు? నేనే. వ్యష్టికారణసూక్ష్మస్థూలదేహాది (ప్రపంచో)పాధులతోఁగూడి వానియం దాత్మాభిమానము కలిగి ప్రాజ్ఞతైజసవిశ్వనామములతోఁ బిలువంబడుచు జీవుఁడనై యాయవస్థల నుపాధించుచున్నట్లుతోఁచుచున్నాను. నాకు సుషుప్తి స్వప్నజాగ్రత్తల యనుభవముకూడఁ గల దని లోకమునకుఁ దోఁచుచున్నది. ఇట్లు నేనొక్కఁడనయ్యు జీవేశ్వరప్రపంచరూపములతోఁ దోచునట్లు చెప్పినది. యజ్ఞానము (అవిద్య) కావున నాయజ్ఞానము జ్ఞానము (పరబ్రహ్మతత్త్వము నెఱుంగుట) కలుగఁగానే నశించును. (అనఁగా: బాధనొందును. త్రికాలములయందును శూన్యములై యున్నవానికే కాని బాధలేదని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను). కావున నీయవిద్యకాని ప్రపంచజీవేశ్వరరూపములుకాని యెప్పటికిని లేవు. ఆవిషయమును స్పష్టముచేయుటకై ప్రస్తుతస్థితిని నాశ్రయించి ప్రపంచసృష్టిని (అనఁగా ప్రపంచజీవేశ్వరులు కల రనియు వారు నాకంటె వేఱుకారనియుఁ(జెప్పితిని. ఇదియే యధ్యారోపము (లేనిదాని నున్నయట్లు భావించి

యారోపించిచెప్పుట) అనఁబడును. ఇఁక నపవాదమును (వాస్తవ ప్రపంచజీవేశ్వ రాభావము) ఆశ్రయించి తత్త్వమునువివరించెద. (అజ్ఞానాదు లెప్పటికిలేనివే కావున "ఈప్రపంచ మసత్యము" అని వేఱొకమాఱు చెప్ప నక్కఱలేదు. ఇఁక నే మనిన: జీవుఁడు బ్రహ్మకంటె వేఱుగాఁగానవచ్చుచున్నాఁడు. కావున వారి కిరువురకును అనఁగా జీవేశ్వరుల కిరువురకు) గల యైక్యమును వినుము. ఓపార్వతీ! ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి రామచంద్రుఁ డాంజనేయునితో నీక్రిందివిధముగాఁ జెప్పెను.

జీవేశ్వరైక్య విచారఘట్టము.

అవ. జీవేశ్వరైక్యమును నిరూపించుటకై మొదట దృష్టాంతమును వివరించు చున్నాఁడు.—

క. కలశాంబుదములఁ దద్గత
జలములఁ గడఁ ద్రోయ నాకసము ప్రతిబింబం
బులు లేమి నొకటి యై యి
మ్ములనుండు నఖండ మై యమూర్తం బగుటన్. 51

టీ. కలశాంబుదములన్ – కలశ=ఘటమును, అంబుదములన్=మేఘమును, తద్గత జలములన్= వానియందున్న నీటిని, కడద్రోయన్=తీసివేయఁగా, ప్రతిబింబంబులు లేమిన్= ప్రతిబింబములు లేకపోవుటచేత, ఆకసము=ఆకాశము, అమూర్తంబగుటన్ =స్వయముగా రూపము లేనిది కావున (లేక శరీరములేనిది కావున) అఖండమై=భేద ములులేనిదై, (ఏకమైయనుట) ఒకటియై, ఇమ్ములనుండున్=చక్కగానుండును (కల శోదకమునందు ప్రతిబింబించిన యాకాశమువలె జీవుఁడును మేఘోదకమునందలి యా కాశప్రతిబింబమువలె నీశ్వరుఁడునుయున్నాఁడని చెప్పఁబడియున్నది. రెండును ఆకా శప్రతిబింబములే కావున వానికి పరస్పరభేదము లెట్లు కలుగవో ఉపాధులు లేకపో యిన నాకాశమంతయు నెట్లేకరూపమో అట్లే యుపాధు లున్నసమయమునందు కూడ తత్త్వము నేకరూపమే. జీవేశ్వరుల విషయమునకూడ నిట్లేయూహింపవలయు నని ఈ శ్లోకమున సూచించియున్నాఁడు. ఉపాధుల పరిత్యజించుట యనఁగా లేవని భావిం చుటయే యని తెలిసికొనవలయును).

తా. మేఘంబులును దానియందలిజలంబును ఘటంబును దానియందలి జలంబులును (కారణకార్యములు) లేనిచో నాకాశ మారెంటియందును బ్రతిబింబింపదు కదా! (అప్పు డు ప్రతిబింబములు లేకపోవుటచే నాయాకాశ మంతయు నొక్కటియే యగును. ఆకాశమునకు భాగములుగాని యాకారము గాని లేదు కదా')

ఆవ. పైదృష్టాంతమును దార్ష్టాంతికమునందు సంయోజనఁ జేయుచున్నాఁడు.-

క. ఆవిధమునఁదనువులమాయావిద్యలఁదొలఁగఁ ద్రోయనంతటిలోనన్
జీవేశ్వరులు వెలుంగమిఁ,గేవలతత్త్వంబు వెలుఁగుఁ గీశాధీశా. 52

టీ. కీశాధీశా=వానరశ్రేష్ఠా! ఆవిధమునన్=పైనఁజెప్పినవిధముగా,తనువులన్=(వ్యష్టిసమష్టిభేదములుగల) కారణ, సూక్ష్మ, స్థూలదేహములను,మాయావిద్యలన్=జీవేశ్వరోపాధులైన మాయావిద్యలను, తొలఁగఁద్రోయన్ = పరిత్యజించిన యెడల (అనఁగా యథార్థముగా నామాయావిద్యలు అభావరూపములే కావున విచారదృష్టిచే వానిని పోఁగొట్టినయెడల), అంతటిలోనన్ = తత్క్షణమే లేక యెచ్చటఁ జూచినను, జీవేశ్వరులున్ = జీవేశ్వరరూపములు, వెలుఁగమిన్=కానరాక పోవుటచేత, కేవలతత్త్వంబు - కేవల=పరిశుద్ధమైన, తత్త్వంబు=బ్రహ్మము, వెలుంగున్=ప్రకాశించును.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! పైదృష్టాంతమునందువలెనే దార్ష్టాంతికమునందును సమష్టివ్యష్టిశరీరములు కార్యకారణరూపము లగు నవిద్యామాయలను సంపూర్ణముగ లేనిదేయగుటచే నందలి జీవేశ్వరప్రతిబింబములు గూడ నెప్పుడును లేవు. ప్రతిబింబశూన్యమగు శుద్ధాకాశమువలెనే పరబ్రహ్మము కూడ నిర్వికారుఁడై సర్వపరిపూర్ణుఁడై యపరిచ్ఛిన్నుఁడై ప్రకాశించుచున్నాఁడు. ప్రపంచము స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. గదా దీని నెట్లు తోసివేయనగును? ఎట్లా బ్రహ్మమును సాక్షాత్కరింపనగును. అని సంశయింపవలదు. విచారదృష్టిచే భ్రాంతివలనఁ దోఁచుచున్నసర్పము నభావముగాఁ జూచి త్రాటిని గ్రహించునట్లు భ్రాంతివలనఁ దోఁచుజగమును (కారణ స్థూల సూక్ష్మ వ్యష్టిసమష్టిశరీరమాయావిద్యలను) అభావముగాఁ జూచి జీవేశ్వరప్రతిబింబశూన్యమైన బ్రహ్మమును గ్రహింపవచ్చును.

వ. అది యెట్లంటేని.

క. కలశజలప్రతిబింబం, బులకు విలక్షణ మసంగము నమూర్తంబై
యలరుఘటాకాశము తద్దులకు మహాకాశమఁడియె సుమివివరింపన్.

టీ. కలశజలప్రతిబింబంబులన్ - కలశ= కుండకంటెను, జల = అందలినీటికంటెను, ప్రతిబింబములన్=ఆనీటియందలి యాకాశప్రతిబింబమునకంటెను, విలక్షణము=వేఱైనదియు, అసంగము = (అఘటముతోఁగాని నీటితోఁగాని ప్రతిబింబముతోఁగాని సంబంధములేనిదియు, అమూర్తంబై=శరీరము లేనిదియు నై, ఘటాకాశము=ఘటమునందున్న యాకాశము, (అనఁగా ఘటమునందలి జలమునకు నవకాశ

మిచ్చుచున్న యాకాశము.), అలరున్=ఒప్పుచున్నది. వివరింపన్=బాగుగవిచారించినచో, తజ్జ్ఞులకున్=జ్ఞానవంతులగువారికి, అదియే=అఘటాకాశమే, మహాకాశము సుమీ = సర్వపరిపూర్ణాకాశమై యున్నది. (మహాకాశమునకును దానికిని భేదమేమియును లే దనుట).

తా. ఈవిషయమును వివరించెదను. వినుము. ఘటమునకంటెను దానియందలి జలమునకంటెను అందలి ప్రతిబింబమునకంటెను వేఱుగ ఘటాకాశ మొక్కటి కలదు. ఆకాశము లేనిది ఘటము గాని ఘటమునందు జలము గాని జలమునందుఁ బ్రతిబింబము గాని యుండుటకు వీలులేదు. ఆకాశమే యనకాశ మనుట ప్రసిద్ధికదా! బాగుగ విచారించినచో నాఘటాకాశమే తత్త్వవేత్తలకు మహాకాశము. అఘటాకాశమహాకాశములకు భేదమే లేదు సుమా!

క్రమముతో స్థూలసూక్ష్మకారణములకును
సుకరజాగరణస్వప్నసుప్తులకును
బ్రభువు లగువిశ్వతైజసప్రాజ్ఞులకు వి
లక్షణుం డగు నాత్ముండు సాక్షి యగుచు. 54

టీ. క్రమముతోన్=వరుసగా, స్థూలసూక్ష్మకారణములకున్=వ్యష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకును, సుక...కున్ - సుకర = స్వభావసిద్ధములైన, జాగరణ = వ్యష్టిజాగ్రదవస్థ, స్వప్న=వ్యష్టిస్వప్నావస్థ, సుప్తులకున్ = వ్యష్టిసుషుప్త్యవస్థ, వీనికిని, ప్రభువులగు విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులకున్=ఈశరీరములకును అవస్థలకును యజమానులైన విశ్వతైజసప్రాజ్ఞు లనుజీవులకును, ఆత్ముండు=పరబ్రహ్మము, సాక్షియగుచున్=ద్రష్టయై వీరలకంటె వేఱుగనుండివీరలఁజూచుచు, విలక్షణుండగున్=వీనితోసంబంధపడక వేఱుగనున్నాఁడు. (చూచువానికిని చూడఁబడువానికిని సంబంధము కలుగుట విరుద్ధముకదా యని భావము.)

తా. పైదృష్టాంతమునందు నిరూపింపఁబడినమహాకాశమువలె నిచ్చటను వ్యష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకంటెను వానియం దున్నజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థారూపమైనట్టియు సత్వరజస్తమోగుణాత్మక మైనట్టియు నవిద్యకంటెను వానియం దభిమానము గలిగి యున్నవిశ్వతైజసప్రాజ్ఞు లనుజీవులకంటెను వేఱై యీవ్యష్టిప్రపంచమున కంతయును సాక్షియై కూటస్థుఁ డున్నాఁడు. అయనయే యాత్మ.

తే. అతఁడు కూటస్థుఁ డనఁ బ్రత్యగాత్ముఁ డనఁగ
నక్షరుం డనఁ బురుషుఁ డనంగ సాక్షి
యనఁగ విలసిల్లుఁ దాఁ బరమాత్ముఁ డగుచు
బ్రకృతిపురుషుల నంటక పరమపురుష. 55

టీ. పరమపురుష=పురుషశ్రేష్ఠా! అతఁడు = పైనవర్ణింపఁబడినయాత్మ, కూటస్థుఁడనఁ = పర్వతశిఖరమువలె నిర్వికారుఁడై చాంచల్యము లేక యుండువాఁడు కావున కూటస్థుఁ డనియు, ప్రత్యగాత్ముఁడనఁగ=అంతర్యామి కావున ప్రత్యగాత్మ యనియు, అక్షరుండనఁ=నాశరహితుఁడు కావున నక్షరుఁడనియు, పురుషుండనంగ=శరీరమునందు (లేక అష్టపురములయందు) సంచరించువాఁడు కావున పురుషుఁ డనియు, సాక్షియనఁగ=తనజ్ఞానశక్తిచే సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయువాఁడు కావున సాక్షియనియు, తాఁ=తాను, ప్రకృతిపురుషులఁ=అవిద్యాజీవులను (తో) అంటక=సంబంధపడక, పరమాత్ముఁడగుచుఁ=సత్యజ్ఞానానందరూపుఁడై విలసిల్లుఁ=ప్రకాశించును.

తా. పురుషశ్రేష్ఠా! నిర్వికారుఁడగుటచేఁ కూటస్థుఁ డనియు నింద్రియములకు గోచరుఁడు గాక లోపల నుండువాఁ డగుటచేఁ బ్రత్యగాత్ముఁ డనియు నాశరహితుఁ డగుటచే నక్షరుఁ డనియు శరీరములయందు లేక నష్టపురములయందు నుండువాఁ డగుటచేఁ బురుషుఁడనియు, జ్ఞానరూపుఁడై సర్వము దెలిసికొనువాఁడగుటచే సాక్షియనియు బిలువఁబడుచున్నాఁడు. అతఁడే పరబ్రహ్మము. దృష్టాంతమునందుఁ జూపఁబడినఘటాకాశమహాకాశములకు భేదము లేనట్లాతనికిని బరబ్రహ్మమునకును భేదము లేదు.

అష్టపురములవివరణము.

శ్లో. జ్ఞానేంద్రియాణి ఖలు పంచతథాపరాణి కర్మేంద్రియాణి మనఆదిచతుష్టయంచ,
ప్రాణాదిపంచకమథో వియదాదికం చ కామశ్చకర్మ చ తమః పున రష్టధాపూః.

తా. 1. (ఐదు) జ్ఞానేంద్రియములు. 2. (ఐదు) కర్మేంద్రియములు. 3. (నాలుగు) అంతఃకరణములు. 4. (ఐదు) ప్రాణములు. 5. (ఐదు) భూతములు. 6. కామము, 7. కర్మ. 8. అజ్ఞానము. ఇవి యష్టపురములు.

క. జలదజలప్రతిబింబం, బులకు విలక్షణ మసంగము సమూర్తంబై
యలరు మహాకాశము కే, వల మై నల మై కవిప్రవరభావజ్ఞా. 5[illegible]

టీ. కవిప్రవరభావజ్ఞా= కవిప్రవరజ్ఞానులలో శ్రేష్ఠులగువారియొక్క, భావజ్ఞా=అభిప్రాయముల నెఱింగినహనుమంతుఁడా, జలదజలప్రతిబింబంబులకుఁ= జలద=మేఘమునందున్న నీటికిని, ప్రతిబింబంబులకుఁ=ఆనీటియందలి ప్రతిబింబమునకును, విలక్షణము=వేఱై, అసంగమును=ఆమేఘముతోఁగాని యందలిజలముతోఁగాని అందలి ప్రతిబింబముతోఁ గాని సంబంధపడనిదై, అమూర్తంబై=ఆకారము లేనిదై, కేవలమై=ఏకస్వరూపమై, నలమై=సర్వవ్యాపకమై, మహాకాశము[illegible]కాశభూతము, అలరుఁ=ప్రకాశించుచున్నది.

తా. జ్ఞానులలో శ్రేష్ఠుఁ డగువాఁడా (లేక శ్రేష్ఠులగువారి యభిప్రాయముల నెఱింగినవాఁడా) కలశమునందువలెనే మేఘమునందును గూడ నా మేఘమునకంటెను వేఱై వాని కన్నిటి కాధారమై యాకాశము వెలుంగుచున్నది కదా. అది మహాకాశమే.

క. జీవసమష్టితనుత్రిత, యావస్థాత్రితయమునకు నఖిలాత్మకమా
యావిప్రాణవిరాట్పురు, షావలికి న్సాక్షి యై పరాత్ముం డొప్పున్. 57

టీ. జీవ...లకున్—జీవసమష్టి=జీవసముదాయముయొక్క, తనుత్రితయ=స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకును (అనఁగా సమష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకును), అవస్థాత్రితయములకున్=సమష్టిజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలకును,అఖి...లికిన్-అఖిలాత్మక=సమష్టిరూపులైన, మాయావి=సమష్టికారణశరీరాభిమాని యగునవ్యాకృతుఁడను నీశ్వరునకును,ప్రాణ=సమష్టి సూక్ష్మదేహాభిమాని యగుప్రాణుఁ డనునీశ్వరునకును,విరాట్పురుష=సమష్టి స్థూలశరీరాభిమాని యగువిరాట్పురుషునకును, ఆవలికిన్=వీనిసముదాయమునకును, సాక్షియై=ద్రష్టయై (అనఁగా వీనికంటె వేఱై వీనిని జూచుచు), పరమాత్ముండు= పరబ్రహ్మము, ఒప్పున్=ప్రకాశించుచున్నాఁడు. (వ్యష్ట్యవచ్ఛిన్నబ్రహ్మమునకు నాత్మయనియు సమష్ట్యవచ్ఛిన్నబ్రహ్మమునకు పరమాత్మ యనియు వ్యవహారము.)

తా. పైదృష్టాంతమునందు నిరూపించిన మహాకాశమువలెనే సమష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములకంటెను అందలిసమష్టిజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులకంటెను (అనఁగా సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మక యగుమాయకంటెను అందలి ప్రతిబింబము లైనవిరాట్పురుషహిరణ్యగర్భ అవ్యాకృతులకంటెను) వేఱై వానికెల్లసాక్షియై పరమాత్ముండు ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

తే. అతఁడు పరమాత్ముఁ డనఁగ బ్రహ్మం బనంగ
నలఘుపరిపూర్ణచైతన్య మనఁగ నొప్పు
నిర్వికల్పుం డసంగుండు నిర్వికారుఁ
డద్వితీయుఁ డనంతుఁడై యాంజనేయ. 58

టీ. ఆంజనేయ, అతఁడు=అయీశ్వరసాక్షి, నిర్వికల్పుండు = సంకల్పవికల్పములులేనివాఁడు (లేక విభాగించుటకు వీలుకానివాఁడై),అసంగుండు=దేనితోను సంబంధపడనివాఁడై, నిర్వికారుఁడు=పుట్టుక మొదలగువికారములు లేనివాఁడై, అద్వితీయుఁడు=తనకంటె నితర మగుపదార్థము లేనివాఁడై, అనంతుఁడై=నాశము లేనివాఁడై, పరమాత్ముండనఁగన్=సర్వవ్యాపకుఁ డగునాత్మ కావున పరమాత్మయనియును,

బ్రహ్మంబనఁగన్=తనకంటె రెండవపదార్థములేక యుండువాఁడు కావున బ్రహ్మమనియు, అల...నఁగన్ - అలఘు=మిక్కుటముగా, పరిపూర్ణ=నిండిన, చైతన్యమనఁగన్ = జ్ఞానరూపుఁడనియు, ఒప్పున్=చెప్పఁబడుచు ప్రకాశించును.

తా. ఓఆంజనేయా! అపరబ్రహ్మమునకంటె వేఱుగుపదార్థమే లేదు. ఆయనకు నాద్యమధ్యాంతములు లేవు. ఆయనను ఇట్టివాఁడు అని నిరూపించుటకు శక్యము కాదు. ఆయన దేనితోనుసంబంధపడువాఁడు కాఁడు. ఆయననే పరమాత్ముఁ డనియు బ్రహ్మమనియు సర్వవ్యాపకశుద్ధచైతన్య మనియుఁ బేర్లు. ఈశ్వరసాక్షి యని చెప్పఁబడినవాఁ డాపరబ్రహ్మమే.

సీ. కలశమేఘములఁ దద్గతజలంబులఁ దదీ
యప్రతిబింబద్వయంబు నొకటఁ
గడకుఁ ద్రోచినఘటాకాశమహాకాశ
ములకు నేకత్వంబు గలిగినట్లు
వ్యష్టిసమష్టిదేహములను ధీమాయ
లను జీవపరమేశులను విచార
దృష్టిచేఁ గని నిషేధించినయెడఁ బ్రత్య
గాత్మున కప్పరమాత్మునకును
తే. సమరసైక్యంబు ఘటియించు సత్య మనుచు
నిఖిలవేదాంతశాస్త్రము ల్నిశ్చయించు
గురువు లి ట్లుపదేశింపుదురు బుధులకు
ననఘ యిదియె మదీయదివ్యాశయంబు. 59

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడ వగు ఆంజనేయా! కలశమేఘజలములన్-కలశ=ఘటమును, మేఘములన్=మేఘమును, తద్గతజలంబులన్ = వానియందున్న నీటిని, తదీ...యంబులన్-తదీయ = ఆనీటియందున్న, ప్రతిబింబ = ప్రతిబింబములయొక్క, ద్వయంబున్=రెంటిని, ఒకటన్=మొత్తముగా, కడకుఁద్రోచినన్ = తొలఁగించిన యెడల, ఘటాకా...ములకున్ - ఘటాకాశ = ఘటజలప్రతిబింబములకు మాటికిని సంబంధింపక ఘటమునందున్న యాకాశమునకును, మహాకాశములకున్ = మేఘజలబింబములకు సంబంధింపక యున్నసర్వవ్యాపకాకాశములకును, ఏకత్వంబుగల్గినట్లు=ఐక్యము సంభవించినవిధమున, వ్యష్టిసమష్టిదేహములన్-వ్యష్టి =ప్రత్యేకములైనట్టియు, సమష్టి=సముదాయరూపములైనట్టియు, దేహములన్ = స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకును, ధీమాయలన్=వాని నాశ్రయించి యున్నబుద్ధి (అవిద్య) మాయలను, జీవపర

మేశులఁ=అందు ప్రతిబింబించియున్న జీవేశ్వరులను, విచారదృష్టిచేఁ = జ్ఞానము చేత, కని=చూచి (విమర్శించి), నిషేధించినయెడఁ=త్రోసివేసినయెడల, ప్రత్యగాత్మునకుఁ=జీవసాక్షి యని చెప్పఁబడియున్న కూటస్థునకును, అప్పరమాత్మునకుఁ= ఈశ్వరసాక్షి యని చెప్పఁబడియున్న పరబ్రహ్మమునకును, సమగ్రసైక్యంబు=పరిపూర్ణ మగు నేకత్వము, ఘటియించుఁ=సంభవించును. (ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలకు భేదము లే దనువిషయము తెలియవచ్చు ననుట.) సత్యమనుచుఁ=ఇది నిశ్చయముఅని, నిఖిల వేదాంతశాస్త్రములు = సమస్తము లగు వేదాంతశాస్త్రములును, నిశ్చయించుఁ= సిద్ధాంతముఁజేయును. బుద్ధులకుఁ=జ్ఞానులగుశిష్యులకు, గురువులు, ఇట్లు=ఈవిధము గానే, ఉపదేశింపుదురు=బోధింతురు. మదీయదివ్యాశయంబు-మదీయ=నాసంబంధ మైన, దివ్య=శుభమైన, ఆశయంబు=అభిప్రాయము, ఇదియే=ఇదే.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! ఇఁక జీవేశ్వరైక్యమును గూర్చి వివరమును వినుము. కలశంబును మేఘంబును వానియందలి జలంబులను అందలిప్రతిబింబములను త్రోసివేసిన ఘటాదుల కాధారమగుఘటాకాశమునకును మేఘాదుల కాధారమగు మేఘాకాశమునకును ఎట్లుభేదముసిద్ధించునో (అనఁగా స్వతస్సిద్ధమగునభేదము స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చునో) అట్లేవ్యష్టిసమష్టులను (అనఁగా వ్యష్టిసమష్టిప్రపంచములను) అవిద్యామాయలను అందలి బ్రహ్మప్రతిబింబములగు జీవేశ్వరులను దత్త్వజ్ఞానదృష్టిచే నిషేధించినయెడల వ్యష్టిసాక్షి యగుకూటస్థునకును సమష్టిసాక్షి యగుపరబ్రహ్మమునకును గల స్వతస్సిద్ధమగునైక్యము బయలుపడును. వాస్తవస్థితిలో మాయావిద్యలును దత్కార్యములగు వ్యష్టిసమష్టులును దత్ప్రతిబింబము లగునీశ్వరజీవులును అసత్యములే కదా! ఇదియే జీవేశ్వరైక్యము. సద్గురువులు తగినయధికారము గలశిష్యులకు దీనినే యుపదేశింతురు. నాకుఁగల పరిపూర్ణాభిప్రాయ మిదియే.

అవ. ఇట్లు సవిమర్శముగ జీవేశ్వరైక్యమును వివరించి యుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

సీ. పరఁగ శరావకుంభకనామరూపముల్
త్రోఁచి మన్నొకటిగాఁ జూచుపగిది
ఘటతటాకముల నొక్కట నిషేధించి త
ద్గతజల మొకటిగాఁ గాంచుకరణి
దీపప్రదీపవర్తియుగ మ్మడంచి త
త్తేజంబు నొకటిగాఁ దెలియుభాతిఁ
గలశగృహంబులఁ గడ నుంచి వానిలోఁ
గలమింట నొకటిగాఁ దలఁచురీతిఁ

తే. బాధ్యజీవేశ్వరత్రయోపాధియుగముఁ
ప్రాకటవివేకదృష్టి నిరాకరించి
తనరుపరిపూర్ణశుద్ధచైతన్య మొకటి
గా విలోకింపవలయు మేధావి యనఘ. 60

టీ. అనఘ=ఆంజనేయా! పరఁగన్=బాగుగా, శరా...ముల్-శరావ=మూకుడుయొక్కయు, కుంభక=కుండయొక్కయు, నామ=పేర్లను, రూపముల్=రూపములును, తొలఁచి=తొలఁగించి, మన్ను=దానియందలిమంటిని, ఒకటిగాన్=అభిన్నముగా, చూచుపగిదిన్=చూచునట్లును, ఘట...ములన్-ఘట=కుండను, తటాకములన్ = చెఱువులను, ఒక్కటి నిషేధించి=ఒక్కమాఱే తొలఁగించి,తద్గతజలములన్=వానియందున్న నీటిని, ఒకటిగాన్=అభిన్నముగా, కాంచు కరణిన్=చూచునట్లును, దీప...గము - దీప=దీపముయొక్కయు, ప్రదీప=దానినుండి వెలిఁగించిన రెండవదీపముయొక్కయు, వర్తియుగమున్=రెండువత్తులను, అడంచి=తోసివేసి, తత్తేజంబున్ - తత్=ఆదీపప్రదీపములయందలి, తేజంబున్=అగ్నిని (లేక కాంతిని), ఒకటిగా, తెలియుభాతిన్=అభిన్నముగా తెలిసికొనునట్లును, కలశగృహంబులన్=ఘటమును గృహమును, కడనుంచి=విడచి, వానిలోఁగలమింటిన్=అఘటగృహములలో నున్నయాకాశమును,ఒంటిగాఁ దలచురీతిన్=అభిన్నముగాఁదలంచునట్లు, బాధ్య...గమున్-బాధ్య=యథార్థజ్ఞానముచేఁ దొలఁగింపవలసిన(భ్రాంతిజ్ఞానముచే దోఁచిన వస్తువును యథార్థజ్ఞానముచే నశింపఁజేయుట బాధయని యిదివఱకే వివరించియున్నాము) జీవ (విశ్వ, తైజస, ప్రాజ్ఞులను) జీవులయొక్కయు, ఈశ్వర=(అవ్యాకృత, ప్రాణ విరాట్పురుషు లను) ఈశ్వరులయొక్కయు, త్రయ=త్రికమను (అనఁగా ముగ్గురు జీవులను ముగ్గురుఈశ్వరులను,) ఉపాధి = వారి కుపాధు లగుస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములయొక్క, యుగ్మమున్=జతను (అనఁగా వ్యష్టిసమష్టిదేహములను),ప్రాకటవివేకదృష్టిన్-ప్రాకట=అధికమైన, వివేకదృష్టిన్=బ్రహ్మజ్ఞాన మనెడుచూపుతో,నిరాకరించి=తిరస్కరించి, తన...ము-తనరు=ఒప్పుచున్న, పరిపూర్ణశుద్ధచైతన్యము=సర్వపరిపూర్ణ మగునిర్మలబ్రహ్మమును, మేధావి=బుద్ధిమంతుఁడు, ఒకటిగాన్=అభిన్నమైనదానినిగా, విలోకింపవలయున్=చూడవలయును (తెలిసికొనవలయు ననుట. ఇట్లు చెప్పుటవలన బ్రహ్మజ్ఞాని యగువానికి జీవేశ్వరప్రపంచాదులు భ్రాంతిగనే కానరా వని యర్థము చేసికొనఁగూడదు. వాని కవిగానవచ్చినను అందు జీవేశ్వరాదిభావన తొలఁగి నిర్గుణబ్రహ్మభావన కలుగునని మాత్రమే గ్రహించునది. "బాధ్య" అను పదముచే నీవిషయము మూలమున స్పష్టము చేయఁబడియే యున్నది).

తా. కామాదిదోషములు లేని యోయాంజనేయా! పైఁ జెప్పినవిధముగా వ్యష్టిసమష్ట్యుపాధుల వివేకదృష్టిచే నిరాకరించి పిదప నందలిప్రతిబింబములు రెండు, నొక్కటియే యని తెలిసికొనవలయును. నామరూపములు వేఱైనంతమాత్రమునఁ బదార్థములకు భేదము లేదు. కుండ ముంత మూఁకుడు మొదలగువానికి నామరూపములలో భేదమున్నను పదార్థమును బట్టి చూచిన (అనఁగా నవి యన్నియు మృత్తికయే యని చూచిన) భేదమేమియు లేదు కదా! కొంచెము వివేకముతో విచారించిన మృణ్మయపాత్రము లన్నియు మృత్తికయే యని తెలిసికొనవచ్చును. ఇట్లే కుండలయందును చెఱువుయందు నున్న నీటినిఒకటిగా దెలిసికొనవచ్చును. ఆనీటికి కుండలో నుండుట చెఱువులో నుండుట యనియుపాధిభేదము మాత్రమే తప్ప స్వరూపభేద మేమియులేదు కదా! ఇట్లే రెండు దీపములున్నప్పుడు ఆదీపములకు నుపాధు లగువత్తులను నిరాకరించి యారెండుదీపములను తేజస్సే యనియు ఘటమునందును గృహమునందు నున్న యాకాశ మొక్కటి యేయనియుఁ దెలిసికొనవచ్చును. లోకమున మన మిట్లే చేయుచున్నాము. ప్రకృతజీవేశ్వరప్రతిబింబములవిషయమునందును పైసందర్భములయందువలెనే వ్యష్టిసమష్ట్యుపాధులను జ్ఞానదృష్టిచేఁ దొలగించి (అనఁగా యథార్థస్థితిలో నవి సంపూర్ణముగ లేనివే కావున జ్ఞానముచే వానిని బాధించి) యప్పుడు ప్రతిబింబములేలేవు కావున బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడు పరబ్రహ్మమునకు వికార మెప్పటికిని లేదనియు నాయన సర్వపరిపూర్ణుం డనియుఁ దెలిసికొనవలయును.

అవ. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి మహావాక్యార్థమును వివరించుచున్నాఁడు.

తత్త్వమసి యనుసామవేదమహావాక్యార్థనిర్ణయము.

వ. ఇట్లు వ్యష్టిశరీరావస్థాత్రితయంబు విశ్వతైజసప్రాజ్ఞనామకంబు నగు జీవచైతన్యంబుఁ గించిద్జ్ఞత్వకర్తృత్వభోక్తృత్వాదిగుణంబులఁ గూడి త్వంపదవాచ్యార్థంబు దేహత్రయవిలక్షణంబు నవస్థాత్రయసాక్షియుఁ బంచకోశవ్యతిరిక్తంబు సచ్చిదానందస్వరూపంబు నైన కూటస్థచైతన్యమాత్రంబు త్వంపదలక్ష్యార్థంబు సమష్టిశరీరావస్థాత్రయాత్మక మైనమాయయు వైశ్వానరహిరణ్యగర్భావ్యాకృతనామకంబైనమాయాప్రతిబింబేశ్వరచైతన్యంబుసర్వజ్ఞత్వసర్వేశ్వరత్వసర్వాంతర్యామిత్వాదిగుణంబులుంగూడి తత్పదవాచ్యార్థంబు దేశకృతకాలకృతవస్తుకృతపరిచ్ఛేదశూన్యంబు స్వజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదరహితంబు సత్యజ్ఞానానందస్వరూపంబు నైనపరిపూర్ణాద్వితీయబ్రహ్మ

చైతన్యమాత్రంబు తత్పదలక్ష్యార్థం బగు విరుద్ధధర్మకంబు లైనవా
చ్యార్థంబులతో లక్ష్యార్థంబుల కైక్యంబు సంభవింపదు గావున నొ
క్క దేశంబునను నొక్క కాలంబునను నొక్క రూపంబున నున్నపురుషుని
వేఱొక్క దేశంబున మఱియొక్క కాలంబునఁ గొండొకరూపంబుచే
నుండం గనుంగొని తద్దేశతత్కాలతదవస్థావిశేషంబుల నేతద్దేశైత
త్కాలైతదవస్థావిశేషంబులఁ గణించి లక్షింపక లక్ష్యభూతుం డైనయ
తం డితం డని యొక్కనిఁగా నెఱింగిన తెఱంగున జహదజహల్లక్షణ
చేత మాయికంబు లైనయుభయవాచ్యార్థంబుల నిషేధించి ద్వివిధల
క్ష్యార్థచైతన్యంబుల కైక్యంబు దెలియు మిదియ యసిపదార్థం బిదియె
జీవేశ్వరైక్యజ్ఞానం బిదియె మహావాక్యార్థం బింక జీవబ్రహ్మైక్యం
బుపదేశించెద నాకర్ణింపు మని మఱియు నిట్లనియె. 61

టీ. ఇట్లు = ఈవిధముగా, వ్యష్టి . బును-వ్యష్టి = ప్రత్యేకములైన, శరీర = స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములయొక్కయు, అవస్థాత్రితయంబును = జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలయొక్కయు త్రితయము, విశ్వతైజసప్రాజ్ఞనామకంబైన = విశ్వతైజసప్రాజ్ఞ అనుపేర్లుగల, జీవచైతన్యంబును = జీవుఁడును, కించి...లును-కించిద్జ్ఞత్వ = స్వల్పముగ విషయములను దెలిసికొనుట, కర్తృత్వ= కార్యములఁ జేయుట, భోక్తృత్వ = వాని ఫలము ననుభవించుట, ఆది = మొదలగు, గుణంబులును = గుణములును, కూడి... చేరి, త్వం పదవాచ్యార్థంబు = త్వం అనుపదమునకు సామాన్యముగఁ జెప్పఁదగినయర్థము (లోకమున "త్వం=నీవు అనుపదమునకు కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములు గలిగినట్టియు వ్యష్టిశరీరావస్థలయం దభిమానముకలిగినట్టియు జీవుఁడు" అని యర్థము చెప్పుచున్నారు). దేహత్రయవిలక్షణంబునను = స్థూలసూక్ష్మకారణములకంటె వేఱైనదియు, అవస్థాత్రయసాక్షియుక్ = జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలఁజూచునదియు, పంచకోశవ్యతిరిక్తంబును = శరీరత్రయరూపము లైన అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయము లనునైదుకోశములకంటె వేఱైనదియు (చర్మమాంసాదులతో గూడినస్థూలశరీర మన్నమయకోశము; ప్రాణకర్మేంద్రియములు ప్రాణమయకోశము; మనస్సుజ్ఞానేంద్రియముకలసి మనోమయకోశము. బుద్ధిజ్ఞానేంద్రియములు విజ్ఞానమయకోశము; ఈప్రాణమయాదిమూఁడుకోశములు కలసి సూక్ష్మశరీరము. సుషుప్తియందలి యానంద మానందమయకోశము అదియే కారణ శరీరము), సచ్చిదానందస్వరూపమైన సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపమైనదియు నగు, కూటస్థచైతన్యమాత్రంబు = జీవసాక్షియని చెప్పఁబడియున్న యాత్మమాత్రమే. త్వంపదలక్ష్యార్థంబు="త్వం" అనుపదమునకు

విమర్శపూర్వకముగ నిర్ణయింపఁదగిన యర్థము. (బాగుగ విచారించిచూచిన త్వం పదమునకు "కూటస్థుఁడు" అనియే యర్థ మేర్పడును గాని జీవుఁ డని యేర్పడదు. (సమ...త్మిక—సమష్టి = సముదాయరూపము లైన, శరీర = దేహములయొక్కయు, అవస్థాత్రయ = అవస్థలయొక్కయు త్రయమే, ఆత్మిక = స్వరూపముగాఁ గలది, ఐన మాయయున్ = ఐనట్టిమాయయును, వైశ్వానరహిరణ్యగర్భావ్యాకృతనామకంబు = వైశ్వానరుఁ డనియు హిరణ్యగర్భుఁ డనియు అవ్యాకృతుఁ డనియు పేర్లుగలది, ఐన మాయాప్రతిబింబేశ్వర...బును—ఐన = ఐనట్టియు, మాయా = మాయయందు, ప్రతిబింబ = ప్రతిబింబించిన, ఈశ్వర = ఈశ్వరుఁడును, చైతన్యంబును = బ్రహ్మప్రతిబింబమును, సర్వ...లును—సర్వజ్ఞత్వ = సకలమును దెలిసికొనఁ గలుగుట, సర్వేశ్వరత్వ= సకలమును నియమింపఁ గలుగుట, సర్వాంతర్యామిత్వ = సర్వప్రపంచమునకును అంతర్యామియై యుండుట, ఆదిగుణంబులును = అను మొదలగు నీశ్వరగుణములును, కూడి = కలసి, తత్పదవాచ్యార్థంబు = "తత్ = అది" అనుపదమునకు సామాన్యముగఁ జెప్పఁదగినయర్థము. (లోకమున నుపాసకులు మొదలగువారు "తత్ =అది" అనుపదమునకు సర్వజ్ఞత్వాదిగుణయుక్తుఁ డగుపరమేశ్వరుని నర్థముగాఁ జెప్పుచున్నారు.) దేశకృతకాలకృతవస్తుకృత పరిచ్ఛేదశూన్యంబును = దేశముచేతఁగాని కాలముచేఁగాని పదార్థములచేఁగాని యేర్పఱుపఁబడు భేదము లేనిదియు (అనఁగా సర్వదేశకాలవస్తువులయందు వ్యాపించియుండునదియు), స్వజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదరహితంబును = తన్జాతివలనఁ గాని యితరజాతివలనఁ గాని తనయందే యున్నయవయవములవలనఁ గాని గలుగు భేదములు లేనిదియు, సత్యజ్ఞానానందస్వరూపంబును = సత్యజ్ఞానానందములు స్వరూపముగాఁ గలదియు, ఐన...త్రంబు - ఐనట్టి = ఐన, పరిపూర్ణ = నిండిన, అద్వితీయ = రెండవది లేని, బ్రహ్మచైతన్యమాత్రంబు = పరబ్రహ్మరూప మగు విజ్ఞానము మాత్రమే, తత్పదలక్ష్యార్థంబగున్ = "తత్" అను పదమునకు లక్ష్యార్థము (అనఁగా విచారించి, నిర్ణయింపఁదగినయర్థమై యున్నది. బాగుగ విచారించిన తత్పదమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థ మగును గాని యీశ్వరుఁడు కానేరఁడు.) [illegible]ర్థ=ఐక్య మగుటకు వీలుకాని, ధర్మంబులైన= కించిద్జ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మములు [illegible], వాచ్యార్థంబులతోన్=జీవేశ్వరులతో, లక్ష్యార్థంబులకున్=కూటస్థపరమాత్మ[illegible] (అనఁగా త్వంపదవాచ్యార్థ మగుజీవునితో తత్పదలక్ష్యార్థ మగుబ్రహ్మమునకుఁ గాని తత్పదవాచ్యార్థమగునీశ్వరునితో త్వంపదలక్ష్యార్థ మగుకూటస్థునకుఁగాని, (ఐక్యంబు=అభేదము, సంభవింపదు=కలుగదు, కావునన్=కాఁబట్టి,ఒక్కదేశంబునన్=[illegible]చోట, ఒక్కకాలంబునన్ = ఒక్కసమయమున, ఒక్కరూపంబుననున్న పురుషునిన్ = ఒకవిధముగానున్నమనుష్యుని, వేఱొక్కదేశంబునన్=మఱియొక స్థలమున, మఱియొక్కకాలంబునన్=మఱియొకసమయమున, వేఱొండొకరూపంబుచేన్=

వేఱొకరూపముతో, ఉండంగనుంగొని=ఉండగాఁ జూచి, తద్దే...బులన్-తద్దేశ=
అప్పటిస్థలమును, తత్కాల=అప్పటిసమయమును, తదవస్థావిశేషంబులన్ = అప్పటి
స్థితిభేదములను, ఏత ..బులన్-ఏతద్దేశ=ప్రస్తుతస్థలముయొక్క, ఏతత్కాల=ప్రస్తుత
సమయముయొక్క, ఏతదవస్థా=ప్రస్తుతస్థితులయొక్క, విశేషంబులన్=భేదములను,
గణించి=విచారించియు, లక్షింపక=ప్రధానముగాఁజేసికొనక, లక్ష్యభూతుండైన=
ప్రధానుఁడైన, అతండితండని = ఆపురుషుఁడేవీఁడని, ఒకనిగాన్=అభిన్నునిగా,
ఎఱిఁగిన తెఱంగునన్=తెలిసికొనినట్లు, జహదజహల్లక్షణచేతన్=జహదజహల్లక్షణా
వృత్తిచే(వాచ్యార్థంబులు సంబంధింపనప్పుడు దాని కనుగుణముగా నొకయర్థము నూ
హించి వాక్యమును సమన్వయించుటకు లక్షణావృత్తి యనిపేరు. అది జహల్లక్షణ
యనియు నజహల్లక్షణయనియు జహదజహల్లక్షణయనియు మూఁడువిధములు. అందు
వాచ్యార్థమును సంపూర్ణముగ వదలి యన్యార్థము నూహించుట జహల్లక్షణ. దాని
కొంచెమైనను వదలక యూహించుట యజహల్లక్షణ. విడిచియు విడువకయూహిం
చుట జహదజహల్లక్షణ. ఈమూఁడవలక్షణ వేదాంతశాస్త్రమునందు తక్క మఱియె
చ్చటఁ గానరాదు), మాయికంబులు= మాయాసంబంధములు, ఐన...బులన్-ఐన=
ఉభయ=తత్త్వంపదములయొక్క, వాచ్యార్థంబులన్=వాచ్యార్థములను,నిషేధించి=
జ్ఞానదృష్టిచే తొలఁగించి, ద్వివిధ...లకున్-ద్వివిధ=రెండువిధములైన, లక్ష్యార్థ=త్వం
తత్పదలక్ష్యార్థములగు, చైతన్యంబుకున్=కూటస్థ శుద్ధచైతన్యములకు, ఐక్యంబు=అ
భేదమును, తెలియుము=తెలిసికొనుము. ఇదియ=ఇదే, అసిపదార్థంబు=అసి, అను
మూఁడవపదముయొక్కయర్థము.("తత్త్వమసి=ఆశుద్ధచైతన్యము కూటస్థరూపుఁడవగు
నీవేయై యున్నావు"అనుమహావాక్యముయొక్క అర్థము వివరింపఁబడెను.) ఇదియే
జీవేశ్వరైక్యజ్ఞానంబు=జీవేశ్వరులయభేదమును గ్రహించుట యన్న నిదియే. యిదియే
మహావాక్యార్థంబు = మహావాక్యమున కిదియే యర్థము. ఇకన్=ఇఁక, జీవబ్రహ్మై
క్యంబు = జీవునకును బ్రహ్మకును గలయభేదమును, ఉపదేశించెదను=బోధించెదను,
ఆకర్ణింపుము = వినుము. అని,మఱియున్,ఇట్లనియె.

తా. వేదములయం దీవిషయము మహావాక్యముల మూలమున వివరింపఁబడి
యున్నది. ఆమహావాక్యము నాలుగు. అన్నియు సమానార్థములే యగుటచేత ఛాందోగ్యో
పనిషత్తు నందలి "తత్త్వమసి"="నీవే ఆఈశ్వరుఁడవై యున్నాఁడవు"అనునొకమహా
వాక్యముయొక్క యర్థమును వివరించెదను. ఆమహావాక్యమునందలి "త్వం"="నీ
వు" అనుపదముచే సామాన్యముగా వ్యష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములును వ్యష్టి
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలును విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులును భ్రాంతివలన నున్నట్లు తలంపఁ
బడుచున్న కించిద్జ్ఞత్వాది గుణంబులును (అనఁగా వ్యష్టిదేహములే) తానుగాఁ దల

చుచు జాగ్రిదాదుల ననుభవించుచు గించిద్జ్ఞుఁడ ననుకొనుచు నుండువిశ్వతైజస ప్రాజ్ఞ భేదములుగలజీవుఁడు చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఈయర్థము (అనఁగా "త్వం" "జీవుఁడు" అను నర్థము) భ్రాంతులయనుభవమునుబట్టి చెప్పఁబడునదియే కాని విచార దృష్టిచేఁ జూచిన సిద్ధాంతమగునది కాదు. ఇట్టి యర్థమునకే వాచ్యార్థ మని పేరు. బాగుగ విచారించినచో నీదేహములు కాని యవస్థలు కాని కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములు కాని యథార్థములు కాక కేవలము భ్రాంతి సిద్ధములే. కావున నీదేహముల కంటె వేఱై యవస్థలకు సాక్షియై పంచకోశములకు (ఈకోశములు క్రమముగ గ్రంథము ననే వివరింపఁబడును) నతీతుఁడై సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడై యున్నకూటస్థుఁడె యాత్వంపదమున కర్థము. ఇట్లు నిర్ణయింపఁబడిన (లేక ఊహింపఁబడిన) యర్థమునకు లక్ష్యార్థ మని పేరు. త్వంపదమును గూర్చి వివరించిన విధముననే "తత్"="ఆఈశ్వరుఁడు" అనుపదమునకుఁగూడ సమష్టి స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరంబులును సమష్టిజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులును వాని నభిమానించువిరాట్పురుషహిరణ్యగర్భావ్యాకృతులును వారికి (లేక, ఆభేదములు గల ఈశ్వరునకు)నున్నవని తలంపఁబడు చున్న సర్వజ్ఞత్వాది గుణంబులును వాచ్యార్థము.

వీనితో సంబంధింపక నిర్గుణమై సర్వదేశసర్వకాలసర్వావస్థలయందొక్కరీతిగ వ్యాపించి యద్వితీయమై యున్నపరబ్రహ్మమే లక్ష్యార్థము. అసి=అయియున్నాఁడవు అనుపదమునకు "పైఁజెప్పినరెండర్థములు నొక్కటియే" యనుటయే యర్థమని స్పష్టముగనే తెలియుచున్నది.

ఇచ్చట నొకవిశేషము కలదు. ఒకవాక్యము నన్వయింపవలసినప్పుడు శక్తినిఁ గాని లక్షణనుగాని యాశ్రయింపవలయును. శక్తియనఁగా పదములకుఁ గలస్వతస్సిద్ధమైన యర్థము లక్షణ యనఁగా కేవలము శక్తి నాశ్రయించిన దాత్పర్యమునకు హాని కలుగునేని యప్పుడు శక్య మగు శక్తిచే బోధింపఁబడిన పదార్థమునకు సంబంధించిన మఱియొకదానిని దాత్పర్య మనుకూలముగఁదెచ్చి కాని యర్థము చెప్పుట. అందును వాక్యమును సంపూర్ణముగ వదలుటయు, వదలకుండుటయుఁ గూడ కలదు. ఇట్టిలక్షణలకుఁ గ్రమముగ జహల్లక్షణ యనియు నజహల్లక్షణ యనియు పేర్లు. ప్రస్తుత వాక్యము నన్వయించుట కీరెండులక్షణలును బనికిరావు. ఎట్లనిన : ఇచ్చట శక్యములు (శక్తిచేఁ దెలియఁజేయఁ బడునవి.) వాచ్యార్థములే! అవి పరస్పర విరుద్ధములు. కావున ఈపదార్థము (ఐక్యము) అన్వయింపదు. విరుద్ధముల కైక్యము కుదురదుకదా! ఈకారణమువలన ప్రస్తుతవాక్యము నన్వయించునప్పుడు శక్తి నాశ్రయించుటకు వీలులేదు. ఇఁక లక్షణ నాశ్రయింత మన్నను జహల్లక్షణ పనికిరాదు. వాచ్యార్థముల సంపూర్ణముగ వదలినచో నైక్యము స్వతస్సిద్ధమే

కావునను, జీవేశ్వరులే యప్పుడు లేరు. కావునను, వాక్యమే నిరర్థకమగును. జీవేశ్వరులే లేకున్న "జీవేశ్వరైక్యము" అనునది ఎచ్చటనుండి వచ్చును? అజహల్లక్షణయును పనికిరాదు. వాచ్యార్థముల సంపూర్ణముగవిడువనిచో నైక్యము కుదురదని మొదటనే చెప్పియున్నానుకదా! కావున నీవాక్యమును (మహావాక్యముల సమన్వయించుటకై) వేదాంతశాస్త్రమున "శక్యమును విడిచియు విడువకుండుట" యనునదియే స్వరూపము గాగల మూఁడవలక్షణను "జహదజహల్లక్షణ" యను పేరుతో నంగీకరించి యున్నారు. ఇదియును లోకానుభవమునకు విరుద్ధము కాదు. ఒకపురుషుని నొకకాలమున నొకస్థలమున నొకవేషముతోఁ జూచినవాఁడు మఱియొకకాలమున మఱియొకదేశమున మఱియొకవేషముతో నాపురుషునే చూచి "వాఁడేవీఁడు" అని గుఱుతించుచున్నాఁడు. ఇది ప్రత్యక్షమే కదా! ఇచ్చట "వాఁడేవీఁడు, వాఁడును వీఁడును ఒక్కటియే" అనువాక్యమును సమన్వయించుటయెట్లు? "వాఁడు" అనఁగా మొట్టమొదటఁ జూడఁబడిన దేశకాలాదులతోఁ గూడినవాఁడు. "వీఁడు" అనఁగా: ప్రస్తుతదేశకాలములతోఁ గూడినవాఁడు. ఇప్పుడు వాచ్యార్థములైన పూర్వప్రస్తుత దేశకాలయుక్తపురుషులకు నైక్యము జహదజహల్లక్షణచేఁ గాని శక్తిచేఁ గాని కుదురదు. కావున దేశకాలములను సంపూర్ణముగఁ ద్రోసివేయక వివేకదృష్టితో మాత్రము తొలఁగించి లక్ష్యార్థమగుపురుషులకు నైక్యము చెప్పుచున్నారు. ఇట్లే ప్రస్తుతవాక్యమునందును వాచ్యార్థముల సంపూర్ణముగఁ ద్రోసివేయక వివేకదృష్టిచేమాత్రము తొలఁగించి లక్ష్యార్థము లగుకూటస్థబ్రహ్మలకు జహదజహల్లక్షణచే నైక్యము చెప్పఁబడును. ఇదియే మహావాక్యార్థము. ఓయాంజనేయా! జీవేశ్వరైక్యమునుగూర్చి వేదమీవిధముగ "అహంబ్రహ్మాఽస్మి"="నేనే (కూటస్థుఁడనే) బ్రహ్మము నై యున్నాను" "అయమాత్మా బ్రహ్మ"= ఈయాత్మయే (జీవుఁడేకూటస్థుఁడే) బ్రహ్మము" "ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ"="జ్ఞానరూపుఁడగుజీవుఁడు (కూటస్థుఁడే) బ్రహ్మము" అను మహావాక్యములచేతఁ గూడ జీవేశ్వరైక్యమును బ్రకటించుచున్నదియని తెలిసికొనుము. ఇఁకమీఁద జీవబ్రహ్మైక్యమును దెల్పెదను. ఓగౌరీ! శ్రీరాముఁ డీవిధముగ సమస్తమును వివరించి జీవబ్రహ్మైక్యమునుం గూర్చి యాంజనేయునితో నిట్లనియె.

జీవబ్రహ్మైక్యవిచారము.

సీ. గగనరజ్జుస్థాణుమృగతృష్ణికాశుక్తి
తతులాదిమధ్యమాంతములయందు
స్వస్వభావములచే వసియించి యన్నియు
వరుసతో నజ్ఞానవశమువలన

నీలతాహిమనుష్యనీరరౌప్యంబు లై
కనుపట్టి వివరించి కాంచునెడలఁ
గల్పితరూపముల్ గడుమిథ్య లై పోవఁ
దత్త్వంబు లై నచందమున నాత్మఁ

తే. డయ్యు నతఁడు ననాద్యవిద్యాత్తశక్తి
వలన జీవుఁడై తోఁచి కేవలనిజస్వ
రూపము నెఱుఁగుచోఁ బూర్వరూప ముడిగి
యద్వయానందమూర్తియై యలరు ననఘ!. 62

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడ వగునాంజనేయా! గగ...తతులు-గగన=ఆకాశము, రజ్జు=త్రాడు, స్థాణు=స్తంభము, మృగతృష్ణికా=ఎండమావులు, శుక్తి=ముత్యపుచిప్ప, తతులు=వీనిసమూహములు, ఆది...యందుఁ-ఆది=మొదటను, మధ్యమ=నడుమను, అంతములయందుఁ=తుదను (అనఁగా: ఉత్పత్తిస్థితినాశములయందు), స్వస్వభావములచేఁ= తమస్వరూపములతో, వసియించి=యుండి, అన్నియుఁ=ఈపైఁ జెప్పినగగనాదు లన్నియును, వరుసతోఁ క్రమముగా, అజ్ఞానవశమువలనఁ-అజ్ఞాన=భ్రాంతికి, వశమువలనఁ=లోఁబడియుండుటచేత (అనఁగా: పురుషునికి (ద్రష్టకు) భ్రాంతికలుగుటవలన), నీ...లై-నీలత=నలుపు, అహి=సర్పము, మనుష్య=మనుష్యుఁడు, నీర=నీరు, రౌప్యంబులై=వెండియునై (అనఁగా: ఆకాశము నల్లనిదిగాను త్రాడు సర్పముగాను స్తంభము పురుషుఁడుగాను, ఎండమావులు జలముగాను, శుక్తి రజతముగాను), కనుపట్టి=కనఁబడి, వివరించి=బాగుగ విమర్శించి, కాంచునెడలఁ=చూచినట్లైన, కల్పి...ముల్-కల్పిత=అజ్ఞానముచేఁ గల్పింపఁబడిన, రూపముల్=నలుపు సర్పమువలె అగురూపములు, కడు=మిక్కిలి, మిథ్యలై=ఆభాసమాత్రములై (అనఁగా: ఉన్నట్లు దోఁచుచు లేనివై), పోవఁ= పోఁగా, తత్త్వంబులైనచందమునఁ=ఆయాకాశాదులు స్వస్వరూపములతో నిలుచునట్లు, ఆత్ముఁడు=పరబ్రహ్మము, ఆత్ముఁడయ్యుఁ = ఎల్లప్పుడును స్వభావరూపముతో నుండువాఁడే యైనను, అనా...లనఁ - అనాది=ఆది లేని, అవిద్యా=అవిద్యయనెడు, ఆత్త=తనయొక్క, శక్తివలనఁ=శక్తిచేత, జీవుఁడైతోఁచి=అవిద్యాప్రతిబింబ మగుజీవుఁడుగా తనకుఁ దానే తోఁచి, కేవలనిజస్వరూపముఁ-కేవల=నిర్మలమైన (లేక, ఏకమైన), నిజస్వరూపముఁ=స్వస్వరూపమును, ఎఱుఁగుచోఁ= తెలిసికొనినప్పుడు, పూర్వరూపముడిగి=వెనుకటిభ్రాంతిసిద్ధరూపమును మాని, అద్వ...యై-అద్వయ=రెండవది లేని, ఆనందమూర్తియై=పరమానందమే రూపముగాఁ గలవాఁడై, అలరుఁ=ఒప్పును.

తా. ఓ దోషరహితుఁడా ఇదివఱకుఁ జేసినవివరణమువలననే జీవేశ్వరులవలె జీవబ్రహ్మలుకూడ భిన్నలు కా రని స్పష్టము చేయఁబడియే యున్నది. అయినను అచ్చట అవిద్యామాయలును వానివలనఁ గలిగిన వ్యష్టిసమష్టులును కల వనియు వానిని జ్ఞానముచే బాధింపవలయు ననియు నిప్పుడు ప్రతిబింబములు లేవు. (అనఁగా : తోఁచుటయే కాని యథార్థస్థితిలో లేవు) కావున జీవేశ్వరు లొక్కటియేయనియుఁ దెలిసికొనవలయు నని చెప్పియున్నాను. ఇప్పుడు ప్రపంచసృష్టియే యసత్యము కావున ప్రతిబింబములు కలుగనే లే దని చెప్పుచున్నా నని తెలిసికొనవలయును. అది యెట్లనిన; ఆకసము త్రాడు స్తంభము ఎండమావులు ముత్తెపుచిప్ప అనునవి త్రికాలములయందును స్వస్వరూపముతోనున్న వే కాని యేమార్పులను యథార్థస్థితిలోఁ జెందవు. ఇట్లుండియు నజ్ఞానమువలన (లేక భ్రాంతివలన) నాకాశము నల్లపడిగాను త్రాడు పాము గాను స్తంభము పురుషుఁడుగాను, ఎండమావులు నీరుగాను ముత్యపుచిప్ప వెండిగాను తోఁచును. ఈనలుపు పాము మొదలగు నవి యెప్పటికిని లే వనుటయు ఆకాశము త్రాడు మొదలగు నవి ఎప్పటికిని స్వస్వరూపముతోనే యున్న వనుటయు జ్ఞానమువలన నలుపు మొదలగుభ్రాంతి తొలఁగి యాకాశాదులతత్త్వము తెలియఁబడిన మరల నానలుపు పాము మొదలగునవి గానరా వనుటయు శూన్యములేయగు ననుటయు లోకానుభవమువలన నెల్లరకు స్పష్టమే. ఈవిధముగనె పరబ్రహ్మముకూడ సర్వకాలములయందు స్వస్వరూపముతోనేయున్నాఁడు. ఆకాశాదులయందు నీలత్వాదులు లేన ట్లాయనయందు జీవత్వాదులు లేవు. భ్రాంతివలన (అనఁగా : ననాది యని చెప్పఁబడి యున్న మాయాశక్తివలన, లేక యవిద్యవలన) నాయనయం దిది (జీవత్వము) యారోపింపఁబడుచున్నది. కావున నాభ్రాంతి తొలఁగగనె భ్రాంతకల్పిత మగుజీవత్వము శూన్యమగును. అప్పుడు బ్రహ్మమునకంటె వే అగుజీవుఁడె యుండఁడు. సర్వము నొక్కటియే యని తెలిసికొనవలయును.

వ. ఇవ్విధంబున రజ్జ్వజ్ఞానంబువలన రజ్జువునందు భుజంగం బారోపితం బయి యాప్తవాక్యములచేతఁ దత్సర్పభ్రాంతివినాశం బగు చుండ రజ్జువు రజ్జు వైన తెఱంగున నఖండసచ్చిదానందస్వరూపుం డాత్మ జ్ఞానంబువలనఁ దనకుఁ దాన జీవుం డయి తోఁచి యనంతరంబున శ్రీగురువాక్యంబుచేత నీవు జీవుండవు గావు. పరిపూర్ణచైతన్యమాత్రుండ వని యెప్పుడు బోధితుం డగు నప్పు డాతండు దేహేంద్రియప్రాణమనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాత్మభ్రాంతి నివర్తించు చుండఁ బ్రహ్మభిన్నాద్వితీయబ్రహ్మచైతన్యమాత్రుం డగు నిదిజీవబ్రహ్మైక్యం బింకనోంకారస్వరూపం బెఱింగించెద విను మని యి ట్లనియె. 65

టీ. ఇవ్విధంబునన్=ఇట్లు, రజ్జ్వజ్ఞానంబువలనన్=రజ్జు వనుజ్ఞానము లేకపోవుటచే, రజ్జువునందున్=ఆత్రాటియందు, భుజంగంబు = సర్పము, ఆరోపితం బయి= ఆరోపింపఁబడి, ఆప్తవాక్యములచేతన్ = హితులమాటలచే, తత్సర్పభ్రాంతి = సర్పమనెడుభ్రాంతి, వినాశం బగుచుండఁగన్ = నశింపఁగా, రజ్జువు రజ్జువైన తెఱంగునన్= త్రాడు త్రాడే యైనట్లు (అనఁగా: స్వస్వరూపముతో నిలిచినట్లు), అఖం...ము-అఖండ=భేదములు లేని, సచ్చిదానందస్వరూపుండు = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మము, ఆత్మాజ్ఞానంబువలనన్ = తనయం దున్నయజ్ఞానమువలన, తనపన్, తాన= తానే, జీవుం డై తోఁచి=జీవరూపముతో కానఁబడి, అనంతరంబునన్ = తరువాత, శ్రీ...చేతన్-శ్రీ=జ్ఞానసంపన్నుఁడైన, గురు=సద్గురువుయొక్క, వాక్యంబుచేతన్= ఉపదేశముచే, నీవు జీవుండవుగావు = ఈజీవస్వరూపము నీకు యథార్థమైనది కాదు. పరిపూర్ణచైతన్యమాత్రుండవని = సర్వపరిపూర్ణ మగుపరబ్రహ్మరూపమే నీ దని, ఎప్పుడు=ఏసమయమున, బోధితుండగున్ = బోధింపఁబడునో, అప్పుడు=అసమయమున, ఆతండు = ఆయాత్మ, దేహేం...భ్రాంతి-దేహ = దేహమునందును, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములందును, ప్రాణ=ప్రాణములందును, మనః = మనస్సునందును, బుద్ధి = బుద్ధియందును, చిత్త = చిత్తమునందును, అహంకార = అహంకారమునందును గల, ఆత్మ=నే ననెడి (అనఁగా: శరీరాదులే నేననెడి) భ్రాంతి = భ్రమ(లేక, అజ్ఞానము) నివర్తించుచుండఁగన్ = నశింపఁగా, ప్రత్య...డగున్ - ప్రత్యక్ = కూటస్థునకంటె, అభిన్న=వేఱు కాని, అద్వితీయ = రెండవది లేని, బ్రహ్మచైతన్యమాత్రుండగున్ = జ్ఞానరూపుఁ డగు పరబ్రహ్మమే యగును. ఇది జీవ బ్రహ్మైక్యంబు = ఇదియే జీవునకును బ్రహ్మమునకును గల యభేదము. (అనఁగా: ఇట్లు జీవబ్రహ్మైక్యమును దెలిసికొనవలయు ననుట.) ఇంకన్ = ఇఁకమీఁద, ఓంకారస్వరూపంబు = ప్రణవముయొక్క తత్త్వము, ఎఱిఁగించెదన్ = తెలియఁజేసెదను, విను మని; ఇట్లు, అనియెన్.

తా. ఈవిధమున భ్రాంతివలన త్రాడు పామైతోఁచి యాప్తుఁ డగుపురుషుని వాక్యమువలన (అనఁగా "ఇది పాముకాదు త్రాడు" అనువాక్యమువలన భ్రాంతి తొలంగఁగానే యాత్రాడు త్రాడై స్వస్వరూపముతో నిలుచును. అట్లే అనాది యగు నవిద్యవలన నాత్మ తనకుతానే జీవుఁడై తోఁచుచున్నాఁడు. తనకంటె నన్య మగుపదార్థమే లేదు కావున నవిద్యకుఁ గూడఁ దానే యాధారభూతుఁడు కావలయును. దానిచేఁ దానే తిరస్కరింపఁబడవలయును. మరల దానే (బ్రహ్మయే) దానిని జయింపవలయును కదా: ఇట్లగుటచే "బ్రహ్మము తనకుఁ దానే జీవుఁడై తోఁచెను" అనుటవలన దోష మేమియును లేదు. అవిద్య యనునది సత్యబ్రహ్మమునకు వాస్తవ మగుతిరస్కారమును గలిగించునది యగునేని యిటు చెప్పుట దోష మగునని కాని ఇట్లు చెప్పుట

లోకానుభవము ననుసరించి శిష్యులఁగ్రమక్రమంబుగా నుద్ధరించుటకై చెప్పఁబడినదే కాని వేఱు కాను కదా. ప్రకృతము తనకుఁదానే జీవుఁడై తోఁచిన బ్రహ్మము సద్గురు వాక్యములవలన (అనఁగా "నీవు జీవుఁడవు కావున సర్వపరిపూర్ణజ్ఞానస్వరూపుఁడవు (బ్రహ్మస్వరూపుఁడవు "అది భ్రాంతివలన నిట్లుతోఁచుటయే కాని యిందు వాస్తవ మేమియును లేదు" అనువాక్యముల వలన) భ్రాంతి తొలంగగానే యంతకుమునుపు "దేహేంద్రియప్రాణబుద్ధిమనోహంకారములె తాను" అని తలంచుచుండుటను మాని స్వస్వరూపమాత్రుఁడై నిలుచును. అజ్ఞానస్థితి ననుసరించియే గురుశిష్య భేదము చెప్పఁబడెనని తెలిసికొనవలయును. "చోద్యం వా పరిహారో వా క్రియతాం ద్వైతభాషయా" "భేదము నాశ్రయించియే పూర్వపక్షములును సిద్ధాంతములును చేయబడవలయును" అను మొదలగుప్రమాణములవలన భేదము నాశ్రయింపనియెడల మాటలాడుటకే వీలు లేదు. కర్మలును జన్మయు చిత్తశుద్ధియు బంధంబును మోక్షంబును సర్వము నవిద్యాకల్పిత మగు నభిమానమువలనఁ గలిగినదియే కాని వేఱుకాదు. కావున జీవబ్రహ్మ లెప్పటికిని భిన్నులు కారు. ఓగౌరీ! ఈవిధముగా జీవబ్రహ్మైక్యము నుపదేశించి యుపాసనార్థమై యోంకారస్వరూపమును దెలుపువాఁడై రామచంద్రుఁ డాంజనేయున కిట్లనియె.

ఓంకారస్వరూపనిరూపణము.

సీ. ఘనతరదేహజాగ్రద్విశ్వవైరాజ
  ములకారమాత్ర మో సుగుణధుర్య!
తనువిగ్రహస్వప్నతైజససూత్రాత్మ
  కులు నుకారార్థ మో లలితచరిత!
పృథులకారణసుషుప్తిప్రాజ్ఞసర్వేశ్వ
  రుల్మకారార్థ మో రుచిరవర్ణ!
సంతతపరిపూర్ణసచ్చిదానందాత్మ
  తత్త్వ మోంకార మో సత్త్వమూర్తి!
తే. యట్లు గావున వర్ణత్రయాత్మకం బ
నాత్మరూపక మైనవాచ్యార్థ మగుటఁ
గాను బ్రణవస్వరూపుఁడ నే నటంచుఁ
దెలిసి భావింపవలయు నిర్మలవిచార!

టీ. సుగుణధుర్య=సద్గుణవంతులలో శ్రేష్ఠుఁడా: ఘన...సులు_ఘనతరదేహ=స్పష్టముగఁ గానవచ్చునట్టివ్యష్టిసమష్ట్యాత్మక మగు స్థూలదేహము, జాగ్రత్=వ్యష్టిసమష్టి

ష్ట్యాత్మక మగుజాగ్రదవస్థ, విశ్వ=వ్యష్టిస్థూలజాగ్రదభిమాని యగువిశ్వుఁ డనుజీవుఁడు, వైరాజసులు=సమష్టిస్థూలజాగ్రదభిమాని యగువిరాట్పురుషుఁ డను నీశ్వరుఁడు, అను వీరందఱు, అకారమాత్ర మగున్=ప్రణవావయవమైన అకారమునకు అర్థ మగును. తను...లున్-తనువిగ్రహ=వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకసూక్ష్మశరీరము, స్వప్న=వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకస్వప్నావస్థ, తైజస=వ్యష్టిసూక్ష్మస్వప్నాభిమాని యగుతైజసుఁ డనుజీవుఁడు, సూత్రాత్మకులును=సమష్టిసూక్ష్మస్వప్నాభిమాని యగుసూత్రాత్ముఁడను నీశ్వరుఁడును గలసి, ఉకారార్థ మౌన్=ప్రణవావయవ మగుఉకారమున కర్థ మగును. రుచిరవర్ణ=మనోహర మగుశరీరకాంతిగలవాఁడా! పృథు...లు-పృథుల=అధిక మైన, కారణ=వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకకారణశరీరము, సుషుప్తి=వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకసుషుప్త్యవస్థ, ప్రాజ్ఞసర్వేశ్వరులు=వ్యష్టికారణసుషుప్త్యభిమాని యగుప్రాజ్ఞుఁడనుజీవుఁడు, సమష్టికారణసుషుప్త్యభిమానియగునవ్యాకృతుఁ డను నీశ్వరుఁడును, మకారార్థమౌన్=ప్రణవావయవ మగుమకారమున కర్థ మగును. సత్యమూర్తి=సత్యవాది, సంత...ము-సంతత=ఎల్లప్పుడును, పరిపూర్ణ=నిండియున్న, సత్=సత్యస్వరూపమైనట్టియు, చిత్=జ్ఞానస్వరూపమైనట్టియు, ఆనంద=పరమానందస్వరూప మైనట్టియు, ఆత్మతత్త్వము=ఆత్మయొక్క యథార్థ స్వరూపము, ఓంకారమాన్=ఓంకారమున కర్థమగును. (అర్ధమాత్రకు పరబ్రహ్మమని యర్థ మనుట. ఈయర్ధమాత్ర మకారముపై నున్నదని తెలిసికొనవలయును.) అట్లు కావునన్, వర్ణత్రయాత్మకంబు=అకార ఉకార మకారరూపమైనట్టి ప్రణవముయొక్క యర్థము, అనాత్మరూపక మైన=అనాత్మయే(బ్రహ్మముకాని ప్రపంచము.) స్వరూపముగాఁ గల, వాచ్యార్థ మగుటన్=చెప్పఁదగినయర్థముమాత్రమేయై యుండుటచేత, కాను=నే నావాచ్యార్థరూపుఁడను కానేరను, ప్రణవస్వరూపుఁ డన్=సర్వభేదవినిర్ముక్త మగునోంకారమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడనే, నేనటంచున్=నేను అని (ఆఓంకారమునకు లక్ష్యార్థ మగుపరబ్రహ్మమునకును నాకును భేదములేదని.) తెలిసి=గ్రహించి, భావింపవలయున్=ధ్యానము చేయవలయు. శ్లో. "అష్టాంగంచ తుష్పాదం త్రిస్థానం పంచదైవతం, ఓమిత్యేవం న జానాతి బ్రాహ్మణో న భవేత్స హి".

తా. చక్కనిజ్ఞానముగలిగి సద్గుణములచేనొప్పుచుశుద్ధసత్త్వమయుఁడవైనిర్దోష మగుచర్యగల వానరశ్రేష్ఠా! సమష్టివ్యష్టిస్థూలశరీరములును సమష్టివ్యష్టిజాగ్రదవస్థలును విరాట్పురుషవిశ్వులును గలిసి యోంకారములోని యకారమున కర్థము. ఇట్లే వ్యష్టిసమష్టి సూక్ష్మదేహస్వప్నావస్థలును వాని నభిమానించుతైజసహిరణ్యగర్భులును గలసి యోంకారములోని యుకారమున కర్థము. సమష్టివ్యష్టికారణశరీరసుషుప్త్యవస్థలను వాని నభిమానించు సర్వేశ్వరప్రాజ్ఞులును గలసి యోంకారమునందలి మకారమున

కర్థము. అ ఉ మ అను మూఁడక్షరములును గలసి యోంకార మయ్యెను (అ+ఉ=ఓ (అద్గుణః) ఓ+మ్=ఓం) ఇప్పుడు చెప్పబడినవి యీ యకారాదుల వాచ్యార్థములు. సర్వవ్యాపకుఁడై సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడై యున్న పరబ్రహ్మమే యోంకారమునకు లక్ష్యార్థము ఈవిషయము నెఱింగి వాచ్యార్థములు భ్రాంతికల్పితము లగుటచే నసత్యములు, కావున "ఆవాచ్యార్థములు నేనుకాను" అనియు "లక్ష్యార్థమగు బ్రహ్మమె నేను" అనియు నిశ్చయించుకొనవలయును. మనోదార్ఢ్యముకలుగుటకై పూర్వోక్తనిశ్చయపూర్వకముగా నాయోంకారమును జపింపవలయును.

అవ. పైఁ జెప్పినయర్థమునే వివరించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు దేహత్రయావస్థాత్రయతాపత్రయసుఖత్రయకర్మత్రయకర్తృత్రయబుద్ధిత్రయశ్రద్ధాత్రయధృతిత్రయగుణత్రయశక్తిత్రయకాలత్రయలోకత్రయదేహత్రయ మూర్తిత్రయవృత్తిత్రయ స్థానత్రయ జీవత్రయేశ్వరత్రయవిరక్తిత్రయ భక్తిత్రయదీక్షాత్రయ నేత్రత్రయ లక్ష్యత్రయజ్ఞానత్రయ మండలత్రయముక్తిత్రయాత్మకం బయిన వర్ణత్రయం బారోపితం బయినవాచ్యార్థంబు గావున నేతత్సర్వంబుం గ్రమంబున నకారంబున నకారంబు నుకారంబున నుకారంబు మకారంబున మకారంబునోంకారంబునం బ్రవిలాపంబు నొందించి యట్టిటఁ దత్ప్రవిలాపంబును విశ్వాధిష్ఠానంబుఁ బరిపూర్ణంబు దురీయంబు నక్షరంబు లక్ష్యార్థంబు నయినశుద్ధోంకారమాత్రంబుగా నవలోకించి నిరంతరంబు దత్స్వరూపమాత్రుండ నై ప్రకాశింపుము.

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, దేహత్రయ=స్థూలసూక్ష్మకారణము లనుమూఁడు దేహములును, అవస్థాత్రయ=జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తు లనుమూఁడవస్థలును, తాపత్రయ=ఆధ్యాత్మిక ఆధిదైవిక ఆధిభౌతికములను త్రివిధతాపములును, సుఖత్రయ=విషయానందవాసనానందబ్రహ్మానందము లను త్రివిధానందములును, (శబ్దాదులవలనఁ గలుగు నానందము విషయానందము. మనస్సునందలి తలంపువలనఁ గలుగు నానందము వాసనానందము. బ్రహ్మజ్ఞానమువలనఁ గలుగు నానందము బ్రహ్మానందము) కర్మత్రయ=పుణ్యపాప మిశ్రములను త్రివిధకర్మలును, కర్తృత్రయ = జీవేశ్వరకూటస్థు లను త్రివిధకర్తలును (జీవుఁడు స్వయముగ నాచరించువాఁడు. ఈశ్వరుఁ డాచరింపఁ జేయువాఁడు. కూటస్థుఁడు తన సన్నిధానమాత్రమున సర్వము

ప్రవర్తింపఁజేయునట్టివాఁడు) బుద్ధిత్రయ=సాత్త్వికరాజసతామసబుద్ధులు మూఁడును, శ్రద్ధాత్రయ=సాత్త్వికరాజసతామసశ్రద్ధలు మూఁడును, ధృతిత్రయ = సత్త్వరజస్తమోధృతులు (ధైర్యములు) మూఁడును, గుణత్రయ = సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును, శక్తిత్రయ=ఇచ్ఛాజ్ఞానక్రియాశక్తులు మూఁడును, కాలత్రయ=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములు మూఁడును, లోకత్రయ=స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకములును, దేవత్రయ=వసురుద్రాదిత్యులును, మూర్తిత్రయ=బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులును, వృత్తిత్రయ=శాంతఘోరమూఢవృత్తులును,(ఇవి క్రమముగా సత్త్వరజస్తమోగుణముల వృత్తులు.)స్థానత్రయ=నాభిహృదయభ్రూమధ్యములును,జీవత్రయ=విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులును, ఈశ్వరత్రయ = అవ్యాకృతహిరణ్యగర్భవిరాట్పురుషులును, విరక్తిత్రయ=ఐహికాముష్మికమిశ్ర వైరాగ్యములును, భక్తిత్రయ = బాహ్యభక్తి, అనన్యభక్తి, ఏకాంతభక్తులును, దీక్షాత్రయ=దృగ్వాక్స్పర్శదీక్షలును, (గురువు తనదృష్టిని శిష్యునినేత్రములయందు నునిచి దానిమూలమున వానికల్మషములఁ దొలంగించుట దృగ్దీక్ష. ఉపదేశరూపమున వానిమనస్సును నిర్మలముఁ జేయుట వాగ్దీక్ష. హస్తస్పర్శమువలన బరిశుద్ధునిఁ జేయుట స్పర్శదీక్ష. ఈదీక్షలే యిప్పుడు వినోదార్థముగ నుపయోగింపఁబడు నాకర్షిణీవిద్య). నేత్రత్రయ=జ్ఞాననేత్రముతోఁ గలసి మూఁడునేత్రములును (లేక, భ్రూమధ్యమును మూఁడవ నేత్రముగా గ్రహింతురు గావున దానితోఁ గూడ మూఁడు నేత్రములును,) లక్ష్యత్రయ=అంతరమధ్య బాహ్యలక్ష్యములును, జ్ఞానత్రయ=సంజ్ఞానవిజ్ఞానప్రజ్ఞానములును. (పరోక్షాపరోక్షజ్ఞానములకును పరజీవునకుని విక్రమముగా పేర్లు.) మండలత్రయ=సూర్యాచంద్రాగ్ని మండలములును, ముక్తిత్రయ=జీవన్ముక్తివిదేహముక్తిక్రమముక్తులును (జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానము కలవాఁడు ప్రారబ్ధకర్మము ననుభవించుటకై శరీరమునందు నిలిచినంతకాలము ననుభవించునట్టిస్థితి జీవన్ముక్తి. పిదప కలుగునఖండైక్యము విదేహముక్తి. ఉపాసకులు బ్రహ్మలోకమునకుఁ జనిక్రియచట కొంతకాల ముండి పరిశుద్ధులై యాబ్రహ్మతోఁ గూడ ముక్తినిఁ జెందుదురు. ఇది క్రమముక్తి. ఆత్మకంబైన=స్వరూపముగాఁ గల, వర్ణత్రయంబు=అకార ఉకార మకారములు (అనఁగా వాని కర్థమని చెప్పఁబడియున్న దేహాదులు,) ఆరోపితంబైన=యథార్థమైనదిగాక కేవలమారోపితము మాత్రమే యైన, వాచ్యార్థంబుగావునన్=వాచ్యార్థము కాఁబట్టి (అనఁగా నా యర్థము సామాన్యముగఁ జెప్పఁదగినదే కాని విచారము చేసిన యథార్థము కాదు గావున) ఏతత్సర్వంబున్=ఈవాచ్యార్థము నంతయును, క్రమంబునన్=వరుసగా, అకారంబునన్=అకారమునందు, అకారంబున్=అకారార్థమును, ఉకారంబునన్=ఉకారమునందు, ఉకారంబున్=ఉకారార్థమును, మకారంబునన్=మకారమునందు, మకారంబున్=మకారార్థమును,ఓంకారంబునన్=ఓంకార మని చెప్పఁబడు నర్థమాత్రయం దీసర్వమును, ప్రవిలాపంబునొందించి=

చేర్చి, అంతటన్ = పిదప, తత్ప్రవిలాపంబున్ = ఆచేరికను, విశ్వాధిష్ఠానంబును = సమస్తప్రపంచమున కాధార మైనట్టియు, పరిపూర్ణంబును = సర్వపరిపూర్ణ మైనట్టియు, తురీయంబును = తురీయావస్థాస్వరూప మైనట్టియు (ఉన్మన్యవస్థారూప మైనట్టియు, లేక ప్రణవమునకు నాలుగుపాదములు కల వని చెప్పఁబడియున్నది కావున శుద్ధబ్రహ్మమయ మగునాల్గవపాదమే స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు), అక్షరంబును = నాశరహిత మైనట్టియు, లక్ష్యార్థంబును = పైఁజెప్పిన ఓంకారమునకు లక్ష్యార్థభూత మైనట్టియు, ఐన...బుగాన్ - ఐనశుద్ధ = నిర్మలమైన, ఓంకారమాత్రంబుగాన్ = అర్ధమాత్ర తురీయాతురీయము వికల్పావికల్పము అని చెప్పఁదగిన ప్రణవముగా, అవలోకించి = చూచి, నిరంతరంబు = ఎల్లప్పుడు, తత్స్వరూపమాత్రుండవై = ఆబ్రహ్మమే యై, ప్రకాశింపుము.

తా. ఇంతమాత్రమే కాదు. లోకమునందుఁ గలత్రిపుటు లన్నియు నోంకారమునందలి మూఁడక్షరములకు వాచ్యార్థములగును. ఆయాయుపాధులయం దున్న బ్రహ్మమే యాయాయక్షరములకు లక్ష్యార్థ మగును. స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములును జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులును ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికతాపములును విషయానంద వాసనానంద బ్రహ్మానందములును పుణ్యపాపమిశ్రకర్మలును జీవేశ్వరకూటస్థకర్తలును సాత్త్వికరాజసతామసబుద్ధులును సాత్త్వికరాజసతామసశ్రద్ధలును సాత్త్వికరాజసతామసధృతులును సత్త్వరజస్తమోగుణములును ఇచ్ఛాజ్ఞానక్రియాశక్తులును భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములును స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకములును వసురుద్రాదిత్యులును బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులును శాంతఘోరమూఢవృత్తులును నాభిహృదయభ్రూమధ్యస్థానములును విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులును ఈశ్వరహిరణ్యగర్భవిరాట్పురుషులును ఐహికాముష్మికమిశ్రవైరాగ్యములును బాహ్యాననైకాంతభక్తులును దృగ్వాక్సర్వదిక్షులను జ్ఞాననేత్రముతోఁ గూడినమూఁడునేత్రములును అంతర్మధ్యబాహ్యలక్ష్యములును సంజ్ఞానవిజ్ఞానప్రజ్ఞానములును సూర్యచంద్రాగ్నిమండలంబులును జీవన్ముక్తివిదేహముక్తిక్రమముక్తులును మొదలగుఁ గలత్రిపుటు లన్నియును నోంకారమునందలియక్షరములకర్థము లే ఇవిభ్రాంతిచే నారోపింపఁబడిన వాచ్యార్థములే కావున వీనిని జ్ఞానదృష్టిచే నిషేధింపవలయును. లక్ష్యార్థమగు బ్రహ్మమును స్వీకరింపవలయును. అప్పుడు మూఁడక్షరములకును అర్థమొకటియే (బ్రహ్మమే) యగును. కావున నుపాసన చేయుకాలమున నకారార్థ మగుసర్వప్రపంచమును (అనఁగా, ఆప్రపంచోపాధియందు బ్రహ్మమును) అకారమునందును ఉకారార్థము నుకారమునందును మకారార్థము మకారమునందును యాయకారోకారమకారముల (అనఁగా వానియర్థముల) నోంకారమునందును జేర్పవలయును. (అనఁగా నాయోంకారము శుద్ధనిర్గుణబ్రహ్మమే యని తెలిసి

కొనవలయును) ఇట్లు తెలిసికొని జీవబ్రహ్మ లొక్కటియే కావున "ఆ యోంకారమే నేను" అని యుపాసన చేయవలయును. ఇట్లు చేసి చిత్తదార్ఢ్యమును సంపాదించి యపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమును జెంది కృతార్థుఁడవు కమ్ము.

మ. అని బోధించిన నాంజనేయుఁ డపుఁ డాత్మారామునిం జూచి యో
యనఘా యేవరయుక్తిచే నొకట వాచ్యార్థంబుఁ బోఁ ద్రోచినం
తనె లక్ష్యార్థము చూడఁ గావలయు నందం బొప్ప నాయుక్తి హె
చ్చినకూర్మి న్వినుపింపు భక్తవరదా! శ్రీరామ! సీతాపతీ.! 66

టీ. అనిబోధించినన్ = అని చెప్పఁగా, ఆంజనేయుండు, అపుడు, ఆత్మారామునిన్ = అంతర్యామిస్వరూపుఁ డగు శ్రీరాముని, చూచి, ఓ యనఘా=ఓపాపరహితుఁడా! ఏవరయుక్తిచేన్ = శ్రేష్ఠ మగునేమార్గముచే, ఒకటన్=ఒక్కమాటే, వాచ్యార్థంబున్ = సామాన్యముగాఁ జెప్పఁదగినయర్థమును, పోఁద్రోచినంతనే = తొలఁగింపఁగానే, లక్ష్యార్థము=ఊహచే నిర్ణయింపఁదగిన బ్రహ్మరూప మగునర్థము, చూడఁగావలయున్ = చూడవలెనో, అందంబొప్పన్ = చక్కఁగా, ఆయుక్తి = అపద్ధతిని, హెచ్చినకూర్మిన్ = అధికమగుదయతో, భక్తవరదా = భక్తులకోర్కుల నొసంగునట్టియు, సీతాపతీ=సీతాదేవికి భర్తయైనట్టియు, శ్రీరామా! పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడ వగునోరామా! వినుపింపుము.

తా. ఓగౌరీ! ఈవిధముగ శ్రీరాముఁడు సర్వము నుపదేశింపఁగానే యాంజనేయుఁ డిట్లనియె. భక్తులయెడఁ గరుణ గలశ్రీరామా! సీతావల్లభా! వాచ్యార్థములఁదొలఁగించి లక్ష్యార్థముల నైక్యము నొందించి యభేదజ్ఞానమును సంపాదించుటకుఁదగినయుక్తి యెయ్యది? ప్రత్యక్షముగఁ గానవచ్చుచున్నవాక్యార్థముల నూపలు లేదనినంతమాత్రమున నెట్లు పోవును? ఈవిషయమును దయతో నాకు నుపదేశింపవలయును.

క. అని తనపదపద్మములకు
ఘనభక్తిని వందనములు గావించుమహా
త్ముని హానుమంతుని గని యి
ట్లనియెన్ శ్రీరామచంద్రుఁ డానందమునన్. 67

టీ. అని యిట్లు ప్రార్థించి, తనపదపద్మములకున్ = తనపాదకమలములకు, ఘనభక్తిన్=అపరిమిత మగుభక్తితో, వందనములు = నమస్కారములను, గావించు=చేయుచున్న, మహాత్మునిన్ = మహానుభావుఁడైన, హనుమంతునిన్=అంజనేయుని, శ్రీరామచంద్రుఁడు = రామమూర్తి, కని = చూచి, ఆనందమునన్ = సంతోషముతో, ఇట్లనియెన్.

తా. అని ఇట్లు ప్రార్థించుచు నానూక్ష్మబుద్ధి గలయాంజనేయుఁడు శ్రీరాముని పాదపద్మములకు సాష్టాంగనమస్కారము గావించెను. ఇట్లతివినయశాలి యగునా తనిఁజూచి ప్రీతితో శ్రీరాముఁ డిట్లనియె.

—— పంచకోశములవివేచనము. ——

అవ. ఈవిధముగాఁ బ్రశ్నమును జెప్పి ఇదివఱకు నిరూపింపఁబడి యున్న జీవ బ్రహ్మైక్యమునే మఱియొకవిధముగా నిరూపించువాఁడై శ్రీరాముని యుత్తరమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. అన్నజసంభూత మన్నవర్ధిత మగు
తను వన్నమయకోశ మనఁగ నొప్పుఁ
బ్రాణకర్మేంద్రియపంచకంబులు గూడి
విను ప్రాణమయకోశ మనఁగఁ దనరుఁ
జ్ఞానేంద్రియోపేతమానసచిత్తంబు
లును మనోమయకోశ మనఁగ జెల్లు
శబ్దాదివిషయపంచకసమన్వితబుద్ధి
విజ్ఞానమయ మన వెలయు చుండు
తే. మోహజప్రియమోదప్రమోదవృత్తి
సంయుతోరుసమస్తదృశ్యప్రపంచ
కారణానాద్యవిద్యాంధకారపటల
మంచితానందమయకోశ మనంగఁ దనరు. 68

టీ. వినుము. అన్న...తము-అన్న=ఆహారపదార్థములనుండి,జ=పుట్టినశుక్లశోణితములనుండి, సంభూతము=పుట్టినదియు, అన్నవర్ధితము-అన్న=ఆహారపదార్థములచే, వర్ధితము=వృద్ధిఁజెందింపఁబడినదియు, అగుతనువు=ఐనస్థూలశరీరము, అన్నమయకోశ మనఁగన్=అన్నమయకోశ మనుపేరుతో(అన్నమయకోశ మనఁగా అన్నముచేఁ గల్పింపఁబడిన యావరణము), ఒప్పున్=ప్రకాశించును, ప్రాణ...బులు-ప్రాణ=ప్రాణవాయువులయొక్కయు, కర్మేంద్రియ=కర్మేంద్రియములయొక్కయు, పంచకంబులు=ఐదులు, కూడి=కలసి, ప్రాణమయకోశమనఁగన్ = ప్రాణమయకోశ మనుపేరుతో (ప్రాణములచేఁ గల్పింపఁబడిన యావరణము. కర్మేంద్రియములకు ప్రాణములే ప్రేరకములు కావున నీకోశమున నవియే ప్రధానములు. ఇట్లేతక్కినమూఁడుకోశములయొక్కయుత్పత్తిని గ్రహించునది) తనరున్=ఒప్పును. జ్ఞానేం...బులు-జ్ఞానేంద్రియ=జ్ఞానేంద్రియములతో, ఉపేత=కూడిన, మానస చిత్తంబులు=మనస్సును చిత్తమును (అం

తఃకరణము మనోబుద్ధు లను రెండుభేదములు కలది అనుపక్ష మొకటి కలదు. అందు చిత్తమునకు మనస్సునందును అహంకారమునకు బుద్ధియందు నంతర్భావము కావున నిచ్చట నాపక్ష మవలంబించి మనసుతోఁ(గూడ చిత్తమును జేర్చినాఁడు), మనోమయకోశమనఁగ౯=మనోమయకోశమను పేరుతో, చెల్లు౯ = వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. శబ్దా...బుద్ధి-శబ్దాది=శబ్దము మొదలగు, విషయ=విషయములయొక్క, (ఇంద్రియగోచరము లగును కావున వీనికి విషయము లనిపేరు). పంచక=ఐదింటితో, సమన్విత=కూడిన, బుద్ధి, విజ్ఞానమయమునఁ౯=విజ్ఞానమయకోశ మను పేరుతో (విజ్ఞాన మని బుద్ధికి పేరు కలదు.) వెలయుచుండు౯=వ్యవహరింపఁబడుచుండును, మోహ...లము-మోహజ=అజ్ఞానమువలనఁ బుట్టినట్టియు, ప్రియ=ఇష్టవస్తుదర్శన మాత్రముచేఁ గలుఁగు, సంతోషము, ప్రమోద=అది తనకు దొరకినప్పుడు గలుఁగుసంతోషము, ప్రమోద=దానినిఁ దా ననుభవించునప్పుడు గలుఁగు సంతోషము, వృత్తి=అనువృత్తులతో, సంయుత=కూడినదియు, ఉరు=విస్తార మైనట్టియు,సమస్త=నిశ్శేష మైనట్టియు, దృశ్య=ఇంద్రియగోచర మైనట్టియు, ప్రపంచ=ప్రపంచమునకు, కారణ=కారణభూత మైన, అనాది=ఆది లేనట్టియు, అవిద్యా=అజ్ఞానరూప మైన, అంధకార=చీఁకటియొక్క, పటలము=సమూహము, అంచితానందమయకోశము=శ్రేష్ఠ మగు నానందమయకోశము (ఇచ్చట ప్రియమోదాదివృత్తులే ప్రధానములు గావున దీని కానందమయకోశ మని పేరు గలిగెను.) అనఁగ౯=అను పేరుతో, తనరు౯=ఒప్పును.

తా. ఓయాంజనేయా! నీ వడిగిన ప్రశ్నమున కుత్తరమును వివరించి చెప్పెదను. వినుము. అన్నమువలనఁబుట్టి అన్నముచే నభివృద్ధిఁజెందుచు నున్న యీస్థూలశరీరము అన్నమయకోశ మనఁబడును. పంచప్రాణములును గర్మేంద్రియములును గూడి ప్రాణమయకోశమనఁబడును. మనసు చిత్తము జ్ఞానేంద్రియములునుగూడి మనోమయకోశ మనఁబడును. శబ్దాదివిషయము లైదును బుద్ధియు (లేక జ్ఞానేంద్రియములును బుద్ధియు)గూడి విజ్ఞానమయకోశ మనఁబడును. అజ్ఞానమువలనఁ బుట్టినదియుఁ బ్రియమోద ప్రమోదరూప మైనట్టియు నీ కనంబడు చున్న సర్వప్రపంచమునకును గారణ మైనదియు ననాదియైనట్టియు అజ్ఞానము ఆనందమయకోశ మనఁబడును. ఇందేదియు బ్రహ్మము కాదు.

పంచకోశాదిక మనాత్మ యని నిరూపించుట.

అవ. బ్రహ్మము పంచకోశవ్యతిరిక్తుఁ డని నిరూపించుటకై పూర్వపక్షమున ననువాదము చేయుచున్నారు.—

మహనీయకలితాన్నమయకోశ మగునాత్మఁ
డని పల్కుదురు కొంద ఱజ్ఞు లగుచు

మహితేంద్రియప్రాణమయకోశ మగునాత్మఁ
డని పల్కుదురు కొంద అజ్ఞు లగుచు
మంజులతరమనోమయకోశ మగునాత్మఁ
డని పల్కుదురు కొంద అజ్ఞు లగుచు
మానితవిజ్ఞానమయకోశ మగునాత్మఁ
డని పల్కుదురు కొంద అజ్ఞు లగుచు

తే. సుప్తియం దేమి దోఁపనిశూన్యతత్త్వ
మాత్మఁ డని పల్కుదురు కొంద అజ్ఞు లగుచు
రూఢి నానందమయకోశరూపుఁ డగుమ
హాత్మఁ డని పల్కుదురు కొంద అజ్ఞు లగుచు. 69

టీ. కొందఱు=కొంతమంది (విరోచనసిద్ధాంతము నవలంబించినలోకాయతులు), అజ్ఞులగుచున్=మూఢులై, మహ...శము-మహనీయ=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, కలిత=ఒప్పుచున్నట్టియు, అన్నమయకోశము=స్థూలశరీరమే, ఆత్మఁడగునని=పరమాత్మయని (తానని) పల్కుదురు=చెప్పుదురు, కొందఱు=కొంతమంది (లోకాయతులలో నొకతెగవారు), అజ్ఞులగుచున్, మహి..శము-మహిత=ఒప్పుచున్న, ఇంద్రియ=కర్మేంద్రియములతోను, ప్రాణమయ=ప్రాణములతోను గూడిన, కోశ=(ప్రాణమయ) కోశము, ఆత్మఁడగునని=పరమాత్మ యని పల్కుదురు. కొందఱు= (లోకాయతులలో మఱియొకతెగవారు), అజ్ఞులగుచున్, మంజ...శము-మంజులతర=మనోహరమైన, మనోమయకోశమే, మనోమయమను పేరుగలకోశమే, ఆత్మఁడగునని, పల్కుదురు, కొందఱు=(బౌద్ధులు) అజ్ఞులగుచున్, మాని...శము- మానితవిజ్ఞానమయకోశము=విజ్ఞానమయమను పేరుగల కోశమే, ఆత్మఁడగునని, పల్కుదురు, కొందఱు=(బౌద్ధులలోనొకతెగవారు) అజ్ఞులగుచున్, సుప్తియందున్=సుషుప్త్యవస్థయందు, ఏమితోఁపని శూన్యతత్త్వము=ఉన్నదనికాని లేదనికాని నిర్ణయించుటకు వీలుకానిశూన్యమే, ఆత్మండని పల్కుదురు, కొందఱు, అజ్ఞులగుచున్, రూఢిన్=నిశ్చయముగా, మహాత్మఁడు=సర్వాత్మకుఁడైన యాపరమాత్మ, ఆనందమయకోశరూపుఁడగునని=ఆనందమయకోశమేస్వరూపముగాఁ గలవాఁడని, పల్కుదురు.

తా. కొందఱు (చార్వాకమతస్థులు. ఇదియే విరోచనుని మతము) అన్నమయకోశమే బ్రహ్మము అని చెప్పుదురు. మఱికొందఱు (చార్వాకమతములోఁ గొంత విరుద్ధాభిప్రాయముగలవారు) ఇంద్రియములే యాత్మయనియు మనస్సే యాత్మ యనియు ప్రాణము లాత్మయనియు ననుచున్నారు. మఱికొందఱు (బౌద్ధులు) విజ్ఞానమయకోశమే యాత్మయందురు. వేఱొక కొందఱు(బౌద్ధులలో మఱియొకతెగవారు)

సుషుప్త్యవస్థయందందఱిచేత ననుభవింపఁబడుచున్న శూన్యస్థితియే యాత్మయని పల్కుదురు. వెండియుం గొంద ఱవిద్యయే (లేక ప్రకృతియే) యాత్మ యందురు. (వీరు నిరీశ్వరసాంఖ్యులు కావచ్చును) వీరందఱు నజ్ఞానులే. సర్వద్రష్టయగు నాత్మను సర్వరూపునిగ (ప్రపంచరూపునిగ) భావించుట యజ్ఞానమే కదా!

క. పరమాణు వనుచు మధ్యమ
పరిమాణుం డనుచు విభుఁడు పరుఁ డనుచును ని
ద్ధరఁ గొందఱు వాదింతురు
పరిపూర్ణాత్ముఁ డని యెఱుఁగుప్రాజ్ఞత లేమిన్. 70

టీ. ఇద్ధర=ఈభూమియందు, కొందఱు=కొన్ని మతములవారు (జైనమతస్థులలో నొక తెగవారు), పరిపూర్ణాత్ముఁడని=సర్వపరిపూర్ణస్వరూపుఁడే బ్రహ్మయని, ఎఱుఁగు ప్రాజ్ఞత=తెలిసికొనఁగలవిజ్ఞానము, లేమిన్=లేకపోవుటచేత, పరమాణువనుచున్=పరమాణువువలె మిగులసూక్ష్మ మగుప్రమాణము గలవాఁ డనియు, మధ్యమపరిమాణుండనుచున్=ఏయేశరీరమందు నివసించియుండునో ఆయా (ఇట్లుచెప్పువారు జైనులు) శరీరముతో సమానమగుపరిమాణము గలవాఁ డనియు, విభుఁడు = సర్వశరీరములతో (ఆకారము గల లేక కార్యముచేయఁగల ప్రతిపదార్థముతో) సంబంధించియున్నాఁ డనియు, (ఇట్లు చెప్పువారు వైశేషికులును నైయాయికులును), పరుఁడనుచున్=ఇట్టివాఁడని చెప్పుటకు వీలుకానివాఁడనియు (లేక ప్రధానమునకంటె వేఱగుపురుషుఁ డనియు) (ఇట్లు చెప్పువారు సాంఖ్యులు), వాదింతురు=వాదముచేయుదురు.

తా. కొందఱు (జైనమతస్థులలో కొందఱు) బ్రహ్మము అణుపరిమాణము కలవాఁడందురు. మఱికొందఱు (జైనులు) శరీరముతో సమాన మగుపరిమాణము కల వాఁడని యందురు. వేఱొకకొందఱు సర్వశరీరములలోను (లేక కార్యము చేయ గలప్రతిపదార్థముతోను) సంబంధించి యాపదార్థములకంటె వేఱై యున్నాఁడని చెప్పుదురు (వీరు వైశేషికులు నైయాయికులును) వెండియుఁ గొందఱు(సాంఖ్యులు) బ్రహ్మమున్నాఁడనియె నిరూపించుటకు వీలు లేదనియుఁ (లేక, ప్రధానమునకంటె వేఱై యున్న పురుషుఁడె బ్రహ్మమనియుఁ) జెప్పుచున్నారు. ఆ బ్రహ్మము జీవేశ్వర ప్రపంచరూపముతో నున్నాఁడనియు సర్వవ్యాపకుఁ డనియుఁ దెలిసికొనలేక నజ్ఞానముచే నందఱు ని ట్లనుచున్నారు.

తే. మఱియుఁ జిద్రూపుఁ డనుచుఁ గొందఱు గణింతు
రలఘు చిదచిత్స్వరూపకుం డండ్రు గొంద
ఱరసి సద్రూపుఁ డనుచుఁ గొందఱు వచింతు
రాత్మ నెఱుఁగక నిజవిమోహాంధు లగుచు. 71

టీ. ఆత్మన్=పరబ్రహ్మయొక్క యథార్థస్వరూపమును, ఎఱుఁగక=తెలిసికొనలేక, నిజవిమోహాంధులగుచున్-నిజ=తనకుఁగల, విమోహ=అజ్ఞానముచే, అంధులగుచున్=గ్రుడ్డివారై, మఱియున్=ఇంకను, కొందఱు=కొన్నిమతములవారు (మీమాంసకులు), చిద్రూపుఁడనుచున్=(పరమాత్మ) జానమాత్రు (లేక, చేతనరూపుఁ)డని, గణింతురు=చెప్పుదురు. కొందఱు, (విశిష్టాద్వైతులు), అల...కుండు-అలఘు=విస్తారమైన, చిత్=జ్ఞానము, అచిత్=అజ్ఞానము, స్వరూపకుండు=స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు, అండ్రు=అని చెప్పుదురు. కొందఱు, (వేదాంతులు తప్ప తక్కినయాస్తికులు,) అరసి=విచారించి సద్రూపుఁడనుచున్ = ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయావస్థలయందు నశింపనియునికియే స్వరూపముగాఁ గల వాఁడని, వచింతురు=చెప్పుదురు.

తా. మఱియు నాపరబ్రహ్మముయొక్క సర్వాత్మకత్వమును తెలిసికొనలేక కొందఱు "ఆయన జ్ఞానమాత్రరూపుఁడే" యనియు, మఱికొందఱు "బ్రహ్మము చిదచిద్విశిష్టుఁడు" అనియు, వేఱొకకొందఱు "బ్రహ్మము భావరూపుఁడు" అనియుఁ జెప్పుదురు. అజ్ఞానాంధకారముచే సత్యమును గనుఁగొన లేక యున్నారు.

అవ. ఇట్లు పూర్వపక్షముల వివరించి వేదాంతమతముచే సిద్ధాంతము చేయువారై ప్రతిజ్ఞచేయుచున్నారు.—

క. కావున సచ్చిత్సుఖమయ, భావాతీతాద్వయాత్మ పరతత్త్వము సం
భావించి తెలియఁ జెప్పెదఁ, గేవలమతిచే గ్రహింపు కీశాధీశా.

టీ. కీశాధీశా=వానరశ్రేష్ఠా, కావునన్=ఈవిధముగా ననేకు లనేకవిధములుగా నాత్మనుగూర్చి చెప్పుదురు గావున, సచ్చిత్సు...త్త్వమున్-సత్=ఉనికి, చిత్=జ్ఞానము, సుఖమయ=ఆనందము రూపములుగాఁ గలవాఁడును, భావ=తలంపులను, అతీత=అతిక్రమించినట్టి ("సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ" "ఆనందో బ్రహ్మ" "ఉనికి జ్ఞానము ఆనందము అనునవి పరబ్రహ్మరూపములు ఆయనకు నాశము లేదు." అనుశ్రుతులు లోకమున ననుభవసిద్ధములుగా నున్నసత్యజ్ఞానానందములను బట్టి పరబ్రహ్మరూపమ్ము నూహింపవలయు ననిమాత్రమే చెప్పుచున్న వని తెలిసికొనవలయును.) అద్వయాత్మ= తనకంటె రెండవపదార్థము లేని, పరతత్త్వమున్ =పరబ్రహ్మయొక్క యథార్థతత్త్వమును, సంభావించి=బాగుగ నూహించి, తెలియఁజెప్పెదన్=తెలియునట్లు బోధించెదను, కేవలమతిచేన్=సావధానమగుబుద్ధిచే, గ్రహింపుము=తెలిసికొనుము.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! బ్రహ్మస్వరూపస్వభావములను గూర్చి యిన్ని సంశయములు కలవు కావున నిప్పుడు సయుక్తికముగ నీవిషయమును సిద్ధాంతము చేసెదను. సావధానచిత్తముతో గ్రహింపుము.

అవ. అందు మొట్టమొదట "పంచకోశములును బ్రహ్మము కావు" అను విషయమును వివరించుచున్నారు.—

మహాస్రగ్ధర.—

ఘటము న్వీక్షించువాఁడే గతిని ఘటము దాఁ గాక వేఱైన భంగిం
బటుదేహద్రష్టనై చిత్పరమసుఖమయబ్రహ్మమైనట్టినే నె
న్నటికిన్ దృశ్యంబు మాయానగరసమ మసన్నామరూపాత్మకంబున్
గుటిలావిద్యాకృతం బాకులద మగుతనూకోశముం గాను వత్సా. 73

టీ. వత్సా=బాలుఁడా! ఘటమున్=కుంభము, వీక్షించువాఁడు=చూచువాఁడు, ఏగతిన్=ఏవిధముగా, ఘటము=కుండ, తాఁగాకన్=తానుగాక, వేఱైనభంగిన్=వేఱుగానున్నాఁడో, పటుదేహద్రష్టనై-పటు=అధికమైన, దేహ=స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములకు, ద్రష్టనై=చూచువాఁడనై, చిత్పు...ము-చిత్=జ్ఞానము, పరమ=అధికమైన, సుఖమయ=ఆనందము స్వరూపముగాఁ గలిగిన, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడను, ఐనట్టినేనెన్నటికిన్ ఐననేనెప్పటికిని, దృశ్యంబును=కనఁబడునదియు, మాయానగరసమమును=ఇంద్రజాలముచే నిర్మింపఁబడినపట్టణముతో సమానమైనదియు,అసన్నా...బును-అసత్=శూన్యములైన, నామ=పేర్లు, రూప=రూపములు, ఆత్మకంబును=ఆకారముగాఁ గలదియు, కుటిలా...బును-కుటిల=కుత్సితమైన, అవిద్యా=అజ్ఞానముచే, కృతంబును=చేయఁబడినదియు, ఆకులదము = వ్యాకులతను గలిగించు నదియు నగు, తనూకోశమును = స్థూలశరీరమును, కాను=(నేను కాను).

తా. ఓపుత్రా! లోకమున ఘటమునుజూచువాఁడు ఆఘటమునకంటె వేఱగును గాని యాఘటమే కాదు కదా. ఇట్లే నేనును (ఆత్మయును=తానును) జ్ఞానరూపుఁడనై "ఇది నాస్థూలశరీరము" అని ఈస్థూలశరీరము తెలిసికొనుచున్నాను. దీనికి "నాకు కాలునొచ్చుచున్నది. నాచేతిని జూచుము" అను మొదలగు లోకవ్యవహారములే ప్రమాణముకదా. ఇట్లు ఘటచేత నసత్యము లగు నామరూపములె యాకారముగఁ గలదియు నజ్ఞానముచేఁ గల్పింపఁబడినదియు నాకు (ఆత్మకు=తనకు) దృశ్యమైనదియు నింద్రజాలవిద్యచేఁ గల్పింపంబడిన పురముతో సమానమైనదియు నగు నీ స్థూలదేహము (అన్నమయకోశము)ఎప్పటికిని నేను (ఆత్మ=తాను) కానేరను.

మ. సమస్తన్ మేను నెఱుంగు చందమున నీసర్వేంద్రియప్రాణచి
త్తమనోహంకృతులం గనుంగొనుచుఁ జైతన్యంబు నై యొప్పునే
ను మరుత్పుత్ర! తదింద్రియాదికము నెందుం గాను నా కింక ల
క్ష్యము లౌ వానిజనిప్రణాశములు జాగ్రత్సుప్తులం దారయన్. 74

టీ. మరుత్పుత్ర=వాయుకుమారా సమతన్=సమానముగా, మేనున్=స్థూల దేహమును, ఎఱుంగుచందమునన్=తెలిసికొనునట్లే, ఈస...తులన్- ఈ=ఈకనంబ డు, సర్వ=సమస్తమైన, ఇంద్రియ=జ్ఞానకర్మేంద్రియములను, ప్రాణ = దశవిధప్రాణ వాయువులను, చిత్త=చిత్తమును, మనః=మనస్సును, అహంకృతులన్=అహంకారము ను(సూక్ష్మశరీరమును),కనుంగొనుచున్= చూచుచు, చైతన్యంబునై=జ్ఞానమాత్రుఁడనై, ఒప్పునేను=ఉన్న నేను, తదింద్రియాదికమును=ఆయింద్రియాదిరూపములుకలవాఁడను, ఎందున్ గాను=ఎట్లు చూచినను కానేరను, నాకున్,అరయన్=విచారింపఁగా, ఇంకన్ =ఇఁక, వానిజనిప్రణాశములు = ఆయింద్రియాదులయొక్క యుత్పత్తివినాశములు, జాగ్రత్సుప్తులయందున్= మేలుకొనునప్పుడును నిదురపోవునప్పుడును, లక్ష్యముల్= కానవచ్చుచుండును. (అనఁగా మేలుకొనినప్పుడింద్రియాదులు వ్యవహరించుటయు నిదురించినప్పుడట్టి వ్యవహారము లేక నశించుటయు నాకుఁ గానవచ్చుచున్నవి. (ఆయింద్రియాదులు నేనేయైనయెడల వానితోనుత్పత్తివినాశములను జెందవలసినవాఁ డనే కదా యనుట.)

తా. వాయుపుత్రా! పైఁ జెప్పినట్లి ఇంద్రియప్రాణమనోహంకారములుకూడ నేను(ఆత్మ=తాను)కాను. ఏలయనఁగా: స్థూలశరీర మెట్లు గోచరముగుచున్నదో అట్లే ఇంద్రియాదులు కూడ గోచరము లగుచున్నవి. దీనికి "నామనసు స్వస్థముగా లేదు" అను మొదలగు వ్యవహారములు ప్రమాణము. ఇదిగాకను గాక యింద్రియాదులు(జాగ్రద వస్థలయందుఁ బుట్టును (అనఁగా నావిర్భావమును జెందును) సుషుప్త్యవస్థయందు నశిం చును (అనగాఁ దిరోభావమును జెందును; నేనే (ఆత్మయే)ఇంద్రియాదులైనచో వాని తోఁగూడ నుత్పత్తివినాశముల నొందవలయును గదా. అట్లు చెందుదు ననినచో సాక్షి లేఁడు. లోకానుభవమును బట్టి చైతన్యస్వరూపుఁడ నగు నేను అవస్థాత్రయమునకును సా క్షినై యున్నాను కదా? ఇట్లుండుటచే నేనే (ఆత్మయే) ఇంద్రియాదులు అనుట సంభ వింపదు. ద్రష్టృదృశ్యములకు నైక్య మెన్నటికిని గలుగదు కదా !

సీ. నామందిరం బిది నాసువర్ణం బిది
నాతల్ప మిది యని నరుఁడు దాను
దన్మందిరసువర్ణతల్పంబులకు విల
క్షణసాక్షి యై యవి గాసివగిది
నాశరీరం బిది నాయింద్రియము లివి
నాప్రాణ మిది యిది నామనంబు
నాయహంకృతి యిది నాబుద్ధి యిది యని
బహువిధదృశ్యరూపముల నెల్ల

తే. నాయవి యటంచుఁ దెలిసి నిర్ణయము సేయ
నేను దత్తచ్ఛరీరాదినిఖిలవస్తు
సంగమునకు విలక్షణసాక్షి నగుదుఁ
గాని యం దెద్దియును గాను వానరేంద్ర! 75

టీ. వానరేంద్ర = వానరశ్రేష్ఠా! నరుఁడు=మనుష్యుఁడు, నామందిరంబిది = ఇది నాయిల్లు, నాసువర్ణంబిది=ఇది నాధనము, నాతల్పమిదియని = ఇది నాభార్య యని, తాను=స్వయముగా, తన్మందిరసువర్ణతల్పంబులకుఁ = ఆగృహధనాదులకంటె, విల...క్షియై-విలక్షణ = వేఱైన, సాక్షియై=ద్రష్టయై, అవిగానిపగిదిఁ=ఆగృహాదులు కానియట్లు, నాశరీరంబిది = ఇది నాస్థూలశరీరము, ఇవినాయింద్రియములు, ఇదినాప్రాణము, ఇది నామనంబు, ఇది నాయహంకృతి = ఇది నాఅహంకారము, నాబుద్ధియిది యని=ఇది నాబుద్ధి యని, బహు..నెల్లఁ-బహువిధ = అనేకవిధములైన, దృశ్యరూపములనెల్లఁ = చూడఁబడునట్టియాకారముల నన్నిఁటిని, నాయవి యటంచుఁ=నావి యనుచు, తెలిసి=జ్ఞానముచే గ్రహించి, నిర్ణయము=నిశ్చయము, చేయునేను = చేయుచున్నట్టినేను, తత్త...నకుఁ - తత్తత్ = ఆయా, శరీరాది = స్థూలశరీరము మొదలగు, నిఖిలవస్తు = సకలపదార్థములయొక్క, సంఘమునకుఁ = సమూహమునకు, విలక్షణసాక్షినగుదుఁ గాని = వేఱైనద్రష్టనే యగుదును గాని, అందుఁ=ఆసమూహములో, ఎద్దియునుగాను = ఏపదార్థము కాను. (ఈశరీరాదులలో నేదియు నాస్వరూపము కాదనుట).

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! లోకమునఁ బ్రతిమనుష్యుఁడును "ఇది నాయిల్లు, ఇది నాధనము, ఇది నాభార్య" అని వ్యవహరించుచున్నాఁడు కదా! ఈవ్యవహారమువలననే ఇంటికంటె వేఱు ధనమునకంటె వేఱు భార్యకంటె వేఱు అనువిషయము స్పష్టమగుచున్నది. ఇందు వివాద మేమియు లేదు కదా? ఇట్లే నేనును ఇది నాస్థూలదేహము, ఇది నాయింద్రియములు, ఇది నామనస్సు, ఇది నాబుద్ధి, ఇది నాయహంకారము" అని తెలిసికొనుచున్నాను. కావున నీశరీరాదులకంటె నేను (ఆత్మ) వేఱు కావలయును గాని వీనిలో నేదియు కానేరదు.

అవ. లోకమునందున్న "నేను" అనువ్యవహారమును బట్టి "పంచకోశము ఆత్మ కాఁడు (చేతనస్వరూపుఁడు శ్రీరాముఁడు కాఁడు) అని సాధించియున్నారు. అస్మచ్ఛబ్దమునకునర్థమేది యనిన సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

తే. బుద్ధ్యహంకారములతోడిపొందు గలిగి
నేను నే ననువాఁడను నేను జుమ్ము

నేను నే ననువాఁడను నే నటంచుఁ
దెలియఁబడువృత్తి నెఱిఁగెడి తెలివి నేను. 76

టీ. బుద్ధ్యహంకార ..గలిగి, బుద్ధి = బుద్ధితోను, అహంకారములతోడి = అహంకారముతోను, పొందుగలిగి = సంబంధముఁజెంది, నేను నేననువాఁడను నేను జుమ్ము = "నేను నేను" అని వ్యవహారము చేయువాఁడను నేనే సుమా!, నేను నేనను వాఁడను నేనటంచుఁ = "నేను నేను" అనువాఁడను నేనే" యని, తెలియఁబడు వృత్తిన్ = తెలిసికొనునట్టి చిత్తవృత్తిని, ఎఱిఁగెడి తెలివి = తెలిసికొనుజ్ఞానముకూడ, నేను.

తా. "నేను" అనుశబ్దమునకు నచేతనము లగుశరీరాదు లర్థములు కావు. దీనికిని "నాశరీరము" అను మొదలగు వ్యవహారములే ప్రమాణములు. అస్మచ్ఛబ్దమునకు దేహాదులే యర్థ మైనచో "నేను దేహము" అను వ్యవహారము కలుగవలయును గాని నా దేహము అనువ్యవహార ముండుటకు వీలు లేదు కావున "నేను" అను పదమునకు సర్వద్రష్ట యగు చైతన్యరూపుఁడే (పరబ్రహ్మయే ఆత్మారాముఁడే) యర్థము. అజ్ఞానరూపుఁడ నగు నేనే (శ్రీరాముఁడనే) బుద్ధితోను అహంకారముతోను సంబంధపడి (ఇదియు నవిద్యామాయలతో సంబంధమువలెనె భ్రాంతికల్పితమే యని తెలిసికొనునది) "నేను నేను" అనుచున్నాను. ఇట్లు కావున నస్మచ్ఛబ్దార్థ మగుచున్నాను. మఱియు బుద్ధ్యహంకారములతో సంబంధపడిన (అనఁగా "నేను" అను బుద్ధ్యహంకారవృత్తియందుఁ బ్రతిబింబించిన) చైతన్యమునకుఁ గూడ సాక్షి నగుటచే "నేను నేను, అనువాఁడను నేను" అని తెలిసికొనువాఁడను (జ్ఞానరూపుఁడను) కూడ నేనే.

సీ. శ్రవణేంద్రియంబుచే వివిధశబ్దంబుల
నేర్పఱించి యెఱుంగు నెఱుక నేను
స్పర్శేంద్రియంబుచే స్పర్శగుణంబుల
నేర్పఱించి యెఱుంగు నెఱుక నేను
నేత్రేంద్రియంబుచే నిఖిలరూపంబుల
నేర్పఱించి యెఱుంగు నెఱుక నేను
రసనేంద్రియంబుచే రసముల నన్నింటి
నేర్పఱించి యెఱుంగు నెఱుక నేను
తే. ఘ్రాణకరణంబుచే సర్వగంధము లను
నేర్పఱించి యెఱింగెడియెఱుక నేను
ఘనమనముచేత నఖిలసంకల్పములను
నేర్పఱించి యెఱింగెడియెఱుక నేను. 77

టీ. శ్రవణేంద్రియంబుచేన్ = చెవులచే, వివిధశబ్దంబులన్ = సమస్తవిధములగు శబ్దములను(ధ్వనిరూపమును వర్ణరూపము నగుశబ్దమును), ఏర్పఱించి=విభాగించి, ఎఱుంగు నెఱుక నేను= తెలిసికొనునట్టి తెలివిని నేను, స్పర్శేంద్రియంబుచేన్=స్పర్శమును గ్రహించునట్టి త్వగింద్రియముచే, స్పర్శగుణంబులన్=శీతోష్ణానుష్ణాశీతములను మూఁడు విధము లగుస్పర్శలను, ఏర్పఱించి, ఎఱుంగు నెఱుక నేను, నేత్రేంద్రియంబుచేన్ = నేత్రములచే, నిఖిలరూపంబులన్ = శుక్లకృష్ణాదిసమస్తవిధరూపములను, ఏర్పఱించి, ఎఱుంగు నెఱుక నేను, రసనేంద్రియంబుచేన్ = నాలుకచే, రసములనన్నిటిన్ = ఉప్పు, పులుసు మొదలగుషడ్రసములను, ఏర్పఱించి, ఎఱుంగు నెఱుక నేను, ఘ్రాణకరణంబుచేన్ = నాసిక యనెడి నింద్రియముచేత ("కరణం సాధకతమ క్షేత్రగాత్రేంద్రియే ష్వపి" అని అమరము.) సర్వగంధములన్ = సురభి అసురభి మిశ్రము అనుమూఁడు విధములగు వాసనలను,ఏర్పఱించి, ఎఱింగెడియెఱుక నేను, ఘనముచేతన్ = మనస్సుచేత, అఖిలసంకల్పములన్ = సర్వవిధములగు తలంపులను (చిత్తవృత్తులను), ఏర్పఱించి, ఎఱింగెడి యెఱుక నేను.

తా. మఱియు శ్రవణేంద్రియముచే శబ్దముల నన్నిఁటినిఁ బ్రత్యేకముగాఁ దెలిసికొనువాఁడను నేనే. త్వగింద్రియముచే సర్వస్పర్శలఁ బ్రత్యేకముగాఁ దెలిసికొను జ్ఞానస్వరూపుఁడను నేనే. మఱియు నేత్రేంద్రియముచే సర్వరూపముల నెఱుంగుచు జిహ్వేంద్రియముచే రుచులను ఘ్రాణేంద్రియముచే గంధమును బ్రత్యేకముగాఁ దెలిసికొనుచు శబ్దాదివిషయములను గూర్చి కలుగుసంకల్పముల నెల్లను మనసుచేఁ బ్రత్యేకముగ విభాగించి తెలిసికొనుచు నుండువాఁడను నేనే (బ్రహ్మమే). జ్ఞానరూపుఁడ నగు నాయొక్క ప్రకాశము నాశ్రయించియే మనసు మొదలగు సర్వపదార్థములును బ్రవర్తించుచున్నవి. నన్నాశ్రయించిన ప్రభావమువలననే మనస్సు మనస్సయినది (అనఁగా సంకల్పించు సామర్థ్యముగలది యైనది) జ్ఞానేంద్రియములును జ్ఞానేంద్రియములయినవి (అనఁగా విషయముల గ్రహించుసామర్థ్యముకలవి యైనవి) "శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసోమనః"="అబ్రహ్మముచెవికిఁ జెవి మనసునకు మనసు"అను మొదలగు శ్రుతి యీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది.

౬. పలుకుల దానాదానంబుల గమనాగమనములను మూత్రపురీషం
బుల రాకడపోకడలను, దెలియుతెలివి నేను సర్వదృక్కు నగుటచేన్.

టీ. సర్వదృక్కు నగుటచేన్ = సర్వసాక్షినై యుండుటచేత, పలుకులన్ = మాటలాడుటను, దానాదానంబులన్ = ఇచ్చి పుచ్చుకొనుటలను, గమనాగమనములన్ = రాకపోకలను, మూత్రపురీషంబుల రాకడపోకడలన్ = మూత్రపురీషములు వచ్చుటను రాకుండుటను, తెలియుతెలివి నేను= తెలిసికొనునట్టి జ్ఞానము నేనే.

తా. ఇదియును గాక కర్మేంద్రియములు చేయుపనులగు సంభాషణలు ఇచ్చిపుచ్చుకొనుటలు రాకపోకలు మూత్రపురీషోత్సర్జనములు ఆనందము అనుదానికిఁ గూడ నేనే సాక్షిని. జ్ఞానేంద్రియములవలెఁ గర్మేంద్రియములును నేనే "వాచో హవాక్= ఆబ్రహ్మము వాక్కునకువాక్కు" అనుట శ్రుతికర్మేంద్రియములుఁ గూడ బ్రహ్మమే యగుచున్నది.

క. సర్వోపాధిస్థుఁడనై, సర్వవ్యాపారములు వెసం జేయుచుఁ ద
త్సర్వము నంటక వెలిఁగెడు, సర్వాత్ముఁడ నేన సుమ్ము సజ్జనతిలకా.

టీ. సజ్జనతిలకా=సత్పురుషులలో శ్రేష్ఠుఁడా, సర్వో...డనై-సర్వ=సమస్తములగు, ఉపాధి=శరీరేంద్రియప్రాణాద్యుపాధులయందు, స్థుఁడనై=ఉన్నవాఁడనై, సర్వవ్యాపారములు=ఆయాయుపాధులచే నాచరింపఁగలిగినసమస్తకార్యములను, వెసన్=బాగుగ, చేయుచున్, తత్సర్వమున్=ఆయుపాధిసమూహమంతటిని(తోను), అంటక=సంబంధపడక, వెలిఁగెడుసర్వాత్ముఁడన్=ప్రకాశించుచున్నట్టి సర్వమునయుఁడను, నేను సుమ్ము = నేనేసుమా.

తా. ఓసత్పురుషశ్రేష్ఠ. ఈజ్ఞానకర్మేంద్రియాదులయందుండి యాయాయింద్రియములు చేయుకార్యములనెల్లఁ జేయుచు నసంగుఁడనై ఆయింద్రియములతోఁగాని వానివ్యాపారములతోఁ గాని అట్టివ్యాపారములవలనఁ గలుగుఫలములతోఁగాని సంబంధింపక యవియన్నియు నేనేనై యున్నాను.

అవ. ఇట్లు పంచకోశము ఆత్మకాఁడనియు పంచకోశములకు సాక్షియుఁ బంచకోశ స్వరూపుఁడునై యున్నాఁ డనియుం జెప్పి యాత్మస్వరూపమును గూర్చినవాదములను నిరాకరించి ఈక్రిందిపద్యముతో బరిమాణమును గూర్చినవాదములను నిరాకరించుచున్నాఁడు.—

క. అపరిచ్ఛిన్నావ్యయని, త్యపరంజ్యోతిర్మయుండనై శశిహుతభు
క్తపనాదుల వెలిఁగించుచు,నెపుడంతట నొక్కరీతి నేను వెలుఁగుదున్.

టీ. అప...డనై-అపరిచ్ఛిన్న=విభాగములు లేనట్టియు, అవ్యయ=నాశరహితమైనట్టియు, (లేక తరుగనట్టియు) నిత్య=త్రికాలములయందు నేకరూపముతో నుండునట్టియు, పరంజ్యోతిర్మయుండనై=జ్ఞానరూపమైనపరమప్రకాశమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడనై, శశి...దులన్-శశి=చంద్రుఁడు, హుతభుక్=అగ్నిహోత్రుఁడు, తపన=సూర్యుఁడు, ఆదులన్=మొదలగు తేజోమయపదార్థములను, వెలిఁగించుచు=ప్రకాశింపఁజేయుచు (అనఁగావానికి ప్రకాశమ నిచ్చుచు, "యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలం, యచ్చంద్రమసి యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామకం"), ఎప్పు

డున్=ఎల్లప్పుడును, అంతటన్, ఒక్కరీతిన్=ఒక్కటేవిధముగా, వెలుఁగుదున్ = ప్రకాశించుచున్నాను.

తా. ఇంతమాత్రమే కాదు. పరిమాణమునుగూర్చి యనేకు లనేకవిధములుగాఁ దలంచుచున్నారు. కాని వాస్తవస్థితిలో నాకు(బ్రహ్మకుఁ) బరిమాణములు లేవు. నేను సర్వవ్యాపకుఁడను "ఈదేశమునం దున్నాఁడు. ఆదేశమునందు లేఁడు. ఈకాలమునం దున్నాఁడు ఆకాలమునందు లేఁడు. ఈవస్తువునందున్నాఁడు ఆవస్తువునందు లేఁడు" అను భేదములు నాకు లేవు. నేను నాశరహితుఁడను. వృద్ధిక్షయములు లేక యొకరూపముతో నుండు వాఁడను ప్రకాశస్వరూపుఁడను. నా ప్రకాశమువలననే సూర్యచంద్రాదులు దినము ప్రకాశించుచున్నారు. ఇట్లు సర్వప్రపంచమును బ్రకాశింపఁజేయుచు నేను (జ్ఞానము) ప్రకాశించుచున్నాను.

అవ. "నీవు (బ్రహ్మము) సర్వోపాధులయందు నుంటివేని నీకు బహువిధము లగు భేదము లుండవలసివచ్చును కదా" యనిన నట్లుకాదని చెప్పుచున్నాఁడు.—

క. ఔపాధికనామంబులు, రూపంబులు లేవు నాకు సాక్షిగ సకల
వ్యాపారముఁ గనుసర్వ,వ్యాపకచిన్మయుఁడ నేను వాయుతనూజా. !

టీ. వాయుతనూజా=ఆంజనేయా! ఔ...బులు-ఔపాధిక=ఉపాధిసంబంధములైన (ఉపాధులవలనవచ్చిన), నామంబులు=పేర్లుగాని, రూపంబులు=రూపములుగాని, నాకు లేవు, నేను, సకలవ్యాపారమున్=సర్వపదార్థములచేఁ జేయఁబడుపనుల సాక్షిగను ..యుఁడన్—కను=చూచునట్టియు, సర్వ=సమస్తప్రపంచమును, వ్యాపక=వ్యాపించినట్టియు, చిన్మయుఁడన్=జ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడను.

తా. సర్వప్రపంచోపాధులయందున్నను నాకు నుపాధిసంబంధము లగు నామరూపములు లేవు. సర్వవ్యాపక మగు నాకాశము సర్వపదార్థములయందు నుండియు వానితో సంబంధింపనట్లు నేనును సర్వవ్యాపకుఁడ నగుటచే నాకాశము ఘటపటాదులయం దున్నట్లు సర్వోపాధులయందు నుండుటయే కాని మఱేమియు లేదు. కావున నేను వానితో సంబంధింప నక్కఱలేదు. వానినామరూపములతో నాకు సంబంధము కలుగ నక్కఱలేదు. ఇదియునుగాక నేను ఆయుపాధులకు సాక్షిని గదా! సాక్షియగువానికిని వానిచే (సాక్షిచే) జూడఁబడువానికిని సంబంధము (అనఁగా నైక్యము; సాక్షియు వానిచే, జూడంబడుపదార్థంబు నొక్కటియనుట) కలుగనేరదు కదా.

. ఏను శరీరంబుగా నింద్రియంబులు
గాను బ్రాణమ్ములు గాను మనము
గాను జిత్తంబును గా నహంకారంబు
గాను శూన్యంబును గాను బుద్ధి

గాను దీర్ఘంబును గాను కుబ్జంబును
గాను స్థూలమును సూక్ష్మమును గాను
గా నతికృష్ణరక్తశ్వేతపీతవ
ర్ణములును బంచభూతములు గాను
తే. గాను గా ననువాఁడను గాను వినుము
కాను గా ననువానిని గాంచువాఁడఁ
గాంచువానిని సతతంబుఁ గాంచువాఁడ
నౌను గా ననువికృతులు లేనివాఁడ. 82

టీ. వినుము, ఏను=నేను, శరీరంబు గాను=దేహమును గాను, ఇంద్రియంబులు=జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియరూపుఁడను కాను, ప్రాణమ్ములు గాను=పంచప్రాణరూపుఁడను కాను, మనము గాను=మనస్సును కాను, చిత్తంబు గాను=సందేహరూపమగు చిత్తము కాను, అహంకారంబును గాను=అహంకారస్వరూపుఁడను కాను, శూన్యంబును గాను=శూన్యరూపుఁడను కాను, బుద్ధి గాను=నిశ్చయాత్మయగు బుద్ధి కాను, దీర్ఘంబును గాను=దీర్ఘపరిమాణము కలవాఁడను (పొడవరి) కాను, కుబ్జంబును గాను=హ్రస్వపరిమాణము కలవాఁడను (పొట్టివాఁడను) కాను, స్థూలమును సూక్ష్మమును గాను = లావుగాని సన్నముగాని కాను, అతి...గాను - అతి=మిగుల, కృష్ణ=నలుపు, రక్త=ఎఱుపు, శ్వేత=తెలుపు, పీత=పసుపు, వర్ణములు గాను=అనువర్ణములు స్వరూపముగాఁ గలవాఁడను కాను, పంచభూతములు గాను=ఆకాశాది పంచభూతస్వరూపుఁడను కాను, కాను గా ననువాఁడను గాను="కాను కాను" అని చెప్పుచున్నాఁ డని తలంపఁబడు వాఁడు నేను కాను. ("నేతి నేతి" "ఈ ప్రపంచము నేను కాను" అని నిషేధించునది చిత్తవృత్తియే కాని పరబ్రహ్మము కాదనుట స్పష్టమే కదా.) కాను గాననువానిని గాంచువాఁడఁ= అట్లు "నే నీ ప్రపంచములో నేపదార్థమును కాను" అని చెప్పువానిని (చిత్తవృత్తిని) సాక్షినై చూచుచుండువాఁడనే నేను, కాంచువానిని సతతంబు గాంచువాఁడఁ= నేను దీనినిఁ జూచుచున్నాను?. అని యభిమానము గలపురుషుని (చిత్తవృత్తి యందు ప్రతిబింబించిన చిదాభాసమునే) గూడ సాక్షినై యెల్లప్పుడును చూచుచుండు వాఁడను నేను, ఔను గా ననువికృతులు లేనివాఁడ=ఇట్టియినను "ఈపదార్థము నేను, ఇది నేను కాను" అనువికారములు లేని సర్వవ్యాపకుఁడను, (బ్రహ్మము పరిపూర్ణమగుటచే నాయనకు భిన్నమగుపదార్థమే లే దనుట స్పష్టము. "నేతి నేతి" అను మొదలగు శ్రుతులచే భేదాభిమానము కలవారి ననుగ్రహించుటకై (అను శుద్ధపరబ్రహ్మమును వారికి తెలియఁజేయుటకై) మొట్టమొదట సర్వవస్తునిషేధము చెప్పఁబడెననియు, బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానానంతరమున హేయోపాదేయపరిత్యాగము న

(అనఁగా : పరమాత్మ యద్వితీయత్వమునుఁ గూర్చి బోధింపఁబడెనని యు తెలిసికొన వలయును.)

తా. మఱియు శరీరము ఇంద్రియంబులు ప్రాణంబులు మనస్సు చిత్తము అహంకారము బుద్ధి యనునవి యుపాధులే కాని నాస్వరూపములు కావు వీనికంటె వేఱగునవి యనుభవమునఁ గానవచ్చుట లేదు. కావున నన్ను శూన్యరూపునిగ భావింపవలదు. సాక్షి, లేక, సాక్ష్యము (దృశ్యము-ప్రపంచము) ప్రకాశింపదు. కావున నేను (బ్రహ్మము) శూన్యరూపుఁడను కానేరను. మఱియు పొడవుగా నుండుట పొట్టిగా నుండుట లావుగానుండుట సన్నముగా నుండుట మొదలగుధర్మములు (అనఁగాఁ బరిమాణభేదములు) నాకు లేవు. సర్వవ్యాపకుఁడ నగుటచే నాకు నేపరిమాణము నుండుటకు వీలు లేదుకదా. నలుపు ఎఱుపు తెలుపు పసుపు వర్ణములు నాకులేవు. ఇంత యేల ? సర్వ ప్రపంచంబును పంచభూతాత్మకంబు. అది యంతయు నేను కాను. ఇట్లు చెప్పుటవలన "నేను ప్రపంచమును కాను" అని చెప్పువాఁడను నేనని (బ్రహ్మమని) తలంపవలదు. ఏపదార్థము నైనను నిషేధించునదియు స్వీకరించునదియు (అనఁగా కాదని చెప్పునదియు ఔనని చెప్పునదియు) సంకల్పమే కాని మఱియొక్కటి కాదు. ఆసంకల్పము కూడ నాప్రకాశముచేతనే పని చేయునదియు నాకు గోచరమగునదియు కావున నేనది (సంకల్పరూపుఁడను) కాను. సంకల్పము తనకుఁ దెలియుచున్నదనుట యనుభవసిద్ధముకదా. మఱియొకవిశేషము. ఆసంకల్పము మనసునకు (అనఁగా : మనసునందున్న నేప్రకాశమునకు ఆత్మప్రకాశము యొక్క సాహాయ్యము లేక మనసు మొదలగునవి దమకార్యములు చేయవని ఇదివఱకే వివరించియున్నాము) గోచర మగుచుండుట యనుభవసిద్ధము కావున నాసంకల్పసాక్షి యగు మనోఽవచ్ఛిన్నచైతన్యము (ఇతఁడే జీవుఁడనఁబడును) నేనే. అవి నాయందే మేకదా. మఱియు "నాసంకల్పము మనసునకు లేక నాకు గోచరమగుచున్నది" అను ననుభవముకూడ కలదు. దానినిఁబట్టి చూచిన నాజీవునకుఁగూడ సాక్షిని నేనే. ఓయాంజనేయా ! అఖండ జ్ఞానస్వరూపుండనై సర్వోపాధులయందును వ్యాపించియుండుటచే శబ్దాదివిషయములయం దుండి ఇంద్రియములయందున్న చైతన్యమునకు (ఇంద్రియావచ్ఛిన్న చైతన్యమునకు గోచరుఁడనగుచు ఇంద్రియములయందుండి సంకల్పమునకును దానియందుండి మనసునకును దానియందుండి శుద్ధచైతన్యమునకును ఇదియె కూటస్థచైతన్యము) గోచరుఁడ నైనట్లు నాకు తోఁచుచున్నను వాస్తవస్థితిలో ప్రపంచము భ్రాంతిసిద్ధముకావున దానికి భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె (అనఁగా: జ్ఞానమునకంటెః భ్రాంతి యనునది తమోగుణకార్యమగు నంతఃకరణధర్మమే కాని జ్ఞానధర్మము కాదు కావున శుద్ధజ్ఞానమనినను భ్రాంతిజ్ఞానమనినను ఒక్కటియే.) నితరస్వరూపము లేదనుటయు

జ్ఞానమే నాస్వరూపమనుటయు నిదివఱకే స్పష్టమై యున్నది కదా! కావున యథార్థముగ నీయుపాధులు కూడ నాకంటె వేఱు కావున యిట్లుకూడ చెప్పుటకు వీలులేదు. నాకంటె రెండవదిగాఁ గానబడు ప్రపంచము యథార్థమైనదగు నేని "ఇది నాకంటె వేఱు" అని కాని "ఇది వేఱుకాదు" అనికాని చెప్పవచ్చును. ఇచ్చట నీప్రపంచము బొత్తుగనే త్రికాలములయందును లేదు. కావున నెట్లు చెప్పుటకును వీలులేదు. కావున "అగుదును కాను" అను వికారములు కూడ నాకులేవు.

చ. అచలచరేంద్ర దీపము ఘటాదిపదార్థముల న్వెలుంగఁజే
యుచును వెలుంగురీతిని సముజ్జ్వలమానసచక్షురాదిదృ
శ్యచయము నెల్ల నాత్మవిషయంబుల యందుఁ జరించునట్లు చూ
చుచు మఱి యేను సాక్షి నగుచు న్విలసిల్లుదు నిర్వికారతన్. 81

టీక. అచలచరేంద్ర-అచల=పరబ్రహ్మమునందు, చల = సంచరించుచున్న బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులలో (స్వయముగాఁ గాని, పరులమూలమునఁ గాని చలింపక నిర్వికల్పసమాధి యందుండువాఁడు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు,) ఇంద్ర=శ్రేష్ఠుఁడవగు నాంజనేయా!, దీపము, ఘటాదిపదార్థములన్ = ఘటము మొదలగు సమస్తవస్తువులను, వెలుంగఁజేయుచున్=ప్రకాశించునట్లుచేయుచు, వెలుంగురీతిన్ = తాను ప్రకాశించునట్లు, సము...నెల్లన్-సముజ్జ్వల=ప్రకాశించునదిగాఁ గనఁబడుచున్న, మానస=మనస్సు, చక్షుః = నేత్రములు, ఆది=మొదలైన, దృశ్య=చూడఁదగిన (సాక్షిచే ప్రకాశింపచేయఁదగిన) పదార్థములయొక్క, చయము నెల్లన్=సమూహము నంతయు, ఆత్మవిషయంబులందున్ = వానివానివిషయములయందు, చరించునట్లు= ప్రవర్తించునట్లుగా, చూచుచున్=ప్రకాశింపఁజేయుచు, (లేక చేయుచు,) మఱి = మఱియు, ఏను=నేను, సాక్షినగుచున్=ఇంద్రియాదులకును వాని ప్రవర్తనములకును గూడ సాక్షినగుచు, నిర్వికారతన్=వికారములేవియు లేనివాఁడనై, విలసిల్లుదున్=ప్రకాశించుచుందును.

తా. బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులలో శ్రేష్ఠుఁడవగు అంజనేయా, లోకమున దీప మెట్లు నకంటె వేఱై యున్నఘటాదులఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుఁ దాను ప్రకాశించుచు నాఘటాదుల వికారములతో సంబంధపడక యున్నదో అట్లే నేను బ్రహ్మంబును నాకంటెనితరమై యున్నట్లు తోఁచుచున్నను మనోనేత్రాదులు దమతమవిషయములను గూర్చి పరువులిడుచుండ వానిని బ్రకాశింపఁజేయుచు (అనఁగాఁ దెలిసికొనుచు జ్ఞానమే ప్రకాశకుని ఇదివఱకే స్పష్టము చేయఁబడియున్నది. అమనశ్శ్రోత్రాదులవికారములతో సంబంధింపక నిర్వికారుండనై ప్రకాశించుచున్నాను.

మ త్తకోకిల. భాను తేజము నాశ్రయించి స్వభావకర్మములందు నీ
మానవుల్విహరించుకై వడి మత్ప్రకాశము నంటె ధీ
మానసేంద్రియము ల్స్వకీయసమస్తకార్యములం దొగిన్
మానకం జరియించు నెం దభిమానపూర్వకవృత్తులన్. 84

టీ. ఈమానవులు=ఈమనుష్యులు, భాను తేజమున్ = సూర్యునిప్రకాశమును, ఆశ్రయించి = ఆధారముగాఁ జేసికొని, స్వభావకర్మములందున్ = తనకు స్వభావసిద్ధము లైన బహువిధకార్యములయందు, విహరించుకైవడిన్ = సంచరించునట్లు (అనఁగా: తమతమకార్యముల నాచరించుచుండునట్లు), మత్ప్రకాశమున్ - మత్= నాయొక్క, ప్రకారముఁన్ = జ్ఞానరూపమగు ప్రకాశమును, అంటె=ఆశ్రయించి, ధీ...ములు-ధీ=బుద్ధి, మానస = సంకల్పరూపమగుమనస్సు, ఇంద్రియములు = జ్ఞానకర్మేంద్రియములు, స్వకీ...అందున్ - స్వకీయ=తమతమ, సమస్త=సర్వవిధములైన, కార్యములందున్ = పనులయందు, ఒగిన్=బాగుగ, మానకన్=విడువక,ఎందున్= అయావిషయములయందు, అభిమానపూర్వకవృత్తులన్ = అభిమానసహితములగువ్యాపారములతో, చరియించున్ = సంచరించుచున్నవి.

తా. అయిన నొక్కవిశేషము కలదు. నే నెట్లు మనోనేత్రాదులం జూచుచున్నానో అట్లే మనోనేత్రాదులను దమవిషయము లగుశబ్దాదులఁ జూచుచున్నవి. సూర్యునితేజస్సు నాశ్రయించి మనుష్యులు తమతమకార్యములయం దెట్లు ప్రవర్తించుచున్నారో అట్లే యవియును నాప్రకాశము నాశ్రయించి ప్రవర్తించుచున్నవి. సూర్యునకు మనుష్యులవికారములతో సంబంధము లేనట్లు నాకును మనోనేత్రాదులవికారములతో సంబంధములేదు. ఇదియుఁ బూర్వమున నే నిరూపింపఁబడి యున్నది. ఇఁక విశేష మేమనిన:—సాక్షి నగుటచే దృశ్యములగుమనోనేత్రాదులవికారములు నన్నెట్లంటవో అట్లే సాక్షులగు మనోనేత్రాదులకుఁగూడ ప్రపంచవికారము లంటకూడదు. ఇదియునుగాక నామనోనేత్రాదులమూలమున విషయముల గ్రహించునది కూడ నేనే కదా. ఇట్లయినను ప్రపంచమున 'ఇదిపరుష మగుశబ్దము దీనివలనను బాధకలుగుచున్నది. దీనిని నే నోర్వలేను' అను మొదలగువ్యవహారములు కలవు. ఈవ్యవహారములవలన శబ్దాదిజనితవికారములు మనసుమొదలగువాని నంటియున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఒకసాక్షికి దృశ్యవికారములంటకుండిన మఱియొకసాక్షికి నవియంటుట యెట్లు? అనుసంశయ మొకటి పైఁ జూపిన ప్రపంచానుభవమువలనఁ గలుగుచున్నది. శ్లోకనికిఁ దగినసమాధాన మిదివఱకే చెప్పఁబడియున్నది. అనాద్యవిద్యావశమున నంతఃకరణోపాధియం దున్నచైతన్యమే తనకుఁ దాను భోక్తయై విషయముల ననుభవించువాఁడైజీవుఁడై తోఁచి తాను వీనికి విషయములను సాక్షియనియును తనకు వీనివికా

రము లంట వనియు నెఱుంగక ఇవి నావి యని యభిమానించుచున్నాఁడు. ఈయభిమానమువలన వానివికారములతోఁ దనకు సంబంధమున్నట్లు తలంచుచున్నాఁడు. ఇదియే మనను మొదలగువానికి విషయవికారములతో (లేక ప్రపంచవికారములతో) సంబంధ మున్నట్లు లోకమున వ్యవహరింపఁబడుటకుఁ గారణము. శుద్ధచైతన్య స్వరూపుఁడ నగుటచే నాకు నట్టి మమకారము ప్రపంచాభిమానము లేదు. కావున యథార్థస్థితిలో తద్వికారములతో నాకుఁగాని నాకంటె నభిన్నము లగుమనోనేత్రాద్యవచ్ఛిన్న చైతన్యములకుఁ గాని సంబంధము లేదు.

తే. ఎఱుకమఱపుల నెఱేఁగెడియెఱుక నేను
విధినిషేధములను గాంచువిభుఁడ నేను
దర్క్యములు నెల్లఁ దర్కించుతత్త్వ మేను
నేను నే నని వివరించునేత నేను. ౮౫

టీక. ఎఱుకమఱపులన్ = జ్ఞానాజ్ఞానములను (ఇచ్చట జ్ఞానమనఁగా ప్రమాణమని వ్యవహరింపఁబడుప్రత్యక్షాదిరూపజ్ఞానమనియు దాని యభావ మజ్ఞాన మనియు తెలిసికొనవలయును.) ఎఱేఁగెడిఎఱుకన్ = తెలిసికొనునట్టి నిత్యజ్ఞానస్వరూపుఁడను, నేను, విధి...ములన్-విధి = ఈకార్యము చేయవలయును అని నియమింపఁబడినవిధిని, నిషేధములన్ = "ఇది చేయరాదు" అని శాస్త్రమునందు చేయఁబడిన నిషేధమును, కాంచు...డన్-కాంచు = తెలిసికొనునట్టి, విభుఁడన్ = సర్వవ్యాపకుఁడను, (లేక సర్వశక్తుఁడను.) నేను, తర్క్యములనెల్లన్ = విచారింపవలసినవాని నెల్లను తర్కించుతత్త్వము-తర్కించు = విచారించునట్టి, తత్త్వము = సూక్ష్మపదార్థము, ఏను=నేను, నేను నేననివివరించు నేతన్ = "నేను నేను" అని చెప్పుసర్వాంతర్యామి నేను. (అహం శబ్దమునకు బ్రహ్మమే ముఖ్యార్థమనుట.)

తా. మఱియు తెలివి యనినను మఱపు అనినను జిత్తవృత్తులే కావున వానికి సాక్షియగువాఁడను నేను. "ఇది చేయఁదగినపని. ఇది చేయరానిపని" అని తెలిసికొను సర్వజ్ఞుఁడను నేనే. విచారింపఁదగినవిషయముల నెల్ల విచారించి నిర్ణయించువాఁడను నేనే. అస్మచ్ఛబ్దమున కర్థమగుచుఁ బ్రతిపురుషునిచేతను "నేను నేను" అని వ్యవహరింపఁబడుచుండువాఁ డను నేనే.

అవ. ఇట్లు పరబ్రహ్మముయొక్క స్వరూపస్వభావముల వివరించి లోకవ్యవహార మజ్ఞానకృత మని చెప్పుచున్నాఁడు.—

క. నే ననిన నన్ను మూర్ఖుఁడు, మే నని వీక్షించుఁ గాన మేల్కని సత్
జ్ఞానానందమయునిఁ గా, జ్ఞానముచే నెఱుఁగవలయు సద్గుణశాలీ. ౮౬

టీక. సద్గుణశాలీ-సద్గుణ = శ్రేష్ఠములైనజ్ఞానవైరాగ్యాదిగుణములతో, శాలీ= కూడియున్నహనుమంతుఁడా! మూర్ఖుఁడు= తెలివి లేనివాఁడు, నేననినన్ = "నేను" అనఁగా, మేననివీక్షించుగాన్ = "శరీర" మని తలంచును గావున (అహంశబ్దార్థము శరీరమే యని భావించును కావున) మేల్కొని= జాగ్రత్తతో, నన్నున్ = నాయథార్థ స్వరూపమును (అనఁగా: అహంశబ్దార్థమును,) సత్యజ్ఞానానందమయునిగాన్ =సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడగు బరబ్రహ్మముగా, జ్ఞానముచేన్ = వివేకముచేత, ఎఱుఁగవలయున్ = గ్రహింపవలయును.

తా. నేను అనిన శరీరము అని లోకమున వ్యవహార మున్నది. ఇది భ్రాంతిసిద్ధమైనది. జ్ఞానశూన్యులగువారు (అనఁగా: అవిద్యయందు ప్రతిబింబించి యున్న జీవుఁడు) తమయథార్థస్వరూపమును నెఱుంగలేక యిట్లు వ్యవహరించుచున్నారు కావున వివేకదృష్టిచే సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడై నిర్వికారుఁడై యున్ననన్నే [సర్వస్వరూపము నే; అనగా: బ్రహ్మము నే ("నేను"అను పదమునకు) అస్మచ్ఛబ్దమునకు]నర్థముగాఁ దెలిసికొనవలయును.

N. B. "నేను" అనుపదమునకు శరీరాహంకారబ్రహ్మలర్థము. అందు శరీరాహంకారములు వాచ్యార్థము (లేక గౌణార్థము; అనఁగా కేవలము వ్యవహారసిద్ధమై విచారించిచూచిన నభావరూపము అగునర్థము) బ్రహ్మము ముఖ్యార్థము.

క. నే ననినఁ దనువునకు నభి,మానమునకు నర్థ మగుఁ బ్రమాదమువలనం
గాన నివి రెం డనర్థము, లా నే నన నేన కేవలాత్ముఁడ ననఘా. 87

టీక. అనఘా=దోషరహితుఁడా! ఆంజనేయా! ప్రమాదమువలనన్=అవివేకముచేఁజూచిన (అనఁగా: బాగుగ విచారింపకపోయిన,) నేననినన్="నేను"అని చెప్పినచో, తనువునకున్=శరీరమునకును, అభిమానమునకున్=అహంకారమునకును, అర్థమగున్=అర్థమగును. (అనఁగా: లోకమున సామాన్యముగ శరీరాహంకారములు రెండే అహంశబ్దార్థములుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నవనుట.) కానన్=కాఁబట్టి (ప్రమాదముచే సంభవించుటవలన), అవి రెండు=ఈ రెండర్థములును, అనర్థములౌన్=యథార్థములు కానేరవు. నేననన్="నేను" అనుపదమునకు, కేవలాత్ముండన్-కేవల=అద్వితీయుఁడనైన, ఆత్ముఁడన్=ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడనైన, నేన= నేనే (బ్రహ్మమే).

తా. "నేను"అనుపదమునకు విచారశూన్యముగాఁ జూచిన "శరీరము"అనియు "అహంకారము" అనియు నర్థమగును. ఓదోషరహితుఁడా! అవిచారసిద్ధములగుటచే నీరెండును అస్మచ్ఛబ్దమునకు యుక్తములగునర్థములు కావు. ఆశబ్దమునకు నిర్వికారుఁడనగు నేనే ముఖ్యార్థము.

క. నానానూనుని నని న, న్నే నే నన నిన్ను నన్ను నే నన ననినఁ
నే నను నే నన్నానా, నే నను న న్నెన్ని నన్ను నిను నే నననా. 88

టీక. అన్నా=ఓఆంజనేయా ! నన్నే=పరబ్రహ్మమునగు నన్నే, నానానూనుఁ-నానా=అంతట, అనూనునిఁ=నిండియుండువానినిగా, అని=నిశ్చయించి, నేను-అనను=చెప్పియుండలేదా. నిన్నుఁ=ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడవుగాఁ దోఁచుచున్న నిన్ను, నన్ననిఁ=పరబ్రహ్మరూపుఁడ నై నన్నన్ను గా నిశ్చయించి (అనఁగా: జీవబ్రహ్మ లొక్కటియే యనినిశ్చయించి) నేను, అనను, నన్ను=బ్రహ్మస్వరూపుఁడనగు నన్ను, ఏనను=అవిద్యాకల్పితములగు సర్వపదార్థములయందు "ఇది నేనే" అని యభిమానించు వానినిగా (కూటస్థునిగా, లేక జీవునిగ), నేనన్నానా=చెప్పితినా (అనఁగా: అహంశబ్దార్థమంటివా?) నీవు, నేననునన్నుఁ = "నేను నేను" అని వ్యవహరింపఁబడుచున్నట్టియు పంచకోశాదివిలక్షణుఁడనై నట్టియు నాయొక్క యథార్థస్వరూపమును, ఎన్ని=తెలిసికొని, (మనుష్యుఁడు అనిశేషము.) నన్నుఁ, నిన్నుఁ = త్వంపదలక్ష్యార్థమగు జీవసాక్షియైన నిన్నుగా, నేనను=అహంశబ్దార్థమును నిర్ణయించి చెప్పుము.

తా. ఓయాంజనేయా ! ఇదివఱకే నేను (పరబ్రహ్మము సర్వవ్యాపకుఁడ) ననియు జీవబ్రహ్మ లొక్కటియె యనియు అవిద్యప్రతిబింబరూపుఁ డై నట్టియు భోక్త యని యభిమానించుచున్నట్టియు (అనఁగా: కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములతోఁ గూడిన ట్టియుఁ జీవుఁడు అస్మచ్ఛబ్దార్థముకాదనియు బ్రహ్మరూపుఁడగుతటస్థుఁడె యాశబ్దమున కర్థ మనియు స్పష్టము చేసి యున్నాను). కావున నీవు వివేకవంతుడై యస్మచ్ఛబ్దమునకుఁ బంచకోశము లర్థము కాననియు వానికంటె వేఱై జీవసాక్షి నై యున్న నేనే (కూటస్థుఁడే) యర్థమనియు నిశ్చయించుకొనుము. త్వం అనుపదమునకుఁ గూడ బాగుగ విచారించిన నిదియే (ఈకూటస్థతత్త్వమే) యర్థమగును. ఇట్లు 'త్వమహం' శబ్దార్థముల నిర్ణయించి తెలిసికొని యఖండైక్యము ననుభవింపుము.

క. మేను మనము మానము మును, నే నను మానమ్ము మాని నేమమ్ము నన
న్నే నే నని నమ్మిన నీ, మాన మనూనానుమాన మై మను నెమ్మిన్. 89

టీక. మును=పూర్వము, మేను=శరీరము, (స్థూలశరీరము), మనము=మనస్సు (సూక్ష్మశరీరమున మనసే ప్రధానము గావున నిట్లుచెప్పఁబడెను. కావున నిచ్చట సూక్ష్మశరీర మనియే యర్థము). మానము=అహంకారము, (ఇది కారణశరీరము). నేననుమానమ్ము=ఇవియే "నేను (ఆత్మ)" అనునభిప్రాయమును, మాని=వదలి, నేమమ్మునఁ=నియమమున, నన్నే=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడనగు నన్నే, నెమ్మిఁ=సంతోషముతో, నేనని నమ్మినఁ=అహంశబ్దార్థమునుగా విశ్వసించినచో, నీమానము=నీజ్ఞానము [మానమనఁగా

ప్రమాణము. అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానము లేక మును పా ప్రమాణము (జ్ఞానము)సంశయయుక్తమై యుండును] అనూనానుమాన మై-అనూన=పరిపూర్ణ మైన నిర్దోష మై, అనుమాన మై-అనుమాన ప్రమాణ మై (ఊహయై), మనుజ=అభివృద్ధిఁ జెందును. దేహాభిమాన మున్నంతకాలము పరోక్షజ్ఞానమున్నను అపరోక్షజ్ఞానము దొరకక సంశయము కలుగుచుండును. ఆయభిమానమును వదలినచో నాసంశయములు తీఱును. మొట్ట మొదట తనకు గలిగియున్న పరోక్షజ్ఞానరూపమగు ననుమానమున నప్పుడు దోషములు గానరావు.

తా. మఱియు నీస్థూల సూక్ష్మశరీరములే యస్మచ్ఛబ్దార్థమని యభిమానించుట యనర్థదాయకము బ్రహ్మ మొకఁడున్నాఁడనియు ఆబ్రహ్మమునకును జీవునకును భేదము లేదనియు సామాన్యముగాఁ దెలిసినను దేహాభిమాన మున్నంతకాలము అవిషయమున (బ్రహ్మమే జీవుఁడనువిషయమున)గలుగు సంశయములకు మతియుండదు. కావున నాయభిమానమును వదలి "అస్మచ్ఛబ్దార్థము బ్రహ్మయే" అని సంపూర్ణ విశ్వాసముతో నిశ్చయించుకొనుము. అప్పుడు అపరోక్ష బ్రహ్మానుభవము కలుగును. సంశయములు తీఱును. కావున బాగుగ విచారించి యస్మచ్ఛబ్దార్థమును నిర్ణయించుకొనుము.

అవ. అట్లైన లోకవ్యవహారమునకు గతి యేమి యనిన జెప్పుచున్నాఁడు:—

క. మన మే పనిఁ జేసిన నది, మనమే చేసితి మటంచు మది దోఁచు సనా
తనమై ద్యోతన మై చే, తన మై తగుమనకుఁ గల్పితం బిది యనఘా.

టీ. అనఘా=నిర్దోషివగునాంజనేయా! మనము=సత్వరజస్తమోగుణయుక్తమైన మనస్సు, ఎపనిన్=ఏవిధమగు సంకల్పమును, చేసినన్=చేసినప్పటికిని, అది=అపనిని, మనమేచేసితిమటంచున్=మనమే చేసినామని (అనఁగా: అహం శబ్దార్థమగు కూటస్థుఁడే చేసెనని), మదిన్=మనస్సునందు, తోఁచున్, సనాతన మై=అనాదిసిద్ధమైన (సిద్ధుల మై), ద్యోతన మై=సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయునదియై (చేయువారమై), చేతన మై=జ్ఞానస్వరూపమై, తగుమనకున్=ఒప్పునట్టిమనకు, ఇది=ఈకర్తృత్వము, కల్పితంబు=అవిద్యచే కల్పింపఁబడినది గాని స్వభావసిద్ధమైనది కాదు.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! లోకవ్యవహారమంతయు నజ్ఞాన కల్పితము "నేను" అనుపదముయొక్క యర్థంబునకుఁగాని "నీవు" అను పదముయొక్క యర్థమునకుఁగాని ఈవ్యవహారముతో (అనఁగాఁ గర్తృత్వభోక్తృత్వములతో) సంబంధము లేదు కర్తయు మనస్సే. భోక్తయు మనస్సే. మనసు చేయుకార్యములకన్నిటికిని అస్మద్యుష్మచ్ఛబ్దార్థములే [అనఁగా: సమష్టిమనస్సు చేయుకార్యములకు నీశ్వరుఁడును వ్యష్టిమనస్సు చేయు కార్యములకు జీవుఁడును కర్తలుగా దోఁచుచున్నారు. వాస్తవస్థితిలో విం దొక్కఁ

డును కర్తకాఁడు. అస్మద్యుష్మచ్ఛబ్దార్థము లొక్కటియే (బ్రహ్మమే) కావున నది యనాది సర్వసాక్షి జ్ఞానస్వరూపము ప్రపంచమునకుఁ భ్రాంతియే (జ్ఞానము) స్వరూపము కావున బ్రహ్మభిన్నముగ ప్రపంచములేదు. ఇట్లగుటచే నొకపక్షమున మనసుకాని దానికార్యములు కాని బొత్తుగనే లేవు. మఱియొకపక్షమున కర్తృత్వాదులకు సాక్షి యగుటచే నవి (కర్తృత్వాదులు) యేవియును బ్రహ్మమునంటవు.) మనసునకే కర్తృత్వ భోక్తృత్వములు కలవనుటయు ననుభవసిద్ధమే. కూటస్థునిఁ దెలిసికొనకుండు సమయమునందే కదా "నేను కర్తను నేను భోక్తను" అనునభిమానము కలుగుచున్నది. దీనిని బట్టి చూచిన బుద్ధియందుఁ బ్రతిబింబించిన చైతన్యమునే కర్తగాఁ దలంచుచున్నారనుట స్పష్టమగుచున్నది కదా కావున నస్మద్యుష్మచ్ఛబ్దార్థములు(బ్రహ్మము) కర్తయును భోక్తయును గావు.]

అవ. ఇట్లు బ్రహ్మస్వరూపము నుపదేశించి దాని ననుభవసిద్ధముగా నిరూపించుచున్నాఁడు. —

ఉ. నమ్ము మనమ్ములో ననుదినమ్ము వెలుంగుచిదాత్మసత్ప్రభా
సమ్ము నిజమ్ము నేను నిధనమ్మును సంజననమ్ము రూపవ
ర్ణమ్ములు గర్తృకార్యకరణమ్ములు వర్ణగుణాశ్రమాభిమా
నమ్ములు నాకు లేవను ఘనమ్మగునావచనమ్ము నెమ్మదిన్. 91

టీక. మనమ్ములోన్=మనస్సునందు, అనుదినమ్ము=ప్రతిదినమునను (లేక ఎల్లప్పుడును), వెలుం...నమ్ము-వెలుంగు=ప్రకాశించుచున్న, చిదాత్మ=జ్ఞానస్వరూపుఁడగు కూటస్థునియొక్క, సత్=సత్తారూపమైన(లేక శ్రేష్ఠమైన), ప్రభాసమ్ము=తేజస్సు, నేను, నిజమ్ము=నిశ్చయము. నమ్ము, (అందఱకు ననుభవసిద్ధమై యున్న జ్ఞానము పరబ్రహ్మ మనుట, మనస్సు సర్వవిషయముల గ్రహించుచున్నదని సర్వజనులు తలంచుచున్నారుకదా. భూతములవలనఁ బుట్టినదగుటచే జడము కావున దానికి విషయముల గ్రహించుసామర్థ్యము నొసంగుటకై యవశ్యముగ చేతనసహాయము కావలయును. అట్లు సహాయము చేయుచున్న చేతనమునే లోకులు జ్ఞానపదముతోఁ జెప్పుచున్నారు. అదియే బ్రహ్మము.) నిధనమ్మును=నాశంబును, సంజననమ్మును=పుట్టుకయును, రూప...మ్ములును-రూప=ఆకారములు, వర్ణమ్ములును=నీలపీతాదివర్ణములును(లేక బ్రాహ్మణాదిజాతులును,) కర్తృకార్యకరణమ్ములును-కర్తృ=చేయువాఁడైయుండుట (కర్తృత్వ మనునర్థమున కర్తృపదముపయోగింపఁబడియున్నది. దీనిని భావప్రధాననిర్దేశమందురు.) కార్య=ఒకకర్తచేఁ జేయఁబడుట (లేక నొకదానినిఁ జేయుట,) కరణమ్ములును=ఒక క్రియకు సాధనముగ (లేక ఒక సాధనమును గలిగియుండుటయును). వర్ణ...లును-వర్ణ=జాతులును, గుణ=సత్త్వాదిగుణములును, ఆశ్రమ=బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును, అభిమానమ్ములును=

ఈవర్గాములయందలి యభిమానంబును, నాపలేపు, అను=అనగా, ఘనస్థగునావద నమ్మకా=పరోక్షోత్తము మైననామాటను, నెమ్మదికా=మనస్పూర్వకంను, నమ్ముము=నిజమని నిశ్చయించుకొనుము.

తా. ఇట్లు కర్తయుం భోక్తయుం గాని బ్రహ్మమే ఇట్లనుభవమునకు వచ్చునని యెదవేమో వినుము. ఈయనుభవము క్రొత్తగా రానక్కఱలేదు. సర్వజనులును ఆబ్రహ్మమును స్వస్వరూపముగా ననుభవించుచున్నారు "నేను తెలిసికొనుచున్నాను" అను ననుభవమే యావిషయమునం బ్రమాణము. లోకమున వందఱు "మనస్సే సర్వమునుం దెలిసికొనుచున్నది"యని తలంచుచున్నారు. కాని యామనస్సు పంచభూతాత్మకమైనది యగుటచే జడము. దానియం దున్నయాప్రకాశమే సర్వమును దెలిసికొనునని ఇదివఱకే స్పష్టము చేసి యున్నాను కదా! కావున సర్వప్రకాశకమై "నేను దీని తెలిసికొనుచున్నాను" అను వ్యవహారములచే నస్మచ్ఛబ్దార్థములుగ ననుభవింపఁ బడుచున్న జ్ఞానమే బ్రహ్మమని నిశ్చయించుకొనుము. ఇంతకంటె నధికముగ ననుభవమేది కావలయును. మఱియు బాగుగ విచారించిన నాబ్రహ్మమునకు (స్వస్వరూపమునకు) పొడుగుగా నుండుట మొదలగు రూపములు కాని నలుపు తెలుపు మొదలగు వర్ణములు కాని జాతిబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములు కాని లేవనుటయు నట్లె యనుభవసిద్ధము. జ్ఞానమునకు నిందేదియు నుండుటకు వీలు లేదుకదా. జ్ఞానము ఈవిషయములను సాక్షి యగుటయును దీనికి (జ్ఞానమున కివి లేవనుటకు) రెండవకారణము "నేను బ్రాహ్మణుఁడను ఎఱ్ఱనివాఁడను పొట్టివాఁడను బ్రహ్మచారిని" అను మొదలగు వ్యవహారముల వలన పైఁ జెప్పినరూపాదు లన్నియు స్వస్వరూపమునకు నున్నట్లే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి కదా యనియెదవేమో ఇది భ్రాంతియని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. "సాక్షియే యాత్మ" యనుట యందెట్లు విరోధము లేదో అట్లే "సాక్షికి దృశ్యము లగురూపాదులతో సంబంధముండదు" అనుట లోఁ గూడ విరోధము లేదు కదా. కావున లేనిరూపాదిసంబంధ మున్నట్లు తోఁచుట భ్రాంతి యగుటలో సంశయమేమి? ఇట్లగుటచేత వాస్తవస్థితిలో నాయాత్మకు పైఁజెప్పినరూపాదులయం దభిమానము లేదు. ఆచైతన్యము జన్మవినాశములు కలది కాదు. దృశ్యపదార్థములజన్మవినాశములఁ జూచుసాక్షి యగుటచే దానికి జన్మవినాశములుండు ననుట సంభవింపదుకదా. ఎట్లు విచారించినను అశుద్ధచైతన్యమే నీవు (త్వంపదార్థము) అదియే యహంపదార్థము. ఈ వాక్యములను దృఢముగ నమ్ముము.

అవ. "జ్ఞానమే బ్రహ్మము" అని సిద్ధాంత మేమి? లోకానుభవమును బట్టి జడపదార్థమే బ్రహ్మముకాఁగూడదా? చార్వాకాదిమతస్థులు కొందఱు జడము లగు భూతముల నుండియె చైతన్యశక్తి యుద్భవించు ననుచున్నారుకదా. అనిన నట్లుకాదని సమాధానమును జెప్పుచున్నాఁడు,—

చ. అరుచి జనింప నింపగు మహావిషయేచ్ఛలు మాని మానిత
స్ఫురదభిమానమానసవచోఘనకాయనివాసవాసనం
బొరయక యేను నే ననెడిబుద్ధిని దోఁచుటచేతఁ జేతనే
తరమును గాను గానఁ బరతత్త్వమె విశ్వమభావభావనన్. 92

టీక. విశ్వము=ప్రపంచము, అభావభావనన్-అభావ=లేదనెడు, భావనన్=తలంపుతో, అరుచి=వైరాగ్యము, జనింపన్=పుట్టఁగా, ఇంప...చ్ఛలు-ఇంపగు=ఇంతియని చెప్ప నిష్టముగా నున్న, మహాత్=గొప్పవియైన, విషయేచ్ఛలు=శబ్దాది విషయములయందలి యాసలను, మాని=వదలి, మాని...వాసనన్-మానిత=స్తోత్రము చేయఁదగిన, స్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న, అభిమాన=అహంకారమువలనఁ బుట్టినట్టియు, మానస=మనస్సునకును, వచః=వాక్కునకును, ఘనకాయ=స్థూలశరీరమునకును (స్థూల సూక్ష్మశరీరములకనుట,) నివాస=ఉనికి పట్టైన, వాసనన్ = ఇచ్ఛను (వాసనయనఁగా ఇచ్ఛలవలన జనించి మనసున నిలచియున్న సంస్కారము; గాని సామాన్యమగు కామము కాదని తెలిసికొనవలయును.) పొరయక=పొందవలము, ఏను=కూటస్థుఁడనైన నేనే, నేనుపరబ్రహ్మమును, అనెడి బుద్ధిన్=అను తెలివిచేత, కానన్=విచారింపఁగా, చేత నేతరమునుగాను=చైతన్యమునకంటె నితరమగు జడమును కాను, తోఁచుటచేతన్= "నేను నేను" అని జడవినాశకాలమైన సుషుప్త్యవస్థయందును కూడ స్ఫురించుచుండుట చేత (ఆయవస్థయందు నేను అను వ్యవహారము లేకున్నను దానియర్థమగు బ్రహ్మము కలదు గావున నిట్లు చెప్పఁబడెను) పరతత్త్వమే=పరాత్పరుఁడని చెప్పఁబడుచున్న పరబ్రహ్మమే నేను.

తా. ఈవిషయమున నించుకయైనను సంశయింపకుము. స్థూలసూక్ష్మశరీరములాత్మయని యభిమానింపకుము. అనాద్యవిద్యావశమున ననాదికాలమునుండియు దేహాత్మభ్రాంతివచ్చుచుండెనుకావున, నీమనది (దేహాత్మభ్రాంతి) "అహంబ్రహ్మాస్మి" యను జ్ఞానమునకు ప్రతిబంధమును గలిగించుచున్నది. ఇది యహంకారమువలన నింత దృఢముగా నేర్పడుచున్నది. ఆయహంకారంబును పాంచభౌతికము కావున శబ్దాదుల నభిమానించుచున్నది. ఈయభిమానమే జన్మపరంపరకుఁ గారణ మగుచున్నది. కర్మలం జేయించుచున్నది. సర్వకర్మలను శబ్దాద్యనుభవార్థములే కదా. కావున మొట్టమొదట నాయహంకారమును జయింపుము. దానికివైరాగ్యము ముఖ్యసాధనము. పైన నిరూపించినట్లు ప్రపంచము సంపూర్ణముగా నభావరూపమే కావున నీవైరాగ్యము గలుగుటయు దుర్ఘటము కాదు. ప్రపంచయథార్థస్థితినిగూర్చి కొంత విచారించినఁజాలును. అప్పుడు మొట్టమొదటనుండియు సుఖకరములుగా నున్నశబ్దాదులు దుఃఖకరములగును. ఆశబ్దాదులయందుఁ దోఁచుచున్నయానంద మంతయు స్వాభావికము కాదనియు

బ్రహ్మానందలేశమే యనియుఁ జెప్పితిని కదా. అప్పుడు క్రమక్రమముగ నాశబ్దాదుల యందలి యభిమానము తొలఁగును. దానిచేఁ గర్మలు నశించును. అప్పుడు పునర్జన్మము కలుగదు. లోకమున "ఈధనము నాది" అను మొదలగు వ్యవహారము పై విషయమున (అనఁగా నహంకారమే జన్మమును కలిగించు ననువిషయమున; అహంకారమే విషయమున నభిమానించునప్పుడు మమకారరూపముతో పరిణమించును కావున నాయహంకారమమకారములకు భేదములేదు) బ్రమాణము. దేహ మెప్పటికిని ఆత్మ కానేరదనుటలో సంశయము కొంచెమైనను లేదు. "నేను" అను పదమునకు నర్థమును విచారించిన సమయమున సర్వము స్పష్టము చేయఁబడియే యున్నది. అయినను మఱియొక యుక్తిని వినుము. సుషుప్త్యవస్థయందు సర్వము లీనమయ్యెను కదా. అప్పటిసర్వాభావమును జూచునది జ్ఞానమా (చేతనమా) లేక యచేతనమా? అచేతనము చూడనేరదు. చేతనమైన నాఅచేతనములవలనఁ బుట్టిన దైనయెడల వాని లయకాలమున వానితోఁగూడ లయము నొందవలయును గాని స్వతంత్రమై యుండదు. కావున నాసర్వాభావమును జూచునది స్వతంత్రచేతనమై యుండకతప్పదు. ఇఁక సుషుప్త్యవస్థయందే స్వతంత్రచేతనము సర్వాభావము నెఱుంగుచున్నదో జాగ్రదాదులయందుంగూడ నదియే సర్వము నెఱుంగుచున్న దనువిషయము నెవ్వఁడును భంగము చేయఁజాలఁడు. నిదురించి మేల్కొనినపిదప "నేనుసుఖముగ నిదురించితిని" అని సర్వాభావమును తాను కనుగొనినట్లు చేయుచ్యవహారమే పైవిషయమునఁ జాలినంత ప్రామాణ్యము నొసంగుచున్నది. ఇఁక విచారింపుము. "నేను"అనఁగా నెవ్వఁడగును. నిస్సంశయముగఁ బైఁజెప్పఁబడినస్వతంత్రచేతనమే యగును. కావున నోయాంజనేయా! నేను (అత్మ)జడ మని యెన్నఁటికిని దలంపకుము.

చ. ఇఱవుగ నెన్న నెన్నఁ శోకయించుక లేకయ యున్నయున్నతిం
బొరలువికారకారణ మబోధము దీని తెఱంగు రంగుగా
నెఱిఁగి శమించి మించి పరమేశ్వరభావముఁ బొంది బొంది తా
మఱచినధీరధీ రుచిరమార్గుఁడు మోక్షముఁ జేరుఁ జేరువన్. 93

టీ. ఇఱవుగన్=బాగుగా, ఎన్నన్, ఎన్నఁడు=ఎప్పుడు, ఒకయించుక లేకయు=కొంచెమైనను వస్తుస్వరూపములేకయే (అనఁగా కనఁబడకయే), ఉన్నయున్నతిన్=ఉన్నరీతిగనే, పొరలు...ణము-పొరలు=అభివృద్ధిఁజెందుచున్న, వికార=ఉత్పత్తి వినాశాదివికారములయొక్క,కారణము=హేతువు (అనఁగా ఈవికారములు వస్తువులు గామన్నను ఉన్నట్లు గానవచ్చుటకుఁ గలహేతువు),అబోధము=అజ్ఞానమే (భ్రాంతివలన వికారములఁ జూచుచున్నా రనుట), దీని తెఱంగున్=ఈయజ్ఞానముయొక్క రూపమును, రంగుగాన్=చక్కఁగా,ఎఱిఁగి=తెలిసికొని, శమించి=శాంతి నొంది,మించి=

అభివృద్ధిఁ గాంచి, పరమేశ్వరభావముఁబొంది = పరబ్రహ్మత్వమును జెంది, ("అహం బ్రహ్మాస్మి" అనుజ్ఞానముగలిగి), బొందిన్ = శరీరమును, తాన్ = తాను, మఱి...ర్గుఁడు-మఱచినన్, ధీర = స్థిరమైన, ధీ = జ్ఞానముచే, రుచిరన్ = మనోహరమైన, మార్గుఁడు = మార్గము గలవాఁడు, చేరువన్ = సమీపమున (అనఁగా కరతలామలకముగ, లేక అప్రయత్నముగ), మోక్షమున్ = స్వతస్సిద్ధమై యున్నముక్తిని, చేరువన్ = పొందును.

తా. ఇట్లైనచో లేనివికారము లేల తోఁచునలయు నందువేమో వినుము. దీనికంతయు నజ్ఞానమే కారణ మని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. కావున నీవిషయమును స్పష్టముగఁ దెలిసికొనుము. ఎండమావులయందు నీరులేని దయ్యు నున్నట్లు తోఁచినవిధమున నద్వితీయుఁడగు బ్రహ్మమునందు ఈ ప్రపంచము తోఁచుచున్నది. ఈవిషయమును జక్కఁగ నెఱింగి నాకును బ్రహ్మమునకును భేదము లేదు. ప్రపంచము శూన్యము. నేను అద్వితీయుఁడను అనుజ్ఞానమును దృఢముఁ జేసికొనవలయును. అప్పుడు ఈశరీరమువా... ఐస్థితిలో శూన్యరూపమే కావున దీనియందాత్మాభిమానము కలుగదు. ఇట్లు దేహాభిమానమును బరిపూర్ణముగ వదలి సంశయముల మాని "పరబ్రహ్మమద్వితీయము" అని చూచు మహాత్ముఁడు సమీపముననే (అనఁగాఁ దానున్నచోటనే) ముక్తినిఁ జెందును. తెలిసికొనలేకపోవుటయే కాని యాత్మ యెప్పుడును ముక్తుఁడే కదా.

ప్రబోధచంద్రోదయమున—"శ్లో. శాంతేఽనంతమహిమ్ని నిర్మలచిదానందే తరంగావళీ, నిర్ముక్తేఽమృతసాగరాంభసి మనాఙ్మగ్నోఽపి నాచామతి, నిస్సారే మృగతృష్ణికార్ణవజలే భ్రాన్త్వోఽపి మూఢః పిబ, త్యాచామ త్యనుమోదతేఽభిరమ్యతే మజ్జత్యథోన్మజ్జతి." "శాంతమై యపరిమితప్రభావముకలదై శుద్ధమైజ్ఞానానందరూపమై నిశ్చలమైయున్న మోక్షమనెడు సముద్రజలమున సంపూర్ణముగ మునింగియుండియు దానిజలముల నించుకయైన నాస్వాదింపరు. నిస్సారమై యెండమావులయం దూరకకల్పింపఁబడినదై యున్న జలమున (అనఁగా శూన్యమయ్యు నున్నట్లు తోచునున్న సంసారమున నున్నట్లు అజ్ఞానముచే తలంచుచుండియు దానిని ఎండమావులలో నినీటిని) పానముఁజేయుచున్నాఁడు. ఆచమనము చేయుచున్నాఁడు. దానిరుచికి మెచ్చుకొనుచున్నాఁడు. అంతకంటె నధిక మైనదిలేదని దానియందభిమానముగలిగియున్నాఁడు. దానియందే మునుఁగుచుఁ దేలుచున్నాఁడు. ఇది యేటిచిత్రము?" అను పద్యముచే నైవిషయముఁ జిత్రముగఁ గవి వర్ణించియున్నాఁడు.

అవ. ఇట్లు పరమేశ్వరుఁడు సర్వమును వివరించి రామోపదిష్టదృగ్దృశ్యవివేకము నిట్లని చెప్పుచున్నాఁడు.—

వ. అని యుపదేశించి వెండియు నాత్మస్వరూపం బతిస్పష్టంబుగా నెఱుఁగుటకు నింక నొక్కపరమరహస్యంబుఁ జెప్పెద సావధానచిత్తుండవై యాకర్ణింపు మని యి ట్లనియె.

టీ. అనియుపదేశించి=ఈవిధముగా బోధించి, వెండియుఁ=మఱియు, ఆత్మస్వరూపంబు=కూటస్థుయథార్థస్వరూపము, అతిస్పష్టంబుగాఁ=మిగుల విశదముగా, ఎఱుఁగుకొఱకుఁ=దెలిసికొనుటకై, ఇంకఁ=ఇఁకపై, ఒక్కపరమరహస్యంబుఁ=అతిరహస్యమగునొకవిషయము, చెప్పెదఁ, సావధానచిత్తుండవై=మిగుల శ్రద్ధతో, ఆకర్ణింపుమని=వినుమని, ఇట్లనియెఁ=ఈరీతిగ చెప్పఁబోవుచున్నాఁడు.

తా. ఓపార్వతీ! శ్రీరామచంద్రుఁడీవిధముగాఁదనయథార్థస్వరూపమును ఆంజనేయునకు వివరించిచెప్పి మరల సుఖతరముగఁ దెలియఁజేయువాఁడై యిక్రిందివిధముగ జెప్ప నుపక్రమించుచున్నాఁడు.

—— దృగ్దృశ్యవివేకము. ——

సీ. కలితశబ్దశ్రోత్రఘనమనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి దృక్కు నేను
స్పర్శత్వగింద్రియాంచన్మనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి దృక్కు నేను
సలలితరూపలోచనమనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి దృక్కు నేను
గమనీయరసరసజ్ఞామనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి దృక్కు నేను
తే. అతిసురభినాసికామనోహంకృతులును
దృశ్యములు గాన వీనికి దృక్కు నేను
బహువిధాంతర్బహిస్థప్రపంచ మెల్ల
దృశ్య మట్లాటఁ బరిపూర్ణదృక్కు నేను. 95

టీ. కలిత...కృతులు-కలిత=ఒప్పుచున్న, శబ్దమనువిషయము, శ్రోత్ర=దానిని గ్రహించునట్టి శ్రోత్రేంద్రియము, ఘన=గొప్పదియగు, మనః=అయింద్రియమూలమున ప్రత్యక్షజ్ఞానరూపముతో వెలుపలికి ప్రసరించునట్టిమనస్సును, అహంకృతులు='నేను శబ్దమునువింటిని' అనిపలుకునహంకారంబును, దృశ్యముల్=చూడఁబడునవి (శబ్దమును శ్రోత్రముగ్రహించును, మనోవృత్తి యాశ్రోత్రేంద్రియము ద్వారా వెలుపలికి ప్రసరించినప్పుడే కాని యాప్రత్యక్షముకలుగదు. మఱియు నప్పు డహంకారము 'నేనుశబ్దమును వింటిని' అని యభిమానించును. ఈచెప్పఁబడినవిషయ మంతయును తనకు గోచరమగుచున్న దనుటసర్వజనులకును ప్రత్యక్షము. "నేనిప్పుడువినుచున్నాను" అనియొక పురుషుఁడు భాషించునప్పుడు అది (ఆనఁగా అస్మిత) స్వయముగా నెఱుఁగుచు నేయు

న్నాఁడు కదా. ఇట్లేరూపస్పర్శరసాదిప్రత్యక్షములయందు కూడ నాయావిషయముల నాయాయింద్రియములు గ్రహించుటయు, వానిమూలమున మనోవృత్తియు వెలికి నిర్గమించుచుండుటయు అవియన్నియు ననకార్యములుగా నహంకారమభిమానించుచుండుటయు నైజము. (ఈవిషయమునందియును స్వయముగా నెఱుంగుటకూడ నైజమే యని గ్రహించునది.) వీనికిన్ =ఈశబ్దశ్రోత్రమనోఽహంకారములకు, నేను=కూటస్థుఁడనైన నేను, దృక్కున్=సాక్షినై యున్నాను. (తా. ననఁగా కూటస్థుఁడే కాని వేఱొకఁడు కాఁడుగదా) స్పర్శ...తులు-స్పర్శ=శీతోష్ణాదిరూపముగుస్పర్శము, త్వగింద్రియ=దానిని గ్రహించెడుత్వగింద్రియము, అంచత్=ఒప్పుచున్న, మనోహంకృతులు=అచ్చట సహాయముచేయుమనోవృత్తి దానిని స్వకార్యముగా నభిమానించు అహంకారము, దృశ్యములు, వీనికిన్, నేనున్, దృక్కున్, సలలితరూపలోచనమనోహంకృతుల్, దృశ్యము ల్వీనికి దృక్కు నేను, కమనీయ=మనోహరమైన, రస=రుచియు, రసజ్ఞా=నాలుక, మనోహంకృతులు=మనస్సు అహంకారము, దృశ్యములు=(స్వయముగా గ్రహించు ననఁగా కూటస్థుఁడే గ్రహించుననుటయే;) నేను, వీనికిన్, దృక్కున్, అతి...తులు-అతిసురభి=మిక్కిలి సుగంధము, నాసికా=ఘ్రాణేంద్రియము, మనోహంకృతులు=మనోహంకారములును, దృశ్యములు, కానన్=చూడఁబడునవియే కావున, వీనికిన్, నేను, దృక్కున్, అట్లగుటన్ = ఈవిధముగా సర్వసాక్షినై యుండుటచే, బహు...మెల్లన్-బహువిధ=అనేకవిధములైన (అనఁగా జ్ఞాతృ, జ్ఞాన, జ్ఞేయరూపమైన,) అంతర్బహిస్స్థ=లోపల వెలుపలనున్న, ప్రపంచమెల్లన్=మనోబుద్ధ్యాదిరూపమైనట్టియు శబ్దస్పర్శాదిరూపమైనట్టి ప్రపంచమంతయును, దృశ్యము, అట్లౌటన్=కావున, నేను, పరిపూర్ణ దృక్కున్, పరిపూర్ణ=సర్వపరిపూర్ణుఁడనైన, దృక్కున్=సాక్షిని.

తా. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములను పంచవిషయములను వానిని గ్రహించుటకు సాధనములైనజ్ఞానేంద్రియములైదును ఆయింద్రియములతో సంబంధించి (అనఁగా వానిగుండ వెలికి వ్యాపించి విషయములం బ్రకాశింపఁజేయుచున్నమనంబును ఆమనమునందు "నాది" యనునభిమానము గలిగి యున్నయహంకారంబును మఱియు లోపల వెలుపలఁ గలసర్వపదార్థములును దృశ్యములు) అనఁగా నాచేఁ బ్రకాశింపఁజేయ తెలిసికొనఁబడు చున్నవి. నేను (జ్ఞానరూపమగు బ్రహ్మము) వీని కన్నింటికిని సాక్షిని [అనఁగా బ్రకాశింపఁజేయఁ (తెలిసికొను) బడువాఁడు] కావున నాకును వీనికిని సంబంధములేదు.

ఆవ పైఁజెప్పినవిషయము ననుభవపూర్వకముగా సిద్ధాంతము చేయుచున్నాఁడు—

సీ. శబ్దాదివిషయపంచకము దృశ్యం బగు
శ్రవణాదికరణపంచకమునకును

శ్రవణాదికరణపంచకము దృశ్యం బగుఁ
దతమనోబుద్ధ్యహంకృతుల కరయఁ
దతమనోబుద్ధ్యహంకృతులు దృశ్యం బగు
బరిపూర్ణదృఙ్మయ బ్రహ్మమునకుఁ
బరిపూర్ణదృఙ్మయబ్రహ్మంబు నగునాకు
దృశ్యత్వ మెందుఁ జింతింప లేదు
తే. గాన నిరతిశయస్వప్రకాశనిర్వి
కారనిర్విషయావ్యయాకాశకల్ప
కల్పనాతీతసచ్చిత్సుఖస్వరూప
సురుచిరాఖండశుద్ధవస్తువును నేను. ౯౬

టీ. అరయన్=విచారింపఁగా, శ్రవ...నకు-శ్రవణ=చెవి, ఆది=మొదలుగాఁగల, కరణ=జ్ఞానేంద్రియములయొక్క, పంచకమునకున్=ఐదింటికి, శబ్దాదివిషయపంచకము, శబ్ద=శబ్దము, ఆది=మొదలుగాఁగల, విషయపంచకము=ఐదువిషయములును, దృశ్యంబగున్=చూడఁదగిన దగును (అనఁగా జ్ఞానేంద్రియములు శబ్దాదులను జూచు ననుట). తత...శ్యంబగున్-తత=విస్తారములైన, మనోబుద్ధ్యహంకృతులకున్=మనోబుద్ధ్యహంకారములకు, శ్రవణాదికరణపంచకము=చెవి మొదలగుజ్ఞానేంద్రియములైదును, దృశ్యంబగున్=చూడఁదగినదగును(అనఁగా నంతఃకరణము జ్ఞానేంద్రియముం జూచుననుట), పరి...నకున్-పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకుఁడైన, దృఙ్మయ=సర్వసాక్షియైన, బ్రహ్మమునకున్=పరమాత్మకు, తత...తులు-తత=మనోబుద్ధ్యహంకృతులు, దృశ్యంబగున్=(సర్వసాక్షియీయంతఃకరణమునుజూచు ననుట,) పరిపూర్ణదృఙ్మయ బ్రహ్మంబునగునాకున్=సర్వవ్యాపకుఁడనుసర్వసాక్షిని, పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడ నైననాకు, ఎందున్=ఎచ్చటను, చింతింపన్=విచారింపఁగా, దృశ్యత్వము=ఒకదానిచేఁ జూడఁబడుట యనునిది, లేదు=(అనఁగా బ్రహ్మమునకు ద్రష్టయెవ్వఁడును లేఁడనుట. శబ్దాదులకు ద్రష్టకలఁడనువిషయము అనుభవసిద్ధము జ్ఞానస్వరూపుఁ డగుపరమాత్మునకుఁగూడ మఱియొక ద్రష్టకలఁడనుటయన్ననో ప్రత్యక్షవిరుద్ధము. జ్ఞానమును జూచుటకు మఱియొక జ్ఞానముకలదనుటయసంభవము. దృశ్యముగుజ్ఞానమునకును ద్రష్టయజ్ఞానమునకును భేదమును నిరూపించుటయే మొట్టమొదటనశక్యము. రెండును జ్ఞానములే కదా ఈయంశమును గూర్చి వివరణమును గోరువారు నాచే వివరింపఁబడిన బ్రహ్మగీత 3 అ. 11శ్లో.) కావున్=కాఁబట్టి, నేను, నిరతి...వును-నిరతిశయ=(నాకంటె) నధికమగువస్తువులేని(అనఁగా సర్వాధికమైనట్టియు), స్వప్రకాశ=రెండవసాక్షితో నవసరములేక స్వయముగానే ప్రకాశించునట్టియు, నిర్వికార=ఉత్పత్తి మొదలగువికారములు లేనట్టియు, నిర్విషయ=నేనే

సర్వము నూఁడ నగుటచేత దృశ్యము లని చెప్పఁబడుచు (నాకంటె) భిన్నము లగుపదార్థములు లేనట్టియు, అవ్యయ = నాశరహితమైనట్టియు, ఆకాశకల్ప=ఆకాశముతోసమానమైనట్టియు, (అనఁగా భిన్నములని తలంపఁబడుచున్న సర్వపదార్థములతో సంబంధపడి యుండియు వాని వికారముల నంటనట్టియు), కల్పనాతీత-కల్పనా = "ఇతఁడిట్టివాఁడు" అని నిర్ణయించుటయు (లేక తర్కములచేవికల్పము చేయుటయు), అతీత=అనుక్రమించినట్టియు, (అనఁగా నిర్ణయించుటకుగాని వికల్పములచేయుటకుఁగాని వీలులేనట్టియు), సత్ =ఉనికియు, చిత్=జ్ఞానంబును, సుఖస్వరూపము గాఁగలిగినట్టియు, సుచిర=మనోహరమైనట్టియు, అఖండ=పరిచ్ఛేదములు (విభాగములు) లేనట్టియు, శుద్ధవస్తువును=నిర్మలమగు పరబ్రహ్మవస్తువును, నేను.

తా. అది యెట్లనిన వినుము. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధముల శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణములు క్రమముగ గ్రహించుచున్న వనుట యనుభవసిద్ధ మగుటచే నీవిషయమునుగూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పనక్కఱలేదు. "నేనుకంటితో చూచుచున్నాను" అను మొదలగువ్యవహారము లీవిషయమునఁ బ్రబలప్రమాణంబులు కదా! కావున నింద్రియాదుల ద్రష్టను గూర్చి కొంత వివరింప వలయును. స్వానుభవమునుబట్టి కొంచెము జాగ్రత్తతో విచారించినఁ దనయింద్రియములు చేయువిషయగ్రహణము తనకుఁదెలియుచున్న దనుట నెవ్వఁడును నిరాకరింపఁజాలఁడు "నాకంటికి నెదుటఁ దెలుపు కానవచ్చుచున్నది. కన్ను తెలుపును గ్రహించుచున్న దనుటను నేనెఱుంగుదును" అను వ్యవహారము పైవిషయమునఁ బ్రబలప్రమాణము. ఈ ప్రమాణమువలన నింద్రియములకు నస్మచ్ఛబ్దవాచ్యుం డైన యొక ద్రష్ట కలఁడని స్పష్టమగుచున్నది. లోకమున సామాన్యముగ "నేను" అనుపదమునకు నంతఃకరణోపాధియందుఁ బ్రతిబింబించినజీవునిఁ గాని యాయంతఃకరణముచే నూరక యావరింపఁబడి మాత్రమే యున్న చైతన్యమునుగాని యర్థముగాఁ జెప్పుచున్నారు. కావున ఇంద్రియములకు ద్రష్ట యంతఃకరణమే. దీనికిని ఈ యంతఃకరణమునకును మఱియొక ద్రష్టకలఁ డనుటయు ననుభవవిరుద్ధము కాదు. ఎవ్వండైనను తన యందుఁ బుట్టుసంకల్పము తనకు తెలియదని చెప్పఁగలఁడా. "నా మనసు స్వస్థముగ లేదు. మనసు నందు కలఁక కలదనుట నే నెఱుంగుదును" అను మొదలగువ్యవహారములు నీవిషయమునం బ్రమాణములు. సంకల్పమే కదా మనస్సు. అంతఃకరణ మంతయు నొక్కటియే కావున మనసునకు సాక్షియున్న నంతఃకరణమునకు సాక్షియున్నట్లే కావున మనసునకు నెవ్వఁడు సాక్షియై యున్నాఁడో వాఁడే నేను (బ్రహ్మము).

నాకు సాక్షియెవ్వఁడును లేఁడు. ఎట్లు తర్కించినను దాని (నాకుసాక్షికలదనుటను) నెవ్వఁడును నిర్ణయింపఁజాలఁడు. నేను స్వప్రకాశుఁడను (రెండవసాక్షితోఁ

బనిలేకయే స్వయముగఁ బ్రకాశించువాఁడను) నాకంటెనధిక మగు పదార్థ మెద్దియును లేదు. అట్టిపదార్థ ముండినచో కదా నన్నుఁ బ్రకాశింపఁ జేయవలయును మఱియు దృశ్యము లగుపదార్థము లొకప్పుడు కానవచ్చుచు మఱియొకప్పుడు కానరాకపోవుచు (అనఁగా నావిర్భావతిరోభావములఁ జెందుచు ; ఈ ఆవిర్భావతిరోభావములే యుత్పత్తివినాశనము లని యిదివరకే చెప్పియున్నాము) నుండును. సాక్షికినవి (ఉత్పత్తివినాశములు) యెన్నటికిని గలుగఁగూడదుకదా. కావున నాకుం గూడ మఱియొకసాక్షి యుండినచో నుత్పత్తివినాశము లుండి తీరవలయును. మనోహంకారాము లన్నియు సుషుప్తిసమయమున నశించినను నేను (సంకల్పసాక్షి యగుబ్రహ్మము) నశింపక వానివినాశమును జూచుచున్నాను. జాగ్రదవస్థయం దవి మరల నుత్పత్తి యగుచుండ "నే నేకరూపముతోనుండి చూచుచున్నాను. నేను సుఖముగ నిద్రించితిని. అప్పుడు నాకేమియుం దెలియకుండెను" అను వ్యవహార మీవిషయమునఁ బ్రమాణమని ఇదివఱకే చెప్పియున్నానుకదా. ఇకఁజూడుము. ఉత్పత్తివినాశసాక్షినగు నా కుత్పత్తివినాశము లెట్లు కలుగును? కావున నేను నాశరహితుఁడ నగుటచే నాకు సాక్షి లేదు.

మఱియు నాశము లేకపోవుటచేతనే ఇతరవికారములు ఉండుట వృద్ధిఁజెందుటనశించుట మొదలగునవియును లేవు. ఆకాశమువలె నీదృశ్యప్రపంచముతో సంబంధపడి యున్నను దీనికి సాక్షి నగుటచే దీనివికారములు నన్నుబాధింపవు నేను సుఖిని [illegible]ను మొదలగు ననుభవములు భ్రాంతిసిద్ధములు కాని వాస్తవములు కావని ఇదివఱకే నిరూపించియున్నాను కదా. ఇట్లయిన నీకుసాక్షి లేకపోయిన నీవు (రాముఁడు బ్రహ్మము) కలవో లేవో నిశ్చయమెట్లు అనియెద వేమో వినుము. నేను (రాముఁడు బ్రహ్మము) స్వప్రకాశుఁడ నగుటచే నాయునికిని నేనే తెలిసికొందును గాని ఇతం డిట్టివాఁడు అని ఇతరుఁ డెవ్వఁడును నిర్ణయింపలేఁడు. నేనుసత్యజ్ఞానానందరూపుఁడను. ఎప్పుడు నొక్కవిధముగాఁ బ్రకాశించువాఁడను. నిర్మలుండను.

మఱియొక్కవిశేషము బాగుగఁ దెలిసికొనుటకై (అనఁగా లోకానుభవానుసారముగా విభాగించి యెఱుంగుటకై) దృశ్యము వేఱు దృక్కు వేఱుఅని చెప్పితిని గాని వాస్తవస్థితిలో నాస్వరూపమునకు ఖండములే లేవు. నే నద్వితీయుండను. ఇట్లయిన సిద్ధాంతమునకు విరోధము వచ్చును. నీవు బ్రహ్మము జ్ఞానరూపుఁడ వగుటచే నీకు విషయములగుపదార్థము లవశ్యముగా నుండి తీరవలయును కదా యనియెదవేమో అది యేకనియమము కాదు. ఇదివఱకు చేసిననిరూపణ ననుసరించి ప్రపంచము నాకంటె వేఱుకాదని తెలిసికొనియున్నావు. ఇదియును గాక జ్ఞేయములు లేకున్నను జ్ఞానము జ్ఞానమే కాని వేఱుకానేరదు. భ్రాంతివలన నిప్పుడు లేనిపదార్థములున్నట్లు తోఁచు

చున్నవి. కావున నాస్వరూపము (జ్ఞానరూపమగు బ్రహ్మము. ఈమధ్యాపదార్థములకు సాక్షిగాఁ దోఁచుచున్నది. ఇంతయేకాని యీ ప్రపంచమునకు జ్ఞానమే స్వరూపమే. కావున నిది నాకంటె వేఱు కానేరదు. వేఱు కాకపోయిన దృశ్యంబును కానేరదు. ఈకారణమువలన నాయందు సాక్షిత్వ ధర్మంబును ఉండనేరదు.

అవ. ఇట్లు తనసర్వపరిపూర్ణత్వమును విషయరహితజ్ఞానమాత్రరూపత్వమును బ్రకటించి మరలఁ బ్రకృతము (అనఁగా దృశ్యము వేఱు దృక్కు వేఱు అనుపద్ధతి ననుసరించి) తన మఱియొకసాక్షి లేఁడను విషయమును యుక్తిసిద్ధముగ నిరూపించు చున్నాఁడు.—

వ. అట్టిదృగ్వస్తువు నైననాకు దృశ్యత్వంబు గలుగ దెట్లనిన వినుము. దృక్కును, సంవిత్తును, చిత్తును, జ్ఞప్తియు, జ్ఞానంబును, బోధంబును, చైతన్యంబును ననునివి ఘట కుంభ కలశశబ్దంబులభంగిఁ బర్యాయనామంబు లట్లగుట దృక్కు నైననన్నవలోకించునది దృగన్యం బనిన దీపభాస్యంబులై జడంబు లైనఘటాదులు భాసకం బైనదీపంబు బ్రకాశింపంజేయ నేరనిపగిది నాచేతఁ బ్రకాశ్యంబులై యచేతనంబు లైనయహంకారమనోనేత్రరూపాదికంబులు ప్రకాశకం బైనమత్స్వరూపంబుం దెలియనోపవు. దృగంతరంబనిన నాదృగంతరంబు స్వల్పప్రభారూపం బైనప్రదీపం బనల్పతేజోవంతుం డగుభానుమంతుని వెలిగింప లేనిచందంబున నికృష్టం బై యొఱుంగ సమర్థంబుగాదు సమానంబై తేజరిల్లం జేయుననిన రత్నంబు స్వసదృశరత్నాంతరంబును భాసిల్లం జేయ సమర్థంబు గానిపోలిక మత్సమం బై విలసిల్లం జేయ శక్తంబు గా దదియునుం గాక వేదాంతంబుల యందు చైతన్యద్వయం బనుక్తం బది యట్లుండనిమ్ము సముత్కృష్టం బై కాంచు ననిన నదియు మఱియొక దృగంతరంబునకు దృశ్యంబు గావలయు నట్లయిన దానిం గనుంగొనుదృగంతరాంతరంబింకొక్కటి యనిన నిత్తెఱంగున ననంఖ్యాతదృగంతరాంగీకారంబు దోఁచునందువలన ననవస్థాదోషంబు ప్రాప్తం బగు నట్లు గాక కొన్ని దృగంతరంబుల నూహించి యొక్కటి నిలిపి ఇటమీఁద దీనికి ద్రష్ట లేఁడనిన నన్నింటికిం గలుగ నితని కెట్లు లేకుండు గాఁక డనిన వానికి వ్యభిచారంబు వచ్చు నివ్విధంబు గాక మొదటిదృగంతరంబు నిరతిశయం బనిన నెయ్యది సర్వకారణం బై నిష్కారణం బై తనకంటె

నితరం బై నసర్వంబును సాధనంబు లేకయ తాన వీక్షించు నదియె నేను గావున స్వప్రకాశపరిపూర్ణదృఙ్మయబ్రహ్మంబు నగుదు నని యుపదేశించి మఱియు నిట్లనియె. 97

టీ. అట్టిదృగ్వస్తువు నైన నాకున్ - అట్టి = పైఁజెప్పిన, దృగ్వస్తువు నైన నాకున్ = సాక్షిరూపుఁడ నైన నాకు, దృశ్యత్వంబు గలుగదు = చూడఁబడుట యను క్రియ సంభవింపదు. (అనఁగా బ్రహ్మమునకు సాక్షి లేఁడనుట.) ఎట్లనినన్, వినుము, దృక్కు - ను = "దృక్" అనుపదంబును, సంవిత్తును = "సంవిత్" అనుపదంబును, చిత్తును = "చిత్" అను పదంబును, జ్ఞప్తియున్ = "జ్ఞప్తి" యను పదంబును, జ్ఞానంబును = "జ్ఞాన" మనుపదంబును, బోధంబును = "బోధ" మనుపదంబును, చైతన్యంబును = "చైతన్య" మనుపదంబును అనునివి = ఈపదములు, ఘట... భంగిన్ - ఘట = "ఘట" మనుపదంబును, కుంభ = "కుంభ" మనుపదంబును, కలశ = ఈ "కలశ" మనుపదంబును, శబ్దంబులభంగిన్ = ఈపదములయట్లు, పర్యాయనామంబులు = ఒకపదార్థము నెప్పు పేర్లు, (అనఁగా ఘటాదిపదము లెట్లొకఘటమునే చెప్పునో దృగాదిపదములు కూడ నట్లే పరబ్రహ్మమును చెప్పుననుట) అట్లగుటన్ = ఈ కారణమువలన, దృక్కు - నైన నన్ను = స్వసాక్షి నైన నన్ను, అవలోకించు నది = చూచునని చెప్పఁబడునది, దృగన్యంబనినన్ = దృశ్యమే యనినచో (అనఁగా దృశ్యము లగు శబ్దాదిపదార్థములే తమకు సాక్షి నగు నన్నుఁ జూచు ననినచో) దీపభాస్యంబులై = దీపముచే ప్రకాశింపఁజేయఁదగియున్నట్టియు, జడంబులైన = స్వయముగా ప్రకాశించునట్టిస్వభానము లేని, ఘటాదులు = ఘటాదిపదార్థములు, భాసకంబైన దీపంబున్ = తమ్ముఁ బ్రకాశింపఁజేయుదీపమును, ప్రకాశింపఁజేయ నేరనిపగిదిన్ = (స్వయముగ) ప్రకాశింపఁజేయలేనట్లు, నాచేతం బ్రకాశ్యంబులై = నాచే ప్రకాశింప చేయఁదగినవై, అచేతనంబులైన = జడములైన, అహం...బులు - అహంకార = అహంకారము, మనః = మనస్సు, నేత్ర = నేత్రము, రూప = ఆనేత్రముచే గ్రహింపఁబడురూపము, (విషయేంద్రియమనోహంకారములకుఁ గలపరస్పరసంబంధము 96 పద్యములో వివరింపఁబడియున్నది.) ఆదికంబులు = మొదలైనవి (ఆదిపదమువలన సర్వవిషయ సర్వేంద్రియములను వానితోసంబంధము గలమనోఽహంకారములనుగూడ గ్రహించునది). ప్రకాశకంబైన = తమ్ముఁ బ్రకాశింపఁజేయునట్టి, మత్స్వరూపంబున్ = నారూపమును, తెలియనోపవు = తెలిసికొనఁజాలవు (అనఁగా ప్రకాశింపఁజేయలేవు,) (జ్ఞానమే ప్రకాశ మని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము,) దృగంతరంబనినన్ = మఱియొకదృక్కు - నన్ను ప్రకాశింపఁజేయు నని చెప్పినచో, స్వల్పప్రభారూపంబు = స్వల్పమైనకాంతియే స్వరూపముగాఁ గలది, ఐనప్రదీపంబు = ఐనచిన్నదీపము, అనల్పతేజోవంతుండగు = అపరిమితమగు ప్రకాశముగల, భానుమంతుని వెలిగింపలేని చందంబునన్ = సూర్య

నిఁ బ్రకాశింపఁజేయలేనట్లు, నికృష్టంబై=నన్నుఁ బ్రకాశింపఁజేయునని చెప్పఁబడిన
రెండవదృక్కు నాకంటె నల్పప్రకాశము గలదైనయెడల, ఎఱుంగసమర్థంబుగాదు=
నన్ను బ్రకాశింపఁజేయఁజాలదు, సమానంబై తేజరిల్లంజేయుననినన్ = రెండవసాక్షి
నాతో సమానముగుప్రకాశముగలదై నన్ను ప్రకాశింపఁ జేయుననిన, రత్నంబు,
స్వసదృశరత్నాంతరంబున్=తనతో సమానమగుకాంతిగలరెండవరత్నమును, భాసిల్లం
జేయన్=ప్రకాశింపఁ జేయుటకు, క్షమంబు గానిపోలికన్=సమర్థము కానట్లు,మత్స
మంబై=నాతో సమానమై (యున్న రెండవసాక్షి,) విలసిల్లంజేయశక్తంబుగాదు=నన్ను
ప్రకాశింపజేయ నేరదు, అదియునుంగాక=ఇంతమాత్రమే కాక, వేదాంతంబులయం
దున్=వేదాంతశాస్త్రములలో, చైతన్యద్వయంబు=రెండుచైతన్యములు (కలవని),అను
క్తంబు=చెప్పఁబడియుండలేదు, అదియటుండనిమ్ము=ఆవిషయ ముండనిమ్ము ("యుక్తి
ననుసరించియే విచారింతము" అని భావము), సముత్కృష్టంబై నాకంటెనధికమై
కాంచుననినన్ =రెండవసాక్షి నన్ను ప్రకాశింపఁజేయు నని చెప్పినచో, అదియున్=
సాక్షియును, మఱియొక దృగంతరంబునకున్=దానికంటె 'నధికమగుప్రకాశముగల
మఱియొకసాక్షికి, దృశ్యంబుగావలయున్=గోచరము కావలసివచ్చును, అట్లయినన్
=అట్లు చెప్పినచో (రెండవసాక్షికి ద్రష్టయగుమూఁడవసాక్షి గలఁడనినచో), దానిన్
=ఆమూఁడవసాక్షిని, కనుంగొను...రంబు-కనుంగొను=చూచునట్టి, దృగంతరాంతరం
బు=మఱియొకసాక్షి (కావలసివచ్చును), ఇంకన్=మఱియు, ఒక్కటియనినన్=దా
నినిఁజూచుటకై మఱియొక సాక్షి గావలసివచ్చును అనినచో, ఇత్తెఱంగునన్=ఈవిధ
ముగా, అసం...రంబు-అసంఖ్యాత=లెక్కకు మిక్కిలియైన, దృగంతర = సాక్షుల
యొక్క, అంగీకారంబు=ఒప్పుదల, తోఁచున్=కావలసివచ్చును. (అనఁగా లెక్కకు
మిక్కిలియగు సాక్షుల నొప్పుకొనవలసి వచ్చుననుట.) అందువలనన్=ఆకారణమువలన,
అనవస్థాదోషంబు="అనవస్థ" (అంతము లేకపోవుట) యనుదోషము. ప్రాప్తంబగున్
వచ్చును, అట్లుగాక=అట్లు లెక్కకు మిక్కిలి యగుసాక్షుల నంగీకరింపక, కొన్నిదృ
దృగంతరంబులన్ = కొన్నిసాక్షులను, ఊహించి = కలవని నిర్ణయించి, ఒక్కటి
నిలిపి = ఒకసాక్షియొద్ద నిలచి, ఇటమీఁదన్ = ఇఁకమీఁద, దీనికిన్ = ప్రస్తుత
సాక్షికి, ద్రష్ట లేఁడనినన్=మఱియొకసాక్షి లేఁడని చెప్పినచో, అన్నింటికిఁగలుగక
=ఇంతవఱకు నున్నసాక్షులకన్నిటికిని సాక్షియుండ, వీనికెట్టులేకుండున్ = ప్రస్తుత
సాక్షికిమాత్రము సాక్షి యెట్లు లేకపోవును, కలండనినన్ = దీనికిఁగూడ సాక్షియు
న్నాఁడనినచో, వానికిన్=ఆసాక్షికిఁగూడ (అనఁగా ప్రస్తుతమే సాక్షికిరెండవసాక్షి
లేఁడని చెప్పియున్నామో ఆసాక్షికిఁగూడ) వ్యభిచారంబువచ్చున్ = నిషేధము కల్గు
గును. ఇవ్విధంబుగాక=ఇట్లు చెప్పక, మొదటిదృగంతరంబు = మొట్టమొదటిసాక్షి,
నిరతిశయంబనినన్=అతిశయము లేనివాఁడు (అనఁగా తనకంటెనన్యుఁడగుసాక్షి యాత

నికి లేఁడు) (స్వప్రకాశుఁడు) అనినచో, ఎయ్యది=ఏసాక్షి, సర్వకారణంబై=సమస్త మునకును కారణభూతుఁడై, నిష్కారణంబై=తనకుఁ గారణము లేనివాఁడై, తనకంటె నితరంబైనసర్వంబుల=తనకంటె వేఱుగాఁ గనబడుసమస్తపదార్థములను, సాధనంబు లేక=రెండవసాధనములతోఁ బనిలేక (అనఁగా స్వస్వరూపములతో మాత్రమే), తానువీక్షించు= స్వయముగా ప్రకాశింపఁజేయునట్టి, అదియె=ఆమొదటిసాక్షియే, నేనుగావున=నేను కాఁబట్టి, స్వప్ర...హ్మంబు-స్వప్రకాశ=తనంతఁదానే ప్రకాశించునట్టియు, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైనట్టియు, దృఙ్మయ=జ్ఞానస్వరూపమైనట్టియు, బ్రహ్మంబుల=పరబ్రహ్మమును, అగుదుల=ఐయున్నాను, అనియుపదేశించి=అని బోధించి, మఱియునిట్లనియెన్=మఱియు నీక్రిందివిధముగాఁ జెప్పఁబోవుచున్నాఁడు.

తా. ఓయాంజనేయా! ఈప్రపంచమున కంతయును నేనుసాక్షి నగుదును; గాని నాకు సాక్షి లేఁడు అని ఇదివఱకు చెప్పియున్నాను. దానిని నిరూపించెదను. వినుము. దృక్కు-సవిత్ చిత్ జ్ఞప్తి జ్ఞానము బోధము చైతన్యము అనుపదములన్నియుఁ ఘటకుంభాదిశబ్దములవలె నాకుఁ బర్యాయనామములు. కావున నీపదములలో దేనినైనఁ గైకొని వ్యవహరించిన నొక్కటియే. ఇఁక యుక్తిని వినుము. నాకు (జ్ఞానమునకు) మఱియొక సాక్షి కలఁ డనిన, వాఁడు చేతనుఁడా? యచేతనుండా? అచేతనుఁడైనచో జ్ఞానమును బ్రకాశింపఁ జేయఁజాలఁడు. దీపముచేఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁబడు పదార్థములు (ప్రకాశశూన్యములగు పదార్థములు) దీపమును బ్రకాశింపఁజేయఁజాలవు కదా. కంటిచే (లేక జ్ఞానేంద్రియములచే) గ్రహింపఁబడువిషయముల జ్ఞానేంద్రియములు గ్రహింపఁజాలవుకదా. ఇట్లుగాక నాకంటె నితరుం డగుచేతనుఁ డొక్కఁడుకలఁడని చెప్పినచో నది వేదాంతశాస్త్రమునకు విరుద్ధము. యుక్తికిఁగూడ సరిపడదు. ఎట్లనిన; ఒకజ్ఞానమును మఱియొకజ్ఞానము ప్రకాశింపఁజేయు ననిన నా రెండవజ్ఞానము (ద్రష్టయగుజ్ఞానము) మొదటిజ్ఞానమునకంటె (దృశ్యమగుజ్ఞానమునకంటె) నధికమా? సమమా? లేక యల్పమా? అల్పమే యనినచో దీపము తనకంటె నధికకాంతి గలసూర్యునిం బ్రకాశింపఁ జేయఁజాలనట్లు ఆద్రష్టృజ్ఞానము దృశ్యజ్ఞానమును బ్రకాశింపఁ జేయఁ జాలదు. సమమనినచో ఒకరత్నము తనతో సమానమైనకాంతి గలమఱియొక రత్నమును బ్రకాశింపఁ జేయునట్లు మొదటిజ్ఞానమును (అనఁగా దృశ్యజ్ఞానమును) బ్రకాశింపఁ జేయఁజాలదు. అధికమనినచో దానికంటె నధిక మగుమఱియొకజ్ఞానము దానికిఁ (ఆ రెండవజ్ఞానమునకు) గూడ సాక్షియై యుండవలసి వచ్చును. ఈపక్షము నుఖండించుటకవకాశ మేదియును లేదు. ఇట్లు (అనఁగా రెండవజ్ఞానమునకుఁ గూడ మఱియొకసాక్షి కలం డని) చెప్పినచో "నామూఁడవజ్ఞానమునకుఁ గూడ మఱియొక సాక్షి కలఁడు. ఆనాల్గవజ్ఞానమునకుఁ గూడ మఱియొకసాక్షి కలఁడు. దానికిని మఱి

యొకసాక్షి దానికిని మఱియొకసాక్షి” అని లెక్కకు మిక్కిలి యగుసాక్షుల నంగీకరింపవలసి వచ్చును. ఇదియే యనవస్థాదోషము. (ఎప్పటికిని ముగియకుండుటయనుదోషము) ఇట్లు బహువిధములగుదోషములు కలుగుటచే నీపక్షము జ్ఞానమునకు మఱియొక జ్ఞానముసాక్షి కావలయును. అనుపక్షము సరియైనదికాదు అనవస్థాదోషము నెట్లును దొలగించుటకు వీలులేదు. కాని సాక్షులయొక్క నంగీకరించి యచ్చట నిలిపి వీనికి సాక్షి లేదు అని చెప్పుటకు వీలులేదు. అట్లు చెప్పిన వ్యభిచారదోషము వచ్చును. వాదము కొఱకై యాశ్రయింపఁబడిననియమమునకు భంగము కలిగెనేని యది వ్యభిచారదోషమనఁబడును. ఇచ్చట వాదముకొఱకై సాక్షి ప్రతిపదార్థమునకు నుండితీరవలయును. సాక్షిలేనిది యేపదార్థ మైనను నిశ్చయింపబడదు; అనునియమ మాశ్రయింపఁబడియున్నది. అనవస్థాపరిహారమునకునై కొన్నిసాక్షుల నంగీకరించి యొక్కనికి మాత్రము సాక్షిలేఁడనినఁ నైనియమమునకు భంగమువచ్చుననుట స్పష్టమే కదా. కావున నెట్లును జెప్పుటకు వీలు లేదు. సంకల్పసాక్షి యగుజ్ఞానమే నిరతిశయ (తనకంటె నధికమగురెండవపదార్థము లేనిది) యనియు స్వప్రకాశ (స్వయముగ బ్రకాశించునది) యనియుం జెప్పితీరవలయును. అజ్ఞానమే నేను (రాముఁడు-బ్రహ్మము) కదా కావున నేను పరిపూర్ణుఁడను. సర్వసాక్షిని. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగాఁ దనతత్త్వము నెఱింగించి సారాంశమును వివరించువాఁడై శ్రీరాముఁ డాంజనేయునితో నిట్లనియె.

అవ. ఇట్లు దృష్టిప్రశ్యముల నెఱింగించి సర్వము నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

తే. తెలియఁబడుచున్నవిశ్వంబు దృశ్య మంచుఁ
దెలివి నై సర్వమును గాంచుదృక్కు నేను
మిగుల నాకంటె నన్యమేమియును లేదు
సత్య మిది సర్వవేదాంతసంగ్రహంబు. 98

టీ. తెలియఁబడుచున్న = జ్ఞానమునకు గోచరమగుచున్న, విశ్వంబు = ప్రపంచము, దృశ్యమంచున్ = దృశ్యమని ఈప్రపంచమునందు తెలిసినభాగము కొంతయు తెలియనిభాగము కొంతయుఁగూడ కలదు. అందఱును సర్వజ్ఞులు కారుగదా. ఇట్లగుటచేత “తెలియఁబడునదిదృశ్యము” అనిన తెలియఁబడనిదిదృశ్యమునకంటె వేఱుకావచ్చుననియు దానివలన దృక్కగు బ్రహ్మము సర్వసాక్షియనుట సంభవింపదనియు సంశయముతోఁచును. కాని ఇట్టిసంశయ మక్కఱలేదు. “ఇది తెలియును. ఇది తెలియదు” అను రెండువిషయములను పురుషుఁడు స్వయముగా నెఱుంగుచునే యున్నాఁడు. (అనఁగా పురుషునియథార్థస్వరూప మగుబ్రహ్మము తెలిసికొనుచున్నాఁడు. చిత్తవృత్తికి గోచరమగుదానిని తెలియఁబడినదానిని గాను, గోచరముకానిదానిని తెలియఁబడనిదానిని గాను మనము వ్యవహరించుచున్నాము. కావున నీయుభయరూపమగుప్ర

పంచము పరబ్రహ్మమునకు గోచర మగుచునే యున్నదని నిశ్చయించుకొనవలయును.) తెలివినై=జ్ఞానరూపుఁడనైన నేను, సర్వముఁ=ఈసమస్తప్రపంచమును, (అనఁగా జ్ఞాతాజ్ఞాతరూపమగు నుభయవిధప్రపంచమును), కాంచు=చూచునట్టి, దృక్కు=సాక్షిని, మిగుల నాకంటెన్=నాకంటె నధికమగు, అన్యమేదియును లేదు. (సర్వకారణభూతుఁడ నగుటచే యథార్థమును విచారించిన దృశ్యమగు ప్రపంచముకూడ నేనే,) ఇది=ఈవిషయము, సత్యము=నిజము, సర్వవేదాంతసంగ్రహంబు=సమస్తవేదాంతసిద్ధాంతసంగ్రహము.

తా. "ఈప్రపంచము నాచే నెఱుంగఁబడుచున్నది. ఇది దృశ్యము" అని జ్ఞానరూపుఁడనై నేను తెలిసికొనుచున్నాను. పైన నిరూపించినయుక్తుల ననుభవములననుసరించి ఈవిషయము స్పష్టమైయే యున్నది. మఱియు నీదృశ్యపదార్థములుకూడ నాకంటె వేఱుకావనియుఁ గూడ నిరూపించి యున్నాను. కావున నాకంటె వేఱైన దేదియులేదు. ఇది యథార్థము. సర్వవేదాంతములును జెప్పువిషయమిది.

క. జీవత్రితయతనుత్రిత, యావస్థాత్రితయమునకు నతిరిక్తుఁడుఁ ద
ద్భావాభావజ్ఞుఁడు నగు, కేవలచిన్మయుఁడ నేను కీశాధీశా! 99

టీ. కీశాధీశా=వానరశ్రేష్ఠా! నేను, జీవ...లకున్-జీవత్రితయ=విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులను ముగ్గురజీవులకంటెను, తనుత్రితయ=వానిచే నభిమానింపఁబడు వ్యష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకంటెను, అవస్థాత్రితయమునకున్ = జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలకంటెను, అతిరిక్తుండును=వేఱైనవాఁడును, తద్భావా...డును- తత్=ఆయవస్థలయొక్క, భావ=ఉనికిని, అభావ=లేమిని (అనఁగా ఆవిర్భావతిరోభావములను) జ్ఞుఁడును=తెలిసికొనువాఁడును, అగు...యుఁడన్-అగు=అయినట్టి, కేవల=పరిశుద్ధుఁడైన (ఏక స్వతంత్రుఁడైన), చిన్మయుఁడన్=జ్ఞానమాత్రరూపుఁడను.

తా. ఓయాంజనేయా! నాకంటె నితర మగునది యథార్థస్థితిలో లేకున్నను సాంఖ్యయోగావలంబులగువారు ప్రపంచమునుండి నన్ను వేఱుగాఁ జేసి తెలిసికొనువారు కావున వారికి దృగ్దృశ్యజ్ఞాన మావశ్యకము. భ్రాంతులై సర్వత్ర భేదమును జూచుచుండువారలు కభేదమును మొట్టమొదటనే గ్రహించుట యశక్యముకదా. కావున స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకును అందలి జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలకును వీనియందెల్ల నభిమానము గల విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులకును సాక్షియై సర్వము నెవ్వండెఱుంగుచున్నాఁడో వాఁడే బ్రహ్మమని మొదట దెలిసికొనవలయును. ఇట్లు జీవసాక్షినగుట నెఱిఁగిన నీశ్వరసాక్షి యగుబ్రహ్మమునుగూడ నెఱింగినట్లే యగును. నేనే బ్రహ్మమని ఇదివఱకే చెప్పితిని గదా. కావున నాస్వరూపము జ్ఞానమేయని తెలిసికొనుము. మొట్టమొదట విభాగపూర్వకముగ జ్ఞానముకలిగిన పిదప నవిభాగముగాను తదనం

తరము అది పరిశుద్ధము (అనఁగా నిర్విశేషము భేదము త్రికాలములయందును లేకుండుట) గాను జ్ఞానము కలుగును. ఇదియే చక్కనియుపాయము. "ద్రష్టా త్వమేవ సకలస్య న దృశ్యమేత దిత్యాకలయ్య తదను త్వదనన్యభూతం, వ్యాకృత్య దృశ్యమపి తాంధియను ప్రపాస్య సంవిత్స్వఖై కరసికా సముపాసతే త్వాం." "బ్రహ్మానందానుభవమునకు అగువారు మొట్టమొదట నిన్ను (కృష్ణుని) ప్రపంచమునకు ద్రష్టగాను ఆప్రపంచమునకంటె భిన్నునిగాను భావించి పిదప నీవును ప్రపంచము నొక్కటియేయని విచారించి తదనంతరము నీవు నిర్విశేషుఁడ వనియు నెట్లును నిరూపించుటకు వీలులేనివాఁడ వనియుఁ దెలిసికొని సేవింతురు" అని మహాత్ములీవిషయమును గూర్చి చెప్పియున్నారు.

అవ. పైనఁ జెప్పినవిషయమునే మఱియొకవిధముగా నిరూపించుచున్నాఁడు.—

సీ. భూతపంచకమును బుద్ధ్యహంకారంబు
లవ్యక్తమును నింద్రియములు పదియు
నొక్కటి విషయపంచకమును జేతనే
చ్ఛాద్వేషసుఖదుఃఖసంఘధృతులు
క్షరము క్షేత్రంబన గను నొప్పు నిది యప
రాప్రకృతి యనఁగ బ్రకృతి యనఁగ
నలరు నీప్రకృతితోఁ గలసి వర్తించు చి
దాభాసుఁ డక్షరుఁ డాత్ముఁ డనఁగ
తే. బరఁగు క్షేత్రజ్ఞుఁ డన బరాప్రకృతినాఁగ
బురుషుఁ డనఁగ నీరెంటికిఁ బొందు గలుగ
నొనరఁ గనుఁగొను నేఁ బురుషోత్తముఁ డనఁ
బరుఁ డనఁగ వెల్గుచుండుదుఁ బవనతనయ. 100

టీక. పవనతనయ=ఆంజనేయా! భూతపంచకమును=ఆకాశాది పంచభూతములును, బుద్ధ్యహంకారంబులు=బుద్ధి అహంకారము, అవ్యక్తమును=వీనికి కారణమగు నవిద్య, పదియుఁ=జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియములు పదియును, ఒక్కటి=అంతఃకరణ మొక్కటియుఁ గలసి, ఇంద్రియములు=పదునొకం డింద్రియములును, విషయపంచకమును=శబ్దాదివిషయము లైదును, చేత...ధృతులు—చేతన=ప్రాణము (లేక, చిత్తవృత్తి), ఇచ్ఛ=కామము, ద్వేష=క్రోధము, సుఖదుఃఖ=సుఖము దుఃఖము, సంఘ=వీనియొక్క సముదాయమును, ధృతులు=ధైర్యంబును, క్షరము=క్షర మనియు (నాశముకలది గావున క్షరము), క్షేత్రంబన=క్షేత్రమనియు (పరబ్రహ్మ మఱియొకవిధముగాఁ దోఁచు విపరీతకల్పనలకు, లేక సృష్టికాధారము గావున క్షేత్రము; భూమియందు పైరుపండి

నట్లు దీనియందును ప్రపంచరూపసస్యము ఫలించును). కడున్=మిక్కిలి, ఒప్పున్=చెప్పఁబడుచు ప్రకాశించును. ఇది=ఈక్షేత్రమే, అపరాప్రకృతియనఁగ=అపరాప్రకృతి యని (అపరమనఁగా యల్పదేశమున నుండునది "పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని" ని శ్రుతి; లేక తుచ్ఛమైనది), ప్రకృతియనఁగన్=మాయ యనియును (లేక, ఉపాదానకారణ మనియు), అలరున్=ఒప్పుచుండును, ఈప్రకృతితోన్ = ఈక్షేత్రముతో, కలసి=కూడి, వర్తించుచిదాభాసుఁడు=ఉన్నట్టిబ్రహ్మప్రతిబింబము, అక్షరుండు=నాశరహితుఁడు కావున నక్షరుఁ డనియు, ఆత్ముఁడనఁగన్=సర్వవ్యాపకుఁడు కావున నాత్మ యనియు, పరాప్రకృతినాఁగన్ = పరాప్రకృతియనియు (అపరాప్రకృతి కంటె శ్రేష్ఠుఁడు గావున జీవుని కీపేరు కలిగెను), పురుషుఁడనన్=శరీరములయందు వ్యాపించియుండువాఁడగుటచే పురుషుఁడనియు, క్షేత్రజ్ఞుఁడనన్=క్షేత్రమును తెలిసికొనుచుండువాఁడు కావున (అనఁగాఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుండువాఁడు కావున క్షేత్రజ్ఞుఁడనియు), పరగున్=ఒప్పుచున్నది, ఈరెంటికిన్=ఈక్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులకు, పొందు గలుగన్ = సంబంధముకలుగుచుండఁగా, ఒనరఁగనుఁగొను నేను=బాగుగచూచుచున్న నేను, పురుషోత్తముఁడనన్=క్షరాక్షరపురుషులకంటె శ్రేష్ఠుఁడగుటచేత పురుషోత్తముఁడను పేర, పరుఁడనఁగన్=పరమాత్మయను పేర, వెల్గుచుండుదున్=ప్రకాశించుచుండును.

తా. ఓయాంజనేయా! మఱియొకవిషయమును వినుము. నాయథార్థస్వరూపము స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చును. పంచభూతములును బుద్ధియు నహంకారంబును జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములును అవ్యక్తంబును (ఇదియే యవిద్య) అంతఃకరణంబును జేష్టయును (ఇదియే క్రియాశక్తి) యిచ్ఛయు ద్వేషంబును సుఖంబును దుఃఖంబును దేహాది సముదాయంబును ధైర్యంబును (లేక శరీరాదులు దృఢములై నిలనుటకుఁ దగినయాధారశక్తియు) గలిసి క్షేత్రమనఁబడును. ఇది సర్వవికారములకు నాధార మగుటవలన దీని కీపేరు కలిగెను. వినాశము కలది యగుటచేత క్షరమనియుఁ దుచ్ఛమైన ప్రకృతి యగుటచేత నపరాప్రకృతి యనియు సర్వవికారములకు నుపాదనకారణ మగుమాయయే స్వరూపముగాఁ గలది కావునఁ బ్రకృతి యనియు దీనినే వ్యవహరించుచున్నాము. ఈక్షేత్రముతో సంబంధపడి యున్నచిదాభాసుఁడే (జీవుఁడని పిలువఁబడుచున్న బ్రహ్మప్రతిబింబమే) క్షేత్రజ్ఞుఁడు. పైఁ జెప్పినక్షేత్రమును దెలిసికొనువాఁ డగుటచే నీతని కీపేరుకలిగినది. మఱియు సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచేత నాత్మయనియు శ్రేష్ఠుఁ డగుటచేతఁ బరాప్రకృతి "మాయాభాసేన జీవేశౌ కరోతీతి శ్రుతౌ శ్రుతం" "మాయ బ్రహ్మప్రతిబింబములచే జీవేశ్వరులఁ గల్పించుచున్నది. అని వేదములు చెప్పుచున్నవి" అను మొదలగు ప్రమాణములవలన జీవుఁడు కూడ మాయా

కార్యమగుటచే మాయయే కావున "జీవుఁడు పరాప్రకృతి" యని చెప్పఁబడు చున్నాఁడు అనియు పురము లని చెప్పఁబడు శరీరములయం దుండువాఁ డగుటచేఁ బురుషుఁ డనియు వానినే పిలుచుచున్నాము. నేను (బ్రహ్మము) ఈరెంటికంటెను వేఱగువాఁడను. ఈ ప్రకృతిపురుషులకు నున్న యన్యోన్యసంబంధమును జూచుసాక్షిని. ఇట్లు ప్రకృతిపురుషులకంటె వేఱగుటచేఁ బరుఁడనియుఁ బురుషోత్తముఁ డనియు (పైనఁ జెప్పఁబడినక్షరాక్షరములు పురుషులని చెప్పఁబడుచున్నవి. ఈపురుషులకంటె నధికుఁడు కావున బ్రహ్మము పురుషోత్తముఁడు) చెప్పఁబడుచున్నాను.

అవ. ఇట్లు క్షరాక్షరవిభాగమును జెప్పి దానిఫలమును నిరూపించుచున్నాఁడు—

క. నే ననుచు నక్షరుం డజ్ఞానముచే క్షరము నెఱుఁగుచందంబున వి
జ్ఞానముచే నప్పురుషుని, నే నని వీక్షింతు వేఱు నిజముగ లేమిన్.

టీ. అక్షరుండు=అక్షరుఁ డని చెప్పఁబడినకూటస్థుఁడు (జీవసాక్షి), అజ్ఞానముచేన్=నిజము నెఱుంగమిచేత, క్షరమున్=క్షేత్రమును, నేననుచున్="నేను"అనుచు (అనఁగా : తానే క్షేత్ర మనితలంచుచు), ఎఱుఁగుచందంబునన్ = తెలిసికొను చున్నట్లు (అనఁగా: నభిమానించుచున్నట్లు), విజ్ఞానముచేన్ = అనుభవపూర్వకమగు పరిశుద్ధజ్ఞానముచే, అప్పురుషునిన్ = ఆకూటస్థుని, వేఱు=భేదము (నాకును కూటస్థునకును భేదము), నిజముగన్ = యథార్థము, లేమిన్ = లేకపోవుటచే, నేననివీక్షింతున్ "నేనే" యని తెలిసికొనుచుందును.

తా. లోకమునఁ బ్రతిపురుషుఁడును శరీరమునే యస్వచ్ఛబ్దార్థమునుగా భావించుచున్నాఁ డనుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. పురుషుఁ డనఁగా పైఁ జెప్పఁబడిన యక్షరపురుషుఁడే కాని యన్యుఁడు కాఁ డనుటయు శరీరము క్షర మనుటయు స్పష్టమైన విషయమే కదా! కావున "అక్షరుఁడు క్షరము నాత్మఁగా భావించుచున్నాఁడు" అని చెప్పవలయును. ఇట్లు భావించుట భ్రాంతి (అజ్ఞానము) అనుటలో సంశయము లేదు. యథార్థస్థితిలోఁ దాను నాశరహితుఁడై యుండి సాక్షియైయుండి తనకు దృశ్యమై నాశముకలదై యున్నపదార్థాంతరము నాత్మఁగాఁ దలంచుట భ్రాంతి కాక వేఱ యేమగును ? ఈవిధముగా నజ్ఞానమువలన నక్షరుఁడగు జీవుఁడు క్షరమగు శరీరము నెట్లాత్మఁగాభావించుచున్నాఁడో అట్లే నేనును (క్షరాక్షరసాక్షియగు బ్రహ్మంబును) ఆయక్షరపురుషుని విజ్ఞానదృష్టిచే నాత్మఁగా భావించుచున్నాను; వాస్తవస్థితిలో నాకు నాతనికిని భేదము కలుగదుకదా! నేనును జ్ఞానరూపుఁడను; క్షరసాక్షియగుటచే నాతఁడును జ్ఞానరూపుఁడు. జ్ఞానములు రెండు లేవనియు వానికిఁ బరస్పరభేదము సంభవింప దనియు నిదివఱకే నిరూపించియున్నాను. ఇచ్చట నొక యపూర్వవిషయము గ్రహింపవలయును. మనసు జడమగుటచేతను నాచేఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడునది

యగుటచేతను జీవబ్రహ్మైక్యమును గ్రహింపఁజాలదు. కావున దానిని గ్రహించువాఁడును నేనే. మనోవృత్తి యంతర్ముఖముగాఁ బ్రవర్తించి దానిని (జీవబ్రహ్మైక్యమును) గ్రహించినట్లుతోఁచినను అది (అగ్రహించుట)వృత్త్యవచ్ఛిన్న చైతన్యముచేతనే చేయఁబడుచున్నది. కావున నాకంటె నన్యమైన దిందేదియు లేదు కదా! కావున "గ్రహించుట" యను కార్యమంతయు నాదియే కాని మఱియొకనిది యెన్నటికినిఁ గాఁజాలదు.

అవ. తనకును అక్షరపురుషునకును భేదము లేదనువిషయమును అనుభవపూర్వకముగా నిరూపించుచున్నాఁడు. —

తే. పరుఁడ నగునాకు నక్షరపురుషునకును
భేద మేమియు లేదు కన్పెట్టి చూడఁ
గలదె వేఱించు కయిన లోకమున ముఖ్య
బింబమునకును దత్ప్రతిబింబమునకు. 102

టీ. పరుఁడనగు నాకున్ = క్షరాక్షరపురుషులకంటె వేఱగుటచేత పరమాత్ముఁడని చెప్పఁబడు నాకును, అక్షరపురుషునకున్ = అక్షరుఁడని చెప్పఁబడియున్న కూటస్థునకును, కన్పెట్టిచూడన్ = విచారించి చూచినచో, భేదము, ఏమియులేదు = కొంచెమైనను లేదు. (అనఁగా కూటస్థుఁడును నేనును ఒక్కటియే యనుట.) లోకమునన్ = జగత్తునందు, ముఖ్యబింబమునకున్ = ముఖ్యమైనబింబమునకును, (ఏవస్తువు ప్రతిబింబించునో ఆముఖ్యవస్తువు బింబ మనఁబడును. దర్పణాదులయందుఁ దోఁచురూపము ప్రతిబింబ మనఁబడును.) తత్ప్రతిబింబమునకున్ = అవస్తువుయొక్క ప్రతిబింబమునకును, వేఱు= భేదము, ఇంచైనఁ గలదే=కొంచెమైన నున్నదా! (లేదనుట.)

తా. ఎట్లు చూచినను అయక్షరపురుషునకును నాకును (బ్రహ్మమునకును) భేదముకలుగదు. ఎట్లనిన, అయక్షరుఁడు నాప్రతిబింబమని చెప్పియున్నాను; బింబప్రతిబింబములకు భేదము లేదనుటయు ననుభవసిద్ధ మగుటచే నిర్వివాదాంశము. కావున మాకిరువురకు భేద మెప్పటికిని లేదు.

తే. ఘటము పొలిసినఁ దద్ఘటాకాశ మాక
సమునఁ జెందినకరణి విజ్ఞానదృష్టి
క్షరము నెడఁ బాసి నిర్మలాక్షరుఁడు నన్నుఁ
బొందిఁ క్రమ్మఱఁ బొరయండు పూర్వసంజ్ఞ. 103

టీ. ఘటముపొలిసినన్=ఘటము నశించినప్పుడు, తద్ఘటాకాశము=ఆఘటమునందున్నయాకాశము, ఆకసమునన్=మహాకాశమునందు, చెందినకరణిన్=చేరినట్లు,

విజ్ఞానదృష్టిన్ = జ్ఞానదృష్టిచేత, క్షరమున్ = క్షర మని చెప్పఁబడినదేహాదులను, ఎడ బాసి = విడిచి (అనఁగా: దేహాదుల నభిమానించుట మాని,) నిర్మలాక్షరుఁడు = పరిశుద్ధుఁ డైనకూటస్థుఁడు, ననున్ = పతమాత్మరూపుఁడనైననన్ను, పొంది, క్రమ్మఱన్ = మరల, పూర్వసంజ్ఞన్ = మునుపటియక్షరనామమును, పొరయఁడు = చెందఁడు [పరమాత్మయే యగును కాని జీవాదినామములచే వ్యవహారయోగ్యుఁడు కానేరఁడు. అజ్ఞానమనాదియే యైనను జ్ఞానముచే నశించును. నశించినపిదప మఱియొకమాఱు పుట్టుననుట యసంభ వము. ఏపదార్థవిషయమెట్లున్నను అజ్ఞానమమాత్ర మొకమాఱు నశించిన రెండవ మాఱు పుట్టునది కాదు. ఒకవిషయ మెన్నిదినములనుండి తెలియకుండినను ఒకమాఱు హితబోధ మొదలగువానివలన దెలిసెనేని మరల నెప్పటికి (అవిషయము) తెలియకుం డునది కానేరదు కదా. మఱపనఁగా జ్ఞప్తిలేకపోవుటయే కాని తెలియకపోవుట కాదు. కావున జ్ఞానమువలన బ్రహ్మైక్యము కలిగినపిదప మరల నజ్ఞానము జనింపదు. అజ్ఞానకార్యములగు జీవాక్షరకూటస్థాదిసంజ్ఞలుకూడ లభింపవు].

తా. కావున జ్ఞానదృష్టిచే నాయక్షరపురుషుఁడు క్షరమును విడచి తనకు బింబ భూతుఁ డగునన్నే యాత్మగా దెలిసికొనవలయును. ఇట్లు తెలిసికొనెనేని ఘటము నశించినప్పుడు ఘటాకాశము మహాకాశమునఁ గలిసినవిధమున నద్దమును తీసివేసిన నం దలి ముఖప్రతిబింబము బింబభూత ముగుముఖమునఁ గలసినవిధంబున నాయక్షరుఁడు నన్నుఁజెందును. అజ్ఞాన మొక్కమాఱు నశించిన రెండవమాఱు పుట్టునది కాకపోవుటచే నాయక్షరునకు నాత్మబ్రహ్మైక్యజ్ఞానము కలిగినపిదప జీవత్వాదు (జీవాదివ్యవహారము) లెన్నటికిని గలుగవు.

వ. ఇట్లు పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశంబులును మనోబుద్ధ్యహంకారము లును వీనికిఁ గారణం బైనయవ్యక్తంబును శ్రోత్రత్వక్చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణ వాక్పాణిపాదపాయూపస్థ లనుదశేంద్రియములును శబ్దస్పర్శరూప రసగంధంబు లనుపంచవిషయంబులుంగూడి యిరువదినాలుగుతత్త్వం బులగుఁ గొందఱు వాగాదికర్మేంద్రియపంచకంబును శ్రోత్రాదిజ్ఞానేం ద్రియపంచకంబును శబ్దాదివిషయపంచకంబును ప్రాణాదివాయుపంచ కంబును మానసాద్యంతఃకరణచతుష్టయంబునుగూడి యిరువదినాలుగు తత్త్వంబులని చెప్పుదు రీచతుర్వింశతితత్త్వంబులను శరీరత్రయం బనియుఁ బంచకోశంబులనియుఁ బండితులు గణింతు రిది మదీయాప రాకృతి యిది క్షేత్రంబు క్షరంబు ప్రకృతి యనాత్మదృశ్యం బసత్తు జడంబు దుఃఖాత్మకంబు సంసారం బన నొప్పు దప్తాయఃపిండంబుతో

గూడి ప్రకాశించుకృశానునిచందంబున మిథ్యాతాదాత్మ్యధ్యానంబు చేత దీనితో నెనసి ప్రవర్తించు మదంశభూతుం డైనజీవుండు పంచవింశకుం డితం డస్మదీయపరాప్రకృతి క్షేత్రజ్ఞుం డక్షరుఁడు పురుషుం డాత్ముఁడు ద్రష్ట సదూపకుఁడు చేతనుం డానందమయుండు సంసారి యనం దేజరిల్లు చుండు నది యెట్లనినఁ బూర్వోక్తతత్త్వంబులలోఁ బ్రధానావయవంబు సర్వకార్యకారణాశ్రయంబు సకలవాసనామయం బనాద్యనిర్వచనీయాజ్ఞానకల్పితంబు నైనబుద్ధ్యహంకారాత్మకాంతఃకరణవృత్తివిశేషంబునందు జలఘటంబునం దాదిత్యప్రతిబింబంబును దర్పణంబునందు ముఖాభాసంబుం దోఁచినవిధంబున నస్మచ్ఛాయ ప్రతిఫలించి తదుపాధికుండై కరణభోజ్యజ్ఞాన ప్రమాణశబ్దవాచ్యం బైనస్థూలగోళకోపహితజ్ఞానకర్మేంద్రియ ప్రాణపంచకసమన్వితమనశ్చిత్తాత్మకాంతఃకరణవృత్తివిశేష సాధనంబుచేతఁ గార్య భోగజ్ఞేయప్రమేయశబ్దవాచ్యంబు లైనశబ్దాదివిషయంబుల ననుభవించుచుఁ గర్తయు భోక్తయుఁ జ్ఞాతయుఁ బ్రమాతయు శ్రోత్రయు స్ప్రష్టయు ద్రష్టయు రసయితయు ఘ్రాతయు వక్తయు దాతయు గంతయు విసర్జయితయు నానందయితయు బ్రాణియు మంతయు దేహియు జీవుఁడు ననం బ్రసిద్ధుండై సమష్టికశరీరజాగ్రదవస్థాభిమాని యై విశ్వుం డన సూక్ష్మదేహ స్వప్నావస్థాభిమాని యై తైజసుం డనఁ గారణాంగసుషుప్త్యవస్థాభిమాని యై ప్రాజ్ఞుఁ డన విలసిల్లి నిఖలవాసనాసమేతుండై యయస్కాంతసాన్నిధ్యంబువలన నయస్సు చలించెడు తెఱంగున సూర్యాలోకంబు నాశ్రయించి స్వస్వవ్యాపారంబులం బ్రవర్తించుజనంబుభంగి సర్వాధిష్ఠానభూతుండుఁ బ్రధానపురుషేశ్వరుండుఁ బురాణపురుషోత్తమాఖ్యుండుఁ దనకు ముఖ్యబింబభూతుండు షడ్వింశకుండుఁ బరుండుఁ బరమాత్ముఁడు నై ననాసన్నిధానంబువలన నస్మదీయ తేజంబు సంశ్రయించియు నన్నెఱుంగక తన్ను నామరూపాత్మకునింగాఁ దలంచి సంసృతిచక్రంబునం బరిభ్రమించుచుండు నిట్లనాద్యనంతకాలంబుఁ బ్రవర్తించుచుండి యెట్టకేలకు ననేకజన్మార్జితపుణ్యపుంజపరిపాకవిశేషంబునవలన మదనుగ్రహంబువలనఁ బరిశు

ద్ధహృదయుండు సాధనచతుష్టయసంపద్విశిష్టుండునై సద్గురుచరణంబు శరణంబు నొంది తత్ప్రసాదలబ్ధాత్మానాత్మవివేకజ్ఞానసహితుం డై యక్షరుండు గాయాద్యహంకృత్యంతం బైనక్షరం బంతయుఁ దాను గా నని నిరాకరించి కలశజలనాశానంతరంబున నుపసూర్యకంబు మార్తాండునిం జెందినకైవడి ముకురవియోగం బగుచుండ వదనాభాసంబు ప్రధానాననంబునఁ గలసినరీతి మఠఘటకుడ్యకుసూల స్తంభపటాద్యఖిలమూర్తద్రవ్యంబుల వేర్వేఱ విభజించిన నశేషవస్తునిషేధావధిభూతంబున మూర్తంబు నగుతదవచ్ఛిన్నాకాశంబు మహాకాశంబైన పగిదిఁ దనుత్రయవిలక్షణుండు నవస్థాత్రయసాక్షియుఁ బంచకోశవ్యతిరిక్తుండునై యఖండాద్వితీయసచ్చిదానందస్వరూపపరిపూర్ణపరబ్రహ్మతత్త్వమాత్రుం డగుక్షరాహరాతీతపురుషోత్తమతత్త్వంబేనని చెప్పి
నుతియు ని ట్లనియె. 104

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశంబులును=భూమి మొదలైన పంచభూతములును, మనోబుద్ధ్యహంకారంబులును-మనః=సంకల్పాత్మకమైన మనంబును, బుద్ధి=నిశ్చయాత్మక మైనబుద్ధియును, అహంకారంబులును=గర్వరూపమైన అహంకారంబును, వీనికిఁ = ఈమనోబుద్ధ్యహంకారములకు, కారణంబైన అవ్యక్తంబు=మాయయును (లేక మలినసత్త్వప్రధానయును), శ్రోత్ర...స్థలు-శ్రోత్ర=చెవియును, త్వక్=త్వగింద్రియంబును, చక్షుః=నేత్రంబులును, జిహ్వా=నాలుకయును, ఘ్రాణము=నాసికయును, (ఇవియైదును జ్ఞానేంద్రియములు,) వాక్=వాగింద్రియంబును, పాణి=హస్తములును, పాదము=పాదములును, పాయు=గుదంబును, ఉపస్థ=గుహ్యంబును (ఇవి యైదును కర్మేంద్రియములు) అనుదశేంద్రియంబులు=అనుపదియింద్రియంబులును, శబ్ద ..బులు-శబ్ద=శబ్దంబును, స్పర్శ=శీతోష్ణాదిభేదములు గలస్పర్శమును, రూప=తెలుపు మొదలగుభేదములు గలరూపంబును, రస=ఆఱువిధములగురుచులును, గంధంబులు=వాసనలును (ఇవి యైదును విషయములు,) అను పంచవిషయంబులఁగూడి=ఈచెప్పఁబడిన విషయములతోఁ గూడ నన్నియును గలసి, ఇరువదినాలుగుతత్త్వంబులగుట, కొందఱు, వాగాదికర్మేంద్రియపంచకంబును=వాక్కు మొదలగుకర్మేంద్రియము లైదును, శ్రోత్రాది జ్ఞానేంద్రియపంచకంబును=చెవి మొదలగుజ్ఞానేంద్రియము లైదును, శబ్దాదివిషయపంచకంబును = శబ్దము మొదలగువిషయము లైదును, ప్రాణాదివాయుపంచకంబును=ప్రాణము మొదలగు వాయువు లైదును, మానసాద్యంతఃకరణచతుష్టయంబునుగూడి = మనసు మొదలగు

నంతఃకరణములు నాల్గును గూడి, ఇరువదినాలుగుతత్త్వంబులని చెప్పుదురు. ఈచతుర్వింశతి తత్త్వంబులన్=ఈ యిరువదినాలుగుతత్త్వంబులను, శరీరత్రయంబనియున్=స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరము లనియు, పంచకోశంబులనియున్=అన్నమయము మొదలగు పంచకోశములనియు, పండితులుగణింతురు = జ్ఞానులగువారు చెప్పుచున్నారు. ఇది=ఈచెప్పఁబడినది, మదీయాపరాప్రకృతి=నాసంబంధమైనపరాప్రకృతి, ఇది=ఈచెప్పఁబడిన పరాప్రకృతి, క్షేత్రంబును=క్షేత్ర మనియును, క్షరంబును = నశించునది గావున క్షరం బనియును, ప్రకృతి=ప్రపంచమున కుపాదానకారణముకావున ప్రకృతి యనియును, అనాత్మ=ఆత్మకంటె వేఱు కావున ననాత్మయనియును, దృశ్యంబు=ద్రష్టచేఁ జూడఁబడునదికావున దృశ్యమనియును, అసత్తు=జ్ఞానముచే నశించునది కావున శూన్య మనియును, జడంబు=స్వయముగాఁ బ్రకాశింపలేను కావున జడమనియును, దుఃఖాత్మకంబు=దుఃఖమయ మైన దనియును, సంసారంబు=జీవునిఁ ద్రిప్పునది కావున సంసారమనియును, అనన్=అని యీపేర్లతో, ఒప్పున్=వ్యవహరింపఁబడుచున్నది, తప్తాయః పిండంబులోన్=కాలినయినుపముద్దలో, కూడి=సంబంధపడి, ప్రకాశించుకృశానుని చందంబునన్=ప్రకాశించునట్టియగ్నివలె, మిథ్యా...చేతన్-మిథ్యా=అసత్యమైన(లేక ఉన్నట్లుతోచునట్టి), తాదాత్మ్యధ్యానంబుచేతన్=అదియే నేను అనెడుతలంపుతో, దీనితోన్=ఈపరాప్రకృతితో, ఎనసి=కలసి, ప్రవ...వుండు-ప్రవర్తించు=సంచరించుచున్న, మత్=నాయొక్క (బ్రహ్మముయొక్క,) అంశ=భాగముచేత, భూతుండైన=పుట్టిన (లేక భాగమైన,) జీవుఁడు...పంచవింశకుండు=ఇరువదియైదవతత్త్వము, ఇతండు=ఈజీవుఁడు, అస్మ...ప్రకృతి- అస్మదీయ==నాసంబంధమైన, పరాప్రకృతి = పరాప్రకృతి యగును. (పరాప్రకృతి యనఁగా నుత్తమ మైనప్రకృతి,) క్షేత్రజ్ఞుండు = క్షేత్రమును తెలిసికొనువాఁడు కావున క్షేత్రజ్ఞుఁడు, అక్షరుండు = నశింపఁడు కావున నక్షరుఁడు, పురుషుఁడు = శరీరములయందు వ్యాపించియున్నాఁడు కావున పురుషుఁడు. ఆత్ముండు=సర్వమును ధరించుచున్నాఁడు కావున నాత్ముఁడు, ద్రష్ట = సర్వమును జూచువాఁడు, సదూపకుఁడు = బ్రహ్మాంశ మగుటచే నాశరహితుఁడు, చేతనుండు = జ్ఞానరూపుఁడు, ఆనందమయుండు=ఆనందరూపుఁడు, సంసారి=సంసారము కలవాఁడు (అవిద్యకు లోఁబడినవాఁడు కావున సంసారి,) అనన్=అనుపేర్లతో, తేజరిల్లుచుండున్=ప్రకాశించుచుండు, అదియెట్లనినన్=అదియేలా గనిన, పూర్వోక్తతత్త్వంబులలోన్=ఇదివఱకు చెప్పఁబడి యున్నతత్త్వంబులలో, ప్రధానావయవంబును=ముఖ్యమైనదియు, సర్వ...బును-సర్వ=సమస్తమైన, కార్య=కార్యములకును, కారణ=కారణములకును, ఆశ్రయంబును=ఆధార మైనదియును, సకలవాసనామయంబును=అనేకవిధము లగుకర్మవాసనలతోఁ గూడినదియు, అనా...నైన-అనాది=మొదలు లేనట్టి

యు, అనిర్వచనీయ=ఇట్టిదని చెప్పరానట్టియు, అజ్ఞాన=అజ్ఞానముచేత (మాయచేత,) కల్పితంబులైన=ఏర్పఱుపఁబడినట్టియు, బుధ్య...నందు-బుద్ధి=నిశ్చయంబును, అహంకార=అభిమానంబును, ఆత్మక=స్వరూపముగాఁగలిగినట్టియు, అంతఃకరణ=అంతఃకరణముయొక్క, వృత్తివిశేషంబునందుఁ=నిర్మలవృత్తియందు, జలఘటంబునందుఁ=నీటికుండయందు, ఆదిత్యప్రతిబింబంబును=సూర్యునియొక్క ప్రతిబింబంబును, దర్పణంబునందుఁ=అద్దమునందు, ముఖాభాసంబును=ముఖముయొక్క ప్రతిబింబంబును, తోఁచినవిధంబునఁ=కనఁబడునట్లు, అస్మచ్ఛాయప్రతిఫలించిన=నాచ్ఛాయ ప్రతిఫలింపఁగా, తదుపాధికుండై=ఆయంతఃకరణవృత్తియే యుపాధిగాకలవాఁడై, కరణ...బైన-కరణ=సాధనమనెడు, భోజ్య=అనుభవింపఁజేయుపదార్థమనెడు, జ్ఞాన=జ్ఞానమనెడు, (జ్ఞాన మనఁగాఁ దెలిసికొనుసాధనము) ప్రమాణ=ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములనెడు, శబ్ద=శబ్దములతో, వాచ్యంబైన=చెప్పఁదగినట్టియు, స్థూల...చేతఁ-స్థూల=బాగుగ గానవచ్చుచున్న, గోళక=కన్నులు చెవులు మొదలగునింద్రియస్థానంబులయందు, ఉపహిత=నిలచియున్న, జ్ఞానకర్మేంద్రియ=జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియములయొక్క, ప్రాణపంచక=ప్రాణములయొక్క పంచకముతో, సమన్విత=కూడినట్టియు, మనః=సంకల్పముతో, చిత్త=సంశయము (ఈవృత్తులు గలయంతఃకరణావస్థలకుఁ గ్రమంబుగ మనస్సనియు చిత్తమనియుఁ బేర్లు. ఇచ్చట నుత్తరసందర్భము ననుసరించి మనశ్చిత్తపదములకు సంకల్పసంశయములనియె చెప్పియున్నాము.) ఆత్మక=స్వరూపముగాఁ గల, అంతఃకరణవృత్తి=అంతఃకరణవృత్తులనెడు, విశేషసాధనంబులచేతఁ=ప్రత్యేకసాధనములతో(జ్ఞానేంద్రియములు విషయములగ్రహించుసామర్థ్యముగలిగియున్నను శబ్దాదిరూపములతో వెలికివచ్చుచిత్తవృత్తిసహాయములేక స్వయముగ నవ్విషయముల గ్రహింపఁజాలవు కావున విషయగ్రహణమునందింద్రియములు సామాన్యసాధనములు; చిత్తవృత్తులు విశేషసాధనములు అని తెలిసికొనవలయును.) కార్య=కార్యములనెడు, (కార్యమనఁగా నొకదానివలనఁ బుట్టునది) భోగ=సుఖము (లేక అనుభవింపఁదగినది) అనెడు, జ్ఞేయ=తెలియఁబడదగినదియనెడు, ప్రమేయ=ప్రమాణములచే నిర్ణయింపఁదగినదియనెడు, శబ్దవాచ్యంబులైన=శబ్దములతోఁ జెప్పఁబడుచున్న, శబ్దాదివిషయంబులఁ=శబ్దము మొదలగువిషయముల నైదింటిని, అనుభవించుచుఁ, కర్తయుఁ=చేయువాఁడు, భోక్తయుఁ=అనుభవించువాఁడు, జ్ఞాతయుఁ=తెలిసికొనువాఁడు, ప్రమాతయుఁ=ప్రమాణములచే గ్రహించువాఁడు, శ్రోతయుఁ=వినువాఁడు, స్ప్రష్టయుఁ=తాకువాఁడు, ద్రష్టయుఁ=చూచువాఁడు, రసయితయుఁ=రుచిఁ జూచువాఁడు, ఘ్రాతయుఁ, మూర్కొనువాఁడు, వక్తయుఁ=చెప్పువాఁడు, దాతయుఁ=ఇచ్చువాఁడు, గంతయుఁ=పోవువాఁడు విసర్జయితయుఁ=మలాదులను విసర్జించువాఁడు, ఆనందయితయుఁ=ఆనందించువాఁడు, ప్రాణియుఁ=ప్రాణము గలవాఁడు, మంతయుఁ=

తలంచువాఁడు (లేక సంకల్పించువాఁడు.), దేహీయుక్=దేహముకలవాఁడు, జీవుఁడును=జీవుఁడు (అనఁగా : ప్రాణములను బోషించువాఁడు), అనక్=అనుపేర్లతో, ప్రసిద్ధుండై=ప్రసిద్ధిచెంది (లేక సర్వజనులకును స్పష్టముగఁ దెలియుచు), సమ... నియై- సమధికశరీర=స్థూలశరీరమునందును, జాగ్రదవస్థా=జాగ్రదవస్థయందును, అభిమానియై=అభిమానము కలవాఁడై, విశ్వుండనక్=విశ్వుఁడనియు, సూక్ష్మ . నియై- సూక్ష్మదేహ=సూక్ష్మశరీరమునందును, స్వప్నావస్థా=స్వప్నావస్థయందును, అభిమానియై= అభిమానము గలవాఁడై, తైజసుఁడనక్=తైజసుఁ డనియును, కార...నియై- కారణాంగ=కారణశరీరమునందును,సుషుప్త్యవస్థా=సుషుప్త్యవస్థయందును, అభిమానియై="నేను" అనునభిమానము గలవాఁడై, ప్రాజ్ఞుడనక్=ప్రాజ్ఞుఁడనియు, విలసిల్లి=ప్రకాశించి, నిఖిలవాసనాసమేతుండై=సకలవిధములగుకర్మవాసనలతోఁగూడి, అయస్కాంతసాన్నిధ్యంబుకలనక్ = అయస్కాంతరత్నము సమీపమునందుండుటవలన, అయస్సుచలించెడు తెఱంగునక్=ఇనుముకదలునట్లు,సూర్యలోకంబునాశ్రయించి=సూర్యునికాంతి నాధారముగాఁజేసికొని, స్వస్వవ్యాపారంబులక్=తమతమపనులయందు, ప్రవర్తించుజనంబు భంగిక్=ప్రవర్తించు మనుష్యులవలె, సర్వాధిష్ఠానభూతుండును=సమస్తప్రపంచములకును ఆధారమైనవాఁడును, ప్రధానపురుషేశ్వరుండును, ప్రధాన=మాయకును, పురుష=జీవునకును, ఈశ్వరుండును= ప్రభువైనవాఁడును (లేక, నియామకుఁడైనవాఁడును), పురాణ...డును-పురాణపురుష=క్షరాక్షరు లనెడునవాదిపురుషులకంటె (లేక, అనాదిపురుషుఁడను), ఉత్తమాఖ్యుండును=శ్రేష్ఠుఁడని ప్రసిద్ధికలవాఁడును(లేక, శ్రేష్ఠమగుపేరుకలవాఁడును),తనకుక్=తనకు (జీవునకు),ముఖ్యబింబభూతుండును=ముఖ్యమగు బింబమైనవాఁడును (ఏది ప్రతిబింబించునో అదిబింబమనఁబడును. అద్దమునందు ముఖమునుజూచుకొనునప్పుడు మనముఖము బింబము, అద్దములోఁ గానవచ్చుముఖము ప్రతిబింబము.) షడ్వింశకుండును=ఇరువదియాఱవతత్త్వమైనవాఁడును, పరుండును = సర్వప్రపంచవిలక్షణుఁడును, పరమాత్ముండును, ఐన నాసన్నిధానంబువలన= పరమాత్మస్వరూపుఁడ నైన నేను సమీపమునందుండుటవలన, అస్మదీయతేజంబుక్=నాసంబంధమైన తేజస్సును, సంశ్రయించియుక్=ఆశ్రయించియుండియును, నన్నెఱుఁగక=నా (శ్రీరామునియొక్క; అనఁగాపరబ్రహ్మయొక్క) యథార్థస్వరూపమును దెలిసికొనక, తన్నుక్=తనను (జీవుని) నామరూపాత్మకునింగాక్ = నామరూపమయమగు ప్రపంచమేస్వరూపముగాఁగలవానినిగా, తలంచి, సంసృతిచక్రంబునక్=సంసారచక్రమునందు, పరిభ్రమించుచుండుక్=తిరుగుచుండును, ఇట్లనాద్యంతకాలంబు ప్రవర్తించుచుండి = ఈవిధముగా నపరిమితకాలమునుండియు సంచరించుచుండి, ఎట్టకేలకుక్=ఎట్లో యొకట్లు, అనేక...వలనక్=అనేకజన్మ=బహుజన్మలయందు, ఆర్జిత=సంపాదింపఁబడిన, పుణ్యపుంజ=పుణ్యసమూహము

యొక్క, పరిపాక=ఫలముయొక్క, విశేషంబువలనఁ=ఆధిక్యమువలనను, మదనుగ్రహంబువలనఁ=నాయొక్క (పరబ్రహ్మముయొక్క) కృపవలనను, (భగవత్కృప యనఁగా వేదాంతవాక్యశ్రవణాదులయందుఁ బూర్వజన్మ కర్మలసహాయమువలనఁ గలుగుశ్రద్ధ. సద్గురుదర్శనము వలనఁ గలుగునొకానొకమార్పు. యీవిషయమున "ప్రసాదో నామ రుద్రస్య కర్మసామ్యేన దేహినాం, దేశికాలోకనాజ్జాతో విశిష్టాతిశయః నురాః." అని సూతసంహిత.) పరిశుద్ధహృదయుఁడును=నిర్మలచిత్తముకలవాఁడును, సాధన...డునై-సాధనచతుష్టయ =నిత్యానిత్యవస్తువివేకము, (బ్రహ్మనిత్యము ప్రపంచ మనిత్యము అని తెలిసికొనుట) వైరాగ్యము=శమాదిషట్కసంపత్తి (బాహ్యేంద్రియములను అంతఃకరణమును జయించి చిత్తశాంతినొందుట, శీతోష్ణాదులను సహించుట, వేదాంతవాక్యములయందు శ్రద్ధ నమ్మకము అనునివిశమాదులు) మోక్షేచ్ఛ అను నినాలుగు సాధనములయొక్కయు, సంపద్=సమృద్ధితో, విశిష్టుండునై=కూడియున్నవాఁడు నగుచు, సద్గురు=సద్గురువుయొక్క, చరణంబు=పాదంబును, శరణంబునొంది = రక్షణంబుగా నాశ్రయించి, తత్ప్ర...తుండై-తత్ = ఆచార్యుల యొక్క, ప్రసాద=అనుగ్రహముచేత, లబ్ధ=పొందఁబడిన, ఆత్మ=బ్రహ్మవిషయమైనట్టియు, అనాత్మ=ప్రపంచవిషయమైనట్టియు, వివేక=వివేచనతోఁ గూడిన,జ్ఞాన=అపరోక్ష (నేనే బ్రహ్మ ననెడు) జ్ఞానముతో, సహితుండై = కూడినవాఁడై, అక్షరుండు=జీవుఁడు, కాయాద్యహంకృత్యంతం బైన=మాయ మొదలు అహంకారము వఱకుఁగల, క్షరంబంతయుఁ=క్షేత్ర మంతయును, తాను గానని = నేను గానని, నిరాకరించి=జ్ఞానముచేఁ ద్రోచివేసి, కలశజలనాశానంతరంబునఁ=కుండయు నీరును, నశించినపిదప, ఉపసూర్యకంబు=సూర్యప్రతిబింబము, మార్తాండునిం జెందిన కైవడిఁ=సూర్యునిలో నైక్యమైనవిధమున,ముకురవియోగంబగుచుఁ=అద్దమును దీసివేసినప్పుడు, వదనాభాసంబు=ముఖముయొక్క ప్రతిబింబము, ప్రధానాననంబునఁ=ముఖ్య మగు (బింబ మైన) ముఖమును, కలసినరీతిఁ=చేరినట్లు, మఠ...బులఁ-మఠ = గృహము, ఘట=కుండ, కుడ్య=గోడ, కుసూల=బొట్ట, స్తంభ=స్తంభము, పట=గుడ్డ, ఆది = మొదలైన, అఖిల=సమస్తమైన, మూర్త=ఆకారముగల, ద్రవ్యంబులఁ=పదార్థములను, వేర్వేఱవిభజించినఁ=ప్రత్యేకముగాఁ జేసిన మొదల, అశేష..బును - అశేష వస్తు=సమస్తపదార్థములను, నిషేధ=నిషేధింపఁగా, అవధీభూతంబును = శేషించినదియు, అమూర్తంబునగు=ఆకారము లేనిదియు నైన, తదవచ్ఛిన్నాకాశంబు=ఆగృహాదులయందలి యాకాశము, మహాకాశంబైనపగిదిఁ=మహాభూతముగానున్న యాకాశమే యైనట్లు, తనుత్రియ విలక్షణుండును=స్థూలము మొదలగు మూఁడుశరీరములకు వేఱయినవాఁడును, అవస్థాత్రియసాక్షియుఁ=జాగ్రత్త మొదలగు మూఁడవస్థలకును ద్రష్టయైనవాఁడును, పంచకోశవ్యతిరిక్తుండునై = అన్నమయము మొదలగుకోశము

లై దింటికంటె వేఱయినవాఁడు నగుచు, అఖం...డగుక్-అఖండ=భేదములు లేనట్టి యు, అద్వితీయ=తనకంటె నితర మగుపదార్థము లేనట్టియు, సచ్చిదానందస్వరూప= సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డైనట్టియు, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకుఁ డైనట్టియు, పర= లోకాతీతుఁ డైనట్టియు, బ్రహ్మతత్త్వమా...త్రుండగుక్=బ్రహ్మరూపుఁడే యగును, అట్టి...త్త్వంబు-అట్టి=జీవుఁ డేరూపము నుః జెందునో అటువంటి, క్షర=ప్రకృతికం టెను, అక్షర=జీవునికంటెను, అతీత=వేఱయిన, పురుషోత్తమతత్త్వంబు=పురుషో త్తముఁ డని చెప్పఁబడుస్వరూపము, వీనని చెప్పి=నేనే సుమా అని చెప్పి, మఱియు, నిట్లనియెక్.

తా. లోకమున దేహము లన్నియు నిరువదినాల్గుతత్త్వములతోఁ గూడియు న్నవి యనుట ప్రత్యక్షము. భూతములైదును, అంతఃకరణములు నాల్గును, జ్ఞానేంద్రి యకర్మేంద్రియములు కలసి యింద్రియములు పదియును, శబ్దాదివిషము లైదును గలసి యిరువది నాలుగు తత్త్వంబు లగుచున్నవి. మఱికొందఱు పదిఇంద్రియములును వాయువు లైదును, మనోబుద్ధిచిత్తహంకారములు నాల్గును గలసి యిరువది నాల్గు తత్త్వము లనుచున్నారు. ఎవ్వ రెట్లు చెప్పినను జ్ఞానవంతు లగువారీయిరువదినాల్గు తత్త్వములనే స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరము లనియు అన్నమయాదిపంచకోశములనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇదియే నాయపరాప్రకృతి లోకమునఁ బ్రకృతియనియు క్షేత్రమని యు క్షరమనియు ననాత్మయనియు జడమనియు దృశ్యమనియు సంసార మనియు అసత్తనియు దుఃఖరూప మనియు దీనినే పేర్కొనుచున్నారు.

అగ్ని కాలినయినుపముద్దయం దుండుటవలన "ఇనుము కాలుచున్నది. దానిపై చేతివుంచిన కాల్చును" అను మొదలగు వ్యవహారములు కలుగుచున్నవి. ఈవ్యవహా రము తాదాత్మ్యమువలన (అనఁగా నినుప ముద్దయే యగ్నియని తలంచుట వలనఁ) గలుగుచున్నది. అట్లుగాకున్న ఇనుమునకు మంట సామర్థ్యము కాని ఇతరపదార్థ ములఁ గాల్చుసామర్థ్యము కాని స్వయముగఁ గలదా? లేదు. కావున నీతాదాత్మ్యము (అభేదము) అసత్య మనుటలో సంశయము లేదు. కాని యా యసత్యతాదాత్మ్యము వలననే లోకవ్యవహారము ప్రవర్తించుచున్నది. ఇటె పైన నిరూపింపఁబడిన క్షేత్ర ములను నాకుఁ బ్రతిబింబమైన క్షేత్రజ్ఞులకును (ఈతఁడే జీవుఁడు) వాస్తవమగు సంబంధములేదు. ఆతఁడు నిర్వికారుఁడగుటచే నెప్పటికిని కూటస్థుఁడే అయినను తా దాత్మ్యమువలన క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞు లొక్కటియే యని తలంపఁబడుచున్నాఁడు. తలంప బడుచున్నాఁడనుట యేల? తానే తలంచుచున్నాఁడు తనకంటె నితరుఁడగు చేతనుఁడు బొత్తిగనే లేఁడు కదా! ఇట్టిమిథ్యాతాదాత్మ్యము కల నాప్రతిబింబ మిరువదియైదవ తత్త్వము. ఈతఁడే నాపరాప్రకృతి. క్షేత్రజ్ఞుఁ డనియు నాత్మ యనియుఁ జేతనుఁ

డనియు ద్రష్ట యనియు నానందమయుఁడనియు, నక్షరుఁడనియుఁ, బురుషుఁడనియు, సద్రూపుఁడనియు, సంసారియనియు, నితఁడే లోకమున వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు.

ఈవ్యవహారము కలిగిన తెఱఁగు వినుము. అంతఃకరణ మొక్కటియే యనియు వృత్తిభేదములవలన మనోబుద్ధిచిత్తఅహంకారములను పేర్లతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నదనియు నిదివఱకే స్పష్టమైయున్నది. ఈయంతఃకరణము క్షేత్రమని నిరూపింపఁబడియున్న యిరువదినాలుగు తత్త్వములలో మిగుల ప్రధానమైన దనుట నిర్వివాదాంశము. కార్యకారణరూప మగుసర్వప్రపంచము సంకల్పాధీనము (మనసుచేత నేకల్పింపఁబడినది) కావునను, లేక వాసనామయము కావునను, లేక జీవసృష్టప్రపంచము కేవలము మనోమయమైనదియే కావునను, దాని (ఈప్రపంచమున) కంతయు మనస్సే (అంతఃకరణమే)యాశ్రయభూతమగును. మఱియు జన్మపరంపరలకుఁ గారణములగుకర్మలు వాసనారూపములై యిందే నిలిచియుండును. కావున నీయంతఃకరణమే ప్రకృతి యనియు, మాయ యనియు, నవిద్య యనియుఁ జెప్ప నొప్పియున్నది. ఇదియు నవిద్యాకల్పితమే యైనను ఇతరములన్నిటికంటె మిగులఁ బ్రభావము కలది. స్థూలాకారమును జెంది యనుభవయోగ్యముగాఁ బరిణమించిన మాయయొక్క స్వరూపమిదియే యని చెప్పవచ్చును. దీనియం దున్ననాలుగువృత్తిభేదములలో నిశ్చయరూప మైన వృత్తియు నభిమానరూప మైనవృత్తియుఁ దక్కినవానికంటెఁ బ్రధానములు. నిశ్చయాభిమానములు లేక యేకార్యము కాని జరుగ దనుట యనుభవసిద్ధమగువిషయమే కదా. "ఈ పనిని జేయఁ దలచితిని" అను నిశ్చయంబును "దీనిని చేయువాఁడను నేనే" అనునభిమానంబును లేక యేపురుషుఁడు నేకార్యమునందును బ్రవర్తింపఁడు కదా! కావున నంతఃకరణమున నీవృత్తులు రెండును గలబుద్ధ్యహంకారములు ప్రధానములు. విషయానుభవమునందు వీనికి సాధనము లగుటచే సంకల్పసంశయరూపము లగుతక్కినరెండువృత్తులును, (అనఁగా: నావృత్తులుగలమనశ్చిత్తములురెండును) అప్రధానములు. పైన నిరూపింపఁబడినబుద్ధ్యహంకారములయందు జలఘటమున సర్వప్రకాశకమగుసూర్యబింబము (లేక, సర్వవ్యాపక మగునాకాశము) ప్రతిబింబించినట్లు నేను (బ్రహ్మము) ప్రతిబింబించియున్నాను. ఆప్రతిబింబమున కదియే (బుద్ధ్యహంకారరూపాంతఃకరణమే) యుపాధి యయ్యెను. ఇట్లు సోపాధికుండై యాప్రతిబింబము (జీవుఁడు) పదియింద్రియములతోడను పంచప్రాణములతోడను గూడి చరించుచున్న మనశ్చిత్తరూపాప్రధానాంతఃకరణమును సాధనముగాఁ జైకొని శబ్దాదివిషయముల ననుభవించుచున్నాఁడు. ఇంద్రియాదులకు స్థూలగోళకములతో (అనఁగా: పైకిఁగానవచ్చుచున్నకన్నులు చెవులు మొదలగుచర్మమాంసాదిరూపగోళకములతో) సంబంధ

ముండుటయు మనశ్చిత్తముల కట్టిసంబంధము లేకుండుటయు స్పష్టమే. కావున నింద్రియాదులకంటె నంతఃకరణము వేఱని చెప్పవలయును అయినను దర్శనస్పర్శనాదికాలములయందామనశ్చిత్తములు ఆయాయింద్రియములతోఁ గలయుచుండును. అట్లు కలసిననే కానివిషయగ్రహణము కలుగదు. స్వాభావికముగా చేతనశక్తి దేనికిని లేదు. కావున బుద్ధ్యహంకారములయందుఁ బ్రతిబింబించిన పరబ్రహ్మచ్ఛాయయే మనశ్చిత్తరూపము లగు మనోవృత్తులతోఁ గలసి ఇంద్రియములతో సంబంధపడకపోయిన నాయింద్రియములకు విషయగ్రహణసామర్థ్యము కలుగదు. విషయములతో (విషయములయందున్న చైతన్యముతో) సంబంధపడకున్న (అనఁగా: నింద్రియములద్వారా విషయములతో నేకీభవింపకున్న) నావిషయములను ప్రకాశింపవు. కావున మనశ్చిత్తము లింద్రియములతో గూడి యున్నవనుట నిస్సంశయము. ఏపదార్థంబును చేతనసహాయము లేక యేకార్యంబును జేయఁజాలదు. కావున నేనామముతో వ్యవహరించినను ఆయాపదార్థముచే నావరింపఁబడి యున్న చైతన్యమునే వ్యవహరించిన ట్లని తెలిసికొనవలయును.

ఈమనశ్చిత్తరూపాంతఃకరణవృత్తులకే సాధనము లగుటచేఁ గరణము లనియు విషయముల ననుభవింపఁజేయునవి యగుటచే భోజ్యము లనియు, జ్ఞానసాధనము లగుటచే జ్ఞానములనియు ప్రత్యక్షాదిరూపములచే (విషయముల గ్రహించునవి కావున ప్రమాణము లనియుఁ బేర్లు. (ఇట్లే విషయములకుఁగూడ సాధింపఁబడఁదగినవి (అనఁగా: తెలిసికొనఁబడఁదగినవి) యగుటచే గార్యము లనియు ననుభవింపఁబడునవి యగుటచే భోగములనియు తెలిసికొనఁబడఁదగినవి యగుటచే జ్ఞేయములనియు ప్రమాణగమ్యములైనవి యగుటచేఁ బ్రమేయము లనియుఁ బేర్లు. ఇట్లు ఆజీవుఁడే మనశ్చిత్తముల మూలమున సర్వేంద్రియములతో సంబంధపడి సర్వవిషయముల గ్రహించుచున్నాఁడు కావున కరణకార్యసంబంధముచేఁ గర్తయనియు భోజ్యభోగసంబంధముచే భోక్త (అనుభవించువాఁడు) యనియు జ్ఞానిజ్ఞేయసంబంధముచే జ్ఞాత (తెలిసికొనువాఁడు) యనియుఁ బ్రమాణ ప్రమేయసంబంధముచేఁ బ్రమాత (ప్రమాణములచే విషయములనిర్ణయించువాఁడు) యనియు, శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రియసంబంధముచేఁ గ్రమముగ వినువాఁడును, దాఁకువాఁడును, జూచువాఁడును, రుచిఁ జూచువాఁడును, మూర్కొనువాఁడు ననియు, ఈకర్మేంద్రియముల సంబంధముచే గ్రమముగ మాటలాడువాఁడు నిచ్చిపుచ్చుకొనువాఁడు నడచువాఁడు మలమూత్రములు విసర్జించువాఁడు విషయసుఖము ననుభవించువాఁడు ననియు, ప్రాణసంబంధముచేఁ బ్రాణి యనియు, మనస్సంబంధముచే మంత (సంకల్పించువాఁడు) యనియు దేహసంబంధముచే దేహియనియు, ప్రాణాదుల ధరించుచుండుటచే జీవుఁడనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు. మఱియు స్థూలశరీర

మునందును జాగ్రదవస్థయందును అభిమానము గలిగియుండుటచేత లేక (కలిగియున్నప్పుడు అనఁగా: జాగ్రదవస్థ విజృంభించుచున్న సమయమున) నాతఁడొక్కఁడయ్యును విశ్వుఁడనియు సూక్ష్మశరీరమునందును స్వప్నావస్థయందును అభిమానము గలిగియున్నప్పుడు(అనఁగా: స్వప్నావస్థ యనుభవింపఁబడుచున్న సమయమున) తైజసుఁడనియుఁ గారణ శరీరమునందును సుషుప్త్యవస్థయందును అభిమానము గలిగియున్నప్పుడు (అనఁగా: గాఢనిద్రాసమయమున) ప్రాజ్ఞుఁడనియుఁ బిలువంబడుచున్నాఁడు.

ఇట్టి ఈజీవుఁడు మనసునందున్న కర్మవాసనల నన్నింటిని దనయందే యున్నవానినిగా భావించుచు ప్రపంచమువలె తాను నామరూపమయుఁడే యనితలంచుచు సంసారచక్రమునఁ బరిభ్రమించుచున్నాఁడు (అనఁగా సంసారము తనకు బాధకమనియుఁ దాను కర్మకు వశుఁడనియు జన్మములఁ బొందుచున్నాఁడనియు, నాజన్మములయందలి సుఖదుఃఖములఁ దానే యనుభవించుచున్నాఁడనియుఁ దలంచుచున్నాఁడు). వాస్తవస్థితిలో వానికి సంసారమంటనేరదు. ద్రష్టయగువానిని దృశ్యము బాధింపనేరదు కదా. మఱియు నాతఁడు స్వయముగా నాకుఁ బ్రతిబింబభూతుఁడయ్యును దానచేతనమువలె నుండువాఁడగుటచేత నయస్కాంతసాన్నిధ్యమున నినుము చలించునట్లు నాసాన్నిధ్యమునఁ (పరబ్రహ్మముయొక్క సాన్నిధ్యమువలన) జలించువాఁడయ్యును యథార్థస్థితిలోఁ దాను స్వతంత్రశక్తి కలవాఁడే కావున సూర్యప్రకాశము నాశ్రయించి జనులు తమతమ కార్యములందుఁ బ్రవర్తించునట్లు నాప్రకాశము నాశ్రయించి తన కార్యములందు (అనఁగా: చూచుట వినుట మొదలగు కార్యములందుఁ) బ్రవర్తించువాఁడయ్యును నన్నుఁ దెలిసికొనలేకున్నాఁడు. నేను మాత్రము వానికి దూరముగా లేను. క్షరాక్షరపురుషు లిరువురును నాకభిన్నులై నాయందే నిలిచి యున్నారు. వీరిరువురు భ్రాంతి సిద్ధులగుటచేతను ఆధారము లేని భ్రాంతి కలుగదు కావునను ఆరోపితమగు పదార్థ మసత్యమయినను అధారమగు పదార్థము సత్యమై యుండి తీరవలయును. కావునను సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడ నగు నేనే ఈ ప్రపంచమునకు నధిష్ఠానభూతుఁడనై యున్నాను. ఈసర్వమును ప్రేరేపించుచు దీనికి నధిపతినై యున్నాను. ప్రకృతిపురుషాత్మకమైన ప్రపంచమునకు నతిరిక్తుండనై దేనితోను సంబంధపడక యుండియు సర్వవ్యాపకుఁడనై సర్వమును స్వరూపముగా నేకలిగియున్నాను. ఇదియుంతయుఁ గాక యద్దమునందుఁ బ్రతిబింబించియున్న ముఖప్రతిబింబమునకు ప్రధానముఖ మెట్లు బింబభూతమై ప్రతిబింబమునకంటె వేఱు కాక యున్నదో అట్లే క్షరములందుఁ బ్రతిబింబించి యున్న యక్షరపురుషునికంటె నేను వేఱు కాక యున్నాను. ఇట్లన్ని విధములఁ దనకంటె వేఱుకాకున్నను ఆజీవుఁడు నన్ను స్వస్వరూపభూతునిగాఁ దెలిసికొనలేక భ్రాంతిసిద్ధమగుసంసారమునఁ బొరలుచున్నాఁడు. పురుషోత్తముఁ

డని వ్యవహరింపఁబడుచు క్షరాక్షరపురుషులకంటె నతిరిక్తుఁడనై యున్న నేను ఇరువదియాఱవతత్త్వము.

ప్రకృత మాజీవుఁడు అనాదికాలమునుండియు పైన వర్ణింపఁబడి యున్నవిధముగా భ్రాంతినొందియే యున్నాఁడు. లెక్కకు మిక్కిలి యగుజన్మముల స్వీకరించుచునే యున్నాఁడు. కొంతకాలమునకు నాయాజన్మములయందుఁ జేయఁబడి పరిపాకమునకువచ్చిన పుణ్యకర్మల ప్రభావముచేతను నా (పరమేశునియొక్క) యనుగ్రహముచేతను (గురూపదేశగ్రహణమునకుఁ దగినట్లు చిత్తము పరిపాకమునందుటయే పరమేశ్వరానుగ్రహమునకురూపము, దృష్టిదీక్షాదివిధానముచే మనసునందలి మాలిన్యము తొలఁగుటయే భగవదనుగ్రహస్వరూప మని కొందఱు చెప్పుదురు) ఆజీవునకు చిత్తశుద్ధి కల్గును "ఆతఁ డెప్పుడును సిద్ధుఁడేయైనను భ్రాంతివలన నపరిశుద్ధుఁడుగా తన్ను తానే భావించుచున్నాఁడు కావున నపరిశుద్ధుఁడయ్యెను" కావున మనస్సు శుద్ధి జెందగానే యాజీవుఁడు తనయథార్థస్థితిని గూర్చి తలంప నారంభించును. మొట్టమొదట స్వానుభవానుసారముగాఁ బ్రపంచ మనిత్య మనియుఁ బరమేశ్వరుఁడు నిత్యుఁడనియు నిశ్చయించుకొనును. (ఇదియే నిత్యానిత్యవస్తువివేకము) పిదప ననిత్యములందాశ తగ దని ఇహపరలోకభోగములయందు విరక్తుఁడగును. (ఇదియే ఇహాముత్రార్థఫలభోగవిరాగము) అనంతరమున వైరాగ్యప్రభావములచే నింద్రియములుఁ గాని మనస్సుగాని బాహ్యవిషయములపైఁ బ్రసరింపవు. కావున బాహ్యేంద్రియనిగ్రహంబును మనోనిగ్రహంబును చిత్తశాంతిని ఓర్పును సంపాదించుకొనును. తర్వాత వేదాంతవాక్యముల వినవలయు ననియు గురువుల సేవింపవలయు ననియు శ్రద్ధ జనించి వారియుపదేశమునందుఁ దృప్తినిఁ గలిగించును. (ఇదియే శమాదిషట్కసంపత్తి) ఇట్లు సర్వమునుకుదిరి వేదాంతవాక్యశ్రవణమువలన సామాన్యముగాఁ దనకును నాకును (బ్రహ్మమునకును) భేదములేదని తెలిసికొని తర్వాత నాయభేదము ననుభవపూర్వముగా నెఱుంగుటకై త్వరపడును (ఇదియే ముముక్షుత్వము) ఈవర్ణింపఁబడినదే సాధనచతుష్టయము. ఇట్లు సాధనచతుష్టయసంపత్తి గలిగి పూర్ణాధికారియై సద్గురువు నాశ్రయించును. ఆమహాత్ముని యనుగ్రహమువలనఁ దాను శరీరములకంటెను బంచకోశములకంటెను వేఱనియు జాగ్రదాద్యవస్థలకు సాక్షి యనియు నిదివఱకు భావించుచుండినట్లు దేహాదిరూపుఁడు కాఁడనియుఁ దెలిసికొని స్వాభావికమైన నారూపమును జెందును. "నారూపమును జెందుట" యనఁగా "వేఱుగా నుండి నన్ను కలిసికొనుట" కాదు. ఇఁకనేమనిన జలఘటము నశించినప్పు డచ్చటిసూర్యప్రతిబింబము స్వాభావికముగాఁ దనకంటె వేఱు కానిసూర్యునిఁ జెందినట్లు అద్దము తొలఁగింపఁబడగానే యందలి ముఖప్రతిబింబము ముఖమును బొందినట్లు మొదటినుండియు నాకుఁ బ్రతిబింబమై నా

కంటె భిన్నుఁడు కాకుండి వివేకదృష్టివలన క్షరము తొలఁగఁగానే నాతో నభిన్నుఁడై నిలుచుటయే; లేక తనయథార్థస్వరూపమును దెలిసికొనుటయే. ఇట్లుఁ జెప్పుటకును వీలు లేదు. రెండుపదార్థము లుండిన నప్పు డొకపదార్థము మఱియొకదానిలోఁ బ్రతిబింబించును. ప్రస్తుతమట్లు లేదు. ఈప్రపంచమంతయు నాయం దారోపింపఁబడినదే కావునఁ ద్రాటియం దారోపింపఁబడినసర్పము త్రాటికంటె వేఱు కానట్లు యథార్థస్థితిలో నాకంటె వేఱు కాను కదా! కావున "జీవుఁడు నాకుఁ బ్రతిబింబము" అనుటయే సంభవింపదు. కావున ఘటముగృహము మొదలగువానియందుఁ బ్రవేశించి యున్న యాకాశ మాకాశప్రతిబింబము కాకున్నను ఉపాధిభేదముచే మహాకాశమునకంటె భిన్నముగా వ్యవహరింపఁబడుచునుండి ఘటాదులు నశించినపిదప మహాకాశమునందే కలసినట్లు నాయందుఁ గలయుటయే జీవబ్రహ్మైక్యము. ఇట్లు జీవుఁడు నాతో నైక్యమునొంది ముక్తుఁడగును.

వ. అని యుపదేశించి యోపార్వతి రాముఁడు మఱియు నిట్లనియె

సామాన్యసృష్టి యనియు విశేషసృష్టి యనియు సృష్టి రెండువిధములు. ప్రపంచమునఁ గానవచ్చు స్త్రీపురుషపశుపక్ష్యాదుల సృష్టి సామాన్యసృష్టి, స్త్రీత్వము పురుషత్వము మొదలగునవి సమానముగానే యున్నను "ఈస్త్రీ నాసోదరి, ఈస్త్రీ నాతల్లి, ఈపురుషుఁడు నావాఁడు, వీఁడు నీవాఁడు, ఈపశువు ఈచిలుక నాది, ఇది నీది వానిది" అను మొదలగువ్యవహారములు మన కనుభవములో నున్నవి. వీని కన్నిఁటికిని గారణము విశేషసృష్టి. సమానజాతి గలయనేకవస్తువుల నాశ్రయించి యుండుధర్మము సామాన్యమనియు, ప్రత్యేకవస్తువు, లేక ప్రత్యేకసంఘము, నాశ్రయించి యుండుధర్మము విశేషమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఒకనిబంధువు దూరదేశమున మృతిజెందినను ఆవిషయము తనకుఁ దెలియకుండునంతకాలము దుఃఖము కలుగదు. వాస్తవస్థితిలో మృతిఁజెందకుండినను శత్రువులు మొదలగువారు "నీబంధువు మృతిఁజెందెను" అని చెప్పిరేని దుఃఖము కలుగును. ఈఅనుభవమువలన సామాన్యసృష్టి కెట్టి మార్పులు కలిగినను విశేషసృష్టికి మార్పు కలుగకుండుటయు సామాన్యసృష్టికిమార్పు లేకున్నను విశేషసృష్టికి మార్పుకలుగుటయు ననుభవసిద్ధములై యున్నవి. ఈభ్రమము వలన సామాన్యవిశేషసృష్టులు పరస్పరభిన్నములయి యుండు. సామాన్యసృష్టి ఈశ్వరకృతమై సమష్టిరూపమై ప్రపంచమున కంతయు సంబంధించియుండును. విశేషసృష్టి జీవకృతమై వ్యష్టిరూపమై మనసు నాశ్రయించి యుండును.

సాక్షిత్వమననము.

తే. పంచవిషయములను బంచేంద్రియములచేఁ
గాంచు తెలివి నేను కపివరేణ్య

పంచకోశములను బంచభూతంబుల
నెంచి చూచునట్టియెఱుక నేను. 105

టీ. కపివరేణ్యా=వానరశ్రేష్ఠుఁడ వైనయాంజనేయా! పంచవిషయములన్=శబ్దము మొదలగు నైదువిషయములను, పంచేంద్రియములచేన్ = శ్రోత్రము మొదలగు నైదుయింద్రియములమూలమున, కొంచు తెలివి = చూచునట్టిజ్ఞానమును, నేను, (శ్రీరాముఁడు; లేక పరబ్రహ్మము,) పంచకోశములన్=అన్నమయము మొదలగు నైదుకోశములను, పంచభూతంబులున్ = ఆకాశము మొదలగు నైదుభూతములను, ఎంచి = విభాగించి, చూచునట్టి=తెలిసికొనునట్టి, ఎఱుక=జ్ఞానమును, నేను.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! శబ్దాదివిషయముల శ్రోత్రాదీంద్రియములు గ్రహించుచున్నవనుట యనుభవములో నున్నది. వా స్తవస్థితిలో నీశ్రోత్రాదులచేతనములు కావున నేనే(బ్రహ్మమే) వానిమూలముగా విషయముల గ్రహించుచున్నాను. మఱియుఁ బంచకోశములకు పంచభూతములను బ్రత్యేకముగా విభజించి "ఇది యన్నమయకోశము ఇది యానందమయకోశము. ఇది యాకాశము" అని తెలిసికొనునట్టివాఁడను నేనే.

లయవిభాతి.—

తెలిసె నిది నాకిపుడు తెలియ దది లెస్సగను
దెలియ వివరింపుదును దెలిసెద నటంచున్
బలికితిని బలుక నిఁకఁ బలికెద నటంచు మదిఁ
దలఁపను దలంచితిని దలఁచెద నటంచున్
వెలుపలను లోపలను దెలియఁ బడువృత్తులను
దెలియుచు వెలుంగులను వెలుఁగు లగుచుండన్
గలయ వెలిగించుతొలివెలుగునుమి నేను నను
దెలియుము వివేకదశ గలమనముచేతన్. 106

టీ. తెలిసెనిదినాకిపుడు=ఈవిషయము నాకిప్పుడు తెలిసెను, అది=ఆవిషయము, లెస్సఁగన్=బాగుగా, తెలియదు, తెలియన్=తెలియునట్లుగా, వివరింపుదున్=వివరించిచెప్పెదను, తెలిసెదనటంచున్=తెలిసికొందును అనుచు, పలికితిన్=చెప్పితిని, ఇఁకన్=ఇక మీఁద, పలుకన్=చెప్పను, పలికెదనటంచున్=చెప్పెదను అనుచును, మదిఁదలఁపన్=మనసునం దీవిషయము నాలోచింపలేదు, తలంచితిన్=ఆలోచించితిని, తలఁచెదన్=ఇకమీఁద నాలోచించెదను, అటంచున్=అనుచును, వెలుపలన్=మనస్సునందును(బహిర్ముఖముగానుపుట్టునట్టి,) తెలియఁబడువృత్తులన్=జ్ఞానగోచరము లగుచిత్తవృత్తులను మనస్సునందేసంకల్పము జనించినను "మనకీసంకల్పముగలిగెను" అని మనకు

దెలియుచుండుటప్రత్యక్షము;) తెలియుమఁ = తెలిసికొనుచు, వెలుఁగులఁ = సూర్య చంద్రాదులను (లేక జ్ఞానములనఁబడు-చిత్తవృత్తులను) వెలుఁగులగుచుండఁ = ప్రకాశరూపము లగునట్లుగా, కలయఁ = సంపూర్ణముగా, వెలిగించు తొలివెలుఁగు = ప్రకాశింపఁజేయునట్టి యనాదిప్రకాశము, నేనసుమీ = నేనే సుమీ, నను = నన్ను, వివేకదశగలమనముచేఁ = వివేచనాశక్తి గలమనస్సుతో, తెలిసికొనుము.

తా. "ఇది నాకిపుడు తెలిసెను. ఇది నాకు చక్కఁగా తెలియదు. దీనిని నీకు స్పష్టముగా దెలియఁజేసెదను. నేను దీనిని తెలిసికొనియెదను" అనియును "దీనిని నేను చెప్పితిని. మఱియొకమాట చెప్పను. ఇఁకమీఁదఁ జెప్పెదను. నే నిట్లగునని తలంపలేదు. తలంచితిని. ఇఁకపై దలఁచెదను" అనియు వెలుపల నున్నవిషయములను గూర్చియు లోపలనున్నవిషయములనుగూర్చియు చిత్తవృత్తులనేకవిధములుగా నుదయించుచుఁ దనకు గోచరములగుచు నున్నవి. ఇది యనుభవసిద్ధమే కదా. మనసునఁ బుట్టు సంకల్పములన్నియు మనకుఁ దెలియుచునే యున్న వనుట నిర్వివాదాంశము. అట్లా సంకల్పములెవ్వనికిఁ దెలియుచున్నవో వాఁడనే నేను. అచిత్తవృత్తులనే మనము జ్ఞానములని పిలుచుచున్నామనియు నవియే ప్రకాశము లనఁబడు ననియు నిదివఱకే స్పష్టమై యున్నది. జడములగునాచిత్తవృత్తుల కిట్టిస్థితి (అనఁగా:జ్ఞానాదిపదములచే వ్యవహరింపఁబడఁదగినస్థితి) కలుగుట నావలననే. నాప్రకాశమే అచిత్తవృత్తులయందుఁ బ్రతిఫలించి వాని కట్టిసామర్థ్యము గలిగించుచున్నది. సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయు నాదిప్రకాశము నేనే యని జ్ఞానదృష్టిచేఁ దెలిసికొనుము.

మ, నతదేవా వెలిలో! పదార్థముల నానాఛిద్రభాండోదర
స్థితదీపం బెఱిఁగించుచందమున హృద్ధీప్రాణసర్వేంద్రియా
న్వితదేహస్థుఁడ నై నసే ననిశముఁ నిర్హేతుకాజ్ఞానక
ల్పితబాహ్యాంతరనామరూపతతులఁ లీల న్వెలింగింపుదున్. 107

టీ. నతదేవా = దేవతలకుఁ గూడ నమస్కారయోగ్యుఁడ వగునాంజనేయా! నానా...పంబు-నానా = అనేకములైన, ఛిద్ర = రంధ్రములు గల, భాండ = కుండ యొక్క, ఉదర = గర్భమునందు, స్థిత = ఉన్న, దీపంబు = దీపము, వెలిలోపదార్థముల = వెలుపల లోపలనున్నపదార్థములను, ఎఱిగించుచందమునఁ = తెలియఁజేయువిధమున, హృద్ధ...స్థుఁడఁ-హృత్ = మనస్సుతోను, ధీ = బుద్ధితోను, ప్రాణ = ప్రాణములతోను, సర్వేంద్రియ = జ్ఞానకర్మేంద్రియములతోను, అన్విత = కూడిన, దేహస్థుఁడఁ = శరీరమునందున్నవాఁడను, ఐన నేను = ఐనట్టినేను, అనిశముఁ = ఎల్లప్పుడును, నిర్హేతు...తులఁ-నిర్హేతుక = కారణములేని, అజ్ఞాన = అజ్ఞానముచేత

(ప్రస్తుత మనుభవములో నున్నయజ్ఞానము వచ్చుటకుఁ గారణమేలే దనుట), కల్పిత=క ల్పింపఁబడిన, (అనఁగా: ఉన్నట్లుతోఁపింపఁబడిన) బాహ్యాంతర = వెలుపలను లోపల నున్న, నామరూపతతులన్ = బహువిధము లగునామరూపములను ప్రపంచమును, లీలన్ = విలాసముతో, వెలింగింపుదు= ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాను.

తా. దేవతలచేఁ గూడ స్తోత్రముచేయఁబడు చున్నయాంజనేయా! అన్నిప్రక్కల రంధ్రములు గలఘటమునం దున్నదీపము వెలుపల లోపల నున్నసర్వపదార్థములను బ్రకాశింపఁజేయునట్లు నేను ప్రాణబుద్ధీంద్రియాదులతోఁ గూడినదేహమునం దుండి లోపల వెలుపల నున్నవిషయములను బ్రకాశింపఁజేయుచున్నాను.

ఉ. తమ్ము నెఱుంగ లేవు విహితమ్ముగ దేహము ప్రాణపంక్తి చి
త్తమ్ము దశేంద్రియమ్ము లుచితమ్ముగ నన్యముఁ గాన లేమి స
త్యమ్మగు నోకపీంద్ర సతతమ్మును వానిఁ దదీయకార్యజా
తమ్మును నేను గాంతు నన్ఋతమ్ముగ నన్ను ఋతమ్ము గాఁ దగన్. 108

టీ. ఓకపీంద్రా = ఓవానరశ్రేష్ఠా ! దేహము = శరీరము, ప్రాణపంక్తి = పంచ ప్రాణములు, చిత్తమ్ము = మనస్సు, దశేంద్రియములు = జ్ఞానకర్మేంద్రియములును, విహితమ్ముగన్ = చక్కఁగా, తమ్మున్ = తమస్వరూపములను, ఎఱుంగలేవు = తెలిసికొనలేవు, (అట్లు వానిని అవియే తెలిసికొనలేనప్పుడు,) ఉచితమ్ముగన్ = చక్కఁగా, అన్యమున్ = తమకంటె వేఱగుపదార్థములను, కానలేమి = చూడలే వనుట, సత్యమ్ము = నిశ్చయము, అగున్ = అగును, సతతమ్ము = ఎల్లప్పుడు, వానిన్ = ఆదేహాదిపదార్థములను, తదీయకార్యజాతమ్మున్ = ఆదేహములు చేయునట్టి కార్యములను, నేను, అన్ఋతమున్ = అసత్యముగాను, (అనఁగా : ఈదేహాదు లన్నియు నసత్యములనియు) తగన్ = ఒప్పునటుల, నన్నున్ = పరబ్రహ్మమైన నన్ను, ఋతమ్ముగాన్= సత్యస్వరూపునిఁగాను (అనఁగా: బ్రహ్మ సత్యమనియును), కాంతున్ = తెలిసికొనుచుందును.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! మనస్సు ప్రాణములు దేహము మొదలగునవి తమస్వస్వరూపమును తాము తెలిసికొనలేవు. ఇట్టివి ఇతరపదార్థములఁ దెలిసికొనలే వనుట నిర్వివాదాంశమే కదా. కావున నేనే సర్వమును గ్రహించుచున్నాను. ఈదేహాదులును వాని కార్యములు నసత్యములనియు నేను సత్త్వస్వరూపుఁడ ననియు స్వయముగా నెఱుంగుచున్నాను. నేను స్వప్రకాశుఁడను.

శా. ధీచేతోవిషయాత్మకంబు లగుజ్ఞాతృజ్ఞానవిజ్ఞేయముల్
సూచించుం దగఁ దల్లయోదయములన్ సుప్తిప్రబోధంబు లే

నాచిత్రంబుల నౌనిఁ జేయునిజమాయన్ సాక్షినై చూచుచున్
రోచిష్ణుత్వముచే వసింతు సదసద్రూపాదిరిక్తంబుగాన్. 109

టీ. జ్ఞాతృజ్ఞానవిజ్ఞేయములం-జ్ఞాతృ = తెలిసికొనువాఁడు, జ్ఞాన = తెలివి, విజ్ఞేయములు = తెలియఁబడునవి, లోకమూఁడును, ధీచేతో...బులు-ధీ = బుద్ధి, చేతః = మనస్సు, విషయ = శబ్దాదులే, ఆత్మకంబులు = స్వరూపముగాఁ గలవి, అగుచు = ఐయున్నవి, తగన్ = ఒప్పునట్లుగా, తల్లయోదయములన్ - తత్ = ఆజ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయములయొక్క, లయ = నాశమును, ఉదయములన్ = పుట్టుకలను, సుషుప్తిప్రబోధంబులు = సుషుప్తిజాగ్రదవస్థలు, సూచించున్ = తెలియఁజేయుచున్నవి (జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయంబులు సుషుప్త్యవస్థయందు లేవనుటయు జాగ్రదవస్థయందుమాత్రమే కలవనుటయు ప్రత్యక్షసిద్ధమయియున్నది కావున నవి యనిత్యములు). ఏను=నేను, ఆచిత్రంబులన్ = ఆయాశ్చర్యములను, వానిన్ = ఆజ్ఞాత్రాదులను, చేయునిజమాయన్-చేయు=చేయునట్టి (అనఁగా: కల్పించునట్టి), నిజ=స్వకీయమైన, మాయన్ = మాయాశక్తిని, సాక్షినై=ద్రష్టనై, చూచుచున్, రోచిష్ణుత్వముచేన్=ప్రకాశస్వరూపముతో, సద...బుగాన్-సత్ = ఉన్నవి యనియు, అసత్ = లేనివనియుఁ జెప్పఁబడుచున్న, రూప = రూపములు గలపదార్థములకంటె, అతిరిక్తంబుగాన్ = వేఱుగా, వసింతున్ = ఉందును.

తా. లోకమున తెలిసికొనువాఁడు, తెలివి, తెలిసికొనఁబడునది అనునవి యనుభవములో నున్నవి కదా. అవి క్రమముగా బుద్ధియు చిత్తంబును శబ్దాదులునైయున్నవి. మఱియు నివి సుషుప్త్యవస్థయందు లయమునొందుచు జాగ్రదవస్థయందు మరల నుత్పత్తియగుచు నున్నవి. వీని నన్నిటిని మాయ కల్పించుచున్నది. నేను స్వప్రకాశుండనై వీని నెల్లను(అనఁగా:మాయను జాగ్రత్సుషుప్తులను జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయములను ప్రకాశింపఁజేయుచు సాక్షినై యున్నాను.

క. మత్సాన్నిధ్యమువలనన, చిత్సాహంకారపవనచిత్తేంద్రియముల్
వత్సా! చలించుచుండును రంగత్సదయస్కాంతసూచికలచందమునన్.

టీ. వత్సా=ఓబాలుఁడా! మత్సా...వలనన్-మత్=నాయొక్క, సాన్నిధ్యంబువలనన్=సన్నిధానమువలన, (అనఁగా: నేనుసమీపముననుండుటవలన) అచిత్సా...ములు-అచిత్=అజ్ఞానము (లేక మాయ), సాహంకార=సాహంకారముతోఁగూడిన, పవన=పంచప్రాణములు, చిత్త=మనస్సు, ఇంద్రియములు=జ్ఞానకర్మేంద్రియములు, సురం...మునన్-సురంగత్=ఒప్పుచున్నట్టియు, సత్=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, అయస్కాంత=అయస్కాంతముతో సంబంధపడియున్న, సూచికలచందమునన్=సూదులవలెనే, చలియించున్=కదలును. (అనఁగాఁ దమతమకార్యములయందు ప్రవర్తించుచుండును.

తా. ఓ పుత్రా! నా సన్నిధానమువలననే (అనఁగా: నేను స్వయముగా నేకార్యమును జేయనివాఁడ నైనను నా సమీపమునం దుండుటవలన మాత్రమే) అయస్కాంత సన్నిధానమునఁ జలించు సూచులయట్లు చిదాభాసునితోఁ గూడిన యహంకారప్రాణచిత్త జ్ఞానకర్మేంద్రియములు వానివాని కార్యములందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవి; కాని స్వయముగా కాదు. నా ప్రకాశము లేక యివి యేమియుఁ జేయనేరవు.

క. తప్తాయఃపిండాంత, ర్వ్యాప్తానలమండలంబువడువున మాయా
గుప్తబ్రహ్మాండసముద్దీప్తచిదాత్మకుఁడ నేను ధీరవరేణ్యా! 111

టీ. ధీరవరేణ్యా-ధీర=పండితులలో, వరేణ్య=శ్రేష్ఠుఁడా ! తప్త-తప్త=కాలిన, అయఃపిండ=ఇనుపముద్దయొక్క, అంతః=లోపల, వ్యాప్త=వ్యాపించియున్న, అనలమండలంబువడువునన్=అగ్నివలె, నేను, మాయా...కుఁడన్-మాయా=మాయచే, గుప్త=రక్షింపఁబడిన, బ్రహ్మాండ=ప్రపంచమునందు, సముద్దీప్త=ప్రకాశించుచున్న, చిదాత్మకుఁడన్=జ్ఞానస్వరూపకుఁడను.

తా. జ్ఞానవంతులలో శ్రేష్ఠుండవగు నోయాంజనేయా! క్షరరూపమగు నీ ప్రపంచమునకు జ్ఞానమున్నట్లు తోఁచుచున్నది. ప్రపంచమే జ్ఞానరూపమనియుఁ దోఁచుచున్నది. కాలిన యినుమునుగూర్చి దానియం దున్న యగ్నినిఁ దెలిసికొనలేని కారణమువలన "ఇనుము కాలుచున్నది" అను మొదలగు వ్యవహారములు కలిగినట్లు జ్ఞానరూపుఁడ నగు నేను సర్వవ్యాపకుఁడనై యున్నానని తెలిసికొనలేని కారణము "ప్రపంచము జ్ఞానరూపమైనది" అను వ్యవహారము కలుగుచున్నది. కావున లోకమున ననుభవములో నున్న జ్ఞానము నాస్వరూపమే కాని వేఱొక్కటి కాదు.

సీ. ధరణీజలానలమరుదంబరాంతరా
 విష్టాఖిలాధారద్రష్ట నేను
ఆదిత్యచంద్రగ్రహర్క్షతారాతతి
 త్సంవ్యాప్తదివ్యతేజంబు నేను
అమరమానవతిర్యగాదిచేతనధీప్ర
 కాశమానజ్ఞానఘనుఁడ నేను
బ్రహ్మాది దేవతాప్రార్థనీయానంత
 కల్యాణగుణకవిగ్రహుఁడ నేను
తే. కార్యరూపంబులైన జగంబులకును
 స్ఫురదుపాదానకారణంబును నిమిత్త

కారణము నైననిర్మలాకారసత్త్వ
పరమమాయాసమన్వితేశ్వరుఁడ నేను. 112

టీ. నేను, ధర...ద్రష్టన్-ధరణి = భూమియొక్కయు, జల=నీటియొక్కయు, అనల=అగ్నిహోత్రునియొక్కయు, మరుత్ = వాయువుయొక్కయు, అంబర=ఆకాశముయొక్కయు, అంతర=లోపల, అవిష్ట=ప్రవేశించినట్టియు, అఖిలాధారద్రష్టన్=సకలమునకాధారభూతుఁడనైనట్టియు సాక్షిని నేను, ఆది...జంబు-ఆదిత్యచంద్ర=సూర్యచంద్రులయందును, గ్రహ = అంగారకాదిసర్వగ్రహములయందును, ఋక్ష=నక్షత్రములయందును, తారా=అశ్విన్యాదు లగునిరువదియేడుతారలయందును, తటిత్ = మెఱుపులయందును, సంవ్యాప్త = వ్యాపించియున్న, దివ్య=అద్భుతమైన, తేజంబున్=కాంతిని, నేను=అమర...డన్-అమర=దేవతలు, మానవ = మనుష్యులు, తిర్యక్=పశుపక్షిజాతులు, ఆది=మొదలైన, చేతన=ప్రాణులయొక్క, (లేక, జ్ఞానముగలవారియొక్క,) ధీ=బుద్ధియందు, ప్రకాశమాన=ప్రకాశించుచున్న, జ్ఞానఘనుఁడన్=జ్ఞానమయుఁడనునట్లు చెప్పుటచేత, (పరబ్రహ్మము ప్రపంచమునందంతటఁ దనజ్ఞానరూపముతో వ్యాపించియేయున్నాఁడనియుఁ జేతనములయందు మాత్రము మనసు మొదలగునవియుండుటచేఁ బ్రకాశించుచున్నదనియు నచేతనములయం దవిలేకపోవుటచేఁ బ్రకాశింపఁడనియుభావము.) నేను, బ్రహ్మా...హుఁడన్-బ్రహ్మాది=బ్రహ్మ మొదలగు, దేవతా=దేవతలచేత, ప్రార్థనీయ=కొనియాడఁదగినట్టియు, అనంత=అమితము లైనట్టియు కళ్యాణగుణక = మంగళకరము లైనట్టియు గుణములుకల, విగ్రహుఁడన్=శరీరము కలవాఁడను, నేను, కార్య...లకున్ - కార్యరూపంబులైన=కార్యములైన, అనఁగా: మాయవలనఁ బుట్టి తోఁచుచున్న, జగంబులకున్ = ప్రపంచములకు, స్ఫుర...బును-స్ఫురత్ = ప్రకాశించుచున్న, ఉపాదానకారణంబును = మట్టికుండ యైనట్లు కార్యరూపముతోఁ బరిణమించునట్టి కారణము, నిమిత్తకారణంబును=కుమ్మరవాఁడు కుండకుఁ గారణ మైనట్లు కార్యమునకుఁ గర్త యగునట్టికారణము, ఐన=ఐనట్టి, నిర్మ...రుఁడన్-నిర్మలాకారసత్త్వ = రజస్తమోగుణములతో సంబంధము లేక నిర్మలమై యున్న సత్త్వగుణమే, పరమ = ప్రధానముగాఁగలిగిన, మాయాసమన్విత = మూలప్రకృతితోఁగూడిన, ఈశ్వరుఁడన్ = ఈశ్వరుఁడను.

తా. అది యెట్లనిన; నేను పంచభూతములకు నాధారభూతుఁడనై వానివలనఁ గలుగుసర్వప్రపంచమునుజూచుచున్నాఁడను. సూర్యుఁడుచంద్రుఁడుఅంగారకాదిగ్రహములు అశ్విన్యాదినక్షత్రములు ఇతరమగుసామాన్యనక్షత్రసమూహము మొదలగుజ్యోతులయందు నిలిచి సర్వసాక్షినై యున్న ప్రకాశము నాయదియే. మఱియు దేవమనుష్యపశుపక్ష్యాదిప్రాణులబుద్ధులను బ్రకాశింపఁజేయు (అనఁగా: వానిని స్వకార్యముల,

యందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయు వాఁడను నేనే. నన్ను సమస్తకల్యాణగుణసమన్వితునిఁగా భావించి బ్రహ్మాదిదేవత లుపాసన చేయుచున్నారు. కార్యములు (అనఁగా సృజింపఁబడినవి) ఐన ఈప్రపంచమున కుపాదానకారణంబును నిమిత్తకారణంబునగుచు నమరసత్త్వప్రధానయగుమాయతోఁగూడి "ఈశ్వరుఁడు" అని వ్యవహరింపఁబడువాఁడను గూడ నేనే.

తే. వేదశాస్త్రాగమములచే వేదితవ్య
మైనవస్తువు నేను మహాత్మకులకు
జపతపోదానయజ్ఞసంచయముచేత
వరసమారాధనీయదైవంబు నేను. 113

టీ. వేదశాస్త్రాగమములచేన్ - వేద=చతుర్వేదములచేతను, శాస్త్ర=షట్శాస్త్రములచేతను, ఆగమములచేన్=వాతూలము మొదలగునిరువదియెనిమిదియాగములచేతను (లేక, శైవవైష్ణవాద్యాగమములచేతను), వేదితవ్యమైన=తెలియఁదగిన, వస్తువు నేను=తాత్పర్యము నేను (అనఁగా వేదాదులన్నియు నన్నుగూర్చియే చెప్పుచున్నవనుట), మహాత్మకులకున్ = మహానుభావులకు, జప .. చేతన్-జప = మంత్రానుష్ఠానములయొక్కయు, తపః=కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదివ్రతములయొక్కయు, దాన = దానములయొక్కయు, యజ్ఞ=యజ్ఞములయొక్కయు, సంచయముచేతన్=సమూహములచేత, వర ... నంబున్-వర=శ్రేష్ఠముగా, సమారాధనీయ=పూజింపఁదగిన, దైవంబున్=దేవతను, నేను.

తా. వేదములును శాస్త్రములును ఆగమములును నన్నుగూర్చియే చెప్పుచున్నవి. బుద్ధిమంతులగువారు ఆవేదాదులభేదములను పాటింపక బాగుగా విమర్శించి వానిపరిపూర్ణాభిప్రాయము నగ్రహించుచున్నారు. తపంబులు దానంబులు యజ్ఞంబులు జపంబులు మొదలగునవి ఏయేదేవతలనుగూర్చి యాచరింపఁబడినను నన్నుఁగూర్చియాచరింపఁబడినవే యగును. మాయాసహితుఁడ నగు నన్నే బహురూపములతో ననేకు లుపాసనచేయుచున్నారని ఇదివఱకే చెప్పియున్నానుకదా.

—భగవద్గీత.—

"యేఽప్యన్యదేవతా భక్తా యజంతే శ్రద్ధయాఽన్వితాః,
తేఽపి మామేవ కౌంతేయ యజంత్యవిధిపూర్వకమ్".

(భగ ౯-అ. ౨౩-శ్లో.)

తా. "ఓ యర్జునా! ఇతరదేవతలయందు భక్తిగలిగి అనఁగా సర్వదేవమయుఁడ పరబ్రహ్మరూపుడ నాత్మాభిన్నుఁడనగునన్ను దెలిసికొనలేక రుద్రవిష్ణ్వాదిదేవతలు నాకం

వేఁవేఁఅని తలంచుచు వారియందు భక్తిఁగలిగి యెవ్వరు సేవించుచున్నారో వారు నన్నే సేవించువారే అయినను "నన్ను (కృష్ణుని బ్రహ్మమును) సేవించుచున్నాము" అని మాత్రము వారు తెలిసికొనలేరు. సాస్వరూపము నెఱింగి యుపాసించువారలకును వీరలకు నింతకంటె భేదమేమియులేదు" అని గీతాచార్యుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁ డానతిచ్చియున్నాఁడు.

తే. అనఘ సాకారుఁడను గాను విను సమష్టి
ఘనతనుద్వయతాదాత్మ్యమునకు జొరమి
నరినిరాకారుఁడనుగాను సాక్షి నగుచు
గారణశరీరమే ననుకలఁక లేమి. 114

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడ నగునాంజనేయ ! వినుము. సాక్షినగుచున్=శరీరములకు ద్రష్టనై, సమష్టి...నకుం=సమష్టి=సముదాయరూపంబులైన, ఘనతనుద్వయ=స్థూలసూక్ష్మదేహములయొక్క, తాదాత్మ్యమునకున్=అభేదమునకు (అనఁగా నాశరీరములు నేను కాకపోవుటవలన), సాకారుఁడనుగాను=రూపముతోఁగూడిన వాఁడను కాను, అభివ్యక్తములుకాక నామరూపములు సృష్టికిఁబూర్వము పరబ్రహ్మమునందు నిలచియుండెను. "అవి సూక్ష్మసృష్టియందే మొట్టమొదట నభివ్యక్తము లయ్యెను; కావున సూక్ష్మశరీరము గాని దానికిఁ బిదప జనించినస్థూలశరీరము కాని యేపురుషున కుండునో వాఁడే సాకారుఁడగును" అని తెలిసికొనవలయును. సరి=ఆస్థూలసూక్ష్మశరీరములతోఁసమానమగు కారణశరీరము, ఏననుకలఁకలేమిన్=నేనను భ్రమలేకపోవుటచేత, నిరాకారుఁడనుగాను=రూపములేనివాఁడను కాను,(కారణశరీర మనఁగా : మాయయే అదియే నామరూపముల నభివ్యక్తములఁజేసినది. ఇట్లు చేసినను స్వయముగా నామరూపములుండవలసిన పనియేమియులేదు గావున బ్రహ్మము మాయయేయైనచో నాయన సాకారుఁడు కానేరడు. ప్రకృతము బ్రహ్మ మాయ కాఁడు. నామరూపములును ఆయనయందే అడఁగియుండినది కావునవా బ్రహ్మము నిరాకారుఁడు కూడాఁ గానేరఁడని తెలిసికొనవలయును).

తా. ఓపాపరహితుఁడ ! నాకు రూపము కలదనికాని లేదనికాని చెప్పుటకు వీలులేదు. ఏల యనిన : నేత్రములకు గోచరము లగుచున్నపదార్థములను గూర్చియే "వీనికి రూపము కలదు వీనికి రూపము లేదు" అనువ్యవహారము కలుగుచున్నది. బ్రహ్మము నేత్రములకు గోచరము కాఁడు; కావున నిట్టివ్యవహారములు కలుగుటకే వీలులేదు. అది యట్లుండ నామరూపములు సృష్టికి పూర్వము ప్రకాశింపక బ్రహ్మమునందే లీనములై యుండెను. అవి ప్రకాశించుట కారంభము సూక్ష్మసృష్టియే కావున సూక్ష్మ

స్థూలశరీరము లెన్నఁడి యందునో వాఁడే సాకారుఁ డగును. ఈ బ్రహ్మము సూక్ష్మస్థూల శరీరములకు సాక్షియే కావున నాశరీరములకంటె వేఱు కాని ఆశరీరములతో సంబంధము కలవాఁడు కానేరఁడు. కావున బ్రహ్మమునకు రూపము లేదు. మఱియు నామరూపములు ప్రకాశింపనిసమయమున సర్వము నిరాకారమైనదే యుండె ననియు ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. కారణములు కార్యములకంటెఁ బూర్వమున నుండి తీరవలసియుండుటచేతను ఈ నామరూపములు ప్రకాశించుటకు మాయయే కారణ మగుటచేతను నామరూపములు ప్రకాశింపనిసమయమున మాయ కలదు. ఈకారణమువలన నది నిరాకారము పరబ్రహ్మము. ఆమాయకుఁ గూడ సాక్షియగుటచే దానితో సంబంధపడువాఁడు కానేరఁడు (అనఁగా: బ్రహ్మము మాయ కానేరఁడు) ద్రష్ట యగువాఁడు దృశ్యముగ నా? కావున నాకు(బ్రహ్మమునకు) నిరాకారత్వంబును లేదు. మాయ ప్రపంచరూపముతోఁ బరిణమించును. కావున దానికి నామరూపప్రకాశానంతరమున సూక్ష్మస్థూలాకారములు కలుగును. ఈ కారణములవలన దానిఁగూర్చి సృష్ట్యనంతరమున సాకారత్వవ్యవహారంబును సృష్టికిఁ బూర్వమున నిరాకారత్వవ్యవహారంబును గలుగుచున్నది. నేను (బ్రహ్మము) ఎప్పటికిని సాక్షినే (అనఁగా : సాకారత్వవ్యవహారమునకును నిరాకారత్వవ్యవహారమునకును గూడ సాక్షినే) కావున నన్నుఁగూర్చి ఈవ్యవహారములలో నేదియుఁ బ్రవర్తింపనేరదు.

తే. అఖిలభూతములందు నే నఖిలభూత
ములును నాయందుఁ గలుగంగఁ బొరయ నెందు
వాని నవియు నన్నంటవు వానరేంద్ర
సతత మొప్పారుగగనంబుచందమునను. 115

టీ. వానరేంద్ర=వానరశ్రేష్ఠా! సతతన్=సర్వసామాన్యముగా (లేక, అంతటను)ఒప్పారు..మునన్= ఒప్పారు = ప్రకాశించుచున్న, గగనంబుచందమునన్=ఆకాశమువలె, అఖిలభూతములందున్=సమస్తవస్తువులయందు, నేను=నేనును, అఖిలభూతములును=సమస్తపదార్థములును, నాయందున్=నాలోపలను, కలుగంగన్=ఉండఁగా, ఎందున్=ఎప్పటికిని, వానిన్=ఆపదార్థములను, పొరయన్=పొందను (అనఁగా: వానితో నేను సంబంధపడను), అవియున్=ఆపదార్థములును, నన్నంటవు=నాతో సంబంధపడవు.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! మఱియొకవిశేషము. నేను సర్వభూతములయందు నున్నాను, నాపై నారోపింపఁబడిన వగుటచే సర్వభూతంబులును నాయందున్నవి. అయినను ఆకాశము సర్వపదార్థములయందు నుండియును వాని నంటనియట్లు నే నాభూతముల

నంటును. సర్వపదార్థములును దనుగుం డున్న యాకాశము నంటనట్లు (అనఁగా: నాయాకాశమునకు నేవికారమును గలిగింపలేనట్లు,) ఆభూతములు నన్నంటవు.

అవ. ఇది మిగులఁ జిత్రముగ నున్నది. నీకును (రాములకును బ్రహ్మమునకును) సర్వభూతములకును సంబంధము కలిగియు లేదనుట యెట్లుసంభవించును? అనిన సదృష్టాంతముగా సమాధానమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

క. మృగతృష్ణికల నెఱిఁగినఁ
దగ జలముల భావ మగువిధమునఁ దెలివిచే
నగుణుఁ డగునన్ను దెలిసిన
జగములు నాయందు లేవు సత్యంబనఘా. 116

టీ. అనఘా=పాపరహితుఁడా! తగన్=ఒప్పునట్లుగా, మృగతృష్ణికలన్=ఎండమావులను, ఎఱింగినన్=తెలిసికొనిన, జలములు=అందు భ్రాంతివలనఁ దోఁచు నీరు, అభావమగువిధమునన్=లేక పోవునట్లు, తెలివిచేన్=జ్ఞానముచేత, అగుణుఁడగు నన్నున్=గుణశూన్యుండ నైననన్ను, తెలిసినన్=తెలిసికొనినయెడల, జగములు=ప్రపంచములు (నామరూపములు), నాయందున్, లేవు, సత్యంబు=నిశ్చయము.

తా. ఓదోషరహితుఁడ! పైన జెప్పినవిషయమునం దేమియు సంశయములేదు. ఎండమావులయందు జలభ్రాంతి కలిగినపురుషునకు "ఇవి యెండమావులు కాని జలము కాదు"అనుజ్ఞానము కలుగు నేని యచ్చట జలములే త్రికాలములయందు లేని వైనట్లు అవిద్యావశమున నన్నుఁ బ్రపంచరూపునిగాఁ దలంచువానికి"ఇది ప్రపంచము కాదు పరబ్రహ్మమే మనయజ్ఞానమువలన నిట్లు కానవచ్చుచున్నది" అను యథార్థజ్ఞానము కలుగునేని భ్రాంతిసిద్ధ మగునీప్రపంచము త్రికాలములయందును లేనిదేయగును. కావున వాస్తవస్థితిలో నాయందు భూతములును లేవు. నేను భూతములయందును లేను. "నాకంటె (బ్రహ్మమునకంటె) భూతములు వేఱుగా నున్నవి" అనులోకవ్యవహారము నాశ్రయించి"బ్రహ్మమునకు భూతములతో సంబంధము లేదు" అని తెల్పియఁజేయుట కై యాకాశదృష్టాంతముచేఁ బైవిషయమును(115-వ పద్యమునందు చెప్పంబడినవిషయమును) నిరూపించితిని కాని యథార్థస్థితిలో నాకంటే నితర మగునదియే లేదు. ఇదే యథార్థము.

అవ. ఇట్లైన ప్రపంచమున కాధారము నీవగుదువో కావో నిశ్చయ మెట్లు ప్రపంచము నిన్ను (బ్రహ్మమును) ఆశ్రయించి యున్నదనుటకు నిదర్శనమేమి? అనినఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

చ. అన్యశ మచేతనం బసుఖ మైనజగంబు ఋతంబుఁ జేతనం
బును సుఖ మై వినూత్నములకు భోగముగాఁ గనుపట్టు నెల్ల న

న్నెనయుటచేతఁ జుమ్మిది కపీంద్ర ఘృతాన్వితదుగ్ధపూరముల్
ఘనమధురంబులై వెలయుకైవడి భక్తజనానురంజనా. 117

టీ. భక్తజనానురంజనా-భక్తజన=భక్తులను, అనురంజనా=సంతోషింపఁజేయునట్టి, కపీంద్ర=వానరశ్రేష్ఠా! ఘృత...ములు-ఘృత=నేతితో, అన్విత=కూడిన, దుగ్ధపూరములు=పాలు, ఘనమధురంబులై=మిగుల మాధుర్యము కలవియై, వెలయుకైవడిన్=ఉన్నట్లు, ఇది=ఈకనఁబడుచున్న, అనృతము=అసత్యమైనట్టియు, అచేతనంబు=జ్ఞానశూన్యమైనట్టియు, అసుఖము=దుఃఖరూపమైనట్టియు, ఐనజగంబు=ప్రపంచము, విమూఢులకున్=అజ్ఞానులకు, ఋతంబును=సత్యరూపమై, చేతనంబును=జ్ఞానవంతమై, సుఖమై=ఆనందరూపమైయున్నట్లు, భోగముగాన్=అనుభవింపఁదగినదై (ఆనందరూపముతో కనఁబడినదే కాని యనుభవించుటకు శక్యము గాదు), కనుపట్టుటెల్లన్=కనఁబడుచుండుటయంతయు, నన్నున్=పరబ్రహ్మరూపుఁడనైన (అనఁగా: సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడనైన నన్ను), ఎనయుటచేతంజుమ్ము=ఆశ్రయించుటచేతనే సుమా.

తా. భక్తజనులయభీష్టమును సిద్ధిఁజెందించు నోయాంజనేయా! భ్రాంతిపలనఁ బ్రపంచము నాకంటె వేఱని చూచువారలు కూడఁ గొంచము విచారించినచో "ఈప్రపంచము నన్నే (బ్రహ్మమునే) యాశ్రయించి యున్నది" యనియే గ్రహింతురు. దీనికి ననుమానప్రమాణ మాధారము. ఎట్లనిన: ఈప్రపంచము అసత్యమనియు జ్ఞానశూన్యమనియు దుఃఖరూపమనియు ననుభవశాలుర కందఱకును దెలియును. దీనియందలి ప్రతిపదార్థంబును బ్రత్యక్షముగా నశించుచుండుటయు మనకంటె నధికకాల ముండుపదార్థములకు వాయువు మొదలగువానికిఁ గూడ నవయవము లుండుటచే మనము చూచినపదార్థములవలెనే (అనఁగా: మనము చూడఁగా నశించినపదార్థములవలెనే యవియు వాయువు మొదలగునవియు) నశించు ననుట సిద్ధాంతమై యుండుటయు "ప్రపంచము అసత్యము" అని దృఢముగా నిరూపించుచున్నవి. అవయవములు కలపదార్థములకు వృద్ధిక్షయములును సంకోచవికాసములు నుండుటచే నాశముకూడ కలదనుట సిద్ధాంతము. నూతనావయవములు చేరుట వృద్ధియనియు నున్నఅవయవములు విడిచిపోవుట క్షయమనియుఁ జెప్పఁబడును. అవయవములకు నిట్టిస్వభావ (చేరుట విడుచుట యనుస్వభావ) ముండుటచే నవి (అయవయవములు) తామాశ్రయించి యున్నపదార్థము నొకప్పుడు సంపూర్ణముగ వదలినను వదలవచ్చును. ఇదియే నాశమని చెప్పఁబడును. ధ్వంసమైనను బాధయైనను అవయవవినాశమే. ఈరెంటికిని కారణములు వేఱువేఱు. అయినను స్వరూప మొక్కటి యగుటలో విరోధము లేదు కదా. "ఒకమనుష్యుఁడు మృతిఁజెందును. అప్పుడు

వాని అవయవములు వానిని విడిచి పోలేదు. కావున నిది నాశముకాకూడదు కదా” యని యనరాదవేమో వినుము. అవయవవియోగము లేదని చెప్పుటకు శరీరమునకే కదా ఆశరీరము దహన మగునంతవఱకు నశింపదనుటయు, అప్పుడు దానియవయవము దానిని సంపూర్ణముగా విడిచిపోవు ననుటయు నిర్వివాదాంశమే. కావున మృతియు వినాశమే. అప్పుడు పంచప్రాణములును మనస్సును నేత్రాదిగోళకములయందుండి పనిచేయు ఇంద్రియములును అను ముఖ్యావయవములు తొలగి పోయినవి. మిగిలిన యవయవము లుండినను లేకున్న నొక్కటియే. కావున సర్వావయవములు నశింపకున్నను ముఖ్యావయవములు నశించుటవలన “మృతినాశము” అని చెప్పఁబడుచున్నది. ఈ కారణమువలన ప్రపంచమంతయు నవయవములు కలదే కావున నసత్యమైనది.

దీనిని తెలిసికొనువాఁడు మఱియొక్కఁడున్నట్లు స్పష్టముగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది కావున నిది పరునిచేఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడవలసినదియే (స్వయముగా జ్ఞానములేనిదే,) కాని జ్ఞానరూపమైనదియుఁ గాదనుట నిర్వివాదాంశము.

ఇది దుఃఖరూపమనుట యనుభవసిద్ధమే. సుఖముగా గానవచ్చు ప్రతివిషయము నంతమున దుఃఖమే యగుట యందఱకు ననుభవములోనే యున్నది.

ఈ విధముగా నీ ప్రపంచ మసత్యజడదుఃఖరూపమైనను సత్యజ్ఞానసుఖరూపముగా నవివేకులకుఁ దోఁచుచున్నది. వివేకుల యనుభవమునకైనను అవివేకుల యనుభవమునకైనను కారణ మొకటియుండియే తీరవలయును. కారణము సత్యమా కాదా యని కూడ మనము విచారింపనక్కఱలేదు. కార్యము సత్యమైనచోఁ గారణము సత్యమగును. అసత్యమైనచో నసత్యమగును. నేను (బ్రహ్మము) సత్యరూపుఁడనయ్యు నసత్యరూపమగు ప్రపంచమునకుఁ గారణభూతుండనై యున్నాననుట పరిపూర్ణముగ వేఱగు విషయము. యథార్థస్థితిలో ప్రపంచము త్రికాలములయందును లేదుకదా. కార్యము సద్రూపమైనచోఁ గారణమునుగూర్చి విచారింపవలయును; కాని మొదట నదియే లేనిదైనచో దానికిఁ గారణమే యుండవలసిన పనిలేదు. కావున నేవిచారంబును జేయనక్కఱలేదు కదా. అది యట్లుండనిమ్ము. ప్రకృతమున నీప్రపంచము సత్యజ్ఞానానందరూపముతోఁ దోఁచుటకు నేదియైన నొకకారణముండి తీరవలయును. ఈజగంబునకు సత్యజ్ఞానానందరూపము విరుద్ధము కావున నట్టి పదార్థముతో (సత్యజ్ఞానానంద రూపమైన పదార్థముతో) దీని కవశ్యము సంబంధ మెవ్విధముగానైన నుండి తీరవలయును. నాకంటె వేఱుగా సత్యజ్ఞానానందరూప మగుపదార్థము లేదని ఇదివఱకే యనేకయుక్తులతో నిరూపించియున్నాను. కావున నీప్రపంచ మేదియో యొకవిధముగా నాతోడనే (బ్రహ్మముతోనే) సంబంధపడియున్నది. ఈ కారణమువలననే నానారూపములగు నునికి

ప్రకాశము ఆనందము ననునవి భ్రాంతివలన దీనికి స్వయముగానే యున్నట్లు తోఁచుచున్నవి. రుచి నేతికి సంబంధించినదే యైనను ఆనెయ్యి పాలయందున్నప్పుడా రుచి పాలకే స్వయముగా నున్నట్లు భ్రాంతివలనఁ దోచును. పచ్చిపాలనుండి వెన్న నుద్ధరించిన నాపాలు రుచిలేక యుండుటయే ఇందుకుఁ బ్రబలదృష్టాంతము. ఇట్లే ప్రపంచమునుండి నన్ను విభాగింపలేని యజ్ఞానులకు నారూపములైన సత్యజ్ఞానానందములే ప్రపంచమునకు స్వరూపము లని తోఁచును. నన్ను బ్రత్యేకముగా విభాగింపఁగల మహాత్ములకట్లు తోపదు. ఈ ప్రబలానుమానమువలన "ప్రపంచస్య సత్యజ్ఞానాదికమన్యదీయం స్వకీయత్వే నవనీతరహితక్షీరాదావివ అనుభవవిరోధాత్" ప్రపంచమునందుండు సత్యత్వాదులు అన్యపదార్థమునకు సంబంధించినవే స్వయముగా కలవికావు యనిన వెన్న లేని పాలయందు మాధుర్యము లేనట్లు బ్రహ్మమును దేనినుండి విభాగించిన మహాత్ములకట్టి యనుభవము (ప్రపంచము సత్యాది రూపమే యను ననుభవము) లేదు. కావున ననుభవ విరోధము వచ్చును. "అన్యదీయ సత్యత్వాదిమదన్యత్వ్యబంధి నవనీతయుక్తక్షీరవత్" మఱియొక పదార్థమునందున్న సత్యత్వాదులు దేనికిగలవో అది మొదటిపదార్థము సత్యత్వాదులు గలపదార్థము నాశ్రయించియే యుండును. వెన్న నాశ్రయించిన పాలీ విషయమున దృష్టాంతము. "తస్మాత్ జగత్ బ్రహ్మణా స్సంబధ్యతే" కావున ప్రపంచము పరబ్రహ్మముతో సంబంధించియేయున్నది. అను ననుమానముచే నైవిషయము దృఢముఁజేయుచున్నారు. కావున భ్రాంతులకు ఈప్రపంచమునందు నేనున్నట్లును ఈప్రపంచము నాయందున్నట్లును దోఁచుటలో సంశయము లేదు. ఇట్టి కల్పిత సంబంధ ముండుటయే యిట్లు తోఁచుటకుఁ గారణమని తెలిసికొనవలయును.

అవ. ఇట్లజ్ఞానుల యనుభవమునకుఁ గల్పితకారణము గలదని చెప్పి జ్ఞానుల యనుభవమునుగూర్చి చెప్పుచున్నాఁడు.—

జ్ఞానుల కఖండసత్య, జ్ఞానానందస్వరూపసాక్షి నగుచు వి
జ్ఞానముచేఁ దెలియంబడి, నే నై సాక్షాత్కరింతు నిక్కం బనఘా. 118

టీ. ఓ అనఘా= పాపరహితుఁడా! జ్ఞానులకున్ = పరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానము గలవారికి, అఖం...గుచున్=అఖండ=అపరిచ్ఛిన్నుఁడైనట్టియు, సత్య = సత్యస్వరూపుఁడైనట్టియు, జ్ఞాన=జ్ఞానరూపుఁడైనట్టియు, సాక్షినగుచున్=ద్రష్టనై, విజ్ఞానముచేత=వారు సంపాదించిన యనుభవజ్ఞానముచె, తెలియఁబడి=తెలిసికొనఁబడి (అనఁగా: జ్ఞాతి జ్ఞానము జ్ఞేయము అను త్రిపుటితో స్వస్వరూపమునకంటె భిన్నుండనుగాఁ గనఁబడి తర్వాత స్వస్వరూపమునకంటె వేఱు కాక జ్ఞానియే, నేనై, సాక్షాత్కరింతున్= ప్రత్యక్ష మయ్యెదను, నిక్కము=సత్యము.

తా. ఓ దోషరహితుఁడా! భ్రాంతుల యనుభవమునకుఁ గల్పితకారణము కల దని చెప్పితిని గదా! ఇఁక జ్ఞానవంతు లగువారు విచారదృష్టిచే నన్ను ప్రపంచము నుండి విభాగింతురు. కూటస్థునికంటె నభిన్నరూపునిగాఁ దెలిసికొందురు. వారికి నీ ప్రపంచమంతయుఁ బ్రపంచరూపముతోఁ గానరాదు. నాస్వరూపముతోఁ గానవచ్చును. నేనేయై తోఁచును. వాస్తవస్థితిలో నాకంటె నన్యముగాఁ బ్రపంచమే వారికిఁ దోఁపదు.

తే. అట్లు గావున ననఘ మహాత్ము లెల్ల
సచ్చిదానందమయునిఁ గా సర్వకర్తృ
కరణకార్యములకు సాక్షిగాఁగ నన్ను
దెలిసి యనవరతంబు చింతింపవలయు. 119

టీ. అనఘ=కామక్రోధాదులులేనివాఁడా!, అట్లుగావునన్ = పైఁ జెప్పిన రీతిగా సర్వమును నేనే కావున, మహాత్ములెల్లన్=సూక్ష్మబుద్ధికలవా రందఱు, నన్నున్, సచ్చిదానందమయునిగాన్ = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపునిగాను, సర్వకర్తృ. ములకున్-సర్వ=సమస్తము లైన, కర్తృ=కర్తలను (అనఁగాఁ జేయువాఁడు తెలిసికొనువాఁడు మొదలగు కార్యకర్తలకును) కరణ=వారికి సాధనములగు చిత్తేంద్రియాదులకును, కార్యములకున్ = ఆసాధనములచే సాధింపఁదగిన దర్శనస్పర్శనాది కార్యములకును, సాక్షిగాఁగన్=ద్రష్టనని (అనఁగా: వీని కన్నిటికంటె వేఱని అహంశబ్దార్థ మగువస్తువనగాఁ దాను (ఆత్మ) ప్రస్తుతము సర్వప్రసిద్ధముగాఁ గానవచ్చుచున్న కర్తృ కరణకార్యములకంటె వేఱు], తెలిసి, అనవరతంబు=ఎల్లప్పుడును, చింతింపవలయున్ =ధ్యానముచేయవలయును.

తా. ఓ దోషరహితుఁడా! ఇదియే సిద్ధాంత మగుటవలన జ్ఞాను లందఱును "నేను బ్రహ్మము. సత్యజ్ఞానానందరూపుఁడను. చేయువాఁడు చేయఁబడునది సేఁత అనువానికి సాక్షిని" అని బాగుగాఁ దెలిసికొని నన్ను స్వస్వరూపునిఁగా నెల్లప్పుడు ధ్యానముచేసి చిత్తదార్ఢ్యము నొందవలయును. దానిచే ననాద్యవిద్య నశించును. ముక్తి కలుగును.

శ్లో. "భిద్యతే హృదయగ్రంథిః ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః,
క్షీయంతే చాస్యకర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే" (ఉపనిషత్తు).

తా. "సర్వప్రపంచరూపుఁ డగుబ్రహ్మమును దెలిసికొనఁగానే యవిద్య (యిదియే హృదయగ్రంథి) నశించును. సంశయములు తొలఁగును. పునర్జన్మహేతువు లగుకర్మలు క్షయము నొందును" అని వేద మీవిషయమును నొక్కి వక్కాణించుచున్నది.

క. అన విని హనుమంతుఁడు రా
మునిదివ్యపదారవిందములకుఁ ఘనవం
దన మాచరించి పలికెఁ
వినయము భక్తియును దృఢవివేకము మెఱయన్. 120

టీ. అనవిని=అని చెప్పఁగా నాలకించి, హనుమంతుఁడు, రాము ..లకున్_
రామని=శ్రీరామునియొక్క, దివ్య=శ్రేష్ఠములయిన, పదారవిందములకున్ = పాద
కమలములను, ఘనవందనమాచరించి = సాష్టాంగనమస్కారముఁ జేసి, వినయమున్=
అడఁకువయును, భక్తియున్, దృఢవివేకమున్=నిశ్చలమైన జ్ఞానంబును, మెఱయన్
=ప్రకాశించుచుండఁగా, పలికెన్=యిట్లని ప్రశ్న చేసెను.

తా. ఓపార్వతీ! అంత నాంజనేయుఁ డీవిధముగాఁ దనకు సర్వార్థము నుపదే
శించిన రాముని జూచి భక్తిజ్ఞానము లుప్పొంగ నిక్రిందివిధముగాఁ బ్రశ్నఁ జేయ
నారంభించెను.

అవ. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞ జేసి పరమేశ్వరుఁడు పార్వతికి నాంజనేయ ప్రశ్నమును వివ
రించి చెప్పుచున్నాఁడు.—

ఉ. ఏనియమంబులుం గలిగి యేసమయంబున నెవ్విధంబున
న్మౌనము పూనియో యదియు మానియొ మంత్రము తంత్ర మెద్దియో
నీన యరూప మారయఁగ నిర్గుణమో సగుణంబొ నెమ్మదిన్
ధ్యానము సేయఁ గా వలయు నన్నియుఁ బ్రేమ నెఱుంగఁ జెప్పవే. 121

టీ. ఏనియమంబులుంగలిగి = ఏయాచారములనవలంబించి, ఏసమయంబునన్=
ఎప్పుడు, ఎవ్విధంబునన్=ఏరూపముగా, మౌనముపూనియో = మౌనవ్రతము నవలం
బించియో (వాఙ్మౌనము అక్షమౌనము కాష్ఠమౌన మని మౌనము మూఁడువిధములు.
మాటలాడకుండుట, ఇంద్రియముల నిర్బంధించుట, చేగాలు కదలింపకఁ గూర్చుం
డుట, అనునవి క్రమముగా వీనిలక్షణములు), అదియు మానియో=ఆ మౌనవ్రతమునుఁ
గూడ విడచియో, మంత్రము, తంత్రము, ఎద్దియో = ఏదికలదో, నీనయరూపమార
యఁగన్=నీ యథార్థస్వరూపము విచారింపఁగా, నిర్గుణమో=సత్వరజస్తమోగుణములు
లేనిదో, సగుణంబో=లేక ఆగుణములు కలదో, నెమ్మదిన్ = మనసునందు, ధ్యానము
సేయఁగావలయున్= ఏవిధముగా ధ్యానము చేయఁగావలయునో, అన్నియున్ = సర్వ
విషయములను, ప్రేమతోన్=ప్రీతితో, ఎఱుంగఁజెప్పవే=తెలియ నుపదేశింపుమా.

తా. ఓరామభద్రా! నాపైఁ గరుణకల్గి నాప్రశ్నముల కుత్తరమును జెప్పుము.
నిన్ను స్వస్వరూపభూతునిగాఁ దలఁచుటకు నియమములేవి? కాల మేది? చేయవలసిన

విధమేది? త్రివిధధ్యానములలో దేనినైన నాశ్రయింపవలయునా? లేదా? మంత్రమేది? యనుష్ఠానముఁ జేయునప్పుఁ డాశ్రయింపవలసినరీతి యేది? నిరూపమును సగుణముగా ధ్యానింపవలయునా? నిర్గుణముఁగా ధ్యానింపవలయునా? వీని కన్నిటికిఁ జక్కని యుత్తరములనిచ్చి నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేయుము.

అవ. పరమేశ్వరుఁడు రాముని యుత్తరము నభివర్ణించువాఁడై యాంజనేయుని యజ్ఞానమును దెలుపుచుఁ బ్రతిజ్ఞ నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

క. అనినఁ జిఱునవ్వు నవ్వుచు
మనమున దేహాత్మబుద్ధి మల్లడిగొన ని
ట్లనియెడు నాహనుమంతునిఁ
గనుఁగొని రాముండు పలికెఁ గౌతుక మలరన్. 122

టీ. అనినన్ = అని యిట్లు ప్రశ్నఁజేయఁగానే, చిఱునవ్వునవ్వుచున్, మనమునన్=మనస్సునందు, దేహాత్మబుద్ధి=దేహమే యాత్మయనెడుతలంపు, మల్లడిగొనన్=అభివృద్ధి యగుచుండుటచేత, ఇట్లనియెడు నాహనుమంతునిన్=పైని వర్ణించినవిధముగాఁ బ్రశ్నఁ జేసినయా యాంజనేయుని, కనుఁగొని=చూచి, రాముండు, కౌతుక మలరన్=సంతోషముతో, పలికెన్.

తా. ఈవిధముగా నాంజనేయుఁడు తా నెట్లుపదేశించినను దేహాభిమానమును విడువలేక పైవిధముగాఁ దన్నుఁ బ్రశ్నింపఁగానే రాముఁడు నవ్వి ఈక్రిందివిధముగా నుత్తరముఁ జెప్పనారంభించెను.

అవ. ఇట్లు తన్నుఁ బ్రశ్నచేసిన యాంజనేయునకు 'బ్రహ్మము నాత్మఁగా ధ్యానించువానికి దేశకాలాదినియమము లక్కఱలేదు' అను విషయమును యుక్తిపూర్వకముగా నిరూపించుచున్నాఁడు.—

ఉ. వానరనాథ దేహమును వాయువు లింద్రియపంక్తి చిత్తమున్
మానసబుద్ధు లేననుచు మానము పూనినమానవాళికిన్
మానము దేశకాలనియమంబులు మంత్రము తంత్రము ల్విధుల్
వానిని జూచుసాక్షి యగువానికి గల్గునె తద్వికారముల్. 123

టీ. వానరనాథ=వానరశ్రేష్ఠా! దేహమును = స్థూలశరీరంబును, వాయువులు=ప్రాణవాయువులును, ఇంద్రియపంక్తి=జ్ఞానకర్మేంద్రియములును, చిత్తమున్=చిత్తంబును, (ఇది యంతఃకరణములోని సంశయాత్మక మగువృత్తి) మానసబుద్ధులు = మనోబుద్ధులును, ఏననుచున్="నేను (అనఁగా నహంకారము), అని, మానము=అభిమానమును, పూనినమానవాళికిన్-పూనిన = అవలంబించియున్న, మానవాళికిన్=పురుష

ను, మానము = త్రివిధమానములును, దేశకాలనియమంబులు= "ఈస్థలమున నాచరింపవలయును, ఈకాలమున నాచరింపవలయును" అను నిష్కర్షయును, మంత్రము= ధ్యానము చేయవలసిన మంత్రంబును, తంత్రములు = ఆచరింపవలసిన క్రియాభేదములును, విధులు=అప్పు డవలంబింపవలసినయాచారములును ఉండును. వానికి = ఆదేశకాలాదులను (లేక దేహప్రాణాదులను), చూచుసాక్షి ననువానికిన్ =చూచువట్టిద్రష్టయే నే నని (అనఁగా: నస్వచ్ఛబ్దార్థమని తెలిసికొనినవానికి), తద్వికారములు = ఆదేశకాలాదివికారములు, కల్గునే=ఉండునా? (ఉండవనుట).

తా. ఓయాంజనేయా! నీవిప్పటికిని దత్త్వమును దెలిసికొనలే కున్నావు. శరీరప్రాణమనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములే యాత్మ యనియుఁ దనకంటె నీశ్వరుఁడు బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిరూపములతో వేఱుగా నున్నాఁడనియుఁ దా నుపాసకుఁడనియుఁ దలఁచు నజ్ఞానికి దేశకాలాదినియమములు కావలయును. ఆనియమముల నవలంబింపకపోయిన స్వభ్రాంతి ననుసరించి తానే నరకాదిబాధల ననుభవించువాఁ డని తలంచుచు సాశ్రమ నొందును. అట్లు కాక "ఈదేహాదులఁ జూచుసాక్షిని గాని నేనిదేహాదులు కాదు"అని వివేకదృష్టిచే విభాగించి యెఱింగినవానికి నీదేశకాలాదినియమము లక్కఱలేదు. వానివలన(అనఁగా: వాని నాశ్రయింపకుండుటవలనఁ గలుగునరకబాధలు భ్రాంతి లేకపోవుటచే వానినిబాధింపవు. వాని నాశ్రయించుటవలనఁ గల్గుగుచిత్తశుద్ధ్యాదులను జిత్తసాక్షియగుటచే వానికి నుపకరింపవు. సుఖదుఃఖముల ననుభవించునది క్షరమే గాని యక్షరపురుషుఁడు గాఁడుకదా. ఈసుఖదుఃఖాదులు మాయాకార్యము లగు నభిమానాదులు విజృంభించుజాగ్రదవస్థయందే కానవచ్చుచు వానివిజృంభణము లేని సుషుప్త్యవస్థయందుఁ గానరాకపోవుటచే నవియు మాయాకార్యము లగుదేహాదుల నాశ్రయించినవే యనుటకు సంశయము లేదుకదా. కావున బ్రహ్మమును స్వాభిన్నునిఁగాఁ జూచువానికి దేనితోను బనిలేదు. సాక్షికి సాక్ష్యవికారము లంటవు. కావునఁ దన్నివర్తనోపాయముఁ గాని తత్ప్రవర్తనోపాయము గాని చేయ నక్కఱలేదు.

ఆరూఢునిలక్షణము.

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగా నిరూపించి దానినే విశేషముగా వివరించువాఁడై మొట్టమొదట తా నిదివరకు చేసినబోధను సంగ్రహించి చెప్పుచున్నాఁడు.—

శా. ఆత్మానాత్మలు రెండు వస్తువులు లక్ష్యంబు ల్గదా యందనా
త్మాత్మభ్రాంతి యనాదినుండి సహజంబై యుండఁగా నిప్పు డీ
వాత్మజ్ఞప్తి వటంచుఁ జెప్పి తిఁక నన్యంబేమియు న్లేదు శు
ద్ధాత్మప్రత్యగభిన్నపూర్ణపరమాత్మారాముని న్దక్కఁగన్. 124

టీ. ఆత్మానాత్మలు-ఆత్మ=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుండగు పరబ్రహ్మమనునట్టియు, అనాత్మలు=అనృతజడదుఃఖరూపిణి యగు ప్రకృతి యనునట్టియు, రెండువస్తువులు=రెండుపదార్థములును, లక్ష్యంబుల్గదా=తెలిసికొనఁదగినవిగదా, అంగుఁ=ఆరెంటిలో, అనాత్మాత్మభ్రాంతి-అనాత్మ=ప్రకృతియే, ఆత్మ=ఆత్మయనెడు, భ్రాంతి=భ్రమ, అనాదినుండి=చాలకాలమునుండియు. సహజంబైయుండఁగాన్=స్వభావసిద్ధమైయుండఁగా, ఇప్పుడు, ఈవు=నీవు (త్వంపదార్థము), ఆప్తజ్ఞప్తివి=ఆత్మయం చెప్పఁబడుచున్న జ్ఞానమే స్వరూపముగా గలవాఁడవు, అటంచున్=అని, చెప్పితిన్, ఇకన్=ఇఁక(ఇట్లు గావున), శుద్ధా...మునిన్-శుద్ధ=నిర్మలమైన, ఆత్మ=కూటస్థునను, (లేక ఈశ్వరసాక్షియగు బ్రహ్మమనను), ప్రత్యక్=జీవునకును (లేక జీవసాక్షి యగుకూటస్థునకును), అభిన్న=వేఱుకాని, పూర్ణ=సర్వపరిపూర్ణుఁడైన, పరమ=శ్రేష్ఠుఁడైన, ఆత్మారామునిన్=అంతర్యామి స్వరూపుని, తక్కఁగన్=తప్ప, అన్యంబు=ఇతరపదార్థము, ఏమియునులేదు=ఏమాత్రములేదు (సర్వము పరబ్రహ్మమే యనుట).

తా. ప్రపంచమంతయు భ్రాంతులదృష్టి ననుసరించి ఆత్మయు ననాత్మయు నని రెండువిధములుగా విభాగింపఁబడియున్నది. (జ్ఞాన మనఁగా: నీరెంటి యథార్థస్వరూపమును దెలిసికొనుటయే కదా. అజ్ఞానమువలన ననాత్మ నాత్మనుగా భ్రాంతిచే గ్రహించుచుండుట యనాదికాలమునుండి కలదు. నేనిదివఱకే సర్వమును యుక్తియుక్తముగా విభాగించి "జ్ఞానరూపుఁడగు నాత్మయే నీవు" అని చెప్పియున్నాను. భ్రాంతిసిద్ధమగుటచే నీప్రపంచమునకు (త్రాఁటియందలి పామునకువలె భ్రాంతి) జ్ఞానముకంటె వేఱగురూపము లేకుండుటవలన జ్ఞానరూపుఁడగు నాత్మకంటె వేఱైనపదార్థము లేదనియు నిరూపించియున్నాను.

క. అసమానసమగ్రతురీయసమాధిని బొందు మింద్రియమనోబుద్ధి
శ్వసనగ్రసనాభ్యసన, వ్యసనము వెస నుడిగి సమరసాత్ముఁడ వగుచున్.

టీ. ఇంద్రి...నము-ఇంద్రియ=ఇంద్రియములయొక్కయు, మనః=మనస్సుయొక్కయు, బుద్ధి=బుద్ధియొక్కయు, శ్వసన=ప్రాణములయొక్కయు, గ్రసన=నిగ్రహమును, అభ్యసన=అభ్యసించుటయనెడు, వ్యసనము=శ్రమను, వెసన్=శీఘ్రముగా, ఉడిగి=వదలి, సమరసా...గుచున్-సమరస=ఏకమైన (అనఁగా: బ్రహ్మాభిన్నుండైన), ఆత్ముఁడవగుచున్=కూటస్థుఁడవై, అస...ధిన్-అసమాన=సాటిలేని, సమగ్ర=సంపూర్ణమైన, తురీయసమాధిన్=నిర్వికల్పసమాధిని, పొందుము.

తా. ఓయాంజనేయ! ఈజ్ఞానమును దృఢముఁ జేసికొని పరిపూర్ణనిర్వికల్పసమాధిని జెందుము. మనోబుద్ధీంద్రియప్రాణముల నిగ్రహింప శ్రమ నొందవలదు. వాస్తవస్థితిలో నామనోబుద్ధ్యాదులును నీకంటె నన్యములు కానేరవుకదా! భ్రాంతులదృష్టి ననుస

రించి చూచిన మనోబుద్ధ్యాదులకు సాక్షి వగుటచే నవి (మనోబుద్ధ్యాదులు) నిగ్రహింపఁబడినను నిగ్రహింపఁబడకున్నను వానివలన హాని లేదు. వివేకులదృష్టి ననుసరించిన నవి(ఆమనోబుద్ధ్యాదులు)బొత్తుగ నే లేవు "కావున నెట్లు చూచినను మనోబుద్ధ్యాదులు నిగ్రహింపఁబడినను నిగ్రహింపఁబడకున్నను నిర్వికల్పసమాధికి భంగమును గలిగింపంజాలవు "నేను సర్వసాక్షిని" అని కాని "నేను సర్వాత్మకుండను" అని కాని ధ్యానము జేయుట నిర్వికల్పసమాధి యనఁబడును. ఈద్వివిధ మగుసమాధికిని బాగుగ విచారించినచో మనోబుద్ధ్యాదు లెట్లును భంగమును కలిగింపంజాలవు.

అవ. పైఁ జెప్పినవిషయము నే వివరించుచు త్వంపదార్థమునుగూర్చి మఱియొక మాఱు వివరించుచున్నాఁడు.—

క. మాయామయజాయాసుత, కాయేంద్రియమానసాధికపరిత్యాగో
పాయజ్ఞేయామేయ, ధ్యేయాత్ముఁడ వీవు గురువిధేయాత్మవరా. 126

టీ. గురు...వరా. గురు = గురువులకు, విధేయ = అనుకూల మైన, ఆత్మ = మనస్సు గల వారలలో, వరా = శ్రేష్ఠుఁడా! ఈవు = నీవు, మాయా...డవు-మాయామయ = మాయాస్వరూపులైన, జాయా = భార్య, సుత = పుత్రుఁడు, కాయ = శరీరము, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు, మానసాదిక=మనస్సు మొదలగువానిని, పరిత్యాగోపాయ = నావియనియభిమానింపక విడచుట యనునుపాయముచే, జ్ఞేయ= తెలియఁదగినట్టియు ("నేతి నేతి యనుమహావాక్యముననుసరించి సర్వమును నిషేధింపఁగా మిగిలి లక్ష్యమగునట్టియు), అమేయ=ప్రమాణములకు గోచరము కానట్టియు, ధ్యేయాత్ముఁడవు = అభేదముగా ధ్యానింపఁదగినట్టియుఁ బరబ్రహ్మంబవు.

తా. గురుజనులకు విధేయులగువారలలో శ్రేష్ఠుఁడా' భార్య పుత్రులు దేహము ఇంద్రియములు మనస్సు మొదలగునవి యన్నియును మాయామయములే(అనఁగా: నవిద్యాకల్పితములే) కావున వానియం దాత్మాభిమానము చేయఁజనదు. ఇట్లు వాని నభిమానింపకుండుటయే నీయథార్థస్వరూపమును (అనఁగా: సాక్షి యగు కూటస్థునితత్త్వమును దెలిసికొనుట కుపాయము. "నేతి నేతి=ఇది కాదు ఇది కాదు"అనుమహావాక్యమువలన నన్నిటిని (అనఁగా: శరీరము నంతయును ద్రోసివేయఁగా మిగిలిన యభిమానపరిత్యాగసమయమున నీస్వరూపము (కూటస్థునియథార్థస్వరూపము) సుస్పష్ట మగును. అప్పుడు కూటస్థజీవులకును తన్మూలమున జీవబ్రహ్మలకును భేదము లే దని ధ్యానించుటకు వీలుకలుఁగును. వాస్తవస్థితిలో నీవు శరీరముతో సంబంధపడువాఁడవు కావు కదా.

సీ. ఏదేశమున నైన నేకాలమున నైన
నేమి సేయుచు నైన నెట్టులైన

సఖిలవికారంబు లావిద్యకంబులు
నే నవికారుండ నిష్ప్రపంచ
నిర్వికల్పాఖండనిశ్చలనిర్మలా
వ్యయసచ్చిదానందమయనిరీహ
పరిపూర్ణనిర్గుణప్రత్యగాత్మాభిన్న
పరమాత్ముఁడ నటంచుఁ బరమనిష్ఠ

తే. సంతతంబును దనుఁ గాంచుసజ్జనునకు
మంత్రతంత్రంబు లేల కర్మంబు లేల
జపతపోవ్రతదానయజ్ఞంబు లేల
నామవర్ణాశ్రమాభిమానంబు లేల. 127

టీ. ఏదేశమున నైనన్ = ఏస్థలమునం దైనను, ఏకాలమున నైనన్ = ఏసమయమున నైనను, ఏమిసేయుచు నైనన్, ఎట్టులైనన్ = ఏవిధముగా నైనను, అఖిలవికారంబులు= కనఁబడుచున్న సకలవికారములును, అవిద్యకంబులు = అవిద్యవలనఁగలిగినవి, నేను, అవికారుండన్ = వికారములు లేనివాఁడను, నిష్ప్ర...త్ముఁడన్-నిష్ప్రపంచ=లోకాతీతుఁడ నైనట్టియు, నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములు లేనట్టియు (లేక, ఇట్టిదట్టిదనరానట్టియు), అఖండ = పరిచ్ఛేదములు లేనట్టియు, నిశ్చల=చలింపనట్టియు, నిర్మల = పరిశుద్ధమైనట్టియు, అవ్యయ = నాశరహితుఁడ నైనట్టియు, సత్ = సత్ స్వరూపుఁడ నైనట్టియు, చిత్ = జ్ఞానస్వరూపుఁడ నైనట్టియు, ఆనందమయ = ఆనందరూపుఁడ నైనట్టియు, నిరీహ = చేష్టలు లేనట్టియు (లేక కోర్కులు లేనట్టియు), పరిపూర్ణ = సర్వవ్యాపకుఁడ నైనట్టియు, నిర్గుణ = గుణములు లేనట్టియు, ప్రత్యగాత్మ=జీవసాక్షి యగు కూటస్థునకు, అభిన్న = వేఱుగానట్టియు, పరమాత్ముఁడన్ = పరబ్రహ్మరూపుఁడను, అటంచున్ = అని, పరమనిష్ఠన్ =మిగుల నేకాగ్రతతో, సతతంబున్ =ఎల్లప్పుడును, తనుఁగాంచుసజ్జనునకున్=తన్నుఁ దాఁజూచుకొనుచుండు మహాత్మునకు, మంత్రతంత్రంబులు-మంత్ర = ఓంకారము మొదలగు మంత్రములును, తంత్రంబులు = శాస్త్రములును (లేక, అనేకవిధము లగు విధులును), ఏల = ఎందులకు, కర్మంబు లేల = కర్మ లేనదులకు, జపం...బులు - జప = మంత్రానుష్ఠానములును, తపః = కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదులును, వ్రత = ఏకాదశీశివరాత్ర్యాదివ్రతములును, దాన = బహువిధము లగు దానములును, యజ్ఞంబులు = వైశ్వదేవాది పాకయజ్ఞములును అగ్నిష్టోమాదిహవిర్యజ్ఞములును, ఏల = ఎందులకు, నామం...బులు-నామ = పేరులయందుఁగాని, వర్ణ = జాతులయందుఁగాని, ఆశ్రమ = ఆశ్రమములయందుఁగాని, అభిమానంబును = ఇవి నావి యనునభిమానము, ఏల = ఎందులకు (అనఁగా: ఈయభిమానముల నవలంబించి

చేయఁబడవలసిన కార్యములు వారికేమియు లేవు. ఈ యభిమానములు కలిగియుండిన సాధ్యసాధనసాధకభేదములు గలకర్మలు చేయఁబడును) ముక్తి (అనఁగా: స్వతస్సిద్ధమగుజీవబ్రహ్మైక్యము కర్మసాధ్యముకాదు కావున దానిని సాధించుటకు వర్ణాద్యభిమానములు పనికిరావు).

తా. కావున నిట్టికూటస్థతత్త్వము నెఱింగి యాకూటస్థునికంటె యభిన్నుఁడై నట్టియు (సర్వపరిపూర్ణుఁడైనట్టియు సత్యజ్ఞానానందరూపుఁడైనట్టియు నిశ్చలుఁడైనట్టియు(నాశరహితుఁడైనట్టియు "ఇట్టివాఁడు"అని నిరూపింపఁబడుటకు వీలులేనట్టియు ప్రపంచమున కతిరిక్తుఁడైనట్టియు "వీఁడువాఁడు" అనుభేదములు లేనట్టియు సాటిలేనట్టియు నాయద్వితీయపరబ్రహ్మతత్త్వమునే నేను. నాకు వికారము లుంటవు. సర్వవికారములును అవిద్యాకల్పితములవలె యగుటచేత వాస్తవములు కావు."అని యీవిధమున నేమహాత్ముఁడు సర్వదేశసర్వకాలసర్వావస్థలయందు నాత్మావలోకమునుజేయుచుండునో వానికి మంత్రములతో నేమిపని? విధులేల? బహువిధకర్మము లెందులకు? జపంబులుగాని తపస్సులుగాని దానములుగాని యజ్ఞములు గాని యేమిటికి? నేను బ్రాహ్మణుఁడను బ్రహ్మచారిని"అని వర్ణాశ్రమాభిమాన మేమిపనిచేయును. వీనితో యోగారూఢుఁడగు మహాత్ముఁడు (అనఁగా: బ్రహ్మాత్మైక్యనిష్ఠకలవాఁడు) సాధింపఁదగినకార్యము లేవియు (లేవు) మఱియొకవిశేషము (వర్ణాశ్రమాభిమానము లుండినఁ గాని తత్తదుచితకర్మల నాచరించుటకు వీలులేదు. కావున నన్నింటికంటె ముసుపు వర్ణాశ్రమాభిమానమును విడపకర్మలను తర్వాత సకలవిధములగుమంత్రాదులకు(అనఁగా: "ఈమంత్రాదుల ననుష్ఠించిననే కాని సిద్ధికలుఁగదు"అనునభిప్రాయఁబును)సంపూర్ణముగ వదలివేయవలయును ఇట్లు చెప్పనేటికి పరిపూర్ణజ్ఞానము కలిగినయెడల వానియంతనవియే విడచిపోవును. భ్రాంతిచే నూరకక్షరాక్షరపురుషులకు సంబంధము కలవని తలఁచుటయే కాని వాస్తవస్థితిలో నది (ఆసంబంధము) యెప్పటికిని లేదుకదా.

తే. వాయుసుత సర్వవాసనావాసితంబు
సూక్ష్మదేహంబు జడ మగు సుమ్ము దాని
నంటక వెలుంగు చుండు చిదాత్ముఁ డచ్చి
దాత్ముఁ డగువానివిక్రృతు లెట్లంటు ననఘ. 128

టీక. అనఘ=దోషరహితుఁడ వైన, వాయుసుత=వాయుపుత్త్రుఁడా, సూక్ష్మదేహంబు=సూక్ష్మదేహము, సర్వవాసనావాసితంబు-సర్వ=సమస్తవిధములైన, వాసనా=కర్మవాసనలచేత,ఆవాసితంబు=నివసింపఁబడియున్నది, జడము=అచేతనముయినది (అనఁగా: బ్రహ్మప్రకాశము లేక ప్రకాశింపనిది) అగుసుమ్ము=అయియున్నదిసుమా, చిదాత్ముఁడు=జ్ఞానస్వరూపుఁడగుపరమాత్మ, దానిని=ఆసూక్ష్మశరీరముతో, అంటక=

సంబంధపడక, వెలుంగుచుండుర్ = ప్రకాశించుచుండును (దానికి సాక్షియగుటచే దానితో సంబంధపడకుండును), అచ్చిదాత్ముఁడగువానిక్ = అట్లు జ్ఞానరూపముతో సాక్షియైయున్న పరబ్రహ్మమును, వికృతులు = వికారములు, ఎట్లంటుర్ = ఎట్లు స్పృశింపఁగలవు (మంత్రతంత్రములు వర్ణాశ్రమాభిమానములు మొదలగు వికారములు ఆత్మ కెప్పటికిని లేనేలే వని భావము).

తా. ఓదోషరహితుఁడా! సకలకర్మవాసనలును సూక్ష్మదేహమును (అనఁగా: నందు ప్రధానావయవ మగునంతఃకరణమును)ఆశ్రయించియే యున్నవి. ఆయంతఃకరణముకూడ బ్రహ్మప్రకాశము లేక ప్రకాశింపదు. కావున నచేతనమే. ఆత్మ జ్ఞానరూపుఁడగుటచే నాసూక్ష్మశరీరమునకు (మనసునకు) సాక్షియై మాత్రమే యున్నాఁడు. చూడఁబడుపదార్థముయొక్క వికారములు చూచువాని నంటు ననుట విరోధము. కావున నీ యంతఃకరణమునందలి వాసనలు సాక్షి నేమియు బాధింపఁజాలవు. కావున సాత్మ యెప్పటికిని నిర్వికారుఁడే.

సీ. ఘటగతనానావికారము లత్ప్రకా
శకసూర్యు నంటనిచందమునను
దేహేంద్రియప్రాణధీమనోఽహంకార
తద్ధర్మతతులు తద్భాసకుండు
సాక్షియై యొప్పరుసచ్చిదానందము
యాత్మునిఁ బొరయ వయ్యాత్ముఁ డగుచు
వెలుఁగుచుండెతున కెవ్విధమున గల్గు వ
ర్ణాశ్రమాచారాదు లరసి చూడఁ
ఆ. కర్త గాఁడు గానఁ గరణకార్యములును
భోక్త గాఁడు గాన భోజ్యభోగ
ములును లేవు సర్వమును గల్గదతనికి
సర్వరూపుఁ డగుట సాధువర్య. 129

టీ. సాధువర్య=సజ్జనులలో శ్రేష్ఠుఁడా! ఘటగతనానావికారములు_ఘట=కుండను, గత=ఆశ్రయించియున్న, నానా=అనేక విధములైన, వికారములు=నలుపు వర్తులత్వము మొదలగువికారములు,తత్ప్రకాశకసూర్యుర్_తత్=అఘటమును, ప్రకాశక=ప్రకాశింపఁజేయుచున్న, సూర్యుర్=సూర్యుని, అంటనిచందంబునర్=చెందనట్లు, దేహేం...తులు_దేహ=స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరము, ఇంద్రియ=జ్ఞానకర్మేంద్రియము లను, ప్రాణ=పంచప్రాణములను, ధీ=బుద్ధియును, మనః=మనస్సును, అహంకార=అభిమానంబును, తత్=ఆదేహాదులయొక్క, ధర్మ=ధర్మము లైనయాఁకలి దప్పి మొదలగు

హానియొక్క, తతుల=సమూహములు, తద్భాసకం-తత్=ఆదేహేంద్రియములను, భాసకుండు=ప్రకాశింపఁజేయునట్టివాఁడును, సాక్షియై=చూచువాఁడునై, ఒప్పా...త్మునిన్-ఒప్పారు=ప్రకాశించుచున్న, సత్=సత్స్వరూపుఁడును, చిత్=జ్ఞానస్వరూపుఁడును, ఆనందమయు=ఆనందస్వరూపుఁడును అయిన, ఆత్మునిన్=కూటస్థుని, పొరయవు=పొందవు. అరసిచూడన్ = విచారింపఁగా, ఆయ్యాత్ముఁడగుచున్=ఆత్మకూటస్థుఁడై, వెలుఁగుచుండెడునదన్=ప్రకాశించుచున్న బ్రహ్మజ్ఞానికి, వర్ణా...ములు-వర్ణ=బ్రాహ్మణాదిజాతులు, ఆశ్రమ=బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములు, ఆచార=ఆవర్ణాశ్రమములకుఁ దగిన యాచారములును, ఆదులు=మొదలగునవి, ఎవ్వియునన్=ఎల్లు కల్గన్, అరసి చూడన్=ఆలోచింపఁగా, కర్తగాఁడు గావున్=ఆ బ్రహ్మజ్ఞాని బ్రహ్మమే యగుటచేత నేమియును చేయఁడు కావున, కర...ములును-కరణ=సాధనములు కాని, కార్యములును=సాధ్యములు కాని, భోక్తగాఁడుగానన్=అనుభవించువాఁడు కాఁడు కావున, భోజ్య...ములును-భోజ్య=అనుభవింపఁదగినవి కాని, భోగములును=అనుభవములు కాని, లేవు, సర్వరూపుఁడగుటన్ = సర్వము తానగుటచేత, ఆతనికిన్=ఆ బ్రహ్మజ్ఞానికి, సర్వమును=ఏదియును, కల్గదు=ఉండదు. తనకంటె భిన్నమగుపదార్థము లేదు. కావున నా బ్రహ్మజ్ఞానికి నభిమానింపఁదగినవస్తు వేదియును లేదు. వికారములు కూడ నాతనికంటె వేఱు కావు. (కావున నవికూడ వాని నంటవు.)

తా. ఓసత్పురుషశ్రేష్ఠా! సూర్యుఁడు ఘటమును ప్రకాశింపఁజేయుచున్నట్లే ఆయాత్మయు సూక్ష్మదేహమును ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁడు. ఘటమునందలి వికారములు వర్ణము మొదలగునవి ఆసూర్యుని సంక్రమింపనియట్లే యీసూక్ష్మాదిశరీర ప్రాణాంతఃకరణాదులయందలివికారములు ఆఁకలి దప్పి కుంటితనము మూఢత్వము మొదలైనవి యాయాత్ముని నంటవు. కావున యథార్థస్థితి నెఱిఁగి దేహాత్మాభిమానమును వదలి నిశ్చలపరిపూర్ణబ్రహ్మమే తా నని తెలిసికొనినజ్ఞానికి నీవికారములతో సంబంధ మెట్లు కలుగఁగలదు. కలుగ నేరదు. మఱియు నాపండితుఁడు(బ్రహ్మము) వాస్తవముగఁ గర్త (దేనినైనను జేయువాఁడు) కాఁడు. కావున కరణములగు చిత్తేంద్రియాదులు కాని కార్యములు కాని యాతనికి లేవు. భోక్త (అనుభవించువాఁడు) కాఁడు. కావున భోజ్యములు (ఇవియుఁ జిత్తేంద్రియాదులే పనిని జేయుటకు సాధనము లగుటచేఁ గరణములనియు, క్రియాఫలము ననుభవింపఁజేయునవి యగుటచే భోజ్యము లనియు వీనికే పేరు.) భోగంబులు నీతనికిఁ గలుగవు. కర్తయైనను భోక్తయైనను గరణకార్యములకంటెను భోజ్యభోగములకంటెను వేఱై తీరవలయును. ప్రకృత మాత్మ జ్ఞానరూపుఁ డగుటచేతను ప్రపంచము భ్రాంతిసిద్ధ మగుటచే దానికి (భ్రాంతికి) జ్ఞానమునకంటె నితరమగుస్వరూపము లేకపోవుటచేతను సర్వము నాత్మయే. కావున నీయాత్మయే పదార్థమునకంటెను భిన్నుఁడైయుండుటకు వీలు లేదు. కావున నీయనకు(బ్రహ్మమునకు బ్రహ్మము

నాత్మ(గా నెఱింగిన విద్వాంసునకు) దేనితోను సంబంధ మున్నదనుటకు నవకాశము లేదు. తనకంటె భిన్నమైనపదార్థ మొకటి యుండిననేకాని (అనఁగా: రెండుపదార్థము లుండిననేకాని) సంబంధమనునది సిద్ధింపదు కదా.

క. జ్ఞాని యనఁగ వేఱొక్కఁడె, నేన సుమీ తెలియ నాతనికి నాకును సు
జ్ఞానముచేఁ బరికించిన, గానఁబడదు భేద మెందుఁ గవినుతచరితా.

టీక. కవినుతచరితా — కవి = బ్రహ్మజ్ఞానులచేత, నుత = స్తోత్రము చేయఁబడుచున్న, చరితా = చరిత్ర గలవాఁడా!, జ్ఞాని యనఁగన్ = బ్రహ్మజ్ఞాని యనిన, వేఱొక్కఁడే = మఱి యొక్కఁడా (అనఁగా: నాకంటె భిన్నుఁడా), తెలియన్ = తెలిసినట్లయిన, నేన సుమీ = నేనే సుమా! సుజ్ఞానముచేన్ = చక్కని జ్ఞానముచే, పరికించినన్ = విచారించినచో, ఆతనికిన్ = ఆ బ్రహ్మజ్ఞానికిని, నాకున్, ఎందున్ = ఎచ్చటను (అనఁగా: కొంచమైనను భేదము కానఁబడదు).

తా. స్తోత్రము చేయఁదగిన సద్గుణములు కలయాంజనేయా! వాస్తవస్థితిని విచారించిన జ్ఞాని యనిన వేఱు నే ననిన వేఱు నగునా? వివేకదృష్టిచే విచారించిన నాకు నాతనికి నించుకయైనను భేదము కానరాదు. జ్ఞానియే యననేల? యజ్ఞానికిని నాకును మాత్రము భేదము కలదు. భ్రాంతిచే నట్లు భావించుటయే కాని వేఱేమియు లేదు కదా.

క. జ్ఞానికి నేను బరోక్షుఁడఁ, గాను బరోక్షుండు నాకు గాఁ డతఁ డిది సు
జ్ఞానం బజ్ఞునకు మదిఁ, గానఁబడదు తన్ను నన్ను గానమి ననఘా!.

టీ. అనఘా = దోషరహితుఁడా! నేనున్, జ్ఞానికిన్ = బ్రహ్మజ్ఞానికి, పరోక్షుండఁ గాను = వేఱుగా నున్నవాఁడను కాను, అతఁడు = ఆ బ్రహ్మజ్ఞానియు, నాకున్, పరోక్షుండు గాఁడు, ఇది = ఈ విషయము, సుజ్ఞానంబు = బ్రహ్మజ్ఞాన మనఁబడుచున్నది. తన్నున్ = ఆ జ్ఞాని యైనతనను (జీవుని), నన్నున్ = జ్ఞానస్వరూపుఁడ నైననన్నుఁ గా, కానమిన్ = తెలిసికొనకపోవుటచేత, ఇది = ఈ బ్రహ్మజ్ఞానము, అజ్ఞునకు = అజ్ఞాని యనువానికి, మదిన్ = మనస్సునందు, కానఁబడదు = గోచరము కాదు. (తెలిసికొనినను తెలిసికొనకున్నను బ్రహ్మ మొకటే విధముగ నున్నాఁడు. బంధమోక్షములకు అజ్ఞానజ్ఞానంబులు మాత్రమే కారణములు అని భావము).

తా. ఓదోషరహితుఁడా! జ్ఞానికి నేను కాని నాకు జ్ఞాని కాని పరోక్షులము (వేఱువారము) కాము. ఇదియే (ఇట్టియభేదమే) యనుభవజ్ఞానము. అజ్ఞానికి నిది కలుగదు. యథార్థస్థితిలో నభేదమే యైనను వానికి వివేకహీనతచే గోచరము కాదు. వాఁడు తనస్వరూపమును గూర్చియు (జీవుని యథార్థస్వరూపమును గూర్చియు) నాస్వరూపమును గూర్చియు (యీశ్వరుని యథార్థస్వరూపమును గూర్చియు) విమర్శింప నేరఁడు కదా.

అవ. ఈవిధముగ "జ్ఞానికి దేశకాలనియమము లక్కఱలేదు" అనిచెప్పి "బ్రహ్మ రూపము సగుణమా? నిర్గుణమా?" అను ప్రశ్నమున కుత్తరమును చెప్పుచున్నాఁడు.—

క. త్రిగుణాత్మక యగు ప్రకృతిం
దగిలినచో సగుణుఁ డండ్రు దాని విడుచుచో
నగుణుఁ డని యండ్రు నన్నతి
సుగుణులు నీరెండు గాను జుమ్మవి లేమిన్. 132

టీక. అతిసుగుణులు=మిగుల శాంతశమదమాదిసద్గుణములుగలవారలు, నన్నున్, త్రిగుణాత్మక=సత్త్వరజస్తమోగుణరూపిణి, అగు ప్రకృతిన్=ఐనట్టిమాయను, తగిలినచోన్=స్పృశించినచో, సగుణుఁడండ్రు=గుణములతోఁగూడి యున్నవాఁడనని చెప్పుదురు. దానిన్=ఆమాయను, విడుచుచోన్=విడచియుంటినేని, అగుణుఁడనియండ్రు=నిర్గుణుఁడనని చెప్పుదురు. అవి లేమిన్=అగుణములుబొత్తుగనే త్రికాలములయందును లేకపోవుటచేత, ఈరెండు=పైచెప్పినరెండును, కానుజుమ్మీ=నేను కానుసుమా (గుణములు మొట్టమొదట యథార్థము లగునేని నేను తత్సంబంధముచేతను, తత్సంబంధము లేకపోవుటచేతను సగుణుఁడనుగాను, నిర్గుణుఁడనుగాను కావచ్చును. గుణములే యథార్థములు కావు. కావున నే నిందేదియును గా నని భావము).

తా. ఇఁక నారూపమును గూర్చినవివరణ మేమి యనినఁ భ్రాంతు లగువారు నన్నుఁ ద్రిగుణరూపిణి యగుప్రకృతితోఁ గూడినవానినిగా దలంచి "సగుణుఁడు" అనియును "ఆప్రకృతి నాకంటె (బ్రహ్మమునకంటె) వేఱుగా నున్నది" యనియు "ఆప్రకృతితో నేను సంబంధపడకున్నాను" అనియుఁ దలంచి "నిర్గుణుఁడు" అనియుఁ జెప్పుచున్నారు. యథార్థస్థితితో నాకు నీరెండుధర్మములును లేవు. వాస్తవస్థితిలో ప్రకృతి గుణంబులు ననునవి నాకంటె భిన్నముగ లేవు కదా.

లయగ్రాహి. భృంగములయందును బతంగములయందును వి
హంగములయందును గురంగములయందున్
సింగములయందును బ్లవంగములయందును దు
రంగములయందును భుజంగములయం దే
కాంగు లగు దేవమునిపుంగవనరాదిఘన
జంగములయందును నజంగములయందున్
సంగమును భంగము గలుంగ కొకభంగిని వె
లుంగు నని నే నని కనుంగొనుము వత్సా!. 133

టీ. వత్సా=పుత్రా! భృంగములయందున్ = తుమ్మెదలయందును, పతంగములయందున్=మిడతలయందును, విహంగములయందున్=పక్షులయందును, కురంగముల

యందుఁ=లేళ్ళయందును, సింగములయందుఁ=సింహములయందును, ప్లవంగముల యందుఁ=కోఁతులయందును, తురంగములయందును=గుఱ్ఱములయందుఁ, భుజంగములయందుఁ=సర్పములయందును, ఏకాంగులు=జ్ఞాననిష్ఠులై ఏకాంతవాసులైన (లేక, ఏకాంతభక్తిగలవారు) అగు...లందుఁ-అగు=ఐనట్టి, దేవ=దేవతలు, మునిపుంగవ=నారదుఁడు మొదలగు దేవఋషులు, వసిష్ఠుఁడు మొదలగు బ్రహ్మర్షులు, నర=మనుష్యులు, ఆది=మొదలగు, ఘన=శ్రేష్ఠులైన, జంగమములందు=సంచరించుభూతములయందును, అజంగమములందు=సంచరింపని పర్వతాదులయందును, సంగముఁ=సంబంధంబును, భంగముఁ=సంబంధము లేకుండుటయును, కలుఁగక=చెందక, ఒకభంగిఁ=ఒకవిధముగా (అనఁగా ఈసర్వపదార్థముల నంటియు నంటక సర్వకాలములయందు నొక్కవిధముగా), వెలుఁగునదుఁ=ప్రకాశించుచున్న నన్ను (పరబ్రహ్మమును) నేనని=అస్వచ్ఛబద్ధమని (జీవుఁడని), కనుంగొనుము=తెలిసికొనుము.

తా. ఓపుత్త్రా! నేను సర్వవ్యాపకుఁడను. దేనితోను సంబంధముగాని వియోగమును గాని చెందువాఁడను గాను. ఏకరూపముతోఁ బ్రకాశించువాఁడను తుమ్మెదలు మిడతలు పక్షులు లేళ్లు సింహములు వానరములు గుఱ్ఱములు సర్పములు వీనియందును జ్ఞానముగాని భక్తిగాని కలిగియుండుటకుఁ దగినసామర్థ్యముకల దేవమునిమనుష్యాదులు అను తిర్యగ్రూపము లైనట్టియు నట్లు గానట్టియు ద్వివిధజంగమపదార్థములయందును స్థావరపదార్థములయందు నొక్కరీతిగ వెలుఁగుచున్నాను. ఆపదార్థములతో సంయోగవియోగములు నాకు లేవు. కావున నారూపము సగుణ మని గాని నిర్గుణ మని గాని నిరూపించుటకు వీలు లేదు.

అవ. “దేహాభిమాన మనర్థదాయకము” అను విషయమును నిరూపించుచున్నాఁడు.—

తే. తనువు తా ననుదృష్టియె ధనువు కర్త
కనిశము గుణత్రయమ్ముతో నెనసి యున్న
యమ్మనమె యమ్ము దానికాయమ్ము లతిన
యమ్ములై తోఁచు దుర్విషయమ్ము లనఘ!. 134

టీ. అనఘా=దోషరహితుఁడా! కర్తకుఁ=నేనుచేయువాఁడను అని యభిమానించువానికి, తనువు=శరీరము, తాననుదృష్టియె=ఆత్మయనెడునభిమానమే, ధనువు=ధనుస్సు, అనిశముఁ=ఎల్లప్పుడును, గుణత్రయముతోఁ=సత్త్వరజస్తమోగుణములతో, ఎనసియున్న=సంబంధపడియున్న, అమ్మనమే=ఆమనస్సే, అమ్ము=బాణము, దానికిఁ=ఆబాణమునకు, అతినయమ్ములై=మిగుల రమణీయములై, దోఁచుదుర్విషయమ్ములు=కానవచ్చుచున్నశబ్దాదులు, ఆయమ్ములు=లక్ష్యములు.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! దేహాభిమానయుక్తమైనమనస్సు సర్వానర్థములకును మూలకారణము "నేను కర్తను భోక్తను" అని యభిమానించువానికి దేహాత్మభావనయే ధనుస్సు. సత్త్వరజస్తమోగుణముతోఁ గూడియున్నమనస్సే బాణము. దుఃఖరూపములయ్యు సుఖమయములై తోఁచుచున్న శబ్దాదులే లక్ష్యములు. కావున దేహాత్మాభిమానము గలకర్త త్రిగుణములతో సంబంధించు మనస్సునకంటెఁ దాను వేఱని తెలిసికొనలేక భ్రాంతుఁడై దుఃఖరూపము లగుశబ్దాదుల సుఖరూపముగాఁ దలంచుచు వానిననుభవించుటయందే మఱిగి అదియే సర్వమని తలంచుచు నాత్మయొక్క యథార్థస్వరూపమును గూర్చి విచారించుటకుఁ గొంచెమైనను బ్రయత్నింపఁడు. ఇట్టివానికి బ్రహ్మజ్ఞాన మెట్లు కలుగును? కలుగనేరదు. కావున నన్నిటికంటె మొదట దేహాభిమానమును విడువవలయును.

అవ. శరీరాభిమానత్యాగమున కుపాయముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

క. మానస మఖిలంబులకుఁ బ్ర
ధానంబు ప్రధానమే ప్రధానము మదికిన్
దాని విడిచినను గను మది
తానవముం బొంది యంతఁ దా నవిసి చెడున్. 135

టీ. మానసము=మనస్సు, అఖిలంబునకున్=సమస్తమునకును, ప్రధానంబు=ముఖ్యమైనది (అనఁగా మనస్సువలననే సర్వమును బ్రవర్తించుచున్నది), మదికిన్=ఆమనస్సునకు, ప్రధానమే=సత్త్వరజస్తమోగుణరూపిణి యగుమాయయే, ప్రధానము=ముఖ్యమైనది (అనఁగాఁ బ్రధానము నాశ్రయించియే మనసు సంచరించుచున్నది.), దానిన్=ఆమాయను, విడిచి, ననున్=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడ నగునన్ను, కనుము=ఆత్మగా తెలిసికొనుము. (మనసు నంతస్సుఖముఁజేయుము) అది=ఆమనస్సు, అంతన్=పిదప, తానవమున్=సూక్ష్మభావమును, పొంది, తాను, అవిసిచెడున్=శిథిలమై నశించును. (బ్రహ్మమునందు మాయ లేదు కావున నాధారము లేకపోవుటచే మనసు నశించును.)

తా. సర్వమునకును మనస్సే ప్రధానమై యున్నది. మనోజయంబుచే సర్వజయంబు కలుగును; ఆమనస్సునకు త్రిగుణరూపిణి యగుమాయ ముఖ్యము. త్రిగుణములనువిడచి మనస్సుండదు. మనస్సంతయుఁ ద్రిగుణమయ సంకల్పరూపమే యనుట నిర్వివాదాంశము కదా! కావునఁ ద్రిగుణముల (అనఁగా ద్రిగుణమయసంకల్పముల) జయించిన (అనఁగా "నేను సంకల్పించువాఁడను కాను. సంకల్పములకు సాక్షిని" అని దృఢనిశ్చయము చేసికొనినచో) మనోజయము కలుగును. ఈదృఢనిశ్చయము కలుగుట కష్టము కాదు. నీవు (త్వంపదార్థము) భ్రాంతిచే మనస్సు మొదలగువానియం

దాత్మాభిమానము కలిగియుండుటయే కాని వాస్తవస్థితిలో నాకంటె (బ్రహ్మము నకంటె) వేఱు కావు కదా. కావున ఈవిషయము నెఱింగి ధ్యానించిన నామనస్సు (లేక, దేహాభిమానము) క్రమక్రమముగా సూక్ష్మమై యభ్యాసపాటవము కలుగుకొలఁది సంపూర్ణముగా క్షీణించును. చక్కనియపరోక్షానుభవము కలుగును. ముక్తియు హస్తగత మగును.

ఆ. ప్రకృతి వికృతి దానిప్రకృతి యెఱింగి యో
సుకృతి! నన్నుఁ గనుము ప్రకృతమునను
నాత్మ నెఱుఁగనప్పు డాప్రకృతియె యప
కృతి యొనర్చు చుండు నెపుడు గడఁగి. 136

టీ. ఓసుకృతీ=ఓపుణ్యాత్ముఁడా! ప్రకృతి=మాయ, వికృతి=వికారమే (కనఁబడు భేదము లన్నియును మాయయే,) దానిప్రకృతి=దానిస్వభావమును, ఎఱిఁగి=తెలిసికొని, ప్రకృతమునన్=ప్రస్తుతకాలమున (లేక తెలిసికొనవలసిన), నన్ను=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడనైననన్ను, కనుము=తెలిసికొనుము. ఆత్మన్=ఆత్మస్వరూపమును, ఎఱుఁగునప్పుడు=తెలిసికొనునప్పుడు, ఆప్రకృతియె=ఆమాయయే, ఎపుడు=ఎప్పుడును, కడఁగి=ప్రయత్నపూర్వకముగా, అపకృతి=అపకారమును, ఒనర్చుచుండున్=చేయుచుండును.

తా. ఓ పుణ్యాత్ముఁడా! మాయ యనఁగా వికారసమూహమే. ఈవిషయము నెఱింగి యామాయను విడువుము. "నేను మాయకు సాక్షిని కావున నీమాయ నన్నంటదు" అని దృఢనిశ్చయము కలిగి నన్నే (బ్రహ్మమునే) నీయథార్థస్వరూపభూతునిఁగాఁ జూడుము. ఇట్లు విమర్శపూర్వకముగాఁ దత్త్వమును గ్రహించుటకు నామాయయే సర్వకాలములయందును భంగము కలిగించుచుండును.

క. ఖంబు సుమీ మది విషయసు
ఖంబు సుమీ త్రిజగదభిముఖంబు సుమీ దుః
ఖంబుసుమీ యది తద్విము
ఖంబు సుమీ నిరతిశయసుఖంబు కపీంద్రా. 137

టీ. కపీంద్రా=వానరశ్రేష్ఠా! మది=మనస్సు, ఖంబుసుమీ=ఆకాశమువంటిది సుమా! (అనఁగా స్వచ్ఛమైనది) అది=ఆమనస్సు, విషయసుఖంబుసుమీ=శబ్దాది విషయముల ననుభవించుటయే స్వరూపముగాఁగలది (అనఁగా బ్రహ్మానందరూపమైనది కాదు), త్రిజగదభిముఖంబుసుమీ=మూఁడులోకములకు నెదురై యుండునది (అనఁగా: బహిర్ముఖమైనది) త్రిజగత్, అభిముఖంబుసుమీ, దుఃఖంబుసుమీ=దుఃఖరూపమైనదిసుమా! (సుఖమనఁగా బ్రహ్మానంద మొక్కటియే కావున విషయసుఖ

రూపమైనమనస్సు దుఃఖరూపమైనదే), నిరతిశయసుఖంబు=పరిపూర్ణమైన ఆనందము (అనఁగా బ్రహ్మానందము), తద్విముఖంబు సుమీ=ఆమనస్సునకు వ్యతిరిక్తముగా నున్నది సుమా. (ఆమనస్సు బహిర్ముఖము కావున సర్వాంతరుఁడైన బ్రహ్మము దానికిఁ గానఁబడఁడు)

తా. మఱియు నోవానరశ్రేష్ఠా! మనోజయము కష్టసాధ్యముకాదు. ఏలయనిన; మొదట మనస్సుయొక్క స్వరూపమే యభావము. అన్నియు నజ్ఞానకల్పితములే కాని వాస్తవములు కావని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను కదా. "శూన్యమైన వస్తుజయమునకు వచ్చుటయెట్లు?" అని యనియెదవేమో వినుము. భ్రాంతిచే "నేను విషయములననుభవించుచున్నాను" అని తలంచుచు నా సంకల్పమును మనస్సనియు దానికిని దనకును భేదము లేదనియుఁ దలంచుచున్నారు; కాని సర్వము నవిద్యాకల్పితమే యగుటచే నభావరూపమేకదా. మఱియు నీమనస్సు బహిర్ముఖమైనదియే. కావున నాత్మస్వరూపమును జూడనేరదు. కావున నాత్మను బ్రమాణములచే నెఱుంగుటకు వీలు లేదు. తన ప్రకాశముచేత దానే ప్రకాశించును కాని బ్రహ్మము పరప్రకాశముచేఁ బ్రకాశించువాఁడు కాఁడు. ఈకారణములవలన మనసును సుఖముగా జయింప నగును. "నేను మనసునకు సాక్షిని" అనుభావనయైనను "మనసు బొత్తుగనే లేదు" అనుభావనయైనను దీనికి (అనఁగా మనోజయమునకుఁ) జాలును. ఈమనోజయ మత్యంతావశ్యకము. అది లేక బ్రహ్మానందముకలుగనేరదు. దుఃఖరూపములగువిషయములనే సుఖరూపములుగా భావించుచు నాత్మానాత్మవివేకము లేనివానికి బ్రహ్మానందము కలుగదు కదా. "అహం బ్రహ్మాస్మి" యనునదికూడ చిత్తవృత్తియే యనుటకు సంశయము లేదు. అయినను వాస్తవస్థితినిబట్టిచూచిన నట్టిచిత్తవృత్తియు భేదము నాశ్రయించి వచ్చినదియే కదా! వేలికొన తన్నుఁ దానుస్పృశింప నేరనియట్లు చిత్తము తనకంటె వేఱు కానిపరమాత్మను తెలిసికొనలేదనుట నిర్వివాదాంశము.

క. విను వినువీథి తెఱంగున
ఘనఘనమై విభువు సర్వగతమై తగు చే
తనుఁ దనుఁ దను తనువునఁ గని
మనుమనుజుని బ్రతుకు బ్రతుకు మారుతతనయా. 138

టీ. మారుతతనయా=వాయుపుత్రా! వినుము. విభువు=పరమాత్మ, వినువీథి తెఱంగునన్=ఆకాశమువలె, ఘనఘనమయి = దట్టమై, సర్వగతమయి=అన్నిపదార్థములయందును వ్యాపించినదియై, తగున్=ఒప్పుచున్నది, చేతనున్ = అజ్ఞానస్వరూపుఁడగుపరబ్రహ్మమును, తనున్=తననుగా (జీవునిఁగా), తనువునన్= జ్ఞానమయశరీరమునందు, కని = చూచి, మను...బ్రతుకు-మను=బ్రతుకునట్టి, మనుజుని=మనుష్యునియొక్క, బ్రతుకు=జీవనమే, బ్రతుకు=జీవనము.

తా. ఓ వాయుపుత్రా! మఱియొకవిషయమును వినుము. పరబ్రహ్మము ఆకాశమువలె సర్వద్రవ్యములతోఁ గూడి మిగుల దట్టమై సర్వవ్యాపకుఁడై యున్నాఁడు. అట్టి యాజ్ఞానస్వరూపు నాత్మాభిన్నునిఁగా జ్ఞానమయశరీరమున (అనఁగా ననుభవజ్ఞానముచేఁ) జూచుచు జీవన్ముక్తుఁడై బ్రతుకు మనుష్యుని బ్రతుకే బ్రతుకు. తక్కినవారలు నిరర్థకజీవనులు

క. సారాసారవిచారవిశారదుఁ డగుసుకృతి వికృతిజనికృతితతికిన్
శారదనీరదవారవిదూరవియత్తలసుభంగిఁ దోఁగి వెలుంగున్. 159

టీ. సార...దుఁడు - సార=సారభూత మయినట్టియు, అసార=నిస్సారమైనట్టియు బ్రహ్మప్రపంచములను గూర్చి, విచార=విచారించుటయందు, విశారదుఁడు=నేర్పరి, అగుసుకృతి = అయినపుణ్యాత్ముఁడు, వికృతి...తికిన్ - వికృతి=వికారములయొక్కయు (లేక, వికృతి యని చెప్పఁబడు చున్నమాయవలన), జని=పుట్టిన, కృతి=కార్యములయొక్క (అనఁగా మనోబుద్ధ్యాదులయొక్క), తతికిన్ = సమూహమునకు, శారద...భంగిన్ - శారద=శరత్కాల సంబంధమైన, నీరద=మేఘములయొక్క, వార=సమూహమునకంటె, విదూర=దూరమైన (అనఁగా మేఘములులేని), వియత్తలసుభంగిన్=ఆకాశమువలె, తోఁగి=ప్రత్యేకమై, వెలుంగున్=ప్రకాశించును(ఇచ్చట "శారద నీరద" అను మొదలగు నుపమానవాక్యముచే, పరబ్రహ్మ మెప్పటికి నాకాశమువలె నసంగుఁడైయే యున్నాఁడనియు అజ్ఞానదశయందుఁ బ్రపంచము బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును నిరోధించును గాని జ్ఞానదశయం దట్లు చేయ దనియు స్పష్టము చేయఁబడినది).

తా. "ఇది (బ్రహ్మము) సారభూతమైనది, ఇది (ప్రపంచము) నిస్సారమైనది" అని బాగుగ విచారించి తెలిసికొనిన మహాత్ముఁడు శరత్కాలమేఘములతో సహితము సంబంధము లేక ప్రకాశించునాకసమువలె మాయతోను దానినుండి పుట్టిన మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాదులతోను సంబంధము లేక సర్వవ్యతిరిక్తుఁడై ప్రకాశించును. పరోక్షజ్ఞానమున్నప్పటికిని అపరోక్షజ్ఞానము దృఢ మగునంతవఱకు మాయ కొంతకొంతప్రతిబంధమును కలిగించుచునేయుండును. కావున నభ్యాసపాటవమువలన క్రమక్రమముగా జ్ఞానమునుఁ దృఢము చేసికొనవలయును. అప్పుడు శరత్కాలమునందలి మేఘములు స్వచ్ఛము లగుటచే నాకాశము నావరించియు దానికి నప్రత్యక్షత్వమును గలిగింపనట్లు మాయయున్నను బ్రహ్మమున కప్రత్యక్షత్వమును గలిగింపదు. జీవన్ముక్తియందు ప్రారబ్ధకర్మమనుభవింపం బడవలసి యుండుటచేత నవిద్య (లేక, మాయ), సంపూర్ణముగ నశించుటకు వీలులేదు. "నేను కర్తను నేను భోక్తను" అను నభిమానమెంత లేకున్నను ఫలానుభవముభేదము లేక గలుగనేరదు కదా. కావున "మాయ

యున్నను జీవన్ముక్తికి ప్రతిబంధము లేదు. అపరోక్షానుభవమునకు హానిలేదు. వివేకప్రభావమువలన నామాయ బ్రహ్మమున కప్రత్యక్షత్వము గలిగింపఁజాలదు" అని మాత్రమే నొక్కి చెప్పవచ్చును. "నేను సర్వసాక్షిని" అనుచుండ మాయ యుండినదేమి? తొలఁగిన నేమి సాక్షికి సాక్ష్యము యొక్క వికారము లంటుట యసంభవము కదా.

క. పరమై సుచిరమై సుఖ, కరమై యీమానసాదికరణావళి స
త్పరమా పరమాదరమా, స్థిరమోదాకరసదాత్మధీరతి గలుగన్.

టీ. స్థిర...ధీరతి–స్థిర=శాశ్వతమైన, మోదాకర=బ్రహ్మానందమునకు స్థానమగు, సత్=సత్యస్వరూపుఁడే (లేక, బ్రహ్మమే), ఆత్మ=తాననెడు, ధీ=జ్ఞానమునందు (యొక్క), రతి=ఆసక్తి, (లేక, కూడిక.) కలుగన్=జనించెనేని, మానస...వళి–మానస=మనస్సు, ఆది=మొదలగు, కరణావళి=ఇంద్రియసమూహము, పరమై = జ్ఞానవంతమగుటచేఁ గొనియాడఁదగినదియై, సుచిరమై=పూర్వమువలె బాధించునది కాకుండుటచే మనోహరమై, సుఖకరమై=బ్రహ్మానందము ననుభవింపఁజేయుచుండుటచే సంపూర్ణసుఖమును గలిగించునదియై, తగున్=ఒప్పును. (ఏలయనఁగా) సత్పరమా–సత్=బ్రహ్మమునకంటె, పరమా=ఆయింద్రియపంక్తి వేఱా (కాదనుట)? ఆ యింద్రియపంక్తి బ్రహ్మమునకంటె వేఱే యనినచో నది యాయనకంటె శ్రేష్ఠమైనదా? పరమాదరమా–పరమా=జ్ఞానరూపముగాఁ గనఁబడుచుండుటచేతను, అంతర్ముఖమై పరబ్రహ్మమును దెలిసికొనునట్లు తోఁచుచుండుటచేతను, ఆయింద్రియపంక్తి బ్రహ్మమునకంటె వేఱే యనినచో నది యాయనకంటె శ్రేష్ఠమయినదా? దరమా=అల్పమైనదా (శ్రేష్ఠమైన దనినచో నది బ్రహ్మమును బ్రకాశింపఁజేయునని చెప్పవలయును. అట్లు చెప్పిన ననవస్థాదోషము వచ్చునని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాము. అట్లు కాక యింద్రియసమూహము బ్రహ్మమునకంటె తక్కువ (అనఁగా నల్పప్రకాశము కలది) యనినచో నది బ్రహ్మమును బ్రకాశింపఁజేయుననుట భ్రాంతి యగును. (కావున బ్రహ్మప్రకాశమె ఇంద్రియప్రకాశ మనియు ఉపాధివశమువలన నల్పముగాఁ గానవచ్చుచున్నదనియు ఇంద్రియ బ్రహ్మ లొక్కటియె యనియు చెప్పవచ్చును.)

తా. "శాశ్వతుఁడును, ఆనందరూపుఁడును అగుబ్రహ్మమే నేను" అను నపరోక్షజ్ఞానము దృఢమగునేని యప్పుడు మనసు మొదలగు ఇంద్రియసమూహము అంతర్ముఖమగుటచేఁ బ్రశంసాయోగ్యమై తనయందున్న ప్రకాశము బ్రహ్మప్రకాశమే యను జ్ఞానము కలదగుటచేఁ బూర్వమునకంటె నధికముగాఁ బ్రకాశించునది బ్రహ్మానందమును అనుభవింపఁజేయునది యగుటచేఁ బూర్వమువలె (అనఁగా విషయాభిముఖమై యున్నప్పటివలెఁ గాకఁ బరమానందకరమై) ప్రకాశించును. వాస్తవస్థితిలో నీయింద్రియసమూహము బ్రహ్మమునకంటె వేఱు కానేరదు. "ఈయింద్రియసమూహము బ్రహ్మ

మునకంటె వేఱే" యనిన నప్పుడు రెండుప్రశ్నలు వేయవలసియున్నవి. ఏవియనిన: ఆయింద్రియసమూహము బ్రహ్మమునకంటె నధికమైనదా? యల్పమైనదా? అధికమనిన: ననవస్థాదోషము వచ్చు నని ఇదివఱకే నిరూపించియున్నాను. అల్ప మనిన: నాయింద్రియములు భౌతికములగుటచే నందుఁ బ్రతిఫలించిన బ్రహ్మప్రకాశము అల్పముగఁ గాన వచ్చుచున్నదనియు, వాస్తవస్థితిలో నాయింద్రియసమూహమునకును (అనఁగా అందలి ప్రకాశమునకును) బ్రహ్మమునకును భేదము లేదనియుఁ జెప్పవచ్చును. కావున నింద్రియసమూహమునకును బ్రహ్మమునకును భేదము కల దని సాధించుటకు నేయుక్తియును లేదు. భేదమనునదియే భ్రాంతికల్పితము. భేదమును దెలిసికొనవలయు ననిన మొట్టమొదట రెండువస్తువులను గూర్చి తెలియవలెను. రెండువస్తువులను గూర్చి తెలియవలెననిన మొట్టమొదట భేదమును తెలిసికొనవలయును. రెండువస్తువు లున్న వని తెలిసిననే కాని "ఈరెంటికి నిభేదము కలదు" అని తెలియదు. "ఈరెంటికిని భేదము కలదు" అని తెలిసిననే కాని "ఇవి వేఱువేఱువస్తువులు" అని తెలియదు. ఇది యనుభవసిద్ధమే కదా! కావున భేదమును నిర్ణయింపవలయు ననిన నన్యోన్యాశ్రయ దోషము(రెండుపదార్థము లొకదాని నొకటి యాశ్రయించియుండుట యన్యోన్యాశ్రయదోషము) వచ్చుటచే నది (భేదము) భ్రాంతికల్పితమే కాని వాస్తవమైనది కాదని యేర్పడుచున్నది. వాస్తవమైనదానిని నిర్ణయించునప్పుడు ఇట్టిదోషములు రావు కదా. కావున భేదమనునది యెప్పటికిని లేదని తెలిసికొనవలయును.

క. తరమా పరమానందే, తరమా జగమనుచుఁ జూడ ధర మాఘున కా
పరమార్థము దెలియుట దుష్కరమా గురుకరుణ వడయుసర్వజ్ఞునకున్.

టీ. ధరన్=భూమియందు, మానవునకున్=జ్ఞానశూన్యుఁడగువానికి, జగము=ప్రపంచము,పరమానందేతరమా-పరమానంద=పరమానందరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమునకంటె, ఇతరమా=వేఱుకాదా? అనుచున్=అని, చూడన్=విచారించుటకు (లేక, తెలిసికొనుటకు), తరమా=శక్యమా (కాదనుట)? గురుకరుణ=సద్గురున్ని యనుగ్రహమును, వడయు...నకున్-వడయు=పొందిన, సర్వజ్ఞునకున్=జ్ఞానికి, ఆచరమార్థము=ఆయథార్థస్థితిని (అనఁగా బ్రహ్మప్రపంచము లొక్కటియే యనుయథార్థస్థితిని), తెలియుట=తెలిసికొనుట, (దుష్కరమా=కష్టమా?) కాదు.

తా. "ఈజగత్తు పరమానందరూపుఁ డగు బ్రహ్మమునకంటె వేఱు కాదు" అని తెలిసికొనుట యజ్ఞానికి శక్యము కాదు. కావున వాఁడు సదా ప్రపంచబ్రహ్మల వేఱువేఱుగనే చూచుచుండును. భ్రాంతి నొందుచుండును. గురుకరుణను బడసిన మహాత్మునకు నాపరమార్థము దెలియుట యతిసులభము. కావున యధికారి యగువాఁడు పరమార్థజ్ఞానమునకై సద్గురువు నుపాసింపవలయును.

వ. అని యివ్విధంబున నుపదేశించి హనుమంతునితో శ్రీరామచంద్రుం డు మఱియును. 142

టీ. అనియివ్విధంబునన్=అని యీప్రకారముగా, ఉపదేశించి=ఆత్మానుభవము నకు దేశకాలనియమములు లేవనిచెప్పి, హనుమంతునితోన్, శ్రీరామచంద్రుఁడు, మఱియును.

తా. ఓ గౌరీ! ఆరూఢునివిషయమునుగూర్చియు సద్గురువు నుపాసించుట యావశ్యక మనుటయును గూర్చియు శ్రీరామచంద్రుఁడు ఆంజనేయుల కుపదేశించి శిష్యుని తెలుఁగు వివరించువాఁడై మఱియు ని ట్లనియె.

అవ. పరమేశ్వరుఁడు మఱియు నిక్రిందివిధముగా శ్రీరాముని యుపదేశము (ఆరూఢినిగూర్చిన యుపదేశము) నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

ఉ. మాయను మిథ్యగాఁ దెలియుమా యనుఁ దత్కృత మెల్లఁ గల్ల సు
మ్మా! యను మేను నే ననకుమా యను సాక్షిని నీవు చూచుకొ
మ్మా! యనుఁ జూడఁగా నితరమా? యను నే నని నిశ్చయించుకొ
మ్మా! యనుఁ గాకపోనితరమా? యనుమానము మానుమా! యనున్.

టీ. మాయన్=మాయను, మిథ్యగాన్=ఉన్నట్లు తోఁచుచు యథార్థముగా లేనిదానినిఁగా, తెలియుమా=తెలిసికొనుము. అనున్=అని చెప్పును. తత్కృతమెల్లన్-తత్=అమాయచేత, కృతమెల్లన్=కల్పింపఁబడిన యీప్రపంచ మంతయు, కల్లసుమ్మా=అసత్యముసుమా, అనున్=అనిచెప్పును. మేను నేననకుమా=శరీరము నాత్మగాఁ దలంపవలదు, అనున్=నీవు, సాక్షిని=శరీరేంద్రియాదులకు ద్రష్ట యగుకూటస్థుని, చూచుకొమ్మా=అంతర్ముఖ మైనమనస్సుతో విచారించుకొనుము. అనున్, చూడఁగాన్=అట్లు విచారింపఁగా, ఇతరమా=కూటస్థునికంటె నీవు వేఱా, అనున్, నేనని నిశ్చయించుకొమ్మా=అట్లగుటచేత ఆసాక్షి యగుకూటస్థుఁడె ఆత్మయని నిశ్చయించుకొనుము. అనున్, కాకపోన్=ఆసాక్షి నీవు కాకపోవుటను, ఇతరమా=ఆ సాక్షికంటె నీవు వేఱా (రెండుజ్ఞానములు కలవనిన వానిలో నొకదానికంటె మిఱియొక దానికి భేదము నిర్ణయించుటకు వీలు లేదుకావున జ్ఞాన మొక్కటియె యని చెప్పుట యు క్తియు క్తము. ఈకారణములవలన జ్ఞానస్వరూపుఁ డగుసాక్షికంటె జ్ఞానరూపుఁడ వగునీవు వేఱు కానేరవు.) అనుమానము = సంశయమును, మానుమా=విడువుమా! అనున్=అని యుపదేశించును.

తా. ఓపార్వతీ! మఱియు నాశ్రీరాముఁడు "ఓ ఆంజనేయ! మాయ యసత్యమని తెలిసికొనుము" అనియు "అది చేయుకార్యము లన్నియు నసత్యములే సుమా"

యనియు "శరీరము నాత్మఁగ భావింపవలదు" అనియు "నీవు శరీరాదులకు సాక్షివి కాని శరీరాదిరూపుఁడవు కావు ఈవిషయమును అనుభవపూర్వముగఁ దెలిసికొనుము" అనియు "ఇట్లు సాక్షిని గ్రహించినవానికంటె నీవు వేఱుగా నున్నావా చూచుకొనుము" అనియు "ఆసాక్షిని ఆత్మగా నిశ్చయించుకొనుము" అనియు నీవు సాక్షివి కాకపోవుటకు నే హేతువును లేదు కావున సంశయములను విడువుము" అనియు నుపదేశించి యాతని సంశయముల నెల్లఁ దీర్చెను.

—— ఆరురుక్షుని లక్షణము. ——

వ. అని వెండియు నిట్లనియె నిది యారూఢుని ప్రకారం బింక నారురుక్షునిమార్గంబు వివరించెద.

టీ. అని=ఇట్లు చెప్పి, వెండియున్=మరల, ఇట్లనియెన్ = యీ క్రిందివిధముగా చెప్ప నారంభించెను. ఇది=ఇంతవఱకు చెప్పినయనుభవము, ఆరూఢుని ప్రకారంబు=బ్రహ్మానుభవశుద్ధి కలిగినవానివిధము, ఇంకన్=ఇఁకమీఁద, ఆరురుక్షునిమార్గంబు=క్రమక్రమముగా జ్ఞానభూమికల నవలంబించి బ్రహ్మానుభవసిద్ధినిఁ బొందఁదలఁచినవానియొక్క పద్ధతిని, వివరించెదన్=చెప్పెదను.

తా. ఓగౌరి! ఇట్లు యోగారూఢుఁ డగుమహాత్మునివిధమును వివరించి సంశయములనెల్లఁ దీర్చి యారురుక్షునివిధమును (యోగసిద్ధి నొందవలసిన పురుషుని ప్రకారమును; అనఁగా నెట్టివాఁడు యోగసిద్ధి నొందునో యావిషయమును) జెప్పఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేసెను.

—— తత్త్వోపదేశార్హుం డగు నారురుక్షుని లక్షణము. ——

అవ. శ్రీరాముఁడు ఆరురుక్షునివిధము యోగసిద్ధిని గోరువాఁ డెట్లుండవలయునో దానిని జెప్పువాఁడై మొదట "ఎట్టివానికి తత్త్వజ్ఞానము నుపదేశింపవలయును" అనువిషయమును వివరించుచున్నాఁడు.—

సర్వతఃప్రాససీసము.—

అస్తోకసద్గురూపాస్తిచే సతతప
    ధ్వస్తకాముండు నిరస్తమోహుఁ
డస్తంగతాంశుం డపాస్తలోభుండు న
    న్యస్తరోషుండు విస్రస్తమదుఁడు
గ్రస్తనిస్త్యేంద్రియస్తోముఁ డశ్రాంత
    విస్తారితవిధిప్రశస్తుఁ డగుచు
స్వస్తిస్వహస్తకన్యస్తనిజాచార్య
    హస్తాబ్జవిదితచిద్వస్తుతత్త్వుఁ

తే. దమితశమదమముఖగుణసముదయయుత
సుముఖసమరసవిమలహృత్కమలుఁ డఖిల
విషమవిషసమసకలుషవిషయవిముఖుఁ
డైనమేధావి తత్త్వబోధార్హుఁ డనఘ. 145

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడా; అస్తోక...స్తిచేత-అస్తోక=అధికమైన, సద్గురూపాస్తిచేత=గురుచరణసేవచేత, సతత = ఎల్లప్పుడును, విధ్వస్త=పోఁగొట్టఁబడిన, కాముఁడు=కామము గలవాఁడును, నిరస్తమోహుఁడు - నిరస్త=నిరాకరింపఁబడిన, మోహుఁడు = అజ్ఞానము గలవాఁడు, అస్తంగతాశుండు = నశింపఁ జేయఁబడిన యాశగలవాఁడును, (కామ మనఁగా సామాన్య మగునిచ్ఛ; ఆశ యనఁగా నమితమగు నభిలాష. ని. "ఆశాదిగతి తృష్ణయోః.") అపాస్తలోభుండు - అపాస్త = తొలఁగింపఁబడిన, లోభుండు = లోభము గలవాఁడు, సన్న్యస్తరోషుండు = విడువఁబడినక్రోధము గలవాఁడు, విసృష్టమదుండు - విసృష్ట = జారిన, మదుండు = మదముగలవాఁడు, గ్రస్త...ముఁడు- గ్రస్త = లోఁబఱుచుకొనఁబడిన, నిస్తుత్య=నీచమైన, ఇంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములయొక్క, స్తోముఁడు= సమూహము గలవాఁడు, అశ్రాం...స్తుఁడు-అశ్రాంత = ఎల్లప్పుడును, విస్తారిత= అభివృద్ధిఁ జేయఁబడిన, విధి = యజ్ఞదానతపోరూపము లైనకర్మలచేత, ప్రశస్తుఁడు=కొనియాడఁదగినవాఁడు, అగుచున్=అయి, స్వస్తి...త్తుడు-స్వస్తి=మంగళకరమైనట్టియు, స్వమస్తక=తనశిరమునందు, న్యస్త=ఉంచఁబడినట్టియు, నిజాచార్య=సద్గురువుయొక్క, హస్తాబ్జ=కరకమలప్రభావముచేత, విదిత=తెలియఁబడిన, చిద్వస్తు=జ్ఞానస్వరూపుఁ డగుపరమాత్మునియొక్క, తత్త్వుఁడు = యథార్థస్వరూపముగలవాఁడు, అమిత...లుఁడు-అమిత=అపరిమితము లైనట్టియు, శమదమముఖ=శమము దమము మొదలుగాఁ గలిగినట్టియు, సుగుణసముదయయుత=సద్గుణసమూహములతోఁ గూడిన, సుముఖ=ప్రసన్నమైన, సమరస=సమబుద్ధితోఁ గూడిన, విమల=నిర్మలమైన, హృత్కమలుఁడు=హృదయకమలము గలవాఁడు, అఖిల...ముఖుఁడు-అఖిల=సమస్తము లైన, విషమ=విరుద్ధము లైనట్టియు, విషసమ=విషముతో సమానము లై పరిణామకాలమున దుఃఖమును గలిగించునట్టియు, సకలుష = మాలిన్యముతోఁ గూడినట్టియు, విషయ=శబ్దాదివిషయములకు, విముఖుఁడు=అభిముఖుఁడు కానివాఁడు, ఐనమేధావి=అయినట్టిబుద్ధిమంతుఁడు, తత్త్వబోధార్హుండు=బ్రహ్మోపదేశమునకుఁ దగినవాఁడు, అగున్.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! సద్గురువు నుపాసించుచు ఆయుపాసన బలమువలన కామాదిశత్రువులను సర్వేంద్రియములనుజయించి వేదోక్తవివిధకర్మలనాచరించి నిర్మల

చిత్తుఁడై గురుకరుణచే హస్తమస్తకసంయోగమువలన క్షరమునుండి యక్షరపురుషుని వేఱుచేయఁగలసామర్థ్యముకలవాఁడై శాంతి దాంతి మొదలగునుగుణములచేఁ బ్రసన్నమగు హృదయము గలిగి సర్వసమభావముతో వర్తించుచు నాత్మానుభవవిరుద్ధములును మొదట నంత దుఃఖకరములు కాకున్నను విషమువలె పరిణామసమయమున మిగుల దుఃఖము గలిగించునట్టిశబ్దాదులపై నాశలేక పరమవైరాగ్యసంపన్నుఁడై యుండు వివేకి "తత్త్వమసి"="ఆబ్రహ్మమే నీవు" అను యథార్థస్థితి నుపదేశింపఁదగును.

సాధకునిలక్షణము.

అవ. ఇట్లు ఉపదేశమున కర్హుఁడగువాని స్వరూపమును జెప్పి సాధనాప్రకారమును వివరించుచు సాధకుని స్వరూపము నిరూపించుచున్నాఁడు.—

సర్వతఃప్రాససీసము.—

మేధావి మొదలఁ దా సాధూక్త శాస్త్రాది
సాధనాసాధితబోధుఁడైన
దా ధీంద్రియముల నిరోధించి మనములో
శోధించి కామసుక్రోధముఖవి
రోధియూథంబుల వేధించి బాధించి
బాధయోగ్యాఖిలోపాధులను ని
షేధించి సర్వనిషేధావధిభూత
సాక్షిభూతాధిదైవాధియజ్ఞ

తే. బోధమయనిరుపాధికాగాధలసద
బాధకానందవిమలపాథోధి యగుచు
వ్యాధుల మహాధుల జయించునట్టిఘనస
మాధిసుఖలోలుఁ డగువాఁడె సాధకుండు. 146

టీ. మేధావి=బుద్ధిమంతుఁ డగువాఁడగు, మొదలన్=మొదట, తాన్=తాను, సాధూ...ధుఁడై-సాధు=సత్పురుషులచేత, ఉక్త=ఉపదేశింపఁబడిన, శాస్త్ర వేదాంతశాస్త్రము, ఆది=మొదలైన, సాధన=సాధనములచేత, ఆసాధిత=పరిపూర్ణముగా సాధింపఁబడిన, బోధుఁడై=బ్రహ్మజ్ఞానముగలవాఁడై, సదాధీం ముల-సదా=ఎల్లప్పుడును, ధీంద్రియములన్=బుద్ధిని ఇంద్రియములను, నిరోధించి=నిర్బంధించి, (నిశ్చలములఁ జేసి), మనములోశోధించి=మనస్సునందు విమర్శించి, కామ...బులన్=కామ=కామము, సుక్రోధ=అరిషడ్వర్గములో మొదట గణింపఁదగినక్రోధము, ముఖ=మొదలైన, విరోధియూథంబులన్=అంతరశత్రుసమూహమును, వేధించి=ఖండించి,

బాధించి=ధ్వంసముఁజేసి, బాధ...ధులన్-బాధ=బాధించుటకు (అనఁగా : నున్నట్లు తోఁచుచుండినను లేనివిగా నిశ్చయించుటకు), యోగ్య=తగిన, అఖిల=సమస్తమైన, ఉపాధులన్=ప్రపంచమనెడు నుపాధులను, నిషేధించి=జ్ఞానదృష్టిచేఁ దొలఁగించి, సర్వ...గుచున్-సర్వ=సమస్తమైన (పదార్థములను), నిషేధ=నిషేధించినపిదప, అవధిభూత=మిగిలిన, సాధిభూత=శబ్దస్పర్శరూప రసగంధములతోఁ గూడినట్టియు, అధిదైవ=ఇంద్రియాధిదేవత లగుదిక్కులు వాయువు మొదలగువానితోఁ గూడినట్టియు, అధియజ్ఞ=శరీరముల నాశ్రయించియున్న శ్రోత్రత్వగాదీంద్రియములతోఁ గూడినట్టియు, బోధమయ=జ్ఞానరూపుఁడైనట్టియు, నిరుపాధిక=ఉపాధులవలనఁ గలుగుభేద మేమియు లేనట్టియు, అగాధ=గంభీరుఁడైనట్టియు, లసత్=ప్రకాశించుచున్నట్టియు, అబాధక=బాధ లేనట్టియు, ఆనన్ద=బ్రహ్మానందమనే, విమల=నిర్మలమైన, పాథోధియగుచున్=సముద్రమై (అనఁగా బ్రహ్మానందరూపుఁడై), వ్యాధులన్=శరీరసంబంధము లగుజ్వరాదులను, మహాధులన్=అంతకంటెఁ దీవ్రములైన మనోవ్యధను, జయించునట్టి=నశింపఁ జేయునట్టి (లేక తిరస్కరించునట్టి), ఘన...వాఁడె-ఘన=అధికమైన, సమాధి=నిర్వికల్పసమాధియందలి, సుఖ=ఆనందానుభవమునందు, లోలుఁడగున్=ఆసక్తిగలవాఁడు (ఓల లాడువాఁడు) అగును. వాఁడె=అట్టివాఁడె, సాధకుండు=బ్రహ్మానుభవమును (లేక సాంఖ్యయోగమున) సాధించువాఁడు.

తా. బుద్ధిమంతుఁ డగువాఁ డీవిధముగా సద్గురుని యనుగ్రహమును బడసి యమ్మహాత్మునిచే నుపదేశింపఁబడినవాక్యములవలనను శాస్త్రసహాయమువలనను చక్కనిజ్ఞానమును సంపాదించి పిదప స్వానుభవమునకునై ప్రయత్నింపవలయును. జ్ఞానము కలిగినను అది దృఢమగుటకై కొంత ప్రయత్న మావశ్యకము. ఆప్రయత్న మెట్లు సేయవలయు ననిన మొట్టమొదట మనస్సును దానిసాహాయ్యముచే నింద్రియములను నిగ్రహింపవలయును. పిదప మనసును వివేకముచే నిర్మలము చేసి కామక్రోధాదివిరోధుల ధ్వంసము చేయవలయును. ఇట్లు సంపూర్ణ మగు చిత్తశాంతిని సంపాదించి క్రమక్రమముగ నుపాధుల నన్నింటి "నేతి నేతి" = "ఇదికాదు ఇదికాదు" అనుమహావాక్యముచే నిషేధించి యట్లునిషేధింపఁగా శేషించిన బ్రహ్మము నాత్మఁగాఁ దెలిసికొనవలయును. ప్రపంచ మంతయు బ్రహ్మమున కుపాధి. ఈయుపాధి నాశ్రయించియే, "ప్రపంచమునఁ గలభేదము లాత్మకుఁ గలవు" అని భ్రాంతి నొందుచున్నాము. ఇట్లు కాక మొట్టమొదట "ఈయుపాధులు బ్రహ్మము కాదు" అని నిశ్చయించి యానిశ్చయమువలన "బ్రహ్మము ఏకరూపము. ఉపాధిభేదములతో నాయనకు సంబంధము కలుగదు" అని నిశ్చయించుకొనవలయును. శబ్దాదివిషయములతోను ఇంద్రియాదిదేవతలతోను ఇంద్రియములతోను (అనఁగా : సకలవిధ మగు స్థూలసూక్ష్మప్రపంచములతో) నా

బ్రహ్మము కలసియేయున్నది. వాస్తవస్థితిలో నీప్రపంచ మజ్ఞానకల్పితముకావున జ్ఞానిముచే బాధింపఁబడును. ఇట్టివి త్రికాలములయందు నసత్యములే యని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. ఈకారణమువలన నుపాధులనాశ్రయించి యున్నవికారములను పరబ్రహ్మము నంటు ననుటయే యసంభవము. మఱియు బ్రహ్మము జ్ఞానరూపుఁ డగుటచే నాయనకు దృశ్యగతవికారము లేవియు బొత్తుగనంటవు. ఇట్లగుటచే "బ్రహ్మమున కుపాధి కలదు. వికారము లాయనను స్పృశింపవు" అనుటకంటెను "బ్రహ్మమున కుపాధియే లేదు. ఆయన యెప్పటికిని నిర్వికారుఁడే" యనుట యుక్తముగ నుండును. ఉపాధు లెప్పటికిని యసత్యములే కదా! ఈవిధముగ బ్రహ్మమును నిర్ణయించి యతిగంభీరుఁ డైనట్టియు ప్రకాశమానుఁ డైనట్టియు (జ్ఞానరూపుం డైనట్టియు) నిత్యుండగుటచే నెప్పటికిని బాధ నొందనట్టియు నానందరూపుఁ డైనట్టియు నాబ్రహ్మమునకంటెఁ దాను వేఱు కాఁ డని నిశ్చయించుకొనవలయును. ఇట్లు నిశ్చయించుకొని సకలవిధములగు శారీరమానసికతాపముల ధ్వంసము చేయునట్టి నిర్వికల్పసమాధి నాశ్రయింపవలయును. అదియే స్వానుభవము. ఇట్టియనుభవము కలవాఁడె సాధకుఁడు. వానికే జీవన్ముక్తి దొరకును కృతార్థత కలుగును.

సర్వతఃప్రాససీసము.—

శ్రీసదాచార్యానుశాసనాభిజ్ఞుఁ డ
బ్జాసనాసీనుఁ డబ్జాసనాది
వాసనారాయణోపాసనామ్నాయాంత
వాసనావాసితోల్లాసహృదయుఁ
డై సనాతననిరాభాసనానార్థావ
భాసకానందసత్త్వాసమాన
ధీసాక్షివరచిదాభాసైక్యసంతతా
భ్యాసవివర్జితాయాసుఁ డగుచు

తే. గాసువీసంబు కై నుదతీసుతార్థ
దాసదాసీజనములపై నాసఁ జేసి
మోసపోవక దోసము ల్మోసికొనక
వాసుదేవాత్ముఁ డై చిద్విలాసుఁ డగుచు. 147

టీ. శ్రీసదా...జ్ఞుఁడు - శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడైన, సదాచార్య=సద్గురువుయొక్క, అనుశాసన=ఆజ్ఞాన (లేక, ఉపదేశమును), అభిజ్ఞుఁడు=బాగుగా గ్రహించిన పురుషుఁడు, అబ్జాసనాసీనుఁడు=పద్మాసనమునఁ గూర్చుండి, అబ్జాస...యుఁడు-అబ్జాసన=బ్రహ్మదేవుఁడు, ఆది=మొదలైనదేవతలకు, వాస=నివాసభూతుఁలైన, నారాయణ

పరబ్రహ్మముయొక్క, ఉపాసనా=ఉపాసనచేతను, ఆమ్నాయతత్త్వాసనా=వేదాంతశాస్త్రజ్ఞానముచేఁ గలిగినసంస్కారములచేతను, ఆకాంక్షిత=కోరఁబడిన, ఉల్లాస=సంతోషముగల, హృదయుఁడై=మనసుగలవాఁడై, సనాతనుఁడు, సనాతన=అనాదియైనట్టియు, నిరాకార=ఆకారహీనుఁడైనట్టియు, నానా=పలువిధములైన, అర్థ=విషయములను, అవభాసక=ప్రకాశింపఁజేయునట్టియు, ఆనంద=ఆనందరూపుఁడైనట్టియు, సత్య=సత్యస్వరూపుఁడైనట్టియు, అసమాన=సాటిలేనట్టియు, ధీ=బుద్ధికి, సాక్షి=ద్రష్టయైనట్టియు, శుభస్థితో, పర=శ్రేష్ఠుఁడైన, చిదాభాస=జీవుఁడనుగల, ఐక్య=స్వభావసిద్ధమగు నేకత్వమును (అనఁగా: నేకత్వధ్యానమును), సంతత=ఎల్లప్పుడును, అభ్యాస=అభ్యసించుటవలన, విస్మృత=పోఁగొట్టఁబడిన, ఆయాసుఁడగుచుఁ=సంసారదుఃఖముగలవాఁడై, కాసువీసంబుపై=ధనముపైనను, సుదతీ..పైఁ—సుదతీ=స్త్రీలు, సుత=పుత్త్రులు, అర్థ=స్వలాభము, దాస = దాసులు, దాసీ=దాసీలు, జనులపైఁ=బంధువులు మొదలైనవారిపై, ఆశఁజేసి=అభిలాషనుంచుకొని, మోసపోవకఁ=ఆత్మజ్ఞానశూన్యుఁడై చెడక, దోసములు=భార్యాపుత్త్రులకొఱకై ధనార్జనాదులయందు వివిధము లగుపాపములను, మోసికొనకఁ=చేయక, వాసుదేవాత్ముఁడై=బ్రహ్మరూపుఁడై, చిద్విలాసుఁడగుచుఁ = జ్ఞానరూపముతోఁ బ్రకాశించుచు.

సర్వతః ప్రాససీసము.—

శిష్టవరేణ్యనిర్దిష్టోపదిష్టార్థ, దిష్టవిశిష్టసంతుష్టుఁడగుచుఁ
గష్టమై మూఢసంజుష్టమై త్రిగుణసంశ్లిష్టమై పరమనికృష్ట మగుచు
దుష్టమై పరఁగు నీవ్యష్టి సమష్టిరూపాష్ట ప్రకృతిమయదృష్టజగము
భ్రష్టంబు గాఁ గడునష్టంబుగా నాత్మదృష్టిచేఁ గని మునశిష్టుఁ డగుచు

తే. విష్టపస్రష్టయై తదస్పృష్టుఁ డగుచు
ద్రష్టయై నిత్యనిర్మలోత్కృష్టుఁ డై వి
చేష్టుఁ డగుతన్నుఁ గాంచి విస్పష్టముగ న
భీష్టఫలసిద్ధిఁ బొందు సంతుష్టుఁ డగుచు. 148

టీ. శిష్టవ...గుచుఁ—శిష్టవరేణ్య = సద్గురుశ్రేష్ఠునిచే, నిర్దిష్ట=నిర్ణయింపఁబడి, ఉపదిష్ట = వివరముగా నుపదేశింపఁబడిన, అర్థ=మోక్షరూప మగువిషయముయొక్క, దిష్ట=దర్శనముచేత (అనఁగాఁ బ్రాప్తిచేత), విశిష్ట=అధికముగా, సంతుష్టుఁడగుచుఁ=సంతోషించినవాఁడై, కష్టమయి = దుఃఖకరమై, మూఢసంజుష్టమయి = అజ్ఞానులచే నాశ్రయింపఁబడినదై (లేక యాత్మరూపముగా నభిమానింపంబడినదై), త్రిగుణసంశ్లిష్టమై=సత్త్వరజస్తమోగుణములతోఁ జేరినదియై, పరమనికృష్ట మగుచుఁ = మిగుల

నింద్యమై, దుష్టమై=సర్వదోషములకు నాకరమై, పర...మున్ - పరఁగు=ఒప్పుచున్న
ఈ, వ్యష్టి = అనేకము లైనట్టియు, సమష్టి = సముదాయకమైనట్టియు, రూప=రూప
ములు గలది యైన, అష్టప్రకృతిమయ = పంచభూతమనోబుద్ధ్యహంకారరూపమైన,
దృష్ట = చూడఁబడుచున్న, జగమున్ = ప్రపంచమును, భ్రష్టంబు గాన్ = నశించు
దానినిగా, కడునష్టంబుగాన్ = మిగుల మిథ్యగా, ఆత్మదృష్టిచేన్ = బ్రహ్మజ్ఞానము
చేత, కని = నిగ్రహించి, అవశిష్టుఁడగుచున్ = ఈప్రపంచమునకంటెఁ దాను వేఱై,
విష్టపస్రష్టయై= త్రిలోకములకును సృష్టికర్తయై, తదస్పృష్టుఁడగుచున్ = ఆప్రపంచ
ములతోఁగాని, సృష్టిరూపకార్యముతోఁగాని సంబంధపడక, ద్రష్టయై=సాక్షియై,
నిత్యనిర్మలోత్కృష్టుఁడై = శాశ్వతుఁడై పరిశుద్ధుఁడై సర్వాధికుఁడై, నిత్య,నిర్మల,
ఉత్కృష్టుఁడై, విచేష్టుఁడై = ఏమియుజేయనివాఁడై, అసుతన్నున్ = ఉన్నతనను,
విస్పష్టముగన్=బాగుగ, కాంచి=తెలిసికొని, సంతుష్టుఁడగుచున్ = ఆనందించుచు
అభీష్టఫలసిద్ధిన్=కోరినమోక్షరూప మగుఫలమును, పొందున్ = పొందును.

తా. ఇట్లు సదాచార్యుని యుపదేశమువలన సర్వము నెఱింగి పద్మాసనమునఁ గూర్చుండి బ్రహ్మాదిదేవతలకు నివాసభూతుఁడైననారాయణుని (పరబ్రహ్మమును) ఉపాసన చేయుచు వేదాంతజ్ఞానమువలనఁ గలిగినసంస్కారముచే నంతకంత కుప్పొంగుచున్న హృదయముకలవాఁడై యాసాధకుఁడు అనాదియు ప్రతిబింబరహితుండును సర్వప్రకాశకుండును బుద్ధివృత్తులకు సాక్షియు నగుపరబ్రహ్మమే సత్యజ్ఞానానందరూపుఁడే తానని స్వభావసిద్ధమైన జీవబ్రహ్మైక్యమును నిర్వికల్పసమాధిచే సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నభ్యసించు చుండుటవలన హృదయమునందలి వికారముల నెల్ల ధ్వంసము చేసికొనును. అప్పుఁడాతనికి దారేషణ పుత్రేషణ ధనేషణములు కలుగవు. కామక్రోధాదులు విజృంభింపవు. బ్రతికియున్నంతకాల మన్నియు వచ్చుచు పోవుచు నుండినను పూర్వమునలె నాసాధకుని మోసపుచ్చనేరవు. రాగద్వేషయుక్తము లగుకర్మలఁ జేయింపనేరవు. కావున నేవికారముచేతను బాధింపఁబడక వాఁడు పరబ్రహ్మరూపుఁడై జ్ఞానప్రకాశమాత్రుఁడై యుండును. మఱియు "గురు వెట్టిమోక్షమును సంపాదింపవలయునని యనేకవిధములుగా నుపదేశించిరో అట్టిమోక్షము నాకు దొరకెను కృతార్థుండ నైతిని" అని మిగుల సంతోషించును. ఈసంతోషమువలన సమాధియందు మనసు మిగుల స్థిరమై మఱింత యుత్సాహమును కలిగించును. దుఃఖరూపమై త్రిగుణయుక్తమై ఆకాశాది పంచభూతములను మనోబుద్ధ్యహంకారములను స్వరూపములుగాఁ గలిగి మిగుల నీచమై బహువిధదోషదుష్టమై యున్న వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకప్రపంచమును ఆత్మగా నెన్నటికిని భావింపఁడు. ఇది యజ్ఞానుల కాత్మగాతోఁచునుగాని జ్ఞానికి తోఁపదుకదా. యథార్థస్థితి నెఱింగినవాఁడు కావున "ఈప్రపంచము అభావరూపమైనది. భ్రాంతివలన నున్నట్లు

కానవచ్చుటయే కాని దీనికి యథార్థస్వరూప మేమియు లేదు" అని బ్రహ్మజ్ఞాన దృష్టిచే నిశ్చయించుకొని యా సాధకుఁడు "నేను ప్రపంచమునకు సాక్షిని. వాస్తవస్థితి ననుసరించి నాకంటె నతిరిక్తమగు పదార్థము లేదు" అని తెలిసికొనును. "ఈ సర్వ ప్రపంచమును నేనే సృజించితిని. ఐనను సాక్షి నగుటచే నాకు దీనితో సంబంధము లేదు. నేను నిర్మలుఁడను. నాకు నాశము లేదు. నేనేమియుఁ జేయువాఁడను కాను." అని నిశ్చయించుకొని సంపూర్ణస్వానుభవము కలిగి జీవన్ముక్తుఁ డగును.

సర్వత్రప్రాససీసము.—

దాంతుఁడై సకలవేదాంతతాత్పర్యప
ర్యాలోచనైకాశయంబుచేతఁ
జేతనాచేతనవ్రాతసంయుతపంచ
భూతాత్మకద్వైతజాత మెల్ల
మెల్లనఁ దనయందు మిథ్యగా భావించి
నిరుపమానందాంబునిధి మునింగి
నింగిభంగి నెసంగి నిరవయవాత్ముఁడై
కారణకార్యవికారరహిత

తే. హితనిరీహనిరామయనిర్వికల్ప
కల్పనాతీతసచ్చిత్సుఖస్వభావ
భావనాభావశూన్యచిద్బ్రహ్మ మగుచు
సంతసించుచు నుండు సజ్జనవరుండు. 149

టీ. సజ్జనవరుండు=సత్పురుషశ్రేష్ఠుఁడు, దాంతుఁడై=ఇంద్రియమనోనిగ్రహములతోఁ గూడినవాఁడై, సకల...చేతన్—సకలవేదాంత=సర్వవేదాంతములయొక్క, తాత్పర్య=తాత్పర్యమును, పర్యాలోచన=విచారించుటయందు, ఏకాశయంబుచేతన్=ముఖ్యమైన (అనఁగ అత్యాసక్తమైన) మనస్సుతో, చేతనా...మెల్లన్—చేతనాచేతనవ్రాతసంయుత=చేతనజడసమూహములతోఁ గూడినట్టియు, పంచభూతాత్మక=పంచభూతమయమైనట్టియు, ద్వైతజాత మెల్లన్=ప్రపంచము నంతయు, మెల్లనన్=క్రమక్రమముగా (అనఁగా జ్ఞానదార్ఢ్యము కలుఁగుకొలఁది), తనయందు=బ్రహ్మస్వరూపమునందే, మిథ్యగా భావించి=అభావముగాఁ జూచి, (అనఁగా, శుక్తియందుఁ దోఁచునట్టి రజతము నభావముగాఁ జూచినట్లు చూచి), నిరు...ధిన్—నిరుపమ=సాటిలేని, ఆనంద=బ్రహ్మానంద మనెడు, అంబునిధిన్=సముద్రమునందు, మునింగి, నింగిభంగిన్=ఆకాశమువలె, నిరవయవాత్ముండై=అవయవములు లేక సర్వపరిపూర్ణస్వరూపుఁడై, ఎసంగి=అభివృద్ధిఁ జెంది, కార...గుచు — కారణ=కారణస్వరూపమైనట్టి

యము, కార్య=ప్రపంచరూపమైనట్టియు, వికార=వికారములు, రహిత=లేనట్టియు, హిత=సుఖకరుఁడైనట్టియు, నిరీహ=కామాదులు లేనట్టియు, నిరామయ=వ్యాధులు లేనట్టియు, నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములు లేనట్టియు, కల్పనాతీత= ఇట్టివాఁ డని చెప్పుటకు వీలులేనట్టియు, చిత్=సత్యస్వరూపుఁడైనట్టియు, చిత్=జ్ఞానస్వరూపుఁడైనట్టియు, సుఖ=ఆనందరూపుఁడైనట్టియు, స్వభావ=స్వభావముగ గలిగినట్టియు, భావనా=తలంపు, భావ్య=తలంపఁదగినది యనువికారములు, శూన్య=లేనట్టియు, చిద్బ్రహ్మను కమ్=సంపూర్ణవిజ్ఞానస్వరూపుఁ డగుబ్రహ్మమె, సంతసించుచు నుండుక.

తా. ఇట్లు ప్రపంచముకలదనియుఁ దాను దానికి సాక్షి యనియు నిశ్చయించి సమాధినిష్ఠను సలుపుకొలఁది క్రమక్రమముగ నాదృష్టి తొలఁగి మతియొకవిశేష మేర్పడును. వేదాంతశాస్త్రముయొక్క తాత్పర్యము క్రమక్రమముగ విశదమగును. విచారించుకొలఁది చేతనజడస్వరూప మగు నీపంచభూతాత్మకప్రపంచ మంతయు భ్రాంతిసిద్ధ మగుటచే నసత్య మనితోఁచును. ఇట్లుతోఁచి తానే సర్వము నైయుం డినట్లు దృఢమగుటచే సర్వపరిపూర్ణ మగుతనయానందరూపము స్పష్టముగా ప్రకాశించును. ఆకాశమువలెఁ దాను సర్వవ్యాపకుఁ డగుటయు నవయవములు లేనివాఁ డగు టయు స్పష్టమగును. ఇట్లు సర్వము స్పష్టము కాఁగానే "నేను సాక్షిని సృష్టికర్త ను. ఈప్రపంచము నాకు దృశ్యము కార్యము" అను వికారములు లేక సంకల్ప శూన్యుఁడై దోషరహితుఁడై "ఈతఁ డిట్టివాఁడు" అని నిర్ణయించుటకు వీలు లేని వాఁడై చేష్టలు లేక కేవలము సత్యజ్ఞానానందములే స్వభావములుగాఁ గలిగి తలంపు తలంపఁబడఁదగినది యనుభేదములు లేక నేకస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించుపరబ్రహ్మ మే తానై తానే పరబ్రహ్మమె బ్రహ్మజ్ఞాని ప్రకాశించుచుండును."

సర్వతఃప్రాసనీసము —

డెందంబు నిండ్రియబృందంబు నొకటి ని
ష్పందంబుఁ గావించి క్రిందుపఱిచి
యందంబుగ మనోరవిందంబునకు మూల
కందంబు నౌచిదానందజలధి
నందంబు బొందు వముందంబుగా నొందు
చందంబునం బొంద మందు లెల్ల
నిందించినను నభినందించినను మేలుఁ
జెందించినను గీడుఁ జెందునప్పు

తే. ఎందుఁ దగులక విందుగా నందుకొనుచు
సందియంబులసందడి డిందఁ జేసి
కందు లేనిమనీషి సనందనాది
వందనీయుండ నైననాయందుఁ గలయు. 150

టీ. కందులేనిమనీషి=దోషము లేని బ్రహ్మజ్ఞాని, డెందంబున్=మనస్సును, ఇంద్రియబృందంబులున్=ఇంద్రియసమూహమును, ఒకటిన్=ఒకమాఱై, నిష్పందంబుగావించి=నిశ్చలముఁజేసి, క్రిందుపఱిచి=అడఁచి, అందంబుగన్=మనోహరముగా, మనోరవిందంబునకున్=మనస్సనుకమలమునకు, మూలకందంబునౌ=మూలాధారమైన, చిదానందజలధిన్–చిత్=అపరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానమువలనఁ గలిగిన (లేక జ్ఞానరూపుఁడైన), ఆనంద=ఆనందమనెడు (లేక ఆనందరూపుఁడైన బ్రహ్మయనెడు), జలధిన్=జలాశయమునందు, అందంబు=సొగసైన, బిందువు=బుద్ధి, అమందంబుగాన్=దృఢముగా, బిందుచందంబునన్=కలియునట్లు, పొందన్=చేరియుండఁగా (అనఁగా బుద్ధి బ్రహ్మానందమున మునిఁగి మరల వెలికిరాకుండుటచే), మందులెల్లన్=మూఢులందఱును (అనఁగా బ్రహ్మజ్ఞానము లేని సంసారులందఱును), నిందించినన్=తనను తిట్టినను, అభినందించినన్=స్తోత్రము చేసినను, మేలుఁజెందినన్=మేలు చేసినను, కీడుఁజెందునప్పుడు=కీడు వచ్చినప్పుడును (అనఁగాఁ దనకు వారు కీడుచేసినను), ఎందుఁదగులక=దేనియందును రాగద్వేషములు లేక, విందుగానందుకొనుచున్=నిశ్చలత్వముచే (లేక యాదరముచే) ననుభవించుచు, సందియంబుసందడిన్=సంశయపరంపరను, డిందఁజేసి=నశింపఁజేసి, సనందనాదివందనీయుండన్=సనందనాదిమహామునులచే స్తోత్రము చేయఁదగినవాఁడను, ఐననాయందున్=ఐనట్టిపరబ్రహ్మరూపుఁడ నైననాయందు, కలయున్=కలసిపోవును.

తా. ఈవిధముగ మొదట దృగ్దృశ్యభేదము నవలంబించి బ్రహ్మరూపమును నిర్ణయించి ధ్యానానుభవముచే దృఢము చేసికొని పిదప శాస్త్రాదులసహాయముచే దృశ్యము కూడ నాత్మయే యని నిర్ణయించి యంతట నాయభిప్రాయమును గూడ వదలి సర్వము పరబ్రహ్మమే యని నిర్ణయించి మనస్సునందుఁ గాని ఇంద్రియములందుఁ గాని కొంచెమైనను చాంచల్యము లేనివాఁడై యున్న జ్ఞానిమనస్సునకు నాధారభూతమైన (అనఁగా సంకల్పమునకు నుత్పత్తిస్థానమైన) బ్రహ్మానందసముద్రమునందు (సర్వసంకల్పములును బ్రహ్మమునందే జనించును. మరల నచ్చటనే యడంగును) బుద్ధిని పునరుత్థానము లేకుండ ముంచివేయును. అల్పములగు విషయానందముల మఱిగి యున్నంతమాత్రముననే బుద్ధి యిటు నటుఁ జలింపక నాయానందమునందే నిలిచి యుండును. ఇట్టిబుద్ధి పరమానందరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమునందు నిలుచుటను మఱిగినచో నిఁక నిదా

లకు వచ్చునా? ఈవిధముగ బ్రహ్మజ్ఞాని పరమానందానుభవమున మునింగి సర్వము దానయై "దీనిని విడువవలయును. దీనిని స్వీకరింప వలయును" అను భేదము లేనివాఁడై యుండుటవలనఁ బరులు మూఢులై తనకు మేలుచేసినను కీడుచేసినను తనను నిందించినను భూషించినను వానిచేఁ గలుగు హర్షశోకముల నొందఁడు. ఏది ఎట్లు వచ్చినను అందు రాగద్వేషయుక్తుఁడు కానేరఁడు. ఇట్లు నిర్దోషియై సిద్ధుఁడై యున్న బ్రహ్మజ్ఞాని సనకసనందనాది వినుతుండ నగు నాతో (బ్రహ్మముతో) నైక్యము నొందును. ఇట్టి పరిపూర్ణ సమాధి (లేక జ్ఞానము) దొరకినవానికిఁ గర్తవ్యము లేదు.

అవ. ఈవిధముగ నారూఢునివిషయంబును ఆరురుక్షునివిషయంబును నిరూపించి పర్యవసానమును జెప్పుచున్నాఁడు.

క. కావున నీవును పావన, భావనచే నింద్రియముల భంజించి మనీ
షావిల మడంచి యనిశము, భావింపుము నన్ను విజనపదగుఁడవగుచున్.

టీ. కావునన్ = కాఁబట్టి, నీవును, పావనభావనచేత - పావన = పరిశుద్ధమైన (అనఁగా బ్రహ్మమే నేనను), భావనచేత = తలంపుచేత, ఇంద్రియములన్ = జ్ఞానకర్మేంద్రియములను, భంజించి = జయించి, మనీ...లము - మనీషా = బుద్ధియందలి, ఆవిలము = దోషమును, అడంచి = నశింపఁజేసి, అనిశము = ఎల్లప్పుడును, విజనపదగుఁడవగుచున్ = ఏకాంతప్రదేశమున నుండి, నన్నున్ = బ్రహ్మస్వరూపుఁడనైన నన్ను, భావింపుము = నిన్నుగా (జీవునిఁగా) ధ్యానింపుము.

తా. ఓయాంజనేయా! నీవును పైనఁ జెప్పిన యారురుక్షునివలెనే తగినయాకారముగలిగి నన్ను (రాముని) ఆశ్రయించి యుపదేశమును పొందితివికాని యభ్యాసము (అనఁగా నిర్వికల్పసమాధ్యభ్యాసము) లేకపోవుటచే దేహాత్మాభిమానమును వదలలేకున్నావు. మనస్సును ఇంద్రియములును మోసపుచ్చుచున్నవి. కావున చక్కని వివేకముచే నింద్రియముల జయించి మనసునందలిమాలిన్యము నణంచి ఏకాంతవాసుండవై నన్ను (బ్రహ్మమును) సర్వకాలములయందును ఆత్మరూపునిగా ధ్యానింపుము. క్రమముగ దేహాభిమానము వదలిపోవును. అపరోక్షజ్ఞానము దృఢమగును. ముక్తి కరస్థిత మగును.

అవ. ఇట్లు కర్తవ్యము నుపదేశించి జ్ఞానదార్ఢ్యమునకై మఱియొకవిధముగఁ దనరూపమును నిరూపించుచున్నాఁడు.—

ఆ. ఆంజనేయ! సచ్చిదానందమయుని గా
నన్ను గాంచు తెఱఁగు విన్నవింతు
నమలమనము చేత నవధరింపుము నీదు
సకలసంశయములు సమసిపోవు.

టీ. ఆంజనేయ, నన్నుఁ=పరబ్రహ్మరూపుఁడైననన్ను, సచ్చిదానందమయుని గాఁ=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపునిఁగా, కొంచు తెలియుఁగుఁ = తెలిసికొనుపద్ధతిని, విన్న వింతు=వివరించెదను. అనులమనముచేతఁ=నిర్మల మగుమనస్సుతో, అవధరింపుము= వినుము. నీదుసకల సంశయములు=నీకుఁ గలసందేహము లన్నియును, సమసిపోవుఁ= నశించును.

తా. ఓయాంజనేయ! పూర్వమువకంటె విస్పష్టముగ నారూపము నెఱింగించె దను వినుము. నిర్మల మగు మనస్సు కలవాఁడవై విమర్శింపుము, అట్లు విమర్శించిన సత్యజ్ఞానానందరూపముతో సమాధిసమయమున నన్ను వీక్షింప నగును.

సద్రూపలక్షణము.

అవ. తనకుఁ గల సత్యజ్ఞానానందరూపములను క్రమముగ విభాగించి చూపు వాఁడై మొట్టమొదట సత్యస్వరూపమును వివరించుచున్నాఁడు.—

పంచచామరము. అనాదికాల మాదిగా ననంతదేహవర్ణగో
త్రనామరూపసౌఖ్యదుఃఖధర్మపాపకోటులుఁ
వినాశ మొందుచుండఁ బూని వీనిఁ జూచు చుందునే
ననాది నౌట సత్స్వరూపుఁ డండ్రు నన్ను మారుతీ! 153

టీ. మారుతీ=ఆంజనేయ, అనాదికాలమాదిగాఁ=అనాదికాలమునుండియు, అనంత...లును—అనంతదేహ=లెక్కకు మిక్కిలి యగుదేహములయొక్కయు, వర్ణ= బ్రాహ్మణాదిజాతులయొక్కయు, గోత్ర=వాసిష్ఠభారద్వాజాదిగోత్రములయొక్కయు, నామ=రామకృష్ణాదినామములయొక్కయు, రూప=మనుష్యపశుపక్ష్యాదిరూపములయొ క్కయు, (లేక నీలపీతాదిరూపములయొక్కయు), సౌఖ్య=సుఖములయొక్కయు,దుఃఖ =దుఃఖములయొక్కయు, ధర్మ=పుణ్యములయొక్కయు,పాప=పాపములయొక్కయు, కోటులుఁ=సమూహములు, వినాశమొందుచుండఁ=నశించుచుండగా, నేఁ=పరబ్రహ్మమునైననేను, అనాదినౌటఁ=అనాదికాలమునుండియు నొకటె విధముగాఁ బ్రకా శించుచుండువాఁడనగుటచే, పూని=ప్రయత్నపూర్వకముగా, వీనిఁజూచుచుందుఁ= ఈదేహాదులనన్నిఁటిని (అనఁగా వీనియుత్పత్తివిభాగములను సాక్షినై చూచుచున్నను, నన్నుఁ,సత్స్వరూపుఁడండ్రు=నశింపనివాఁడనని చెప్పుదురు (చూడఁ బడునవి నశిం చినను చూపునకు నాశముగలుగదు. లేదా చూడఁబడు పదార్థములయొక్క యుత్పత్తి వినాశనములుకూడ చూపుచే జూడఁబడుచునే యుండును కావున వానితోఁబాటు చూపునకుఁగూడ నాశము గలుగు నని చెప్పుటకు వీలు లేదుకదా! అట్లె జ్ఞానరూపుఁ డగుసాక్షికిఁ గూడ నాశము లేదనిభావము).

తా. ఓవాయుపుత్త్రా! నాకు సత్యము జ్ఞానము ఆనందము అనుస్వరూపములు గలవు. అందు సత్యస్వరూపము నాశ్రయించి నన్ను "సత్పదార్థము" అనుచున్నారు. దీనికిఁగారణ మేమి యనిన: నాకాద్యంతములు లేవు. ఏలయనిన: దేహములు పేరులు రూపములు కులములు పాపపుణ్యములు సుఖదుఃఖములు ఎంతకాలమునుండి వచ్చుచున్నవో చెప్పుటకు నవకాశ మేది యైనకలదా? సృష్టి యనాది యగుటచే నేయవకాశమును లేదుకదా. మఱియు సాక్షిలేకపోయిన నీచెప్పఁబడిన దేహాదులలో నేదియుఁ బ్రకాశింపదు కదా. ఇదియును గాక నీదేహాదు లుత్పత్తివినాశములు కలవి కావున సాక్షి కట్టియుత్పత్తివినాశము లుండకూడదు. కావున నేను (జ్ఞానస్వరూపుఁడగు నేను) సర్వసాక్షినగుటచే నెప్పటికినినశింపను. సాక్షియగువాఁడు నశింపఁగూడదని సయుక్తికముగ ఇదివఱకే నిరూపించి యున్నాను కదా. కావున నేను (బ్రహ్మము) సద్రూపుఁడను. ఈకారణమువలన లోకంబును శాస్త్రంబులును నన్ను సద్రూపుఁ డని చెప్పుచున్నవి.

పంచచామరము. ఖగంబులుఁ దురంగపన్నగంబులున్ వనంబులున్
మృగంబులు న్నగంబులున్ మహీధరాదికంబులున్
జగంబులు న్లయంబు నొంద సాక్షినై సమస్తముం
దగంగఁ జూచు చుండుదున్ సదాసదాత్మకుం డనన్. 154

టీ. ఖగంబులును=పక్షులును, తురం...గంబులున్-తురంగ=గుఱ్ఱములు, పన్నగంబులును=సర్పములును, వనంబులున్=అరణ్యములును, మృగంబులున్=మృగములును, నగంబులున్=వృక్షంబులును, మహీధరాదికంబులున్=కొండలు మొదలగునవియును, జగంబులున్=మఱియుఁ గలసర్వలోకంబులకు, లయంబునొందన్=నశించుచుండఁగా, సదా...త్మకుండన్ - సదా=ఎల్లప్రదును, సదాత్మకుండనన్=సద్రూపుఁ డనఁబడుచు, సాక్షినై=ద్రష్టనై, సమస్తమున్=పైచెప్పినయన్నిటిని, తగంగన్=ఒప్పునట్లుగా, చూచుచుండుదున్.

తా. ఇట్లు అందఱును బ్రశంసించు సద్రూపుఁడనై జ్ఞానరూపుఁడ నగుటచే సర్వసాక్షినై పక్షులు మృగములు సర్పములు పర్వతములు వృక్షములు అశ్వములు అరణ్యములు మొదలగునవియు, ఇట్లననేల? సర్వప్రపంచమును నశించుచున్నను ఉత్పత్తినొందుచున్నను దానితోఁగూడ నుత్పత్తివినాశముల నొందక నన్నిటిని జూచుచుందును.

అవ. ఈవిషయమున సర్వానుభవసిద్ధ మైనమఱియొకస్థితిని వర్ణించి చెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. దేహేంద్రియప్రాణధీమనోహంకార
చిత్తము ల్తమతమచేష్ట లుడిగి

యలఘుసుషుప్తియం దజ్ఞానమున లయ
మొందినవేళ నే నుంటఁ జేసి
యేమియు లేదని యెఱుఁగుదు వానియ
భావ మంతయును స్వభావమునను
గావున నిను తదభావానుభావము
స్మరియింతు మేల్కొన్నసమయమునను
తే. వరుసతో నిట్లు జాగరస్వప్నసుప్తు
లనుదినం బేఁగుదెంచుచు నరుగుచుండ
నేకరూఁపుఁడ నై వాని నెప్పుడుఁ గనుచు
నునికివలనను సమూప్రుఁడను గపీంద్ర. 155

టీ. కపీంద్ర=వానరశ్రేష్ఠ, వినుము. దేహేంద్రియములు-దేహ=శరీరము, ఇంద్రియ=జ్ఞానకర్మేంద్రియములు, ప్రాణ=పంచప్రాణములు, ధీ=బుద్ధి, మనః=మనస్సు, అహంకార = అహంకారము, చిత్తములు=చిత్తము, (సంశయాత్మకి మగునంతఃకరణము) తమతమచేష్టలుడిగి=తమకార్యములను దెలిపి, అలఘుసుషుప్తియందుఁ = అధికమైనసుషుప్త్యవస్థయందు, అజ్ఞానమునన్=వానికిఁ గారణభూతమగునవిద్యయందు, లయమొందువేళన్ = లీనములైనప్పుడు, నేనుంటఁజేసి = నేను నిలిచియుండుటవలన, స్వభావమునన్ = స్వభావముగా (లేక, యథార్థముగా ; లేక యితరసాధనములతో పనిలేక స్వయముగా) ఏమియు లేదని= ఇంద్రియాదులలో నేదియు నిప్పుడు లేదని, వానియభావమంతయున్=ఆయింద్రియాదుల యభావము, ఎఱుఁగుదున్= తెలిసికొనుచుందును, కావునన్=కాఁబట్టి, మేల్కొన్నసమయమునన్ = మరల జాగ్రదవస్థ గలిగినప్పుడు, తదభావానుభవమున్= ఆయింద్రియంబుల యభావము ననుభవించుటను (అనఁగా, సుషుప్త్యవస్థయం దనుభవింపఁబడిన శూన్యభావమును), స్మరియింతున్= "నాకు నిదురలో నేమియుఁ దెలియలేదు" అని స్మరణకుఁ దెచ్చికొందును, వరుసతోన్=క్రమముగ, ఇట్లు=ఈవిధముగా, జాగరస్వప్నసుప్తులు=జాగ్రత్ స్వప్నము సుషుప్తి అను మూఁడవస్థలు, అనుదినంబు=ప్రతిదినమును, ఏగుదెంచుచున్=వచ్చుచు, అరుగుచుండన్ = నశించుచుండఁగా, ఏకరూపుఁడనై=ఏకస్వరూపుఁడనై (అనఁగా భేద మేమియును లేక), వానిన్=ఆజాగ్రదాద్యవస్థలను, ఎప్పుడున్, కనుచున్= చూచుచు, ఉనికివలనన్=ఉండుటచేత, సమూప్రుండన్=నాశముఁ జెందని స్వరూపము కలవాఁడను.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! మఱియొకవిషయమును వినుము. లోకమున నెల్లవారికిని నిదురనుండి మేల్కొనిన పిదప "నాకు నిదురయం దేమియుఁ దెలియలేదు" అని

స్మరించుట యనుభవసిద్ధమై యున్నదికదా. పూర్వమున ననుభవింపబడిన విషయము స్మరణమగుచున్నదనుటయు లోకమునఁ బ్రత్యక్షసిద్ధమే. కావున నిస్మృతికి ననుభవ మెట్లు కలిగెనో కొంచెము విచారింతము. నిద్రయందు రెండవస్థ లనుభవింపఁబడుచున్నవి. అందు స్వప్నావస్థయందు బాహ్యేంద్రియములు లేకున్నను మనస్సు కలదు. కావున దానిని గూర్చి మనమంతగా నిప్పుడు విచారింప వలసినదిలేదు. సుషుప్త్యవస్థయందు మనస్సు కూడ నశించుననుటయు సామాన్యముగ నందఱు మనస్సునే సాక్షినిగాఁ దలంచుచున్నారనుటయు స్పష్టమే. కావున నాయవస్థయం దున్న సర్వాభావము ననుభవించువాఁడు (చూచువాఁడు) ఎవ్వఁడు, అతఁడే సర్వసాక్షి. అతఁడే నేను (బ్రహ్మము). ఈవిధముగా మనస్సులేనప్పుడుకూడ సాక్షి యొక్కఁడున్నాఁ డనుట సిద్ధాంతమగుటచే మనః ప్రచారము గలజాగ్రదాదులయందుఁగూడ నాతఁడే సాక్షిగ నున్నాఁ డనుట నిస్సంశయ మగుసిద్ధాంతము. ఉత్పత్తివినాశములు కలవానిని (మనస్సు మొదలగు వానిని) సాక్షులనుగాఁ జెప్పుట యసంభవము. "ఇది యిప్పుడు పుట్టుచున్నది. ఇప్పుడు నశించుచున్నది" అని తెలిసికొనువాఁ డొకఁడు లేకున్న "ఈవస్తువున కుత్పత్తివినాశములుకలవు" అనుట తెలియఁబడదుకదా. కావున నిర్వికారుఁడ నగు నేనే (బ్రహ్మమే) సర్వావస్థలయందును సాక్షినై యుందును. ఇట్లుండుట నాకు స్వభావమే కాని క్రియ కాదు. నేను జ్ఞానస్వరూపుఁడను కావున సర్వపదార్థములను నన్నాశ్రయించి ప్రకాశించుచున్నవి కాని నాకు వానిని ప్రకాశింపఁజేయవలయు నను సంకల్పము గాని దానిని గూర్చిన ప్రయత్నముకాని లేదు. ఏదియైన నొకకార్యము జరుగునప్పుడు ఆకార్యమునకుఁ బూర్వమున సంకల్పముగాని ప్రయత్నము గాని జనింపవలయును. కావునఁ గర్తకును కార్యమునకును నడుమ సంకల్పాదులలో నేదియైన నొకటి యుండవలయును. ఇచ్చట నట్టిదియుం లేదనుట యనుభవసిద్ధము. భ్రాంతివలన నొకవేళ జాగ్రత్స్వప్నములయం దాసంకల్పాదు లున్నట్లు తోఁచినను సుషుప్త్యవస్థయం దవి లేవనుట, నిర్వివాద మైనవిషయమే. కావున నాకుఁ గర్తృత్వములేదు. పైచెప్పిన సంకల్పాదుల కెవ్వఁ డాశ్రయభూతుండగునో వాఁడే కర్తయనుట యనుభవసిద్ధ మైనవిషయము. ఈవిధముగ నేను స్వభావముచేతనే జాగ్రదాద్యవస్థలు వచ్చుచుఁ బోవుచున్నను వానియందలిసర్వపదార్థములను సాక్షినై గ్రహించుచు నొక్కదినమునందువలెనే వారములయందును పక్షములయందును మాసములయందును సంవత్సరములయందును ఏకరూపముతో నున్నాను. భవిష్యత్కాలమునందువలెనే భూతకాలమునందు నున్నాను. ఇట్టివాఁడ నగుటచేత నాకు నాద్యంతములు లేవు. కావున నేను సదాశివుఁడ నగుదు నని తెలిసికొనుము.

ఆ. జాగరంబునందు స్వప్నసుషుప్తులు
స్వప్నమున సుషుప్తిజాగరములు
సమసుషుప్తియందు స్వప్నజాగరములు
గలుగ నేను వీనిఁ గాంతు నెపుడు. 156

టీ. జాగరంబునందుఁ=జాగ్రదవస్థయందు, స్వప్నసుషుప్తులు,=స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలను, స్వప్నమునఁ=స్వప్నావస్థయందు, సుషుప్తిజాగరములు=సుషుప్తిజాగ్రదవస్థలను, సమసుషుప్తియందుఁ=సరియగుసుషుప్త్యవస్థయందు, స్వప్నజాగరములు=స్వప్నజాగ్రదవస్థలను, కలుగఁ=జనించుచుండఁగా, ఎపుడు=ఎల్లప్పుడు, వీనిఁ=ఈయవస్థాభేదములను, ఏను=సాక్షి నగు నేను, కాంతుఁ=చూచుచుందును. (సత్వరజస్తమోగుణములే జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులనియు నామూఁడుగుణములవలెనే యీయవస్థలుకూడ నొకదానితో నొకటి సంబంధపడియే యుండుననియుఁ దెలిసికొనవలయును.)

తా. సత్వరజస్తమోగుణముల సాంకర్యమువలన సత్యరూప మగుజాగ్రదవస్థయందు రజస్తమోరూపము లైనస్వప్నసుషుప్తులును రజోరూపమైన స్వప్నావస్థయందు సత్వతమోరూపములయిన జాగ్రత్సుషుప్తులును తమోరూపమైన సుషుప్త్యవస్థయందు సత్వరజోరూపములైన జాగ్రత్స్వప్నములను గలుగుచుండును. ఈవిధముగా నొక్కొకయవస్థయందె మనోవికాసంబును దానియభావంబును ఇంద్రియప్రచారంబును తదభావంబును గలుగుచున్నను నేను నిర్వికారుఁడ నగుటచే వాని కెల్ల సాక్షినై ప్రకాశింపం జేయుచున్నాను. (అనఁగాఁ దెలిసికొనుచున్నాను.) ఇట్లు సర్వప్రపంచసాక్షి నగుటచే ప్రపంచోత్పత్తివినాశములతో నాకు నుత్పత్తివినాశములు కలుగవు. సర్వకాలములయందు నేకరూపుండనై యుందును. కావున సదాప్రుఁడను.

సీ. భువి నవస్థాత్రయంబున నేకరూపత
నొకదివసంబునం దున్నయట్లు
విను మతీతాగామిదినవారపక్షమా
సాబ్దయుగప్రకల్పాంతకములను
నొక్కచందంబున నుండుదు గావున
సద్రూపుఁడను వినిశ్చయము సుమ్ము
అది గాక బాధయోగ్యము లైనదేహేంద్రి
యప్రాణధీమనోహంకృతులును
నేను గా నని భావింప నిఖిలదృశ్య
చయనిషేధావధీభూతసర్వబాధ

వర్జితాశేషసాక్షి నై వెలుఁగుచు నునికి
వలన సత్యస్వరూపుఁడ ననఘచరిత. 157

టీ. అనఘచరిత = శ్రేష్ఠమగుచారిత్రముగల ఆంజనేయ, వినుము, భువిన్ = భూమియందు, అవస్థాత్రయంబునన్ = జాగ్రదాద్యవస్థల మూఁడింటియందును, ఏకరూపతన్ =ఒకటే విధముగా, ఒకదినంబునందున్నయట్లు = ఒకదినమున నున్నట్లె, అతీ...ములన్-అతీత = గడచినట్టియు, ఆగామి = రాఁబోవునట్టియు, దిన = దినములయందును, వార = వారములయందును, పక్ష = పక్షములయందును, మాస =మాసములయందును, అబ్ద = సంవత్సరములయందును, యుగ = యుగములయందును, ప్రకల్పితములన్ = బ్రహ్మకల్పములయందును, ఒక్కచందంబునన్ = ఒకటే విధముగా, ఉండుటన్, కావునన్ = కాఁబట్టి, సద్రూపుఁడన్ = నేను నాశనము లేనిస్వరూపము గలవాఁడను, వినిశ్చయముసుమ్ము = ఇది నిశ్చయముసుమ్మీ, అదిగాక = మఱియును, బాధయోగ్యములైన = మిథ్య లని త్రోసివేయుట కుచితము లైన, దేహాం...లును - దేహ = దేహములు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు, ప్రాణ = ప్రాణములు, ధీ=బుద్ధి, మనః = మనస్సు, అహంకృతులును =అహంకారము, నేను గాననిభావింపన్ = అస్మచ్ఛబ్దార్థములు కావని తలంపఁగ, నిఖిల...సాక్షినై- నిఖిల = సమస్తమైన, దృశ్యచయ = దృశ్యపదార్థములను, నిషేధ = నిషేధింపఁగా, అవధీభూత = మిగిలినట్టియు, సర్వ= సమస్తవిధములైన, బాధ = బాధలచే, వర్జిత = విడువఁబడినట్టియు, (అనఁగా: నెప్పటికిని బాధింపఁబడనట్టియు,) అశేషసాక్షినై = సకలమునకును సాక్షినైనట్టియు స్వరూపముగలవాఁడనై, వెలుఁగుచున్ =ఒప్పుచు, ఉనికి వలనన్ = ఉండుటచేత, సత్యస్వరూపుఁడన్ = నాశములేని స్వరూపముగలవాఁడను (అనఁగా: నెప్పటికిని నాశము లేదు.)

ఓగుణవంతుఁడా! జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులు ప్రతిదినమునం దొక్కచూ వచ్చి పోవుచున్నవి. వానికి మూఁటికిని ఉత్పత్తివినాశము లున్నను నే నేకరూపుఁడనై చూచుచున్నాను. ఇట్లే గడచిన దినవారమాససంవత్సరకల్పాదులయందును భవిష్యద్వారాదులయందును జాగ్రదాద్యవస్థలు వచ్చుచునే యుండును. పోవుచునే యుండును. నేనును వానికి సాక్షినయే యుందును. ఇట్లు అనాదికాలమునుండియు అనంతకల్పములవఱకును ఏకస్వరూపముతో నుందును. కావున నేను సత్యస్వరూపుఁడను. ఇదియునుగాక విచారణయందు దేహాదిపదార్థముల నన్నిటిని "ఇది దృశ్యము కావున నేను దీనికంటె వేఱు" అని నిషేధింపఁగా కట్టకడపటి నాస్వరూప మొక్కటియే మిగులును. కావున దేహాదులు బాధితములు. నేను అబాధితుఁడను. బాధయనఁగ జ్ఞానముచే రచింపఁబడునాశ కావునను బాధితములు భ్రాంతిసిద్ధములే. కావునను నే నట్టివాఁడను కాక పోవుటచేతను

(నేను) నిత్యరూపుఁడనే. ఈకారణమువలన నన్ను సద్రూపునిగా నెఱింగి యుపాసింపుము.

—— పంచప్రళయములవివరణము. ——

వ. మఱియు లఘ్వక్షరోచ్చారణమాత్రకాలంబు నిమేషం, బట్టినిమేషంబులు పదునెనిమిది యైనఁ గాష్ఠ, యవి ముప్పది యైనఁ గళ, యవి యన్ని యైనఁ క్షణం, బవి పండ్రెండు ముహూర్తం, బమ్ముహూర్తంబులు ముప్పది యైన నహోరాత్రంబులు గడచు, నయ్యహోరాత్రంబులందు శరీరేంద్రియ ప్రాణాంతఃకరణంబులు స్వస్వవ్యాపారంబుల జాలించి తమకుఁ గారణం బైనసుషుప్తిరూపావిద్యాంధకారమ్మునందు లయంబు నొందు, నప్పుడు జాగ్రత్స్వప్నాత్మకం బగునఖిలప్రపంచంబు వాసనారూపమాత్రం బై పల్లవపత్త్రపుష్పశలాటుఫలమూలశాఖోపశాఖాత్మకం బయినవటంబు తదీయబీజంబునందు, నానావిధవర్ణరక్తం బయినమయూరంబు తదీయాండాంతర్జలంబునందు నున్నచందంబున నుండు, నిది నిత్యప్రళయం బన నొప్పు, నయ్యహోరాత్రపంచదశకంబు పక్షం బయ్యె, శుక్లకృష్ణాఖ్యపక్షద్వయంబుమాసం, బిది పితృదేవతల కొక్కదినం బగునమ్మాసద్వయంబు ఋతువు, ఋతుత్రయం బయనంబు, దక్షిణోత్తరసంజ్ఞికాయనద్వయంబు హాయనం, బది వేల్పులకొక్కదినం బగుఁ, దద్దినసవారపక్షమాసక్రమంబుచేత ద్వాదశసహస్రవత్సరంబు లైనఁ గృతత్రేతాద్వాపరకలియుగంబులు నాలుగుం జను, నయ్యుగచతుష్టయంబును మహాయుగం బనిచెప్పుదురు, నవి డెబ్బదియొక్కటి యైన మన్వంతరంబు చెల్లు, నమ్మన్వంతరంబులు పదునాలుగు చనిన నలువకు నొక్కపగ లగు,నది చతుర్యుగసహస్ర పరిమితం, బాపగటిలోఁ జతుర్దశమను ప్రళయంబులు ననేకయుగాంతర ప్రళయంబులుఁ బ్రవర్తించు, నవియు నైమిత్తికప్రళయంబు లవాంతర ప్రళయంబులనం బ్రసిద్ధంబు లగు,నం దనంతభూతజాతంబులు నశించు, నయ్యహారవసానంబున ద్రుహిణుండు నిద్రించు, నతని నిద్ర యవ్యక్తంబనం దగు,నందుఁ బ్రహ్మాండంబునం గలసర్వప్రాణి వ్యవహారం బుపరతం బగున, త్తఱి మహాభూతంబులు మాత్రంబు శేషించు,నది దైనందిన

ప్రళయంబన విలసిల్లు, నయ్యాజన కహఃపరిమాణం, బంతియు రేయి
యగు,నట్టిదినసంఖ్యాక్రమంబుచేతశతాబ్దంబులు చనినశతానందుండు
నాకంబుఁ జెందు, నయ్యెడ మృత్యువు సమస్తజీవుల నొక్కపెట్టం
బరిమార్చు, రుద్రుండు చిచ్చుకన్ను దెఱచి చూచు, నాదిత్యుండు
పంద్రెండుమూర్తులు గైకొని ప్రకాశించు, నవ్వేళ ప్రజ్వలజ్జ్వా
లాభీలం బగుమహానలంబు జనియించి, విశ్వవిశ్వంబు భస్మీ
భూతంబుగాఁ జేయు, సప్తమారుతంబు లొక్కపెట్ట విసరు, నవ
మేఘంబు లుప్పతిల్లి యమోఘంబులై నూఱుదివ్యవర్షంబులు మహా
వర్షంబు వర్షించు, నందువలన సప్తసముద్రంబులుం గలసి యేకార్ణ
వం బై మహామహీమండలంబు నాక్రమించు, నంతట ధరణీచక్రం
బమ్మహాసలిలమధ్యంబున మహోదకంబుల స్వల్పలోష్టపిండంబువిధం
బున విరిసి చెడుఁ, దప్తాయఃపిండం బొకతోయకణంబుం బీల్చినకైవడి
బడబాగ్ని విజృంభించి యమ్మహాంభోరాశిఁ బానంబు సేయు, దీపంబు
గాలి యార్చినభంగి నమ్మహాతేజోమండలంబును మహావాయువు
దెగటార్చు, నమ్మహాఝంఝాసమీరంబు నిరాధేయం బగుటం జేసి
యంతరిక్షంబునం గలయం దిరిగి యందు సుషుప్తియందుఁ బ్రాణులఁ
బోలిక స్రుగ్గు, శబ్దరూపం బయిననింగి శ్రోత్రరూపంబయిన సంకల్పం
బు మ్రింగినతెఱంగున నయ్యాకాశంబు మహామనంబు గ్రసించుఁ,
బంచతన్మాత్రసహితం బయిన యమ్మహామానసంబు నిద్రాసమ
యంబుఁ గబళించుచాడ్పున నహంకారంబుఁ గబళించు, నయ్యహం
కృతి మహాబుద్ధి మెసంగు; నమ్మహాబుద్ధియే మహత్తత్త్వంబని చెప్ప
నొప్పు, నమ్మహాతత్త్వంబు నవ్యక్తంబు తనయందు విలీనంబు గా
వించి యడంచుకొను, నది మాయావిద్యావ్యక్తతమస్సుషుప్తిప్రకృ
త్యానందాదిశబ్దవాచ్యం బయినప్రధానం బదియే బ్రహ్మప్రళయం
బగు నయ్యనాద్యనిర్వచనీయాజ్ఞానంబు సద్గురూక్తజీవేశ్వరైక్యజ్ఞానా
నుభవసమయంబున నభావంబగు, నదియే మహాప్రళయం బగు,
నిట్టినిత్యనైమిత్తికదైనందినకల్పాంతమహాప్రళయంబులయం దే నొ
క్కటిచేత బాధింపంబడక సాక్షినై వాని నన్నిటిం జూచుచు భూత

భవిష్యద్వర్తమానకాలంబులయం దేకరూపంబుగా నుంటం జేసి సద్రూపకుండ నగుదు నని యుపదేశించి వెండియు నిట్లనియె. 158

టీ. మత్తియుఁ, లఘ్వక్షరోచ్చారణమాత్రకాలంబు=దీర్ఘాదులు లేనియక్షరమును ఉచ్చరించునంతకాలము, నిమేషంబు=నిమిషమగును, అట్టినిమేషంబులు=అనిమిషములు, పదునెనిమిది యైనఁ, కాష్ఠ=ఒకకాష్ఠయగును, అవి = ఆకాష్ఠలు, ముప్పదియైనఁ, కళ=కళయగును, అవి=ఆకళలు, అన్నియైనఁ=ముప్పది యైనయెడల, క్షణంబు=ఒకక్షణమగును, అవి=ఆక్షణములు, వండ్రెండు, ముహూర్తంబు=ఒకముహూర్త మగును, అమ్ముహూర్తంబులు, ముప్పదియైన, అహోరాత్రంబులుగడచుఁ=ఒకపగలును ఒకరాత్రియును (అనఁగా: నొకదినము గడచిపోవును), అయ్యహోరాత్రంబులందుఁ=ఆదినములయందు, శరీర...బులు-శరీర=శరీరములు, ఇంద్రియ=జ్ఞానకర్మేంద్రియములు, ప్రాణ=పంచప్రాణములు, అంతఃకరణంబులు=మనస్సు, స్వస్వవ్యాపారంబులఁజాలించి=తమకార్యములమాని, తమకుఁ, కారణంబైన, సుషు...నందుఁ - సుషుప్తిరూప=సుషుప్త్యవస్థయే స్వరూపముగాఁ గల, అవిద్యా=అవిద్యయనెడు, అంధకారంబునఁ=చీఁకటియందు, లయంబునొందఁ=లీనములగును, అప్పుడు, జాగ్రత్స్వప్నాత్మకంబగు=జాగ్రత్స్వప్నావస్థారూపమైన, అఖిలప్రపంచంబు=సమస్తప్రపంచము, వాసనారూపమాత్రంబై=సంస్కారరూపముతో మాత్రమే, పల్లవ...కంబు-పల్లవ=చిగురుటాకు, పత్ర=ముదిరినయాకులు, పుష్ప=పువ్వులు, శలాటు=కాయలు, ఫల=పండ్లు, మూల=వేళ్లు, శాఖ=కొమ్మలు, ఉపశాఖ=చిఱుగొమ్మలు, ఇవియే,ఆత్మకంబు=స్వరూపముగాఁ గలది, వినవటంబు=వినమఱ్ఱిమ్రాను, తదీయబీజంబునందుఁ=దానివిత్తనమునందును, నానా...బైన-నానావిధ=అనేకవిధములగు, వర్ణ=నీలపీతాదివర్ణములతో, యుక్తంబైన=కూడిన, మయూరంబు=నెమలి, తదీయాండాంతర్జలంబునందు-తదీయ=ఆనెమలియొక్క (అనఁగా: నెమలికి జన్మకారణ మైన,) అండ=గ్రుడ్డుయొక్క, అంతః= లోపలనున్న, జలంబునందుఁ=నీటియందును, ఉన్నచందంబునఁ=ఉన్నట్లు, ఉండుఁ, ఇది నిత్యప్రళయంబనవొప్పుఁ=దీనికి నిత్యప్రళయమని పేరు, అయ్య...తంబు-అయ్యహోరాత్ర=ఆదినములయొక్క, పంచదశకంబు=పదునేను (దినంబులు), పక్షంబయ్యెఁ = ఒకపక్షమగును, శుక్లకృష్ణాఖ్యపక్షద్వయంబు=శుక్లపక్షము కృష్ణపక్షము అని చెప్పఁబడు రెండుపక్షములను గలిసి, మాసంబు = ఒకనెల యగును, ఇది = ఈనెల, పితృదేవతలకుఁ, ఒక్కదినంబగుఁ=ఒకదినంబగును, అమ్మాసద్వయంబు ఋతువు = అమాసములు రెండు గలసిన నొక్కఋతువగును, ఋతుత్రయంబయనంబు=మూఁడు ఋతువులొక్కయయనము, దక్షిణోత్తరసంజ్ఞకాయనద్వయంబు=దక్షిణాయనము ఉత్తరాయణము అనురెండయన

ములు, హాయనంబు=ఒక్క సంవత్సరం బగును, అది=ఆసంవత్సరము, వేల్పులకున్=
దేవతలకు, ఒక్కదినంబగున్ = ఒకదిన మగును, తద్దివస...చేతన్-తత్ = సంవత్స
రాత్మక మైన, దివస = దినము, వార = ఏడుదినములు గలసినవారము, పక్ష =
పదునేనుదినములు (అనఁగా: పదునేనుసంవత్సరములు కలసి యొకపక్షము,) మాస=
అట్టిపక్షములు రెండు (అనఁగా : ముప్పదిదినములు కలసి యొకమాసము,) క్రమం
బుచేతన్ = అని యీవరుసగా, ద్వాదశసహస్రవత్సరంబులైన = పండ్రెండు వేలు
దేవసంవత్సరంబు లైనచో, కృత...బులు - కృత=కృతయుగము, త్రేతా=త్రేతా
యుగము, ద్వాపర=ద్వాపరయుగము, కలియుగంబు=కలియుగము, నాలుగున్=
ఈనాలుగుయుగములును, చనున్ = ఒక్కమాఱుగడచిపోవును, ఆయ్యుగచతుష్ట
యంబున్ = ఆనాలుగుయుగము లొక్కమాఱు తిరుగుకాలమును, మహాయుగమని
చెప్పుదురు=మహాయుగమందురు, అవి డెబ్బదియొక్కటియైనన్ = ఆమహాయుగము
డెబ్బదియొక్కమాఱులు తిరిగినచోఁ మన్వంతరంబులు చెల్లున్=ఒకొక్కమన్వంతర
మగుచు వచ్చును, అమ్మన్వంతరంబులు, పదునాల్గుచనినన్=పదునాల్గు గడచినచో,
నలునకున్=బ్రహ్మదేవునకు, ఒక్కపగలగున్, అది=ఆపగలు, చతు...తంబు-చతు
ర్యుగ=మహాయుగములయొక్క, సహస్ర=వేయిచే, పరిమితంబు=లెక్కింపఁబడినది.
(అనఁగా: వేయుమహాయుగములు బ్రహ్మకుఁ బగలగును.) అపగటిలోన్, చతుర్దశ
మనుప్రళయంబులును=మనుప్రళయములు (అనఁగా మన్వంతరములు ముగియునప్పుడు
కలుగుప్రళయములు పదునాల్గును,) అనేకయుగాంతరప్రళయంబును-అనేక=లెక్క
కు మిక్కిలి యగు (లేక నాల్గువేలు,) యుగాంతర=ఒకొక్కయుగము ముగియున
ప్పుడు కలుగు, ప్రళయంబులును, ప్రవర్తించున్=సంభవించును, ఆపియున్ =ఆప్ర
ళయము లన్నియును, నైమిత్తిక ప్రళయములు (అనఁగా : మన్వంతరము ముగియుట
యుగము ముగియుట అను మొదలగు కారణములచేఁ గలుగుప్రళయములు,) అవాం
తరప్రళయంబులన్=అవాంతరప్రళయములు (అనఁగా నడుమవచ్చి పోవుప్రళయ
ములు,) అని, ప్రసిద్ధంబులగన్=వ్యవహరింపఁబడుచుండును. అందు=ఆయవాం
తరప్రళయములయందు, అనంతభూతజాలంబులు=లెక్కకు మిక్కిలియగుజంతువులు,
నశించున్, ఆయ్యహావసానంబున్=ఆబ్రహ్మదేవునిపగలు ముగిసినపిదప, ద్రుహిణుండు
=బ్రహ్మ, నిద్రించున్=నిదురఁబోవును, అతనినిద్ర=ఆబ్రహ్మదేవునినిద్ర, అవ్యక్తంబ
నందగున్=అవ్యక్త మని చెప్పంబడుచున్నది, అందున్=ఆయవ్యక్తమునందు, సర్వ
ప్రాణివ్యవహారంబు=సమస్తప్రాణులయొక్క చేష్టలును, ఉపరతంబగున్=నశించును.
అత్తఱిన్=ఆసమయమునందు, మహాభూతంబులుమాత్రంబు = ఆకాశాదిపంచభూత
ములు మాత్రము, శేషించున్=మిగిలి యుండును. అది దైనందినప్రళయంబన విలసి
ల్లున్=బ్రహ్మ నిదురించునప్పుడు గలుగు ప్రళయమునకు దైనందిన ప్రళయ మని (అనఁ

గా: పరిత బ్రహ్మదినమందును గలుగు ప్రళయమునకు పేరు), అయ్యజునకున్=ఆ బ్రహ్మ దేవునకు, అహఃపరిమాణంబెంతయు=పగటిపరిమాణ మెంతయో యంతయే, రేయి యగున్=రాత్రిపరిమాణమగును(అనఁగా: రాత్రియును వేయిమహాయుగములే,) అత్తి దినసంఖ్యాక్రమంబుచేతన్=ఇట్లు రెండువేలమహాయుగముల పరిమాణము గలదినముల సంఖ్యననుసరించి, శతాబ్దంబులు=నూఱుసంవత్సరములు, చనినన్=గడచినయెడల, శతానందుండు=బ్రహ్మ, నాకంబున్=స్వర్గమును (లేక, మోక్షమును,) చెందున్=పొందును. అయ్యెడన్=అప్పుడు, మృత్యువు, సమస్తజీవులన్=సర్వప్రాణులను, ఒక్కపెద్దన్=ఒక్కమాఱే, సంహరింపన్=నశింపఁజేయును, మహోగ్రుఁడు=ఈశ్వరుఁడు, విచ్చుకన్నువెలుఁచి=మూఁడవకంటిని తెఱచి, మామన్, ఆదిత్యులు=సూర్యులు, పండ్రెండుమూర్తులుగైకొని=ద్వాదశరూపములతో (అనఁగా: ద్వాదశాదిత్యులును, ప్రకాశించున్=ప్రకాశింతురు, అవ్వేళన్=ఆసమయమునందు, ప్రజ్వ...లాభీలంబగు-ప్రజ్వలత్=మండుచున్న, జ్వాలా=మంటలచే, ఆభీలంబగు=భయంకరమైన, మహానలంబు=గొప్పయగ్ని, జనియించి=పుట్టి, విశ్వవిశ్వంబున్=సకలప్రపంచమును, భస్మీభూతంబుగాఁజేయును=బూడిదగాఁజేయును, సప్తమారుతంబులు=సప్తవాయువులును, ఒక్కపెట్టన్ = ఒక్కటై, విసరున్ = వీచును, నవమేఘంబులు = తొమ్మిదిమేఘములును, తప్పత్తిల్లి=ఒకటిగాఁ జేరి విజృంభించి, అమోఘంబులై=మిగులపూన్కితో, నూఱుదివ్యవర్షంబులు=నూఱుదేవసంవత్సరములకాలము, మహావర్షంబు వర్షించున్=వాన కురియును, అందువలనన్=ఆవానవలన, సప్తసముద్రంబులును=సముద్రము లేడును, కలసి, ఏకార్ణవంబై=ఒక్కటై, మహామహీమండలంబున్=అధికమగుభూమి నంతయును, ఆక్రమించున్, అంతటన్=పిదప, ధరణీచక్రంబు=భూమి, అమ్మహాసలిలమధ్యంబునన్=తనకంటె నెన్నియోరెట్లధికముగా నున్నజలములో, బహూదకంబులన్=అధికమగునీటిలో, స్వల్పలోష్టపిండంబువిధంబునన్=చిన్నమట్టిపెళ్లవలె, విరిసి చెడున్=కరిగి నశించిపోవును, తప్తాయఃపిండంబు=కాలిన ఇనుపముద్ద, ఒకతోయకణంబున్=ఒకనీటిబొట్టును, పీల్చినకైవడిన్ = పీల్చినట్లు బడబాగ్ని=సముద్రమునందున్నబడబానలము, విజృంభించి=అభివృద్ధిగొని, అమ్మహాంభోరాశిన్=ఆమహాసముద్రమును, పానంబుసేయున్=పీల్చివేయును, దీపంబున్=చిన్నదీపమును, గాలియార్చినభంగిన్=పెద్దగాలియార్చివేసినట్లు, అమ్మహాతేజోమండలంబున్=అత్యధికమైనయగ్నిని, మహావాయువు దెగటార్చున్=వాయుభూతము నశింపఁజేయును, అమ్మహాజంఝూసమీరంబు=ఆమహావాయువు, నిరాధేయంబగుటంజేసి=ఆధారము లేనిదగుటవలన, అంతరిక్షంబున్=ఆకాశమునందు, కలయందిరిగి=అంతటను సంచరించి, అందున్=ఆయాకాశమునందే, సుషుప్తియందున్=సుషుప్త్యవస్థయందు, ప్రాణులపోలికన్=ప్రాణవాయువులు నశించినట్లే, మగ్గున్=అడఁగిపో

వును, శబ్దరూపంబైననింగిన్=శబ్దరూపమైనయాకాశమును, శ్రోత్రరూపంబైనసంక
ల్పంబు=శ్రోత్రేంద్రియరూపంబైనమనోవృత్తి, మ్రింగినతెఱంగునన్=నశింపఁజేసినయ
ట్లు, అయ్యాకాశంబున్=ఆయాకాశమును, మహామనంబు=సమష్టిరూపమైనమనస్సు, గ్ర
సించున్=మ్రింగును, పంచతన్మాత్రసహితంబైన=ఆకాశాదిపంచసూక్ష్మభూతములతోఁ
గూడిన, అమ్మహామానసంబు=ఆమహామనస్సును, నిద్రాసమయంబు=నిద్రాకాలము,
కబళించుచాడ్పునన్=లయముచేసికొనునట్లు, అహంకారంబు=మహదహంకారము,
కబళించున్=నశింపఁజేయును, అయ్యహంకృతిన్=ఆయహంకారమును, మహాబుద్ధి
మెసంగున్=మహాబుద్ధి మ్రింగును, అమ్మహాబుద్ధియే, మహత్తత్త్వంబని=మహత్తత్త్వ
మను పేరుతో, చెప్పనొప్పున్=చెప్పఁబడుచున్నది, అమ్మహాతత్త్వంబున్=ఆమహాబు
ద్ధిని, అవ్యక్తంబు=మాయ, తనయందున్=తనలో, విలీనంబు గావించి=లయముఁజేసి,
అడంచికొనున్, అది=ఆఅవ్యక్తము, మాయా...నంబు-మాయా=మాయ, అవిద్యా=
అవిద్య, అవ్యక్త=అవ్యక్తము, తమః=తమస్సు, సుషుప్తి=సుషుప్తి, ప్రకృతి=ప్రకృ
తి, ఆనంద=ఆనందము, ఆది=మొదలైన, శబ్ద=శబ్దములచే, వాచ్యంబైన=చెప్పంద
గిన, ప్రధానంబు=ప్రధానము (జగత్కారణమని చెప్పఁబడినమాయ), అదియే=ఇప్పు
డు చెప్పఁబడినప్రళయమే, బ్రహ్మప్రళయంబగున్=బ్రహ్మప్రళయమని చెప్పఁబడును,
అయ్యా...నంబు-అయ్యనాది=ఆయనాదియైనట్టియు, అనిర్వచనీయ=ఇట్టిదని చెప్పరా
నట్టియు, అజ్ఞానంబు=అజ్ఞానము (లేకమాయ), సద్గు...బునన్-సద్గురు=సద్గురువుచేత,
ఉక్త=ఉపదేశింపఁబడిన, జీవ=జీవునకును, ఈశ్వర=పరమేశ్వరునకును, ఐక్యజ్ఞాన=
కలయైక్యమును తెలిసికొని, అనుభవ=దాని ననుభవించునట్టి, సమయంబునన్=కాల
మునందు, అభావంబగున్=లేక పోవును. అదియే మహాప్రళయంబగున్=ఈ చెప్పం
బడిన యజ్ఞానవినాశమే మహాప్రళయ మని చెప్పంబడును. ఇట్టి...యందు-ఇట్టి=
ఇట్లు నిరూపింపఁబడిన, నిత్య=నిత్యప్రళయమునందును, నైమిత్తిక=నైమిత్తికప్రళయ
మునందును, దైనందిన=దైనందినప్రళయమునందును, కల్పాంత=బ్రహ్మకల్పము(అనఁగా
బ్రహ్మయొక్క యాయువు ముగిసినపిదపఁ గలుఁగు బ్రహ్మప్రళయమునందును,)మహా
ప్రళయంబులయందున్=భ్రాంతితొలఁగినపిదపఁ గలుఁగు మహాప్రళయమునందును,
ఏను=నేను, ఒక్కటిచేతన్=ఒక్కొకదానిచేతనైనను, బాధింపఁబడక=నాశముఁ జెం
దక, సాక్షినై=ద్రష్టనై, వానినన్నింటిం జూచుచున్=ఆ ప్రళయములనన్నిఁటినిఁ జూచు
చు, భూత...యందున్-భూత=గడచినట్టియు, భవిష్యత్=రాఁబోవునట్టియు, వర్త
మాన=వచ్చియున్నట్టియు, కాలంబులయందున్=సమయములయందు, ఏకరూపంబు
గాన్=ఒకటే విధముగా (అనఁగా: మార్పునొందక), ఉండుటంజేసి=ఉండుటవలన,
సద్రూపకుఁడనగుదున్=సద్రూపుండనై యున్నాను, అనియుపదేశించి=అని చెప్పి,
వెండియున్=మఱియును, ఇట్లనియెన్=ఈ క్రిందివిధముగాఁ జెప్పఁబోవుచున్నాఁడు.

తా. ఇదియును గాక నిత్యప్రళయము నైమిత్తికప్రళయము దైనందినప్రళయము బ్రహ్మప్రళయము మహాప్రళయము అని యైదుప్రళయములు కలవు. అవి యేవియనిన: దీర్ఘాదులు లేక లఘువగునక్షరము నుచ్చరించునంతకాలము నిమిషము. అవి పదునెనిమిది యొక్క కాష్ఠ. ముప్పది కాష్ఠ లొక కల. ముప్పదికల లొక క్షణము. పండ్రెండుక్షణము లొక ముహూర్తము ముప్పదిముహూర్తము లొక యహోరాత్రము. (అనఁగా నొకదినము.) దినమున నొకమాఱు జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులు కలుగుచుండును కదా. అందు సుషుప్త్యవస్థ యజ్ఞానము (అనఁగా: సర్వకారణ మగుమాయ) దానియందు జాగ్రత్స్వప్నరూప మైనప్రపంచము లయము నొందును; ఇది ప్రతిదినమును వచ్చు ప్రళయము కావున నిత్యప్రళయ మనఁబడును. మఱియు, పదునైదుదినము లొక పక్షము. రెండుపక్షము లొక మాసము. రెండుమాసము లొక ఋతువు. మూఁడుఋతువు లొక అయనము. దక్షిణాయన మనియు ఉత్తరాయణ మనియు నయనములు రెండు. ఇవి రెండును గలిసి యొక సంవత్సరము. ఇందు మనుష్యమాసము పితరుల కొక దినము. మనుష్యులసంవత్సరము దేవతల కొకదినము. ఈదినపరిమాణము ననుసరించి పక్షమాసక్రమములచే పండ్రెండువేలసంవత్సరములు గడచిన చతుర్యుగములు నొక్కమాఱు కడచును. దీనికి (అనఁగా చతుర్యుగసమూహమునకు) మహాయుగమని పేరు. ఇట్టిమహాయుగములు డెబ్బదియొక్కటి గడచిన నొకమన్వంతర మగును. ఇట్టి మన్వంతరములు పదునాలుగుగడచిన బ్రహ్మకు నొక్కపగలు. దానికి వేయిమహాయుగములు ప్రమాణము. ఈపగటియందు పదునాలుగు మన్వంతరప్రళయములును అనేకము లగు యుగప్రళయములును గలుగుచుండును. ఆప్రళయములయందు లెక్కకు మిక్కిలి యగుభూతములు నశించుచుండును. ఇవి నైమిత్తిక ప్రళయము లనియు నవాంతర ప్రళయములనియుఁ జెప్పఁబడును. ఇట్లు పగలు ముగిసినపిదప బ్రహ్మదేవుఁడు రాత్రికాలమున నిదురఁబోవును. ఆనిదురయే యవ్యక్త మనఁబడును. ఆయవ్యక్తమున సకలప్రపంచంబును లీనమగును. ఇది బ్రహ్మదేవుని ప్రతిదినమునందును వచ్చునది కావున దీనికి దైనందినప్రళయ మని పేరు. పగటివలె రాత్రియు బ్రహ్మదేవునకు వేయిమహాయుగములప్రమాణముగలదియే. ఈదినప్రమాణము ననుసరించి పక్షమాసాదిక్రమమున నూఱుసంవత్సరములు గడచిన యాచతుర్ముఖుఁడు ముక్తిఁజెందును. అప్పుడు సర్వభూతప్రళయము కలుగును. ఎట్లనిన ద్వాదశాదిత్యులు నొక్కమాఱు చెలఁరేగి ప్రచండాతపముచే భూమినెల్లఁ గాల్తురు. పిదప నవమేఘములును నొక్కటై విజృంభించి నూఱుదివ్యసంవత్సరము లేకధారగా వర్షించును. దానిచే సప్తసముద్రము లుప్పొంగి యేకమై భూమినంతయును ముంచును. ఎండగాయునప్పుడే సర్వజంతువులు ధ్వంసమగును. పిదప నాభూమి యామహాసముద్రములలో మునిఁగి బహూదకంబులయం దొకచిన్నమట్టిపెళ్లవలెఁ గరగి నాశమగును. ఇట్లు పృథివీభూతము నశిం

పఁగానే యున్నతన్నిధిలో నున్న జలభూతమును అగ్నిభూతము నశింపఁజేయును. అగ్నిభూతము విజృంభింపఁగానే తప్తలోహంబున నొక్కనీటిబంధువు నశించినట్లు ఆజలభూతమంతయు నొక్కనిమిషమున నశించును. అంత వాయుభూతమువిజృంభించి గాలి దీపము నార్చినట్లాయగ్ని నార్పివేయును. తర్వాత వాయువుకూడ నిరాధారమగుటచేత నటునిటు తిరిగి నిశ్వాసవాయు వాకసమున నడంగునట్లు సుషుప్త్యవస్థయందు ప్రాణవాయువు లీనమగునట్లు ఆకాశభూతమున లయము నొందును. శబ్దమును మనోవృత్తిరూప (మనోరూప) మగుచెవి గ్రహించి తనలో నైక్యముఁ జేసుకొనునట్లు మహామనస్సు (సమిష్టిమనస్సు) శబ్దరూప మగునాకాశమును తనలో లయముఁ జేసికొనును. సుషుప్తియందు మనస్సు (వ్యష్టిమనస్సు) లయ మగునట్లు ఆమహామనస్సు మహదహంకారమున లయము నొందును. ఆమహదహంకారము మహాబుద్ధియం దడంగును. ఈమహాబుద్ధియే మహత్తత్వ మనంబడును. ఇదియే సమష్టిబుద్ధి. ఈబుద్ధి నజ్ఞానము తనలో నడంచుకొనును. ఇదియే మాయ. జగత్కారణము. ఇట్లు మాయావిశేషముగా సర్వంబును లయమగుట బ్రహ్మప్రళయ మనఁబడును. సద్గురుకరుణచే బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగినప్పుడు ఆయజ్ఞాన మభావరూప మగును. అదియే మహాప్రళయము. ఓయాంజనేయ! ఇట్లువర్ణింపఁబడిన ఈఅయిదుప్రళయముల చేతను గూడ నాకు బాధలేదు. నేనెచ్చటను దేనిచేతను నశింపఁజేయఁబడువాఁడను కాను. కావున నాశము లేకపోవుటచే నేను సద్రూపుఁడను.

చిద్రూపలక్షణము.

అవ. ఈవిధముగా శ్రీరాముఁడు తనసద్రూపమును యుక్తియుక్తముగా నిరూపించి చిద్రూపమును నిరూపించు చున్నాఁడు.—

సీ. ఇది ఘటం బిది పటం బిది గృహం బిది కుడ్య
మిది యరణ్యం బిది శైల మిది యటంచు
నిది భూమి యిది జలం బిది యగ్ని వైశ్వానరుం
డిది గాలి యాకసం బిది యటంచు
నితఁడు దివాకరుం డితఁడు నిశాకరుం
డివి తారలు గ్రహంబు లివి యటంచు
నివి యచేతనములౌ నివి చేతనము లంచు
నితఁ డాతఁ డతఁ డీతఁ డే నటంచు
తే. నరయ నాకంటె భిన్నంబులై జడంబు
లైన బాహ్యపదార్థసంహతుల నెల్ల

సాధనములేక యెఱిఁగెడిసాక్షి నగుట
నేను జిద్రూపకుఁడ సుమ్ము వానరేంద్ర. 159

టీ. వానరేంద్ర=వానరశ్రేష్ఠా, ఇదిఘటంబు=ఇది కుండ, ఇదిపటంబు=ఇది గుడ్డ, ఇదిగృహంబు=ఇదియిల్లు, ఇదికుడ్యము=ఇది గోడ, ఇదియరణ్యము=ఇది యడవి, ఇదిశైలము=ఇదికొండ, అటంచుఁ=అనియు, ఇదిభూమి, ఇదిజలంబు=ఇదినీరు, ఇతఁడు వైశ్వానరుఁడు=వీఁడుఅగ్ని, ఇది గాలి, ఇదియాకసంబు=ఇది యాకాశము, అటంచుఁ=అనియు, ఇతఁడు దివాకరుఁడు=వీఁడు సూర్యుఁడు, ఇతఁడు నిశాకరుఁడు=వీఁడుచంద్రుఁడు, ఇవితారలు=ఇవి నక్షత్రములు, గ్రహంబు లివి=ఇవినవగ్రహములు, అటంచుఁ = అనియును, ఇవియచేతనములు = ఇవి జ్ఞానశూన్యములు, ఔఁ = అయియున్నవి, ఇవిచేతనములంచుఁ=ఇవిజ్ఞానవంతములు అనియు, ఇతఁడాతఁడు=వీఁడువాఁడు, అతఁడితఁడు=ఆపురుషుఁ డీపురుషుఁడు, ఏనటంచుఁ = నేను అనియు, అరయఁ=విచారింపఁగా నాకంటెభిన్నంబులై=నాకంటె వేఱై, జడంబులైన=జ్ఞానశూన్యములైన, బాహ్యపదార్థసంహతులనెల్లఁ = వెలుపల నుండుసమస్తపదార్థములను, సాధనములేక=తెలిసికొనుటకు వేఱొకసాధనముతోఁ బనిలేక, ఎఱిఁగెడిసాక్షి నగుటఁ = తెలిసికొనునట్టిస్వతంత్రసాక్షి నగుటచే, నేను చిద్రూపకుఁడసుమ్ము=చిద్రూపుఁడను (అనఁగా జ్ఞానరూపుఁడను సుమా).

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! మఱియొకవిశేషమును వివరించెదను. దానినిగూడ సావధానచిత్తుఁడవై యాకర్ణించి నారూపము నుపాసింపుము. నేను జ్ఞానరూపుఁడను. కావున జనులు నన్ను చిద్రూపుఁ డందురు. నేనే బాహ్యవిషయముల నన్నిటినిఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నాను. తేజోవంతంబు లని చెప్పఁబడు నక్షత్రాదులు కూడ నాప్రకాశము వలననే ప్రకాశించుచున్నవి. "ఇది కుండ. ఇదివస్త్రము. ఇదిఇల్లు. ఇదిగోడ" అని భౌతికపదార్థములను ప్రతివాఁడును దనకంటె భిన్నముగ నెఱుంగుచున్నాఁడు. "ఇది భూమి. ఇదినీరు. ఇదియగ్ని. ఇదివాయువు. ఇదియాకాశము" అని భూతములనుగూడ తనకంటె భిన్నములుగ నెఱుంగుచున్నాఁడు. "వీఁడు సూర్యుఁడు. వీఁడుచంద్రుఁడు. ఇవినక్షత్రములు. ఇవి గ్రహములు" అని తేజోమయపదార్థములనుగూడఁ దనకంటె భిన్నములనుగాఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడు "ఇవి చేతనములు. ఇవి యచేతనములు" అని చేతనాచేతనముల నన్నిఁటినిగూడఁ దనకంటె భిన్నములనుగా గ్రహించుచున్నాఁడు. "వీఁడు వాఁడు. వాఁడువీఁడు. వీఁడునేను" అని తచ్ఛబ్దఏతచ్ఛబ్ద అస్మచ్ఛబ్దములయర్థమునుగూడఁ దనకంటె నన్యములుగ నిరూపించుచున్నాఁడు. ఈలోకానుభవబలముచే సర్వపదార్థములును నాకంటెభిన్నములు. నాచేఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడునవి. అస్మచ్ఛబ్దమునకు ముఖ్యార్థమును నేనేయైనను లోకులు దానికహంకారమునే యర్థమునుగాఁ దలం

చుచున్నారు; కావునను ఆయహంకారము నాకు దృశ్యమగుటవలనను "వీఁడు నేను" అనువ్యవహారముకూడ నాకు గోచరమగుచున్నది. వాస్తవస్థితిలో నాకు వేఱొకసాక్షి లేనందున నన్నుఁగూర్చి "వీఁడు" అనుపరోక్షనిర్దేశమే కలుగుటకు వీలు లేదు కదా. మఱియు వీనిని బ్రకాశింపఁజేయుటకై నాకు నితరసాధనములతోఁ బనిలేదు. నాకుఁ గూడ సాధనసంబంధములేక సాధనాంగీకారము కలదనిన ననవస్థాదోషముసచ్చును. ఎట్లనిన నేనుసాధనముల నంగీకరింతునేని అదియు(అనఁగా ఆసాధనాంగీకారము)నొకపనియే. కావున దానిని సాధించుటకుఁగూడ మఱికొన్ని సాధనముల నంగీకరింపవలయును. అదియుఁబనియే కావున దానిని సాధించుటకుఁ గూడ మఱికొన్నింటినంగీకరింపవలయును. అదియుఁ బనియే కావున దానికై మఱికొన్ని సాధనంబులను దానికై మఱికొన్నింటిని యిట్లు లెక్కలేనిమాఱులు సాధనాంగీకారములనొనర్పవలయును. ఈసిద్ధాంతము (అనఁగా "నాకు బ్రహ్మమునకుఁగూడ నితరపదార్థములఁ బ్రకాశింపఁజేయుటకై ఇతర సాధనములు కావలయును" అనుసిద్ధాంతము) అనవస్థాదోషదుష్టమగుటచే నంగీకరింపఁదగినది కాదు. "ఇట్లైన నీచేఁ బ్రకాశనరూపకార్య మెట్లు చేయఁబడునో" అనియెదవేమో వినుము. లోకమునఁ గార్యముల సాధించుటకు సాధనాంగీకారము తప్ప వేఱొక యుపాయము లేకపోలేదు. ప్రభువుఅగువాఁడు తనసన్నిధానమాత్రముచేతనే సర్వవ్యవహారములను సాధించుట యనుభవసిద్ధమైయే యున్నది కదా. నేనునట్లే సన్నిధానమాత్రమున సర్వప్రపంచమును బ్రకాశింపఁజేయుచు స్వకార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపంజేయుచున్నాను. ఈయభిప్రాయముచేతనే పూర్వమున "బ్రహ్మజ్ఞాని (లేక బ్రహ్మము) కర్త కాఁడు" అని చెప్పియున్నాను. ప్రకృతము సాధనాంతరములతోఁబనిలేక సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయు సాక్షినైయున్నాను. కావున నేను చిద్రూపుఁడను.

అవ. బాహ్యపదార్థముల నీవే (బ్రహ్మమే) ప్రకాశింపఁజేయుచున్న వనుట యేల? ఇంద్రియములు మొదలగువానిని బ్రకాశింపఁజేయవచ్చును "వీఁడు నేను" అనువ్యవహారము శరీరమును గూర్చియే ప్రవర్తింపవచ్చును. కావున దానినిఁ గూడ మనస్సు ప్రకాశింపఁజేయవచ్చును కదా" యనిన నట్లు కాదని సయుక్తికముగ ననుభవనిదర్శనపూర్వకముగ సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. ఇదిశరీరం బిది యింద్రియదశకంబు
  లివి పంచవిషయంబు లిదియ ప్రాణ
మిది మనం బిది చిత్త మిది యహంకారంబు
  నిది బుద్ధి యిది విద్య యిది యవిద్య

యిది కామ మిది క్రోధ మిది లోభ మిది మోహ
మిది మహామత్సర మిది మదంబు
నిది జాగరము స్వప్న మిది సుషుప్తి తురీయ
మిది యిది యనుచు నాయెదురఁ దోఁచు
తే. నాంతరపదార్థముల నెల్ల ననవరతము
సాధనం బేమియును లేక సాక్షి నగుచు
నే నెఱుంగుదుఁ గావున నిత్యవిమల
చిత్స్వరూపుఁడ నగుచు రాజితవిచార!. 160

టీ. రాజితవిచార - రాజిత=ఒప్పుచున్న, విచార=తత్త్వవిచారము కలయాంజ నేయా! ఇదిశరీరంబు = ఇది శరీరము, ఇది యింద్రియదశకంబు= ఇవి పదియింద్రియములు, ఇవి పంచకవిషయంబులు = శబ్దాదిపంచవిషయములు, ఇదియ ప్రాణము =ఇది ప్రాణవాయువు (వృత్తిభేదములవలనఁ బ్రాణాపానాదినామభేదములు కల ప్రాణవాయువు), ఇది మనంబు = ఇది మనస్సు, ఇది చిత్తము, ఇది యహంకారము, ఇది బుద్ధి, ఇది విద్య = ఇది జ్ఞానము, ఇది యవిద్య = ఇది యజ్ఞానము, ఇది కామము, ఇది క్రోధము, ఇది లోభము, ఇది మోహము, ఇది మహామత్సరము =ఇది యధికమగు (అనఁగా కామాదులలో నగ్రగణ్యమగు) మాత్సర్యము, ఇదిమదంబు, ఇదిజాగరము=ఇది జాగ్రదవస్థ, ఇదిస్వప్నము=ఇది స్వప్నావస్థ, ఇదిసుషుప్తి=ఇదిసుషుప్త్యవస్థ, ఇదితురీయము=ఇది తుర్యావస్థ,అనుచున్=అని, నాయెదురన్=నాకు నభిముఖముగా, తోఁచునాంతరపదార్థములనెల్లన్=తోఁచునట్టిలోపలిపదార్థములనన్నిటిని,అనవరతమున్=ఎల్లప్పుడును, సాధనం బేమియును లేక= తెలిసికొనుటకు సాధనాంతరముతోఁ బనిలేకయె, సాక్షినగుచున్= ద్రష్టనై, నే నెఱుంగుదు గావునన్= నేను తెలిసికొనుచున్నాను కాఁబట్టి, నిత్య...పుడన్ - నిత్య=శాశ్వతమైనట్టియు, విమల=పరిశుద్ధమైనట్టియు,చిత్స్వరూపుఁడన్=జ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడను, అగుచున్=ఐ యున్నాను.

తా. చక్కనివివేకము గల యాంజనేయ! నేను బాహ్యపదార్థముల నెట్లు ప్రకాశింపఁ జేయుచున్నానో అట్లే యాంతరపదార్థములను గూడ ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాను.లోకమునఁ బ్రతిపురుషుఁడును "ఇదిశరీరము. ఇవి ఇంద్రియములు.ఇవిశబ్దాదులు. ఇవి ప్రాణములు" అనిస్థూలసూక్ష్మశరీరములయందలి సామాన్యతత్త్వములఁ(లేక బాహ్యతత్త్వములు; అనఁగా:మనోగోచరము లగుతత్త్వములఁ) దనకంటె భిన్నములనుగాఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడు. "ఇది మనస్సు. ఇదిచిత్తము. ఇదిబుద్ధి. ఇదియహంకారము" అని యంతఃకరణమునుగూడ తనకంటె నన్యముగ నెఱుంగుచున్నారు. "ఇది

జ్ఞానము ఇదియజ్ఞానము" అని జ్ఞానాజ్ఞానములనుగూడ దనకంటె నన్యములను గ్రహించుచున్నాఁడు. "ఇది కామము. ఇది క్రోధము. ఇది లోభము. ఇది మోహము. ఇది మత్సరము. ఇది మదము" అని రజోగుణజన్యములైన కామాదివృత్తుల నెల్లఁ దనకంటె వేఱుగ గ్రహించుచున్నాఁడు. "ఇది జాగ్రత్తి. ఇది స్వప్నము. ఇది సుషుప్తి. ఇది తురీయము" అని ఇంద్రియాదిప్రకాశకాలంబును మనోమాత్రప్రకాశకాలంబును సర్వాభావకాలంబును జీవబ్రహ్మైక్యకాలంబునుఁ దనకంటె భిన్నములనుగాఁ జేసిన చేయుచున్నాఁడు. ఈయనుభవమువలన సర్వపదార్థములను నాకే(బ్రహ్మమునకే) గోచరములగుచున్నవనుటయు "ఇంద్రియములు మొదలయినవియే బాహ్యపదార్థములఁ బ్రకాశింపఁజేయును(అనఁగాఁ దెలిసికొనును.) అనుట భ్రాంతియే యనుటయు స్పష్టమగుచున్నది. కావున నేనే ఇతరసాధనములతోఁ బనిలేక సర్వము గ్రహించుచున్నాను. కావునఁ జిద్రూపుఁడను.

ఆనందలక్షణము.

ఆన. ఈవిధముగ సచ్చిద్రూపముల వివరించి యానందరూపమును దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.—

శా. వరుసం బ్రాప్తము లైనదుఃఖములఁ బోవం జూచుచు న్భూరిసు
స్థిరసౌఖ్యోన్నతిఁ జెంది యుండుటకు నై చింతింపుదుం గాని నేఁ
బరమప్రేమరసాస్పదుండ నగు నన్ భావింప నట్లౌటచేఁ
బరమానందమయాత్ముఁడం జుమి జగత్ప్రాణాత్మజా! నిత్యమున్. 161

టీ. జగత్ప్రాణాత్మజా= వాయుపుత్త్రా! భావింపన్=విచారింపగా, నిత్యమున్= ఎల్లప్పుడును, వరుసన్=క్రమముగా, ప్రాప్తములు=వచ్చినవి, ఐనదుఃఖములన్=అయినట్టిదుఃఖములను, పోవఁజూచుచున్ = నశించుచుండఁగా చూచుచు, (లేక ద్వేషించుచు) భూరి...న్నతిన్ - భూరి=అధిక మైనట్టియు, సుస్థిర=శాశ్వతమైనట్టియు, సౌఖ్యోన్నతిన్=ఆనందాధిక్యమును, చెందియుండుటకునై=కలిగియుండుటకు, చింతింపుదుంగానన్=ఆలోచించుచుందును గావున, నేన్=నేను (ఆత్మ), పరమ...దుండన్ - పరమ= అధికమైన, ప్రేమరస=ఆనందమునకు, ఆస్పదుండన్=స్థానమైనవాఁడను, అగుదున్=ఐ యున్నాను. అట్లౌటచేన్=అట్లుగావున, పరమానందమయాత్ముడంజుమి=ఆనందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడను సుమా.

తా. ఓవాయుపుత్రా! ఇంతమాత్రమే కాదు. ఆనందముకూడ నాస్వరూపమే. అందఱును (అనఁగా వేఱువేఱుగఁ గానవచ్చుచున్నవారందఱును) తన్నే (తమయాత్మనే) యన్నిటికంటె నధికముగఁ బ్రేమించుచున్నారు. లోకమునఁ బ్రతివాఁడును దుఃఖమును ద్వేషించుచుఁ దనకు నెప్పుడును సుఖము కావలయు ననియే కోరుచు

సంకటమే యావిషయమున ప్రబల ప్రమాణము. ఆత్మయందు భ్రమ లేకపోయిన నాత్మకుఁ గలుగు సుఖముల ద్వేషించుట సంభవింపదుకదా. ఏది ప్రేమింపఁబడునో అది యానందమే. లేక యానందమయమే'' యనుట యనుభవసిద్ధము. ఎవ్వఁడే పదార్థమును గోరును దానివలనఁ గలుగు నానందము ననుభవింపవలెను ననియే కదా. ఈ యనుభవమువలన ''ప్రేమింపఁబడునది యెల్ల నానందమయమే'' యనుట సిద్ధాంతమైనది. ఇట్లగుటచేతఁ బ్రపంచమునం దున్న సర్వపదార్థములకంటె సర్వాధికముగఁ బ్రేమింపఁబడు చుండుటచే నే నానందరూపుఁడను.

తే. వివిధదుఃఖాత్మకంబు లైనవిషయతతులు
తొడరి యత్యంతసుఖము లై తోఁచు నెల్ల
నతులితానందరూపుఁడ నైనట్టినాదు
సలలితాభాసమాత్రంబువలనఁ జువ్వె. 162

టీ. వివిధ ... ములు-వివిధ=బహువిధములైన, దుఃఖాత్మకములు = దుఃఖము లే స్వరూపముగాఁగలవి(ఇంద్రియముల తేజమును నశింపఁజేయుట, ఆర్జనరక్షణములయందుఁ గష్టమును గలిగించుట, యనుభవకాలమున మిగుల స్వల్పములై యుండుట, యెంత యనుభవించినను దృప్తిని జెందనీక మనసును నిరంతరము బాధించుట మొదలగు దుఃఖములే స్వరూపముగాఁ గలవి), ఐనవిషయతతులు=ఐనట్టిశబ్దాదులు, తొడరి=అధికమై, అత్యంతసుఖములై=మిగుల సుఖమును గలిగించునవిగా, తోఁచు నెల్లన్=తోఁచుట యంతయు, అతు...రూపుఁడన్-అతులిత=సాటిలేని, ఆనందరూపుఁడన్=ఆనందమే స్వరూపముగలవాఁడను, ఐన...వలనన్-ఐనట్టి=ఐయున్న, నాదు=నాయొక్క, సలలిత=మనోహరమైన, ఆభాసమాత్రంబువలనన్=ఛాయమాత్రమువలననే, చువ్వె=సుమా.

తా. మఱియొక నిదర్శనము వినుము. లోకమునందు సుఖము లని భావింపఁబడుచు సర్వజనులచేఁ గోరఁబడుచు నున్న శబ్దాదులు చక్కఁగా విచారించినచో దుఃఖరూపములే యగు ననుట విద్వదనుభవసిద్ధంబు. ఇట్లుండియును ఆవిషయములు సుఖరూపములై తోఁచుచుండుట యానందమయుఁడ నగు నాసంబంధమువలననే. ఈవిషయమున సంశయ మేమియును లేదు. అల్పమైనను అధికమైనను ఉపాధిభేదములే కాని యానందమొక్కటియే కదా. రెండానందములు కలవనిన నావిషయమును నిరూపించుటకుఁ దగినయుక్తి యేదియును లేదు. కావున నే నొక్కఁడనే యానందరూపుఁడను. నాసంబంధమువలననే దుఃఖరూపమగు ప్రపంచము సుఖరూపమై తోఁచుచున్నది.

తే. దుఃఖ మాగంతుకం బయి తోఁచుచుండు
సుఖము స్వాభావికము నాకు సూరివర్య

యట్లు గావున నిరతిశయాప్రమేయ
నిరుపమానందమయుఁడను నేను బుత్రీ. 103

టీ. సూరివర్య=జ్ఞానులలో శ్రేష్ఠుఁడా, పుత్ర=కుమారా! నాకున్=(జీవున కు) దేహికి, దుఃఖము, ఆగంతుకంబె=అప్పుడప్పుడు వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండునదిగా, తోఁచుచుండున్, సుఖము, స్వాభావికము=స్వభావసిద్ధమైనది. అట్లుగావునన్=కావున బట్టి, నేను=ఆత్మస్వరూపుఁడనైన నేను, నిర...యుఁడన్ - నిరతిశయ=అన్నిటికంటె నధికమైనట్టియు, అప్రమేయ=ప్రమాణమునకు గోచరము కానట్టియు, నిరుపమ=సాటి లేనట్టియు, ఆనంద=ఆనందమే, మయుఁడన్=స్వరూపముగాఁ గలవాఁడను.

తా. విద్వచ్ఛ్రేష్ఠ! పుత్ర! మతియొకయనుభవమును జూడుము. లోకమున నొక్కొకనికి దుఃఖము వచ్చినఁ గొంతకాలము మాత్రమే యుండి నశించుచుండుట యనుభవములో నున్నది. ఈయనుభవమువలన "ఆత్మకు సుఖము స్వాభావసిద్ధము" అనియు "దుఃఖము ఆగంతుకము" అనియు అనఁగా "వచ్చు నదుము వచ్చునుఁ బోవుచు ఖము నిలుక యూవరించు నది" యనియు సిద్ధాంతమగుచున్నది. కావున ప్రమాణాగమ్యము కానట్టియు తనకంటె నధికమైన పదార్థము లేనట్టియు సాటిలేనట్టియు పరిపూర్ణానందమే నాకు (ఆత్మకు)స్వరూపము. స్వరూపభిన్నమగుపదార్థము సహజమై (స్వాభావికమై) యుండుటకు వీలు లేదు. "ఏది దేనికి స్వభావసిద్ధమై యుండునో అది దానికి స్వరూపమై యెడతెగనిసంబంధము కలధర్మమై యుండవలెను" అనుట నియమముకదా. ఈయానందము నాకు ధర్మమగుటకు వీలులేదు. అప్పుడు నాకు స్వభేదము (అనఁగా నొకచోటలేకుండుట) కలుగును. ఇది సమ్మతముకాదు. నాకంటె రెండవది యగువస్తువుండుటకు వీలులేదని ఇదివఱకే నిరూపించియున్నారు. "అసంగో హ్యయం పురుషః"="ఈబ్రహ్మము దేనితోను సంబంధపడువాఁడు కాఁడు అను శ్రుతియు నీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది. కావున నేనానందరూపుఁడను. ఈవిధముగ నాకు సత్యము జ్ఞానము ఆనందము అను నవియే స్వరూపములని తెలిసికొని లోకమునఁ బ్రత్యక్షసిద్ధములై యుపాధివశమున నల్పములై కానవచ్చుసత్యాదులను బట్టి నిరతిశయసత్యాదులనూహించి వానినే నన్నుఁగా నెఱింగి వివేకబలముచేఁ బ్రపంచమునెల్ల (ఉపాధులనెల్ల)నిషేధించి యభేదముగ నుపాసింపుము.

అఖండలక్షణము.

అవ. ఇట్లు తనసచ్చిదానందరూపమును సయుక్తికముగ వివరించి యుపాసనామార్గమును (లేక, ధ్యానమార్గమును) చెల్పి పర్యవసానమును జేయుచు దనసర్వవ్యాపకత్వము నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు కాలత్రయాబాధ్యత్వంబువలనను స్వారోపితాశేషపదార్థభాస

కత్వంబునేలనను,బరను ప్రేమరసాస్పదత్వంబువలనను, సచ్చిదానంద స్వరూపకుండనయిన నేను మణికనకరజతతామ్రలోహకాంస్యమృణ్మయఘటంబులలోపల వెలుపల నంటక నాకాశంబు వ్యాపించియున్న చందంబున వియత్పవన తేజోజలభూ దేవమానవతిర్యక్స్థావరాది చరాచరంబులయందు బాహ్యాభ్యంతరంబుల నసంగుండ నై నిండియుండుటం జేసి నాకు దేశకృతపరిచ్ఛేదంబు లే దనాద్యనిర్వచనీయ మాయాకల్పితభూతభవిష్యద్వర్తమానభవిష్యత్సమయములయం దేకరూపత్వంబుచేత సాక్షినై యుండియు వాని నెల్ల నెల్లప్పుడు దృశ్యంబుగా నెఱుంగుట వలనఁ గాలకృతపరిచ్ఛేదంబు గలుగదు మఱియు వృక్షంబునకు వృక్షాంతరంబు సజాతీయంబయి శిలాదికంబు విజాతీయంబయి పత్రపుష్పఫలాదికంబులు స్వగతంబు లై యొప్పిన కై వడి నీయనాత్మప్రపంచం బసద్రూపంబగుటవలన నిరవయవంబు వ్యాపకంబు నసంగంబు నై నగగనంబునకు నభావరూపంబ స్వభావంబగుటవలనను శశవిషాణం బెద్దియుం గానిపగిది సజాతీయ విజాతీయ స్వగతంబులుగా నేర వట్లగుట వస్తుకృతపరిచ్ఛేదంబు శూన్యం బగు నిట్టి త్రివిధంబునఁ ద్రివిధపరిచ్ఛేదరహితత్వంబువలన నద్వితీయపరిపూర్ణ ప్రత్యగభిన్నపరబ్రహ్మచైతన్యం బగుదు నని వెండి యు ని ట్లనియె. 164

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, కాలత్రయాబాధ్యత్వంబువలనను=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయం దొక్కరీతిగా నుండుటచేతను, స్వారో...నను-స్వారోపిత=తనయం దారోపింపఁబడిన,అశేష=సమస్త మైన, పదార్థ=పదార్థములను, భాసకత్వంబువలనను=ప్రకాశింపఁ జేయుచుండుటవలనను, పరమ...నను-పరమ=అధిక మైన, ప్రేమరస=ఆనందరసమునకు, ఆస్పదత్వంబువలనను=ఆధారభూతుఁడై యుండుటచేతను, సచ్చిదానందస్వరూపకుండ నైన నేను=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడ నైనట్టి నేను, మణి...ఘలక-మణి=మణిమయ మైనట్టియు, కనక=సువర్ణమయ మైనట్టియు, రజత=రజతమయ మైనట్టియు,తామ్ర=తామ్రమయ మైనట్టియు, లోహ=అయోమయ మైనట్టియు, కాంస్య=కంచుతోఁజేయంబడినట్టియు, మృత్=మట్టితో, మయ=చేయఁబడినట్టియు, ఘటంబుల=పాత్రలయొక్క, లోపలవెలుపలక, అంటక=సంబంధింపక, ఆకాశంబు=ఆకాశము, వ్యాపించియున్న చందంబునక=వ్యాపించియున్నట్లు, వియ...యందుక-వియత్ = అకాశము,పవన = వాయువు, తేజః = అగ్ని, జల = జలము, భూ=భూమి, దేవ=దేవతలు, మానవ=మనుష్యులు, తిర్యక్=పశుపక్ష్యాదులు, స్థావర=స్థావరము లైనపర్వతములు మొదలగునవి, ఆది=మొదలైన, చరాచరంబులయందుక=

ప్రపంచములందు, బాహ్యాభ్యంతరంబులఁ=లోపలను వెలుపలను, అసంగుండనై=సంబంధము లేనివాఁడనై, నిండియుండుటంజేసి=వ్యాపించి యుండుటవలన, నాకుఁ, దేశ...దంబు-దేశ=స్థలములచేత, కృత=చేయఁబడిన,పరిచ్ఛేదంబు=భేదము("ఇచ్చట నున్నాను అచ్చటలేను." అను భేదవ్యవహారము,) లేదు.అనా...యందుఁ-అనాది=ఆద్యంతములు లేనట్టియు, అనిర్వచనీయము='ఇది యిట్టిది' అనినిరూపింపరానట్టియు, మాయా=మాయచేత, కల్పిత=కల్పింపఁబడినట్టి, భూత=గడచినట్టియు, వర్తమాన=జరుగుచున్నట్టియు, భవిష్యత్ = జరుగఁబోవునట్టియు, సమయంబులయందుఁ = కాలములయందు, ఏకరూపత్వంబుచేతఁ = ఒకటే రూపముతో, సాక్షినై = ద్రష్టనై, ఉండియుఁ, వానినెల్లఁ=ఆకాలముల నన్నిఁటిని, ఎల్లప్పుడుఁ=ఎప్పుడును, దృశ్యంబుగా నెఱుంగుటవలనఁ = దృశ్యముగా చూచుచుండుటవలన, కాలకృత పరిచ్ఛేదంబుగలుగదు=కాలముచే చేయఁబడిన, భేదము (అనఁగా: యీకాలమునందున్న యున్నాఁడు, ఆకాలమునందు లేడు అను భేదము లేదు,) మఱియుఁ=ఇదియునుఁగాక, వృక్షంబునకుఁ=ఒక చెట్టునకు, వృక్షాంతరంబు = మఱియొక చెట్టు, సజాతీయంబై=సమానజాతి గలదై, శిలాదికంబు=రాయి మొదలగునవి, విజాతీయంబై = విరుద్ధజాతి గలవై, పత్ర...బులు-పత్ర=ఆకులు, పుష్ప=పువ్వులు, ఫల=ఫండ్లు, ఆదికంబులు=మొదలగునవి, స్వగతంబులై=తనలోనేయుండి,ఒప్పినకైవడిఁ=భేదమును కలిగించుచు నున్నట్లు, ఈఅనాత్మప్రపంచంబు=ఈయనాత్మయైనజగత్తు, అసద్రూపంబగుటవలనఁ=లేని దగుటచేతను, నిరవయవంబును=అవయవంబులు లేనిదియు, వ్యాపకంబును=సర్వవ్యాపకమైనదియు, అసంగంబును=దేనితోను సంబంధింపనిదియు, వినగగనంబునకుఁ=అయినట్టి ఆకాశమునకు, అభావరూపంబు = శూన్యముగా నుండుటయే, స్వభావం బగుటవలనఁ = స్వరూపము కావునను, శశవిషాణంబు=కుందేటి కొమ్ము, ఎడ్డియుం గానిపగిదిఁ=ఉన్నదియు లేనిదియు గానట్లు, సజా...బులు-సజాతీయ=(భూతములు) సమానజాతి కలవి గాని, విజాతీయ=విరుద్ధజాతిగలవి కాని, స్వగతంబులు=తనయందే యున్నవి కాని, కానేరవు=కావు (అనఁగా: సజాతీయ, విజాతీయ, స్వగతభేదములను నాకు (బ్రహ్మమునకుఁ గలిగింప నేరవు),అగుటవలనఁ=అట్లు గావున, వస్తుకృతపరిచ్ఛేదంబు, శూన్యంబగుఁ = వస్తువులచేఁ జేయఁబడినభేదము(అనగా: యీవస్తువునందున్నాఁడు, ఆవస్తువునందు లేఁడు, అను భేదము లేదు) ఇవ్విధంబునఁ=ఈవిధముగా, త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితత్వంబువలనఁ = దేశవస్తుకాలపరిచ్ఛేదములు లేకుండుటవలన, అద్వితీ...య్యంబుఁ - అద్వితీయ = రెండవది లేనట్టియు, పరిపూర్ణ = సర్వవ్యాపకుఁడైనట్టియు, ప్రత్యగభిన్న = కూటస్థునికంటె వేఱు కానట్టియు, పరబ్రహ్మచైతన్యంబుఁ=పరబ్రహ్మమైనరూపమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడను, అగుదునని=అయియున్నానని, వెండియుఁ=మఱియును, ఇట్లనియెఁ=ఈక్రిందివిధముగా చెప్పెను.

తా. ఈవిధముగాఁ ద్రికాలములయందును నాశములేనివాఁడ నగుటచేత సద్రూపుఁడనై సర్వవస్తువులఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుండుటచేఁ జిద్రూపుఁడనై యందఱిచేతను సర్వాధికముగఁ బ్రేమింపఁబడుచుండుటచేత నానందరూపుఁడనై యుండి పరిచ్ఛేద శూన్యుఁడనగుటచేత సర్వవ్యాపకుఁడను గూడనై యున్నాను. దేశకృతపరిచ్ఛేద మనియుఁ గాలకృతపరిచ్ఛేద మనియు వస్తుకృత పరిచ్ఛేదమనియు పరిచ్ఛేదములు మూఁడు విధములు అందు ఒక దేశముననుండి మఱియొక దేశమున లేకపోవుట దేశకృతపరిచ్ఛేదము. ఒక కాలముననుండి మఱియొక కాలమున లేకపోవుట కాలకృతపరిచ్ఛేదము. తనకంటె భిన్నమగుపదార్థము వేఱొకటియుండుట వస్తుకృతపరిచ్ఛేదము. ఈమూఁడుపరిచ్ఛేదములలో నొక్కటైన నుండునేని యది సర్వవ్యాపకము కానేరదు. నాకీమూఁడును లేవు. ఎట్లనిన—మణిసువర్ణరజితతామ్రలోహమృణ్మయాదు లగు సర్వవిధములైన (అనఁగా: చిక్కువతక్కువలుగల ఘటాదులయందు లోపల వెలుపల వ్యాపించి వానితో సంబంధమేమియులేక సర్వవ్యాపకమైయుండు నాకాశమువలెఁ బంచభూతములయందును దత్కార్యములగు దేవమనుష్యమృగాదులయందును (అనఁగా: న్యూనాధికభావములు గల సర్వపదార్థములయందును,) నేను వ్యాపించియున్నాను. ఈచెప్పఁబడినవే ప్రపంచము కావున సర్వదేశములయందు నున్నవాఁడ నగుటచే నాకు దేశకృతపరిచ్ఛేదము లేదు. ఉత్పత్తివినాశములకుఁ గూడ సాక్షి నగుటచే నేను సర్వకాలములయందు నున్నాను. కావునఁ గాలకృతపరిచ్ఛేదము లేదు. సజాతీయమనియు విజాతీయమనియు స్వగత మనియు వస్తుపరిచ్ఛేదము మూఁడువిధములు. అందు (ఒకవృక్షమునకు మఱియొక వృక్షమునుండి గలుగుపరిచ్ఛేదము (అనఁగా "ఆవృక్షమునకంటె నీవృక్షము వేఱు" అనువ్యవహారమునకుఁ గారణమగుపరిచ్ఛేదము) (భేదము) సజాతీయవస్తుకృతపరిచ్ఛేదము. ఇట్టి వృక్షమునకు ఱాయి మొదలగువానివలనఁ గలుగుపరిచ్ఛేదము విజాతీయ వస్తుకృతపరిచ్ఛేదము. ఆవృక్షమునకే తనయవయవములైనపత్రపుష్పఫలశాఖాదులవలనఁ గలుగుపరిచ్ఛేదము. స్వగతవస్తుకృతపరిచ్ఛేదము, "సజాతీయ మనఁగా తనజాతి గలరెండవవస్తువు. విజాతీయ మనఁగా విరుద్ధజాతి గలరెండవవస్తువు. స్వగత మనఁగాఁ దనలోనేయుండియు భిన్నముగ వ్యవహరింపఁబడువస్తువు" అని తెలిసికొనవలయును. ఈమూఁడువిధము లగువస్తుపరిచ్ఛేదములలో నొక్కటియైనను నాకుఁగలుగదు. భ్రాంతివలనఁ బ్రపంచము నాకంటె వేఱుగా నున్నట్లు తోఁచుచున్నది. కాని వాస్తవముగ విచారించిన నది లేనేలేదు. "ఆకాశభూతము నిరవయవము (అవయవములులేనిది) దేనితోను సంబంధించునదికాదు. సర్వవ్యాపకము. ఇట్లగుటచే నది యసద్రూపము కానేరదు. అవయవములుండుటచేఁ దక్కిననాల్గుభూతములును నశించునవియైనను దీనికి నాశముకలుగదు. కావున బ్రహ్మమునకుఁ దీనితో విజాతీయపరిచ్ఛేదము రావలయును" అనియందువేమో అది పడకాదు. ఆకాశ మెట్టిదైనను దానికి నభావమే స్వరూపము. ఇది యనుభవసిద్ధమే.

కావున వంధ్యాపుత్రునివలె మృగతృష్ణికాజలమువలె నిది బ్రహ్మమున కేవిధమగు వస్తుపరిచ్ఛేదమును జేయంజాలదు. "జలము రెండువిధములు. శుద్ధజలమొక్కటి. మృగతృష్ణికాజల మొక్కటి. కమలము రెండువిధములు. సరస్సునందుఁ బుట్టునది యొక్కటి. యాకాశమునందుఁ బుట్టునదియొక్కటి" అనివ్యవహరించుటపరిహాసాస్పద మగుననుటకు సందియము లేదుకదా. ఈవిధముగా నాకుఁ ద్రివిధపరిచ్ఛేదములును లేకుండుటచే నేను అద్వితీయుఁడను. (సర్వవ్యాపకుఁడను కూటస్థునికంటె వేఱుకాని శుద్ధపరబ్రహ్మంబును. ఓపార్వతీ ఈవిధముగాఁ దన యపరిచ్ఛిన్నత్వమునుఁ దెల్పి సర్వాత్మకసగుణ ధ్యానింపు మని ఉపదేశించి శ్రీరాముఁడు హనుమంతునితో నిక్రిందివిధమున జెప్పెను.

అవ. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి సాంఖ్యయోగము నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

ఆ. ఏ నఖండసచ్చిదానందమయుఁడనై
యిట్లు వెలుఁగుచునికి నెఱిఁగి నన్ను
నేనటంచుఁ దెలియు నిపుణులు మత్స్వరూ
పాత్ము లగుచు ముక్తు లగుదు రనఘ. 165

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా, ఏను, అఖండసచ్చిదానందమయుఁడనై=సర్వపరిపూర్ణసత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడనై, ఇట్లు=పైన వివరించినవిధముగా, వెలుఁగుచున్=ప్రకాశించుచు, ఉనికిన్=ఉండుటను, ఎఱిఁగి=తెలిసికొని, నన్నున్=బ్రహ్మస్వరూపుఁడనైననన్ను, నేనటంచు తెలియునిపుణులు=అస్మచ్ఛబ్దార్థమని తెలిసికొన్న విద్వాంసులు, మత్స్వ...లగుచున్=మత్=నాయొక్క, స్వరూప=రూపమే, ఆత్ములగుచున్=స్వరూపముగాఁ గలవారై (నేనే వారై,) ముక్తులగుదురు=మోక్షముచెందుదురు.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! ఈవిధముగా నేను (బ్రహ్మము) సర్వపరిపూర్ణసచ్చిదానంద స్వరూపుఁడ నగుటఁ "దెలిసికొని" నన్నే (ఆబ్రహ్మమే) నేను (అస్మచ్ఛబ్దార్థము) అని యపరోక్షజ్ఞానప్రభావముచే గ్రహించువారు నన్నుఁ బొందుదురు. ముక్తిని జెందుదురు.

అవ. ఇట్లు పరమేశ్వరుఁడు పార్వతీదేవికి సర్వము నెఱింగించి శ్రీరాముఁ డాంజనేయున కొనర్చినపరమోపదేశమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. అని యిట్లు బోధించి యానందమయుఁ డగు
శ్రీరాఘవుఁడు నిజశ్రీపదార
విందంబులకు భక్తివందనంబులు సేయు
హనుమంతుఁ గనుఁగొని యప్పు డతని

శిర మనఘుఁ బూర్వాద్రిశిఖరంబుపై స్వక
రార్కమండలము డాయంగఁ జేర్చి
తనరు నీహస్తమస్తకయోగ మిప్పుడే
తెలివి యెఱుంగు నా తెలివి నీవు
తే. తెలివి నీవని దెలుపఁగాఁ దెలియు నెద్ది
యదియె నీవను వెలుఁగుచే ననిలసుతుని
ధీగతానాద్యవిద్యాంధతిమిర మెల్ల
బాపి కేవలతత్త్వరూపంబుఁ జూపె. 166

టీ. అని, ఇట్లు=ఈవిధముగా, బోధించి = ఉపదేశించి, ఆనందమయుఁడు=ఆనందరూపుఁడు, ఐనశ్రీరామమూర్తి=ఐనట్టి రాముఁడు, నిజశ్రీపదార...లకున్-నిజ=తనయొక్క, శ్రీ=శోభాయుక్తమైన, పదారవిందంబులకున్ పాదపద్మములకు, భక్తిన్=భక్తితో, వందనంబులు=నమస్కారములు, చేయుహనుమంతున్=చేయునట్టి ఆంజనేయుని, కనుఁగొని= చూచి, అప్పుడు=ఆసమయమున, అతని...బుపైన్-అతని=ఆహనుమంతునియొక్క, శిరమను=శిరస్సుఅనియెడు, పూర్వాద్రి=పూర్వపర్వతము యొక్క, శిఖరంబుపైన్=శిఖరముమీఁద, స్వకరార్కమండలమున్-స్వ=తనయొక్క, కర=హస్తమనెడు, అర్కమండలమున్=సూర్యమండలమును, డాయంగఁజేర్చి=కలుసుకొనునట్లుగాఁ జేర్చి (శిరముపై చేతినుంచి) తనరఁగ ము-తనరు=ఒప్పుచున్న, ఈహస్తమస్తకయోగము=ఈహస్తమస్తకసంయోగము, ఏ తెలివియెఱుంగున్= ఏజ్ఞానము తెలిసికొనుచున్నదో, ఆ తెలివినీవు=అజ్ఞానవే నీవు, తెలివినీవని=“జ్ఞానము నీవు” అని, తెలుపఁగాన్=తెలియఁజేయగా, తెలియునెద్ది=ఏది తెలిసికొనుచున్నదో, అదియే నీవను వెలుగుచేన్=“అజ్ఞానమే నీవు” అను ప్రకాశముచే, (బ్రహ్మప్రకాశముచే)అని ...ల్లన్=అనిలసుతుని=ఆంజనేయునియొక్క, ధీ=బుద్ధిని, గత=పొందియున్న, అనాది=అనాదియైన, అవిద్య=మాయయనెడు, అంధతిమిర మెల్లన్=గాఢాంధకార మంతయు, పాపి=తొలగించి కేవలతత్త్వరూపంబున్-కేవల=నిర్మలమైన, తత్త్వ=యథార్థమైన (లేక బ్రహ్మముయొక్క), రూపంబున్=రూపమును, చూపెన్=చూపించెను.

తా. ఓగౌరీ ఇట్లు శ్రీరామచంద్రుఁ డతివిశదముగా నాత్మతత్త్వమునుఁ దనకుపదేశింపఁగానే యంతకంటె నతిస్పష్టముగ నెఱుంగగోరి హస్తమస్తకసంయోగము ననుభవింపఁగోరి యాయభిప్రాయమును సూచించుచు నాంజనేయుఁ డారాముని పదములకు సాష్టాంగమాచరించెను. శ్రీరాముఁడు నాయభిప్రాయము నెఱింగి కరుణార్ద్రుఁడై యాతనిశిరమున దనహస్తముఁజేర్చి “ఓయాంజనేయా! బాగుగ గురుతింపుము. ఈ

హాస్తమస్తక సంయోగము నే తెలివిచే నెఱుంగుచున్నావో ఆ తెలివియే నీయథార్థస్వరూపము అనుమాటను ఏ తెలివిచే నెఱుంగుచున్నావో అదియే నీయథార్థస్వరూపము. అదియే నాయథార్థస్వరూపము. మనకిరువురకు భేదము లేదు అని విస్పష్టముగ నుపదేశించి క్రేలితోఁ జూపినయట్లు కూటస్థునిజూపి యాతనియజ్ఞానము నెల్లను ధ్వంసము గావించెను. ఇట్లు హనుమంతునకీరీతిబాగు నుదయాచలముపై రామహాస్తాబనుసూర్యుఁ డుదయించి యజ్ఞానము నంధకారమును ధ్వంసము చేసెను.

వ. ఆసమయంబున.

చ. అటఁ బొడఁ గాంచె మారుతిహృదంబురుహాంతరబింబితస్ఫుర
చ్చటులపునఃపునశ్చలదసద్విషయస్పృశదింద్రియాన్వితో
త్కటపటుధీప్రవృత్తిసహితజ్ఞకళాగ్రనివేశముఁ విశం
కటనిజభాప్రకాశితజగద్వ్రజకోశము స్వప్రకాశముఁ. 167

టీ. అటన్ = అచ్చట, మారుతి = ఆంజనేయుఁడు, హృదం...శముఁన్-హృత్ = హృదయమనెడు, అంబురుహ = కమలముయొక్క, అంతర = లోపల, బింబిత = ప్రతిబింబించినట్టియు, స్ఫురత్ = ప్రకాశించుచున్నట్టియు, చటుల = అధికమైనట్టియు, పునఃపునః = మాటిమాటికి, చలత్ = చలించుచున్న, అసత్ = శూన్యములైన, విషయ = శబ్దాదివిషయములను, స్పృశత్ = స్పృశించుచున్న, (అనఁగా, విషయములఁ బ్రకాశింపఁజేయుటకై వెలికిఁ బ్రసరించుచున్న) ఇంద్రియ = ఇంద్రియములతో, అన్విత = కూడియున్న (అనఁగా: ఇంద్రియములమూలమున వెలికివచ్చుచున్న, ఉత్కట = లెక్కకు మిక్కిలియైన, పటు = స్ఫుటమైన, ధీప్రవృత్తి=బుద్ధి వృత్తులయందు, సహిత = ఉంచఁబడిన (ప్రతిబింబించియున్న), జ్ఞకళా = జ్ఞానకళయొక్క చిదాభాసునియొక్క, అగ్ర = మీఁద సాక్షియై, నివేశముఁ = ఉన్నట్టియును, విశంకట.. కోశముఁన్-విశంకట = విశాలమైన, నిజ = స్వకీయమైన, భా = కాంతిచేత, ప్రకాశిత = ప్రకాశింపఁ జేయఁబడిన, జగత్ = ప్రపంచముయొక్క, వ్రజ = సమూహ మనెడు, కోశముఁ = ఆవరణము (అనఁగా: బ్రహ్మాండము, లోక బ్రహ్మాండములు కలిగినట్టియు), స్వప్రకాశముఁ = స్వయంప్రకాశమును (బ్రహ్మమును), పొడఁగాంచెన్= చూచెను.

తా. ఓ పార్వతీ! పిదప నాకర్ణింపుము. ఈవిధముగా శ్రీరాముఁడు స్వప్రకాశమును జూపఁగనే యది యాంజనేయునకు గోచరమయ్యెను. హృదయకమలమున-నిలిచి లేక బ్రతిబింబించి సర్వాధికముగఁ బ్రకాశించుచు బాహ్యవిషయములపై కుఱుకుచు నింద్రియములమూలమున మాటిమాటికి సంచరించుచు నున్నమనోవృత్తుల

యం దుండు చిదాభాసునకు సాక్షియై త్రిభువనముల నేకరూపముతోఁ బ్రకాశింపఁజే యుచు నున్న పరబ్రహ్మము గోచరుఁ డయ్యెను.

ఆ. అట్టికన్నుఁ గాంచి యానందమూర్తియై
చిత్రరూప మట్లు చేష్ట లుడిగి
తనువు మఱచి కొంతతడవు పూరకుండె నా
యాంజనేయుఁ డోహిమాద్రితనయ. 168

టీ. ఓహిమాద్రితనయ=ఓపార్వతీ, ఆంజనేయుఁడు, అట్టికన్ను గాంచి=అట్లు పరమానందస్వరూపుఁ డగువాని జూచి, ఆనందమూర్తియై=ఆనందమయుఁడై, చిత్రరూపమట్లు=చిత్తరువునందు లిఖింపఁబడిన ప్రతిమవలె, చేష్టలుడిగి=ఇంద్రియ వ్యాపారములను వదలి, తనువుమఱచి=శరీరమును మఱచి, కొంతతడవు=కొంతసేపు, ఊరకుండెన్.

తా. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగ నాయాంజనేయుఁడు తన యథార్థస్వరూపమును జూచి పరమానందమయుఁడై శరీరమును మఱచి చిత్తరువునందు లిఖించిన ప్రతిమ వలె నేమియుం జేయక నాయాంజనేయుఁడు కొంతసే పూరకుండెను.

తే. లిప్తమాత్రం బవిద్యాకలిప్తమాత్ర
మైనఘనుని నెన్న లేరు బ్రహ్మాదు లనఁగ
క్షణము సర్వజగద్విలక్షణముఁ బొందు
వాని నుతియింపఁ దరమె యేవారికైన. 169

టీ. లిప్తమాత్రంబు=ఒకనిమిషమైన ("నిమేషో లిప్తమాత్రా" అను విశ్వప్రకాశిక) అవి...ఘనున్=అవిద్యా=అవిద్యచేత, అవిలిప్తమాత్రమైన=స్పృశింపఁబడకుండమాత్రమే యున్న (జయింపఁబడియుండెనక)=అలేదనుట,) ఘనున్=మహాత్ముని, బ్రహ్మాదులు=బ్రహ్మమొదలగుదేవతలు, ఎన్నలేరు=స్తోత్రము చేయనేరరు, అనఁగన్=అని చెప్పఁగా, క్షణము=క్షణకాలము (అనఁగా: పదునెనిమిదినిమిషములు కాష్ఠ, ముప్పది కాష్ఠలు కళ, ముప్పదికళలు క్షణము ఇంతకాలము, సర్వ...ణము సర్వజగత్=సర్వప్రపంచమునకంటె, విలక్షణమున్=వేఱగు బ్రహ్మతత్త్వమును, పొందువానికిన్=ఆశ్రయించినవానిని (అనఁగా: బ్రహ్మరూపుఁడై నిర్వికల్పసమాధియందున్నవానిని), ఏవారికైనన్=ఎవ్వనికైనను, నుతియింపన్=స్తోత్రము చేయుటకు, తరమె=శక్యమా.

తా. అవిద్యాసంబంధములేక నొక్కలిప్తయైన నుండిన మహాత్ముని బ్రహ్మాదులు కూడ స్తోత్రము చేయలేరు. ఇట్లుండ రెండుగడియలకాలము బ్రహ్మానుభవము నొంది సర్వమును మఱచిన యాహనుమంతు నెవ్వఁడు వినుతింపఁగలఁడు.

తే. అట్టివిజ్ఞానయోగసమాధి నొంది
యనుపమానందమూర్తియై యాంజనేయుఁ
డెట్టకేలకు మేల్కాంచి యెదుర నున్న
రామచంద్రునిఁ జూచి సంభ్రమముతోడ. 170

టీ. ఆంజనేయుఁడు, అట్టివి...మాధిన్—అట్టి=పూర్వోక్తమైన, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానమనియెడు, యోగ=యోగముచేత కలిగిన, సమాధిన్=నిర్వికల్పసమాధిని, ఒంది=పొంది, అనుప...ర్తియై—అనుపమ=సాటిలేని, ఆనందమూర్తియై=ఆనందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడై, ఎట్టకేలకున్=అతికష్టముతో, మేల్కాంచి=బాహ్యస్మృతికి మనసుమరల్చి, ఎదురనున్న రామచంద్రునిఁ జూచి, సంభ్రమముతోడన్=త్వరతో.

క. మూఢత్వ ముడిగి యోగా
రూఢుండై భక్తి పొదల మ్రొక్కిన నప్డా
ప్రౌఢమతిఁ జూచి రాముఁడు
గాఢాలింగనము చేసె గారవ మలరన్. 172

టీ. మూఢత్వముడిగి=అజ్ఞానమును విడచి, యోగారూఢుండై=అపరోక్షానుభవమును ఆశ్రయించి, భక్తి, పొదలన్=అభివృద్ధి యగుచుండగా, మ్రొక్కినన్=నమస్కరింపఁగా, అప్డు=ఆసమయమునందు, రాముఁడు, ఆప్రౌఢమతిజూచి=అజ్ఞానసంపన్నునింజూచి, గారవమలరన్=గౌరవముతో, గాఢాలింగనముచేసెన్=ఆలింగనము చేసికొనెను.

తా. ఈవిధముగఁ గొంతసేపు అపరోక్షానుభవము (అనఁగా: నిర్వికల్పసమాధి నొంది పరమానందము ననుభవించుచుండి కొంతసేపటికి కెట్లో బాహ్యస్మృతికిఁ దిరిగి మేల్కాంచి యాంజనేయుఁడు తన యెదుట నున్న శ్రీరామునకు సాష్టాంగముగ నమస్కరించెను. ఈవిధముగ నజ్ఞానమును బాసి యోగసిద్ధినొంది తనకు భక్తియుక్తుఁడై నమస్కరించుచున్న మారుతిని శ్రీరాముఁడును గౌరవపూర్వకముగ వాత్సల్యయుక్తముగ గాఢాలింగనముఁ జేసికొనియెను.

అవ. ఇట్లు పార్వతీపరమేశ్వరసంవాదరూపమున సాంఖ్యయోగమును వివరించి కవి దాని నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు గారవంబుఁ జేసిన నాంజనేయుం డప్పరమేశ్వరున కనేక
విధపూజానమస్కారస్తోత్రంబులు గావించెనని విని పార్వతీదేవి
యంతమీఁద శ్రీరామస్వామి యేమి యుపదేశించె నని శ్రీమహా
దేవు నడుగుటయును. 172

టీ. ఇట్లు గారవంబు చేసినన్ = ఇట్లు గౌరవింపఁగా, అయ్యాంజనేయుండు, అప్పరమేశ్వరునకున్ = ఆశ్రీరామునకు, అనే...బులు-అనేకవిధ = అనేకవిధము లైన, పూజా=పూజలను, నమస్కార=నమస్కారములను, స్తోత్రంబులు=స్తోత్రము లను, కావించెన్=చేసెను, అనినన్=అని చెప్పఁగా, విని, పార్వతీదేవి, ఆటమీఁదన్=పిమ్మట, శ్రీరామస్వామి=రాముఁడు, ఏమిరుపదేశించెనని, శ్రీమహాదేవున్= ఈశ్వరుని, అడుగుటయున్=అడుగఁగా.

తా. ఈవిధముగ రామచంద్రుఁడు తన్ను గౌరవింపఁగానే యాంజనేయుఁడును ఆశ్రీరాముని బహువిధపూజానమస్కారస్తోత్రములచే నభినందించి (అనఁగాఁ బార్వతియు "పిదప శ్రీరాముఁ డేమి యుపదేశించెను" అని) పరమేశ్వరునిఁ బ్రశ్న చేసెను.

అవ. 173-174-175 పద్యములును కృతిపతిసంబోధనలు.—

చ. కలుషవిదూర! నిర్గతవికార! సురాంబుజసూర! సూరిహృ
జ్జలజవిహార! చారుసుఖసాగర! విశ్వశరీర భూరిని
ర్మలగుణవార! వారిధిసమానగభీర! సుమేరుధీర! స
న్నలినభవాభవాచ్యుతమనఃకలితాత్మవిచారకారణా! 173

టీ. కలుషవిదూర-కలుష=పాపములకు, విదూర=దూరమైనవాఁడ, నిర్గతవికార=వికారములేనివాఁడ, సురాంబుజసూర-సుర=దేవతలనెడు, అంబుజ=కమలములకు, సూర=సూర్యునివంటివాఁడా, సూరి...హార-సూరి=విద్వాంసులయొక్క, హృజ్జలజ=హృదయకమలములయందు, విహార=విహరించెడువాఁడా, చారుసుఖసాగర-చారు=మనోహరమైన, సుఖ=బ్రహ్మానందమునకు, సాగర=సముద్రమువంటివాఁడా, విశ్వశరీర=ప్రపంచస్వరూపా! భూరి...వార-భూరి=అధికమైనట్టియు, నిర్మల=పరిశుద్ధమైనట్టియు, గుణ=గుణములయొక్క, వార=సమూహముగలవాఁడా, వారిధిసమానగభీర=సముద్రునితో సమానమైన గాంభీర్యము గలవాఁడ, సుమేరుధీర=మేరుపర్వతముతో సమానమైన ధైర్యముగలవాఁడా, సన్నలిన...కారణా-సత్=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, నలినభవ=బ్రహ్మదేవునియొక్కయు, అభవ=ఈశ్వరునియొక్కయు, అచ్యుత=విష్ణువుయొక్కయు, మనఃకలిత=మనస్సునందున్న, ఆత్మవిచార=బ్రహ్మవిచారమునకు, కారణ=కారణభూతుఁడైనవాఁడా. (అనఁగా: బ్రహ్మాదులకుసహితముజ్ఞానప్రదుఁడా!).

క. సర్వేశ్వర! సర్వోత్తమ, సర్వవ్యాపారసాక్షి! సర్వాధారా!
సర్వజ్ఞ! సర్వతోముఖ, సర్వాధిష్ఠానభూత! సర్వాకారా! 174

టీ. సర్వేశ్వర=సమస్తమునకు ప్రభువా, సర్వోత్తమ-సర్వ = సమస్తమునకంటె, ఉత్తమ=శ్రేష్ఠుఁడా, సర్వవ్యాపారసాక్షి = సర్వకార్యములకును (అనఁగా:

నింద్రియములనోవ్యాపారములకు), సాక్షియగువాఁడా! సర్వాధారా = సర్వమునకు నాధారభూతుఁడా, సర్వజ్ఞ = సర్వమునుఁ దెలిసికొనువాఁడా, సర్వతోముఖ = సర్వవ్యాపకుఁడా, సర్వాధిష్ఠానభూత = భ్రాంతిసిద్ధమగు నీసమస్తమునకు నాధారభూతుఁడా, సర్వాకారా = సర్వప్రపంచమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడా.

మాలినీ. ప్రణమితమునిజాలా! భాసురానంతలీలా
ప్రణుతనిఖిలదేవా! భవ్యదివ్యప్రభావా!
ప్రణవజపనిధానా! బ్రహ్మవిద్యానిధానా!
గుణనిధిజగదీశా! కోటిసూర్యప్రకాశా! 175

టీ. ప్రణమితమునిజాల - ప్రణమిత = నమస్కరించుచున్న (లేక నమ్రీభూతులుగాచేయఁబడిన), మునిజాల = ఋషిసమూహముగలవాఁడా. ఋషులందఱు నీమహాదేవాచార్యులకు నమస్కరింతురనుట, భాసురానంతలీలా - భాసుర = ప్రకాశించుచున్న, అనంత = అపరిమితములైన, లీలా = విలాసములు (లేక చేష్టలుగలవాఁడా), ప్రణుతనిఖిలదేవా - ప్రణుత = స్తోత్రముచేయఁబడిన, నిఖిలదేవా = సమస్తదేవతలును గలవాఁడా, (అనఁగా: భేదబుద్ధిలేక, సర్వదేవతలయందు నేకభావముగలవాఁడా), భవ్యదివ్యప్రభావా - భవ్య = శుభకరమైనట్టియు, దివ్య = శ్రేష్ఠమైనట్టియు, ప్రభావా = సామర్థ్యము గలవాఁడా, ప్రణవజపనిధానా - ప్రణవజప = ఓంకారజపమునకు, నిధానా = స్థానభూతుఁడా, బ్రహ్మవిద్యానిధాన = బ్రహ్మజ్ఞానమునకు నాశ్రయభూతుఁడా, గుణనిధి = సమస్తకళ్యాణగుణశాలీ, జగదీశా = ప్రపంచమునకు ప్రభువైనవాఁడా, కోటిసూర్యప్రకాశా = కోటిసూర్యులవలె ప్రకాశించువాఁడా.

గద్యము. ఇది శ్రీమన్నారాయణమహాదేవగురుకరుణాకటాక్షవీక్షణవిమలీకృతనిజహృదయకమలకర్ణికాంతస్స్ఫురితాఖండసచ్చిదానందరసైకస్ఫూర్తిమత్ప్చక్రసీతారామమూర్తి పరశురామపంతులలింగమూర్తిగురుమూర్తిప్రణీతంబైన శ్రీసీతారామాంజనేయసంవాదం బనుయోగశాస్త్రంబునందు సాంఖ్యయోగానుభవవిచారం బనునది ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము.

ఈగద్యకు అర్థము ప్రథమాశ్వాసాంతమందలి గద్యకువలెను.

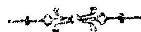
ఇట్లు వెన్నెలకంటి సుందరరామశర్మచే వివరింపఁబడిన శ్రీసీతారామాంజనేయసంవాదతాత్పర్యమునందు ద్వితీయాశ్వాసము ముగిసెను.

ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము.

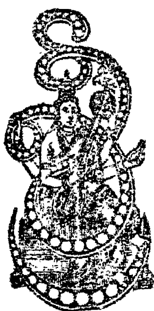
శ్రీ రస్తు.

శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదము

తృతీయాశ్వాసము.

అవ. ఇట్లు సాంఖ్యయోగమును విస్తరించి యమనస్కయోగమును నిరూపించు వాఁడై కవి మొట్టమొదట నాంధ్రకవులయాచారము ననుసరించి కృతిపతిని సంబోధించుచున్నాఁడు.—

క. శ్రీయోగీశ్వరదత్తా
త్రేయపదాంబుజవిధేయ ధీరనికాయ
ధ్యేయా ఘనసచ్చిత్సుఖ
కాయ మహాదేవ దేశికప్రభురాయా. 1

టీ. శ్రీయోగీశ్వరదత్తాత్రేయపదాంబుజవిధేయ—శ్రీ = అణిమమహిమ మున్నగు నష్టైశ్వర్యములుగల, యోగి= బ్రహ్మవేత్తలకు, ఈశ్వర = ప్రభువగు, దత్తాత్రేయ= దత్తాత్రేయమహామునియొక్క, పదాంబుజ=పాదపద్మములకు, విధేయ=విధేయుఁడవైనవాఁడా, ధీరనికాయధ్యేయా-ధీరనికాయ=బ్రహ్మవేత్తలసమూహముచేత, ధ్యేయా=ధ్యానముచేయఁదగినవాఁడా, ఘనసచ్చిత్సుఖకాయా-ఘన = అఖండమైన, సత్ = త్రికాలాబాధ్యమైన, చిత్=జ్ఞానస్వరూపమైన, సుఖ=ఆనందమయమైన, కాయ= దేహముగలవాఁడా, మహాదేవదేశికప్రభురాయా-మహాదేవ=మహాదేవయను పేరుగల, దేశికప్రభు=ఆచార్యవర్యులలో, రాయా=శ్రేష్ఠుఁడా.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడగుదత్తాత్రేయయోగీంద్రునకు శిష్యుండవును సత్పురుష సమూహములచే స్తోత్రముచేయఁదగినవాఁడవును సచ్చిదానందరూపుఁడవును అగు మహాదేవ దేశికేంద్రా!

అవ. ఇట్లు సంబోధించి పరమేశ్వరోత్తరరూపవాక్యములతో నమనస్కమును విస్తరింప నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

వ. అవధరింపుము శ్రీమహాదేవుం డమ్మహాదేవి కిట్లనియె. నట్లాంజనే

యుండు పరమసాంఖ్యరాజయోగసమాధివలన మేల్కాని బ్రహ్మానంద
భరితాంతఃకరణుండై తనముందరనున్న శ్రీసీతారామగురునిం గనుం
గొని యనేకసాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి నిటలతటఘటి
తాంజలిపుటుండై యిట్లని వినుతించె. 2

టీ. అవధరింపుము=వినుము, శ్రీమహాదేవుఁడు = ఈశ్వరుఁడు, అమ్మహాదేవికిన్=ఆపార్వతీదేవికి, ఇట్లనియెన్=ఈవిధముగాఁజెప్పెను, అట్లు = పైనిఁజెప్పినవిధముగా, అంజనేయుఁడు = పర...లనన్-పరమ-శ్రేష్ఠమైన, సాంఖ్య=సాంఖ్య మను పేరు గల, రాజయోగ=రాజయోగముయొక్క, సమాధివలనన్=నిష్ఠనుండి (అనఁగా: నిర్వికల్పసమాధినుండి), మేల్కాని=జాగ్రత్త వహించి, బ్రహ్మ...ణుండై బ్రహ్మానంద=బ్రహ్మానందముచేత, భరిత=నిండిన, అంతఃకరణుండై=మనస్సుకలవాఁడై, తనముందరనున్న=తనయెదుటనున్న, శ్రీసీతా...రునిన్-శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడైన, సీతా=చిచ్ఛక్తిస్వరూపిణియైన సీతాదేవితోఁగూడిన, రామగురునిన్=శ్రీరాముఁడను గురువును, కనుఁగొని=చూచి, అనేక...బులు-అనేక=లెక్కకు మిక్కిలి యైనట్టియు, సాష్టాంగ=కరచరణాద్యష్టాంగములతోఁగూడినట్టియు, దండప్రమాణంబులు=నమస్కారములను, ఆచరించి=చేసి, నిటల...డై-నిటలతట=భ్రూమధ్యప్రదేశమునందు, ఘటిత=ఉంచఁబడిన, అంజలిపుటుండై=నమస్కారముకలవాఁడై (అనఁగా: నమస్కరించుచు,) ఇట్లని వినుతించెన్=ఈవిధముగా స్తోత్రము చేసెను.

తా. ఈ మూఁడవయాశ్వాసమునందలి విషయమును వినుము. "ద్వితీయాశ్వాసమునఁజూపింపఁబడిన రీతిగా పార్వతీదేవి సాంఖ్యయోగోపదేశమైనపిదప రాముఁడు దేని నుపదేశించెను?"అని ప్రశ్నచేయఁగానే పరమేశ్వరుఁ డిట్లు సమాధానమును చెప్పెను. ఓపార్వతీ! వినుము. అట్లు సాంఖ్యయోగోపదేశము కాఁగానే యాంజనేయుఁడు నిర్వికల్పసమాధినిఁ జెందెను. కొంతసేపటికి మేల్కాని యెదుట నున్న సీతారామగురువుల భక్తిపూర్వకముగా నమస్కరించెను. నిటలంబున చేమోడ్పుఁ గదియించెను. ఈక్రింద వివరింపఁబోవువిధముగా వినుతించెను.

ఆంజనేయుఁడు శ్రీరాముని వినుతించుదండకము.

అవ. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి హనుమంతుఁ డొనర్చిన స్తోత్రమును వివరించుచున్నాఁడు.—

దం. శ్రీరామ రామా త్రిలోకాభిరామా పరంధామ నిష్కామ సంపూర్ణ
కామా బుధేంద్రాంతరంగాబ్ధిసోమా లసద్దివ్యనామా విరాజద్గుణ
స్తోమ యుష్మత్ప్రకాశస్వరూపం బవాచ్యం బచింత్యం బనంతం బసం
గం బఖండం బబాధ్యం బబోధ్యం బసాధ్యం బభేద్యం బవిచ్ఛేద్య

మాద్యంతశూన్యం బజంబప్రమేయం బవిజ్ఞేయమద్వయ మహఃస్వంశ్వ
మవ్యక్తమగ్రాహ్యమధ్యాత్మమేకం బరూపం బనాఖ్యం బరక్తం
బశుక్లం బకృష్ణం బపీతం బనీలం బసూక్ష్మం బదీర్ఘం బహ్రస్వం
బబాహ్యాంతరం బక్షరం బవ్యయం బింద్రియాగోచరంబప్రతర్క్యం
బనిర్దేశ్యమాద్యం బదృశ్యం బకంపం బచింత్యం బలిప్తం బశబ్దం
బసంస్పర్శభూతం బరూపంబ సుస్వాదుగంధం బవాఙ్మానసప్రాప్యమై
పూర్ణమై నిత్యమై సత్యమై శుద్ధమై బుద్ధమై ముక్తమై శాంతమై కేవ
లంబై నిరాకారమై సచ్చిదానందరూపాత్మమై శూన్యమై సర్వభూతాం
రుదేహేంద్రియప్రాణహృద్బుద్ధ్యహంకారచిత్తాదివృత్తి ప్రపంచంబు
నాదిత్యుఁడీవిశ్వమెల్లన్ వెలింగింపఁగాఁ జేయురీతిం బ్రకాశింపఁగా
జేయఁగా సాక్షివై యాకసంబేకమై సర్వభాండంబులం దంతటన్
లోపలన్ వెల్పలన్నిండి యున్నట్లు లాకాశవాయ్వగ్నివార్భూమి
నానావిధాశేషభూతంబులందంతటన్ నిర్వలిప్తుండవై యుండి కర్తృ
త్వభోక్తృత్వమంతృత్వభర్తృత్వహర్తృత్వముల్నామరూపక్రియో
పాధివర్ణాశ్రమంబుల్ గుణంబుల్ వివేకావివేకంబులున్ శోకమోహం
బులున్ లేక యీస్థూలసూక్ష్మాదులన్ జాగరస్వప్నసుప్త్యాదులన్ బం
చభూతంబులన్ బంచకోశంబులన్ జూచుచున్ నిర్వికారుండవై నిర్వి
కల్పుండవై నిర్విచేష్టుండవై నిష్ప్రపంచుండవై నిర్విశేషుండవై నిర్గుణ
బ్రహ్మమాత్రుండవై యొప్పునీదివ్యతత్త్వంబు నీసత్కృపాసంభృ
తాంచత్కటాక్షంబుచేతం గనుంగొంటి దేవా నమస్తే నమస్తే
నమస్తే నమః. 3

టీ. శ్రీరామరామ-శ్రీ=బ్రహ్మవిద్యారూపిణి యైనలక్ష్మీదేవితో, రామ=క్రీ
డించునట్టి, రామ=శ్రీరామ, త్రిలోకాభిరామ=మూఁడు లోకములకు [అనఁగా:
భూర్భువస్స్వర్లోకములకు, విషయములు భూలోకమనియు, నింద్రియములు, భువర్లో
కమనియు, దేవతలు, (ఇంద్రియాధిదేవతలు) సువర్లోకమనియుఁ జెప్పఁబడును] అభిరా
మ=మనోహరుఁడ(సర్వలోకములును, పరబ్రహ్మమును ప్రేమించుచున్నవియని భావము)
పరంధామ-పరం=పరా పరా ప్రకృతుల కతిరిక్తమైన, ధామ=స్థానము లేక తేజస్సు
కలవాఁడా, నిష్కామ = కామము, లేక, కామాదిశత్రువులు లేనివాఁడా, సంపూర్ణ

కామా=కోరఁదగినవిషయము లేనివాఁడా! తానే యానందరూపుఁడు కావునఁ దనకుఁ గావలసిన యెద్దియు లేదనుట. (ఇది నిష్కామత్వమునకు హేతువు). బుధేంద్ర సోమ - బుధేంద్ర = విద్వాంసులయొక్క, అంతరంగ = మనస్సులనెడు, అబ్ధి = సముద్రమునకు, సోమా = చంద్రునివంటివాఁడా, లసద్దివ్యనామా - లసత్ = ప్రకాశించుచున్న, దివ్య = శ్రేష్ఠమైన, నామ = పేరుకలవాఁడా, విరాజద్గుణస్తోమ - విరాజత్ = ప్రకాశించుచున్న, గుణ = శాంతిదాంత్యాదికళ్యాణగుణముల యొక్క, స్తోమ=సమూహము గలవాఁడా! యుష్మత్ప్రకాశస్వరూపంబు = నీజ్ఞాన రూపము, అవాచ్యంబు = చెప్పుటకు శక్యము కానిది. అచింత్యంబు = మనసుచే ధ్యానించుటకు నలవి కానిది, అనంతంబు = అంతము (నాశము, లేక, తుది) లేనిది, అసంగంబు=దేనితోను సంబంధింపనిది, అఖండంబు=సర్వవ్యాపకమైనది పరిచ్ఛేదములు లేనిది. అబాధ్యంబు=కాలాదులచేఁ గాని జ్ఞానముచేఁ గాని నశింపనిది. అబోధ్యంబు= బుద్ధికి గోచరము కాకుండుటచే తెలిసికొనుట కశక్యమయినది (యథార్థస్థితిలో బ్రహ్మమునకంటె భిన్నమగుపదార్థము లేదు. కావున "బ్రహ్మమును తెలిసికొనుచున్నాను" అనుటయే సంభవింపదు). అసాధ్యంబు=ప్రమాణములచేఁ గాని యుక్తులచేఁ గాని సాధించుటకువీలు లేనిది (అనఁగా నిత్యసిద్ధమైనది), అభేద్యంబు=తనకంటె (ఆత్మకంటె) వేఱై యున్నదని భేదించుటకు వీలు లేనిది, అవిచ్ఛేదము=పరిచ్ఛేదములు లేనిది, (లేక శస్త్రాదుల చే భేదించుటకు వీలు లేనిది,) ఆద్యంతశూన్యంబు=మొదలు తుద యనునది (లేక, యంతట నిండియుండునది), అజంబు=ఉత్పత్తి లేనిది, అప్రమేయంబు=ప్రమాణములకు గోచరము కానిది, అవిజ్ఞేయము=జ్ఞానమునకు గోచరము కానిది, (లేక, "ఇట్టిది యని ఏదియో యొక ప్రకారముగ తెలిసికొనుటకు" వీలు లేనిది), అధ్యేయము=ధ్యానమున కగమ్యమైనది [వేఱొక ధ్యాత (ధ్యానము చేయువాఁడు) లేఁడు, కావున బ్రహ్మమును ధ్యానించుట సంభవింపదు.] అద్వంద్యము=తనకంటె భిన్నమగునది, లేక, సాటి లేనిది, అవ్యక్తము= ప్రపంచభ్రాంతిచే స్పష్టము కానిది, అగ్రాహ్యము = ఇంద్రియములచే గ్రహించుట కశక్యమైనది. "పరాంచిఖాని వ్యతృణత్స్వయంభూ స్తస్మాత్పరాఙ్ పశ్యతి నాంతరాత్మన్"="పరమేశ్వరుఁ డింద్రియముల బహిర్ముఖముగఁ గావించెను. కావునఁ బురుషుఁడు బహిర్ముఖముగా చూచును గాని యంతరాత్మనుఁ జూడనేరఁడు" అను శ్రుతి ఈ విషయంబున ప్రమాణము, లేక కర్మాదులచే గ్రహించుట వీలు లేనిది ["నకర్మణా న ప్రజయా న ధనేన"="కర్మ సంతానము ధనము మొదలగునవి బ్రహ్మమును (మోక్షమును) సాధింపనేరవు." అను శ్రుతి ఇందుకు ప్రమాణము], అధ్యాత్మము=ఆత్మకు సంబంధించినది (అనఁగా ఆత్మయే యనుట) ఏకంబు=అద్వితీయమైనది (అనఁగా: స్వజాతీయాది భేదములు లేనిది), అరూపంబు=రూపగుణము లేనిది, అనాఖ్యంబు=పేరు లేనిది, అరక్తంబు=యెఱుపు కానిది, అశుక్లంబు=తెల్లనిది కానిది, అకృష్ణంబు=నల్లనిది కానిది,

అపీతంబు=పచ్చనిది కానిది, అపీనంబు=బలిసినది కానిది, అనూక్ష్మంబు=సన్ననిది కానిది, అదీర్ఘంబు పొడవైనది కానిది, అహ్రస్వంబు=పొట్టిది కానిది, అబాహ్యాంతరంబు=లోపల వెలుపల లేనిది, అక్షరంబు=నాశరహితమైనది లేక కూటస్థరూపమైనది, అవ్యయంబు=నాశరహితమైనది (లేక, క్షీణించుస్వభావము లేనిది.) ఇంద్రియాగోచరంబు=ఇంద్రియములకు గోచరము కానిది, అప్రతర్క్యంబు=విచారించుటకు వీలు లేనిది, అనిర్దేశ్యము="ఇట్టిది" అనినిరూపించిచూపుటకు వీలు లేనిది, అద్యంబు=అనాదిసిద్ధమైనది, అదృశ్యంబు=సర్వసాక్షి యగుటచే దేనికిని దృశ్యము కానిది. అకంపంబు=చాంచల్యము లేనిది, అలక్ష్యంబు=లక్షణప్రాప్తిని గుఱుతించుట, కశక్యమైనది (లేక అతివ్యాప్తి అవ్యాప్తి అసంభవము అనుదోషములు లేకుండునట్లు లక్షణము చెప్పుటకు వీలు లేనిది ("ఇది ఈపదార్థము" అని గుఱుతించుటకు వీలు గలుగఁజేయుచిహ్నము లక్షణమనియు ఆచిహ్నముచే నిర్ణయింపఁబడుపదార్థము లక్ష్యమనియుఁ జెప్పఁబడును. లక్షణము లక్ష్యమందుమాత్రమే యుండక లక్ష్యములు కానిపదార్థములయందు కూడా నున్నయెడల నతివ్యాప్తిదోషదుష్టమనియు లక్ష్యము లగుపదార్థములయందే కొన్నిచోట్ల లేకుండిన అవ్యాప్తి దోషదుష్టమనియు, లక్ష్యములయందంతటను బొత్తుగనే లేకుండిన నసంభవదోషదుష్టమనియుఁ జెప్పఁబడును. "కొమ్ములుండుట గోవునకు లక్షణము" అని చెప్పిన నతివ్యాప్తిదోషము వచ్చును. ఇచ్చట లక్ష్యము లైనగోవులయందు "కొమ్ములుండుట" యనులక్షణ మున్నను వానికంటె వేఱగు మహిషాదులయందు కూడా నది కలదుగదా. ఇట్లె ఎఱ్ఱగానుండుట యావునకు లక్షణము అనినయెడల తెల్లయావులయం దీలక్షణము లేకుండుటచే నవ్యాప్తి "గిట్టలు చీలకుండునది యావు" అనినచో నాలక్షణ మావులయందు బొత్తుగనే లేదు. కావున నసంభవదోషము వచ్చునని తెలిసికొనవలయును. అలిప్తంబు=దేనితోను సంబంధపడక దేనివికారముల నంటకనుండునది, అశబ్దంబు=శబ్దగుణము లేనిది, అసంస్పర్శభూతంబు=స్పర్శగుణము లేనిది లేక కానిది, అరూపంబు=రూపగుణము, లేక నాకారము లేనిది, అనుస్వాదుగంధంబు=రసగంధములు లేనిది, అవాఙ్మానసప్రాప్యమై = వాక్కునకును మనస్సునకు నగోచరమై, పూర్ణమై=అంతటనిండినదై, నిత్యమై=శాశ్వతమై, సత్యమై=సత్తాస్వరూపము గలదియై, శుద్ధమై=నిర్మలమై, బుద్ధమై=జ్ఞానరూపమై, లేక జ్ఞానముచేఁ దెలియఁదగినదై, ముక్తమై=ప్రకృతిసంబంధము లేనిదై, శాంతమై=సంక్షోభము లేనిదై, కేవలంబై=అద్వితీయమై, లేక నిరాకారమై, నిరాకారమై = అవయవములు లేనిదై, సచ్చి...న్మమై-సత్=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద = ఆనందము, రూప= రూపములు గల, ఆత్మ=కూటస్థరూపమైన, చైతన్యమై=జ్ఞానమై, సర్వ...చంబుల-సర్వభూత=సమస్తభూతములయొక్క, ఉరుదేహ=స్థూలాదిదేహములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ప్రాణ=ప్రాణములు, హృత్=మనస్సు బుద్ధి, అహంకార=అహంకారము,

చిత్ర=చిత్రము, ఆది=మొదలయిన, దృశ్య=దృశ్యమైన; ప్రపంచంబులన్ = జగత్తును, ఆదిత్యుఁడు = సూర్యుఁడు, ఈవిశ్వమెల్లన్ = ఈప్రపంచ మంతయు, వెలిగింపఁగాజేయురీతిన్=ప్రకాశింపఁజేయునట్లు, ప్రకాశింపఁగాఁజేయఁగాన్=ప్రకాశింపఁజేయుచుండఁగ, సాక్షివై=ద్రష్టవై, ఆకసంబేకమై=ఆకాశ మొక్కటియై, సర్వ...లందంతటన్-సర్వ=సమస్తములైన, భాండంబులందంతటన్=ఘటములయందంతటను, లోపలన్ వెల్పలన్ నిండియున్నట్టులు, ఆకా...లందున్-ఆకాశ=ఆకాశమునందును, వాయు=వాయువునందును, అగ్ని=అగ్నియందును, వాః=జలమునందును, భూమి=భూమియందును, నానావిధ=అనేకవిధములైన, అశేష=మిగులు లేని, భూతంబులందున్=జంతువులయందును, అంతటన్-నిర్లిప్తుండవై యుండి=సంబంధము లేనివాఁడవై యుండి, కర్తృ...ములు-కర్తృత్వ=ఒకదానిని జేయువాఁడు గానుండుట, భోక్తృత్వ=ఒకదాని ననుభవించువాఁడుగానుండుట, మంతృత్వ=సంకల్పించువాఁడుగా నుండుట, భర్తృత్వ=పోషించువాఁడుగానుండుట, హర్తృత్వములు=సంహరించువాఁడు గా నుండుట యనునవి, నామ...ములు-నామ=పేరు, రూప=ఆకారములు, క్రియ=పనులు, ఉపాధి=ఆవరణములు, వర్ణ=బ్రాహ్మణాదిజాతులు, ఆశ్రమంబులు=బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములు, గుణంబులు=సత్త్వరజస్తమోగుణములు, వివేకావివేకంబులు=జ్ఞానాజ్ఞానములు, శోకమోహంబులును = దుఃఖము అజ్ఞానమును, లేక=లేనివాఁడవై, ఈస్థూలసూక్ష్మములన్=స్థూలసూక్ష్మశరీరములను, జాగరస్వప్నసుషుప్త్యాదులన్=జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులను, పంచభూతంబులన్=ఆకాశాదిభూతములను, పంచకోశంబులన్=అన్నమయాదికోశములను, చూచుచున్, నిర్వికారుండవై=వికారము లేనివాఁడవై, నిశ్చేష్టుండవై=కార్యములు లేనివాఁడవై, నిష్ప్రపంచుండవై=ప్రపంచము లేనివాఁడవై, నిర్విశేషుండవై=విశేషములు, (అనఁగా:ధర్మములు లేనివాఁడవై, నిర్గుణబ్రహ్మమూర్తుండవై=గుణశూన్యుఁడగు బ్రహ్మవేత్తవై, ఒప్పని...తత్త్వంబున్ - ఒప్పు=ప్రకాశించుచున్న, నీ=నీయొక్క, దివ్య=శ్రేష్ఠమైన, తత్త్వంబున్=యథార్థస్వరూపమును, నీ...చేతన్ - నీ=నీయొక్క, సత్=శ్రేష్ఠమైన, కృపా=కరుణతో, సంభృత=నిండిన, అంచత్=ఒప్పుచున్న, కటాక్షంబుచేతన్=కడగంటిచూపుతో, కనుఁగొంటిన్=చూచితిని, దేవా=ఓమహాత్మా ! తే=నీకు, నమః=నమస్కారము.

తా. బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణి యగుసీతాదేవితో క్రీడించునట్టియు భూర్భువస్సువర్లోకములకు (అనఁగా సర్వేంద్రియములకును) సురనరపశుపక్ష్యాదులకును మనోహరుండవైనట్టియు (క్షరాక్షరపురుషులకంటె నతిరిక్త మగుస్థానముగలిగినట్టియు లోకయుత్తమప్రకాశము గలిగినట్టియు) స్వయముగా నానందస్వరూపుఁడ వగుటచేతను సర్వజను లానందమునే కోరుచుండుటచేతను స్వయముగాఁ గోరఁబడవలసిన యర్థము

లేకపోవుటచేత కోర్కెయే లేనట్టియు జ్ఞానులమనస్సులను చంద్రుఁడు సముద్రము ను ప్పొంగంజేయునట్లుల్లసింపం జేయునట్టియు నో శ్రీరామా నీనామ మతిపవిత్రము నీకుఁ గలసద్గుణము లత్యధికములు. నీ దగువిజ్ఞానస్వరూపము వాక్కునకుఁ గాని మనస్సునకుఁ గానిగోచర మగునది (అనఁగా "ఇట్టిది" అని చెప్పుటకుఁగాని యూహించుటకుఁ గాని వీలు)కానిది. తుద మొదలు విభాగములు గలపదార్థములను గూర్చి మాత్రమే లోకమున వ్యవహారములు జరుగుచున్నవి. నీస్వరూపమునకు నట్లు ఆద్యంతములు గాని విభాగములు గాని లేవు. కావున నెట్టివ్యవహారంబును దానినిగూర్చి (నీయథార్థస్వరూపమునుఁగూర్చి) ప్రవర్తింపవు. మఱియు నీస్వరూపము దేనితోను యేవిధమయినట్టియు సంబంధము కలదికాదు. సత్యస్వరూప మగుటచేఁ బ్రపంచమువలె బాధనొందునది కాదు. అద్వితీయ మగుటచేఁ దెలియఁబడఁదగినది (తనకంటె నన్యుం డగుపురుషునిచే నెఱుంగఁబడునది) కాదు. నిత్యశుద్ధ మగుటచేఁ బ్రమాణములచే సాధింపఁదగినది కాదు. నిరాకార మగుటచే ముద్గరాదులచే భేదింపఁబడుటకు గాని ఖడ్గాదులచేఁ జీల్పంబడుటకుఁ గాని శక్యముకానిది. సర్వవ్యాపక మైనది. ఉత్పత్తి లేనిది. కారణ మగు రెండవపదార్థ ముండుటకే వీలు లేకపోవుటయు అట్లున్న యెడల జడత్వంబును ప్రపంచమునకు సాక్షి లేకపోవలసివచ్చుటయును అనవస్థాదోషంబును గలుగుటయు హేతువులు. ప్రమాణము ప్రమాత ప్రమేయము అను త్రిపుటి భ్రాంతిసిద్ధమేయగుటవలనవాస్తవస్థితిలో విచారించినఁ బ్రమాణములకు గోచరముకానిది. పయిన నిరూపించినకారణముఁ వలననే జ్ఞానముచేఁ తెలిసికొనుటకుఁ గాని ధ్యానము నాశ్రయించి ధ్యానించుటకుఁ గాని తరము కానిది. సాటిలేనిది. ప్రపంచభ్రాంతియుండుటచే స్పష్టము కానిది. స్వభావముగా నెట్లున్నను స్పష్టముగాఁ దెలియఁబడనిది. కర్మాదులచే గ్రహింపరానిది. స్వస్వరూపభూత మైనది అద్వితీయమైనది. నామరూపములు లేనిది. ఎఱుపు తెలుపు నలుపు పసుపు మొదలగువర్ణములు కాని లావు సన్నము పొడవు కుఱుచఁదనము మొదలగు నవయవసంస్థానభేదములు కాని లోపల వెలుపలయను విభాగములు కానిలేనిది. నాశము కాని క్రమక్రమముగా క్షీణించుస్వభావముకాని లేనిది. ఇంద్రియములకుఁ గాని యూహకు (అనఁగా చిత్తమునకు, ఇది సంశయాత్మక మగుచిత్తవృత్తి) బుద్ధికిఁ గాని గోచరము కానిది. విచారనిర్ణయములకు నశక్య మైనది. అనాదియైనది. తా నెద్దానిచేతను జూడఁబడక నన్నిటినిఁ జూచునది. చాంచల్యము లేనిది "ఇట్టిది బ్రహ్మస్వరూపము" అని లక్షణము చెప్పుటకు వీలు లేనిది. సర్వప్రపంచమునందును వ్యాపించియున్నను ఏవికారములతోను సంబంధము లేనిది. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములనుభూతగుణములు లేనిది. మఱియు వాక్కునకును మనస్సునకు గోచరముకాని దయ్యును, త్రికాలములయందు సత్తాస్వరూపముతో (సత్యస్వరూపముతో) నుండి ఎట్టికలితి

యును లేక నిర్మలమై జ్ఞానమాత్రగమ్యమై ప్రకృతితోఁ గలియక నాకారములు లేక నీ సత్యజ్ఞానానంద మాత్రమైన నీ ప్రకాశరూపము సూర్యుఁడు సర్వప్రపంచంబును ప్రకాశింపఁజేయునట్లు శరీరప్రాణమనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తాదులగుసర్వదృశ్యపదార్థములను ప్రకాశింపఁజేయుచున్నది. (తెలిసికొనుచున్నది.) ప్రకాశమే జ్ఞానమని ఇదివఱకే పెక్కుమాఱులు నిరూపించియున్నాము. ఇట్లు నీస్వరూపము సర్వప్రకాశకమయినది యగుటచేత నీవు సర్వసాక్షివి. సాక్షివగుటయేకాదు. ఆకాశమొక్కటేయయ్యును సర్వపదార్థములయొక్కయు లోపలను వెలుపలను వానితో (ఆపదార్థములతో) కొంచెమైనను సంబంధింపకయే నిండియున్నట్లు నీవును పంచభూతములయందును వానివలనఁ బుట్టిన సర్వపదార్థములయందును సంబంధరహితుఁడవయి నిండియేయున్నావు. వాస్తవస్థితిలో నీకును జీవులకును భేదమే లేదుకదా. ఇట్లైనను కర్తృత్వాదులును ద్రష్టృత్వాదులును జ్ఞానాజ్ఞానాదులును నామము రూపము కర్మవర్ణాశ్రమములు మొదలగు నుపాధులును శోకమోహములును నీకు లేవు. ఇవి యన్నియు జీవునకు నున్నట్లు తోఁచుచున్నను అది (అట్లు తలంచుట) భ్రాంతియేకదా. కావున నీకు వికారములుగాని సంకల్పవికల్పములు లేక కల్పనాభేదములుగాని చేష్టలుగాని ప్రపంచముతో సంబంధము లేక సంకోచవికాసములుగాని ఇంతయేల? ఏవిధములగు ధర్మములుగాని లేవు. స్థూలాదిశరీరములను జాగ్రదాద్యవస్థలను ఆకాశాదిభూతములను అన్నమయాదికోశములను ఇవి నాకు తెలిసినవి. యివి నాకు తెలియవు. అని జ్ఞానాజ్ఞానరూపములలో నేదియోయొకవిధముగాఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నావు. చిత్తవృత్తి దేనిపైఁ బ్రసరించునో అది తెలియఁబడిన పదార్థమనియు దేనిపైఁ బ్రసరింపదో అది తెలియబడని పదార్థమనియు వ్యవహరింపంబడుచుండుట లోకానుభవసిద్ధము కావున జ్ఞాన (త) రూపముతో పదార్థములు ప్రకాశించినను అజ్ఞాన (త) రూపముతోఁ బ్రకాశించిన నీదృష్టికి (అనఁగా "నీవు సాక్షివి" అనుటకు) నాటంక మేమియు రాదు. దేశపరిచ్ఛేదము గల (అనఁగా సర్వవ్యాపకము కాని) చిత్తవృత్తి ప్రసరింపలేకపోయినను సర్వవ్యాపకుఁడ వగు నీ కట్టి విఘ్నమేమియు కలుగనక్కఱలేదుగదా. ఇట్లుండినను లోకులు భ్రాంతిచేఁ దమ (చిత్తవృత్తి ప్రసరింపలేక పోవుటవలనఁ గలిగిన) యజ్ఞానమును నీయందు(ఆత్మయందు)ఆరోపించుదురు. నీప్రకాశము చిత్తవృత్తిమూలముననే యభివ్యక్తము కావలసియుండుటచేత ఆచిత్తవృత్తి ప్రసరింపలేనిచోట నీప్రకాశముకూడ ప్రసరింపలేదని భ్రాంతివలనఁ దోఁచుచున్నది. ఇది యథార్థము కానేరదు కదా! ఓనిర్గుణబ్రహ్మరూపా! మీకరుణాకటాక్షమువలన నేను నీయథార్థస్వరూపము నెఱుంగఁగలిగితిని. ఓస్వప్రకాశస్వరూపా! నీకు ముమ్మాఱు నమస్కారము.

ఇంద్రవజ్రము.—

విశ్వాంతరావాసక విశ్వమూర్తీ! విశ్వజ్ఞ విశ్వోదర విశ్వవంద్యా
విశ్వాక్ష విశ్వాతిగ విశ్వసాక్షీ! విశ్వాది విశ్వేశ్వర విశ్వరూపా. 4

టీ. విశ్వాంతరావాసక-విశ్వ = ప్రపంచముయొక్క, అంతర = లోపల, ఆవాసక = నివసించువాఁడ, విశ్వమూర్తీ = ప్రపంచమే యాకారముగ గలవాఁడ, విశ్వజ్ఞ = సర్వమును దెలిసికొనువాఁడ, విశ్వోదర-విశ్వ = ప్రపంచము, ఉదర = గర్భగోళమునందుఁ గలవాఁడ, విశ్వవంద్యా = ప్రపంచముచే నమస్కరింపఁబడువాఁడ, విశ్వాక్ష = సర్వరూపుఁడ వగుటచే ననేకసంఖ్యగలనేత్రములతో (అనఁగా: నేత్రాదిసర్వావయవములతో నొప్పువాఁడ) విశ్వాతిగ = ప్రపంచము నతిక్రమించి వెలుఁగువాఁడ, విశ్వసాక్షీ = ప్రపంచమునకు (లేక సర్వమునకు సాక్షిభూతుఁడవై యుండువాఁడ), విశ్వాది = ప్రపంచమునకు నాదికారణభూతుఁడ, విశ్వేశ్వర = ప్రపంచమునకు నియామకుఁడ, విశ్వరూపా = ప్రపంచమే యాకారముగాఁ గలవాడ (విరాట్పురుషుఁడ).

తా. మఱియు నీవు ప్రపంచమునం దంతము ప్రపంచమునకంటె వేఱుగా నివసించుచున్నావు అట్లున్నను ప్రపంచము నీకు స్వరూపభూతమయ్యేయున్నది. ప్రపంచాధ్యాసమున కాధారము నీవేకదా. సర్వసాక్షివయ్యును సర్వజనులచే స్తోత్రము చేయఁబడుచు (అనఁగా ఆత్మరూపుఁడవని తెలియక) భిన్నుఁడవనుతలంపుతో నుపాసింపఁబడుచునున్నావు. వాస్తవస్థితిలో జీవుఁడుకూడ సాక్షియే కావున వానికంటె భిన్నుఁడవు నైనను ప్రత్యేకముగా లేఁడు కదా. ఈ ప్రపంచమునంతయు కుక్షియందుం చుకొని ప్రోచుచున్నావు. ఈ ప్రపంచమునకు కారణభూతుఁడవు. ప్రభుఁడవు. విరాట్పురుషుఁడవు.

ఉపేంద్రవజ్రము.—

నిరీశ నిష్కారణ నిర్వికల్పా, నిరీహ నిర్వాణద నిర్వికారా
నిరామయా నిర్గుణ నిర్విశేషా, నిరంతరానంద వినిశ్చితాత్మా. 5

టీ. నిరీశ = మఱియొకనియామకుకు లోఁబడనివాఁడ, నిష్కారణ = ఎప్పటికి (నొక రీతిగా నుండువాఁడ వగుటచే వేఱొక కారణము లేనివాఁడు) నిర్వికల్పా = సంకల్పవికల్పములులేనివాఁడ, నిరీహ = కామములు లేనివాఁడ, నిర్వాణద = మోక్షము నొసంగువాఁడ, నిర్వికారా = ఉత్పత్తి మొదలగువికారములులేనివాఁడ, నిరామయా = వ్యాధులు (లేక దోషములు లేనివాఁడ), నిర్గుణ = గుణములు లేనివాఁడ, నిర్విశేషా = భేదములు (లేక ధర్మములు లేనివాఁడ), నిరం... తాత్మా-నిరంతర = న్యూనాధికభేదములు లేని, ఆనంద = పరమానందముచే (పరమానందమునుబట్టి), వినిశ్చిత = నిశ్చయింపఁబడిన, ఆత్మా = స్వరూపముగలవాఁడ.

తా. నీకు మఱియొక ప్రభువు కాని కారణము కాని కల్పనాభేదములు అనఁగా "ఇతఁ డిట్టివాఁడు ఇట్టివాఁడు కాఁడు" అనువ్యవహారములు కాని చేష్టలు కాని వికారములు కాని వ్యాధులు మొదలయినవి కాని గుణములు కాని ఇంత యేల ఏవిధములగు ధర్మములు గాని లేవు. నీవే మోక్షము నొసంగువాఁడవు. పరమానందస్వరూపుఁడ వగుటచే మహాత్ములు లౌకికానందమునుబట్టి నీస్వరూపమును నిర్ణయింతురు.

పృథ్వీవృత్తము.—

చరాచరకృతప్రపంచమయసర్వసంసారభృ
త్క్షరాక్షరవిలక్షణాగతవికారచిల్లక్షణా
పరాపరసనాతనా పరమపావనోద్యోతనా
పురాణపురుషోత్తమాపురుషపూర్ణవిద్వత్తమా 6

టీ. చరా...క్షణా—చర=జంగమరూపమైనట్టియు, అచర=స్థావరరూపమైనట్టియు, కృత=మాయాకార్యమైనట్టియు, ప్రపంచమయ=ప్రపంచమే స్వరూపముగాఁ గల, సర్వసంసార=సంసారమునంతయు, భృత్=ధరించిన, క్షర=దేహాదిక్షరములకంటెను, అక్షర=కూటస్థునికంటెను (ఈకూటస్థుఁడే సంసారి. క్షరమే సంసారము), విలక్షణా=వేఱగువాఁడు, గతవి...క్షణా—గత=పోయిన, వికార=జన్మాదివికారములుగల (అనఁగా నిర్వికారమైన), చిత్=జ్ఞానమే, లక్షణా=రూపముగాఁ గలవాఁడ, పరా...తనా—పరా=ప్రకృతికంటె కూటస్థునికంటె, అపర=అపరాప్రకృతికంటె శరీరాదులకంటె, లేక మాయకంటె, సనాతన = అనాదియగువాఁడ, పర...తనా! పరమ=మిగుల, పావన = పరిశుద్ధమైనవాఁడ, ఉద్యోతనా=సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయువాఁడ, పురాణపురుషోత్తమా—పురాణపురుష=అనాదులగు క్షరాక్షరపురుషులకంటె, ఉత్తమా=శ్రేష్ఠుఁడ, పురుషపూర్ణవిద్వత్తమా—పురుష=కూటస్థునితత్త్వమును, పూర్ణ=సర్వపరిపూర్ణమైన బ్రహ్మతత్త్వమును, విద్వత్తమా= తెలిసినవారలలో శ్రేష్ఠుఁడ (బ్రహ్మ యద్వితీయుండు కావున నాయన తన్నుఁ దానే తెలిసికొనవలయును కాన మఱియొకనిచేఁ దెలియఁబడదనిభావము.)

తా. స్థావరజంగమరూపమైనప్రపంచమే సంసారము క్షరము. దానిని ధరించు సంసారియే జీవుఁడు. ఇతఁడే కూటస్థుండు. భ్రాంతిచే సంసారము కలవాఁడుగా భావింపఁబడుచున్నాఁడు. వీరిరువురికంటె నీవు భిన్నుఁడవు. నిర్వికారమైన జ్ఞానమే (అనఁగా సంకోచవికాసాదులు లేనిజ్ఞానమే) నీస్వరూపము. ఈక్షరాక్షరములు రెండును నీయందే కల్పింపఁబడినవి కావున నీవు వీనికంటె ననాదివి నిర్మలుఁడవు. సర్వప్రకాశకుఁడవు. పురాణ పురుషోత్తముఁడవు. స్వప్రకాశుఁడవు. (అనగా నిన్ను నీవే తెలిసికొందువు. వాస్తవస్థితిలో నీకంటె నన్యుఁడు లేఁడు కదా).

భుజంగప్రయాతము.—

పరంధామ దివ్యప్రభావాభిరామా
పరాకాశ సంపూర్ణ ధన్యప్రకాశా
పరానంద ! దేవాధిపా ; విశ్వతుండా
పరానంద ! సచ్చిత్స్వభావాత్మరూపా !

టీ. పరంధామ-పరం=సర్వోత్తమమైన ముక్తియే, ధామా=స్థానముగాఁ గలవాఁడ (లేక సర్వోత్తమమైన ప్రకాశముకలవాఁడ), దివ్య . రామా-దివ్య=శ్రేష్ఠమైన, ప్రభావ=సామర్థ్యముచేత, అభిరామ=మనోహరుఁడ, పరాకాశ = చిదాకాశస్వరూపుఁడ, సంపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైన, ధన్య=శ్రేష్ఠమైన, ప్రకాశా = సర్వప్రకాశము గలవాఁడా, పరానంద=పరమానందమున కాశ్రయుఁడ, దేవాధిపా = సకలదేవతలకు (లేక సకలేంద్రియములకు నధీశ్వరా), విశ్వతుండా - విశ్వ= సర్వప్రపంచము, తుండా= గర్భమునందుగలవాఁడా, పరానందసచ్చిత్స్వభావాత్మరూపా =సచ్చిదానందస్వరూప.

తా. నీప్రకాశము (లేక నీస్థానము మోక్షము) సర్వోత్తమమైనది నీప్రభావమునకు మితి లేదు. సర్వజనమనోహరుఁడవు చిదాకాశరూపుఁడవు. సర్వవ్యాపకమైన స్వప్రకాశము కలవాఁడవు. పరమానందమున కాధారభూతుఁడవు. సర్వేంద్రియములను బ్రవర్తింపఁజేయుచుండుటచే వాని కధీశ్వరుఁడవు. ప్రపంచమును గర్భమునందుంచుకొనినవాఁడవు. సచ్చిదానందరూపుఁడవు.

క. మాయాప్రతిబింబేశ్వర
మాయామయదివ్యదేహ మాయాతీతా
మాయావి మాయమాయా
మాయారహితాత్మతత్త్వమయ జయరామా. 8

టీ. మాయాప్రతిబింబేశ్వర-మాయా ప్రతిబింబ=మాయయందు ప్రతిబింబించిన, ఈశ్వర= ఈశ్వరుఁడ, మాయా . . దేహ-మాయామయ=మాయారూపమైన, దివ్యదేహ = శ్రేష్ఠమైన శరీరముగలవాఁడ, మాయాతీతా=మాయ నతిక్రమించినవాఁడ, మాయావి=మాయగలవాఁడ, మాయమాయా = మాయను నశింపజేయువాఁడ, మాయా . . . రామా-మాయా=మాయచే, రహిత=శూన్యమైన, ఆత్మతత్త్వమయ=జీవుని యథార్థస్వరూపమే స్వరూపముగాఁగల, జయరామా=శ్రీరామా !

తా. ఓశ్రీరామా మాయయందుఁ బ్రతిబింబించినవాఁడని చెప్పంబడు నీశ్వరుఁడు నీవే. నీశరీరము మాయామయమైనది. నీవు మాయ నతిక్రమించినవాఁడవు.

మాయాయంతుఁడవు. (అనఁగా : మాయచే సర్వవ్యవహారములు జరిపించువాఁడవు). మాయను నశింపఁజేసి జ్ఞానమును బ్రకాశింపఁజేయుదువు. యథార్థస్థితిలో నీయందు మాయ బొత్తుగ నేలేదు.

క. భూతకర! భూతభావన, భూతభరణ! భూతహరణ! భూతావాసా!
భూతేశ్వర! భూతాశ్రయ, భూతాత్మక! భూతసాక్షి! భూతాత్మ! హరీ. 9

టీ. భూతకర=పంచభూతములను సృజించినవాఁడ, భూతభావన=జీవసమూహములచే ధ్యానింపఁబడువాఁడ, జీవసమూహములచు తనస్వరూపమును ధ్యానించునట్లు చేయువాఁడ, భూతభరణ=పంచభూతాత్మకప్రపంచమును రక్షించువాఁడ, భూతహరణ=తమోగుణము నాశ్రయించి భూతముల సంహరించువాఁడ, భూతావాసా=భూతములయందు అంతర్యామిరూపుఁడవై నివసించువాఁడ, భూతేశ్వర=సమస్తభూతములను స్వకార్యములయందుఁ బ్రేరేపించుచు ప్రభువైయుండువాఁడ, భూతాశ్రయ=సర్వభూతములకు నధిష్ఠానభూతుండవైనవాఁడ, భూతాత్మక=సర్వభూతములే స్వరూపముగాఁగలవాఁడ, భూతసాక్షి=భూతములకు సాక్షియగువాఁడ, భూతాత్మ=నీవే భూతములైయున్నవాఁడ, హరీ=నారాయణ (లేక) సంసారనాశక.

తా. ఓ నారాయణా! నీవు జీవునిచే స్వస్వరూపములు ధ్యానింపం జేయుదువు. సర్వజంతువులనుసృజింతువు. పెంతువు. సంహరింతువు. ఆభూతములయందాత్మరూపముతో నివసింతువు. మఱియు సకలభూతములకు నధిపతివై యాధారభూతుండవై సాక్షివై యున్నాఁడవు. నీవు సర్వభూతములందును నీవు, నీవే సర్వభూతములు.

స్రగ్విణి.—

యోగయోగాంగసంయుక్తయోగప్రియా
యోగముద్రాన్వితా! యోగనిద్రాంచితా
యోగలక్ష్యావనా! యోగసిద్ధిప్రదా
యోగమాయాశ్రయా! యోగయోగీశ్వరా. 10

టీ. యోగ..యుక్త=యోగ=మంత్రలయ హఠ రాజయోగాదియోగములతోను, యోగ = ఆయోగములయొక్క (లేక, అందు ముఖ్యమయినరాజయోగముయొక్క), అంగ = అవయవము లగుయమనియమాదులతో, సంయుక్త=కూడుకొనినవాఁడా, యోగప్రియా = ఆరాజయోగమునందు ఇష్టముఁగలవాఁడా, యోగముద్రాన్వితా=జీవబ్రహ్మైక్యమునుఁ దెలుపుయోగముద్రతోఁ (అంగుష్ఠతర్జనీసంయోగము యోగముద్ర) గూడినవాఁడా, యోగనిద్రాంచితా-యోగనిద్ర= నిర్వికల్పసమాధి యనెడు నిష్ప్రపంచస్థితిచే, అంచిత=ఒప్పుచున్నవాఁడ, యోగ...వనా-యోగ= యోగముచేత, లక్ష్య=గుఱుతింపఁదగిన (లేక ధ్యానము చేయఁదగిన జీవేశ్వరులను, అవనా= రక్షించు

వాఁడా, యోగసిద్ధిప్రదా-యోగ=యోగములయొక్క, సిద్ధి=సిద్ధిని, ప్రదా=ఇచ్చు వాఁడా, యోగ...శ్రయా-యోగమాయా=సర్వప్రపంచమును సృజించినమాయకు, ఆశ్రయా=నివాసభూతమైనవాఁడా, యోగయోగీశ్వరా-యోగ=బ్రహ్మనిష్ఠతోఁ గూడిన, యోగి=సనకాదిమహామునులకు, ఈశ్వరా=ప్రభువైనవాఁడా.

తా. యోగములును యోగాంగములును నీయందే యున్నవి. యోగముల నాసక్తితో నీవే యాచరింతువు. యోగముద్రచే జీవబ్రహ్మైక్యమును బ్రకటింతువు. నిర్వికల్పసమాధిచే నొప్పుచుందువు. నీకంటె నన్యులెవ్వరును సంపూర్ణముగ నెఱుఁగరు కదా. మఱియు యోగముచే ధ్యానింపందగిన జీవేశ్వరులను రక్షించువాఁడవును. యోగసిద్ధి నొసంగువాఁడవును నీవే. యోగమాయకు నాధారభూతుఁడవును సర్వయోగులలో నుత్తముఁడవును నీవే.

వసంతతిలకము.—

వేదాగమావిషయవిగ్రహ! వేదవేద్యా
వేదాంగ వేదనుత వేదవివేకశీలా
వేదాదివేదమయ! వేదగ! వేదజిహ్వా
వేదాంతతత్త్వసువివేచన వేదితవ్యా. 11

టీ. వేదా...విగ్రహ-వేద=వేదములకును, అగమ=ఇరువదియెనిమిది యాగమములకును, అవిషయ=విషయము కాని (అనఁగా: ఆవేదాదులచే నిరూపింపఁబడుట కశక్యమయిన, విగ్రహ=స్వరూపముగలవాఁడ,) వేదవేద్యా-వేద=వేదములచే, వేద్యా=తెలియఁదగినవాఁడా (అనఁగా లక్షణావృత్తిచే నెఱుంగఁదగినవాఁడ, వేదములు లక్షణావృత్తిచేనైనను బ్రహ్మమును నిరూపింపఁగలవు. ఇతరశాస్త్రములట్లును నిరూపింప లేవనుట.) వేదాంగ=వేదములే అవయవములుగా (లేక) విశ్వాసముగాఁ గలవాఁడా, వేదనుత=వేదముచే అనేకవిధములుగా (అనఁగా బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిరూపభేదములచే) స్తోత్రముచేయఁబడువాఁడ, వేదవివేకశీలా-వేద=వేదవిషయమయిన (అనఁగా వేదార్థవిషయమైన), వివేక=జ్ఞానమే, శీలా=స్వభావముగాఁ గలవాఁడా, వేదాది=వేదముల కాదికారణభూతుఁడ (లేక) ప్రణవరూపుఁడ, వేదమయ=వేదములే యాకారముగాఁగలవాఁడ, వేదగ-వేద=వేదములను, గ=పొందినవాఁడా "తం త్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి=ఉపనిషత్తులచేత మాత్రమే ప్రతిపాదింపఁబడు నాపురుషుని గూర్చి నిన్నుఁ బ్రశ్న జేసెదను" అను ప్రమాణము ననుసరించి వేదమొక్కటియే బ్రహ్మమును ప్రతిపాదించినది. కావున "వేదగ"యని చెప్పబడినది. వేదజిహ్వా-వేద=వేదములతోఁ గూడిన, జిహ్వా=నాలుకగలవాఁడా! అనఁగా వేదముల లోకహితార్థమై యుపదేశించినవాఁడ, వేదాన్తతత్త్వ...దితవ్యా-

వేదాన్త=వేదాంతశాస్త్రమునందలి, తత్త్వ=యథార్థరూపముయొక్కయి, సువివేచన=చక్కనివిమర్శచే, వేదితవ్యా=తెలిసికొనందగినవాఁడ.

తా. నీస్వరూపమునుగూర్చి వేదములుగాని యాగమములుగాని విమర్శించి చెప్ప నేరవు. అట్లైనను (అనఁగా అభిధానవృత్తిచే "గౌః= ఆవు" అని ప్రత్యక్ష పదముల తో విషయముల నిర్ణయించుట యభిధావృత్తి) జెప్పలేకున్నను నిన్నుఁ దెలిసికొనుటకు వేదములకంటె నితరసాధనములు లేవు. అవి మాత్రమే నిన్ను లక్షణావృత్తిచే (వాక్యమునందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన పదములయర్థములవలనదాత్పర్యము కుదురనప్పుడు అందలి పదములననుసరించి వేఱొకయర్థము నూహించుట లక్షణావృత్తి) నైనను గొంతవఱకు జెప్పఁగలవుగాని ఇతరము లగునాగమములు బొత్తుగనే చెప్పనేరవుకదా! ఆవేదములు నీకునవయవభూతములే. బహుదేవతలనుగూర్చి చెప్పునవియైనను ఆయారూపములతో నిన్నే స్తోత్రము చేయునవియే అద్వితీయుఁడవగుటచేత వేదములసహాయమువలన నీస్వరూపము నెఱుంగువాఁడవు కూడ నీవే, మఱియు నావేదములకు నీవే సృష్టికర్తవు. ఆవేదములు ను నీకంటె వేఱుకావు. వేదములచేఁ బ్రతిపాదింపఁ బడువాఁడవును వాని నుపదేశించి లోకహితము నాచరించు వాఁడవును నీవే. నీస్వరూపము వేదాంతశాస్త్రమును విమర్శించుటవలనంగాని విస్పష్టముకాదు.

క. శాస్త్రాగమపరికల్పక, శాస్త్రాచార్యోపదేశసారార్థజ్ఞా
శాస్త్రాగమార్థతత్పర, శాస్త్రార్థవిచారగమ్య శాస్త్రప్రవరా. 12

టీ. శాస్త్రాగమపరికల్పక-శాస్త్ర=శాస్త్రములను, ఆగమ=శైవాద్యాగమములను, పరికల్పక=కల్పించినవాఁడ, శాస్త్ర...ర్థజ్ఞా-శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్కయు, ఆచార్య=సద్గురువులయొక్కయు, ఉపదేశ=ఉపదేశవాక్యములయొక్కయు, సార=సారాంశమయిన,అర్థ=జీవబ్రహ్మైక్యవిషయమును, జ్ఞా=తెలిసినవాఁడ, శాస్త్రాగ... త్పర - శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్క, ఆగమ=ఆగమములయొక్కయు, అర్థ = విషయమగు జీవబ్రహ్మైక్యమునందే, తత్పర=ఆసక్తిగలవాఁడ, శాస్త్రార్థవిచారగమ్య-శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్క, అర్థ=అర్థములను, విచార=విచారించుటచేత, గమ్య=తెలియఁదగినవాఁడ, శాస్త్రప్రవరా-శాస్త్ర=శాస్త్రములయందు, ప్రవరా=శ్రేష్ఠుఁడా (అనగా సమర్థుఁడా.)

తా. శాస్త్రములను ఆగమములను కల్పించినవాఁడవును వానినుపదేశించునాచార్యులబోధలయందలి సారాంశము నెఱుంగువాడవును వానియర్థము నాసక్తితో విమర్శింపవలయు ననునిచ్ఛ కలవాఁడవును అట్లు విమర్శించువాఁడవును ఆవిమర్శవలను దెలియఁబడువాఁడవును నీవే. ఆశాస్త్రములును నీవే. శాస్త్రాభ్యాసమునందు సిద్ధినొందినవాఁడవును నీవే.

క. విద్యానిధి విద్యాప్రద, విద్యావిద్యాతిరిక్త విద్యావేద్యా
విద్యాపతి విద్యామయ, విద్యాసందానితాత్మ! విద్యాసారా. 13

టీ. విద్యానిధి...విద్యా = విద్యలకు, (లేక జ్ఞానమునకు,) నిధి=ఆధారభూతుఁడ, విద్యాప్రద-విద్య=జ్ఞానమును, ప్రద=ఇచ్చువాఁడా, విద్యా...రిక్త-విద్యా=జ్ఞానమునకును, అవిద్యా=అజ్ఞానమునకును, అతిరిక్త=వేఱైనవాఁడ, విద్యావేద్యా-విద్యా=జ్ఞానముచేతమాత్రమే, వేద్యా=తెలియఁదగినవాఁడ, విద్యాపతి=జ్ఞానమునకు ప్రభువా, విద్యామయ=జ్ఞానరూప, విద్యా...త్మ-విద్యా=జ్ఞానముచే (లేక వేదవిద్యచే) సందానిత=బద్ధమైన (అనఁగా చేర్చఁబడిన) ఆత్మ=దేహము గలవాఁడ, విద్యాసారా-విద్యా=సర్వవిద్యలకును, సార=సారభూతుఁడైనవాఁడ.

తా. సమస్తవిద్యలకు (లేక జ్ఞానమునకు) శాశ్వతమైన వాలికై దానిచే తెలియఁదగినయుంశంబై వానికి ప్రభుండై సారాంశంబై యున్నావు. అవిద్యయును నీవు. నీశరీరము దానిచేతనే నిర్మింపఁబడియున్నది. ఇట్లైనను యథార్థస్థితిలో నీవు విద్యావిద్యలకు వెలిగా భిన్నుఁడవు.

మాలిని. యజ్ఞవిధాయక యజ్ఞనియామక యజ్ఞఫలాశ్రయ! యజ్ఞకరా
యజ్ఞఫలావన! యజ్ఞఫలాశన యజ్ఞఫలప్రద! యజ్ఞధరా
యజ్ఞవిధిప్రియ యజ్ఞసమర్చిత! యజ్ఞసుసాధన! యజ్ఞపతీ
యజ్ఞశరీరక! యజ్ఞరహస్యక! యజ్ఞపరాయణ! యజ్ఞమయా. 14

టీ. యజ్ఞవిధాయక="యజ్ఞమును జేయవలయును" అని విధించువాఁడ, యజ్ఞనియామక=యజ్ఞమును నియమించువాఁడా, యజ్ఞఫలాశ్రయ=యజ్ఞఫలమునకు (యజ్ఞములకును వానికి ఫలభూతములగు స్వర్గాదులకును ఆధారమయినవాఁడ, యజ్ఞకరా=యజ్ఞమును చేయువాఁడ, యజ్ఞఫలావన=యజ్ఞములను దానిఫలములను రక్షించువాఁడ, యజ్ఞఫలాశన=యజ్ఞఫలమును అనుభవించువాఁడ, యజ్ఞఫలప్రద=యజ్ఞఫలముల నొసంగువాఁడ, యజ్ఞధరా=యజ్ఞమును ధరించువాఁడ (అగ్నితో యజ్ఞకర్తకు ఆధార మగువాఁడ, యజ్ఞవిధిప్రియ=యజ్ఞమును జేయుటవలన సంతసించువాఁడ, యజ్ఞసమర్చిత=యజ్ఞముచే బూజింపఁబడువాఁడు, యజ్ఞసుసాధన=యజ్ఞసాధనములగు స్రుక్స్రువాదులుస్వరూపముగాఁ గలవాఁడ, యజ్ఞపతీ=యజ్ఞమునకు ప్రభువా, యజ్ఞశరీరక=యజ్ఞమేశరీరముగాఁగలవాఁడ, యజ్ఞరహస్యక=యజ్ఞములోని రహస్యార్థమైనవాఁడ, యజ్ఞపరాయణ-యజ్ఞమే, పర=శ్రేష్ఠమైన, అయన=స్థానముగాఁ గలవాఁడ, యజ్ఞమయా=యజ్ఞస్వరూప.

తా. ఇట్టి యజ్ఞంబును యజ్ఞమును విధించినవాఁడవును నియమించువాఁడవును అనఁగా 'దీని నవశ్యము చేయవలయును ఇట్టిదేశమున నిట్టికాలమున దీనిఁ జేయవలయును

ఇట్లు చేయవలయును' అని నిర్ణయించువాఁడవును అట్లు నేయువాఁడవును దానిఫలము నకుసాక్షియుఁడవును దానిని దాక్షిణ్యలనఁ గలుగుఫలమును సురక్షితముగా బ్రోచువాఁడవును తత్ఫలము ననుభవించువాఁడవును ఆయజ్ఞము నొనరిచ్చుటవలన సంతసించుదేవతయును దాని ధరించు అగ్నిహోత్రుఁడవును దానిచేఁ బూజింపఁబడువాఁడవును తత్సాధనములగు స్రుక్ స్రువాదులును నీవే. ఆయజ్ఞము నీకు శరీరభూతమే. అదియే నీకుఁ బరమగతి దానియందలిరహస్యార్థము గూడనీవే.

క. మంత్రప్రభావదర్శక, మంత్రప్రియ! సకలమంత్రమంత్రార్థజ్ఞా
మంత్రార్థగమ్య మంత్రీ, మంత్రాధిష్ఠానదేవమయ మంత్రాత్మా. 15

టీ. మంత్ర...దర్శక-మంత్ర=మంత్రములయొక్క, ప్రభావ=శక్తిని, దర్శక=చూపువాఁడ, మంత్రప్రియ=మంత్రములయందు ఇష్టముగలవాఁడ, సకలమంత్రమంత్రార్థజ్ఞా=సకలమైనమంత్రములను మంత్రార్థమును తెలిసినవాఁడ, మంత్రార్థగమ్యా=మంత్రార్థముచేఁ దెలియఁదగినవాఁడ, మంత్రీ=మంత్రానుష్ఠానము చేయువాఁడ, మంత్రాధిష్ఠానదేవమయ = మంత్రముచే నుపాసింపఁబడు దేవతలేయాకారముగాఁ గలవాఁడ, మంత్రాత్మా=మంత్రస్వరూప.

తా. మంత్రంబును దాని ననుష్ఠించువాఁడును తత్ప్రభావము నెఱింగించువాఁడును తదనుష్ఠానముచే పూజింపఁబడువాఁడును (దేవతయును) తదర్థము నెఱింగినవిద్వాంసుఁడును దానిచే సూచింపఁబడు పరమార్థంబును తదధిష్ఠానదేవతలును నీవే.

క. జపకల్పక! జపతల్పక!, జపకోట్యారాధనీయ! జపతత్త్వజ్ఞా
జపజప్యజాపకాత్మక!, జపయజ్ఞఫలస్వరూప! జపలక్ష్యాత్మా. 16

టీ. జపకల్పక-జప=జపమును, కల్పక=ఏర్పఱిచినవాఁడ, జపతల్పక=జపమే పాన్పుగాఁ గలవాఁడ, జపకోట్యారాధనీయ-జపకోటి=అనేకజపములతో, ఆరాధనీయ=సేవింపందగినవాఁడ, జపతత్త్వజ్ఞా=జపమునందలి యథార్థతత్త్వమును, దెలిసినవాఁడ, జప...కాత్మక-జప=జపము, జప్య=జపింపఁదగినదేవత, జాపక = జపించువాఁడు, ఆత్మక=స్వరూపముగాఁ గలవాఁడా, జపయజ్ఞఫలస్వరూప-జపయజ్ఞ=జపయజ్ఞముయొక్క, ఫలస్వరూప=ఫలమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడ, జపలక్ష్యాత్మా=సర్వజనులకును లక్ష్యభూతమైనవాఁడ (ఏదేవతనుంగూర్చి జపముచేసినను పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చేసినట్లే, యనిభావము.

తా. 'జపము చేయవలయును' అని విధించినవాఁడును దానిచే నారాధింపఁదగినదేవతయును దానియథార్థతత్త్వము నెఱింగినవిద్వాంసుఁడును నీవే. ఆజపము శయనమువంటిది. మఱియు జపమునేయుటయును జపింపఁదగినమంత్రంబును జపించుపురుషుండును జపఫలంబును దానికి గుఱినేయఁదగినదేవతలును నీవే.

క. ధ్యానప్రియ! సంతతధ్యాతృధ్యానధ్యేయాత్మరూప! తత్త్వధ్యాతృ
ధ్యానధ్యేయాధ్యాత్మా, ధ్యానపరాయణ! సమస్తతత్త్వాతీతా. 17

టీ. ధ్యానప్రియ=ధ్యానమునం దిష్టము గలవాఁడ, సంత...పత్వ-సంతత=ఎల్లప్పుడును, ధ్యాతృ=ధ్యానము చేయువాఁడు, ధ్యాన=విధిధ్యానము చేయుటచేత, ధ్యేయ=ధ్యానింపఁదగిన లేక తెలిసికొనఁదగిన, ఆత్మరూపత్వ...బ్రహ్మరూపమైన యథార్థతత్త్వముకలవాఁడ, తత్త్వ...ధ్యాత్మ-ధ్యాతృ=ధ్యానము చేయువాఁడ, ధ్యాన=ధ్యానము, ధ్యేయ=ధ్యానము చేయఁదగినపదార్థము, ఆధ్యాత్మ=శరీరము గాఁగలవాఁడ, ధ్యానపరాయణ-ధ్యానపర=ధ్యానము శ్రేష్ఠముగ, ఆయన=స్థానముగలవాఁడ, సమస్తతత్త్వాతీతా-సమస్తతత్త్వ=సర్వతత్త్వములకును అనఁగా దేహేంద్రియాదుల కన్నిఁటికిని, అతీతా=వ్యతిరిక్తమైనవాఁడా.

తా. ధ్యానముచే సంతోషించు దేవతవును సర్వకాలములయందును ధ్యానింపఁదగినస్వరూపము గలవాఁడవును ధ్యానించుకర్తయును ధ్యానంబును ధ్యానింపఁదగినపదార్థంబును నీవే. నీకు శ్రేష్ఠమగు నాశ్రయము ధ్యానమే. ఇట్లుండియును నీవు అన్నితత్త్వముల అతిక్రమించియున్నావు.

క. పూజావిధానదర్శక! పూజాతద్వస్తుపూజ్యపూజకరూపా!
పూజాఫలప్రదాయక! పూజాప్రియ! పూజనీయ! పూజావిషయా.

టీ. పూజా...దర్శక - పూజావిధాన=పూజచేయవలసిన క్రమమును, దర్శక=చూపువాఁడ, పూజా...రూపా-పూజా=పూజయు, తద్వస్తు=దానికిఁ ఉపయోగించు పదార్థములును, పూజ్య=పూజింపఁదగిన దేవతయును, పూజక=పూజచేయువాఁడును, రూప=స్వరూపము గాఁగలవాఁడ, పూజాఫలప్రదాయక-పూజాఫల=పూజకుఁ దగినఫలమును, ప్రదాయక=ఇచ్చువాఁడ, పూజాప్రియ=పూజయందు (అనఁగా : పూజచేయుటయందు లేక చేయించుకొనుటయందు ఇష్టము గలవాఁడ), పూజనీయ=పూజింపఁదగినవాఁడ, పూజావిషయా-పూజా=పూజకు, అవిషయా=గోచరము కానివాఁడ, (జీవబ్రహ్మలకు భేదము లేకపోవుటచే పూజ్యపూజాభేదము లేదని తాత్పర్యము.

తా. పూజను చేయవలసినవిధిని జూపునట్టి యాచార్యుఁడును పూజయును దానికి సాధనము లగుపదార్థంబులును దానిచే నారాధింపఁదగినదైవంబును దానిఁజేయువాఁడును దానిఫలము నిచ్చువాఁడును దానిచే సంతసించువాఁడును నీవే. ఎవ్వని పూజించినను నిన్నే పూజించినట్లగును. యథార్థస్థితిలో నీవు పూజకు విషయ మగువాఁడవు కావు.

క. నామప్రియ! నారాయణ, నామక! విశ్వాద్యనంతనామార్థజ్ఞా!
నామప్రభావదర్శక, నామాదివికారరహిత! నతవిబుధహితా!. 19

టీ. నామప్రియ=నామస్మరణయందు, (లేక నామస్మరణచేయించుకొనుటయందు) ఇష్టముకలవాఁడ, నారాయణనామక=నారాయణుఁడను పేరుకలవాఁడ, విశ్వాద్యనంతనామార్థజ్ఞా="విశ్వం విష్ణు ర్వషట్కారః" అను మొదలగు ననేకనామముల యొక్కయర్థమునుఁ దెలిసికొనినవాఁడ, నామప్రభావవర్ధక=నామస్మరణమువలనఁ గలుగుశక్తి నిజూపువాఁడ, నామాదివికారరహిత=నామము మొదలయినవికారములు లేనివాఁడ, నతవిబుధహితా నత=నమస్కరించిన, విబుధ=దేవతలకు, హిత=క్షేమకరుఁడా!

తా. శరణాగతు లగు దేవతలకు (లేక విద్వాంసులకు) మేలు సేయునట్టియో శ్రీరామా! నామస్మరణచేయుటయందును జేయించుకొనుటయందును ఇష్టముకలవాఁడును 'విశ్వం విష్ణు' అను మొదలగు నామములయర్థము నెఱింగినవిద్వాంసుఁడును నామప్రభావమును జూపువాఁడవును నీవే. నామము మొదలగు వికారము లేవియు లేనివాఁడవైనను నారాయణనామముచే నీవే లోకమున వ్యవహరింపఁబడుచున్నావు.

క. గురుశిష్యభావకల్పక!, గురుశిష్యాచారధర్మగుణపరిపాలా!
గురుశిష్యరూపధారీ!, గురుశిష్యైక్యావబోధగుణగురుమూర్తీ!. 20

టీ. గురుశిష్యభావకల్పక-గురుశిష్య=గురువు అనియు శిష్యుఁడనియు, భావ=అభిప్రాయమును, కల్పక=కల్పించువాఁడ, గురు...పాలా-గురుశిష్య = గురుశిష్యుల యొక్క, ఆచార=ఆచారములను, ధర్మ=ధర్మములను, గుణ=శాంత్యాదిగుణములను, పరిపాలా=రక్షించువాఁడ, గురుశిష్యరూపధారీ=గురుశిష్యరూపమునుధరించినవాఁడా, గురుశిష్య=గురుశిష్యులకుఁగల, ఐక్యావబోధ=ఏకత్త్వమును తెలియుటయే, గుణ=స్వభావగుణముగలవాఁడ, గురుమూర్తీ=గురుస్వరూపము(లేక, గౌరవనీయమగు ప్రపంచమయశరీరము) గలవాఁడా.

తా. 'ఇతఁడు గురువు ఇతఁడు శిష్యుఁడు' అనుసంకల్పములను కల్పించినవాఁడవును ఆగురుశిష్యుల యాచారములను ధర్మములను గుణములను రక్షించునాయకుడవును నీవే. గురుశిష్యు లిరువురును వానియైక్యము నెఱుంగువాఁడవును నీవే. నీరూపము మిగుల గౌరవనీయమైనది పూజనీయమయినది.

విద్యున్మాలావృత్తము.—

ధర్మారాధ్యా ధర్మాధ్యక్షా!, ధర్మీ! ధర్మాత్మా! ధర్మజ్ఞా!
ధర్మాధారా! ధర్మాకారా! ధర్మాధర్మాత్యంతాభావా!.. 21

టీ. ధర్మారాధ్యా-ధర్మ=ధర్మముచే, ఆరాధ్యా=సేవింపఁదగినవాఁడ, ధర్మాధ్యక్షా-ధర్మ=ధర్మమునకు, అధ్యక్షా=అధిపతీ, ధర్మీ=ధర్మశీలుఁడా, ధర్మాత్మా=ధర్మమే ఆకారముగాఁగలవాడ, (లేక ధర్మమే మనస్సుగాఁగలవాఁడా), ధర్మజ్ఞా=ధర్మము నెఱింగినవాఁడ, ధర్మాధారా=ధర్మమునకు ఆధారభూతుఁడైనవాఁడ, ధర్మాకారా=ధర్మమే

స్వరూపముగాఁగలవాఁడ, ధర్మానర్మాత్యంతాభావా-ధర్మ=ధర్మముయొక్కయు, అధర్మ=అధర్మముయొక్కయు, అత్యంతాభావా=లేమికలవాఁడ. (అనఁగా: ధర్మాధర్మములులేనివాఁడ).

తా. ధర్మముచేఁ బూజింపఁదగిన దేవతయును దానికి ప్రభు వగుపరమేశ్వరుఁడును దాని నాచరించుపురుషుఁడును దానియం దిష్టముగల మహాత్ముఁడును దాని యాథార్థ్యము నెఱింగినవిద్వాంసుఁడును దాని కాధార మగువాఁడును నీవే. అధర్మమే నీయాకారము. ఇట్లైనను యథార్థస్థితిలో నీయందు ధర్మాధర్మములు లేవు నీవు ధర్మాధర్మములలో నొక్కటియుఁ గానేరవు.

సుకాంతివృత్తము.—

ధనార్జినా! ధనప్రియా! ధనాధిపా! ధనంజయా!. 22

టీ. ధనార్జనా=ధనమును సంపాదించువాఁడ! (లేక ధనమును సంపాదించుటయే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడ,) ధనప్రియా=ధనమునం దాసక్తిగలవాఁడ, ధనాధిపా=ధనమున కధీశ్వరుఁడా, ధనంజయా=ధనమును జయించి తెచ్చువాఁడ.

తా. ధనమును సంపాదించుట యనునదియే నీరూపము మఱియు ధనమునం దిష్టము కలిగినట్టియు దానికి నధిపతియైనట్టియు దానిని సాధించి తెచ్చునట్టియు పురుషుఁడవు నీవే.

ఉపజాతివృత్తము:—

కామాది కామాదివికారశూన్యా!
సమస్తకామప్రద! సత్యకామా!
కామఘ్న! కామప్రియ! కామ కామీ!
క్షమారమాకాముక! కామరూపీ!. 23

టీ. కామాది-కామ=కామములకు, ఆది=కారణభూతుఁడ, కామాదివికారశూన్యా=కామము మొదలగువికారములు లేనివాఁడ, సమస్తకామప్రద=భక్తులకుఁ గోరినకోర్కులనిచ్చువాఁడ, సత్యకామా=కోరినట్లు సర్వకార్యముల సిద్ధింపఁజేయంగల సామర్థ్యముకలవాఁడ, కామఘ్న=కామవేగమును జయించువాఁడ, కామప్రియ=కోరుటయం దిచ్ఛగలవాఁడ, కామ=కోరికయే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడ, కామీ=కోర్కి గలవాఁడ, క్షమారమాకాముక-క్షమా=కాంతియనెడు, రమా=లక్ష్మికి, కాముక=భర్తయగువాఁడ, కామరూపీ=స్వేచ్ఛాధీనమగు నాకారము గలవాఁడ.

తా. మఱియు కామమునకుఁ గారణభూతమైన మనంబును కామాదివికారములులేని నిర్గుణపరబ్రహ్మంబును కోరినకోర్కుల నొసంగు బహువిధదేవతలును నీవే. నీ కామమునకు (సంకల్పమునకు) నెందును విఘ్నము లేదు. కామమును జయించునట్టి

వైరాగ్యంబును లేక యోగియును దానియందిష్టము గలభోగియును నీవే. కామము నీస్వరూపము కాంతి (కామాదులులేకుండుట) యను లక్ష్మికి భర్తవును కామము నాశ్రయించినవాఁడవును నీవే. యథార్థస్థితిలో నీ కేదియు లేకున్నను భ్రాంతినిబట్టి అన్నియు గలవు గదా. మఱియు నీరూపము స్వేచ్ఛాధీన మైనది. ఎవ్వ రెట్లు ధ్యానించిన వారి కట్లు ప్రత్యక్ష మగుదువు.

వి. మాత్రావృత్తము. —

మోక్షలక్షణేక్షణా! మోక్షధర్మరక్షణా!
మోక్షసౌఖ్యదాయకా! మోక్షరాజ్యనాయకా!. 24

టీ. మోక్షలక్షణేక్షణా-మోక్ష=మోక్షమే, లక్షణ=గుఱుతుగాఁగల, ఈక్షణా=అనుగ్రహదృష్టిగలవాఁడ, మోక్షధర్మరక్షణా-మోక్ష=మోక్షమునకు సంబంధించిన, ధర్మ=ధర్మములను, రక్షణా=రక్షించువాఁడ, మోక్షసౌఖ్యదాయకా=మోక్షసుఖమును ఇచ్చువాఁడు, మోక్షరాజ్యనాయకా=మోక్ష మనురాజ్యమున కధీశ్వరుఁడా.

తా. మీదృష్టి భక్తులకు మోక్షము నొసంగును. లేక నీదృష్టికి మోక్షమే స్వరూపము. మోక్షధర్మమును రక్షించు ప్రభుఁడవు నీవే. మోక్షసౌఖ్యము నొసంగువాఁడవును మోక్షరాజ్యమునకు నధిపతియును నీవే.

క. లక్ష్మీకర లక్ష్మీధర!, లక్ష్మీముఖకుముదచంద్ర! లక్ష్మీనాథా!
లక్ష్మీనివాస విద్యా!, లక్ష్మీప్రదసత్కటాక్షలవ! లక్ష్మీశా!. 25

టీ. లక్ష్మీకర-లక్ష్మీ=సంపత్తును, కర=కలిగించువాఁడ, లక్ష్మీధర=లక్ష్మిని వక్షస్స్థలమునఁ దాల్చువాఁడ, లక్ష్మీముఖకుముదచంద్ర-లక్ష్మీముఖ=లక్ష్మీదేవియొక్క ముఖమనెడు; కుముద=కలువకు, చంద్ర=చంద్రునివంటివాఁడ, లక్ష్మీనాథా=లక్ష్మీనాయక, లక్ష్మీనివాస=లక్ష్మికి (లేక కాంతికి నివాసభూతుఁడగువాఁడ,) విద్యా...లవ-విద్యా=జ్ఞానమనెడు, లక్ష్మీ=సంపదను, (లేక జ్ఞానమును సంపదను,) ప్రద=ఇచ్చునట్టి, సత్=శ్రేష్ఠమయిన, కటాక్ష=కడగంటిచూపుయొక్క, లవ=లేశము గలవాఁడ (శ్రీరాముని కరుణావేశముచే బ్రహ్మజ్ఞానంబును సంపదయును గలుగునని భావము.) లక్ష్మీశా=లక్ష్మీదేవికి ప్రభువైనవాఁడ (లేక కాంతికిఅధీశ్వరుఁడ; అనఁగా కోటిసూర్యప్రకాశుఁడ.)

తా. సంపద నొసంగునట్టియు లక్ష్మిని ధరించినట్టియు లక్ష్మీముఖ మనెడు కలువకుఁ జంద్రునివంటియును (అనఁగా: లక్ష్మీదేవికి నానందమును గలిగించునట్టియు లక్ష్మీనాయకుఁడవు నీవే. మఱియు నీవు లక్ష్మియందును లక్ష్మి నీయందును నివసించుచుండును. నీ కరుణాకటాక్షలేశము దొరకిన బ్రహ్మజ్ఞానంబును మాహాత్మ్యసమృద్ధియు కలుగును. కోటిసూర్యప్రకాశుఁడవు.

మందాక్రాంతవృత్తము.—

సర్వాధారా! సగుణవిగుణా! సర్వభూతాధివాసా!
సర్వాధ్యక్షా! సకలవరదా! సర్వవాగీశ్వరేశా!
సర్వవ్యాపీ! సదయహృదయా! సర్వసర్వాంతరాత్మా!
సర్వాతీతా! సమరసమయా! సచ్చిదానందరూపా! 26

టీ. సర్వాధారా-సర్వ=సమస్తములకును, ఆధారా=ఆధారభూతుఁడ, సగుణవిగుణా=సత్త్వరజస్తమోగుణములతోఁ గూడినను, వానితో సంబంధింపకపోవుటచేతఁ గూడియుండనివాఁడ, సర్వ...వాసా-సర్వభూత=సమస్తజంతువులకును (లేక సమస్తజీవులను), అధివాసా=నివాసస్థానము గాఁగలవాఁడా (లేక, నివాసస్థానమగువాఁడ,) సర్వాధ్యక్షా=సర్వమునకు నధీశ్వరా, సకలవరదా=శత్రుమిత్రులను భేదము, (లేక సర్వజనులయందు ననుగ్రహదృష్టి కలవాఁడ,) సర్వ...రేశా-సర్వవాక్ = సర్వశబ్దరూపమగునోంకారమునకు, ఈశ్వర=ప్రభువులైన బ్రహ్మవిష్ణ్వాదులకు, ఈశా=ప్రభువైనవాఁడ, సర్వవ్యాపీ=సర్వవ్యాపకుఁడ, సదయహృదయ-సదయ=దయాయుక్తమైన, హృదయ=మనస్సుకలవాఁడ, సర్వసర్వాంతరాత్మా-సర్వ=సకలవిధములైన, సర్వ=సమస్తప్రపంచములకును, అంతరాత్మా=అంతర్యామిస్వరూపుఁడ, సర్వాతీతా=సర్వమును అతిక్రమించినవాఁడ, సమరసమయా=ఐక్యమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడ, సచ్చిదానందరూపా-సత్=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద=ఆనందము, రూపా=స్వరూపముగాఁ గలవాఁడ.

తా. నీవు సకలప్రపంచమునకు నాధారభూతుఁడవు. యథార్థస్థితిలో గుణములు లేనివాఁడ వైనను గుణములు కలవానివలెఁ దోఁచుచుందువు. భ్రాంతిసిద్ధములు కాని స్వాభావికములు కాని యేవియైనను నీస్వరూపములే కదా! సర్వభూతములును నీయందు నివసించును. నీవును సర్వభూతములయందు నివసింతువు. సర్వమునకు నధీశ్వరుఁడవును కోరినకోర్కుల నొసంగువాఁడవును నీవే ఓంకారమునకు నధిదేవత లగు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులకు నీవే నాయకుఁడవు. ఈసర్వపదార్థములయందును నీవేకరూపముతో వ్యాపించియున్నావు. నీహృదయము మిగుల కరుణావంత మైనది. నీవే సమస్తభూతములందు నంతర్యామిరూపుఁడవై యున్నావు భూతములలో నెన్ని భేదములున్నను నీకు మాత్రము భేదములేదు. ఇట్లున్నను నీవు సర్వప్రపంచమునకంటె నన్యుఁడవు. ఏకస్వరూపుఁడవు సత్యజ్ఞానానందములే నీప్రధానరూపములు.

సీసపద్యము.—

ప్రకటపరాపర ప్రకృతిమంతుండవు, సుగుణమువశీకృతమాయుఁడవును
సర్వజ్ఞుఁడవు సర్వశక్తియుక్తుండవు, సర్వకర్తవు సర్వజనకుఁడవును

సర్వరక్షకుఁడవు సర్వసంహర్తవు, సర్వేశ్వరుండవు సర్వగుఁడవు
సర్వగురుండవు సర్వతోముఖుఁడవు, సర్వసాక్షివి సర్వసముఁడ వగుచు
తే. నిర్వికల్ప నిరంజన నిర్వికార
నిర్గుణ బ్రహ్మమై యొప్పు నిను భజింతు
సతతం బాత్మ నయుత సాక్షాత్కరింపు
రామ! రాఘవ! శ్రీరామ! రామ! రామ!. 27

టీ. ప్రక...పర- ప్రకట=ప్రసిద్ధమైన, పరా=జీవరూపమై పరస్వ్యము నవధరింపఁజేయుచున్న ప్రకృతియు, అపర=దేహాదిరూపమై క్షరమై యపరశబ్దముచే వ్యవహరింపఁబడుచున్న ప్రకృతియు, ప్రకృతిమంతుఁడవు=ప్రకృతులుగలవాఁడవు, మత్తివశ=ఇది మొదలగు, వశీకృతమాయుఁడవు, వశీకృత=స్వాధీనము చేసికొనఁబడిన, మాయుఁడవు=మాయగలవాఁడవు, సర్వజ్ఞుఁడవు=సర్వము నెఱిఁగినవాఁడవు, సర్వశక్తియుక్తుఁడవు=సర్వవిధములగు సామర్థ్యములతోఁ గూడినవాఁడవు, సర్వకర్తవు=సమస్తమును సృజించువాఁడవు, సర్వజనకుఁడవు=నిమిత్తకారణభూతుఁడ వగుటచే సర్వమునకుఁ దండ్రివంటివాఁడవు, సర్వరక్షకుఁడవు=సమస్తమును బోషించువాఁడవు, సర్వసంహర్తవు=తమోగుణ మవలంబించి సర్వమును లయము నొందించువాఁడవు, సర్వేశ్వరుండవు=సర్వమును నియమించువాఁడవు, సర్వగుఁడవు=అన్ని పదార్థములను బొందియున్నవాఁడవు, సర్వగురుండవు=సర్వమునకంటె నధికుఁడవు (లేక కడతేఱఁ గోరువారల కందఱకు బ్రహ్మజ్ఞానము నుపదేశించువాఁడవు), సర్వతోముఖుఁడవు=అన్నివైపుల నున్నవాఁడవు, సర్వసాక్షివి=సర్వమును ద్రష్టవు, సర్వసముఁడవగుచున్=అందఱియందును సమభావముకలవాఁడవై, నిర్వి...బ్రహ్మమై-నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములు లేనట్టియు, నిరంజన=పాపకాంక్షములతోఁ బని లేనట్టియు, నిర్వికార=ఉత్పత్తి మొదలగు వికారములు లేనట్టియు, నిర్గుణ=గుణములు లేనట్టియు, బ్రహ్మమై=బ్రహ్మరూపుఁడవై, ఒప్పున్=ప్రకాశించుచున్న నిన్ను, భజింతున్=సేవించెదను. సతతంబు=ఎల్లప్పుడు, ఆత్మ నయుతన్=తనకంటె నభిన్నముగా, సాక్షాత్కరింపుము=ప్రత్యక్షము కమ్ము. రామ...రామ-రామ=ఆనందస్వరూపుఁడవై నట్టియు, రాఘవ=రఘువంశమునం దవతరించినట్టియు, శ్రీరామ=లక్ష్మీనాయకుఁడవై నట్టియు, రామ=రామశబ్దవాచ్యుఁడవై నట్టియు, రామ=ఓ తారకమంత్రాధిదైవమా! (బ్రహ్మమా)

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నో పరబ్రహ్మమా! పరాపర ప్రకృతులకు రెంటికిని నీవే యధీశ్వరుఁడవు. అయినను జీవునకువలె మాయ నీకు బంధమును కలిగింపనేరదు. అది నీకే లోఁబడియుండును. జ్ఞానరూపుఁడ వగుటచే నీవే సర్వము నెఱుంగుదువు.

నీయందే సర్వవిధము లగు సామర్థ్యములు నున్నవి. సర్వోపాధులయందు నున్నవాఁడ వగుటచే నీవే సర్వకార్యముల (అనఁగా: సర్వజీవులను జేయు కార్యముల) నాచరింతువు. సృష్టిస్థితిసంహారములఁ జేయువాఁడవు నీవే. సర్వప్రపంచమునకు నధిపతివై సర్వభూతములయందు నేకరూపముతో వ్యాపించినవాఁడవై యున్నావు. మఱియు నీవే సర్వమునకు నాచార్యుఁడవు. సర్వవ్యాపకుఁడవు (లేక ఏవైపునకుఁజూచిన నేకరూపముతో నుండువాఁడవు.)-సర్వసాక్షివి సర్వభూతములయందును సమబుద్ధికలవాఁడవు. సంకల్పవికల్పములు లేనివాఁడవు. సృష్ట్యాదులయందు నీకు నితరసాధనము లక్కఱలేదు. నీ వెన్నికార్యముల నాచరించినను అభిమానము లేనివాఁడ వగుటచే వాని వికారము లేవియు నిన్నంటవు. సత్త్వాదిగుణములతో నీకు సంబంధము లేదు. ఇట్టినిన్ను నేను సర్వకాలములయందును సేవింతును. ఆత్మరూపముతో ప్రత్యక్షము కమ్ము.

సీ. విశ్వంబునం దేను వెలుఁగుచు నుండుదు
విశ్వంబు నాయందు వెలయు ననుచు
నరసి యల్లొటయు వ్యతిరేకముగఁ జూచు
యుక్తియే భవదీయ యోగమాయ
యీ యోగదృష్టిచే నెప్పుడు నిను నీవ
కనుఁగొంచు సంతతాఖండసచ్చి
దానందమయుఁడవై యలరారు నీయునికిఁ
గంటి భవత్కటాక్షంబుచేత
తే. నైన నీకే నొకవర మిపు డడుగవలసె
గరిమ నీస్థితి నాస్థితి గా భజించు
సలలితాభేదదృష్టి నొసంగు మయ్య
రామ రాఘవ శ్రీరామ రామ రామ. 28

టీ. ఏను=నేను, విశ్వంబునందుఁ=ప్రపంచమున, వెలుఁగుచునుండుదుఁ=ప్రకాశించుచుండుదును, విశ్వంబు=ప్రపంచము, నాయందుఁ=నాలోపల, వెలయు ననుచుఁ=ఉన్నదియని, అల్లొటయుఁ=అవిధముగా తఱాతఱము లొకదానియం దొకటియుండుటను, అరసి=విచారించి, వ్యతిరేకముగఁ=విరుద్ధముగ అనఁగా వాస్తవస్థితిలోఁ బ్రపంచము తనయందుఁగాని తాను ప్రపంచమునందుగానిఁ లేదని (బ్రహ్మ మద్వితీయుఁడు కావున ప్రపంచ మనునదియే లేదు కదా), చూచుయుక్తియే=చూచునట్టివివేకమే, భవ...మాయ-భవదీయ=నీసంబంధమైన, యోగమాయ=యోగశక్తి, ఈయోగదృష్టిచేఁ=ఇప్పుడు వివరించిన జ్ఞానదృష్టిచేత, ఎప్పుడు=ఏసమయమున, నినుఁ=నిన్ను (అనఁగా: బ్రహ్మమును), నీవ=నీవే (స్వయముగా), కనుఁగొంచుఁ=చూ

చుకొనుచు (బ్రహ్మమునకంటె వే ఱగువస్తువులేదు కావున నాయనను జూచుటకు మఱి యొకఁడులేదు), సంత...డవై-సంతత=సర్వపరిపూర్ణమైనట్టియు, అఖండ=పరిచ్ఛేదములు (విభాగములు) లేనట్టియు, సత్=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద=ఆనందము, మయుఁడ డవై=స్వరూపము గాఁగలవాఁడవునువై, అలరారు నీయునికిన్-అలరారు=ఉన్నట్టి, నీ యునికిన్=నీస్థితిని, భవత్కటాక్షంబు చేతన్=నీయనుగ్రహము చేత, కంటిన్=చూచి తిని, అయినన్=అట్లైనను, ఇంక=ఇఁక మీఁద, ఒకవరము, ఇపుడడుగవలసెన్=ఇప్పుడడు గవలసివచ్చినది, గరిమన్=చక్కఁగా, నీస్థితిన్=నీయునికిని, నాస్థితిగాన్=నాయునికిని గా, భజిం...దృష్టిన్-భజించు=సేవింపఁగల, సలలిత=మనోహరమగు, అభేద=ఐక్య రూపమైన, దృష్టిన్=అనుభవదృష్టిని, ఒసంగుమయ్య=దయసేయుమా! రామరాఘవ =('రామ రాఘవ శ్రీరామ రామరామ' అనుపాదమునకు మునుపటివలెనే యర్థము).

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్య మగునోపరబ్రహ్మమా! "ప్రపంచము వేఱు తానువేఱు" అని తెలిసికొనువారు సహితము "ప్రపంచము నాయందున్నది నేను ప్రపంచమునం దున్నాను" అనియే తలంతురు. వాస్తవస్థితిలో "ప్రపంచమే లేదు" అనుట నెఱుంగ నేరరు కావున నోరామా! శ్రేష్ఠ మగుజ్ఞానము(అనఁగా: ప్రపంచము లేదనుజ్ఞానము) నీయోగమాయయొక్క స్వరూపము ఇట్లామాయ జ్ఞానరూపిణి యగుటచేతనే, యజ్ఞాన రూపిణి యగునవిద్య జీవు నాచరించినయట్లు ని న్నావరింపదు. ఈమాయయే నీదృష్టి. ఇట్టియోగదృష్టిచేత నీవు సర్వకాలములందును స్వస్వరూపావలోకనముఁ జేయుచుందు వు. అద్వితీయుఁడ వగుటచే నిన్నుఁజూచు నితరుఁడుండుటకే వీలు లేదుకదా! నీదయచే ప యినవివరించిన నీయథార్థస్వరూపమును తెలిసికొంటిని. అయినను మఱియొకవరము నపేక్షించుచున్నాను. వాస్తవస్థితిలో నీకును నాకును భేదములేదు. కావున నీస్థితిని నాస్థి తిని గా భావించుటయే నాకుఁ గర్తవ్యంబు. ఈకార్యమునందు మనస్సు స్థిరము కాకు న్నది. కావున కరుణచే నాహృదయమున కట్టిస్థైర్యమును గలిగింపుము.

సీ. నారాయణియును వైష్ణవియును దేవియుఁ
త్రిగుణాత్మికయుఁ బ్రకృతియు ననంగ
నలరుభవచ్ఛక్తి యపరాప్రకృతి పరా
ప్రకృతి నా ద్వివిధమై పరఁగు నందుఁ
శతచతుర్వింశతితత్త్వరూపిణి యైన
యపరయే దైవియు నాసురియును
నన రెండు దెఱఁగుల నమరు న్దైవియె
విద్యయు మాయయరా విమల గాన

తే. నాసురి యవిద్యయా రెంటి నంటి యీవ
యీశజీవాత్మసంజ్ఞల నెసఁగు దంత
గలిగి యవికారుఁడవు వీనిఁ గాంచుకతన
రామ! రాఘవ! శ్రీరామ! రామ! రామ. 29

టీ. నారాయణీయనఁగా=నారాయణి యనియు, వైష్ణవియును=వైష్ణవి యనియు, దేవియును=దేవియనియు, త్రిగుణాత్మికయనఁగా= త్రిగుణమయ గుణరూపిణీయనియు, ప్రకృతియునునంగన్=ప్రకృతి యనియు ప్రసిద్ధయై, అలఘభవచ్ఛక్తి - అలఘ=ఒప్పు మన్న, భవత్=నీయొక్క, శక్తి=జగన్నిర్మాణశక్తి, అపరా ప్రకృతిపరా ప్రకృతి గాన్= అపరా ప్రకృతియు పరా ప్రకృతియునని, ద్వివిధయై=రెండువిధములు గలదియై, పరఁగున్=ఒప్పుచున్నది, అందున్=ఆరెండు ప్రకృతులలో, తత...రూపిణీ-తత=వ్యాపించిన, చతుర్వింశతితత్త్వ = ఇరువదినాలుగుతత్త్వములు, స్వరూపిణీ=స్వరూపము గాఁ గలది, అయినయపరయే=వినయట్టియపరా ప్రకృతియే, దైవియన్=దైవియని యు, ఆసురియన్=ఆసురియనియు, అనన్=చెప్పునట్లుగా, రెండు తెఱఁగులన్=రెండువిధములుగా, అమరున్=ప్రకాశించుచుండును, ఆదైవియే=ఆదైవీ ప్రకృతియే, విమలగానన్ =నిర్మలయగుటచే, విద్యయనఁగ్=జ్ఞానము, మాయయనఁగ్=మాయ, ఔన్=అగుచున్నది. ఆసురి=ఆసురియగు, రెండవయపరా ప్రకృతి, అవిద్య=అజ్ఞానము, ఆరెంటిన్=ఆమాయా విద్యలరెంటిని, అంటి=రెంటినిసంబంధించి, ఈవ=నీవొక్కఁడవే, ఈశజీవాత్మసంజ్ఞలన్-ఈశ=ఈశ్వరుఁడనియు, జీవాత్మ=జీవుఁడనియు, సంజ్ఞలన్=పేర్లతో, ఎసఁగుదువు=అభివృద్ధిచెందుచున్నావు. అంతగలిగి=ఈసర్వము గలిగియుండియు, వీనిన్=ఈ మాయాదులను, గాంచుకతనన్=చూచుటవలన, అవికారుఁడవు = వికారములులేని వాఁడవు, రామరాఘవ.

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్య మగునోపరబ్రహ్మమా! నీమాయ నారాయణీయనియు వైష్ణవి యనియు దేవియనియు త్రిగుణాత్మక యనియుఁ బ్రకృతి యనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. అపరాప్రకృతియనియుఁ బరాప్రకృతి యనియు నామాయ రెండు విధములు కలది, అందు నిరువదినాలుగుతత్త్వములుగలది యపరాప్రకృతియైయున్నది. దైవి యనియు నాసురి యనియు నదియు రెండువిధములు. అందు దైవి నిర్మలయైనది (అనఁగా: శుద్ధతత్త్వప్రధానయైనది) యగుటచేత మాయయని వ్యవహరింపఁబడును. ఆసురి యట్టిది కాకపోవుటచే నవిద్య యని చెప్పఁబడును. నీవు ఈరెంటియందును బ్రతిబింబించి ఈశ్వరజీవనామములచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నావు. అయినను వాని కన్నిటికి సాక్షి వగుటచే నీకుఁ దద్వికారములతో సంబంధములేదు.

సీ. అపరాప్రకృత్యవిద్యాక్షరక్షేత్రప, దాదిశబ్దైకవాచ్యాత్మశక్తి
సన్నిధానజపరస్పరపరచ్ఛాయాప్రసక్తిచే మిథ్యాభియుక్తచేత
నది పరాప్రకృతి విద్యాక్షరక్షేత్రజ్ఞ, సత్పురుషాదికసంజ్ఞ నొప్పు
నేన తద్ద్రష్టనై నిర్వికారాసంగ,సాక్షినై విలసిల్లుచంద మెఱిఁగి
తే. రమణ ద్రష్టృత్వనిర్వికారత్వసాక్షి
త్వాదివిద్యోక్తధర్మజాతమును దొంటి
పగిదిఁ గడఁద్రోచి నీస్వరూపము భజింతు
రామ! రాఘవ శ్రీరామ రామ రామ. ౫౦

టీ. అపరా... క్తిచేన్-అపరాప్రకృతి=అపరాప్రకృతి, అవిద్యా=అవిద్య, క్షర=క్షరము, క్షేత్ర=క్షేత్రము, పద=స్థానము, ఆది=మొదలగు, శబ్ద=శబ్దములచేత, ఏక=ముఖ్యముగా, వాచ్య=చెప్పఁదగిన, ఆత్మశక్తి=బ్రహ్మశక్తి(మాయ) సన్నిధాన=పరబ్రహ్మయొక్క సాన్నిధ్యమువలన, జ=పుట్టిన, పరస్పర=ఒండొరులయొక్క, పర=శ్రేష్ఠమైన, ఛాయా=కాంతియొక్క (లేక, నీడయొక్క), ప్రసక్తిచేన్=సంబంధముచేతను, మిథ్యాభియుక్తిచేతన్=అసత్యమగు కూడికచేతను, అది=ఆయపరాప్రకృతియే, పరాప్రకృతి=పరాప్రకృతి, విద్యా=జ్ఞానము, అక్షర=అక్షరపురుషుఁడు, క్షేత్రజ్ఞ=క్షేత్రజ్ఞుఁడు, సత్=సద్రూపుఁడు, పురుష=పురుషుఁడు, ఆదిక=మొదలైన, సంజ్ఞన్=పేర్లతో, ఒప్పున్=ప్రకాశించుచున్నది. ఏన=నేనే, తత్=ఆప్రకృతికి, ద్రష్టనై=సాక్షినై, నిర్వికారాసంగసాక్షినై-నిర్వికార = ఆ ప్రకృతివికారములతో సంబంధములేనట్టియు, అసంగ=అహంకారాదులతో కలయిక లేనట్టియు, సాక్షినై=చూచువాఁడనై, (ప్రకృతిని విభాగించియెఱుంగువాఁడనై), విలసిల్లుచందమున్-విలసిల్లు=ప్రకాశించునట్టి, చందమున్=ప్రకారమును, ఎఱిఁగి=తెలిసికొని (మొట్టమొదట "నేను ద్రష్టను ప్రపంచము, దృశ్యము" అను నభిప్రాయమును దృఢముచేసికొని) రమణ...తమున్-రమణ=యుక్తమయిన (లేక చక్కఁగా), ద్రష్టృత్వ=చూచువాఁడుగానుండుట, నిర్వికారత్వ=వికారములతో సంబంధము లేకుండుట, సాక్షిత్వ=తనకంటె భిన్నమగుపదార్థమును దెలిసికొనుట, ఆది=మొదలగునట్టియు, విద్యా=జ్ఞానమునందు (లేక, బ్రహ్మవిద్యయందు), ఉక్త=చెప్పఁబడినట్టియు, ధర్మ=సర్వధర్మములయొక్క, జాతమున్=సమూహమును, తొంటిపగిదిన్=పూర్వమువలెనే, (అనఁగా: ప్రపంచసాక్షియగుటచే, ప్రపంచవికారములు, బ్రహ్మమునకంటవని నిర్ణయించినట్లే); కడఁద్రోసి=నిషేధించి, (అనఁగా: బ్రహ్మధర్మములకుఁగూడ సాక్షి యగుటచే ఈధర్మములు, వాని=బ్రహ్మమును అంటవు అని, నిషేధింపవలయును), నీస్వరూపమున్=నీ యథార్థస్వరూపమును, భజింతున్=అభేదముగా సేవించెదను. రామరాఘవ.

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా! ఏమాయ అపరాప్రకృతి అవిద్య క్షరము క్షేత్రము పరము అను మొదలగుశబ్దములచే వ్యవహరింపఁబడునో ఆమాయ నీసాన్నిధ్యము స్వాభావికముగా నుండుటవలనను నీచ్ఛాయ దానియందును దానిచ్ఛాయ నీయందును సంబంధించియుండుటచేతను ఆభాసమాత్రముగ కలయికచేతను, పరాప్రకృతి జ్ఞానము అక్షరపురుషుఁడు కూటస్థుఁడు సమాప్తపుఁడు పురుషుఁడు అను మొదలగు పదములచే వ్యవహరింపఁబడుచుండును. కాని క్రొత్తదేమి యులేదు. యథార్థస్థితిలో నాకు(జీవునకు) సంబంధములేదు. ఏలయనిన; నేను అప్రకృతికి సాక్షిని దానిని చూచువాఁడను. కావున నిర్వికారుఁడను. మొట్టమొదట నిట్టి యథార్థస్వరూపమును తెలిసికొని పిదప మఱింతసూక్ష్మముగ విచారించిచూచెదను. అప్పుడు "ప్రవృత్త్యాది మొదలగుధర్మములకుఁగూడ నేను సాక్షినే కావున నా కాధర్మములతోఁ గూడ సంబంధముండుటకు వీలులేదు" అని స్పష్టమగును. ఇట్టి పరిపూర్ణజ్ఞానము నవలంబించి యభేదభావనతో నేను నిన్ను సేవింతును.

సీ. పరమవైరాగ్యంబు భాసురాత్మజ్ఞాన, మతులితైశ్వర్య మనంతవీర్య
మమితయశంబుసమగ్రలక్ష్మియుఁ గల్గి, సంపూర్ణకారుణ్యశమదమములు
మహనీయతేజంబు మహితతపస్సత్య, శౌచధైర్యక్షమార్జవగుణంబు
లొప్పార నిజదివ్యయోగమాయామహాశక్తి సర్వప్రపంచంబు దీర్ప
తే. సచ్చిదానందలక్షణసగుణనిర్గు
ణాత్మకబ్రహ్మమైననీ వాత్మయందు
సంతతము మతిస్ఫుటముగ సాక్షాత్కరింపు
రామ రాఘవ! శ్రీరామ రామ రామ. 31

టీ. పరమవైరాగ్యంబు-పరమ = అత్యధికమైన, వైరాగ్యంబు=వైరాగ్యము, భాసు...నము-భాసుర=ప్రకాశించుచున్న, ఆత్మజ్ఞానము=బ్రహ్మజ్ఞానము, అతులితైశ్వర్యము-అతులిత=సాటిలేని, ఐశ్వర్యము=ప్రభుత్వమును, అనంతవీర్యము=అపరిమిత పరాక్రమంబును, అమితయశంబు=మితిమీఱినకీర్తియును, సమగ్రలక్ష్మియున్=సంపూర్ణమైనకాంతియును, కల్గి, సంపూ...ములు-సంపూర్ణ=సంపూర్ణములైన, కారుణ్య=దయ, శమ=శాంతి, దమములు=దాంతియనఁగా మనోనిగ్రహము, మహనీయతేజంబు-మహనీయ=స్తోత్రముచేయనర్హమైన, తేజంబు=కాంతియున్, మహిత...బులు-మహిత=శ్రేష్ఠమైన, తపః=తపస్సు, సత్య=సత్యము, శౌచ=పారిశుద్ధ్యము, ధైర్య=ధైర్యము, క్షమా=ఓర్పు, ఆర్జవ=నిష్కాపట్యము, గుణంబులు=అనుగుణములును, ఒప్పారన్=ప్రకాశించుచుండఁగా, నిజ ..శక్తి-నిజ=తనయొక్క, దివ్య=శ్రేష్ఠమైన, యోగ=జీవ

బ్రహ్మైక్యమును గలిగించి, మాయా=మాయ యనెడు ఈమాయయే, విద్యా=జ్ఞానము అవలంబముగను, మహాశక్తి=గొప్పసామర్థ్యము, సర్వప్రపంచమున్=సకలప్రపంచమును, తీర్పన్=నిర్వహింపఁగ, సచ్చిదా...మైన-సత్=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద లక్షణా=ఆనందము లక్షణములుగాఁ గలిగినట్టియు, సగుణ=గుణసహితంబును, నిర్గుణ=గుణరహితంబును, ఆత్మక=అగుస్వరూపము గల, బ్రహ్మమైన=పరబ్రహ్మరూపుఁడవైన, నీవు, సంతతము=ఎల్లప్పుడు, ఆత్మమయతన్ = జీవరూపముతో, అతిస్ఫుటముగన్= మిగుల స్పష్టముగా, సాక్షాత్కరింపుము=ప్రత్యక్షము గమ్ము రామ రాఘవ.

తా. రఘువంశమందు శిష్టసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా! శ్రేష్ఠమగు వైరాగ్యము ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము మహదైశ్వర్యము అపరిమితశక్తి చక్కనికీర్తి తేజస్సు అనునవి కలవాఁడవై దయ శమము దమము పరితాపము తపస్సు సత్యము శౌచము దయ నిష్కాపట్యము ధైర్యము ఓర్పు అను సకలసద్గుణములును దనరార స్వశక్తి సృష్టిస్థితిసంహారముల నిర్వహింప సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడవై సగుణ నిర్గుణాకారములతో నీవు ప్రకాశింతువు. ఓ శ్రీరామా! ఇట్టి నీవు కూటస్థస్వరూపముతో నాకు ప్రత్యక్షము గమ్ము.

సీ. ఘనఘటాకాశ మాకాశాంశ మగుచు నా
      కాశంబునకు వేఱు గాని పగిది
క్షరముతోఁ గూడి యక్షరుఁడ నై విలసిల్లు
      నేను నీయంశంబు నిశ్చయంబ
యైన ననాద్యవిద్యాశక్తిగుణరాశి
      నాయందు నారోపణముగఁ జేసి
జీవుఁడ నంచు సంస్థితిఁ జెంది యుండితి
      నిందాఁక నది యిపు డెఱిఁగికొంటిఁ
తే. గాన వివరింప భేద మింతైనఁ గలుగ
దిట్టివిజ్ఞానసంపద నెల్ల ప్రొద్దు
చిత్తమునను బ్రకాశింపఁ జేయుమయ్య
రామ! రాఘవ! శ్రీరామ రామ రామ. 32

టీ. ఘనఘటాకాశము - ఘన=శ్రేష్ఠమైన, ఘట = ఘటావరణమునందున్న, ఆకాశము, ఆకాశాంశము - ఆకాశ = మహాకాశముయొక్క, అంశము=భాగము, అగుచున్=ఐ, ఆకాశంబునకున్ = మహాకాశమునకంటె, వేఱు, కానిపగిదిన్=లేకుండునట్లు, క్షరముతోన్=క్షరమనంబడు పరాప్రకృతితో, కూడి=కలసి, అక్షరుఁడ

నై=అక్షరుఁడను పేరుతో వ్యవహరింపఁబడుచు, విలసిల్లునేను = ప్రకాశించు నేను జీవుఁడు(ఆంజనేయుఁడు,) నీయంశంబు=రాముని యంశము (బ్రహ్మాయంశము), నిశ్చయంబ=సత్యము, వినన్=అయినప్పటికిని, అనాద్యవిద్యాశక్తిగుణరాశి - అనాది= ఉత్పత్తిలేని,అవిద్యా=అవిద్య యనెడు, శక్తి=మాయాశక్తికి సంబంధించిన, గుణ=స త్త్వాదిగుణములయొక్క, రాశి=సమూహమును, నాయందున్= (జీవునియందు), ఆరోపణముగఁజేసి=ఆరోపించి, జీవుఁడవంచున్= "నేను జీవుఁడను" అని, ఇందాకన్= ఇంతకాలమువఱకు,సంసృతిన్=సంసారమును,చెంది=పొంది, ఉండితిన్=ఉంటిని. అది=అందలియథార్థమును, ఇపుడు, ఎఱిఁగికొంటిన్=తెలిసికొంటిని, కానన్=కాఁబట్టి, వివరింపన్=విచారింపఁగా, భేదము= "నీవు వేఱు నేను వేఱు" అను భేదము ఇంతైనగలుగదు=కొంచమైనను లేదు, ఇట్టివిజ్ఞానసంపదన్-ఇట్టి=ఈపూర్వోక్తమైన, విజ్ఞాన = అనుభవజ్ఞానముయొక్క, సంపదన్=సమృద్ధిని, ఎల్లప్రొద్దు=సర్వకాలముల యందును, చిత్తమునన్ = మనస్సునందు, ప్రకాశింపఁజేయుమయ్యా = ప్రకాశించునట్లు చేయుమయ్యా, రామరాఘవ శ్రీరామ రామరామా.

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా! ఘటమునందున్న యాకాశము మహాకాశములోని భాగ మగుటచేత నామహాకాశమునకంటె భిన్నము కాదనుట లోకానుభవసిద్ధమే కదా, ఇట్లే జ్ఞానరూపుఁడ నగు నేను క్షరముతోఁ గలసి యక్షర నామముచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నాను; కాని నీయంశము కాకపోలేదు. నీయంశము కాకపోయిన జ్ఞానరూపమే సంభవింపదుకదా! కావున నాకును నీకును భేదమే లేదనుట నిశ్చయము. అయినను అనాది యగునవిద్యవలన క్షేత్ర మగుదేహాదుల ధర్మముల నాయందారోపించుకొని "నేను జీవుఁడను" అని తలంచుచు సంసారమును జెందుచుంటిని. ఇది కేవల మజ్ఞానమువలనమాత్రమే వచ్చినది కావున నిప్పుడు జ్ఞానము కలుగుటతోడనే నివర్తించును. నాకును నీకును భేదము లేదనుట స్పష్టమయ్యెను. ఓమహాత్మా! కరుణచే నీజ్ఞానము నాహృదయమునందు నిశ్చలముగా నిలుపుము.

సీ. నీకంటె నన్యంబు నే నెన్నఁడెఱుఁగనె, ట్లనిననాయనుభవమవధరింపు
వివిధేంద్రియములకువిషయమీవిశ్వమా,విశ్వరూపుఁడవీవువెదుక నేల
గావున నీవు సాక్షాత్కరించితివి యీ,విశ్వంబు నీకగు వే అటంచుఁ
దలఁచు నజ్ఞానమంతయు బోయె నీదయా,మయదృష్టి నానందమయుఁ [డనైతి
తే. సంశయము లేదు గాని యీ సర్వరూప
సమరసజ్ఞానభావన సంతతంబు
గలుగ వరము ప్రసాదింప వలయు దేవ
రామ ! రాఘవ ! శ్రీరామ రామరామ.

టీ. దేవా=ఓస్వప్రకాశస్వరూప, నీకంటె, అన్యంబుఁ = ఇతరుని, ఏన్=నేను, ఎన్నఁడు=ఎప్పటికిని, ఎఱుఁగన్=ఎఱుఁగను. ఎట్లనినన్=అది యెట్లనఁగా, నా యనుభవము, అవధరింపుము=వినుము. వివిధేంద్రియములకున్-వివిధ=అనేకవిధములైన, ఇంద్రియములకున్, ఈవిశ్వము=ఈప్రపంచము, విషయము=గోచరమగునది, ఈవు=నీవు, అవిశ్వరూపుఁడ వీవు = ఈప్రపంచస్వరూపుఁడవు, వెదకనేల=యేల వెదకవలయును. కావునన్=కాఁబట్టి, ఈవు=నీవు, సాక్షాత్కరించితివి=నాకు నెప్పటికిని ప్రత్యక్షమయ్యేయున్నావు. ఈవిశ్వంబు = ఈప్రపంచము, నీకున్=నీకంటె, వేఱగున్=భిన్నమైనది, అటంచున్=అనెడు, అజ్ఞానభ్రాంతియున్=భ్రాంతియంతయును, నిదయామయదృష్టిన్=నీయొక్క కరుణాకటాక్షముచే, పోయెన్=నశించెను. ఆనందమయుండనైతిన్=ఆనందరూపుఁడనైనాను, సంశయంబు లేదు గాని=సందేహము లేదుకాని, ఈ సర్వ...భావన-ఈసర్వరూప=ఈసమస్తరూపములను, సమరస=ఏకముగా, జ్ఞాన=తెలిసికొనుటయును, భావన=అట్లు ధ్యానించుటయును, సతతంబు=ఎల్లప్పుడు, కలుగన్=కలుగునట్లుగా, వరము, ప్రసాదింపవలయున్=ఇయ్యవలయును.

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా! జ్ఞానము కలిగినప్పుడుకాని తెనప్పుడుకాని నీకంటె నితర మగుపదార్థ మెద్దియు నాకు గోచరముకానేలేదు. ఎట్లనిన; ననుభవపూర్వకముగా వివరించెదను వినుము. సర్వేంద్రియములును జ్ఞానికి నజ్ఞానికిని గూడ నేకరూపములు. అవి వానికి విషయములగు శబ్దాదులనుగూర్చి పరువు లిడుచుండును. శబ్దాదులే ప్రపంచము. అది నీకంటె వేఱుకాదు కదా! కావున నాకు నెప్పటికిని (అనఁగా: సంసారదశయందును సంసారాభావదశయందును గూడ) నీవే కానవచ్చుచున్నావు. ఇప్పుడు జ్ఞానము కలుగుటచే "నీవు ప్రపంచమునకంటె వేఱుకావు" అని తెలిసికొంటిని. పూర్వమున్న యజ్ఞానమంతయు నశించినది. ఇందుసందేహ మేమియు లేదు. అయినను ఈసర్వ సమరసజ్ఞానము శాశ్వతముగా నిలుచునట్లు వరము ననుగ్రహింపుము. స్వయంప్రకాశస్వరూపా! ఇదియే నాప్రార్థన.

సీ. తతచతుర్వింశతితత్త్వనాయకుఁడవు
పంచవింశకుఁడవు ప్రకృతి కంటెఁ
బరుఁడవు గురుఁడవు పరమేశ్వరుండవు
పురుషోత్తముఁడవు నెప్పుడుఁ బ్రధాన
పురుషేశ్వరుండవు పూర్ణుఁడ వనుచు ని
న్నెఱిఁగితి గాని యీయెఱుక దృఢము
గా నిల్వ దజ్ఞానకార్య దేహాదికా
త్మధ్యానసంతతాభ్యాసవశత

తే. నట్లు గావునఁ గేవలాత్మ యోగ
దృష్టి మనమున నేప్రొద్దుఁ దేజరిల్ల
భూరికృపచే ననుగ్రహింపుము పొసఁగ
రామ రాఘవ శ్రీరామ రామ! రామ! 34

టీ. తత...డవు-తత= విస్తారమైన, చతుర్వింశతితత్త్వ=ఇరువదినాలుగుతత్త్వములకు, నాయకుఁడవు=ప్రభువైనవాఁడవు, పంచవింశకుఁడవు=ఇరువదియైదవతత్త్వమైనవాఁడవు, ప్రకృతికంటెన్=మాయకంటె, పరుఁడవు=శ్రేష్ఠుఁడవు, గురుఁడవు=సద్గురుస్వరూపుఁడవు, పరమేశ్వరుండవు-పరమ=శ్రేష్ఠమైన, ఈశ్వరుండవు=నియామకుఁడవు, పురుషోత్తముఁడవు-పురుష=క్షరాక్షరపురుషులకంటె, ఉత్తముఁడవు=శ్రేష్ఠుఁడవు, ఎప్పుడు=ఏకాలమునందును, ప్రధానపురుషేశ్వరుండవు-ప్రధాన=మాయకును, పురుష=జీవునకును, ఈశ్వరుండవు=అధిపతివి, పూర్ణుండవు=సర్వవ్యాపకుఁడవు, అనుచున్=అని, నిన్నెఱింగితిగాని=నిన్ను తెలిసికొంటినిగాని, ఈఎఱుక=ఈజ్ఞానము, అజ్ఞా...శతన్-అజ్ఞాన=అజ్ఞానమునకు, కార్య=కార్యములైన, (అనఁగా: అజ్ఞానమువలనఁబుట్టిన), దేహాదిక=దేహము మొదలగువానియందు, ఆత్మ=తాననెడు, ధ్యాన=ధ్యానముయొక్క, సంతత=సార్వకాలికమయిన అభ్యాసవశతన్=వాడుకవలన, దృఢముగా=నిశ్చలముగా, నిల్వదు=స్థిరముకాదు, అట్లుగావునన్=కాబట్టి, కేవలా...దృష్టి-కేవలాత్మ=పరబ్రహ్మమునకును, ఆత్మ=కూటస్థుఁడైనతనకును, యోగదృష్టి=ఐక్యముగలదను జ్ఞానము, మనమునన్=మనస్సునందు, ఏప్రొద్దును=సర్వకాలములయందును, తేజరిల్లన్=ప్రకాశించునట్లుగా, భూరికృపచేన్=పరమదయచేత, పొసంగన్=చక్కఁగా, అనుగ్రహింపుము=కటాక్షింపుము, శ్రీ. ...

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నో పరబ్రహ్మమా! నీవు యిరువదినాలుగుతత్త్వములకు నధీశ్వరుఁడవు. ఇరువదియైదవవాఁడవు. ప్రకృతికంటె నన్యుఁడవు. సర్వాధికుఁడవు (లోక త్రిలోకాచార్యుండవు) పరమేశ్వరుఁడవు. క్షరాక్షరపురుషులకంటె విలక్షణుఁడవు. సర్వకాలములందును బ్రకృతిపురుషులకు నియామకుఁడవు. సర్వవ్యాపకుఁడవు. ఇట్టి నీయథార్థస్వరూపమును మీయనుగ్రహమువలన దెలిసికొంటిని. అయినను ఈజ్ఞానము శాశ్వతముగ నిలుచుట కష్టము. అనాది నుండియు విడువక వచ్చుచున్న దేహాత్మభ్రాంతి దీనికిభంగమునుకలిగించును. కావున నోమహాత్మా! యట్టిభంగము కలుగక ఈజీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానము హృదయమున స్థిరమగునట్లనుగ్రహింపుము.

సీ. అజుఁడ వవ్యయుఁడ వీ వాదినారాయణ
స్వామివి సాక్షివి సర్వమయుఁడ

వై యొప్పునిన్ను మాయామయమానుషశరీర
ధరుఁడుఁ గించిద్జ్ఞుండు నరుఁ డటంచు
నజ్ఞానవశతే మోహంబుచేఁ దలఁచితి
నిందాఁక నది క్షమియించుకొఱకు
సర్వజ్ఞ సర్వేశ! సర్వభూతావాస!
సర్వభూతాత్మక! సర్వమూర్తి
తే. సర్వకర్మఫలాధ్యక్ష! సర్వరూప
యని నుతించుచు మ్రొక్కెద ననవరతము
నెఱయ నామది నీయందు నిల్పఁ జేయు
రామ! రాఘవ! శ్రీరామ! రామ! రామ.! 35

టీ. ఈవు=నీవు, అజుఁడవు=ఉత్పత్తి లేనివాఁడవు, అవ్యయుండవు=నాశరహితుఁడవు, ఆదినా...మివి-ఆది=సర్వకారణమైన, నారాయణస్వామివి=నారాయణస్వరూపుఁడవు, సాక్షివి=సర్వము నెఱుంగువాఁడవు, సర్వమయుఁడవై=సర్వస్వరూపుఁడవును, ఐ, ఒప్పునిన్నున్=ప్రకాశించుచున్న నిన్ను, మాయా...దును-మాయా="మాయామయమైన, మానుషశరీర=మనుష్యశరీరమును, ధరుఁడును=ధరించినవాఁడును, కించిద్జ్ఞుఁడును=స్వల్పజ్ఞానము కలవాఁడును, నరుఁడును=మనుష్యుఁడును" అటంచున్=అని, అజ్ఞానవశతన్=అజ్ఞానమువలన, మోహంబుచేన్=భ్రాంతిచేత, ఇందాకన్=ఇప్పటివఱకు, తలఁచితిన్=తలంచుచుంటిని, అది=ఆతలంపు, క్షమియించుకొఱకున్=క్షమించుటకై, సర్వజ్ఞ="సర్వము నెఱింగినవాఁడ, సర్వేశ=సర్వమునకు ప్రభువా' సర్వభూతావాస=సర్వభూతములయందును నివసించువాఁడ(లేక సర్వభూతములకును నివాసస్థానమైనవాఁడా,)సర్వభూతాత్మక=సర్వభూతస్వరూప, సర్వమూర్తి=సర్వమునకును స్వరూపభూతుఁడ, సర్వకర్మఫలాధ్యక్ష-సర్వ=సమస్తమైన, కర్మ=కర్మలయొక్క, ఫల=ఫలములకు, అధ్యక్ష=అధికారియైన (అనఁగా: కర్మఫలముల నిచ్చుటకై) స్వరూప = స్వరూపము గలవాఁడ" అని, అనవరతము=ఎల్లప్పుడు, నుతించుచున్=స్తోత్రము చేయుచు, మ్రొక్కెదన్=నమస్కరించెదను. నెఱయన్=అధికమగునట్లుగా, నామది=నామనస్సు, నీయందున్=నీస్వరూపమునందు, నిల్పఁజేయుము=స్థిరమగునట్లు చేయుము.

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా' రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా' నీవు ఉత్పత్తి వినాశములం లేనివాఁడవు. ఆదినారాయణుఁడవు.సర్వసాక్షివి. సర్వరూపుఁడవు. ఇట్టినీస్వరూపమును దెలిసికొనలేక మాయామానుషశరీరధారియనియు కించిద్జ్ఞుఁడనియు మనుష్యమా

త్రుఁడనియు నింతవఱకుదలంచుచుంటిని. అపరాధముచేసితిని. అజ్ఞానమువలన నీట్టికార్యము జరిగినది. కరుణచే దానిని క్షమింపవలయును. అట్లు క్షమించుటకై యథార్థస్వరూపవిజ్ఞానపురస్కారముగా సర్వజ్ఞుఁడా యనియు సర్వమునకు అధీశ్వరుఁడా! సర్వభూతములయందును నివసించువాఁడా! సర్వభూతస్వరూపా! ప్రపంచాకారా యనియు సర్వకర్మఫలముల నొసఁగువాఁడా! విరాట్పురుష యనియు సర్వకాలముల యందును స్తోత్రము చేసెదను. నీకు సర్వకాలములయందును నమస్కారముల నాచరించెదను. నాయందు దయయుంచి నాహృదయమున నీపాదములయందలి భక్తిని నీస్వరూపధ్యానమునందలి యేకాగ్రతను స్థిరముఁ జేయుము.

సీ. తతచతుర్వింశతితత్త్వాత్మకం బగు
క్షరము నేఁ గాను నిక్కముగ నరయఁ
దత్కృతంబులు మత్కృతంబులు గావు కా
వున సర్వధర్మములును ద్యజించి
యక్షరపురుషుఁడనై క్షరాక్షరతత్త్వ
ముల మీఱి పురుషోత్తముండు నాత్ముఁ
డన నొప్పు నొకని ని న్నాశ్రయించెద శర
ణముగ నే నొగి ననన్యత్వ మలర

తే. నట్లగుట నింక నేసంశయములు నన్ను
బొరయకుండఁగఁ జేసి యీపూర్ణబోధ
మతిదృఢంబుగ వర మిమ్ము సతత మాత్మ
రామ! రాఘవ శ్రీరామ రామ రామ. 36

టీ. తత...కంబు-తత=వ్యాపించిన, చతుర్వింశతితత్త్వ=ఇరువదినాలుగుతత్త్వములే, ఆత్మకంబు=స్వరూపముగాఁగలది, అగుక్షరము=అయినక్షేత్రము, నిక్కముగన్=నిశ్చయముగ, నేఁగాను=నేను కాను. అరయన్=విచారింపఁగా, తత్కృతంబులు=అక్షరముచే(అనఁగా: దేహాదులచేఁ జేయఁబడినవి),మత్కృతంబులుగావు=నేను చేసినవి కావు, కావునన్=కాఁబట్టి, సర్వధర్మములును=సమస్తకర్మలును, త్యజించి=విడిచిపెట్టి, అక్షరపురుషుండనై=కూటస్థస్వరూపుఁడనై, క్షరాక్షరతత్త్వములన్=పిదప క్షరాక్షరస్వరూపములను, మీఱి=అతిక్రమించి, పురుషోత్తముండును=క్షరాక్షర పురుషులకంటె శ్రేష్ఠుండును, ఆత్ముఁడు=పరమాత్మ, అనన్=అనఁగా, ఒప్పునొకని నిన్నున్=ప్రకాశించుచున్న ఏకస్వరూపుఁడవైననిన్ను, నేన్=నేను, ఒగిన్=అధికముగా, శరణముగన్=రక్షకునిఁగా, ఆశ్రయించెదన్, అట్లగుటన్=కాఁబట్టి, అనన్యత్వము=అభేదము, అలరన్=ఒప్పుచుండఁగా (లేక ఒప్పుటవలన), ఇంకన్=ఇకపై,

ఏసంశయములు=ఏసందేహములును, నన్ను=పొరయకుండంగ జేసి=పొడఁగలుగకుండునట్లు చేసి, సంతతముఁ=ఎల్లప్పుడు, ఆత్మన్ = మనసునందు, ఈపూర్ణబోధము=ఈసర్వపరిపూర్ణవిజ్ఞానము, అతిదృఢంబుగన్=మిగులనిశ్చలముగా, నరమిమ్ము.

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా! చక్కఁగా విచారించినచో క్షరమని చెప్పఁబడు దేహాదిచతుర్వింశతితత్త్వంబులును నాస్వరూపము (జీవస్వరూపము), కాదు. ఈకారణమువలన ఆదేహాదులు చేయుబహువిధకార్యములును నాచేఁ(జీవునిచే) జేయఁబడునవి కానేరవు. కాఁబట్టి మొట్టమొదట సర్వధర్మములను పరిత్యజించి "నేను సర్వమునకును సాక్షిని" అని గ్రహించి "యక్షరుఁడని చెప్పఁబడుకూటస్థుఁడే నేను" అని నిశ్చయించుకొనవలయును, పిదప యథార్థస్థితి ననుసరించి చూచినక్షరాక్షరతత్త్వములు మాయాకల్పితములే కావున "క్షరమొక్కటి కలదు" అనియు దానికి నేనుసాక్షిని అనియు పైఁజేసిననిశ్చయమును కూడ విడువవలయును. సర్వాధికుఁడును సర్వమయుఁడును పురుషోత్తముఁడును నగు నిన్నభేదముగాఁ (అనఁగా "బ్రహ్మమే నేను నాకంటె వేఱగుపదార్థము లేదు. నాకు క్షరత్వము కాని యక్షరత్వము కాని లేదు" అను నిశ్చయముతో) నాశ్రయింపవలయును. ఓమహాత్మా. మీయనుగ్రహమువలన నాకు నిట్టి పరిపూర్ణవిజ్ఞానము కలిగినది. నిన్నే శరణముగా నాశ్రయించి యున్నాను. కాఁబట్టి నాకు సంశయము లేవియుఁ గలుగకుండ నాత్మజ్ఞానము మనస్సునుండి తొలంగకుండ వరము నొసంగుము.

అవ. ఇట్లు పరమేశ్వరుఁడాంజనేయుఁ డొనర్చిన స్తోత్రమును విస్తరించి శ్రీరాముఁ డొనర్చిన యుపదేశమును వివరించువాఁడై ప్రస్తుతము నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

వ. అని యిట్లఖండపాండిత్యంబుచేతఁ బెక్కుభంగుల వినుతించుహనుమంతుని సాదరంబుగాఁ గరుణాకటాక్షవీక్షణంబుచేతఁ గనుంగొని భూరిప్రేమధాముండుఁ బరంధాముండు నైనయాత్మారాముం డిట్లనియె. 31

టీ. అని, యిట్లు=ఈవిధముగా, అఖం...చేతన్=అఖండ=అడ్డములేని, పాండిత్యంబుచేతన్=జ్ఞానముచే, పెక్కుభంగులన్=అనేకవిధములుగా, వినుతించుహనుమంతునిన్=స్తోత్రముచేయునట్టి ఆంజనేయుని, సాదరంబుగాన్=ప్రీతిపూర్వకముగా, కరుణాకటాక్షవీక్షణంబుచేతన్=దయాయుక్తమగు కడగంటిచూపుతో, కనుంగొని=చూచి, భూరి...ముండు=భూరి=అధికమైన ప్రేమ=ప్రేమకు, ధాముండును=ఆధారభూతుఁడైనవాఁడును, పరంధాముండును నైన=మోక్షమే స్థానముగాఁ గలవాఁడును, ఐన, ఆత్మారాముఁడు=అంతర్యామియైన శ్రీరాముఁడు, ఇట్లనియెన్=ఈవిధముగా చెప్పెను.

తా. ఓ పార్వతీ! పయిన వివరించిన విధముగా సంపూర్ణవిజ్ఞానముతో నానావిధములుగాఁ దన్ను వినుతించుచున్న యాంజనేయుని గనుంగొని యాపరంధాముఁ డగు శ్రీరాముఁడు కరుణ వెలయ నిక్రిందివిధంబుగా నుపదేశింప నారంభించెను.

— శ్రీరాముఁ డాంజనేయుని కమనస్కయోగంబు దెలుపుట. —

అవ. ఇట్లు స్తోత్రము నుపసంహారము చేసి రామోపదిష్ట మగు నమనస్కయోగమును వర్ణించువాఁడై మొట్టమొదట ప్రతిజ్ఞావిధమును దెలుపుచున్నాఁడు.—

తే. సంతతము మీఱఁ జిత్తవిశ్రాంతికొఱకు
సతత మాత్మసమాధిఁ గోరితివి గానఁ
గడఁగి యమనస్కరాజయోగంబు నీకుఁ
దెలియఁ జెప్పెద వినుము సందేహ ముడిగి. 38

టీ. సంతతము మీఱఁగ = సంతోష మధికమగుచుండఁగా, చిత్తవిశ్రాంతికొఱకున్ = చిత్తము శాంతినొందుటకై, సతతము = ఎల్లప్పుడును, ఆత్మసమాధిన్ = నిర్వికల్పసమాధిని, కోరితివి గానన్ = కోరియున్నావు గావున (మనస్సు బ్రహ్మమునందు నిశ్చలముగా నిలుచునట్లు చేయవలయునని యాంజనేయుడు ప్రార్థించెను. అట్టినిశ్చలత్వము నిర్వికల్పసమాధియందుఁ గాని కుదరదు. కావున నాంజనేయుఁడు సమాధినే కోరినట్లని తెలిసికొననగు.) కడఁగి = ప్రయత్నపూర్వకముగా, నీకు, అమనస్కరాజయోగంబు = అమనస్కమను పేరు గల రాజయోగమును, తెలియన్ = చక్కఁగాఁ దెలియునట్లు, చెప్పెదన్, సందేహముడిగి = సంశయము మాని, వినుము.

తా. ఓ హనుమంతుఁడా! నీవు చిత్తవిశ్రాంతికై సమాధిని గోరితివి కదా. కావున దానిని వివరించెదను. ఆసమాధికి అమనస్కయోగమని పేరు. దానిని సంశయము విడిచి సావధానచిత్తుండవై యాకర్ణింపుము.

అవ. ఇట్లు శ్రీరాముఁడు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి ఆయోగమునం దభిరుచి గలిగించుటకై వాదమ్ము నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

చ. అలయిక సప్తవారిధుల నావలి కీవలి కొక్కరీతిగాఁ
గలయఁగ నీఁద వచ్చును నగంబుల నచ్చనగండ్లుగాఁ గరం
బులఁ గొని యాడవచ్చు నభమున్ గబళింపఁగ వచ్చుఁగాని యీ
యిల్లల నమనస్కయోగము గ్రహింపఁగ రాదు దలంప నేరికిన్. 39

టీ. అలయిక = అలుపులేక, సప్తవారిధులన్ = ఏడుసముద్రములను, ఆవలికిన్ = ఆవలితీరమునకును, ఈవలికిన్ = ఈవలితీరమునకును, ఒక్కరీతిగాన్ = ఒకటేవిధముగా, కలయఁగన్ = కలయునట్లు, ఈఁదవచ్చున్ = ఈఁదుటకైనను సాధ్యమగును, నగంబులన్ = పర్వతములను, అచ్చనగండ్లుగాన్ = అచ్చనగాయలుగా, కరంబులన్ = హస్తము

లతో, కొని=గ్రహించి, అడఁచ్చున్=అడఁచుటకైనను సాధ్యమగును, నభమున్=ఆకసమును, కబళింపఁగవచ్చున్=మ్రింగుటకును సాధ్యమగును, కాని=అయినను, ఇయ్యిలన్=ఈభూమియందు, తలంపన్=విచారింపఁగా, ఏరికిన్=ఎవ్వరికైనను, అమనస్కయోగమున్=అమనస్కరాజయోగమును, గ్రహింపఁగరాదు=గ్రహించుటకుశక్యముకాదు.

తా. ఓయాంజనేయ! యీయమనస్కయోగమును గ్రహించుట మిగులఁ గష్టసాధ్యము. కొంచమైన నాయాసము నొందక సప్తసముద్రముల నీవలిదరినుండి యావలిదరికి నీఁదిన నీఁదవచ్చును. కులపర్వతముల నచ్చనగాయలుగాఁ జేసి యాడవచ్చును. యాకాశమునైనను మ్రింగవచ్చును. కాని యీయోగమును మాత్రము పరిశుద్ధచిత్తులుకాని వారలు గ్రహింపనే లేరు.

భూతిలకవృత్తము.—

కావున నయ్యమనస్కయోగము గాఢదుర్లభ మారయన్
కేవలతత్త్వవిచారముం బరికింపనేరనివారికిన్
భావమునందున నాత్మ నాత్ముని బాగుగా విభజించు మే
ధావికి నిత్యసుఖంబుగా విశదంబుగా సులభం బగున్. 40

టీ. కావునన్=కాఁబట్టి, అయ్యమనస్కయోగము=ఆయమనస్క రాజయోగము, ఆరయన్=విచారింపఁగా, కేవలతత్త్వవిచారమున్—కేవల=ఏకమైన, తత్త్వవిచారమున్=పరమాత్మతత్త్వముయొక్క తత్త్వస్వరూపమును, పరికింపనేరనివారికిన్=విచారింపనేరనివానికి, గాఢదుర్లభము=సంపూర్ణముగా పొందరానిది, భావమునందున్=మనస్సునందు, అనాత్మన్=అనాత్మయగు (శరీరాదులను, ఆత్మునిన్=ఆత్మయగుజీవుని, బాగుగాన్=లెస్సఁగా, విభ...వికిన్—విభజించు=తెలిసికొనునట్టి, మేధావికిన్=బుద్ధిమంతునకు, నిత్య...బుగాన్ నిత్య=శాశ్వతమైన, సుఖంబుగాన్=ఆనందకరముఅయినదగా, విశదంబుగాన్=స్పష్టముగా, సులభంబగున్=సుఖముగా పొందఁదగినది యగును.

తా. ఈకారణమువలన తత్త్వవిమర్శను జేయలేనియజ్ఞానులకు నాయమనస్కయోగము మిగుల దుర్లభము. ఆత్మానాత్మల విభాగింపఁగలమహాత్ములకు నన్నో మిగుల నానందకరమై స్పష్టమై సులభమై యొప్పును.

తోదకవృత్తము.—

చెలువుగఁ బువ్వులు జేఁటుటకంటెన్
బొలుపుగఁ గన్గవ మూయుటకంటెన్
నలు వగు నీయమనస్కపదంబే
సులభము సౌఖ్యము సూక్ష్మము వత్సా. 41

టీ. వత్సా=పుత్రుఁడా! చెలువుగన్=మనోహరముగ, ప్రసవ్యాలు చిదుటకంటెన్=పూలను చిల్చుటకంటెను, పొలుపుగన్=చక్కఁగా, కన్గవన్=కన్నులను, మూయుటకంటెన్, నలుగు=సులభమైన(లేక, మనోహరమైన), ఈయమనస్కపదంబే=ఈయమనస్కయోగమే, సులభము=సులువుగా సాధింపఁదగినది, సౌఖ్యము=ఆయాసకరముకానిది, సూక్ష్మము=తెలియుటకు మిగుల సూక్ష్మమైనది.

తా. ఓపుత్రా! ఆత్మానాత్మవివేకము గలబుద్ధిమంతునకు పూలను చిల్చుటకంటెను కన్నులను మూయుటకంటెను యీయమనస్కరాజయోగము గ్రహించుటయే మిగుల సులభము ఆనందకరము సూక్ష్మము.

తోటకవృత్తము.—

అమృతంబు సుఖంబుగ నానినయ
ట్లమనస్కముఁ బూని యహర్నిశముల్
సమతం దనుఁ గన్గొనుసజ్జను న
య్యమృతాంగన చేకొను నందముగాన్. 42

టీ. అమృతంబు=అమృతమును, సుఖంబుగన్=సౌఖ్యముగ, ఆనినయట్లు=పానము చేసినవిధమున, అమనస్కమున్=అమనస్కరాజయోగమును, పూని=ప్రయత్నపూర్వకముగా, అహర్నిశముల్=రేయింబగలు, సమతన్=ఒకటేవిధముగా, తనున్=తనయథార్థస్వరూపమును, కన్గొనుసజ్జనున్=చూచునట్టిమహాత్ముని, అయ్యమృతాంగన=ఆమోక్షకాంత, అందముగాన్=మనోహరముగా, చేకొనున్=కయికొనును.

తా. ఇట్టి యమనస్కయోగమును గ్రహించి అమృతపానముఁ జేసినట్లు సర్వకాలములందు నాత్మాలోకనముచేతఁ బరమానందము ననుభవించుపుణ్యాత్ముని మోక్షలక్ష్మి చేకొనును.

సీ. చాలు చాలుఁగఁ గోలఁ జాలునే తగవాల
        పొందుఁగులఁ బిఱుదులు పొదలుచున్న
లోఁకలిరస మోవి నోపునే యిలఁ గోఁతి
        నారికేళఫలంబుఁ జేరి కన్న
సాంసార రతులచే సుఖియింపనేర్చునే
        షండుండు మఱి రంభసరసనున్నఁ
దనమోముసొగసుఁ గన్గొనునె పుట్టంధుండు
        మించుటద్దంబుచే నుంచుకొన్న
తే. గలుగునే నిత్యనిర్మలాఖండసుఖము
నలఘుతారకసాంఖ్యయోగాశ్రితులకుఁ

దత్తదుచితోరుధర్మలబ్ధతలపగిది
విలసదమనస్కయోగాప్తివలనఁ గాక. 43

టీ. ఆలపొదుఁగులన్ - ఆల=ఆవులయొక్క, పొదుఁగులన్=పొదుఁగులయందు, పిఱుదులు=పిఱుఁదులను పేరుగల పురుగులు, పొదలుచున్నన్=ఉన్నప్పటికిని, తగన్= ఒప్పునట్లుగా, పాలు=పాలు, చాలఁగన్=అధికముగా, క్రోలఁజాలునె=పానము చేయసమర్థములగునా, ఇలన్=భూమియందు, కోతి, నారికేళఫలంబున్=టెంకాయను, చేరి=పొంది, కన్నన్=చూచినప్పటికిని (అనఁగా సంపాదించినప్పటికిని), లోపలిరసము =ఆటెంకాయయందున్న మాధుర్యమును, అనవోపునె=అనుభవింప సమర్థమగునా? మఱి=మఱియు, షండుండు=నపుంసకుఁడు, రంభసరసనున్నన్=రంభయొక్క పార్శ్వము నందునున్నను, సొంపారన్=మనోహరముగా, రతులచేన్=రతిక్రీడచే, సుఖియింపనేర్చునే=సుఖమునొందఁగలుగునా, పుట్టంధుఁడు=పుట్టుగ్రుడ్డి, మించుటద్దంబు=పెద్దయద్దము, చేతనుంచుకొన్నన్=చేతియందు నుంచుకొన్నను, తనమోముసొగసున్= తనముఖముయొక్క యందమును, కన్గొనునె=చూడఁగలఁడా! తత్త...గిదిన్-తత్ =ఆయాయోగములకు, ఉచిత=తగిన, ఉరు=అధికములైన, ధర్మ=ధర్మములయొక్క, లబ్ధతలపగిదిన్=పొందుటవలనవలె (అనఁగా: దేనికిఁదగినధర్మమును సంపాదించినఁగాని యది దొరకనట్లు), అలఘు...లను-అలఘు=అధికములైన, తారక=తారకము, సాంఖ్య యోగ=సాంఖ్యము అనునట్టి యోగములను, ఆశ్రితులన్=ఆశ్రయించినవారికి, నిత్య ...ఖము-నిత్య=శాశ్వతమైనట్టియు, నిర్మల=పరిశుద్ధమైనట్టి, అఖండ = అపరిచ్ఛిన్న మైనట్టియు, సుఖము=బ్రహ్మానందము, విల...గాక-విలసత్=ప్రకాశించుచున్న, అమనస్కయోగ=అమనస్కయోగముయొక్క, ఆప్తివలనఁగాక=పొందుటవలనఁగాక, కలుగునే=దొరకునా?

తా. ఆవులపొదుగులయందే యున్నను పిఱుఁదులు లోపలిపాలను త్రాగలేనట్లు టెంకాయను పట్టుకొనియే యున్నను మర్కటము దందలి రసమును పానము సేయనేరని భంగి రంభ తనపార్శ్వమునం దున్నను లేక తాను రంభపార్శ్వమునయున్నను నపుంసకుఁడు రతిసుఖము ననుభవింపలేనికైవడి, నిలువుటద్దమును జేత నుంచుకొనినను పుట్టంధుఁడు తనముఖమునుఁ దాఁ జూడలేనిమాడ్కి సాంఖ్యతారకయోగముల నవలంబించినవారు మోక్షరూప మగుపరమానందమును జెందఁజాలరు. అమనస్కయోగము నాశ్రయించిన వారికి మాత్రమే యాయానందము దొరకును. యేసాధనమువలన నేఫలము కలుగవలయునో యాసాధనమువలననే యాఫలము కలుగును గాని మఱియొక దానిచేఁ గాని ముఖ్యమగు సాధనము లేక తక్కిన వన్నియు నున్నప్పుడు కాని కలుగనేరదు కదా.

అవ. ఇట్లు ఫలనిదర్శనపూర్వకముగా నమనస్కయోగమును వర్ణించి కలిగించి దానిస్వరూపమును నిరూపించుచు మఱికొంత ప్రశంసించుచున్నాఁడు.—

తరల. స్ఫురితతారకసాంఖ్యము లివి పూర్వపక్షము లుత్తమం
బరయఁగా నమనస్కయోగ మనాద్యమిం కడు హృద్యముం
బరమగుహ్యము రాజయోగము బ్రహ్మవిద్య సుహృన్మనో
హరము కేవలనిర్వికల్పసమాధి సుమ్మిది మారుతీ! 44

టీ. మారుతీ=ఆంజనేయా! వినుము, స్ఫురి...ములు-స్ఫురిత=ప్రకాశించుచుండఁగా, తారకసాంఖ్యములు=తారకసాంఖ్యయోగములు, పూర్వపక్షములు=సిద్ధాంతమైనవికావు (అనఁగా: మనోనిగ్రహార్థంబును భ్రాంతులకు వానిఁ గ్రమముగా, నుద్ధరించుటకై వారిభేదదృష్టి నాశ్రయించియుఁ జెప్పఁబడినవే కాని యథార్థస్థితిని జెప్పునవికావు) అరయఁగాన్=విచారింపఁగా, అమనస్కయోగము=అమనస్కమనుయోగము, ఉత్తమంబు = సాంఖ్యతారకములకంటె శ్రేష్ఠమైనది, ఇది=ఈ అమనస్కము, అనాద్యమును=అనాదిసిద్ధమయినది, కడున్=మిక్కిలి, హృద్యమును=మనోహరమైనది, పరమగుహ్యము=మిగులరహస్యమైనది, రాజయోగము=యోగములలో నుత్తమమైనది, బ్రహ్మవిద్య=బ్రహ్మజ్ఞానరూపమైనది, సుహృన్మనోహరము-సుహృత్=విద్వాంసులకు, మనోహరము=రమ్యమైనది (అనఁగా: జ్ఞానులగువా రన్నిటిని విడచి యీ అమనస్కమునే యాశ్రయింతు రనుట.) కేవల...సుమ్ము-కేవల=ముఖ్యమయిన, నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములులేని, సమాధిసుమ్ము=యోగము ఐయున్నది సుమా.

తా. ఓయాంజనేయా! ఇదివఱకుపదేశించిన తారకసాంఖ్యయోగములు పూర్వపక్షములు శబ్దాదులపైఁ బరువులిడుమనస్సును నిలుపుట మొదలగుదానికై చెప్పఁబడినవే కాని సిద్ధాంతములుకావు. ఈయమనస్కయోగము అనాదిసిద్ధమయినది. మిగుల రహస్యమైనది. మనోహరమైనది, ఇదియే నిర్వికల్పసమాధియోగములలోను త్తమమయినది.

క్రౌంచపదవృత్తము.—

సారపదార్థం బారయుచుం దా, సకలనిగమములు చదివిన నైనన్
జారువిశిష్టాచారఘనుం డై, జపములు తపములు సలిపిన నైనన్
స్ఫారసుస్తోదారసుతీర్థా, చరణము లనిశము జరిపిన నైనన్
గారవముం జేకూఱఁగ నీయో, గజపరమసుఖము గలుగదు వత్సా. 45

టీ. వత్సా=ఓపుత్రా, సారపదార్థంబు-సార=శ్రేష్ఠమగు, పద=మోక్షస్థానము యొక్క, అర్థంబు=విషయమును, అరయుచున్=విచారించుచు, తాన్=తాను, సకలనిగమములు=సమస్తశాస్త్రములును, చదివిననైనన్=చదివినప్పటికిని, చారు నుండై-

చారు = మనోహరమైనట్టియు, విశిష్ట = సత్పురుషులచే నాశ్రయింపఁబడునట్టియు, ఆచార=సదాచారముచేత, ఘనుండై=అధికుఁడై, జపములు=జపములను, తపములు = తపస్సులను, సలిపిననైనన్ = చేసినప్పటికిని, స్ఫార...ములు-స్ఫార=విస్తార మైనట్టియు, సమస్త=సమగ్రమైనట్టియు, ఉదార=అధిక మైనట్టియు, లేక ఉత్తమ మయినట్టియు, సుతీర్థాచరణములు=తీర్థయాత్రలును, అనిశము=ఎల్లప్పుడు, జరిపిననైనన్= చేసినప్పటికిని, గారవమున్=గౌరవము, చేకూఱఁగన్ = కలుగునట్లుగా, ఈయోగజపరమసుఖము-ఈ యోగజ = ఈఅమనస్కయోగమువలనఁగలిగిన, పరమ=నిరతిశయమైన, సుఖము=ఆనందము, కలుగదు=సంభవింపదు.

తా. ఓపుత్రా! 'వేదశాస్త్రములకు సార మెద్ది?' అని విచారించుచు సర్వశాస్త్రములఁ జదివినప్పటికిని మనోహరములగు శిష్టాచారములు గలిగి జపతపముల నాచరించినను, సమస్తము లగుమహాతీర్థముల నెల్లప్పుడును సేవించినను యీయమనస్కయోగసుఖము దొరకను కాదు. వివేకముచే సంపాదింపవలయును.

తే. అట్లు గావునఁ బరమరహస్య మైన
విలసదమనస్కయోగంబు విస్తరించి
నీ కెఱింగింతు విమలవివేకయుక్త
సూక్ష్మదృష్టిని గను మతిసుకరముగను. 46

టీ. అట్లగావునన్=కాఁబట్టి, పరమరహస్యమైన=మిగుల రహస్యమగు, విల...గంబు-విలసత్=ప్రకాశించుచున్న, అమనస్కయోగంబు=అమనస్కమను రాజయోగంబు, విస్తరించి=స్పష్టముచేసి, నీకున్, ఎఱిగింతున్=తెలియఁజేయుదును. విమ...దృష్టిన్-విమల=నిర్మల మైన, వివేకయుక్త = జ్ఞానయుక్త మైన, సూక్ష్మదృష్టిన్ = సూక్ష్మదృష్టిచే, అతిసుకరముగన్=మిగుల సులభముగా, కనుము = చూడుము (లేక, తెలిసికొనుము).

తా. కావున నత్యుత్తమ మగు నాయమనస్కయోగమును నీకు వివరించి చెప్పెదను. నిర్మలమగు జ్ఞానముతోఁ గూడినసూక్ష్మదృష్టిచే గ్రహింపుము.

అవ. ఇట్లభిరుచిని జనింపఁజేసి యమనస్కయోగమును వివరించువాఁడై మొట్టమొదట మనస్సుయొక్క స్వరూపమును ప్రభావమును నిరూపించుచున్నాఁడు.—
పంచచామరము.—

మనంబె స్థూలసూక్ష్మము ల్ప్రమాతృమానమేయముల్
మనంబె కామరోగరోష మత్సరాదివృత్తులున్

మనంబె సర్వధర్మముల్ మనంబె బంధమోక్షముల్
మనంబె దృశ్య మంతయుం గ్రమంబుచే నెఱింగినన్. 47

టీ. స్థూలసూ...ములు-స్థూల=స్థూలప్రపంచము, సూక్ష్మములు=సూక్ష్మ=స్థూలప్రపంచము, ప్రమా...ములు- ప్రమాతృ=ప్రమాణముచే నొకవిషయమును నిర్ణయించువాఁడు, మాన=ఒకవిషయమును నిర్ణయించుటకు సాధనములైన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములు, మేయములు=ఆప్రమాణములచే నిర్ణయింపఁ దగినవస్తువులు, మనంబే = మనస్సే, కామ...లును-కామ = కామము, రాగ=రాగము (అనఁగా: తన కన్నవాని అనుభవింప వలయు ననునిచ్ఛ), రోష=క్రోధము, మత్సర = మాత్సర్యము, ఆది=మొదలయిన, వృత్తులున్=వ్యాపారములను (లేక సంకల్పములను), మనంబే = మనస్సే, సర్వధర్మములున్=సమస్తమయినధర్మములను, మనంబే=మనస్సే, బంధమోక్షములు - బంధ= బంధము (అనఁగా సంసారమును,) మోక్షములు -ముక్తి, (అనఁగా: సంసారాభావంబును,) మనంబే=మనస్సే, దృశ్యమంతయున్=కనంబడు సర్వపదార్థములును, క్రమంబుచేన్=క్రమముగా, ఎఱింగినన్ = తెలిసికొనినయెడల, మనంబె=మనస్సే (అగును).

తా. ఓయాంజనేయా! బాగుగావిచారించినచో నీప్రపంచమంతయు మనస్సునకంటె భిన్నము కాదు. స్థూలశరీరంబును సూక్ష్మశరీరంబును ప్రమాణములచే విషయముల గ్రహించు ప్రమాతవానికి సాధనమగు ప్రమాణము. అసాధనముచే ప్రమేయము కామరాగాదిసర్వవృత్తులును సర్వధర్మంబులును బంధమోక్షంబులును మఱియుఁ గల సర్వప్రపంచంబును మనస్సే.

తే. సర్వసంసారమును మానసమున నొదవు
సర్వసంసారమును మానసమున నుండు
సర్వసంసారమును మానసమున నడఁగు
సర్వసంసారమును మానసంబె యగును. 48

టీ. సర్వసంసారమును-సర్వ=సమస్తమైన, సంసారమును = సంసారము, మానసమునన్=మనస్సునందు, ఒదవున్ = పుట్టును. సర్వసంసారమును = సమస్తసంసారమును, మానసమునన్ = మనస్సునందే, ఉండున్ = నిలిచి యుండును. సర్వసంసారమును, మానసమునన్, అడఁగున్ = లయ మగును, సర్వసంసారమును, మానసంబే= మనస్సే (అనఁగా: మనోరూపమే), అగున్=అయియున్నది.

తా. ఇంతయేల సర్వసంసారంబును మనస్సే. దాని నుత్పత్తిస్థితిప్రళయకారణంబును మనస్సే.

వ. అది యెట్లంటేని.

అవ. పై నిరూపించినవిషయమునకు నిదర్శనమునుఁ జూపుచున్నాఁడు.—

మ. మనసు సుషుప్తియం దెనసి మ్రగ్గిన నేమియుఁ దోఁపకుండు న
మ్మన మటు మేలుకొన్నను సమస్తజగంబులు గల్గి తోఁచు నీ
ఘనతరబంధమోక్షమయకారణకార్యము లెల్లఁ దాన యై
యనిశములో వెలిం దిరుగు నారయ నెమ్మన మట్లు గావునన్. 49

టీ. ఆరయన్=విచారింపఁగా, మనసు = మనస్సు, సుషుప్తియందున్=సుషుప్త్యవస్థయందు, ఎనసి = స్వకారణ మగు నవిద్యతోఁ గూడి, మ్రగ్గినన్ = లయము నొందిన, ఏమియున్=ఏపదార్థంబును, తోఁపకుండున్ = కానరాదు. అమ్మనము= ఆమనస్సు, అటు మేలుకొన్నన్ = జాగ్రదవస్థయందు మేల్కొనంగానే, సమస్తజగంబులు=సర్వప్రపంచంబులు, కల్గి=యథార్థరూపములై, తోఁచున్=కానవచ్చును. ఈ ఘన...ములు- ఈ = ఈచెప్పఁబడిన, ఘనతర=అధికము లైన, బంధ = బంధసంసారంబును, మోక్ష=మోక్షంబును (అనఁగా: ప్రపంచము, కానవచ్చుటయుఁ గానరాకుండుటయు ననునవియే), మయ = స్వరూపముగా గల, కారణ = కారణము లగు నవిద్యాదులు, కార్యములు=వానివలనఁ బుట్టిన వగు శబ్దాదులు, ఎల్లన్ = అన్నియు (కారణకార్యరూపమగు నీప్రపంచమే యాత్మకు "నాది, యని తోఁచినప్పుడు బంధంబును అట్లు తోఁపక లయ మైనప్పుడు మోక్షంబును సహజముగనే కలిగించుచున్న దని భావము.) తానయై = తానే యై, అనిశము = ఎల్లప్పుడును, నెమ్మనము = మనస్సే (ఈప్రపంచము మనస్సునకంటె వేఱు కా దనుట.) లోన్=లోపలను (అనఁగా: నంతర్ముఖముగాను), వెలిన్=వెలుపలను (అనఁగా: బహిర్ముఖముగాను), తిరుగున్ = సంచరించుచుండును, అట్లుగావునన్=కాఁబట్టి.

తా. సుషుప్త్యవస్థయందు మనస్సు లయమునొందిన నప్పు డేమియుఁ దోఁపకుండుటయు జాగ్రదవస్థయం దది మేలుకొనఁగానే సర్వమును దోఁచుటయు ననుభవసిద్ధమైయున్నది. కావున 'మనస్సే ప్రపంచము' అనుటలో సంశయము లేదు కదా. ఇట్లు బంధమోక్షరూపము (అనఁగా 'నాది' యని తోఁచినప్పుడు బంధంబును అట్లు తోఁపనప్పుడు మోక్షంబును గలిగించు నీప్రపంచమంతయు స్వస్వరూపముగా నొప్పుచుండ నామనస్సు లోపలను వెలుపలను స్వేచ్ఛగా సంచరించుచుండును). ఇట్లగుటచేత.

అవ. ఇట్లు మనస్స్వరూపస్వభావముల నెఱింగించి యమనస్కరూపము నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

వ. మఱియు నమ్మనంబు కార్యాకారం బై సంకల్పంబు నసారంబు సర్వవాసనామయంబు బంధమోక్షకరంబు నన నొప్పుఁ గారణాకారం బై

యవిద్య ప్రకృతి యజ్ఞానంబు మాయ యనం దనరు నట్టిమానసంబు
లేమియ యమనస్కం బ ట్లగుటం జేసి. 50

టీ. మఱియుఁ-అమ్మనంబు = అమనస్సు, కార్యాకారంబై = కార్యము లగు శబ్దాదులయాకారముగలదియై, సంకల్పంబు=సంకల్పమనియు, సంసారంబు=సంసారమనియు, సర్వవాసనామయంబు = సర్వకర్మవాసనలతోఁ గూడినది, బంధమోక్షకరంబును=బంధమోక్షములు కలిగించునదియు, అనఁ = అని, ఒప్పుఁ = ప్రసిద్ధమై యున్నది. కారణాకారంబై = ప్రపంచకారణస్వరూపమై, అవిద్యయుఁ = అవిద్యయు, ప్రకృతియుఁ=మూలప్రకృతియు, అజ్ఞానంబును, మాయయుఁ, అనంద నరుఁ = అని ప్రసిద్ధి వహించును. అట్టిమానసంబు = ఈవిధముగా సర్వరూపమైన మనస్సు, లేమియ=లేకుండుటయే, అమనస్కంబు=అమనస్కయోగ మనంబడును. అట్లగుటంజేసి=కాఁబట్టి.

తా. ఈప్రపంచము కారణప్రపంచ మనియు కార్యప్రపంచ మనియు రెండు విధములు సర్వప్రపంచంబును మనస్సే కావున దానికి కారణరూపము నాశ్రయించి అవిద్య అజ్ఞానము మాయ అను మొదలగు వ్యవహారములను కార్యరూపము నాశ్రయించి సంకల్పము సంసారము సర్వవాసనామయము బంధమోక్షములు కలిగించునది అను మొదలగు వ్యవహారములును కలుగుచున్నవి. ఇట్టి సర్వరూప మయినమనస్సు లేయోగమున నుండదో అదియే యమనస్కయోగము. కావున

అవ. ఇట్లు అమనస్కస్వరూపము నెఱింగించి ఆయోగమును సాధించుటకై క్రొత్తగాఁ జేయవలసిన దెద్దియు లే దనియు విజ్ఞానముమాత్రమే చాలు ననియు నిరూపించుచున్నాఁడు.

సీ. ఆరోపితభుజంగ మమరఁ గన్పట్టు నే
స్ఫురదధిష్ఠానరజ్జువును గనిన
నారోపితమనుష్యుఁ డలరఁ జూపట్టు నే
భువి నధిష్ఠానదారువును గనిన
నారోపితోదకం బరయంగఁ దోఁచు నే
కనదధిష్ఠానార్కకరము గనిన
నారోపితాచ్ఛకాప్యము లక్ష్య మగునె య
ధిష్ఠాన మైనశుక్తికను గనినఁ
తే. దలఁప నారోపితాసితత్త్వంబు సురల
గాన నగునె యధిష్ఠానఖంబు గనిన

దెలియ నారోపితమనంబు దృశ్య మగునె
తగ నధిష్ఠానపూర్ణతత్త్వము గనిన. 51

టీ. స్ఫుర...వుఙ్=స్ఫురత్=ప్రకాశించునట్టియు (అనఁగాఁ త్రికాలముల యందును ఏకరూపముతో నున్నట్టియు), అధిష్ఠాన=భ్రాంతికి నాధారమైనట్టియు, రజ్జువుఙ్=త్రాటిని, కనినఙ్=చూచినయెడల, ఆరోపితభుజంగము-ఆరోపిత=ఆరోపింపఁబడిన, భుజంగము=సర్పము, అమరఙ్=ఒప్పునట్లుగా, కన్పట్టునే=కనఁబడునా? భువిఙ్=భూమియందు, అధిష్ఠానదారువుఙ్-అధిష్ఠాన, దారువుఙ్=స్తంభమును, కనినఙ్= ఆరోపితమనుష్యుఁడు-ఆరోపిత, మనుష్యుఁడు=పురుషుఁడు, అలరఙ్=ఒప్పునట్లుగా, చూపట్టునే=కనంబడునా? కనదధి...ముఙ్-కనత్=ప్రకాశించుచున్న (అనఁగా: భ్రాంతికిఁ బూర్వమునను భ్రాంతికాలమునను భ్రాంతితొలఁగినపిదపను ఒక్కరీతిగనే యున్నట్టి) అధిష్ఠాన, అర్కకరముఙ్=ఎండమావులను, కనినఙ్, ఆరోపితోదకంబు=ఆరోపింపఁబడినజలము, అరయగఙ్=విచారింపఁగా, తోఁచునే=కానవచ్చునా? అధిష్ఠానమైనశుక్తికిఙ్=భ్రాంతి కాధార మగు ముత్యపుచిప్పను, కనినఙ్, ఆరోపితాచ్ఛరౌప్యము-ఆరోపిత, అచ్ఛ=స్వచ్ఛమైన, రౌప్యము=వెండి, లక్ష్యమగునె=కానవచ్చునా? అధిష్ఠానఖంబుఁ గనినఙ్=ఆధారమగు నాకసమును చూచినయెడల, తలంపఙ్=విచారింపఁగా? ఆరోపితాసితత్వంబు-ఆరోపిత, అసితత్వంబు=నలుపు, మరలఙ్=తిరిగి, కానఁగునె=చూచుటకు శక్యమగునా? తగఙ్=ఒప్పునట్లుగా, అధిష్ఠానపూర్ణతత్త్వముఙ్-అధిష్ఠానము=మనోభ్రాంతి కాధారమైన, పూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైన (ఏక అద్వితీయమైన) తత్త్వముఙ్=బ్రహ్మస్వరూపమును, తెలియఙ్=తెలియునట్లుగా, కనినఙ్=చూచినచో, ఆరోపితమనంబు=అబ్రహ్మమునందు ఆరోపింపఁబడియున్న మనస్సు, దృశ్యమగు నే=కానవచ్చునా (కానరాదు).

తా. ఈయమనస్కయోగము సిద్ధించుటకై క్రొత్తగా సంపాదింపవలసినసాధనము లేవియు లేవు. ఆయోగము విజ్ఞానులకు కరతలామలకమైయే యున్నది. వాస్తవస్థితిలో అమనస్సు భ్రాంతిచే పరబ్రహ్మమునం దారోపింపఁబడినదే కావున బ్రహ్మస్వరూపము నెఱింగినవారికి ఆమనస్సు కనఁబడనే కనుపడదు. రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతిఁ బొందినవానికి 'ఇది రజ్జువు' అని యధిష్ఠానమును దెలిసికొనఁగానే ఆరోపితమగు సర్పము కానరానట్లు అధిష్ఠాన మగు స్తంభమునుఁ దెలిసికొనిన దానియం దారోపింపఁబడిన మనుష్యుఁడు తోఁపనివిధంబున నెండమావులఁ దెలిసికొనినపిదప నం దారోపింపంబడినజలము దృష్టిగోచరము కానిభంగి, 'ఇది ముత్యపుచిప్ప' అని యథార్థస్థితిని దెలిసికొనగానే దానిపై భ్రాంతిచే నారోపింపఁబడిన వెండి మరల కానఁబడినమాడ్కి 'ఇది యాకాశముకాని నలుపు కాదు' అని గ్రహించినపిదప నానలుపు మరలఁ గానరాని

జాలిక సర్వాధిష్ఠానమగు బ్రహ్మమును విజ్ఞానముచే నెఱింగిన యాయనయం దారోపింపఁబడినమనస్సు బొత్తుగ నే కానరాదు. కావున నిట్టిమనోభావమును సాధించుటకు విజ్ఞానమునకంటె నితరసాధనము లేల?

అవ. పైవిషయమునే వివరించుచున్నాఁడు.—

వ. అది యెట్లనిన వినుము సాధనచతుష్టయసంపత్తిపూర్వకంబుగాఁ బూర్ణాధికారివై యున్నసమయంబున స్వాధిష్ఠానచిదాభాసుండవైన నీకు నావరణంబులైనచతుర్వింశతితత్త్వాత్మకపంచకోశంబుల వేర్వేఱ విభజించి 'నేతినేతి' యనుమహావాక్యంబు చెప్పినవిధమున నేను గానని నిషేధించి కేవలకూటస్థచైతన్యమాత్రుండ నైతినని తెలిసి యుంతట నీప్రకారంబున దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిసర్వభూతంబులఁ బంచకోశంబులఁ బంచమహాభూతంబుల నొక్క పెట్టనిరాకరించియచ్చటఁ బరబ్రహ్మచైతన్యంబుండ భావించి యామీఁదటఁ ద్వంపదాహంపదాత్మపదప్రజ్ఞానపదంలక్ష్యార్థభూత ప్రత్యగాత్ముండనైననేన తత్పదబ్రహ్మపదలక్ష్యార్థభూతపరమాత్ముండననియుఁ దత్సత్యజ్ఞానానందస్వరూపపరమాత్ముండ సచ్చిదానందలక్షణప్రత్యగాత్ముండ నైననే ననియు నిట్లన్యోన్యాఖండసమరసైక్యం బనుభవించి నిరావరణాధిష్ఠానపరిపూర్ణాద్వితీయశుద్ధచైతన్యప్రకాశమాత్రుండ వై ప్రకాశించు నీకుఁ బ్రచండమార్తాండున కంధకారంబు గనుపట్టనితెఱంగున సర్వకారణకార్యాత్మకం బైనమనంబు గలుగదు రజ్జ్వారోపితసర్పంబు గని యది సర్పంబు గాదని తన్నిరసనంబు గావించి మఱి యిది రజ్జువని విచారించి యయ్యాధిష్ఠానంబు నెఱింగినపిమ్మటఁ గల్పితభుజంగం బభావం బై రజ్జుమాత్రంబు శేషించుతెఱంగున శరీరత్రయంబాత్మ కాదని కడఁద్రోచి యాత్మమాత్రుండ వైననీకు మనంబు లేదు మఱియును. 52

టీ. అది=ఆమనోభావము, ఎట్లనినన్=ఎట్లు గలుగుననఁగా, వినుము. సాధ...బుగాన్-సాధనచతుష్టయ = నిత్యానిత్యవస్తువివేకము మొదలగు నాలుగు సాధనముల యొక్క, సంపత్తిపూర్వకంబుగాన్=సంపదయే ప్రధానముగా, పూర్ణాధికారివి-పూర్ణ=పరిపూర్ణుఁడవైన, అధికారివి=బ్రహ్మజ్ఞానాధికారివి, ఐయున్నసమయంబునన్=ఐయున్నప్పుడు, స్వాధి..మవు-స్వాధిష్ఠాన=తానే (అనఁగా: బ్రహ్మమే యాధారముగాఁగల), చిత్=జ్ఞానరూపుఁడగు బ్రహ్మముయొక్క, ఆభాసుండవు=ప్రతిబింబమైనవాఁడవు, ఐననీకున్=అయినట్టినీకు, ఆవరణంబైన=ఆచ్ఛాదనములైన, చతు...లన్-

చతుర్వింశతి తత్త్వాత్మక=ఇరువదినాలుగు తత్త్వములే స్వరూపములు గాఁగల, పంచకోశంబులన్=అన్నమయాదిపంచకోశంబులను, వేర్వేఱన్=ప్రత్యేకముగా,విభజించి=విభాగించి,'నేతి నేతి' యనుమహావాక్యంబు='నేతి=ఇది కాదు' అనునట్టి వేదవాక్యము, చెప్పినవిధంబునన్=చెప్పినట్లు, ఏను గానని='ఈపంచకోశములు నేను కాను' అని, నిషేధించి=నిరాకరించి,కేవల...డన్-కేవల=అద్వితీయుండైన,కూటస్థ=జీవసాక్షియైన, చైతన్యమాత్రుండన్=జ్ఞానమాత్రస్వరూపుఁడను (అనఁగా: బ్రహ్మమాత్ర స్వరూపుఁడను), ఐతినని తెలిసి=అయియున్నాను అని గ్రహించి, అంతటన్=తర్వాత, ఈప్రకారంబునన్=ఇదియేవిధముగా (అనఁగా: పంచకోశముల నిరాకరించినట్లే, దేవ...బులన్-దేవ=దేవతలు, తిర్యక్=పశువులు, మనుష్య=మనుష్యులు, ఆది=మొదలైన, సర్వభూతంబులన్=సమస్తజంతువులను, పంచకోశంబులన్=అన్నమయాదికోశములైదింటిని, పంచమహాభూతంబులన్=ఆకాశాదిపంచభూతంబులును, ఒకపెట్టన్=ఒక్కమాఱే, నిరాకరించి=నిషేధించి, అప్పుడన్=ఆదేవాదులయందు, పరబ్రహ్మచైతన్యంబు=జ్ఞానరూపుండగుపరబ్రహ్మమే, ఉండన్=ఉన్నాఁడని, భావించి=తలంచి, అమీఁదటన్=అపైన, త్వం... నేన-త్వంపద='తత్త్వమసి' అనుమహావాక్యమునందలి త్వం పదముయొక్కయు, అహంపద='అహం బ్రహ్మాస్మి' అనుమహావాక్యమునందలి యహంపదముయొక్కయు, ఆత్మపద='అయమాత్మా బ్రహ్మ' అనుమహావాక్యమునందలి యాత్మపదముయొక్కయు, ప్రజ్ఞానపద='ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ' అను మహావాక్యమునందలి ప్రజ్ఞానపదముయొక్కయు, లక్ష్యార్థభూత=లక్ష్యార్థమైన (అనఁగా: కేవలము చెప్పఁగినయర్థముగాక ప్రమాణసిద్ధముగా నిరూపింపం దగిన యర్థమైన), ప్రత్యగాత్ముండనైన=కూటస్థుఁడనైన, నేన=నేనే, తత్పదబ్రహ్మపదలక్ష్యార్థభూతపరమాత్ముండన్='తత్త్వమసి' అను మహావాక్యమునందలి తత్పదమునకును 'అహం బ్రహ్మాస్మి అయమాత్మా బ్రహ్మ ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ' అను మహావాక్యమునందలి బ్రహ్మపదమునకును లక్ష్యార్థమైన పరమాత్ముఁడను, అనియున్=అనియును, తత్సత్య...పరమాత్ముండ-తత్=ప్రసిద్ధమైనట్టియు, సత్య=సత్యము, జ్ఞాన=జ్ఞానము, ఆనందస్వరూప=ఆనందము, ఇదియే స్వరూపము గాఁగలిగిన, పరమాత్ముండ=పరమాత్మయే, సచ్చి...త్ముండన్-సత్=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద=ఆనందము, లక్షణ=గుర్తులు గాఁగలిగిన, ప్రత్యగాత్ముండన్=కూటస్థరూపుఁడను) కూటస్థునికిఁ గలవని చెప్పఁబడుచున్న సత్యజ్ఞానానందములు పరిచ్ఛిన్నములని శరీరోపాధివశమునఁ దలంపఁబడుచున్నవి. బ్రహ్మకుఁగల సత్యజ్ఞానానందములు. సమష్ట్యుపాధివలన నపరిచ్ఛిన్నములని తలంపఁబడుచున్నవి (ఈభేదమునుబట్టి జీవబ్రహ్మలకుఁ గల సత్యజ్ఞానానందములు పరస్పరభిన్నములుగాఁ జెప్పంబడుచున్నవి. వాస్తవస్థితిలో బ్రహ్మమునకుఁ గాని కూటస్థునికిఁ గాని సత్యజ్ఞానానందరూపములే లేవని తెలిసికొనవలయును.] ఐననేననియున్=అయినట్టి నేను అనియును,

ఇట్లు=ఈవిధముగా, అన్యోన్యాఖండసమరసైక్యంబు-అన్యోన్య=పరస్పరము, అఖండ=అపరిచ్ఛిన్నమైనట్టియు, సమరస=స్వతస్సిద్ధమైనట్టియు, ఐక్యంబు=ఏకత్వమును అనుభవించి, నిరావరణాఖండమై-నిరావరణ=ఆవరణరహితమైన, అధిష్ఠాన=సర్వాధారమైన, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైన, అద్వితీయ=రెండవది లేని, శుద్ధ=నిర్మలమైన, చైతన్యప్రకాశమాత్రుండవై=జ్ఞానప్రకాశరూపుండవై, ప్రకాశించునీకున్ = ప్రకాశించుచున్న నీకు, ప్రచండమార్తాండునకున్=బాగుగ ప్రకాశించుచున్నసూర్యునకు, అంధకారంబు=చీకటి, కనుపట్టని తెఱంగునన్=కనఁబడనట్లు, సర్వాత్మకమైన-సర్వ=సమస్తమైన, కారణ=కారణములు, కార్య=కార్యములు, ఆత్మకంబైన=స్వరూపములుగాఁగల, మనంబు=మనస్సు, కలుగదు=కానరాదు, రజ్జ్వారోపితభుజంగంబు - రజ్జు = త్రాడియందు, ఆరోపిత=ఆరోపింపఁబడిన, సర్పంబున్=సర్పమును, కని=చూచి, ఇదిసర్పంబుగాదని, తన్నిరసనంబు-తత్=ఆసర్పముయొక్క, నిరసనంబు=నిరాకరణమును, కావించి=చేసి, మఱి=మఱియు, ఇదిరజ్జువనివిధించి= ‘ఇది త్రాడు’ అని నిశ్చయించి, అయ్యధిష్ఠానంబున్=ఆయాధారమును, ఎఱిఁగినపిమ్మటన్ = తెలిసికొనినతరువాత, కల్పితభుజంగంబు=భ్రాంతి చేఁ గల్పింపంబడినపాము, అభావంబై=లేనిదై, రజ్జుమాత్రంబు=త్రాడై, శేషించు తెఱంగునన్=మిగులునట్లు, శరీరత్రయంబు=స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరమును, ఆత్మ కాదని=కూటస్థుఁడు కాఁడు, అని, కడద్రోచి=నిరాకరించి, ఆత్మమాత్రుండవైన నీకున్=కూటస్థుఁడుమాత్రము అయియున్న నీకు, మనంబు లేదు=మనస్సు లేదు, మనస్సు కూడ నాత్మయం దారోపింపఁబడినదే ‘కదా యని భావము’) మఱియు.

తా. ‘మనస్సు నశించుటకు జ్ఞానముకంటె నితరసాధనములతోఁ బనిలేదు’ అను విషయమును వివరించెద వినుము. నిత్యానిత్యవస్తువివేకము వైరాగ్యము శమాదిషట్కసంపత్తి మోక్షేచ్ఛ అనునాలుగుజ్ఞానసాధనములు సంపాదించిసంపూర్ణాధికారముకలిగిన పిదప నీవు నీయథార్థస్వరూపమునుం గూర్చి విచారించి నిర్ణయింపవలయును.

ఎట్లనిన:—ప్రస్తుతము నీవు ‘నేను జీవుఁడను’ అని తలంచుచున్నావు. క్షరమునంతయు నాత్మగాఁ భావించుచున్నావు. అధిష్ఠానమగు బ్రహ్మము నెఱుంగ నేరకున్నావు. కావున నీభ్రాంతినివదలి మొట్టమొదట ‘నేతి నేతి’(ఇదిజడమగుటచే బ్రహ్మముకాదు) అనువాక్యముననుసరించి ‘ఇవి పంచకోశములు’ అని క్షరమునంతయు (అనఁగా సృష్టి దేహాదుల నన్నిఁటిని), విభాగించి ఇవి నాకంటె వేఱు. వీనిని నేను చూచుచున్నాను. కావున నివి నాకు స్వరూపభూతములు కానేరవు అని నిర్ణయించుకొనవలయును. అప్పుడు ప్రతిబింబభూతుఁడవగునీకు నధిష్ఠానభూతమగు బ్రహ్మమే(లేక కూటస్థుఁడే) స్వస్వరూపభూతుఁడని తెలియవచ్చును. వాస్తవస్థితిలో ‘ఇతఁడు జీవుఁడు’ అనుతలంపు. ‘ఇదిపాము’ అని త్రాటిని జూచుచున్నను భ్రాంతిచేఁ గలిగినతలంపువలె సర్వపరిపూర్ణ

బ్రహ్మమునుజూచుచున్నను భ్రాంతిచేఁ గలుగుచున్నదియే కదా. కావున పైవిధముగ వ్యష్టినుండి నీస్వరూపమునువిభాగించి కూటస్థమాత్రమునుగా దెలిసికొని పిదప సమస్త దేహమనుష్యాదిపంచకోశములను అట్లే వానికి గారణములగు పంచభూతములను 'ఆత్మ కాదు' అని నిషేధించి 'బ్రహ్మరూపమును వానికంటె వేఱుగా నిర్ణయింపవలయును. ఈవిధముగా కూటస్థబ్రహ్మలను వ్యష్టిసమష్టులనుండి వేఱు చేసి పిదప ప్రపంచమంతయు భ్రాంతిసిద్ధమే కావునను దానికిజ్ఞానముకంటె భిన్నమగుస్వరూపమే లేకపోవుట వలనను 'ప్రపంచము శూన్యరూపము.అది బ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాదు' అని 'సర్వత్రా కూటస్థబ్రహ్మలుమాత్రమే కలరు. ఇతర మేమియులేదు'అని నిశ్చయముగా తెలిసికొనవలయును.

ఇట్టిజ్ఞానము కలిగినపిదప 'అహం బ్రహ్మాస్మి ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ అయమాత్మా బ్రహ్మ తత్త్వమసి' అనుమహావాక్యముల ననుసరించి 'యాకూటస్థబ్రహ్మలకు భేదము లేదు' అని శ్రుతియుక్త్యనుభవపూర్వకముగాఁ దెలిసికొనవలయును. సమష్టిప్రపంచరూప మగు వాచ్యార్థమును దొలఁగింపగా తత్పదమునకు బ్రహ్మపదమునకును లక్ష్యార్థ మగుపరబ్రహ్మంబును, వ్యష్టిప్రపంచరూప మగువాచ్యార్థమును దొలంగించినపిదప అహంపదమునకును ప్రజ్ఞానపదమునకును ఆత్మపదమునకును త్వంపదమునకును లక్ష్యార్థమగు కూటస్థుఁడు నీయిరువురును జ్ఞానరూపులే. కావున వీరలకు భేదము గలుగదని నిశ్చయించుకొనవలయును. ఇట్టినిశ్చయము కుదిరి జీవబ్రహ్మైక్య మనుభవమునకు వచ్చినపిదప సూర్యునకుఁ జీఁకటి కానరానట్లు నీకు కారణకార్యరూప మైనమనస్సు కానరాదు. వాస్తవస్థితిలో నీసర్వప్రపంచము (అనఁగా: సర్వప్రపంచాకార మైన మనస్సు) నీయందు (పరబ్రహ్మమునందు) ఆరోపింపఁబడినదే కావున త్రాటియం దారోపింపఁబడిన పాము ఆరోపితనిరాకరణపూర్వక మగునధిష్ఠానరజ్జుజ్ఞానమువలన నభావరూప మైనట్లు త్రికాలములయందును లేనిదే యగును. జ్ఞానసమయమునందు గాని యజ్ఞానసమయమునందుఁగాని యథార్థస్థితి ఇదియే. కావున నీకు నెప్పుడును మనస్సులేదు. కావున నమనస్కస్థితి స్వభావసిద్ధమే కాని సాధనసాధ్యము కాదు. మఱియును.

అవ. పైన సంక్షేపవిస్తరములచే నిరూపింపఁబడినవిషయమునే సుఖముగాఁ దెలియుటకై మఱియొకమాఱు సంగ్రహించి చెప్పుచున్నాఁడు.—

క. లోభితస్వాధిష్ఠానచి, దాభాసుఁడ వైన నీకు నఖిలముఁ దోఁచున్
శోభితకేవలనిత్యాని, రాభాసుఁడ వైనదృశ్య మంతయు నడగున్.

టీ. లోభిత...వైనన్, లోభిత=కామక్రోధాదియుక్తుఁడ వైనట్టియు, స్వ=తానే (బ్రహ్మమే), అధిష్ఠాన= ఆధారముగాఁ గల, చిత్=జ్ఞానరూపుఁడయినబ్రహ్మము యొక్క, ఆభాసుఁడ వైనన్=ప్రతిబింబరూపుఁడ వైనయెడల (అనఁగా నట్టియభిమాన

మున్నయెడల జీవుఁడు కూడ మాయాకల్పితుఁడే కావున పరబ్రహ్మమునందు భ్రాంతిచేఁ జూడఁబడుచున్నవాఁడే కావున 'జీవభ్రాంతి యున్న సమయమునందు' అని భావము.) నీకున్-అఖిలమున్=యీసమస్తసంసారంబును, తోఁచున్=కానవచ్చును, శోభి... డవు, శోభిత=స్వయంప్రకాశుఁడ వైనట్టియు, కేవల=ఏకస్వరూపుఁడ వైనట్టియు, నిత్య=శాశ్వతుండ వైనట్టియు, నిరాభాసుఁడవు = ప్రతిబింబశూన్యశుద్ధపరబ్రహ్మంబవు, ఐనన్=ఐనయెడల, (అనఁగా జీవభ్రాంతి తొలంగినయెడల), దృశ్యమంతయు=కానఁబడుచున్న సంసారమంతయును, అడఁగున్ = నశించును (అనఁగా స్వస్వరూపమున కంటె నన్యముగాఁగానరాదు).

తా. నీవు ఏసమయమునందు జీవభ్రాంతి (అనఁగా అధిష్ఠాన మగు బ్రహ్మము నెఱుంగలేక 'నేను జీవుఁడను. బ్రహ్మమునకు ప్రతిబింబమును. నాకు కామక్రోధాదులు కలవు' అను భ్రాంతి) కలిగి యుందువో అప్పుడు ఈదృశ్యప్రపంచ మంతయు (అనఁగా ప్రపంచాకార మైనమనస్సు) కానవచ్చును. చేతనుఁ డగుజీవునకును జడ మగుప్రపంచమునకును పరబ్రహ్మమే (స్వస్వరూపమే) యాధారము కావున 'నేను జీవుఁడను' అని తనకు జీవత్వమున్నదని తోఁచినట్లే యధిష్ఠానాజ్ఞానముచే 'ఇది ప్రపంచము' అనికూడ ప్రపంచభ్రాంతికలుగును. ఇట్లు కాక యథార్థస్వరూపవిజ్ఞానము కలిగి 'నేను బ్రహ్మమును' అని తోఁచగానే భ్రాంతి లేకపోవుటచే నీదృశ్యము (అనఁగా దృశ్యప్రపంచాకార మైనమనస్సు) కానరాదు. యథార్థస్థితిలో బ్రహ్మకు ప్రతిబింబ మనునదియే లేదుకదా. ఈకారణమువలన నమనస్కస్థితి స్వాభావికమే కాని సాధన సాధ్యము కాదు.

క. కను మూసినఁ గను దెఱచిన
ఘనసచ్చిత్సుఖమయాత్మఁ గనుగొనకున్నం
గనుమూసినఁ గనుఁ దెఱచినఁ
గనఁబడు వెలిలో మనోవికారమె వత్సా! 64

టీ. వత్సా=పుత్రా, కనున్ = కన్గవను, మూసినన్ = మూసినప్పుడును, కను తెఱచినన్=నేత్రములు తెఱచినప్పుడు గాని, (అనఁగా లోపల వెలుపల నున్న సర్వపదార్థములయందును) ఘనసచ్చిత్సుఖమయాత్మన్ = శ్రేష్ఠుఁ డైనసత్యజ్ఞానానంద స్వరూపబ్రహ్మమును, కనుగొనకున్నన్ = చూడకుండినయెడల, (నామరూపభ్రాంతినివదలి సర్వమును బ్రహ్మయే యని యెఱుంగకున్నయెడల,) కనుమూసినన్, కనుదెఱచినన్, వెలిన్=వెలుపలను, లోన్=లోపలను, మనోవికారమే = మనస్సుయొక్క వికారములే (అనఁగా మనోమయ మైన ప్రపంచమే.) కనఁబడున్ = చూడఁబడును.

తా. ఓపుత్రా! ఇట్టియఖండజ్ఞానమును సంపాదించినఁ గన్ను మూసినను తెఱచినను బాహ్యాభ్యంతరములయందు సచ్చిదానందరూపపరబ్రహ్మమే కానవచ్చుచుండును. అట్టిజ్ఞానము లేకుండిన నెచ్చటఁ జూచినను మనోవికారములే తోఁచుచుండును.

మ. ఘనతం దారకసాంఖ్యయోగములచేఁ గష్టింపఁగా నేల నె
మ్మనముం బట్టఁగ నేల యింద్రియములన్ మర్దింపఁగా నేలఁ జ
క్కనగా ముందటఁ గానిపించు ఘటముం గన్నట్లు బ్రహ్మంబుగాఁ
దనుఁ దాఁ గాంచినయంతలో నిఖిలముం దానై వెలుంగుం దగన్.

టీ. ఘనతన్ = అధికముగా, తారకయోగసాంఖ్యములచేతన్ = తారకయోగముచేత సాంఖ్యయోగముచేతను (అనఁగా వానినాశ్రయించి) కష్టింపఁగా నేల = ఏల కష్టపడవలయును, నెమ్మనమున్ = మనస్సును, పట్టఁగ నేల = ఏల నిగ్రహింపవలయును, ఇంద్రియములన్ = దశేంద్రియములను, మర్దింపఁగా నేల = తమతమవృత్తులయందు సంచరింపకుండునట్లేల నిర్బంధింపవలయును, (ఏమియుఁజేయ నక్కఱలేదనుట), చిక్కనగాన్ = బాగుగా, ముందటన్ = ఎదుట, కానిపించుఘటమున్ = కనఁబడుకుండను, కన్నట్లు = చూచినవిధమున, తనున్ = స్వస్వరూపమును, బ్రహ్మంబుగాన్ = పరబ్రహ్మముగా, తాఁగాంచినయంతలోన్ = స్వయముగాచూడఁగానే, నిఖిలమున్ = సమస్తప్రపంచము, తగన్ = ఒప్పునట్లుగా, తానైవెలుంగున్ = స్వస్వరూపమే యై ప్రకాశించును.

తా. పైకారణమువలన మనసును నిగ్రహించుటకై కాని యమనస్కస్థితిని సాధించుటకై కాని ప్రయత్నమేమియు నక్కఱలేదు. మనస్సే లేకుండిన దానిని నిగ్రహించుట యనునది యెచ్చటనుండి వచ్చును? దానిని నశింపఁజేయవలయు ననుట యెట్లుసంభవించును. ఎదుర నున్నఘటముఁ జూచునంతసులభముగా వివేకదృష్టిచే బ్రహ్మమును జూడవచ్చును. అట్లు సర్వకాలములయందును స్వస్వరూపమును జూడఁ గలిగిన మహాత్ముఁడు సర్వమయుండగును. వానికి మనస్సు బొత్తిగనే కానరాదు కదా! ఇట్లుండ మనోనిగ్రహమునకై తారకసాంఖ్యయోగముల నాశ్రయించి కష్టము నొంద నేల? మొట్టమొదట మనోనిగ్రహమే యనావశ్యకముకదా! ఇంద్రియములను బంధింపనేల? అవియు లేనివే కదా!

క. తనుఁ దాఁ గాననిమనుజుని
మనము నిరోధింపఁబడక మసలుచుఁ దిరుగున్
దనుఁ దాఁ గనుసత్పురుషుని
మన మానందాబ్ధియందు మగ్నత నొందున్. 56

టీ. తనున్=తనయథార్థస్వరూపమును (బ్రహ్మమును), తాన్ = స్వయముగా, (బ్రహ్మము స్వప్రకాశుండే కాని యితరప్రమాణములకు గోచర మగువాఁడు కాఁడని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాము), కాననిమను-కానని = చూడనట్టి, మనుజుని = మనుష్యునియొక్క, మనము = మనస్సు, నిరోధింపఁబడక = నిశ్చలము గాక, మసలుచున్=పరుగులిడును, తనున్, తాన్, కను...మనము-కను = చూడఁగలిగినట్టి, సత్పురుషుని=సజ్జనునియొక్క, మనము=మనస్సు, ఆనందాబ్ధియందున్ = పరమానందసముద్రమునందు, మగ్నతనొందున్=మునిఁగిపోవును (అనఁగా బ్రహ్మానందానుభవమునందు మరిగి వెలికి రాదనుట.)

తా. ఆత్మావలోకనము చేయలేనివానిమనస్సు యథార్థజ్ఞానశూన్యతవలన నిగ్రహింపఁబడకుండును. భ్రాంతివశగతుఁడగుటచే వానిని చిక్కులఁ బెట్టును. అట్లుగాక యాత్మాలోకనము గలుగువానిమనస్సు లేనిదైననగును. బ్రహ్మానందసముద్రమున మునిఁగి నిశ్చలమైన నగును. కావున నమనస్కమునకు విజ్ఞానమునకంటె నితర మగు సాధన మేమియుఁ బనిలేదు.

మ. వనితానందనచందనాదివిషయవ్రాతంబులం బొంది చ
య్యన నంతంతకుఁ జొక్కునెమ్మనము బ్రహ్మానందవారాశివా
సన నొక్కించుక సోఁకెనేనిఁ బ్రవినాశం బొందు నానాద్రుపు
ష్పనటద్భృంగము చంపకప్రసవసంస్పర్శాప్తిఁ గూలుంగతిన్. 57

టీ. వని...లన్-వనితా=భార్య, నందన=పుత్త్రులు, చందన=గంధము, ఆది=మొదలయిన, విషయ=విషయములయొక్క (శరీరేంద్రియములకంటె వేఱై యనుభవయోగ్యమగునది విషయ మనంబడును. వ్రాతంబులన్ = సమూహములను, పొంది = ఆశ్రయించి, చయ్యనన్=విశేషముగా (లేక శీఘ్రముగా) అంతంతకున్=క్షణక్షణమునకు, చొక్కునెమ్మనము= ఆనందించునట్టిమనస్సు, బ్రహ్మా...వాసన - బ్రహ్మానంద=బ్రహ్మానందమ్మనెడు, వారాశి=సముద్రముయొక్క, వాసన = సంస్కారము, ఒక్కించుక=కొంచెము, సోకెనేనిన్ = తగిలినయెడల, నానా...నము-నానా = అనేకములైన, ద్రు=వృక్షములయొక్క, పుష్ప=పుష్పములయందు, నటత్=సంచరించుచున్న, భృంగము = తుమ్మెద, చంప...ప్తి-చంపక = సంపెగచెట్టుయొక్క, ప్రసవ=పుష్పముయొక్క, సంస్పర్శాప్తిన్ = స్పర్శకలిగినంతమాత్రమున, కూలుగతిన్ = మృతిఁజెందునట్లు, ప్రవినాశంబొందున్=నశించును (బ్రహ్మానందమును రుచిచూచిన ఇతరానందములు మనసులోని కెక్క వనుట.)

తా. తుమ్మెద సర్వపుష్పములయందును దిరుగునదియైనను సంపెంగపువ్వుయొక్క వాసన తగిలినతోడనే మృతిఁ జెందునట్లు కామనస్సు కూడ భార్య పుత్త్రులు

చందనము మొదలగువిషయముల ననుభవించుచు నానందించునది యైనను బ్రహ్మానంద సముద్రవాసనఇంచుకయైనను సోకినచోఁ దత్క్షణమే నశించును. (అనఁగా నభావరూప మగును.)

క. చక్కెరయును లవణంబును
గ్రక్కున నుదకములయందుఁ గరఁగినరీతిన్
మిక్కిలి తనుఁ గనుఁ ఘనుమది
చొక్కుచు నానందజలధి నుడిపి నశించున్. 58

టీ. చక్కెరయున్, లవణంబును = ఉప్పును, గ్రక్కునన్ = శీఘ్రముగ, ఉదకములయందున్=నీటియందు, కరఁగినరీతిన్=కరగిపోవునట్లు, మిక్కిలి=చక్కఁగా, తనున్ = తనయథార్థస్వరూపమును - (ఆనందస్వరూపమును,) కనుఘనుమది= చూచునట్టిమహాత్మునిమనస్సు, ఆనందజలధిన్=ఆనందసముద్రమునందు, నుడిపి=సుడి దిరిగి, చొక్కుచున్=ఆహ్లాదమును జెందుచు, నశించున్.

తా. చక్కెర ఉప్పు మొదలగుపదార్థములు నీటియందుఁ గలుపఁగానే కొంత సేపటికి దానిలో నైక్య మగువిధమున నాత్మావలోకనముఁ జేయుపురుషునిమనస్సు ఆనందసముద్రమున నైక్యము నొందును.

తే. ఇతరసంకల్పములు లేక యెపుడు దాను
సచ్చిదాత్ముఁ డని సుప్రసన్నవృత్తిఁ
దన్నుఁ గనువానిచిత్తంబు దనకుఁ దాన
పొలియుఁ దనయంద నింధనానలముపగిది. 59

టీ. తాన్=తాను, ఇతరసంకల్పములులేక=రెండవసంకల్పమును విడచి, సుప్రసన్నవృత్తిన్=శాంతవృత్తితో, ఎపుడున్=సర్వకాలములయందును,సచ్చిదాత్ముఁడనని= నేను సత్యజ్ఞానానందరూపుఁడను, అని, తన్నుగనువానిచిత్తంబు= తనయథార్థస్వరూపమును జూచువానిమనస్సు,తనకుదాన=తనంతనే, ఇంధ...పగిదిన్-ఇంధన=కట్టెలయందలి, అనలముపగిదిన్=అగ్నివలె, తనయంద=తనలోపలనే, పొలియున్=నశించును.

తా. సంకల్పములన్నియు విడిచి సర్వకాలములందును "నేను పరబ్రహ్మను" అని శాంత మగుచిత్తవృత్తితో ధ్యానించువానిమనస్సు వాస్తవముగా శూన్యరూపమైనదే. కావున కట్టెనిప్పువలె స్వయముగ నే నశించును.

క. ఇనుఁ డస్తమించుతఱి నా
తనికిరణము లతనితోడఁ దగఁ జనురీతిం
జెనుమానసంబు పొలిసిన
మునుకొని తద్గతవికారములు పొలియుఁ గడున్. 60

టీ. ఇనుఁడు=సూర్యుఁడు, అస్తమించుతటిన్=అస్తమానమగునప్పుడు, అతని కిరణములు-అతనితోడన్=ఆసూర్యునితో, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, చనురీతిన్=పోవునట్లు, పెనుమానసంబు=ప్రధానమైనమనస్సు, పొలిసినన్=నశించినయెడల, మును కొని=సంపూర్ణముగ (లేక నామనస్సుతోఁ గూడనే,) తద్గతవికారములు=ఆమనస్సునకు సంబంధించిన సర్వవికారములను (లేక మనోవికారరూప మగుప్రకృతియును,) కడుఁన్=మిగుల, పొలియున్=నశించును.

తా. ఈవిధముగా మనస్సు నశింపఁగానే సూర్యుఁ డస్తమించునప్పు డాతని కిరణములు, తోడనే యస్తమించునట్లు జ్ఞానకర్మేంద్రియము లన్నియు తోడనే నశించును.

శా. నానాకర్మజవాసనాన్వితమనోనాశంబు గాకున్న బ్ర
హ్మానందానుభవంబు గల్గునె యనాయాసంబుగా నిప్పుడి
య్యానందాంబుధి నోలలాడకయ బాహ్యాభ్యంతరార్థాను సం
ధానోద్భూతనితాంతదుఃఖమయసంతాపంబు చల్లాఱునే? 61

టీ. నానా...శంబు - నానా=అనేకవిధములైన, కర్మజ=కర్మలవల్ల పుట్టిన, వాసనా=సంస్కారములచే, అన్విత=కూడిన, మనోనాశంబు=మనస్సుయొక్క వినాశము, కాకున్నన్=కాకపోయినయెడల, బ్రహ్మానందానుభవంబు=బ్రహ్మానందము యొక్క యనుభవము, కల్గునె=కలుగునా, (కలుగనేరదు) ఇప్పుడు, అనాయాసంబుగాన్=కష్టము లేకుండ, ఇయ్యానందాంబుధిన్=ఆబ్రహ్మానందసముద్రమునందు, ఓలలాడకయ=మునుఁగకుండిన, బాహ్యా...తాపంబు-బాహ్య = వెలుపలనున్నట్టియు, అభ్యంతర=లోపలనున్నట్టియు, అర్థ=విషయములయొక్క, అనుసంధాన="నావి" అనుధ్యానముచేత, ఉద్భూత=పుట్టిన, నితాంత=అధికమైన, దుఃఖమయ=దుఃఖరూపమైన, సంతాపంబు=తాపము, చల్లాఱునే= (చల్లారదనుట.)

తా. ఈవిధముగా మనస్సు నశింపకుండిన బ్రహ్మానందానుభవము కలుగదు. అట్టి యనుభవము కలుగకున్న ననాదినుండియు లోపల వెలుపల నుండు సర్వనిర్ణయ ...ళ్ళ నభిమానించుటవలన కలుగుదుఃఖములను ఆదుఃఖములే స్వరూపముగాఁ గల ...త్రయములును నశింపవు.

అవ. ఇట్లు సయుక్తికముగా సదృష్టాంతముగా సఫలముగా నమనస్కయోగమును నిరూపించి దాని నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

వ. అని మఱియు నిట్లనియెఁ బరమభాగవతోత్తమా! నీవు దేహావ్యతిరిక్తుండవగుటం జేసి జన్మాస్తిత్వవృద్ధిపరిణామాపక్షయవినాశంబులును, బాల్యకౌమారవయోజరావస్థలును, వర్ణాశ్రమకులగోత్రనామరూప

దేశకాలాదికంబులును, స్థూలత్వకృశత్వదీర్ఘత్వహ్రస్వత్వనీలత్వరక్తత్వాదికంబులును, నిరింద్రియుండవగుటం జేసి వచనాదానగమనవిసర్గానందకర్మంబులును, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధవిషయసంగంబును, నప్రాణుండ వగుటం జేసి చలనధావనకంపనాకుంచనప్రసారణాదికంబులును, క్షుత్పిపాసాదికంబులును, నమనస్కుండ వగుటం జేసి సంకల్పవికల్పంబులును, రాగద్వేషకామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యేర్ష్యాసూయాదంభదర్పాహంకారేచ్ఛాతృష్ణావిచికిత్సాలజ్జాదయాభయశోకధైర్యదైన్యాదికంబులును, నిత్యానిత్యవస్తువివేకవైరాగ్యశమదమోపరతితితిక్షాశ్రద్ధాసమాధానముముక్షుత్వశ్రవణమనననిదిధ్యాసనజ్ఞానాదికంబులును, ధీవిలక్షణుండవు నిరహంకారుండ వగుటం జేసి వక్తృత్వదాతృత్వగంతృత్వవిసర్జయితృత్వానందయితృత్వంబులును, శ్రోతృత్వస్ప్రష్టృత్వద్రష్టృత్వరసయితృత్వఘ్రాతృత్వంబులును, గర్తృత్వభోక్తృత్వస్మర్తృత్వజ్ఞాతృత్వమంతృత్వహంతృత్వప్రమాతృత్వధ్యాతృత్వాదికంబులును నీకు లేవు నీవు కేవలశుద్ధచిద్రూపప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మచైతన్యప్రకాశమాత్రుండవు గావున నేను శరీరేంద్రియప్రాణమనోబుద్ధిచిత్తాహంకారంబులు గాను, స్వయంప్రకాశసచ్చిదానందస్వరూపమాత్రుండ నని నిన్ను నీవు విలోకించుసమాధిసమయంబున సకలవికారరహితమనోరహితుండవు గావే, భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలంబుల నవ్విధంబునఁ బ్రకాశించుటవలన నిరంతంబును నిర్వికల్పుండ వై యేకరూపుండవై యుండుటగాదె సర్వవికారశూన్యసహజామనస్కరాజయోగసమాధి యని తెలిపినం దెలిసి హనుమంతుండు సీతాకాంతున కి ట్లనియె.

టీ. అని=ఇట్లుపదేశించి, మఱియుఁ, ఇట్లనియెన్, పర...త్తమా-పరమ=శ్రేష్ఠులైన, భాగవత=భగవద్భక్తులలో, ఉత్తమా=శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁడ, నీవు, దేహవ్యతిరిక్తుండవు-దేహ=దేహమునకంటె, వ్యతిరిక్తుండవు=వేఱగువాఁడవు, అగుటం జేసి=కాఁబట్టి, జన్మా...లును-జన్మ=పుట్టుక, అస్తిత్వ=ఉండుట, వృద్ధి=వృద్ధిఁ జెందుట, పరిణామ=పరిణామమును జెందుట, అపక్షయ=క్షీణించుట, వినాశంబులును=నాశము అను వికారములును, బాల్యకౌమారవయోజరావస్థలును=బాల్యము కౌమారము వయస్సు

ముదుసలితనమ్ములును అవస్థాభేదములును, వర్ణా...లును-వర్ణ=బ్రాహ్మణాదిజాతులును, ఆశ్రమ=బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును, కుల=వంశములును, గోత్ర=కాశ్యపభారద్వాజాది గోత్రములును, నామ=రామకృష్ణాదినామములును, రూప=రక్తనీలపీతాది రూపములను, దేశ=రాష్ట్రగ్రామాదిభేదంబులు గలస్థలములును, కాల = భూతభవిష్యద్వర్తమానాదికాలములను, ఆదికంబులు=మొదలగునవియును, స్థూలత్వ...లును-స్థూలత్వ=లావుగా నుండుట, కృశత్వ=సన్నముగా నుండుట, దీర్ఘత్వ=పొడవుగా నుండుట, హ్రస్వత్వ=పొట్టిగానుండుట, నీలత్వ=నలుపుగానుండుట, రక్తత్వ=ఎఱ్ఱగా నుండుట, ఆదికంబులును=మొదలగునవియును, నిరింద్రియుండవగుటంజేసి=ఇంద్రియములు లేనివాఁడవగుటచే, వచ...లును, వచన=మాటలాడుట, ఆదాన=ఇచ్చుటపుచ్చుకొనుట, గమన=నడుచుట, విసర్గ=మలమూత్రములు విడుచుట, ఆనంద=విషయానందములు అనుభవించుట, కర్మంబులును=అనుపనులును (ఇవి కర్మేంద్రియకార్యములు.) శబ్ద...లును, శబ్ద=శబ్దము, స్పర్శ=స్పర్శము, రూప=రూపము=రస=రుచి, గంధ=వాసన, విషయ = అనువిషయములతో, సంగంబును = కూడికయును, అప్రాణుండవగుటంజేసి=ప్రాణములు లేనివాఁడ వగుటచేత, చలన...లును, చలన=కదలుట, ధావన=పరుగెత్తుట, కంపన=వణఁకుట, ఆకుంచన=వంచుట, ప్రసారణ=చాచుట, ఆదికంబులును=మొదలగునవియును, క్షుత్పిపాసాదికంబులును - క్షుత్ = ఆఁకలి, పిపాస=దప్పి, ఆదికంబులును=మొదలగునవియును, అమనస్కుండవగుటంజేసి=మనస్సు లేనివాఁడ వగుటచే, సంకల్పవికల్పంబులును, రాగ...లును- రాగ=తనకున్నవాని ననుభవించుటయందిచ్ఛ, ద్వేష=విరోధము, కామ= కోరిక, క్రోధ = కోపము, లోభ=అత్యాశ, మోహ=భ్రాంతి, మద=మదము, మత్సర=మాత్సర్యము, ఈర్ష్య=ఓర్వలేనితనము, అసూయ=తనకంటె నధికుఁడగువానిని జూచి సహింపలేక, వానియందు దోషము నారోపించు దుర్గుణము, దంభ = డంబము, దర్ప=గర్వము, అహంకార=అభిమానము, ఇచ్ఛా=సంకల్పము, తృష్ణ=ఆశ, విచికిత్సా=సంశయము, లజ్జా=సిగ్గు, దయా=దయ, భయ=భయము, శోక=దుఃఖము, ధైర్య = ధైర్యము, అధైర్య=ధైర్యము లేక పోవుట, దైన్య=దీనత్వము, ఆదికంబులును = మొదలగునవియును, నిత్య...లును-నిత్య=(బ్రహ్మము) నిత్యము, అనిత్య=(ప్రపంచము) అనిత్యము అను, వస్తు=వస్తువులయొక్క, వివేక = యథార్థజ్ఞానము, వైరాగ్య=విషయములయందిచ్ఛ లేక పోవుట, శమ = మనోనిగ్రహము, దమ = ఇంద్రియనిగ్రహము, ఉపరతి = చిత్తశాంతి, తితిక్షా = శీతోష్ణాదులయోర్పు, శ్రద్ధా = గురువేదాంతవాక్యములయందు శ్రద్ధ, సమాధాన = ఆయుపదేశములయందలి విశ్వాసము, ముముక్షుత్వ=మోక్షమునందలి దృఢానురాగము, శ్రవణ=వినుట (బ్రహ్మమునుగూర్చి వేదాంతశాస్త్రములను వినుట), మనన=వినినవిషయమును యుక్తుల ననుసరించి విచా

రించి సిద్ధాంతము చేసికొనుట, నిదిధ్యాసన= (సిద్ధాంతముచేసిన జీవబ్రహ్మైక్యమును
రెండవ తలంపు లేకుండ) ధ్యానము చేయుట, జ్ఞాన=అపరోక్షజ్ఞానంబును, ఆదికంబు
లును=మొదలగునవియును, ధీవిలక్షణుండవు=బుద్ధికంటె, విలక్షణుండవు = వేఱైన
వాఁడవు, నిరహంకారుండవు=అహంకారము లేనివాఁడవు; అగుటంజేసి=ఐయుండుట
వలన, వక్తృ...లును - వక్తృత్వ=చెప్పువాఁడుగా నుండుట, దాతృత్వ = యిచ్చు
వాఁడుగానుండుట, గంతృత్వ = నడచువాఁడుగానుండుటయు, విసర్జయితృత్వ =
మలమూత్రములు విడుచువాఁడుగా నుండుటయు, ఆనందయితృత్వంబులును=ఆనందించు
వాఁడుగా నుండుటయును, శ్రోతృత్వ=వినువాఁడుగా నుండుటయు, స్ప్రష్టృత్వ=
స్పృశించువాఁడుగా నుండుటయు, ద్రష్టృత్వ = చూచువాఁడుగా నుండుటయు,
రసయితృత్వ = రుచిచూచినవాఁడుగా నుండుటయు, ఘ్రాతృత్వంబులును = వాసన
చూచువాఁడు గా నుండుట అనునవియును, కర్తృ...లును, కర్తృత్వ=చేయువాఁ
డుగా నుండుట, భోక్తృత్వ=అనుభవించువాఁడుగా నుండుట, స్మర్తృత్వ=స్మరించు
వాఁడుగా నుండుట, జ్ఞాతృత్వ= తెలిసికొనువాఁడు గా నుండుట, మంతృత్వ=సంక
ల్పించువాఁడు గా నుండుట, హంతృత్వ = సంహరించువాఁడుగా నుండుట (లేక,
అహంకర్తృత్వ=అహంకారము గలవాఁడుగానుండుట.) ప్రమాతృత్వ . ప్రమాణ
ములచే విషయముల నిర్ణయించువాఁడుగా నుండుట, ధ్యాతృత్వ = బుద్ధిచే
ధ్యానించువాఁడుగా నుండుట, ఆదికంబులును = మొదలగునవియును, నీకు, లేవు,
నీవు, కేవల...డవు - కేవల=ఏకమైనట్టియు, శుద్ధ=నిర్మలమైనట్టియును, చిద్రూప=
జ్ఞానస్వరూపుఁడైనట్టియు, ప్రత్యక్=కూటస్థునికంటె, అభిన్న = వేఱుగాని, బ్రహ్మ
చైతన్య=పరబ్రహ్మరూపమగు జ్ఞానముయొక్క, ప్రకాశమాత్రుఁడవు = ప్రకాశమే
యైనవాఁడవు, కావునన్ = కాఁబట్టి, నేను, శరీర...గాను-శరీర=శరీరంబు,ఇంద్రియ
=ఇంద్రియములను, ప్రాణ=ప్రాణంబులును, మనః=మనస్సును, బుద్ధి=బుద్ధియును,
చిత్త=చిత్తంబును, అహంకారంబులును = అహంకారంబును, కాను = కానేరను,
స్వయం...నని-స్వయంప్రకాశ=స్వప్రకాశరూపుఁడైన, సత్ = సత్యము, చిత్ =
జ్ఞానము, ఆనంద=ఆనందము, స్వరూపమాత్రుండనని = స్వరూపముగాఁగలవాఁడను
అని, నిన్నున్=నీయథార్థస్వరూపమును, నీవు = నీవుస్వయముగా, విలో...నట్లు
విలోకించు=చూచునట్లు, సమాధిసమయంబునన్=యోగనిష్ఠాకాలమునందు, సక ...
డవు-సకల=సమస్తమైన, వికార=వికారములతో, సమన్విత = కూడిన, మనోరహితు
డవు=మనస్సు లేనివాఁడవు, కావే=కాకుందువా (అగుదువనుట) భూ ..లన్-భూత=
జరిగినట్టియు, భవిష్యత్ = జరుగఁబోవునట్టియు, వర్తమాన = జరుగుచున్నట్టియు,
కాలంబులన్=కాలములయందు, ఇవ్విధంబునన్ = ఈవిధముగా, (అనఁగా మనస్సు
లేనివాఁడవై) ప్రకాశించుటవలనన్ = ప్రకాశించుచుండుటచేత, నిరంతరంబును =

ఎల్లప్పుడును, నిర్వికల్పుఁడవై=సంకల్పమువికల్పము లేనివాఁడవై, ఏకరూపుఁడవై=అద్వితీయుఁడవై, ఉండుటకాదే=ఉండుటేకదా. (సమాధిస్థితిలో నెప్పుడును నీకు మనస్సేలేదనుట దృష్టాంతమేకదా యనుట), సర్వ...సమాధి-సర్వవికారశూన్య=సమస్తవికారములును లేని, సహజ=స్వభావసిద్ధమైన, అమనస్క=మనస్సులేని, రాజయోగ=రాజయోగముయొక్క, సమాధియందు=నిష్ఠ (స్వభావముగా మనస్సులే దని యెఱుంగుటయే యమనస్కయోగసమాధి) యని, తెలిసినన్=తెలియఁజేయఁగా, తెలసి=తెలిసికొని, హనుమంతుండు=ఆంజనేయుఁడు, సీతాకాంతునకున్=శ్రీరామచంద్రునకు, ఇట్లనియెన్=ఈక్రిందివిధముగా చెప్పెను.

తా. ఓపరమభాగవతోత్తమా! ఈవిషయమును ననుభవమునఁ జెప్పెదను వినుము. నీవు దేహేంద్రియాదులకు సాక్షి వగుటచే వానికంటె వే ఱని చెప్పియున్నాను. నీవును సాంఖ్యయోగానుభవముచే నట్లే తెలిసికొని యున్నావు కదా! ఆకారణమువలన దేహభిన్నుఁడ వగుటచే పుట్టుట మొదలగుషడ్వికారములును బాల్యాద్యవస్థలును పొడవు పొట్టి మొదలగు సంస్థానభేదములును నీకు లేవు. ఇంద్రియములకంటె వేఱగుటచే మాటలాడుట ఇచ్చిపుచ్చుకొనుట మొదలగు కర్మేంద్రియకర్మలును జ్ఞానేంద్రియకర్మ లగుశబ్దాదివిషయ సంబంధంబులును (అనఁగా శబ్దాదివిషయ ప్రమాణములును) నీకు నుండవు. ప్రాణములకంటె నన్యుఁడవు. కావున కదలుట పయిగెత్తుట నణఁకుట వంచుట చాఁచుట మొదలగునవియు ఆఁకలిదప్పియు నీకుఁ గల్గవు. మనస్సునకంటె బరుఁడ వైనకారణంబున సంకల్పవికల్పములును కామక్రోధములును అసూయ ఈర్ష్య రాగద్వేషములు అభిమానము మొదలగు దుర్గుణములును సాధనచతుష్టయసంపత్తి మొదలగుసద్గుణములును నీకు సంభవింపవు. మఱియు నీవు బుద్ధ్యహంకారములు కాకపోవుటచే వక్తృత్వము (వాగింద్రియకర్మ యగుమాటలాడుటనుజేయువాఁడుగానుండుట, అనఁగా మాటలాడువాఁడుగానుండుట) దాతృత్వము (పాణీంద్రియకర్మ యగునిచ్చిపుచ్చుకొనుటను చేయువాఁడుగా నుండుట). మొదలగునవియు, శ్రోతృత్వము (శ్రవణేంద్రియకర్మ యగువినుటను జేయువాఁడుగా నుండుట). స్ప్రష్టృత్వము (త్వగింద్రియకర్మ యగుస్పృశించుటను జేయువాఁడుగా నుండుట). మొదలగు జ్ఞానేంద్రియకర్మకర్తృత్వములును, కర్తృత్వము ('నేను చేయుచున్నాను' అని సంకల్పపూర్వకముగాఁ జేయువాఁడుగా నుండుట). భోక్తృత్వము (అనుభవించువాఁడుగా నుండుట). స్మర్తృత్వము (స్మరించువాఁడుగా నుండుట). జ్ఞాతృత్వము (జ్ఞానముచేఁ దెలిసికొనువాఁడుగానుండుట). మంతృత్వము (సంకల్పించువాఁడుగా నుండుట). హంతృత్వము (అభిమానించువాఁడుగా నుండుట). ప్రమాతృత్వము (ప్రమాణముచేఁ బదార్థముల నిర్ణయించువాఁడుగా నుండుట.) ధ్యాతృ

త్వము (ధ్యానముచేయువాఁడు గాకుండుట). మొదలగునవియును నీవు తలఁస్థింపవు. నీవు పరిశుద్ధుఁడవు. బ్రహ్మప్రకాశమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడవు. కావున "నేను దేహేంద్రియాదులును కాను. శుద్ధబ్రహ్మరూపుఁడను" అని యాత్మావలోకనముఁ జేయుసమాధి సమయమున నీకు మనస్సులేదు కదా! మనస్సు లేకపోయిన సంకల్పాది వికారములు లేవు కదా! నీవు త్రికాలములయందు నిశ్చేయున్నావు కదా! ఎప్పుడు నిశ్చే మనోరహితుఁడవై యుండుటవలన నీకు నమనస్కసమాధి స్వతస్సిద్ధమే కదా! కావున దీనిని సాధించుటకు నితరసాధనములతోఁ బని లేదు కదా! ఎప్పుడును నిర్వికల్పరూపముతో నున్నావనుట స్వభావసిద్ధ మగుటచే నమనస్కసమాధియు స్వభావసిద్ధమే యనుటకు సంశయములేదు" అని ఓ పార్వతీ! ఈవిధముగా సర్వము నుపదేశింపఁగానే సంశయావిష్టుఁడై యాహనుమంతుఁ డీక్రిందివిధముగాఁ బ్రశ్నించెను.

→ సమాధియందు మనస్సు కలదా లేదా యని ప్రశ్నవేయుట. ←

అవ. ఇట్లు పరమేశ్వరుఁడు పార్వతికి అమనస్కయోగోపదేశప్రకారము నెఱింగించి దానిని మఱింత దృఢముఁ జేయుటకై హనుమత్ప్రశ్నస్వరూపమును దెలుపుచున్నాఁడు.—

క. ఇది యని యనాత్మ నేఁ గా
నిది బ్రహ్మము నే నటంచు నెఱుఁగునపుడు నె
మ్మది కలదో లేదో యిది
విదితంబుగఁ దెలియఁ జెప్పవే శ్రీ రామా. 62

టీ. శ్రీరామా-శ్రీ=బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడవైన, రామా=రఘురామా, ఇది=ఈకానవచ్చునది, అది=ఆలోనిప్రపంచమును, అనాత్మ=ఆత్మ కాదు, నేఁగాను, (కావున ఈయనాత్మపదార్థములు నాస్వరూపములు కావు). ఇది=అపరోక్షజ్ఞానమువలన గోచరమైన ఈవస్తువు, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మము, నేనటంచున్=ఈబ్రహ్మమున్నే 'నేను' అని, ఎఱుఁగునపుడు=తెలిసికొనునప్పుడు, నెమ్మది=మనస్సు, కలదోలేదో=ఉన్నదా లేదా? ఇది=ఈవిషయమును, విదితంబుగన్=స్పష్టముగ, తెలియన్=తెలియునట్లుగా, చెప్పవే=చెప్పుమా.

తా. "ఇది యనాత్మ, ఇది నేను కాను, ఇది బ్రహ్మము, ఇది నేను" అని విభాగించి తెలిసికొనునప్పుడు మనస్సుఉన్నదా! లేదా! ఓ శ్రీరామాచార్య! ఈవిషయమును విశదముగా నిరూపింపవలయును.

వ. సమాధియందు మనంబు గలదంటేని. 63

టీ. సమాధియందుఁ=యోగనిష్ఠయందు, మనంబు=మనస్సు, కలదంటేని=ఉన్న దని చెప్పినయెడల.

తా. అందు "సమాధిలో మనస్సు, కలదు" అని చెప్పినయెడల.

అవ. ఇట్లు ప్రశ్నించి మొదటిపక్షమున దోషము జెప్పుచున్నాఁడు. —

సీ. మనసు గల్గిన బుద్ధియును దశేంద్రియములు
ప్రాణాదులును జతపడి వసింపఁగ
నవియు నీస్థూలదేహంబున విడిచియుండ
వవు గాన నదియు నుండంగ వలసె
ఘనకారణము లేనికార్యంబు లిలఁ లేవు
గావున దానినిల్కడయు నొప్పు
మూఁడు మేనులఁ గంటి మొదలును దుది లేని
సంసార మంత యచ్చముగ నుండు
తే. నట్టు లుండినచోఁ సహజామనస్క
రాజయోగసమాధి నిరంతరంబు
నెవ్విధంబున సిద్ధించు నెంచి చూడ
జానకీరామ! దేవతాసార్వభౌమ. 64

టీ. దేవతాసార్వభౌమ=దేవతలలో శ్రేష్ఠుఁడవగు, జానకీరామ=సీతారామా, మనసు=మనస్సు, కల్గినఁ=ఉండెనేని, బుద్ధియుఁ=నిశ్చయాత్మకమైనబుద్ధియును, దశేంద్రియములు=పది యింద్రియములను, ప్రాణాదులును=ప్రాణాదిదశవాయువులును (అనఁగా సూక్ష్మశరీరమంతయును,) జతపడివసించుఁ=కూడనేయుండును, అవియుఁ=అబుద్ధ్యాదులు, ఈస్థూలదేహంబుఁ=ఈస్థూలశరీరమును, విడిచియుండవు గానఁ, అదియుఁ=అస్థూలదేహముకూడ, ఉండంగవలసె=ఉండవలసివచ్చును, ఇలఁ=ఈభూమియందు, ఘనకారణము లేని - ఘన=అధికమైన, కారణము లేని = కారణము లేకుండ, కార్యంబులు=కార్యములు, లేవు గానఁ=లేవు కాఁబట్టి (అనఁగా కారణమున్నప్పుడె దానివలనఁ గార్యములు కలుగును కావున), దాని=ఆకారణశరీరముయొక్క, నిల్కడయుఁ=ఉనికియును, ఒప్పుఁ=కావలసినదే, మూఁడుమేనులఁ=ఈవిధముగా నున్న శరీరత్రయమును, అంటి=సంబంధించి, మొదలును తుది లేని=ఆదియు అంతంబును లేని, సంసారమంత=సంసారమంతయును, అచ్చముగనుండుఁ=చక్కఁగానిలిచి యుండును, అట్టులుండినచోఁ=ఆవిధముగా సంసారమున్నయెడల, సహజా ... సమాధి- సహజ=స్వభావసిద్ధమైన, అమనస్క=మనస్సులేని, రాజ=శ్రేష్ఠమైన, యోగ=యోగ

తా. ఓ శ్రీరామా! "సమాధియందు మనస్సు లేదు" అనిన నాసమాధిస్థితునకుఁ బునరుత్థానము కల్గుటకు వీలు లేదు కదా! అట్లు సమాధినిష్ఠునకుఁ బునరుత్థానమే లేకున్న సమనస్కయోగానుభవము కలిగి దాని నుపదేశించు గురువులే భూమిపై నుండుటకు వీలులేదు.

అవ. ఇట్లు రెండవపక్షమున నొకవిరోధమును జూపి దాని నాశ్రయించిన మఱియొకవిరోధమును జూపుచున్నాఁడు.—

క. బోధాచార్యులు లేరని, సాధించినరాజయోగిసంతతికిని ద
ద్బోధంబునకుఁ దదీయసమాధికి బాధకము వచ్చు మది కదులేమిన్.

టీ. బోధాచార్యులు=గురువులు, లేరు అని=లేరు అని, సాధించిన౯=యుక్తులచే సిద్ధాంతము చేసినయెడల, రాజయోగిసంతతికి౯=రాజయోగము నాశ్రయించిన సత్పురుషుల సమూహమునకును, తద్బోధంబునకు౯=ఆరాజయోగోపదేశమునకును, తదీయసమాధికి౯=ఆరాజయోగనిష్ఠకును, మది=మనస్సు, కదులేమి౯=సంపూర్ణముగా లేకపోవుటచేత, బాధకము వచ్చు=బాధ వచ్చును (అనఁగా నప్పుడు రాజయోగులు గాని రాజయోగోపదేశముగాని రాజయోగసమాధిగాని యుండుటకే వీలులేదు అని భావము.)

తా. పైనఁ జూపినదోషము పోవుటకై యుక్తిబలమున నెట్లో యొకవిధమున "ఆచార్యులే లేరు" అని సాధించినచో నప్పుడు రాజయోగులకును ఆయోగమును గూర్చినబోధకును దానిసమాధికిని బాధ వచ్చును (అనఁగా నది యుండుటకే వీలు లేక పోవలసి వచ్చును) యోగనిష్ఠులకు మనస్సే లేదు కావున రాజయోగము నెవ్వ రుపదేశింతురు? ఉపదేశింపకుండిన శిష్యులు యోగు లెట్లగుదురు? సమాధి యెట్లు ప్రపంచమున విస్తరించును? ఇవియన్నియు "సమాధియందు మనస్సు లేదు" అనిన సంభవింపదు కదా!

అవ. ఇట్లు రెండుపక్షములను దూషించి మఱియొకపక్షము నుద్ధరించి యాక్షేపించుచు హనుమంతుండు తనప్రశ్నను నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

ఇవ్విధంబు గాక జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నులైనమహానుభావులు సమాధి
యందుఁ గొంతతడవు మనోరహితులై యుండి కొండొకసేపునకు మే
ల్కని మెలంగుదు రనినఁ బరమపదంబు నొందినవారికిఁ బునరావృత్తి
ప్రాప్తించునట్లైన మోక్షంబున కనిత్యత్వంబు వచ్చు నిట్లు బహువిక
ల్పసమన్వితంబైనయీసంశయంబు నిశ్శేషంబుగా నివర్తించునట్లు
పరమరహస్యార్థం బుపదేశించి నిరతిశయకరుణాకటాక్షవీక్షణంబు

చేత ననుగ్రహింపవే యని ప్రార్థించిన నయ్యాంజనేయునికుశలతీవ్ర సూక్ష్మప్రజ్ఞావిశేషంబునకు మెచ్చి సచ్చిదానందస్వరూపాభిరాముం డై నయాత్మారాముండు పరమానందభరితాంతఃకరణుండును వికసిత ముఖారవిందుండు నై సాదరంబుగా నిట్లనియె. 67

టీ. ఇవ్విధంబుగాక=ఇట్లుకలదనికాని లేదనికానిచెప్పక, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నులైన జ్ఞాన=పరోక్షజ్ఞానముచేతను, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముచేతను, సంపన్నులైన=కూడియున్న, మహానుభావులు, సమాధియందుఁ=నిర్వికల్పసమాధియందు, కొంతతడవు=కొంతకాలము, మనోరహితులై యుండి=మనస్సు లేనివారై యుండి, కొండొకసేవునకుఁ=మఱికొంత సేపటికి మేల్కాని=సమాధిని విడిచి లేచి, మెలంగుచురనిరఁ=సంచరింతురు అని చెప్పినచో, పరమపదంబుఁ=మోక్షమును, పొందినవారికిఁ, పునరావృత్తి=కొంతకాలము మోక్షమునం దుండి మఱికొంతకాలము సంసారమునం దుండుట, ప్రాప్తించుఁ=వచ్చును. (లేక, సంభవించును) అట్లైనఁ=అట్లు సంభవించినచో, మోక్షంబునకుఁ, అనిత్యత్వంబు=వినాశిత్వము, వచ్చుఁ=సంభవించును, ఇట్లు=ఈవిధముగా, బహు...బైన-బహు=అనేకవిధము లైన, వికల్ప=దోషములతో, సమన్వితంబైన=కూడి యున్న, ఈసంశయంబు=ఈసందేహము, నిశ్శేషంబుగాఁ=మిగులకుండఁగా, నివర్తించునట్లు=పోవునట్లు, పరమ...ర్థంబు-పరమ=అధికముగా, రహస్య=దాపఁదగిన, అర్థంబు=సూక్ష్మవిషయమును, ఉపదేశించి, నిరతి...చేతఁ-నిరతిశయ=అన్నిటికంటె నధికమగు, కరుణా=దయతోఁ గూడిన, కటాక్షవీక్షణంబుచేతఁ=కడగంటిచూపుతో, అనుగ్రహింపవేయని=దయ చూడుమా అని, ప్రార్థించినఁ=వేడుకొనఁగా, అయ్యా...నకు - అయ్యాంజనేయుని = ఆఆంజనేయునియొక్క, కుశల=నేర్పు కలిగినట్టియు, తీవ్ర = తీక్ష్ణమైనట్టియు (అనఁగా చురుకు కలిగినట్టియు), సూక్ష్మ=సూక్ష్మమైనట్టియు, ప్రజ్ఞావిశేషంబునకు=బుద్ధ్యతిశయమునకు, మెచ్చి, సచ్చి...డైన-సచ్చిదానంద=సత్యజ్ఞానానందములే, స్వరూప=స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు, అభిరాముండైన = మనోహరుం డైనట్టియు (అనఁగా పరమప్రేమాస్పదుం డైనట్టియు వేఱే సత్యజ్ఞానానందరూపములచే), మనోహరుఁ డైనట్టి, ఆత్మారాముఁడు = అంతర్యామి యగు శ్రీరాముఁడు, పర...డును - పరమ= అధికమైన, ఆనంద=శిష్యునకుఁ గలయభివృద్ధివలనం గలిగిన యానందముచే, భరిత=నిండిన, అంతఃకరణుండును = మనస్సుకలవాఁడును, వికసిత...డునై - వికసిత = వికసించిన (అనఁగాచిఱునగవుతోఁ గూడిన), ముఖారవిందుఁడనై=ముఖకమలము గలవాఁడై అగుచు, సాదరంబుగాఁ = ఆదరముతో, ఇట్లనియెఁ=ఈవిధముగా చెప్ప నారంభించెను.

తా. ఈరెండుపక్షముల నాశ్రయింపక "జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్ను లగుమహాత్ములు స్వేచ్ఛాధీనముగాఁ గొంతసేపు సమాధియందు మనస్సులేనివారై యుండి మఱికొంత సేపు మేల్కొని మనస్సహితులై వ్యవహరించుచుందురు" అనిన మోక్షమునకుఁ బోయిన వారు సహితము కొంతసేపు బ్రహ్మానందము ననుభవించి మఱికొంతసేపు సంసారము ననుభవించుచుండవలయును గదా! అట్లైన మోక్ష మనిత్యము కావలసివచ్చును. "నసపునరావర్తతే" "మోక్షమునకు పోయినవాఁడు మరల జన్మింపఁడు" అను శ్రుతి కప్పుడు విరోధము వచ్చును. ఇది సమ్మతము కాదు కదా! కావున నో శ్రీ రామా! బహుదోషదూషిత మగు నీసంశయమును నిశ్శేషముగాఁ దొలఁగించి రహస్యార్థము నుపదేశించి కరుణచే నను గ్రహింపుము. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగా నాంజనేయుఁడు ప్రశ్నఁ జేయఁగానే యాతని తీవ్రబుద్ధికి నేర్పరితనమునకు విషయగ్రహణసామర్థ్యమునకు వితర్కనాశక్తికి మెచ్చి కరుణాసమన్వితుఁడై యయ్యాత్మారాముఁ డిట్లని సమాధానముఁ జెప్ప నారంభించెను.

సమాధియందు మనస్సుగల్గినను తద్వికారంబు లంటవనుట.

అవ. ఇట్లు హనుమంతుఁడు చేసినప్రశ్నమునకు శ్రీరాముఁ డుత్తరమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

క. ఇది యిది యనాత్మ యేఁ గా
నిది బ్రహ్మము నే నటంచు నెఱుఁగునె జడమై
కదలని మది యిటు లామదిఁ
గదిసి తెలియునతఁడె స్వప్రకాశాత్ముఁ డగున్. 68

టీ. ఇది="ఈకనఁబడునది, అనాత్మ=జడమైనది, ఇది=ఈదృశ్యప్రపంచము, ఏఁగాను=నేనుకాను, ఇది=అపరోక్షజ్ఞానమువలనఁ దెలియవచ్చునది. బ్రహ్మము = పరబ్రహ్మము, నేనటంచున్=ఈబ్రహ్మమునే నేను" అని, జడమై=జ్ఞానశూన్యమై, కదలని మది=చలింపనేరనినామనస్సు, ఎఱుఁగునె=తెలిసికొనఁగలదా? (తెలిసికొన లేదనుట) ఇటులు=ఈవిధముగా "ఇదియనాత్మ, ఇది యాత్మ, నే నాత్మరూపుఁడను, అనాత్మను కాను" అని, అమదిన్=అమనస్సును, కదిసి=పొంది, తెలియునతఁడె=తెలిసికొనువాఁడె, స్వప్రకాశాత్ముఁడగున్=స్వప్రకాశస్వరూపుఁడై యున్నాఁడు.

తా. "ఇది యనాత్మ, ఇది బ్రహ్మము, నేను అనాత్మను కాను, బ్రహ్మమును" అని తెలిసికొనునప్పుడు మనస్సు కలదా? లేదా? యని ప్రశ్నఁజేసితివి కదా? వినుము. మనస్సుజడము. చైతన్యప్రధానము లేక ప్రకాశింపదు. కావున నిట్టి మనస్సు "ఇది యనాత్మ" అను మొదలగువిషయముల గ్రహింపలేదు. జడమునకు జ్ఞానశక్తి లేదు కదా! కావున మనస్సు నాశ్రయించి "ఇది బ్రహ్మము" అను మొదలగు సర్వ

విషయముల గ్రహించువాఁడు స్వప్రకాశరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమే కావున సమాధిని గూర్చి చెప్పునపుడు మనోవిషయమగు నాక్షేపము సంభవింపదు.

అవ. ఇట్లు సంక్షేపముగా హనుమంతునిసంశయమును నివారించి "ఇట్టిప్రశ్నకే యవకాశము లేదు" అనియు "మనస్సు ఉన్నను లేకున్నను సమాధికి భంగ మేమియు రాదు" అనియు నిరూపించుచున్నాఁడు.—

చ. మనసు జడంబు దృశ్య మణుమాత్ర మసన్నియతావితర్క్యముక్
జననవినాశయుక్తమును సంశయరూపము దీనియున్కిచే
తను సుఖచిత్ప్రకాశమయతం దగునీకుఁ గళంక మేమి చ
క్కనిశశిశృంగదోషములు గల్గునె సూర్యుని కెన్నఁ డేనియున్. 69

టీ. మనసు=మనస్సు, జడంబు=జ్ఞానశూన్యమైనది, దృశ్యము = నీకుగోచరమగునది, అణుమాత్రము=అణుస్వరూపమైనది, అసత్...ముక్-అసత్ = శూన్యరూపమైనది, నియత=నిశ్చయముగ (లేక, నియమముగ నుండునది యని), అవితర్క్యముక్=ఊహింప (లేక, నిర్ణయింప) శక్యముకానిది. జననవినాశయుక్తమును =ఉత్పత్తి వినాశములు కలది, సంశయరూపము=సందేహమే స్వరూపముగాఁ గలది, (లేక, ఉన్నదని కాని లేదని కాని, నిర్ణయించుటకు వీలు లేనిది) దీనియున్కిచేతక్=ఇది యుండుటచేత, సుఖచిత్ప్రకాశమయతక్-సుఖ=ఆనందము, చిత్=జ్ఞానము, ప్రకాశమయతక్=స్వయంప్రకాశము, అనునవియే స్వరూపముగా, తగునీకుక్=ఒప్పుచున్ననీకు, కళంక మేమి=ఏలోపము కలుగును (ఏమియుఁ గలుఁగనేర దనిభావము.) ఎన్నఁడేనియుక్=ఎప్పటికైనను, సూర్యునికిక్, చక్కనిశశిశృంగదోషములు-చక్కని =సొగసైన, శశి=చంద్రునియొక్క, శృంగ=కలలయొక్క (లేక, శృంగములయొక్క,) దోషములు=వృద్ధిక్షయాదిదోషములు (లేక, ఔన్నత్యతదభావాదిదోషములు,) కల్గునే =కలుఁగ నేర్చునా? (సూర్యుని తేజస్సునందలియంశమే చంద్రునిం జేరి రాత్రులయందుఁ బ్రకాశించును. ఇట్లున్నను చంద్రునకుఁ గలవికారములు సూర్యునకుఁ గలుగవు. దీనికి చంద్రుఁడు దృశ్యమగుటయే కారణము అని తెలిసికొనవలయును.)

తా. బాగుగా విచారించిన మనస్సు జ్ఞానశూన్యమైనది. నీచేఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁబడినది. ఈరెండు కారణములవలనను అది నీకంటె భిన్నమైనది యగును కదా. ఇట్లు లోకానుభవానుసారముగా "నీకంటె భిన్నమైన మనస్సొకటి యున్నది" అని తలంచినను పైన నిరూపించినకారణమువలననే యది నీకుఁ గలంకమును గలిగింపఁ జాలదు. జడమగుటచే జ్ఞానరూపుఁడ వగునీకు నేవిశేషమును గలిగింపనేరదు, సర్వమును జూచు సూర్యునికిఁ బ్రపంచగతవికారము లేమియుఁ జెందనట్లు ఆమనస్సును బ్రకాశింపఁ జేయు నీకు యథార్థదృష్టిలో నాగవికారము లంటఁబడదు. ఇదియు లోకానుభవసిద్ధమే

కదా! మఱియు లోకానుభవము విడిచి కొంత శాస్త్రానుగుణముగాఁ జర్చించిన నామనస్సు అణురూపము కలది. "ఏపదార్థమునకు నవయవము లుండునో ఆపదార్థ మవశ్యము నశించును" అనునియమము సర్వశాస్త్రసమ్మతమై యున్నది. ఈనియమమును బట్టి చూచిన మనస్సు ఒకప్పుడు కాకున్న మఱియొకప్పుడైనను నశించునదియే యగును. నీవు నిత్యుఁడవు కావున నామనస్సు నీస్వరూపమునకు హానిని కలిగింపలేదు. సావయవ మగుపదార్థము నిరవయవ మగు వస్తువునకు నేవికారమును గలిగింపఁగలదు. ఇట్లుగాక యథార్థస్థితిని (వేదాంతసిద్ధాంతమును) బట్టి చూచిన నామనస్సు శూన్యరూపమైనది. "ఉన్నది అనఁగా: బ్రహ్మమునకంటె భిన్నముగ నున్నది" యని తలంచుటకే వీలులేనిది. సర్వప్రపంచంబును నీయందే యారోపింపంబడి యున్నది, కావున ఈమనస్సు కూడ నీకంటె నన్యము కానేరదు. మఱియు "ఉన్నదా లేదా" అనుసంశయమునకు నాశ్రయమైనది,(లేక సందేహమే స్వరూపముగా కలది.) ఈయభేదపక్షము నాశ్రయించిన "మనస్సు నిన్నేమియుఁ జేయనేరదు" అని మఱియొకమాట చెప్ప నక్కఱలేదు కదా! ఆత్మరూపమైన యాత్మ నేమిచేయగలదు? ఇదియును గాక నామనస్సున కుత్పత్తి వినాశము లుండుటయు నీకు నవి లేకుండుటయు ఈకారణమువలన నశ్వర మగుమనసు శాశ్వతుండ వగు నిన్నేమియుఁ జేయలేకుండుటయు లోకమునందుఁ గూడ ననుభవసిద్ధమైయేయున్నది. కావున భేదాభేదపక్షములనుబట్టి చూచినను శాస్త్రానుభవములనుబట్టి విచారించినను ఆమనస్సు నీకువికారికారి కానేరదు. ఇదియంతయు నట్లుండ సమాధియనిన సహజస్థితియే. కావున మనస్సుగాని మఱియేదిగాని నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వరూపుఁడవగు నీస్వభావమునకు భంగమును కలిగింపనేరదు. కావున సమాధిని చెఱుపనేరదు. ఈకారణమువలన లోకానుభవాదులనుబట్టి "సమాధియందు మనస్సు కలదు" అని తలంచినను సమాధియందు మనస్సులేదు అని తలంచినను ఆసమాధికి మాత్రము భంగము కలుగదు. త్రికాలములయందును లేని కుందేటికొమ్ముతో సర్వసాక్షి యగుసూర్యునికి సంబంధము లేనట్లులేక నాకుందేటికొమ్మువలనఁ గలుగుదోషములు సూర్యునిఁజెందనట్లు శూన్యరూప మగు మనస్సువలనఁ గలుగుదోషములు నిన్నుఁ జెందవు కావున సమాధియందు మనస్సువలన కలుగులోపమేమియు లేదు. సమాధినుండి మేల్కొనుట యనునదియు మేల్కొనకుండుట యనునదియుఁ గూడ లేదు. భ్రాంతికాలమున భిన్నభిన్నములుగాఁ దలంపఁబడుచున్న సర్వపదార్థములను బ్రహ్మముగా నెఱింగినపిదప నీకు విక్షేపమె కలుగదుకదా: "దేహాభిమానే గళితే విజ్ఞాతే చ చిదాత్మని,యత్ర యత్ర మనోయాతి తత్ర తత్ర సమాధయః"—"దేహాభిమానము వదలి పరబ్రహ్మమును సర్వమయునిగా నెఱింగినపిదప మనస్సు ఏద్రవ్యముపైఁ బ్రసరించినను ఆసర్వస్థలములయందును సమాధియే (నిర్వికల్పసమాధియే), యేర్పడును" అను ప్రమాణమ్మునననుసరించి సర్వమును బ్రహ్మముఁగా భావించువానికి నెప్పుడును సమాధియే కావున సర్వసంశయములను విడువుము.

ధర్మము లానూర్యునిఁ జెందని విధంబున నీకు దృశ్య మగుమనస్సునకుఁ గలసంకల్పాదివికారములు నిన్నంటవు; మఱియు పృథివ్యాపస్తేజోవాయువులను వానివలనఁ బుట్టిన సర్వపదార్థములను దనయందున్నను తా నన్నిటియందు వ్యాపించియున్నను ఆకాశము దేనిలోను సంబంధపడనట్లు నీవును సర్వపదార్థములతోఁ గూడి సర్వపదార్థములకును ఆధారమై యున్నను వాని నంటవు కావున.

అవ. ఇట్లు సంశయమును నిశ్శేషముగాఁ దీర్చి యనుభవమును నుపదేశించుచున్నాఁడు:—

తే. ఇంద్రియమనంబు లటు చలియించె నేని
నేఁ జలించితి నంచు నీ వెఱుఁగఁబోకు
నిశ్చలుఁడ నంచుఁ దెలియుము నిన్నుఁ గాంచి
యవియు నతినిశ్చలము లగు నంతమీఁద. 73

టీ. ఇంద్రియమనంబులు-ఇంద్రియ=ఇంద్రియములును, మనంబులు=మనస్సును, అటు చలియించెనేనిన్-అటు, చలియించెనేనిన్=కదలినయెడల, ఏఁజలించితినంచున్=నేను కదలితిని అని, నీ వెఱుఁగఁబోకు=నీవు తెలిసికొనవలదు, నిన్నున్=పరబ్రహ్మరూపుఁడవైన నిన్ను (అనఁగా: నియథార్థస్వరూపమును), కాంచి=చూచి, నిశ్చలుఁడనంచున్=నేను చలించువాఁడను కాను అని, తెలియుము=నిశ్చయించుకొనుము, అంతమీఁదన్=పిదప, అవియున్=ఆయింద్రియాదులు, అతినిశ్చలములగున్=సంపూర్ణముగఁ జలింపనివియేయగును.

తా. పైకారణమువలన ఇంద్రియములు కాని మనస్సు కాని చలించినను నీవు స్వయముగాఁ జలించినట్లు భావింపకుము. నీవు సహజస్థైర్యము నవలంబించితి వేని ఆయింద్రియాదులును కదలనేరవు. నీవు అభిమానించుటవలననే కదా సర్వముఁ బ్రవర్తించుచున్నది. కాఁబట్టి దీనిచాంచల్యము నిన్నేమియుఁజేయ దని విశ్వసింపుము.

తే. ఆత్మతేజంబు వీక్షించు నతనిమాన
సేంద్రియంబులు చేష్టల నెడల విడిచి
యొదిగి చెదరక కదలక యూరకుండు
సింగములఁ గన్నగజములభంగి ననఘ! 74

టీ. అనఘ=ఓదోషరహితుఁడ, ఆత్మతేజంబున్=స్వస్వరూపమును, వీక్షించునతని...ములు-వీక్షించునతని=చూచువానియొక్క, మానస=మనస్సు, ఇంద్రియంబులు=ఇంద్రియములు, చేష్టలన్=తమతమకార్యములును, ఎడలన్=సడలునట్లుగా, విడిచి, ఒదిగి=లీనములై, చెదరక, కదలక=కదలక, సింగములన్=సింహములను, కన్నగజములభంగిన్=చూచినయేనుఁగులవలె, ఊరకుండున్.

తా. ఓదోషరహితుఁడ! సింహమును చూచినయేనుఁగులవలె స్వస్వరూపము నవలోకించుపురుషునిచిత్తేంద్రియములు ఇటునటు దిరుగవు. బెదరవు. ఊరకయుండును. నీకు వానియం దాత్మాభిమాన ముండకపోవుటచేతను, స్వయముగాఁ దమకు జనించుసామర్థ్యము లేకపోవుటచేతను అవి కదలనేరవు.

చ. అవి యచలంబు లైనయెడ నారయ నే నచలుండ నంచు నీ
ప్రవిమలదృష్టిఁ జూడకుము పావని! వానిచలాచలత్వముల్
దవులవు నిన్ను నీవు సతతంబును వాని నెఱుంగుచుండుసా
క్షివి హృదయేంద్రియావిషయకేవలనిర్గుణమూర్తి వెప్పుడున్. 75

టీ. పావని=వాయుపుత్రా, ఆరయన్=విచారింపఁగా, అవి=ఆయింద్రియాదులు, అచలంబులైనయెడన్=కదలకుండునప్పుడు, నేన్=నేను అచలుండనంచున్=కదల లేదుఅని, నీ ప్రవి...దృష్టిన్—నీ=నీయొక్క, ప్రవిమల=నిర్మలమైన, దృష్టిన్=జ్ఞానదృష్టిచేత, చూడకుము=విచారింపవలదు (లేక చరింపవలదు,) వానిచలాచలత్వములు=వాని కదలికయును కదలకుండుటయును, నిన్ను=బ్రహ్మరూపుఁడవైన నిన్ను, తవులవు=అంటవు, నీవుసతతంబున్=ఎప్పుడు, వానిన్=ఆయింద్రియాదులును (లేక వాని కదలికలు) మొదలగువానిని, ఎఱుఁగుచుండుసాక్షివి=తెలిసికొనుచుండుసాక్షివి, ఎప్పుడును, హృద...ర్తిని- హృదయ=మనస్సునకును, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములకును, అవిషయ=గోచరముకాని, కేవల=అద్వితీయమైన, నిర్గుణ=గుణశూన్యమైన, మూర్తివి=ఆకారము గలవాఁడవు.

తా. ఓవాయుపుత్రా! మఱియు నాచిత్తేంద్రియాదులు నిశ్చలము లైయున్నప్పుడుకూడ నీవు స్వయముగా (అనఁగా నీకేనిశ్చలత్వము కలిగినట్లు భావింపకుము, ఆచిత్తేంద్రియాదులచలనముతోఁగాని నిశ్చలత్వముతోఁగాని నీకు సంబంధములేదు. నీవు సర్వసాక్షివి. సాక్ష్యగతవికారములతో సాక్షికి సంబంధము లేదనుట యనుభవసిద్ధమే కదా! మఱియు నిర్గుణ మగునీస్వరూపము మనస్సునకుఁ గాని ఇంద్రియములకుఁ గాని గోచర మగునదికాదు.

అవ. ఇట్టి జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమువలన నమనస్కయోగము సిద్ధించుననియు నప్పుడు మనస్సు కల దనినను లే దనినను విరోధము లేదనియుఁ జెప్పి యావిషయము నే మఱియొకవిధముగా నిరూపించువాఁడై మొదట దృష్టాంతమును వివరించుచున్నాఁడు.—

సీ. మును దండకారణ్యమున నొక్కపుణ్యాశ్ర
మమునఁ దాపసవేష మమరఁ దాల్చి
బ్రహ్మర్షిలోకసభామధ్యమంబున
నురుసుఖాసీనత నొప్పుచున్న

నను జూడఁగాఁ గోరి మునికన్యకలు సీత
ముందట నిడుకొని ముదిత యితఁడొ
యతఁడొ నీపతి యని యచటిమానులఁ బ్రీతి
విభజించి యడుగ నవ్వేలఁది సిగ్గు
తే. కలిమి వారల నందఱుఁ గాఁడు కాఁడ
టంచుఁ దలఁ యూఁచుచుండి న న్గాంచినప్పు
డొకఁడ నౌఁ గాఁ డనక యూరకుండె న త్తె
ఱంగుఁ గని సంతసిల్లి రారమణు లెల్ల. 76

టీ. మును=పూర్వమున, దండకారణ్యమునన్-ఒక్క-పుణ్యాశ్రమమునన్=ఒక పవిత్రమగు నాశ్రమమునందు, తాపసవేషమున్=ఋషివేషమును, అమరన్=చక్కఁగా, తాల్చి=ధరించి, బ్రహ్మ...బునన్-బ్రహ్మర్షిలోక=బ్రహ్మర్షిసమూహముయొక్క, సభా=సభయొక్క, మధ్యంబునన్=నడుమను, ఉరుసుఖాసీనతన్-ఉరుసుఖ=మిగుల సుఖముగ, అసీనతన్=కూర్చుండి, ఒప్పుచున్ననన్=ఉన్ననన్ను, మునికన్యకలు=ఋషికన్యలు, చూడగాఁగోరి=చూడవలయు ననుతలంపుతో, సీతన్=సీతాదేవిని, ముందటన్=తమయగ్రభాగమున, ఇడుకొని=ఉంచుకొని, ముదిత=ఓసీత, నీపతి=నీభర్త, ఇతఁడో యతఁడో, అని, ప్రీతిన్=ప్రేమతో, అచటిమానులన్=అచ్చటనున్న మునులను, విభజించి=ప్రత్యేకముగాఁ జూపి, అడుగన్=ప్రశ్నచేయఁగా, అవ్వేలఁది=అస్త్రీ (సీత), సిగ్గుకలిమిన్ = సిగ్గుచేత, వారలనందఱున్ - కాఁడుకాఁడటంచున్=ఈతఁడు నాభర్త కాఁడు, అని తలయూఁచుచుండి, నన్గాంచినపుడు = నన్నుఁ జూడఁ గానే, ఒకటన్ = ఒకరీతిగా, , నౌఁగాఁడనక = "ఇతఁడే నాభర్త" అని కాని, "ఇతఁడు నాభర్త కాఁడు" అని కాని చెప్పక, ఊరకుండెన్, అరమణులెల్లన్ = అకన్యలందఱును, అత్తెఱంగున్ = అవిధమును, కని = చూచి, సంతసిల్లిరి = సంతోషము నొందిరి.

తా. పూర్వమున ఋషివేషములు దాల్చి దండకారణ్యమున విహరించుచు నొక్క యాశ్రమమున మౌనులతోఁ గూడి నేను గూర్చుండియున్నప్పుడు ఋషిభార్య లందఱును నన్నుఁజూడవలయు ననుతలంపుచే సీతనుముందిడుకొని యాప్రదేశమునకు వచ్చిరి. సీతనుజూచి "ఇచ్చట కూర్చుండి యున్నవారలలో నీభర్త యెవ్వఁడు"అని ప్రశ్నఁ జేయుచు నచ్చట నున్నమునుల వేర్వేరఁజూపుచువచ్చిరి. ఈసీతయు "ఇతఁడు కాఁడు" అని మౌనుల నందఱ నిషేధించుచువచ్చి నన్నుఁజూపఁగానే ఇతఁడు నాభర్త అని కాని ఇతఁడు నాభర్త కాఁడు అని కాని చెప్పక యూరకుండెను. దానివలన హృదయము నందలియభిప్రాయము తెలిసికొని యా ఋషిపత్నులందఱును సంతసించిరి.

అవ. ఇట్లు దృష్టాంతమును జెప్పి దార్ష్టాంతికమును జూపుచున్నాఁడు.—

మ. స్థిరవైరాగ్యవివేకయుక్తయగుసద్ధీవృత్తి యారీతి ని
ష్పరమాభాసున కాత్మచిత్సుఖరసప్రత్యక్షపర్యంతముల్
గరిమన్ దేహగతేంద్రియాసుహృదహంకారంబులం దోఁచు నా
త్మరతి న్నేనది కాను కా ననిన నంత న్నిల్చుఁ గాష్ఠాకృతిన్. 77

టీ. స్థిరవైరాగ్యవివేకయుక్తయగు - స్థిరవైరాగ్య=స్థిరమైన వైరాగ్యముతోను, వివేక=జ్ఞానముతోను, యుక్తయగు=కూడియున్నట్టి, సద్ధీవృత్తి=శ్రేష్ఠమైన బుద్ధివృత్తి, ఆరీతిన్=అట్లే (అనఁగా సీత నావిషయమునఁ బ్రవర్తించినట్లే), అప్పరమాభాసునకున్=అశ్రేష్ఠమగు బ్రహ్మప్రతిబింబమునకు (జీవునకు), ఆత్మచిత్సుఖరసప్రత్యక్షపర్యంతముల్ - ఆత్మ=స్వస్వరూపమైన, చిత్సుఖరస=జ్ఞానానందరసముయొక్క, ప్రత్యక్షపర్యంతముల్=ప్రత్యక్షస్థితివఱకును, గరిమన్=గౌరవముతో, దేహ... బులన్-దేహ=దేహమునందును, గత=ఆదేహమునందున్న, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములయందును, అసు=ప్రాణములయందును, హృత్=మనస్సునందును, అహంకారంబులన్=అహంకారమునందును, తోఁచున్=తోఁచునట్టి, ఆత్మరతిన్=ఆత్మాభిమానమును, నేనదికానుకానని నన్=ఈదేహము మొదలగునవి నాయథార్థస్వరూపములు కావు అని నిషేధించుచు వచ్చి, అంతన్=పిదప(అనఁగా)బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలుగఁగానె), కాష్ఠాకృతిన్=స్తంభమువలె (ఏమియుఁజేయక), నిల్చున్.

తా. పైదృష్టాంతమునందు నావిషయమున సీత యాచరించిన విధముననే వివేకవైరాగ్యసంపన్న యగుధీవృత్తి పరబ్రహ్మవిషయమున నాచరించును. జీవునకును బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలుగునంతవఱకు దేహాదులయం దదివఱ కున్న యాత్మాభిమానమును దొలఁగించుచు "నేను దేహమును గాను! ఇంద్రియములను గాను" అనునప్పు డంతయు నాధీవృత్తి యుండును. బ్రహ్మమును జూడఁగానే "ఇది నాస్వరూపము" అని కాని "ఇది నేను గాను" అని కాని చెప్పక స్తంభమువలె నూరకుండును.

అవ. ఇట్లు దృష్టాంతదార్ష్టాంతికముల వివరించి పర్యవసానమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

తే. అచిదాభాసుఁ డాబుద్ధి నధిగమించి
యాత్మచైతన్య తేజంబునందుఁ దనదు
నెఱుఁగు నైక్యంబుఁ జేయ ధీవృత్తి లేక
యెండలో దీప మున్నయ ట్లుండు ననఘ!. 78

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా, అచిదాభాసుఁడు=అజీవుఁడు, ఆబుద్ధిన్, అధిగమించి=పొంది, ఆత్మ... నందున్-ఆత్మ=స్వస్వరూపభూతమైన, చైతన్య=జ్ఞానముగా

డు, తేజంబునందుఁ=దివ్యప్రకాశమునందు, తనదువెలుఁగుఁ=తనకాంతిని (తనను), ఐక్యంబుచేయఁ=సర్వపదార్థములను క్రమముగ నిషేధించి యేకముఁ జేయంగానే, ధీవృత్తి=బుద్ధివృత్తి, లేక=శూన్యరూపమై, ఎండలోఁ, దీప మున్నయట్లుండుఁ=స్వరూపహీనమైయుండును.

తా. ఓదోషరహితుఁడ! ఇట్లు బుద్ధివృత్తిశూన్యమై నిలుచునంతవఱకు అజీవుఁడును దాని నాశ్రయించి సర్వమును నిషేధించుచు వచ్చి తుదకు స్వస్వరూపభూతమగుకూటస్థచైతన్యము గానరాఁగానే తానందైక్య మగును. అప్పుడు బుద్ధియు నిశ్చలయగుటచేత నుండియు లేనిదై యెండలోని దీపమువలె స్వరూపశూన్యమై యుండును. ఇదియే సహజస్థితి కావున సమాధియందు మనస్సు కలదా? లేదా? అను ప్రశ్నమున కేయవకాశము లేదు.

అవ. పైవిషయమునే మఱియొకవిధముగాఁ దెలిపి యమనస్కోపదేశము నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

స. ఇట్లుశరీరేంద్రియప్రాణమనోబుద్ధిసమన్వితం బైనయహంకారంబుతో
సహజతాదాత్మ్యంబు గలస్వాధిష్ఠానభాసుండు నిద్రావసరంబున సర్వ
వ్యాపారంబులఁ జాలించిశయ్యాతలంబున స్థూలదేహంబు డించి
యింద్రియంబుల నాడి ప్రాణంబుల డిగ్గవిడిచి మనశ్చిత్తంబుల న
హంకారంబునం దడంచి యయ్యహంకృతిని ధీవృత్తియం దొదిఁగిం
చి యంతర్ముఖుం డై యవిద్యాధిష్ఠానచైతన్యసాన్నిధ్యంబునకుసుఖం
బుగా నరిగి ప్రియమోదాదివృత్త్యాత్మకానందమయకోశంబునందనకు
నుపాధిభూతంబై నానావిధవాసనావాసితం బగుధీవృత్తి దిగనాడియ
నాద్యనిర్వచనీయాజ్ఞానతమోభిభూతుం డై యంతట నిత్యనిరుపాధి
కనిరతిశయబ్రహ్మానుభవసాగరమగ్నుం డైనచందంబునఁ బూర్ణా
ధికారియై సమాధిసమయంబున మొదల నేదృశ్యంబు గాను ద్రష్ట
ననియు ద్రష్టను గాను ద్రష్ట ననువృత్తియు దృశ్యంబు గావున దీనికి
ద్రష్ట ననియు నిట్టివిధంబున విజాతీయప్రత్యయతిరస్కారసజాతీయ
ప్రత్యయవ్యవహారాంగీకారపూర్వకంబుగాఁ గేవలనిజానందానుభవ
పర్యంతం బశేషదృశ్యవృత్తినిషేధం బొనరించుచు ధీవృత్తిసాక్షికూట
స్థచైతన్యసామీప్యంబునకుఁ జనుచుండ నెప్పుడఖండసచ్చిదానందస్వ
రూపాత్మసాక్షాత్కారం బగు నప్పుడు ప్రచండాతపమధ్యనిక్షిప్త
స్ఫూరదీపంబుభంగిఁ బరిపూర్ణప్రత్యగభిన్నపరబ్రహ్మచైతన్యంబుతో
నేకీభూతుండై యానందించు చుండు నిట్లుండుతన్నుఁ డాఁ గనుంగొ

ముఖుం డొనకు నభిముఖుండై యుండనిం జేసి యున్మనంబు జడంబు గావున నివాతదీపంబు భంగిఁ గదలక యుండియు సంకల్పరూపంబు గాఁ బరిణమింపనిం జేసి లేని యట్లుండు నదియే సహజామనస్కరాజయోగసమాధి యనియే జీవన్ముక్తి యని యుపదేశించు నెడ నిజముఖారవిందంబు విలోకించుచు ముకుళితకరయగు నగుసీతాదేవి నెమ్మొగంబు వీక్షించి వికసితవదనకమలుండై యఖిలశ్రుతిసర్వబ్రహ్మాత్మైక్య జ్ఞానాకారవృత్తియే యిప్పు డీ పతివ్రతాశిరోమణి యగు జానకి నాకు నిత్యానపాయినియు సర్వాభీష్టఫలప్రదాయినియు వశవర్తినియు నై యుండు నే నీధీవృత్త్యధిష్ఠానవిశుద్ధచైతన్యంబు సత్యస్వరూపానుభవంబు నేయు మని జ్ఞానముద్రచే నభినయించి చూపి క్రమ్మఱ ని ట్లనియె.

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగ, శరీర...బైన-శరీర=శరీరములతోను, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములతోను, ప్రాణ=ప్రాణములతోను, మనః=మనస్సుతోను, బుద్ధి=బుద్ధితోను, సమన్వితంబైన=కూడియున్న, అహంకారంబుతోన్=అభిమానముతో, సహజతాదాత్మ్యంబు- సహజ=స్వభావసిద్ధమైన (అనఁగా అవిద్యాకల్పితమైన), తాదాత్మ్యంబు=అభేదభావన, కలస్వాధిష్ఠాన...సుండు-కల-కలిగియున్న, స్వాధిష్ఠాన=స్వస్వరూపమే ఆధారముగాఁగల, చిదాభాసుండు=జీవుఁడు, నిద్రావసరంబునన్=నిద్రయందు, సర్వవ్యాపారంబులన్=సమస్తకార్యములను, చాలించి, శయ్యాతలంబునన్=పడకయందు, స్థూలదేహంబున్=స్థూలశరీరమును, డించి=విడిచి, ఇంద్రియంబులన్=ఇంద్రియములను, విడనాడి=వదలి, ప్రాణంబులన్, దిగ్గవిడచి, మనశ్చిత్తంబులన్, అహంకారంబునందున్=అభిమానంబునందు, అడంచి=లయము చేసి, అయ్యహంకృతిన్=ఆయహంకారమును, ధీవృత్తియందున్=బుద్ధివృత్తియందు, ఒదిగించి=లీనముగావించి, అంతర్ముఖుండై=బ్రహ్మాభిముఖుఁడై, అవిద్యా...నకున్-అవిద్యా=అవిద్యకు, అధిష్ఠాన=ఆధారభూతుఁడైన, చైతన్య = బ్రహ్మముయొక్క, సాన్నిధ్యంబునకున్ = సమీపమునకు, సుఖంబుగాన్, అరిగి = పోయి, ప్రియ...బునన్ - ప్రియ= ఇష్టవస్తుసందర్శనమువలనఁ గలుగు నానందము, మోద = తత్ప్రాప్తివలనఁ గలుగు నానందము, ప్రమోద = దాని యనుభవమువలనం గలుగు నానందము, ఆది = మొదలైన, వృత్త్యాత్మక = మనోవృత్తులే స్వరూపముగాఁగల, ఆనందమయకోశంబునన్=ఆనందమయకోశంబునందు, తనకున్, ఉపాధిభూతంబై=ఆవరణమై (అనఁగా జీవత్వమునుగలిగించినదై), నానా...తంబు-నానావిధ=అనేకవిధములైన, వాసనా=కర్మవాసనలచేత, ఆవాసితంబు=నివసింపఁబడినది, అగుధీవృత్తిన్=అయినట్టి బుద్ధివృత్తిని, దిగనాడి=వదలి, అనా...తుండై-అనాది= మొదలు లేనట్టి

యము, అనిర్వచనీయము="ఇట్టిది" అని చెప్పరానట్టియు, అజ్ఞానతమః=అజ్ఞానాంధకారముచే, అభిభూతుండై=తిరస్కరింపఁబడియుండియు, అంతటన్=బుద్ధివృత్తిని విడచినపిదప, నిత్య...గ్నుఁడు-నిత్య=శాశ్వతమయినట్టియు, నిరుపాధిక=ఉపాధిలేనట్టియు, నిరతిశయ=సర్వాధికమైనట్టియు, బ్రహ్మానుభవసాగరమగ్నుండైన చందంబునన్=బ్రహ్మానుభవమున మునుఁగువట్లు, పూర్ణాధికారియై=సంపూర్ణమైనయధికారము కలిగి (అనఁగా నజ్ఞానమును ధ్వంసము చేసినపిదప), సమాధిసమయంబునన్=నిర్వికల్పసమాధియందు, మొదలన్=మొట్టమొదటనే, దృశ్యంబుగాను=నేను దృశ్యపదార్థమును (ప్రపంచమును) గాను, ద్రష్టననియున్='చూచువాఁడను' అనియును, ద్రష్టను గాను='నేను' చూచువాఁడనుకాను, ద్రష్టననువృత్తియున్=నేను ద్రష్టను అనుచిత్తవృత్తియు, దృశ్యంబుగావునన్=చూడఁబడుచున్నదియే కావున, దీనికిన్=ఈచిత్తవృత్తికి, ద్రష్టననియున్=నేనే ద్రష్టను (అనఁగా సాక్షిని) అనియును, ఇవ్విధంబునన్=ఈవిధముగా, విజా...ముగాన్-విజాతీయ=విరుద్ధజాతిగల (అనఁగా స్వస్వరూపమునకువిరుద్ధములైన,) ప్రత్యయ=జ్ఞానములను (అనఁగా సంకల్పములను,) శరీరేంద్రియ=శరీరములను ఇంద్రియములను, తిరస్కార=తిరస్కరించుటయును, సజాతీయ=సమానజాతిగల (అనఁగా స్వస్వరూపావిరుద్ధములయిన), ప్రత్యయ=జ్ఞానములను, వ్యవహార=అట్టివ్యవహారములను, అంగీకార=అంగీకరించుటయును, పూర్వకంబుగాన్=మొదలుగా, కేవల...తంబు-కేవల=అద్వితీయమైన, నిజ=స్వకీయమైన (అనఁగా స్వస్వరూపభూతమైన), ఆనంద=బ్రహ్మానందముయొక్క, అనుభవపర్యంతంబు=అనుభవము గలుగువఱకు, అశేష...ధంబు-అశేష=సమస్తములైన, దృశ్యవృత్తి=చూడఁబడునట్టి చిత్తవృత్తులయొక్క, నిషేధంబు=నిరాకరణము, ఒనరించుచున్=చేయుచు, ధీవృత్తి...నకున్-ధీవృత్తి=బుద్ధివృత్తికి, సాక్షి=ద్రష్టయైన, కూటస్థచైతన్య=కూటస్థబ్రహ్మముయొక్క, సామీప్యంబునకున్=సమీపమునకు, చనుచుండన్=పోవుచుండఁగా, ఎప్పుడు = ఏసమయమున, అఖండ...బగున్-అఖండ = అపరిచ్ఛిన్నమయిన, సచ్చిదానందస్వరూప = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమైన, ఆత్మ = బ్రహ్మముయొక్క, సాక్షాత్కారంబగున్=ప్రత్యక్షమగునో, అప్పుడు=ఆసమయమునం… ప్రచండ...భంగిన్-ప్రచండ=తీవ్రమైన, ఆతప=ఎండయొక్క, మధ్య=మధ్యయందు నిక్షిప్త=ఉంచఁబడిన, కర్పూరదీపంబుభంగిన్=కర్పూరదీపమువలె, పరి...బుతోన్-పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైనట్టియు, ప్రత్యక్=కూటస్థునికంటె, అభిన్న=వేఱు కానట్టియు, పర=ప్రపంచమునకంటె వేఱైనట్టియు, బ్రహ్మచైతన్యంబుతోన్=బ్రహ్మస్వరూపముతో, ఏకీభూతుండై=ఐక్యమునొంది, ఆనందించుచుండున్, ఇట్లుండునతండు=ఇట్లు…న్నవాఁడు, తన్నున్=తనయథార్థస్వరూపమును, తాన్=స్వయముగా, కనుంగొనుచున్=చూచుచు, తనకున్ (మనస్సునకు), అభిముఖుండై=ఎదురై, ఉండమింజేసి=ఉండ

కుంఠుటవలన, అమ్మనంబు=ఆమనస్సు, జడంబుగాఁగన్=స్వాభావికముగా జ్ఞానశూన్యమైన దగుటచే, నివాతదీపంబుభంగిన్=గాలిలేనిచోటనున్న దీపమువలె, కదలక యుండియున్, సంకల్పరూపంబు గాన్=సంకల్పరూపముతో, పరిణమింపమింజేసి=వెలినరాకుండుటవలన, లీనమ్మయుండున్=శూన్యమయినవిధమున నుండును, ఇదియే, సహజామనస్క...సమాధి సహజ=స్వభావసిద్ధమైన, అమనస్క=మనస్సులేని, రాజ=శ్రేష్ఠమైన, యోగ=యోగముయొక్క, సమాధి=నిష్ఠ, ఇదియే, జీవన్ముక్తియని=జీవునిముక్తియని, ఉపదేశించు నెడన్=ఉపదేశించునప్పుడు, నిజముఖారవిందంబున్=తన(రాముని)ముఖకమలమును, విలోకింపుచున్=చూచుచు, మునిముసినగవులనగు=మందస్మితము చేయుచున్న, సీతాదేవి నెమ్మొగంబు=సీతాదేవియొక్క ముఖమును, వీక్షించి=చూచి, వికసి...లుండై-వికసిత=వికసించిన, వదనకమలుండై=ముఖకమలము గలవాఁడై, అవి...వృత్తియే-అవిశుద్ధసత్త్వ=అనిర్మలసత్త్వము గలిగినట్టి యు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము, ఆత్మ=తాను, ఐక్య=ఒక్కటియే, జ్ఞానాకార=అను జ్ఞానమే యాకారము గాఁగల వృత్తియే=బుద్ధివృత్తియే, ఇప్పరమపతివ్రతాశిరోమణి=ఈపరమపతివ్రత(సీత), అగుఁజుమ్మీ=ఐయున్నదిసుమా, నాకున్, నిత్యానపాయినియున్-నిత్య=ఎల్లప్పుడును, అనపాయినియున్=తొలఁగిపోనిదియును, సర్వాభీష్టఫలప్రదాయినియు-సర్వాభీష్ట=సర్వవిధములైనకోరికలయొక్క, ఫల=ఫలములను, ప్రదాయినియున్=ఇచ్చునట్టిదియును, వశవర్తినియునై=నాకుస్వాధీనమైనదియునునై, ఉండున్, నేన్=నేను, ఈధీ...బున్-ఈ ఈ పైచెప్పఁబడిన,ధీవృత్తి=బుద్ధివృత్తికి, అధిష్ఠాన=ఆశ్రయభూతమైనట్టియు,విశుద్ధ=నిర్మలమైనట్టియు, చైతన్యంబున్=జ్ఞానమేస్వరూపము గాఁ గలవాఁడును, మత్స్వరూపానుభవంబు-మత్=నాయొక్క, స్వరూప=సచ్చిదానందస్వరూపముయొక్క, అనుభవంబు=అపరోక్షానుభవమును, చేయుమని, జ్ఞానముద్ర చేన్=అంగుష్ఠతర్జనీసంయోగరూపమైన చిన్ముద్ర చేత,అభినయించి=అభినయము చేసి, చూపి, క్రమ్మఱన్=మఱియు, ఇట్లనియెన్=ఈవిధముగాఁ జెప్పెను.

తా. భ్రాంతివశగతుఁడైనజీవుఁడు సహితము నిద్రాసమయమునందుపరబ్రహ్మమున నైక్యమగుచుండును. దేహేంద్రియాదులతోఁ గూడినయహంకారమునందాత్మాభిమానముగలిగి ఒక్కొక్కఁడును (ప్రతిజీవుఁడును) జాగ్రదవస్థలయందు వ్యవహరించుచున్నాఁడుగదా! ఇట్టివ్యవహారమును మాని స్వప్నావస్థయందు (అనఁగా నిద్రాసమయమున) స్థూలదేహమును శయ్యపై నైచి యహంకారసహితుఁడై యంతర్ముఖముగా నెడలును. సుషుప్త్యవస్థయందహంకారమును గూడ బుద్ధివృత్తియందడంచి క్రమముగా ప్రియమోదప్రమోదరూప మగు నానందమయకోశమున నాబుద్ధివృత్తిని కూడ నిలిపి బ్రహ్మమున నైక్యమునొందును. ఇట్లే భ్రాంతిరహితుం డగుయోగియు నంతర్ముఖుండైనప్పుడు మొట్టమొదట "నేను దృశ్యపదార్థమును కాను సాక్షిని" అని మొట్టమొదట

దృశ్యపదార్థముల నన్నిటిని నిషేధించును. పిదప "నేను ద్రష్టను అనువృత్తి రూపము దృశ్యమే కావున నదియు నేను కానేరను" అని ద్రష్టృత్వమును కూడ నిషేధించును. ఇట్లు సర్వమును నిషేధించుచు నాత్మాభిముఖుఁడై పోవఁగాఁ బోవఁగా నెప్పుడు స్వస్వరూపావలోకనము కలుగునో యప్పుడు సర్వసంబంధవర్జితుఁడై నిర్వికారుఁడై నిలుచును. ఈవిధముగా స్వరూపావలోకనము జేయువాఁడు మనస్సు (లేకబుద్ధి) నభిమానింపఁడు. కావున నది(మనస్సు)యుండియు లేనిదేయగును. ఎండయందున్న కర్పూరదీపమువలె స్వరూపశూన్యమైనదే యగును. ఇదియే యమనస్కయోగము. ఇదియే జీవన్ముక్తి. ఓపార్వతీ! శ్రీరాముఁడీవిధముగా సర్వము నుపదేశింపఁగానే సీతాదేవి తనస్వరూపము నెఱింగింపలేదనునభిప్రాయమున చిఱునగవుతో నారాముని మొగము నవలోకించెను. దానివలన సర్వము నెఱింగి యమ్మహాత్ముఁడును నగుచు నానందముతో నయ్యాంజనేయునిఁ జూచి ఇట్లనియె. ఓపుత్రా! మఱియొకవిశేషమును వినుము. పైవర్ణింపఁబడిన బుద్ధిస్ఫూర్తియే ఈపతివ్రతాశిరోమణి. నన్నెప్పుడు విడిచియుండదు. భక్తులకు సర్వాభీష్టముల నొసంగుచుండును. బ్రహ్మాకారము గలబుద్ధిస్ఫూర్తికి (సీతయను-మూలప్రకృతికి) నాధారభూతుఁడవైన బ్రహ్మరూపుఁడను నేనే. దీని నంతయు నెఱింగి వివేకయుక్తుఁడవై నాస్వరూపము ననుభవింపుము. ఓగౌరీ! ఇట్లు సర్వము నెఱింగించి చిన్ముద్రచే జీవబ్రహ్మైక్యము నభినయించి చూపెను. మరల నీక్రిందివిధముగా నారంభించెను.

అవ. ఇట్లమనస్కయోగమును సమగ్రముగా నుపదేశించి మంత్రపూర్వకముగా తదనుభవము నెఱిఁగించుచున్నాఁడు.—

తే. ప్రేమ మీఱంగ శ్రీరామ! రామ! రామ!
యనుచు సతతంబు మత్స్వరూపానుభవముఁ
జేయువారలఁ దక్క నీసీత మిగుల
నెట్టివారలఁ జిక్కులఁ బెట్టు ననఘ! 80

టీ. అనఘ = ఓపాపరహితుఁడ, ప్రేమమీఱఁగన్ = మిగులప్రీతితో, రామరామరామయనుచున్, సతతంబు = ఎల్లప్పుడును, మత్స్వరూపానుభవమున్ మత్స్వరూప=నాయద్వితీయస్వరూపముయొక్క, అనుభవమున్ = అపరోక్షానుభవమును, చేయువారలఁదక్క = చేయునట్టివారలను గాక, ఈసీత (మాయ), ఎట్టివారలన్ = ఎంతసామర్థ్యముగలవారినైనను, మిగులన్ = అధికముగా, చిక్కులఁబెట్టున్.

తా. ఓదోషరహితుఁడా "శ్రీరామరామరామ" అనుమంత్రము ననుష్ఠించుచు నేపురుషుఁడు మత్స్వరూపానుభవము జేయునో వానికి నేసమాధివిఘ్నములను

పోవు. ఇట్లు కాక నీఁక నేయన్యమార్గము నాశ్రయించినను ఈనీతి వారలను కలవర పెట్టకమానదు.

అవ. మాయాప్రభావమును వివరించుచున్నాఁడు.—

సీ. ఉన్నది లే దని యూహింపఁగా నేర్చు
లేనిది కల దన లెస్స నేర్చు
నజడంబు జడ మని యాగడింపఁగ నేర్చు
జడ మజడం బని చాట నేర్చు
సుఖము దుఃఖంబుగాఁ జూపి చెప్పఁగ నేర్చు
దుఃఖంబు సుఖ మనఁ దొలుత నేర్చు
నిది యది గా దని యింపు గాఁ బన నేర్చు
నది యిది గా దని యనఁగ నేర్చుఁ
తే. బిదపఁ గలదియుఁ గలదు లేనిదియు లేదు
కడఁగి యజడంబె యజడము జడ మజడము
సుఖమె సుఖము తలంప నసుఖమ సుఖము
అదియె యిది యిది యది యని యాడ నేర్చు. 81

టీ. ఉన్నది=సత్యమైనపదార్థమును, లేదని = అసత్యమైనదని, ఊహింపఁగా నేర్చున్=అనుమానముచే చెప్పుటకు సమర్థురాలు, లేనిది=అసత్యమైనది, కలదనన్= సత్యమయినదని చెప్పుటకు, లెస్స నేర్చున్=బాగుగ నేర్చును, అజడంబున్ = జడము గానిపదార్థమును, జడమని=జడపదార్థమని, ఆగడింపఁగ నేర్చున్ = అల్లరిచేయసమర్థురాలు, జడము, అజడంబనిచాటనేర్చున్ = సాటిచెప్పసమర్థురాలు, సుఖమున్, దుఃఖంబుగాన్, చూపి, చెప్పఁగనేర్చున్, దుఃఖంబున్, సుఖమనన్ = సుఖమని చెప్పుటకు, తొలుతన్=ముఖ్యముగా, నేర్చున్, ఇది = ఈకనఁబడుచున్నపదార్థము, అదిగాదని = నీవు తలంచుచున్నది కాదు అని, ఇంపుగాన్ = యుక్తియుక్తముగా, అన నేర్చున్, అది=ఆపదార్థము, ఇదిగాదని = నీవుచెప్పినది (లేక, నీవుచూచునది) కాదని, అనఁగనేర్చున్, పిదపన్=తర్వాత, కలదియేకలదు=సత్యమేసత్యము, లేనిదియేలేదు=అసత్యమే అసత్యము "నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతేసతః"= 'అసత్యమునకుఁ గలిమియు సత్యమునకు లేమియు నెప్పటికిని లేదు" అని గీతావాక్యము. కడఁగి=చక్కఁగా, అజడంబెయజడము=చేతనమే చేతనము, జడముజడము=జడమే జడము, సుఖమెసుఖము, తలంపన్=విచారింపఁగా, అసుఖమసుఖము=దుఃఖమేదుఃఖము, అదియే యిది=నీవు చూచునది నీవు తలంచినదియే, ఇదియదియని=నీవు చూచునదియే నీవు చెప్పుపదార్థము అని, ఆడనేర్చున్=చెప్పఁగలుగును.

తా. ఈసీతయొక్క సామర్థ్యము వినుము. ఉన్నపదార్థమును లేనిదానిగాను లేనిదాని నున్నదానినిగాను సిద్ధాంతము చేయఁగలదు. జడపదార్థమును 'చేతన పదార్థము' అనియు చేతనమును 'జడము' అనియుఁ జెప్పఁగలదు. సుఖమును దుఃఖమునుగాను దుఃఖమును సుఖమునుగాను నిరూపింపఁగలదు. 'ఇది యది కాదు' అనియు 'అది ఇది కాదు' అనియు వాదింపఁగలదు. ఇట్లు మొట్టమొదట సర్వమును విరుద్ధముగాఁ జెప్పి తర్వాత 'ఉన్నపదార్థమే యున్నది' యనియు 'లేనిది లేదు' అనియు నిట్లు సర్వమును యథార్థముగానే నిరూపింపఁగలదు.

అవ. ఇట్లు మాయాప్రభావమును జెప్పి కర్తవ్యము నుపదేశించుచున్నాఁడు.—

వ. అట్లు గావున నతిదుర్ఘటకారిణియు బ్రహ్మాత్మైకత్వవిద్యాస్వరూపిణియు మదీయయోగమాయాశక్తియు నిత్యానపాయినియుఁ బరమపావనియుఁ బ్రసన్నముఖియు నైనయీసీతాభగవతి నభిముఖిం గావించుకొనుము; నీకతిశీఘ్రంబుగా నిత్యనిరుపాధికనిరతిశయనిర్మలనిజానందానుభవంబు గలుగు నయ్యుపాయంబుఁ జెప్పెద నాకర్ణింపు మని యిట్లనియె. 82

టీ. అట్లుగావునన్ = కాఁబట్టి, అతి ..ణియున్ - అతి = మిగుల, దుర్ఘట = అసాధ్యములగువానిని, కారిణియున్ = చేయునదియు, బ్రహ్మ...ణియున్ - బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము, ఆత్మ = జీవుఁడు, ఏకత్వ = వీరలకుఁ గలస్వాభావసిద్ధైక్యమును, విద్యాస్వరూపిణియున్ = తెలిసికొనునపరోక్షజ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలదియు, మదీయ... శక్తియున్ - మదీయ = నా సంబంధమయిన, యోగ = ఐక్యరూపమయిన, మాయాశక్తియున్ = మాయ యైనట్టియు, నిత్యానపాయినియున్ = నన్నెప్పుడు విడువనిదియు, పరమపావనియున్ = పరమపవిత్రయు, ప్రసన్నముఖియున్ = అనుగ్రహయుక్తమైన ముఖము కలదియు, ఐన...వతిన్ - ఐన = ఐనట్టి, ఈసీతాభగవతిన్ = ఈసీతాదేవిని, అభిముఖింగావించుకొనుము = నీయం దనుగ్రహము గలుగునట్లు చేసికొనుము, నీకతిశీఘ్రంబుగాన్ = నీవు మిగులత్వరతో, నిత్య...లుగున్ - నిత్య = శాశ్వతమైనట్టియు, నిరుపాధిక = ఆవరణశూన్యమైనట్టియు, నిరతిశయ = సర్వాధికమైన, నిర్మల = పరిశుద్ధమైన, నిజ = ఆత్మరూపమైనట్టియు, ఆనందానుభవంబు = బ్రహ్మానందానుభవము, కలుగున్ = దొరకును, అయ్యుపాయంబు = అమాయను స్వాధీనము చేసుకొను నుపాయమును, చెప్పెదన్, ఆకర్ణింపుమని, ఇట్లు, అనియెన్.

తా. పైనిరూపించినవిధముగా అసాధ్యము లగుకార్యములఁ జేయుసామర్థ్యముగలదియు బ్రహ్మాత్మైక్యమును దెలిసికొనుటయే స్వరూపముగాఁగలదియు ,ఎప్పుడును

నన్ను (పరబ్రహ్మమును) విడువనిదియు యోగమాయాస్వరూపిణియు అతిపరిశుద్ధియు నీయందనుగ్రహదృష్టితో నున్నదియు నగు నీసీతను ప్రసన్నురాలినిగాఁ జేసికొనుము. అట్లు చేసికొంటివేని నీకు శాశ్వతమైనట్టియుఁ బరిశుద్ధమైనట్టియు నుపాధిరహితమైనట్టియు స్వస్వరూపానందము శీఘ్రకాలమునం గలుగును. అట్లు సీతకుఁ బరమానుగ్రహము కలుగునట్లు సేయుటకు నుపాయమును చెప్పెదను వినుము.

అవ. 'శ్రీరామరామరామ' యని జపము సేయుచు స్వాత్మానుభవము సేయువానిని సీత (మాయ) యేమియుఁ జేయదని ఇదివఱకె చెప్పియున్నాఁడు గదా! దానినే మంత్రార్థకథనపూర్వకముగా వివరించుచు మొట్టమొదట రామపదమున కర్థము నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

క. గౌరీశివాదు లాత్మా, కారాకారితసువృత్తిగతి నాయందుం
జేరి రమించుచు నుండుట, కారణముగ రామపదము గలిగె న్నాకున్.

టీ. గౌరీశివాదులు-గౌరీ=పార్వతియును, శివ=ఈశ్వరుఁడు, ఆదులు=మొదలగువారు, ఆత్మా...గతిన్-ఆత్మ=ప్రత్యేకభిన్నపరమాత్మయొక్క, ఆకార=ఆకారముచేత, ఆకారిత=ఏర్పడిన, సువృత్తిగతిన్=ధీవృత్తినాశ్రయించి, నాయందున్, చే:, రమియించుచునుండుట=క్రీడించుచుండుట (అనఁగా నానందము ననుభవించుచుండుట), కారణముగన్=కారణముగా, నాకున్, రామపదముగలిగెన్=రామనామము వచ్చెను.

తా. ఆత్మాకారమగు గలచిత్తవృత్తిచే(అనఁగా 'అహంబ్రహ్మాస్మి' అనువృత్తిచే) పార్వతీపరమేశ్వరులు మొదలగుసర్వదేవతలును సర్వమునులును, ఇంత ఏల? సర్వజ్ఞులు సర్వకాలములయందును, నాయందే (బ్రహ్మయందే) క్రీడించుచుండుటచే 'రమయతిరమంతే అస్మిన్ ఇతి వా రామః'='క్రీడింపంజేయువాఁడు; లేక నందఱు నీతనియందుఁ గ్రీడింతురు, కావున నీతఁడు రాముఁడు' అను వ్యుత్పత్తి నాశ్రయించి నాకు (బ్రహ్మమునకు) రామనామము కలిగెను.

తే. జగతి నిట్లు రామశబ్దవాచ్యుఁడనైన
నేను బుధులు బుద్ధిమానసేంద్రి
యాంగముల ననాత్మయని కడఁ ద్రోచుఁగ
మిగులుదును జిదాత్మ నగుచు నెపుడు. 84

టీక. జగతిన్=భూమియందు, ఇట్లు=ఈవిధముగ, రామ... నేను-రామశబ్ద=రామశబ్దముచేత, వాచ్యుఁడనైననేను=చెప్పఁదగిననేను, బుధులు=విద్వాంసులు, బుద్ధి...ములన్-బుద్ధి=బుద్ధిని, మానస=మనస్సును, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములును, అంగ

ములన్=శరీరములును, అనాత్మయని=ఆత్మకాదని, కడద్రోయంగన్=నిషేధింపఁగా, ఎపుడు=ఎప్పుడును, చిదాత్మనగుచున్=జ్ఞానరూపుఁడనగుచు, మిగులుదున్.

తా. ఈవిధముగా నేను రామశబ్దముచేఁ జెప్పంబడుదు; బ్రహ్మజ్ఞానులు అంతర్ముఖులై బుద్ధిమనోదేహాదుల నిరాకరింపఁగ జీవరూపుఁడనై (లేక, కూటస్థరూపుఁడనై) శేషించును.

అవ. ఈవిధముగా రామశబ్దార్థము నెఱింగించుటచే సంక్షేపముగా మంత్రార్థమును జెప్పి ఇప్పుడు నామత్రయమును బ్రయోగించుటయందుఁ గలయభిప్రాయ విశేషములను క్రమముగాఁ దెలుపుచున్నాఁడు.—

క. సారబ్రహ్మాకారా, కారితధీవృత్తి నాకుఁ గలుగుటవలనన్
శ్రీరామనామ మొప్పెను, శ్రీరమ్యబ్రహ్మవిద్య శ్రీయనఁ దగుటన్.

టీ. నాకున్, సార...వృత్తి-సార=శ్రేష్ఠమైన, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మముయొక్క, ఆకార=స్వరూపముచేత, ఆకారిత=ఏర్పడిన (అనఁగా బ్రహ్మాకారరూపమయిన), ధీవృత్తి=బుద్ధివృత్తి, నాకుఁగలుగుటవలనన్=నాకుండుటచేత, శ్రీరమ్య=కాంతిచే మనోహరమైన, బ్రహ్మవిద్య=బ్రహ్మజ్ఞానము, శ్రీయనఁదగుటన్=శ్రీశబ్దముచేఁ జెప్పఁదగియుండుటవలన, శ్రీరామనామ మొప్పెన్=శ్రీరామనామము కలిగెను.

తా. ఇఁక నామత్రయప్రయోజనమును వినుము. బ్రహ్మవిద్యకు 'శ్రీ' అనిపేరుండుటవలనను నాకు బ్రహ్మవిద్య (అనఁగా బ్రహ్మాకారముగాఁ గలబుద్ధివృత్తి) నిత్యానపాయినియై యుండుటచేతను 'మాయాసహిత (లేక మాయాభిన్న) మగు పరబ్రహ్మము, యనునర్థమును బోధించుటకై మంత్రమున 'శ్రీరామ' యను నామము ప్రయోగింపఁబడియున్నది.

తే. తలఁప ధీవృత్తికే ప్రొద్దు ద్రష్ట నగుచుఁ
బ్రత్యగాత్ముఁడ నైననాభావ మరసి
తెలియుటకు నొప్పు మఱి యాద్వితీయరామ
నామము సమస్తవేదాంతధామ మగుచు. 86

టీ. తలఁపన్=విచారింపఁగా, ధీవృత్తికిన్=బుద్ధివృత్తికి, ఏప్రొద్దు=ఎప్పుడును, ద్రష్టనగుచున్=సాక్షినై, ప్రత్యగాత్ముండనైన=కూటస్థుఁడనైనట్టి, నాభావము=నాస్వభావమును, అరసి=విచారించి, తెలియుటకున్=తెలిసికొనుటకు, మఱి=మఱియు, అద్వితీయరామనామము-అద్వితీయ=రెండవదియైన, రామనామము=రామపదము (శ్రీరామ రామ రామ అను నామములలోని రెండవరామనామము), సమస...చున్=సమస్త=సమస్తములైన, వేదాంత = వేదాంతములకు, ధామమగుచున్ = స్థానమై, ఒప్పున్=ప్రకాశించుచున్నది (ప్రయోగింపఁబడుచున్నది.)

తా. బుద్ధివృత్తికి నెప్పుడును సాక్షినై నిర్వికారుఁడనై యున్న నాస్వభావమును సవిశేషముగా నెఱింగి భావించుటకై (అనగా నట్లు భావింపవలయునని సూచించుటకై) రెండవరామనామము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. ఇట్లు చెప్పుటవలన 'బ్రహ్మవిద్యాసహితుఁడ వగునో రామశబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మమా! నీవే వ్యష్ట్యుపాధికకూటస్థుఁడవు' అని యర్థమేర్పడును. ఇదియే వేదాంతసారము.

తే. ఆతతప్రత్యగాత్ముఁడ నైన నేను
బ్రహ్మరూపుఁడ నని నాస్వభావ మరసి
తెలియుటకు నొప్పు మఱి యాతృతీయరామ
నామము క్షరాక్షరవిలక్షణంబు నగుచు. 87

టీ. ఆతతప్రత్యగాత్ముఁడన్-ఆతత=విస్తారమైన, ప్రత్యగాత్ముఁడన్=కూటస్థుఁడను, ఐన నేను=ఐనట్టినేను, బ్రహ్మరూపుఁడనని=పరబ్రహ్మమునే యని, నాస్వభావమరసి-నా=నాయొక్క, స్వభావము=నిజస్థితిని, అరసి=విచారించి, తెలియుటకున్=తెలిసికొనుటకు, మఱి, ఆతృతీయరామనామము=ఆమూఁడవరామనామము, క్షరా క్షర...గుచున్=క్షర=క్షరమగుప్రపంచమునకంటెను, అక్షర=అక్షరుండగుజీవునికంటెను, విలక్షణంబునగుచున్=వేఱై, ఒప్పున్=ప్రకాశించును.

తా. మఱియు 'కూటస్థరూపుఁడనైననేనే పరబ్రహ్మంబును' అని నిశ్చయించి భావించుటకై మూఁడవరామనామము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. దీనివలనఁ 'గూటస్థునకును బ్రహ్మమునకును భేదము లేదు' అని యర్థమేర్పడుచున్నది. కావున 'మాయాసహిత రామశబ్దవాచ్య పరబ్రహ్మమా! నీవే కూటస్థుండవు. కూటస్థుఁడే నీవు. అని మంత్రమున కంతయు నర్థము.

అవ. ఇట్లు మంత్రార్థము నెఱింగించి తదుపాసనాఫలమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

తే. ప్రేమచే నట్లు శ్రీరామ! రామ! రామ!
యనుచు నన్ను భజించుమహాత్ములకును
మిగుల నిత్యానపాయిని యగుచు యోగ
సిద్ధిఁ గావించు చుండు నీశ్రీవధూటి. 88

టీ. ప్రేమచేన్=ప్రీతితో, ఇట్లు=ఈవిధముగా సర్వజ్ఞానముగలిగి, శ్రీరామ రామరామయనుచున్=శ్రీరామ రామ రామ యని, నన్నుభజించుమహాత్ములకున్=నన్ను సేవించు మహానుభావులకు, ఈశ్రీవధూటి=ఈబ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణి యైనసీత, మిగులన్=అధికముగా, నిత్యానపాయినియగుచున్=ఎప్పుడును విడువనిదియై, యోగసిద్ధిన్=అమనస్కయోగసిద్ధిని, కావించుచుండున్=చేయుచుండును.

తా. పైన నిరూపించినవిధముగా మంత్రార్థము నెఱింగి యర్థభావనాపూర్వకముగా నుపాసించుమహాత్ములకు సీత శీఘ్రముగా యోగసిద్ధినిగలిగించును. వారినెప్పుడును విడువక యనువర్తించుచుండును. కావున నీమాయాశక్తిని స్వాధీనముచేసికొనుటకిదియే (అనఁగా నన్నాశ్రయించుటయే) చక్కని యుపాయము. 'దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా, మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరంతి తే'='దైవి యగునిశుద్ధతత్త్వప్రధాన త్రిగుణాత్మక (అనఁగా శుద్ధతత్త్వము ప్రధానముగాఁ గల దనుటయే) కాని త్రిగుణములు నిందు కలవు. ఇదియే నాయోగమాయ దీనినిఁ దరించుట మిగులఁ గష్టమగుపని అయినను న న్నాత్మరూపునిఁగా నెఱింగి సేవించువారు ఈమాయను సుఖముగాఁ దరింపఁగలరు' అనువాక్యముచే గీతాచార్యుఁ డీవిషయమునే స్పష్టము చేసియున్నాఁడు.

అవ. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి యర్థవాదము నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

మ. తలఁపం బూర్ణము నిర్వికార మగుతత్త్వం బిట్లు భాసిల్లఁగా
దెలియ న్నేరక మూఢు లైననరు లీదేహేంద్రియప్రాణబు
ద్ధుల నెల్లప్పుడు నిగ్రహించుటకు నెంతో రక్తులై యాత్మునిం
దెలియం జూతురు వారికిం గలుగునే ధీసాక్షి నీక్షింపఁగన్. 89

టీ. తలఁపన్=విచారింపఁగా, పూర్ణము=సర్వవ్యాపకము, నిర్వికారము=వికారశూన్యము, అగుతత్త్వంబు = ఐనపరమాత్మస్వరూపము, ఇట్లు=ఈవిధముగా, భాసిల్లఁగాన్=ప్రకాశించుచుండఁగా, మూఢులైననరులు=అజ్ఞానులైనమనుష్యులు, తెలియన్నేరక=ఈయథార్థస్థితినిఁ దెలిసికొనలేక, ఈదే...ద్ధులన్-ఈ, దేహ=దేహములను, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములను, ప్రాణ=ప్రాణములను, బుద్ధులన్=బుద్ధిని, ఎల్లప్పుడున్=ఎప్పుడును, నిగ్రహించుటకున్=నిర్బంధించుటకు(లేక, జయించుటకు), ఎంతోరక్తులై=ఎంతో ప్రయత్నము చేయువారై, ఆత్మునిన్=పరబ్రహ్మమును, తెలియఁజూతురు=తెలిసికొనవలయునని ప్రయత్నింతురు, వారికిన్=అట్టివారికి, ధీసాక్షిన్-ధీ=బుద్ధికి, సాక్షిన్=ద్రష్టయైనబ్రహ్మమును, ఈక్షింపఁగన్ = చూచుటకు, కలుగునే = సాధ్యమగునా, (కా దనుట).

తా. ఓయాంజనేయా! సర్వపరిపూర్ణ మగు పరబ్రహ్మతత్త్వ మాత్మభిన్నమై ప్రకాశించుచుండ నెదుటనున్నఘటమును జూచిన ట్లాబ్రహ్మమును జిత్తేంద్రియనిగ్రహముతోఁ బనిలేకయే చూచుటకుశక్యమైయుండ నజ్ఞాను లగువారు మనస్సును నింద్రియములను నిగ్రహించుటకై ప్రబలప్రయత్నములఁ జేయుచు నాత్మకు సాక్షాత్కరింపఁదలంతురు. ఈచిత్తేంద్రియములు శూన్యరూపములగుటను దెలిసికొనలేక వీనినిగ్రహమువలననే కాని బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలుగ దని భావించుచున్నారు. ఇట్టివారికి

వేఱుజన్మములక్షైనను బుద్ధిసాక్షిని జూడఁ దరమగునా? జ్ఞానము సమగ్రము కాక పోవుటచేఁ దరము కాదు.

క. సర్వేంద్రియములచేఁ ద,త్సర్వవిషయముల నెఱుంగుచందంబునఁ ద
త్సర్వజ్ఞు సర్వగతునిఁ,సర్వమయుం దెలియవచ్చు సమరసదృష్టిన్. 90

టీ. సర్వేంద్రియములచేన్ = సమస్తేంద్రియములచేతను, తత్సర్వవిషయములన్=ఆయాయింద్రియముల విషయములను, ఎఱుఁగుచందంబునన్ = తెలిసికొనునట్లే, తత్సర్వజ్ఞున్=ఆయింద్రియములను వానివిషయములను గూడఁ దెలిసికొనునట్టిసాక్షిని, సర్వగతునిన్=సర్వవ్యాపకుని, సర్వమయున్=సర్వరూపుని (బ్రహ్మమును,) సమరసదృష్టిన్=ఐక్యజ్ఞానముచే, తెలియవచ్చున్=సుఖముగఁ దెలిసికొనవచ్చును.

తా. శ్రోత్రాదీంద్రియములచే శబ్దాదివిషయముల నప్రయత్నముగ ననాయాసముగాఁ దెలిసికొనునట్లు సర్వవ్యాపకుఁడగు నింద్రియసాక్షిని సమరసభావనచే (అనఁగా "ప్రపంచ మంతయును శూన్యము కావున సర్వమును పరబ్రహ్మమే" అను భావముచేఁ) దెలిసికొనవచ్చును కదా! ఇంతమాత్రమున కంతశ్రమ యేటికి?

సీ. ఘటశరావాదిమృత్కార్యజాతంబుల
నెంచి మృత్తిక యని కాంచు పగిది
నమలకుండలకిరీటాదిభూషణముల
స్వర్ణంబని యెఱుంగుచందమునను
నసికుంతశూలచక్రాదికంబుల నెల్ల
నిను మని యరసి కన్గొనినభంగిఁ
బొలుపారు ఫేనబుద్బుదతరంగంబుల
మంచినీరనివిలోకించురీతిఁ

తే. దనరు బహువిధపటములఁ దంతు వనుచుఁ
దెలియుకై వడి మొదలిసందియము విడిచి
భ్రాంతిని ద్రోలింగి సర్వంబు బ్రహ్మ మనుచు
సుఖముగా సంతతంబును జూడు మనఘ! 91

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడ, ఘట...బులన్ - ఘట=కుండ, శరావ=మూఁకుడు, ఆది=మొదలైన, మృత్కార్య=మృణ్మయపదార్థములయొక్క, జాతంబులన్=సమూహములను, ఎంచి=విభాగించి (లేక,విమర్శించి) మృత్తికయని="ఇవి యన్నియు మృత్తికయే" యని, కాంచుపగిదిన్=తెలిసికొనినట్లును, అమల ...ములన్ - అమల=పరిశుద్ధమైన, కుండల = కర్ణకుండలములును, కిరీట = కిరీటము, ఆది = మొదలయినవి, భూషణములన్=సొమ్ములను, స్వర్ణంబని="ఇవి యన్నియు సువర్ణమునకంటె వేఱు

కావు" అని, ఎఱుఁగుచందంబునన్ = తెలిసికొనునట్లును, అసి...సెల్లన్ - అసి= ఖడ్గము, కుంత=బల్లెము, శూల = శూలము, చక్ర = చక్రము, ఆదికంబులసెల్లన్= మొదలయినవానినన్నిటిని, ఇనుమని = "ఇవి యన్నియు నినుమే. (నామరూపములే తప్ప మఱేమియు నిందధికములేదు") అని అరసి = విచారించి, కన్గొనినభంగిన్ = తెలిసికొనినట్లును, పాలు...ములన్ - పాలుపారు = ఒప్పుచున్న, ఫేన = నురుగు, బుద్బుద=బుడకలు, తరంగంబులన్=అలలు అనువానిని, మంచినీరని = "శుభ్రమైన జలమే" అని, విలోకించురీతిన్=చూచునట్లును,తనరు...ములన్-తనరు=ఒప్పుచున్న, బహువిధ=అనేకవిధములైన, పటములన్=వస్త్రములను, తంతువనుచున్ = దారమే యని, తెలియుకైవడిన్=నామరూపభేదములను పాటింపకగ్రహించునట్లును,మొదలి సందియమువిడిచి=అనాది యగుసంశయమును "అనృతజడదుఃఖాత్మక మగుప్రపంచము సత్యజ్ఞానానందరూపుఁ డగు బ్రహ్మమే యెట్లగును" అను సంశయమును) వదల్చి, భ్రాంతినిదొరంగి = "ప్రపంచము వేఱు బ్రహ్మము వేఱుకావున ప్రపంచాంతర్గతుండ నగునేను (జీవుఁడు) బ్రహ్మమునకంటె వేఱు" అను భ్రాంతిని విడిచి, సర్వంబు బ్రహ్మ మనుచున్=అంతయు బ్రహ్మమే యని, సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును, సుఖముగాన్, చూడుము.

తా. కావున నోదోషరహితుఁడా! నీవు వారివలె నిరర్థకశ్రమను జెందకుము. కుండ మూఁకుడుమొదలగుమృణ్మయపదార్థముల నామరూపనిషేధపూర్వకముగా "ఇది మృత్తిక" యని కేవలకారణమాత్రరూపములుగాఁ దెలిసికొనునట్లును, కిరీటకుండలాది భూషణముల "ఇవి సువర్ణములకంటె వేఱుకావు. నామరూపముల కంటె నిందు విశేషమేమియులేదు" అని తెలిసికొనునట్లును, ఖడ్గములు బల్లెములు శూలములు చక్రములు మొదలగువాని నామరూపముల నిషేధించి 'ఇవియన్నియు నినుము మాత్రమే!' యని గ్రహించువిధంబునను, నురుఁగు బుడగలు అలలు మొదలగువానిని నీటినిఁగా భావించుచందంబునను, వస్త్రములనెల్లఁ దంతుమాత్రంబులును గా దలంచు రీతిని, మిగులసులభముగా "ఈ సకలప్రపంచమునంతను నామరూపముల కంటె వేఱగుపదార్థములేదు" అనియు కావున నీనామరూపములు సత్యములు కావు, ఘటశరావాదినామరూపములవలె నసత్యములైనవే యనియు ఘటశరావాదులు మృత్తికంటె వేఱు కానట్లు ఈ ప్రపంచంబును కారణ మగుబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాదు అనియును దెలిసికొనుము.

అవ. ఇట్లర్థవాదమును ముగించి ఫలమును జూపుచున్నాఁడు.—

సీ. స్థూలశరీరంబు సుస్థిరంబుగ నుండు
సకలేంద్రియము లుపశాంతి నొందు

సన్మనః పవనముల్ సంచలింపక యుండుఁ
గామాదిశత్రువర్గము నశించు
స్ఫురదమానిత్వాదిసుగుణము ల్సమకూఱు
ఘనగుణాతీతలక్షణము నొదవుఁ
బొలుపారు వైరాగ్యబోధోపరతులు సం
పూర్ణంబులై మదిఁ బొదలుచుండుఁ
తే. బరమసుఖవార్ధి యుప్పొంగి పాఱుచుండు
మ్ముందట వసించు మోహించి మోక్షలక్ష్మి
సంశయము లేక దృఢముగా సంతతంబు
సర్వమును బ్రహ్మమని చూచు శాంతినిధికి. 92

టీ. సంశయములేక=సందేహములేని, దృఢముగాన్=నిష్కర్షగా, సతతంబున్=ఎల్లప్పుడును, సర్వమున్=అంతయును, బ్రహ్మమని, చూచుశాంతినిధికిన్-చూచు=తెలిసికొనునట్టియు, శాంతి=చిత్తశాంతికి, నిధికిన్=స్థానభూతుఁడైనట్టియు, సాధకునకు, స్థూలశరీరంబు, సుస్థిరంబుగనుండున్=కదలక నిలుచును, సకలేంద్రియములు=పదియింద్రియములును, ఉపశాంతినొందున్= తమతమవిషయములపై కుఱుకక నిలుకడను జెందును, సన్మనః పవనములు-సత్=శ్రేష్ఠమైన, మనః=మనస్సును, పవనములు=వాయువులును, సంచలింపకయుండున్ = చలింపకనిలుచును, కామాదిశత్రువర్గము=కామక్రోధాదులు, నశించున్, స్ఫుర...ములు.స్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న, అమానిత్వ=అభిమానములేకుండుట, ఆది=మొదలైన, సుగుణములు=సద్గుణములు, సమకూఱున్=కలుగును, ఘన ..ములు - ఘనగుణ=శ్రేష్ఠములైన సత్వరజస్తమోగుణములను, అతీత=అతిక్రమించినవానియొక్క, లక్షణమును=వృత్తులు, ఒదవున్ = లభించును. పొలుపా...తులు-పొలుపారు=ఒప్పుచున్న, వైరాగ్య=విషయములయందు ఇచ్ఛలేకపోవుట, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతులు=చిత్తశాంతి అనునది, సంపూర్ణంబులై, మదిన్=మనస్సునందు, పొదలుచుండు=అభివృద్ధి చెందుచుండును, పరమ...వార్ధి-పరమసుఖ=పరమానందమనెడు, వార్ధి=సముద్రము, ఉప్పొంగిపాఱుచుండున్=ప్రవహించుచుండ, మోక్షలక్ష్మి=మోక్షమనెడు లక్ష్మి, మోహించి, ముందటన్=ఎదుట, వసించున్=నివసించి యుండును (మోక్షము హస్తగతమగు ననుట.)

తా. ఈవిధముగా 'సర్వము బ్రహ్మమే' అని దృఢనిశ్చయము గలిగి సర్వకాలములయందు నాత్మానుభవముఁ జేయుశాంతిపరునకు స్థూలశరీరము స్వయముగనే నిశ్చలమగును. ఇంద్రియములు వానివానివిషయములపై కుఱుకక శాంతి నొందును. మనస్సు కాని ప్రాణవాయువులు కాని ఇటునటుఁ గదలవు. కామక్రోధములు స్వయముగా

నడంగును. అమానిత్వము మొదలగుసద్గుణములు స్వయముగనే చేరవచ్చును. గుణాతీత లక్షణములు కలుగును. వైరాగ్యము బోధ ఉపరతి యనునిమూఁడును పరిపూర్ణములై మనమున నెలకొనును. పరమానందసముద్రము ప్రవహించును. అమ్మహాత్ముని మోక్షకాంత వరించును.

అమానిత్వాదివివరణము.

1. 'అమానిత్వ మదంభిత్వ మహింసా క్షాంతి రార్జవమ్,
ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్య మాత్మవినిగ్రహః.'

2. 'ఇంద్రియార్థేషు వైరాగ్య మనహంకార ఏవచ,
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనమ్.'

3. 'అసక్తి రనభిష్వంగః పుత్రదారగృహాదిషు,
నిత్యం చ సమచిత్తత్వ మిష్టానిష్టోపపత్తిషు.'

4. 'మయి చా నన్యయోగేన భక్తి రవ్యభిచారిణీ,
వివిక్తదేశసేవిత్వ మరతి ర్జనసంసది.'

5. 'అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్,
ఏతత్ జ్ఞాన మితి ప్రోక్త మజ్ఞానం య దతోఽన్యథా.'

1. అభిమానము డంబము వాక్కాయకర్మములచే పరులనుహింసించుట యను దుర్గుణములు లేకుండుట, ఓర్పు నిష్కాపట్యము గురువులసేవించుట బాహ్యాభ్యంతర పారిశుద్ధ్యము స్థిరచిత్తత్వము దేహేంద్రియాదులను మోక్షార్థమున నుపయోగించుట.

2. ఇంద్రియ విషయములగు శబ్దాదులయం దిచ్ఛలేకపోవుట, అహంకారము లేకుండుట, పుట్టుకచావుముసలితనము వ్యాధులు తాపత్రయము మొదలగువానివలనఁ గలుగుదోషముల నెఱింగి వానిఁ దుఃఖములనుగా భావించుటయు.

3. పుత్రులు భార్య గృహములు మొదలగువానియందు 'ఇవినావి' అనునభిమానముకాని వానికిఁగలసుఖదుఃఖములు దగినవిగాఁ భావించుటకాని లేకుండుటయు, ఇష్టముగాని యనిష్టముగాని వచ్చినప్పుడు హర్షశోకములనొందక సమచిత్తముతో నుండుటయు.

4. నాయందు (కృష్ణునియందు) దృఢమైయైక్యభావనతోఁ గూడినభక్తియు. ఏకాంతదేశమున నిలిచి యాత్మభావనఁ జేయవలయు ననుతలంపును జలసమూహమధ్యమున నివసింపక నిష్టములేక పోవుటయు.

5 ఎప్పుడును బ్రహ్మజ్ఞానమునందు దృఢచిత్తము గలిగియుండుటయుఁ బ్రహ్మజ్ఞానమువలనమాత్రమే మోక్షముకలుగుననువిషయము నెఱింగి యామోక్షమునందాశకలి యుండుటయునను నీయిరువదియును జ్ఞానసాధనము లగుటచే 'జ్ఞానము'అని చెప్పఁబడుచున్నవి. వీనికంటె భిన్నము లగునభిమానాదులు సంసారదుఃఖమునుగలిగించునవి. యను

టచే 'అజ్ఞానమ్ము' అని చెప్పఁబడుచున్నది. అని యమానిత్వాదులు శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మముచే గీతలయందు వివరింపఁబడియున్నది.

⇝ గుణాతీతలక్షణములవివరణము. ⇜

1. 'ప్రకాశం చ ప్రవృత్తించ మోహ మేవ చ పాణ్డవ,
న ద్వేష్టి సంప్రవృత్తాని న నివృత్తాని కాంక్షతి.'
2. 'ఉదాసీనవదాసీనో గుణై ర్యో న విచాల్యతే,
గుణావర్తన్త ఇత్యేవ యోఽవతిష్ఠతి నేఙ్గతే.'
3. 'సమదుఃఖ సుఖస్స్వస్థ స్సమలోష్టాశ్మ కాఞ్చనః,
తుల్యప్రియాప్రియో ధీర స్తుల్యనిందాత్మసంస్తుతిః.'
4. 'మానావమానయో స్తుల్య స్తుల్యో మిత్రారిపక్షయోః,
సర్వారమ్భపరిత్యాగీ గుణాతీతస్స ఉచ్యతే.'
5. 'మాం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే,
స గుణాన్ సమతీ త్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే.'

1. "ఓయర్జునా! సత్వకార్య మగుజ్ఞానము కాని రజోగుణకార్య మగు వ్యాపారము (కర్మలు) చేయవలయు ననునిచ్ఛ కాని తమోగుణకార్య మగు భ్రాంతి (లేక మూర్ఛ) కాని వచ్చినప్పుడు వానినెప్పుడు ద్వేషింపఁడో రానిశుభముల (జ్ఞానము మొదలగువానిని) నెవ్వఁడు కోరఁడో."

2. "మధ్యస్థునివలె స్థిరుఁడై యెప్పుడు గుణములచేఁ గదలింపఁబడక (అనఁగా: రాగద్వేషాధీనుఁడై చలింపంజేయఁబడక) 'గుణములు వానికార్యములందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవి' అని స్థిరచిత్తముతో నుండునో యించుక యైన నిటు నటుఁ జలింపఁడో."

3. ఎవ్వనికి సుఖదుఃఖములును మట్టిపెళ్ల రాయి బంగారము అనునవియు (అనఁగా: నష్టిహీనాధికపదార్థంబులును) ప్రియాప్రియములును నిందాస్తోత్రంబులును సమానములై య్యుండునో పరమచిత్తశాంతి కలిగి యెవ్వఁడు జ్ఞానవంతుఁడై (లేక ధైర్యవంతుఁడై) యుండునో.

4. "పరులు తన్ను గౌరవించినను అవమానించినను ఎవ్వఁడు సమచిత్తముతో నుండునో శత్రుమిత్రుల నెవ్వఁడు సమచిత్తముతోఁ జూచునో యెవ్వనికి నే ప్రయత్నములు కాని లేవో, వాఁడు గుణాతీతుఁ డగును."

5. మఱియుఁ దృఢమగు నభేదభావనకలిగి నన్నెవ్వఁడు సేవించునో (అనఁగా: నాత్మానుభవము చేయునో) వాఁడును గుణాతీతుఁడై బ్రహ్మరూపుఁడగును."

అని గీతలయందు గుణాతీత లక్షణములు వివరింపంబడియున్నవి.

క. రాజత్వ మమరినంతనె, భూజనములు వానిఁ జేరి పూజించుగతిన్
రాజిలిసర్వముఁ దనుఁగా, యోజించినయపుడెపొందునుత్తమగుణముల్.

టీ. రాజత్వము = రాజుగానుండుట, అమరినంతనె = కలుగఁగానే, భూజనములు=భువిలో నున్నమనుష్యులు, వానిన్=ఆపురుషుని, చేరి, పూజించుగతిన్=పూజ చేయునట్లు, (అనఁగా: గౌరవించునట్లు), రాజిలి=ప్రకాశించి, సర్వమున్=ఈసమస్త ప్రపంచమును, తనుఁగాన్=స్వస్వరూపముగా, యోజించినయపుడె=తెలిసికొనుతత్క్షణమే, ఉత్తమగుణములు=సద్గుణము లన్నియును, పొందున్=ఆపురుషుని చేరును.

తా. ఇంతయేల? పురుషుఁ డెట్టివాఁడైనను వానికి రాజరికము వచ్చెనేని తత్క్షణమే సర్వజనులును వానిని సేవించునట్లు మొట్టమొదట భ్రాంతికిఁ జిక్కియే యున్నను అమానిత్వము మొదలగుసుగుణములచే విడువఁబడియే యున్నను భ్రాంతి వదలి 'సర్వము బ్రహ్మమే' అని తెలిసికొనినతత్క్షణమే సర్వగుణములును నప్పురుషు నాశ్రయించును.

అవ. ఇట్లగుటకుఁ గారణమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

తే. తరుణివేషంబుఁ గైకొన్నపురుషుఁ డరయఁ
బురుషుఁ డగుఁ గాక పరికింపఁ దరుణి యగునె
జీవభావంబుఁ జేకొన్న కేవలాత్ముఁ
డాత్ముఁ డగుఁ గాక మఱి జీవుఁ డగునె తెలియ?. 94

టీ. అరయన్=విచారింపఁగా, తరుణివేషంబున్ = స్త్రీవేషమును, కైకొన్న పురుషుఁడు=అంగీకరించినపురుషుఁడు, పరికింపన్=విచారింపఁగా, పురుషుఁడగుఁగాక =పురుషుఁ డేయగునుగాని, తరుణియగునె=స్త్రీయగునా ? తెలియన్=విచారింపఁగా, జీవభావంబున్=జీవత్వమును, కైకొన్న కేవలాత్ముఁడు = అంగీకరించినయద్వితీయబ్రహ్మము, ఆత్ముఁడగుగాక=బ్రహ్మమే యగునుగాని, మఱి, జీవుఁడగునె = జీవుఁ డగునా (ఎప్పటికినిగాఁ డనుట).

తా. ఒకపురుషుఁడు స్త్రీవేషమును దాల్చినంతమాత్రమున నాతనిపురుషత్వమునకు భంగము లేనట్లు బ్రహ్మము జీవరూపముతో నున్నను ఆయనకుఁ గల బ్రహ్మత్వమున కెప్పటికిని భంగము లేదు కదా. అమానిత్వాదిగుణములును బ్రహ్మమునకు స్వాభావికములే (అనఁగా: బ్రహ్మమునకు మనస్సు లేదు కావున మానదంభాదు లుండుటకే వీలులే దనుట) కావున యోగి బ్రహ్మము నాత్మఁగా నెఱుఁగఁగానే యాగుణములు కలుగుటకు సంశయమేమి? స్వభావగుణములై యుండి యవి యజ్ఞానబలముచే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకుఁ బూర్వము తిరోధానమును జెందియుండును. జ్ఞానానంతరమునఁ బ్రకాశించును. ఇందుఁ గ్రొత్తగా వచ్చుట యనునదియే లేదు కదా.

తే. దంతిరూపంబుచే నొప్పుదారు వరయఁ
దారు వగుఁ గాక పరికింప దంతి యగునె?
విశ్వరూపంబుచేఁ దోఁచువిష్ణుమూ ర్తి
విష్ణుఁ డగుఁ గాక పరికింప విశ్వ మగునె? 95

టీ. అరయన్=విచారింపఁగా, దంతిరూపంబుచేన్=ఏనుఁగుగా, ఒప్పుదారువు=ఉన్నకొయ్య, దారువగుఁగాక=కొయ్యయే యగును గాని, పరికింపన్=విచారింపఁగా, దంతియగునె=యథార్థమగు యేనుంగగునా, విశ్వరూపంబుచేన్ = ప్రపంచస్వరూపముతో, తోఁచు విష్ణుమూర్తి=కానఁబడునట్టి పరబ్రహ్మము, విష్ణుఁడగుఁగాక=పరబ్రహ్మమే యగును గాని, పరికింపన్=విచారింపఁగా, విశ్వమగునె=ప్రపంచమగునా? (కానేరదనుట.)

తా. మఱియు కొయ్యతోఁ జేయంబడినయేనుఁగు యేనుఁగగునా? కానేరదు. కావున గజరూపముతో నున్న దారువు ఎప్పటికిని దారువే. అట్లే ప్రపంచరూపముతో నున్న పరబ్రహ్మ మెప్పటికిని పరబ్రహ్మమే కాని ప్రపంచము కాదు కదా!

ఉ. వారణ మంచు భ్రాంతుఁ డగువానికి దారువు తోఁపదా క్రియన్
దారు వటంచుఁ గాంచు వివేకజ్ఞునకుం బరికింపఁ గల్గునే?
వారణ మట్లు సర్వ మనువానికి బ్రహ్మము గానిపింప ద
ట్లూరక బ్రహ్మమందుఁ గనుయోగికి సర్వము గల్గి తోఁచునే. 96

టీ. వారణమంచున్=యథార్థమగు నేనుఁగు అని, భ్రాంతుండగువానికిన్=భ్రాంతిచేఁ దలంచువానికి, దారువుదోఁపదు=కొయ్యకానంబడదు, అక్రియన్=అట్లు, దారువటంచున్=(ఇదికొయ్య)అని, కాంచు...నకున్-కాంచు=యథార్థస్థితిని దెలిసికొనునట్టి, వివేకజ్ఞునకున్=వివేకవంతునకు, పరికింపన్=విచారింపఁగా, వారణము=ఏనుఁగు, కల్గునే=కానఁబడునా(కనఁబడదు), అట్లు=అదియేవిధముగా, సర్వమునుదానికిన్—'ఇది ప్రపంచము" అని భ్రాంతిఁ జెందువానికి, బ్రహ్మముగానుపింపదు=సర్వాధిష్ఠానమగు పరబ్రహ్మము కానరాదు, అట్లు=అవిధముగానే, ఊరక, బ్రహ్మమందున్=(ఇది యంతయు బ్రహ్మమే) యని, కనుయోగికిన్=చూచినట్టి రాజయోగికి, సర్వము=నానారూపభేదములుగల ఈప్రపంచము, కలిగితోచునే=ఉన్నట్లు కానవచ్చునా? (కానరాదనుట.)

తా. యథార్థస్థితి ఇదియే యైనను 'ఇది యేనుఁగు' అని తలంచువానికి 'ఇది దారువే కాని వేఱు కాదు' అని తోఁపదు. 'ఇది దారువు' అని యథార్థజ్ఞానము గలవానికిఁ గజభ్రాంతియుఁ గలుగదు ఇట్లె 'ఇది ప్రపంచము' అనుభ్రాంతునకు బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానంబును 'ఇది బ్రహ్మము' అనుజ్ఞానికి ప్రపంచభ్రాంతియును గలుగదు.

వ. అనిన విని హనుమంతుండు సీతారామున కిట్లనియె. 97

టీ. అనినన్ = ఆరీతిఇట్లు చెప్పఁగా, విని, హనుమంతుఁడు, సీతారాముసకున్, ఇట్లనియెన్.

తా. స్పష్టము.

సర్వము బ్రహ్మానుభవాని వర్తనము.

అవ. ఇట్లు రాజయోగోపదేశము ముగియఁగానే 'బ్రహ్మజ్ఞానమువలన లోకవ్యవహారమునకు హాని యెవ్వను' అని సందేహించి హనుమంతుఁడు ప్రశ్నఁ జేయుచున్నాఁడు.—

క. మీరలు నుడివినవడువున, నారసి సర్వంబు బ్రహ్మమని కనుఘనుఁడే
ప్రారబ్ధవ్యవహారం, బేరీతిం జేయు దీని నెఱిఁగింపుఁడనన్. 98

టీ. మీరలు=మీరు, నుడివినవడువునన్ = చెప్పినట్లు, ఆరసి=విచారించి, సర్వంబు సమస్తప్రపంచము, బ్రహ్మమని=పరబ్రహ్మమని, కనుఘనుఁడు=తెలిసికొనునట్టి మహాత్ముఁడు, ఏప్రారబ్ధవ్యవహారంబున్ - ప్రారబ్ధ=ప్రారబ్ధకర్మవలనకలిగిన, వ్యవహారంబున్= ఏక్రియాకలాపమును, ఏరీతిన్ జేయున్=ఎట్లు నిర్వహించును, దీనిన్=ఈవిషయమును, ఎఱింగింపుఁడు=తెలియ నుపదేశింపుఁడు, అనన్=అని ప్రశ్నింపఁగా.

తా. ఓ, శ్రీరామా! మీరు చెప్పినవిధమున 'సర్వము బ్రహ్మమే'యనుమహాత్ముఁడు సాధనసాధ్యసాధకాదిభేదసాధ్య మగు ప్రారబ్ధకర్మము నేవిధమున నిర్వహించును? ఈవిషయమును గురుణించి వివరింపవలయును. అనఁగా.

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డవ్వానరేంద్రున కిట్లనియె.

టీ. అనినన్, శ్రీరామచంద్రుఁడు, అవ్వానరేంద్రునకున్=ఆవానరశ్రేష్ఠుండైన హనుమంతునకు, ఇట్లనియెన్=ఈవిధముగా నుపదేశింప నారంభించెను.

తా. అనిన రాముఁ డిట్లని సమాధానముఁ జెప్పనారంభించెను.

అవ. 'బ్రహ్మజ్ఞానమువలన లోకానుభవమునకు (లేక లోకవ్యవహారమునకు) హాని లేదు' అను విషయమును దృష్టాంతపూర్వకముగా నిరూపించుచున్నాఁడు.—

చ. ఘటకటకోర్మికాపటనికాయము లంచు వివేకదృష్టిచేఁ
దటుకున మృత్సువర్ణజలతంతువు లంచు నెఱింగినంతఁ ద
త్స్ఫుటతరనామరూపములు పోనమి నన్నియుఁ గార్యకోటి కె
ప్పటివలె వచ్చు వచ్చినను బాధక మున్నదె హేతుదృష్టికిన్. 99

టీ. ఘట...ములన్-ఘట=కుండ, కటక=కడియములు, ఊర్మిక=అలలు, పట=వస్త్రము, నికాయములన్=అనువానియొక్క సమూహములను, సువివేకదృష్టిచేన్=చక్కనిజ్ఞానముచే, తటుకునన్=ఏకకాలమునందు, మృత్సువర్ణ...లంచున్-మృత్=మృత్తికయనియు, సువర్ణ=స్వర్ణమనియు, జల=నీరనియు, తంతువులంచున్=దారమనియు, ఎఱింగి

వంతఁ = తెలిసికొన్నఁగానే, తత్స్ఫుట...ములు—తత్ = ఆఘటాదులయొక్క, స్ఫుటతర = స్పష్టమైన, నామరూపములు = నామములును ఆకారములును, పోవమిఁ = నశింపవు. కావున, అన్నియుఁ = ఆ నామరూపములన్నియు, కార్యకోటికిఁ = అవసరము కలిగి నప్పుడు, ఎప్పటివలెవచ్చుఁ = భ్రాంతి యున్నసమయమునందు వలెనే, వచ్చినఁ = వ్యవహారమునకు వచ్చుచున్నను, హేతుదృష్టికిఁ = యథార్థజ్ఞానములకు, బాధకము ఉన్నదె = విరోధము సంభవించునా? (సంభవింప నేరదనుట.)

తా. ఘటము మృత్తికగాను కటకములు మొదలగువానిని సువర్ణముగాను అల లను జలముగాను వస్త్రములను తంతువులను గాను తెలిసికొనినను వ్యవహారసమయమున నాఘటకటకాదులు మృత్తికాదిరూపములతోఁ గాక ఘటాదిరూపములతోనే వచ్చు చుండును. ఇట్లు వచ్చుటవలన 'కార్యము లన్నియుఁ గారణములకంటె భిన్నములు కావు' అనుజ్ఞానదృష్టికి భంగ మేమియు లేదు కదా.

అవ. ఇట్లు దృష్టాంతమును నిరూపించి దార్ష్టాంతికమున సంయోజనఁ జేసి బ్రహ్మవేత్తయొక్క యనుభవము నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

శా. ఆరీతిఁ సకలంబు తత్త్వమని దివ్యాధ్యాత్మయోగంబుచే
నారూఢిం గనుయోగి కెయ్యెడఁ దదీయాంగేంద్రియాత్మాళికిం
బ్రారబ్ధానుభవంబు గల్గునటు లొప్పారంగఁ దా ద్రష్టయై
సారోదారవిచారదృష్టి నరయుఁ సర్వంబు బ్రహ్మంబు గాఁ. 100

టీ. ఆరీతిఁ = అవిధముగా, సకలంబు = సమస్తమును, తత్త్వమని = బ్రహ్మ స్వరూపమని, దివ్యా...బుచే—దివ్య = శ్రేష్ఠమయిన, అధ్యాత్మయోగంబుచేఁ = జ్ఞాన యోగముచే, ఆరూఢిఁ = దృఢముగా, కనుయోగికిఁ = చూచునట్టిజ్ఞానయోగికి, ఎయ్యెడఁ = ఎచ్చట నైనను, తదీ...ళికిఁ—తదీయ = ఆయోగిసంబంధమయిన, అంగ = శరీరములయొక్కయు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములయొక్కయు, ఆత్మ = జీవులయొక్క యు, ఆళికిఁ = సమూహములకు, ప్రార...వంబు—ప్రారబ్ధ = పూర్వజన్మకర్మలయొక్క, (అనఁగా: తత్ఫలములయొక్క), అనుభవంబు = అనుభవము, కల్గుఁ = సంభవించును, అట్లు = ఆవిధముగా, ఒప్పారంగఁ = శరీరాదులకుఁ బ్రారబ్ధానుభవము కలుగుచుం డఁగా, తాఁ = బ్రహ్మస్వరూపుఁ డైనతాను, ద్రష్టయై = సాక్షియై (అనఁగా: ఆప్రా రబ్ధానుభవమునకును, దానిననుభవించు దేహాదులకును, సాక్షియగుచు తా ననుభవించు వాఁడు కాక), సారోదారవిచారదృష్టిఁ—సార = శ్రేష్ఠమైనట్టియు, ఉదార = గంభీర మయినట్టియు, విచారదృష్టిఁ = జ్ఞాననేత్రములచేతను, సర్వంబుఁ = సమస్తప్రపంచ మును, (అనఁగా: ప్రారబ్ధంబును తదనుభవంబును దానిననుభవించు దేహాదులనుగూడ), బ్రహ్మంబుగాఁ = పరబ్రహ్మంబని, అరయుఁ = నిశ్చయించును (మొట్టమొదట 'నేను ప్రారబ్ధానుభవమునకు సాక్షిని గాని ప్రారబ్ధము ననుభవించువాఁడను కాను' అని

నిశ్చయించి పిదప ఈ ప్రారబ్ధకర్మము కూడ బ్రహ్మరూపుఁడ నగు నాకంటె వేఱైనది కాదు. ఈ ప్రారబ్ధానుభవము దీని ననుభవించు దేహాదులను నాకంటె భిన్నము లైనవి కావు అని నిశ్చయించుకొనుము.)

తా. అట్లే సర్వమును పరబ్రహ్మమునుగా భావించు దృఢవిజ్ఞానము కలిగినవానికి వ్యవహారదశయందు దేహాదులు గానవచ్చినను లోప మేమియుఁ గలుగదు. సర్వము భ్రాంతియే! కావున ప్రారబ్ధానుభవము కలుగుచున్నట్లు తోఁచుటకూడ భ్రాంతియే; కాని యథార్థము కాదు. ఎట్లైన నేమి? జ్ఞాని (బ్రహ్మము) సర్వసాక్షియే కావున నా ప్రారబ్ధానుభవమునుగూడఁ జూచును. సర్వము స్వస్వరూపమునకంటె భిన్నము కానిదానినిగాఁ దృఢవిజ్ఞానముచేఁ భావించుచుండును. ఈ కారణమువలన 'సర్వము బ్రహ్మమే'యను తలంపునకును కల్పితభేదసాధ్య మగువ్యవహారంబునకును విరోధ మేమియు లేదు. అపరమార్థవిషయముతోఁ బరమార్థవిషయమునకు విరోధము వచ్చు ననుట తగదు కదా. 'చిత్తరువున దు వ్రాయఁబడియున్న పులి మనుష్యులఁ జంపును' అనుట యెంతహాస్యాస్పదమో ఇదియు (అనఁగా: నయథార్థమై భ్రాంతి కల్పితమై యున్నవ్యవహారము యథార్థస్థితిని బాధించుననుటయు) నంతహాస్యాస్పదమే.

అవ. మఱియు ననేకదృష్టాంతములచే పైవిషయమునే వివరించుచున్నాఁడు.—

శా. గానంబు న్నటనంబుఁ దాళగతులం గావించుచుం జారువి
ద్యానైపుణ్యముఁ జూపుచున్ శిరముమీఁదం గల్గు పెందొంతరం
బూనం గైకొనునాట్యశీలునిగతిన్ బుంఖానుపుంఖోజ్జ్వల
న్నానార్థానుభవజ్ఞుఁ డయ్యు బుధుఁ డానందాత్ముఁ గాంచున్ మదిన్.

టీ. గానంబున్ = పాటను, నటనంబున్ = ఆటను, తాళగతులన్ - తాళ = తాళముయొక్క, గతులన్ = నడకల ననుసరించి, కావించుచున్ = చేయుచుండియును, చారు...ణ్యము-చారు = మనోహర మైన, విద్యా = గాననాట్యాదివిద్యల యందలి, నైపుణ్యమున్ = నేర్పును, చూపుచున్, శిరముమీఁదన్ = తనతలపై, కల్గు పెన్దొంతరన్-కల్గు=ఉన్నట్టి, పెన్ = పెద్దదైన, దొంతరన్ = కుండలదొంతిని, పూనన్ = చెడకుండ ధరించుటకు, కైకొను నాట్యశీలునిగతిన్ = నేర్చుకట్టినటునివలె, పుంఖా...డయ్యున్-పుంఖానుపుంఖ = వరుసలువరుసలుగా, ఉజ్జ్వలత్ = ప్రకాశించుచున్న, నానార్థ = అనేకవిషయములయొక్క, అనుభవజ్ఞుఁడయ్యున్ = అనుభవమును తెలిసికొనుచున్నవాఁడయ్యును, బుధుఁడు = జ్ఞాని, ఆనందాత్మన్ = ఆనందరూప మగు స్వస్వరూపమును, మదిన్ = మనసునందు, కాంచున్ = చూచుచుండును. (ప్రారబ్ధ వ్యవహారము లెన్నియున్నను ఆత్మనిష్ఠకు భంగము కలుగ దని భావము.)

తా. ఆడుచుఁ బాడుచు భరతశాస్త్రప్రావీణ్యమునంతయుఁ జూపుచునుండియుఁ జమత్కారి యగువటుఁడు తనశిరముపై నున్నదొంతర నించుక యైన నేమరక చిత్తము

నంతయు నందే నిలిపి యుండుట లోకమునఁ జూచుచున్నాము. ఇట్లే బ్రహ్మజ్ఞాని సర్వేంద్రియములతో సర్వవిషయముల ననుభవించుచున్నను సర్వకారణ మగుస్వస్వరూపమును జూచుచునే యుండును.

చ. స్వకృతవిచిత్రపట్టణ మసన్మయ మంచు నెఱింగి భ్రాంతి నొం
దక యిల నింద్రజాలకుఁడు దాని సృజించువిధంబున న్నిజ
ప్రకృతికృతప్రపంచమున భావముగా వివరించి కాంచి త
ద్వికృతులఁ జెందకే ఘనవివేకి యొనర్చు సమస్తకార్యముల్. 102

టీ. ఇలన్=భూమియందు, ఇంద్రజాలకుఁడు=ఇంద్రజాలముఁ జేయువాఁడు, స్వకృ...ణమే-స్వ=తనచే, కృత=చేయఁబడిన, విచిత్ర=చిత్రమైన, పట్టణము, అసన్మయమంచున్=అభావరూపమని, ఎఱిఁగి=తెలిసికొని, భ్రాంతినొందక=భ్రమలేక (అనఁగా 'ఈపట్టణము యథార్థమైనది' అని యెన్నటికిని తలఁపక), దానిన్=అపట్టణమును, సృజించువిధంబునన్=కల్పించునట్లు, ఘనవివేకి=మహాజ్ఞాని, నిజ...చమున్-నిజ=తనయొక్క-(బ్రహ్మమునకును జ్ఞానికిని భేదము లేదు కావున నిట్లు చెప్పఁబడెను.) ప్రకృతి=మాయచేత, కృత=చేయఁబడిన, (అనఁగా సృజింపఁబడిన) ప్రపంచమున్, అభావముగావివరించి=అభావరూపముగా నిర్మించి, కాంచి=తెలుసుకొని, తద్వికృతులన్=ఆప్రపంచసంబంధమయిన వికారములను, చెందకే=పొందకయే, సమస్తకార్యములు, ఒనర్చున్=చేయును.

తా. మఱియు నైంద్రజాలికుఁడు తనమాయచేఁ గల్పింపఁబడినపట్టణము శూన్యరూపమే యని యెఱింగినవాఁ డగుటచే భ్రాంతి లేక సర్వమును జేయునట్లు జ్ఞానియుఁ దనమాయచేఁ (జ్ఞానికిని బ్రహ్మమునకును భేదము లేదు కావున నిట్లు చెప్పఁబడెను) గల్పింపఁబడుప్రపంచము మిథ్య యని యెఱింగినవాఁడు కావున సర్వకార్యముల నాచరించుచున్నను దానివికారములతో సంబంధపడఁడు.

మ. శివజీవైక్యసమాధియందు విలసచ్చిన్మాత్రతత్త్వంబు దాఁ
నవలీలం గని పూర్ణుఁడై పిదప మాయాసంస్మృతిం జెందినం
దవుల న్నేర్చునె యోగి పాలు పెరుఁగై ద్రచ్ఛంగ వేఱైన యా
నవనీతం బిఁకఁ జల్లలోఁ గలయునే నానాప్రకారంబులన్. 103

టీ. యోగి=జ్ఞానయోగి, శివ...యందున్-శివ=పరమాత్మకును, జీవ=జీవునకుఁగల, ఐక్యసమాధియందున్=ఏకత్వరూపయోగనిష్ఠయందు, విలస...త్త్వంబున్-విలసత్=ప్రకాశించుచున్న, చిన్మాత్ర=జ్ఞానమాత్రమైన, తత్త్వంబున్=పరబ్రహ్మతత్త్వమును, తాన్=స్వయముగా, అవలీలన్=సుఖముగా, కని=సాక్షాత్కరించి, పూర్ణుఁడై=తద్రూపమును దాల్చి, (అనఁగా దృఢ మగు నైక్యజ్ఞానము కలిగి) పిదపన్=తర్వాత,

మాయాసంసృతిఁ=మాయారూప మైనసంసారమును, చెందినన్=పొందినప్పటికిని, తవులన్నేర్చునె=ఈసంసారమునకును ఆతనికిని సంబంధముకలుగునా ? (కలుఁగనేర దనుట), పాలు, పెరుగై, (మాఱి,) త్రచ్చంగన్=చిలుకఁగా, వేఱైన = ఆపెరుఁగులో నుండి వేఱుగా వచ్చిన, ఆనవనీతంబు=ఆవెన్న, ఇఁకన్=పిదప, నానాప్రకారంబులన్=ఎన్నివిధములుగాఁ బ్రయత్నించినను,చల్లలోన్=మజ్జిగలో, కలయునే= కలియునా ?

తా. ఇదియును గాక భ్రాంతి దొలఁగి జీవబ్రహ్మైక్యమును దెలిసికొని సర్వ పరిపూర్ణుఁడై యోగారూఢుండై యున్నమహాత్ముఁడు కల్పితసంసారమును జెందినను వానికి వికారము లంటవు. పాలను పెరుఁగుఁజేసి దానిని మథించి తీయఁబడినవెన్న ఆపాలకంటెను పెరుఁగునకంటెను వేఱే యగును; కాని యెప్పటికైన దానియందు కలయునా ? కలియదు కదా ! అట్లె బ్రహ్మజ్ఞానియు దేనితోను సంబంధపడఁడు.

తే. ప్రజ్వలత్పావకావృతపర్వతంబు
నాశ్రయించునె మృగవిహంగాదికములు
బ్రహ్మమయుఁడై ప్రకాశించుబ్రహ్మవిదుని
నంటునే పుణ్యపాపంబు లాంజనేయ ! 104

టీ. ఆంజనేయ! ప్రజ్వల...తంబున్-ప్రజ్వలత్=మండుచున్న,పావక=అగ్ని హోత్రముచేత, ఆవృత=చుట్టఁబడిన, పర్వతంబున్, మృగ...ములు-మృగ = మృగములు, విహంగ=పక్షులు, ఆదికములు= మొదలగునవి, ఆశ్రయించునె, బ్రహ్మమయుఁడై=బ్రహ్మరూపుఁడై, ప్రకాశించుబ్రహ్మవిదునిన్ = ప్రకాశించుచున్నబ్రహ్మజ్ఞానిని, పుణ్యపాపంబులు, అంటునే=తగులునా ? (తగుల వనుట.)

తా. ఆంజనేయా ! మండుచున్న యగ్నిచే నావరింపఁబడిన యగ్నిపర్వతమును మృగములు కాని పక్షులు కాని యాశ్రయింపనట్లు బ్రహ్మవేత్తయు బ్రహ్మరూపుం డగు మహాత్ముని పుణ్యపాపములు (అనఁగా మంచిచెడ్డలు; సర్వవికారములును మంచి పనియు చెడ్డపనియు రెండువిధములుగా విభాగించుట యుక్తిహీనము కాదు. కావున నిట్లు చెప్పఁబడెను.) అంటనేరవు.

కవిరాజవిరాజితము.—

తరణిసమస్థిరసంబులఁ గ్రోలుచుఁ దద్రసనిష్ఠవికారములం
బొరయనిచందమున న్విషయంబులఁ బొందుచుఁ దద్గుణదోషముల్గన్
నిరతము నంటక యోగివరుం డతినిర్మలనిశ్చలమానసుఁడై
పరమసుఖామృతవార్ధిని గ్రుంకుచుఁ బావనుఁడై విలసిల్లుఁ దగన్.

టీ. యోగివరుఁడు=శ్రేష్ఠుం డగు జ్ఞానయోగి, తరణి=సూర్యుఁడు, సమస్త=సర్వవిధములైన, రసంబులన్=ద్రవపదార్థములను, కరములన్=కిరణములచే నాకర్షించుచు, తద్రస...ములన్-తత్ రస=ఆరసద్రవపదార్థములయందు, నిష్ఠ=ఉన్న, వికారములన్=ఉప్పు మొదలగువికారములను,పొరయనిచందమునన్=పొందనట్లు, విషయంబులన్=శబ్దాదుల నన్నిటిని, పొందుచున్=ఆశ్రయించుచుండియును, తద్గుణదోషములన్-తత్=ఆవిషయములయందలి, గుణ=గుణములను గాని, దోషములన్=దుర్గుణములను గాని, నిరతమున్=ఎల్లప్పుడు, అంటక=పొందక, అతి...సుఁడై-అతి=మిగుల, నిర్మల=పరిశుద్ధమైనట్టియు, నిశ్చల=చలింపనట్టియు, మానసుఁడై=మనస్సుకలవాఁడై, పరమసుఖామృతవార్ధిన్-పరమ=శ్రేష్ఠమయిన, సుఖ=ఆనంద మనెడు, అమృత=అమృతముయొక్క, వార్ధిన్=సముద్రమునందు, క్రుంకుచున్=మునుఁగుచు, పావనుఁడై=నిర్మలుఁడై, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, విలసిల్లున్=ప్రకాశించును.

తా. మఱియు సూర్యుఁడు సర్వద్రవపదార్థముల నాకర్షించుచున్నను వానియం దున్నలవణాదిరసములను కాని సుగంధదుర్గంధములను కాని పొందనట్లు ఈరాజయోగియు సర్వవిషయముల ననుభవించుచున్నను అందలిగుణదోషములఁ జెందఁడు. పరిశుద్ధమైనట్టియు నిశ్చలమైనట్టియు మనస్సు గలవాఁడై బ్రహ్మానందసముద్రమున నోలలాడుచు నతినిర్మలుఁడై యుండును.

తోదకవృత్తము.—

చారువివేకి యసారమహాసం,సారముఁ జెంది యసంగత నుండున్
నీరజపత్రము నీరము నేప్రా,ద్ధారయ నంటియు నంటనిభంగిన్. 106

టీ. అరయన్=విచారింపఁగా, చారువివేకి=చక్కనిజ్ఞానము కలవాఁడు,అసారమహాసంసారమున్-అసార=నిస్సార మయిన, మహత్=గొప్పదయిన (అనఁగా: తొలఁగించుకొనుటకు వీలులేని,) సంసారమున్, చెంది=ఆశ్రయించి (అనఁగా: సంసారమున కనుగుణముగా బ్రవర్తించుచుండియును,) నీరజపత్రము=తామరయాకు, నీరమున్=నీటిని, ఏప్రొద్దున్=ఎప్పుడును, అంటియున్=తాఁకియును,అంటనిభంగిన్=తాఁకనట్లు, అసంగతనుండున్=సంబంధపడనివాఁడై యుండును.

తా. నీటియందే సర్వకాలములయందు నుండియు దానితో సంబంధపడని తామరయాకువలె దివ్యజ్ఞానసంపన్నుఁడు సర్వవ్యవహారముల నాచరించుచు సంసారమునం దున్నను దానితో సంబంధపడక యసంగుఁడై యుండును.

ఆ. పావకుండు సర్వభక్షకుం డయ్యు ని
ర్దోషుఁ డైనభంగి దూరదర్శి

విషయరాగి యయ్యు వీతరాగియు నై వె
లుంగుచుండు ముక్తసంగుఁ డగుచు. 107

టీ. పావకుండు=అగ్ని, సర్వభక్షకుండయ్యుఁ=సమస్తపదార్థములను భుజించు వాఁడయ్యును (అనఁగాఁ గాల్చువాఁ డయ్యును), నిర్దోషుఁడైనభంగిఁ=దోషములేని వాఁడైనట్లు, దూరదర్శి=జ్ఞాని, విషయరాగియయ్యుఁ-విషయ=శబ్దాదులయందు, రాగి యయ్యుఁ=ఇచ్ఛగలవాఁడయ్యును, వీతరాగియునై=వైరాగ్యవంతుఁడు కూడనగుచు, ముక్తసంగుఁడగుచుఁ-ముక్త=విడువఁబడిన, సంగుఁడగుచుఁ=అభిమానము గలవాఁడై, వెలుంగుచుండుఁ=ప్రకాశించుచుండును.

తా. అగ్నిహోత్రుఁడు పరిశుద్ధములైనపదార్థములను గాని యపరిశుద్ధములైన పదార్థములను గాని భక్షించువాఁడైనను పరిశుద్ధుఁడే యైనట్లు రాజయోగియు సకలవిషయముల ననుభవించుచున్నను వైరాగ్యవంతుఁడే (అనఁగా: నిత్యపరిశుద్ధుఁడే) యగును.

తే. తనరుసాత్త్వికరాజసతామసములఁ
బొంది పొందఁడు నిర్గుణానందపరుఁడు
మంటి నంటియు నంటక యొంటి మెలఁగు
విమలమృత్తికాటకంబుచందమున ననఘ!. 108

టీ. అనఘ=ఓదోషరహితుఁడ, మంటిఁ, అంటియుఁ=తగిలియు, అంటక=తగులక, ఒంటిఁ=స్వతంత్రముగా, మెలం..మునఁ-మెలంగు = సంచరించునట్టి విమల=పరిశుద్ధమయిన, మృత్తికాటకంబు చందమునఁ=కుమ్మరిపురుగువలె, నిర్గుణానంద పరుఁడు-నిర్గుణ=సత్త్వాదిగుణశూన్యమైన, ఆనంద=బ్రహ్మానందమునందు, పరుఁడు=ఆశ గలవాఁడు (లేక బ్రహ్మానందమే ముఖ్యస్థానముగాఁ గలవాఁడు), తనరు...ములఁ-తనరు=ఒప్పునట్టి, సాత్త్వికరాజసతామసములఁ = సత్త్వరజస్తమోగుణములు, పొంది పొందఁడు=ఆశ్రయించియు ఆశ్రయింపనివాఁడే.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! కుమ్మరపురుగు మట్టియందే తిరుగుచున్నను దాని నంట నట్లు బ్రహ్మానందానుభవరసికుఁడు సత్త్వరజస్తమోగుణములను (అనఁగా: వానివలనఁ గలుగు ప్రకాశప్రవృత్తిమోహములను) జెందియు వానితో సంబంధపడఁడు.

చ. పరపురుషానురక్తి గలభామిని యెల్లపనుల్ గృహంబునం
బొరిఁబొరిఁ జేయుచుం బ్రియునిపొందు సుఖంబుగఁ జూచురీతి భా
స్వరపరతత్త్వవేది నిజవర్ణనిజాశ్రమయోగ్యధర్మముల్
నిరతము సల్పుచుం బరమనిర్మలసౌఖ్యము గాంచు నెమ్మదిన్. 109

టీ. పర్య...మిని-పర= ఇతరుఁడైన, పురుష=పురుషునియందు, అనురక్తిగల=ప్రీతిగల, భామిని=స్త్రీ, ఎల్లపనులు=సమస్తకార్యములను, గృహంబునన్=తనయింటియందు, పొరిన్‌పొరిన్=శీఘ్రముగా, చేయుచున్, ప్రియునిపొందున్=తనచేఁగావింపఁబడిన పురుషునియొక్క సంబంధమును, సుఖముగన్=సుఖమని, ఎంచురీతిన్=సర్వకాల సర్వావస్థలయందును దలంచునట్లు, భాస్వర...వేది-భాస్వర=ప్రకాశించుచున్న, పరతత్త్వ=పరబ్రహ్మతత్త్వమును, వేది=తెలిసికొన్నవాఁడు, నిజ...ములు-నిజవర్ణ=స్వకీయమైనజాతికిని, నిజాశ్రమ=స్వకీయమైనఆశ్రమమునకును, యోగ్య=తగిన, ధర్మముల్=విధులను, నిరతము=ఎల్లప్పుడును, సల్పుచున్ - చేయుచును, నెమ్మనిన్=మనస్సునందు, పరమ...చేతన్-పరమ=శ్రేష్ఠమైన, నిర్మల=పరిశుద్ధమైన, సౌఖ్యమున్=బ్రహ్మానందమును, కాంచున్=సర్వకాల సర్వావస్థలయందును జూచుచుండును.

తా. పరపురుషానురాగముగల స్త్రీ ఇంటియందలి సర్వకార్యములను చక్కఁగా నిర్వహించుచున్నను, అపరపురుషసమాగమసుఖమునే మనమున సర్వకాలములయందును భావించుచున్నట్లు జీవబ్రహ్మైక్యము నెఱింగినయోగి తనవర్ణాశ్రమధర్మములు పూనికతో నాచరించుచున్నను సర్వకాలములందును మనసున బ్రహ్మానందమునే కనుఁగొనుచుండును.

వ. అట్టిమహానుభావుండు ప్రారబ్ధవశంబుచే స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మంబులయందుఁ బ్రవర్తించుసమయంబున. 110

టీ. అట్టిమహానుభావుఁడు, ప్రారబ్ధవశంబుచేన్-ప్రారబ్ధ = పూర్వజన్మకర్మముయొక్క, వశంబుచేన్=స్వాధీనమం దుండుటవలన, స్వవర్ణా...యందున్-స్వవర్ణ=తనజాతికిని, ఆశ్రమ=తనయాశ్రమమునకును, ఉచిత=తగిన, ధర్మంబులయందున్=విధులయందు, ప్రవర్తించుసమయంబునన్=ప్రవర్తించుచున్నప్పుడు (అనఁగా: నాయాకర్మల నాచరించుచున్నప్పుడు.)

తా. స్పష్టము.

ద్విరదగతిరగడ.—

మొదలు సరిగాఁగఁ గను మోదమును ఖేదమును
వదలుకొని యుండుఁ బరవాదమును భేదమును
గలఁతపడి సల్పఁడు వికర్మమును గర్మమును
దలఁపఁ డొకయించుక యధర్మమును ధర్మమును
మఱలుకొని చేయఁ డభిమానమును మానమును
మఱచియును మానఁ డతిమానమును జ్ఞానమును
గ్రందుకొని పొందఁడు సుకాంతలను వింతలను

జెందఁ డతిదుర్విషయచింతలను వంతలను
సొలపోక జయించు నతిను ప్రియము నను ప్రియమును
దెలిసి కను నాత్మసుఖతృప్తియును జ్ఞప్తియును
తొల్యమతిఁ దాల్పఁ డభిలాషమును వేషమును
దుల్యముగఁ గాంచు ఘనతోషమును రోషమును
జెలులపైఁ నుంచఁ డిల స్నేహమును మోహమును
దెలియుఁ డిది సత్య మని దేహమును గేహమును
విరసముగ నెంచు నలవి త్తములు మొత్తముల
సరసముగ నెంచు మది సత్తములఁ జిత్తముల
భ్రమ గొని భజింపఁ డిలఁ బౌత్రులను బుత్రులను
సమముగఁ దలంచు నురుశత్రులను మిత్రులను
గర మభిలషింపఁ డొకకల్మియును బల్మియును
సిరియును గొనుఁ బుధులచెల్మియును దాల్మియును
సడలఁ డొకయింతయును శాంతియును దాంతియును
గడ కరుగనీఁడు ముఖకాంతియును గాంతియును
బ్రాపనుచుఁ జూచు గురుభక్తియు విరక్తియును
నోపిక నెఱుంగు శ్రుతియుక్తియును ముక్తియును. 111

టీ. మోదముక్ = సంతోషమును, ఖేదముక్ = దుఃఖమును, మొదలుసరిగాఁ గక్ = సమానముగా, కనుక్ = చూచును, పరవాదముక్ = ఇతరులతో వాదించుటయును, భేదముక్ = భేదబుద్ధియును, వదలుకొనియుండుక్ = విడిచిపెట్టును. వికర్మముక్ = నిషిద్ధకర్మమును, కర్మముక్ = విహితకర్మమును, కలఁతపడి = (ఇది నిషిద్ధమే. దీని నెట్లు చేయుదును? ఇది విహితకర్మమే. దీని నెట్లు చేయకుందును? అని) కలఁతజెంది. సల్పఁడు = చేయఁడు (అనఁగా దాను కర్తకాఁడు. కావున విధియైనను నిషిద్ధమైనను సమచిత్తముతో నాచరించుచుండు ననుట). అధర్మముక్, ధర్మముక్, ఒకయింతుక = కొంచెమైనను, తలంపఁడు = విచారింపఁడు, అభిమానముక్ = అహంకారమును, మానముక్ = గర్వమును, మరులుకొని = ఆసక్తుఁడై, చేయఁడు = కలుగచేసికొనఁడు, అతిమానముక్ = అధికమగుమానమును, జ్ఞానముక్ = బ్రహ్మజ్ఞానమును, మఱచియుక్ = ప్రమాదముఁజెందియైనను, మానఁడు = విడువఁడు, సుకాంతలక్ = చక్కని స్త్రీలను, వింతలక్ = ఆశ్చర్యకరములగు (లేక ఆనందకరములగు) వానిని, క్రందుకొని = అధికముగా, పొందఁడు = ఆశ్రయింపఁడు, అతిదుర్విషయచింతలక్ = శబ్దాదివిషయములను అందలి యాలోచనములును, వంతలక్ = అవిషయములు దొరకక పోవుట

వలనఁగలుగుదుఃఖములను, చెందఁడు, అతిసుప్తి=అతినిద్ర, అసుప్తియున్=నిద్ర లేకుం డుటను, పొరయక, సుఖముగ, జయించున్, ఆత్మసుఖతృప్తియున్-ఆత్మ=బ్రహ్మరూపమైన, సుఖ=ఆనందముచే, తృప్తియున్, జ్ఞప్తియున్=జ్ఞానమును (లేక జ్ఞానరూపమయిన బ్రహ్మమును), తెలిసి=శాస్త్రయుక్త్యనుభవములచేఁ దెలిసి, కనున్=చూచును, లౌల్యమతిన్=ఆసక్తమగుచిత్తముతో, అభిలాషమున్=కామమును, వేషమున్=వస్త్రాలంకారాదులను, తాల్పఁడు=ధరింపఁడు. ఘనతోషమున్=అధికమగుసంతోషమును (అనఁగా బరులకుఁ దనమీదం గలమంచియభిప్రాయమును). రోషమున్=(పరులకుఁ దనపైఁ గలిగిన) రోషమును, తుల్యముగన్=సమానముగా, కాంచున్=చూచును, ఇలన్=ఈభూమియందు, స్నేహమున్ = అనురాగమును, మోహమున్=భ్రాంతిని, చెలులపైన్=స్త్రీలపై (లేక మిత్రులపై), ఉంచఁడు. దేహమున్=ఈదేహమును, గేహమున్=గృహమును, ఇదిసత్యమని="ఇదియథార్థము" అని, తెలియఁడు=తలంపఁడు; ఆలవిత్తములన్=ధనములను, మొత్తములన్=బంధుసమూహములను, విరసముగనెంచున్=రసహీనములని తలంచును, మదిన్=మనస్సునందు, సత్తములన్=శ్రేష్ఠులను(అనఁగా బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠులను), చిత్తములన్=బ్రహ్మాకారవృత్తులను, సరసముగన్= సారవంతములుగా, ఎంచున్=నిశ్చయించును, పౌత్రులన్=మనుమలను, పుత్రులన్=కుమారులను, భ్రమగొని=(వీరు నావారు; నేనువీరివాఁడను; మాకిరువురకు సంబంధముకలదు అని భ్రాంతి చెంది,) భజింపఁడు=సేవింపఁడు (అనఁగా నభిమానింపఁడు), ఉరుశత్రులన్=గొప్పశత్రువులను, మిత్రులన్=స్నేహితులను, సమముగఁదలంచున్=సమానముగాఁజూచును, ఒకకల్మియున్=ఏవిధమగుసంపదనుగాని, బల్మియున్=బలమునుగాని, కరము=మిగుల, అభిలషింపఁడు = కోరఁడు, బుధులచెల్మియున్ = విద్వాంసులస్నేహమును, తాల్మియున్=ఓర్పును, సిరియనుకొనున్ = మహాసమృద్ధిగాఁ దలంచును, శాంతియున్=చిత్తశాంతిని, దాంతియున్=ఇంద్రియనిగ్రహమును, ఒకయింతయున్=కొంచెమైనను, సడలఁడు=విడువఁడు, ముఖకాంతియున్, క్షాంతియున్=శీతోష్ణసహనంబును, కడకరుగనీఁడు=తొలఁగిపోనీయఁడు. (అనఁగా నెప్పుడును విశేషమగుముఖకాంతిని గలిగి శీతోష్ణాదుల సహించుచు నుండును.) గురుభక్తియున్, విరక్తియున్=వైరాగ్యంబును, ప్రాపనఁజూచున్="ఇవియే మనకు శరణము" అని తలంచును, శ్రుతియుక్తియున్=వేదయుక్తులను (లేక వేదములనుయుక్తులను) ముక్తియున్=మోక్షంబును, ఓపికనెఱుంగున్=పరిశ్రమముఁజేసి తెలిసికొనును.

తా. మఱియు నాబ్రహ్మజ్ఞాని వ్యవహారములు చేయునప్పుడు సుఖదుఃఖములసమానముగాఁ జూచును. పరు లెట్లుచెప్పినను "అవును కాదు" అనఁడు. "వారు నావారు కారు. వీరు నావారు. నేను వేఱు, వాఁడు వేఱు" అని భేదసంకల్పమును జేయఁడు. "ఇది నిషిద్ధకర్మ. ఇది విహితకర్మ. దీనినిచేయరాదు. దీనిని చేయవచ్చును" అని కొంచె

మైనను లక్ష్యము చేయఁడు. మనసున కలఁత నొందఁడు. ధర్మాధర్మములఁ గొంచెమైనను విమర్శింపఁడు (అనఁగా నేది యెప్పటికిఁ దటస్థించునో దానినప్పుడు కలఁత యేమియు లేకుండ నొనర్చును.) అహంకారగర్వముల నెన్నటికిని జెందఁడు. త్రివిధమానములను బ్రహ్మజ్ఞానంబును విడువఁడు. స్త్రీలను కాని యాశ్చర్యకరము లగునితర విషయములను కాని యాశ్రయింపఁడు. విషయానురాగమును కాని అవి దొరకకుండుటవలనఁ దుఃఖమును కాని పొందఁడు. నిద్రను జాగ్రత్తను కూడ జయించును. బ్రహ్మానందానుభవమునఁగలుగుతృప్తిని కూటస్థరూప మగునిత్యజ్ఞానప్రకాశమును వివేకదృష్టిచే నెఱుంగును. ఏవిషయమునం దైనను గోర్కెనిగాని వస్త్రభూషణాద్యలంకారములను గాని యాసక్తుఁడై చేయఁడు. అట్టివానికిఁ బరు లేమిచేసినను వికారముండక పోవుటచే దోషము లేదు కదా. తన్ను జూచి ఇతరులు సంతసించినను కోపించిన నొక్కటిగాఁ జూచును. మిత్రులపై స్నేహభావమును కాని స్త్రీలపై ననురాగమును (లేక భ్రాంతిని) కాని యుంచఁడు. ఈదేహమును గృహమును సత్యములఁగా నెన్నఁడును భావింపఁడు ధనసమూహములను బంధువులను నిస్సారభూతములుగాఁ జూచును. సత్పురుషులను జ్ఞానముచేఁ బ్రసన్నము దివ్యహృదయములను సారభూతములనుగాఁ జూచును. పుత్రులైనను పౌత్రులైనను వారియెడ భ్రాంతినుంచఁడు. శత్రుమిత్రుల సమముగాఁ జూచును. తనసంపదనుగాని బలమునుగాని కొంచెమైననుగోరఁడు. విద్వాంసులతో స్నేహముచేయుటయు, నోర్పు కలిగియుండుటయు ననునవియే మహైశ్వర్యమని భావించును. చిత్తశాంతిని ఇంద్రియనిగ్రహమును కొంచెమైన వదలఁడు. ముఖకాంతిని ఓర్పును ఇటు నటుఁ జలింపనీయఁడు. (అనఁగా నెప్పుడును ముఖకాంతితోఁ గూడియేయుండును.) గురుభక్తివైరాగ్యములే శరణము అని నమ్మియుండును. వేదములును దానికనుగుణము లగు యుక్తులను (లేక వేదమునందలి సూక్తులను) మోక్షమును (అనఁగా మోక్షస్వరూపమును) బూన్కితో విచారించును.

వ. అని మఱియు నిది శాస్త్రోక్తప్రకారం బింక ననుభవంబు వినుము. 112

టీ. అని, మఱియుఁ, ఇది=ఈచెప్పినదంతయు, శాస్త్రోక్తప్రకారంబు=శాస్త్రమున ననుసరించి చెప్పంబడినది, ఇంకఁ, అనుభవంబు=అనుభవమునను సరించి చెప్పంబడు దానిని, వినుము.

తా. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగా చెప్పి శ్రీరాముఁడు హనుమంతునితో నిట్లనియె. ఓయాంజనేయుఁడా! పైచెప్పిన బ్రహ్మజ్ఞచర్యయంతయు శాస్త్రోక్తమైనది. ఇఁక మహాత్ములయనుభవము ననుసరించి సర్వమును వివరింతును.

అవ. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి దృష్టాంతపూర్వకముగా ననుభవము నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

మ. తలఁపన్ గాఢవిరక్తియున్ స్ఫుటతరాద్వైతాత్మవిజ్ఞానము
జ్జ్వలసర్వేంద్రియమానసోపరతియున్ సంపూర్ణమై నిత్యమున్

వెలయంగాఁ దనుఁ గాంచు కేవలునకున్ విశ్వంబు చూపట్టునే
కలలోఁ గన్నగజంబు మేలుకొనినం గన్పట్టునే మారుతీ!. 113

టీ. మారుతీ=ఓవాయుపుత్రా, తలంపన్=విచారింపఁగా, గాఢవిరక్తియున్-గాఢ=అత్యధికమైన, విరక్తియున్=వైరాగ్యంబును, స్ఫుట...నమున్, స్ఫుటతర=స్పష్టమైన, అద్వైత=ఏకరూపమైన, ఆత్మ=పరబ్రహ్మముయొక్క-విజ్ఞానమున్=అనుభవజ్ఞానమును, ఉజ్జ్వల...రతియున్-ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, సర్వ=సమస్తము లయిన, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములయొక్కయు, మానస=మనస్సుయొక్కయు, ఉపరతియున్=శాంతియును, నిత్యమున్=ఎల్లప్పుడును, సంపూర్ణమై, వెలయంగాన్=అభివృద్ధి చెందుచుండఁగా, తనున్=తనస్వరూపమును, కాంచు కేవలునకున్=చూచునట్టియేక స్వరూపునకు, విశ్వంబు=ప్రపంచము, (అసత్యమైన ప్రపంచము), చూపట్టునే=కానవచ్చునా? (కానరాదు.) కలలోన్, కన్నగజంబు=చూచినయేనుఁగు, మేలుకొనినన్, కన్పట్టునే=కానవచ్చునా? (అవఁగా కానరాదు. కలలోనిపదార్థములవలె భ్రాంతియున్నప్పుడు మాత్రమేకనంబడు ప్రపంచము భ్రాంతిలేని సిద్ధునకు గానరాదు అనిభావము).

తా. ఓ యాంజనేయా! దృఢమగు వైరాగ్యంబును ఆత్మస్వరూపవిజ్ఞానంబును దానివలనఁగలిగినచిత్తేంద్రియశాంతియును గలమహాత్మునకు సర్వకాలములయందు నాత్మావలోకనముఁ జేయంగలధన్యులకు నీప్రపంచము బొత్తిగనే కానరాదు. భ్రాంతికల్పితమగుటచే నీప్రపంచము స్వప్నతుల్యమైనది. పారమార్థికమగుటచే నాత్మరూపము జాగ్రదవస్థాతుల్యమైనది. కావున యథార్థజ్ఞానము కలమహాత్మునికి స్వప్నదృష్టమైన గజము జాగ్రతయందుఁ గానరానిభంగి నీప్రపంచము బొత్తిగనే కానరాదు, ఇది యనుభవసిద్ధమేకదా! కావున బ్రహ్మజ్ఞాని ప్రారబ్ధానుభవముఁ జేయుచున్నట్లు భ్రాంతులకుఁ దోఁచు నంతియే కాని వాని కాయనుభవమే లేదని నిశ్చయించుకొనవలయును.

—బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మవిద్వరబ్రహ్మవిద్వరీయబ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులలక్షణము.—

వ. ఇంక నొక్కవిశేషతాత్పర్యంబు వివరించెద నాకర్ణింపుము బ్రహ్మవిదుండు బ్రహ్మవిద్వరుండు బ్రహ్మవిద్వరీయుండు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుం డన ముముక్షురూపతత్త్వజ్ఞులు నలువురు గలరందు దేహేంద్రియాదికర్తృత్వంబును గర్మఫలకాంక్షయు లేక నిత్యనైమిత్తికంబులైన యజ్ఞదానతపఃప్రముఖవైదికకర్మంబుల యథావిధిగా నాచరించుచుఁ గామ్యకర్మంబుల విడిచి శాస్త్రగర్హితంబులు గాని లౌకికకర్మంబుల యథోచితంబుగా నొనర్చుఁ బుత్రమిత్రకళత్రాదిక్షేత్రాదులయందు వైరాగ్యంబు గలిగి యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుండుఁ గామరాగద్వేష

భయలోభమోహమదమత్సరాదినానావిధచిత్తవికారరహితుండు
సతతవిజితశరీరేంద్రియప్రాణాంతఃకరణుండు నిరహంకారుండు నిత్య
ప్రసన్నచిత్తుండుఁ బరమకారుణికుండుఁ బరమశాంతుండు జ్ఞానవిజ్ఞా
నసంపన్నుండు నంతస్సుఖుండు నంతరారాముండు నంతఃప్రకాశుం
డు నాత్మరతుండు నాత్మతృప్తుండు నాత్మసంతుష్టుండు నై సంచరిం
చునతండు బ్రహ్మవిదుండు మఱియు సకలవైదికలౌకికకర్మంబుల విధి
పూర్వకంబుగా సన్యసించి పూర్వోక్తలక్షణంబుల విలసిల్లి సంప్రాప్త
దుఃఖంబుల ద్వేషింపక నివృత్తసుఖంబులఁ గోరక ప్రకాశప్రవృత్తిమో
హంబుల నుదాసీనునిచందంబునఁ జూచుచు సుఖదుఃఖమోహాదికా
ర్యాకార్యగుణంబులయందుఁ జిత్తేంద్రియాదివికారకారణగుణంబు
లు ప్రవర్తించుచుండ వానిచేతం జలింపంజేయఁబడక నిశ్చలుండు
సమదుఃఖసుఖుండు స్వస్థుండు సమలోష్టాశ్మకాంచనుండుఁ దుల్య
ప్రియాప్రియుండుఁ దుల్యనిందాస్తోత్రుండుఁ దుల్యమానావమా
నుండుఁ దుల్యశత్రుమిత్రపక్షుండు సంపరిత్యక్తసర్వారంభుండు నగు
గుణాతీతుండు బ్రహ్మవిద్వరుం డనం దగు మున్ను వివరించిన గుణం
బులన్నియుఁ బ్రకాశించుచుండ సంతతసహజామనస్క రాజయోగ
నిష్ఠాగరిష్ఠుండై యొడనెడఁ బరులవలన మేలుకొలుపంబడి కించిద్వ్యా
హారంబుఁ గొనుచు సుప్తుండైనవాని తెఱంగున విశ్వంబును మఱ
చియుండునతండు బ్రహ్మవిద్వరీయుండు దనవలన నొరులవలనఁ బున
రుత్థానంబు లేక బాహ్యాభ్యంతరంబుల మఱచి నిరంతరనిర్వికల్ప
సమాధినిష్ఠుండై పరిపూర్ణప్రత్యగభిన్నపరబ్రహ్మచైతన్యప్రకాశమా
త్రుండై వెలుంగునతండు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుం డనందగునందు మొదల
యిరువురకుఁ బ్రారబ్ధంబు దోఁచియు మిథ్యాభూతంబై యుండు నరీ
యునందుఁ గలిగియు లేకుండు వరిష్ఠున కేమాత్రంబు లేదు గావున
నిమ్మహానుభావుల యనుభవంబులు నీ వడిగినప్పటినుండి యేర్పఱిచి
చెప్పితిఁగాదే యని వెండియు నిట్లనియె. 114

టీ. ఇంకన్, ఒక్క—విశేషతాత్పర్యంబున్=మఱియొక ప్రధానాంశమును, వివ
రించెదన్, ఆకర్ణింపుము=వినుము, బ్రహ్మవిదుండు=బ్రహ్మవిదుఁడనియు, బ్రహ్మవిద్వ
రుండు=బ్రహ్మవిద్వరుఁడనియు, బ్రహ్మవిద్వరీయుండు=బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడనియు, బ్రహ్మ
విద్వరిష్ఠుండు=బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుండనియు, అనన్, మత్స్వ...జ్ఞులు—మత్స్వరూప=నాయ

థార్థస్వరూపముయొక్క, తత్త్వజ్ఞులు=నిజమును దెలిసినవారు, నలువురుగలరు, అందుఁ=వారిలో, దేహేం...త్త్వంబు-దేహ=దేహము, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ఆది=మొదలగువానియొక్క, కర్తృత్వంబు=కర్తృత్వము (అనఁగా దేహాదులు చేయుకార్యములఁ దానే చేసినట్లు భావించుట, కర్మఫలకాంక్షయుఁ-కర్మ=తనచేఁజేయఁబడిన కర్మలయొక్క, ఫలకాంక్షయుఁ=ఫలములయందలియాశయును, లేక, నిత్యనైమిత్తికంబులైన=ప్రతిదినము నాచరింపవలసిన సంధ్యావందనాదులును కారణాంతరమువలన నాచరింపఁబడు శ్రాద్ధాదులును, యజ్ఞదానతపంబులు-యజ్ఞము=యజ్ఞము మొదలయిన పూజలు, దాన=దానంబు, తపంబులు=తపస్సులు, ప్రముఖ=మొదలైన, వైదికకర్మంబులఁ=వేదోక్తకర్మములను, యథావిధిగాఁ=శాస్త్రోక్తప్రకారముగా, ఆచరించుచుఁ=చేయుచు, కామ్యకర్మంబులఁ=ఫలాపేక్షచే నాచరించునగ్నిష్టోమాదులను, విడిచి శాస్త్రగర్హితంబులు గాని=శాస్త్రమునందు నిషేధింపఁబడని, లౌకికకర్మంబులఁ=లోకోచితములగుధనార్జనాదికర్మంబులను, యథోచితంబుగాఁ=తగినట్లు, ఒనర్చుచుఁ=చేయుచు, పుత్ర...యందుఁ-పుత్త్ర=పుత్త్రులు, మిత్ర=స్నేహితులు, కళత్ర=భార్య, విత్త=ధనము, క్షేత్ర=భూములు, ఆదులయందుఁ=మొదలగుసర్వపదార్థములయందును, వైరాగ్యంబుగలిగి=విరక్తుఁడై, యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుండును=అప్రయత్నముగా దొరికినదానితో తృప్తి నొందువాఁడును, కామ..సును-కామ=కోరిక, రాగ=ఉన్నదాని ననుభవింపవలెనను నిచ్ఛ, ద్వేష=వైరము, భయ=భయము, లోభ=తనకున్నదానిని నొకరి కియ్యకుండవలెనను దుర్వృత్తి, మోహ=మోహము, మద=మదము, మత్సర=దీర్ఘక్రోధము, ఆది=మొదలైన, నానావిధ=అనేకవిధములైన, చిత్తవికారరహితుండును=మనోవికారములు లేనివాఁడును, సతత...డును-సతత=ఎల్లప్పుడును, విజిత=జయింపఁబడిన, శరీర=శరీరములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ప్రాణ=ప్రాణవాయువులు, అంతఃకరణుండును=మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములుకలవాఁడును, నిరహంకారుండును=అభిమానము లేనివాఁడును, నిత్య...చిత్తుండును - నిత్య=ఎల్లప్పుడు, ప్రసన్న=శాంతిని పొందిన, చిత్తుండును=మనస్సుకలవాఁడును, పరమకారుణికుండును=మిగుల దయగలవాఁడును, పరమశాంతుండును-పరమ=మిగుల, శాంతుండును=చిత్తశాంతి గలవాఁడును, జ్ఞాన..డును-జ్ఞాన=అపరోక్షజ్ఞానముతోను, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముతోను, సంపన్నుండును=కూడినవాఁడును, ఆంతస్సుఖుండును=బ్రహ్మానందమే యానందముగాఁ గలవాఁడును, అంతరారాముండును=తనలోనే క్రీడించువాఁడును, అంతఃప్రకాశుండును = ఆత్మప్రకాశమే ప్రకాశముగాఁ గలవాఁడును, ఆత్మరతుండును-ఆత్మ=పరబ్రహ్మమునందు (లేక తనయందు), రతుండును=ఆసక్తిగలవాఁడును, ఆత్మతృప్తుండును=తనయందె తృప్తినొందువాఁడును, ఆత్మసంతుష్టుండునై=తనయందే సంతోషించువాఁడునగును. సంచరించునతఁడు=తిరుగుపురుషుఁడు, బ్రహ్మవిదుండు=బ్ర

హ్మవిదుఁ డనఁబడును. మఱియుఁ, సకల...ములఁ-సకల=సమస్తమైన వైదిక=వేదోక్తమయినట్టియు, లౌకిక=లోకోచితమైనట్టియు, కర్మంబులఁ=కార్యములను, విధిపూర్వకంబు గాఁ=శాస్త్రోక్తముగా, సన్యసించి=సన్యాసము చేసి(అనఁగా సన్యాసాశ్రమము నంగీకరించి), పూర్వోక్తలక్షణంబులఁ-పూర్వోక్త=పూర్వము చెప్పఁబడిన, లక్షణంబులఁ=బ్రహ్మవిదునిలక్షణములతో, విలసిల్లి=ప్రకాశించి, సంప్రాప్తదుఃఖంబులఁ=వచ్చుచుండుదుఃఖములను, ద్వేషింపక=వద్దనక, నివృ...లఁ-నివృత్త=పోయిన, సుఖంబులఁ=సౌఖ్యములను, కోరక, ప్రకా...బులఁ-ప్రకాశ=జ్ఞానము(ఇది సత్యగుణమభివృద్ధియగునప్పుడు కలుఁగునది) ప్రవృత్తి=కర్మాసక్తిని, (ఇది రజోగుణమభివృద్ధియగునప్పుడు కలుఁగునది), మోహంబులఁ=అజ్ఞానమును (ఇది తమోగుణ మభివృద్ధియగునప్పుడుకలుగునది), ఉదాసీనునిచందంబునఁ=మధ్యస్థునివలె, చూచుచుఁ, సుఖ...యందుఁ-సుఖ=సుఖము (ఇది సత్వగుణజన్యము), దుఃఖ=దుఃఖము (ఇది రజోగుణజన్యము), మోహ=భ్రాంతి లేక మైమఱపు, (ఇదితమోగుణజన్యము, ఆది=మొదలైన, కార్య=విహితకర్మములయొక్కయు, అకార్య=నిషిద్ధకర్మలయొక్కయు, గుణంబులయందుఁ=ఫలములయందు (అనఁగా రాగద్వేషములతోఁగూడి సుఖఫలములయందు రాగంబును దుఃఖములయందుద్వేషంబునునుండుట), చిత్తేం...బులు-చిత్త=మనస్సు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ఆది=మొదలగువానియొక్క, వికార=వికారంబులు (లేక ప్రవృత్తులను), కారణ=కారణములైన, గుణంబులు=సత్త్వాదిగుణములు, ప్రవర్తించుచుండఁ, వానిచేతఁ=అస్వభావములచేత, చలింపఁజేయఁబడక=కదలింపఁబడక (అనఁగా 'సుఖదుఃఖఫలములకై నేను ప్రవర్తించుచున్నాను' అనునభిమానముకలుగునట్లుచేయంబడక), నిశ్చలుండును=చలనములేనివాఁడును, సమదుఃఖసుఖుండును=దుఃఖసుఖములయందనుభవముగలవాఁడును, భావస్వస్థుండును=చిత్తశాంతిగలుగుటచేసుఖముగానుండువాఁడును, సమలో...నుండును-సమ=సమానమయిన, లోష్ట=మట్టిపెళ్ళ, అశ్మ=ఱాయి, కాంచనుండును=బంగారముగలవాఁడును, తుల్యప్రియాప్రియుండును=ప్రియమైనవిషయమునందును కానివిషయమునందును సమబుద్ధిగలవాఁడును, తుల్యనిందాస్తోత్రుండును=ఒకఁడు తన్నునిందించినను భూషించినను సమచిత్తముతోనుండువాఁడును, తుల్యమానావమానుండును=ఒకఁడు తన్ను గౌరవించినను అవమానించినను ఒకటిగానుండువాఁడును, తుల్యశత్రుమిత్రపక్షుఁడును=శత్రుమిత్రులనేకరూపముతోఁజూచువాఁడును, సంపరి...భుండును-సంపరిత్యక్త=విడువఁబడిన, సర్వ=సమస్తములయిన, ఆరంభుండును=ప్రయత్నములు(లేక, కార్యములు) గలవాఁడును, అగుగుణాతీతుండు-అగు=అయినట్టి, గుణ=సత్త్వరజస్తమోగుణములకు, అతీతుండు=అతిక్రమించినవాఁడు, బ్రహ్మవిద్వరుండనఁబడునుఁ=బ్రహ్మవిద్వరుఁ డని చెప్పంబడును. మున్ను=పూర్వమును, వివరించినగుణంబులన్నియుఁ=సద్గుణము లన్నియు, ప్రకాశించుచుండఁ=ప్రకాశించుచుండఁగా, సం

తత...ష్ఠుండై-సంతత=ఎల్లప్పుడును, సహజ=స్వభావసిద్ధమయిన, అమనస్క=అమనస్కమనెడు, రాజయోగ=రాజయోగముయొక్క, నిష్ఠా=నిష్ఠచేత, గరిష్ఠుఁడై=ఒప్పుచున్నవాఁడై, ఎడనెడ=నడుమనడుమ, పరులవలనన్=ఇతరుల కారణమున, మేలుకొలుపంబడి=సమాధిని విడిచి లేచునట్లు చేయఁబడి, కించిదాహారంబున్-కించిత్=కొంచెము, ఆహారంబున్, కొనుచున్=అంగీకరించుచు, సుప్తుండైనవాని తెఱంగునన్=నిదురించువానివలె విశ్వంబు=ప్రపంచమును, మఱచియుండునతండు=మఱచియుండువాఁడు, బ్రహ్మవిద్వరీయుండు=బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడనఁబడును. తనవలనన్=స్వయముగాఁగాని, పరులవలనన్=ఇతరులమూలమునఁగాని, పునరుత్థానంబు లేక=సమాధినుండి లేచుటయనునదియే లేక, బాహ్యాంతరంబులు మఱచి=లోపల వెలుపల నున్న పదార్థములనన్నిటిని మఱచి, నిరంతర...ష్ఠుండై-నిరంతర=సర్వకాలము, నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములు లేని, సమాధి=అమనస్క రాజయోగ సమాధియందు, నిష్ఠుండై=స్థితిగలవాఁడై, పరి...ర్ణుఁడై-పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైనట్టియు, ప్రత్యగభిన్న=జీవాభిన్నమైనట్టియు (అనఁగా కూటస్థునికంటె వేఱుకానట్టియు, పరమశ్రేష్ఠమైనట్టియు) బ్రహ్మచైతన్య=బ్రహ్మరూపముగు జ్ఞానమనెడు, ప్రకాశమాత్రుండై=ప్రకాశమే తానై, వెలుఁగునతండు=ప్రకాశించువాఁడు, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుండగున్=బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడనఁబడును. అందున్=ఈనలుగురిలో, మొదలిరువురకున్=బ్రహ్మవిదునకును బ్రహ్మవిద్వర్యునకును, ప్రారబ్ధంబు=ప్రారబ్ధకర్మము, తోఁచియున్=కానవచ్చుచుండియు, మిథ్యాభూతంబైయుండున్=అసత్యమైయుండును. వరీయునందున్=బ్రహ్మవిద్వర్యునియందు, కలిగియు లేకుండున్=ప్రారబ్ధముండియును లేనిదే యగును; వరిష్ఠునకున్=బ్రహ్మవిద్వంసునకు, ఏమాత్రంబు=అల్పముగానైనను లేదు. కావునన్=కాఁబట్టి, ఇమ్మ...బులు-ఇమ్మహానుభావుల=ఈమహాత్ములయొక్క, అనుభవంబులు, నీవడిగినప్పటినుండి, ఏర్పఱచి=విభాగించి, చెప్పితిగాదే=చెప్పితినిగదా (బాగుగాఁ దెలిసికొంటివా' అని వాక్యశేషము.) అని, వెండియున్=మఱియును, ఇట్లనియెన్=ఈవిధముగా చెప్ప నారంభించెను.

తా. ఓయాంజనేయా! మఱియొకవిశేషమును నిరూపించెదను వినుము. బ్రహ్మవిదుఁడనియు బ్రహ్మవిద్వరుఁడనియు బ్రహ్మవిద్వరీయుండనియు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుండనియు బ్రహ్మజ్ఞానులు నాలుగువిధములు గలవారై యున్నారు. అందు బ్రహ్మవిదుఁడు బ్రహ్మవేత్తయయ్యును సర్వప్రపంచంబును పరబ్రహ్మంబుగా భావించుచు దేహేంద్రియాదులకుఁ గల కర్తృత్వమును దనపై నారోపించుకొనక ఫలకాంక్షాశూన్యముగా నిత్యనైమిత్తిక కర్మముల వేదోక్తప్రకారంబుగా నాచరించును. కామ్యకర్మములను నిషిద్ధకర్మములను బరిత్యజించును. పుత్రమిత్రకళత్రాదులయందు వైరాగ్యము కలవాఁడయ్యును అప్రయత్నముగా దొరకినధనముతో వారలఁ బోషించును. శాస్త్రమునందు

దూషింపఁబడనిలౌకికకర్మలమాత్రమే యాచరించును. కామాదివికారములు లేక సర్వకాలములయందును శరీరేంద్రియప్రాణములజయించి సర్వభూతములయందును, దయకలిగి పరమశాంతుఁడై యాత్మాలోకనముచే నానందించును నాత్మప్రకాశముచేఁ బ్రకాశించును నాత్మయందు తృప్తిఁజెంది నాత్మస్వరూపావలోకనముచే సంతసించుచు నెన్ని కార్యము లాచరించుచున్నను స్వస్వరూపావలోకనమునందే యాసక్తుఁడై సంచరించుచుండును. జ్ఞానము, అనుభవము పరిపూర్ణమైయుండ సర్వవ్యవహారముల నహంకారరహితముగా నాచరించును సర్వదా యాత్మనిష్ఠతో నొప్పుచుండును. బ్రహ్మవిద్వరుఁడు సకలలౌకికవైదికకర్మంబుల నన్యసించును. తక్కిన శాంత్యాదిగుణము లీయిరువురకును సమానములే అయిన నీ బ్రహ్మవిద్వరునికి గుణాతీతలక్షణములు ప్రధానములై యుండును. ఇఁక బ్రహ్మవిద్వర్యుఁడు పైలక్షణములతో నొప్పుచుండును. ఇఁక విశేషమేమనిన, నతఁడు సర్వకాలములయందును నిదురించువానివలె నిర్వికల్పసమాధియందే యుండును. అయినను ఉచితసమయములందు పరులచే మేలుకొలుపఁబడును. తగినంతవఱకు నాహారవిహారాదుల నంగీకరించును. బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁ డిట్లుగాక నెప్పటికిని స్వయముగాఁగాని పరులప్రేరేపణచేఁ గాని మేలుకొనఁడు. ఎల్లప్పుడును కూటస్థునకంటె నభిన్నుఁడైనపరబ్రహ్మమే తానై ప్రపంచమునంతయు మఱచియుండును. ఈనలువురిలో మొదటియిరువురకును ప్రారబ్ధము కలదు; కాని, యది శూన్యరూపమై యుండును. మూఁడవవానికిఁ గొంచెముండును; కాని లేనిదేయగును. నాలవవానికి బొత్తిగనే లేదు. ఇట్లు వీరియనుభవములఁ బ్రత్యేకముగా నెఱుంగుము. ఓ పార్వతీ! ఇట్లు చెప్పి యారఘురాముఁడు మరల ని ట్లనియె.

{ వైరాగ్యబోధోపరతుల తారతమ్యకారణరూప కార్యచాచార ప్రకారము. }

అవ. ఇట్లు విభాగించి వారలకుఁ గలభేదముల నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

తే. అతులవైరాగ్యబోధోపరతులు మూఁడు
గలవు తారతమ్యంబుల నలువురకును
సుఖము లారీతి నించుమించులుగ నలరు
గాని కేవలమోక్ష మొక్కటియె వత్స. 115

టీ. వత్స=పుత్త్రా; నలువురకుః=బ్రహ్మవిదుఁడు మొదలగు నీనలుగురకును, మూఁడు అతుల...రతులు_అతుల=శ్రేష్ఠమైన, వైరాగ్య=విరక్తి, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతులు=చిత్తశాంతి యనునది, తారతమ్యంబులః=ఎక్కువతక్కువలుగా, కలవు=ఉన్నవి. సుఖములు=ఆనందములును, ఆరీతిః=వైరాగ్యాదులవలెనే, ఇంచుమించులుగః=హెచ్చుతక్కువలుగా, అలరుగాని = ఉండును గాని, కేవలమోక్షము=ప్రధానమగు మోక్షము,

తా. ఓపుత్రా! వైరాగ్యము జ్ఞానము ఉపరతి యనునీమూఁడును పైనఁ జెప్పఁబడినలువురకును తారతమ్యములుగా నుండును. ఈతారతమ్యమువలన నానందము కూడ తారతమ్యముగలదై యుండును. ఇట్లుండుటవలన హానియేమియును లేదు. జ్ఞానమంద ఱకు నొక్కటియే కావున జ్ఞానసాధ్యమగు మోక్షమందఱకు నొక్కటియే.

అవ. ఇట్లు చెప్పి ప్రస్తావవశమున వైరాగ్యబోధోపరతుల వివరించుచు న్నాఁడు.—

తే. అతులవైరాగ్యబోధోపరతులు యతుల
మతుల నెడఁబాయ వన్యోన్యగతుల నెనసి
సూఁటి దప్పి యొకానొకచోట నొండు
రెండు ప్రతిబంధవశమున నుండు ననఘ. 116

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడ! అతుల...రతులు-అతుల=శ్రేష్ఠములైన, వైరాగ్య=విరక్తి, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతులు=చిత్తశాంతియనునవి, అన్యోన్యగతులన్=అన్యోన్యసంబంధములతో, ఎనసి=కలసి, యతులమతులన్=యతుల బ్రహ్మానుభవమునకై ప్రయత్నించువారియొక్క, మతులన్=మనస్సులను, ఎడఁబాయవు=విడిచియుండవు, ప్రతిబంధవశమునన్=ఆగామివర్తమానభూత ప్రతిబంధములవలన (ఒకవస్తువునందు అత్యధికమగునభిమానము కలిగియుండుట మొదలగు పునర్జన్మకారణము. ఆగామి ప్రతిబంధములు; రాగద్వేషాదులు తొలఁగిపోకుండుట, మొదలగునవి వర్తమాన ప్రతిబంధములు గడచినవిషయమునందలి ప్రేమ మొదలగునవి సంస్కారరూపములై మనసునం దుండి సమయమున బాధించుచుండుట, (అనఁగా సమాధియందు మనసు స్థిరముగా నీకుండుట భూతప్రతిబంధము అని తెలిసికొనవలయును.) సూటిదప్పి=సంబంధములు విడిచి, ఒకానొకచోటన్=ఒకానొకస్థలమునందు, ఒండు=ఒకటిమాత్రమే, రెండు=రెండుమాత్రమే, ఉండున్=నిలచియుండును. (అనఁగా వైరాగ్యబోధోపరతులు మూఁడును యేకముఖముగా నుండుటకు ప్రతిబంధములు భంగము కలిగించుటయుఁ గూడా కలదు).

తా. ఓదోషరహితుఁడా! ఆవైరాగ్యబోధోపరతులు పరస్పరము నిత్యసంబంధము కలవై బ్రహ్మానుభవప్రయత్నము గలవారిమనస్సులను విడిచియుండవు. ఒకానొకచోట ప్రతిబంధబాహుళ్యముచే నొకటిమాత్రమే యుండుటయు రెండుమాత్రమే యుండుటయుఁగూడఁ గలదు.

తే. వీనిలో బోధ మెక్కు డజ్ఞానమునకు
గడమ రెండును దగ సహకారు లరయ
వరుస నీమూఁడు గలిగినవారలకును
గరతలామలకంబు మోక్షంబు వత్స. 117

టీ. వత్స=బిడ్డా! వీనిలోన్=ఈమూఁడింటిలో, బోధము=జ్ఞానము, ఎక్కుడు=ఉత్తమమైనది (లేక, ముఖ్యమైనది), అజ్ఞానమునకున్ = అబోధమునకు, కడమరెండును=మిగిలినరెండును (అనఁగా వైరాగ్యోపరతులురెండును), తగన్=ఒప్పునట్లుగా, అరయన్=విచారింపఁగా, సహాకారులు=సహాయ్యము చేయునవి.(అనఁగా నభివృద్ధిజేయునవి), వరుసన్=క్రమముగా, ఈమూఁడు గలిగినవారలకున్=వైరాగ్యబోధోపరతులు మూఁడు నున్నవారలకు, మోక్షంబు, కరతలామలకంబు-కరతల=చేతియందలి, ఆమలకంబు=ఉసిరికకాయవంటిది. (సులభమైనది.)

తా. ఆమూఁడింటిలో జ్ఞాన మధికము (ఇదియే బోధ మనంబడును.) తక్కిన రెండు నాబోధమునకు సహాయకారులు. ఓపుత్రా! యీమూఁడును ఏపురుషునికిఁ గలవో ఆతనికి మోక్షము కరతలామలకము.

క. అక్షరతత్త్వజ్ఞానము, సాక్షాన్మోక్షప్రదంబు సాంసారికదుః
ఖక్షయకర మగుఁ దక్కిన,లక్షణములు సుఖకరములు లలితాత్ములకున్.

టీ. లలితాత్ములకున్=నిర్మలచిత్తులకు,అక్షరతత్త్వజ్ఞానము-అక్షర=జీవునియొక్క, (లేక,కూటస్థునియొక్క,)తత్త్వజ్ఞానము=యథార్థస్వరూపపరిజ్ఞానము(బోధము)సాక్షాన్మోక్షప్రదంబు-సాక్షాత్=ప్రత్యక్షముగా(అనఁగా ఇతరసాధనముల నపేక్షింపకయే 'జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యం'='జ్ఞానమువలననే మోక్షము కలుగును' అనుశ్రుతి. ఈవిషయమునఁ బ్రమాణము.) మోక్షప్రదంబు=మోక్షము నిచ్చునది, సాంసారికదుఃఖక్షయకరము-సాంసారిక=సంసారసంబంధమైన, దుఃఖ=దుఃఖమును, క్షయకరము=నశింపఁజేయునది, అగున్=అయియున్నది. తక్కినలక్షణంబులు=తక్కినవి(అనఁగా వైరాగ్యోపరతులు.) సుఖకరములు=చిత్తశాంతిని గలిగించునవియగుటచే సుఖమును గలిగించునవి, అగున్=అగుచున్నవి.

తా. మఱియు నిర్మలచిత్తులకు ప్రత్యక్షముగా (అనఁగా మఱియొకదాని సహాయముతోఁబనిలేకయే) మోక్షమొసంగునది జ్ఞానమే "జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యం" అను శ్రుతి ఈవిషయమునే చెప్పుచున్నది. ఇట్లగుటచే నీజ్ఞానమె (బోధమే), సంసారదుఃఖమును సంపూర్ణముగా నశింపఁజేయును. తక్కినవైరాగ్యోపరతులు రెండును చిత్తశాంతిని గలిగించునవి యగుటచే నానందకరములు.

అవ. ఇట్లువైరాగ్యబోధోపరతులలోని విశేషముల నెఱింగించి వానికారణములను స్వరూపములను కార్యములను గ్రమముగా నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

క. కారణము దోషదృష్టియె, వైరాగ్యమునకుజిహాస వరరూపము సాం
సారికసుఖముల మరలం, గోరకయుండుటయె సుమ్ము గురుకార్యమగున్.

టీ. వైరాగ్యమునకుఙ్, దోషదృష్టియే='విషయములు దోషయుక్తములు' అని తెలిసికొనుటయే, కారణము. (విషయములయందలి దోషముల నెఱుంగుటవలన వైరాగ్యము జనించును). జిహాస=సర్వప్రపంచమును విడుచుటయే, వరరూపము=దాని శ్రేష్ఠమగుస్వరూపము, సాంసారికసుఖములఙ్=సంసారసౌఖ్యముల, మరలఙ్=తిరిగి, కోరకయుండుటయే, గురుకార్యము=అవైరాగ్యమునకు పని (అనఁగా వైరాగ్యముగలవారు సంసారసౌఖ్యములను కోరరని భావము), అగుసుమ్ము=అగును సుమా!.

తా. అందు "విషయములను వానివలనఁగలుగుసుఖములును దోషయుక్తములే" అనుజ్ఞానమే వైరాగ్యమున కుత్పత్తికారణము. అవిషయాదులయం దిచ్ఛ లేకపోవుటయే దానికి స్వరూపము. మరల నెన్నటికి విషయాదులపై నభిమానము నొందకుండుటయే దానికి పని(అనఁగా నావైరాగ్యమువలన గలుఁగుఫలము.)

మ. శ్రవణాదిత్రితయంబు కారణ మసత్సత్సంవిభాగంబు శు
ద్ధవిబోధంబునకుఙ్ స్వరూపమున నాత్మస్వాత్మతాదాత్మ్యసం
భవరాహిత్యము కార్య మౌ యమముఖాభ్యాసాత్మధీనిగ్రహ
వ్యవహారక్షయము ల్తలంప నుపరత్యాదిస్వరూపార్థముల్. 120

టీ. శుద్ధవిబోధంబునకుఙ్-శుద్ధ=నిర్మలమైన, విబోధంబునకుఙ్=జ్ఞానమునకు, శ్రవ...యంబు-శ్రవణ=శ్రవణము (అనఁగా వేదాంతవాక్యములను వినుట), ఆది=మొదలయిన, త్రితయంబు=మూఁడును, అనఁగా శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసనములు మూఁడును (వేదాంతవాక్యములనువినుట, శ్రవణము తాను వినినయర్థమును యుక్తులచే స్థిరపఱుచుకొనుట మననము. ఇట్లు స్థిరపడిన బ్రహ్మాత్మైక్యమును ఏకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానించుట నిదిధ్యాసనము. ఇదియే నిర్వికల్పసమాధి లేక యపరోక్షజ్ఞాననిష్ఠ), కారణము, అసత్సత్సంవిభాగంబు-అసత్='ఇది శూన్యరూపమైనది' యనియుఁ, సత్='ఇది (బ్రహ్మము) సద్రూపమైనది' అనియు,సంవిభాగంబు=విభజించి యెఱుంగుట,స్వరూపమును='జ్ఞానముయొక్క' స్వరూపమును, అనాత్మ...త్మ్యము-అనాత్మ=ఆత్మగానిప్రపంచమునకును, స్వాత్మ=తనకు స్థిరమైనతనకును, తాదాత్మ్య=అభేదభావముయొక్క (లేక,అభేదముయొక్క), సంభవరాహిత్యము=లేకపోవుట అనఁగా తొలఁగిపోవుట, కార్యము=జ్ఞానముచే నాచరింపఁబడుపని, ఔఙ్=అవుచున్నది. యమ...ములు-యమముఖ=యమము నియమము మొదలయినవానియొక్క, అభ్యాస=వాడుకయును, ఆత్మ=శరీరముయొక్కయు, ధీ=బుద్ధియొక్కయు, నిగ్రహ=జయించును. వ్యవహారక్షయములు=సర్వవ్యవహారములను క్షయించుటయు ననునది, తలంపఙ్=విచారింపఁగా, ఉపరత్యాదిస్వరూపార్థములు-ఉపరతి=ఉపరతికి, ఆది=కారణము, స్వరూప=స్వరూపము, అర్థములు=కార్యము, ఔఙ్=క్రమముగా నగుచున్నవి. (అనఁగా యమనియమాద్యభ్యా

సము యుపరతికిఁ గారణము. శరీరబుద్ధుల నిగ్రహించుట యుపరతికి స్వరూపము సర్వ వ్యవహారములు నశించుట యుపరతిచేఁ జేయంబడు కార్యము.

తా. ఇట్లే జ్ఞానమునకు శ్రవణమనననిదిధ్యాసనములు. అనఁగా వేదాంతవాక్యముల గురుశాస్త్రములవలనవినుటయు యుక్తులుచేవిని యర్థమును మనసునస్థిరముఁ జేసికొనుటయు నట్లుస్థిరమైనజీవబ్రహ్మైక్యమును సర్వకాలములందును రెండవసంకల్పము లేకుండ ధ్యానించుటయు ననునవి యుత్పత్తికారణములు. "ఇదిసత్పదార్థము. అనఁగా నిత్యము ఇది యసత్పదార్థము. అనఁగా నెప్పటికిని లేనిది" అని తెలిసికొనుటయే లేక విభాగించుటయే దానిస్వరూపము. భ్రాంతిని విడిచి ఇదివరకు నున్న దేహాత్మాభిమానమునుఁ బరిపూర్ణము గావదలుటయే యాబోధమువలనఁ గలుగుఫలము. మఱియు యమనియమాదులనభ్యసించుట యుపరతికి నుత్పత్తికారణము. మనోబుద్ధుల నిగ్రహించుటయే దానిస్వరూపము. వ్యవహారము నశించుటయే దానిఫలము.

అవ. ఇట్లు సర్వము నెఱిఁగించి ఈవైరాగ్యాదుల సంపాదించుటవలనఁ గలుగు ఫలమునుఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

శా. వైరాగ్యంబు దృఢంబుఁ జేసి పరతత్త్వజ్ఞాన మార్జించి స
ర్వారంభోపరమంబుఁ గైకొని తురీయం బంది యీరీతి యో
గారూఢుం డగువానికిం గలుగునే యాగామియు న్సంచిత
ప్రారబ్ధంబులు సంతతంబును బరబ్రహ్మాత్ముఁడై యుండఁగాఁ. 121

టీ. వైరాగ్యంబుఁ=వైరాగ్యమును, దృఢంబుజేసి=స్థిరముఁజేసి, పరతత్త్వజ్ఞానము-పర=క్షరాక్షరవిలక్షణమైన పరబ్రహ్మముయొక్క, తత్త్వ=యథార్థస్వరూపముయొక్క, జ్ఞానము=జ్ఞానమును (అనఁగా బోధము), ఆర్జించి=సంపాదించి, సర్వారంభోపరమంబుఁ-సర్వ=సమస్తమైన, ఆరంభ=ప్రయత్నములయొక్క, ఉపరమంబుఁ=శాంతిని (అనఁగా నుపరతిని), కైకొని=ఆశ్రయించి, తురీయంబంది=తుర్యసమాధిని జెంది, ఈరీతిఁ=ఈవిధముగా, యోగారూఢుండగువానికిఁ-యోగ=రాజయోగమును, ఆరూఢుండగువానికిఁ=అధిష్ఠించినవానికి (అనఁగా యోగసిద్ధినొందిన), ఆగామియుఁ = రాఁబోవునట్టిదియు, సంచి...బులు-సంచిత=సంపాదింపఁబడినట్టియు, ప్రారబ్ధంబులు=ప్రస్తుతజన్మమున ఫలము నీనారంభించినట్టియు, కలుగునే=అయినకర్మముండునా? సతతంబు=ఎల్లప్పుడు, పరబ్రహ్మాత్ముఁడైయుండఁగాఁ = పరబ్రహ్మరూపుండైయుండఁగా?

తా. పైన వివరింపఁబడినవైరాగ్యమును దృఢముఁ జేసి దానిప్రభావమువలన శక్యమునియథార్థజ్ఞానమును సంపాదించి చిత్తేంద్రియశాంతినొంది నిర్వికల్పసమాధ ననుష్ఠించుచు యోగారూఢుండై యున్నమహాత్మునికిఁ ద్వివిధకర్మములు నుండవు. ఆగామికర్మ వానికి జన్మపరంపరను గలిఁగింపనేరదు. సంచితము వాసనారూపముగా పరి

పాకకాలము వచ్చునంతవఱకు నిలువనేరదు. ప్రారబ్ధకర్మము శరీరము నారంభించినను ఫలమును బలాత్కారముగా ననుభవింపఁజేయ నేరదు. పరులకు నన్నియు నున్నట్లు తోచినను వానికేదియును లేదు. సర్వము నజ్ఞానకృత మగుటచే జ్ఞానముకలుఁగఁగానే నశించు ననుటలో నాక్షేపమేమియును లేదు కదా.

శ్లో. "యథైధాంసి సమిద్ధోఽగ్ని ర్భస్మసాత్కురుతేఽర్జున!
జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేతథా".

"ప్రజ్వలించుచున్నయగ్ని ఇంధనముల నెన్నిఁటినైన క్షణములో భస్మము కావించునట్లు జ్ఞానాగ్ని యుత్పత్తియైనక్షణముననే సర్వకర్మములభస్మము గావించును" అనుగీతావాక్య మీవిషయమునఁ బ్రమాణము.

వైరాగ్య శబ్దార్థవిమర్శనము.

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగాసర్వము నుపదేశించివిశేషమును దెలుపుచున్నాఁడు.—

క. వైరాగ్యం బింతటికిని, గారణ మానందకరము గావున నది చే
కూరిన సమస్తమునుసమకూఱుం దను దాన పరమగుహ్యమిదిసుతా!

టీ. సుతా=పుత్రా! ఇంతటికిన్=ఈవైరాగ్యబోధోపరతులకన్నింటికిని, వైరాగ్యంబు=వైరాగ్యమే, కారణము, ఆనందకరము=ఆనందమునుకలిగించునది, కావునన్=కాఁబట్టి, అదిచేకూఱినన్=ఆవైరాగ్యము కలిగినచో, తనుదాన=స్వయముగానే, సమస్తమును=బోధోపరతులుకూడ, సమకూఱున్=సంభవించును, ఇది=ఈవిషయమును, పరమగుహ్యము=మిగులరహస్యమయినది.

తా. ఓపుత్రా! పైఁజెప్పిన జీవన్ముక్తస్థితిని సంపాదించుటకు వైరాగ్యమే ప్రధానకారణము. బ్రహ్మానందమునకు నిదియే ముఖ్యకారణము. కావున నది దృఢమైనచో నప్రయత్నముగనే బోధోపరతులు స్వయముగావచ్చిచేరును. కావున వైరాగ్య మొక్కటియే ప్రయత్నపూర్వకముగ సంపాదింపఁబడవలసినది. ఈవిషయముపరమరహస్యము.

అవ. ఇట్లు సంక్షేపముగాఁ జెప్పినవిషయమునే వివరించుచున్నాఁడు.—

వ. అది యెట్లనిన వినుము. మూలప్రకృతి యాలవాలంబు, సుఖదుఃఖంబులు ఫలంబులు, త్రిగుణంబులు మూలంబులు, ధర్మార్థకామమోక్షంబులురసంబులు,పంచేంద్రియంబులూడలు,షడూర్ములు స్వభావంబులు,సప్తధాతువులు పోర, లష్టప్రకృతులువిటపంబులు, నవరంధ్రంబులుకోటరంబులు, దశవిధప్రాణంబులు పత్రంబులు, శబ్దాదివిషయంబులు పల్లవంబులు, రాగద్వేషాదు లుపశాఖలు,నానావిధకర్మంబులు పుష్పంబులు, జీవేశ్వరులు పక్షులుగాఁ గలిగి, మందిరారామక్షేత్ర

పుత్రమిత్రకళత్రబంధుమధ్యస్థద్వేష్యజనతీక్ష్ణ దుష్కంటక తరుగుల్మ
లతాసంకీర్ణంబుఁ గామాదిచోరదుస్సంచారంబు రోగవ్యాఘ్రభయం
కరంబు దుఃఖదావానలసమావృతంబు మృత్యుసింహభయగ్రస్తంబు
జరాపిశాచసమన్వితంబు దైన్యపర్వతసంకటంబు దురితరాక్షసఘోరం
బుఁ దృష్ణాభీకరకాకోదరసమాకులంబు హార్దామర్ష జంఝానిలదూషి
తంబు స్వర్గనరక దుర్గారోహితాపవర్గసన్మార్గంబు నైనమహాదుఃఖార
ణ్యంబునం గాఁబడి పుణ్యపాపవిధేయుండై జీవుం డంతటం దిరిగితిరిగి
చీకాకుపడి యెచ్చోట విశ్రాంతిం గానక పిసివి ముందరం గాంచి
యనంతం బని వెనుకం జూచి యనాది యని కలయం గనుంగొని య
సాధ్యం బని తెలిసి మహాగాధదుఃఖ భయశోకవ్యాకులితచిత్తుండుఁ
దాపత్రయాదిత్యప్రదీప్తాతపసంతప్తుండునై యంతట నిరంతరనితాం
తాగమచ్ఛాయల నాశ్రయించి స్రక్చందనవనితాధనధాన్యపశుసంతా
నశయ్యాసికేతనోద్యానప్రముఖవిషయసంపాదనసాధనంబు లైనకృ
షివాణిజ్యసేవాయాజ్ఞాదిలౌకికకర్మంబులఁ బరిహరించి స్వర్గాదిస
త్యాంతపరలోకవిషయసుఖసాధనంబు లైననిత్యనైమిత్తికాదికర్మం
బులు ఫలకాంక్షచేతఁ జేయక పరమేశ్వరార్పణంబుగా నాచరించి య
ప్పరమేశ్వరానుగ్రహంబువలనఁ బరిశుద్ధహృదయుండై యమానిత్వ
మదంభిత్వ మహింస యార్జవంబు క్షాంతి యాచార్యోపాసనంబు
శౌచంబు స్థైర్యం బాత్మవినిగ్రహం బింద్రియార్థంబుల వైరాగ్యం
బనహంకారంబు జన్మమృత్యు జరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనంబుఁ
బుత్రదారగృహాద్యనాసక్తియనభిష్వంగంబు నిత్యేష్టానిష్టోపపత్తిస
మచిత్తత్వంబు మదనన్యయోగనిశ్చలభక్తి వివిక్తదేశసేవిత్వంబు
జనసంగాసక్తివిసర్జనం బధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వంబుఁ దత్త్వజ్ఞానార్థదర్శ
నం బనువింశతిగుణంబు లెప్పుడుసంగ్రహించు నప్పు డాత్మబ్రహ్మై
క్యసాక్షాత్కారవిచారాధికారియగు నింతనట్టుంగూడి వైరాగ్యశ
బ్దంబునకుఁ దాత్పర్యార్థం బంశబోధ్యస్వరూపం బెఱింగించెద నాక
ర్ణింపు మని యి ట్లనియె. 123

టీ. అదియెట్లనినన్=వైరాగ్యమువలన సర్వమును గలుగుటయెట్లనఁగా, వినుము, మూలప్రకృతి=సృష్టిస్థితిసంహారకారణభూతమగు నాసక్తి, ఆలవాలంబు=పాదు, సుఖదుఃఖంబులు, ఫలంబులు=పండ్లు, త్రిగుణంబులు=సత్త్వరజస్తమోగుణంబులు, మూలంబు

లు=పేరులు? ధర్మా...బులు-ధర్మ=ధర్మము, అర్థ=ధనము (ఇది రెండవపురుషార్థము,) కామ=కామసుఖము (లేక, భోగములు), మోక్షంబులు=ముక్తి యనునాలుగుపురుషార్థములును, రసంబులు=రుచులు (లేక పాలు, సంసారవృక్షమునకు పాలు), పంచేంద్రియంబులు=జ్ఞానేంద్రియములును, ఊడలు, షడూర్ములు=ఆఁకలి దప్పి దుఃఖము భ్రాంతి ముసలితనము మరణము అనునాఱును, స్వభావంబులు, సప్తధాతువులు=రసము రక్తము మాంసము మేదస్సుఎముకలు మజ్జ శుక్లము అనునేడును; పొరలు, అష్టప్రకృతులు=పంచభూతములు మనోబుద్ధ్యహంకారములు అను నెనిమిదిప్రకృతులును,విటపంబులు=కొమ్మలు,నవరంధ్రంబులు=నేత్రశ్రోత్రనాసికావక్త్రపాయూపస్థరంధ్రములు తొమ్మిదియు? కోటరంబులు=తొఱ్ఱలు, దశవిధప్రాణంబులు=పంచప్రాణంబులును పంచోపప్రాణంబులును గలసి పదివాయువులును, పత్రంబులు=ఆకులు, శబ్దాదివిషయంబులు=శబ్దము మొదలగునైదువిషయంబులును, పల్లవంబులు=చిగుళ్లు, రాగద్వేషాదులు-రాగ=రాగము, (తన కున్నవాని ననుభవింపవలయు నను నభిలాష), ద్వేష=విరోధము, ఆదులు=మొదలగునవి, ఉపశాఖలు=చిఱుగొమ్మలు, నానావిధకర్మంబులు=అనేకవిధములగుపనులు, పుష్పంబులు=పూలు, జీవేశ్వరులు=అవిద్యాప్రతిబింబమైనజీవుఁడును మాయాప్రతిబింబమైనఈశ్వరుండును, పక్షులుఁగాఁగలిగి=పక్షులుగాఁగలదై,మంది...బులు-మందిర=ఇల్లు, ఆరామ=తోఁటలు, క్షేత్ర=భూములు, పుత్ర=పుత్రులు, హిత=హితులు, కళత్ర=భార్య,బంధు=బంధువులు, మధ్యస్థ=(శత్రుడై కీడుచేయక మిత్రుఁడై హితముసేయక యూరకుండువాఁడు మధ్యస్థుఁడు) ఇట్టిమధ్యస్థుఁడును, ద్వేష్యజన=వైరులును, తీక్ష్ణ = వాడియైన, దుష్కంటక=చెడ్డముండ్లతోను, తరు=చిన్నచిన్న చెట్లతోను (లేక, ముండ్లచెట్లతోను), గుల్మ=పొదలతోను(మొదలు బోదెలేనిచెట్టు గుల్మము లనఁబడును —“అప్రకాండా స్తంబగుల్మా” అనియమరము.) లతా=తీఁగలతోను, సంకీర్ణంబును=కూడియున్నదియును (లేక వ్యాపింపఁబడియున్నదియును), కామా...రంబును-కామ=కామము (తనకు లేని పదార్థము కావలయు నని కోరుట), ఆది=మొదలైనవనెడు? చోర=దొంగలచేత (అనఁగా దొంగలించుటచేత), దుస్సంచారంబు=సంచరించుట కశక్యమైనదియు, రోగ...రంబు-రోగ = రోగములనెడు, వ్యాఘ్ర = పులులచేత, భయంకరంబు=భయమును కలిగించునదియు, దుఃఖ...తంబు-దుఃఖ=దుఃఖమనెడు, దావానల=కార్చిచ్చుచే, సమావృతంబు=ఆవరింపఁబడినదియు , మృత్యు...స్తంబు - మృత్యు=మరణ మనెడు, సింహ= సింహముయొక్క (లేక సింహమువలనఁగలుగు), భయ = భయముచే, గ్రస్తంబు = ఆవరింపఁబడినదియు, జరా...తంబు-జరా = ముసలితనమనెడ, పిశాచ= పిశాచముతో, సమన్వితంబు = కూడినదియు, దైన్య...టంబు-దైన్య=దీనత్వమనెడు, పర్వత=కొండలచేత, సంకటంబు=ఇఱుకైన

దియు, దురి...రంబు- దురిత=పాపమనెడు, రాక్షస=రాక్షసులచేత, ఘోరంబు = భయంకరమైనదియు, తృష్ణా = ఆశయనెడు, భీకర = భయంకరములైన, కాకోదర= సర్పములచేత, సమాకులంబు=వ్యాపింపఁబడినదియు, హర్ష...అంబు-హర్ష=సంతోష మనునట్టియు, అమర్ష=రోషమనునట్టియు, ఝంఝానిల=ఝంఝూవాతముచే, దూషితంబు= దూషింపఁబడినదియు, స్వర్గ...నైన-స్వర్గ=స్వర్గ మనునట్టియు, నరక=నరకమనునట్టియు, దుర్మార్గ=తప్పుత్రోవలచేత, తిరోహిత=కప్పఁబడిన, అపవర్గ=మోక్షమనెడు, సన్మార్గంబును నైన=చక్కని త్రోవ గలది (లేక స్వర్గనరకములఁ బొందించుకర్మలనెడు తప్పుత్రోవలచే మఱుఁగుపఱుపఁబడిన మోక్షమార్గము. అనఁగా మోక్షమును బొందించుమార్గము కలదియైన) మహాదుఃఖారణ్యంబునన్=సంసారదుఃఖమనెడునరణ్యంబున, గాడుపడి= దిక్కు తెలియక, పుణ్యపాపవిధేయుండు - పుణ్య= పుణ్యమునకు, పాప = పాపమునకు, విధేయుండై = స్వాధీనుండై, జీవుండు=జీవుఁడు, అంతటన్, తిరిగితిరిగి, చీకాకుపడి=వ్యాకులతం జెంది, ఎచ్చోటన్ = ఎచ్చటను, విశ్రాంతిగానక = విశ్రమించుటకు స్థలమును జూడలేక, విసివి, ముందరగాంచి = తనయెదుటఁ జూచి, అనంతంబని="ఈసంసారారణ్యమునకుఁ గొనలేదు" అనియు, వెనుకఁజూచి = తనకు వెనుక భాగమునందు తిరిగిచూచి, అనాదియని="ఈసంసారారణ్యమునకు మొదలులేదు" అనియు, కలయంగనుంగొని=అంతటంజూచి, అసాధ్యంబని=దీనిని సాధించుట (అనఁగా దీనిని దాఁటుట యశక్యము అని,) తెలిసి= తెలిసికొని, మహా...డును మహాగాధ=మిగుల భారమైన, దుఃఖ=దుఃఖముతోను, భయ=భయముతోను, శోక=దిగులుతోను, వ్యాకులిత=కలతఁ జెందిన, చిత్తుండును=మనస్సు కలవాఁడును, తాప...డును నై- తాపత్రయ=ఆధ్యాత్మికాదితపములనెడు, ఆదిత్య = సూర్యులయొక్క ప్రదీప్త=తీక్ష్ణమైన, ఆతప = ఎండచేత, సంతప్తుండును నై = తాపము చెందినవాఁడై, అంతటన్ = పిదప, నిరం...యలన్ = నిరంతర=దట్టము నైనట్టియు, నితాంత = అధికము లైనట్టియు, అగమ= వేదశాస్త్రములనెడు వృక్షములయొక్క, ఛాయలన్=నీడలను, ఆశ్రయించి= పొంది. అనఁగా వేదశాస్త్రార్థములనెఱిఁగి), స్రక్చం...ంచి-స్రక్ = పుష్పమాలికలు, చందన=శ్రీగంధము, వనితా=స్త్రీలు, ధన=ధనము, ధాన్య=ధాన్యము, పశు=పశువులు, సంతాన=సంతానము, శయ్యా=పడక, నికేతన=గృహము, ఉద్యాన=ఉద్యానవనము, ప్రముఖ=మొదలయిన, విషయ=విషయములను, సంపాదన=సంపాదించుటకు, సాధనంబులైన=కారణములైన, కృషి = వ్యవసాయము, వాణిజ్య=వర్తకము, సేవా=సేవ, యాచ్ఞా=యాచించుట, ఆది= మొదలైన, లౌకికకర్మంబులు=లోకవ్యవహారములను, పరిహరించి=విడిచిపెట్టి, స్వర్గా...లైన-స్వర్గాది=స్వర్గము మొదలు, సత్యాంత=సత్యలోకమువఱకుఁగల, పరలోక=పరలోకములయందల్లి, విషయసుఖ = విషయసుఖములను, సాధనంబులైన = సాధించునట్టి, నిత్యనైమిత్తికాదికర్మంబులు = నిత్యకర్మములైన

సంధ్యావందనాద్యులును నైమిత్తికకర్మములైన శ్రాద్ధాదులును కామ్యకర్మములైన యజ్ఞాదులు మొదలగు నన్నిటిని (కామ్యకకర్మలనగా ప్రత్యేకఫలముల సంపాదించుటకై చేయంబడుయజ్ఞాదికర్మలు,) ఫలకాంక్షచేతఁజేయక = ఫలమునుగోరిచేయక (అనఁగా అనిత్యఫలములను కలిగించునవి యగుటచేత లౌకికవైదిక కర్మలనన్నింటిని విడిచియు నావశ్యకములగుటవే నిత్యనైమిత్తికములమాత్ర మాచరించుచు), పరమేశ్వరార్పణంబు గాన్ = పరమేశ్వరప్రీతిగా, ఆచరించి = చేసి, అప్పరమేశ్వరానుగ్రహంబువలనన్ = ఆపరమేశ్వరుని యనుగ్రహమువలన (అనఁగా చిత్తశుద్ధివలన; చిత్తసిద్ధియే పరమేశ్వరానుగ్రహమని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాము,) పరిశుద్ధహృదయుండై = నిర్మలచిత్తుఁడై, అమానిత్వంబు = అభిమానము లేకపోవుట, అదంభిత్వంబు = డంబము లేకపోవుట, అహింస = మనోవాక్కాయములచేఁ బరులహింసింపకుండుట, ఆర్జవంబు = చక్కఁగ (అనఁగా వికారము లేవియు లేకుండ నిష్కపటమైన చిత్తముతో నుండుట), క్షాంతి = ఓర్పు, ఆచార్యోపాసనంబు = గురుసేవ, శౌచంబు = బాహ్యాంతరశుద్ధి, స్థైర్యంబు = స్థిరచిత్తము, ఆత్మవినిగ్రహంబు = ఇంద్రియజయము, ఇంద్రియార్థంబులవైరాగ్యంబు = ఇంద్రియవిషయములం దాశలేకపోవుట, అనహంకారంబు = అహంకారములేకుండుట, జన్మంబును, జన్మ = పుట్టుకయందును, మృత్యువు = మరణమునందును, జరా = ముసలితనమునందును, వ్యాధి = రోగమునందును, దుఃఖ = దుఃఖమునందును (లేక జన్మాదులయందలి దుఃఖమునందు), దోష = దోషమును, అనుదర్శనంబు = పలుమాఱుచింతించుటయును, పుత్ర...సక్తి - పుత్ర = పుత్రులు, దార = భార్య, గృహ = ఇల్లు, ఆది = మొదలగువానియందు, అనాసక్తి = ప్రేమ లేకపోవుటయు, (అనఁగా 'ఇవి నాకుఁగావలయును' అనుతలంపులేకపోవుటయు) అనభిష్వంగంబు = 'ఇవి నావి' అనునభిమానము లేకుండుటయు, నిత్య...త్వంబు - నిత్య = ఎల్లప్పుడును, ఇష్టానిష్ట = ప్రియాప్రియములయొక్క, ఉపపత్తి = సంప్రాప్తులయందు (అనఁగా ఇష్టానిష్టములు వచ్చినప్పుడు), సమచిత్తత్వంబు = రాగద్వేషములు లేక సమానమైన మనస్సు కలిగియుండుట, మదనన్యయోగనిశ్చలభక్తియును - మత్ = నాయందు, (పరమేశ్వరునియందు) అనన్యయోగ = రెండవతలంపులేని (లేక, ఇతరదేవవిషయము కాని), నిశ్చలభక్తి = స్థిరభక్తియును, వివిక్తదేశసేవిత్వంబు = ఏకాంతదేశనివాసంబును, జన...నంబు - జన = మనుష్యులతో, సంగ = కలసియుండుటయందలి, ఆసక్తి = ఆశను, విసర్జనంబు = విడుచుటయును, అధ్యా...త్వంబు - అధ్యాత్మజ్ఞాన = స్వస్వరూపవిజ్ఞానమునందు నిత్యత్వంబు = స్థిరచిత్తము కలిగియుండుటయు, తత్త్వ...నంబు - తత్త్వజ్ఞాన = యథార్థస్వరూపజ్ఞానముయొక్క, అర్థదర్శనంబు = ప్రయోజనమును (అనఁగా మోక్షమును చూచుచుండుటయు, (అనఁగా మోక్షేచ్ఛయు), అనువింశతిగుణంబు = అనునట్టియిరువదిగుణములను, ఎప్పుడు సంగ్రహింతుక్ = ఎప్పుడు సంపాదించునో, అప్పుడు, ఆత్మ...కారి - ఆత్మ =

తనకును, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునకుఁ గల, ఐక్య=సహజాభేదమును, సాక్షాత్=ప్రత్యక్షముగా, కార=చేయుటయందును (లేక చేసికొనుటయందును,) విచార=దానినిగూర్చి విచారించుటయందును, అధికారి=అర్హుఁడు, అగుచ్, ఇంతపట్టుంగూడి=అంతయుఁ గలసి, వైరాగ్యశబ్దంబునకు=వైరాగ్యమనుశబ్దమునకు, తాత్పర్యంబు, ఇంకన్=ఇఁక, బోధస్వరూపంబున్=జ్ఞానస్వరూపమును, ఎఱింగించెదన్=జెప్పెదను, ఆకర్ణింపుము=వినుము, అని, ఇట్లనియెన్.

తా. "వైరాగ్యమే సర్వమునకు మూలము" అను విషయమును బాగుగా వివరించెదను వినుము. ఈసంసారారణ్యమునకు మూలప్రకృతి విత్తు. సత్వరజస్తమోగుణములు మూలములు. సప్తధాతువులు పారలు. పంచేంద్రియములూడలు. అష్టప్రకృతులు కొమ్మలు. షడూర్ములు (ఇవియే షడ్వికారములు) స్వభావములు. ధర్మార్థకామమోక్షములు రసములు. రాగద్వేషాదు లుపశాఖలు. శబ్దాదులు చిగుళ్లు సకలకర్మలును పుష్పములు. సుఖదుఃఖములు ఫలములు. జీవేశ్వరులే వానిఁదినుపక్షులు. నవరంధ్రములు తొఱ్ఱలు. ఇండ్లుతోటలు భూమి ధనము. మిత్రులు శత్రులు. బంధువులు మధ్యస్థులు అను మొదలగువారే ముండ్లు పొదలు వృక్షములు మొదలగునవి. ఆయరణ్యమున కామాదిచోరులుసంచరించుచుందురు. రోగములను పులులు భయంకరములై యుండును. దుఃఖమను దావాగ్ని యేవైపున నైనను ప్రజ్వలించుచునే యుండును. మృత్యువను సింహ మెప్పుడు వెంటసంచరించుచు వానికి భీతినిగలిగించుచుండును. ముసలితనమను పిశాచి యం దెప్పుడును నివసించుచుండును. దీనత్వమను పర్వతములచే నందలిమార్గము లన్నియును సంచారమునకశక్యములై యుండును. పాపము లనురాక్షసు లతిభీకరులై యందు నిలిచియుందురు. ఆశయనుమహాసర్పము లెందుఁజూచినను సంచరించుచుండును. ఎప్పుడు ముంచినను హర్షశోకము లనెడు ఝంఝామారుతములు వీచుచుండును. అందు మోక్షమునకుఁ బోవు దిక్కు—నిమార్గముకలదు. గాని దానిని స్వర్గనరకమార్గములుకప్పియున్నవి. ఆయరణ్యమున సంచరించువారు స్వర్గనరకమార్గములలోఁబడి మోసపోవుదురు కాని మోక్షమార్గమును గుర్తింపఁజాలరు. జీవుఁడు ఈమహారణ్యమున నెవల కావలకుఁదిరిగితిరిగి పుణ్యపాపవశగతుఁడై యెటుఁబోయినను విశ్రాంతిఁ గానక చిక్కులఁ బడి కొంతకాలమునకును విసుకఁజెందును. (అనఁగా "ఈసంసారము దుఃఖరూపము. దీనిని అనుభవించుటవలన నెన్నటికిని శాంతిలేదు. కావున దీన్నిని విడువవలయును" అని తలంచును). ఇట్లుతలఁచి ముందుచూచినను వెనుక చూచినను యేవైపు పరికించినను వానికి త్రోవ దొరకదు. దానివలన "ఈఅరణ్యము నెట్లుదాటుటకును వీలులేకున్నది. ముందు చూచిన దీనియంతము కానరాలేదు. వెనుకఁజూచిన నాదియుఁ దెలియలేదు. ప్రక్కజూచిన దశి కానరాలేదు. దీనిని దాఁటుట యసాధ్యమై యున్నది. ఎట్లుదాఁటు

దునో కదా!" అని మిగుల దిగులునొంది భయముఁ జెంది మిగులకలఁతఁ జెందినమనస్సుతో తాపత్రయ మనుసూర్యసంతాపముచేఁ గలుగుబాధతో శ్రమనొందుచు వేదము లను మహావృక్షములనీడ నాశ్రయించును. ఇదివఱకే విసికియున్నవాఁడు కావున స్త్రీలు ధనముతోటలు గృహములు మొదలగుసాంసారికభోగములను సంపాదించుటకు సాధనము లైనకృషివాణిజ్యాదులను బరిపూర్ణముగాఁ బరిత్యజించును. శ్రమఁ జెందినవాఁడు మఱల దనకు శ్రమగలిగించినవాని గాని వానిసాధనములను గాని యెన్నటికిని గోరఁడు కదా. ఇట్లు లౌకికకర్మముల వదలి యావశ్యకము లగునిత్యనైమిత్తికములను భగవదర్పణముగా నాచరించును. ఇట్లాచరించుటవలన నాజీవునియందుఁ బరమేశ్వరునకు ననుగ్రహము కలుగును. దానివలన నాపురుషునికి (జీవునకు) క్రమక్రమముగా నమానిత్వాది గుణము లిరువదియును గలుగును. ఆగుణము లన్నియు నెప్పుడు పరిపూర్ణములగునో అప్పుడే పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలుగును. ఈ యిరువదిగుణములకే కదా జ్ఞాన మని పేరు. పైని నిరూపించిన విసుకు లేకుండిన నీజ్ఞానము కలుఁగదు. ఆవిసుకే వైరాగ్యము కావున నీవైరాగ్యము జ్ఞానమునకు ముఖ్యకారణము. వైరాగ్యముకలిగినపిదప నీజ్ఞానము (అనఁగా నమానిత్వాదిగుణములు కూడన ప్రయత్నముగనే వచ్చుననుట). స్పష్టమయ్యెను కదా. ఓపార్వతీ! ఇట్లు చెప్పి శ్రీరాముఁడు "బోధరూపము నెఱింగించెను" అని ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను. రసము రక్తము మాంసము మేదస్సు (ఇది చర్మమునకును మాంసమునకును నడుమనుండునీరు) ఎముకలు మజ్జ (ఇది ఎముకలలో నుండుక్రొవ్వు) శుక్లము అను నీయేడును సప్తధాతువు లనఁబడును. ఆకాశాదిపంచభూతములును మనోబుద్ధ్యహంకారములు మూఁడును గలసి యష్టప్రకృతు లనఁబడును. ఉండుట పుట్టుట వృద్ధినొందుట పరిణమించుట క్షీణించుట నశించుట యనునీయాఱును షడూర్ములు.

బోధశబ్దార్థవివరణము.

అవ. ఈవిధముగా వైరాగ్యస్వరూపమును వివరించి జ్ఞానోత్పత్తికారణవ్యాఖ్యానపూర్వకముగా జ్ఞానరూపము నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

తే. అట్టిసుగుణాభిరాముఁ డత్యార్తితోడ
శాంతచిత్తుండు గారుణ్యసాగరుండు
జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నుఁ డైనగురుని
వినయభయభక్తు లమర సేవించు ననఘ!. 124

టీ. అనఘ=ఓదోషరహితుఁడా! అట్టిసుగుణాభిరాముఁడు-అట్టి=పూర్వోక్తమైన, సుగుణ=సద్గుణములచే, అభిరాముఁడు=మనోహరుఁడైనవాఁడు, అత్యార్తితోడన్=మిగులసంసారబాధకు వెఱచి, శాంతచిత్తుఁడు=చిత్తశాంతిగలిగినట్టియు, కారు

ణ్యసాగరుండు=దయాసముద్రుఁడైనట్టియు, జ్ఞాన...దును=జ్ఞానః=పరోక్షజ్ఞానము చేత, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముతోడను, సంపన్నుఁడును=కూడినట్టివాఁడును, విన=వినట్టి, గురునిన్=సద్గురుని, వినయభయభక్తులు=వినయ=వినయము, భయ=భయము, భక్తులు=భక్తి, అపరన్=ఒప్పునట్లుగా, సేవించున్=సేవఁజేయును.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! ఆట్లమానిత్వాదిగుణములు గలపురుషుఁడు మిగుల శ్రద్ధాయుక్తుండై శాంతుఁడును కరుణాసముద్రుఁడు బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానతదనుభవనిష్ఠుఁడునగుసద్గురు నాశ్రయించును.

గురువే పరబ్రహ్మమని బోధించుట

క. గురుఁ డజుఁడు గురుఁడు విష్ణుఁడు
గురుఁడు మహాదేవుఁ డఖిలగురుఁడుగురుఁడు స
ద్గురుఁడె పరబ్రహ్మం బని
గురుని నుపాసించు నతఁడు గురుతరభక్తిన్. 125

టీ. అతఁడు=ఆశిష్యుఁడు, గురుఁడు=గురువు, అజుఁడు=చతుర్ముఖుఁడు, గురుఁడు, విష్ణుఁడు, గురుఁడు, మహాదేవుఁడు=రుద్రుఁడు, గురుఁడు, అఖిల=సమస్తమునకంటె, గురుఁడు=అధికుఁడు, సద్గురుఁడే, పరబ్రహ్మంబని='పరబ్రహ్మము' అని, గురుతరభక్తిన్=అధికభక్తితో, గురునిన్=తనగురువును, ఉపాసించున్=ఉపాసనచేయును.

తా. ఇట్లాశ్రయించి బ్రహ్మవిష్ణుమహేశాది సర్వదైవంబులును తుదకు పరబ్రహ్మంబునుఁ గూడ గురువే యనియు గురువునకంటె నధికు లెవ్వరు నెందును లే రనియు నతిభక్తితో నాతని సేవించును.

గురుశుశ్రూష ముఖ్యంబని చెప్పుట.

అవ. ఇట్లు ప్రస్తావవశమున "గురువే సర్వాధికుఁడు" అని తన యభిప్రాయము నెఱింగించి ఇప్పుడు గురుశుశ్రూషయే జ్ఞానసాధనము." అని చెప్పుచున్నాఁడు.—

సీ. గురుపదాంభోజముల్ గొలువక కల్గునే
ప్రవిమలవైరాగ్యభాగ్యమహిమ
గురుపాదతీర్థంబు గ్రోలక కల్గునే
జ్ఞానవిజ్ఞానయోగానుభవము
గురుప్రసాదంబుఁ గొనకున్నఁ గల్గునే
ప్రతిలేనిచిత్తోపరతిసుఖంబు
గురుతత్త్వ మాత్మఁ గన్గొనకున్నఁ గల్గునే
నిరతిశయం బైనపరమపదము

తే. అట్లు గావున విద్యార్థి యైనయోగి
వినయభయభక్తు లెదలోనఁ బెనఁగొనంగ
నలచతుర్విధశుశ్రూష లాచరించి
కొనుచు ననిశంబు గురువులఁ గొలుచు ననఘ. 126

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా, గురుపదాంభోజములు = సద్గురునిపాదపద్మంబులును, కొలువక=సేవింపక, ప్రవి...మహిమ-ప్రవిమల=పరిశుద్ధమయిన, వైరాగ్య=వైరాగ్యమనెడు, భాగ్యమహిమ=అదృష్టము, కల్గునె=దొరకునా, గురుపాదతీర్థంబుఁ-గురు=సద్గురువుయొక్క, పాద=పాదములయొక్క, తీర్థంబుఁ=జలమును, క్రోలక=పానముచేయక, జ్ఞాన...భవము-జ్ఞాన=జ్ఞానముయొక్కయు, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముయొక్కయు, యోగ=నిర్వికల్పసమాధియొక్కయు, అనుభవము,కల్గునే=సంభవించునా? గురుప్రసాదంబు=సద్గురుప్రసాదమును, కొనకున్నఁ=భుజింపకుండిన, ప్రతి...సుఖంబు-ప్రతిలేని=సాటిలేని, చిత్తోపరతిసుఖంబు=చిత్తశాంతి, కల్గునే, గురుతత్త్వముఁ=గురునియథార్థరూపమును, ఆత్మఁ=తనయందు, కన్గొనకున్నఁ=తెలిసికొనకుండిన, నిరతిశయంబు=సర్వాధికమైన, ఐనపరమపదము=అయినట్టిమోక్షము, కల్గునే=దొరకునా, అట్లుగావునఁ=కాఁబట్టి, విద్యార్థియైనయోగి-విద్యార్థియైన=బ్రహ్మజ్ఞానమునుగోరు, యోగి=రాజయోగి,వినయభయభక్తులు-వినయ=వినయము, భయ=భయము, భక్తులు=భక్తి, ఎదలోనఁ=మనసునందు, పెనగొనఁ=అభివృద్ధియగుచుండఁగా, అల...షలు-అల=చతుర్విధస్థానాంగభావాత్మరూపములైన (వీనిలక్షణములను ప్రథమాశ్వాసమున వివరించియున్నాము.), శుశ్రూషలు=గురుసేవలను, ఆచరించి=చేసి, అనిశంబు=ఎల్లప్పుడు, గురువులఁ, కొలుచుఁ=సేవించును.

తా. గురువునకు నమస్కరింపకున్న నిర్మలవైరాగ్యము దృఢము కానేరదు. బ్రహ్మజ్ఞానంబును తదనుభవంబును సమాధినిష్ఠయు గురుపాదతీర్థమును పానము జేయఁకున్న సమకూఱదు. గురుప్రసాదము నంగీకరింపకున్న సాటిలేని యాచిత్తశాంతిసుఖము దొరకదు. గురుని యథార్థస్వరూపమును దెలిసికొనకున్న సర్వాధిక మగుమోక్షముఁ బొందుట కశక్యము. సర్వంబును గురునియనుగ్రహమువలననే కాని చేకూరదు కదా. ఓదోషరహితుఁడా! ఈకారణమువలన బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరుయోగి గురువు నాశ్రయించి వినయభయభక్తులు మెఱయ చతుర్విధశుశ్రూషల నాచరించుచు సేవించును.

క. వారలయుపదేశముచేఁ, దారకసాంఖ్యామనస్కతత్త్వాత్మకమౌ
శ్రీరాజయోగమార్గం, బారూఢముగా నెఱుంగు నంతట ననఘా!. 127

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడ,అంతటఁ=పిదప, వారలయుపదేశముచేఁ-వారల=ఆగురువులయొక్క, ఉపదేశముచేఁ=ఉపదేశమువల్లను, తారకసాంఖ్యామనస్కతత్త్వా

త్మకమా=తారకసాంఖ్యామనస్కరూపమయిన, శ్రీరాజయోగమార్గంబు-శ్రీ=సంపద్యుక్తమైనట్టియు, రాజ=సర్వయోగములలో నుత్తమమైనట్టియు, యోగ=జ్ఞానయోగముయొక్క, మార్గంబు=త్రోవను, అరూఢముగాన్ = చక్కఁగా; ఎఱుంగుక=తెలిసికొనుము.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! ఇట్లు సేవించుచుండి వారియనుగ్రహమును సంపాదించును. అప్పుడు వారును తారకసాంఖ్యామనస్కయోగముల క్రమముగ నుపదేశింతురు. ఇట్లు వారియుపదేశమువలన రహస్యార్థముల నన్నింటిని నాపురుషుఁ డెఱుంగును.

మహావాక్యార్థవివరణము.

అవ. ఇట్లు శిష్యునియభివృద్ధిప్రకారం బెఱింగించి గురులయుపదేశము నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

మ. క్రమ మొప్పార నహంపదంబునకు నీకాయేంద్రియప్రాణచి
త్తమనోహంకృతిబుద్ధిరూపజడజాతం బెల్ల వాచ్యార్థ మా
ద్యము సచ్చిత్సుఖరూపమై తనరు శుద్ధప్రత్యగాత్మప్రకా
శము లక్ష్యార్థము వేదశాస్త్రగరహస్యం బింత నిక్కం బగున్. 128

టీ. క్రమమొప్పారన్=క్రమముగా, అహంపదంబునకున్='అహం బ్రహ్మాస్మి' అనుయజుర్వేదమహావాక్యమునందలి యహంపదమునకు, ఈకాయే...జాతంబు-ఈ, కాయ=శరీరములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ప్రాణ=ప్రాణములు, చిత్త=మనస్సు (లేక సంశయాత్మకమయిన యంతఃకరణము), మనః=మనస్సు (ఇది సంకల్పాత్మకమైన యంతఃకరణము), అహంకృతి=అహంకారము, బుద్ధి=బుద్ధి, రూప=అనునదియే స్వరూపముగాఁగల, జడ=జ్ఞానశూన్యమైన ప్రపంచపదార్థముయొక్క, జాతంబెల్లన్=సమూహమంతయును, వాచ్యార్థము = చెప్పఁదగినయర్థము, ఆద్యము=అనాది యైనట్టియు, సచ్చిత్సుఖరూపమై=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపము నగుచు, తనరు...శము-తనరు=ఒప్పుచున్న, శుద్ధ=పరిశుద్ధమయిన, ప్రత్యక్=కూటస్థుఁడైన, ఆత్మప్రకాశము=స్వప్రకాశమే, లక్ష్యార్థము=ఊహించి నిర్ణయింపఁదగినయర్థము, వేదశాస్త్రగరహస్యంబు-వేద=వేదములయందును, శాస్త్రగ=శాస్త్రములయందునున్న, రహస్యంబు=రహస్యార్థమిదియే, ఇంత=ఈ చెప్పఁబడినదంతయు, నిక్కంబగున్=యథార్థము.

తా. వారు'అహం బ్రహ్మాస్మి' అనుమహావాక్యమున కర్థము నీరీతి నుపదేశింతురు. 'అహం=నేను'అనుపదమునకుశరీరము ఇంద్రియమును ప్రాణము బుద్ధి మనస్సు అహంకారము అను మొదలగువానియొక్క సమూహము వాచ్యార్థము. (అనఁగా: సర్వజనుల చేతను, సామాన్యముగా విచారశూన్యదృష్టిలోఁ జెప్పఁబడు నర్థము. వీనికన్నిటికిని

సాక్షియగు కూటస్థుఁడు లక్ష్యార్థము (అనఁగా: విచారణచేసి నిర్ణయింపఁదగినయర్థము. ఇది సత్యముగ వేదశాస్త్రములు బోధించునర్థము. ఇదియే సర్వసార మగునంశము.)

క. సర్వము వాచ్యార్థము త, త్సర్వాధిష్ఠానశుద్ధచైతన్యము చి
త్పూర్వకలక్ష్యార్థంబు సు,పర్వనుతవినుత! వినుము బ్రహ్మపదమునకరయన్.

టీ. సుపర్వవినుత-సుపర్వ=దేవతలచే, వినుత=స్తోత్రము చేయఁబడినవాఁడా, వినుము. బ్రహ్మపదమునకున్=బ్రహ్మశబ్దమునకు, అరయన్=విచారింపఁగా, సర్వము=సర్వప్రపంచము, వాచ్యార్థము = చెప్పఁదగినయర్థము. తత్సర్వాధిష్ఠానచైతన్యము-తత్=ఆ, సర్వ=సమస్తమునకును, అధిష్ఠాన=ఆధారభూతుఁడైన, శుద్ధ=నిర్మలమైన, చైతన్యము=జ్ఞానరూపమగు బ్రహము, చిత్పూర్వకలక్ష్యార్థము=వివేకముచే విచారించి నిర్ణయింపఁదగిన యర్థము.

తా. దేవతలచేతఁ గూడ వినుతింపఁబడునోయాంజనేయా! "బ్రహ్మ పరబ్రహ్మము" అనుపదమునకుఁ గూడ సర్వప్రపంచము, వాచ్యార్థము. ఆప్రపంచమున కాధారభూతుఁడైన శుద్ధచైతన్యస్వరూపుఁడు లక్ష్యార్థము.

తే. ఉభయవాచ్యార్థములతోడ నొప్పుచున్న
యుభయలక్ష్యార్థముల కైక్య మొదవ దట్లు
గాన వాచ్యార్థముల రెంటిఁ గడకుఁ ద్రోచి
యెనయ లక్ష్యార్థ మొకటిగా నెఱుఁగవలయు. 150

టీ. ఉభయవాచ్యార్థములతోడన్-ఉభయ=ఈచెప్పినరెండు, వాచ్యార్థముల తోడన్=వాచ్యార్థములతో, (అనఁగా: విచారరహితమగు దశయందు దూరక చెప్పఁతగిన యర్థములగు దేహాదులతో), ఒప్పుచున్న=కూడియున్నచో, ఉభయలక్ష్యార్థములకున్=ఉభయ=రెండువిధములయిన, లక్ష్యార్థములకున్=విచారముచే నూహింపఁదగినయర్థములకు, (అనఁగా: కూటస్థబ్రహ్మలతో) ఐక్యమొదవదు=ఏకత్వము సిద్ధింపదు, అట్లుగానన్=కాఁబట్టి, వాచ్యార్థములరెంటన్=రెండువాచ్యార్థములను, కడకుఁద్రోచి = తొలఁగించి, ఎనయన్=ఒప్పునట్లుగా, లక్ష్యార్థములు=లక్ష్యార్థము లైనకూటస్థబ్రహ్మలు, ఒకటిగాన్=అభిన్నలుగా, ఎఱుఁగవలయున్= తెలిసికొనవలయును.

తా. ఇక "అస్మి ఆయియం బ్రహ్మ. (అనఁగా: నేనును బ్రహ్మంబు నొక్కటియే") అనుపదమునకు జీవబ్రహ్మైక్యమే; లేక కూటస్థబ్రహ్మైక్యమే యర్థ మగు ననుట స్పష్టము. అట్టియైక్యము వాచ్యార్థసహితము లగులక్ష్యార్థములకుఁ గలుగ నేరదనుటయు సుప్రసిద్ధము. కావున సవిచారపూర్వకము లగువాచ్యార్థముల నిషేధించి లక్ష్యార్థముల రెంటి నిమాత్రమే యంగీకరింపవలయును.

సీ. అద్వితీయప్రత్యగాత్ముండ నగునేను
  బరిపూర్ణ నిర్గుణ బ్రహ్మమగుదుఁ
బరిపూర్ణ నిర్గుణ బ్రహ్మంబె యద్వితీ
  యప్రత్యగాత్ముండ నైననేన
టంచునీరీతి నహం బ్రహ్మపదముల
  వాచ్యార్థముల నెల్ల వదలి శుద్ధ
లక్ష్యార్థములఁ గొని లక్షణచేఁ దత్త
  దన్యోన్యసమరసైక్యంబు గనుట
తే. 'యస్మి' యనుపదమున కర్థ మగును గాన
నిమ్మహావాక్యతాత్పర్య మిట్లు సద్గు
రుప్రసాదంబువలన నిరూఢముగ న
బాధకంబుగ నెఱుఁగుట బోధ మనఘ !. 131

టీ. అనఘ=ఓదోషరహితుఁడా ! అద్వితీయ...త్ముండన్-అద్వితీయ = రెండవ పదార్థము లేని (అనఁగా: ఏకరూపుఁడయిన), ప్రత్యగాత్ముండన్=కూటస్థుఁడను, అగు నేను=అయినట్టి నేను, పరి...గుదున్-పరిపూర్ణ=సంపూర్ణమైన, నిర్గుణ=గుణశూన్యమైన, బ్రహ్మమగుదున్=పరబ్రహ్మమైయున్నాను. పరి...బ్రహ్మంబె=పరిపూర్ణ, నిర్గుణ, బ్రహ్మంబె, అద్వి...నేను. అద్వితీయ, ప్రత్యక్, ఆత్ముఁడనైన నేను=జీవుఁడనైన నేను, అటంచున్=అని, ఈరీతిన్=ఇట్లు, అహం బ్రహ్మపదముల వాచ్యార్థములన్-'అహం=నేను' అను పదముయొక్కయు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము అనుపదముయొక్కయు, వాచ్యార్థములను (అనఁగా: దేహాదులును సర్వప్రపంచంబును), వదలి=విడిచి (అనఁగా: వివేకదృష్టిచే నిరాకరించి), శుద్ధలక్ష్యార్థములన్=నిర్మలమైన లక్ష్యార్థములను (అనఁగా:కూటస్థబ్రహ్మలను), కొని=గ్రహించి, లక్షణచేన్=లక్షణావృత్తిచేత, తత్తత్=ఆయాకూటస్థబ్రహ్మలకు, అన్యోన్య = పరస్పరముగల, సమరస=సమానమైన, ఐక్యంబు=స్వాభావసిద్ధమైన యేకత్వమును, కనుట=తెలిసికొనుట, అస్మి యనుపదమునకున్-'అస్మి=అయితిని' అను పదమునకు,అర్థమగున్=అర్థమైయున్నది, కానన్=కాఁబట్టి, ఇమ్మహావాక్యతాత్పర్యము='అహం బ్రహ్మాస్మి' అను మహావాక్యముయొక్క తాత్పర్యార్థమును, ఇట్లు=పైచెప్పిన విధముగా, సద్గురుప్రసాదంబువలనన్=సద్గురుని యనుగ్రహమువలన, నిరూఢముగన్=స్పష్టముగా, అబాధకంబుగన్=బాధలేకుండ (అనఁగా: భంగములేకుండ స్థిరంబుగా), ఎఱుఁగుటన్=తెలిసికొనుట, బోధము=జ్ఞానము.

తా. "అద్వితీయకూటస్థుఁడ నగునేనేసర్వపరిపూర్ణబ్రహ్మము. ఆసర్వపరిపూర్ణ బ్రహ్మమే నేను"అని పిదప (అనఁగా: వాచ్యార్థముల నిషేధించి లక్ష్యార్థముల నంగీక

రించిన పిదప) లక్షణావృత్తిచే (అనఁగా: జహదజహల్లక్షణచే) సమరసైక్యమును గ్రహించి యనుభవింపవలయును. (జహదజహల్లక్షణయును మహావాక్య తాత్పర్యార్థమును నిర్ణయించువిధంబును ద్వితీయాశ్వాసమున సవిమర్శముగా వివరించియున్నాము). ఇట్టియైక్యమే 'అస్మి' అను పదమున కర్థము. కావున నీమహావాక్యార్థమును గురూపదేశపూర్వకముగా నెఱిఁగి శ్రుతియుక్త్యనుభవములమూలమున నిర్ణయించుకొనుటయే 'బోధము' అనంబడును. ఓదోషరహితుఁడా! ఇదియే జ్ఞానముయొక్క స్వరూపము. దీనికి వైరాగ్యమే మూలమనుట (అనఁగా: వైరాగ్యము దృఢముగాఁ గలిగిన నీబోధము తనంత నదియే వచ్చుననుట. ఇంతకుముందే వివరించియున్నాము కదా).

అవ. ఇట్లు గురూపదేశమును వివరించి ప్రస్తుత మనుభవమును బ్రకటించుచున్నాఁడు.—

క. నిత్యముగా దేహాత్మ, ప్రత్యయ మజ్ఞునకు గల్గుపరిపాటిఁ దగం
బ్రత్యగభిన్నబ్రహ్మ, ప్రత్యయ మొప్పారవలయుఁ బండితున కిలన్. 132

టీ. అజ్ఞునకున్=అజ్ఞానికి, నిత్యముగాన్=సర్వకాలములయందును, దేహాత్మ ప్రత్యయము-దేహ=దేహమే, ఆత్మ=జీవుఁడు, ప్రత్యయము=అనుభ్రాంతిజ్ఞానము, కల్గుపరిపాటిన్=కలుగునట్లు, పండితునకున్=జ్ఞానికి, ఇలన్=ఈభూమియందు, ప్రత్యగభిన్న=కూటస్థునికంటె వేఱుకాని, బ్రహ్మప్రత్యయము, పరబ్రహ్మమునే 'నేను'అను తత్త్వజ్ఞానము, తగన్=ఒప్పునట్లుగా,ఒప్పారవలయున్=అభివృద్ధి చెందవలయును.

తా. లోకమున నజ్ఞాను లగువారు 'దేహమే నేను' అని యెట్లు సామాన్యముగాఁదలంతురో అట్లే బ్రహ్మజ్ఞాని యగువాఁడు 'కూటస్థునకంటె భిన్నుఁడు కాని బ్రహ్మమే నేను' అని తలంచును. పైన నిరూపింపఁబడిన యధికారి సంపూర్ణ మగు వైరాగ్యమును సంపాదించి దానివలనఁ బూర్వోక్తజ్ఞానము (అనఁగా: మహావాక్యతాత్పర్యజ్ఞానము నార్జించి యట్టి యనుభవమును బొందును). ఇదియే జ్ఞానమునకు ఫలము. ఈ నిశ్చయముకలిగిననే కాని పురుషుఁడు కృతార్థుఁడు కానేరఁడు.

తే. ఇదియె బోధప్రకార మానింక నీకు
నుపరతివిధంబు వినిపింతు నోనర వినుము
ఉత్తమోత్తమమై యొప్పుచి త్తశాంతి
బ్రహ్మవిద్యాగమనమునకు ఫలమువత్స!. 133

టీ. వత్స=పుత్రా! ఇదియే=పైనఁజెప్పినదియే, బోధప్రకారము=బోధలక్షణము, ఔ=ఐ యున్నది, నీకున్, ఇంకన్=ఇఁక పైన,ఉపరతిసుఖంబున్=ఉపరతిసౌఖ్యమును గూర్చి, వినిపింతున్=తెలియఁజేసెదను, ఒనరన్=ఒప్పునట్లుగా, వినుము, ఉత్తమోత్తమమై=సర్వసుఖములలోను శ్రేష్ఠమై, ఒప్పుచిత్తశాంతి-ఒప్పు=ప్రకాశించు

చున్న, చిత్తశాంతి=చిత్తశాంతి, బ్రహ్మవిద్యాగమమునకున్-బ్రహ్మవిద్యా=బ్రహ్మజ్ఞానము, ఆగమమునకున్=వచ్చుటకు, ఫలము, ఔన్=అయియున్నది.

తా. ఓపుత్రా! బోధమునుగూర్చి సర్వము నెఱింగించితిని. వైరాగ్యము బోధమైనంతమాత్రమునసే బోధ యెట్లు స్వయముగ జనించునదియు వివరించితిని. ఇక నుపరతిని గూర్చి తెల్పెదను. ఉపరతి యనఁగా జిత్తశాంతి. అదియే బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ఫలము.

అవ. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి యాయుపరతినిఁ బ్రశంసించుచున్నాఁడు.—

చ. ఉపకృతిదానభోగముల కొప్పనిమర్త్యునికల్మిశీల మె
ల్లపుడును లేనివిప్రునిగమాధ్యయనంబును నెమ్మనంబునన్
విపులసమంబు గైకొననివీరతపస్వితపంబు నింద్రియా
ద్యుపరతిసౌఖ్యముం గననియోగివివేకము రిత్తయారయన్. 134

టీ. ఉప...లకున్-ఉపకృతికి=పరోపకారమునకు, దాన=దానము చేయుటకును, భోగములకున్ = స్వానుభవమునకును, ఒప్పనిమర్త్యునికల్మి-ఒప్పని=రానట్టి, మర్త్యుని=మనుష్యునియొక్క, కల్మి=సంపదయును, శీలము=సదాచారము, ఎల్లపుడును=ఎప్పటికిని, లేనివిప్రుని నిగమాధ్యయనంబును-లేని=లేనట్టి, విప్రుని=బ్రాహ్మణుని యొక్క, నిగమ=వేదములయొక్క, అధ్యయనంబును=పాఠమును, నెమ్మనంబునన్=మనస్సునందు, విపులసమంబున్-విపుల=అధికమగు, శమంబున్=శాంతిని, కైకొనని వీరతపస్వితపంబును-కైకొనని=అంగీకరింపని, వీరతపస్వి=మహాదీక్షతోఁ గూడియున్న వాని యొక్క, తపంబును=తపస్సును, ఇంద్రియాద్యుపరతిసౌఖ్యమున్-ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ఆది=మొదలగువానియొక్క, ఉపరతి=శాంతియనెడు, సౌఖ్యమున్=సుఖమును, కననియోగివివేకము-కనని=పొందని, యోగి=రాజయోగియొక్క, వివేకము=జ్ఞానంబును, అరయన్=విచారింపఁగా, రిత్త=నిరర్థకంబు.

తా. విచారింపఁగా పరోపకారమునకును దానమునకును స్వానుభవమునకు నుపయోగింపనిధనికుని ధనమువలె నాచారహీనుఁడగుబ్రాహ్మణుని వేదాధ్యయనము మాడ్కి శాంతిలేని మునీశ్వరునితపము చందమున చిత్తేంద్రియశాంతి (అనఁగా: నుపరతి) యను సౌఖ్యమునుఁ జెందనిరాజయోగి యోగాభ్యాసముకూడ నిరర్థకమే.

సీ. వేదశాస్త్రంబులు వివరించి బుధులచేఁ
జదివింపవచ్చుఁదాఁ జదువవచ్చు
యజ్ఞదానతపంబు లధికారిజనముచేఁ
చేయింపవచ్చుఁదాఁ జేయవచ్చు
నిలలోనఁ గలతీర్థముల కేఁగ నన్యుల
బోధింపవచ్చుఁదాఁ బోవవచ్చుఁ

నష్టాంగయోగవిద్యల నార్యులకు నుప
దేశింపవచ్చు సాధింపవచ్చుఁ
తే. గాని యెవ్వారి కైన విజ్ఞానయోగ
గతిని దేహేంద్రియము లరికట్టి మనము
నాఁగి యంతర్ముఖముఁ జేసి యనవరతము
నిశ్చలసమాధినిష్ఠ చే నిలుపరాదు. 135

టీ. కలతీర్థములకున్—కల=ఉన్న, తీర్థములకున్, ఏగన్=పోవుటకు, బోధింపవచ్చున్=బోధచేయవచ్చును, తాఁబోనవచ్చున్=స్వయముగాపోవచ్చును, అన్యులకు, అష్టాంగయోగవిద్యలన్-అష్ట=ఎనిమిదియగు, అంగ = యమనియమాద్యంగములతోఁగూడిన, యోగ=యోగములయొక్క, విద్యలన్=విద్యలను, ఉపదేశింపవచ్చున్, సాధింపవచ్చున్=తానుస్వయముగా కూడనాచరింపవచ్చును, కాని=అయినను, ఎవ్వారికైనన్=ఎవ్వరికైనను, బుధులచేన్=పండితులచే, వేదశాస్త్రంబులు-వేద=వేదములును, శాస్త్రంబులు=శాస్త్రంబులును, వివరించి=విమర్శించి, తాన్=తాను, చదివింపవచ్చున్=చదువునట్లు చేయవచ్చును. చదువవచ్చున్=స్వయముగా గూడ నభ్యసింపవచ్చును, అధికారిజనముచేన్=తగినవారిచేత, యజ్ఞదానతపంబులు-యజ్ఞ=యజ్ఞములను, దాన = దానములను, తపంబులు = తపస్సులును, చేయింపవచ్చున్ = చేయునట్లు చేయవచ్చును, తాఁజేయవచ్చున్, అన్యులన్ = ఇతరులను, ఇలలోనన్ = భూమిలో, విజ్ఞానయోగగతిన్-విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానమనెడు, యోగ=యోగముయొక్క, గతిన్=రీతిచేత, దేహేంద్రియములు-దేహ=దేహములను, ఇంద్రియములు=ఇంద్రియములను, అరికట్టి=నిరోధించి, మనమున్=మనస్సును, ఆఁగి=నిర్బంధించి, అంతర్ముఖముఁజేసి = బాహ్యవృత్తులనుండిమఱలించి, అనవరతము=ఎల్లప్పుడును, నిశ్చలసమాధినిష్ఠచేన్-నిశ్చలసమాధి=చలనములేనిసమాధియొక్క, నిష్ఠచేన్=స్థితిచేత, నిలుపరాదు=నిలుపుట యశక్యము (సర్వకార్యములకంటె మనోనిగ్రహము దుష్కరమని భావము).

తా. మఱియు వేదశాస్త్రాదులశిష్యులకు బోధించుటయుఁ దా నభ్యసించుటయుఁగూడ సాధ్యమైనపనియే. యజ్ఞదానతపోరూపము లైనకర్మలఁదగినవారలచే నాచరింపఁజేయుటయుఁ స్వయముగ నాచరించుటయును సులభమే. "పుణ్యతీర్థములకు నవశ్యముగఁ బోవలయును" అని పరులకుబోధ చేయుటయును స్వయముగ నట్లాచరించుటయును శక్యమే. యమనియమాద్యష్టాంగయుక్తము లగుయోగములఁ బరులకు బోధించి వారిచేత ననుష్ఠింపఁజేయవచ్చును. తానును సాధింపవచ్చును. ఇట్లెన్ని కార్యములనైనను జేయఁగలిగియున్నను ఇంద్రియముల నిగ్రహించి మనస్సును నిరోధించి

లోనికిఁ ద్రిప్పి సర్వకాలములయందును నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుండై నిల్చుట (అనఁగా: నుపరతినిఁ జెందుట) యెట్టివారికైన నశక్యము.

క. చిత్తేంద్రియోపరమము ను, హాత్తర మిది యెల్లవారి కబ్బదు వినుమా
యుత్తమదశఁగలిగినవి, ద్వత్తముఁ డతిదుర్లభుఁడు సదామన్మయుఁడున్.

టీ. వినుము, చిత్తేంద్రియోపరమము—చిత్త = మనస్సుయొక్కయు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములయొక్కయు, ఉపరమము = శాంతి, మహత్తరము = మిగుల శ్రేష్ఠమైనది (లేక అసాధ్యమయియున్నది), ఇది = ఈచిత్తశాంతి, ఎల్లవారికిన్ = అందఱకును, అబ్బదు = దొరకదు, అయ్యుత్తమదశ = ఈయుత్తమస్థితి, కలిగినవిద్వత్తముఁడు = కలవిద్వాంసుఁడు, అతిదుర్లభుఁడు = మిగులకష్టముతో కాని దొరకఁడు (కోటిమందిలో నొక్కఁడయిన నుండఁ డనిభావము). సదామన్మయుఁడున్ = ఎప్పుడును అవిద్వాంసుఁడు నాస్వరూపముతోనే యుండును.

తా. చిత్తేంద్రియశాంతి (అనఁగా: నుపరతి) యందఱకును దొరకదు. ఇది మిగుల గొప్పది. ఈయుపరతి యెవ్వరికి నుండునో వాఁడు దుర్లభుఁడు. అట్టివానికిని నాకును రామునకు (పరబ్రహ్మమునకును) గొంచెమైనను భేదము లేదు. వానిని బ్రతివారును బరమేశ్వరునివలెఁ బూజింపవలెను.

తే. కొంద ఱాత్మతత్త్వము నెఱుంగుదు మటంచు
గర్వులై నిక్క చిత్తనిగ్రహము లేమి
నుపరతి సుఖంబుఁ గానక విపులవిషయ
రాగలోలతఁ జెడుదు రూరక మహాత్మ !. 137

టీ. మహాత్మ = గొప్పబుద్ధిగల ఆంజనేయా! కొందఱు, ఆత్మతత్త్వమున్ = పరబ్రహ్మస్వరూపమును, ఎఱుంగుదుమటంచున్ = తెలిసికొన్నామని, గర్వులై = గర్వించి, నిక్క, చిత్తనిగ్రహము లేమిన్ = చిత్తజయము లేకుండుటవలన, ఉపరతిసుఖంబున్ = చిత్తశాంతిసుఖమును, కానక = పొందక, విపులవిషయరాగలోలతన్ = విపుల = అధికమైన, విషయ = శబ్దాదులయందలి, రాగ = కోర్కెచేత, లోలతన్ = చంచలులై, ఊరక = నిరర్థకముగా, చెడుదురు = చెడిపోవుదురు.

తా. ఓగొప్పబుద్ధిగల యాంజనేయ! కొందఱు "మేము పరబ్రహ్మము నెఱుంగుదుము" అని గర్వించి తగినంతమనోనిగ్రహము లేకపోవుటచే నుపరతిసుఖమును జెందలేక నిరర్థకముగా చెడిపోవుచున్నారు.

తే. జ్ఞానవిజ్ఞానయుతుఁ డయ్యు సంతతంబు
నాత్మభావన లేకున్న యతనియింద్రి

యంబులు మనంబు తమకు వశంబుచేసి
విషయసుఖములచవిఁ జూపి వెతలఁ బెట్టు. 138

టీ. జ్ఞాన...డయుక్=జ్ఞాన = పరోక్షజ్ఞానముతోను, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముతోను, యుతుఁడయ్యుక్=కూడినవాఁడయ్యును, సతతంబుక్=ఎల్లప్పుడును, ఆత్మభావన=నిర్వికల్పసమాధి (అనఁగా కూటస్థుండనై పరబ్రహ్మమని ధ్యానముచేయుట), లేకున్న యతనియింద్రియంబులు=లేనివానియింద్రియములను, మనంబు=మనస్సు, తమకు వశంబుచేసి=ఆపురుషునిఁ దమకు స్వాధీనుని జేసికొని, విషయసుఖములచవిక్=విషయసుఖముల=విషయసుఖములయొక్క, చవిక్=రుచి, చూపి = కనుపఱచి, వెతలఁబెట్టుక్ = కష్టపెట్టును.

తా. మతియు పరోక్షాపరోక్షజ్ఞానములు గలపురుషుఁడైనను చిత్తమును నిగ్రహించి సర్వకాలములయందును నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుఁడై యుండవలయును. అట్లుండక పోయిన ననాదియగువిషయాభిలాష లేక "విషయములే సుఖకరములు" అనుతలంపు తొలఁగదు. దీనినిబట్టి యింద్రియమును మనస్సును వానికి స్వాధీనములు కావు. దీనిచే వాఁడు మిగులఁ గష్టపడును. కావున నెట్టివానికైన నుపరతిసుఖము నొందుట. (లేక సంపాదించుట) యావశ్యకము.

సుస్థితప్రజ్ఞునిలక్షణము.

అవ. ఇట్లు ఉపరతిప్రాముఖ్యతను జెప్పి తత్స్వరూపనిరూపణపూర్వకముగ స్థితప్రజ్ఞునియునికి నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

సీ. అట్లు గావున నింద్రియమనంబుల నజస్ర,
మాత్మభావనచేత నాఁగఁబట్టి
యంతర్సుఖములుగా నలరించి యాపూఁదఁ
గామాదిశత్రువర్గము నడంచి
విమలబోధాకారవృత్తిచేఁ గేవల
పరిపూర్ణతత్త్వరూపంబుఁ గాంచి
యానందమూర్తియై యఖిలంబుఁ దనయందు
సమయించి చిత్తవిశ్రాంతి నొంది
తే. య్యేటికమతపులఁ బొరయనియెటుకైన
పరమపురుషుండు సుస్థితప్రజ్ఞుఁ డన గు
ణత్రయాతీతుఁ డన నమనస్కరాజ
యోగనిద్రాసమేతుఁడై యుండు ననఘ!. 139

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా! అట్లుగావునన్=కాఁబట్టి, ఇంద్రియమనంబులన్-ఇంద్రియ=ఇంద్రియములను, మనంబులన్=మనస్సును, అజస్రము=ఎల్లప్పుడును, ఆత్మభావనచేతన్=ఆత్మధ్యానముచేత(అనఁగా నిర్వికల్పసమాధిచేత), ఆఁగఁబట్టి=నిలిపి, అంతర్ముఖములుగాన్=బాహ్యవృత్తులపైకి పోకుండ, అలరించి=ఏర్పఱిచి, అమీఁదన్=పిదప, కామాదిశత్రువర్గమున్-కామాది=క్రోధ లోభ మోహ మదమాత్సర్యములనెడు, శత్రు=శత్రువులయొక్క, వర్గమున్=సమూహమును, అడంచి=నశింపఁజేసి, విమలబోధాకారవృత్తిచేన్ - విమల=నిర్మలమైన, బోధాకార=జ్ఞానరూపము యినవృత్తిచేన్=చిత్తవృత్తిచే, కేవలపరిపూర్ణతత్త్వరూపంబున్-కేవల=ఏకస్వరూపమై నట్టియు, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైనట్టియు, తత్త్వ=కూటస్థునియథార్థమైన, రూపంబున్=బ్రహ్మస్వరూపమును, కాంచి=చూచి, ఆనందమూర్తియై=బ్రహ్మానందరూపుఁడై, అఖిలంబున్=సర్వప్రపంచమును, తనయందున్=తనలో, సమయించి=లయముచేసి, చిత్తవిశ్రాంతినొంది=చిత్తశాంతినినొంది, ఎఱుకమఱపులన్=జ్ఞానాజ్ఞానములను (బాహ్యవిషయములఁ బ్రకాశింపచేయుటకు వెలుపలికిఁ బ్రసరించు చిత్తవృత్తిని జ్ఞానమనియు, అట్లు ప్రసరింపని సమయమున, లేక యింద్రియగోచరములు కాని విషయములనుగూర్చి ప్రసరించుచున్న చిత్తవృత్తి నజ్ఞానమనియుఁ జెప్పుచున్నాము అని తెలిసికొనవలయును). పొరయని=పొందని, ఎఱుకయైన పరమపురుషుఁడు=నిత్యజ్ఞానరూపుఁడైన (లేక బ్రహ్మరూపుఁడైన) విద్వాంసుఁడు, సుస్థితప్రజ్ఞుఁడనన్-సుస్థిత=స్థిరమైన, ప్రజ్ఞుఁడనన్=జ్ఞానముకలవాఁడని, గుణత్రయాతీతుఁడనన్=త్రిగుణముల నతిక్రమించినవాఁడనియు, ప్రసిద్ధుఁడై, అమనస్క...తుఁడై-అమనస్క=మనస్సులేని, రాజ=శ్రేష్ఠమైన, యోగనిద్రా=జ్ఞానయోగనిద్రతో, సమేతుఁడై=కూడినవాఁడై, ఉండున్=ఉండును.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! యిట్టుపరతి యత్యావశ్యకమైనది కావున వివేకులగువారందఱును దాని నీక్రిందివిధముగా సంపాదింపవలయును. అది చిత్తేంద్రియశాంతియేయనియు సమాధినిష్ఠుఁడు కాకుండిన నవి పూర్వవాసనను మాన వనియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాను. కావున దివ్యజ్ఞానసంపన్నుఁ డగుయోగి మొట్టమొదట బ్రహ్మాత్మైక్యధ్యానమును (ఇదియే నిదిధ్యాసనము) గావించుచు నాయింద్రియాదుల శబ్దాదులపై కుఱకకుండ నిరోధింపవలయును. ఇట్లు చిత్తేంద్రియముల విషయములనుండి త్రిప్పి యంతర్ముఖములఁ జేసినపిదప వానిచాంచల్యమునకుఁ గారణము లగుకామక్రోధాదుల జయింపవలయును. చిత్తము బాగుగ స్వాధీన మయ్యెనేని దానికి బ్రహ్మసంబంధముచే సత్త్వగుణ మబ్బును గావున రజోగుణము నశించుటచే దానివలనఁబుట్టు కామాదులు స్వయముగనే నశించును. "అహంబ్రహ్మాస్మి" అనుచిత్తవృత్తిచే సర్వపరిపూర్ణబ్రహ్మము నాత్మరూపముగాఁ బిదప నవలోకింపవలయును. ఇట్టియవలోకనము చిత్తశాంతి లేనివా

రలకు దొరకుటయే దుర్ఘటము కదా. ఇట్లు పరబ్రహ్మావలోకనముఁ జేయువాఁడు పరమానందరూపుఁడై యగును. అట్టివాని మనస్సు పరమశాంతి నొందును. (అనఁగా నెప్పటికిని బహిర్ముఖము గాదు.) ఇదియే యుపరతి. ఇట్టియుపరతిని జెంది జ్ఞానాజ్ఞానములు (జ్ఞానాజ్ఞానములను గూర్చి ద్వితీయాశ్వాసమున పెక్కుమాఱులు వివరింపఁబడినవి) లేక చిత్స్వంవిజ్ఞానస్వరూపుఁడై యున్నమహాత్ముఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁడనియు గుణాతీతుఁడనియుఁ జెప్పఁబడును. సర్వకాలములయందును అమనస్కరాజయోగనిద్ర నొంది సుఖించుచుండును.

తే. ధర్మవిధి నెవ్వఁడు మనోగతంబులైన
సర్వకామంబులను గడు సన్యసించి
యంచితాత్మాత్మ సంతుష్టుఁ డగుచు నుండు
నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుఁ గుమార!. 140

టీ. కుమార=పుత్రా! ఎవ్వఁడు=ఏమహాత్ముఁడు, ధర్మవిధిన్ - ధర్మ=ధర్మమైన, విధిన్=నియమముచే, మనోగతంబులైన=మనస్సునందున్న, సర్వకామంబులన్=కోర్కులనన్నింటిని, కడున్=మిగుల, సన్యసించి=విడచి, అంచితాత్మాత్మసంతుష్టుఁడగుచున్ - అంచిత=ఒప్పుచున్న, ఆత్మా=పరమాత్మునియందె, ఆత్మసంతుష్టుఁడగుచున్=మనస్తృప్తి గలవాఁడై, ఉండునాతఁడు=ఉన్నవాఁడు, ఆత్మస్థితప్రజ్ఞుఁడగున్ - ఆత్మ=పరమాత్ముని యందు (లేక తనయందు), స్థిత=ఉన్న (లేక, నిశ్చలమయిన, అనఁగా నంతర్ముఖమయిన), ప్రజ్ఞుండగున్=బుద్ధిగలవాఁడగును. (యోగసిద్ధిఁ జెందినవానికి స్థితప్రజ్ఞుండని పేరు).

తా. ఓపుత్రా! శాస్త్రోక్తరీతిగా మనసునందలిసర్వకామములను (అనఁగా వానికి సాధనములగుకర్మలనుగూడ) పరిత్యజించి సర్వకాలములయందు, నేమహాత్ముఁ డాత్మసమాధినిష్ఠుఁడై యుండునో అట్టివాఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁ డనఁబడును. "ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్, ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే" అనువాక్యముచే గీతాచార్యుఁ డీవిషయమునే వివరించియున్నాఁడు (ఇచ్చట నుదహరింపంబడు గీతావాక్యములకుఁ గూడ పైన వ్రాయఁబడియున్నదే తాత్పర్యము కావున మఱల వ్రాయలేదు.

తే. ప్రాప్తదుఃఖములకు భయపడక యోర్చి
కొసరి యప్రాప్తసుఖములఁ గోరికొనక
వీతరాగభయక్రోధుఁ డై తనర్చు
నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుఁ గపీంద్ర?. 141

టీ. కపీంద్ర=వానరశ్రేష్ఠా! ప్రాప్తదుఃఖములకున్ - ప్రాప్త=వచ్చిన, దుఃఖములకున్, భయపడక, ఓర్చి, కొసరి, అప్రాప్తసుఖములన్ - అప్రాప్త=రాని, సుఖములన్

కోరికొనక=కోవలయుననక, వీతరాగభయక్రోధుఁడై-వీత=పోయిన, -రాగ=తనకున్న వాని ననుభవింపవలయుననునిచ్ఛ, భయ=భయము, క్రోధుఁడై=కోపంబును కలవాఁడై, తనర్చునాతఁడు=ఉన్నవాఁడు, ఆత్మస్థితప్రజ్ఞుఁడగున్.

తా. వానరశ్రేష్ఠా! దుఃఖములు వచ్చినప్పుడు కలఁతనొందక రానిసుఖములఁ గోరక రాగము (ఇది తనకుఁ గలవాని ననుభవింపవలయు ననునిచ్ఛ) భయము కోపము అనునవి లేక నిర్వికారుండై యుండువాఁడు స్థితప్రజ్ఞుండనంబడును.

శ్లో. "దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనా స్సుఖేషు విగతస్పృహః,
వీతరాగ భయక్రోధః స్థితధీ ర్మునిరుచ్యతే."

అను గీతావాక్య మీవిషయమునే బోధించుచున్నది.

తే. అఖిలవిషయానభిస్నేహుఁ డగుచు శుభము
నొంది మురియక యశుభంబు నొంది కినియ
కుండు నెవ్వాఁడు సమత నప్పండితుండు
సంస్థితప్రజ్ఞుఁ డగు సూరిజనరేణ్య. 142

జె. సూరిజనవరేణ్య=విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠుఁడా! అఖిలవిషయ...గుచున్-అఖిలవిషయ=సమస్తవిషయములయందును, అనభిస్నేహుఁడగుచున్=ప్రేమలేనివాఁడై, శుభమునొంది మురియక=శుభమునుపొంది సంతోషింపక, అశుభంబునొంది కినియక=దుఃఖమును పొంది దానిని ద్వేషింపక, సమతన్=సమచిత్తముతో, ఎవ్వాఁడున్=ఏ పురుషుఁడు, ఉండున్, అప్పండితుండు=అజ్ఞాని, సంచితప్రజ్ఞుఁడగున్=స్థిరజ్ఞానము గలవాఁ డగును. (స్థితప్రజ్ఞుఁ డని పిలువఁబడును.)

తా. విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠుఁడా! ఏపురుషుఁడు సర్వపదార్థములయందును ప్రేమనుంచఁడో శుభము వచ్చిన సంతోషింపఁడో యశుభము వచ్చిన దుఃఖింపఁడో వాఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁడు.

శ్లో. "యస్సర్వత్రానభిస్నేహ స్తత్తత్ప్రాప్య శుభాశుభమ్,
నాభినన్దతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా."

అను గీతావాక్య మీవిషయమున ప్రమాణము.

తే. కూర్మ మఖిలావయవములఁ గుదియ ముడుచు
మాడ్కి నేయోగి యింద్రియమానసముల
నమర మరలించు నింద్రియార్థములవలన
నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుమహాత్మ!. 143

తా. మహాత్మా=గొప్పబుద్ధి గలయాంజనేయ! ఏయోగి=ఏరాజయోగి, కూర్మము=తాబేలు (?), అఖిలావయవములన్=సమస్తములైన అవయవములను, కుదియుముడుచు (?)

మాడ్కి౯=తనకర్పరములోని ముడుచుకొన్నట్లు, ఇంద్రియాసనములక౯=ఇంద్రియములును మనస్సును, ఇంద్రియమానసములక౯, ఇంద్రియార్థములవలనక౯ = ఇంద్రియవిషయములైనశబ్దాదులనుండి, అమరమరలించుక౯=చక్కగా త్రిప్పునో, అతఁడు=ఆ యోగి, ఆత్మస్థితప్రజ్ఞుఁడగుక౯.

తా. ఓగొప్పబుద్ధిగలయాంజనేయా! ఏరాజయోగి తాబేలుసత్వావయవములను లోనికి ముడుచుకొనునట్లు చిత్తేంద్రియముల వానివాని విషయములనుండిమరలించునో అతఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁ డనఁబడును.

శ్లో. "యదా సంహరతే చాయం కూర్మోఽఙ్గానీవ సర్వశః,
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్య స్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా."
అనువాక్య మీవిషయమునఁ బ్రమాణము.

తే. విను మొకరహస్య మెఱిఁగింతు వేయు నేల ?
యేమహాప్రాజ్ఞునకు మానసేంద్రియములు
పంచిన ట్లాజ్ఞలో నిల్చి పనులు సేయు
నతఁడు నాత్మస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుబుధేంద్ర! 144

టీ. బుధేంద్ర=విద్వాంసులలోశ్రేష్ఠుఁడా! ఒకరహస్యము, ఎఱిగింతుక౯=తెలియచేయుదును, వినుము, వేయునేల=వేయుమాటలు చెప్ప నేటికి, ఏమహాప్రాజ్ఞునకు౯=ఏమహాజ్ఞానికి, మానసేంద్రియములు=ఇంద్రియములు మనస్సు, ఆజ్ఞలోక౯, నిల్చి, పంచినట్లు=ప్రేరేపింపంబడినట్లు(లేక చెప్పినట్లు? అనఁగా ఆపురుషుని ఇష్టానుసారముగ), పనులు=కార్యములను, చేయుక౯ = చేయుచుండునో, అతఁడు=ఆమహాత్ముఁడు, ఆత్మస్థితప్రజ్ఞుఁడు, అగుక౯.

తా. విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠుఁడా! వేయుఁ జెప్ప నేటికి ? పరిపూర్ణార్థాభిప్రాయము సంక్షేపములుగా వివరించెదను. ఏజ్ఞానికివశవర్తులై మనంబును ఇంద్రియంబులును బ్రవర్తించుచుండునో వాఁడె స్థితప్రజ్ఞుండు. శ్లో. "వశేహి యస్యేంద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా"="ఏజ్ఞానవంతునికి నింద్రియములును స్వాధీనమున నుండునో వాఁడే స్థితప్రజ్ఞుఁడు" అను గీతావాక్య మీవిషయమునఁ బ్రమాణము.

ఆ. ఎల్లభూతములకు నెద్ది శర్వరి దాని
యందు మేలు కని మహాత్ముఁ డలరు
నఖిలజగము దేనియందు మేల్కనియుండు
నదియె నిశి జితేంద్రియాత్మునకును.

టీ. ఎల్లభూతములకు౯ = భ్రాన్తింతులైన సర్వజీవులకును, ఎద్ది=ఏది (అనఁగా ఏబ్రహ్మస్వరూపము, లేక యేయథార్థతత్వము), శర్వరి = తెలిసికొన నశక్యమగుటచే

నంధకారప్రాయమైయుండునో, లేక, సర్వేంద్రియములకును నిలయకాలమగు రాత్రియో (అనఁగా సుషుప్తియో), దానియందుఁ = అయథార్థతత్త్వమునందు (లేక అసుషుప్త్యవస్థయందు), మహాత్ముఁడు = విజ్ఞానవంతుఁడు, మేలుకని = జాగరూకుండై (అనఁగా సంపూర్ణప్రకాశవంతుఁడై,) అలరుఁ = ఒప్పును. జితేంద్రియాత్మునకుఁ = ఇంద్రియనిగ్రహముగలయోగికి, అఖిలజనము = సర్వజీవులును, దేనియందుఁ = ఏసంసారమునందు (లేక యేపగటియందు), మేల్కాంచియుండుఁ = (అసత్యమయ్యును భ్రాంతివశమున సత్యరూపముగాఁ గానవచ్చుచుండుటచే "ఇదియే యథార్థతత్త్వము. ఇంతకంటె వేఱేమియులేదు" అని) జాగరూకులై, (లేక ప్రకాశముగలిగి యుందురో), అదియే = ఆసంసారమే (లేక, ఆపగలే), నిశి = రాత్రివంటిది. (అనఁగా నది యథార్థస్థితిలో నసత్యమైనది కావున జ్ఞాని దానియందు చిత్తవృత్తినిఁ బ్రసరింపనీయఁడు).

తా. మఱియు, పరబ్రహ్మతత్త్వము స్పష్టము కాకుండుటచే, నజ్ఞానాంధకారమునందున్న సర్వభూతములకు నదిరాత్రిప్రాయమై యుండును. సంసారముమాత్రము శూన్యరూపమేయైనను భ్రాంతివలన సత్యముగాఁదోచును. గావున నది పగటివలె (అనఁగా ప్రకాశరూపమై) ఉండును. బ్రహ్మస్వరూపానుభవము కలవాఁడగుటచేతను ప్రపంచమును శూన్యరూపముగా (లేక తనకంటె నభిన్నముగా) జూచువాఁడగుటచేతను బ్రహ్మజ్ఞాని యగువానికి భూతములరాత్రియే (అనఁగా పరబ్రహ్మమే) పగలు (అనఁగా ప్రకాశరూపమైనది) వానిపగలే (అనఁగా సంసారమే) రాత్రి (అనఁగా నప్రకాశస్వరూపమైనది.) వాస్తవస్థితిలో వానికి (బ్రహ్మజ్ఞానికి) సంసారమే (లేక ప్రపంచమే) కానరాదు కదా.

రెండవతాత్పర్యము.

తా. సర్వజీవులును జితేంద్రియులయ్యె మగుటచేత రాత్రికాలమునందు మైమఱతురు. (లేక అప్రకాశస్వరూపులై యుందురు), పగటియందు భ్రాంతిసిద్ధసంసారము నుసత్యముగాఁదలంచి వ్యవహరించుచుండుటచే మేల్కాంచి (అనఁగా 'ప్రకాశరూపులము' అనితలంచుచు) ఉందురు. ఆత్మానుభవము గలమహాత్ముఁడు బ్రహ్మనిష్ఠుఁడగుటచే నింద్రియలయమైనను (అనఁగా సుషుప్త్యవస్థ వచ్చినను) "నాకుఁ బ్రకాశములేదు" అని తలంపఁడు. స్వప్రకాశరూపముతో నుండును గావున నప్పుడు నిదురింపఁడు. పగటియందును వానికి భ్రాంతి లేకపోవుటచే ప్రపంచవ్యవహారములఁ జేయఁడు. కావున నప్పుడు 'నాకుఁ బ్రకాశముకలిగినది ఇప్పుడు నాకన్నియుఁ దెలియుచున్నవి.' అనితలంపఁడు. ఈకారణమువలన జీవులరాత్రి జ్ఞానికి పగలు, వారలపగలు జ్ఞానికి రాత్రి యని తెలిసికొనవలయును. "యానిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తిసంయమీ, యస్యాం జాగ్రతి భూతానిసా నిశా పశ్యతో మునేః," అను గీతావాక్యమీవిషయమునఁ బ్రమాణము.

వ. అట్లు గావున నింద్రియమనంబుల ననాత్మనిషేధపూర్వకాత్మాలోకనంబుచేత జయించి వశీకృతమానసేంద్రియుండైనపుణ్యపురుషుఁడు సర్వభూతాద్వేష్టయు సకలలోకమిత్రుండు పరమకారుణికుండు నిర్మముండు సమదుఃఖసుఖుండు నిరహంకారుండు క్షమావంతుండు నిత్యసంతుష్టుండు యోగారూఢుండు నియతాత్ముండు దృఢాత్మనిశ్చయుండు నిఖిలజనాభయప్రదుం డఖిలలోకభయరహితుండు ముక్తహర్షామర్షభయోద్వేగుండు నిరపేక్షుండు శుచియు దక్షుం డుదాసీనుండు గతవ్యథుండు పరిత్యక్తసర్వారంభుం డిష్టానిష్టప్రాప్తిహర్షద్వేషవిహీనుండు సంప్రాప్తేష్టవియోగదుఃఖవిరహితుం డప్రాప్తార్థకామశూన్యుండు యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుండు శుభాశుభపరిత్యాగియు సమశత్రుమిత్రుండు సమలోష్టాశ్మకాంచనుండు సమశీతోష్ణసుఖదుఃఖుండు తుల్యప్రియాప్రియుండు తుల్యనిందాస్తవుండు మానావమానతుల్యుండు మౌనశీలుం డనికేతనుండు సుస్థిరప్రజ్ఞుండు గుణాతీతుండు మద్భక్తుండు మదర్పితమనోబుద్ధియు మత్పరాయణుండు నై ప్రకాశించు యోగీంద్రుండు సంతతసహజామనస్కరాజయోగసమాధియుండు సూర్యుండు సమస్తరసంబులం బీల్చిన తెఱంగున బడబానలంబు జలరాశిం బానంబు చేసినకైవడి మహాదవానలం బరణ్యంబునం గల తృణాదిసర్వపదార్థంబులం గబళించిన తెఱంగున నావిద్యకంబులైన యనంతగుణంబుల నశేషంబుగా మ్రింగి కేవలపరిపూర్ణశుద్ధచిన్మాత్రస్వరూపకుండై యుండునద్దశావిశేషం బుపరతి యన నొప్పు నయ్యుపరతిప్రాప్తికి యమనియమత్యాగమౌనదేశకాలాసనమూలబంధదేహసామ్యదృక్స్థితిప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణసమాధు లను పంచదశయోగాంగంబులు గాన వాని వేర్వేఱ విభజించెద నాకర్ణింపుము. 146

టీ. అట్లుగావునన్=కాఁబట్టి, ఇంద్రియమనంబులన్ - ఇంద్రియ=ఇంద్రియముల, మనఁబులన్=మనస్సును, అనా...చేతన్ - అనాత్మ=ఆత్మగాని ప్రపంచము యొక్కయు, నిషేధపూర్వక=నిరాకరణమే ముందుగాఁగల, ఆత్మ=స్వస్వరూపమును, ఆలోకనంబుచేతన్ = చూచుటచేత, జయించి, వశీకృతమానసేంద్రియుండు-వశీకృత=స్వాధీనముగా చేసుకొనఁబడిన, మానస=మనస్సును, ఇంద్రియుండు=ఇంద్రియములును గలవాఁడు, ఐనపుణ్యపురుషుండు=అయినట్టిపుణ్యాత్ముఁడు, సర్వభూతాద్వేష్టయున్ -

సర్వభూత=సమస్తజంతువులును, అద్వేష్టయగు = ద్వేషింపనివాఁడును, సకలలోకమిత్రుఁడు=సకలలోకములకును హితుం డగువాఁడును, పరమకారుణికుండు=దయామయుఁడును, నిర్మముండు=మమకారము లేనివాఁడును, సమదుఃఖసుఖుండు=దుఃఖసుఖములయందుసమచిత్తముగలవాఁడు, నిరహంకారుండు=అహంకారము లేనివాఁడు, క్షమావంతుఁడు=ఓర్పు గలవాఁడును, నిత్యసంతుష్టుఁడు=సర్వకాలములయందును తృప్తిగలవాఁడును, యోగారూఢుండు=యోగసిద్ధిఁ బొందినవాఁడును, నియతాత్ముండు=ఆత్మనిగ్రహము కలవాఁడును, దృఢాత్మనిశ్చయుండు=ఆత్మబ్రహ్మైక్యనిశ్చయము కలవాఁడును, నిఖిలజనాభయప్రదుండు = సమస్తజనులకును అభయము నొసంగువాఁడును (అనఁగా: నెవ్వనిని బాధింపనివాఁడును), అఖిల...తుండు-అఖిలలోక=సమస్తలోకమువలనను, భయరహితుండు=భయము లేనివాఁడును, ముక్త...గుండు-ముక్త=విడువఁబడిన, హర్ష=సంతోషము, అమర్ష=రోషము, భయ=భయము, ఉద్వేగుండు=త్వరయును గలవాఁడును, నిరపేక్షుండు=దేనిని గోరనివాఁడును, శుచియగు=పరిశుద్ధుఁడును, దక్షుండు=నేర్పరియును, ఉదాసీనుండు = సర్వేంద్రియములును దమతమకార్యములయందుఁ బ్రవర్తించుచున్నను దాను వానియం దభిమానమును బూనక సాక్షియై యూరక చూచువాఁడును, గతవ్యథుండు-గత=పోయిన, వ్యథుండు=తపములుగలవాఁడును, పరిత్యక్తసర్వారంభుండు = సర్వసంకల్పములును (లేక, సర్వకార్యములును) విడచినవాఁడును, ఇష్టా . నుఁడు-ఇష్ట=ప్రియమైనదిగాని, అనిష్ట = అప్రియమైనదిగాని, ప్రాప్తి=వచ్చినప్పుడు కలుఁగుటచే, హర్ష=సంతోషముగాని, ద్వేష=దుఃఖముగాని, విహీనుండు = లేనివాఁడును, సంప్రా...తుండు-సంప్రాప్త = వచ్చిన, ఇష్ట=ప్రియమయినపదార్థము, వియోగ = పోవుటచేతం గలిగిన, దుఃఖ = దుఃఖము, విరహితుండు=లేనివాఁడును, అప్రా...స్యుండు-అప్రాప్త=రాకుండిన, అర్థ=విషయములపై, కామశూన్యుండు = కోర్కి లేనివాఁడును, యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుండు=అప్రయత్నముగా దొరకిన దానితోఁ దృప్తినొందినవాఁడును, శుభాశుభపరిత్యాగియగు=శుభాశుభముల రెంటిని విడిచినవాఁడును, సమశత్రుమిత్రుండును = శత్రుమిత్రులయందు సమభావముకలవాఁడును, సమలోష్టాశ్మకాంచనుండు = మట్టి రాయి బంగారము నొక్కటిగఁ జూచువాఁడును, సమశీతోష్ణసుఖదుఃఖుండు=శీతోష్ణ సుఖదుఃఖములయందు సమచిత్తము గలవాఁడును, తుల్యప్రియాప్రియుండు=ఇష్టానిష్టములయందు సమభావము గలవాఁడును, తుల్యనిందాస్తవుండు=తన్నొకఁడు నిందించినను భూషించిన నొక్కటిగఁ జూచువాఁడును, మానావమానతుల్యుండు=గౌరవాగౌరవములయందు సమచిత్తము గలవాఁడును, మౌనశీలుండు-మౌన=త్రివిధమౌనముల నాచరించువాఁడును (మౌనములనుగూర్చి రెండవ యాశ్వాసమున వివరింపఁ బడియున్నది), అనికేతనుండు=“ఇది నాకు నివాసము” అని లేక (అనఁగా అభిమానము లేక) సర్వస్థ

ములయందు సుఖడువాఁడును, సుస్థితప్రజ్ఞుండు=స్థిరమగు బ్రహ్మజ్ఞానము గలవాఁడును, గుణాతీతుండు=త్రిగుణముల నతిక్రమించినవాఁడును, మద్భక్తుండు=నాయందు (బ్రహ్మయందు) దృఢభక్తి (అనఁగా ఆత్మసమర్పణము; తానె బ్రహ్మ మని తెలిసికొని తనను బ్రహ్మమునందు సమర్పించుట; అనఁగా నైక్యభావముతోఁ జూచుట) గలవాఁడును, మదర్పితమనోబుద్ధియై=మనోబుద్ధుల నాయందే సమర్పించినవాఁడును (అనఁగా సర్వకాలసర్వావస్థలయందును నిదిధ్యాసము జేయువాఁడును), మత్పరాయణుండై=నేనే (బ్రహ్మమే) శ్రేష్ఠమగు గతిగాఁ గలవాఁడగుచు, ప్రకాశించుయోగీంద్రుఁడు=ప్రకాశించుయోగి, సంత...యందుఁ-సంతత=ఎల్లప్పుడును, సహజ=స్వాభావిక మైనట్టియు, అమనస్క=అమనస్కము (మనస్సులేనిది) అను పేరుగలిగినట్టియు, రాజ=సర్వయోగములలో నుత్తమమైనట్టియు, యోగ=జ్ఞానయోగముయొక్క, సమాధియందుఁ=నిర్వికల్పసమాధియందు, సూర్యుండు, సమస్తరసంబులన్=సర్వవిధములగు జలములను, పీల్చిన తెఱంగునన్=ఆకర్షించినట్లును, బడబానలంబు=బడబాగ్ని, జలరాశిన్=సముద్రమును, పానంబుచేసిన కైవడిన్=పీల్చుచున్నట్లు, మహాదవానలంబు=గొప్పదియగు దవాగ్ని, అరణ్యంబునన్=అరణ్యమునందు, కలత్రణాదిసర్వపదార్థంబులన్=ఉన్నగడ్డిమొదలగు సమస్తవస్తువులను, కబళించిన తెఱంగునన్=మ్రింగినట్లును, అవిద్యకంబులైన=అవిద్యామయములైన, అనంతగుణంబులన్-అనంత=పెక్కగు (మిక్కిలియగు), గుణంబులన్=స్వభావములను, అశేషంబుగాన్=మిగులు లేనట్లుగా, మ్రింగి=నశింపఁజేసి, కేవల...సుండై-కేవల=ఏకస్వరూపుఁడైనట్టియు, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపక మైనట్టియు, శుద్ధ=నిర్మలమైన, చిన్మాత్రస్వరూపకుండై=జ్ఞానమాత్రరూపుఁడై, ఉండున్=ఉండును. అద్దశావిశేషంబు=ఇప్పుడు వర్ణించినస్థితి, ఉపరతియనన్ ఒప్పున్=ఉపరతి యని చెప్పంబడును. అయ్యుపరతిప్రాప్తికిన్=ఆయుపరతి కలుగుటకు, యమనియమత్యాగమౌనదేశకాలాసనమూలబంధదేహసామ్యదృక్స్థితిప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణసమాధులు=యమము, నియమము, త్యాగము, మౌనము, దేశము, కాలము, ఆసనము, మూలబంధము, దేహసామ్యము, దృక్స్థితి, ప్రాణాయామము, ప్రత్యాహారము, ధ్యానము, ధారణ, సమాధి, అను పంచదశయోగాంగంబులు=అను పేర్లు గల పదునైదు యోగాంగంబులును, సాధనంబులు గావునన్=సాధనము లగును కాఁబట్టి, వానిన్=ఆపదునైదింటిని, వేర్వేఱన్=ప్రత్యేకముగా, విభజించెదన్=విభాగించిచెప్పెదను, ఆకర్ణింపుము=వినుము.

తా. ఓయాంజనేయా! పైనఁ జెప్పినవిధముగా నేమహాత్ముఁడు "అనాత్మయగు ప్రపంచము నేను కాను" అని సర్వపదార్థముల నిషేధించి, పరబ్రహ్మరూపునిఁగా దనను దలంచి, స్వస్వరూపానుభవబలముచే మనస్సును ఇంద్రియములను నిగ్రహించి యుండునో అట్టివాఁడు ఎవ్వనియందును ద్వేషము ఉంచఁడు. సర్వజీవులయెడ మైత్రి గలిగి యుండును. దయ గలిగియుండును. "నేను నాది" అనునభిమానమును బొం

దఁడు. సుఖదుఃఖములయందు సమచిత్తముతో నోర్పు గలిగి యుండును. "యదృచ్ఛా లాభముచే సంతోషించును. యోగమునందే యాసక్తి గలిగియుండును. చిత్తేంద్రియాదిసమూహమును నిగ్రహించి దృఢమగు బ్రహ్మాత్మైక్యనిశ్చయముతోఁ బ్రకాశించును. సకలభూతములకును భయప్రదుఁడుగాక స్వయముగాఁ గూడ నన్యులవలన భీతినొందక సంతోషమును రోషము భయము బెదురు అనునవి లేక నిర్వికారుఁడై యుండును. మఱియుఁ దేనియందు నాశ లేనివాఁడుగాను సర్వకాలములయందు బాహ్యాభ్యంతరపారిశుధ్యము కలవాఁడుగాను సర్వకాలములయందును (లేక నావశ్యకములగు కార్యములయందు) కాలోచితముగాఁ బ్రవర్తించువాఁడుగాను పక్షపాతము (లేక మనోవ్యథను) జెందక నేకార్యములను గాని యహంకారపూర్వకముగా నారంభింపక నారంభింపఁబడిన కార్యములవలన సుఖము వచ్చిన సంతోషింపక దుఃఖము వచ్చిన ద్వేషింపక అసుఖముపోయినప్పుడు దుఃఖింపక రానిదానిని గోరక సమచిత్తుఁడుగా నుండును. వానికి శుభాశుభములతోఁ బనిలేదు. మఱియుఁ నామహాత్ముఁడు దొరకినదానితోఁ దృప్తి నొందును. శత్రువులందుఁగాని మిత్రులయందుఁ గాని మానావమానములయందుఁ గాని శీతోష్ణసుఖదుఃఖములయందుఁ గాని యిష్టానిష్టములయందు గాని నిందాస్తోత్రములయందుఁగాని రాగద్వేషముల నుంపఁడు. ఎప్పుడును ద్రివిధమానముల ననుష్ఠించును. "ఇదినాయిల్లు" అని యొకచోట గృహాభిమానము నుంపఁడు. స్థితప్రజ్ఞుండును గుణాతీతుఁడు నగుచు మనోబుద్ధుల నాయందే (బ్రహ్మమునందే) సమర్పించి మద్భక్తుండై యుండును. ఆతనికి నాకంటె వేఱగు శరణములేదు. ఇట్టియోగి సూర్యుండు ద్రవపదార్థముల నన్నిటిని బీల్చినవిధంబున బడబాగ్నిసముద్రజలమును పానముచేసినట్లు దావాగ్ని యరణ్యమునంతయుఁ భస్మముఁజేసినకైవడి యవిద్యాకృతములగుసర్వవికారములను నశింపచేసి (అనఁగా యథార్థస్వరూపము నెఱుంగుటచే నసత్యములని తెలిసికొని) సర్వకాలములయందును నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుఁడైయుండును. ఇదియే యుపరతి. దీనియందు యోగి పరిపూర్ణబ్రహ్మచైతన్యమాత్రుఁడైయుండును. ఇట్టియుపరతి దొరకుటకు యమము నియమము త్యాగము మౌనము దేశము కాలము ఆసనము మూలబంధము దేహసామ్యము దృక్స్థితి ప్రాణాయామము ప్రత్యాహారము ధ్యానము ధారణ సమాధి యని పదునైదు సాధనములు కలవు. వీనిస్వరూపములఁ బ్రత్యేకముగాఁ దెలియఁ జేసెదను. వినుము.

—— పంచదశయోగాంగములవిభాగము. ——

ఆప. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి యాపదునైదంగములఁ గ్రమముగా నిరూపించుచున్నాఁడు.—

మ. సమత న్నాభజలవహ్నివాయుఖతన్మాసర్వేంద్రియప్రాణచి
త్తమనోహంకృతిబుద్ధిరూపబహిరంతర్దృశ్యముఁ ద్రుక్స్వరూ

పముగాఁజూచుచుఁ దద్ద్రుగాత్మకపరబ్రహ్మంబు దా నంచుని
త్యము భావించిన నౌ యమం బిది యచింత్యం బంజనానందనా. 147

టీ. అంజనానందనా=ఆంజనేయా, సమతక్=చక్కఁగా, భూజల...ముక్- భూ=భూమి, జల=నీరు, వహ్ని=అగ్ని, వాయు=వాయువు, ఖ=ఆకాశము, తనూ=స్థూల శరీరము, సర్వేంద్రియ=జ్ఞానకర్మేంద్రియములు, ప్రాణ=పంచప్రాణములు, చిత్త=చిత్తము, మనః=మనస్సు, అహంకృతి=అహంకారము, బుద్ధి=బుద్ధి, రూప=ఇవియే స్వరూపముగాఁ గల, బహిరంతర్దృశ్యముక్-బహిః=వెలుపల నున్నట్టియు, అంతః=లోపల నున్నట్టియు, దృశ్యముక్=దృశ్యపదార్థమును (అనఁగా సాక్షిచేఁ జూడఁబడుపదార్థము), దృక్స్వరూపముగాక్=సాక్షికంటె నభిన్నముగా(సాక్షిజ్ఞానరూపుండే కావునను ఈప్రపంచము. [అనఁగా దృశ్యము] భ్రాంతిసిద్ధమై యగుటచేత దీనికి జ్ఞానమే స్వరూపము కావునను, దృశ్యమునకును సాక్షికిని భేదములేదు. అని ద్వితీయాశ్వాసమునసే యనేకవిధముల నిరూపించియున్నాము.) చూచుచుక్=భావించుచు, తద్దృగాత్మకపరబ్రహ్మంబు=ఆసాక్షిరూపుఁడైన బ్రహ్మమే, తానంచుక్ = తానని (అనఁగా కూటస్థుని యథార్థరూపమని), నిత్యము=ఎల్లప్పుడును, భావించినక్ = తలంచుచుండిన యెడల, యమంబు=ఈస్థితి యనంబడునది, ఔక్=అగును. అచింత్యంబు=ఇది అవజ్ఞానసగోచరమైనది (అనఁగా మిగులఁ గష్టసాధ్యమైనది.)

తా. ఓయాంజనేయా! పృథివ్యాదిపంచభూతముల దేహత్రయము ఇంద్రియములు ప్రాణము మనోబుధ్యహంకారములు మొదలగు దృశ్యపదార్థముల నన్నిటిని జ్ఞానమాత్రరూపములుగా (అనఁగా సర్వసాక్షి యగుపరబ్రహ్మమునకంటె వేఱు కానివానినిగాఁ) దెలిసికొనుటయు భ్రాంతిసిద్ధములగు రజ్జుసర్పాదులకు భ్రాంతిజ్ఞానవ్యతిరిక్తమగురూప మేమియు లేనట్లు ప్రపంచమునకుఁ గూడ జ్ఞానవ్యతిరిక్తమగురూపములేదు. పిదప 'పరబ్రహ్మమే తాను' అని నిర్ణయించుకొనుటయు యమ మనుయోగాంగము. ఇది లేక యీస్థితి యవాజ్ఞానసగోచరము.

సీ. వినుచు ముట్టుచుఁ గనుఁగొనుచు నానుచుమూరు
కొనుచుఁ బల్కుచుఁ బనుల్ గొనుచుఁ గనుచు
వర్ణాశ్రమోచితవ్యాపారముల నిచ్చ
సలుపుచుఁ దలఁచుచు మెలఁగునెడల
నీయింద్రియంబు లీయింద్రియార్థంబులఁ
బూని వర్తించునే వీని కెల్ల
సాక్షిని కేవలసచ్చిదానందస్వ
రూపుఁడ గుణజాతిరూపనామ

తే. రహితుండ నటంచుఁ దెలిసి నిరంతరంబుఁ
దన్నుఁ దాఁ జూచుకొనుచు సత్యముగ నీయ
ఖండనియమంబు వదలక యుండు టరయ
నియమయోగం బనం దగు నిర్మలాత్మ!. 148

టీ. నిర్మలాత్మ=పరిశుద్ధమైనమనస్సుకలవాఁడా, వినుచున్, ముట్టుచున్=చేతితో నొకపదార్థమును తాకుచును, కనుఁగొనుచున్=కంటితోన్ చూచుచును, అనుచున్=నాలుకచే రుచిచూచుచును, మూరకొనుచున్=ఘ్రాణముచే వాసనఁజూచుచును, పల్కుచున్=మాటలాడుచును, పనుల్గొనుచున్=ఒకరిచేఁ జేయఁబడుకార్యముల నంగీకరించుచును, చనుచున్=నడచుచును, వర్ణాశ్రమోచితవ్యాపారములన్-వర్ణ=బ్రాహ్మణాదిజాతులకును, ఆశ్రమ = బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములకును, ఉచిత=తగిన, వ్యాపారములన్=కార్యములను, నిచ్చలుపుచున్=నియమముతో నాచరించుచును, తలఁచుచున్=మనస్సుచే సంకల్పించుచు, మెలఁగునెడలన్=ఉన్నప్పుడు, ఈయింద్రియములు = ఈశ్రవణేంద్రియములు, ఈ యింద్రియార్థంబులన్ = వానివానిపనులయందు, పూనివర్తించున్ = ప్రయత్నపూర్వకముగా సంచరించును, ఏన్=నేను, వీనికెల్లన్=ఈశ్రవణాదులకన్నిటిని, సాక్షిన్=ద్రష్టను, కేవలసచ్చిదానందస్వరూపుఁడన్-కేవల=ఏకస్వరూపుఁడను, సత్=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద=ఆనందము, స్వరూపుఁడన్ = అనునవియే స్వరూపముగాఁగలవాఁడను, గుణ...డన్-గుణ=స్థూలత్వాదిగుణములుకాని, జాతి=బ్రాహ్మణాది జాతులుగాని, రూప=నీలపీతాదిరూపములుగాని, నామ=రామకృష్ణాది నామములుగాని, రహితుఁడన్ = లేనివాఁడను, (లోకమున నేపదార్థమునైనను దానిగుణమును బట్టిగాని జాతినిబట్టిగాని క్రియను బట్టిగాని రూపమునుబట్టిగాని వ్యవహరింతురు. ఈబ్రహ్మమునకు గుణాదులలో నేదియు లేదుకావున నీయనకు నామమే లేదు. దీనిని గూర్చినవివరము నాచేవివరింపఁబడిన బ్రహ్మగీతద్వితీయాధ్యాయమున చూచునది.) అటంచున్ = అని, తెలిసి=గ్రహించిన, నిరంతరంబున్ = ఎల్లప్పుడును, తన్నున్ = స్వస్వరూపమును, తాన్=స్వయముగా, చూచుకొనుచున్=అపరోక్షజ్ఞానముచే ననుభవించుచు (అనఁగా సమాధినిష్ఠుఁ డగుచు, లేక, సర్వవ్యవహారముల చేయుచున్నను చిత్తము నాత్మస్వరూపమునందె నిలుపుచు), సత్యముగన్=యథార్థముగా (లేక, దృఢముగా), ఇయ్యఖండనియమంబున్=ఈ ప్రశస్తవిధిని, వదలకయుండుట=విడువకుండుటయే, అరయన్=విచారింపఁగా, నియమయోగంబనందగున్=నియమయోగమని చెప్పఁబడుచున్నది.

తా. ఓనిర్మలచిత్తుఁడా! శ్రోత్రేంద్రియముచే, శబ్దమును గ్రహించుచున్నను, త్వగింద్రియముచేఁ బదార్థముల స్పృశించుచున్నను, నేత్రేంద్రియముచేఁ జూచుచున్నను, జిహ్వేంద్రియముచే రుచుల గ్రహించుచున్నను, ఘ్రాణేంద్రియముచే సకల

గంధముల సాఘ్రాణించుచున్నను పరులచేఁ బరులఁ జయించుచు వాని నధికారిరై చూచుచున్నను మనస్సుచే సంకల్పించుచున్నను 'ఇంద్రియములు తమతమ కార్యముల యందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవి కాని నాకు చాంచల్యము లేదు. నేను వీనికి సాక్షిని' అని జ్ఞాననిష్ఠుఁ డగుయోగి తలంచును. (లేక, తలంపవలయును.) ఈనియమము నెప్పుడును విడువకుండుటయే నియమ మనుయోగాంగము.

తే. ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడై పరఁగుతనకు
నన్యమైనట్టి దేహేంద్రియాదిదృశ్య
వితతి యంతయు నొల్లక విడుచుటరయఁ
ద్యాగ మన నొప్పు నిది రాజయోగతిలక! 149

టీ. రాజయోగతిలక=రాజయోగులలోశ్రేష్ఠుఁడా! అరయన్=విచారింపఁగా, ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడై=కూటస్థరూపుఁడై, పరఁగుతనకున్=ఉన్నతనకంటె, అన్యమైనట్టి=వేఱైయున్న, దేహేంద్రియాదిదృశ్యవితతి అంతయున్-దేహ = దేహము, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ఆది=మొదలైన, దృశ్య=కనఁబడుచున్న పదార్థములయొక్క, వితతియంతయున్=సమూహము నంతయును, ఒల్లక=అభిమానింపక, విడుచుట=(భ్రాంతి సిద్ధమని యథార్థ స్వరూపజ్ఞానముచే) విడిచి వేయుట (అనఁగా దేహాదులయందు దేహాదిబుద్ధిని వదలి బ్రహ్మబుద్ధిని స్థిరముచేయుట,) ఇది = ఇట్టి దృశ్యపరిత్యాగమే, త్యాగమనవొప్పున్=త్యాగ మనుయోగాంగ మగును.

తా. రాజయోగులలో శ్రేష్ఠుఁడవగునోయాంజనేయా! తాను కూటస్థస్వరూపుఁడుకదా. కావున తనకంటె నన్యమై దృశ్యమై (అనఁగా దనచేఁ జూడఁబడునదియై) యుండు దేహాదిసమూహము నంతయును యోగియగువాఁడు సంపూర్ణముగాఁ బరిత్యజించును (అనఁగా దానియం దాత్మభావము నుంపఁడు) ఇదియే త్యాగమనుయోగాంగము.

కవిరాజవిరాజితవృత్తము.—

పలుకులకందక భావము నంటక భాసిలుబ్రహ్మము దా నగుచుం
బలుమఱుఁబల్కక పల్కినచో నవి పల్కితి నంచుఁ దలంపక యే
తలఁపులు లేక నిరంతరసౌఖ్యసుధారస మానుచు నుండుట ని
ర్మల మగుమౌనము మారుతినందన! మానక దీని భజింపఁ దగున్.

టీ. మారుతనందన=వాయుపుత్రా, పలుకులకున్=వాక్కులకు, అందక=అలవిగాక (అనఁగా చెప్పుటకు సాధ్యము గాక,) భావమున్=మనస్సును, అంటక=తగులక (అనఁగా మనస్సునకు గోచరుఁడు గాక,) భాసిలుబ్రహ్మము=ప్రకాశించుపరబ్రహ్మమే, తానగుచున్=తానై, పలుమఱుపల్కక=పలుమాఱులు మాటలాడక, పల్కినచోన్=ఎప్పుడైనను మాటలాడినను; అవిపల్కితిన్='ఆమాటలను నేను మాటలాడి

తిని', అంచుఁ=అని, తలంపక=సంకల్పింపక (తాను వాగింద్రియముగకును అదిచేయు కార్యములకును శిక్షయె కావున 'మాటలాడినవాఁడను నేనే' యని తనకుఁ గర్తృత్వము కలదని యభిమానింపక), ఏతలంపులేక=ఏసంకల్పములేక, నిరంతరసౌ...సముఁ- నిరంతర=సర్వకాలములయందును లేక అవిచ్ఛిన్నమైన, సౌఖ్య=బ్రహ్మానందమనెడు, సుధారసముఁ=అమృతరసమును, అనుచుఁ=పానము చేయుచు, ఉండుట, నిర్మలము =పరిశుద్ధము, అగుమౌనము = అయినట్టిమౌనము యోగాంగము, దీనిఁ=ఈమౌనమును, మానక=విడువక, భజింపఁదగుఁ=సేవింపవలయును.

తా. ఓవాయుపుత్త్రా! అవాఙ్మానసగోచరమైన బ్రహ్మమే స్వస్వరూపభూతమైనదని నిశ్చయించి, యెప్పటికైనను ఏమాటలనైనను మాటలాడక యోగి సదా యాత్మానుభవనిష్ఠుండైయుండును. ఒకవేళ మాటలాడినను 'నేను మాటలాడితిని' అని తలంపఁడు. ఇంత యేల? యాతనికి సంకల్పములే యుండవు. ఇట్టిస్థితి కలిగి సర్వకాలములయందును స్వస్వరూపానందానుభవమును జెందుచుండుటయే మౌన మనుయోగాంగము. దీనిని సర్వకాలములయందు నాశ్రయింపవలయును.

సీ. ధీరులచేత నేదేశ మాచార్యోప
దేశంబుచే నర్థిఁ దెలియఁబడియెఁ
బరమపవిత్రమై భాసిలు నేదేశ
మే దేశ మన్నింటి కెక్కుఁడయ్యె
నే దేశ మురుమానసేంద్రియప్రాణాది
సంచారశూన్యమై సమత నొప్పు
నే దేశమున సాధ్వసేచ్ఛామదక్రోధ
దుఃఖగంధలవంబు దోఁపకుండుఁ
తే. గరము నిరుపద్రవంబు నిష్కంటకంబు
నిరతిశయమును నిత్యంబు నిర్మలంబు
దివ్య మానంద మగుచు నే దేశ మలరు
నదియె యేకాంత దేశ మాంజనేయ!. 151

టీ. ఆంజనేయ! ఏదేశము=ఏస్థలము, ధీరులచేఁ=పండితులచేత, ఆచార్యోపదేశంబుచేఁ=గురూపదేశమూలమున, అర్థిఁ=ఆశతో, తెలియఁబడియెఁ=తెలిసికొనఁబడియెనో, ఏదేశము, పరమపవిత్రమైభాసిల్లుఁ=మిగులపరిశుద్ధమైప్రకాశించునో, ఏదేశము, అన్నింటఁ=అన్నిటికంటెను, ఎక్కుడయ్యెఁ=శ్రేష్ఠమైయున్నదో, ఏదేశము, ఉరు...న్యమై-ఉరు = అధికమైన, మానస=మనస్సు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు,

ప్రాణ=ప్రాణములు, ఆది=మొదలైనవానియొక్క, సంచారశూన్యమై=సంచారము లేనిదై, సమతన్=ఏకరూపముతో (లేక నిర్వికారరూపముతో,) ఒప్పున్=ప్రకాశించునో, ఏదేశమునన్=ఏస్థలమునందు, సాధ్వస...లవంబు- సాధ్వస=భయముయొక్కయు,ఇచ్ఛా=కోర్కియొక్కయు,మద=మదముయొక్కయు, క్రోధ=కోపముయొక్కయు, దుఃఖ=దుఃఖముయొక్కయు, గంధ=స్పర్శయొక్క, లవంబు=లేశమైనను, తోఁపకుండన్=కానరాకుండును, ఏదేశము, కరము=మిగుల, నిరుపద్రవంబు=ఉపద్రవములు (అనఁగా బాధలు) లేనిదియు, (అనఁగా దేశము నాశ్రయించిన నెట్టిబాధయు గలుగవో) నిష్కంటకంబు=ముండ్లు, (అనఁగా ముండ్లవలె క్షణక్షణమునకు బాధించునట్టి విక్షేపములు)లేనిదియు, నిరతిశయమును=సర్వాధికమైనదియు, నిత్యంబు=నాశము లేనిదియు, నిర్మలంబు=పరిశుద్ధమైనదియు, దివ్యము=లోకోత్తరమైనదియు, ఆనందము=ఆనందరూపమైనదియు, అగుచున్=ఐ, అలరున్=ఒప్పుచున్నదో, ఆదియే=అస్థలమే, (బ్రహ్మమే) (ఈలక్షణములు పరబ్రహ్మమునకుఁ దప్ప మఱియొకపదార్థమున కుండుట అసంభవమగుటచే నిట్లుచెప్పఁబడెను.) ఏకాంతదేశమౌన్=యోగాంగమగు నేకాంతదేశ మనంబడును

తా. ఓయాంజనేయా! విద్వాంసు లగువారు (లేక బ్రహ్మజ్ఞానార్థు లగుబుద్ధిమంతులు) సద్గురువు నాశ్రయించి మిగుల శ్రద్ధతో నేదేశమును (బ్రహ్మమును) దెలిసికొందురో, ఏది పవిత్రము లగుపదార్థములకంటెఁ బవిత్రమైయున్నదో, దేనికంటె నధికమగునది మఱియొక్కటిలేదో, దేనియందు మనస్సు నింద్రియములు మొదలగునవి సంచరింపవో, దేని నాశ్రయించిన భయము కామక్రోధాదులు దుఃఖము అనువిక్షోభ కారణము లించుకయైనను గానరావో,ఏది మిగుల పరిశుద్ధమై యానందరూపమై లోకోత్తరమై శాశ్వతమై సర్వాధికమై యుండునో, దేని నాశ్రయించిన నేవిధము లగు బాధలును గలుగవో, చిత్తాదిచాంచల్యము కలుగదో అట్టిబ్రహ్మమే (లేక బ్రహ్మైక్యసమాధియే) యేకాంత దేశ మనఁబడును. ఇదియే దేశ మనుయోగాంగము.

అవ. ఇట్లు దేశమును వివరించి దానిని వినుతించుచున్నాఁడు:—

తే. అట్టిసువివిక్తదేశంబు నధిగమించు
ఘనునకు నిరంతరసుఖంబు గలుగుఁగాని
యన్యవిజనంబు నొందు దేహాత్మ వారి
కబ్బునే నిర్మలానంద మనిలతనయ !. 152

టీ. అనిలతనయ=వాయుపుత్రా! అట్టిసువివిక్తదేశంబున్-అట్టి=పూర్వోక్తమైన, సువివిక్త=అతినిర్మలమైన, దేశంబున్=స్థలమును, అధిగమించుఘనునకున్=పొందినమహాత్మునకు, నిరంతరసుఖంబు-నిరంతర=శాశ్వతమైన, సుఖంబు=ఆనందము, కలుగుగాని=దొరకును గాని, అన్యవిజనంబున్=ఇతరమైన నిర్జనస్థలమును, ఒందు

దేహాత్మవాదికిన్-ఒందు=పొందునట్టి, దేహ="దేహమే, ఆత్మ=కూటస్థుఁడు" అని, వాదికిన్=వాదించువానికి, నిర్మలానందము-నిర్మల=పరిశుద్ధమైన, ఆనందము=బ్రహ్మానందము, అబ్బునే=దొరకునా? (దొరక దనుట.)

తా. ఓవాయుపుత్త్రా! పైన వివరింపఁబడిన బ్రహ్మరూపమైనదేశము నాశ్రయింపఁగలమహాత్ములకు శాశ్వత మగుమోక్షముసుఖము కలుగును, గాని సామాన్య మగునిర్జనప్రదేశము నాశ్రయించువారికి నట్టిసుఖము లభించునా? దేహాత్మాభిమానము కలవారు మాత్రమే బ్రహ్మరూప మగునేకాంతదేశము నాశ్రయింపలేనివా రగుటచే సామాన్యనిర్జనదేశమునకంటె నితర మగునేకాంతదేశము లే దనుతలంపుతో దానినే యాశ్రయింతురు. అజ్ఞానులగుటచే వారికి ముక్తి కలుగనిర్వివాదాంశమే కదా?

అవ. ఇఁక రెండుపద్యములచే కాల మనుయోగాంగమును వివరించుచు దానిని సన్నుతించుచున్నాఁడు.—

తే. కాల మెద్దానిచేఁ బరికల్పితంబు
నెల్లకాలంబు నొకరీతి నెద్ది వెలుఁగుఁ
గాలనియమంబు లెం దేనిఁ గానిపింప
నదియె కాలం బనాది యనంతమనఘ!. 153

టీక. అనఘ=ఓదోషరహితుఁడా, ఎద్దానిచేన్=దేనిచేత, కాలము=లోకమునందు వ్యవహారములోనున్న నిమిషక్షణాదికాలము, పరికల్పితంబు=కల్పింపఁబడెనో, ఎద్ది=ఏది, ఎల్లకాలంబున్=సర్వకాలములయందును, ఒకరీతిన్=ఒకరూపముగా, వెలుఁగున్=ప్రకాశించునో, ఎందేనిన్=ఎచ్చట, కాలనియమంబులు = కాలనియమము, కానిపింపవు=కానరావో, అదియె=అట్టిపదార్థమే, కాలంబు=కాలమనుయోగాంగము, అనాది=ఆకాలమునకాది లేదు, అనంతము=అంతమును లేదు,

తా. ఓదోషరహితుఁడా! దేనిచే(ఏబ్రహ్మముచేఁ)గాలము సృజియింపఁబడెనో, ఏది సర్వకాలములయందును మార్పులేక నొక్కరీతిగాఁ బ్రకాశించునో, దేనికి భూతభవిష్యద్వర్తమానాదికాలములు (అనఁగా వానిచేఁగల్గువికారములు, లేక భేదములు) లేవో అట్టిబ్రహ్మమే (లేక అట్టిబ్రహ్మమునందు నిలుచుటయే) కాలము, అనఁగా ఉపరతిని సంపాదించుట కుచితమైనకాలము. ఈకాలమున కాదియు నంతంబును లేవు. యోగి యీకాలమునే యాశ్రయించును. ఇదియే కాల మనుయోగాంగము.

తే. అట్టియాంద్యశరహితకాలాత్మకాత్ముఁ
డై నిమేషాది యై ప్రళయాంత మైన
కాలమును దూలకణము నఖండదాక్ష
శిఖవగిది మ్రింగి యోగి భాసిల్లు ననఘ. 154

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా, యోగి=రాజయోగి, అట్టి...త్ముఁడై-అట్టి=అటువంటి, ఆద్యంతరహిత=మొదలును తుదయును లేని,కాలాత్మక=కాలరూపమైన బ్రహ్మమే, ఆత్ముఁడై=స్వరూపముగా గలవాఁడై, నిమేషాదియై=నిమేషము మొదలు, ప్రళయాంతమయినకాలమున్=బ్రహ్మప్రళయమువఱకుఁ గలకాలము నంతయు, తూలకణమున్=స్వల్పమగు దూదిని,అఖండదావశిఖివగిదిన్=గొప్పదియగు దావాగ్నివలె, మ్రింగి=లయింపఁజేసికొని (అనఁగా కాలము నతిక్రమించి), భాసిల్లున్=ప్రకాశించును.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! పైన వర్ణింపఁబడినకాలరూపుఁడగు బ్రహ్మమే తానై ప్రకాశించుయోగి, నిమేషము మొదలు ప్రళయమువఱకుఁ గలవ్యవహారసిద్ధమైనకాలమునంతయును దూదిపింజను దావాగ్నితనయం దడంచికొనునట్లు తనస్వరూపమునందే లీనముఁ జేసికొనును. ఈకాలమును దనకంటె భిన్నముగాఁ జూడఁడు.

క. చలనము కాయక్లేశము, నలసతయును జాడ్యనిద్ర లాయాసం బి
మ్ములనెట్టియునికివలనను, గలుగ వది సుఖాసనం బకల్పిత మనఘా!. 155

టీ. అనఘ=నిర్మలుఁడా, చలనము=కదలికయును, కాయక్లేశము=శరీరకష్టంబును, అలసతయున్=సోమరితనమును, జాడ్యనిద్రలు=జడత్వంబును నిద్రయును, ఆయాసంబు=శ్రమము, ఇమ్ములన్=అధికముగా, ఎట్టియునికివలనను=ఏస్థితివలన, కలుగవు=సంభవింపవో, అది=అట్టిస్థితియే, సుఖాసనంబు=సుఖమైన యాసన మనుయోగాంగము, అకల్పితంబు=ఈయోగాంగము (లేక నీయాసనము) ఎప్పుడుగాని యెవ్వని చేతను కల్పింపఁబడినది (అనఁగా నిర్మింపంబడినది) కాదు.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! తారకసాంఖ్యయోగులయాసనము లవయవసంస్థానభేదములచేఁ గల్పింపఁబడినవే,యొకానొకప్పుడు చాంచల్యము శరీరకష్టము పాలుమాలిక జడత్వము నిద్ర అనువానిని గలిగించునవియే;అమనస్కయోగియొక్కయాసనము శాశ్వతసుఖప్రద మగుబ్రహ్మమే (లేక బ్రహ్మనిష్ఠయె) కావున స్వతస్సిద్ధము. చలనాదులను గలిగింపదు. ఇదియే (యీబ్రహ్మనిష్ఠయే) యాసన మనుయోగాంగము.

ఆ. ఎద్ది సిద్ధ మగుచు నేప్రొద్దు విలసిల్లు
నరసి చూచి యెద్ది యైనయపుడె
సర్వసిద్ధు లొకట సమకూఱు నదియె సి
ద్ధాసనంబు కేవలాత్మరూప!. 156

టీ. కేవలాత్మరూప-కేవల=ఏకరూపమైన, ఆత్మరూప=పరబ్రహ్మమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడా, ఎద్ది=ఏది, సిద్ధమగుచున్=స్వతస్సిద్ధమై (అనఁగా స్వభావముగానే సర్వకాలములయందు నుండునదియై), ఏప్రొద్దు= అన్నిసమయములయందును, విలసిల్లున్=ప్రకాశించునో, అరసిచూచి=విచారించి తెలిసికొని, ఎద్దియైనయపుడె=దేని

స్వరూపమైనప్పుడు, సర్వసిద్ధులు=సమస్తయోగసిద్ధులు, ఒక్కటన్=ఒక్కమాటే, సమకూఱున్=దొరకునో, అదియే=అదే (బ్రహ్మమే), సిద్ధాసనంబు=సిద్ధాసన మగును.

తా. పరబ్రహ్మరూపమై మఱియు నేది సర్వకాలములయందును నిత్యసిద్ధమై యున్నదో, విచారపూర్వకముగా దేని నాత్మాభిన్నముగా నెఱింగి యాశ్రయించిన సర్వసిద్ధులు నొక్కమాఱు కలుగునో అట్టిస్థితియే (సహజమైన ముక్తియే) సిద్ధాసన మగును.

ఆ. బంధములకు మూలబంధంబు ప్రకృతి త
ద్బంధ మెద్ది గనినఁ బాయునపుడె
యఖిలతత్త్వములకు నాదిమూలం బెద్ది
యదియె మూలబంధ మాంజనేయ !. 157

టీ. ఆంజనేయ బంధములకున్=సమస్తసంసారబంధములకును, మూలబంధంబు=ఆధారమగుకుదురు, ప్రకృతి=మాయ, తద్బంధము=ఆమాయాబంధము, ఎద్దిగనినపుడె=దేనిని చూచినప్పుడె, పాయున్=తొలఁగునో, అఖిలతత్త్వములకున్=సమస్తమైన తత్త్వములకును (అనఁగా క్షరచిత్తములగు నిరువదినాలిగింటికిని అక్షరతత్త్వమగు నిరువదియైదవదానికిని), ఆదిమూలంబు=ఆదికారణము, ఎద్ది=ఏదియో, అదియె=ఆబ్రహ్మమే, మూలబంధము=మూలబంధమనుయోగాంగము.

తా. ఓయాంజనేయా! సమస్తబంధములకును (అనఁగా సర్వవిధప్రపంచములకును) ప్రకృతియే మూలబంధము (అనఁగాఁ గుదురు) అట్టిప్రకృతి యేమూలకారణము నెఱింగిన లయము నొందునో, యేది సర్వాధార మైనదో అదియే మూలబంధము.

క. వారినిధియందుఁ జెందిన, యేఱులగతిఁ జిత్సుఖమున నింద్రియవృత్తుల్
చేరిసమభావమొందుట,యారయఁగా దేహసామ్యమగువాయుసుతా!.

టీ. వాయుసుత=వాయుపుత్త్రా, వారినిధియందున్=సముద్రమునందు, చెందిన యేఱులగతిన్=కలిసిననదులవలె, చిత్సుఖమునన్=జ్ఞానరూపమగు బ్రహ్మానందమునందు, ఇంద్రియవృత్తులు=సర్వేంద్రియవ్యాపారములను, చేరి=కలసి, సమభావమొందుట=ఏకత్వమును జెందుట, అరయఁగాన్=విచారింపఁగా, దేహసామ్యము=దేహసామ్యమనుయోగాంగము, అగున్.

తా. ఓవాయుపుత్త్రా! సముద్రంబునందుఁ జేరి నామరూపవిహీనములై యైక్యము నొందునదులవలె నీసర్వేంద్రియములును బ్రహ్మానందసముద్రమున మునిఁగి యందే తృప్తి నొంది యుండుట దేహసామ్య మనుయోగాంగ మగును.

అవ. ఇఁక దృక్స్థితిని నభివర్ణించుచు దృగ్దృశ్యదర్శనములవిభజించుచున్నాఁడు. అందు మొదట దర్శనమును గూర్చి వివరించుచున్నాఁడు.—

సీ. ఏచూపు సకలబాహ్యేంద్రియార్థంబులఁ
గనునది వెలిచూపు కపికులేంద్ర !

యేచూపు వివిధాంతరేంద్రియవృత్తులఁ
గనునది లోచూపు కపివరేణ్య!
యేచూపు బాహ్యాంతరేంద్రియార్థంబులఁ
గనునది మధ్యలక్ష్యము కుమార!
యేచూపు దగ జ్ఞానసేంద్రియషట్కంబుఁ
గనునది షణ్ముఖి దనుజవైరి
తే. చూచు నేచూడ్కి యీనాల్గుచూపులను న
జస్ర మది శాంభవీదృష్టి సంగరహిత!
యిదియె యన్నిటిలో నెక్కుడిట్టు లగుచు
బరమగుహ్యాతమం బగుఁ బవనతనయ!. 159

టీ. కపికులేంద్ర=వానరశ్రేష్ఠా! ఏచూపు,సకల...బులన్-సకల=సమస్తమైన, బాహ్యేంద్రియ=వెలుపలనుండు నింద్రియములును, అర్థంబులన్=వాని దెలియంబడు విషయంబులును,కనున్=చూచునో (లేక తెలిసికొనునో), అది=ఆ చూపు, వెలి చూపు=వెలుపలి చూపు, అగున్=ఐ యున్నది,|కపివరేణ్యా=వానరులలో నుత్తముడ! ఏచూపు, వివిధాంత...త్తులన్-వివిధ=బహువిధములయిన, అంతరింద్రియ=అంతఃకరణములను, వృత్తులన్ = వానివృత్తులను, కనున్, అది, లోచూపు = లోపలిచూపు, అగున్, కుమారా=పుత్రా, ఏచూపు,బాహ్యాంతరింద్రియార్థంబులన్=లోపల వెలుపల నున్న సర్వేంద్రియములను వానిచేఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడువిషయములను, కనున్, అది, మధ్యలక్ష్యము=మధ్యలక్ష్యము, అగున్, దనుజవైరి=రాక్షసులను మర్దించువాఁడ, ఏచూపు, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, జ్ఞానసేంద్రియషట్కంబులన్=జ్ఞానేంద్రియములు అయిదును మనస్సు ఒకటి కలిసి ఆఱింటిని, కనున్, అది, షణ్ముఖి=షణ్ముఖీముద్రయందలి లక్ష్యము, అగున్,సంగరహిత=అభిమానము లేనివాఁడా, ఏచూడ్కి=ఏచూపు, ఈనాల్గుచూపులన్ = పయి చెప్పిననాలుగుదృష్టులను, అజస్రము = ఎప్పుడును, చూచున్ = చూచుచుండునో,అది, శాంభవీదృష్టి=శాంభవీముద్ర, పవనతనయా=వాయుపుత్రా, ఇదియె=ఈశాంభవీదృష్టియే, అన్నిటిలో నెక్కుఁడు=అన్నిటికంటె శ్రేష్ఠమైనది, ఇట్టు లగుటన్ = కాబట్టి, పర...బగున్ - పరమ=అధికముగా, గుహ్యాకమంబగున్=రహస్యమగును.

, తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! ఇఁక దృక్స్థితిని (అనఁగా దృక్ రూపముతో; సాక్షిరూపముతో నుండుట) యనుయోగాంగమును వివరించెదను వినుము. దీనిని తెలిసికొనుటకు మొట్టమొదట దృశ్యమును (అనఁగా, 'ఇవి చూడఁబడుపదార్థములు') అని తెలిసికొనవలయును. దర్శనమును (అనఁగా చూపును) గూర్చియు నెఱుంగవలెను. అందుదర్శన

మునుగూర్చి యివ్వుడు వివరింతును. తారకయోగమునందుఁ జెప్పఁబడినట్లే యిచ్చట చూపునకు బాహ్యాంతరమధ్యభేదములును షణ్ముఖీశాంభవీముద్రలును గలవు.

అది యెట్లనిన; జ్ఞానరూపుఁ డగుసర్వసాక్షి (స్వస్వరూపభూతుఁడగు బ్రహ్మము) వెలుపల నున్నశబ్దాదులను లోపలనున్న చిత్తేంద్రియాదులను జూచుచునే యున్నాఁడు. కావున నిందుబాహ్యపదార్థములఁజూచుచూపు "వెలిచూపు=బహిర్లక్ష్యము" యనియు చిత్తేంద్రియాదులఁ జూచుచూపు 'లోచూపు=అంతర్లక్ష్యము' అనియుఁ జెప్పఁబడును. ఓపుత్రా! యిట్లే బాహ్యాంతరపదార్థములఁ గలయఁ జూచుచూపు మధ్యలక్ష్య మనియు మనస్సునకును జ్ఞానేంద్రియములకును గలసంబంధమును, లేక మనస్సు జ్ఞానేంద్రియ మూలముగా వెలుపలికి వ్యాపించి విషయములఁ బ్రకాశింపఁజేయుటయును, లేక మన స్సొకటి జ్ఞానేంద్రియములైదును గలిసి యీ త్రింటిని జూచుచూపు 'షణ్ముఖీముద్ర' యనియు, పైఁజెప్పిన నాల్గుచూపులను జూచునట్టిచూపు 'శాంభవి' యనియుఁ జెప్పఁ బడుచున్నది. ఈశాంభవీసర్వోత్తమము; పరమరహస్యము ఇదియే దర్శనము; దీని నెఱుంగుటయే దర్శనస్వరూపము నెఱుంగుట.

ఎట్లనిన; పైఁ జెప్పినవిషయముల నన్నిటిని సర్వసాక్షియొక్కఁడై చిత్తేంద్రియ మూలముగా వ్యాపించి ప్రకాశింపఁజేయుచున్నను (అనఁగా చూచుచున్నను) తత్త్వ జ్ఞానము లేనివారు బహువిధములుగా భావించుచున్నారు. బాహ్యవిషయములఁ జూచు నవి యింద్రియములేయనియు నాయింద్రియములఁ జూచునది చిత్తవృత్తియే యనియు దానిని బుద్ధి చూచుననియుఁదలంతురు. ఇందు ఇంద్రియములదృష్టి 'వెలిచూపు' అనియు, చిత్తవృత్తియొక్కయు బుద్ధియొక్కయులేక అంతఃకరణ మంతయు నొక్కటియేయను పక్షము నాశ్రయించి మనస్సుయొక్కదృష్టి 'లోచూపు' అనియుఁ జెప్పఁబడును. కొంత విచారించిన మనస్సును జూచునదియే యింద్రియములను బాహ్యపదార్థములను గూడఁ జూడఁగలదని యేర్పడును. గావున నాబుద్ధిదృష్టియే 'మధ్యలక్ష్యము' అనివ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. ఆకారణమువలననే (అనఁగా నింద్రియమనంబులనుజూడఁగలది యగుట చేతనే) అదియే (ఆబుద్ధివృత్తియే) 'షణ్ముఖీముద్ర' యనియు వర్ణింపఁబడియున్నది. ఈవిధముగా భ్రాంతుల యనుభవమునుబట్టి వారి నుద్ధరించుటకై దర్శనములసోపాన క్రమమున బోధించి శాంభవీముద్ర యనుపేర పరమార్థ తత్త్వము బోధింపఁబడి యున్నది.

"పైవివరించిన దర్శనములు నాలుగును తనకు దృశ్యము లగుచున్నవి" (అనఁగా తనచేఁ జూడఁబడుచున్నవి) యనుటకు సందియము లేదు. "నేను శ్రోత్రేంద్రియముచే వినుచున్నాను. నా చెవికి నేమియు వినరాలేదు. నామనస్సు పుణ్యకార్యములనే సంకల్పించును. నేను బుద్ధిచే సర్వమును దెలిసికొనుచున్నాను" అను మొదలగునను భవము విషయమునఁ బ్రమాణములు కదా. కావునఁ దాను సర్వసాక్షి తనస్వప్రకా

శమే నాల్గుచూపులఁ జూచునట్టి శాంభవీముద్ర. ఈవిషయము నంతయు బాగుగావిమర్శించి శాంభవీముద్రయే సర్వోత్తమము ఇదియే దర్శనము అని వివరింపఁబడెను. వాస్తవస్థితిలో పరబ్రహ్మప్రకాశమే చిత్తాదిమూలమున సర్వమును జూచుచున్నది గాని యన్యమేమియు లేదు. కావున దర్శన మనఁగా నిదియే కదా.

మానినీవృత్తము. —

దృశ్యమె నాకము దృశ్యమె వాయువు దృశ్యమె భూజల తేజములున్
దృశ్యమె దేశము దృశ్యమె కాలము దృశ్యమె దేహము నింద్రియముల్
దృశ్యమె ప్రాణము దృశ్యమె చిత్తము దృశ్యమహంకృతి ధీమనముల్
దృశ్యమెవిద్యయు దృశ్యమెవిద్యయు దృశ్యముగా నిదిదృక్కరయన్.

టీ. అరయన్=విచారింపఁగా, నాకము=ఆకాశము, దృశ్యమె=చూడదగినదియె, వాయువు, దృశ్యమె, భూజలతేజములు=భూమి నీరు అగ్ని, దృశ్యమె, దేశము=స్థలము, దృశ్యమే, కాలము, దృశ్యమే, దేహమును, దృశ్యమే, ఇంద్రియములు, దృశ్యమే, ప్రాణము, దృశ్యమె, చిత్తము=సంశయాత్మకమైన యంతఃకరణవృత్తి, దృశ్యమె, అహంకృతిధీమనములు–అహంకృతి=అహంకారము, ధీ=బుద్ధి, మనములు=మనస్సు, దృశ్యము, విద్యయున్=జ్ఞానములు, దృశ్యమె, అవిద్యయున్=అజ్ఞానంబును, దృశ్యమె, దృశ్యముగానిది=ఏది పరులచేఁజూడంబడక తానన్నింటినిఁజూచునో అదియే, దృక్కు=సాక్షి (ఇదియే దృక్స్థితి యనుయోగాంగము.)

తా. బాహ్యము లగు నాకాశాదిపంచభూతములును దేశకాలములును స్థూలదేహస్థూలేంద్రియములును అంతరము లగు సూక్ష్మకారణ దేహములును ఇంద్రియప్రాణచిత్త మనోహంకారబుద్ధులును జ్ఞానాజ్ఞానములును దృశ్యములే (అనఁగా పైననిరూపింపబడిన దర్శనముచే నెఱుంగదగినవియే.) ఈవిధముగా నిరూపింపఁబడిన దృశ్యముల నెఱుంగువాఁ డెవ్వఁడో వాఁడే దృగ్రూపుఁడు. వాఁడే స్వస్వరూపభూతుఁడు. "ఈదృగ్రూపుఁడే తాను" అని తెలిసికొని స్థిరచిత్తముతో దృక్స్థితి అనుయోగాంగము.

తే. ద్రష్టృదర్శనదృశ్యవిరామ మెచట
నగు నచట దృష్టి నిలుపంగ నగును గాని
చెదరి నాసాగ్రమునఁ జూపుఁ జేర్పఁ దగదు
కోరి యమనస్క రాజయోగులకు వత్స!. 161

టీ. వత్స=పుత్త్ర, అమన...గులకున్–అమనస్క=అమనస్కమనెడు, రాజ=శ్రేష్ఠమైన, యోగులకున్=జ్ఞానయోగము గలవారికి (అనఁగా జ్ఞానయోగము నాశ్రయించినవారికి), ద్రష్టృ...మము–ద్రష్టృ=చూచువాఁడు, దర్శన=చూపు, దృశ్య=

చూడఁబడునది, విరామము=మీనివిలయము, ఎచటనగుఁ=ఏస్థలమునందగునో, ఆచటఁ=ఆస్థలమునందె, దృష్టి నిలుపంగనగును గాని=లక్ష్యమును నిలుపవలయును గాని, చెదరి=అచ్చట నిలుపనేరక, నాసాగ్రమునఁ=ముక్కుకొనపై, చూపుఁ, చేర్ప దగదు=నిలుపకూడదు.

తా. ఓపుత్రా! చూపు చూచువాఁడు చూడఁబడునది అను భేదము లేచటనుండదో ఆట్టిస్థలమునందే (స్వస్వరూపమునందే) దృష్టిని నిలుపవలయును గాని తారకయోగులవలె నాసాగ్రమునందు (దృష్టి) నిలుపరాదు. అమనస్కయోగి యట్లుఁ జేయఁడు. దానివలనఁ బ్రయోజన మేమియు లేదుకదా! ఇదియే దృక్స్థితి యనుయోగాంగము.

అవ. ఇకఁ బ్రాణాయామము నిరూపించుచున్నాఁడు.—

శా. ప్రాణాంతఃకరణేంద్రియాద్యఖిలసద్భావంబులన్ భూషణ
శ్రేణిన్ స్వర్ణముగా నెఱింగినగతిం జిన్మాత్రముం గాఁగఁ ద
త్ప్రాణాంతఃకరణాదివృత్తులు నశించుం దన్నుఁగాఁ గాంచినం
బ్రాణాయామ మనంగ నొప్పు నిది సంభావ్యంబు మేధానిధీ!. 162

టీ. మేధానిధీ, మేధా=సూక్ష్మబుద్ధికి(“ధీర్ధారణావతీ మేధా”= “సూక్ష్మముగా గ్రహించి చిరకాలము జ్ఞప్తియం దుంచుకొనఁగల సామర్థ్యము గలిగినబుద్ధి మేధ యనఁబడును). నిధీ=ఆధారభూతుఁడా, భూషణశ్రేణిన్=అనేకవిధము లగుసొమ్ములను, స్వర్ణము గాన్=సువర్ణముగా, ఎఱింగినగతిన్= తెలిసికొనునట్లు, ప్రాణా...బులన్-ప్రాణా=ప్రాణములు, అంతఃకరణేంద్రియాది=అంతఃకరణములు ఇంద్రియములు మొదలగు, అఖిల=సమస్తమయిన, సత్=“ఉన్నది”అని చెప్పఁబడు(అనఁగా సత్తుతోఁగూడిన), భావంబులన్=భావపదార్థములను, చిన్మాత్రము గాఁగన్=జ్ఞానరూపకముగా, తన్నుఁ గాఁగాంచినన్=స్వస్వరూపముగా నెఱింగినచో, తత్ప్రాణాం ..వృత్తులు తత్=ఆ, ప్రాణ=ప్రాణములు, అంతఃకరణాది=అంతఃకరణములు మొదలగువానియొక్క, వృత్తులు=వ్యాపారములు, నశించున్=శూన్యరూపములగును, ఇది=ఈవర్ణించినస్థితియే, ప్రాణాయామమనఁగనొప్పున్ = ప్రాణాయామయోగమని చెప్పఁబడును, సంభావ్యంబు= ఈ యోగాంగము మిగుల గౌరవనీయమైనది.

తా. ఓబుద్ధిమంతుఁడా! ప్రాణము మనస్సు ఇంద్రియములు మొదలగు సర్వ దృశ్యపదార్థములును, కిరీటకుండలాదిభూషణముల స్వర్ణమాత్రములుగా నెఱుఁగునట్లు బ్రహ్మమాత్రములుగా నెఱుంగవలయును. కారణములకంటె కార్యములు వేఱు కానేరవు కదా. ఇట్లు గ్రహించిన నాప్రాణాదులన్నియు శూన్యరూపములగును. (అనఁగా వాని వృత్తులు ఆపురుషుని బాధింపవు. (ఈవిధముగా సర్వమును స్వస్వరూపమాత్రము గాఁ జూచుటయే ప్రాణాయామ మను యోగాంగము. యథార్థస్థితి నెఱుంగుట యగుటచే నిది మిగుల గౌరవనీయము. భ్రాంతిసిద్ధమగుటచే నీప్రపంచమునకు జ్ఞానమునకంటె నితరముగ

రూపమే లేదనియు, అజ్ఞానమే బ్రహ్మము కావున నదియే జగత్కారణమనియు కారణ కార్యములకు భేదము లేదనియు నిదివఱకే వివరించియున్నాము కదా!

అవ. ఇట్లు ప్రాణాయామమును వర్ణించి రేచక పూరక కుంభకములస్వరూపము నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

మ. వెలిలోఁ గన్పడు నామరూపవితతిన్ వేమాఱు రేచించి యి
మ్ములఁ సచ్చిత్సుఖరూపతత్త్వము మదిం బూరించి యామీఁద ని
శ్చలమై తన్మయమై తగన్ మనము నశ్రాంతంబు గుంభించినన్
నల్లు వొప్పన్ బుధసేవ్యమైతనరు ప్రాణాయామయోగంబగున్. 163

టీ. వెలిలోన్=వెలుపలను లోపలను, కన్పడు...వితతిన్-కన్పడు=తోచునట్టి, నామ=నామముల యొక్కయు, రూప=రూపములయొక్కయు (అనఁగా నామరూపాత్మకము లైనప్రాపంచిక పదార్థములయొక్క), వితతిన్=సమూహమును, వేమారు=పలుమాఱు, రేచించి=వెలుపలికిపాఱఁదోలి(అనఁగా నిషేధించి), ఇమ్ములన్=బాగుగా, సచ్చిత్సుఖరూపతత్త్వమున్=సచ్చిదానందరూప మగుపరబ్రహ్మతత్త్వమును,మదిన్=మనస్సునందు, పూరించి=నిండించి (అనఁగా మనసునందు రెండవసంకల్పము లేకుండ చేసి), ఆమీఁదన్=పిదప, నిశ్చలమయి=చాంచల్యము లేనిదై, తన్మయమయి=బ్రహ్మరూపమై, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, అశ్రాంతంబు=ఎల్లప్పుడును, మనమున్ = మనస్సును (లేక అంతఃకరణము), కుంభించినన్=నిరోధించినచో,నలువొప్పన్=యుక్తముగా, బుధసేవ్యమయి=పండితులచే సేవింపఁదగినదై, తనరు ప్రాణాయామయోగంబు=ఒప్పునట్టిప్రాణాయామయోగము, అగున్= ఐ యున్నది.

తా. నాసికారంధ్రములనుండి వాయువును విడుచుట రేచక మనియు లోపలికిఁ బూరించుట పూరక మనియు లోపలనే నిలిపియుండుట కుంభక మనియుఁ దారకయోగమునఁ జెప్పఁబడియున్నది కదా. అట్లే యిచ్చటను ప్రాణాయామయోగాంగమునకును రేచకపూరకకుంభకములు కలవు. వెలుపల లోపలం టెన్నన్యములుగాఁ గానవచ్చు నామరూపముల నన్నిటి నాత్మ కాదని విడుచుట రేచకము. సర్వపదార్థములయందు నాత్మను జూచుట సర్వప్రపంచమునందు నాత్మను నింపుట పూరకము. లేక మనస్సునందు 'పరమేశ్వరుఁడే సర్వవ్యాపకుఁడు' అని తలఁచుచు నేయే సంకల్పములు గలిగి ఏయేవస్తువులు గోచరము లైనను వానినన్నిటియు నాత్మమాత్రముగానే చూచుట పూరకము. ఆ మనస్సును నిశ్చలముఁ జేసి సర్వకాలములయందును పరబ్రహ్మమునందే నిల్పుట కుంభకము. ఈమూఁడును గలసి ప్రాణాయామ మనుయోగాంగ మగును.

క. సత్యానృతవిషయంబులఁ, బ్రత్యగ్బోధస్వరూపపరమాత్మునిఁ గా
నిత్యము నవలోకించుట, ప్రత్యాహారం బనంగఁ బరఁగుఁ గపీంద్రా!

టీ. కపీంద్రా=వానరశ్రేష్ఠా, సత్యానృతవిషయంబులన్-సత్య=సత్యములని చెప్పం బడునట్టియు, అనృత=అసత్యము లని (అనఁగా లే వని చెప్పంబడునట్టియు), విషయం బులన్=పదార్థములను, ప్రత్య...నిఁగాన్ - ప్రత్యగ్బోధస్వరూప= కూటస్థజ్ఞానరూ పుఁడైన, పరమాత్మునిగాన్=పరబ్రహ్మమునుగా, నిత్యమున్=ఎల్లప్పుడును, అవలోకిం చుట=తెలిసికొనుట, ప్రత్యాహారంబనంగఁబరగున్ = ప్రత్యాహార యోగాంగమనఁ జెప్పఁబడును.

తా. మఱియు ఓవానరశ్రేష్ఠా! భ్రాంతులగువారు ప్రపంచమునందలి కొన్నిపదా ర్థముల సత్యము లనియు మఱికొన్నిటి నసత్యము లనియుఁ జెప్పుచున్నారు. వాస్తవస్థి తిలోఁ బ్రపంచ మంతయు శూన్యరూపమేయైనను, అల్పకాలము నివసించి యుండు వాని నసత్యములనియుఁ గొంతయాలస్యముగా నుండువానిని సత్యములనియు వ్యవహ రించుచున్నారు. యిట్టిసత్యత్వాసత్యత్వములఁదొలఁగించి సర్వకాలములయందును సర్వ పదార్థములను కూటస్థమాత్రములనుగాఁ జూచుట ప్రత్యాహార మను యోగాంగము. ప్రత్యాహార మనఁగా మఱలించుట యని యర్థము. పైన వర్ణింపఁబడిన స్థితియందు విష యములయందలి విషయత్వము త్రిప్పఁబడి బ్రహ్మత్వ మారోపింపఁబడినది గావున నీస్థి తికి ప్రత్యాహార మనుపేరు కలిగినది.

తే. మహితదేహేంద్రియప్రాణమానసాది
దృశ్యములు గాను నే వీనిఁ దెలియు చుండు
దృక్స్వరూపుఁడ ననుచుఁ జింతించు టరయ
ధ్యానయోగంబు బ్రహ్మవిద్యానిధాన! 165

టీ. బ్రహ్మవిద్యానిధాన=బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాఁడా, మహిత...ములు_మహిత ="ఒప్పుచున్న, దేహ=దేహములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ప్రాణ=ప్రాణములు, మానసాది = మనస్సు మొదలగు, దృశ్యములు = సాక్షిచేఁ జూడఁబడుపదార్థములు, కాను=నేనుకాను, నేన్ = నేను, వీనిన్=ఈదృశ్యములనన్నిటిని, తెలియుచున్=తెలి సికొనుచు, ఉండుదృక్స్వరూపుఁడన్=ఉన్నట్టిసాక్షిరూపుఁడను", అనుచున్=అని, చింతించుట=ఎప్పుడు ధ్యానించుట, అరయన్ = విచారింపఁగా, ధ్యానయోగంబు= ధ్యాన మనుయోగాంగము.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానమున కాధారభూతుఁడ వగునోయాంజనేయా! మనస్సు దేహము ఇంద్రియములు మొదలగు దృశ్యపదార్థములు నాకు స్వరూపభూతములు కావు. నేను వీనికి 'సాక్షిని' అని సర్వకాలములయందును దలంచుచుండుటయే ధ్యాన మనుయోగాంగము.

క. మది యెద్ది దలఁచు మది యె
య్యది గనుఁగొను నదియె బ్రహ్మ మను నగ్గుఱి నా
హృదయంబున నిలుపుట దీ
నదయాపర! పరమధారణా యోగ మగున్. 166

టీ. దీనదయాపర=దీనులయందు దయగలవాఁడా, మది=మనస్సు, ఎద్దిదలఁచున్=దేనిని సంకల్పించునో, ఎయ్యదిగనుఁగొనున్=దేనిని చూచునో, అదియే=అదే, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మము, అగునగ్గుఱిన్=అనులక్ష్యమును, ఆహృదయంబుననిలుపుట=ఆమనసునందు స్థిరముఁజేయుట, పరమధారణాయోగము=శ్రేష్ఠమగుధారణ యను యోగాంగము, అగున్=ఐయున్నది.

తా. మఱియు దీనులయందు దయగలయోయాంజనేయా! మనస్సు దేనిదేనిని సంకల్పించునో తనవృత్తిచే దేనిదేనిని బ్రకాశింపఁజేయునో దానిదానిని బ్రహ్మమాత్రముగానే (అనఁగా నాత్మకంటె నభిన్నమునుగానే) చూచుట ధారణయనుయోగాంగము.

క. సర్వావస్థలయందును, సర్వంబును బ్రహ్మ మనుచు సతతము గనినన్
సర్వవికృతిరహితసహజ, నిర్వాణసమాధి యగు వినిర్మలరూపా! 16

టీ. వినిర్మలరూపా=పరిశుద్ధమగుస్వరూపము గలవాఁడా, సర్వావ..యందున్=సర్వ=సమస్తమైన, అవస్థలయందున్=స్థితులయందును, సర్వంబును=సమస్తపదార్థములును, బ్రహ్మమనుచున్="పరబ్రహ్మమే"యని, సతతముగనినన్=ఎప్పుడును తెలిసికొనుచుండినచో, సర్వ..మాధి-సర్వ=సమస్తమయిన, వికృతి=వికారములు, రహిత=లేని, సహజ=స్వభావసిద్ధమైన, నిర్వాణసమాధి=నిర్వికల్పసమాధి (లేక మోక్షరూపమైన సమాధి), అగున్=అగును.

తా. నిర్మలమగు బ్రహ్మరూపము కలయోమహాత్మా! జాగ్రదాదిసర్వావస్థలయందును అనుభవింపఁబడుసర్వపదార్థములను (అనఁగా భ్రాంతులచే భిన్నభిన్నములుగా భావింపఁబడుచున్న ద్రష్టృదర్శనదృశ్యములను మూటిని) బరబ్రహ్మమాత్రములుగాఁ జూచుచు నుండుటయే సమాధియని యోగాంగము. ఇదియే ముక్తి. ఇది స్వభావసిద్ధమేకాని సాధన సాధ్యము కాదు. సాధనసాధ్యము లయినవాని కన్నిటికి ననిత్యత్వము కలదు. మోక్షమున కవి లేదు కదా. మఱియు పరబ్రహ్మమే (అనఁగా నాత్మయే) మోక్షము. కావున నది యోగాంతక మనుటకే వీలు లేదు కదా.

అవ. ఇట్లు యోగాంగముల వివరించి యుపసంహరించుచున్నాఁడు,—

క. ఈపదియేనంగంబుల, దీపితవిజ్ఞానసూక్ష్మదృష్టి ననిశమున్
జేపట్టి యభ్యసించుము, హాపురుషున కబ్బుఁ బరమ మగును పరమమున్,

టీ. ఈపదియేనంగంబులన్ - ఈపదియేను=యీ చెప్పఁబడిన పదునైదుసంఖ్యలు గల, అంగంబులన్=అవయవములచే, దీపిత...దృష్టిన్-దీపిత, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానమయమైన, సూక్ష్మదృష్టిన్=సూక్ష్మదృష్టిని, అనిశమున్=ఎల్లప్పుడును, చేపట్టి=అంగీకరించి, అభ్యసించుమహాపురుషునకున్=అలవాటు చేయునట్టి మహాత్మునకు, పరము=మిగుల శ్రేష్ఠము, అగు=ఐనట్టి, ఉపరతియున్=ఉపరతి, అబ్బున్=దొరకును.

తా. ఈవిధముగా పైన వర్ణింపఁబడిన పదునేనుసాధనములనుసంపాదించి జ్ఞానవంతుఁడై సర్వకాలము నాత్మబ్రహ్మైక్యనిష్ఠ నభ్యసించిన నాయోగికి సంపూర్ణమగు నుపరతిసుఖము కలుగును.

చిత్తలయము గలపురుషునిలక్షణము.

క. చిత్తోపరమము గలపురు
షోత్తముఁడు జగంబు మఱచి యుండున్ బాలో
న్మత్తపిశాచనిభుం డై
యెత్తఱి సుప్తునికరణి నిరింద్రియుఁ డగుచున్. 169

టీ. చిత్తోపరమము గలపురుషోత్తముఁడు = చిత్తశాంతి గలపురుషశ్రేష్ఠుఁడు, నిరింద్రియుఁడగుచున్=ఇంద్రియములు (అనఁగా నింద్రియవికారములు లేనివాఁడై), బాలో...భుండై-బాల=బాలునితోను, ఉన్మత్త=పిచ్చివానితోను, పిశాచ=గ్రహావేశముగలవానితోను, నిభుండై=సమానుఁడై, ఎత్తఱిన్ = సర్వకాలములయందును, సుప్తుకరణిన్=నిదురించువానివలె, జగంబున్=ప్రపంచమును, మఱచియుండున్.

తా. ఇట్లు చిత్తశాంతి కలిగినపురుషశ్రేష్ఠుఁడు సర్వకాలములయందును బ్రపంచమును మఱచి యింద్రియవికారములు లేక బాలునివలెను పిచ్చివానివలెను గ్రహావిష్టునివలెను నిదురించువానివలెను బ్రవర్తించుచుండును.

శా. గాలిం దూలిన వానచేఁ దడిసినన్ గాఢాగ్నిచేఁ గాలినన్
వ్యాలం బాత్మవిముక్తకంచుకిముపై వ్యామోహముం దాల్పన
ట్లాలోలాంగముపై నిరూఢమమతాహంకారము ల్లేక యా
త్మాలోకస్థితి నుండుఁ బండితుఁడు నిత్యానందముం బొందుచున్. 170

టీ. గాలిందూలినన్=గాలిచే కదలినను, వానచేఁదడిసినన్, గాఢాగ్నిచేన్=అధికమగునగ్నిచే, కాలినన్, వ్యాలంబు=సర్పము, ఆత్మ...ముపైన్=ఆత్మ=తనచే, విముక్త=విడువఁబడిన, కంచుకముపైన్=కుబుసముమీఁద, వ్యామోహముందాల్పనట్లు=అభిమానమును వహింపనట్లు, పండితుఁడు=బ్రహ్మజ్ఞాని, ఆలోలాంగముపైన్-ఆలోల=చంచలమైన (అనఁగా నాశయుక్తమైన, లేక యసద్రూపమైన), అంగముపైన్=శరీరముమీఁద, నిరూఢ...ములు-నిరూఢ=అనాదినుండియు దృఢమైయున్న, మమతా=

మమకారములు (అనఁగా ఇది నాదియను నభిమానము), అహంకారములు=అహంకారము (అనఁగా నేను అనునభిమానము), లేక, నిత్యానందముఁ=శాశ్వత మగు బ్రహ్మానందమును, పొందుచుఁ,ఆత్మా...స్థితిఁ-ఆత్మ=స్వస్వరూపమును, ఆలోక=చూచుట యనెడు, స్థితిఁ=అవస్థయందు, ఉండుఁ.

తా. మఱియు నాజ్ఞాని యెల్లప్పుడును బరమానందము ననుభవించుచు నాత్మాలోకన పరాయణుండై యుండుచుఁ దనశరీరముపై (లేక, శరీరములపై) నహంకార మమకారముల (అనఁగా 'నేను నాది' అనునభిమానముల) నించుకయైన నుంపఁడు. సర్పము తానువిడచిన కుబుసము గాలి కటునిటుఁ దిరిగినను వానచేతఁ దడసినను అగ్నిచే మండినను దానిపై నించుకయైన నభిమాన ముంపనట్లు (ఆయోగియు) తనదేహ మెట్లైనను లక్ష్యముసేయఁడు.

మ. మదిరాపానమదాంధుఁ డాత్మపటముఁ మైనుండినన్ జాఱినన్
వదులై వ్రేలినఁ జూడఁ డప్పగిది జీవన్ముక్తుఁ డుద్యత్సమా
ధిదశాప్రాప్తసుఖామృతానుభవతృప్తి న్మత్తుఁడై మేను నె
మ్మదిఁ గూర్చుండిన లేచినన్ నడిచినన్ మన్నింపఁ డే నంచుఁదాన్. 171

టీ. మదిరా...దుఁడు-మదిరాపాన=మద్యపానమువలనఁ గలిగిన, మద=మదముచేత, అంధుఁడు=గ్రుడ్డియైనవాఁడు (అనఁగా నొడలెఱుంగనివాఁడు,) ఆత్మపటముఁ=తనవస్త్రమును, మైనుండినన్=శరీరముమీఁద నిలిచినను, జాఱినన్=క్రింద పడినను, వదులై=వదలి, వ్రేలినన్=వ్రేలాడినను, చూడఁడు, అప్పగిదిన్=అట్లు,జీవన్ముక్తుఁడు=జీవన్ముక్తినిఁ జెందినవాఁడు, ఉద్యత్...తృప్తి-ఉద్యత్=అధికమైన సమాధిదశా=నిర్వికల్పసమాధిస్థితియందు, ప్రాప్త=కలిగిన, సుఖ=బ్రహ్మానందసుఖముయొక్క, అమృత=అమృతముయొక్క, అనుభవ=అనుభవించుటవలనఁ గలిగిన, తృప్తిన్=తృప్తిచేత, మత్తుఁడై=మదించి, మేను=శరీరము, నెమ్మదిన్=శాంతముగా, కూర్చుండినన్, లేచినన్, నడిచినన్, తాన్=స్వయముగా, ఏనంచున్="నేను కూర్చుంటిని నేను లేచితిని నేను నడచితిని" అని, మన్నింపఁడు=తలంపఁడు.

తా. మద్యపానమువలన మత్తుఁడైనపురుషుఁడు తనవస్త్రము వీడినను వీడకున్నను జాఱుచున్నను లక్ష్యము సేయనట్లు యోగియుఁ దనశరీరము కూర్చున్నను లేచినను నడిచినను లక్ష్యముసేయఁడు. అందాత్మాభిమానము నుంపఁడు.

మ. తరుణీనందనబంధుసాధురిపుమిత్రవ్రాతము ల్దన్నుఁ బ
ల్మరు నిందించిన సన్నుతించిన మహామానావమానాదులన్
నెఱి నొందించిన నిర్వికార్యుఁ డగుచున్ నిశ్చేష్టుఁడై యుండు భా
స్వరతత్త్వానుభవజ్ఞుఁ డెయ్యెడల జీవత్యక్తదేహస్థితిన్. 172

టీ. భాస్వర...జ్ఞుఁడు-భాస్వర = స్వయంప్రకాశమైన, తత్త్వానుభవజ్ఞుఁడు=బ్రహ్మస్వరూపాపరోక్షానుభవముగలవాఁడు, ఎయ్యెడలన్ = ఎప్పటికిని, తనున్=తనను, పల్మరున్=పలుమాఱు, తరుణీ...ములు-తరుణీ=స్త్రీలయొక్కయు, నందన=పుత్త్రులయొక్కయు, బంధు=బంధువులయొక్కయు, సాధు=సత్పురుషులయొక్కయు, రిపు=శత్రువులయొక్కయు, మిత్ర = మిత్త్రులయొక్కయు, వ్రాతములు=సమూహములు, నిందించినన్, సన్నుతించినన్ = కొనియాడినను, మహామానావమానాదులన్=అధిక మగుపూజనుగాని తిరస్కారములను గాని, నెఱిన్=అధికముగా, బంధించినన్=పొందునట్లు చేసినప్పటికిని, నిర్వికారుఁడగుచున్=ఏవికారములును జెందక, నిశ్చేష్టుఁడై = ఏకర్మలను (అనఁగా పరిహారోపాయములు మొదలగువానిని) చేయక, జీవన్ముక్తదేహస్థితిన్=ప్రాణము లేనిశరీరమువలె, ఉండున్.

తా. మఱియు స్త్రీలు పుత్త్రులు బంధువులు శత్త్రువులు మిత్త్రులు సజ్జనులు దుర్జనులు మొదలగువా రందఱును దన్ను నిందించినను స్తోత్రముఁజేసినను సన్మానించినను అవమానించినను రాగద్వేషములఁ జెందక యోగి ప్రాణహీన మగుదేహమువలె నిశ్చేష్టుఁడై యుండును.

ఆ. బహుళసంకటములు ప్రాప్తంబులైనచోఁ
దల్లడింపఁ డాత్మతత్త్వవిదుఁడు
వాయుశీతవహ్నివర్షాతపంబుల
కించుకైన గిరి చలించనట్లు.

టీ. గిరి=కొండ, వాయు..లకు-వాయు=గాలికిని, శీత=చలికిని, వహ్ని=నిప్పుకును, వర్ష=వానకును, ఆతపంబులకున్=ఎండకును, ఇంచుకైనన్=కొంచెమైనను, చలించనట్లు=కదలకుండునట్లు, ఆత్మతత్త్వవిదుఁడు=తనయథార్థస్వరూపము నెఱింగినమహాత్ముఁడు, బహుళ...ములు-బహు=అనేకము లైన, సంకటములు=కష్టములు, ప్రాప్తంబులైనచోన్=వచ్చినప్పుడు, తల్లడింపఁడు=కలఁతఁ జెందఁడు.

తా. గాలి వాన చలి ఎండ మొదలగువానికి పర్వత మించుకైనను కదలని విధంబున బ్రహ్మాత్మైక్యజ్ఞానము కలయోగి యెన్నికష్టములు వచ్చినను కలఁతనొందఁడు.

వైరాగ్యబోధోపరతులుగలయోగి లక్షణము.

వ. ఇట్టి వైరాగ్యబోధోపరతియుక్తుండై నజీవన్ముక్తుఁడు ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మతత్త్వసాక్షాత్కార ప్రచండమార్తాండ ప్రకాశ నిరస్తానాద్యనిర్వచనీయాజ్ఞానాంధకారపటలుండు పరిత్యక్తవర్ణాశ్రమాచార కోలాహలుండు, నిరంతరచిత్తవిశ్రాంతిపరాయణుండు విషయాసక్తివివర్జితుం

డు ప్రబల్యప్రారబ్ధాధీనశరీరచేష్టుం డంతస్సుఖుం డంతరారాముం డంతప్రకాశుం డాత్మరతుం డాత్మతృప్తుం డాత్మసంతుష్టుడు దూరీకృతదురితక్రియుండు ప్రశాంతమానసుండు విజితేంద్రియుండు కృతకృత్యుండు ప్రాప్తాప్రాప్తవిహీనుండు సర్వవ్యవహారాతీతుం డశరీరుండు సర్వశరీరస్థుండు నిరింద్రియుండు సర్వేంద్రియద్రష్టయు నప్రాణుండు సర్వప్రాణిప్రేరకుండు సర్వేంద్రియోపశాంతిసుఖరసికుండు వివేకవ్యాప్తసంగుండు నిత్యాసంగుండు ప్రజ్ఞాప్రౌఢసఖీసహాయుం డసహాయుండు దృఢాపరోక్షాత్మనిశ్చయసంపన్నుండు వర్ణాశ్రమసదాచారదురాచారకామక్రోధలోభమోహదంభదర్పకుహకక్రౌర్యశౌర్యజాడ్యమాత్సర్యద్వేష కార్పణ్యనిందాస్తుతిమానావమానేర్ష్యాసూయాద యాన్నైష్ఠుర్యవాక్పారుష్యాదినానావిధచిత్తవికారరహితుండు స్త్రీవాసనార్థవాసనాప్రతిష్ఠావాసనాశాస్త్రవాసనాదేహ వాసనాలోక వాసనాకర్తృత్వభోక్తృత్వాదివాసనావివర్జితుండు విగతబ్రహ్మవేత్తృత్వాభిమానవాసనుండు నిత్యనిర్మలుండు నిత్యశాంతుండు నిత్యోదాసీనుండు నిష్ప్రపంచుం డవ్యక్తమహదహంకారపంచతన్మాత్రాకాశాదిసర్వప్రపంచమాయాగంధర్వనగరాశ్రయుండు నిరాశ్రయుండు సర్వావభాసకేవలచిదాకాశమాత్రుండు పరమసుఖైకస్వరూపకుండు దూరీకృతసంసారుండు దేహేంద్రియగుణాతిరిక్తుండు దేవతాస్పృహణీయశీలుండు నానాపాశవినిర్ముక్తుండు రాజసతామసవస్తుసేవాదూరుండు సాత్వికవస్తుసేవావిజితనిద్రుం డక్రియాత్మపూజాపరుండు మానజనపరాయణుం డచింత్యధ్యాననిష్ఠుం డనిచ్ఛాసుఖతత్పరుండు విశ్వవంద్యుండు యథేచ్ఛాసంచారశీలుండు ధీరుండు దాంతుండు నిత్యప్రబుద్ధచిత్తుండు స్వాత్మసమాధినిష్ఠుండు జగదింద్రజాలద్రష్టయు విశేషప్రాప్తాశేషపురుషార్థుండు త్యక్తాశేషవిశేషదుఃఖుం డధిగతపరమస్వాస్థ్యుండు సంగృహీతచిత్తుండు మితవాక్యుండు పరమకారుణికుండు సర్వభూతమిత్రుండు పేశలాచారమధురుండు పాణిపాత్రనిపతితమాత్రాశనుండు యోగరూఢుండు తితిక్షుండు పరమైకాంతికుండు నిష్కళంకుండు నిస్పృహుండు ప్రారబ్ధవశప్రాప్తదేహేంద్రి

యాదివ్యాపారరూపపుణ్యపాపక్రియాకర్తృత్వాభిమానపూర్వకము
ఖవికాసనదైన్యశూన్యుండు సదాప్రసన్నచిత్తుండు వికసితముఖుండు
దుష్టశిష్టజనసంగదూరుండు సాధువిద్వజ్జనసంగుండు సర్వపదార్థోపే
క్షాబుద్ధియుక్తుండు కుశలాకుశలక్రియాదూరుండు వేదాంతశాస్త్ర
విచారఘోరదావానలభస్మీకృత సర్వవేదశాస్త్రాగమపురాణగుర్వీశ్వర
విధిప్రతిషేధాదివాసనాశూన్యుం డవ్యక్తలింగుం డవ్యక్తాచారుం డేక
చారియు ననికేతనుండు గిరిగుహావిహారుండు మృత్యుభయవర్జితుండు
పరలోకభయవిరహితుం డనిర్వ్యాజశాంతాత్మకుండు బంధమోక్ష
నిరాకాంక్షుండు సర్వాతీతసర్వపరిపూర్ణాప్రతిద్వంద్వబ్రహ్మచైతన్య
ప్రకాశస్వరూపమాత్రుండునై ప్రకాశించు మఱియును. 178

టీ. ఇట్టి...డైన-ఇట్టి=పైనవివరింపఁబడిన, వైరాగ్య=వైరాగ్యముతోను, బోధ=జ్ఞానముతోను, ఉపరతి=చిత్తశాంతితోను, యుక్తుండైన = కూడుకొనియున్న, జీవన్ముక్తుండు = జీవన్ముక్తిఁజెందిన మహాత్ముఁడు, ప్రత్య..లుండు-ప్రత్య = కూటస్థుని కంటె, అభిన్న = వేఱుకాని, బ్రహ్మతత్త్వ=పరబ్రహ్మముయొక్క యథార్థస్వరూపమును, సాక్షాత్కార=ప్రత్యక్షముచేసికొనుట యనెడు, ప్రచండ=తీవ్రమైన, మార్తాండప్రకాశ=సూర్యప్రకాశముచేత, నిరస్త=పోఁగొట్టఁబడిన, అనాది=ఆదిలేనట్టియు, అనిర్వచనీయ = "ఇది యిట్టిది" అని చెప్పరానట్టియు, విజ్ఞాన=అజ్ఞానమనెడు, అంధకార = చీఁకటియొక్క, పటలుండు=సమూహము గలవాఁడును, పరి...లుండు - పరిత్యక్త=విడువఁబడిన, వర్ణ=బ్రాహ్మణాదిజాతులయొక్కయు, ఆశ్రమ=బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములయొక్కయు, ఆచార=ఆచారములయొక్కయు, శాస్త్ర=వానిని విధించుశాస్త్రములయొక్కయు, కోలాహలుండు=సంక్షోభము కలవాఁడును, నిరంతర...ణుండు-నిరంతర = సర్వకాలములయందును, చిత్తవిశ్రాంతి = చిత్తశాంతియే, పర=శ్రేష్ఠమగు, అయనుండు= ఆధారముగా (లేక ఆశ్రమముగా) గలవాఁడును, విష...తుండు - విషయ=శబ్దాదివిషయములయందలి, ఆసక్తి=ప్రేమచేత, వివర్జితుండు=శూన్యుఁడును (అనఁగా విషయేచ్ఛలేనివాఁడును), ప్రబ...ష్టుండు-ప్రబల=మిగులబలవంతమగు, ప్రారబ్ధ = పూర్వజన్మకర్మమునకు, అధీన= స్వాధీనమైన, శరీరచేష్టుండు= శరీరసంబంధములైనభోజనాదివ్యాపారములుకలవాఁడును, నిశ్చేష్టుండు=స్వభావముగాఁ గర్మలులేనివాఁడు, అంతస్సుఖుండు = లోపలనె (అనఁగాఁ దనయందే) యానందించువాఁడును, అంతరారాముఁడు = లోపలనే క్రీడించువాఁడును, అంతఃప్రకాశుండు=లోపలనే ప్రకాశించువాఁడును, ఆత్మరతుండు = తనయందే తృప్తినొందువాఁ

డును, ఆత్మతృప్తుఁడు = తనయందే తృప్తినొందువాఁడును, ఆత్మసంతుష్టుఁడు=తనయందే సంతోషించువాఁడును, దూరీ...యుండు-దూరీకృత=తొలగింపఁబడిన, దురితక్రియుఁడు = పాపకృత్యములు గలవాఁడును, ప్రశాంతమానసుండు - ప్రశాంత=శాంతిఁజెందిన (లేక సంకల్పములులేని), మానసుండు=మనస్సుకలవాఁడును, విజితేంద్రియుండు=ఇంద్రియజయము కలవాఁడును,కృతకృత్యుండు=చేయవలసినపనిని (అనఁగా నాత్మస్వరూపానుభవమును) జేసినవాఁడును, ప్రాప్తాప్రాప్తవిహీనుండు=కలిమిలేములు లేనివాఁడును, సర్వవ్యవహారాతీతుండు = సమస్తలోకవ్యవహారములనుమించినవాఁడును, అశరీరుఁడు=స్వభావముగా శరీరములు లేనివాఁడును, సర్వశరీరస్థుండు = భిన్నభిన్నములుగాఁ గానవచ్చుచున్న శరీరములయందుండువాఁడును, నిరింద్రియుండు=స్వభావముగా నింద్రియములు లేనివాఁడును, సర్వేంద్రియద్రష్టయుఁ=సర్వేంద్రియములను (అనఁగా వానికార్యములను) జూచువాఁడును, అప్రాణుండు=ప్రాణములు స్వభావముగా లేనివాఁడును, సర్వప్రాణప్రేరకుఁడు=సమస్తప్రాణములను బ్రేరేపించువాఁడును, సర్వేం...కుండు-సర్వేంద్రియ=సమస్తజంతుచయములయొక్కయు, ఉపశాంతి=శాంతివలన (అనఁగాఁ బ్రత్యాహారమువలనఁ) గలిగిన, సుఖరసికుండు=ఆనందానుభవజ్ఞుఁడును, వివేకహృత్సంగుండు-వివేక=జ్ఞానముయుక్తమైన, హృత్=మనస్సుతో, సంగుండు=సంబంధము కలవాఁడును, నిత్యాసంగుండు = ఎప్పుడును దేనితోను సంబంధము స్వాభావికముగా లేనివాఁడును, ప్రజ్ఞా...యుండు-ప్రజ్ఞా=బుద్ధియనెడు (లేక అనుభవజ్ఞానమనెడు), ప్రౌఢసఖీ=ప్రౌఢ (అనఁగా సంపూర్ణయౌవనయగుభార్యతో,) సహాయుండు=కూడినవాఁడును, అసహాయుండు = స్వభావముగా నద్వితీయుఁ డగుటచే తోడులేనివాఁడును, దృఢా...న్నుఁడు-దృఢ=స్థిరమైనట్టియు, అపరోక్ష=ప్రత్యక్షమైనట్టియు, ఆత్మ=స్వస్వరూపవిషయమైన (అనఁగా "నేనే బ్రహ్మమును" అను)నిశ్చయసంపన్నుండు=నిశ్చయము కలవాఁడును, వర్ణా...తుండు-వర్ణ=జాతులు, ఆశ్రమ=ఆశ్రమములు (అనఁగా వీనియందలి యభిమానములు) సదాచార=చక్కనియాచారములు, దురాచార=చెడ్డయాచారములు, కామ=కోర్కి, క్రోధ=కోపము, లోభ=అత్యాశ, మోహ=భ్రాంతి, దంభ=డంబము, దర్ప=గర్వము, కుహక=మోసము, క్రౌర్య=క్రూరత్వము, శౌర్య=శౌర్యము, జాడ్య=మొద్దుతనము, మాత్సర్య=దీర్ఘక్రోధము, ద్వేష=ద్వేషము, కార్పణ్య=దీనత్వము, నింద=నిందించు స్వభావము, స్తుతి=కొనియాడుస్వభావము, మాన=గౌరవము, అవమాన=అగౌరవము, ఈర్ష్య=ఓర్వలేనితనము, అసూయ=గుణములయందును దోషముల నారోపించుస్వభావము, అదయా=దయలేకుండుట, పైశున్య=పరుషముగా నుండుట, వాక్పారుష్య=కఠినముగా మాటలాడుట, ఆది=మొదలైన, నానావిధ=అనేకవిధములైన, చిత్తవికార=మనోవికారములు, రహితుండు=లేనివాఁడును, శ్రీవాసనా...తుండు-శ్రీవా

సనా=స్త్రీజనితసంస్కారంబును, అర్థవాసనా=ధనజనితసంస్కారంబును, ప్రతిష్ఠావాసనా=కీర్తిజనితసంస్కారంబును, శాస్త్రవాసనా=శాస్త్రజనితసంస్కారంబును, దేహవాసనా=దేహజనితసంస్కారంబును, లోకవాసనా=లోకజనిత సంస్కారంబును, కర్తృత్వ="నేనుకర్తను" అను ననుభవమువలనఁ గలిగిన సంస్కారంబును, భోక్తృత్వ="నేను" అనుభవించువాఁడను అను ననుభవమువలనఁ గలిగిన సంస్కారంబును, ఆది=మొదలైన, వాసనా=సంస్కారములు, వివర్జితుఁడు=లేనివాఁడును, విగత...నుండు-విగత=పోయిన, బ్రహ్మవేత్తృత్వ="నేను బ్రహ్మజ్ఞానిని" అను, అభిమాన=అభిమానమువలనఁగలిగిన, వాసనుండు=సంస్కారము కలవాఁడును, నిత్యనిర్మలుండు=సర్వదా పరిశుద్ధుఁ డగువాఁడును, నిత్యశాంతుండు=ఎప్పుడును శాంతి కలవాఁడును, నిష్ప్రపంచుండు=ప్రపంచము (అనఁగా ప్రపంచవికారములు లేనివాఁడును), అవ్యక్త...యుండు-అవ్యక్త=అవిద్య, మహత్=సమష్టిబుద్ధి, అహంకార=సమష్ట్యహంకారము, పంచతన్మాత్ర=ఆకాశాదిసూక్ష్మభూతములు, ఆకాశాది=ఆకాశాది మహాభూతములును మొదలగు, సర్వప్రపంచ=సమస్తప్రపంచమనెడు, మాయా=మాయామయమైన, గంధర్వనగరీ=ఐంద్రజాలికపట్టణమే, ఆశ్రయుండు=ఆశ్రయముగాఁ గలవాఁడును, నిరాశ్రయుఁడు=స్వభావముగానే యాశ్రయమును లేనట్టివాఁడును, సర్వ...త్రుండు-సర్వ=సమస్తంబును, అభావ=లేనట్టి, కేవల=అద్వితీయమైన, చిత్=జ్ఞానమనెడు, ఆకాశమాత్రుండు=ఆకాశమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడును, పరమ...కుండు పరమ=సర్వోత్తమమైన, సుఖ=ఆనందమే, ఏక=ముఖ్యమైన, స్వరూపకుండు=స్వరూపముగాఁగలవాఁడును, దూరీకృతసంసారుండు-దూరీకృత=విడువఁబడిన, సంసారుండు=సంసారము కలవాఁడును, దేహేం...స్తుండు-దేహ=దేహములయొక్కయు (లేక, దేహములకంటెను), ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకంటెను, గుణ=సత్త్వాదిగుణములకంటెను, అతిరిక్తుండు=వేఱగువాఁడును, దేవ...లుండు-దేవతా = ఇంద్రాదిదేవతలకుఁ గూడ, స్పృహణీయ=కోరఁదగిన, శీలుండు=సత్స్వభావము కలవాఁడును, నానా...కుండు-నానా=అనేకములైన, పాశ=బంధములచేత, వినిర్ముక్తుండు = విడువఁబడినవాఁడును, రాజ..రుండు-రాజస = రజోగుణసంబంధములు (అనఁగా రజోగుణము నభివృద్ధిఁజేయునట్టియు), తామస=తమోగుణసంబంధములైనట్టియు (అనగా తమోగుణము నభివృద్ధిఁజేయునట్టియు,) వస్తు=ఆహారపదార్థములను, సేవా=సేవించుటను, దూరుఁడు=విడిచినవాఁడును, సాత్త్విక...త్రుండు-సాత్త్వికవస్తుసేవా=సత్త్వగుణము నభివృద్ధిసేయునట్టియాహారపదార్థముల సేవించుటవలన, విజిత...జయింపఁబడిన, నిద్రుండు=నిద్ర కలవాఁడును, అక్రియాత్మపూజాపరుఁడు-అక్రియా=క్రియాశూన్యమైన, ఆత్మపూజా=బ్రహ్మస్వరూపముయొక్క పూజసేయుటయందు, పరుండు=ఆసక్తిగలవాఁడును, మానజనపరాయణుండు-మాన=కార్యములఁజేయకుండుట (లేక

మాటలాడకయుండుట) యను, జప=జపమునందు, పరాయణుండు=ఆశగలవాఁడును, అచింత్యాధ్యాననిష్ఠుండు-అచింత్య=తలంపరాని బ్రహ్మము (లేక తలంపు లేకపోవుట) యనెడు ధ్యాననిష్ఠుండు=ధ్యానము నాచరించువాఁడును, అనిచ్ఛాసుఖతత్పరుండు-అనిచ్ఛా=కోర్కెలేకపోవుట యనెడు, సుఖ=ఆనందమునందు, తత్పరుండు=ప్రేమఁగలవాఁడును, విశ్వవంద్యుండు-విశ్వ=ప్రపంచముచే, వంద్యుండు=నమస్కరింపఁదగినవాఁడును, యథేచ్ఛానుసంసారశీలుండు-యథేచ్ఛా=స్వేచ్ఛగా, సంసార=సంచరించుటయే, శీలుండు=స్వభావముగాఁగలవాఁడును, ధీరుండు=ధైర్యవంతుఁడును, దాంతుండు=ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాఁడును, నిత్యప్రబుద్ధచిత్తుండు-నిత్య=ఎప్పుడును, ప్రబుద్ధ=మేల్కొనిన, చిత్తుండు=మనస్సుకలవాఁడును, స్వాత్మసమాధినిష్ఠుండు-స్వ=స్వస్వరూపభూతుఁడైన, ఆత్మ=పరబ్రహ్మవిషయమైన, సమాధి=యోగమునందు, నిష్ఠుఁడు = స్థితిగలవాఁడును, జగదింద్రజాలద్రష్టయుక్త-జగత్=ప్రపంచమనెడు, ఇంద్రజాల=ఇంద్రజాలమును, ద్రష్టయుక్త = చూచువాఁడును, ప్రాప్తా...ర్థుండు-ప్రాప్త=పొందఁబడిన, అశేష=సంపూర్ణమైన, విశేష=లోకోత్తరమైన, పురుషార్థుండు=మోక్షరూపమైనపురుషార్థము కలవాఁడును, త్యక్తా...ఖుండును-త్యక్త=విడువఁబడిన, అశేష=సంపూర్ణమైన, విశేష=అత్యధికమైన, దుఃఖుండు=దుఃఖములు కలవాఁడును, అధి...స్థ్యుండు-అధిగత=పొందఁబడిన, పరమ=సర్వోత్తమమైన, స్వాస్థ్యుండు=శాంతి కలవాఁడును, సంగృహీతచిత్తుండు=బాగుగనిగ్రహింపఁబడినమనస్సుకలవాఁడును, మితవాక్యుండు=మితముగామాటలాడువాఁడును, పరమకారుణికుండు=మిగుల దయగలవాఁడును, సర్వభూతమిత్రుండు=సకలజంతువులకును స్నేహితుఁడును, పేశ...రుండు-పేశల=మనోహరమైన, ఆచార=వర్తనములచే, మధురుండు=రమ్యమగువాఁడును, పాణి...నుండు-పాణి=హస్తమనెడు, పాత్ర = పాత్రమునందు, నిపతితమాత్ర=పడినదానినే, అశనుండు = భక్షించువాఁడును, యోగారూఢుండు-యోగ=యోగమును, ఆరూఢుండు= అధిష్ఠించినవాఁడును, తితిక్షుండు = ఓర్పుకలవాఁడును, పరమైకాంతికుండు=ఏకాంతస్థలముయందుండువాఁడును, నిష్కాంక్షుండు=లోపమేమియులేనివాఁడును, నిస్పృహుండు=ఆశలేనివాఁడును, ప్రార...న్యుండు-ప్రారబ్ధవశ= ప్రారబ్ధవశమువలన, ప్రాప్త = వచ్చిన, దేహ=దేహములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ఆది=మొదలగువానియొక్క, వ్యాపార=వ్యాపారములే, రూప=స్వరూపముగాఁగల, పుణ్యపాపక్రియా=పుణ్యపాపకర్మములయొక్క, కర్తృత్వాభిమానపూర్వక = 'నేను వీనిని చేయుచున్నాను' అనునభిమానమువలనఁ గలిగిన, సుఖవికాస=సంతోషము, దైన్య=దీనత్వము (అనఁగా మంచిపని చేసినవాఁడు అని లోకులు చెప్పికొనుటవలన సంతోషము కాని చెడ్డపనిచేసినవాఁడు అని నిందించుటవలన చిన్నదనముగాని,) శూన్యుండు=లేనివాఁడును, సదాప్రసన్నచిత్తుండు=ఎప్పుడును పరిశుద్ధ

చిత్తము కలవాఁడును, వికసితముఖుఁడు=వికసించిన ముఖము కలవాఁడును, దుష్టశిష్ట జనసంగదూరుండు=చెడ్డవారు మంచివారు నగుజనులయొక్క సమూహములతోఁ జేరని వాఁడును, సాధువిద్వజ్జనసంగుండు=సత్పురుషులును బ్రహ్మజ్ఞానులునగు వారితోఁ జేరు వాఁడును, సర్వపదార్థోపేక్షాబుద్ధియుక్తుండు=సమస్తపదార్థములను ఉపేక్షించునట్టిబుద్ధి తోఁగూడినవాఁడును, కుశలాకుశలక్రియాదూరుండు=పుణ్యపాపకర్మలవిడిచినవాఁడును, వేదాంత...ణ్యుఁడు-వేదాంతశాస్త్రవిచార=వేదాంతశాస్త్రవిచారమనెడు భయంకర మైనదావాగ్నిచే, ఘోరదావానల=భయంకరమైనదావాగ్నిచే, భస్మీకృత=భస్మముచేయఁ బడిన, సర్వ=సమస్తమైన, వేద=వేదములు, శాస్త్ర=శాస్త్రములు, ఆగమ=శైవాద్యాగమ ములు, పురాణ=పురాణములు, గురు=గురువు, ఈశ్వర=ప్రభువులు, విధి=విధులు, ప్రతి షేధ=నిషేధములు, ఆది=మొదలైనవానియొక్క, వాసనా=సంస్కారములనెడు, అర ణ్యుండు=అడవికలవాఁడును, అవ్యక్తలింగుండు-అవ్యక్త=కనఁబడని, లింగుండు=చిహ్న ములు గలవాఁడును, అవ్యక్తాచారుఁడు=తెలియఁబడని ఆచారముకలవాఁడును, ఏకచా రియున్=ఏకాకియును, అనికేతనుండు=నివాసస్థానము లేనివాఁడును, గిరిగుహావిహారుం డు=పర్వతగుహలయందు సంచరించువాఁడును, మృత్యుభయవివర్జితుండు=మరణభయ ము లేనివాఁడును, పరలోకభయవిరహితుండు=పరలోకభయము లేనివాఁడును, నిర్వ్యా జ...త్ముండు-నిర్వ్యాజ=నిష్కపటమైన, శాంత=పరిశుద్ధమైన, ఆత్ముండు=మనస్సుక లవాఁడును, బంధమోక్షనిరాకాంక్షుండు-బంధ=బంధమునందుఁగాని, మోక్ష=మోక్ష మునందుఁ గాని, నిరాకాంక్షుండు = కోర్కెలేనివాఁడును, సర్వాతీత...డునై-సర్వా తీత=సమస్తము నతిక్రమించినట్టియు, సర్వపరిపూర్ణ = సమస్తము వ్యాపించినట్టియు, అప్రతిద్వంద్వ=సాటిలేనట్టియు, బ్రహ్మచైతన్య=బ్రహ్మముయొక్క, ప్రకాశస్వరూ పమాత్రుఁడవై=ప్రకాశరూపుండై, ప్రకాశించున్ = ప్రకాశించుచుండును, మఱి యున్=మఱియును.

తా. ఈవిధముగా వర్ణింపఁబడిన వైరాగ్యబోధోపరతులు గలిగిన యోగి అనా దియు "అది యిట్టిది" అని చెప్పరానట్టిదియు నైనయజ్ఞానాంధకారమును బ్రహ్మాత్మై క్యజ్ఞాన మనుసూర్యప్రకాశముచే ధ్వంసముగావింపఁగలఁడు. అప్పుడు వానికి పామ రులకువలె వర్ణాశ్రమాచారములకు సంబంధించినకళత యించుకయైన నుండదు. మనసు సర్వకాలములయందును విశ్రాంతినొందియుండును. విషయేచ్ఛ లేకున్నను ప్రారబ్ధకర్మ వశముచేఁ గొన్నివ్యాపారముల నసంగుఁడై యాచరించుచుండును. వ్యవహారము లెట్లు ప్రవర్తించుచున్నను అతఁడు సర్వకాలములయందు నంతర్ముఖుఁడై క్రీడించుచు స్వప్ర కాశస్వరూపుఁడై పరమానందము ననుభవించుచు ఆత్మయందే ప్రీతిగలవాఁడై స్వస్వ రూపానుభవముచేత నాత్మతృప్తినొందుచు సంతసించుచునుండును. ఇంద్రియములును మనం బును శాంతి నొందియుండుటచే నెప్పుడును పాపకర్మములను సంకల్పింపఁడు. ఇట్టి

వాఁడగుటచేఁ గృతార్థుఁ డగును. "ఇది దొరకినది. దీనిని సంపాదింపవలయును" అను సంకల్పములు లేకుండుటచే సర్వవ్యవహారముల నతిక్రమించియుండును. ఇట్లు బ్రహ్మరూపుఁడగుటచే శరీరములేనివాఁ డయ్యును సర్వశరీరములందును వ్యాపించి యింద్రియవిహీనుఁడయ్యును వానికిఁ బ్రేరకుండై ప్రాణములకంటె వేఱై (లేక ప్రాణములు లేనివాఁ డయ్యును సర్వభూతములఁ బ్రేరేపించువాఁడై) సర్వకాలములయందు సువరతిసుఖము ననుభవించుచునుండును. మఱియు స్వాభావికముగా దేనితోను సంబంధము లేనివాఁ డయ్యును జ్ఞానవంతమగుమనస్సుతో మాత్రము సంబంధము కలిగియుండును. అద్వితీయుఁ డగుటచే తోడులేనివాఁ డయినను అనుభవజ్ఞాన మనుభార్యతో సర్వకాలములయందును గూడియే యుండును. బ్రహ్మాత్మైక్యమునందు దృఢనిశ్చయముకలిగి వర్ణములు ఆశ్రమములు సదాచార దురాచారములు అనువానియం దభిమానమునువిడచి కామక్రోధాదులు రాగద్వేషములు శోకమోహములు శౌర్యధైర్యాదులు ఈర్ష్యాసూయాదులు డంబము గర్వము మాయకఠినత్వము దయ మొదలగుచిత్తవికారము లేవియు లేక నిర్వికారుఁడైయుండును. స్త్రీలు ధనము కీర్తి శాస్త్రములు దేహము లోకము "నేను కర్తను నేనుభోక్తను" అనువ్యవహారము మొదలగువానివలనఁగలిగిన సంస్కారములు లేనివాఁడై నిర్మలచిత్తముతో నిలిచియుండును. ఇంత యేల? "నేను బ్రహ్మము నెఱుంగుదును" అనునభిమానమువలన జనించినసంస్కారము కూడ వానిమనంబున నుండదు. వాస్తవస్థితిలో సంస్కారములన్నియుఁ బ్రతిబంధములే కదా, సర్వకాలములయందును పరిశుద్ధుఁడై శాంతుఁడై యేదివచ్చినను రాగద్వేషములు లేక సమచిత్తుఁడై ప్రపంచరహితుఁడై (అనఁగా ప్రపంచవికారరహితుఁడై) యుండును. స్వభావముగా నివాసస్థానమేదియు లేనివాఁ డయ్యును అవ్యక్తము మహదహంకారము పంచతన్మాత్రలు భూతములు మొదలగుసర్వప్రపంచమును మాయాపట్టణము నాశ్రయించి సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయు జ్ఞానమే తానై పరమానందరూపుఁడై సర్వసంసారమును దేహేంద్రియాదులయందలి అభిమానమును విడచి దేవతలకుఁ గూడఁ గోరఁదగినస్వభావము కలవాఁడై యొప్పుచుండును. మఱియు వానికి నెట్టిబంధములును కలుగవు. రజస్తమోగుణముల నభివృద్ధి సేయువస్తువులఁ బరిత్యజించి సత్వగుణమునభివృద్ధిఁ జేయఁగల మధురాదిపదార్థముల భుజించుటచే తమోగుణరూపిణి యగునిద్ర వానిస్వాధీనములో నుండును. మఱియు కర్మశూన్యమైన స్వస్వరూపమును బూజించుటయందును మౌన మనుజపము నాచరించుటయందును మనస్సునకు నగోచర మగు రూపమును ధ్యానించుటయందు నిలుకడ కలవాఁడును ఇచ్ఛలేకపోవుటయనుపరమానందము ననుభవించువాఁడును అయియుండును. సంసారమును స్వేచ్ఛగా నాచరించుచు ధైర్యవంతుఁడై మనోనిగ్రహము కలిగి జ్ఞానప్రకాశయుక్త మగుమనస్సుతో నాత్మసమాధియందే నిలిచి ప్రపంచము నింద్రజాలప్రాయముగాఁ జూచుచు సర్వపురుషార్థముల నిశ్శేషముగా సంపాదించి సర్వదుః

ములు నిషేధించియుండువాఁడగుటచే సర్వజనులచే సర్వజనులచేతను స్తోత్రనమస్కారములఁ జేయఁబడుచు నుండును. ఇట్లు పరిపూర్ణ మగుచిత్తనిగ్రహముకలవాఁడు సర్వాధిక మగుసుఖమును జెంది మితవాక్యములఁ బల్కు- దయామయుఁడై సకలభూతములకును మిత్రుఁడై మనోహర మగు నాచారమువలన సర్వజనచిత్తముల నాకర్షించుచు నుండును. తనహస్తమునం దప్రయత్నముగాఁ బడినదానిని మాత్రమే భుజించుచు నధికమును గోరఁడు. ఇట్లు యోగసిద్ధి నొంది యోర్పు గలిగి యేకాంతవాసి యగుచు కళంకంబును అశయము లేక ప్రారబ్ధవశమున నచ్చినదేహేంద్రియాదులు చేయుకార్యములయందు (అనఁగా పుణ్యపాపములయందు) కర్తృత్వాభిమానము లేక యెప్పుడు గలుగు దైన్యశోకముల నొందక నిర్మలచిత్తుఁడై యుండును. బ్రహ్మానందానుభవము కలవాఁ డగుటచే సర్వదా సంతోషము గలిగియుండును. ఎవ్వనితోను సంబంధము లేనివాఁడైయును సత్పురుషులతోను బ్రహ్మజ్ఞానులతోను చెలిమి గలిగియుండును. ఇతరులగుదుష్టులతోఁగాని శిష్టులతోఁగాని చేరఁడు. సర్వపదార్థములను పేక్షించును. మంచి కార్యములనుగాని చెడ్డకార్యములనుగాని లేక శుభాశుభముల నొందించు కార్యములనుగానిచేయఁడు. వేదాంతశాస్త్రవిచార మనుదావాగ్నిచే నన్యశాస్త్రాగమములను నరణ్యమును ధ్వంసముచేయును. (అనఁగా నితరశాస్త్రముల నన్నిటిని వర్జించి వేదాంతశాస్త్రాభ్యాసమునందే; లేక పరతత్త్వనిష్ఠయందే యాసక్తుండై యుండును.) గురువుఈశ్వరుఁడు విధిప్రతిషేధము మొదలగువానికలనఁ గలుగుసంస్కారంబులువానియం దుండవు. 'ఇతఁడిట్టివాఁడు' అని గుఱుతులచేతఁగాని యాచారముచేతఁగాని యాయోగిని నిర్ణయించుటకును వీలులేదు. నివాసమనునది లేక యేకాకియై పర్వతగుహలయందు మృత్యుభయవర్జితముగా విహరించుచు పరులవలన (లేక నరకాదులవలన) బాధనొందక పరిపూర్ణశాంతి గలమనస్సుతో బంధమోక్షములంగోరక యాయోగి విహరించుచుండును. మోక్షము స్వతస్సిద్ధమే కావున దానిని కోరుట యనునదియే సంభవింపదు; కోరినయెడల నదియుఁ గామమేయగు ననుటకు సందియము లేదుకదా. కావున యోగికిమోక్షకామముకూడ నుండదు. ఇట్టివాఁడు సర్వప్రపంచము నతిక్రమించినట్టియు సర్వవ్యాపకమైనట్టియు సాటిలేనట్టియు పరబ్రహ్మమే తానైయుండును. మఱియును సాత్త్విక రాజస తామస ఆహారముల వివరణము.—

శ్లో. "ఆయుస్సత్త్వబలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాః;
రస్యా స్స్నిగ్ధా స్స్థిరా హృద్యా ఆహారా స్సాత్త్వికప్రియాః
కట్వామ్లలవణాత్యుష్ణతీక్ష్ణరూక్షవిదాహినః,
ఆహారా రాజసస్యేష్టా దుఃఖశోకామయప్రదాః.
యాతయామం గతరసం పూతి పర్యుషితఞ్చ యత్,
ఉచ్ఛిష్టమపి చామేధ్యం భోజనం తామసప్రియమ్."

"ఆయాన్సు ఉత్సాహము దేహబలము ఆరోగ్యము సౌఖ్యము పరులయందలి అనురాగము వీని వృద్ధిచేయునట్టియు మంచిరుచియు చమురును గలిగినట్టియు శరీరమునం జాలకాలముండునట్టియు మనస్సున కింపైనట్టియు నాహారములు సత్త్వగుణము కలవానికిఁ బ్రియములు. కారము పులుసు అధికమగునుప్పు వేఁడిచమురులేకపోవుట దాహముం గలిగించుట లేక మంటలను బుట్టించుట అనుగుణములు కలిగి దుఃఖమును మనస్సునందు సంతాపమును బహువిధములగువ్యాధులను గలిగించునట్టియాహారములు రజోగుణవంతుల కిష్టములు. వండినపిదప నొక్కజాము గడచినట్టియు రుచిలేనట్టియు దుర్గంధమైనట్టియు నాహారంబును చల్దియాహారంబును ఉచ్ఛిష్టాన్నంబును దేవతాసమర్పితముకానియన్నంబును తమోగుణవంతులకు నిష్టములు" ఏయే ఆహారము లేయేగుణముగలవారల కిష్టములై యుండునో ఆయాయాహారము లాయాగుణముల నభివృద్ధి సేయు నని తెలిసికొనవలయును.

క. శాంతి వరకామధేనువు
సంతోషమె కల్పలత విషయవిరతి యగుఁ
జింతామణి యని నెమ్మదిఁ
జింతించునతండు సుఖముఁ జెందు బుధేంద్రా!. 175

టీ. బుధేంద్రా=పండితులలో శ్రేష్ఠుఁడా, శాంతి=చిత్తశాంతి, వర=శ్రేష్ఠమైన, కామధేనువు,సంతోషమె=తృప్తియే,కల్పలత=కల్పవృక్షము, విషయవిరతి-విషయ=విషయములయందలి, విరతి=వైరాగ్యము, చింతామణి,అగునని=అని, నెమ్మదిన్=మనస్సునందు,చింతించునతండు=తలఁచువాఁడు,సుఖముఁ జెందున్=బ్రహ్మానందమును జెందును.

తా. ఓవిద్వాంసుఁడా! శాంతిని కామధేనువుగాను సంతోషమును గల్పవృక్షముగాను విషయములయం దిచ్ఛ లేకుండుటయే చింతామణి యనియు మనసున భావించువాఁడు మోక్షసుఖము నొందును.

తే. పరమతృష్ణను భయదవైతరణి గాఁగఁ
గామమును ఘోరతరనరకంబు గాఁగ
దారుణక్రోధమును దండధరుని గాఁగఁ
జూచునాతండు నిర్వాణసుఖము నొందు. 176

టీ. పరమతృష్ణన్=అధికమైనయాశను, భయదవైతరణిగాగన్=భయంకరమైన వైతరణినదిగాను, కామమున్=కోర్కిని, ఘోరతరనరకంబుగాన్=భయంకరమైననరకముగాను, దారుణక్రోధమును=భయంకరమైనకోపమును, దండధరునిగాఁగన్=యమధర్మరాజునుగాను, చూచునాతండు=చూచునట్టిపురుషుఁడు, నిర్వాణసుఖమునొందున్=మోక్షసుఖమును జెందును.

తా. ఆశను వైతరణినదిగాను కామమును నరకముగాను క్రోధమును యముని గాను చూచువాఁడు మోక్షము నొందును.

సీ. తతవియన్నీలవితానభూషిత మగ్ని
 రవిచంద్రదీపవిరాజితంబు
 నతులభూచక్రసింహాసనాలంకృతం
 బనిలవ్యజనమరుద్వ్యాపితంబు
 ధనికసేవకసేవితంబై తనర్చుజ
 గత్పురంబున వివేకప్రకాశ
 మానేంద్రియతురంగమానసప్రగ్రహ
 బుద్ధిసారథియుక్తపురుశరీర
తే. మంజులరథాధిరూఢుఁడై మహిమతోడ
 నమరుప్రజ్ఞాంగనాయుక్తుఁడగుచు నిత్య
 విభవుఁడై సర్వజనము సేవించుచుండ
 రాజయోగీశ్వరుం డలరారు ననఘ! 177

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడా! తత...తము-తత = వ్యాపించిన, వియత్=ఆకాశ మనెడు, నీలవితాన=నల్లని మేల్కట్టుతో, భూషితము=అలంకరింపఁబడినదియు, అగ్ని... తంబు-అగ్ని=అగ్ని యనునట్టియు, రవి=సూర్యుం డనునట్టియు, చంద్ర=చంద్రుఁ డనునట్టియు, దీప=దీపములచే, విరాజితంబు = ప్రకాశించునది, అతుల...తంబు=అతుల=సాటిలేని, భూచక్ర=భూమి యనెడు, సింహాసన=సింహాసనముచేత, అలంకృతంబు=అలంకరింపఁబడినదియు, అని...తంబు-అనిల=వాయువనెడు, వ్యజనమరుత్=వింజామర నుండివచ్చు గాలితో, వ్యాపితంబు=వ్యాపింపఁబడినదియు, ధనిక...తంబై-ధనిక=ధనికు లనెడు, సేవక=భటులచేత, సేవితంబై=సేవింపఁబడినదై, తనర్చు...బునన్-తనర్చు=ఒప్పుచున్న, జగత్=ప్రపంచమనెడు, పురంబునన్=పట్టణమునందు, రాజయోగీశ్వరుండు=రాజయోగి, వివే...డై-వివేక=జ్ఞానముచేత, ప్రకాశమాన=ప్రకాశించుచున్న, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములనెడు, తురంగ=గుఱ్ఱములచేత, మానసప్రగ్రహ=మనస్సనెడు పగ్గములచేతను, బుద్ధిసారథియుక్త=బుద్ధి యనెడుసారథిచేతను కూడిన, పురుశరీర=స్థూలశరీరమనెడు, మంజులరథాధిరూఢుండై=శ్రేష్ఠమైనరథము నెక్కి, మహిమతోడన్=అభివృద్ధితో, అమరు...డగుచున్ - అమరు=ఒప్పుచున్న, ప్రజ్ఞ=బుద్ధియనెడు, అంగనా=స్త్రీతో, యుక్తుండగుచున్=కూడియుండి, నిత్యవిభవుఁడై=శాశ్వతసమృద్ధిగలవాఁడై, సర్వజనము సేవించుచుండన్=సమస్తజనులు సేవ సేయుచుండఁగా, అలరారున్=ఒప్పుచుండును.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! ఆకాశ మనువల్లనిమేల్కట్టుతో నొప్పునదియు సూర్య చంద్రాగ్ను లనుదీపములచేఁ బ్రకాశించుచుండునదియు భూమి యనెడి సింహాసనముచే నలంకరింపఁబడినదియు వాయు వను వింజామరలు (లేక వింజామరలనుండి వచ్చు గాలి) కలిగినదియు ధనికు లనుసేవకులచే సేవింపంబడుచున్నదియు నగు లోక మనుపురమున జ్ఞానయుక్తేంద్రియము లనుగుఱ్ఱములతోను మన స్సనుపగ్గములతోను బుద్ధియనుసారథి తోనుగూడిన స్థూలశరీర మను రథము నెక్కి యనుభవజ్ఞాన మనుభార్యతోఁ గూడి శాశ్వతసమృద్ధి కలవాఁడై సర్వజనులును తనను సేవించుచుండ రాజయోగి ప్రకా శించుచుండును.

—— జీవన్ముక్తునిలక్షణము. ——

మ. అనపేక్షుం డసమానుఁడై ధనికదీనాలాపముల్ వీనులన్
వినకే కర్తృక దేహచేష్టలొగిఁ వీక్షింపకే నిత్యముం
దనుఁదాఁజూచుచుఁ బావనాత్మకసుతీర్థశ్రేణి నత్యంతపా
వనముంగా నొనరించుచుం జెలఁగు జీవన్ముక్తుఁ డానందుఁడై. 178

టీ. జీవన్ముక్తుఁడు=జీవన్ముక్తిని జెందినవాఁడు, ఆనందుఁడై=ఆనందయుక్తుఁడై, అనపేక్షుండు=కోర్కిలేనివాఁడును, అసమానుఁడై=సాటిలేనివాఁడై, ధనిక... ములు-ధనిక=ధనికులయొక్క, దీన=దీనములైన, ఆలాపములు=వాక్యములును, వీనులన్=చెవులతో, వినకే=వినకుండనే, కర్తృక...ష్టలన్-కర్తృక=కర్తృయుక్తమైన, దేహచేష్టలన్=దేహముయొక్క పనులను, ఒగిన్=అధికముగా, వీక్షింపకే=చూడకయే, నిత్యమున్=ఎల్లప్పుడు, తనుదాఁజూచుచున్=తన్ను దాను జూచుకొనుచు, పావనాత్మ...శ్రేణిన్-పావనాత్మక=పరిశుద్ధరూపములైన, సుతీర్థశ్రేణిన్=శ్రేష్ఠమగు తీర్థములను, అత్యంతపావనముగాన్=మిగుల పవిత్రములను, ఒనరించున్=చేయుచు, చెలగున్=ఒప్పును.

తా. ఇట్లు జీవన్ముక్తుఁడగు మహాత్ముఁడు పరమానందరూపుఁ డగుటచే నేపదార్థము నైనను గోరఁడు. సర్వజనులచేతను గోరఁబడునది యానందమే కావున నదియేస్వరూపభూతముగాఁ గల తాను గోరుట కేపదార్థంబును లేదుకదా. కావున సాటిలేక సర్వాధికుఁడై ధనవంతులయొక్కయు దీనులయొక్క సంభాషణముల వినుచు యయిన నాలకింపక దేహము ప్రారబ్ధానుసారముగాఁ గర్మల నాచరించుచున్నను కోర్కి లేనివాఁడగుటచే వానివైపుఁ జూడక సర్వకాలములయందు నాత్మావలోకనముఁ జేయుచుఁ దన సంచారముచే స్వభావపరిశుద్ధము నగుతీర్థముల నతిపవిత్రముల గావించుచు నామహాత్ముఁడు విహరించుచుండును.

సీ. ఒకవేళఁ దనయందు సకలప్రపంచంబు
కల్పితం బని యెంచి కాంచి నవ్వు
నొకవేళ సర్వభూతోపాధితతియందుఁ
దనుఁ జూచి మిగుల సంతసముఁ జెందు
నొకవేళ దేహాదు లొప్పఁగా విహరింప
సర్వసాక్షి నటంచు సంభ్రమించు
నొకవేళ నన్య మించుక లే దొకండ నే
నని నిర్వికల్పసమాధి నొందు
తే. నతులవైరాగ్యబోధోపరతులఁ గలుగు
నతనిమహిమలు గణుతించి యభినుతింప
హరిహరహిరణ్యగర్భుల కైనఁ దరమె
యపరిమితసద్గుణనికాయ! యాంజనేయ!. 179

టీ. అప...నికాయ-అపరిమిత = అధికమైన, సద్గుణ=సద్గుణములయొక్క-నికాయ=సమూహముగల, ఆంజనేయ, ఒకవేళన్=ఒకసమయమునందు, తనయందున్=తనలో, సకలప్రపంచంబులు=సర్వప్రపంచంబులు, కల్పితంబని=కల్పింపఁబడినవని, ఎంచి=విచారించి, కాంచి=చూచి, నవ్వున్=నవ్వును, ఒకవేళన్=ఒకసమయమున, సర్వ...యందు-సర్వభూత=సమస్తభూతములనెడు, ఉపాధి=ఉపాధులయొక్క-తతి=యందున్=సమూహమునందు, తనుఁజూచి=తనస్వరూపమును చూచి, మిగులన్=అధికముగా, సంతసముఁజెందున్ = సంతోషించును, ఒకవేళన్, దేహాదులు = దేహము మొదలగునవి, ఒప్పుగాన్=చక్కఁగా, విహరింపన్ = సంచరించుచుండఁగా, సర్వసాక్షినటంచున్="నేనన్నిఁటికిని సాక్షిని" అని, సంభ్రమించున్ = సంతోషమును జెందును. ఒకవేళన్, అన్యము = తనకంటె భిన్నమైనది, ఒకండు=ఒకఁడనే నేను, ఇంచుకలేదు=కొంచెమైనదియు లేదు, నేనని=నేను అని, నిర్వి...నొందున్-నిర్వికల్పసమాధినొందున్=నిర్వికల్పసమాధిని జెందును, అతులవై రాగ్య...తులు-అతుల=సాటిలేని, వైరాగ్య=వైరాగ్యము, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతులు=చిత్తశాంతి, కలుగునతనిమహిమలు=కలహానిప్రభావములను, గణుతించి=విమర్శించి, అభినుతింపన్=స్తోత్రము చేయుటకు, హరిహరహిరణ్యగర్భులకైనన్=రుద్రవిష్ణుబ్రహ్మలకైనను, తరమె=శక్యమా?

తా. సద్గుణములు గలయోయాంజనేయా! అమహాత్ముఁ డొక్కసమయమున సమస్తప్రపంచమును కల్పితముగా నెఱిఁగి దానినిఁ జూచి నవ్వును, మఱియొకవేళఁ దనను సర్వభూతోపాధులయందును గన్గొని సంతోషము నొందును. మఱియొకసమయ

మున దేహాదిపేదార్థములు తమతమ కార్యములయందు సంచరించుచుండఁగా 'తాను సర్వసాక్షి' యనితృప్తినొందును. మఱియొకసమయమున "ప్రపంచము శూన్యము. నాకంటె నన్యములేదు" అని తలంచి నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుఁడై నిలుచును. కావున వైరాగ్యబోధోపరతులుకలమహాత్ముని గుణముల విమర్శించి వర్ణించుట హరిహరహిరణ్యగర్భులకుఁ గూడ నలవికాదు.

సీ. తనపాదధూళి సోఁకినఁ జరాచరములు
        నత్యంతపావనములై యలరుచుండఁ
    దనదునెమ్మేను సందర్శించుజనములు
        నిష్పాపులై కడు నెఱయుచుండఁ
    దను నిరంతర ముపాసనము చేయుమహాత్ము
        లతులితైశ్వర్యంబు లనుభవింపఁ
    దనయనుగ్రహము నొందినభక్తులకు ముక్తి
        కరతలామలకంబుకరణిఁ దోఁపఁ
తే. దనదువంశ్యుల ముయ్యేడుతరమువారు
    స్వర్గమున దివ్యసుఖ మొంది సంతసింప
    నార్యులు నుతింపఁ ద్రిభువనాచార్యు డగుచు
    నెలమి విహరించు రాజయోగీశ్వరుండు. 180

టీ. రాజయోగీశ్వరుండు=రాజయోగి, తన...సోఁకినన్-తన=తనయొక్క, పాద=పాదమునకంటిన, ధూళి=పరాగము, సోఁకినన్=తాఁకినంతమాత్రముతోడనే, చరాచరములు=జంగమస్థావరరూపమైనసర్వప్రపంచంబులు, అత్యంతపావనములై=మిగుల పరిశుద్ధములై, అలరుచుండన్=ప్రకాశించుచుండఁగా, తన...ములు-తనదు=తనయొక్క, నెమ్మేను=శరీరమును, సందర్శించు = చూచునట్టి, జనములు=మనుష్యులు, నిష్పాపులై=పాపములేనివారై, కడున్=మిగుల, నెఱయుచుండన్=ప్రకాశించుచుండఁగా, తనున్=తన్నను, నిరంతరము=ఎప్పుడును, ఉపాసనముచేయుమహాత్ములు=సేవించునట్టిమహానుభావులు, అతులి...ర్యంబులు-అతులిత=సాటిలేని, ఐశ్వర్యంబులు=భాగ్యములను, అనుభవింపన్=అనుభవించుచుండఁగా, తనయనుగ్రహమున్=తనదయను, ఒందినభక్తులకున్=చెందినభక్తులకు, ముక్తి=మోక్షము, కరతలామలకంబుకరణిన్=చేతిలోనియుసిరికకాయవలె, కరతల ఆమలకంబుకరణిన్, తోఁపన్=కానఁబడుచుండఁగా, తనదువంశ్యులు=తనవంశమువారు, ముయ్యేడుతరమువారు=21 తరముల వఱకు, స్వర్గమునన్=స్వర్గలోకమునందు, దివ్యసుఖము=అపరిమితమగు సౌఖ్యమును, ఒంది=పొంది, సంతసింపన్=సంతోషించుచుండఁగా, త్రిభువనాచార్యుఁడగుచున్=త్రిలోకములకుగురువై, ఎలమిన్=సంతోషముతో, విహరించున్=సంచరించుచుండును.

తా. మఱియు నాయోగియొక్క పాదధూళి సోఁకఁగానే సర్వస్థావరజంగమంబులును పరిశుద్ధములగును. అతనిశరీరమును జూడఁగలిగినజను లందఱును సమస్తపాపవినిర్ముక్తు లగుదురు. ఆతని సేవించుమహానుభావు లందఱు మహాసమృద్ధి ననుభవింతురు. అఘనునివలన నుపదేశము నొందిన మోక్షము కరతలామలక మగును. ఏయుపదేశమైనను అనుభవజ్ఞానము కలవారిచేఁ జేయఁబడెనేని యధికఫలవంతము (లేక శీఘ్రముగ ఫలమును గలిగించునది) అగును గదా. మఱియు నాబ్రహ్మజ్ఞానియొక్క వంశస్థులు ఇరువదియొక్కతరములవారు స్వర్గలోకమున నివసించి పరమసౌఖ్యము ననుభవింతురు. ఈవిధముగా సమస్తకళ్యాణమయుఁడై త్రిలోకగురువై మహాత్ములచే వినుతింపఁబడుచు నాజీవన్ముక్తుఁడు సంతోషముతో విహరించుచుండును.

అవ. ఇట్లు జీవన్ముక్తుని లక్షణముల నిరూపించి వానిమరణమును మోక్షప్రాప్తినివర్ణించుచున్నాఁడు.—

వ. అట్టిజీవన్ముక్తుండు ప్రారబ్ధభోగావసానసమయంబున జలంబున జలంబుక్షీరంబున క్షీరంబు ఘృతంబున ఘృతంబుఁ దేజంబునఁ దేజం బాకాశంబునం దాకాశంబు పొందినచందంబున భూతకార్యంబు లైనచతుర్వింశతితత్త్వంబు లాయా కారణంబులఁ గలియుచుండఁగా వానితోఁ దాదాత్మ్యంబు లేమిం జేసి తమంబు దేజంబు గాక కేవలంబుదతంబు సిమితంబు గంభీరంబు నాఖ్యం బనభివ్యక్తం బవాచ్యం బచింత్యంబు నిర్వికల్పంబు నిష్ప్రపంచానందమాత్రంబు సర్వశూన్యంబు సనాతనం బప్రమేయం బాదిమధ్యాంతవిరహితం బపర్యంతంబు హేతుదృష్టాంతవివర్జితంబు సర్వాధిష్ఠానం బీశ్వరావ్యాకృతహిరణ్యగర్భవిరాట్ప్రాజ్ఞతైజసవిశ్వరూపచిత్ప్రతిబింబప్రకాశభూతంబు బింబప్రతిబింబభావకల్పనావిరహితంబు పరిపూర్ణంబు నైనపరమమోక్షస్వరూపంబునం బొందు సందేహంబు లేదు నీవిప్పు డట్టిమోక్షస్వరూపమాత్రుండవు గావే యని యాన తిచ్చి వెండియు నిట్లనియె. 181

టీ. అట్టిజీవన్ముక్తుఁడు=పైనవివరింపఁబడినజీవన్ముక్తుఁడు, ప్రారబ్ధ...బునన్-ప్రారబ్ధ=పూర్వజన్మకర్మయొక్క, భోగ=అనుభవముయొక్క, అవసానసమయంబునన్=అంతకాలమునందు, జలంబునజలంబు=జలభూతమునందు జలభూతము, క్షీరంబునక్షీరంబు=పాలయందుపాలు, ఘృతంబునఘృతంబు=నేతియందు నెయ్యి, తేజంబున దేజంబు=నిప్పునినిప్పు, ఆకాశంబునన్ ఆకాశంబు, పొందినచందంబునన్=చేరినట్లు, భూత...బులు-భూత=పంచభూతములకు, కార్యంబులైన=కార్యములు (అనఁగా భూతములవలనఁ బుట్టినవి)ఐన, చతుర్వింశతితత్త్వంబులు=ఇరువదినాలుగుతత్త్వంబులు, ఆయాకారణంబులన్=వానివానికిఁ గారణము లగుభూతములందు, కలియుచుండన్=కలసిపోఁగా, తాన్=తాను, వానితోన్=ఆతత్త్వములతో, తాదాత్మ్యంబులేమింజేసి=“ఈదే

హోదులే నేను" అనను భేద భావన లేకుండుటవలన, తమంబు=చీఁకటియును, దేజంబు గాక=తేజస్సును కాక (కానివియు), కేవలంబు=తనకంటె రెండవపదార్థము లేనిది యు, తతంబు=సర్వవ్యాపక మైనదియు, స్తిమితంబు=నిశ్చల మైనదియు, గంభీరంబు=అగాధమైనదియు, అనాఖ్యంబు=పేరులేనిదియు, అనభివ్యక్తంబు = ప్రకాశింపనది యును, అనాద్యంబు=పలుకరానిదియు, అచింత్యంబు=తలంపరానిదియు, నిర్గుణంబు=గుణశూన్యమైనదియు, నిర్వికల్పంబు=సంకల్పవికల్పంబులు లేనిదియు, నిష్ప్రపం...మాత్రంబు-నిష్ప్రపంచ=భేదము లేని, ఆనందమాత్రంబు=ఆనందమే స్వరూపముగాఁ గలదియు, సర్వశూన్యంబు=ఏవికారములును, లేనిదియు, సనాతనంబు=అనాదియైనది యు, అప్రమేయంబు=ప్రమాణముల కగోచరమైనదియు, ఆదిమధ్యాంతవిరహితంబు=మొదలు తుది నడుము లేనిదియు, అపర్యంతంబు=కొనలు లేనిదియు, హేతు...తంబు-హేతు=కారణములు గాని (లేక లింగములు అనుమాన ప్రమాణముచే నొకప దార్థమును నిర్ణయింపవలసినప్పుడు దాని నిర్ణయమునకై "ఇచ్చట పొగయున్నది కావున నగ్ని యున్నది" అని యేపదార్థము గుఱుతుగా (లేక సాధనముగా) నాశ్రయింపఁబడునో దానికిలింగ మని పేరు (కాని, దృష్టాంత=సాధనసాధ్యములకుఁ గలసంబంధమును నిరూపించువ్యాప్తిదృష్టాంతంబును ("పొగయున్నచోట నగ్నియుండును. వంటయిల్లు మొదలగుస్థలములయందు మన కీవిషయము ప్రత్యక్షమైయున్నది" అను నియమము వ్యాప్తియనఁబడును. వంటయిల్లు మొదలగునవిదృష్టాంతంబులు), వివర్జితంబు=లేనిదియు, (పరబ్రహ్మము అనుమాన ప్రమాణమునకు గోచరముకాదు కావున నీయనను నిశ్చయింపవలసినప్పుడు లింగాదులు లేవు)), సర్వాధిష్ఠానంబు-సర్వ=సమస్త ప్రపంచమునకును, అధిష్ఠానంబు=ఆధారమైనదియు, ఈశ్వర...భూతంబు-ఈశ్వర=ఈశ్వరుఁడు, అవ్యాకృత=అవ్యాకృతుఁడు (లేక నామరూపప్రసిద్ధిలేనివాఁడు; ఈ రెండును సమష్టికారణ శరీరమునందలి ప్రతిబింబమునకుఁ బేర్లు.) హిరణ్యగర్భ=హిరణ్య గర్భుఁడు (ఇది సమష్టిసూక్ష్మశరీర ప్రతిబింబము), విరాట్=విరాట్ పురుషుఁడు (ఇది సమష్టిస్థూలశరీరాభిమానియగునీశ్వరుని ప్రతిబింబము,) ప్రాజ్ఞ=ప్రాజ్ఞుఁడు (ఇతఁడు వ్యష్టికారణ శరీరాభిమానియగు జీవుఁడు), తైజస=తైజసుఁడు (వీఁడువ్యష్టిసూక్ష్మశరీ రాభిమాని,) విశ్వరూప=విశ్వ (వీఁడువ్యష్టిస్థూలశరీరాభిమాని), అను, చిత్=జ్ఞానము యొక్క, ప్రతిబింబ=ప్రతిబింబములయొక్క, ప్రకాశభూతంబు=ప్రకాశమైన స్వరూపముగాఁగలదియు, బింబప్రతి...తంబు-బింబ=ఇది ముఖ్యబింబము, ప్రతిబింబ="ఇది దానియొక్క ప్రతిబింబము" భావ=అను, కల్పన=స్థితి (లేక, ఏర్పాటు,) విరహితంబు=లేనిదియు, పరిపూర్ణంబునైన=అంతటనిండినదియునైన, పర...బునన్-పరమ=సర్వాధికమైన, మోక్షస్వరూపంబునన్=మోక్షరూపమునందు (లేక, మోక్షరూపముతో; బ్రహ్మరూపముతో) పొందుదు=పొందును, సందేహంబు లేదు=సంశయము లేదు. నీవు, ఇప్పుడు, అట్టి, మోక్షస్వరూపమాత్రుఁడవుగావె=మోక్షస్వరూపుఁడవే కదా, అనియానతిచ్చి=అని చెప్పి, వెండియున్=మఱియు, ఇట్లనియెన్=ఇట్లు చెప్పెను.

తా. ఈవిధముగా నాజీవన్ముక్తుఁడు ప్రారబ్ధఫలము ననుభవించి ముగియుసరికు (అనఁగా ప్రారబ్ధము దేహమును గల్పించును కావున దేహాంతమే ప్రారబ్ధభోగావసా-

నము. ఇదియునుగాక యొకానొకప్రారబ్ధము జ్ఞానికిం గూడ నొకటిరెండు జన్మములం గలిగించుటయుం గలదు) పైన వర్ణించినవిధముగా విహరించుచుండును. పిదప (అనఁగా అంతకాలమున) వానిదేహేంద్రియాదు లన్నియు నీటియందు నీరు పాలలో పాలు నేతిలో నేయి అగ్నియం దగ్ని ఆకాశమున నాకాశము కలిసిపోవునట్లు తమ తమ కారణము లగుభూతములయందుం గలియును. ఈయోగి యాయింద్రియాదులతో నభేదాభిమానము (అవియే నేను అనునభిమానము) లేనివాఁడగుటచేతఁ బ్రత్యేకముగా నిలుచును. చీఁకటియు ప్రకాశమును గానిదియు నేకరూప మైనదియు సర్వవ్యాపక మైనదియు నిశ్చలమైనదియు గంభీరము నామరూపరహితము అవాఙ్మానగోచరము నైనదియు సర్వజనులకును బయలుగాఁ బ్రకాశింపనిదియు నిర్గుణంబును సంకల్పవికల్పములు లేనిదియును భేదరహిత మగుపరమానందమే స్వరూపముగాఁగలదియు, నేమియు (అనఁగా నేవికారములును) లేనిదియు ననాదియు ప్రమాణముల కగోచర మైనదియు నాదిమధ్యాంతములు లేనిదియు మితిలేనిదియు 'ఇది యిట్టిది' అని యనుమానము చేయుటకుఁ దగిన దృష్టాంతంబును కారణంబును లేనిదియు సర్వమునకు నాధార మైనదియు అవ్యాకృతుఁడు హిరణ్యగర్భుఁడు విరాట్పురుషుఁడు ప్రాజ్ఞుఁడు తైజసుఁడు విశ్వుఁడు (వీరు సమష్టివ్యష్టి దేహాభిమానులగు నీశ్వరజీవులు) అను ప్రతిబింబముల ప్రకాశమే స్వరూపముగాఁ గలదియు (అనఁగా వానికంటె భిన్నము కానిదియు) బింబప్రతిబింబ భావము లేనిదియు సర్వపరిపూర్ణమైనదియు నగు మోక్షరూపమే (బ్రహ్మమే) స్వస్వరూప మగుటచేత దానియందే యైక్యమును జెందును. దీనికేమియు సంశయము లేదు. "ప్రారబ్ధావసానమునం దిట్టిరూపము నొందును." అన నేల? సర్వకాలములయందును స్వతస్సిద్ధస్థితి యిదియే కదా. నీవు, ఇప్పు డిట్టివాఁడవే కదా. పరులకు దేహము కానవచ్చుచున్నపు డీస్థితి యుండిన జీవన్ముక్తి యనియు దేహము కానరానప్పు డిది విదేహముక్తి యనియుఁ జెప్పఁబడును గాని ముక్తియం దెప్పటికిని భేదము లేదు కదా.

శా. ఏవేళన్ భువి నెట్టిచోట మఱి యేయేబాధలం బొందుచున్
జీవన్ముక్తుఁడు దేహము న్విడిచినన్ సిద్ధంబ నాద్యంతమున్
భావాతీతము నిర్వికల్పము పరబ్రహ్మాత్మకం బైనయా
కైవల్యంబును బొందు సత్య మనహంకారాత్మతత్త్వాత్మకా! 182

టీ. అనహంకా...త్మకా-అనహంకార = అహంకారశూన్య మైన (లేక, లోకమునందు అస్మచ్ఛబ్దార్థమని తలంపఁబడుచున్న యహంకారములకంటె వేఱైన,) ఆత్మతత్త్వాత్మకా=పరమాత్మతత్త్వమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడా, జీవన్ముక్తుఁడు, భువిన్ = భూమియందు, ఎవ్వేళన్ = ఏసమయమునందుఁగాని, ఎట్టిచోటన్ = ఏస్థలమునందుఁ గాని, మఱి, ఏయేబాధలన్ = ఎట్టిశ్రమలనైన, స్థూలోపాధికిన్ = స్థూలశరీరమునకు, పొందుచున్, దేహమున్=స్థూలసూక్ష్మదేహములను, విడిచినన్=వదలిపెట్టినను (అనఁగా మృతిఁజెందినను) సిద్ధంబు=నిశ్చయముగా, అనాద్యంతమును=ఆద్యంతములు లేనిదియు, భావాతీతము=సంకల్పమునకు అతీత మైనదియు, నిర్వికల్పము=సంకల్పవికల్ప

ములు (లేక, భేదములు లేనిదియు,) పరబ్రహ్మాత్మకంబు-పర=క్షరాక్షరపురుషులకంటె వేఱైన, బ్రహ్మాత్మకంబు=పరబ్రహ్మమే స్వరూపముగా గలదియు, ఐనయ...బుఁ=ఐన, ఆ, కైవల్యంబుఁ=మోక్షమును, పొందుఁ=పొందును, సత్యము=నిశ్చయము (బ్రహ్మజ్ఞానము కలవానికి నుత్తరాయణాదిపుణ్యకాలములతోఁ గాని పుణ్యక్షేత్రములతోఁ గాని పనిలేదు. ఏవ్యాధులు కలిగినను లోపము లేదు. అన్నియు పూర్వకర్మాసనములై స్థూలశరీరమునకు మాత్రమే వచ్చును. కావున సర్వసాక్షి యగుబ్రహ్మము నేమియుఁ జేయనేరవు. కావున ఈస్థూలదేహ మెప్పుడు పోయినను ముక్తికలుగుటకు హాని లేదని భావము).

తా. అహంకారములేనట్టి (లేకనహంకారముకంటె వేఱైనయాత్మయే) స్వరూపముగాఁగలవాఁడా! మత్తిరియొకవిశేషము. కర్మనిష్ఠులకుఁ గాని యుపాసనాపరులకుఁ గాని సామాన్యజనులకుఁగాని మరణమునందు దేశకాలనియమములు కలవు. దుర్మరణాదులవలన నధోగతియుఁ గలదు. ఈయామనస్కయోగికి మాత్రము నట్టినియమములులేవు. ఎచ్చటనైనను ఏసమయముననైనను ఏవిధముగానైనను ఏబాధచేతనైనను మృతిఁ జెందవచ్చును. దేశకాలాదు లెంతదుష్టము లైనను వానిమోక్షమునకు భంగము రానేరదు.

వ. అని యుపదేశించి. 183

టీ. అని యుపదేశించి=అని బోధించి.

అవ. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి యుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

ఉత్సాహ. ఇదియె వేదశాస్త్రసార మిది యనంతసౌఖ్యదం
బిదియె రాజయోగశాస్త్ర మిదియె బ్రహ్మవిద్య మ
ద్ధృదయ మిదియె దీని నిరత మెవ్వఁ డేని భక్తితో
సదమలాత్ముఁ డగుచు మిగులఁజదువ వినిన వ్రాసినన్. 184

టీ. ఇదియె=ఈపైనవివరించినదియె, వేదశాస్త్రసారము-వేద=వేదములయొక్కయును, శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్కయును, సారము=నిష్కృష్టార్థము (అనఁగా వేదశాస్త్రములువిమర్శించిన పైనఁజెప్పినవిషయమేయగును) ఇది, అనంత=అపరిమితమైన, సౌఖ్యదంబు=మోక్షసుఖము నిచ్చునది, ఇదియె, రాజయోగశాస్త్రము, ఇదియె, బ్రహ్మవిద్య=బ్రహ్మజ్ఞానము ఇదియె, మద్ధృదయము=నామనసునందున్న విషయము, దీనిఁ=ఈచెప్పినవిషయమును (లేక, ఈశ్రీ రామహృదయమును) నిరతము=ఎల్లప్పుడును, ఎవ్వఁడేనిఁ=ఎవ్వడైనను, భక్తితోఁ, సదమ...గుచుఁ=సత్=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, అమల=నిర్మలమైనట్టియు, ఆత్ముఁడగుచుఁ=మనస్సుకలవాఁడై, మిగులఁ=మిక్కిలి, చదువఁ=చదివినను, వినినఁ=వినినను, వ్రాసినఁ=వ్రాసినను, (పైపద్యముతో నన్వయము.)

సుందరీవృత్తము. యుక్తియు న్నస్మద్భక్తియు జీవ
న్ముక్తియు సాయుజ్యముక్తియుఁ గలుగున్. 185

టీ. యుక్తియును=రాజయోగంబును, అస్మద్భక్తియుఁ = నాయందు భక్తియును, జీవన్ముక్తియుఁ=శరీరముతో నున్నను బంధరాహిత్యంబును, సాక్షాన్ముక్తియుఁ=విదేహకైవల్యంబును, కలుగుఁ=కలుగును.

తా. ఓయాంజనేయా ! వేదశాస్త్రములన్నియుఁ జెప్పువానిలో సారాంశమైన దిదియే (అనఁగా నధికారభేదము ననుసరించి, యేవేవి యెట్లెట్లు చెప్పినను అన్నిటి యొక్క పరిపూర్ణాభిప్రాయ మిదియే.) సుఖ మనఁదగినమోక్షము దీనివలనమాత్రమే కలుగును. బ్రహ్మవిద్య యనఁగా నిదియే. రాజయోగశాస్త్ర మనఁగా నిదియె. నాహృదయమునం దున్న పరమాభిప్రాయ మిదియె. కావున నేపురుషుఁడైనను దీనిని శ్రద్ధతో చదివినను వినినను వ్రాసినను వానికి చక్కని బ్రహ్మాత్మైక్యయుక్తియు నాయందలి భక్తియు జీవన్ముక్తియు విదేహకైవల్యంబును గలుగును.

వ. అట్లు గావునఁ బరమేశ్వరుం డైన నా నెమ్మనంబునఁ బరమనిక్షేపంబుగాఁ బ్రకాశించు సర్వోపనిషత్సారభూతం బైనయీదివ్యజ్ఞానంబును మద్భక్తుఁడవు మత్పూజాపరుండవు మదర్పితమనోబుద్ధివి మత్పరాయణుండవు నగుటం జేసి నీకుపదేశించితి నింతకంటె రహస్యం బైనయర్థంబు నాడెందంబున లేదట్లగుట నిప్పరమార్థతాత్పర్యంబు దెలిసి తనుఃకూర్మంబు రజోమీనంబు క్రోధనక్రంబు గామశైవాలంబు జన్మమరణతరంగంబు రోగబుద్బుదంబు లోభఫేనంబు మోహవేలయు దుఃఖాగాధజలప్రవాహగంభీరం బైన సంసారపారావారంబు దరించి మోక్షపారంబుఁ గాంచి కృతకృత్యుండవై మత్స్వరూపసమాధినిష్ఠుండవై యానందింపు మని పలికిన నప్పవననందనుఁడు సీతాదేవి లక్ష్మీదేవియనియు లక్ష్మణుండు శేషుం డనియు భరతశత్రుఘ్నులు పాంచజన్య సుదర్శనంబు లనియు సింహాసనంబు సుపర్ణుఁ డనియు శ్రీరామచంద్రుండాదినారాయణుం డనియు నిప్పు డుపదేశించినపరబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానంబు సకలవేదశాస్త్రపురాణాగమేతిహాసస్మృతిసారం బనియు నెఱింగి పరమానందకందళితహృదయారవిందుండై యా శ్రీసీతారామాచార్యులచరణారవిందంబుల కనేకవందనంబులు గావించి నిలువఁబడి కరకమలంబులు ముకుళించి నిరతిశయవినయపూర్వకంబుగా నిట్లనియె. 186

టీ. అట్లుగావునఁ=కాఁబట్టి, పరమేశ్వరుండైన=ఈశ్వరుండ నైన, నా నెమ్మనంబునఁ=నామనస్సునందు, పరమనిక్షేపంబుగాఁ=అధికముగునిధిగా, ప్రకాశిం... బైన=ప్రకాశించు=ప్రకాశించుచున్న, సర్వోపనిషత్=సమస్తము లైనయుపనిషత్తులకును, సారభూతంబైన, సారాంశమైన, ఈదివ్యజ్ఞానంబుఁ=ఈ బ్రహ్మజ్ఞానమును, మద్భ

కుండవు=నాయందు భక్తిగలవాఁడవును, మత్పూజాపరుండవు=నన్ను పూజించువాఁడును, మత్...నుండవు-మత్=నేనే, పర=శ్రేష్ఠమైన, అయనుండవు=గతిగాఁగలవాఁడవును, అగుటంజేసి=అయియున్నావు గావున, నీకుపదేశించితిన్=నీకు బోధించితిని, ఇంతకంటెన్, అతిరహస్యంబైన=మిగుల రహస్యమైన, అర్థంబు=విషయము, నాడెందంబున లేదు=నామనస్సునందు లేదు, అట్లగుటన్=కాఁబట్టి, ఇప్పర..బు-ఇప్పరమార్థ=ఈసత్యమయిన-(శ్రేష్ఠమగునిర్ణయమునుం గూర్చిన,) తాత్పర్యంబున్=యథార్థాభిప్రాయమును, తెలిసి=తెలిసికొని, తమఃకూర్మంబు=తమోగుణమను తాఁబేలు గలదియు (తాఁబేలు సర్వాంగములఁ గానరాకుండ ముడుచునట్లు తమోగుణము సర్వవిషయములఁ బ్రకాశింపకుండ నావరించును. కావున తమోగుణమును తాఁబేటితోఁ బోల్చియున్నాఁడు,) రజోమీనంబు=రజోగుణ మనుచేఁపగలదియు (రజోగుణము చేపవలెను మిగులఁ జలించు స్వభావముకలది), క్రోధనక్రంబు=కోపమనెడు మొసలి గలదియు (మొసలి తానుబట్టిన జంతువును లోనికి (లేక క్రిందికి) నిశ్చయముగా నీడ్చికొనిపోవునట్లు క్రోధంబును దానుబట్టినవాని నధోగతినొందించును,) కామశైవాలంబు=కోర్కెయనునాచుకలదియు (పాచివలె కోర్కెలప్పటప్పటికిపుట్టుచు నప్పటప్పటికి తొలఁగుదు స్వచ్ఛత్వమునకు భంగమును గలిగించును), జన్మమరణతరంగంబు=చావుపుట్టుకలను నలలుకలదియు (సముద్రమున నలలవలె సంసారమున జననమరణములు ముందరకును వెనుకకును వచ్చుచుపోవుచు తిరుగుచుండును), రోగబుద్బుదంబు=రోగములను బుడగలు గలదియు (నీటియందుబుడగలువలె నీరోగములును వచ్చుచుఁబోవుచుండును), లోభఫేనంబు=అత్యాశయను నురుఁగుకలదియు (నీరుండిన నురుగవశ్యముగానుండునట్లు సంసారాభిమానముండిన నత్యాశ యవశ్యముగానుండును. కావున నిట్లుపోల్పంబడెను), మోహవేలయున్=మోహమను చెలియలికట్టగలదియు (చెలియలికట్ట సముద్రమును నిలుపుచున్నట్లు అజ్ఞానము సంసారమును నిలుపుచున్నది,) దుఃఖా...రంబు-దుఃఖ=దుఃఖమనెడు, అగాధ=లోతైన, జలప్రవాహ=జలప్రవాహముల చేత, గంభీరంబు=భయంకరమైనదియు(సముద్రములం దెచ్చటఁజూచినను లోతగు జలప్రవాహము లుండుటచే నడుగుపెట్టుటకు నశక్యమైనట్లు సంసారమునందును సర్వము దుఃఖమయ మెయగుటచేత స్పృశించుటకైన నది(సంసారము) యశక్యమైయున్న దనిభావము), ఐన=ఐనట్టి, సంసారపారావారంబున్=సంసారసముద్రమును, తరించి=దాఁటి, మోక్ష పారంబున్=మోక్షమనెడు నావలితీరమును, కాంచి=చూచి, కృతకృత్యుండవై=కృతార్థుఁడవై, మత్స్వ..దవైన-మత్=నాయొక్క, స్వరూపసమాధి=స్వరూపము నాశ్రయించిన యోగనిష్ఠయందు, నిష్ఠుండవై=స్థిరుఁడవై, ఆనందింపుమనిపలికినన్=ఆనందింపుమనిచెప్పఁగా, అప్పవననందనుండు=ఆంజనేయుఁడు, సీతాదేవిలక్ష్మీదేవియనియు, లక్ష్మణుండు శేషుండనియున్=లక్ష్మణుఁడు ఆదిశేషుఁడేయనియు, భరతశత్రుఘ్నులుపాంచజన్యసుదర్శనంబులనియున్=భరతుఁడుశంఖమనియు శత్రుఘ్నుఁడుచక్రమనియు, సింహాసనంబుసుపర్ణుఁడనియున్=రాముఁ డధిష్ఠించిన సింహాసనము గరుత్మంతుఁడనియు, శ్రీరామచంద్రుండాదినారాయణుండనియున్=శ్రీరాముఁడుమహావిష్ణువనియు, ఇప్పుడు, ఉప...నంబు-

ఉపదేశించిన=బోధించిన, పరబ్రహ్మ=పరబ్రహ్మముయొక్క, తత్త్వ=యథార్థస్వరూపమునుగూర్చిన, జ్ఞానంబు=జ్ఞానము(లేక, విమర్శ), సక యుఁ—సకలసమస్తమైన, వేద=వేదములయొక్కయు, శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్కయు, పురాణ=పురాణములయొక్కయు, ఆగమ=శైవవైష్ణవాద్యాగమములయొక్కయు, ఇతిహాస=భారతరామాయణాదీతిహాసములయొక్కయు, స్మృతి=స్మృతులయొక్కయు, సారంబనియుఁ=సారాంశమనియును, ఎఱింగి=తెలిసికొని, పరమ...దుండై—పరమ=శ్రేష్ఠమైన, ఆనంద=ఆనందముచేత, కందళిత=మొలకలెత్తిన(అనఁగా వికసించిన), హృదయారవిందుఁడై=హృదయకమలముగలవాఁడై, ఆ శ్రీ...లకుఁ—ఆ=మహాత్ములగు, శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడను, సీతా=సీతయనెడు, రామ=రాముఁడనెడు, ఆచార్యుల=గురువులయొక్క, చరణారవిందంబులకుఁ=పాదకమలములకు, అనేక వందనంబులుగావించి=అనేక నమస్కారములు చేసి, నిలువఁబడి, కరకమలంబు=హస్తకమలములను, ముకుళించి=మొగిడ్చి, నిరతిశయవినయపూర్వకంబుగాఁ=లోకోత్తరమైన వినయముతో, ఇట్లనియెఁ.

తా. కావున ఓయాంజనేయా! నాహృదయమునఁ బ్రబలనిధానముగా నుంచుకొనినట్టియు సర్వోపనిషత్సారాంశమైనట్టియు నీవిషయమును, నాయందు భక్తిగలవాఁడవును మనోబుద్ధుల నాయందు సమర్పించి నాకంటె నితరమగుగతి లేదని తలంచువాఁడవును సర్వకాలములయందును నన్నే సేవించువాఁడవు నగుటచే ననుగ్రహబుద్ధిచేత నీకుపదేశించితిని. నాహృదయమున నింతకంటె నధికమగువిషయము లేదు. కావున నీయభిప్రాయమును సంపూర్ణముగాఁ గ్రహించి, తమోగుణము తాబేలుగాను రజోగుణము చేపగాను కోపము మొసలిగాను కామము నాచుతీఁగెలుగాను పుట్టుక చావు అనునవి యలలుగాను రోగములు బుడగలుగాను ఆశ నురుగుగాను మోహము చెలియలికట్టగాను దుఃఖము మహాజలప్రవాహములుగానుగలిగి మిగులభయంకరమైయున్న సంసారసముద్రమును దాఁటుము. మోక్షమను నావలితీరమును జేరుము. కృతార్థుఁడవై యాత్మానందము ననుభవింపుము. నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుండవుకమ్ము. ఓ పార్వతీ! ఈవిధముగా శ్రీరాముఁడు సర్వము నుపదేశింపఁగానే యాహనుమంతుఁడు "సీతాదేవి లక్ష్మి, భరతశత్రుఘ్నులు శంఖచక్రములు, లక్ష్మణుఁడు శేషుఁడు, సింహాసనము గరుత్మంతుఁడు, శ్రీరాముఁడాదినారాయణుఁడు, ఈబోధ సర్వశాస్త్రసారము" అని తెలిసికొని పరిపూర్ణానందమునొందెను. ఆసీతారామగురునకు ననేకనమస్కారంబు లాచరించి హస్తముల ముకుళించి యిట్లని వినుతింప నారంభించెను.

ఆంజనేయుఁడు శ్రీరాముని వినుతించుట.

అవ. పరమేశ్వరుఁ డీవిధముగా శ్రీరామహృదయమును పార్వతికి నుపదేశించి యాంజనేయుని స్తోత్రవాక్యముల నుపన్యసించుచు నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

క. శ్రీరామ! రామ! రామ! రమాభామామణిమనోరమారమణా శ్రీ
నారాయణ! నారాయణ!, నారాయణ! నిజసహస్రనామ స్తుత్యా! 187

టీ. శ్రీరామ=బ్రహ్మవిద్యతోఁ గూడినవాఁడా, రామ=సృష్టిస్థితిలయములచే క్రీడలుగాఁ గలవాఁడా, రామ=సమస్తయోగులును దనయందును తాను సమస్తయోగులయందును విహరించువాఁడా, రమా...రమణా-రమా=లక్ష్మియొక్క, రామామణి=స్త్రీరత్నముయొక్క, మనః=మనస్సును, రమా=రమింపఁజేయునట్టి, రమణా=భర్తయగువాఁడా, శ్రీనారాయణ-శ్రీ=జ్ఞానశక్తితోఁగూడినట్టియు, నారాయణ=సకలతత్త్వములును ఆశ్రయములుగాఁ గలిగినట్టియు, (లేక, సకలతత్త్వములకు నాశ్రయుఁడవైనట్టియు 'రిష్ క్షయే' అను ధాతువు నాశ్రయించిన "రః" అనుపదమునకు "నశించువాఁడు" అని యర్థమేర్పడును. కావున "నరః" అనఁగా నశింపనివాఁడు; బ్రహ్మము అని యర్థమగును. సకలతత్త్వములును బ్రహ్మమునుండి జనించినవి కావున వానికి 'నరాజ్జాతానినారాణి' అను వ్యుత్పత్తి నాశ్రయించి 'నారములు' అని పేరు. ఆనారములు ఆశ్రయములుగా గలవాఁడు (లేక నారములకు నాశ్రయమైన వాఁడు, 'నారాః అయనం యస్యసః' అను వ్యుత్పత్తిచేఁగాని 'నారాణా మయనం' అను వ్యుత్పత్తిచేఁ గాని నారాయణుఁ డగును.) నారాయణ=అపరోక్షజ్ఞానమునకాశ్రయ మగువాఁడ (లేక అపరోక్షజ్ఞానమే యాశ్రయముగాఁ గలవాఁడ; నారమనఁగా జ్ఞానము. నారాయణ=సర్వశబ్దవాచ్యుఁడా! ('రై శబ్దే' ధాతు నాశ్రయించిన 'రః' అనుపదమునకు 'శబ్దము' అని యర్థమేర్పడును. కావున శబ్దములకు గతి అనఁగా శబ్దములచేఁ బొందదగినవాఁడు; 'రాణామయనః' రాః అయనం యస్య సః' అను వ్యుత్పత్తులచేత రాయణుఁ డగును. రాయణుండు కానివాఁ డరాయణుండు. అరాయణుండు కానివాఁడు అనగా రాయణుండే నారాయణుండు, నిజ...స్తుత్యా-నిజ = స్వకీయమయిన,సహస్రనామ=సహస్రనామములచేత, స్తుత్యా=స్తోత్రముచేయఁదగినవాఁడా.

తా. శ్రీబ్రహ్మవిద్యతోఁ గూడినట్టియు సృష్టిస్థితిసంహారములఁ జేయునట్టియు రాజయోగులకు క్రీడాస్థానమైనట్టియు రాజయోగులయందు నివసించునట్టియు లక్ష్మికి భర్తయయినట్టియు సమస్తతత్త్వములకు నాశ్రయభూతుఁడవై సమస్తతత్త్వములు నాశ్రయముగాఁ గలిగినట్టియు అపరోక్షజ్ఞానమునకు నివాసభూతుఁడవైనట్టియు సర్వశబ్దవాచ్యుడవైనట్టియు నోమహాత్మా!

శ్లో. దేహబుద్ధ్యాఽస్మి దాసోఽహం జీవబుద్ధ్యా త్వదంశకః,
ఆత్మబుద్ధ్యా త్వమే వాహ మితి మే నిశ్చితా మతిః. 187

టీ. అహం=నేను, దేహబుద్ధ్యా="శరీరమే నేను" అనుతలంపుచే, (అనఁగా: అనాది యగు నజ్ఞానముచే) దాసః=నీకుసేవకుఁడను, అస్మి=ఐయున్నాను. జీవబుద్ధ్యా="నేను దేహములకంటె భిన్నుఁడను జీవుండను" అనుతలంపుచే (అనఁగా: పరాపరాప్రకృతులను వేఱుచేసిన వివేకముచే), త్వదంశకః=నీయంశము, అస్మి=ఐయున్నాను.

ఆత్మబుద్ధ్యా=“నేను జీవుండను కాను జీవసాక్షి యగుకూటస్థుండను” ,అనుతలంపుచే (అనఁగా: దృశ్యవివేకముచే) అహం=నేను, త్వమేవ=నీవే (అనఁగా: నీకంటె వేఱు కానివాఁడను.)అస్మి, ఇతి=ఈవిధముగా, మే=నాయొక్క,మతిః=మనస్సు-నిశ్చితా= దృఢమై యున్నది.

తా. దేహాత్మాభిమాన మున్నపుడు నేను నీకు దాసుఁడను జీవాత్మాభిమాన మున్న నీలోనిభాగమునగుదును. ఈరెండభిమానములను వదలి “కూటస్థుఁడే” నేను అని నిశ్చయించితినేని యిప్పుడు మన కిరువురకును భేదమేలేదు. ఈవిషయము మీయనుగ్రహము వలన నామనస్సునందు స్థిర మైనది.

వ. అని పల్కి సాదరంబుగా న జ్ఞాతుం డై నిజాశ్రమంబున కరిగి యా హనుమంతుం డొక్క పరమైకాంతస్థలంబున సుఖాసీనుం డై శ్రీరామ చరణకమలభ క్తియు క్తుండును శ్రీరామనామ జపపరాయణుండును శ్రీరామ బ్రహ్మతత్త్వావలోకననిరతిశయనిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుండునై జీవన్ము క్తిసుఖం బనుభవించుచు నిమ్ముహూ ర్తంబున నున్నవాఁ డని శ్రీమహాదేవుం డప్పార్వతీ దేవి కిట్లనియె. 188

టీ. అనిపల్కి=అనిచెప్పి, సాదరంబుగాన్=ప్రీతిపూర్వకముగా, అనుజ్ఞాతుం డై=రామునియొద్ద నుండి యాజ్ఞనుగైకొని, నిజాశ్రమంబునన్=తనయాశ్రమమునకు, అరిగి=పోయి,ఆహనుమంతుండు, ఒక్కపరమైకాంతస్థలంబునన్=ఒకరమ్యైకాంతస్థలము నందు, సుఖాసీనుండై=సుఖముగాఁ గూర్చుండి, శ్రీరామచరణకమల...డును-శ్రీ= శోభాయుక్తుఁడైన, రామ=ఆత్మారామునియొక్క,చరణకమల=పాదకమలములయంద లి,భక్తి=భక్తితో, యుక్తుండును=కూడినవాఁడును, శ్రీ...డును-శ్రీ=బ్రహ్మవిద్యారూపిణి యగు సీతాదేవిని, రామనామ=రమింపఁజేయునట్టి శ్రీరామునియొక్క నామమును, జప=జపము సేయుటయే, పరాయణుండును=ముఖ్య మైనరీతిగాఁ గలవాఁడును, శ్రీరా...డునై-శ్రీరామబ్రహ్మ=శ్రీరామరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మయొక్క, తత్త్వ= యథార్థరూపమును, అవలోకన=చూచుటయనెడు, నిరతిశయ=లోకోత్తర మైనట్టియు, నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములు లేనట్టియు, సమాధి=అమనస్కరాజయోగమునందు, నిష్ఠుండునై=స్థైర్యముగలవాఁడును అగుచు, జీవన్ముక్తిసుఖంబు=జీవన్ముక్తి సుఖమును, అనుభవించుచున్,ఇమ్ముహూర్తంబుననున్నవాఁడు=మనముమాటలాడుసమయమునందుఁ గూడ నున్నాఁడు (హనుమంతుఁడుచిరంజీవికావున నిట్లుచెప్పఁబడెను—“అశ్వత్థామా బలి ర్వ్యాసో హనుమాంశ్చ విభీషణః, కృపః పరశురామశ్చ సప్తైతే చిరజీవినః” అనువాక్య మిందుకు ప్రమాణము.) అని పలికి=అనిచెప్పి, శ్రీమహాదేవుండు=ఈశ్వరుఁడు, అప్పార్వతీదేవి కిట్లనియెన్.

తా॥ ఓపార్వతీ! ఈవిధముగా శ్రీరాముని వినుతించి యమ్మహాత్మునివలన నాజ్ఞగైకొని స్వాశ్రమమునకుఁ జనియెను. అచ్చట శ్రీరామతత్త్వానుభవముఁ జేయుచు శ్రీరామనామమును జపించుచు శ్రీరామభక్తిని వదలక నిర్వికల్పసమాధియందు నిలిచి మోక్షసుఖము ననుభవించుచుఁ జిరంజీవి యగుటచే నిప్పటికి నున్నవాఁడు.

అవ. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి పార్వతికి పరమేశ్వరుఁ డిట్లని సారాంశమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

ఆ. మంత్రమంత్రార్థమంత్రాభిమాన దేవ
తాస్వరూపంబులను నీకుఁ దాఁప కేను
నెఱుఁగ నుపదేశ మిచ్చితి నింతకంటె
ఘననిధానంబు లేదు నామనమునందు. 189

టీ. నీకున్, ఏను=నేను, మంత్ర...బులన్—మంత్ర=తారకమంత్రమును, మంత్రార్థ=దానియర్థమును, మంత్రాభిమానదేవతా=మంత్రాధిదేవతయొక్క, స్వరూపంబులన్=స్వరూపమును, దాఁపక=మఱుఁగుపెట్టక, ఎఱుఁగన్=బాగుగ దెలియునట్లుగా, ఉపదేశమిచ్చితిన్, ఇంతకంటెన్=దీనికంటె, నామనమునందున్=నామనస్సునందు, ఘన...నంబు—ఘన=అధికమైన, నిధానంబు=నిధి (లేక, నిక్షేపము), లేదు.

తా. ఓగౌరీ! నీవడిగినప్రశ్నమునకు సంపూర్ణముగా నుత్తరమును జెప్పితిని. శ్రీరామమంత్రమును దానియర్థమును తద్దేవతాస్వరూపమును ఇతిహాసకథనద్వారముగఁ దెల్పితిని. ఇంతకంటె రహస్య మగువిషయ మెద్దియు నామనస్సునందు లేదు.

క. నిఖిలకలుషసంక్షయకర, మఖిలాభీష్టప్రదం బనంతవ్యయచి
త్సుఖదము జగదధిప త్యభిముఖకర మగుమంత్రరాజము మహాదేవీ!

టీ. మహాదేవీ=ఓపార్వతీ, మంత్రరాజము=ఈతారకమంత్రము, నిఖిలకలుషసంక్షయకరము=సమస్తపాపములను నశింపఁజేయునది, అఖిలాభీష్టప్రదంబు=సమస్తమైనకోరికలను నిచ్చునది, అనం...త్సుఖము-అనంత=తుదిలేనట్టియు, అవ్యయ=నాశములేనట్టియు, చిత్=జ్ఞానమనెడు (లేక జ్ఞానరూపమైనట్టి), సుఖ=సౌఖ్యమును (అనఁగా: బ్రహ్మానందమును), దము=ఇచ్చునట్టిదియు, జగదధి...కరము-జగత్=ప్రపంచమునకు, అధిపతి=ప్రభువైనపరమాత్మను, అభిముఖ=ఎదురగునట్లు, కరము=చేయునదియు.

తా. సమస్తపాపముల నశింపఁజేయునదియు సర్వకామముల నొసంగునదియు నపరిమితము నక్షయము నగుబ్రహ్మానందము నిచ్చునదియు ప్రపంచమున కధీశ్వరుఁ డగుపరబ్రహ్మను నభిముఖునిగా నాచరించునదియు నగుమంత్రోత్తమ మిదియే. ఓమహాదేవీ! దీనికంటె నధికమైనది లోకమున లేదు.

సీ. బహుజన్మసంచితపాపంబులునశించు, విపులధర్మములభివృద్ధినొందు, నా
యురారోగ్యంబులధికంబులై యొప్పుఁ, బటుతరైశ్వర్యసంప్రాప్తియగును

ధృతియును గీర్తియు దేజంబు బలమును, శాంతిదాంతిక్షమార్జవములబ్బు
ధనధాన్యపుత్రపౌత్రకళత్రబాంధవ, పశుగజాశ్వాదిసంపదలుగలుగుఁ
తే. బుడమిలో నెన్నిసద్గుణంబులు చెలంగు
నన్నిగుణములు ప్రాప్తించు నార్తితోడ
సతత మీరామహృదయంబు చదువుకొనుచుఁ
దద్విచారంబుఁ గావించుధన్యులకును. 191

టీ. ఆర్తితోడన్=ఆతురతతో, సతతము=ఎల్లప్పుడును, ఈశ్రీరామహృదయంబు=ఇంతవఱకు వర్ణింపఁబడియున్న శ్రీరామహృదయ మనుకథను, చదువుకొనుచున్, తద్విచారంబు=దానియర్థముయొక్క విచారము, కావించుధన్యులకు, బహు...లు-బహుజన్మంబులు, నశించున్, విమల...ర్మములు-విమల=నిర్మలమైన, ధర్మములు, అభివృద్ధినొందున్, ఆయురారోగ్యంబులు-ఆయుః=ఆయుస్సు, ఆరోగ్యంబులు=ఆరోగ్యము, అధికంబులై, ఒప్పున్=ప్రకాశించును, పటుతరైశ్వర్యసంప్రాప్తి-పటుతర=అధికమైన, ఐశ్వర్య=ఐశ్వర్యముయొక్క (లేక, ధనముయొక్క), సంప్రాప్తి=దొరకుట, ధృతియున్=ధైర్యంబున్, కీర్తియున్, తేజంబున్=ప్రతాపమును, బలమున్, శాంతి...ములు-శాంతి, దాంతి=ఇంద్రియనిగ్రహంబు, క్షమ=ఓర్పు, ఆర్జవములు=నిష్కాపట్యము అనునది, అబ్బున్=కలుగును, ధన...దలు-ధన=ధనము, ధాన్య=ధాన్యము, పుత్ర=పుత్రులు, పౌత్ర=మనుమలు, కళత్ర=భార్య, బాంధవ=బంధువులు, పశు=పశువులు, గజ=ఏనుఁగులు, అశ్వ=గుఱ్ఱములు, ఆది=మొదలైన, సంపదలు=సంపత్తు, కలుగున్, పుడమిలో=భూమియందు, అన్నిసద్గుణంబులుచెలంగున్=ఏసద్గుణము లున్నవో, అన్నిగుణములు=ఆగుణము లన్నియును, ప్రాప్తించున్=వచ్చును.

తా. శ్రీరామహృదయమును చదువుచు నర్థవిచారము చేయుమహాత్ములకు ననేకజన్మములనుండి యార్జింపఁబడిన పాపములు హరించి పుణ్యములభివృద్ధియగును. ఆయుస్సు ఆరోగ్యము వృద్ధియై మహైశ్వర్యముకలిగి యిహలోకసౌఖ్యము సంపూర్ణముగఁ గలుగును. ధైర్యము కీర్తి ప్రతాపము బలము శమదమములు ఓర్పు నిష్కాపట్యము ధనము ధాన్యము సుశీలయగుభార్య విద్యావంతుఁ డగుపుత్త్రుఁడు గజములు అశ్వములు మొదలగుసంపదలును ప్రాప్తించును. ఇంతయేల? భూమిలో నుత్తమము లనంబడునవి యేవి? యేవి కలవో యవి యన్నియు నబ్బును.

క. శ్రీరామహృదయమును బల్మారు వీక్షించు బుధసమాజంబునకున్
శ్రీరామతత్త్వసాక్షాత్కారం బగుఁ గలుగుఁ బరమకైవల్యంబున్.

టీ. శ్రీరామహృదయమున్=శ్రీరామహృదయమను నీచరిత్రను, పల్మారున్=ఎల్లప్పుడును, వీక్షించు...నకున్-వీక్షించు=చూచునట్టి, బుధ=విద్వాంసులయొక్క, సమాజంబునకున్=సమూహమునకు, శ్రీరా...రంబు-శ్రీరామతత్త్వ=శ్రీరాముని

యథార్థస్వరూపము యొక్క, సాక్షాత్కారంబు=ప్రత్యక్షమును (అనఁగా: నపరోక్ష జ్ఞానము), పరమ, కైవల్యంబుc=శ్రేష్ఠమగు మోక్షంబును, కలుగుc=దొరకును.

తా. ఈయితిహాసము మాటిమాటికి విమర్శించువిద్వాంసులకు ఆ శ్రీరాముని యథార్థతత్త్వస్వరూపసాక్షాత్కారము గలిగి మోక్షము దొరకును.

క. ఆతతముగ నెఱిగించితి, సీతారామాంజనేయచిత్సంవాదం
బీతత్త్వామృతపాని ని, రాతంకసుఖాబ్ధి నోలలాడుము గిరిజా. 193

టీ. గిరిజా=ఓ పార్వతీ! ఆతతముగc=వివరముగా, సీతారా...దంబుc-సీ తా=సీతకును, రామ=రామునకును, అంజనేయ=ఆంజనేయులకును, జరిగిన, చిత్సంవాదంబు=బ్రహ్మస్వరూపవిషయకమైనసంవాదమును, ఎఱిఁగించితిc=తెలియఁజేసితిని, ఈతత్త్వామృతముc=ఈబ్రహ్మతత్త్వమనెడు అమృతమును, అని=పానముఁజేసి, ని రా...బ్ధిc-నిరాతంక=ఆటంకములేని (అనఁగా: భంగములేని), సుఖాబ్ధిc=బ్రహ్మానందసముద్రమునందును, ఓలలాడుము=మునుంగుము.

తా. కావున నోపార్వతీ! సీతారామాంజనేయులకుఁ గలిగిన బ్రహ్మవిషయసంవాదము పరిపూర్ణముగాఁ దెలియఁజేసితిని. కావున నీవును ఈసర్వము నెఱింగి విఘ్నములులేక పరమానందసముద్రమున నోలలాడుము.

అవ. కవి యీవిధముగా రాజయోగమును వర్ణించి యుపసంహరించుచున్నాఁడు-

వ. అని పలికి యయ్యనాదిదంపతులు రామబ్రహ్మానందామృతరసపానమదపరవశులై యన్యోన్యాలింగనంబులు గావించి పరమసుఖైకస్వరూపులై నిజచరణకమలసేవాసక్తులైన భక్తుల రక్షించుచుఁ బ్రకాశించుచుండి రంత. 194

టీ. అనిపలికి=ఇట్లుచెప్పి, అయ్యనాదిదంపతులు=ఆయనాది సతీపతులు, రామ...వశులై-రామబ్రహ్మ=రామపరబ్రహ్మరూపమగు, ఆనంద=ఆనందమనెడు, అమృతరస=అమృతమును, పాన=పానముచేయుటచేత, పరవశులై=అస్వాధీనచిత్తులై (లేక, నిశ్చేష్టులై,) అన్యో...బులు-అన్యోన్య=ఒకరొకని యొక్క, ఆలింగనంబులు, గావించి=చేసి, పరమసుఖైకస్వరూపులై=పరమానందరూపులై, నిజ...చుచుc-నిజ=తమయొక్క, చరణకమల=పాదకమలములయొక్క, సేవ=సేవయందు, ఆసక్తులై=ఆశగలవారైన, భక్తులc=భక్తులను, రక్షించుచుc, ప్రకాశించుచుండిరి, అంత=తర్వాత.

తా. కృతినాయకుఁడ వగునోమహాదేవాచార్యా! ఈవిధముగ నప్పరమేశ్వరుఁడు పార్వతికి సర్వము నుపదేశించెను. అప్పుడు బ్రహ్మానందరసమగ్నులై వారిరువురు నన్యోన్యాలింగనములఁ గావించి సంతుష్టులైరి. తమపాదముల భక్తితో సేవించువారల కిష్టార్థముల నొసంగుచుఁ బ్రకాశించుచున్నారు.

అవ. ఈక్రిందిపద్యముచే కవి స్వాహంకారనిరాకరణపూర్వకముగ గ్రంథమును ముగించుచున్నాఁడు.—

మత్తకోకిల. నీవు నాహృదయాంబుజంబున నిల్చి భానునికైవడిం
గేవలాత్మవివేకముఁ వెలిఁగించుచుం బరికింపఁగాఁ
బావనం బగురాజయోగము పల్కితిం దగ శ్రీమహా
దేవ! సద్గురురాయ! కావుము దీని నీయిల రంజిలన్. 195

టీ. శ్రీ మ...రాయ- శ్రీ=జ్ఞానవంతుఁడవైన, మహాదేవ=మహాదేవుఁడను పేరు గల, సద్గురురాయ=సద్గురుశ్రేష్ఠా! నీవు, నాహృదయాంబుజంబునన్ = నాహృదయకమలమందు, నిల్చి=ఉండి, భానునికైవడిన్=సూర్యునివలె, కేవలా...కముఁ-కేవల=అద్వితీయమైన, ఆత్మవివేకముఁ=ఆత్మజ్ఞానమును, వెలిఁగించుచున్=ప్రకాశింపఁజేయుచు, పరికింపఁగాన్=విచారింపఁగా, పావనంబు=పరిశుద్ధమైన, అగు రాజయోగము=అయినట్టిరాజయోగము, తగన్=ఒప్పునట్లుగా, పల్కితిన్=వర్ణించిచెప్పితిని (అనఁగా: గ్రంథముగావచింపఁగలిగితిని), దీనిన్=ఈగ్రంథమును, ఇయ్యిలన్=ఈభూమియందు, రంజిలన్=అభివృద్ధిఁ జెందునట్లుగా, కావుము=రక్షింపుము.

తా. గురుశ్రేష్ఠుఁడ వగునోమహాదేవాచార్య! నీవు నాహృదయమునందు నిలిచి సూర్యునివలె నామనఃకమలమును బ్రకాశింపఁజేయుచు నాత్మబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమును బ్రకాశింపఁజేయుచుండుటచే నీగ్రంథమును జెప్పగలిగితిని కాని దీనియందు నాసామర్థ్య మేమియు లేదు. దయచే దీనిని భూమిపై నభివృద్ధి నొందునట్లుగా రక్షింపుము.

అవ. 196-197-198 పద్యములచేఁ గృతిపతిని సంబోధించుచున్నాఁడు.—

శా. దత్తాత్రేయగురుస్వరూప! నిజభక్తాంత స్తమోదీప! స
చ్చిత్తానందకరానులాప! ఖమరుచ్చిత్రాంశువార్భూప! ధీవృ
త్తిత్యాగకలాప! నిత్యసుఖసంవిద్వ్యాప! శుద్ధాత్మశ
శ్వత్తేజోభిహతాదిపాప! సుజనేష్టప్రాపకార్యాపగా! 196

టీ. దత్తాత్రే...రూప-దత్తాత్రేయగురు = దత్తాత్రేయుఁడన్నెడుగురువే (ఈయనమహాదేవాచార్యునిగురువు), స్వరూప=స్వరూపముగాఁ గలవాఁడ, నిజ...దీప-నిజ=తనయొక్క, భక్త=భక్తులయొక్క, అంతః = హృదయమునందలి, తమః=అంధకారమునకు, (అనఁగా : నజ్ఞానాంధకారమునకు) దీప=దీపమువంటివాఁడా! (అనఁగా: దానిని నశింపఁజేయువాఁడా), సచ్చి...లాప-సత్=సత్పురుషులయొక్క, చిత్త=మనస్సులకు, ఆనందకర=ఆనందమును కలిగించునట్టి, అనులాప = వాక్యములు గలవాఁడా, ఖమరు...ర్భూప-ఖ = ఆకాశమునకును, మరుత్ = వాయువునకును, చిత్రాంశు = అగ్నికిని, వార్ = జలమునకును, భూ = భూమికిని, ప = ప్రభువా! ధీవృ.....కలాప - ధీ = బుద్ధియొక్క, వృత్తి = వృత్తులకు (అనఁగా:

-మక్రోధాదులును) త్యాగ=విడుచుటయే, కలాప=భూషణములుగా గలవాఁడా, ...త్య... ద్వ్యాప-నిత్య=శాశ్వతమైనట్టి, సుఖ=ఆనందరూపమైనట్టి, సంవిత్=పరబ్రహ్మరూప మగుజ్ఞానమునందు, వ్యాప=వ్యాపించియున్నవాఁడా (లేక జ్ఞానము నాత్మస్వరూపముగాఁ జెందినవాఁడా), శుద్ధా... పాప-శుద్ధాత్మ=నిర్మలమగు మనస్సుకలవాఁడా, శశ్వత్=అపరిమితమైన, తేజః = ఆత్మప్రకాశముచేత, అభిహత = కొట్టఁబడిన, అది=అనాదియైన (లేక, మొదటినుండి వచ్చుచున్న,) పాప = పాపము కలవాఁడా (లేక, అజ్ఞానముగలవాఁడా) సుజ... ప్రాపకా-సుజన=సత్పురుషులయొక్క, ఇష్ట=ఇష్టమును, ప్రాపక=కలుగఁజేయువాఁడా, వ్యాపకా=సర్వవ్యాపకుఁడా !

క. ప్రణవాత్మక! సదసత్కారణ ! సంపూర్ణప్రభాభిరామ ! సగుణ ! ని
ర్గుణ ! నిర్వికార ! నారాయణ ! సీతారామగురుమహాదేవ! శివా !.

టీ. ప్రణవాత్మక=ఓంకారరూపుండ, సదసత్కారణ=నేత్రములకు గోచరములగు భూతములకును, అట్లు కాని వాయ్వాకాశములకును కారణభూతుఁడ, సంపూర్ణ=సర్వపరిపూర్ణమయిన, ప్రభ=కాంతిచేత, అభిరామ=మనోహరుఁడా!, సగుణ = గుణవంతుఁడా', నిర్గుణ = గుణరహితుఁడా', నిర్వికార = పుట్టుక మొదలగు వికారములు లేనివాఁడా!, నారాయణ=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడా!, శివా = ఆనందస్వరూపుఁడా! సీతారామగురుమహాదేవ-సీతారామ = సీతారామరూపుఁడవైన, గురుమహాదేవ=మహాదేవాచార్యా.

మాలిని. ఘనతరసువివేకా ! కల్పితాశేషలోకా !
వినమితబుధలోలా ! విశ్వవిఖ్యాతలీలా !
జననుతగుణతంత్రా ! సర్వతంత్రస్వతంత్రా !
మునిసరసిజమిత్రా ! మోక్షలక్ష్మీకళత్రా!. 193

టీ. ఘనతర... వేకా-ఘనతర=మిగులశ్రేష్ఠమైన, సువివేకా=అపరోక్షజ్ఞానము గలవాఁడా, కల్పి... లోకా-కల్పిత=సృజింపఁబడిన, అశేష=సమస్తములగు, లోకా=లోకములుగలవాఁడా, విన... లోలా-వినమిత=నమ్రులైన, బుధ= పండితులయందు, లోలా=ఆసక్తిగలవాఁడా, విశ్వ... లీలా-విశ్వ=ప్రపంచమునందు, విఖ్యాత=ప్రసిద్ధమైన, లీలా=విలాసములుగలవాఁడా, జన... తంత్రా-జన=లోకముచేత, నుత=స్తోత్రముచేయఁబడిన, గుణ=త్యాగము భోగము మొదలగుగుణములే, తంత్రా=పరివారముగాఁగలవాఁడా, సర్వ... తంత్రా-సర్వతంత్ర=సమస్తశాస్త్రములందును, స్వతంత్రా=కర్తృత్వము గలవాఁడా! ('తంత్రం స్వరాష్ట్రచింతాయాం తంతువాయేపరిచ్ఛదే, యాగప్రయోగసిద్ధాన్తేశాస్త్రే' అనిరత్నమాలానిఘంటువు), ముని... మిత్రా-ముని=ఋషులనెడి, సరసిజ=కమలములకు, మిత్రా=సూర్యుఁడైనవాఁడా! మోక్ష... కళత్రా-మోక్షలక్ష్మీ=మోక్షసంపదయే, కళత్రా=భార్యగాఁగలవాఁడా!,